

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'IN SENTAKSI (SÖZ DİZİMİ)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
HAMİ AKMAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. VEYSİ SEVİNÇLİ

VAN - 2023

KABUL VE ONAY

Hami AKMAN tarafından hazırlanan “Süheyl ü Nev-bahâr’ın Sentaksı (Söz Dizimi)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Başkan : Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. İbrahim TOSUN Munzur Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Meltem GÜL Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Rahmi TEKİN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Tarih Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Üye : Doç. Dr. Süleyman ERATALAY Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Dil Bilimi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.	
Yedek Üye : Doç. Dr. Sevdâ Özen ERATALAY Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Şahin YILDIZ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Tez Savunma Tarihi: 27/09/2023	
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (27.09.2023)

(İmza)

Hami AKMAN

Doktora Tezi

Hami AKMAN

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EYLÜL, 2023

SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'IN SENTAKSI (SÖZ DİZİMİ)

ÖZET

Süheyl ü Nev-bahâr'ın Sentaksı (Söz Dizimi) adlı bu tez çalışmasında, Eski Anadolu Türkçesinin 14. yüzyıl temsilcilerinden birisi olan Hoca Mes'ud bin Ahmed ve yeğeni İzzeddin Ahmed'in, yazarı belli olmayan Farsça bir eserden tercüme ettikleri Süheyl ü Nev-bahâr adlı mesnevinin kelime grupları ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma bir giriş ve sonuç kısımları ile dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Eski Anadolu Türkçesi, Hoca Mes'ud bin Ahmed'in hayatı ve kişiliği ile özellikle Süheyl ü Nev-bahâr'daki veriler göz önünde bulundurularak onun sanatı ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiş; eserleri kısmında ise özellikle Süheyl ü Nev-bahâr; nüshaları, özeti, edebî yönü ve üzerine yapılan çalışmalarla tanıtılmıştır. İkinci bölümünde söz dizimi hakkında genel; yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları) hakkında ise nispeten daha ayrıntılı bilgiler verilmiş ve bu bilgiler ışığında belirtme gruplarının özellikleri maddeler halinde gösterilmiştir. Tezin esas bölümünü oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerdir. Üçüncü bölümde Süheyl ü Nev-bahâr'da yer alan yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları), dördüncü bölümde ise yargı bildiren kelime grupları (cümle) ele alınmıştır; ayrıca bu bölümün başında cümle hakkında ana hatlarıyla bazı bilgiler verilmiştir. Söz konusu ana bölümde, belirtme gruplarının tamamının sonunda istatistiki ve sayısal bilgiler tablo ve şekillerle belirtilmiş; cümle kısmında da bazı kısımlar haricinde yine aynı yol takip edilmiştir. Tezin sonuç kısmında ise kullanılan kelime gruplarının genel istatistiki bilgileri ile ayırıcı özellikleri verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın, başta Eski Anadolu Türkçesi olmak üzere dil incelemelerine ve özellikle sentaks çalışmalarına katkı sağlayacağını ummaktayız.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Süheyl ü Nev-bahâr, Hoca Mes'ud bin Ahmed, sentaks (söz dizimi) belirtme grubu, cümle.

Sayfa Sayısı: Ixv+1045

Tez Dağıtım: Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

Ph.D. Thesis

Hami AKMAN

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

SEPTEMBER, 2023

SÜHEYL Ü NEV-BAHAR'S SYNTAX

ABSTRACT

In this thesis titled Süheyl ü Nev-bahâr's Syntax (Syntax), Hoca Mes'ud bin Ahmed, one of the 14th century representatives of Old Anatolian Turkish, and his nephew İzzeddin Ahmed, translated Süheyl ü Nev from a Persian work whose author is unknown. The word groups of the masnavi named -bahâr were tried to be discussed and examined. The study consists of an introduction and conclusion and four separate chapters. First part of the study, general information is given about Old Anatolian Turkish, the life and personality of Hodja Mes'ud bin Ahmed, and his art and works, especially considering the data in Süheyl ü Nev-bahar; In his works section, especially Süheyl ü Nev-bahar; It is introduced with its copies, summary, literary aspect and studies on it. General about syntax in the second part; On the other hand, relatively more detailed information is given about the non-judgemental word groups (declarative groups) and in the light of this information, the characteristics of the denotation groups are shown as items. The third and fourth chapters are the main part of the thesis. In the third chapter, non-judgemental word groups (declarative groups) in Süheyl ü Nev-bahâr, and in the fourth chapter, judgmental word groups (sentence) are discussed; In addition, at the beginning of this section, some information about the sentence is given in general terms. In the basic part in question, at the end of all indication groups, statistical and numerical information is given in tables and figures; The same way was followed in the sentence part, except for some parts. In the conclusion part of the thesis, general statistical information and distinctive features of the word groups used were tried to be given. We hope that this study will contribute to language studies, especially to Old Anatolian Turkish, and especially to syntax studies.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Süheyl ü Nev-bahar, Hoca Mes'ud bin Ahmed, syntax (syntax) explanation group, sentence.

Quantity of Page: Ixv+1045

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	lii
ÇEVİRİ YAZI HARFLERİ DİZİNİ	liv
ŞEKİLLER DİZİNİ	lv
TABLolar DİZİNİ	lviii
ÖN SÖZ.....	lxiv
GİRİŞ	1
A. Tezin Konusu	1
B. Amaç ve Yöntem.....	1
1. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ, HOCA MES'UD'UN HAYATI-KİŞİLİĞİ- SANATI-ESERLERİ VE SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR.....	1
1.1. Eski Anadolu Türkçesi.....	1
1.2. Hoca Mes'ud'un Hayatı ve Kişiliği	9
1. 3. Hoca Mes'ud'un Sanatı ve Eserleri.....	17
1.4.Süheyl ü Nev-bahâr.....	22
1.4.1. Süheyl ü Nev-bahâr'ın Özellikleri, Nüshaları ve Yazılışı.....	22
1.4.2. Süheyl ü Nev-bahâr'da Yer Alan Kişiler	31
1.4.3. Süheyl ü Nev-bahâr'ın Özeti	36
1.4.4. Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Yapılan Çalışmalar	50
2. SÖZ DİZİMİ.....	54
2.1. Kelime Grupları: Yargı Bildirmeyen Kelime Grupları (Belirtme Grubu), Yargı Bildiren Kelime Grupları (Cümle).....	54
3. SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'DA YARGI BİLDİRMEYEN KELİME GRUPLARI / BELİRTME GRUPLARI	60
3.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu	60
3.1.1. Belirtili İsim Tamlaması.....	61

3.1.1.1. Yapısına Göre Belirtili İsim Tamlaması.....	62
3.1.1.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması.....	63
3.1.1.2.1. Tamlayan Unsuru Türkçe, Tamlanan Unsurun Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar.....	63
3.1.1.2.2. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar	63
3.1.1.2.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, Tamlanan Unsurun Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar.....	63
3.1.1.2.4. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşan Belirtili İsim Tamlaması	64
3.1.1.2.5. Tamlayan Unsuru Zamirlerden Oluşan Belirtili İsim Tamlaması... 64	
3.1.1.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması.....	65
3.1.1.3.1. Tamlayan Unsuru, Sıfat- Fiil Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	65
3.1.1.3.2. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	66
3.1.1.3.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	66
3.1.1.3.4. Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	67
3.1.1.3.5. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması	67
3.1.1.3.6. Tamlanan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	67
3.1.1.3.7. Tamlayan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	68
3.1.1.3.8. Tamlanan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	68

3.1.1.3.9. Tamlayan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	69
3.1.1.3.10. Tamlayan Unsuru, İyelik Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	69
3.1.1.3.11. Tamlayan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	70
3.1.1.3.12. Tamalanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	70
3.1.1.3.13. Hem Tamlayan Hem Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması	70
3.1.1.3.14. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması.....	71
3.1.1.3.15. Tamlayan Unsuru İsim Fiil Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	71
3.1.1.3.16. Tamlanan Unsuru Kısaltma Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	72
3.1.1.3.17. Tamlayan Unsuru Kısaltma Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	72
3.1.1.3.18. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından, Tamlanan Unsuru Bağlama Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması.....	72
3.1.1.3.19. Ünlem Grubunun Tamlanan Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması.....	72
3.1.1.3.20. Tamlayan ya da Tamlanan Unsuru Başka Bir İsim Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması	73
3.1.1.4. Cümlede Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması.....	73
3.1.1.4.1. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması	73
3.1.1.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması.....	74
3.1.1.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	74

3.1.1.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	74
3.1.1.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması	74
3.1.1.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	74
3.1.1.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması	75
3.1.1.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	75
3.1.1.4.4.2. Fiili Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	75
3.1.1.3.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması	75
3.1.1.3.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	75
3.1.1.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	75
3.1.1.4.6. Cümle Dışı Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması	76
3.1.1.5. Belirtili İsim Tamlamasının Diğer Özellikleri	76
3.1.1.5.1. Tamlanan Unsurun Birden Fazla Unsurdan Oluşması.....	76
3.1.1.5.2. Tamlayan ve Tamlanan Arasına Herhangi Bir Unsurun Girmesi...	76
3.1.1.5.3. Tamlayan ve Tamlanan Unsurun Yer Değiştirmesi.....	77
3.1.1.5.4. Belirtili İsim Tamlamasının Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması	78
3.1.1.5.5. Tamlanan Unsurun Birleşik Sıfattan Oluşması.....	78
3.1.1.5.6. Belirtili İsim Tamlaması ve Sıfat-Fiil Grubunun İç İç Kullanılması	78
3.1.1.6. Belirtili İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar	78
3.1.1.6.1. Tamlayan Unsuru Oluşturan İsmi “-duk / -dük” Sıfat-Fiil Ekli Bir İsimden Oluşması.....	78
3.1.1.6.2. Günümüz Türkiye Türkçesinde Özne Olarak Kullanılan Şahıs Zamirinin SN’de Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayanı Olarak Kullanılması	79

3.1.1.6.3. Birleşik Kelime ve Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Kullanılan “Yeryüzü” Kelime Grubunun Belirtili İsim Tamlaması Şeklinde Olması.....	79
3.1.1.6.4. “ne” Soru Zamirinin Tamlanan Ekini Yardımcı Ses Olmadan Alması	79
3.1.1.7. Belirtili İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	79
3.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	80
3.1.2.1. Yapısına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması.....	80
3.1.2.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması.....	81
3.1.2.2.1. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Yabancı Kelimelerden Oluşanlar	81
3.1.2.2.2. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar.	81
3.1.2.2.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, Tamlanan Unsurun Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar	81
3.1.2.2.4. Tamlayan Unsuru Türkçe, Tamlanan Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar	82
3.1.2.2.5. Tamlayan Unsuru Dönüşlülük Zamirinden Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	82
3.1.2.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması.....	83
3.1.2.3.1. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	83
3.1.2.3.2. Tamlayan Unsuru İyelik Gruplarından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	83
3.1.2.3.3. Tamlayan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	84
3.1.2.3.4. Tamlayan Unsuru Farsça Terkipten Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	85
3.1.2.3.5. Tamlanan Unsuru Farsça Terkipten Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	85
3.1.2.3.6. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	85

3.1.2.3.7. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtisiz İsim Tamlaması.....	86
3.1.2.3.8. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubundan Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması.....	87
3.1.2.3.9. Belirtisiz İsim Tamlamasının Kısaltma Gruplarıyla Kullanımı	87
3.1.2.3.10. Sıfat Tamlamasıyla Kullanımına Belirtisiz İsim Tamlaması	88
3.1.2.3.11. Aitlik Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturan Belirtisiz İsim Tamlaması.....	89
3.1.2.3.12. Tamlayan ya da Tamlanan Unsuru Başka Bir İsim Tamlamasından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması	89
3.1.2.4. Cümlede Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması	89
3.1.2.4.1. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması	89
3.1.2.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması.....	90
3.1.2.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	90
3.1.2.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	90
3.1.2.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması.....	90
3.1.2.4.3.1. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar.....	90
3.1.2.4.3.2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	91
3.1.2.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması	91
3.1.2.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	91
3.1.2.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	91
3.1.2.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması	92
3.1.2.4.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	92
3.1.2.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar.....	92
3.1.2.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Diğer Özellikleri.....	92

3.1.2.5.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Birleşik Kelime Şeklinde Kullanılması	92
3.1.2.5.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat-Fiil Grubuyla İç İç Kullanılması	92
3.1.2.5.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması	93
3.1.2.5.4. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan ve Tamlanan Unsurun Yer Değiştirmesi	93
3.1.2.5.5. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun Birden Fazla Olması	94
3.1.2.5.6. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlanan Unsurun Birden Fazla Olması	94
3.1.2.5.7. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun İyelik Grubundan (Ekinden) Oluşması.....	94
3.1.2.6. Belirtisiz İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar	96
3.1.2.6.1. Tamlayan Unsurun Zamirlerden, Tamlanan Unsurun Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Bir İsim Unsurundan Oluşması.....	96
3.1.2.6.1.1. Tamlayan Unsurun Teklik Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması	96
3.1.2.6.1.2. Tamlayan Unsurun Teklik İkinci Şahıs Zamirinden Oluşması	97
3.1.2.6.1.3. Tamlayan Unsurun Çokluk Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması	97
3.1.2.6.1.4. Tamlayan Unsurun “bular” İşaret Zamirinden Oluşması.....	97
3.1.2.6.1.5. Tamlayan Unsurun “kimse / kimesne” Belirsizlik Zamirinden Oluşması	98
3.1.2.6.2. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun Çokluk Ekinden Oluşması.....	98

3.1.2.6.3. Belirtisiz İsim Tamlamasının, İlgi Hâli Ekinin Düşmesi Sonucu Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması (Tercih Edilmesi).....	98
3.1.2.6.4. Tamlayan Unsuru “-An” Sıfat-Fiil Ekli İsimden Oluşan İsim Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlaması Olarak Kullanılması.....	99
3.1.2.6.5. Tamlayan Unsuru “-mak / -mek” Mastar Ekli İsimden Oluşan İsim Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlaması Olarak Kullanılması.....	100
3.1.2.6.6. Tamlayan Unsurun İlgi Hâli Ekinin Yerine Belirtme Hâli Ekinden Oluşması.....	100
3.1.2.6.7. Tamlanan Unsurun “kanda” Kelimesinden Oluşması.....	100
3.1.2.6.8. Tamlayan Unsurun İyelik Eki Alan Bir Kelimedden (İyelik Grubundan) Oluşması	100
3.1.2.6.9. Tamlayan Unsurun“-lık” İsimden İsim Yapım Ekini Almaması..	101
3.1.2.6.10. Tamlanan Unsurun “...madan / ...mAksızIn” Zarf-Fiil Ekleri Yerine “-sUz” Olumsuzluk Eki Alması	101
3.1.2.7. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	101
3.1.3. İyelik Grubu	102
3.1.3.1. Yapısına Göre İyelik Grubu.....	102
3.1.3.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre İyelik Grubu.....	102
3.1.3.2.1. Teklik Birinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar	102
3.1.3.2.2. Teklik İkinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar	103
3.1.3.2.3. Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar	103
3.1.3.2.4. Çokluk Birinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar	104
3.1.3.2.5. Çokluk İkinci Şahıs Ekinden Oluşanlar	104
3.1.3.2.6. Çokluk Üçüncü Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar.....	104
3.1.3.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İyelik Grubu.....	104
3.1.3.3.1. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan İyelik Grubu.....	104

3.1.3.3.2. Zarf-Fiil Grubunun İsimUnsurunu Oluşturan İyelik Grubu.....	106
3.1.3.3.3. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan İyelik Grubu	107
3.1.3.4. Cümlede Kullanımına Göre İyelik Grubu	107
3.1.3.4.1. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılan İyelik Grubu	107
3.1.3.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan İyelik Grubu	108
3.1.3.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	108
3.1.3.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	108
3.1.3.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan İyelik Grubu	109
3.1.3.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	109
3.1.3.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İyelik Grubu	109
3.1.3.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	109
3.1.3.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	109
3.1.3.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan İyelik Grubu	110
3.1.3.4.5.1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar.....	110
3.1.3.4.6. İyelik Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	110
3.1.4. Eksiz Tamlama	111
3.2. Sıfat Tamlaması	112
3.2.1. Yapısına Göre Sıfat Tamlaması	112
3.2.2. Tek Kelimeyle Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması.....	113
3.2.2.1. Tamlayan Unsuru Tek Kelimededen Oluşan Sıfat Tamlaması	113
3.2.2.1.1. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Türkçe veya Yabancı Kelimelerden Oluşan Sıfat Tamlaması	113
3.2.2.1.2. Tamlayan Unsuru Sıfat Çeşitlerinden Oluşan Sıfat Tamlamaları.	115
3.2.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması.....	131
3.2.3.1. Tamlanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Sıfat Tamlaması.....	131

3.2.3.2. Tamlayan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Sıfat Tamlaması.....	131
3.2.3.3. Tamlanan Unsuru, İyelik Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	131
3.2.3.4. Tamlanan Unsuru, Bağlama Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması ..	132
3.2.3.5. Tamlanan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması ..	133
3.2.3.6. Tamlanan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşan Sıfat Tamlaması.....	133
3.2.3.7. Tamlanan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşan Sıfat Tamlaması	133
3.2.3.8. Belirtili İsim Tamlamasının, Tamlanan Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması.....	134
3.2.3.9. Ünlem Grubunun, Tamlanan Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması ..	134
3.2.3.10. Tamlanan Unsuru, Kısaltma Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	134
3.2.3.11. Tamlayan Unsuru, Bağlama Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	135
3.2.3.12. Tamlayan Unsurun Kısaltma Gruplarından Oluşması.....	135
3.2.3.13. Tamlanan Unsuru, Bir Birleşik Kelimededen Oluşan Sıfat Tamlaması	136
3.2.3.14. Tamlayan Unsuru, Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	137
3.2.3.15. Tamlayan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	139
3.2.3.16. Tamlayan Unsuru, Edat Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması	140
3.2.3.17. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması	142
c. “-(İ)ken” Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması.....	143
3.2.3.18. Tamlayan Unsuru, Aitlik Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması.....	143
3.2.3.19. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması.....	143
3.2.3.20. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması	144
3.2.4. Cümlede Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması	144
3.2.4.1. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması	144

3.2.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması	145
3.2.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	145
3.2.4.2.2. Fiil Cümlelerinde Özne Olarak Kullanılanlar	145
3.2.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması	145
3.2.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	145
3.2.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması	145
3.2.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	145
3.2.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	146
3.2.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması	146
3.2.4.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	146
3.2.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	146
3.2.5. Sıfat Tamlamasıyla İlgili Diğer Özellikler	146
3.2.5.1. Sıfat Tamlamasının Birleşik Kelimeden Oluşması	146
3.2.5.2. Sıfat Tamlamasının Deyimden Oluşması	147
3.2.5.3. Sıfat Tamlamasında Tamlayan ve Tamlanan Arasına Bir Cümle ya da Herhangi Bir Başka Unsurun Girmesi	147
3.2.5.4. Sıfat Tamlamasında Tamlayan ve Tamlanan Unsurların Yer Değiştirmesi	147
3.2.5.5. Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Belirtme Sıfatı + Belirtme Sıfatından Oluşması	148
3.2.5.5.1. Tamlayan Unsurun İşaret Sıfatı + Belirsiz Sıfattan oluşması	148
3.2.5.5.2. Tamlayan Unsurun Belirsiz Sıfat + Belirsiz Sıfattan Oluşması	148
3.2.5.5.3. Tamlayan Unsurun İşaret Sıfatı + Sayı Sıfatından Oluşması	148
3.2.5.5.4. Tamlayan Unsurun Soru Sıfatı + Belirsiz Sıfattan Oluşması	149
3.2.5.5.5. Tamlayan Unsurun Belirtme Sıfatı + Vasıflandırma Sıfatından Oluşması	149

3.2.5.5.5. Tamlayan Unsurun Vasıflandırma Sıfatı + Vasıflandırma Sıfatından Oluşması.....	149
3.2.5.5.6. Tamlayan Unsurun Vasıflandırma + Belirtme Sıfatından Oluşması	149
3.2.5.6. Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Tamlananın Neyden Yapıldığını Belirtmesi.....	149
3.2.5.7. Sıfat Tamlamasında Tamlanan Unsurun Birden Fazla Unsurdan Oluşması	150
3.2.5.8. Sıfat Tamlamasının ve Tamlanan Unsurun Açıklayıcı Bir İfadeyle Nitelenmesi	150
3.2.5.9. Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Tamlanana Benzerlik İlgisiyle Bağlanması.....	151
3.2.5.10. Sıfat Tamlamasında Tamlanan Unsurun Düşmesi.....	151
3.2.6. Sıfat Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılıklar.....	151
3.2.6.1. “Bu” ve “Ol” İşaret Zamirlerinin Başka Zamiri Nitelemesi.....	151
3.2.6.2. “dürlü” Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunun Tekil Bir İsimden Oluşması	152
3.2.6.3. Tamlayan Unsurun “hep” Sıfatından Oluşması.....	152
3.2.6.4. Tamlayan Unsurun “hîç” Sıfatından Oluşması.....	153
3.2.6.5. Tamlayan Unsurun “yoh / yog” Kelimesinden Oluşması.....	153
3.2.6.6. “birkaç” Belirsizlik Sıfatından Sonra Çoğul Bir İsmın Gelmesi.....	154
3.2.6.7. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması	154
3.2.6.8. Belirsizlik Sayı Sıfatından Sonra Çokluk Ekli Bir İsmın Gelmesi.....	154
3.2.7. Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	154
3.3. Birleşik Fiil Grubu	161
3.3.1. İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiiller	164
3.3.1.1. İsim + Asıl Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller	164

3.3.1.1.1. İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu ..	164
3.3.1.1.1.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiile İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	165
3.3.1.1.1.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.....	168
3.3.1.1.1.3. Cümledeki Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	177
3.3.1.1.1.4. Diğer Özellikleri.....	178
3.3.1.1.2. İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu .	180
3.3.1.1.2.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	180
3.3.1.1.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.....	181
3.3.1.1.2.3. Cümlede Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	183
3.3.1.1.2.4. Diğer Özellikleri.....	183
3.3.1.1.3. İsim + “êt-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu ..	185
3.3.1.1.3.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “êt-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	185
3.3.1.1.3.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “êt-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.....	186
3.3.1.1.3.3. Cümlede Kullanılışına Göre İsim + “êt-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	190
3.3.1.1.3.4. Diğer Özellikleri.....	191
3.3.1.1.4. İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	192
3.3.1.1.4.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	193

3.3.1.1.4.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.....	194
3.3.1.1.4.3. Cümlede Kullanılışına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	196
3.3.1.1.4.4. Diğer Özellikleri.....	196
1.2.1.2. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grupları.....	196
1.4.1.2.1.Yardımcı Fiiline Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	203
3.3.1.2.2. İsim Unsurunun Tek Kelime ya da Kelime Grubu Oluşuna Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	298
3.3.1.2.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimedен Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	298
3.3.1.2.2.1.1. İsim Unsuru Türkçe Bir Kelimedен Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	298
3.3.1.2.2.1.2. İsim Unsuru Yabancı Bir Kelimedен Oluşanlar	300
3.3.1.2.2.2. İsim Unsuru, Kelime Gruplarından Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu.....	301
3.3.1.2.3. Fiilden Önce Gelen İsim / Fiil Unsurunun Öge Sayısına Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	308
3.3.1.2.3.2. İsim Unsuru, İki Ögedен Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	312
3.3.1.2.3.3. İsim Unsuru Üç Ögedен Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	318
3.3.1.2.4. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiilin Diğer Özellikleri	318
3.3.1.2.4.1. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi	318
3.3.1.2.4.2. İsim ve Fiil Arasına Başka Unsur / Unsurların Girmesi	320
3.3.1.3. Kökteş Kelimelerin Tekrar Edilmesiyle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.	321

3.3.1.3.38. Sıfat-Fiil Ekli Bir Kelime İle Aynı Kökten Türemiş Başka bir Kelimenin Birleşimiyle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu.....	328
3.3.2. Fiil + Zarf-Fiil+Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu.....	328
3.3.2.1. Yeterlilik Fiilleri	329
3.3.2.2. Uzaklaşma Fiilleri.....	330
3.3.2.3. Süreklilik Fiilleri.....	330
3.3.2.4. Tezlik Fiilleri	336
3.3.2.5. Kelime Tekrarı Yoluyla Yapılan Asıl Fiil + Zarf-fiil + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubu	336
3.3.2.5. Yarı Tasvir Fiilleri	337
3.3.2.5.1. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulanlar.....	337
3.3.2.5.2. Asıl Fiil + “-UbAn / UbAnIn” Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulanlar	343
3.3.3. Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	344
3.4. Edat Grubu	356
3.4.1. Yapısına Göre Edat Grubu	356
3.4.1.1. “artuḥ / artuḵ” Edatıyla Kurulanlar.....	357
3.4.1.2. “aşaḡa” Edatıyla Kurulanlar	357
3.4.1.3. “beri / berü” Edatıyla Kurulanlar.....	357
3.4.1.4. “bigi” Edatıyla Kurulanlar	357
3.4.1.5. “bile” Edatıyla Kurulanlar	359
3.4.1.6. “birle” Edatıyla Kurulanlar	360
3.4.1.7. “dëk” Edatıyla Kurulanlar	360
3.4.1.8. “degin / deyin” Edatıyla Kurulanlar	361
3.4.1.9. “deḡlü” Edatıyla Kurulanlar	362
3.4.1.10. “dëyü” Edatıyla Kurulanlar	362

3.4.1.11. “eyle kim” Edatıyla Kurulanlar	363
3.4.1.12. “gèrü” Edatıyla Kurulanlar	363
3.4.1.13. “gibi” Edatıyla Kurulanlar	363
3.4.1.14. “ħadde” Edatıyla Kurulanlar.....	364
3.4.1.15. “içün / -çün” Edatıyla Kurulanlar	364
3.4.1.16. “içerü” Edatıyla Kurulanlar	365
3.4.1.17. “içre” Edatıyla Kurulanlar	365
3.4.1.18. “ile / -la” Edatıyla Kurulanlar.....	366
3.4.1.19. “ilerü” Edatıyla Kurulanlar	367
3.4.1.20. “kadar” Edatıyla Kurulanlar	367
3.4.1.21. “karşu” Edatıyla Kurulanlar.....	368
3.4.1.22. “manend” Edatıyla Kurulanlar.....	368
3.4.1.23. “meger” Edatıyla Kurulanlar	368
3.4.1.24. “mişāl” Edatıyla Kurulanlar.....	368
3.4.1.25. “mukābil” Edatıyla Kurulanlar	369
3.4.1.26. “nisbet” Edatıyla Kurulanlar.....	369
3.4.1.27. “nite ki / nite kim / nitesi kim / her nite kim” Edatlarıyla Kurulanlar	369
3.4.1.28. “öñ” Edatıyla Kurulanlar	370
3.4.1.29. “öñdin” Edatıyla Kurulanlar	370
3.4.1.30. “öte” Edatıyla Kurulanlar	370
3.4.1.31. “ötrü” Edatıyla Kurulanlar.....	370
3.4.1.32. “pes” Edatıyla Kurulanlar	371
3.4.1.33. “şaru” Edatıyla Kurulanlar.....	371
3.4.1.34. “şifat” Edatıyla Kurulanlar	371
3.4.1.35. “şonra” Edatıyla Kurulanlar.....	371

3.4.1.36. “şöyle kim” Edatıyla Kurulanlar.....	372
3.4.1.37. “tā” Edatıyla Kurulanlar	372
3.4.1.38. “taş” Edatıyla Kurulanlar.....	372
3.4.1.39. “taşra” Edatıyla Kurulanlar.....	372
3.4.1.40. “toğru” Edatıyla Kurulanlar.....	372
3.4.1.41. “üzre” Edatıyla Kurulanlar	373
3.4.1.42. “yaņa” Edatıyla Kurulanlar.....	374
3.4.1.43. “yere / yerde” Edatıyla Kurulanlar	374
3.4.1.43. İsim Tamlaması Şeklinde Kurulanlar	374
3.4.1.43.1. “adına” Kelimesiyle Kurulanlar.....	376
3.4.1.43.2. “altında” Kelimesiyle Kurulanlar.....	376
3.4.1.43.3. “arası / arasında” Kelimesiyle Kurulanlar.....	376
3.4.1.43.4. “elinden” Kelimesiyle Kurulanlar.....	376
3.4.1.43.5. “hakkı / hakkına” Kelimeleriyle Kurulanlar	377
3.4.1.43.6. “içinde” Kelimesiyle Kurulanlar.....	377
3.4.1.43.7. “karşısına” Kelimesiyle Kurulanlar	378
3.4.1.43.8. “katında” Kelimesiyle Kurulanlar.....	378
3.4.1.43.9. “oranum” Kelimesiyle Kurulanlar	378
3.4.1.43.10. “öğinde” Kelimesiyle Kurulanlar.....	378
3.4.1.43.11. “şoğında” Kelimesiyle Kurulanlar	379
3.4.1.43.12. “şüretinde” Kelimesiyle Kurulanlar	379
3.4.1.43.13. “tarîkıncı” Kelimesiyle Kurulanlar.....	379
3.4.1.43.14. “tuşına” Kelimesiyle Kurulanlar	379
3.4.1.43.15. “ucından / ucumuzdan” Kelimesiyle Kurulanlar	379
3.4.1.43.16. “üstine” Kelimesiyle Kurulanlar	380

3.4.1.43.17. “üzerine” Kelimesiyle Kurulanlar	380
3.4.1.43.18. “yèrine” Kelimesiyle Kurulanlar.....	380
3.4.1.43.19. “yolında / yolına” Kelimesiyle Kurulanlar	381
3.4.1.43.20. “yönin” Kelimesiyle Kurulanlar	381
3.4.2. İsim Usnuru Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Edat Grubu.	381
3.4.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimeden Oluşanlar	381
3.4.2.1.1. İsim Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar	381
3.4.2.1.2. İsim Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar	382
3.4.2.2. İsim Unsuru Kelime Grubundan Oluşanlar	382
3.4.2.2.1. İsim Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar	382
3.4.2.2.2. İsim Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	383
3.4.2.2.3. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar	383
3.4.2.2.4. İsim Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar	384
3.4.2.2.5. İsim Unsuru Diğer Kelime Gruplarından Oluşanlar	384
3.4.3. Cümlede Kullanımına Göre Edat Grubu	385
3.4.3.1. Zarf Olarak Kullanılan Edat Grubu	385
3.4.3.2. Özne Olarak Kullanılan Edat Grubu.....	387
3.4.3.3. Nesne Olarak Kullanılan Edat Grubu	387
3.4.3.4. Yüklem Olarak Kullanılan Edat Grubu	387
3.4.3.5. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Edat Grubu	388
3.4.4. Edat Grubunun Diğer Özellikleri	388
3.4.4.1. Kuvvetlendirme Edatının İsim Unsurunun Başında Kullanılması	388
3.4.4.2. Edat Grubunun Başka Bir Kelime Grubunun İsim veya Sıfat Unsurunu Oluşturması.....	388
3.4.4.2.1. Edat Grubunun, Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsuru Oluşturması	388

3.4.4.2.2. Edat Grubunun İsim-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması.	389
3.4.4.2.3. Edat Grubunun Zarf-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması.	390
3.4.4.2.4. Edat Grubunun Sıfat-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması	390
3.4.4.2.5. Edat Grubunda İsim Unsuru ve Edatın Yer Değiştirmesi.....	390
3.4.4.2.6. “dèyü” Edatının Düşmesi.....	390
3.4.5. Edat Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar...	391
3.4.5.1. “bigi” (<gibi), “içün”, “ile” Edatlarının “bular” (<bunlar) İşaret Zamirine İlgili Hâli Eki Alarak Bağlanması.....	391
3.4.5.2. “degin” Edatının, Kendisinden Önceki Zarf-Fiil Grubunun Yalın Hâline Bağlanması.....	391
3.4.5.3. “anca” Kelimesinin Edat Grubu Fonksiyonunda Kullanılması	391
3.4.5.4. “İle” Edatının “için” Edatı Yerine Kullanılması.....	391
3.4.6. Edat Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	392
3.5. Bağlama Grubu	393
3.5.1. Yapısına Göre Bağlama Grubu	394
3.5.1.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grupları.....	394
3.5.1.1.1 “andan” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	394
3.5.1.1.2. “hem dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	395
3.5.1.1.3. “dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	395
3.5.1.1.4. “degül / degül ki” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	395
3.5.1.1.5. “gerek” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	396
3.5.1.1.6. “ile” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	396
3.5.1.1.7. “U” Edatı İle Kurulanlar	397
3.5.1.1.8. “ü dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	399
3.5.1.3.9. “U hem” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	399
3.5.1.1.10. “ü hem dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	399

3.5.1.1.11. “u yā” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	399
3.5.1.1.12. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	400
3.5.1.1.13. “veyā hoş” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	400
3.5.1.1.14. “vU” Bağlama Edatıyla Kurulanlar	400
3.5.1.1.15. “vU hem / vU hem dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	401
3.5.1.1.16. “vü ... vü hem ...” Bağlama Edatı İle Kurulanlar	402
3.5.1.1.17. “vü yā” Bağlama Edatı İle Kurulanlar	402
3.5.1.1.18. “yā” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	402
3.5.1.1.19. “yā hoş” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	403
3.5.1.1.20. “yā hoş” Bağlama Edatıyla Kurulanlar.....	403
3.5.1.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulanlar.....	403
3.5.1.2.1. “(bir) ... bir ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	403
3.5.1.2.2. “bir nicesi ... bir nicesi ... bir nicesi...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar.....	404
3.5.1.2.3. “biri ... (ü) biri ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	404
3.5.1.2.4. “birisine ... biri ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	404
3.5.1.2.5. “çi ... çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	404
3.5.1.2.6. “çi ... vü çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	404
3.5.1.2.7. “degül ... dahı ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	405
3.5.1.2.8. “degül ... hem” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	405

3.5.1.2.9. “eger ... eger / ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	405
3.5.1.2.10. “eger ... ve ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	405
3.5.1.2.11. “eger ... vü ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	405
3.5.1.2.12. “(e)ger ... vü (e)ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	406
3.5.1.2.13. “gāh ... gāh ... / geh ... geh ... / geh ... gāhî ... / gehî ... gāhî ... / gehî ... geh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan	406
3.5.1.2.14. “geh ... u geh ... / gehî ... U gāhî ... / gehî ... u gehî ... / gehî ... vü gehî ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar.....	406
3.5.2.2.15. “gerek ... ger / gerek ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	407
3.5.1.2.16. “hem ... hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	407
3.5.1.2.17. “hem ... hem ... hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	407
3.5.1.2.18. “hem ... u hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	407
3.5.1.2.19. “kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	407
3.5.1.2.20. “kimi ... kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	408
3.5.1.2.21. “kimi ... vü kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	408
3.5.1.2.22. “kimine ... kimi(ne) ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	408

3.5.1.2.23. kimisi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	408
3.5.1.2.24. “... mı yā ... mı ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	409
3.5.1.2.25. “ne ... ne ...” Karşılaştırma Ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	409
3.5.1.2.26. “ne ... ne ... ne ...” Karşılaştırma ve Dnakleştirme Edatıyla Kurulanlar	410
3.5.1.2.27. “ne ... ne ... u ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	410
3.5.1.2.28. “ne ... u ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	410
3.5.1.2.29. “ne ... u ne ... ne ... u ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	411
3.5.1.2.30. “ne ... vü ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	411
3.5.1.2.31. “yā ... u yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatı İle Kurulanlar	411
3.5.1.2.32. “yā ... yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	412
3.5.1.2.33. “ya ... yā hoz ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	412
3.5.1.2.34. “yā ... yā ... yā ho” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	412
3.5.1.2.35. “yoh ... ki ... / yoh ki” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar	413
3.5.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Bağlama Grubu	413

3.5.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Bağlama Grubu.....	413
3.5.2.1.1 Her İki Unsuru Türkçe Kelimeden Oluşanlar	413
3.5.2.1.2. Her İki Unsuru Yabancı Kelimeden Oluşanlar	414
3.5.2.1.3. İlk Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar	415
3.5.2.1.4. İlk Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar	416
3.5.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Bağlama Grubu.....	416
3.5.2.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar....	416
3.5.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar	417
3.5.2.2.3. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar	418
3.5.2.2.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar .	418
3.5.2.2.5. İkinci Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar	418
3.5.2.2.6. İkinci Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar.....	418
3.5.2.2.7. İkinci Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar.....	419
3.5.2.2.8. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar.....	419
3.5.2.2.9. İkinci Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	420
3.5.2.2.11. Her İki Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşan Bağlama Grubu..	421
3.5.2.2.12. Bağlama Grubunun Kelime Gruplarıyla Diğer Kullanımı.....	421
3.5.3. Cümlede Kullanımına Göre Bağlama Grubu	429
3.5.3.1. Özne Olarak Kullanılan Bağlama Grubu.....	429
3.5.3.1.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar.....	429
3.5.3.1.2. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	430
3.5.3.2. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Bağlama Grubu	431
3.5.3.2.1. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	431
3.5.3.3. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	432

3.5.3.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Bağlama Grubu.....	432
3.5.3.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	432
3.5.3.5.2. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar.....	434
3.5.3.5. Yüklem Olarak Kullanılan Bağlama Grubu	434
3.5.4. Bağlama Grubunun Diğer Özellikleri	435
3.5.4.1. Bağlama Grubunda Araya Başka Unsurların Girmesi.....	435
3.5.5. Bağlam Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım..	436
3.5.5.1. “U / vU” Bağlama Edatlarının Virgül İşleviyle Kullanılması	436
3.5.6. Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	436
3.6. Ünlem Grubu.....	438
3.6.1. “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	439
3.6.1.1. Yapısına Göre “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	439
3.6.1.2. Tamlanan Unsuru Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre“ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu.....	440
3.6.1.2.1. Tamlanan Unsuru Tek Kelimedden Oluşan “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu.....	440
3.6.1.2.1.1. Tamlanan Unsuru, Türkçe Bir Kelimedden Oluşanlar.....	440
3.6.1.2.1.2. Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimedden Oluşanlar.....	440
3.6.1.2.2. Tamlanan Unsuru, Kelime Grubu Oluşuna Göre “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	441
3.6.1.2.2.1. Tamlanan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar.....	441
3.6.1.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar	442
3.6.1.2.2.3. Tamlanan Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar	442
3.6.1.2.2.4. Tamlanan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar..	442
3.6.1.2.2.5. Tamlanan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar	443
3.6.1.2.2.6. Tamlanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşanlar.....	443

3.6.1.2.2.7. Tamlanan Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar	443
3.6.1.2.2.8. Tamlanan Unsuru, İsnat Grubundan Oluşanlar	443
3.6.1.2.2.9. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar	444
3.6.1.3. Cümlede Kullanımına Göre “ëy” Seslenme Edatı İle Kurulan Ünlem Grubu	444
3.6.1.3.1. İç İç Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinde, Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar	444
3.6.1.3.2. İç İç Birleşik Cümlede, Ana Cümlelerin Nesnesi Olarak Kullanılanlar	445
3.6.1.3.3. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar	445
3.6.2. “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	445
3.6.2.1. Yapısına Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	445
3.6.2.2. Tamlanan Unsurunun, Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu.....	446
3.6.2.2.1. Tamlanan Unsuru, Tek Kelimedenden Oluşan “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu.....	446
3.6.2.2.1.1. Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimedenden Oluşanlar	446
3.6.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	446
3.6.2.2.2.1. Tamlanan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar	446
3.6.2.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar	447
3.6.2.2.2.3. Tamlanan Unsuru, Arapça ve Farsça Terkipten Oluşanlar	447
3.6.2.3. Cümlede Kullanımına Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu	447
3.6.2.3.1. Nesne Olarak Kullanılanlar.....	447
3.6.2.3.2. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar.....	447
3.6.3. Ünlem Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	448

3.7. Sıfat-Fiil Grubu	448
3.7.1. Yapısına Göre Sıfat-Fiil Grubu	450
3.7.1.1. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar.....	450
3.7.1.1.1. “-An” Ekiyle Kurulanlar	450
3.7.1.1.2. “-Ar” Ekiyle Kurulanlar	451
3.7.1.1.3. “-r” Ekiyle Kurulanlar	451
3.7.1.1.4. “-Ur” Ekiyle Kurulanlar	452
3.7.1.1.5. “-mAz” Ekiyle Kurulanlar	452
3.7.1.2. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar.....	452
3.7.1.2.1. “-duğ / -dük” Ekiyle Kurulanlar.....	452
3.7.1.2.2. “-mİş” Ekiyle Kurulanlar	453
3.7.1.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar	453
3.7.1.3.1. “-acağ / -ecek” Ekiyle Kurulanlar	453
3.7.1.3.2. “-AsI” Ekiyle Kurulanlar	454
3.7.1.3.3. “-dağı” Ekiyle Kurulanlar	455
3.7.1.4. “-IcI” Kurulanlar	455
3.7.2. İsim Unsuru Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Sıfat-Fiil Grubu	456
3.7.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimedен Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	456
3.7.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimedен Oluşanlar	456
3.7.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimedен Oluşanlar	457
3.7.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan Sıfat-Fiil Grubu.....	457
3.7.2.2.1. İsim Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar	457
3.7.2.2.2. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar	457
3.7.2.2.3. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	457

3.7.2.2.4. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar	458
3.7.2.2.5. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar	458
3.7.2.2.5.1. İsim + Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar	458
3.7.2.2.5.2. Fiil + Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar	459
3.7.2.2.6. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşanlar	459
3.7.2.2.7. Bağlama Grubundan Oluşanlar	459
3.7.2.2.8. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar	460
3.7.2.2.9. İsim Unsuru, Kısaltma Grubundan Oluşanlar	460
3.7.3. Cümlede Kullanımına Göre Sıfat-Fiil Grubu	460
3.7.3.1. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu	460
3.7.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	460
3.7.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	461
3.7.3.2. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu	462
3.7.3.2.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılan	462
3.7.3.2.2. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	463
3.7.3.3. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu	464
3.7.3.3.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	464
3.7.3.3.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	464
3.7.3.4. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılanlar	464
3.7.3.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu	465
3.7.3.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	465
3.7.3.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	465
3.7.4. Sıfat-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri	465
3.7.4.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması	465

3.7.4.2. Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması	466
3.7.4.3. Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması	466
3.7.4.4. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması.....	467
3.7.4.5. Birleşik Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması.....	467
3.7.4.6. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması	469
3.7.4.7. Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması	469
3.7.4.8. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi.....	469
3.7.5. Sıfat-Fiil Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar	470
3.7.5.1. “-An” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımları	470
3.7.5.1.1. İsim Unsurunun, İyelik Ekinden Sonra Belirtme Eki Almaması..	470
3.7.5.1.2. İsim Unsurunun, Ayrılma Hâli Eki Yerine Bulunma Hâli Ekİ Alması	470
3.7.5.1.3. “-duķ / -dük”lü Sıfat-Fiil İle Kurulan İsim Tamlamasının Yerine Kullanılması	470
3.7.5.1.4. İsim Unsurunun, Ayrılma Hâli Ekini (-dAn) Alarak Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması	471
3.7.5.2. “-r” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımı	471
3.7.5.2.1. “-r” Sıfat-Fiil Ekinin, “-An” Sıfat-Fiil Eki Yerine Kullanılması..	471
3.7.5.2.2. “-r” Sıfat Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunun, Birleşik Fiilin İsim Unsurunu Oluşturması	471
3.7.5.3. “-Ur” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımı	472
3.7.5.3.1. “-Ur” Sıfat-Fiil Ekinin, “-An”Sıfat-Fiil Eki Yerine Kullanılması	472

3.7.5.3.2. “-Ur” Sıfat-Fiil Ekinin, “-dUk” Sıfat-Fiil Ekinin Yerine Kullanılması	472
3.7.5.4. “-duķ / -dük” Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımları	472
3.7.5.4.1. Belirtili İsim Tamlaması Yerine, Belirtisiz İsim Tamlamasının Kullanılması	472
3.7.5.4.2. “-mA” Ekiyle Kurulan isim-Fiil Grubu Yerine, “-duķ / -dük” Sıfat Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunun Kullanılması	473
3.7.5.5. -AsI” Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım.....	473
3.7.5.5.1. Belirtili İsim Tamlaması Yerine, Belirtisiz İsim Tamlamasının Kullanılması	473
3.7.6. Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	474
3.8. Zarf-Fiil Grubu.....	475
3.8.1. Yapısına Göre Zarf-Fiil Grubu.....	476
3.8.1.1. Hâl Bildiren Zarf-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	476
3.8.1.1.1. “-A” Eki Kurulanlar	476
3.8.1.1.2. “-(i)ken” Ekiyle Kurulanlar	476
3.8.1.1.3. “-erek” Ekiyle Kurulanlar	477
3.8.1.1.4. “-U” Ekiyle Kurulanlar	477
3.8.1.2. Zaman Bildiren Zarf-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	478
3.8.1.2.1. “-AlI” Ekiyle Kurulanlar.....	478
3.8.1.2.2. “-ıcağ / -ıcaķ / -icek” Ekleriyle Kurulanlar	478
3.8.1.2.3. “-ıcağaz / -icegez” Ekiyle Kurulanlar	479
3.8.1.2.4. “-Inca / -ıncak” Kurulanlar	480
3.8.1.2.5. “-mAdIn” Ekiyle Kurulanlar.....	481

3.8.1.3. Bağlama Zarf-Fiil Ekleri İle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	482
3.8.1.3.1. “-Up” Ekiyle Kurulanlar	482
3.8.1.3.2. “-UbAn” Ekiyle Kurulanlar	483
3.8.1.3.3. “-UbAnIn” Ekiyle Kurulanlar	483
3.8.1.4. “-duḡ / -dük” Sıfat-Fiil Eki + İsim Çekim Eleriyle Kurulan Zarf-Fiil Grupları.....	484
3.8.1.4.1.“-dıḡın/mca / digince” Ekleriyle Kurulanlar	484
3.8.1.4.2. “-duḡca / dükce” Ekleriyle Kurulanlar.....	485
3.8.1.4.3. “-duḡda / dükde” Ekleriyle Kurulanlar	485
3.8.1.5. “-maḡ” İsim-Fiil Eki + Çekim Eklerinin Birleşiminden Oluşan Zarf-Fiil Grubu	485
3.8.1.5.1. “-maḡda / mekde, -maḡdan” Ekiyle Kurulanlar.....	485
3.8.1.5.2. “-maḡın” Ekiyle Kurulanlar	486
3.8.1.5.3. “-mek(i)le” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	486
3.8.2. İsim Unsuru, Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Zarf-Fiil Grubu	486
3.8.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimedden Oluşan Zarf-Fiil Grubu	486
3.8.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimedden Oluşanlar	486
3.8.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimedden Oluşanlar	487
3.8.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu	488
3.8.2.2.1. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar	488
3.8.2.2.2. İsim Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar	489
3.8.2.2.3. İsim Unsuru, Beliritili İsim Tamlamasından Oluşanlar	490
3.8.2.2.4. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	491
3.8.2.2.5. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu	491
3.8.2.2.6. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar	492

3.8.2.2.7. İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu	492
3.8.2.2.8. İsim Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu	493
3.8.2.2.9. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	493
3.8.2.2.10. İsim Unsuru, Farsça Terkipten Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	493
3.8.2.2.11. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Zarf-Fiil Grubu.....	493
3.8.2.2.12. Tekrar Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu.....	493
3.8.2.2.13 İsim Unsuru Cümleden Oluşan Zarf-Fiil Grubu	494
3.8.3. Cümlede Kullanımına Göre Zarf-Fiil Grubu.....	494
3.8.3.1. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Zarf-Fiil Grubu	494
3.8.3.1.1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	494
3.8.3.1.2. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar.....	494
3.8.4. Zarf-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri.....	495
3.8.4.1. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi.....	495
3.8.4.2. İsim ve Fiil Unsuru Arasına Başka Unsurun Girmesi	496
3.8.5. Zarf-Fiil Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar	497
3.8.5.1. “-ınca” Zaman Bildiren Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun, Edata Doğrudan Bağlanması	497
3.8.5.2. “-Up” Bağlama Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunda “-Up” Ekinin, “-mAdAn” Zarf-Fiil Eki Anlamında Kullanılması	497
3.8.9. Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	497
3.9. İsim-Fiil Grubu	499
3.9.1. Yapısına Göre İsim-Fiil Grubu.....	499
3.9.1.1. “-ış” Ekiyle Kurulanlar	499
3.9.1.2. “-mak / -mek” Kurulanlar	500
3.9.1.3. “-ma” Ekiyle Kurulanlar.....	500

3.9.2. İsim Unsuru, Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre İsim-Fiil Grubu	501
3.9.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimededen Oluşan İsim-Fiil Grubu	501
3.9.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimededen Oluşanlar	501
3.9.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimededen Oluşanlar	501
3.9.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu	501
3.9.2.2.1. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar	501
3.9.2.2.2. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar	502
3.9.2.2.3. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar	502
3.9.2.2.4. İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu	502
3.9.2.2.5. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	502
3.9.2.2.6. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu	503
3.9.2.2.7. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu	503
3.9.3. Cümlede Kullanımına Göre İsim-Fiil Grubu	503
3.9.3.1. Cümlede Özne Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu	503
3.9.3.1.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	503
3.9.3.1.2. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	503
3.9.3.1.3. Edat Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	504
3.9.3.2. Yüklem Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu	504
3.9.3.3. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu	504
3.9.3.4. Zarf-Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu	504
3.9.3.4.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	505
3.9.3.4.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	505
3.9.3.5. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu	505
3.9.3.5.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	505

3.9.4. İsim-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri.....	506
3.9.4.1. İsim-Fiil Grubunda, İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi.....	506
3.9.4.2. İsim-Fiil Grubunda, İsim ve Fiil Unsurunun Arasına Başka Bir Unsurun Girmesi.....	506
3.9.4.3. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması.....	506
3.9.4.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması	507
3.9.4.5. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması	507
3.9.4.5.1. “-(i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması	507
3.9.4.5.2.“ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması	507
3.9.4.6. Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması	507
3.9.6. İsim-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	508
3.10. Tekrar Grupları.....	509
3.10.1. Anlam, Yapı ve Kuruluş Bakımından Tekrar Grupları	509
3.10.1.1. Aynen Tekrar Grubu	510
3.10.1.1.1. Yapısına Göre Aynen Tekrar Grubu	510
3.10.1.1.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubuyla Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu	510
3.10.1.1.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu	510
3.10.1.1.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu	512
3.10.1.1.3. Cümlede Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu.....	514
3.10.1.1.4. Çeşitli Eklerle Kullanımına Aynen Tekrar Grubu	516
3.10.1.1.4.3. İlk veya Son Unsuru Yalın Hâlli Olanlar veya Çekim Eki Alan Aynen Tekrar Grubu	517

3.10.1.1.4.4. Yapım ve Çekim Eklerini Karışık Alan Aynen Tekrar Grubu	518
3.10.1.1.5. Diğer Aynen Tekrar Grupları.....	518
3.10.1.5.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Oluşan Aynen Tekrar Grubu	518
3.10.1.2. Zıt Anlamlı Tekrar Grubu.....	518
3.10.1.2.1. Yapısına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu	518
3.10.1.2.2. Unsurların Tek Kelime veya Kelime Grubundan Oluşmasına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu	519
3.10.1.2.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu	519
3.10.1.2.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu.....	520
3.10.1.2.3. Cümlede Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu.....	523
3.10.1.2.3.3. Zarf Olarak Kullanılan Zıt Anlamı Tekrar Grubu.....	523
3.10.1.2.3.3. Özne Olarak Kullanılan Zıt Anlamlı Tekrar Grubu	524
3.10.1.3. Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu.....	526
3.10.1.3.1. Yapısına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu	526
3.10.1.3.2. Unsurları Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu	528
3.10.1.3.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu.....	528
3.10.1.3.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu	531
3.10.1.3.3. Cümlede Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu.....	537
3.10.1.3.3.2. Özne Olarak Kullanılan Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu	538

3.10.1.4. Pekiştirmeli Tekrar Grubu	541
3.10.1.4.1. Yapısına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu.....	541
3.10.1.4.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu	542
3.10.1.4.3. Cümlede Kullanımına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu	543
2. Cümlede Zarf Olarak Kullanılanlar	543
1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	543
3.10.2. Kelime Türü Bakımından Tekrar Grupları.....	544
3.10.2.1. İsimlerden Oluşanlar	544
3.10.2.2. Sıfatlardan Oluşanlar	545
3.10.2.3. Ünlemlerden Oluşanlar	546
3.10.2.4. Zarflardan Oluşanlar	546
3.10.2.5. Zamirlerden Oluşanlar	548
3.10.2.6. Fiillerden Oluşanlar	548
3.10.5. Tekrar Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	549
3.11. Kısaltma Grupları.....	550
3.11.1. Yapısına Göre Kısaltma Grupları.....	551
3.11.1.1. Bulunma Grubu.....	551
3.11.1.2. Ayrılma Grubu.....	552
3.11.1.3. İsnat Grubu	553
3.11.1.4. Yönelme Grubu.....	554
3.11.1.5. Vasıta Grubu	556
3.11.1.6. İlgı Grubu.....	556
3.11.1.5. Diğer Kısaltma Grupları	557
3.11.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubuyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları	559

3.11.2.1. Unsurlarının Tek Kelimeyle Kullanımına Göre Kısaltma Grupları ..	559
3.11.2.1.1. Her İki Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar	559
3.11.2.1.2. Her İki Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar	561
3.11.2.1.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar	561
3.11.2.1.4. Tamlayan Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar	561
3.11.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları	562
3.11.2.2.1. Tamlayan Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar	562
3.11.2.2.2. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar.....	563
3.11.2.2.3. Her İki Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	563
3.11.2.2.4. Tamlanan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar	564
3.11.2.2.5. Tamlanan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	564
3.11.2.2.6. Tamlayan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar	565
3.11.2.2.7. Tamlayan Unsuru İyelik Grubundan, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar.....	566
3.11.2.2.8. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından, Tamlanan Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar	566
3.11.2.2.9. Tamlayan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar	566
3.11.2.2.10. Diğer Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları	567
3.11.3. Cümlede Kullanımına Göre Kısaltma Grupları.....	572
3.11.3.1. Özne Olarak Kullanılan Kısaltma Grupları	572
3.11.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	572
3.11.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar.....	573
3.11.3.2. Yüklem Olarak Kullanılan Kısaltma Grupları.....	573

3.11.3.3. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar	575
3.11.3.4. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar	576
3.11.3.6. Cümle Dışı Unsuru Olarak Kullanılanlar	577
3.11.4. Kısaltma Gruplarının Diğer Özellikleri.....	577
3.11.4.1. Kelimelerin Arasına Başka Unsurların Girmesi	577
3.11.4.2. Unsurların Yer Değiştirmesi.....	578
3.11.4.3. Ayrılma Grubunda İlk Unsurun İkinci Unsurun Neyden Yapıldığını Belirtmesi.....	579
3.11.5. Kısaltma Gruplarında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım	579
3.11.5.1. Ayrılma Grubunda Belirtme Sıfatının Vasıflandırma Sıfatının Başında Kullanılması.....	579
3.11.5.2. Vasıta Grubu Yerine Eksiz Kısaltma Grubunun Kullanılması.....	579
3.11.6. Kısaltma Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	580
3.12. Aitlik Grubu	581
3.12.1. Yapısına Göre Aitlik Grubu	581
3.12.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Aitlik Grubu	582
3.12.3. Cümlede Kullanımına Göre Aitlik Grubu	582
3.13. Unvan Grubu.....	582
3.13.1. Yapısına Göre Unvan Grubu	582
3.13.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Unvan Grubu	583
3.13.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar	583
3.13.2.2. Unvan Grubunun Diğer Kelime Gruplarıyla Kullanımı	583
3.13.3. Unvan Grubunun Cümlede Kullanımı	584
3.13.3.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar	584
3.13.3.2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar.....	584

3.13.3.3. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar	584
3.13.3.4. Yüklem Olarak Kullanılanlar	584
3.14. Birleşik İsim Grubu	585
3.15. Sayı Grubu	585
3.15.1. Aitlik/Sayı/Unvan/ Birleşik İsim Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	585
3.16. Farsça ve Arapça Terkipler	586
3.16.1. Türkçede Tek Kelimeye Karşılık Gelenler	586
3.16.2. Türkçede Kelime Gruplarına Karşılık Gelenler	587
3.16.2.1. Sıfat Tamlamasına Karşılık Gelenler	587
3.16.2.2. Türkçe İsim Tamlamalarına Karşılık Gelenler	587
3.16.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasına Karşılık Gelenler	587
3.16.2.2.2. Belirtili İsim Tamlamasına Karşılık Gelenler	588
3.16.2.3. İsnat Grubuna Karşılık Gelenler	588
3.16.2.4. Edat Grubuna Karşılık Gelenler	589
3.16.2.5. Türkçede İsim-Fiil Grubuna Karşılık Gelenler	589
3.16.3. Cümledeki Görevi Bakımından Farsça ve Arapça Terkiplerin Kullanımı	589
3.16.3.1. Özne Görevinde Kullanılanlar	589
3.16.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Görevinde Kullanılanlar	589
3.16.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Görevinde Kullanılanlar	590
3.16.3.2. Yüklem Görevinde Kullanılanlar	590
3.16.3.3. Nesne Görevinde Kullanılanlar	590
3.16.3.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Görevinde Kullanılanlar	590
3.16.3.4. Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar	591
3.16.3.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar	591
3.16.3.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar	591

3.16.3.5. Zarf Görevinde Kullanılanlar.....	591
3.16.3.5.1. Fiil Cümlesinde Zarf Görevinde Kullanılanlar	591
1.16.3. Farsça ve Arapça Terkiplerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	591
3.17. Belirtme Gruplarının Kullanım Oranı.....	592
4. SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'DA YARGI BİLDİRREN KELİME GRUPLARI / CÜMLE.....	593
4.1. Cümlenin Öğeleri	593
4.1.1. Özne.....	594
4.1.1.1. Öznenin Tek veya Birleşik Kelimeden Oluşması.....	594
4.1.1.1.1. Öznenin Zamirden Oluşması.....	594
4.1.1.1.2. Öznenin Türkçe Bir Kelimeden Oluşması	604
4.1.1.1.2. Öznenin Yabancı Bir Kelimeden Oluşması	605
4.1.1.2. Öznenin Kelime Gruplarından Oluşması.....	605
4.1.1.2.1. Öznenin İyelik Grubundan oluşması.....	605
4.1.1.2.2. Öznenin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması	607
4.1.1.2.3. Öznenin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması.....	608
4.1.1.2.4. Öznenin Sıfat Tamlamasından Oluşması	609
4.1.1.2.5. Öznenin Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması	609
4.1.1.2.6. Öznenin Farsça Terkipten Oluşması	611
4.1.1.2.7. Öznenin Bağlama Gruplarından Oluşması.....	611
4.1.1.2.8. Öznenin Kısaltma Gruplarından Oluşması	614
4.1.1.2.9. Öznenin Tekrar Gruplarından Oluşması	615
4.1.1.2.10. Öznenin İsim-Fiil Grubundan Oluşması	616
4.1.1.3. Öznenin Cümleden Oluşması	616
4.1.1.4. Öznenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı	617

4.1.1.5. Öznenin Diğer Özellikleri.....	618
4.1.1.5.1. Bir Yükleme Birden Fazla Öznenin Bağlanması	618
4.1.1.5.2. Öznenin Açıklanması ve Nitelenmesi	618
4.1.1.5.2. Bir Öznenin Birden Fazla Yükleme Bağlanması	619
4.1.1.5.3. Öznenin Sözde Özne Olarak Kullanılması	620
4.1.1.5.4. Öznenin Kullanılmaması.....	620
4.1.1.5.5. Özne –Yüklem İlişkisi.....	621
4.1.2. Yüklem	622
4.1.2.1. Yüklem Tek Kelimededen Oluşması.....	623
4.1.2.1.1. Yüklem Fiilden Oluşması	623
4.1.2.1.2. Yüklem İsimden Oluşması.....	624
4.1.2.2. Yüklem Kelime Gruplarından Oluşması	625
4.1.2.2.1. Yüklem Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması	625
4.1.2.2.2. Yüklem Belirsiz İsim Tamlamasından Oluşması	625
4.1.2.2.3. Yüklem Sıfat Tamlamasından Oluşması	626
4.1.2.2.4. Yüklem Edat Gruplarından Oluşması	626
4.1.2.2.5. Yüklem Bağlama Gruplarından Oluşması	627
4.1.2.2.6. Yüklem Kısaltma Gruplarından Oluşması.....	628
4.1.2.2.7. Yüklem Tekrar Gruplarından Oluşması.....	629
4.1.2.2.8. Yüklem Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması.....	630
4.1.2.2.9. Yüklem Sayı Grubundan Oluşması	630
4.1.2.2.10. Yüklem Birleşik Fiilden Oluşması.....	630
4.1.2.2.11. Yüklem İsim-Fiil Grubundan Oluşması.....	631
4.1.2.2.12. Yüklem Farsça Terkipten Oluşması.....	631
4.1.2.3. Yüklem Diğer Özellikleri	632

4.1.2.3.1. Bildirme Ekiyle İlgili Özellikler	632
4.1.2.3.2. Ek-Fiil İle İlgili Özellikler	634
4.1.2.3.3. Bağlı Cümlede Soru Edatının İkinci Unsurda Düşmesi.....	635
4.1.2.3.4. Bağlı Cümlede İkinci Cümlemin Yükleminin Düşmesi	635
4.1.2.3.5. Sıralı Cümlede Bir Yüklemin Düşmesi	635
4.1.3. Nesne	636
4.1.3.1. Belirtili Nesne	636
4.1.3.1.1. Belirtili Nesnenin Tek Kelimeden Oluşması	636
4.1.3.1.2. Belirtili Nesnenin Kelime Gruplarından Oluşması	637
4.1.3.1.3. Belirtili Nesnenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı	645
4.1.3.1.4. Belirtili Nesnenin Diğer Özellikleri	646
4.1.3.2. Belirtisiz Nesne	647
4.1.3.2.1. Belirtisiz Nesnenin Tek Kelimeden Oluşması	647
4.1.3.2.2. Belirtisiz Nesnenin Kelime Gruplarından Oluşması.....	647
4.1.3.2.3. Belirtisiz Nesnenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı	652
4.1.3.2.4. Belirtisiz Nesnenin Cümleden oluşması	652
4.1.3.2.5. Belirtisiz Nesnenin Diğer Özellikleri.....	652
4.1.3.1. Nesnenin Diğer Özellikleri	653
4.1.3.1.1. Nesnenin “ki / kim”li Birleşik Cümlemin Yan Cümlesinden Oluşması	653
4.1.3.1.2. Nesnenin İç içe Birleşik Cümlemin İç Cümlesinden Oluşması	654
4.1.3.1.3. Belirtili ve Belirtisiz Nesnenin Birlikte Kullanılması	658
4.1.3.1.4. Nesnede Eklerin Birbirinin Yerine Kullanılması.....	658
4.1.4. Yer Tamlayıcısı	658
4.1.4.1. Yer Tamlayıcısının Tek Kelimeden Oluşması.....	660

4.1.4.1.1. Yer Tamlayıcısının Yönelme Hâli Ekli (-A) Kelimeden Oluşması	660
4.1.4.1.2. Yer Tamlayıcısının Bulunma Hâli Ekli (-dA) Kelimeden Oluşması	660
4.1.4.1.3. Yer Tamlayıcısının Ayrılma Hâli Ekli (-dAn) Kelimeden Oluşması	661
4.1.4.2. Yer Tamlayıcısının Kelime Gruplarından Oluşması	661
4.1.4.2.1. Yer Tamlayıcısının Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması	661
4.1.4.2.2. Yer Tamlayıcısının Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması	662
4.1.4.2.3. Yer Tamlayıcısının Sıfat Tamlamasından Oluşması	662
4.1.4.2.4. Yer Tamlayıcısının Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması	663
4.1.4.2.5. Yer Tamlayıcısının Bağlama Gruplarından Oluşması	664
4.1.4.2.6. Yer Tamlayıcısının Tekrar Gruplarından Oluşması	665
4.1.4.2.7. Yer Tamlayıcısının İsim-Fiil Grubundan Oluşması	666
4.1.4.3. Yer Tamlayıcısının Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı	667
4.1.4.4. Yer Tamlayıcısının Diğer Özellikleri	667
4.1.4.4.1. Yer Tamlayıcısının Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiilin İsim Unsurunu Oluşturması	667
4.1.4.4.2. Yönelme, Bulunma ve Ayrılma Hâli Eki Almasına Rağmen Yer Tamlayıcısı Olmayan Ögeler	668
4.1.4.4.3. Yer Tamlayıcısında Hâl Ekleri Değişiklikleri	669
4.1.4.4.4. Bir Yükleme Birden Fazla Yer Tamlayıcısının Bağlanması	672
4.1.4.5. Yer Tamlayıcısı – Yükleme İlişkisi	672
4.1.4.5.1. Yönelme Eki Alan Yer Tamlayıcısının Yükleme Olan İlgisi	672
4.1.4.5.2. Bulunma Eki Alan Yer Tamlayıcısının Yükleme Olan İlgisi	675

4.1.4.5.3. Ayrılma / Çıkma Eki Alan yer Tamlayıcısının Yükleme Olan Olan İlgisi	675
4.1.5. Zarf	676
4.1.5.1. Zarfın Tek Kelimelerden Oluşması	677
4.1.5.1.1. Zarfın Eksiz Bir Kelimeden Oluşması	677
4.1.5.1.2. Zarfın Çeşitli Ekler Alan Kelimelerden Oluşması	677
4.1.5.2. Zarfın Kelime Gruplarından Oluşması	683
4.1.5.2.1. Zarfın Sıfat Tamlamasından Oluşması.....	683
4.1.5.2.2. Zarfın Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması	684
4.1.5.2.3. Zarfın Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması	684
4.1.5.2.3. Zarfın Edat Grubundan Oluşması	684
4.1.5.2.4. Zarfın Tekrar Gruplarından Oluşması.....	689
4.1.5.2.5. Zarfın Bağlama Gruplarından Oluşması	690
4.1.5.2.6. Zarfın Zarf-Fiil Gruplarından Oluşması.....	692
4.1.5.2.7. Zarfın Kısaltma Gruplarından Oluşması.....	697
4.1.5.3. Zarfın Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı.....	699
4.1.5.3. Zarfın Bir Cümleden Oluşması.....	699
4.1.5.4. Zarfın Diğer Özellikleri	701
4.1.5.4.1. Yönelme, Bulunma ve Ayrılma Hâli Eki Almasına Rağmen Zarf Olan Öğeler.....	701
4.1.5.4.2. Zarfın Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması	706
4.1.5.4.3. Bir Cümlenin Zarf Gibi Kullanılması	706
4.1.5.4.4. Bir Yükleme Birden Fazla Zarfın Bağlanması.....	707
4.1.5.4.5. Tek Zarfın İki Yükleme Bağlanacak Şekilde Kullanılması	707
4.1.5.4.6. Zarfın Açıklayıcısı İle Birlikte Kullanılması	708

4.1.5.4.7. Zarf - Yüklem İlişkisi.....	708
4.1.5.4.8. Zarfta Ek Değişimleri.....	710
4.2. Cümle eşitleri	711
4.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....	711
4.2.1.1. İsim Cümlesi	711
4.2.1.1.1. İsim Cümlesinde Yüklem.....	711
4.2.1.1.1.1. İsim Cümlesinde Yüklemin Tek Kelimeden oluşması.....	711
4.2.1.1.1.2. İsim Cümlesinde Yüklemin Kelime Gruplarından Oluşması	712
4.2.1.1.1.2. İsim Cümlesinde Ek-Fiilin Düşmesi	714
4.2.1.1.2. İsim Cümlesinde zne	714
4.2.1.1.2.1. İsim Cümlesinde znenin Tek Kelimeden Oluşması	714
4.2.1.1.2.2. İsim Cümlesinde znenin Kelime Gruplarından Oluşması ...	715
4.2.1.1.2.3. İsim Cümlesinde Bir Yükleme Birden Fazla znenin Bağlanması	718
4.2.1.1.3. İsim Cümlesinde Nesne.....	718
4.2.1.1.4. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı.....	718
4.2.1.1.4.1. İsim Cümlesinde Yer tamlayıcısının Tek Kelimeden Oluşması	718
4.2.1.1.4.2. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısının Kelime Gruplarından Oluşması	718
4.2.1.1.5. İsim Cümlesinde Zarf.....	719
4.2.1.1.5.1. İsim Cümlesinde Zarfın Tek Kelimeden Oluşması	719
4.2.1.1.5.2. İsim Cümlesinde Zarfın Kelime Gruplarından Oluşması.....	719
4.2.1.1.6. İsim Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	720
4.2.1.2. Fiil Cümlesi.....	720
4.2.1.2.1. Fiil Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	720

4.2.1.2.1. Basit Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler	721
4.2.1.2.2. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler	722
4.2.1.2.3. Fiil Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	723
4.2.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler	724
4.2.1.2.3.4. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	736
4.2.1.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler.....	737
4.2.1.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler.....	738
4.2.1.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	738
4.2.1.2.6. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	739
4.2.1.2.6. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler	739
4.2.1.2.7. Dönüştürücü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	740
4.2.1.2.8. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler.....	741
4.2.1.3. Edat Cümlesi.....	742
4.2.1.3.1. “anca” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi.....	742
4.2.1.3.2. “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi.....	742
4.2.1.3.3. “bile” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	743
4.2.1.3.4. “birle” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi.....	743
4.2.1.3.5. “denli” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	743
4.2.1.3.6. “degin” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	743
4.2.1.3.7. “(i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	744
4.2.1.3.8. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	744
4.2.1.3.9. “kadar” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	744
4.2.1.3.10. “manend” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi	744
4.2.1.3.11. “nitekim” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi.....	745

4.2.1.3.12. “ötrü” Edatıyla Kurulan Kurulan Edat Cümlesi.....	745
4.2.1.3.13. Edat Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	745
4.2.2. Anlamına Göre Cümleler	746
4.2.2.1. Olumlu Cümle.....	747
4.2.2.1.1. Olumlu Fiil Cümlesi.....	747
4.2.2.1.2. Olumlu İsim Cümlesi	748
4.2.2.2. Olumsuz Cümle	749
4.2.2.2.1. Olumsuz Fiil Cümlesi	749
4.2.2.2.2. Olumsuz İsim Cümlesi.....	758
4.2.2.2.4. Olumlu ve Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	762
4.2.2.3. Soru Cümlesi.....	764
4.2.2.3.1. Gerçek veya Sözde Oluşuna Göre Soru Cümlesi.....	764
4.2.2.3.2. Yapısına Göre Soru Cümlesi.....	766
4.2.2.3.3. İşlevine Göre Soru Cümleleri.....	779
4.2.2.3.4. Cümlelerin Anlamına Tesiri Yönünden Soru Cümlesi	785
4.2.2.3.5. Soru Cümlesiyle İlgili Diğer Özellikler	786
4.2.2.3.6. Soru Cümlesinde Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım.....	789
4.2.2.3.7. Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	789
4.2.2.4. Haber Cümleleri.....	796
4.2.2.5. Tasarlama Cümleleri.....	797
4.2.2.5.1. İstek Cümlesi.....	797
4.2.2.5.2. Emir Cümlesi	797
4.2.2.5.3. Gereklilik Cümlesi	798
4.2.2.5.4 Şart Cümlesi	798

4.2.2.6. Haber ve Tasarlama Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	799
4.2.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler	802
4.2.3.1. Kurallı Cümle	802
4.2.3.2. Devrik Cümle.....	803
4.2.3.3. Yerine Göre Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	804
4.2.4. Yapısına Göre Cümleler	804
4.2.4.1. Basit Cümle.....	808
4.2.4.2. Birleşik Cümle	809
4.2.4.2.1. İç İç Birleşik Cümle	810
4.2.4.2.1.1. Yapısı Bakımından İç İç Birleşik Cümle.....	810
4.2.4.2.1.2. Kullanımı Bakımından İç İç Birleşik Cümle.....	820
4.2.4.2.1.3. Öğelerin Kullanıldığı Yer Bakımından İç İç Birleşik Cümle.....	832
4.2.4.2.1.4. İç İç Birleşik Cümlelerin Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılığı	834
4.2.4.2.1.5. İç İç Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	836
4.2.4.2.2. Şartlı Birleşik Cümle.....	838
4.2.4.2.2.1. Yan Cümlelerin Yükleminin Aldığı Ek Bakımından Şartlı Birleşik Cümle	840
4.2.4.2.2.2. Yapısı Bakımından Şartlı Birleşik Cümle	842
4.2.4.2.2.3. Yan veya Temel Cümlesinin Türü Bakımından Şartlı Birleşik Cümle	845
4.2.4.2.2.3. Yeri Bakımından Şartlı Birleşik Cümle	846
4.2.4.2.2.4. Yan ve Temel Cümlesinin Yüklemin Olumlu veya Olumsuz Oluşuna Göre Şartlı Birleşik Cümle.....	847
4.2.4.2.2.5. Yan Cümlelerin Çeşitli Anlamlarla Temel Cümleye Zarf Olarak Bağlanması Bakımından Şartlı Birleşik Cümle.....	849

4.2.4.2.2.6. Anlatım Bakımından Şartlı Birleşik Cümle	851
4.2.4.2.2.7. Anlam Bakımından Şartlı Birleşik Cümle.....	852
4.2.4.2.2.8. Şartlı Birleşik Cümlede Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar	853
4.2.4.2.2.9. Şartlı Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	856
4.2.4.3. Basit ve Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	857
4.2.4.3. Bağlı Cümle	858
4.2.4.3.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler	859
4.2.4.3.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler	986
4.2.4.3.3. Çeşitli Kelimelerin veya Kelime Gruplarının Tekrar Edilmesiyle Kurulan Bağlı Cümle	995
4.2.4.3.4. Diğer Şekillerde Kurulan Bağlı Cümle	997
4.2.4.3.4. Karmaşık Bağlı Cümle.....	999
4.2.4.3.5. Bağlı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	999
4.2.4.4. Sıralı Cümle	1003
4.2.4.4.1. Bağımlı Sıralı Cümle	1003
4.2.4.4.2. Bağımsız Sıralı Cümle	1009
4.2.4.4.3. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Karışık Olarak Kullanılması	1012
4.2.4.4.4. Sıralı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	1013
4.2.4.5. Karmaşık Bağlı - Birleşik- Sıralı Cümle.....	1017
4.2.4.5.1. Şartlı Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesinin, Birleşik Cümlelerin İç / Yan Cümlesinin Bağlı Cümleden Oluşması	1017
4.2.4.5.2. İç İç Birleşik Cümlelerin İç / Yan Cümlesinin Sıralı Cümleden Oluşması.....	1018

4.2.4.5.3. Bağlı Cümlelerin İkinci Unsurunun Şartlı veya İç İç Birleşik Cümleden Oluşması	1018
4.2.4.5.4. Diğer Karmaşık Cümleler	1019
4.2.4.6. Arasözlü Cümle	1019
4.2.4.6.1. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Arasözlü Cümle	1019
4.2.4.6.2. Diğer Şekillerde Kurulan Arasözlü Cümle	1021
4.2.4.7. Dolaylı / Dolaysız Anlatım	1021
4.2.4.7.1. “dè-” Fiili ile Kurulan Dolaysız Anlatım	1021
4.2.4.7.2. “eyit-” Fiili İle Kurulan Dolaysız Anlatım	1022
4.2.4.7.3. “dèyü / dèyüp / dèyüben” Edatları İle Kurulan Dolaysız Anlatım	1023
4.2.4.8. Eksilteli Cümle	1023
SONUÇ	1025
KAYNAKÇA	1038
ÖZGEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış simge ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
Alm.	Almanca
c.	cilt
Çev.	çeviren
Fr.	Fransızca
Haz.	hazırlayan
İng.	İngilizce
Osm.	Osmanlı Türkçesi
sa.	sayfa
s.	sayı
SN	Süheyl ü Nev-bahâr
TDV	Türk Diyanet Vakfı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğer/diğerleri
vs.	vesair
~	benzerlik, yaklaşıklık, denklik işareti
→	ileriye gönderme işareti
←	geriye gönderme işareti
(?)	okunuş veya anlamlandırmada kesinlik olmama işareti
/	1. ya da; 2. ve
+	ada gelen ek

-	fiile gelen ek
“...”	beytin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımını gösterir.
(...)	beytin sayfa ve beyit sayısını gösterir.

ÇEVİRİ YAZI HARFLERİ DİZİNİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ḍ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḍ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubunun Yüzdelik Oranı	61
Şekil 2. İyelik Grubunun Yüzdelik Oranı	111
Şekil 3. Sıfat Tamlamasın Yüzdelik Oranı	156
Şekil 4. Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Yüzdelik Oranı	161
Şekil 5. Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiilin Yüzdelik Oranı.....	348
Şekil 6. Öge Dizilişine Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	353
Şekil 7. İsim Unsuru+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Yüzdelik Oranı	354
Şekil 8. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Yüzdelik Oranı.....	356
Şekil 9. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Edat Grubun Yüzdelik Oranı	393
Şekil 10. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubunun Yüzdelik Oranı	438
Şekil 11. Sıfat-Fiil Eklerinin Sıfat-Fiil Grubu Yüzdelik Oranı.....	475
Şekil 12. Zarf-Fiil Eklerinin Zarf-Fiil Grubu Yüzdelik Oranı	499
Şekil 13. Fiilimsi Gruplarının Yüzdelik Oranı.....	508
Şekil 14. Tekrar Gruplarının Toplam Tekrar Grubuna Yüzdeleik Oranı	550
Şekil 14. Kısaltma Gruplarının Toplam Kısaltma Grubuna Yüzdelik Oranı.....	581
Şekil 15. Belirtme Gruplarının Toplam Belirtme Grubuna Yüzelik Oranı.....	592
Şekil 16. Türüne Göre Yüklemin Yüzdelik Oranı	724
Şekil 17. Yüklemin Birleşik Fiille Kurulan Cümlemin Yüzdelik Oranı.....	737
Şekil 18. İsim, Fiil ve Edat Cümlesinin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı.....	746
Şekil 19. Olumlu-Olumsuz İsim ve Fiil Cümlesinin Yüzdelik Oranı.....	764

Şekil 20. Sözde ve Gerçek Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı	790
Şekil 21. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı	792
Şekil 22. Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Sıfatları İle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı	793
Şekil 23. Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Zamiri İle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı	794
Şekil 24. Müstakil ve İç Cümle Olarak Kullanılan Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı.....	795
Şekil 25. Müstakil veya İç Cümle Olarak Kullanılan Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı.....	796
Şekil 26. Haber Kipyle Kurulan Cümlelerin Toplam Haber Cümlesine Yüzdelik Oranı	800
Şekil 27. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Toplam Tasarlama Cümlesine Yüzdelik Oranı.....	801
Şekil 28. Haber ve Tasarlama Cümlesinin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	802
Şekil 29. Devrik ve Kurallı Cümlelerin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı.....	804
Şekil 30. Temel Cümlesi Çeşitli Fiillerden Oluşan İç içe Birleşik Cümlelerin Toplam İç içe Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranları	837
Şekil 31. Olası ve Olmayası Şartlı Birleşik Cümlelerin Yüzdelik Oranı	857
Şekil 32. Basit ve Birleşik Cümlelerin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı.....	858
Şekil 33. Şartlı ve İç içe Birleşik Cümlelerin Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranları	858
Şekil 34. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranları.....	1001
Şekil 35. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Yüzdelik Oranları.....	1002

Şekil 36. Bağlama, Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları ve Diğer Şekillerde Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı.....	1003
Şekil 37. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranları	1014

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1. Belirtme Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	60
Tablo 1.1. İsim Tamlaması ve İyelik Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	61
Tablo 1.2. Belirtili İsm Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	79
Tablo 1.3. Belirtili İsim Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	80
Tablo 1.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	101
Tablo 1.4.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları	102
Tablo 1.5. İyelik Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	110
Tablo 1.5.1. İyelik Grubunun Şahıs Eklerine Göre Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	110
Tablo 1.6. Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	154
Tablo 1.6.1. Vasıfalandırma Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Oranları ...	155
Tablo 1.6.2. Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamalarının Oranları	155
Tablo 1.6.2.1. İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	156
Tablo 1.6.2.1.1. İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	156
Tablo 1.6.2.2. Belirsizlik Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	157
Tablo 1.6.2.2.1. Belirsizlik Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	158
Tablo 1.6.2.3. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	159
Tablo 1.6.2.3.1. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	159

Tablo 1.6.2.4. Sayı Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	159
Tablo 1.6.2.4.1. Sayı Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	160
Tablo 1.6.6.5. Derecelendirme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	160
Tablo 1.6.6.6. Sıfat Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	160
Tablo 1.7. Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	344
Tablo 1.7.1. Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	344
Tablo 1.7.1.1. “ol-” Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	345
Tablo 1.7.1.2. “et-” Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	345
Tablo 1.7.1.3. “kıl-” Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	346
Tablo 1.7.1.4. “eyle-” Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	347
Tablo 1.7.2. Anlamca Kaynaşımı ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	348
Tablo 1.7.2.1. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	349
Tablo 1.7.2.2. Öğe Dizilimine Göre Oranlar	352
Tablo 1.7.3. Kökteş Kelimelerle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	353
Tablo 1.7.4. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	354

Tablo 1.7.4.1. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	354
Tablo 1.7.5. Yarı Tasvir Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	355
Tablo 1.7.5.1. Fiil +Up Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	355
Tablo 1.8. Edat Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	392
Tablo 1.8.1. Çeşitli Edatlarla Kurulmuş Edat Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	392
Tablo 1.9. Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	436
Tablo 1.9.1. Bağlama ve Karşılaştırma Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	436
Tablo 1.9.1.1. Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	437
Tablo 1.10. Ünlem Grubun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	448
Tablo 1.11. Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	474
Tablo 1.11.1. Şeşitli Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulmuş Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	474
Tablo 1.12. Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	497
Tablo 1.12.1. Çeşitli Zarf-Fiil Grubuyla Kurulmuş Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	498
Tablo 1.13. İsim-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	508
Tablo 1.14. Tekrar Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	549
Tablo 1.14.1. Zıt, Aynen, Yakın Anlamalı ve Pekiştirmeli Tekrar Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları	549
Tablo 1.15. Kısaltma Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları	580
Tablo 1.15.1. İsnat, Bulunma, Yönelme, Ayrılma vd. Kısaltma Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	580

Tablo 1.16. Aitlik/Sayı/Unvan/ Birleşik İsim Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranı	585
Tablo 1.17. Arapça ve Farcça Terkiplerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	591
Tablo 2. Cümlelerin Kullanım Sayısı ve Yüzdelik Oranları	593
Tablo 2.1. İsim Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	720
Tablo 2.2. Fiil Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	720
Tablo 2.2.1. Fiil Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	723
Tablo 2.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	736
Tablo 2.3. Edat Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	745
Tablo 2.4. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	762
Tablo 2.4.1. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	762
Tablo 2.4.2. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	762
Tablo 2.4.3. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	763
Tablo 2.4.4. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	763
Tablo 2.5. Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	789
Tablo 2.5.1. Sözde ve Gerçek Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	789
Tablo 2.5.2. Soru Zarfları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	790
Tablo 2.5.3. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	791
Tablo 2.5.4. Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	792
Tablo 2.5.5. Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	792
2.5.6. Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları .	793

Tablo 2.5.7. Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	794
Tablo 2.5.8. Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	795
Tablo 2.5.9. İç Cümle ve Müstakil Cümle Olarak Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları	795
Tablo 2.6. Haber Kipleriyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	799
Tablo 2.6.1. Haber Kipleriyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	799
Tablo 2.7. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	800
Tablo 2.7.1. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	801
Tablo 2.8. Kurallı ve Devrik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	804
Tablo 2.10. İç İç Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	836
Tablo 2.10.1. Ana Cümlesinin Yüklemine Kullanımına İç iç Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	836
Tablo 2.11. Şartlı Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	856
Tablo 2.11.1. Olası ve Olmayası Şartlı Birleşik Cümlelerin Yüzdelik Oranları.....	856
Tablo 2.9. Basit ve Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı.....	857
Tablo 2.12. Bağlı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı	999
Tablo 2.12.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Oranları.....	1000
Tablo 2.12.1.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Oranları.....	1000
Tablo 2.12.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle Oranı	1001
Tablo 2.12.3. Kelime Tekrarı ve Diğer Şekilde Kurulan Bağlı Cümle Oranı	1002
Tablo 2.13. Sıralı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları.....	1013
Tablo 2.13.1. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Genel Sayısal ve Yüzdelik Oranları	1013

Tablo 2.13.2. Bağımlı Sıralı Cümlelerin Genel ve Kendi İçinde Sayısal ve Yüzdelik Oranları	1014
Tablo 2.13.3. Bağımsız Sıralı Cümlelerin Müstakil ya da İç Cümle Olarak Kullanımı Bakımından Sayısal ve Yüzdelik Oranları	1015
Tablo 2.13.4. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları	1017

ÖN SÖZ

Eski Anadolu Türkçesinin en önemli eserlerinden birisi Süheyl ü Nev-bahâr'dır. Süheyl ü Nev-bahâr, bu alanda çalışma yapan hemen her araştırmacının başvurduğu başlıca kaynaklar arasında yerini almaktadır.

Söz konusu eserin birçok yönden incelendiği bilinmektedir. Çeviri yazısı yapılmış, dizinleri hazırlanmış ve grameri incelenmiştir; ancak bu eserin bizce eksik kalan ve çalışılması gereken bir tarafı vardı ki o da sentaksıydı. İşte bu çalışmada eserin bu eksik yönünün giderilmesine çalışılmıştır.

Süheyl ü Nev-bahâr'ın Sentaksı (Söz Dizimi) başlıklı bu çalışmada eserin 5568 beyitlik Mordtmann nüshası esas alınarak söz konusu eser sentaks açısından incelenmiştir; bununla beraber eserin bir diğer nüshası olan ve Cem Dilçin'in üzerinde çalıştığı, Dehri Dilçin nüshası olarak da bilinen nüshadan da sıklıkla yararlanılmıştır.

Çalışmada öncelikle Süheyl ü Nev-bahâr'ın konusu, olay örgüsü gibi yönlerinin iyice kavranması maksadıyla eser baştan sona titizlikle okunmuştur. Ardından eserde yer alan yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları) ve yargı bildiren kelime grupları (cümle)ni tespit etmek için ayrı ayrı okumalar yapılmıştır. Bu okumalar esnasında, kelime grupları ve verilecek örnek beyitler fişleme yöntemi ile tespit edilmiştir. Örneklerin en az beş tane olması uygun görülmüştür. Bazı örneklerin toplam sayısı çok az olduğundan bu sayının altına düşüldüğü durumlar da olmuştur.

Tezde örnekleri gösterirken alınan beyit italik yazıyla verilirken; günümüz Türkçesine aktarımı ise hemen sağ tarafında ve tırnak içinde verilmiştir; bu ikisinin sonunda ise parantez içinde örnek verilen beytin önce sayfa sayısını, tire işaretinden sonraki sayı ile de beytin sayısı verilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki beyitlerin hemen hepsini günümüz Türkçesi ile verdik ki böylece örnek verilen başlığın muhtevası ve beytin anlamı daha iyi anlaşılsın.

Çalışmada dikkati çeken önemli yönlerden birisi kelime gruplarının bazı yerlerde günümüz Türkiye Türkçesine göre farklı kullanımlarıdır ki buna bir iki örnek verilecek olursa; bugün belirtili isim tamlaması olarak kullanılan belirtme grubunun yerine *Süheyl ü Nev-bahâr*'da -ki bunda veznin tesirini de göz ardı etmemek gerekir- sıklıkla belirtisiz isim tamlaması kullanılmıştır; bundan başka bugün sıfat-fiil eki olarak genelde nesne olan bazı kelime veya kelime gruplarının *Süheyl ü Nev-bahâr*'da

yargı bildirerek *iç içe birleşik* cümlelerin bir iç cümlesi olarak kullanılmasına sıklıkla rastlanmaktadır. Bunlara ve başka farklı kullanımlara çalışmada değinilecektir.

Tezin başından sonuna kadar hiçbir konuda yardımını eksik etmeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ'ye, çalışmadaki yazım hatalarının belirlenmesinde ve düzeltilmesi gereken hususların tespitinde katkılarını gördüğüm Doç. Dr. Meltem GÜL, Doç. Dr. İbrahim TOSUN ve Doç. Dr. Rahmi TEKİN'e, yönlendirmeleri ve destekleriyle çalışmaya değerli katkılar sunan Doç. Dr. Süleyman ERATALAY'a, çalışmanın başından sonuna kadar maddi manevi katkı sağlayan ve adını burada zikretmediğim herkese teşekkür ediyorum. Özellikle çalışmanın sonlarına yaklaştığım esnada her an yanımda bulunan ve hiçbir desteğini esirgemeyen değerli dostum Sadi ÖZMERAL'i ve eğitim hayatımın başından sonuna kadar zahmetime katlanan ailemi de şükran ve minnetle yad ettiğimi ifade etmek istiyorum.

Hami AKMAN

VAN-2023

GİRİŞ

A. Tezin Konusu

Tezin konusu, 1350 yılında Hoca Mes'ud ve yeğeni İzzeddin Ahmed tarafından Farsça aslı bilinmeyen bir eserden Türkçeye tercüme edilen *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın sentaksını [söz dizimini (yargı bildirmeyen kelime grupları / belirtme grupları ve yargı bildiren kelime grupları / cümle)] ayrıntılı bir şekilde ele almaktır.

B. Amaç ve Yöntem

Süheyl ü Nev-bahâr'la ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında zaman (bkz. *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Yapılan Çalışmalar*) genelde dizin, gramer, kelime ve kelime grupları okumaları üzerine düzeltmeler, metin transkripsiyonu ekseninde olduğu görülmektedir; bununla beraber *Süheyl ü Nev-bahâr*'da kısmen sentaks konusu da ele alınmıştır. Bunlardan birisi Neslihan Eriha Genc'in hazırlamış olduğu *Süheyl ü Nev-bahâr'daki İkilemeler* bir diğeri ise Fatih Ocak'ın hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'daki Kelime Grupları* adlı yüksek lisans tezleridir. İkilemeler ya da tekrar grupları, söz dizimi kitaplarında genel olarak kelime gruplarının alt başlığında ele alınan belirtme gruplarının bir alt başlığı altında ele alınmaktadır. Fatih Ocak'ın çalışmasında ise *Süheyl ü Nev-bahâr*'da yer alan kelime grupları ele alınmıştır. Burada Ocak, kelime grupları olarak sadece belirtme gruplarını (yargı bildirmeyen kelime grupları, iyelik grubu, sıfat tamlaması, tekrar grupları vs.) ele almıştır. Dolayısıyla sadece Eski Anadolu Türkçesi için değil aynı zamanda diğer Türk dili çalışmaları için de oldukça önemli bir yere sahip olan *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın tam bir sentaksının yapılması tarafımızca âdeta bir gereklilik olarak görülmüştür.

İşte bu çalışmanın amacı, Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait önemli eserlerden birisi olan *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın sentaksının (söz dizimini) incelemesini yapmaktır. *Süheyl ü Nev-bahâr* üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Bunu yaparken söz konusu eserde yer alan kelime gruplarının (belirtme grubu ve cümle) sadece tespitiyle yetinmeyip günümüz Türkiye Türkçesiyle farklılaşan yönlerini tespit etmek de amaçlanmaktadır.

Süheyl ü Nev-bahâr'ın sentaksını bütün yönleriyle ortaya koymak için girişilen bu çalışmada izlenen bazı yöntemler söz konusudur. Öncelikle eserin bu yönü incelenirken esas alınan nüshanın Mordtmann nüshası olduğunu belirtmek gerekir. Bu nüshayı tercih etmekteki sebep, eserin tıpkıbasımına ulaşmamız oldu. Böylece eseri orijinal hâliyle de okuma imkânını bulmuş olduk. Ayrıca alışmamızda kullandığımız örneklerin tamamı, Ali Cin'in, Mordtmann nüshanın incelemesini yapıp transkribe edilmiş şeklini ve gramatikal dizinini verdiği *Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi')* adlı çalışmasından alınmıştır. Örneklerin Ali Cin'in çalışmasından alınmasında onun eserinde kullandığı gramatikal dizinden faydalanmak büyük oranda etkili olmuştur. Bu gramatikal dizin, özellikle edat grubu, bağlama grubu, ünlem grubu, birleşik fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, isim-fiil grubu, sayı grubu, Arapça ve Farsça terkipler; bağlı cümlelere başta olmak üzere diğer kelime gruplarına da kolayca ulaşma noktasında önemli oranda katkı sağladı. Ancak bazı okuyuşlarda ve farklı örnekler edinmede Cem Dilçin'in hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme -Metin - Sözlük)* adlı çalışmasına da başvuruldu. Dilçin'in çalışmasından özellikle giriş kısmındaki bilgiler ve sözlük kısmındaki deyimlerden faydalanmak maksadıyla da sıklıkla yararlanıldı.

Çalışmada, dört ana bölüm vardır. Bunların ilkinde Eski Anadolu Türkçesi, Hoca Mes'ud'un hayatı ve kişiliği ile onun sanatı / edebi yönü, eserleri (Süheyl ü Nev-bahâr ayrıntılı, Ferheng-nâme-i Sâdi ise nispeten kısaca) hakkında bilgiler verilmiştir. Hoca Mes'ud'un hayatı ve kişiliği hakkında bilgi verilirken Cem Dilçin'in yukarıda bahsi geçen eserinin giriş kısmındaki bilgilere sıklıkla başvurulmakla birlikte bizzat Süheyl ü Nev-bahâr ve Ferhang-nâme-i Sadi 'de Hoca Mes'ud'un kendisi hakkında verdiği bilgileri içeren beyitlerden birtakım çıkarımlar yapılarak tarafımızca onun sanatı, hayatı ve kişiliği ile ilgili bazı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ferhengnâme-i Sadi'den verilen örnekler, Gülenç'in *Ferhengnâme-i Sadî (İnceleme -Metin)* adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır. Bu örnekler de yine italik olarak verilip parantez içinde beyit sayısı gösterilmiştir; ancak bunların açıklaması da Süheyl ü Nev-bahâr'da olduğu gibi tarafımızca yapılmıştır. Bu bölümde üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulan konulardan birisi tabii olarak Süheyl ü Nev-bahâr'dır. Söz konusu eser, detaylı bir tanıtıma tabi tutulmuştur. Eserin yazılışı hakkındaki bilgiler yine beyitlerden yola çıkılarak verilmeye çalışılmıştır. Süheyl ü Nev-bahâr'da yer alan kişiler ve özet,

tarafımızca eserin baştan sona titizlikle okunmasının neticesinde ortaya çıkmıştır. Özetle mesnevideki olayların oluş sırasına dikkat edilmiştir. Ayrıca özetten önce kişiler tanıtılmıştır; burada asıl maksat, özeti daha anlaşılır olmasını sağlamaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kelime grupları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bunlardan yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları)nın tanımı üzerine öncelikle bazı söz dizimi kitaplarındaki tanımlardan bahsedilmiş; ardından bu tanımlardan da yararlanarak söz konusu kelime gruplarının özellikleri maddeler hâlinde sıralanmıştır. Yargı bildiren kelime grupları (cümle) hakkındaysa nispeten daha kısa bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın asıl bölümlerini üçüncü ve dördüncü bölümler oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde Süheyl ü Nev-bahâr'da yer alan yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları)na, dördüncü bölümdeyse yargı bildiren kelime gruplarına (cümleye) yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde toplamda 16 tane belirtme grubu yer almaktadır. Bu belirtme gruplarının alt başlıkları birbirine paralel olarak verilmiştir. Örnek olarak belirtili isim tamlamasını ele alalım. Belirtili isim tamlamasının ana alt başlıkları şunlardır: 1. Yapısına Göre Belirtili İsim Tamlaması. 2. Kelimelerle Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması (tamlayan ya da tamlananın Türkçe mi yoksa yabancı bir kelimeden mi oluştuğu gibi). 3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması. 4. Cümlede Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması (İsim veya fiil cümlesinde öge olarak aldığı görev). 5. Belirtili İsim Tamlamasının Diğer Özellikleri (tamlayan ve tamlanan unsurun yer değiştirdiği ya da bunların arasına başka kelime, cümle girdiği). 6. Belirtili İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar. 7. Belirtili İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları. Bu başlıklar genel olarak bütün belirtme grupları için kullanılmıştır. Bu başlıklar daha sonra daha alt derecede başlıklara ayrılmıştır. Mesela belirtili isim tamlamasının cümlede kullanımı, 1. Belirtili İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanımı. 1.1. Belirtili İsim Tamlamasının İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanımı. 1.2. Belirtili İsim Tamlamasının Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanımı şeklinde alt başlıklara ayrılarak verilmiştir. Bunu daha detaylı olarak bir şekilde gösterecek olursak; Burada en önemli başlıklardan birisi kelime gruplarının günümüz Türkiye Türkçesine göre farklı kullanımlarıdır. Bunlar sadece Süheyl ü Nev-bahâr'ın değil aynı zamanda genel olarak diğer Eski Anadolu

Türkçesi dönemi eserlerinin de günümüz Türkiye Türkçesine göre farklı kullanımları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Süheyl ü Nev-bahâr'daki yargı bildiren kelime grupları (cümle) ele alınmıştır. Bu bölümün de genel itibarıyla başlıklandırmaları belirtme gruplarındaki gibidir. Cümle kısmında 1. Cümlenin Öğeleri (Özne, yüklem, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf) ve 2. Cümle Çeşitleri başlıkları yer almaktadır. Cümle Çeşitleri başlığı altında 1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler (isim, fiil ve edat cümlesi). 2. Anlamına Göre Cümleler (olumlu cümle, olumsuz cümle, soru cümlesi, haber cümleleri, tasarlama cümleleri). 3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler (devrik cümle, kurallı cümle). 4. Yapısına Göre Cümleler (basit cümle, birleşik cümle). Birleşik Cümle başlığı altında İç İç Birleşik Cümle ile Şartlı Birleşik Cümle alt başlıkları kullanılmıştır. Yapısına Göre Cümleler başlığı altında işlenen bir diğer başlık Bağlı Cümledir. Bağlı Cümleyi ele alırken oldukça farklı işlevlerde ve anlamlarda bağlama edatıyla karşılaştık. Bunlar arasında asıl olarak bağlama edatı olanların yanı sıra aslında bir cümle ya da zarf olup bağlama edatı göreviyle kullanılan unsurlara da tesadüf edildi. Bunların hepsi anlamları ve görevleri belirtilerek söz konusu başlık altında verildi. Çalışmada ayrıntılı başlıklandırma yapılmasının sebebi, konuların belirgin bir şekilde ortaya konulması niyetidir.

Çalışmada ayrıca, belirtme gruplarının tamamında, cümle bölümünün de genelinde, kullanılan kelime grubunun sayısal ve yüzdelik oranlarını gösteren bazı tablolara ve şekillere yer verilmiştir. Böylece konu bütünlüğü bozulmadan, metnin akışı içinde kelime gruplarının oranları gösterilmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere kelime gruplarına ait örneklerin tamamı Ali Cin'in *Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi)* adlı eserinde alınmıştır. Her kelime grubuna en az beş örnek vermek hedeflenmiştir; ancak bazen tespit edilen örneğe göre bu sayı 1'e kadar düşebilmiştir. Örnekler italik harflerle verilmiştir. Ardından beytin daha iyi anlaşılması için tarafımızca tırnak içinde düz yazıyla açıklaması yapılmıştır. En sonda da parantez içinde, tire işareti ile ayrılan iki ayrı rakam verilmiştir. Bu rakamlardan ilki beytin Mordtmann nüshasına ait sayfa sayısını, ikincisi de beytin sırasını göstermektedir. Ancak giriş kısmında Cem Dilçin'den beyit aktarımı yapıldığı zaman onun verdiği beyit sayısı gösterilmiştir (566, 1057 gibi).

Şunu da belirtmek gerekir ki bugün Türkiye Türkçesinin söz dizimini ele alan çalışmalarının sayısı gittikçe artmaktadır; ancak Eski Anadolu Türkçesinin bu yönü zayıf kalmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde söz dizimi çalışmaları genel olarak belli metinler üzerinde yapıp bütün dönemi kapsayan, ayrıntılı bir çalışma söz konusu değildir. Bildiğimiz kadarıyla Enfel Doğan'ın *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları* adlı yüksek lisans tezi bu konuda yapılmış ilk çalışmadır. Eserler üzerinde yapılan bu söz dizimi çalışmaları ileride yapılacak genel bir Eski Anadolu Türkçesi söz dizimi için önemli veriler sunacaktır. Süheyl ü Nev-bahâr'ın *Sentaksı (Söz Dizimi)* adlı bu tezimizin, bu yönde yapılacak olası bir çalışmada başvuru kaynaklarından olması da amaçlarımız arasındadır.

1. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ, HOCA MES'UD'UN HAYATI-KİŞİLİĞİ-SANATI-ESERLERİ VE SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR

1.1. Eski Anadolu Türkçesi

XI. yüzyıla kadar tek bir yazı dili hâlinde gelen Türk dili, bu yüzyıldan sonra gerek siyasi gerek kültürel bölünmelerle birlikte çeşitli lehçelere ayrılmaya başlamış ve XIII. yüzyıldan itibaren yeni yazı dilleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yazı dillerinden birisi de Batıya göç eden Oğuzların oluşturduğu *Batı Türkçesidir*. Bilindiği üzere Oğuzlar aslında Anadolu sahasına çok daha önceleri gelmeye başlamalarına rağmen belli bir siyasi birlik sağlayamamış olmaları onlara yeni bir yazı dili kurmaları hususunda fırsat tanımamıştır. Aslında Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri bu siyasi birliği sağlamıştı; ancak dilde Farsça ve Arapçaya olan meyillikleri onların Türkçeyi ikinci plana itmesine neden olmuştu. Burada Oğuzların edebî bir dile sahip olmaları için Arapça ve Farsçayla rekabet edebilmeleri şarttı. Oğuzlar'ın zaten X. yüzyılda dahi zengin bir halk edebiyatına sahip olduğunu bilinmektedir (Köprülü, 2011: 349).

Aslında *Oğuz Türkçesi* birçoklarının sandığı gibi *Anadolu* sahası ya da *İstanbul*'da değil; daha buralara gelmeden önce, *Türkistan*'da iken bugünkü özellikleri taşımakla beraber *Türk* lehçelerinin en ince ve en zarifini teşkil ediyordu (Sümer, 1992: 6).

Oğuzların Anadolu sahasında yeni bir yazı dili oluşturmaya başlamaları *Anadolu Selçuklu Devleti*'nin çöküşü ve beyliklerin kurulmasıyla başlar. Ahmet Bican Ercilasun, *Batı Oğuz Türkçesinin* doğuşuyla ilgili özetle şu tespitleri yapmıştır: Türklere ikinci binin başlarına kadar kapalı olan İran, Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlar Türk yurtları haline gelmiş, Seyhun ve Aral bölgesinde uzun yıllar yaşamış olan Oğuzlar 11-13. yüzyıllarda buralardan Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlara yerleşmeye başlamış, Doğu Roma İmparatorluğu yıkılmış ve yerini Osmanlı İmparatorluğu almış, Balkanlar ve Orta Doğu'daki bugünkü Türk varlığı bu hadiselerle beraber ortaya çıkmış ve bunların neticesinde de Türk dili, söz konusu yurtlarda ikinci bir yazı dili olarak Oğuzca adıyla teşekkül etmiştir (2013: 431-432).

Tabii Oğuzların, Anadolu sahasında bir yazı dili oluşturabilmesinin bazı sebepleri vardır. Bu sebepleri de Ahmet Bican Ercilasun, özetle şöyle ifade etmiştir:

11.yüzyılda Anadoluya gelen Türkler sayıca azdı; ancak 12. yüzyılda bu göçler devam etmekle beraber, özellikle 13. yüzyılda Cengiz'in ortaya çıkışıyla geride kalan kalabalık Oğuz gruplarının Anadolu'ya gelişi ve nüfusu birdenbire çoğaltması Oğuzca ağzına dayalı yeni bir yazı dili oluşumunda etkili olmuştur. Yine Cengiz'in ortaya çıkışı Türk dili muhitini Harezm'e kaydırılmıştır; bu da gerek Azerbaycan gerek Anadoludaki Oğuzların Kâşgar'daki edebî dille temas imkânını sağladı. İlk yüzyılda gelen Oğuzlar, göçebe olduklarından Türkistan'daki edebî dili bilmiyorlardı; ancak sonra gelenlerin bir kısmı buradaki edebî dili iyi biliyorlardı. Bu nedenlerle Batı Türkçesinin temeli 13. yüzyılda atılmaya başlanmıştır. Tabii burada Anadoludaki beyliklerin Türkçeye verdikleri önem de bu yazı dilinin oluşumunda etkili olmuştur ki Karamanlı Mehmed'in 1277'deki *"Bu günden sonra divanda, dergâhta, bârigâhta, mecliste, meydanda, Türkçeden başka dil konuşulmaya!"* sözleri âdeti bu konuyu özetler (2013: 433). Bundan başka, XIII. yüzyılda Türk-Moğol istilasını, doğudan Anadolu sahasına yeni bir takım Türk ve İslam unsurları getirerek Türkçenin bu sahadaki hakimiyetini, biraz daha artırdı. Burada bir takım Hristiyan unsurlar arasına giren İslamiyet onları Türkleştirdiği gibi Türklerin çoğunluğu arasına giren İslâmlar da Türkleşiyordu. Bu yüzyılda Anadoluya gelip yerleşen bir kısım Moğollar da bir asır sonra Türkleştiler (Köprülü, 2011: 349). Anadolu sahasına sadece Oğuzlar değil; Türk kavminin çeşitli şublerine ait Türkler de gelmişti; ancak bunların çoğunluğunu Oğuzlar oluşturduğu için oluşan ebedî dili de Oğuzların dili teşkil etti (Köprülü, 2011: 349). XIII. yüzyılda özellikle Moğol istilasıyla başlayan maddi manevi buhranlar tasavvuf cerayanını oldukça kuvvetlendirmişti. Halka bu durumda destek olmak isteyen Arap-Acem tasavvufunun tesiri altında kalan Türk sûfileri de etraflarına geniş kitleler toplamak amacıyla halka halkın diliyle hitap edilmesi gerektiği iyi biliyorlardı bu da Türkçeye müracaat etmeyi gerekli kılıyordu (Köprülü, 2013: 351).

Aslında XIII. yüzyıl birçok bakımdan zıtlıkların tezahür ettiği bir yüzyıldır. Bu yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu, siyasi ve kültürel anlamda en güçlü dönemini yaşarken Anadolu'nun Moğolların saldırısına maruz kalıp aynı zamanda bir çöküşü ve buralarda *feodal* teşekküllerin meydana gelmesine sahne olması bu döneme ait bir gelişmedir. Anadolu'daki daha sonraki siyasi ve medeni gelişmelerin kaynağı XIII. yüzyıla çıkar. İslâm âleminde derin bir nüfuza sahip olan Mevlâna gibi sûfiler, Bâbâilik, Baktâşilik, Mevlevîlik gibi tarikatlar bu yüzyılın mahsulü olduğu gibi

Anadolu’da Türk edebiyatının oluşumu bu yüzyıla aittir. Yani bu yüzyıl bir “buhran” ve bir “intikal” devridir. Yine bu yüzyıl edebiyatında bir taraftan İran tesiri etkinken bir taraftan da milli lisan ve edebiyatın hızla geliştiği görülür. Moğol tahakkümü belki artık bitmek üzere olan bir hayatın ızdıraplarıyla karşılaştığımız hissini verir; ancak bu bir bitişi, bir ölümü değil bir başlangıcı bir doğumu haber veriyordu (Köprülü, 2013: 263).

Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin ilk devresidir. *Eski Oğuz Türkçesi*, *Eski Türkiye Türkçesi*, *Eski Osmanlıca*, *Eski Anadolu Türkçesi* gibi isimlerle de adlandırılan bu dönem, genel olarak *Eski Anadolu Türkçesi* olarak adlandırılır. Faruk Kadri Timurtaş, bu dönem için *Eski Türkiye Türkçesi* tabirini kullanmıştır. Ona göre Avrupalı bilginler *Eski Anadolu Türkçesi* deyimini yerine daha çok *Eski Osmanlıca* deyimini kullanıyorlar; ancak her iki tâbir de yanlıştır; çünkü bu devre, Selçukluların son zamanlarını da içine alıyor ki bundan dolayı Osmanlıca denmesi uygun olmaz. Eski Anadolu Türkçesi deyiminin kapsamı ise dardır; çünkü yalnız Anadolu sahasında değil, Rumeli’nde de eserler yazılmıştır. Bundan dolayı bugünkü dilimize Yeni Türkiye Türkçesi dendiğine göre, Selçuklu devrinde ve Osmanlıların ilk zamanlarında görülen bu tarihî yazı diline Eski Türkiye Türkçesi adını vermek daha isabetli olur (1999: 319). Görüldüğü üzere Timurtaş, verilen eserlerin ait oldukları coğrafi konumlarını da dikkate alarak Avrupalı bilginlerin *Eski Osmanlıca* deyimini ile bizdeki *Eski Anadolu Türkçesi* tabirinin bu dönem Türkçesinin ismini karşılama hususunda uygun ve yeterli olamayacağını ve uygun olanının *Eski Türkiye Türkçesi* olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Bican Ercilasun (2013: 430), bu dönem için bazı Avrupalı bilginlerin **Altosmanice (eski Osmanlıca)** terimini kullandıklarını, bizde ise bu terimin ilk defa Saadet Çağatay tarafınan kullandığından, ancak bu terimin yaygınlık kazanmadığından bahsettikten sonra en yaygın terimin *Eski Anadolu Türkçesi* terimi olduğunu ifade etmiştir. Ercilasun, Faruk Kadri Timurtaş’ın görüşün dair, onun Balkanlar sahasını göz önüne almadığından bahsetmiş, Eski Anadolu Türkçesi tabirine ise Azerbaycan sahasını dışarıda bıraktığı için itiraz etmiş ve bu tarihî Türk lehçesine *Eski Oğuz Türkçesi* denmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Görüldüğü gibi Ercilasun da Timurtaş gibi coğrafi konumu göz önünde bulundurarak yeni bir terim teklifinde bulunmuştur (2013: 430). Yine Ercilasun’a göre *Eski Oğuz Türkçesi* sadece Anadolu’da değil; Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak, Suriy ve 14. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren Balkan sahasında da kullanılmıştır. “Eski Oğuz Türkçesi siyasi olarak Anadolu Beylikler dönemini, Karakoyunlu ve Akkoyunlu dönemleriyle, Osmanlı İmparatorluğu nun ilk dönemini içine almıştır (2013: 438).

Eski Anadolu Türkçesi terimini kullanan Muharrem Ergin, bu dönemin kendisinden sonraki iki dönemden (Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi) farklı olarak Batı Türkçesini, Eski Türkçeye bağlayan birçok bağların bu dönemde henüz kendisini oldukça hissettirdiğinden bahsetmiştir. Ergin, Eski Anadolu Türkçesinin, Eski Türkçenin izlerini taşıırken bir taraftan da kök ve eklerde bazı ek ve şekil değişikliklerini dikkate alarak Batı Türkçesini Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıca-Türkiye Türkçesi diye ikiye ayırmanın icap ettiğini ifade etmiştir (2012: 17). Bundan başka Ergin, Batı Türkçesinin yabancı unsurlardan arınmış, en temiz dönemi olarak bu dönemi işaret etmiştir (2012: 17).

Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* adlı eserinde Türkiye Türkçesinin devrelerini şu şekilde özetlemiştir:

“I. Tarihî Türkiye Türkçesi	XIII. – XX. yüzyıllar
1. Eski Türkiye Türkçesi	XIII. – XV. yüzyıllar
a. Eski Anadolu Türkçesi	(XIII. yüzyıl)
b. Eski Osmanlı Türkçesi	(XIV. -XV. yüzyıllar)
2. Osmanlı Türkçesi	XVI. – XIX. yüzyıllar
a. Klâsik Osmanlı Türkçesi	(XVI. – XIX. yüzyıllar)
b. Yeni Osmanlı Türkçesi	(XIX. -XX. yüzyıllar)
3. Yeni Türkiye Türkçesi	XX. yüzyıl” (1999: 319).

Eski Anadolu Türkçesi daha sonra yerini Osmanlı Türkçesine bırakarak tarihî Türk lehçeleri arasındaki yerini almıştır.

Kayıtlara göre Eski Anadolu Türkçesinin ilk temsilcisi XIII. yüzyılda yaşamış, Mevlana’nın oğlu Sultan Veled’dir. Ondan önce de eserler verildiğine dair bilgiler varsa da bunlar ele geçmemiştir (Ercilasun, 2013: 439). Sultan Veled’in *İbtida-nâme*, *Rebab-nâme* ve *Divan*’ı Farsçanın yanı sıra Türkçe unsurları da içeren eserleridir (Akar, 2013: 238). Sultan Veled’den başka Eski Anadolu Türkçesinin XIII. yüzyılda, “Eski Oğuz Türkçesinin en büyük ismi 1240-1320 arasında yaşamış olan Yunus Emre’dir” (Ercilasun, 2013: 439). Gerçek hayatı açıkça bilinmeyen Yunus Emre’nin

(Timurtaş, 2012: 198) *Divan*'ı ve *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisi vardır. Dönemin diğer önemli isimleri, “İlk defa 1920’lerde 13. yüzyıla ait Türk şairleri olarak tanıtılan Şeyyad- Hamza, Hoca Dehhanî ve Ahmed Fakih’in yaşadığı devir, son araştırmalarla tartışmalı hâle gelmiştir” (Ercilasun, 2013: 440-441). Buna rağmen bu şairler genel olarak Eski Anadolu Türkçesinin XIII. yüzyılının temsilcileri olarak ele alınır. Anadolu’da lâdinî (din dışı) şiirin ilk temsilcisi olarak bilinen (Köprülü, 2011: 352) Hoca Dehhanî’nin Firdevsi’nin *Şahnâmesi* biçiminde yazdığı yirmi bin beyitlik *Şahnâme*’si ile bazı şiirleri mevcuttur (Akar, 2013: 240-241). Dönemin tasavvufî-dinî konularda eser vermiş şairi Şeyyad Hamza’nın (Timurtaş, 2012: 196), 1529 beyitlik *Yûsuf u Züleyha* adlı mesnevisi ile *Dâstân-ı Sultan Mahmud* adlı küçük bir mesnevisi ve eski şiir mecmualarında yer alan bazı şiirleri vardır (Ercilasun, 2013: 441). Ahmed Fakih’in *Çarh-nâme*’si ile “Kudüs, Mekke, ve Medine’yi ve buralardaki binaları anlatan mesnevî tarzındaki” (Ercilasun, 2013: 441) *Kitâbu Evsâf-ı Mesâdicü’ş-Şerîfe* adlı küçük bir eseri vardır. Bu yüzyılda, eski dinî-millî kahramanlık menkıbelerinin yanında dünyanın faniliğinden, vahdet-i vücud felsefesinden söz eden birtakım tasavvufî şiirler de çoğalmaya başlamıştı (Köprülü, 2014: 358).

XIV. yüzyıldaki edebî gelişme XIII. yüzyıldaki gelişimin üzerinde devam etti. Bu yüzyılda özellikle Anadolu Selçuklu devletinin yıkılmasıyla birlikte ortaya çıkan Anadolu beyliklerinin arasındaki mücadele ve savaşların eksik olmaması İslamlaşma ve Türkleşme hareketini geri bırakmıyordu. Osmanlı beyliği sınırlarını genişleterek Anadolu’nun büyük bir kısmını ele geçirip siyasi birliği sağlayarak burada ve hatta Rumeli’nde İslamlaşma ve Türkleşme hareketine büyük katkılar sağlıyordu (Köprülü, 2013: 354). Bu yüzyılın Türkçeçiliğe önemli katkılarından biri de Anadolu’daki Arap ve Acem kültürüne aşina olmayan birtakım Türk emirinin milli dillere önem vermesidir (Köprülü, 2013: 354). XIV. yüzyıl, Doğu ve Batı Türkleri arasında edebî dilin tam anlamıyla teşekkül ettiği, çok sayıda eserin meydana getirildiği bir dönemdir (Timurtaş, 2012: 202). Bu asır, Osmanlı’nın daha çok kuruluş dönemine denk geldiği için dinî-tasavvufî, tarihî, kahramanlık ve ahlakî mahiyetteki eserlerin revaç bulduğu bir dönemin adıdır (Timurtaş, 2012: 203). Bu dönemin önemli özelliklerinden birisi de beşerî aşkı konu edinen eserlerin ortaya çıkmasıdır.

XIV. yüzyılda yaşamış önemli isimlerden biri Kırşehirli olduğu bilinen Gülşehrî’dir. Gülşehrî’nin Farsça yazdığı *Feleknâme*’si ve Türkçe 4300 beyitlik

Mantıku't-Tayr adlı mesnevisinin yanında *Kerâmet-i Ahi Evren* adlı küçük bir mesnevisi daha vardır (Ercilasun, 2013: 441-442). Dönemin bir diğer büyük ismi yine Kırşehirli olan Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa'nın 1330 yılında yazılmış, 12. 000 civarında beyit sayısından oluşan *Garipnâme*'si dinî-tasavvufî bir mesnevidir. Bundan başka eserinde devrine ait gündelik ve sosyal hayata dair meseleler de yer almaktadır (Ercilasun, 20013: 442). Âşık Paşa'nın bundan başka *Fakr-nâme*, *Kimya Risâlesi*, *Vasf-ı Hâl* ve *Hikâye* gibi bazı manzum ve mensur eserleri de vardır.

Asıl adı Taceddin İbrahim bin Hızır olan Ahmedî 1334-1412 yılları arasında yaşamıştır (Akar, 2013: 259). Ahmedî'nin *Divan*'ı, 8.000 beyit civarında *İskender-nâme*'si, 2300 beyitten fazla olan *Cemşid ü Hurşid*'i, tıpla ilgili bir eseri olan *Tervihü'l-Ervâh*'ı, Arapça- Farsça manzum bir sözlük olan *Mirkadü'l-Edeb*'i ve yine Arapça- Farsça grameriyle ilgili *Mizanü'l-Edeb* ve *Miyarül'l-Edeb* aslı iki kasideden oluşan eseri vardır (Akar, 2013: 260). Dönemin önemli isimlerinden birisi de *Kelile ve Dimne* 'yi Türkçeye çeviren Kul Mes'ud'dur.

Süheyl ü Nev-bahâr adlı aşk mesnevisi ile Sadi'nin *Bostan* adlı eserinin çevirisi olan *Ferheng-nâme-i Sa'dî* adlı mesnevilerin sahibi Hoca Mes'ud bin Ahmed; *Divan* 'ının yanı sıra *Çeng-nâme*, *Miftahü'l-Cennet*, *Camâsb-nâme* gibi eserlerin sahibi Ahmed-i Dâî; Azerbaycan sahasında yetişen *Yûsufu Zelîhâ*, *Sîretü'n-Nebî*, *Fütühu's-Şam*, *Yüz Hadis Çevirisi* adlı eserleriyle Erzurumlu Kadı Darir, Nesimî ve Kadı Burhaneddin; *Hurşid-Nâme*, *Kabûs-Nâme*, *Marzubân-Nâme*, *Kenzü'l-Küberâ* ve *Mehakkü'l-Ulemâ* adlı mesnevileriyle Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa da XIV. yüzyılın öne çıkan isimleri arasındadır.

XV. yüzyılda Timur'un Ankara Savaşı'ndaki galibiyeti Anadolu'da kurulan siyasi bütünlüğü tekrar bozdu; ancak Osmanlı'nın Rumeli'deki hakimiyeti kuvvetli bir şekilde yerleşti; ayrıca Avrupa yeni bir Haçlılar heyeti toplayacak durumda değildi. Timur'un etkisi Anadolu'da hafiflerken Çelebi Sultan Mehmed de Osmanlı tahtına oturunca Anadolu tekrar Osmanlı İmparatorluğu dairesine girmeye başladı. XIV. yüzyılda gerek Anadolu gerek Rumeli'de devam eden İslamlaşma ve Türkleşme bu yüzyılda da şiddetlenerek devam ediyordu. Bunlarla beraber Türk dili de sadece halk dili olarak gelişmekle kalmıyor, edebî dil ve devlet dili olarak gelişimini sağlıyordu. Bu yüzyılın ilk yarısında ayrıca şair ve âlimleri himaye ve teşvik etmek için Konya'da Karamanoğulları, Kastamonu'da Candaroğulları ve Bursa'da da Osmanlı

hükümdarlarının üç büyük sarayı vardı. Bu yüzyılda Türk dili ve edebiyatının gelişmesine en çok hizmet eden özellikle bir devlet adamı olmasının yanında bazen şiir de yazan ve ilme büyük önem veren II. Murat oldu. II. Murat, zamanın ünlü musikişinaslarını ve âlimlerini sarayına topluyor Arapça ve Farsçadan tercümeler yaptırıyor ve çeşitli ilim sahalarına ait eserler yazılmasını teşvik ediyordu (Köprülü, 2013: 367-370). Bu gelişmeler de tabii olarak bu yüzyılda yetişen şair ve âlim sayısı ile eser sayısını üst seviyelere çıkartacaktı.

Dönemin önde gelen temsilcilerinden Şeyhî, *Divan*, *Har-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevileriyle tanınmaktadır. Yaygın adıyla *Mevlid* olarak da bilinen *Vesiletü'n-Necât*'in sahibi Süleyman Çelebi, bir nazireler kitabı olan *Mecmuatü'n-Nezâir*'in sahibi Ömer bin Mezid, *Divan*, *Çeng-nâme*, *Câmasb-nâme*, *Teressül* gibi eserleriyle Ahmed-i Dâ'î, Ahmed Paşa, Necâtî, Avnî mahlasıyla Fatih Sultan Mehmed, Cem Sultan, Şehzâde Korkud, Adnî, İvâz Paşazâde Atâyî, Melîhî, Mesîhî, Sarıca Kemâl, Cemâlî, Karamanlı Nizâmî, Ümmî Kemâl, Eşrefoğlu Rûmî gibi isimler de (Mengi, 2000: 104-127) XV. yüzyılda ilk akla gelen isimler arasındadır. Bunlardan başka Oğuzların sadece dilini değil; kültürünü, geleneğini, ahlaki anlayışını vs. birçok yönden yansıtan *Dede Korkut Hikâyeleri* de bu yüzyılın önde gelen eserleri arasındadır.

Eski Anadolu Türkçesinin Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesinin belli başlı dil özelliklerini, *Eski Türkçe* ile mukayese edip ele alan Ahmet Bican Ercilasun'dan (2013: 453-455) özetleyerek aşağıda veriyoruz:

a. Ses Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesinin en belirgin özelliklerinden birisi birden fazla heceli kelimelerin sonundaki kalın ve ince *g* sesinin eriyip düşmesidir: ölü<ölüg, diri<tirig, kaygılı<kadgulug, başlu<başlıg vb. İkinci ve daha sonraki hecelerin başında bulunan ince ve kalın *g* sesi düşmüştür: alan<alğan, viren<virgen, ala<alga(y), bile<bilge(y)vb. Söz başındaki bir kısım *t* sesleri tonlulaşmıştır: diri<tirig, deve<tewe, düken-<tüken-, delim<telim(çok) vb. Söz başındaki birtakım ince *k*'ler tonlulalaşmıştır: girü<kirü, gice<kiçe (gece), göñül<köñül, gey<ked (çok). Dış arası *d*'ler *y* olmuştur: ayak<adak, gey-ked-, oyan-<odin-, koy-<kod-, ayrıl-<adrıl-. Çift dudak *w*'leri diş-dudak *v*'sine dönmüştür: ev<ew, av<aw, yavuz<yawuz, sew-<sev-.

Şu üç kelimedede söz başındaki *b*'ler *v* sesine dönüşmüştür: *var*-<*bar*-, *var*<*bar*, *bir*-<*vir*-. *ol*-< *bol*- kelimesinde *b* sesi düşmüştür. *IXg* isimden isim yapma eki, -*Xr* ve -*DXr*, ettirgen çatı ekleri, 1. ve 2. şahıs iyelik ekleri, ilgi hâli eki, çokluk 1. şahıs ekleri, bilinen geçmiş zaman teklik 1. ve 2. ve çokluk 2. şahıs ekleri, emir kipinin teklik ve çokluk üçüncü şahıs ve emir kipinin çokluk 2. şahıs ekleri yardımcı ünlüleriyle birlikte ve -*p(A)n* zarf-fiil ekinden önceki yardımcı ünlü yuvarlaklaşmıştır: *başlu*< *başlıg*, *içür*-<*içir*-, *bildür*-<*bildir*, *başum*<*başım*, *başuñ*<*başıñ*, *başumuz*<*başımız*, *başuñuz*<*başıñız*, *atanuñ*<*ataniñ*, *senüñ*<*seniñ*, *kişiyüz*<*kişi-biz*, *alavuz*<*alga-biz*, *aldum*<*aldım*, *alduñ*<*aldıñ*, *alduñuz*<*aldıñız*, *alsun*<*alsın*, *alup*<*alıp*, *bilüp*<*bilip* vb. Bilinen geçmiş zaman 1. çokluk eki her zaman yuvarlaktır: *alduk*, *bildük*. Bu yuvarlaklaşmanın aksine, meslek ismi yapan +*çI*, sayıları derecelendiren +(I)*nçI*, teklik 3. şahıs iyelik eki, teklik 1. şahıs ve çokluk 2. şahıs, teklik ve çokluk 3. şahıs bilinen geçmiş zaman, -*mIş* görülen geçmiş zaman, -*IsAr* gelecek zaman, -*IçAk* ve *InçA* zarf-fiil eklerinin emir kipindeki -*gIl* pekiştirme ekleri ile çatı eklerinden önceki yardımcı ünlüleri daima düz biçimlidir: *demürçi*, *gözi*, *gelürin*, *alurın*, *gelürsüz*, *gördi*, *durdılar*, *görmüşem*, *göriser*, *oturısaruz*, *göricek* (*görünce*), *görinçe*, *görgil*, *göril*-, *bulın*-, *duriş*-. Bugün *t* ile başlayan ekler tonlulara dönüşerek *d*'li biçimde kullanılır: *aç-dur*-, *yük-de*, *ağaç-dan*, *uç-dı*. Birkaç kelimedede bazı ünsüzler düşer: *su*<*suw*, *otur*-<*oltur*, *getür*-<*geltür*-. Kelime sonunda düşen *g* bazen ünsüz ikizleşmesine yol açar: *assı*<*asıg* (*fayda*), *ıssı*<*ısıg* (*sıcak*), *elli*<*elig*.

b. Sekil Özellikleri

Eski Türkçeye karşılaştırıldığında dönemin en belirgin şekil özelliklerinin belli başlıları şunlardır: +*IIg* isimden isim yapma eki +*IU* şeklinde kullanılmıştır: *başlu*<*başlıg*. +(X)*g* isimden isim yapma eki +*U* olmuştur: *bilü*<*bilig* (bilgi). Eski Anadolu Türkçesinde +*GInA* / +*GİyA* küçültme eki yerine +*çUk(Az)* ve +*çAgUz* ekleri kullanılır: *oglancuk*, *kızcugaz*. İlgi hâli eki daima yuvarlaktır: *vüçüduñ*, *evüñ*. Belitme hâli eki +*g* erimiş, *g*'den önceki yardımcı ünlü sadece düz biçimiyle onun yerini almıştır: *atı*<*atıg* (*binmek*). Ayrılma hâli eki +*Dın* değil +*dAn*'dır: *ağaçdan*. Vasıta hâli eki kalıplaşmış bazı örnekler haricinde kaybolmuştur; yerine (I)*IA* almıştır: *suyıla* (su ile). Teklik 1. şahıs ekleri -*vAn(In)*, -*vAm*, -*Am*, -*In*'dir. Çokluk 1. şahıs ekleri -*vUz*, -*Uz*'dur. Bilinen geçmiş zaman eki -*DImIz* yerine -*dUk* kullanılır. Gelecek zaman eki genel olarak *IsAr*'dır. Şart kipi, çokluk 1. şahıs dışında, iyelik kökenli

eklerle çekimlenir: *alsam, alsan* vs. Çokluk 2. emirde yardımcı ses de ekin bünyesinde kullanılır olmuştur: *aluḡ(uz)<alıḡ(ız)*. Aynı şekilde zarf-fiil eki -p’de de yardımcı ses eke dahil olmuştur: *gizleyüben<kizlepen*. Bu dönemde -*İçAk* zarf-fiil eki kullanılmıştır: *göriçek* (görünce). Bildirme eki *durur*’un yanında *dur* da yaygın olarak kullanılmış; bunun yanında *ol-* fiili de bildirme eki işlevinde kullanılmıştır: *Yunus durur ~ Yunusdur, dostlık dürlü dürlü olur* (dostluk türlü türlüdür) (Ercilasun, 2013: 455-457).

1.2. Hoca Mes’ud’un Hayatı ve Kişiliği

XIV. yüzyılın önemli temsilcileri arasında yer alan Hoca Mes’ud’un hayatı hakkında bilgiler çok az, hatta yok gibidir. Nerede ve hangi tarihte doğduğu, nerede yaşadığı ve hangi tarihte nerede öldüğü, eserlerini kime sunduğu, hangi işlerle meşgul olduğu konularında yeterli ve kesin bilgileri yoktur (Dilçin, 2016: 11). Hoca Mes’ud, Süheyl ü Nev-bahâr’da babasının adının Ahmed olduğuna dair kesin bilgi vermektedir:

Velî ben ki mes’ûd ibni aḡmedem

Şunuḡ bigi ġarḡ olmışam veh nidem “...Ama ben ki Mes’ud bin Ahmed’im; öyle bir dalmışım ki eyvah, ne yapayım!” (13-11).

Kilisli Muallim Rifat Bilge, Türkiyat Mecmuasında yayımlanan *Süheyl ü Nev-bahâr’a Dair* adlı makalesinde Hoca Mes’ud’un babasının adının önceleri Osman olduğunu zannettiğini; ancak Süheyl ü Nev-bahâr’da Hoca Mesu’ud’un babasının adı hakkında bizzat bilgi vermesinden yola çıkarak bu hatasını tashih ettiğini ifade etmiştir (Bilge, 1928: 403).

Dilçin’in verdiği bilgiye göre Âşık Çelebi, tezkiresinde Hoca Mes’ud’un sadece babasının adını vererek ondan bahsetmektedir (2016: 12). Söz konusu tezkirede günümüz Türkiye Türkçesine çevirdiğimizde; onların zamanında - Dilçin’in ifadesine göre Orhan Bey ve I. Murat döneminde- şiir ilmine karşı ihtisas sahibi olan bir kimsenin var olduğuna dair nakledilen veya işitilen kimse olmasa da Ahmed isimli bir kimse Süheyl ü Nev-bahâr destanı yazmıştır; gerçi (bunu) Farsçadan çevirmişse de zamanına göre bazı (yeni) manalar bulmuştur ve zamaneye tabidir, edaları (tarzı) gayet Türk’e yaraşır biçimdedir. (Ahmed’i) çocukluk zamanında gördüm; ancak herhâlde gayet az bulunur (bir şekilde) halka görünecek yüzü olmadığından makamı örtünün

arkasıdır; belki yüzü cemal ve güzellik sebebiyle nikaplıdır (örtülüdür) gece gibi. Bu beyit o kitaptandır:

Yavı varsa gerek gözet ol demi

Zümürrüd deñizde bu altun gemi.

Yukarıda Âşık Çelebi'nin günümüz Türkiye Türkçesine çevirdiğimiz sözlerinden anlaşılan, Âşık Çelebi, Ahmed'i gördüğünde onun bir çocuk olduğunu, yüzünün kapalı olduğunu ve Süheyl ü Nev-bahâr adlı eserin sahibi olduğunu haber vermektedir. Ancak Dilçin, Mordtmann Âşık Çelebi'nin gördüğünü ve Süheyl ü Nev-bahâr'ın şairini yanlış hatırlamakta olduğunu, *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi*'ndeki Mes'ud ile Âşık Çelebi'nin tezkiresinde geçen Ahmed'in *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın şairi Mes'ud bin Ahmed'in aynı kişiler olduğunu ilk kez Mordtmann'ın ortaya çıkardığı bilgisini vermektedir (2016: 12-13).

Hoca Mes'ud'un nereli olduğu veya nerede yaşadığına dair Dilçin Mordtmann'ın *Süheyl ü Nev-bahâr*'daki aşağıdaki 5679. ve 5680. beyitlere dayanarak Ermeni ve Yahudi'lerin yaşadıkları yerlere yakın bir yerde yaşadığı sonucuna varılabileceğini, ayrıca cümâde yerine geçen Doğu Türkçesinden gelme cümîz sözcüğünün, İranlılar için kullandığı Tat sözcüğü ve daha başka dil özellikleri göz önüne alınırsa Hoca Mes'ud'un Kırımlı olduğu düşünülebilir olduğunu dile getiren Mordtmann'ın daha sonra bu görüşünden, daha önceki bilgilerle uyuşmadığını belirterek vazgeçtiğini ifade etmiştir (2016: 13-14). Söz konusu beyitler şunlardır:

Yanupdur oda hürmetüm hırmeni

Görür bilür aňlar cühüd u ermenî (5679)

Ki ben bir yaňa komışam nām u neng

Müsülmān ola baňa nisbet fireng (5680)

Tahsin Banguoğlu, Hoca Mes'ud'un eserlerindeki dil özelliklerinden yola çıkılarak nereli olduğunun çıkarılamayacağını, onun Batı ya da orta Anadolu'da büyük şehirlerin uzağında bir yerde (Konya, Bursa'da) yaşamış olabileceğini ifade etmiştir (2016: 15).

Hoca Mes'ud, Süheyl ü Nev-bahâr'ında hayatına dair bazı bilgiler verir. Hoca Mes'ud; babasının, dedesinin, aslının ve neslinin ne olduğu sorusuna karşılık âdeta dili tutulur ve cevap veremez hâle gelir. Bu duruma sebep olarak, onların ulaştıkları

makam veya mevkiye ulaşmayacağını, onların züht kazanmalarına karşılık kendisinin dalalet üzere olduğunu belirtir:

*Sorarlar olur ise aşluñ nedür
Atañ u dedeñ aşl u faşluñ nedür (376-15)*

*Țutulur dilüm kim vëreven cevāb
Bularuñ adın çekmemekdür şavāb (377-1)*

*Bular varduğı yëre ben varmadum
Bularuñ zamanına hoz ërmedüm (377-2)*

*Bular ‘ālim idi vü ben cāhilem
Bular ‘ākıl u saķ u ben ğafilem (377-3)*

*Țoyup ‘ilmi cehli ķatı Țutmuşam
Ne kim oķıdum idi unutmuşam (377-4)*

*Țamu zühd ķazanur u ben dalāl
Țamu māl dëvşürür ü ben vebāl (377-5)*

“Aslın, baban, deden, neslin nedir (diye) sorarlarsa cevap verecek zaman dilim tutulur; bunları zikretmemek doğrudur; bunların vardığı yere (mertebeye) ben varamadım; bunların zamanına ben ulaşamadım. Bunlar, âlim idi; ben, cahilim; bunlar, akil ve uyanık; ben, gafilim; ilmi bırakıp cehalete yapışmışım; ne okuduysam unutmuşum. herkes züht kazanır, ben dalalet; herkes mal toplar, ben vebal.” Buradan anlaşılan Hoca Mes’ud, öz eleştiri de yapmaktadır.

Hoca Mes’ud, verdiği emeklerin karşılığında kendisinin kıymetinin bilinmediğini ifade eder:

*Belā çün be-cid çekdüm erte ğeçe
Yigitligüm oħtında oldum ķoca (374-7)*

*Dirîĝa vefa kimseden bulmadum
Emek yëdüĝüm nolısar bilmedüm (374-8)*

“Gece gündüz bela(lar) çektim, gençlik zamanında yaşlandım; eyvah, kimseden vefa bulamadım, çektiğim zahmet(lerin) ne olacağını bilemedim.”

Hoca Mes’ud, vefanın, Simurg gibi adının olduğunu ancak kendisinin dolaylı yoldan buna vasıl olmadığını ifade ederek vefasızlıktan yakınır:

Adı var u girmez ele kendözi

Görimez anı kimsenün gözi (374-10)

“(Vefanın) adı var ama kendisi ele geçirilemez; onu kimsenin gözü göremez.”

Kimi dost edinmiş, arkadaş bilmişse; onun için canını tehlikeye atıp, malını onun uğruna harcayıp emek verirse buna karşılık kendisinin bir sıkıntısı olduğunda göreceği tavır şöyledir:

Bir āh eder isem çevürür yüzün

Gözügüleyin saht eder kendözin (375-1)

Elin eñegine uruban turur

Ne kim ‘aybum olsa yüzüme urur (375-2)

“Bir ah edersem yüzünü çevirir, ayna gibi katı eder kendisini; elini çenesine koyup durur, (her) ne aybım olursa yüzüme vurur.”

Bütün bu vefasızlıkları bilen Hoca Mes’ud’un yapacağı şey, bir köşeye çekilip kanaat ederek ve kimseye minnet etmeyerek Melamivari yaşam sürmektir:

Buları bilüben elüm işden

Çeküp fāriğam fıkr ü teşvîşden (375-9)

Kanā‘at etegine el urmuşam

Melāmet eline yakam vèrmişem (375-10).

İşüm çoḥ belā tartmaḥ u gizlemek

Degül eksügüm artmaḥ u gözlemek (375-11)

Aruḳvan semiz loḳma yudımazam

Bu kaç nesneyi hergiz édimezem (375-13)

Şuya ısladup yèr isem beksumaṭ

Gözetmeyeven kim döke beksumaṭ (375-15)

Eger yaya olam ya atum aruḥ

Kızardıamazam ṣāh katında ruḥ (376-1)

“Bunları bilip, elimi işten çekerek endişe ve karmaşıklıktan yana rahatım; kanaat eteğine el vurmuşum (kanaate sığınmışım), yakamı melamet eline vermişim; işim çok bela çekmek ve (bunu) gizlemek(tir); eksigimi arttırmak ve beklemek değil; (ben) zayıfım, büyük lokma yutamam; bu kaç şeyi asla yapamam; peksimeti suya batırıp yesem (de) başkasının sunduğu peksimetti gözetmem (beklemem); eğer yaya olsam ya da atım zayıf (düşse bile) şahın huzurunda yüzümü kızartmayayım (utanç içinde kalmayayım).”

Hoca Mes’ud’un yapamayacağı, yukarıda bahsi geçen bu birkaç şey; yalancılık, cimrilik, hilekârlık, inatçılık, kibir ve tembelliktir:

Yalancılığ u buḥl u kılmaşlığ

Temerrüdlik ü ‘ucb u yavaşlık (375-14)

“Yalancılık, cimrilik, hilekârlık; inat, kibir ve tembellik.”

O, bu dünyada asla umduğunu bulamamıştır; buna rağmen dünya malı onun için avcunun içindeki yelden farksızdır:

Gelüp ağlayu giderem gülmedüm

Çü bir gün murādum ile olmadum (376-10)

Eger māl ise avcum içinde yel

Veger zühd ise anı hoṣ aldı sēl (376-12)

“(Bu dünyaya) ağlayarak geldim, giderim, gülmedim; bir gün (bile) muradıma ermedim (istediğim hâl üzere yaşamadım)...Eğer (söz konusu şey) mal ise avcumun içindeki yeldir; eğer (söz konusu) züht ise onu da sel aldı (yok oldu).”

Onun itediği şey, öldükten sonra kendisinden sonra bıraktığı eserinin (Süheyl Nev-Bahar’ın) okunması ve böylece iyi duada anılmasıdır:

Zamānlar ola kim oḳına sözüm

Ne var toprağa karışursa sözüm (373-4)

Unıdılmaya ḥalk içinde adum

Teraḥḥum kıla bilişüm ü yādum (373-5)

Benüm dilegüm inçendür gevez
Bu tañ dāstānı okıyacağaz (373-6)

Beni her kim eyü du āda aña
Çalap vèrmesün hîç yavuzlık aña (373-7)

“Zamanlar gelsin ki okunsun sözüm, sözüm toprağa karışır sa ne var? Halk arasında sözüm unutulmasın (daima anılsın), merhamet etsin tanıdığım ve yabancıml; benim dileğim çok basittir: Bu tuhaf destanı (Süheyl ü Nev-bahâr’ı) okuyunca beni her kim iyi duada anarsa Allah ona asla kötülük vermesin.”

Kendisinden sonra bir yadigâr bırakma fikrine Hoca Mes’ud’un, *Ferheng-nâme-i Sa’dî Tercümesi*’nde de rastlanmaktadır:

Başa tanz edüp kesmesün kimse yol
Bayık bunu düzmekde maşşūdum ol (67)

Ki benden cihânda kala yadigâr
Çü ben kalmayam u döne rüzigâr (68)

Hemin söz kalur v’az çün ire va’d
Şanı şa’dî vü noldı bu bekr-i sa’d (69)

Olardan ki sürdi cihânda murād
Hikāyet kalupdur dahı bir key ad (70)

“Beni kınayıp (ayıplayıp) kimse yol(umu) kesmesin, bunu düzmekteki (yazmaktaki) maksadım açıkçası o(dur) ki felek dönüp (zaman geçip) ben kalmayınca benden dünyada yadigâr kalsın; (Allah’ın) vaadi (olan ölüm) erişince (geriye insandan) sadece söz kalır, (ve) (arkalarında) iyi (bir) ad(ı) kalan, dünyada muradına eren Sadî, ve Ebubekir nerede (ve) (onlara) ne oldu?”

Hoca Mes’ud, Süheyl ü Nev-bahâr’ı yazdığı esnada yaşının oldukça geçkin olduğundan dem vurup yapabileceklerini yapamamaktan bahseder; böyleyken O, en azından Allah’ın yardımıyla *doğru yola* girmek istemektedir:

Bunun bigi ışk-nâme sözün

Ki meşgul olup düzmişem anşuzın (372-1)

*Zihî hayf ki yiğitlik ohtı degül
Ki yaraşayidi budagında gül (372-2)*

*Birazcük anı meylüm olayidi
Koyadum ne kik kula kolayid (372-3)*

*Uş indi ki geçdi çağı 'ömrümün
Ne zevkı olısar dahı 'ömrümün (372-4)*

*Meger hak çalapdan 'ināyet ola
Ki biraz girem bārî toğru yola (372-5)*

*Ümîzüm bu makşūdum ancağdur
Kalan 'ālem işi oyuncağdur (372-6)*

*Hemîn bir hikāyet kalur kişiden
Anuñ ile eglenür işiden (372-7)*

“Meşgul olup da bir anda bunun gibi aşk-name sözünü düzmüşüm (yazmışım); ne yazık ki gençlik çağı değil; zira gül budagında yaraşır; ona birazcık meylim olsaydı bıraksaydım nitekim kul için kolaydı; işte geçti ömrümün çağı; artık ömrümün ne zevki olacak (ki)? Bari Hak Allah’tan yardım olursa biraz doğru yola girsem; ümidim ve maksadım budur; (geri) kalan âlem işi (dünyalıklar) oyuncaktır; (bir) kişiden sadece hikâye kalır; işiten (ise) onunla eğlenir.”

Hoca Mes’ud’un âdeti bir kişiyle karşılaşınca şakacı ya da ciddi bir tavırla bir şeyler anlatmaktır. Birisini bulamayınca da dilini tutar, sessiz kalır. Arkadaşı olacak kimsenin özellikle zarif olmasına özen gösterir:

*Benüm 'ādetüm eyledür ki be-cid
Bulıcağ kişi söylerem hezl ü cid (20-13)*

Kişi bulmayıcak tutaram dilüm

Şınamışvan işbu kadardur bilüm (20-14)

Huşusā eger kimse ola zarîf

Dürüşüp anı edinürven harîf (20-15)

“Benim âdetim şöyledir ki (bir) kişi bulunca şaka ya da ciddi (bir şey) anlatırım; bulmayınca (da) tutarım dilimi; denemişim, bu kadardır bildiğim. Özellikle (de) eğer (bir) kimse zarif olsa uğraşır, onu arkadaş edinirim.”

Hoca Mes’ud, öz eleştiri yapan ve kendi eksiklerini hisseden, bunları kabullenen birisidir:

Ne sünnî müsülmân ne bellü tatar

Taşum âdem içüm itden beter (13-13)

Ne ‘ilm ü ne hikmet ne zühd ü şalâh

Ne merd-i gâzâ vü ne ehl-i silâh (13-14)

Namâz üzre kâhil fesâd içre cüst

‘Adâvetde katı ‘ibâdetde süst (13-15)

“Ne Sünnî Müslüman ne Tatar, dışım insan içim köpekten beter; ne ilim ne hikmet ne züht ne düzelme, ne dini için savaşan gazi ne silah kullanan (birisiyim); namazda tembel fesatlıkta hızlı, düşmanlıkta hızlı ibadette (ise) gevşek (davranan birisiyim).”

Ancak bütün bu eksikliklere rağmen o, gerek bu dünyada gerek ahirette elinden tutacak olan, günahlara ve kusurlara bakmayan şefaathisine (Hz. Muhammed’e) güvenir:

Meger kim şefâ ‘at kıla muştafâ

Ki bula kıyâmetde gönlüm şafâ (14-1)

Niçeme ki gözsüzvenin dünyede

Elümi tuta âhiretde yide (14-2)

Nazar hîç birağmaz ma ‘âşîye ol

Şefâ ‘atcidür kamu ‘âşîye ol (14-3)

Bir anuñ bigi çünki şāhum ola
Ne kayğu eger biñ günāhum ola (14-4)

Benüm i ‘timādum hemîn işbudur
Elümde dahı nesne yok hoş budur (14-5)

“Meğerki Mustafa (Hz. Muhammed) şefaât kılsın ki gönlüm kıyamette sefa bulsun; her ne kadar dünyada gözsüz olsam da elimi tutar, ahirette beni yeder; O, günahkârın kusuruna bakmaz, bütün asilere şefaâtçidir; O’nun gibi bir şahım olsa binlerce günahım (bile) olsa ne gam? Benim inancım sadece budur, elimde başka bir şey yoktur.”

1. 3. Hoca Mes’ud’un Sanatı ve Eserleri

XIV. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Hoca Mes’ud, yeğeni ile birlikte Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği *Süheyl ü Nev-bahâr* ile *Ferheng-nâme-i Sa’dî Tercümesi* adında iki eserin sahibidir. Özellikle *Süheyl ü Nev-bahâr* Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini bütünüyle yansıtmasının yanında aynı zamanda eskicil öğeleri içerisinde barındırması hasebiyle de oldukça önemli bir yere sahiptir.

Hoca Mes’ud, *Süheyl ü Nev-bahâr*’da; kendisinin eseri tercüme ettiği esnada ne derece zorluk yaşadığını, Türkçe’nin tercüme hususunda yetersiz, dar, kurallarının yeterince belli olmadığını, buna rağmen biraz da mütevazı bir tavırla özrünü dile getirerek eseri tercüme etmeye muvaffak olduğunu şu beyitlerle ifade etmiştir:

Bu arada ‘özrüm hemîn yeng durur
Ki türkün dili gèn degül teng durur (370-14)

Bu kim şāfî ol türk diliyle
Kolaysuz bigidür getürmek dile (370-15)

Dahı dil ile söz qarılursa uz
Vérür çaşnî nitekim aş a tuz (371-1)

Geh aşlınca kalur gehî kalmaz

Žarūret olup vezn anı almaz (371-3)

*Delim dürlü tağyîr ü tebdil olur
Bu türkûn dili bir ‘aceb dil olur (371-4)*

*Ki aslına sürmege yoğdur lûgat
Dâyeler nite dile gelse oğat (371-5)*

*Koyılmış degül aña hîç had
Ne vezn bulunur ne teşdîd ü med (371-6)*

“Bu arada, özrüm daima yerindedir (vardır) ki Türk’ün dili geniş değil, dardır (ifade imkânı azdır); bunu saf Türk diliyle dile getirmek, zordur; bundan başka dil ile söz ustaca mezcedilirse tuz(un) aş tat verdiği gibi tat verir; (anca) kâh aslına göre kalır kâh kalmaz; zaruret olur vezin onu almaz (ona uymaz); (bu vezin) çok sayıda bozulur ve değişir; Bu Türk’ün dili acayip bir dildir ki aslına temas etmek için lûgat bulunmaz; (bu yüzden) dile nasıl kolay gelse öyle söylerler; ona hiçbir sınır bırakılmamış; ne vezin bulunur ne (de) şiddetlendirme ve uzatma (işaretleri) bulunur.”

Hoca Mes’ud’un bu yakınmasının nedeni kendisine ünlü İran şairleri gibi örnek alabilecek herhangi bir Türk şairinin bulunmamasında aranmalıdır. Eğer kendisinden önce İran’ın ünlü şairleri Hakim Senai, Feridüddin Attar gibi Türk şiirinde de büyük şairler bulunsaydı Hoca Mes’ud bu şairlere özenecekti. Ayrıca söz konusu İran şairlerinin en güçlü ve etkilerini en yoğun bir şekilde hissettirdikleri dönem Hoca Me’ud’un yaşadığı dönemdir. Eğer Hoca Mes’ud da İran şairlerinin etkisi altında kalıp daha sonraki yüzyıllardaki şair ve yazarlarımızın yaptığı gibi dilini Arapça ve Farsça sözcüklerle doldurmuş olsaydı bugün o tutumu eleştirilecekti. Aksine olarak Hoca Mes’ud çok yalın bir Türkçeyle eserler vermiştir (Dilçin, 2016: 23-24).

Hoca Mes’ud, klasik nazım tekniğini iyi bilen ve bu konuda zamanına nispetle büyük bir muvaffakiyet gösteren şairdir. Süheyl ü Nev-bahâr’daki gerek tertip, ifade gerek dil bakımından bu büyük aşk hikâyesi , o devrin en kıymetli mahsullerinden sayılabilir. Eserde yer alan tasvir parçaları, kahramanların ruh tahlilleri ve ağızlarından söylenen aşk şiirlerinde Hoca Mes’ud renk ve heyecanı eksik etmemiştir. Her hâlde

İslam ilimlerine ve İran edebiyatına layıkıyla vakıf olan şair, bu asrın mahdut isimlerindendir (Köprülü, 2011: 363).

Hoca Mes'ud, Türkçe şiir yazarken utançtan âdeta *yarı teni erimiştir*:

Bu bir niçe beyti düzince benüm

Hacâletden eridi yarı tenüm (371-10)

“Bu birkaç beyti yazana kadar (âdeta) utançtan yarı tenim eridi.”

Eğer bu şiiri bir *ehil kişi okursa* onun terkip ve tertip, düzen bilmediğini sanacak; dolayısıyla Hoca Mes'ud, Türk diline karşı *gücenmiştir, kırgındır*; ancak bunun sebebi kendisi değil, Arapça sigaya Farsçanın olduğu gibi Türkçenin de uymamasıdır:

Ki bir ehl kişi eger okıya

Rekîkini anılaya vü kaçıya (371-11)

Dêye hîç terkîb bilmez imiş

Söz içinde tertîb bilmez imiş (371-12)

Bu türkûn diline incindüğüm

‘Arab lafzını vaz ‘ını yıhduğum (371-13)

Şu resme ki vezniñ teķāzāsıdı

Nite yıhdum ben teķāzā sıdı (371-14)

“...Ki bir ehil kişi eğer okursa tutukluğunu anlar ve öfkelenir; der ki hiç terkipten haberi yok, söz içinde tertip bilmezmiş; bu Türk'ün diline (karşı) incinmem, Arap lafzının düzenini bozmam, şundan dolayıdır ki veznin baskısıyla; nasıl yıktım (ki) (bu) baskı (bile) kırıldı.”

Hoca Mes'ud, *Süheyl ü Nev-bahâr*'ı tercüme ettiği zaman çektiği zorluklara dair şu ifadeleri kullanarak devam eder:

Kitābı çü kaçd êtdüm kim düzem

Sevāda getürem beyaza yazam (372-8)

Kıyās êtdüm olmaz idi encüme

Ki lazen-be-lafzen eyledüm tercüme (372-9)

Degül kim başarmazdum edimedüm
Ya yol şarp ola dëyü gidimedüm (372-10)

Eger eyle etsem olur idi huşk
Ne hāşıl koḥusuz kalur idi müşk (372-11)

Hikāyet yolın dāstān suyına
Tutup gıtdüm ü ma 'nînüḡ bûyına (372-12)

Yakışdıru bir ḥadde biçdüm bēş on
Kolay kim ola kütlu her dürlü ton (372-13)

Ma 'ānî beyānınca çün vardum
Bedî ' anda kaç dürlü söz kardum (372-14)

“Kitabı yazmaya, siyaha (kaleme) getirip beyaza (kâğıda) yazmaya kastedince kıyas ettim (ki) bir araya gelmezdi; (böylece) kelime kelime tercüme ettim; (bunu) başaramaz, edemez ya (da) yol sarp diye gidemez değil(im); eğer öyle yapsaydım kuru (sıkıcı) olurdu; misk kokusuz kalırdı (ki) (bundan) ne elde edilirdi (o zaman)? (Ben de) hikāye yolunu destan suyuna (doğru) tutup gittim ve mananın kokusuna yakıştırarak öyle kolayca her türlü elbise biçtim ki mananın beyanına göre vardım; böylece kaç türlü söz karıştırdım.”

Hoca Mes'ud, sözün uzun olmasının insana tesir etmekten uzak olduğunu belirtip sözün manalı ve kısa olmasını tercih eder:

Ki söz cāna ol demde eyler eşer
Ki key ma 'nîlü ola vü muḥḥtaşar (373-9)

“...Ki söz cana (insana) o zaman tesir eder ki çok manalı ve kısa (özlü) olsun.”

Ancak sözün mana bakımından kıldan daha ince olmaması gerekir; aksi hâlde zevki kaçır:

Ger inceyise ma 'nîsi kıldan
Sözün hem gider zevkı tatvîlden (273-11)

“Eğer sözün manası kıldan (bile) inceyse ve uzunsa zevki gider.”

Eğer kendisi de böyle yaparsa buna karşı da özrü vardır; ancak ayba, kusura bakmamak da bir hünerdir. Bir kimse söze başlarsa onu hemen kesmesi de yakışık almaz. Sözün uzun veya kısa olması değil; insan işitince ona yüzlerce marifet göstermesi Hoca Mes’ud için önemlidir:

*Ol eyledüğün bilürem şek degül
Bu dehlü söz uzunduğı dek degül (373-12)*

*Anuñ dağı hem elbetde ‘özri var
Hüner ‘ayba bırağmamahdur naçar (373-13)*

*Kişi çünkü bünyād kıya söze
Yaramaz ki tîzcek kese vü üze (373-14)*

*Çü bunun bigi söze ne i ‘tibār
Ki tatvîl ola anda yā ihtîşār (374-2)*

*Söz odur ki işidecez kişi
Aña ma ‘rifet göstere yüz işi (374-3)*

*Bu resm ile söz düzmegün toğrusı
Olur hāşılı kuru baş ağrısı (374-4)*

“O yaptığın şeyi bilirim şüphesiz; sözün bu denli uzun olması boşuna değil; onun da elbette özrü vardır; hüner ayba (kusura) bakmamaktır; (bir) kişi söze başlarsa (onu) hemencecik kesmesi hoş olmaz; uzun ya da kısa söze ne itibar edilir ki? Söz odur ki birisi işitince ona yüz(lerce) marifet göstere; bu şekilde (de) söz düzmenin (yazmanın) hasılı (ise) doğrusu kuru baş ağrısı(dır).”

Hoca Mes’ud’un, bugün bilinen *Ferheng-nâme-i Sa’dî Tercümesi* ile *Süheyl ü Nev-bahâr* adlı iki eseri vardır. Her iki eseri de *fâ ‘ülün fa ‘ülün fa ‘ülün fa ‘ul* vezniyle yazılmıştır. Eserlerde imale, zihaf, med gibi vezin hataları sık görülse bile bunlar aruzun Türk şiirine yeni yeni uygulanmaya başladığı dönemler düşünüldüğünde normal karşılanabilir.

Fereng-nâme-i Sa'dî Tercümesi, Hoca Mes'ud'un Sadi'nin *Bostan* adlı mesnevisinin tercümesinden oluşan küçük bir mesnevidir ve 1354 yılına aittir. Eser, Veled Çelebi ve Kilisli Muallim Rifat Bilge tarafından 1924'te eski harflerle yayımlanmıştır (Ercilasun, 2013: 44).

Ferheng-nâme-i Sa'dî dinî, ahlaki, didaktik konuları ve bu konularla alakalı hikâyeleri içeren bir eserdir. *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi* 1073 beyitlik bir mesnevidir. Sadi'nin *Bûstân*'ı aslında 4044 beyittir. *Bûstân*'dan seçilen beyitler belirli bir sıraya göre çevrilmemiştir. Hoca Mes'ud tercümede eserin aslının vezni olan *fa'ülün fa'ülün fa'ülün fa'ül* veznine sadık kalmıştır. Eserde bazen vezinde aksaklıklar olsa da dil sade ve akıcıdır. Bu eser, İran'ın tanınmış bir mesnevisinin Türkçeye yapılan ilk tercüme olması hasebiyle de önemlidir. Bundan başka söz konusu eserin *Süheyl ü Nev-bahâr*'da olduğu gibi birçok arkaik özellik barındırması ona ayrı bir değer katar (Dilçin, 2016: 29-30).

Ferheng-nâme-i Sa'dî tercümesi'nin yazma nüshaları şunlardır: 1. Millet Kütüphanesi Nüshası. 2. Kopenhag Krallık Kütüphanesi Nüshası. 3. Manisa Muradiye Kütüphanesi Nüshası. 4. İstanbul kitapçılarından Nasrullah Efendinin oğlu Rıza Efendi'deki bir mecmuada Köprülü'nün gördüğünü söylediği nüsha. 5. Köprülü'nün İsmail Hikmet Ertaylan'da olduğunu bildirdiği nüsha (Dilçin, 2016: 31). Bundan başka, *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi*'nden ilk kez Veled Çelebi söz etmiştir (Dilçin, 2016: 31).

1.4.Süheyl ü Nev-bahâr

1.4.1. Süheyl ü Nev-bahâr'ın Özellikleri, Nüshaları ve Yazılışı

Süheyl ü Nev-bahâr, 1350 tarihinde Farsçadan çevrilmiş, *fâ'ülün fa'ülün fa'ülün fa'ül* vezniyle yazılmış, 5568 beyitten oluşan bir mesnevidir. Süheyl ü Nev-bahâr'ın asıl adının *kenzü'l-bedâyî* (güzellikler hazinesi) olduğu ve Süheyl ile Nev-bahâr isimlerinin bir lakap olduğu şu beyitlerde ifade edilmiştir:

Bir ayruhsı hem adı olsun dedüm
Pes adını kenzül'l-bedâyî kodum (372-15)

Adın dèmege kimse etmese meyl
Lakab bigidür nev-bahâr u süheyl (373-1)

“...Hem bir farklı adı olsun dedim; sonra adını kenzü'l-bedâyî (güzellikler hazinesi) koydum; (onun) adını demeye (bir) kimse meyletmezse Nev-bahâr ve Süheyl (adları) lakap gibidir.”

Hoca Mes'ud, *Süheyl ü Nev-Bahâr*'ı yazanın adını *ol uşlu kişi* diye belirtip ona dua etmekle yetinmiş:

Getürmiş kitâbda ol uşlu kişi

Ki hağ rahmeti olsun anuñ eşi (27-1)

“Ol uslu kişi ki onun eşi (dostu, arkadaşı) Allah'ın rahmeti olsun, kitapta (şöyle) getirmiş (bahsetmiş).”

Süheyl ü Nev-bahâr'ın bilinen iki yazma nüshası vardır. Bunlardan biri Berlin Devlet Kitaplığı nüshasıdır. Bu nüshayı Mordtmann bulduğundan M (Mordtmann) nüshası olarak da bilinir. Mordtmann, bu nüshayı Almanya'da 1925 yılında 13 sayfalık bir ön sözle ve tıpkıbasımlı olarak tanıtmıştır. Nüsha 5568 beyittir ve 189 yaprakтан oluşmaktadır. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Yazı okunaklı harekeli bir nesihdir. Başlıklar Farsçadır ve kırmızı harflidir. Nüsha sonunda istinsah tarihi verilmesine karşın müstensih'in adı yoktur. Nüshanın ilk ve son sayfalarında II. Bayezid'in mührü bulunduğu Mortdmann bu mühürlere dayanarak nüshanın II. Bayezid'in kütüphanesinden çıkmış olabileceğini düşünmüştür (Dilçin, 2016: 33-40).

Süheyl ü Nev-bahâr'ın bir diğer nüshası Dehri Dilçin nüshasıdır. Bu nüsha Dehri Dilçin'in adına istinaden D nüshası olarak da bilinir. Söz konusu nüsha, Dehri Dilçin'in amcasının oğlu Ahmet Talat Onay tarafından 1926'da Çankırı'da bulunmuş, daha sonra Dehri Dilçin'e intikal etmiştir; şu anda ise Cem Dilçin'in özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Nüshanın son sayfası kopuk olduğu için istinsah kaydı yoktur (Dilçin, 2016: 40-45). Dilçin (2016: 40-45), Köprülü'nün bu nüshanın yazı, imla ve dil özelliklerinden yola çıkarak XVI. yüzyıla ait olduğunu düşündüğünü, bu nüshanın 12 sayfası kopmuş olduğunu, 278 beyitten oluştuğunu ve kopuk sayfaların beyit sayısı 345 beyit olması gerektiği göz önüne alınırsa aslında 5623 beyit olduğu söylenebileceğini ifade etmiş, ayrıca söz konusu nüshanın bir diğer özelliğinin 16 tane minyatürün olması ve bu minyatürlerin tehzipli olmasının, onun bir padişaha sunulmak üzere hazırlandığını gösterdiğini ifade etmiştir.

Dilçin'e göre *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın Farsça aslı yapılan çalışmalara rağmen bulunamamıştır. Yani Fars edebiyatında *Süheyl ü Ne-Bahâr* adında bir mesnevi yoktur

denebilir. Bu durumda araştırmacılar eserin adı dışında Fars edebiyatında konu benzerliği olan mesnevileri *Süheyl ü Nev-bahâr*'la karşılaştırmaya veya birleştirmeye çalışmışlardır. Bunlardan birisi hamse sahibi olan Hâcû-yı Kirmânî'nin hamsesi içinde bulunan *Humâ vü Hümayûn* adlı mesneviden esinlenilerek yazıldığı, meydana getirildiği görüşüdür. Fars edebiyatından Türk edebiyatına çevrilen *Şem 'u Pervâne* de konu itibarıyla *Süheyl ü Nev-bahâr*'la benzerlikler göstermektedir. Her üç mesnevide de âşıkların birbirlerini aramaları, buluşma ve ayrılmaları, çeşitli zorluklarla karşılaştıktan sonra tekrar kavuşmaları konuları benzerlik gösterir; ancak söz konusu iki mesnevide doğa dışı varlıklara, olaylara çok yer verilmesine ve olayların gerçeklikle olan bağları çok zayıf olmasına karşın *Süheyl ü Nev-bahâr*'da bunlar asgari düzeydedir ve dolayısıyla *Süheyl ü nevbahâr*'ın gerçeklikle daha sağlam ilgisi vardır. Bundan başka her iki mesnevide de âşıkların akıl sağlıklarını yitirip dağlara düşmelerine karşın *Süheyl ü Nev-bahâr*'da bu durumda kahramanların mantıklı, akli başında olmaları da bir farklı özelliktir. Yine Dilçin'in aktardığına göre *Süheyl ü Nev-bahâr*'ı böyle mesnevilerle karşılaştırma ve birleştirme çabalarından farklı olarak Tahsin Banguoğlu, söz konusu mesnevinin tanınmış bir İran şairinin başlayıp bitiremediği bir eserini Hoca Mes'ud'un tamamladığı ya da eski bir Arapça hikâyenin belki de İslam öncesi hikâyenin yeniden işlenmiş bir biçimi olduğunu belirtmiştir (Dilçin, 2016: 66-72).

Süheyl ü Nev-bahâr, Yûsuf u Züleyha, Hüsrev ü Şîrîn, Leylî vü Mecnûn gibi klasik mesnevilerde işlenen dinî, tasavvufi ve romantik konulardan farklı olarak beşeri aşkı konu almasıyla farklı bir yere sahiptir. Bu mesnevinin söz konusu mesnevilerden bir farkı da Türk edebiyatında yaygınlık kazanmamış olmasıdır ki buna sebep olarak, *Süheyl ü Nev-bahâr*'ın diğer mesnevilerde olduğu gibi, Farsçada güçlü bir şair tarafından işlenmemiş olması, konusunun klasik olmaması gösterilebilir. Hoca Mes'ud, bu konuyu Türk edebiyatında tek başına üstlenmiştir; ancak yine de konunun diğer klasikler arasına yükselmesini sağlayamamıştır; bunda Hoca Mes'ud'un üslup açısından güçlü bir şair olsa bile dilinde yaşadığı döneme göre arkaik unsurların fazla olması ve bazı yerel özelliklerin bulunması, ayrıca beşeri aşkı tasavvufun mecaz ve alegorilerine başvurmadan işlemesi ve gelenek dışında bir yol izlemesi etkilidir (Dilçin, 2016: 73-74).

Süheyl ü Nev-bahâr klasik mesnevilerde olduğu gibi *tevhid* konusuyla başlamıştır. Burada Allah'ın ilmi dışında hiçbir şey olmadığı, her şeyin O'nu zikrettiği, sanat ve lütfunun sınırsız olduğu, çok bağışlayıcı, var olan her şeyi yerli yerinde yarattığı vs. konular işlenmiştir. Bu girişten sonra *Hz. Muhammed*'i konu alan beyitler (*naat*) gelir. Burada *Hz. Muhammed*'in mucizleri, yüzünün güzelliği, bütün padişahların, O'nun eşiğinde köle olduğu, Allah'ın, O'na kendisini insanlara anlatması görevini verdiği, miraca çıktığı, âlemin onun için yaratıldığı gibi konular işlenmiştir. Bundan sonra *dört halifeden* (*Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali*) ve diğer sahabelerden bahsedilmiştir. Bu konuların ardından *der-hikmet ve nasihat* başlıklı bölümde çeşitli konularla ilgili (ayıp gözetmemek, kibir, akıl, ilim, cehalet, sabır, gösterişten uzak olma, gaflet, Allah'a kulluk, helal-haram lokma, hile, aldatmaca, yalan, doğruluk, mala ve cana güvenme, iyi ad vs.) hikmet ve nasihatlerle karşılaşılır. Aynı başlık altında *Hoca Mes'ud, sebab-i telif* olarak da adlandırılabilir beyitlerde eserin yazılış hikâyesini anlatmış ve ardından *âğâz-ı dâstân* başlığı ile asıl hikâyeye giriş yapmıştır. Hikâyede konulara uygun olarak Farsça başlıklar yer almış, bundan başka gerek *Süheyl*'in gerekse *Nev-bahâr*'ın ağzından gazellere yer verilmiştir. Hikâyenin sonunda *Hoca Mes'ud* eseri Türkçeye çevirirken yaşadığı zorluklardan, çeviriyi nasıl yaptığından ve sanat anlayışından, çeşitli konularda değerinin bilinmediğinden vs. bahsetmiş; son olarak da eseri okuyandan dua istemiştir.

Eserin ilk bin beytini *Hoca Mes'ud*'un yeğeni *İzzeddin Ahmed*; kalan diğer beyitlerini ise *Hoca Mes'ud* kendisi çevirmiştir:

Hikâyet başından hemîn bin beyit

Düzetdi dedi kalanın sen eyit (25-4)

“(Yeğenim *İzzeddin*) hikâye başından bin beyti çevirdi; kalanını (da) sen söyle, dedi.”

Hoca Mes'ud âğâz-ı dâstân kısmında *hikâyenin* Türkçeye çevrilişi ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

İşit saña bir hoş hikâyet kılam

Eger tenriden uş inâyet bulam (26-10)

Ki sağlık bağıslaya fırsat vère

Tamām eylemeklige ruḥşat vère (26-11)

Ḳatumda benüm var idi bir kitāb
Oḳırdum anı dāyimā bî-hisāb (26-12)

Dédüm ger ola teḡrinün yārısı
Bu ḳamu ḥikāyet ki var pārsî (26-13)

Döne türkiye oḳıya ḥāş u ‘ām
‘Ināyet ḳılursa ḥaḳ ola tamam (26-14).

“Dinle, eğer Tanrı (bana) sağlık bağışlar, fırsat verir, (bu hikâneyi) tamamlamak için de izin verir ve (bana) yardımda bulunursa sana bir hoş hikâye anlatayım; benim önümde bir kitap vardı, onu hesapsızca, daima okurdum; (kendi kendime) eğer Tanrı’nın yardımı olursa bu bütünüyle Farsça olan hikâye, Türkçeye çevrilsin; (böylece) bütün herkes okusun, Tanrı yardım ederse (bu çeviri) tamamlansın, dedim.”

Hoca Mes’ud, eserin yazılış hikâyesini başka yerlerde şöyle devam ettirmiştir:

Oturmuşdum bir gün iḡen melûl
Çü bir dem nite ḡuşşasuz ola ḳul (21-10)

Önümde kitāb elümde ḳalem
Ki ḡāh yazam u ḡāh teferrüç ḳılam (21-11)

Hemāndem yigenüm ‘izze ‘d-dîn
Ki evvelden aḡmed ḳomışuz adın (21-12)

Ḥaḳîḳatde oḡlum durur yigenüm
Ki gözümün nûrı durur cānum (21-13)

Girüp geldi elinde bir ḡoş kitāb
Anı ḡöriceḳ eyledüm çok ‘itāb (21-14)

“Ben, bir gün çok melul -ki bir kul nasıl (olur da) bir an (bile) gamsız olur ki? Önümde kitap, elimde kalem (olduğu hâlde) kâh yazı yazar kâh teferrüç kılar (bir hâlde) oturmuştum. Bir anda, ilk adını Ahmet koyduğumuz, aslında oğlum (gibi) olan, göz nurum, canım yeğenim İzzeddin elinde bir hoş kitap (olduğu hâlde) girip geldi. Onu görünce çok öfkelen dim.”

Bundan sonra Hoca Mes’ud’un yeğenine verdiği öğütleri içeren beyitlerle karşılaşılır. Hoca Mes’ud, verdiği öğütlerin yeğeni tarafından dinlendiğini ve huzurundan hiçbir yere gitmediğini ifade ettikten sonra hikâyenin yazılış serüvenini bazı beyitlerde dile getirmiştir. Hoca Mes’ud, yeğenin elindeki kitabı eline alınca şaşırır; zira kitabı yazan çok hoş yazmış ve kitaba çok iyi bir düzen vermiştir:

Kitâbı elinde şunup elinden aldum

Okıdum u bir dem taña kaldum (23-14)

Ki nitesi hoş düzmiş anı düzen

Söz içinde key beklemişdür düzen (23-15)

“Kitabı uzanıp elinden aldım, okudum ve bir an(da) şaşakaldım ki onu düzen (yazan) ne (de) güzel düzmüş (yazmış), söz içinde çok iyi (bir şekilde) tertip oluşturmuştur.”

Ama bu kitabın Türkçeye de çevrilmesi, her tarafta meşhur olup kalması gerektiğini ifade eden Hoca Mes’ud, o zamanda çoğu kişinin Türkçeye meylettiğini haber verir. :

Velikin eger Türkçe oladı

Şamu yerde meşhûr olup kaladı (24-1)

Okıyup işidicegez hâş u ‘âm

Delim dürlü ma ‘nî bulaydı dürlü (24-2)

Cihânda bugün resm eyle gider

Ki öküş kişi türkîye meyleder (24-3)

“...Ama eğer (bu kitap) Türkçe olsaydı her yerde meşhur olup kalırdı; (böylece) has (halkın önde gelenleri) ya da avam halkı hepsi okuyup çok türlü manalar bulurdu. Dünyada bugün eğilim şu tarafa doğrudur ki çoğu kişi Türkçeye meyleder.”

Zaten birisi bir şey yaparsa bunu kendi kavminin diliyle söylemesinin bir *hikmet* olduğunu Hoca Mes’ud şu beyitle ifade etmiştir:

Bu hikmet durur kişi ger eyleye

Ki dilince her kavm ile söyleye (24-4)

“Bu (bir) hikmettir ki (bir) kişi eğer (bir şey) yaparsa ki (bunu) her kavmin (kendi) diline göre yapmalı.”

Hoca Mes’ud, bundan sonra yeğenine boş zamanlarda bu kitabı Türkçeye çevirmesini salık verir; böylece bu *destan* onların vesilesi ile dünyada bir zaman nam salacak, bunu okuyanlar çektikleri emeklerin farkına varacağından kendilerine dua edecektir:

Bir arada işün yoğiken otur

Dürüşügör ü türkîye hoş getir (24-5)

Bu eski hikâyetleri tâze kıl

Sözi düzmege fikri endaze kıl (24-6)

Bizüm ucunuzdan bu hoş dâstân

Cihânda yayıla meger bir zamân (24-7)

Ola kim okıyup du ‘â kılalar

Emek yedüğümüzi çün bileler (24-8)

“Bir arada işin yokken otur, çalış çabala ve (bu kitabı) Türkçeye güzelce çevir; bu eski hikâyeleri yenile, sözü dizmek (yazmak) için fikri(ni) ölçü (olarak) al; bizim vesilemizle bu hoş destan, dünyada bir zaman yayılsın (ün kazansın); belki (bu sayede, insanlar) (nasıl) zahmet çektiğimizi anlayınca (bunu) okuyup (bize) dua ederler.”

Hoca Mes’ud’un bu ısrarlı tavrı karşısında nihayet yeğeni ikna olmuştur:

Sözümü şımadı eli değmedi

Budur toğrusı ki gönül eğmedi (25-2)

Hoca Mes’ud’un verdiği bilgiye göre yeğeninin çevirisi, hikâye kahramanlarından Nakkaş’ın Süheyl için saray yaptırması ve sırrı ortaya çıkarması, Süheyl’in Nev-bahâr’ın gölgesini suda görmesi bölümlerine kadardır:

Getürdi aña dek ki düzdi nakkâş

Süheyle sarây sırrı éde fâş (25-5)

Görüp nev-bahârın şuda gölgesin

Okıyacağız nêtdüğün bilesin (25-6)

“(İzzeddin, hikâyeyi) oraya dek çevirdi ki Nakkaş, Süheyl’e saray yaptı (ki) sır ortaya çıksın. (Süheyl,) suda Nev-bahâr’ın gölgesini görüp okuyunca ne yaptığını göresin (bilesin).”

Bundan sonraki beyitleri tamamlamak, eğer *devran* (felek, talih, kader) engel olmazsa Hoca Mes’ud için âdeta *vacip olmuştur*:

Başa oldı vâcib tamâm eylemek

Eger mâni ‘ olmasısı devr-i felek (25-9)

“Eğer devran (felek) mani olmazsa (Süheyl ü Nev-bahâr’ı) tamamlamak bana vacip oldu.”

Hoca Mes’ud, Allah yardım ederse öyle bir hikâye yazacak ki görenler şaşakalacaktır:

Çalap teñri yârî kılursa başa

Düzem şöyle kim kıla gören taña (25-10)

“Tanrı bana yardım ederse öyle (bir) yazayım ki (hikâyeyi) görenler şaşakalsın.”

Hoca Mes’ud’un bahsettiği kitap (*Süheyl ü Nev-bahâr*) Farsça yazılmıştır. Yardımcı (Allah) ona yardımda bulunursa bütün hikâyeleri öyle bir şerh edecek ki Tat ve Moğol halkı hepsi kendisine *aferin, helal olsun* gibi övgü dolu sözler söyleyecek. Onun için hikâyenin renkten renge (şekilden şekile) girmesindense, ona yeni bir soluk getirmesi iyidir:

Dêdügüm kitâb aşnuğı pârsî

Dilince düzilmişdür çaķ yârîsî (26-1)

Başa yârî olursa ola geñez

Ki küllî hikâyetleri bu kez (26-2)

Şunun bigi şerh eyleyem türkîce

Ki tar u moğal eyde şâbâş u ce (26-3)

Hikāyet tamām ma ‘nî nite döne
‘İbāret girerse tondan tona (26-4)

Çürük naḥdan kimḥadan toğrusı
Şehet yēgrek ola yeḡi boğası (26-5)

“Önceki bahsettiğim kitap Farsça yazılmıştır; yardımcı (Allah,) bana yardım ederse bu kez (çevirim) kolay olacak. Bu kez bütün hikâyeleri öyle bir şerh edeyim ki Tat ve Moğol halkı aferin, helal olsun! desin. (Bir) hikâyede mana bütünüyle nasıl çevrilebilir, ibare çeşitli çeşitli hâllere girer? Doğrusu çürük bir kilim (ve) ipek kumaştan(sa) yeni kalın bez daha iyidir.”

Buradan anlaşılan, Hoca Mes’ud hikâyeyi olduğu gibi değil; yeni şeyler ekleyerek tercüme etmiş, ona yeni bir soluk, tazelik ve yenilik getirmiştir.

Öyle görünüyor ki hiç bilmediğimiz Farsça bir eserden tercüme edilen bu eser, basit bir tercüme değil; belki de genişletilerek yapılan bir adaptasyondur (Köprülü, 2011: 361).

Hoca Mes’ud, kendisinden önceki nice ilim ve hüner sahiplerinin de *söz incisini yazıp bıraktıklarından* bahseder; burada amaç sadece hikâye ya da olaylardan şikâyet değil. Kendisinden öncekilerin bu şekilde kalıcı olduğunu gören Hoca Mes’ud belki aynı şekilde, kendisinden sonra, arkasından kalacak bir eser meydana getirmek niyetindedir:

Öküş ulular ‘āleme uş geldiler
Delim dürlü ‘ilm ü hüner bildiler (25-11)

Sözün incüsün düzdiler kodılar
Hikāyetleri düzdiler kodılar (25-12)

Garaz andan ancaḡ hikāyet degül
Veḡāyi ‘elinden şikāyet degül (25-13)

“Dünyaya gelen çoğu büyükler, çok dürlü ilim ve hüner bildiler. Söz incisini düzdüler (yazdılar) (arkalarından bunları) bıraktılar; hikâyeleri düzdüler (yazdılar)

bıraktılar. Maksat ondan (hikâyeden) sadece hikâye (yazmak); olaylardan şikâyet etmek değil.”

Hoca Mes’ud, eserin yazılış tarihi ile ilgili ise olarak şu beyitlerde bilgi vermiştir:

Nebî hicretinden ‘aleyhi’s-selām

Hisābı yanılmamağ için tamām (26-6)

Niçeyidi tārīḥ eger şoralār

Dédüm uş okıyalar u göreler (26-7)

Bunı düzmek ol yılda tedbîr idi

Ki yıl yēdi yüz elli bir idi (26-8)

“Nebî (Hz. Muhammed) a.s. hicretinden hesabı yanılmamak için tarih kaç idi (diye) sorsalar; dedim işte okusunlar ve görsünler. Bunu dizmek (yazmak) o yılda tedbir idi ki yıl 751/1350 idi.”

1.4.2. Süheyl ü Nev-bahâr’da Yer Alan Kişiler

Aşağıda vereceğimiz *Süheyl ü Nev-bahâr*’ın özeti öncesinde hikâyede geçen kişilerden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Süheyl ü Nev-bahâr’ın ana kahramanları hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere Yemen şahının oğlu *Süheyl* ile Çin şahının kızı *Nev-bahâr*’dır. Hikâye esas itibarıyla bu iki kahramanın etrafında şekillenmiştir.

Bahr: Yemen şahı. Süheyl’in babasıdır. Hikâyede *şehriyar*, *şāh-ı yemen* olarak da geçer. Oldukça zengin, akıllı, bahtlı, kırk karısı ve kırk kadını olan birisi. Bahr, aynı zamanda cömert ve oldukça adalet sahibi birisidir:

Niçe pādīshāh kim kamu taş u tağ

Anuḡ ‘adliyile idi şār u bağ (27-3)

“(O) öyle bir padişaktır ki onun adaleti sayesinde bütün dağ ve taş (âdeta) bağ bahçe hâline gelmişti.”

Süheyl: Bahr’ın oğlu. Adı aynı zamanda *şāh-zāde* ~ *şeh-zāde*, *melik-zāde*, *süheyl-i yemen* olarak da geçer. Hikâyenin Nev-bahâr ile birlikte ana kahramanı. Süheyl, oldukça güzel yüzlü birisidir ve küçüklükten beri çok iyi bir eğitim almıştır:

Şunun bigi öğrendi ol dānişi

Ki bahş edemezdi anuñla kişi (29-2).

“Öyle bir bilgi öğrendi ki onunla kimse bahse tutuşamazdı.”

Süheyl, küçük yaşlardan itibaren büyük küçük herkesten iyi muamele görmüş, âdeta el üstünde tutulmuş birisidir:

Bilün bu şāh-zādemüz

Eyü hulķ görđi ulu kiçiden (50-4)

“Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten beri büyük küçük herkesten iyi muamele gördü.”

Süheyl; çok kahraman, gözü kara, yiğit, kılıç sallamak, yay tutmak, ok atmak gibi savaş gerekliliklerini son derece iyi bilen birisidir. Bir savaşta Süheyl’in arkadaşı Calus’un, onun bu özelliklerine hayran kaldığını şu beyitten anlamaktayız:

İnan tanlayu dedi kim hîç eren

İçinde bulunmaya buña eren (298-10)

“(Onun bu kahramanlıklarını gören Calus,) çok şaşırarak hiçbir yiğit (kahraman) içinde buna ulaşan kimse bulunmaz, dedi.”

O, savaşta Zaloğlu Rüstem gibidir:

Dédiler meger Rüstem-i zāl durur

Zihî er ki bu ne yāl ü bāl durur (296-11).

Bunlardan başka Süheyl, ikramda bulunmayı seven, oldukça eli açık, sevdiğine ve sözüne sadık birisidir.

Nev-bahâr: Nev-bahâr, Süheyl ile beraber hikâyenin ana kahramanıdır. Süheyl’in, Yemen’de babasının sarayında resmini görüp âşık olduğu kızdır. Nev-bahâr Çin şahının kızıdır. Son derece güzel, bundan dolayı da yüzünde sürekli örtü (nikap) ile gezen, iyi yetiştirilmiş, Süheyl’e oldukça sadık, namusuna ve edebine çok düşkün ve oldukça akıllı birisidir. Nev-bahâr’ın adı hikâyede *māh-ı çîn* olarak da üç kez geçer.

Çin şahı: Nev-bahâr’ın babası. Çin hükümdarıdır. İsmi aynı zamanda *fağfur*, *fağfur şah*, *fağfur-ı çîn*, *şāh-ı fağfur*, *şehenşāh* ~ *şehenşeh* olarak da geçer. Oldukça zengin, misafirperver, cömert birisidir. Kızı Nev-bahâr’dan başka iki de oğlu vardır.

Çin şahının iki oğlu: Bunlar Çin şahının cesur, gözü pek iki oğludur. Özellikle Nev-bahâr’ın kılık değiştirip Süheyl’in sarayında sakilik yaptığı esnada, onun kız kardeşleri olduğundan emin olduklarını iddia ettiklerinde ve birisinin hikâyenin

sonunda babasından aldığı mektubu Süheyl'e getirdiği ve burada bir ay kaldığı sürelerdeki bahislerde karşımıza çıkarlar. Nev-bahâr'ın, Süheyl ile kaçmakta babası gibi bunların da engel olabileceğini düşünüp sarhoş ettiği kimselerdir.

Çin şahının veziri: Çin şahının; Süheyl'in, Nev-bahâr'ı kaçırdığını sanıp Nakkaş ve ordusunun peşinden gönderdiği ordunun başında bulunan, bu orduya yetiştiğinde Nakkaş'la konuşan, Nakkaş'ın kendisine Süheyl'in de Nev-bahâr'ın da burada olmadıklarını söylediği ve bunları Çin şahına haber veren kişidir.

Nev-bahâr'ın sûtannesî veya dadısı: Bu, Nev-bahâr'ın âdeta yanından ayrılmayan, ona sadık, her türlü zor durumda yol göstericisi ve aynı zamanda Süheyl ile Nev-bahâr'ın ilk tanışmaları esnasında bir ulak görevi yapan kadındır.

Nakkaş: Nev-bahâr'ın resmini Yemen şahının sarayına nakşeden ressam, nakkaş. Çin'deyken bütün nakkaşların üstadı seçilen, Nev-bahâr'ı birebir gören kişidir. Nakkaş, Süheyl'in Çin yolculuğu esnasında sürekli yanında bulunan sadık ve akıllı dostudur. Süheyl'e her türlü zorlukta sabrı tavsiye eden, ona yol gösteren bir bilge ve nasihatçidir.

Komutan: İsmi *sübaşî* olarak geçen bu kişi, Süheyl Nakkaş'ı Yemen'e gönderdiği esnada buradaki orduda yer alan ve Çin ordularının, Süheyl'in Nev-bahâr'ı kaçırdığını sanıp Nakkaş ve ordusunun peşine düştüklerinde onlarla savaşmaktan asla geri durmayan ve bu savaş sonunda ölen; cesur, güçlü ve Süheyl'e sadık birisidir.

Saluk: Saluk ya da *Kara*, Çin şahının düşmanıdır. Kara yüzlü kara vücutlu, dev gibi iri, bir dağ başında yalnız başına yaşayan, çok güçlü, insanların mallarına zorla el koyan, zalim birisidir. Saluk; Süheyl'in, Nev-bahâr'ı kaçırmak için ayarladığı iki atını o uyurken alan, Nev-bahâr'ın onu Süheyl sanıp peşine takılan biraz akıllı kıt kimsedir; nitekim Nev-bahâr onu, kendisine âşık olduğu yalanıyla kandırıp Süheyl'i öldürmesi için geri yolladığında elinden kaçmayı başarmıştır. Saluk, hikâyenin sonunda daha sonra Tufan şehri şahı olan Nev-bahâr tarafından ölüme mahkum edilmiş ve yaptıklarının cezasını çekmiş olan kötü karakterli birisidir.

Cühûd: Cühûd, bir tüccardır. Son derece aç gözlü, parayı, malı mülkü aşk derecesinde seven, Nev-bahâr'ın Saluk'tan kaçıp bir meşeye saklandığı ve ardından denizde gördüğü ve sığındığı geminin sahibidir. Cühûd, Nev-Bahâr'ı başta Çin şahının oğlu sanmış, ardından onun kız olduğunu anlamış ve ona âşık olmuştur. Cühûd, Nev-bahâr'ı aslında hem kaldığı meşeden hem de Nev-bahâr'a âşık olan, Kaytas'tan

kurtaran, yaşı oldukça geçkin, buna rağmen bir genç gibi heveskârdır. Hikâyesinin sonunda Nev-bahâr, Tufan şehrinde şah olduğunda ona iki yüz kamçı vurdurup cezasını ödetir; ardından, yaşlığını ve garipliğini de göz önünde bulundurarak biraz altın verip onu serbest bırakır. Cühûd, aslında Nev-bahâr'ın peşine düşmekle eldeki malını ve itibarını yitirdiği için pişman olan, dolayısıyla aşkı değil yine dünyalıkları önemseyen bir karakter olmasıyla dikkat çekicidir.

Talis: Cühûd'un Nev-bahâr'la birlikte gemiyle uğradığı Kusta şehrinin şahı. Oğlu Kaytas için her türlü fedakâlığı yapan, Nev-bahâr'ı ona almak için uğraşan, Cühûd'un eskiden beri tanıdığı ve her yıl kendisine uğradığı kişidir.

Kaytas: Kusta şehri şahı Talis'in oğlu. Cühûd'un gemisinde Nev-bahâr'ı görüp onun kız olduğunu ortaya çıkarıp ona âşık olan, güzel yüzlü birisidir. Kaytas da Saluk ve Cühûd gibi Nev-bahâr'ın peşinden Tufan şehrine gitmiş. Şehrin şahı olan Nev-bahâr, daha sonra kendisini bağışlamıştır.

Kaytas'ın kız kardeşi ve onu kaçıran periler beyi ile maiyetindeki diğer periler: Kusta şehri şahı olan Talis'in kızı. Nev-bahâr'ın Cühûd'dan kaçıp bir deniz kenarına geldiği ve burada zorluklar içinde beklediği esnada onunla dertleşen, başından geçenleri anlattığı, kendisine yardım eden ve ihtiyaçları için mücevher veren kimsedir. Periler beyi ise bir gün denizde gemi ile arkadaşlarıyla gezerken Kaytas'ın kız kardeşini kaçıran ve onunla birlikte yaşayan, Nev-bahâr'a buradan kaçmanın yolunu gösteren kimsedir. Bu ikisi Nev-bahâr'a hep yardımda bulunmuşlardır; ancak Kaytas'ın peşinde olduğu kimsenin Nev-bahâr olduğunu öğrenen kız kardeşi Nev-bahâr'a karşı bir öfke duymuş ve onun gitmesini sağladığı için pişman olmuştur. Söz konusu periler tarafından kaçırılan kız, anlaşılacağı üzere aynı zamanda Kaytas'ın kız kardeşidir ve Kaytas'a Nev-bahâr'ın Tufan'a gittiği haberini veren kimsedir. Periler beyinin maiyetindeki diğer periler ise her gece Talis'in kızı ve periler beyi ile deniz kenarına gelip eğlenen doğaüstü varlıklardır. Bunlar Nev-bahâr'a hiçbir şekilde zarar vermezler.

Calus: Süheyl, Saluk atlarını alıp Nev-bahâr'la ortadan kaybolduktan sonra uykudan uyanıp yollara düşer ve gide gide bir yüksek kaleye denk gelir ki bu kalenin reisi Calus'tur. Calus, Süheyl'e iyi muamelede bulunan ve zamanla onu çok seven, geçimini yoldan geçen kervanlara saldırarak haramilik ve hırsızlık yaparak sürdüren kişidir. Calus, daha sonra Haveran şahının kervanına saldırınca yenilir, aynı savaşta

Süheyl esir düşer, kendisi ise zor bela kalesine dönebilir. Süheyl'e çölde denk gelip ona çok yardımları dokunması itibarıyla Süheyl, Tufan şehrinden kendisine minnetlerini ifade eden mektup ve çeşitli hediyeler göndermiştir.

Haveran şahı: Haveran şahı, son derece adaletlidir. Süheyl'i esir aldıktan sonra onun harami ve hırsız olmadığını anlar ve Süheyl'in savaştaki yiğitliğine hayran kalır. Haveran şahı ile Süheyl arasında daha sonra sıkı bir dostluk başlayacaktır. Süheyl, Calus'a olduğu gibi Haveran şahına da minnetlerini dile getiren bir mektup göndermiştir.

Yun şehri hakimi: Yun şehrinin hakimidir ve zalimliği, adaletsizliği ile ünlenmiştir. Süheyl ile Nakkaş ve adamlarını, Haveran şahının yanından ayrıldıktan sonra yakalatıp zindana gönderen kişidir. Hikâye sonunda Süheyl, bunu yakalatıp, boynunu vurdurarak cezasını vermiştir.

Zindancı: Yun şehri hakiminin Süheyl vd. hapsedtiği zindanın bekçisidir. Bu zindancı, Yun şehri hakimine Süheyl ve arkadaşlarının suçsuz olduğunu ve onları serbest bırakması gerektiğini; aksi hâlde başına birçok bela geleceğini söyleyip onların serbest kalmalarını sağlayan kişidir. Süheyl hikâye sonunda bunu Yun şehrinin başına getirerek ödüllendirmiştir.

Hümam: Süheyl'in Tufan şehrine geldikten sonra doğan oğludur. Hümam, çok iyi yetiştirilmiş, Süheyl ile Nev-bahâr Yemen'e gittikten sonra Tufan şehrinin yeni şahı olmuş ve adaletiyle, iyi yönetimiyle kısa sürede halkın büyük beğenisini kazanmış olan kişidir.

Hilal: Süheyl'in Yemen'deyken dünyaya gelen oğludur. Kendisi bir ay kadar güzel olduğu için bu isim verilmiştir:

Ki bedr idi anuñ yüzi ber-kemâl

Ad urdılar ol bedre lâyıķ hilâl (353-6)

“...Ki onun yüzü dolunay gibiydi; (bu yüzden) ona layık (olarak) Hilal ismini verdiler.”

Hikâyede bu kişilerden başka; Bahr'ın Nakkaş'ı bulan *veziri*, Kaytas'ın oğlu Talis'i sırtına bindirip Tufan şehrine ötüren *peri*, Nev-bahâr'ın Tufan şehrinin dört bir yanına yaptırdığı sakahanelerdeki (meyhanelerdeki) duvarlara kendi resimlerini çizdirdiği *nakkaş*, Süheyl ve Nakkaş 'ın Haveran şahının yanından ayrılınca Yun şehri hakimine esir düştükleri ve Tufan şehrine geldikleri esnada yanlarında bulunan *üç*

arkadaşları, Süheyl Tufan şahrinde şah olduktan sonra Çin şahına, babasına, Calus'a, Haveran şahına yazdırdığı mektupları kaleme alan *mektupçu*, Calus'un Süheyl'e Nev-bahâr'dan haber alması için Çin'e gönderdiği ve koşunca kendisine bir köpeğin bile yetişemediği, hızlı ve çevik ulak *zenci haberci* ve bu habercinin konuştuğu, harabe bir yerde yaşayan, Süheyl ve Nev-bahâr hakkında bilgi veren, hikâyede ismi *karıçuk* olarak geçen yaşlı *kadın*, Süheyl, Yemen'de babasına başından geçenleri anlatınca babasının bu hikâyeleri yazmasını istediği *yazıcı*, Nev-bahâr'ın resmini yaptırdığı sakahanelerde görevlendirdiği ve resimlere baktıktan sonra garip hareketlerde bulunanları kendisine getiren *görevliler*, yine Nev-bahâr'ın zindana attırdığı Saluk'la konuşup ondan Süheyl'in sağ olduğu haberini alan bir *kölesi*, Süheyl'in sarayında bulunan *ket-hüda (kâhya)* da hikâyede yer alan diğer kişilerdir.

1.4.3. Süheyl ü Nev-bahâr'ın Özeti

Yemen'de, akıl ve talihin kendisine yâr (arkadaş) olduğu bir ulu padişah varmış. Bu, öyle bir padişahmış ki bütün dağ taş, onun adaleti ile âdeta bağ bahçeye dönüşmüş. Diğer bütün padişahlar onun kölesi gibi; duacısı ise gerek yoksul gerek zengin olsun herkesmiş. Onun, kırk tane hazinesi varmış, işi ise eğlenmek ve zevküsefaymış. Ne zaman ki atına binse sekiz yüz bin asker huzuruna toplanırmış. Bu padişaha babası Bahr adını vermiş; tanıdık kimseler, onu iyi hâl üzere yâd edermiş. Bunun sarayında kırk hatunu varmış ki hepsi de onunla yâr imiş. Bu hatunların babaları ise padişah, şehir, kale ve askerlerin hükümdarıymış. Bunlar, şeker (gibi tatlı) sözlü, ay (gibi) güzel yüzlü kara kaş ve kara gözlüymüş. Ancak Bahr'ın bu hatunların hiçbirinden çocuğu olmuyormuş; bu yüzden onun gamı ve kederi çokmuş. Bahr, eğer oğlu olmazsa bu saltanatı ve zenginliğinin başkalarına kalacağından endişe edermiş. Eğer bir oğlu olursa babasının tahtına çıkacak ve böylece (babanın) talihi ve devleti zeval bulmayacakmış. Bahr, bir oğlu olmazsa atalarının binbir zahmetle biriktirdiği mal, hazine mirasının düşmanın olacağını düşünüp daima ağlarmış.

Bahr, ümidini Allah'a bağlayıp hazinlerini açmaya ve malını dağıtmaya başlamış, büyük küçük herkesi zengin etmiş ki Allah ona bir oğul bağışlasın. Dağıttığı mala, ettiği mücadeleye karşılık halk ona dua etmiş ve Allah da onların bu duasını kabul edip ona bir oğul bağışlamış.

Bu oğlan öyle güzelmiş ki yüzü dolunaya benzermiş âdeti; bu yüzden o ay gibi güzel yüzlüye Süheyl adı verilmiş. Süheyl'i on tane sûtanne beslemiş. Süheyl, zamanla yedi yaşına girmiş dünyada bir benzeri olmayan çocuk oluvermiş. Öyle bir ilim sahibi olmuş ki herhangi bir konuda onunla bir kimse bahse tutuşamazmış. İlim yanı sıra ok atmak vs. gibi daha birçok hüneri öğrenmiş. Babası onunla kıvanç duyar ve ona güvenerek tahta geçirmek istermiş. Bahr'ın bu fikrini, vezirlerinden; memleketi Rum diyarlarından olan, bütün hünerlere vakıf ve ismi Ristetalis olan vezirine, oğlunu şah edip düşmanını üzme ve saltanatına zeval gelmesine mani olma planından bahsetmiş. Ristetalis, Süheyl'in çok hünerli, akıllı, güzel ve güçlü olduğundan bahsedip Bahr'ın fikrini onaylamış. Bahr, bundan sonra ülkenin önde gelenlerinin çağırılmasını ve tacını tahtını oğluna verip bu işlerden el çekmek istediğini söylemeye niyetlenmiş. Bunun üzerine vezir hazırlıklar yapıp şahın dileğini yerine getirmiş. Şah, bu önde gelen kimselere, oğlunu şah ettiğini söyleyip tahta çıkarmış. Bunun üzerine her gün eğlenceler düzenlenmiş.

Süheyl, bir gün babasına gitmek istediğini söyleyince babası kendisinin neyi varsa Süheyl'in olduğunu; ama giderse kendisini âdeti cehennemde hissedeceğini söylemiş. Bahr, Allah'a oğlunu kendisine bağışlaması için dua edip yalvarmaya başlamış.

Süheyl bir gün babasının kendisine verdiği kırk hazineyi görmek istemiş. Hazinein bulunduğu odalardaki bütün kapıları açmış; ama demir kilidi elmadan olanı, anahtarları ne kadar denese de bir türlü açamamış. Süheyl, babasının neden bu odanın anahtarını kendisine vermediğini, kendisinden neyi sakladığını ve esirgediğini merakına kapılmış; bu odada bir şey olduğunu düşünmüş ve bu sırrı çözmeye karar vermiş. Babasından sorar ise bu sırrı demeyeceğini bildiğinden başka çareler düşünmeye ve bir fırsat anını kollamaya başlamış. Meğr babası bir gün havuza girerken anahtarın cebinde bulunduğu elbiselerini çıkarmış. Süheyl bu fırsatı değerlendirip, anahtarı kesesine koyup babasının hizmetçilerinden birisine; anahtarı kendisinin aldığını ve babasının kaygılanmaması gerektiğini söylemesi emrini vermiş.

Süheyl, anahtarı aldıktan sonra atına binip kapısı kapalı olan hazine odasının önüne gelmiş. Anahtarı kapı deliğine yerleştirdince kapı açılmış. İçerisinin çok değerli taşlarla ve başka güzel şeylerle süslenmiş olduğunu hayretler içinde seyretmiş. Derken Süheyl'in gözü başka bir kapıya takılmış. Burada da en az diğer odadaki kadar

güzel şeyler görmüş ve babasına bunca değerli şeylerin nereden kaldığı, bunları neden kendisinden sakladığı; yoksa başkasına mı vereceği düşüncelerine kapılmış. Süheyl buradaki içkilerden içip, havuzda ellerini yıkamış ve kendisinden geçerek kopuzu eline alıp, gazel okuyup saz çalmaya başlamış. Bu arada Süheyl havuza bakınca suyun içinde bir resim görmüş. Baktığı bu resimde peri yüzlü, nazlı, edalı birisini görmüş, kendisinden geçmiş ve ona âşık olmuş.

Bu arada babası havuzdan çıkmış, anahtarının kaybolduğunun farkına varmış. Hizmetkârı ona, anahtarı Süheyl'in aldığı haberini verince Bahr endişe ve acı içinde kalmış; hızla saraya doğru gitmiş. Saraya geldiğinde oğlunun yere düşmüş hâlde olduğunu görmüş. Herkes onun ya cin ya da peri görmüş olabileceğini düşünüp türlü çareler bulmaya çalışmış. Babası, Süheyl kendisine gelince bunun nedenini sormuş; Süheyl orada gördüğü resmin buna sebep olduğu haberini vermiş. O ise, Süheyl'in duvardaki resmi görüp aşk ateşine düştüğünü anlamış ve dövünmeye başlamış.

Bahr, oğlunun bu resmi görünce âşık olacağını bildiği için bunu Süheyl'den gizlediğini, bunun sadece bir nakkaşın yaptığı resim olduğunu ve gönül vermemesi gerektiğini söylese de bu sözler Süheyl'e kâr etmemiş. Süheyl, bu resmin elbette gerçek bir sevgiliye ait olduğunu düşünüp günden güne bu dertle âdeta erimiş, ne güler ne oynar olmuş; işi gücü aşk ateşi ile yanmak olmuş. Bahr ise oğlunu bu hâlde görüp aynı üzüntüden sürekli ağlayıp acı çekmeye başlamış. Süheyl'in anası Bahr'a, uğraşıp bu işe bir çare bulması gerektiğini söylemiş. Bahr, bunun bir resim olduğunu ve ele geçirilmesi imkânsız bir hedef olacağını söyleyip çaresizce beklemiş. Eğer bir kişi bu kızla ilgili ipucu verir, babasının adını derse elbette ne kadar malı hazinesi varsa verip kızı oğluna alabileceğini söylemiş. Bahr, vezirlerini çağırıp buna bir çare bulmaları gerektiğini; aksi hâlde hepsini dar ağacına çekeceğini haber vermiş. Vezirler düşünüp taşınınca resmi çizen nakkaşı bulup resmi çizilen güzelin kim olduğunu böylece ondan öğrenmenin, çare olacağı fikrini uygun bulmuşlar.

Nihayet aranan nakkaş bulunmuş ve vezirin huzuruna getirilmiş. Nakkaş, resmi kendisinin çizdiğini söyleyince vezir, resmini çizdiği güzelin gerçek mi yoksa bir şah kızı mı olduğunu sormuş. Nakkaş, bahsettikleri kızın Çin şahının kızı olduğunu, bu şahın, köşk yaptırmak için elli usta arasından kendisini seçtiğini ve kendisinin, bunların en büyüğü olarak tayin edildiğini anlatmış. Bu arada Nakkaş, sarayın yüksek damında her gece Çin şahının kızını görüyormuş. Bir gün bu kızı yüzünde örtüsü

olmadığı hâlde görünce Nakkaş'ın (onun güzelliğinden ötürü) aklı şaşmış, dili tutulmuş. Nakkaş, ertesi gün eline kalemi alıp gördüğü yüzü ipek üzerine -ne zaman kızı görmek aklına gelse gönlünü eğlemek için- çizmiş. Vezir, bunları Nakkaş'tan işitince kendi hayatının kurtulduğunu düşünüp, sevinç içinde Bahr'ın yanına gidip söz konusu resmi çizenin ve kızı görüp kendisine haber verenin bu Nakkaş olduğunu anlatmış. Bahr, vezire bu haberi oğluna ulaştırmasını, oğlunun aklını başına alıp gönlünü ferah tutması gerektiğini söylemesini emretmiş.

Vezir ve Nakkaş hâli perişan Süheyl'e gelmişler. Nakkaş, Süheyl'e üzülmemesi gerektiğini, Allah'ın ona istediği şeyi nasip edeceğini söyleyince Süheyl kendisine gelmiş. Bahr, oğlunun bu hâlini görünce Nakkaş'a ne dilerse kendisine vereceğini söylemiş; ancak Nakkaş, muradının sadece Süheyl'in arzuladığı şeye ulaşması olduğunu söylemiş. Bahr, bunun üzerine fakire yoksula çeşitli ihsanlarda bulunmuş.

Süheyl, bu arada Nakkaş'tan Çin şahının kızıyla ilgili bilgi almak istemiş. Nakkaş, kızın Çin fağfurunun kızı olduğunu, kendisinin çok güzel olduğunu, onu nasıl gördüğünü ve gönlünü nasıl ona kaptırdığını anlatmış. Süheyl, bunları işitince ah vah etmiş; ancak Nakkaş, bunun çaresinin olduğunu, sonunun ölüm olmadığını söyleyince Süheyl, onun sözünü tutup yine rahatlamış ve yavaş yavaş hâli ve sağlığı eskisi gibi düzelmeye başlamış. Nakkaş, Süheyl'e çözüm olarak ona birtakım yol zorluklarına katlanıp, Çin'e giderek kızı altın akçe ile alma fikrini vermiş. Süheyl, bu fikirlere uyup babasından müasade istemiş. Babası bu isteğe, oğlundan ayrı kalmaya dayanamayacağını söyleyip başta karşı çıksa da Süheyl'in ısrarları ve çektiği acılar karşısında pes etmiş ve oğlunun bir daha önceki hâle düşmemesi için razı olmuş. Bu arada vezir de oğlanın gurbete alışması, çeşitli zahmetlere katlanıp olgunlaşması gerektiğini, onu gitmeye bırakmamanın günah olduğunu Bahr'a söyleyerek onu ikna etmeye çalışmış. Niyayetinde Bahr, Süheyl'in Çin'e gitmesini kabul etmiş. Bahr, oğlunu Nakkaş'a emanet etmiş; Nakkaş ise gücünün yettiği kadar daima Süheyl'in yanında olacağına, işleri rast giderse hemen geri döneceklerine dair Bahr'a teminat vermiş. Padişah, Nakkaş ve Süheyl için her türlü hazırlığı yapmış, onlara iyi dileklerde bulunmuş; Süheyl ise ana babasıyla vedalaşıp yola çıkmış.

Süheyl ve Nakkaş, zamanla Çin'e ulaşmışlar. Nakkaş, Süheyl'e muradına ermesi için cömert olması, gözünü dört açması ve mal bağışlayarak ününün yayılması

gerektiği vs. gibi öğütlerde bulunmuş. Nakkaş ve Süheyl şehrin kapısına ulaşınca oranın şahına haber salmışlar. Bu şaha Süheyl'in dünyayı bütünüyle gezmek istediği haberini vermişler. Şah, adam göndererek kendilerini ağırlamak istediğini söylemiş ve de ağırlamış. Süheyl ve Nakkaş, burada beş gün kalıp eğlendikten ve Süheyl buranın halkına çeşitli ihsanlarda bulunduktan sonra yine yola koyulmuşlar. İkisi hangi şehre uğramışlarsa aynı şekilde zengin fakir kim varsa konuk edip ağırlamışlar; bu arada Süheyl'in adı, yüzünün güzelliği, dünyayı baştan başa gezmek istediği, cömertliği de yayılmaya ve duyulmaya başlamış.

Bu arada Çin şahının kızı Nev-bahâr, uyurken rüyasında bir doğanın göğsü üzerine konup yüreğini parçaladığını görmüş ve korkudan uyanmış. Bu rüyada gördüğü doğanın, bir padişah olduğu ve bu padişahın Nev-bahâr'ı kendisine layık gördüğü şeklinde yormuş. Nev-bahâr, Allah'a kendisini bu padişaha kavuşturması için dua etmiş. O, bu kez de rüyasında güzel yüzlü bir kişi görmüş ve ona âşık olmuş ki o da Süheyl'miş. Nev-bahâr, bu rüyayı dadısına anlatınca dadısı, bu rüyayı kimseye anlatmamasını, sabretmesini, rüyasında gördüğü kişinin gelip kendisini alacağını söylemiş. Nev-bahâr, bundan sonra gece gündüz Süheyl'i beklemeye başlamış.

Nakkaş ile Süheyl Çin yakınlarında konaklamış; Çin şahı, önce bunları düşman sanmış; ancak veziri gelip bunların düşman olmadığını anlamış ve bu durumu şaha anlatmış. Ardından Çin şahı bunlarla tanışmak ve bunları misafir etmek istemişse de Süheyl yeminli olduğu için önce Çin şahının kendisinin misafiri olmasını istemiş ve o da bunu kabul etmiş. Böylece Çin şahı ile Süheyl tanışmış. Şah, onu şehre davet edip kendisine de bir saray yaptırmayı teklif etmiş; ancak Süheyl kendisinin onu ve halkını kurduğu çadırda ağırlamak istediğini söylemiş. Süheyl ısrarcı olunca şah bu teklifi kabul etmiş. Şah, sarayına gelince Süheyl'in niteliklerini övmeye başlamış ve bütün dünyayı gezmeye niyetli olduğuna, kendisini nasıl ağırladığına dair sözlerini Nev-bahâr işitmiş ve rüyasında gördüğü kişinin Süheyl olduğunu anlamış. Nev-bahâr, Süheyl'in niyetinin aslında dünyayı gezmek değil; onlara gelmek olduğunun farkına varmış. Bundan sonra Nev-bahâr, aşk ateşine düşmüş, uykularında Süheyl'i sayıklar olmuş. Bu arada sabah olunca şah, halkıyla beraber Süheyl'in davetine icabet etmiş. Süheyl, şahı yine çok iyi bir şekilde karşılamış; ancak içki geldiğinde kendisi sırlarını açığa vurur korkusuyla içki içmek istemese de şahın ısrarları kaşısında içmek zorunda kalmış.

Daha sonra bu kez Çin şahı Süheyl'i sarayına davet etmiş ve Nev-bahâr onu burada görmüş. Süheyl burada yine içki içip, kendisinden geçerek kopuzu eline alıp çalmış ve gazel söylemiş. Nev-bahâr bunu işitmiş ve âdeta kendisinden geçivermiş.

Üçüncü gün olunca Çin şahı yine Süheyl'in yanına giderek dilediğinin ne olduğunu sormuş, sarayına gelmesini istemiş; ancak Süheyl yemin ettiği için şehre gitmek istememiş. Nakkaş, Süheyl'in içkiye ve başkasının evini görmeye karşı yeminli olduğunu; ama Süheyl'e dilerse bir saray yapabileceğini söyleyince şah, sarayındaki bir bahçede bu sarayın yapılmasını uygun görmüş. Nakkaş, on on iki günlük bir sürede Nev-bahâr'a komşu olunabilecek bir yerde Süheyl'e öyle bir saray yapmış ki içine padişah girse âdeta köle gibi olurmuş. Bu sarayın bir özelliği de damına çıkan kimsenin, suda ne varsa görebileceğiymiş.

Nakkaş, Süheyl'e yaptığı saraydaki tahta geçip kopuz çalmasını ve şarkı söylemesini salık vermiş. Niyeti, bu şekilde Nev-bahâr'ın sesi duyup dama çıkmasıymış; ancak Nev-bahâr dama çıkıp da suda aksi belirse Süheyl'den asla dönüp dama doğru bakmamasını istemiş. Süheyl, kopuz çalıp gazel söyleyince başlangıçta Nev-bahâr gelmemiş. Nakkaş, sabırlı olması gerektiğini, sarayına herkesi davet edip onlara bağışlarda bulunursa ününün yayılacağını söyleyince Süheyl öyle yapmış ve Nev-bahâr da davete icabet etmiş. Buradaki kadınlar Süheyl'i Nev-bahâr'a övmeye başlayınca Nev-bahâr'ın merakı artmış. Bu arada, Süheyl yine sabırsızlanmaya başlayınca Nakkaş, -Nev-bahâr'ı babası yanından ayırmadığı için- ona sabırlı olması ve Allah'a sığınması tavsiyelerinde bulunmuş.

Bir gün yine Süheyl kopuz çalıp gazel okurken Nev-bahâr, etrafta kimsenin olmamasını fırsat bilip dama çıkmış, Süheyl'i görünce de hemen kaybolmuş; Süheyl ise Nakkaş'ın tavsiyelerine uyup dama doğru bakmamış; ama bakmadığı için çok pişman olmuş. Nakkaş, Nev-bahâr'ın tekrar geleceğini söyleyip Süheyl'i sakinleştirmiş.

Süheyl, yine kopuz çalıp gazel okuyunca Nev-bahâr tekrar dama çıkmış; Süheyl bu kez sabredememiş ve dama bakınca yüzünden örtüsünü açan Nev-bahâr'ı görmüş, kendisinden geçmiş; Nev-bahâr ise yine hemen geri dönmüş. Süheyl, ne zaman kopuz çalıp gazel okusa Nev-bahâr hep dama çıkarmış ve Süheyl de dayanamayıp dama doğru bakarmış. Sonunda Süheyl Nakkaş'ın tavsiyelerine uyup dama bakmayınca Nev-bahâr iki bölük saçını çözüp damdan Süheyl'in üzerine

sarkıtmış. Süheyl, neticede sabrının karşılığını almış. Nev-bahâr, zamanla bir yaşlı elçisini gönderip Süheyl'e olup bitenleri, onun Çin'e asıl geliş niyetini bildiğini, kendisinin de Süheyl'de gönlü olduğunu anlatmış. Bundan sonra Süheyl ve Nev-bahâr anlaşıp buluşma kararı almışlar. Nev-bahâr, dama çıkınca Süheyl oraya nasıl çıkacağını bilememiş; çareyi Nev-bahâr bölük saçlarını çözüp aşağı sarkıtmakta bulmuş. Süheyl, bu saçlara tutunup Nev-bahâr'ın yanına ulaşmış ve ikisi de eğlenip, muratlarına ermişler. Bu şekilde görüşme ve kavuşma bir süre devam etmiş.

Süheyl, Nev-bahâr'ı her an görmek istediğini söyleyince Nev-bahâr, ona kendi odasından Süheyl'in odasına uzanan bir tünel kazma fikrini vermiş. Bunu, sadece ikisi ve Nev-bahâr'ın sütannesi bilecekmiş. Süheyl, bu fikri kabullenir ve baltayla kazmaya başlamış; Nev-bahâr da bir erkek gibi yeri kazmakta Süheyl'e yardım etmiş. Sonunda iki âşık birbirini daha sık görme imkânına kavuşmuş; ancak Süheyl, bu kez de babası ve anası aklına düştüğü ve babası, onun Nev-bahâr'a kavuştuğunu görmediği için keyifsizlenmiş. Nev-bahâr, çareyi babasına haber göndermekte bulunduğunu söyleyince Süheyl bunu uygun görüp Nakkaş'ı babasına gönderme kararı alıp rahatlamış. Süheyl, bir eğlence meclisi hazırlatıp, Çin şahını sarhoş edince ondan zor da olsa müsaade almış ve Nakkaş'ı (Nakkaş her ne kadar Süheyl'i bırakıp girmek istemese de) zorla ikna ederek Yemen'e doğru göndermiş. Bu arada Nev-bahâr da kılık değiştirip Yemen kavmi gibi giyinerek bu mecliste sakilik yapmaya başlamış. Şah bu sakiyi görünce Nev-bahâr olduğunu düşünmüş; bunu da yanında bulunan iki oğluna söylemiş. Oğulları da bunun kardeşleri olduğundan şüpheleri olmadığını ve eğer doğruysa onu öldüreceklerini söylemişler. Nev-bahâr, babasının şüphesinin farkına varınca babasından önce davranıp, eve gidip eski kılığına girmiş; babası onu görünce yanlış anladığını düşünüp rahatlamış. Babası dışarı çıkınca Nev-bahâr, yine eski kılığına girip Süheyl'in sarayına babasından önce gitmiş, hizmet etmeye devam etmiş. Şah iki oğluna kızın evde olduğu haberini vermişse de kardeşleri sarhoşluktan babalarının kızı tanımadığını, bu kızın kız kardeşleri olduğundan şüphelerinin olmadığını söylemişler. Şah, bu kez beraber eve gidip bakmalarını teklif edince yola çıkmışlar; ancak Nev-Bahar, yine erken davranıp eve gelmiş, önceki gibi giyinip oturmuş. Bu kez de babası ve kardeşleri yine utanarak ve akıllarındaki şüpheden kurtularak dışarı çıkmışlar. Nev-Bahar, yine elbiselerini değiştirip bunlardan önce Süheyl'in meclisine varmış. Babası, merakını yenemeyip bu kez kızın sesini duyarsa kendi kızı olup olmadığını

öğreneceğini düşünerek onun adını sormuş; Nev-bahâr zor durumda kalıp cevap veremeyince imdadına Süheyl yetişmiş. Süheyl, bu kızın Moğol dilini bilmediği için cevap veremediğini, bunun, babasının kendisine hediye ettiği bir köle olduğunu ve uzun zamandır da beraber olduklarını söyleyince şah rahatlamış. Nev-bahâr, bu arada kardeşlerine ve babasına çokça içki içirip, onları sarhoş edince Süheyl'e kendileri için at hazırladığını, gidip kendisini bir dükkânın yanında beklemesi gerektiğini söylemiş.

Süheyl, Nev-bahâr'ın dediğini yapmış; ancak biraz sonra uyuyakalınca Çin şahının düşmanlarından; kara yüzlü, çok güçlü olan Saluk adlı birisi Süheyl'i uyuduğu yerde yakalamış. Nev-bahâr oraya geldiğinde Süheyl yerine Saluk'u görmüş. Saluk'tan kurtulabilmek için de ona yalandan gönül verdiğini; ama gidip babasının düşmanı olduğunu söylediği Süheyl'i öldürmesini söylemiş. Bu arada Süheyl uyandığında atlarının gitmiş olduğunu öğrenip ağlayıp sızlamaya başlamış. Saluk Süheyl'i bıraktığı yere gelince bulamamış; geri döndüğünde ise Nev-bahâr'ın gitmiş olduğunu görmüş ve çok öfkelenmiş. Saluk'un yokluğundan istifade eden Nev-bahâr ise ata binip nereye gittiğini bilmeden yola düşmüş.

Bu arada Nev-bahâr'ın babası ve kardeşleri içki sarhoşluğundan uyanınca Süheyl'in orada olmadığını farketmişler. Süheyl'in Nev-bahâr'ı kaçırdığını düşünüp peşine düşmüşler. Nakkaş ise Yemen'e dönüş yolunda ilerlemekteymiş; Çin şahı ve ordusu, Süheyl'i bulmak için Nakkaş'ın önünü kesmişler. Nakkaş'ın ordusunda bir komutan varmış ki gözünü budaktan sakınmaz, yiğit, korkusuz biriymiş ve Çin ordusuyla savaşmayı Nakkaş'a kabul ettirmiş; böylece iki ordu arasında amansız bir savaş başlamış. Bir gün sonra Çin şahının veziri Nakkaş'la konuşmuş. Nakkaş, ne Süheyl'in ne de Nev-bahâr'ın burada olduğunu söylemiş ve vezir bunları şaha söylemiş. Şah, Nakkaş'ı ve beraberindekileri bağışlayarak isteyenin Yemen'e gidebileceğini isteyen de Nakkaş'la beraber Süheyl'i ve kızını arayabileceğini; eğer Süheyl'in kızını istediğini bilseydi kızını ona seve seve vereceğini söylemiş. Bundan sonra Nakkaş Süheyl'i; vezir ise Nev-bahâr'ı aramak için yola koyulmuşlar.

Nev-bahâr; dağ taş, dere tepe demeden aç susuz, yorgun argın bir hâlde atıyla ilerliyormuş. Bu arada bir geyik avlayıp karnını doyurmuş ve tekrar yola koyulmuş. Gide gide bir meşeye, ardından deniz kenarına ulaşmış. Burada bir ağacın tepesine çıkmış, geceleyin denizden çeşitli canavarların çıktığını, gündüz ise kaybolduğunu görmüş. Başka bir meşeye doğru tekrar yola çıkmış. burada bol bol yemiş varmış,

karnını bunlarla doyurmuş. Nev-bahâr on gün sonra denizde bir kadirga görmüş. Kadirgadan bazı adamlar meşeye gelince Nev-bahâr'ı görmüşler ve onu korku salan aslana, periye benzetip ürkerek uzaklaşmışlar, bu durumu da kadirganın sahibi olan, bezirgân Cühûd'a haber vermişler. Cühûd, meşeye gelip Nev-bahâr'la konuşunca Nev-bahâr kendisinin Çin padişahının oğlu olduğunu, babasına itaat etmediği ve onun gönlünü kırdığı için bu durumlara düştüğünü söyleyince Cühûd ona âdeta köle olacağını, kumaşlarını bıraktığı yer olan Berber'e uğradıktan sonra Çin'e uğrayacaklarını söylemiş. Nev-bahâr tek kalmayı istediğini, gemide kimseyle görüşmek istemediğini söyleyince, Cühûd bunu kabul ederek ona bir oda tahsis etmiş.

Gemi, gece gündüz yol alarak nihayet Kusta adlı bir adaya varmış. Bu adada Şah Talis diye zengin biri ve Kaytas adında bir oğlu yaşarmış. Cühûd, her yıl bunlara uğrarmış. Talis ve Kaytas da gemiye gelmiş. Bu arada uzun süredir kimseyi görmeyen Nev-bahâr odasından çıkmış. Gemide dolaşan Kaytas, Nev-bahâr'ı görünce kendisinden geçmiş. Bir süre sonra kendisine gelen Kaytas gördüğü kimsenin bir peri kadar güzel kız olduğunu söyleyince Cühûd, onun Çin şahının oğlu olduğunu haber vermiş; ancak Kaytas onun yalan söylediğini ifade etmiş, gördüğü kimsenin kız olduğuna dair sözlerinde ısrar etmiş ve babasından bu kızı kendisine almasını istemiş. Cühûd, Nev-bahâr'ın odasına gelince onun erkek değil kız olduğunu anlamış. Talis, Cühûd'a kızı oğluna verirse ona istediği kadar mal vereceğini vaat etmiş; bunun üzerine paragöz Cühûd bu teklifi kabul etmiş. Durumu Nev-bahâr'a haber verince Nev-bahâr -bu durumdan kurtulamak için- gönlünü kendisinde olduğunu, eğer Çin'e, babasının yanına giderse ona istediği kadar mal verileceğini söyleyince Cühûd Nev-bahâr'ı satmaktan vazgeçmiş. Bir çare bulabilmek ve zaman kazanabilmek için Talis ve oğluna Nev-bahâr'ı yarın alabileleceklerini söylemiş. Nihayet Nev-bahâr, ona bir yelken kurma ve kaçmaları fikrini verince Cühûd bunu uygulamış ve böylece kaçmayı başarmışlar. Ertesi gün gemiye gelen Kaytas ve Talis onları görememiş; Talis bunun üzerine o kadar üzölmüş ki kendisini suya atıp boğmak istemiş. Kaytas, Nev-bahâr ve Cühûd'u yakalamaları için peşlerine adamlarını göndermiş.

Öte taraftan Cühûd ile Nev-bahâr arkalarında kimsenin olmadığını görünce rahatlamışlar. Bu arada Cühûd, sürekli Nev-bahâr'a yaklaşma, birlikte olma planları yaparmış; o ise bu durumdan kurtulmak için çözüm arıyormuş. Nev-bahâr Cühûd'dan, kendisinin uzun zamandan beri güvercinlere alıştığını ve gemide eğlenir diye

kendisine bir güvercin bulmasını istemiş; Cühûd güvercini bulup getirmiş. Nev-bahâr yakındaki bir pınarda yıkanmak istediğini söyleyince Cühûd ona bir çadır yaptırmış. Nev-bahâr, çadıra girerken koynunda sakladığı güvercinin ayaklarını bağlayıp suyla dolu leğene bırakmış; böylece güvercin suda çırpındıkça Cühûd, Nev-bahâr'ın yıkandığını düşünecek ve beklemekten yorgun düşüp uyuyacakmış. Nev-bahâr'ın bu planı tutmuş, Cühûd uyuyakalınca ata binip hızla uzaklaşmış oradan. Cühûd, sabrı tükenince çadıra girmiş; ancak Nev-bahâr'ın çoktan beri gittiğini görünce pişmanlık içinde kalmış.

Nev-bahâr ağlaya sızlaya günlerce at sürmüş, sonunda denizin kenarında bitmiş, yüksek, budakaları bir gölgelik kadar olan, dibinde ise taht bulunan bir ağaç görmüş ve burada oturmuş. Gece olunca denizden acayip cinnî hayvanların çıktığını görmüş, biraz sonra cinlerin beyi olduğu anlaşılan bir erkek ve elini tuttuğu bir kız gelmiş. Bunlar; eğlenip, yiyip içip, Nev-bahâr'a dokunmadan gitmişler; üstelik bu erkek ve kız Nev-bahâr'a mücevher vermiş. Nev-bahâr, ikinci gün tekrar aynı cinnî hayvanların ve erkekle kızın geldiğini görmüş. Kız, Nev-bahâr'a kendisini anlatıp tanıtmış; meğer bu kız, Talis'in kızı yani Kaytas'ın da kız kardeşiymiş. Bir gün yanındakilerle gemiye binip eğlenceye dalınca ve sarhoş olup uyuyunca yanında bulunan perilerin ulusu olan erkek kendisini kaçırıp suyun altına inmişler.

Nev-bahâr da kendi başından geçenleri ona anlatınca kız, periler beyinden Nev-bahâr'a yardım etmesini istemiş. Periler beyi buradan sağ tarafa gitmesi tavsiyesinde bulununca Nev-bahâr bu tavsiyeye uymuş ve tekrar yola koyulmuş. Nev-bahâr günlerce süren yolculuktan sonra bu kez bir çöle denk gelmiş. Çölde günlerce aç susuz kalıp bitkin hâle düşmüş, âdetâ ölümüne ramak kalmış. Gece olunca ve serin bir yel esince dinlenme fırsatı bulan Nev-bahâr yine yola koyulmuş. Gide gide yöresinde suların aktığı, yemişi bol bir şehir olan Tufan adındaki bir şehre ulaşmış. Biraz sonra şehrin halkı davul zurnayla tozu dumana katıp Nev-bahâr'a doğru gelmiş. Nev-bahâr başlangıçta korksa da halkın kendisine saygı ve sevgi duyduğunu görünce sevinmiş. Halk; kendilerinin adaletli padişahlarının bir süre önce öldüğünü ve yolda görecekları kimseyi padişahları edeceklerini, padişahlığa, -Nev-bahâr'ın elindeki mücevherleri ve onun Çin şahının kızı olmasını dikkate alarak- kendisinin layık olduğunu söylemişler. Böylece Nev-bahâr, Tufan şehrinin yeni padişahı olmuş.

İki yıldır Tufan şehrinde padişahlık eden Nev-bahâr her tarafa adaletle ün salmış. Bu arada sürekli olarak Süheyl'i anmaktaymış. Bunun için bir çare aramış ve şehrin en usta nakkaşını buldurmuş. Nakkaşa, şehrin dört girişine sakahaneler yaptırmasını ve sakahanelerin karşısına da ona gösterdiği yüzünü nakşetmesini istemiş. Bu sayede sakahanede su içen kimse, Nev-bahâr'ın suretini görüp de ya gülecek ya ağlayacak olursa onu huzuruna getirmelerini istemiş. Böyle olunca Süheyl'i bulabileceğini düşünmüş. Nakkaş Nev-bahâr'ın dediklerini yapmış. Nev-bahâr, nakşını görünce oldukça beğenmiş ve memnun kalmış.

Bu arada Saluk Nev-bahâr'ın aşkıyla dağ tepe aşarak sonunda Tufan'a gelmiş. Nev-bahâr'ın nakşını görünce feryat figan etmeye başlamış ve onu Nev-bahâr'a getirmişler. Nev-bahâr onu zindana bırakmalarını söylemiş. Zindancıya da gidip Saluk'tan neden bu şehre geldiğini öğrenmesini istemiş. Saluk başından geçenleri anlatınca Süheyl'i öldürmediğini söylemiş; Nev-bahâr Süheyl'in yaşadığını böylece öğrenmiş ve oldukça mutlu olmuş.

Öte taraftan Kaytas Cühûd'u bütün çabalarına rağmen bulamamış; ancak ne olursa olsun Nev-bahâr'ı bulmak istemiş ve atını alıp, gemiye binip yola çıkmış. Gide gide bir gün Nev-bahâr'ın da uğradığı deniz kenarına gelmiş. Burada yine deniz kenarına çıkan kız kardeşi ile karşılaşmış. Kız kardeşi ona Nev-bahâr'la olan diyaloglarını anlatıp onun Tufan şehrinde padişah olduğu haberini vermiş; kardeşinin de dönüp geri gitmesini salık vermiş. Kaytas bunu kabul etmeyince kızkardeşi, ona da mücevherler verip orada bulunan bir periye kardeşini Tufan şehrine götürmesini emretmiş. Böylece Kaytas bu peri olan bineğe binerek Tufan şehrine ulaşmış; ancak Kaytas sakahanelere uğramamış, elindeki mücevherlerden satarak para ile bir oda ve birkaç hizmetçi tutmuş. Bir gün bir hizmetçisiyle bu sakahanelerden birine uğramış. Hizmetçisi su kabını su doldurunca Nev-bahâr'ın resmini görmüş, Kaytas'a haber vermiş. Kaytas da aynı surete (resme) bakınca kendisinden geçmiş. Kendisini toparladığında oradan hiçbir yere ayrılmamış. Kaytas kız kardeşinin verdiği mücevheri satmak isteyince kimse bunu alacak gücü kendisinde bulamamış; ancak onu sadece bu şehrin şahının alabileceğini söylemişler. Nev-bahâr'a mücevher gösterilince Talis'in kızının kendisine verdiği mücevhere benzediğini anlamış ve bunun sahibini çağırtmış. Kaytas'ı Nev-bahâr'ın huzuruna getirince Nev-bahâr onu tanımış, hâline acımış ve ona

sırrını kimseye dememesini, yine tuttuğu odasında yaşamasını söylemişse de Kaytas, sakahaneden ayrılmamış.

Öte yandan, Cühûd, Nev-bahâr'ı ne kadar aramışsa da bulamamış. Sonunda gemisini, bütün malını bir akrabasına emanet edip Nev-bahâr'ı bulmak için kavminden ayrılmış. Gide gide bir meşeye uğramış; ancak burada atını aslan yemiş. Cühûd, burada aç susuz kalıp birçok zorlukla karşılaşmış ve Nev-bahâr'ı aradığına pişman olmuş. Sonunda o da Tufan şehrine gelmiş ve sakahanedeki Nev-bahâr'ın resmini görünce kendinden geçerek ahuvah etmeye başlamış. Burada bulunan birisi durumu Nev-bahâr'a haber verince Nev-bahâr, onu huzuruna getirmelerini istemiş, az sonra onun Cühûd olduğunu anlamış. Nev-bahâr, ona yanlış emellerinin olduğunu, dengi olmayan birisinin peşine düştüğüne dair nasihatler verince o da hatasını anlayıp pişman olduğunu söylemiş. Nev-bahâr, sarayında ona bir oda vermiş ve yiyecek içecek ihtiyacının karşılanmasını emretmiş. Nihayet Nev-bahâr'ın planı tutmuş; ancak asıl beklediği kimse (Süheyl) hâlâ gelmemiş.

Bu arada Süheyl, Saluk gittikten ve kendisine geldikten sonra şehre girmiş; ancak umduğunu bulamayınca nereye gideceğini bilemeden yollara düşmüş. Birçok zorluklara maruz kalmış, âdeta perişan olmuş. Gide gide bir çöle gelmiş, burada yüksek bir kale görmüş. Kalenin kapısını çalınca kimse açmamış. Biraz sonra uzaktan bir atlının geldiğini görmüş. Atlının adı Calus'muş. Calus harami ve hırsızların başıymış, kalenin kapısını açıp, Süheyl'i içeri alıp tahta oturtmuş, ona birçok ikramda bulunmuş. Eğlenip, içki içerken Süheyl, başından geçen her şeyi Calus'a anlatmış. O, Süheyl'e meraklanmaması gerektiğini, Nev-bahâr'ı bulacaklarını, Çin şehrini ele geçireceklerini vaat etmiş. Calus'un Çin şahına bir kını varmış; zira Çin şahı babasına ihanet ederek tahtı ele geçirmiş, Calus da küçük yaşta ortada kalmış. Calus, yirmi günlük yolu üç günde alan bir adamını Çin'e; Nev-bahâr'dan ve Yemen kavmine ne olduğundan haber almak için göndermiş.

Bu adam Çin'e vardığında makamı değirmen harabesi gibi eski olan bir yaşlı kadın görmüş ve ona Nev-bahâr'la ilgili sorular sorunca yaşlı kadın ona Süheyl'in Nev-bahâr'ı alıp kaçtığını ve devamında olan şeyleri anlatmış. O, haber aldığı şeyleri Süheyl ve Calus'a bildirmiş. Süheyl bunları duyunca çok üzülmüş; ancak Calus ne olursa olsun Nev-bahâr'ı bulacaklarını söyleyip rahatlamasını sağlamış. Bundan sonra Süheyl, eğlenip günlerini huzurlu bir şekilde geçirmiş.

Bu arada Haveran'a giden ve üzerleri yüklerle dolu atlıları gören Calus bunlara baskın yapmak istemiş, bunu duyan Süheyl de onunla birlikte savaşacağını söylemiş. Süheyl bu savaşta öyle bir savaşmış ki onu görenler hayran kalmışlar. Savaşın sonunda kaybeden Calus'un tarafı olmuş. Calus kalesine kaçmayı başarmış; ancak Süheyl Haveran şahına götürülmek üzere esir edilmiş.

Haveran şehrinin çok adaletli, barışçıl bir şahı varmış. Bu, o kadar adaletliymiş ki ülkesinde âdeta yılan leyleğin gözünü öper; horozlar birbiriyle dövüşmezmiş. Şah, Süheyl'i başta hırsız ve harami sanmış; ancak Süheyl konuşup başından geçenleri anlatınca şah, Süheyl'e acımış hatta onu çok sevip yanından dahi ayırmamaya başlamış. Bir gün şah ve Süheyl deniz kenarına gezmekte iken denizde bir geminin içinden bazı kimselerin indiğini görmüşler. Süheyl inenlerden saçını kesmiş olan Nakkaş'ı ve yanındaki üç adamını hemen tanımış; ancak şah Süheyl'e kendisini onlara tanıtmamasını, Nakkaş'ı -sadakat yönünden- denemelerinin iyi olacağını söylemiş. Nakkaş'ı sarayına davet eden şah, ona ziyafette bulunsa da Nakkaş, verilen hiçbir şeyi yememiş; bunun yerine kendisinin olan kuru ekmeği yemiştir. Sebebini sorunca başından geçenleri anlatmış ve Süheyl'i bulmadan asla huzur bulamayacağını, rahat bir hayat süremeyeceğini söylemiş. Nakkaş'ın sadakatini anlayan Süheyl, bunun üzerine kendisini tanıtmıştır.

Süheyl ve Nakkaş bir süre Haveran şahının yanında kaldıktan sonra artık gidip Nev-bahâr'ı bulmaları gerektiğini şaha söyleyince şah başta kabul etmek istemese de ısrarlara dayanamayıp kabul etmiştir. Bundan sonra, Süheyl, Nakkaş ve yanlarındaki üç köle yola koyulmuşlar.

Gide gide Yun şehrine ulaşmışlar. Yun şehrinin bir zalim şahı varmış. Şah, bunları yakalatmış. Kendilerinin Haveran şahının, bezirgân elbiseleri ile kendilerini gizleyen birer casus oldukları iftirasında bulunup zindana göndermiş. Süheyl, buradaki zindancıya kendilerinin masum olduklarını zalim şaha anlatmasını istemiş. Zindancı, gidip şaha bunların suçsuz olduklarını, eğer zulmederse başına olmadık belaların geleceğini söyleyerek Süheyl ve Nakkaş'ın serbest kalmasını sağlamış. Süheyl, Nakkaş ve üç adamı zindancının verdiği yol ağıyla birlikte yola koyulmuşlar.

Günlerce yürüdükten sonra Tufan şehrine gelmişler. Burada dinlenmek isterken kölelerden birisi su içmek için sakahaneye gitmiş. Burada Nev-bahâr'ın nakşını gören köle, durumu Süheyl'e haber vermiş. Süheyl ve Nakkaş, bu resmi

gördükleri anda kendilerinden geçip, ağlayıp sızlamaya başlamışlar. Bu durumda iken oradaki bekçiler durumu Nev-bahâr'a iletmışler. Nev-Bahar bunların yaşlı ve genç birisi olduğunu duyunca Süheyl ve Nakkaş'ın olduğundan şüphesi kalmamış ve onların saraya getirilmelerini istemiş.

Huzura geldiklerinde Nev-bahâr, Süheyl'in perişan hâline çok acımış, Nakkaş olup bitenleri anlatınca âdeta içi yanmış, ağlamış. Nakkaş, bu yüzü örtülü kimsenin Nev-bahâr olabileceğinden şüphelenmiş. Nev-bahâr bunları ağırlamış, halkın arasında nasıl davrandıklarını sorunca onların gece gündüz durmadan ağladığını duymuş.

Bir gün Nev-bahâr, büyük bir çadır kurdurtup herkesin toplanmasını istemiş. Sağında Süheyl'i solunda Kaytas'ı oturttuğu hâlde bunları sorguya çekmiş. En başta Saluk'tan her şeyi anlatmasını istemiş. Ardından Cühûd, ve Kaytas başından geçenleri olduğu gibi anlatmışlar. En sonda Nev-bahâr kendisini tanıtmış ve yaşadıklarını o da anlatmış. Nev-bahâr, tahtı Süheyl'e bırakmak istediğini halkına teklif etmiş; kabul etmezlerse Yemen'e gideceklerini söylemiş. Halk buna razı olunca Süheyl, Tufan şehrinin yeni şahı, Nakkaş da veziri olmuş.

Nev-bahâr bundan sonra Saluk'un yaptıklarına karşı boynunun vurulmasını istemiş. Cühûd'a iki yüz kamçı vurulduktan sonra bir miktar altın verilip gönderilmiş ki Cühûd bundan mutluluk duymuş. Kaytas ise başına bunların geleceğinden korkarak malını peşkeş çekmişse de kendisine bir zarar verilmeden serbest bırakılmış. Bundan sonra Nev-bahâr, Süheyl ve Nakkaş birbirlerine kavuştukları için Allah'a şükredip ağlamaya başlamışlar. Süheyl, başından geçenleri Nev-bahâr'a anlatınca Nev-bahâr, artık olanların unutulması gerektiğini, her şeyin geride kaldığını söylemiş.

Süheyl, Tufan şehrinde tahta oturduktan sonra adaletle halkı yönetmeyi başarmış, halk ondan razı olmuş.

Bu arada Süheyl, bir mektupçu çağırıp Fağfurşah'a, Haveran şahına ve Calus'a ayrı ayrı mektuplar yazdırtmış. Fağfurşah'a kendisini bağışlamasını, başından geçenleri, beş yıl ayrı kaldıktan sonra Nev-bahâr'ı bulduğunu anlatmış. Fağfurşah mektubu okuyunca kızının sağlıklı olduğuna oldukça sevinmiş, Süheyl'e de onun kızını istediğini bilse kendisine vereceğini yazan bir mektup yazıp oğluya göndermiş. Oğlu mektubu getirdikten sonra bir ay Süheyl ve Nev-bahâr'ın yanında kalıp geri dönmüş. Süheyl, Haveran şahına da hediyelerle beraber gönderdiği mektupta başından geçenleri ve istediği şeye kavuştuğunu haber vermiş. Calus'a ise minnet dolu

ifadelerin yer aldığı mektubunu göndermiş. Süheyl, Yun şehrinin zalim şahını yakalatıp boynunu vurdurmuş; oradaki zindancıya ise çeşitli lütuf ve bağışlarda bulunmuş. Bu şekilde hak eden hak ettiğinin karşılığını görmüş.

Bir zaman sonra Süheyl babasını hatırlayıp huzursuz olmaya başlamış, ona da mektup yazmış. Süheyl mektubunda babasının öğütlerini tutmadığı için pişman olduğunu ve hayatta olduklarını anlatmış. Yemen şahı olan Bahr'a bu mektup ulaştığında çok mutlu olmuş. Bu arada Süheyl'in Hümam adında bir oğlu olmuş. Hümam, çok iyi eğitilip hünerli birisi olmuş.

Bir gün Yemen'den bir elçi babasından Süheyl'e bir mektup getirmiş. Yemen Şahı Bahr, oğlunun hasretine dayanamadığını ve Yemen'e gelmesini söylemiş. Süheyl, Nev-bahâr'a artık Hümam'ın büyüdüğünü, tahtı ona bırakıp kendilerinin Yemen'e gitmeleri teklifini sununca Nev-bahâr buna razı olmuş. Süheyl ulu beylerini çağırıp tahta oğlunu geçirmek istediğini söyleyince onlar buna onay vermiş.

Süheyl, böylece Nev-bahâr'la beraber yola çıkmış. Babası ile karşılaşır hasret giderdikten sonra saraya gitmişler. Bu arada Nev-bahâr Hilal adını verecekleri bir çocuk daha doğurmuş. Süheyl, burada babasına yaşadığı zorluklardan bahsetmiş; babası bir yazıcının gelip bu hikâyeleri yazmasını istemiş ki bu hikâye dilden dile aktarılsın, unutulmasın. Bu mutlu günlerin sonunda Süheyl, bir gün babasının yanına gittiğinde onun benzinin sarardığını ve mecalinin kalmadığını görmüş. Babası, ölüm vaktinin yaklaştığını söylemiş ve Süheyl'e birçok nasihatlerde bulunmuş. Bu arada, öldükten sonra padişahın, oğlu olacağını ilan etmiş. Öldükten sonra vücudunu gül suyu ve miskle yıkamaları, güzel bir künbet yapmaları, yanına misk koymaları vasiyetlerinde bulunmuş. Bahr bu vasiyetlerinden sonra şehadet getirip gözlerini yummuş. Bahr'ın orduları toplanıp yas tutmuşlar. Süheyl de ne kadar eseflenip, ağlayıp sızlasa da ölüme çare olmadığı gerçeğini kabullenmiş. Babasının yüzünü açıp onu son kez öpmüş ve mezarına defnetmiş.

Süheyl, babasının bütün vasiyetlerini yerine getirip adaletle ülkesini yönetmiş, herkes de ondan memnun kalıp onun duacısı olmuş.

1.4.4. Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Yapılan Çalışmalar

14. yüzyıla ait, Eski Anadolu Türkçesinin beşeri aşkı konu edinen mesnevilerinden olan Süheyl ü Nev-bahâr, bulunuşundan bu yana üzerinde birçok

çalışmanın yapıldığı bir eserdir. Süheyl ü Nev-bahâr üzerinde ilk olarak J.H. Mordtmann çalışmıştır. Mordtmann, Almanya'da Berlin Devlet Kütüphanesinde bulduğu nüshayı, 1925 yılında Hannover'de yayımlamıştır. Mordtmann, Berlin nüshası olarak da bilinen bu nüshayı 13 sayfa tutarında bir ön söz ve tıpkıbasımıyla birlikte neşretmiştir.

Mordtmann'ın bu neşrinin ardından Tahsin Banguoğlu, 1938 yılında Almanca kaleme aldığı 161 sayfalık *Altosmanische Sprachstudien zu Süeyl-ü Nevbahar (Eski Osmanlıca Dili Araştırmaları Süheyl ü Nevbahar)* adlı bir çalışma yapmıştır.

Eserin bir diğer nüshası 1926'da, Çankırılı Ahmet Talat Onay tarafından Çankırı'da bulunmuştur. Bu nüsha daha sonra Cem Dilçin'in babası Dehri Dilçin'e intikal etmiştir. Nüsha şu anda Cem Dilçin'in özel kütüphanesindedir (Dilçin, 2016: 40). Cem Dilçin her iki nüshayı karşılaştırdığı *Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük* adlı doktora çalışmasını 1991'de yayımlamıştır. Bu çalışmada Hoca Mes'ud'un hayatı, edebi kişiliği, eserleri; Süheyl ü Nev-bahâr'ın detaylı bir tanıtımı ve metin ile sözlük bölümleri yer almaktadır. Süheyl ü Nev-bahâr üzerine yapılan en detaylı çalışma Cem Dilçin'in bu çalışmasıdır. Dilçin'in bu çalışması 2016'da Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından yeniden basılmıştır.

Süheyl ü Nev-bahâr üzerine yapılan çalışmaların sayısı Cem Dilçin'in bahsi geçen eserinden sonra hızla artmıştır. Bunlardan birisi Semih Tezcan'ın 1994'te Simurg Yayınlarından çıkan *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar* adlı çalışmasıdır. Tezcan 1995'te ise *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlara Birkaç Ekleme* adında diğer bir çalışmasını yapmıştır.

Eser üzerinde bir diğer çalışma İbrahim Taş'a aittir. Taş'ın *Süheyl ü Nev-bahâr'da Eskicil Öğeler* adlı kitabı 2009 yılında Palet Yayınlarından çıkmıştır.

Ali Cin'in, *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyi')* *İnceleme-Metin-Dizin* adlı, Mordtmann nüshasını esas alan çalışması 20112 yılında Eğitim Yayınevinden çıkmıştır. Cin'in bu çalışmasındaki dizini Süheyl ü Nev-bahâr'ın gramatikal dizinini de ihtiva etmesi hasebiyle yapılan çalışmalara önemli katkılar sunmaktadır.

Süheyl ü Nev-bahâr üzerinde gerek doktora gerek yüksek lisans düzeyinde de çalışmalar mevcuttur. Bunlardan birisi Zeliha Gaddar'ın hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini* adlı doktora çalışmasıdır. Ayrıca, Neslihan

Eriha Genc'in hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'daki İkilemeler* (2003), Fatih Ocak'ın hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'daki Kelime Grupları* (2006), Yılmaz Akdemir'in hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'ın Gramatikal Dizini* (2011), Özkan Cığa tarafından hazırlanan *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin-Aktarma-Art Zamanlı Değişmeleri, Dizin)* (2013), Merve Girgin'in hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'daki Fiillerin Eşdizim Sözlüğü* (2022), Burcu Yeke'nin Hazırladığı *Süheyl ü Nev-bahâr'ın Sıklık Sözlüğü* (2022) adlı çalışmaları da yüksek lisans tezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süheyl ü Nev-bahâr üzerine, Kilisli Rifat Bilge'nin *Süheyl ü Nev-bahâr'a Dair* (1928), Saadetin Özçelik'in, *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler* (2014), *Tarihî Metin Okumalarında Kelimeyi Bölme ve Kelimeleri Birleştirme Sorunları: Süheyl ü Nev-bahâr'dan örnekler* (2016), *Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: Süheyl ü Nev-bahâr'dan Örnekler* (2017), *Süheyl ü Nev-bahâr'da Kafiye Tasarrufları* (2017), *Süheyl ü Nev-bahâr ve Tarama Sözlüğü'nde boyla- Fiili Üzerine Düzeltmeler* (2017), *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler 2* (2017), *Süheyl ü Nev-bahâr'da deg-,degür-, Fiilleri ve +A degir / degmez Söz Kalıbının Anlaşılması Sorunu* (2018), *Süheyl ü Nev-bahâr'da Kafiye Tasarrufları 2* (2018), *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler 3* (2018), *Süheyl ü Nev-bahârda Kafiyesiz Beyitler Sorunu* (2022); Özkan Cığa'nın *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler* (2013), Hami Akman'ın *Süheyl ü Nev-bahâr'da Bazı Düzeltme Denemeleri* (2023) adlı makaleleri mevcuttur.

Bu çalışmalardan başka, Hatice Ahî'nin *Süheyl ü Nev-bahâr ve İndeks* (1833-3699. beyitler), Ayşe Akman'ın *Süheyl ü Nev-bahâr, Transkripsiyon ve İndeks* (1-1832. beyitler), Hasan İsmail Andic'in *Hoca Mes'ud'un Süheyl ü nev-Bahar'ından Alınan Bir Bölüm Üzerinde Gramer İncelemesi* (beyit 1250-1772 arası), Ali Aydoğan'ın *Süheyl ü Nev-bahâr (Mensur) -Transkripsiyonlu Metin ve İndeks* (24a-48a sayfaları), İpek Belgin'in *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin Yazıçevirisi, Yazılış ve Dil Özellikleri)*, Lale Bingöl'ün *Süheyl ü Nev-bahâr, Mehmet Can'ın Süheyl ü Nev-bahâr (Mensur)- Transkripsiyonlu Metin ve İndeks* (1b-23b sayfaları), Fatma Çal'ın *Süheyl ü Nev-bahâr, İhsan Çelik'in Süheyl ü Nev-bahâr ve İndeks* (3700-5669. beyitler), Hüseyin Koç'un *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin İnceleme-Dizin ve Sözlük)*, Ünal Komşuoğlu'nun *Yusuf u Zeliha ve Süheyl ü Nev-bahâr Mesnevileri ile Kadı Burhaneddin Divanında İsim-Fiil ve Zarf-Fiiller*, Bayram Toydemir'in *Süheyl ü Nev-*

bahâr (Metin Transkripsiyonu, Yazılış ve Dil Özellikleri), Ayla Tutanak'ın *Süheyl ü Nev-bahâr'da Deyimler* ve Ülkü Ürek'in *Süheyl ü Nev-bahâr'da Deyimler, Birleşik Fiiller, Meşhur Sözler* (Dilçin, 2016: 729-736) adlı lisans mezuniyet tezi olarak hazırladıkları çalışmaları da burada Süheyl ü Nev-bahâr üzerine yapılmış, zikredilmesi gereken çalışmalardandır.

2. SÖZ DİZİMİ

Söz dizimi ya da cümle bilgisi (Alm. syntax, Fra. syntaxe, İng. syntax, Ar. Nahiv) “Bir dilde düşünce ve duyguların, tam olarak anlatılabilmesi için gramer kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının, cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalı”dır (Korkmaz, 2017: 100). Söz dizimi genelde *kelime grupları* başlığı altında ele alınır; kelime gruplarıysa yargı belirtmeyen (belirtme grupları) ve yargı belirten (cümle) başlıkları ile işlenir. Kimi araştırmacılar *kelime grupları* adı altında sadece *belirtme gruplarını* ele alırken kimisi bu terimle hem *cümle* hem de *belirtme gruplarını* kastetmiştir.

2.1. Kelime Grupları: Yargı Bildirmeyen Kelime Grupları (Belirtme Grubu), Yargı Bildiren Kelime Grupları (Cümle)

Kelime grupları, birden fazla kelimenin bir araya gelip bir duyguyu, düşünceyi, durumu, hareketi, niteliği, niceliği, varlığı, hâli vs. anlatan dil birlikleridir. Bu dil birlikleri bazen yargı bildirmeden ya da yüklem olmadan kullanılır ki buna *belirtme grubu* denir; bazen de yargı bildirerek ya da yükleme yer verilerek kullanılır buna da *cümle* denir.

Sesler her ne kadar bir dilde en küçük dil birlikleri olsalar da tek başlarına kullanılmazlar. Sesler sadece dilin yapısında kullanılan bir malzeme vazifesindedirler. Tek başlarına anlamsız olan ve kullanılmayan bu sesler, anlamlı birlikler olan kelimeleri meydana getirmeleri bakımından oldukça önemlidirler. Kelimeler ise tek başlarına anlamı ve vazifesi olan en küçük dil birlikleridir (Ergin, 2012: 95).

Kelimeler nesneleri ve hareketleri tek tek karşılayan dil birlikleridir; ancak nesne ve hareketleri daha geniş bir şekilde ifade etmek ihtiyacı olur ki o zaman tek kelimedenden daha büyük dil birliklerine ihtiyaç duyulur; işte bu dil birlikleri de *kelime gruplarıdır*.

Muharrem Ergin; kelime gruplarının, birden fazla kelimeyi içine aldığını, yapı ve mana bakımından bir bütünlük içinde olduğunu ve bu bütünlüğün özellikle mana bakımından olduğunu, dilde bir bütün olarak vazife gördüğünü, tek bir kelime gibi çekime tabi tutulduğunu yani sona gelen çekim ekinin bütün kelime grubunu

kapsasını ifade etmiştir (2012: 375-376). Ergin , daha sonra kelime gruplarının nesne ve hareketleri daha geniş olarak belirtmeye yaradıkları için bunlara *belirtme grupları* da denebileceğini açıklayıp bu belirtmede *belirten-belirtilen, tamlayan- tamlanan, tâbi olan- tâbi olunan, asıl-yardımcı* olmak üzere iki unsur olduğunu ifade edip kelime gruplarını *belirtme grupları* ve *cümleler* olmak üzere iki başlıkta ele almıştır (2012: 374-407). O, belirtme grupları içerisinde tekrar grubu, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu ve isim tamlaması, aitlik grubu, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif-datif-lokatif-ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grupları, akkuzatif grubu gibi kelime gruplarını; cümleler kısmında ise cümle unsurları (öğeleri), fiil cümlesi-isim cümlesi, birleşik cümle, şartlı bileşik cümle, ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle başlıklarını ele almıştır (2012- 374-407). Ergin, *belirtme grupları* ile *cümlelerin* arasındaki farkın, cümlenin bir hüküm belirtmesi, belirtme gruplarının ise hüküm ifade etmemesi olarak belirtmiştir. Ona göre cümle, “en tam en geniş kelime grubudur”, cümlenin olabilmesi için en az bir çekimli fiil olması gerekir, çekimli olması şartıyla tek kelime de cümledir (2012: 398).

Tahsin Banguoğlu, *kelime grubu* terimi yerine *kelime öbekleri* terimini kullanmış, *kelime öbeklerinin*; kelimelerin, sözü geliştirmek için öbeklendiği, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirdiği şeklindeki özelliklerinden bahsetmiştir (2011: 496). Banguoğlu, *kelime öbekleri* bahsinde, kimi kelime öbekleri kavramları daha yakından tanımaya yaradıkları şeklindeki açıklamasıyla *belirtme öbeklerini* tanımlamıştır. Ona göre *belirtme öbekleri* bir yargı taşımadıklarından tek başlarına bir *anlatma* sayılmazlar (2011: 496). Banguoğlu, yargı bildiren *kelime öbeklerini* ise *yargı öbekleri* terimiyle ifade ettiğini; *yargı öbeğinin* belirtme öbeğinden farklı olarak bir *anlatma* ifadesi taşıdığını belirtip *belirtme öbeklerinin*, her ne kadar *deyiş* teşkil etmeyerek *söz dizimi* konusu dışında görülse de kelimedenden söze doğru hazırlayıcı birlikler olması bakımından dikkat çektiğini eklemiştir. Onun, belirtme öbeği için “belirtme öbeğinde bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakından belli etmek için kullanılmıştır” şeklindeki tanımı, Muharrem Ergin’in *belirtme grubu* için verdiği tanımla benzerlik göstermektedir. Tahsin Banguoğlu, *belirtme öbekleri* başlığı altında *ad takımları, sıfat takımları, zarf öbekleri, takı*

öbekleri, çekim öbekleri, bağlam öbekleri, yanaşma takımları, katma öbekler alt başlıklarını kullanmıştır (2011: 497-520).

Jean Deny, *kelime öbekleri* ana başlığı altında *belirtme grubu* ya da *belirtme öbeği* yerine *belirtici öbekler* terimini kullanmıştır (2012: 659). Ona göre *kelime öbekleri* biçim bakımından olduğu gibi mantık bakımından da bir bütün meydana getiren bir dil birliğidir. *Kelime öbeklerinin* alt başlıklarından olan *belirtici öbekler* ise iki kelimedenden oluşmaktadır, bunlardan ilki ikincisini belirtir, adlardaki aynı ekleri (çokluk, iyelik, hâl ekleri, ve ki eki) alırlar. İkinci sözcüğün niteliği değişmez, ilkinde ise durum farklıdır (Deny, 2012: 657-60).

Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi* adlı kitabında *cümle için tam fikir veren sözler* ifadesini kullanırken yargı bildirmeyen kelime grupları için ise *belirtme grupları* terimini kullanmış, *belirtme gruplarının*, birden fazla kelimedenden oluştuğu hâlde tek bir kelime gibi işlev gördüğünü, gerektiği hâlde yine isim çekim eklerini alabildiğini ifade etmiştir (2014: 15-108).

Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Jean Deny gibi isimlerin *belirtme grubu*, *belirtme öbekleri*, *belirtme öbeği* başlıklarıyla ele aldıkları konuyu, daha genel bir terim olan *kelime grupları* başlığıyla ele alıp bunların yargı bildirmeyen dil birliği olduğu, cümle ve diğer kelime grupları içinde tek kelime gibi işlev gördüğü, görev bakımından denk olmayan kelime grubunun asıl unsurunun sonda olduğu, unsurlarının sırasının özellikle konuşma ve şiir dilinde yer değiştirebileceği, hâl ekinin eklendiği kelimenin sadece o kelimeye değil bütün kelime grubuna ait olduğu gibi özelliklerini sıralamıştır (2013: 39-41).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı kitaplarında *kelime grupları* içinde *belirtme grupları* ve *cümleyi* ele almışlardır. Burada *belirtme gruplarının* sadece kavram, nesne ve hareketleri daha yakından belirtmeye yaradıkları, tam olarak bir yargı bildirmediikleri için tek başlarına bir anlatım sayılmadıkları, birden fazla kelimedenden oluştukları hâlde cümlede tek bir kelime gibi işlev gördükleri ve bir kelimenin başka bir kelimeyi belirtme, onu belli etme görevinin bulunduğu özelliklerini belirtip bazı kelime gruplarının ise tam bir düşünce, bir hüküm bildirdiğini, bunlara ise *yargı grubu* denildiğini ifade etmişlerdir (2012: 19).

Bilal Aktan (2016: 8-107), *kelime grupları* başlığını *belirtme grubu* için kullanmış ve *kelime gruplarının* yargı bildirmeyen anlatım olduğu, cümle içinde bir bütün olduğu, diğer kelime ve kelime gruplarıyla bağlanmasının hâl ekleriyle olduğu, kelime grubunda ilk unsurun yardımcı unsur, ikincisinin temel unsur olduğu, grubu oluşturan kelimelerin yerlerinin şiir veya konuşma dilinde değişebildiği, ikiden fazla kelime gruplarının iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime gruplarından oluştuğu gibi özelliklerinden bahsetmiştir (2016: 8-107). O, cümlelerin öğelerini ele alırken *yargı grubu* terimini; cümlelerin yüklemine türüne, anlamına, yerine ve yapısına göre sınıflandırılması konusunu ise *cümle çeşitleri* başlığı altında ele almıştır (2016: 8-107).

Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*'nde yukarıda gördüğümüz ve genelde *belirtme grubu* olarak adlandırılan *kelime gruplarına*, *söz öbeği* adını vermiş ve genelde yukarıda verdiğimiz özelliklerden bahsetmiştir (2017: 159). Karaağaç, *söz öbeğinin* özelliklerinden bahsederken onların, diğer dil birimleri olan sözler ve cümleler gibi, bunların da birer adlandırmalar olduğu, tek tek karşılanamayan, veya daha belirgin hâle gelmesi istenen varlık, kavram, nitelik, durum, ve hareketleri karşıladıkları, en az iki asıl biçim biriminin anlamlı sözün, asıl-bağlı, niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan, ilişkisiyle oluşturdukları birlikler olduğu, öğelerinin ihtiyaca göre değişebilir veya yer değiştirebilir olduğu, sözlerin varlıkları, durumları, belirteleri, hareketleri vb. tek başlarına adlandırılarken, onların, bunları birbirleriyle ilişki içinde adlandırdığı, öğeleri arasında niteleyen-nitelenen, tamlayan-tamlanan, nesneleyen-nesnelenen, zarflayan-zarflanan gibi söz dizimlik ilişkiler söz konusu olduğu, hazır söz birliği olmayıp, dilin söz dizimi kuralları kılavuzluğunda konuşma sırasında oluşturulan serbest, değişken ve bireysel yapılardan oluştuğu, anlamının kendisini oluşturan öğelerin birlikteliğinden doğduğu, diğer söz ve söz öbekleriyle ilişkisinin sonunda bulunan çekim ekleri ve edatlarla sağlandığı, içinde başka, iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka söz öbeklerinin bulunabileceği, vurgusunun, yapısına göre başta veya sonda olabileceği ve bazılarında vurgunun eşit olduğu gibi özelliklerinden bahsetmiştir (2017: 160-161).

Mehmet Özmen, *Türkçenin Söz Dizimi*'nde *söz dizimi* başlığı altında *yargılı anlatım* ve *yargısız anlatım* alt başlıklarını işlemiştir. *Yargılı anlatım* içinde yüklemi bulunan anlatım; *yargısız anlatım* yüklemi bulunmayan söz birlikleridir (2016: 3).

Özmen, *kelime grupları* ana başlığı altında ise *belirtme gruplarını* ele almış ve *kelime gruplarının*, yapı anlam bakımından kendi aralarında bir bütün oluşturan kelimeler topluluğu olduğunu, genel olarak iki unsurdan birinin yardımcı diğerinin esas unsur olduğunu ve esas unsurun genelde sonda bulunduğunu, ancak *bağlama grubu* ya da *birleşik isimler* ve *ikilemelerde* yardımcı unsur ve esas unsurun bulunmadığını, *ünlem grubunda* ise esas unsurun başta yer aldığını, kelime grubunu oluşturan her iki ögenin de tek kelime veya kelime grubundan oluşabileceğini ve yargı bildirmediğini belirtmiştir (2016: 50).

İbrahim Delice, *Türkçenin Sözdizimi*'nde genelde *belirtme grubu* olarak kullanılan terim için *yüklemsiz sözdizimi: kelime öbekleri* , cümle içinde *yüklemli sözdizimi: cümle* terimlerini kullanmıştır (2018: 14-156).

Vecihe Hatiboğlu (1972: 5-97), *Türkçenin Sözdizimi*'nde *belirtme grupları* için *yargısız anlatımlar; cümle* içinde *yargılı anlatımlar* terimlerini kullanmıştır. Hatiboğlu, *yargısız anlatımların yargılı anlatımlara* çeşitli yönlerden yardımcı olduklarını, en az iki sözcüğün türlü ilgilerle yan yana sıralanmasından doğan dil birlikleri olduğunu ifade etmiş ve ona göre Türkçe sözdiziminde bulunan her türlü anlatımın, yargısız veya yargılı ya da kalıplaşmış veya kalıplaşmamış olarak kullanıldığını ifade etmiştir (1972: 5-97).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, *cümlenin* çekimli bir fiil olmak kaydıyla tek kelimedenden oluşabileceği, yargı bildiren bir anlatım olduğu anlaşıyor; belirtme gruplarının özelliklerini ise -yukarıda yer alan görüşleri de dikkate alarak- maddeler hâlinde şöyle sıralayabiliriz:

- a. Belirtme grupları yargı bildirmeyen kelime gruplarıdır.
- b. Belirtme grupları en az iki kelimedenden meydana gelir.
- c. Belirtme gruplarında ilk unsur; tamlayan, belirten, tabi olan, nesneleyen, zaflayan; ikinci unsur, tamlanan, belirtilen, tabi olunan, nesnelenen, zarflanan unsurdur.
- d. Belirtme gruplarında genel olarak ilk unsur yardımcı; ikinci unsur ise temel, esas unsurdur.
- e. Bağlama grupları, tekrar grupları ve birleşik isim gruplarında esas ya da yardımcı unsur bulunmaz; kelimeler birbirine denktir.

f. Belirtme grupları kendi içinde birçok kelime veya kelime grubundan oluşmaktadır; cümlede ise tek bir kelime gibi işlev görür.

g. Belirtme gruplarının sonuna gelen hâl ekleri ya da edatlar, sadece sonuna geldiği kelimeyi değil; grubun tamamını kapsar.

g. Belirtme gruplarında kelimelerin yerleri özellikle şiir ve konuşma dilinde sıklıkla değişebilir.

h. Belirtme grupları, tek kelime ile karşılanamayan varlık, hareket, duygu, düşünce vs. daha geniş, ayrıntılı bir şekilde belirtmeye yararlar.

ı. Belirtme grupları -deyimler, anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş kelime grupları, birleşik kelimeler dışında- hazır söz birliği olmayıp sonradan, konuşma esnasında, serbest, değişken olarak meydana getirilir.

i. Belirtme gruplarında bir kelime grubu başka bir kelime grubunun içinde yer alabilir.

j. Belirtme gruplarında vurgu, kelime grubunun yapısına göre başta veya sonda olabilir.

k. Belirtme gruplarında kelimelerin arasına başka unsur ya da unsurlar girebilir.

l. Belirtme grupları aldıkları çeşitli hâl ekleri ile cümlenin çeşitli öğelerini oluşturur.

3. SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'DA YARGI BİLDİRMEYEN KELİME GRUPLARI / BELİRTME GRUPLARI

SN'de kullanılan belirtme grubu sayısı toplamda 24234'tür; bunlar arasında sadece belirtme grupları arasında değil aynı zamanda bütün kelime grupları arasında 6929 kullanım sayısı ile en fazla kullanıma sahip olan birleşik fiil grubu ile 4300 defa kullanımıyla iyelik grubu ve 4377'lik kullanımıyla sıfat tamlaması dikkat çekicidir; buna karşılık sayı grubu, birleşik isim grubu gibi gruplar ise oldukça az sayıda bir kullanıma sahip olan belirtme gruplarından. Belirtme gruplarının kullanım sayısı ve bütün kelime gruplarına yüzdelik oranını aşağıdaki tablo üzerinde gösteriyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1. Belirtme Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı
Belirtme Grubu	24234	%62.14

3.1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu

İsim ya da ad tamlaması (Osm. İzafet terkibi, İng. Possesive construction, Alm. Genitiv konstruktion) “iyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlama”dır (Korkmaz, 2017: 66). “İki veya daha çok isimden oluşan tamlama” (Topaloğlu, 2019: 82; Hatiboğlu, 1978: 11). “Türkçede tamlayan ve tamlanandan meydana gelen isim tamlamasının tamlayanı genellikle ilgi durumu ekli, bazen de eksiz olur; tamlanan ise daima iyelik eki alır” (Topaloğlu, 2019: 82). İki ya da daha çok addan kurulmuş ve aralarında tamlama ilişkisi bulunan sözcük grubu” (Hengirmen, 2009: 17).

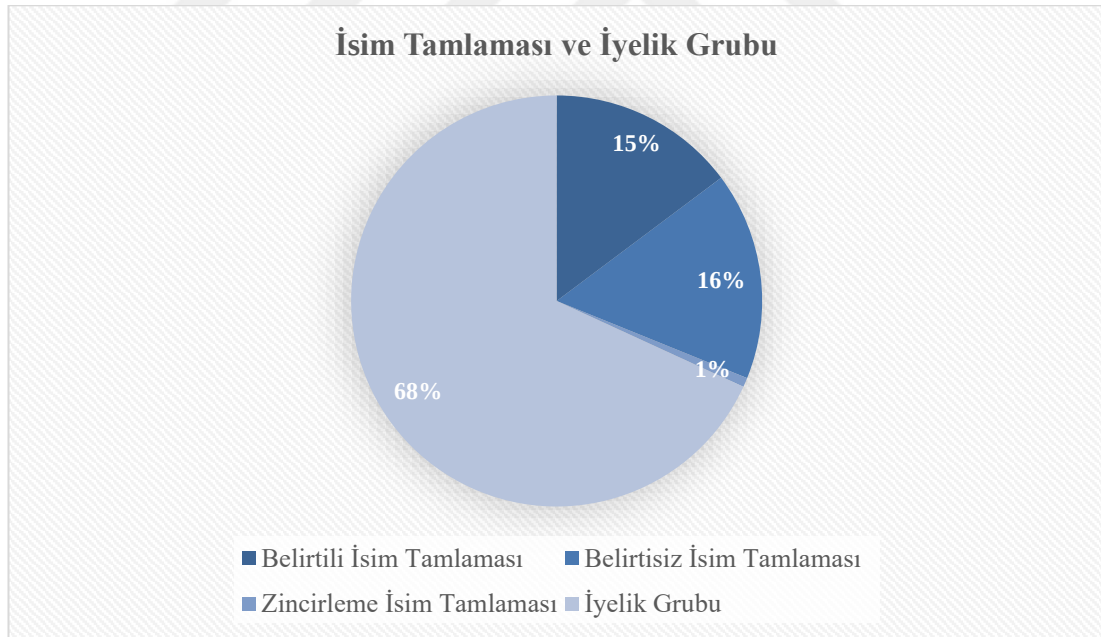
Bu grup iki ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, ona ait olduğunu ve onunla tamamlandığını ifade etmek için iki ismin yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubudur. İki unsur birbirine iyelik ilgisiyle bağlanır ve grubun temelini bu iyelik ifadesi teşkil eder. İsim tamlamasında tamlayan unsurun ekli veya eksiz olması belirlilik-belirsizlik, geçicilik-daimîlik farklılıklarının etrafında birleşir. Tamlayan unsur belirliyse, belirtilmek isteniyorsa ve biliniyorsa genitif ekini alır; bu bağlanma geçici ve zayıf olur. Eksiz tamlayan ise

belirsiz ve umumîdir; ancak gruba katılımı ve bağlantısı daha güçlüdür, kuvvetlidir, tamlayan tamlananın daima destekleyicisi, ayrılmaz yardımcısı, âdeta onun manasını tamamlayan sıfatı durumundadır. Bu fark dolayısıyla belirsiz tamlama birleşik kelime kurmaya oldukça elverişlidir (Ergin, 2012: 381-384).

İsim tamlamasında tamlayan unsurun ek aldığı tamlama çeşidine belirtili isim tamlaması; tamlayan unsurun eksiz olduğu isim tamlamasına ise belirtisiz isim tamlaması denir. Tamlanan unsur daima iyelik ekli olur. SN’de yer alan isim tamlaması ve iyelik grubunun sayısal verilerini bir tablo ve şekil üzerinde göstermek istiyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1.1. İsim Tamlaması ve İyelik Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grup Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
İsim Tamlaması ve İyelik Grubu	6264	%16.06	%25.85

Şekil 1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubunun Yüzdelik Oranı

3.1.1. Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlaması “tamlayanı -ın (-nın), tamlananı 3. kişi iyelik eki alan ve belirli bir kavram taşıyan tamlama”dır (Hatiboğlu, 1978: 23). “Tamlayan adın konuşan ve dinleyence belirtili olduğu ad tamlaması”dır (Hengrimen, 2009: 63).

Belirtili isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan arasındaki ilgi geçicidir; dolayısıyla belirtisiz isim tamlamasında olduğu gibi *birleşik kelime* yapmaya elverişli değildir. Eski Anadolu Türkçesinde ve tabii SN’de ilgi eki ünlülerden sonra “-nUn” ünsüzlerden sonra ise “-Un” şeklinde, daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılır.

3.1.1.1. Yapısına Göre Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlaması, SN’de oldukça sık kullanılan kelime grupları arasındadır; toplamda yaklaşık olarak 932 tane belirtili isim tamlaması tespit edildi: *Koparmışdı kapusını hayberün / Bilür idi ahvālını kanberün* “Koparmıştı Hayber’in kapısını; Kanber’in ahvalini bilirdi” (112-15). *Cemālî kişinün olur hilmden / Kemālî kişinün olur ilmden* “Kişinin yüz güzelliği hilmi; kemali ise ilmiyle olur” (16-3). *Katumda benüm var idi bir kitāb* “Benim huzurumda bir kitap vardı” (26-12). *Adı ristetalis idi ol kişinün / Kolayını bilür idi şah işinün* “Adı Ristetalis’ti o kişinin; şah işinin kolay (yönlerini) bilirdi” (29-8). *Kamu dilegi şahun oldu tamam* “Şahın bütün dileği tamamlandı” (30-11). *Şabā yırtar idi yakasın gülün / Figānı çıkardı göge bülbülün* “Saba (rüzgârı), gülün yakasını yırtardı; bülbülün feryadı (ise) göge çıkardı” (35-1). *Ümîzüm çü âlemde sensin benüm / Yüzünî göricek sevinür cânım* “Dünyada, benim ümidim sen olduğundan, yüzünü görünce canım sevinir” (51-7). *Yaraşmaz başumda benüm şimdi tâc* “Benim başıma, taç şimdilik yakışmaz” (51-15). *Kavim kable kullukçular il ü şār / Tamāmet sarāyına şahun üşer* “Kavim kabile, kullukçular (hizmetçiler), il ve şehir (halkı), tamamıyla şahın sarayına toplanır” (54-15). *Düşün dahı binde biri tuş ola* “Düşün de (ancak) binde biri denk gelir, çıkar” (194-3). *Eyitdi hikāyet uzundur inen / Kim ola anun onda birin anan* “Hikâye çok uzundur; kimdir (ki) onun onda birini anacak, dedi” (322-6). *Alup nev-bahârı yola girdi / Ol ikisinün göğli hem bir idi* “Nev-bahârı alıp yola girdi; o ikisinin gönlü zaten birdi (hemfikirdiler)” (349-11). *Şuçın âşî olanlarun yoyan ol* “Asi olanların suçunu temzileyen O’dur” (4-4). *Anı görenün kaygusu yazıla* “Onu görenin kaygısı dağılır” (110-13). *Benüm ile bile olanun ili / Varursa yemendür тұrur ise çîn* Benimle birlikte olanın ili, varırsa Yemen; durursa Çin’dir” (188-2 / 3). *İşitdürür ögüt verenün sözün* “İşittirir öğüt verenin sözünü” (336-15). *Kim anı sevenün kanını iğer* “Kim (ki) onu sevenin kanını içerse...” (367-2).

3.1.1.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.2.1. Tamlayan Unsuru Türkçe, Tamlanan Unsurun Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru genelde bir zamirden oluşmaktadır: *Dilüm şükürin anuñ nitesi kıla* “Dilim, O’nun şükürünü nasıl kılsın?” (48-3). *Velî güneşün nûrı çün ‘ām olur / Ören yerleri hem münevver kılar* “Ama güneşin nuru genel olduğu için ören yerleri dahi nurlandırır” (70-13). *Bugün halvetin zevkî fevt olmasun / Kimesne bizüm şırrumuz bilmesün* “Bugün yalnız kalmanın (verdiği) zevk zayı olmasın; kimse bizim sırrımızı bilmesin” (119-3). *Anuñ haqqı kim eylemez hayfa meyl* “O’nun hakkı (için) ki (o) zulme meyletmez” (177-13). *Benüm hâcetümi kabûl eylesün* “Benim (ihtiyaç için) ricamı kabul eylesin” (314-2). *Süheyl oldı bir hoş ulu pâdaşāh / Çü arturdı tevfiķını anuñ ilāh* “İlah, onun yardımını artırdığı için Süheyl; bir hoş, ulu padişah oldu” (369-13).

3.1.1.2.2. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması için fazla örneğe rastlanmaz. Bazı örneklerİ şunlardır: *Müsülmānlıgıñ şartı ol kim dilüñ / Senüñ ola hükmüñde daķı elüñ* “Müslümanlığın şartı odur ki, dilin ve elin senin hükmün altında olsun (kendine hakim olasın)” (9-5). *Kişi kavminüñ qadrın ol dem bilür* “Kişi, kavminin değerini o zaman anlar” (268-12). *Nesene umarsa yoğ iken haķı / Olur ol kişi ādemüñ aķmaķı* “Bir şey yok olmasına rağmen (onu) isterse gerçekte, o kişi, adamın ahmağıdır” (275-8). *Şāruñ kavmi vü ulular u çeri* “Şehrin halkı, ulular ve ordu...” (74-4).

3.1.1.2.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, Tamlanan Unsurun Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması için bazı örnekler şunlardır: *Bakup nev-bahāruñ çü gördi yüzün / Unıtdı hemān sâ‘at ol kendüzin* “O, bakıp Nev-Bahār’ın yüzünü görünce hemen o anda unuttu” (160-8). *Ṭa‘amuñ şoñında çün oldı kelam* “Yemeğin sonunda sohbet olunca...” (198-12). *Uş indi ki geçdi çağı ‘ömrümün* “Şimdi, artık ömrümün çağı tükendi” (372-4). *Du‘ā eylediler şāhuñ sözine* “Dua eylediler şahın sözü üzerine” (31-15). *Sarāyuñ ṭamı yavlağidi yüce* “Sarayın damı çok yüksekti” (42-14).

3.1.1.2.4. Tamlayan ve Tamalanan Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması için bazı örnekler şunlardır: **Benüm katumda ol ādem degül ü hayvāndur** “Benim nezdimde o, adam değil, hayvandır” (82-3). **Taşuñ bağrını deldi demür ucu** “Taşın bağrını deldi demir ucu” (182-10). **Dēdi teyrinüñ dileği eyledi** “Tanrı’nın dileği öyleydi, dedi” (199-12). **Atanuñ sözün eslemek yēg aħir** “Babanın sözünü dinlemek, iyi(dir) sonuçta” (199-14). **Senüñ eylügüñ hem yavu varmaya** “Hem senin iyiliğinboşa gitmez” (3116-15).

3.1.1.2.5. Tamlayan Unsuru Zamirlerden Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması örneği oldukça fazladır. Aşağıda bunlar ayrı ayrı ele alınmıştır. Şöyle ki:

a. Tamlayan Unsuru Şahıs Zamirlerinden Oluşanlar

Anuñ niteliğın bilmedi ‘aql “O’nun niteliğini bilmedi akıl” (5-7). **Anuñ rızkıyla olurlar diri** “O’nun (verdiği) rızık ile hayatta kalırlar” (5-15). **Benüm hācetüm nesneye yoğ durur** “Benim ihtiyacım nesneye (dünyalık bir şeye) yoktur” (45-13). **Senüñ hücreñe kimsene geçmeye** “Senin hücrene kimse girmesin” (201-9). **Nemüz olur ayruñ bizüm şāh-ı çin** “Çin şahı, artık bizim neyimiz olur?” (161-13). **Sizüñ ni‘metüñüz bize oldı sed** “Sizin nimetiniz bize set oldu” (138-5). **Neğ olur senüñ işbu gözēl yigit** “Neyin olur senin bu güzel yiğit” (256-6).

b. Tamlayan Unsuru İşaret Zamirinden Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Eger sezdiğümüz ise işbu iş / Dökelüm bunuñ kanını fiş fiş “Eğer sezdiğimiz (gibi) ise bu iş bunun kanını fiş fiş dökelim (bunu öldürelim)” (143-14). **Gerek bunuñ içinde bir rāz ola** “Bunun içinde bir sır olmalı” (32-15). **Bunuñ şonunı şanuban key düriş** “Bunun sonunu düşünüp iyi çalış” (179-2). **Bular varduğı yere ben varmadum** “Bunların gittiği yere ben gitmedim” (377-2).

c. Tamlayan Unsuru Soru Zamirinden Oluşanlar

Bu kullanımda tamlayan unsurun kim “kim?” soru zamirinden oluşturduğu görülmektedir. Şu iki örneği veriyoruz: **Kimüñ uşşı var ise hiç dınmaya** “Kimin akli varsa sesini çıkarmasın” (5-8). **Kimüñ işk ile yüregi tağlıdur / Bayık bil ki bir kıl ile**

bağlıdur “Kimin (ki) yüreği aşk ile dağlıysa açıkça bil ki (hayata) bir kıl ile bağlıdır” (116-13).

d. Tamlayan Unsuru Belirsizlik Zamirinden Oluşanlar

Kimsenüñ eline girmiş degül “Kimsenin eline girmiş değil” (72-8). *Arada dağı kimsenüñ şuçı yoh* “Arada kimsenin suçu yok” (329-6). *Kiminüñ yüzi it kimüñ başı kuş* “Kiminin yüzü it; kiminin başı kuş” (228-2). *Bilün kim gözedüduran iş ucın / Gerek kim götüre niçenüñ gücin* “Bilin ki, işin sonunu hesap eden, bazılarının (üzerindeki) zorluklarını gidermeli” (357-4).

3.1.1.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.3.1. Tamlayan Unsuru, Sıfat- Fiil Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru “-An” ve “-dUğ” sıfat-fiil ekleriyle kurulan bir sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır.

a. Tamlayan Unsuru, “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Şuçın ‘aşı olanlaruñ yoyan ol “Asi olanların suçunu temzileyen O’dur” (4-4). *Anı görenüñ kaygısı yazıla* “Onu görenin kaygısı dağılır” (110-13). *Benüm ile bile olanun ili / Varursa yemendür turur ise çîn* “Benimle birlikte olanın ili, varırsa Yemen; durursa Çin’dir” (188-2 / 3). *İşitdürür ögüt vèrenüñ sözün* “İşittirir öğüt verenin sözünü” (336-15). *Kim anı sevenüñ kanını içer* “Kim (ki) onu sevenin kanını içerse...” (367-2).

b. Tamlayan Unsuru, “-dUğ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bunun çok az bir örneği vardır. Şu örneği veriyoruz: *Bir iki söz indi şaha dèyeyin / Bu dèdügünüñ kaygusın yèyeyim* “Şimdi, şaha bir iki söz söyleyeyim; bu dediğinin kaygısına düşeyim” (80-13).

3.1.1.3.2. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

a. Tamlanan Unsuru, “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Öğinde geçen nev-bahāruḡ ‘aceb / *Dönüp söylemediği neyki sebeb* “Nev-bahâr’ın aklından geçen (ama) dönüp söylemediğine sebep, acaba nedir ki?” (159-4). *Huṣūṣā denizün yüzinde gezen* / *Bāzirgānlık eyleyüp aşşı sezen* “Bilhassa, denizin üzerinde gezen, bezirgânlık eyleyip fayda kovalayan...” (212-4).

b. Tamlanan Unsuru, “-dUḡ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Anuḡ viṣālini istedüğüm şuna beḡzer “Onun vuslatını istemem şuna benzer” (82-6). *Bela gizlemek yēḡ ki düşman bile* / *Kişinün ḡan aḡladuḡına güle* “Düşman, kişinin kan aḡladığını bilse güleceği için belayı gizlemek iyidir” (375-12).

b. Tamlanan Unsuru “-AsI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Ḳāziyye nedür bir sözün bileyim / *Hulāṣa nolasın sözün bileyim* “Mesele nedir, hele sözün (ne) bileyim; bilhassa sözünün ne olacağını bileyim” (322-10).

3.1.1.3.3. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamasının bu kullanımına oldukça sık rastlanmaktadır: *Ki her nesnenün yēḡregın ol bilür* “...Ki her nesnenin iyi olanını O bilir” (5-10). *Sinek zinde filün ḡulaḡın burar* “Sinek, zinde (bir) filin kulaḡını burar (onu uyarır)” (7-14). *Şunun bigi dīvün elinden kaçır* “Şunun gibi (bir) devin elinden kurtulur” (164-15). *Nite kim bu ḡavmün ola dileḡi* / *Gerek her birisi bula dileḡi* “Nitekim bu kavmin dileḡi olsun; her birisi bulmalı dileḡi(ni)” (188-12). *Ol aracuḡ ol hücrenün öḡidi* “O aracık, o hücrenin önüydü” (203-6).

3.1.1.3.4. *Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması*

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlamasına da sık rastlanmaktadır. Şu örnekleri veriyoruz: **Benüm kırk gencüm** var işde saña “Benim kırk hazinem var, işte sana (olsun)” (31-6). *Eger iki yüz yıl dürişüp yazam / Anuñ bir gözini yazınca azam* “Eğer iki yüz yıl uğraşıp yazarsam onun bir gözünü yazınca azarım” (46-14). *İcāzet oluban içerü girür / Süheylüñ şāhāhe yüzini görür* “İzin çıkınca içeri girer; Süheyl’in şahane yüzünü görür” (66-6). *Eyü adı anuñ cihān toptolu* “Dünya, onun iyi adıyla doludur” (68-13). *Bilimezvenin kim niceye degin / Bu göñlüm benüm dērmeyiser ögin* “Bilmiyorum ki, ne zamana kadar benim bu gönlüm aklını başına almayacak?” (125-1).

3.1.1.3.5. *Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması*

a. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Anuñ rızkıyla olurlar diri “Onun (verdiği) rızık (sayesinde) hayatta kalırlar (5-15). *Anuñ emriyle şu sivrisiñek / Kim anda ne kuvvet var u ne eñek* “O’nun emriyle, kendisinde ne kuvvet ne de çene olan şu sivrisineek...” (8-6). *Yüzüñ şuyile şabr etmek gerek* “Edebinle, yüz aklığınla sabretmeli” (94-3). *Sevindi cühüd dedi bulayım / Senüñ dilegüñ ile bir olayım* “Sevindi Cühüd, bulayım, senin dileğine uygun hareket edeyim, dedi” (219-8).

b. “toğrı” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Anuñ boyına toğrı hîç düşmeye / ‘Aceb ağzına ger siñek üşmeye “Onun boyuna doğru hiç düşmesin” (226-15).

3.1.1.3.6. *Tamlanan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması*

a. Tamlanan Unsuru, “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Senüñ kim dilüñ var u bilüñ bile / Anı anmaz iseñ reva mı ola “Senin ki dilin ve bilgin var; (bu hâlde) O’nu anmazsan uygun mu olur?” (8-15). *Aña vü anuñ āl ü etbā’ına* “Ona ve onun nesline...” (14-6). *Ğamu ħavmüñ uşağın u irisın / Kığırur imiş kendü her birisin* “Bütün kavmin küçük ve büyüklerini, kendisi çağırır mı her birisini”

(59-5). *Seni görelî gitdi benüm 'aqlum u huşum* “Seni görelî benim aklım ve fikrim gitti” (109-5). *Benüm şükr mālum var u ni'metüm* “Benim –şükrolsun- malım ve nimetim var” (286-14).

b.Tamlanan Unsuru, “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Anuñ hükmi vü şer'i vü buyruğı / Ne var ise oldur nedür ayruğı “O’nun hükmü, şeriatı ve buyruğu ne varsa odur (hepsi); nedir başkası?” (10-8). *Kişinüñ gerek 'aqlı vü 'ilmi ola* “Kişinin aklı ve ilmi olmalı” (14-14). *Eyitdi dirîğā süheylüñ kanı / Yigitligi vü 'ıysı vü 'işreti* “Eyvah, Süheyl’in yigitliği, hayatı ve eğlencesi hani? dedi” (149-6). *Yā rab bilürsin benüm sırrumı / Şağıncumı vü hayrumı şerrümü* “Ya Rab, benim sırrımı, düşüncemi ve hayrımı şerrimi bilirsin!” (149-8). *Meger nev-bahār anlaruñ işlerin / Gerek bileydi vü teşvişlerin* “Meğer Nev-bahâr, onların işlerini ve teşvişlerini (içine düştükleri kötü durumu) bilmeliydi” (324-9).

c. Tamlanan Unsuru, Diğer Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Her eyvānda var tururdu bir taht u tāk / Kimi yeşim idi tahtınuñ kimi 'āc “Her eyvanda dururdu (vardır) bir taht ve taç; tahtının kimisi yeşim kimisi fildişiydi” (34-8). *Kızımın kaçan gördidi şüretin / Yā yüzün arısın u yā şüretin* “Kızımın suretini (resmini), yüzünün arılığını veya biçimini ne zaman gördü?” (184-15).

3.1.1.3.7. Tamlayan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Ayā cānum u bağrumuñ paresi / Çü yoğ durur ol nesnenüñ çaresi “Ey can ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-15). *Suyile yêlün arasındayiken / Yanar idi nite ki oda diken* “Su ve yelin arasındayken tıpkı diken(lerin) ateşte yandığı gibi yanardı” (253-4).

3.1.1.3.8. Tamlanan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

a. Tamlanan Unsuru, Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Cihānuñ ne kim ucu bucağıdır / Bela yurdu vü zahmet ocağıdır “Cihanın her ne ucu bucağı varsa (hepsi de) bela yurdu ve zahmet ocağıdır” (156-3). *Senüñ kadrüñ hürmetüñ bileler* “Senin kadrini ve hürmetini bilsinler” (19-8).

b. Tamlanan Unsuru, Zıt Anlamalı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Yā rab bilürsin benüm sırrımı / Şağincumu vü hayrumı şerrümi “Ya Rab, benim sırrımı, düşüncemi ve hayrımı kötülüğümü bilirsin” (149-8). *Dünü günü geçsün anuñ qahr ile* “Onun gecesi gündüzü kahr içinde geçsin” (250-11). *Benüm ışık ile yandı içüm taşum* “Benim içim dışım aşk ile yandı” (259-7). *Velî hergiz ol şāruñ için taşın / Gezer idi düzmişdi aña işin* “Ama kesinlikle o şehrin içini dışını gezerdi; işini ona (göre) ayarlamıştı” (261-11).

3.1.1.3.9. Tamlayan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru, Yakın Anlamalı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Kişi ‘aybına bahma gözünjı yum / Çalap teyrinüñ rahmetin andan um “Kişinin aybına bakma, gözünü yum; Allah’ın rahmetini ondan sonra um” (19-10). *Ṭutam buyruğun baş yüzüm üstine* “Buyruğunu seve seve yerine getireyim” (201-7).

b. Tamlayan Unsuru, Diğer Tekrar Gruplarından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru aynen ve zıt anlamalı tekrar gruplarından oluşmaktadır: *Girişti biri birine zevk édüp / Biri birinüñ hatırın güdüp* “Birbirinin hatırını hoş edip zevkle birbirine sarıldılar” (121-7). *Biri birimüz göñlini şoralum* “Birbirimizin hatırını soralım” (282-14). *Ulunuñ kiçinüñ şorardı hālın / Düşen kişilerün tutardı elin* “Büyüğün küçüğün hâlini sorardı; düşenlerin elinden tutardı” (242-7).

3.1.1.3.10. Tamlayan Unsuru, İyelik Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru, Teklik 1. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Siz istemeyesiz anuñ çaresin / Ya bilmeyesiz bağrumuñ pāresin “Siz istemezsiniz onun çaresini; yoksa bilmiyor musunuz bağrımın parçasını? (41-1). *Meger tāli imüñ gözi uyana* “Meğer talihim uyansın” (136-9). *Beni aña kim cānumuñ cānıdur / Yürecüğüñ derdi dermanıdur* “Beni ansın ki, canımın canıdır; yüreciğimin derdinin dermanıdır” (196-12).

b.Tamlayan Unsurun Teklik 3. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Çü zulm éde kendözinüñ nefesine “Zulm edince kendi nefesine...” (18-15). *Ḳamusuñun ataları pādişāh* “Hepsinin ataları padişah(tır)” (27-9). *Bölüklerini saçınuy açdı* “Saçının bölüklerini açtı” (109-12).

3.1.1.3.11. Tamlayan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Vezîr ile nakḳâş örü turdılar / Melik-zādenüñ ḳatına vardılar “Vezir ile Nakkaş, ayağa kalktılar; melikzadenin huzuruna vardılar” (44-8). *Gerek ise fağfur-ı çînüñ kızın / Dileyem senüñçün çökem dizin* “Gerekse Çin fağfurunun kızını senin için isteyeyim; (onun huzurunda) diz çökeyim” (51-11). *Meger şāh-ı çînüñ kızı nev-bahār* “Meğer Çin şahınının kızı Nev-Bahār...” (59-12). *Nakḳâş dedî gitme birazcuḳ otur / Bu şāh-zādenüñ göñlin ala getir* “Nakkaş, gitme, birazcık otur; bu şehzadenin gönlünü alıver, dedi” (67-11). *Dedî bilmedüñ mi benem nev-bahār / Ḳızı şāh-ı fağfuruñ éy nāmdār* “Ey adı sanı duyulmuş, tanımadın mı? Benim, Fağfur şahınının kızı (olan) Nev-Bahār, dedi” (161-2).

3.1.1.3.12. Tamalanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Anuñ vaşf-ı ḥālîñ işit kim niçe “Onun hâl vasfını işit ki nasıldır” (92-1). *Benüm ser-güzeştümi öñdin işit* “Benim maceramı önden işit” (233-11). *Anuñ ism-i zāti hoḳ allāhdur* “Onun zatının adı Allah’tır” (6-2).

3.1.1.3.13. Hem Tamlayan Hem Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Bular söyledüñ sözüñ birḳaçın / İşidürdi oğurlayın şāh-ı çîn “Çin şahı, bunların söylediği sözlerin birkaçını işitirdi gizlice” (211-1). *Bu şārumuzun dört ḳapusu var* “Bu şehrimizin dört kapısı var” (246-8).

3.1.1.3.14. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması

a. “-mAdIn” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Henüz aḥṣāmuḡ yarısı geçmedin / Cihān müşk ü kâfârını saçmadın “Henüz akşamın yarısı geçmeden, dünya misk ve kâfur (kokularını) saçmadan...” (260-14).

b. “-Up” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Biri birinüḡ ḥatırını güdüp “Birbirinin hatırını (almayı) bekleyip...” (121-7). *Süheylüḡ elini tutup nev-bahār / İletdi odasına andan* sorar “Nev-bahâr, Süheyl’in elini tutup odasına götürdü (ve) ondan sonra sorar...” (124-9).

c. “-IcAk” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması

Bular kapudan içeri giricek / Yürüyüp anuḡ üstine êricek “Bunlar, kapıdan içeri girince, yürüyüp onun üzerine yetişince...” (146-7). *Şehüḡ heybetini göricek kişi / Unıdur sözi vü yaḡılur işi* “Kişi, şahın heybetini görünce sözü unuttur ve işi yanlış yapar” (151-6). *Anuḡ sözün işdicek nev-bahār* “Nev-bahâr, onun sözünü işitince...” (330-5). *İşidicek ol sözlerini anun / Eyitdi ineḡ tandır işüḡ senüḡ* “Onun o sözlerini işitince senin işin çok acayıptır, dedi” (327-11).

d. Diğer Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması, “-erek” ve “-uban” zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil gruplarının isim unsurunu oluşturmuştur: *Gönilsün yemen yolına güyerek* “Yemen yoluna intizar ederek yönelsin” (141-4). *Bunuḡ şoḡını şanuban key düriş* “Bunun sonun düşünerek iyi çalış” (179-2). *Süheylüḡ atı sürçüben düşdidi* “Süheyl’in atı sürçerek (Süheyl) düştü” (299-5).

3.1.1.3.15. Tamlayan Unsuru İsim Fiil Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Baş oynamaḡuḡ çah günidür bugün / Baḡa kaçmak ölmekdür ölmek düḡün “Hayatı riske atmanın tam günüdür bugün; benim için kaçmak ölüm, ölmek (ise) düḡündür” (181-7).

3.1.1.3.16. Tamlanan Unsuru Kısaltma Gruplarından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Düşün *dahı binde biri tuş ola* “Düşün de (ancak) binde biri denk gelir, çıkar” (194-3). *Eyitdi hikāyet uzundur ineş / Kim ola anuñ onda birin anan* “Hikāye çok uzundur; kimdir (ki) onun onda birini anacak, dedi” (322-6). *Alup nev-bahārı yola girdi / Ol ikisinüñ göñli hem bir idi* “Nev-bahārı alıp yola girdi; o ikisinin gönlü zaten birdi (onlar hemfikirdi)” (349-11). Bu örneklerin ilk ikisinde, belirtili isim tamlamasının tamalanan unsurunun bulunma grubundan; son örnekte ise isnat grubundan oluştuğu görülmektedir.

3.1.1.3.17. Tamlayan Unsuru Kısaltma Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamasının bu kullanımında tamlayan unsur, bir isnat grubundan oluşmaktadır: **Eli açuğuş** *bağlu kalmaz işi / Güleç yüzlünüñ çatlu kalmaz kaşı* “Eli açık olanın işi bağlanmaz (iş çıkamaz girmez); güleç yüzlünün (ise) kaş(lar)ı çatık kalmaz” (358-3).

3.1.1.3.18. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından, Tamlanan Unsuru Bağlama Grubundan Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Bu oğlumuzuñ uşşı vü *‘aklı var / Kamu halk anuñ eyü hulkın sever* “Bu oğlumuzun ussu ve akli var; bütün halk onun iyi tabiatını sever” (348-2).

3.1.1.3.19. Ünlem Grubunun Tamlanan Unsurunu Oluşturan Belirtili İsim Tamlaması

Bil ey cānumuñ cānı kim genc ü māl / Dahı tahtımı saña ëtdüm helal “Ey canımın canı, (şunu) bil ki; hazine, mal ve tahtımı sana helal ettim!” (37-14). **Ayā cānum u bağrumuñ paresi / Çü yoğ durur ol nesnenüñ çaresi** “Ey canımın ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-15). **Dëdüñdi baña ey erüñ bilgesi** “Bana, ey erin (yiğidin, mertin) bilgesi! dedin” (97-2). **Dëdi ey benüm işimüñ çaresi / Gözüñ vü bağrumuñ pāresi** “Ey benim işimin çaresi, gözümün nuru ve bağrımın parçası! dedi” (125-2). **Dëdi nev-bahār aña kim ey benüm / Cān u cihānda varum u cānum** “Nev-bahār, ona ey benim canımda canım, cihanda varım! dedi” (133-2). **Dëdi ey iki gözümüñ aydını / Baña dīn durur saçunuñ bir dini** “Ey iki

gözümün ışığı, benim için saçının bir örgüsü din (gibi)dir! dedi” (147-1). *Süheyle dedi ey benüm kardaşum / Tolupdur senün sevgün içüm taşum* “Süheyle, ey benim kardeşim, içim dışım senin sevginle dolmuştur! dedi” (283-4).

3.1.1.3.20. Tamlayan ya da Tamlanan Unsuru Başka Bir İsim Tamlamasından Oluşan Belirtili İsim Tamlaması

Belirtili isim tamlamasında tamlayan veya tamlanan unsur bir başka isim tamlamasından oluşmaktadır ki bu tür isim tamlamalarına “zincirleme isim tamlaması” da denir. SN’de örneklerine toplamda 46 kez rastlanmıştır: *Anuñ mu ‘cizātlarınuñ ħaddi yoñ / Ne ħācet kim eyleyeven sözü çoñ* “Onun mucizelerinin haddi yok; sözü çok etmeye ne gerek var (ki)?” (10-3). *Dedi şāha naqqāş bir söz derem / Bu senün işinüñ kayusın yērem* “Nakkaş, şaha; bir söz derim, senin bu işinin sıkıntısını çekerim, dedi” (55-12). *Senün ħükmün altındadır kamusı / Utanma vü bir yaña қо nāmūsı* “Hepsi, senin hükmün altındadır; utanma ve namusu bir tarafa koy (çekinme)!” (56-2). *Ki bugün yemen şāhınuñ oğlu uş / Geçer idi çine saña geldi tuş* “...Ki bugün Yemen şahının oğlu, Çin’e giderdi, sana denk geldi işte” (56-7). *Senün dostuñ oğlu durur bu kişi* “Bu kişi, senin dostunun oğludur” (56-8). *Anuñ bigi ādem bu ‘ālemde yoñ / Yüzi nūri anuñ hıç ādemde yoñ* “Onun gibi (bir) adam bu âlemde yok; onun yüzünün nuru hiçbir insanda yok” (68-7). *Yārumuñ ‘ışkı odı çün eyledi cāna eşer* “Yârimin aşk ateşi cana tesir ettiği için...” (91-11). *Dedi ey benüm işimün çāresi* “Ey benim işimin çaresi! dedi” (125-3). *Cihān mālı olursa az u çoñ / Anuñ ‘ışkı öñinde bir çöpçe yoñ* “Dünya malı az ya da çok olsa (da) onun aşkı önünde bir çöp kadar (değeri) yok” (131-13). *Şāruñ kapusı yolını tut gid* “Şehrin kapısının yolunu tut, git” (155-1).

3.1.1.4. Cümlede Kullanımına Göre Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.4.1. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

Alalum ne şāhuñ kıızıysa anı “Hangi şahın kızı olsa onu alalım” (40-12). *Ĥaķīkat bil ol gönlün alan perî / Cihānda kamu ħublaruñ serveri* “(Şunu) gerçek bil ki; o gönlünü alan peri (gibi) güzel, dünyada bütün güzellerin padişahı(dır)” (46-9). *Ki anuñ her birisidür ölüm eridür* “...Ki onların herbirisi ölüm eri(dir (Azrail gibidir))” (64-5). *Bizüm zahmetümüzdür baş ağrısı* “Bizim zahmetimiz baş ağrısıdır” (138-2). *Bugün meclisümüz anuñ katıdur* “Bugün, meclisimiz onun huzurudur” (139-9). *Bu*

kardeşumuzdur bizüm şek degül “Bu, bizim kardeşimizdir (bunda) şüphe yok(tur!)” (143-12).

3.1.1.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Anuñ şāhı tālis ü server kişi / Ki illerde yogıdi anuñ işi “Onun şahı Talis(tir) ve (o) server kişi(dir); ki illerde onun bir eşi yoktur” (202-10). *Hemîn oğlı tālisüñ ol bir imiş* “Talis’in oğlu sadece oymuş” (203-1). *Anuñ ayru bir hücresi var imiş* “Onun ayrı bir hücresi varmış” (207-10). *Çevük gör ki misli anuñ az idi* “İyi gör ki onun benzeri azdı” (222-11). *Hemîn dem buyurdı ki beş on kişi / Ki her birinüñ yürimekdî işi* “Hemen (o) an buyurdu ki; her birisinin işi yürümek olan beş on kişi...” (287-11).

3.1.1.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Bayık ‘āşıkun ol dem işi oñar “Açıkça, âşığın o an işi rast gider” (124-6). *Bugün pādīshāh sensin ü ben fakîr / Fakîrün olur tuhfesi hem hakîr* “Bugün sen padişahsın, ben (ise) fakirim; fakirin hediyesi (ise) naçizane olur” (198-9). *Kirpiklerinüñ nāzük oñı sîneme batdı* “Kırpiklerinin nazik oku, sineme battı” (109-1). *Bu göñlüm benüm dèrmeyiser ögin* “Benim bu gönlüm, aklını başına almayacak” (125-1). *Eger sözümi tutasın genc ü māl / Senüñ hāsılun ola yohsa vebāl* “Eğer sözümü tutsan kazancın hazine ve mal; yoksa (üzerinde) vebal olur” (243-11). *Anuñ şavkı gül yüzini yēñdidi* “Onun palaklığı güneşe galip geldi” (265-6).

3.1.1.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Çü ben bahtum ol şūrete anşuzın / Şanasın ki görmişem anuñ yüzin “Ben, o surete (resme) ansızın bakınca sanki onun yüzünü gördüm” (273-14). *Bu sözden dönen kişinüñ kanını / Dökeydük aluban hānumānını* “Bu sözden dönenin mal mülkünü alıp kanını dökeydik (onu öldüreydik)” (242-1). *Şaçumun kılın tut u kılın sebab* “Saçımın telini tut ve (bunu) sebep kıl” (116-8). *Sizün bir sözünüz iki etmedük* “Sizin bir sözünüzü iki etmedik” (138-7). *Yaraşsuzınun eksigin kamu ben / Düzem il ü gün degüldür yabān* “Teçhizatsızının eksisini bütünüyle ben temin edeyim; el gündür, yaban değil(dir). *Figān etdi yēñemedi kendözin / İşidimez idi naqqāşun sözün* “Feryat etti kendisine hâkim olamadı; Nakkaş’ın sözünü işitemezdi” (323-8).

3.1.1.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Bu ulular **olur idi müdām / Resülün katında** ‘aleyh ‘s-selām “Bu ulular, daima Resul Aleyhisselam’ın huzurunda olurdu” (13-5). **Erün gevherine tahammül gerek / Evün düzenine tecemmül gerek** “Erin mücevherine tahammül; evin düzenine süslenme gerek” (15-8). **Çü ‘ışkun denizinde sen uşda ğark / Neye olur ise yapış étme fark** “Aşkın denizine daldığın için neye olursa (olsun) tutun, ayırt etme!” (116-5). **Süheylün elinde degül ihtiyār** “Süheyl’in elinde değil tercih etme (hakkı)” (77-15).

3.1.1.4.4.2. Fiili Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Bilürdi ki ol tımdan éder nazar / **Anuñ karşıısına bunu gör nêder** “Onun damdan baktığını bilirdi; onun mukabilinde bunun ne yaptığını gör” (108-8). **Tapuñdan senün ayruluñ kim diler** “Kim senin hizmetinden ayrılmak ister?” (128-5). **Süheylün katında düzüñüz toyı** “Sühey’in huzurunda kurun şenliği” (139-10). **Senün fikrine düşmiş idüm bayık** “Kesinlikle senin aklına düşmüştüm” (122-12). **Ki bensüz günün dün nite geçdidi / Hele cān tenümnden benüm uçdıdı** “...Ki bensiz günün dün (gece) nasıl geçti? Hele can benim tenimden uçtu (öldüm)” (124-10). **Şāruñ yöresine inerdi** yayah “Şehrin yöresine inerdi yaya (olarak)” (157-6).

3.1.1.3.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

3.1.1.3.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

İsim cümlesinde zarf olarak kullanılan belirtili isim tamlamasının fazla örneği yoktur: **Benüm dilegümce degül işbu iş / Bu iş anşuzın olsa key şarp imiş** “Benim istediğim gibi değil bu iş; bu iş ansızın olsa çok zormuş” (212-6).

3.1.1.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Anuñ korhusından revān kaçduñ “Onun korkusundan hemen kaçtık” (197-14). **Süheyle bir ayañ tutdı ki uş / Anuñ şaylığına bunu eyle nūş** “Süheyle bir kadeh tuttu ki, işte onun şerefine bunu iç (dedi)” (107-6). **Örü turur iken ele aldı cām / Anuñ ‘ışkına anı içdi tamam** “Ayağa kalkarken eline aldı kadeh; onun aşkına onun hepsini içti” (108-9). **Yiğitligüm oñtında oldum koca** “Yiğitlik (gençlik) çağında ihtiyar oldum” (374-7). **Anuñ korhusından kamu kurd u kuş / Ki derler ‘arabca tuyūr u vühūş**

/ *Eger tağda ola veger ovada* “Onun korkusundan, Arapça(da) kuşlar ve vahşiler denen kurt ve kuş, ister dağda; ister ovada olsun...” (241-3 /4). **Sine her biri *ķorkusından anuñ*** “Herbirisi, onun korkusuyla siner” (349-4).

3.1.1.4.6. Cümle Dışı Olarak Kullanılan Belirtili İsim Tamlaması

Fazla örneği olmamakla beraber belirtili isim tamlaması, iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinde yer alarak bir cümle dışı unsur teşkil etmektedir. Örneği şudur: *Atası dedi ağlayu benüm cānum* / *Niçün istediñ ölümümi sen benüm* “Babası, ağlayarak (ey) benim canım, sen benim ölümümü neden istedin? dedi” (49-3).

3.1.1.5. Belirtili İsim Tamlamasının Diğer Özellikleri

Yukarıdaki özellikler haricinde belirtili isim tamlamasının başka bazı özelliklerine de rastlanmaktadır. Şöyle ki:

3.1.1.5.1. Tamlanan Unsurun Birden Fazla Unsurdan Oluşması

Anuñ ğuşşası fikri key çoğidi “Onun kaygısı ve fikri çok fazlaydı” (27-12). *Süheylüñ görür ħulķını yüzüni* “Süheyl’in tabiatını (huyunu) ve yüzünü görür” (71-1). *Benüm āh ile sözüm ağladuğum şol* / *Ki benden ayrudur ol kamu ħublaruñ ħāni* “Benim ah ile sözüm ve ağlamamın (sebebi) şudur ki; benden ayırdır o bütün güzellerin hanı” (82-5). *Bilürven savaşuñ yatın kolayın* “Savaşın usul ve kolaylığını bilirim” (181-13).

3.1.1.5.2. Tamlayan ve Tamlanan Arasına Herhangi Bir Unsurun Girmesi

SN’nin bir şiir olması kelime grupları arasına sıklıkla başka unsurların girmesine yol açmıştır. Belirtili isim tamlamasının, araya başka unsur girerek kullanımına 126 defa rastlanmaktadır. Burada, tamlayan ve tamlanan arasına, genelde bir cümle; seyrek olarak da sıfat tamlaması, isim tamlaması, cümle dışı unsur, kuvvetlendirme edatları ve zamir de girmiştir: *Kimüñ geçdi bir günü güle güle* “Kimin bir günü güle güle geçti?” (178-9). *Ecel kişinüñ bağlayıcaķ gözün* / *Bilüsin alur örce eyler sözün* “Ecel, (bir) kişinin gözünü bağlayınca aklını alır; kısıtlar sözünü” (181-1). *Benüm şāh-ı çinden çü yoğdur udum* / *Yanar oda girem çıkaram adum* “Benim Çin şahından çekingem olmadığından yanan ateşe gireyim, adımlı çıkarayım (ün salayım)” (181-6). *ķızımuñ kaçan gördidi şüretin* “Kızımın yüzünü ne zaman gördü?” (184-15). *Eyitdi gideyim benüm yoh suçum* “Gideyim, benim suçum yok, dedi” (142-8). *Görüp*

nev-bahāruḡ şuda *gölgesin* “Nev-bahâr’ın gölgesini şuda görüp...” (25-6). *Peşimānlıḡuḡ* şonra *aşşısı* yoh “Pişmanlığın sonra faydası yok” (48-14). *Cömerd olıcaḡ kişinüḡ* halk *adın* / *İşidüp severler anı görmedin* “Cömert olunca, halk, kişinin adını işitip onu göremeden severler” (59-9). *Demezven atamuḡ* ki *köşkine* gel “Babamın köşküne gel, demem ki” (113-14). *Bayık āşıḡuḡ* ol dem *işî oḡar* “Açıkçası, o zaman aşığın işi rast gider” (124-6). *Benüm daḡı sırrumdan agāhdur* “Benim de sırrımdan haberdardır” (206-5). Ne kim *anuḡ* ol demde *ḡāliydî* “Onun o zaman hali neydiyse...” (225-4). *Benüm hem ḡatumda ḡalındı mı ḡeng* “Benim de kapımda ḡalındı mı ḡeng” (229-5). *Benüm ayaḡuma ḡolaşdı işüm* / *Benüm hoḡ elümünden uçupdur kuşum* “Benim ayağıma dolaşmıştır işim; benim elimden kaçmıştır kuşum” (237-1). *Kişinüḡ ḡü ḡükmünde olmaya dil* / *Sen o dili bıçaḡile iki dil* “Dil, kişinin hükmünde olmazsa sen, o dili bıçakla ikiye böl” (243-15). *Senüḡ ben ḡikāyetlerüḡ bilürem* “Ben, senin hikâyelerini bilirim” (266-8). *Anuḡ daḡı tedbîrüḡ eyleyevüz* “Onun da önlemini alalım” (287-6). *Anuḡ kimse feryādına êrmedi* “Onun feryadına kimse erişmedi” (342-15). *Anuḡ daḡı elbetde hem ‘özri* var “Onun da elbette özrü var” (373-13).

3.1.1.5.3. Tamlayan ve Tamlanan Unsurun Yer Değiştirmesi

Bir şiir olmasının ve veznin etkisiyle SN’de, belirtili isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan unsurların sıklıkla yer değiştirdiğine rastlanmaktadır. Bu şekilde kullanılan belirtili isim tamlaması sayısı 135’tir: *Ḳoparmışdı ḡapusını ḡayberüḡ* / *Bilür idi aḡvālîni ḡanberüḡ* “Koparmıştı Hayber’in kapısını; Kanber’in ahvalini bilirdi” (112-15). *Cemālî kişinüḡ olur ḡilmden* / *Kemālî kişinüḡ olur ‘ilmden* “Kişinin yüz güzelliḡi hilmi; kemali ise ilmiyle olur” (16-3). *Ḳatumda benüm* var idi bir *kitāb* “Benim huzurumda bir kitap vardı” (26-12). *Adı ristetalis idi ol kişinüḡ* / *Ḳolayını bilür idi şāḡ işinüḡ* “Adı Ristetalis’ti o kişinin; şah işinin kolay (yönlerini) bilirdi” (29-8). *Ḳamu dileḡi şāḡuḡ oldu tamam* “Şahın bütün dileḡi tamamlandı” (30-11). *Şabā yırtar idi yaḡasın ḡülün* / *Figānı çıkardı göḡe bülbulün* “Saba (rüzgârı), gülün yakasını yırtardı; bülbulün feryadı (ise) göḡe çıkardı” (35-1). *Ümîzüm ḡü ‘ālemde sensin benüm* / *Yüzüḡi göriceḡ sevinür cānum* “Dünyada, benim ümidim sen olduğundan, yüzünü görünce canım sevinir” (51-7). *Yaraşmaz başumda benüm şimdi tāc* “Benim başıma, taç şimdilik yakışmaz” (51-15). *Ḳavüm ḡable ḡulluḡḡular il ü şār* / *Tamāmet sarāyına şāḡuḡ üşer* “Kavim kabile, kulluḡḡular (hizmetçiler), il ve şehir (halkı), tamamıyla şahın sarayına toplanır” (54-15).

3.1.1.5.4. Belirtili İsim Tamlamasının Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması

Dêdi êy benûm işimûn çaresi / Gözüm nûrî vü bağrumun pâresi “Ey benim işimin çaresi, gözümün nuru ve bağrımın parçası! dedi” (125-3).

3.1.1.5.5. Tamlanan Unsurun Birleşik Sıfattan Oluşması

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlamasının örneği şudur: *Bizüm kızkardaşumuz hele uş budur / İnanmazsın indi bize hoş budur* “Bizim kızkardeşimiz işte budur; hoş, şimdi bize inanmazsın (ancak gerçek) budur” (145-12).

3.1.1.5.6. Belirtili İsim Tamlaması ve Sıfat-Fiil Grubunun İç İç Kullanılması

Bu şekil kullanımlarda, sıfat-fiil grubunu oluşturan ek “-dUk” ekli sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır. Grup, bir belirtili isim tamlaması olmasının yanında aynı zamanda bir sıfat-fiil grubudur da: *Anuñ gıtdüğini reva görmedüm* “Onun gitmesini reva (uygun) görmedim” (50-1). *Çü şāhuñ dēdūğın işitdi naqqāş / Eyitdi yēr üstine koyuban baş* “Nakkaş, şahın dediğini işitince saygıyla eğilip söyledi...” (54-2). *Çü fağfur anuñ içdüğini görür / Buyurur ki sākî gerü taldurur* “Fağfur, onun (içki) içtiğini görünce emreder, saki (ise) tekrar doldurur” (78-10). *Şār içinde kanķi yaña ki arar / Kimūñ қоңşuluğıduğını sorar* “Şehir içinde hangi tarafa varırsa kimin komşu olduğunu sorar” (89-3). *Melik-zāde tutdı anuñ dēdūğın* “Melikzade, onun dediğini yerine getirdi” (123-9).

3.1.1.6. Belirtili İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

3.1.1.6.1. Tamlayan Unsuru Oluşturan İsmi “-duk / -dük” Sıfat-Fiil Ekli Bir İsimden Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde tamlayan unsurunun, olumsuzluk yapan fiilden fiil yapım ekli (-mA-) bir fiilden sonra gelen “-mA” mastar ekine karşılık SN’de “-duk / -dük” sıfat fiil ekli bir isim bulunmaktadır: *Sēzerven ki gelmedüğünū ucı / Bu durur öküş içemez süci* “(Öyle) hissederim ki gelmemesinin nedeni, fazla içki içememesidir” (86-2).

3.1.1.6.2. *Günümüz Türkiye Türkçesinde Özne Olarak Kullanılan Şahıs Zamirinin SN’de Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayanı Olarak Kullanılması*

SN’de teklik birinci şahıs zamiri, günümüz Türkiye Türkçesinden farklı olarak şu iç içe birleşik cümleli örnekte özne olarak değil; belirtili isim tamlamasının tamlayanı konumundadır. Bunda veznin de tesiri söz konusudur: *Dédi uş benüm karnımı toyuram / Ne av avlayam u ne atum yoram* “Şimdi benim karnımı (ben, karnımı) doyurayım; ne av avlayayım ne (de) atımı yorayım, dedi” (196-5).

3.1.1.6.3. *Birleşik Kelime ve Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Kullanılan “Yeryüzü” Kelime Grubunun Belirtili İsim Tamlaması Şeklinde Olması*

Veznin de tesiriyle bugün bir belirtisiz isim tamlaması kalıbında olan “yeryüzü” birleşğine, SN’de belirtisi isim tamlaması kalıbında rastlanmaktadır. Bu kullanımın örneği şudur: *Everdi gèrū gece nohtın ola / Yèrūñ yūzi karanuluḥ ṭola* “Ne zaman tekrar gece olacak ve yeryüzü karanlık olacak diye acele ederdi” (123-13).

3.1.1.6.4. *“ne” Soru Zamirinin Tamlanan Ekini Yardımcı Ses Olmadan Alması*

Günümüz Türkiye Türkçesinde “ne” soru zamiri tamlanan ekini yardımcı sestten sonra alır; ancak SN’de bir yerde söz konusu zaminin tamlanan ekini direkt aldığı görülür: *Ki bunda nite düşdün idi eyit / Neñ olur senüñ uşbu güzel yigit* “...Ki buraya nasıl düştün (rastladın) söyle; bu güzel genç senin neyin olur?”(256-6).

3.1.1.7. *Belirtili İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları*

Belirtili isim tamlamasının toplam kullanım sayısı 932’dir. İyelik grubu, sıfat tamlaması ve birleşik fiil grubu gibi belirtme gruplarına oranla az bir kullanıma sahip olan belirtili isim tamlamasıyla ilgili sayısal verileri ve yüzdelik oranları aşağıdaki tablolarla gösteriyoruz:

Tablo 1.2. Belirtili İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Tamlamalarına Yüzdelik Oranı

Belirtili İsim Tamlaması	932	%2.39	%3.85	%14.88

Tablo 1.3. Belirtili İsim Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Belirtili İsim Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Unsurları Kurallı Dizilen Belirtili İsim Tamlaması	671	%72
Unsurları Devrik Dizilen Belirtili İsim Tamlaması	135	%14.48
Unsurlarının Arasına Başka Unsurlar veya Unsur Giren Belirtili İsim Tamlaması	126	%13.52

3.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Belirtisiz isim tamlaması, “tamlayanı eksiz, yalın durumda bulunan, tamlananı teklik üçüncü iyelik eki almış olan, tamlayan ile tamlanan arasında sürekli bir anlam bağı bulunan ad tamlaması”dır (Korkmaz, 2017: 89-90). “Tamlayan adın konuşan ve dinleyence belirtisiz olduğu ad tamlaması”dır (Hengirmen, 2009: 65). “Tamlayanı ilgi durumu eki almamış tamlama. Bu tamlama daha çok cins kavramı belirtir” (Topaloğlu, 2019: 32).

3.1.2.1. Yapısına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması

SN’de en fazla kullanılan kelime gruplarından birisi belirtisiz isim tamlamasıdır; tespitlerimize göre SN’de kullanılan belirtisiz isim tamlaması sayısı toplamda 1032’dir ve bunlara bazı örnekler şunlardır: *Eşer eylemiş ‘işğ odu cānına / Söze başladı oturdu yanına* “Aşk ateşi canına tesir etmiş (işlemiş); söze başladı, oturdu yanına” (60-13). *Ṭuru geldi vü girdi bāğ içine / Ki nuḳl u süci yine vü içine* “Meze yemek ve içki içmek için kalkıp geldi ve bahçeye girdi” (103-2). *Vèribidi naḳḳāşī šāh ḳatına* “Nakkaş’ı şahın huzuruna gönderdi” (137-10). *Elin aldı ağdurdu taht üstüne* “Elinden tuttu, tahtın üstüne çıkardı” (279-15). *İşitdi naḳḳāş aḡlar iken ünin / Dèdi bulmuşam uşda fursat günin* “Nakkaş, (o) ağlarken sesini duydu; bulmuşum işte fırsat

günü, dedi” (323-4). *Oğul çün ata dilegince gide / Aña dahı hem oğlı eyle ede* “Eğer oğul, babasının rızasına göre hareket ederse ona da oğlu aynı şekilde davranır” (347-9). *Dün içi kıgırursın yalunuz / Kimesne olmaz baña kılavuz* “Geceleyin çağırırın yalnız; (o zaman) kimse bana kılavuz olmaz” (113-3).

3.1.2.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.2.1 Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Yabancı Kelimelerden Oluşanlar

Çü cān luṭfi ḥūnında ṭada ṭadım / Dēmesūn ki ben maʿrifetden yādım “Can, lütuf sofrasında nasibini alınca, ben marifetin yabancısıyım! demesin” (3-4). *Olaruṇ odasına yol ṣordı / Ṣār kavmine bir gün ol ṣordı* “Onların odasına (gitmek için) yol sordu; şehir halkına bir gün o sordu” (324-10). *Zihī kudret ehli nēder ḳoldaşı / Zihī ḥikmet issi nēder yoldaşı* “Güzel, kudret sahibi, yardımcıyı ne yapsın? Hoş, hikmet sahibi yoldaşı ne yapsın?” (7-1). *İlerü geçemizvenün bir ḳarış / Beni ḳo haḳ nūrına var ḳarış* “Bir karış (dahi) ileri geçemem; beni bırak (da) var Hak nuruna karış” (12-11). *Getürmiş kitābda ol uşlu kişi / Ki haḳ rahmeti olsun anuṇ işi* “O uslu kişi kitapta bahsetmiş ki; Hak rahmeti onun eşi (dostu) olsun” (27-1). *Seher vaḳti dünüṇ ḳaranusına / Batar nūr oḫı bir baḫ u key sına* “Seher vakti nur oku, gecenin karanlığına batar; bir bak (hele) iyice sına” (172-11). *Bayıḳ ḥile edici bulmaz felāḥ / Fesād ehli işinde olmaz ṣalāḥ* “Kesinlikle, hile edici kurtuluşa ermez; fesatçılar (ise) işinde doğruyu bulamaz” (174-7). *Pes āḡāz edüp ḳışsa naḳşın dēdi* “Sonra, başlayıp kıssanın resmini söyledi (kıssadan bahsetti)” (331-5).

3.1.2.2.2. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Deḡiz ḳıranında gece yatduḡın / Anuṇ ile ḳızḳardaşı nētdüḡin* “Deniz kenarında gece(leyin) yattığını, onunla kızkardeşinin ne yaptığını...” (329-14).

3.1.2.2.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, Tamlanan Unsurun Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Eşer eylemiş ʿışḳ odı cānına / Söze başladı oturdı yanına “Aşk ateşi canına tesir etmiş (işlemiş); söze başladı, oturdu yanına” (60-13). *Ṭuru geldi vü girdi bāḡ içine / Ki nuḳl u süci yine vü içine* “Kalkıp geldi ve girdi bağ içine ki meze yesin ve içki içsin” (103-2). *Vēribidi naḳḳāşı ṣāḥ ḳatına* “Nakkaş’ı şahın huzuruna gönderdi” (137-

10). *Elin aldı ağdurdı taht üstüne* “Elinden tuttu, tahtın üstüne çıkardı” (279-15). *Feşâhat denizine talubanın / Çıka geldi gevherler alubanın* “Güzel ve açık konuşma denizine dalarak (oradan) mücevherler alıp çıkageldi (böylece konuşmaya başladı)” (322-14). *İşitdi nakkâş ağlar iken ünün / Dedi bulmuşam uşda fırsat günün* “Nakkaş ağlarken sesini işitti; bulmuşum işte fırsat gününü!” (323-4). *Dağı görmemiştir cihân işini / Ne yadını anlar ne bilişini* “Henüz görmemiştir dünya işini (tecrübesizdir); ne yabancıyı anlar ne de tanıdığını” (50-6). *Güneş çünkü masrıktan baş kaldırur / Cihân içini nûr ile tolderur* “Güneş, Doğu’dan yükselince dünya nurlanır” (76-12). *Müslümânlık işin ilerü getir / Müslümân olıgôr ferâgat ötür* “Müslümanlık işini ileri getir (ona uygun hareket et); Müslüman oluver, feragattan geç” (9-3).

3.1.2.2.4. Tamlayan Unsuru Türkçe, Tamlanan Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Gönül ehline ‘ışkın eyler nedim “Gönül ehline, âşıkını dost eyler” (3-5). *Kişi fikri aña nite erişür* “İnsan akli ona nasıl erişir (onu nasıl idrak eder)?” (11-7). *Eger lutf edüp şeh varursa aña / Görüp tenri şun’ını kala taña* “Eğer şah lütfedip ona varırsa (o zaman) (onu) görüp Tanrı’nın sanatına hayran kalır” (69-1). *Çü aydınlığa döndi kara gece / Güneş nûrî başladı ağdı yüce* “Kara gece aydınlığa döndüğü için güneş nuru, yükselmeye başladı” (73-6).

3.1.2.2.5. Tamlayan Unsuru Dönüştülük Zamirinden Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu kullanımda tamlayan unsur, “öz” ve “kendi” dönüştülük zamirlerinden oluşmaktadır.

a. Tamlayan Unsuru “öz” Dönüştülük Zamirinden Oluşanlar

Ol arada bünyâd urıvëreyim / Süheylî ben öz katuma dëreyim “Orada bir bina yapıvëreyim; Süheyl’i öz huzuruma getireyim” (88-11). *Hemîn hâşıl öz göynügidür ü renc / Ki müflis kişi bula düşinde genc* “Şimdi, kazanç kendisinin (içinin) yanması ve eziyettir ki müflis kişi, hazineyi rüyasında (ancak) bulur” (194-4).

b. Tamlayan Unsuru “kendü” Dönüştülük Zamirinden Oluşanlar

Çalap tenri aña habîbüm dedi / Adın kendü adıyla қоша қодı “Tanrı, O’na habibim (sevgilim) dedi; (O’nun) adının, kendi adıyla birlikte anılmasını sağladı” (10-6). *Şorar kendü lafzıyla şâh aña / Hikâyet nitedügin önden şoña* “Şah, ona kendi

diliyle, hikâyenin nasıl olduğunu baştan sona (kadar) sorar” (44-1). *Elin duta geldi süheyle degin / Ağırlar idi zîre kendü begin* “Elini tutup Süheyl’e kadar geldi; sanki kendi beyini ağırlardı” (66-4). *Velî kendü ululuğun eyledi / Gelüp bu garîblerni bayladı* “Ama kendi büyüklüğünü gösterdi; gelip bu garipleri zengin kıldı” (70-8). *Süheyl eydür işbunu çün söyledüñ / Beni kendü şāhūña kul eyledüñ* “Süheyl, işte bunu söylediğinden (ve) beni kendi şahına kul eylediğinden dolayı, dedi...” (113-11).

3.1.2.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.3.1. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek ‘arz iñen sehl ola “Ehil olan şu kimse hizmetinde, sözü arz etmek çok kolay olur” (20-10). *Nāz ile nāzük besledüğüm ten dōşene taş / Ol kanı ki yumşak dōšek içinde yaturdı* “(Bir zamanlar) yumuşak dōšek içinde yatan, nazik(çe) beslediğim ten(im) taşla kaplansın! Nerede o (günler)?” (165-9). *Cühūd eydür iki gözüm üstüne / Tutam buyruğun baş yüzüm üstüne* “Cühūd, iki gözüm, baş ve gözüm üstüne! tutayım buyruğunu, dedi” (201-7).

3.1.2.3.2. Tamlayan Unsuru İyelik Gruplarından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru, Teklik 1. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Eger tızcek oğlumu getüresin / Geçüp tahtum üstüne oturasın “Eğer hemen oğlumu getirirsen geçip tahtıma oturasın!” (54-1). *Demiş kim çalap ger érüre gelem / Kadeh gëri atam elinden alam* “Eğer Allah ulaştırırsa geleyim; babamın elinden kadehi tekrar alayım” (78-2). *Andan berü kim şüreti nakşını görmişem / Dāyim akar gözüm yaşı bir lahza tırmadı* “(Onun) suretinin nakşını (resmini) gördüğümünden beri, daima gözyaşım akar (ve) bir an (olsun) durmadı” (96-1). *Sühey eydür anı ki ben görmişem / Cānum terkinu anuñ için urmuşam* “Süheyl, ben onu gördüm; canımdan onun için geçtim, dedi” (105-3).

b. Tamlayan Unsuru, Teklik 2. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Tutam şırruñı gizleyübilesin / Gözüñ yaşını nicesi silesin “Varsayalım (ki) sırrımı gizleyebilirsin (ya) gözünün yaşını nasıl sileceksin?” (80-1). *Aña katı gelse atanuñ güci* “Atanın gücü ona fazla gelse...” (200-3). *Atañ uş kocaldı vü sensin yigit / Otur tahtuñ üstüne bu fikri unut* “Baban, işte kocaldı (yaşlandı) ve sen gençsin; otur tahta (ve) bu fikri unut!” (51-9).

c. Tamlayan Unsuru, Teklik 3. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Güneş alına vü kaşına hilal / Kul oldu ağzı yarına zülâl “Güneş, alına; hilal, kaşına; saf su ise ağzı suyuna kul oldu” (10-2). *Ayağı tozun sürme edindi ‘arş / Yüzün na ‘lini altına etti ferş* “Arş, ayağının tozunu gözüne sürme etti; yüzünün nalını (ise) altına yaygı etti” (11-4). *Eliyile ‘aklı evini yıkar / Ayağıla dini direğin kaçar* “(Kendi) eliyle akıl evini yıkar; ayağıyla dininin direğini yıkar” (16-11). *Ki bir dem niçe dürlü olursa kayd / Ola kim edem göhli kuşını şayd* “...Ki bir zaman nasıl bir fırsat olsa da belki gönül kuşunu avlayayım” (21-1). *Oğul çün ağa atası tahtına / Zeval ermeye devlet ü bahtına* “Oğul, babasının (yerine) tahta çıkarsa (o zaman) (babanın) devlet ve bahtına zeval erişmez” (27-14). *Kağıdı sarâyına ‘azm eyledi / Dahı göhli içinde cezm eyledi* “Sinirlendi, sarayına doğru yol aldı ve içinden kesin karar verdi” (32-13). *Atası gözinde öpüp ağladı / Gözi yaşı ırmahlayın çağladı* “Babası, gözünden öpüp ağladı; gözyaşı ırmak gibi çağladı (aktı)” (54-14).

d. Tamlayan Unsuru Çokluk 1. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Sana dedüm âhir süci içmegil / Şakın şırrumuz örtisin açmağıl “Sonuçta, sana içki içme, sakın sırrımızın örtüsünü açma (aşıkâr etme), dedim” (79-10). *Şunuñ bigi zevk eyledi ol kişi / Ki ağlamağ oldu kamumuz işi* “O kişi, öyle bir zevk eyledi ki, hepimizin işi ağlamak oldu” (86-12). *Yemende sen idün ben çîndedüm / Dün ü gün sarâyumuz içîndedüm* “Sen Yemen’de, ben Çin’deydim; gece gündüz sarayımızın içindeydim” (120-4). *Gemimüz içinde delim nesne var / Geyesi vü yeyesi māl u tavar* “Gemimizin içinde birçok nesne var; giyecek, yiyecek, mal mülk...” (219-3).

3.1.2.3.3. Tamlayan Unsuru Bağlama Gruplarından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

İçüp hikmet ü ma ‘rifet şerbetin / Bütün er oluban uşatsun putun “Hikmet ve marifet şerbetini içip, tam (kemale ulaşmış) er (yiğit) olup parçalasın putunu” (12-10). *Revā olmaya uymağıl sen bu söze / Bu zevk u bu temāşā ‘ıyşın bize* “Bu zevk ve bu eğlence bize uygun gelmez; sen bu söze uyma!” (81-10). *Nefir ü nakāre vü şurnā üni / İñen katı vehme birağdı anı* “Bağırtı(lar), davul ve zurna sesi, çok fazla vehme bıraktı onu” (238-5). *Ki ben dahı il ü gün issiyidüm / Kazā geldi başdan elümi yudum* “...Ki

ben de il gün (meleket) sahibiydim; kaza geldi, baştan (hayattan) elimi çektim” (33-3).

b. Tamlayan Unsuru “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubunundan Oluşanlar

Bu kullanıma az sayıda rastlanmaktadır: *Yigit yegli uydı bana çevredin / Urindum ḥarāmî vü uğrı adın* “Genci yaşlısı uydu bana çevreden; harami ve hırsız adını takındım” (285-5).

3.1.2.3.4. Tamlayan Unsuru Farsça Terkipten Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Sinek zinde filin kulağın burar / Hevā kavş-i kuzah yasını kurar “Sinek, zinde (bir) filin kulağını burar (onu uyarır); hava, gökkuşağı yayını kurar” (7-14). *Çü şāh-zāde söyledüğün gördiler / Şoloğ dem atasına yügürdiler* “Şehzadenin (söz) söylediğini görünce hemen babasına seğirttiler” (45-6). *Süheyl-i yemen ‘ışkına nüş eder / Geçen sözi cümle ferāmūş eder* “Süheyl aşkına (içkiyi) içer; (bahsi) geçen sözün hepsini unuttur” (78-11). *İşidicegez nev-bahār anası / Dêr âdem degül imiş uşanası* “Nev-bahâr’ın anası, (bu sözü) işitince uslanası adam değilmiş, der” (85-9). *Bu kez çün bilindi kim ol kız imiş / Şāh-ı çîn kıztur zihî müşkil iş* “Bu kez onun kız olduğu bilindi; Çin şahının kızıdır, ne de müşkül (bir) iş! (dediler)” (207-12). *Bunuñ bir ‘ışk-nāme sözün / Ki meşğül olup düzmişem anşuzın* “Bunun gibi bir aşk mektubunun sözünü, meşgul olup ansızın meydana getirmişim” (372-1).

3.1.2.3.5. Tamlanan Unsuru Farsça Terkipten Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına fazla rastlanmaz. Şu örneği veriyoruz: *Göñülden göñüle ahi yol olur / Hemîn ‘ışk ser-māyesi ol olur* “Gönülden gönüle yol olur; aşkın sermayesi daima o olur” (94-13).

3.1.2.3.6. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtili isim tamlaması, *ile*, *bigi* “gibi” ve *degin* “kadar” edatlarının önünde yer alarak bir edat grubu teşkil etmiştir; dolayısıyla edat grubunun isim unsurunu oluşturmuştur.

a. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Göñül gözüyle görüp anlağıl / *İki nesnede kudretin tañlağıl* “Gönül gözüyle görüp anla; iki şeyde (O’nun) kudretine hayran kal” (7-12). **Ṭudağını sildi yeni ucile** / *Ādemîlîgile degül gücile* “Dudağını yenin ucıyla sildi; adama yakışır gibi değil, güç ile...” (119-1). **Bunun bigi saçı reva olmaya** / *Ki kimse deñiz şuyı ile* yuya “(Bir) kimsenin, bunun gibi (bir) saçı deniz suyuyla yıkaması uygun olmaz ki...” (217-15). **Başa ol ki yüzüm şuyile ölem** / *Yêg andan ki anuñ rüzî olam* “Onun nasibi olmaktansa edebimle ölmem bana (daha) iyidir” (218-12). **Ne var gecese yüzi nûrı ile** / *Ḳomadı ki anda karanı ola* “Gece ise (bunda) ne var ki, (o) yüzünün nuruyla orada karanlık olmasına izin vermedi” (227-8).

b. “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına fazla rastlanmaz: **Ki fırsat demi âdemîden kaçır** / **Bulut gölgesi bigi tîzcek geçer** “...Ki fırsat anı, insandan kaçır; bulut gölgesi gibi hemen geçer (gider)” (205-3).

c. “degin” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanımın çok az örneği vardır: **Öğümde dedüm işbu yigit dekin** / **Degül geldiği çîn şarına degin** “İçimden, bu yiğitin Çin şehrine kadar yalnız gelmesi boşuna değil, dedim” (112-7).

3.1.2.3.7. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Belirtisiz İsim Tamlaması

a. “-Up” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Yüridür yaz vü kış sovuğın sürüp / *Yüridür kuru gövdeye cān vèrüp* “Kışın soğuşunu sürüp (ortadan kaldırıp) yazı meydana getirir; kuru gövdeye can verip harekete geçirir” (4-7). **Yağı olası olur ise gelip** / **Varam üstine şār çerisin alup** “(Eğer) düşman olacak olursa, gelip, şehir ordusunu alıp üstüne varayım (sefer edeyim)” (64-12). **Bu bir niçe beyti düzüp yırladı** / **İşi tuş gelesin sezüp ırladı** “Bu birkaç beyti düzüp (yazıp) terennüm etti; işinin rast geleceğini sezip şarkı söyledi” (108-12). **Bağırlar idi ışk odından bişüp** / **Ḳapu bağlayup tonlarını şeşüp** “Aşk ateşinden pişip, kapı kapayıp, elbisesini soyup (çıkarıp) bağrına basardı (sarılırdı)”

(121-9). **Çakal sözine aldanup** şimdi uş / Sığır bigi gafillik olmaya hoş “Çakalın sözüne aldanıp şimdi sığır gibi gafil olmak hoş olmaz” (217-3). **At izin gözedüp** yilerdi becid / Şaçın u şakalın yolardı becid “At izini gözetip yel gibi seğırtirdi; saç ve sakalını yolardı” (269-10).

b. “-iken” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına fazla rastlanmaz: *Anı bilürem çünkü uyanuram / Şu altında-yiken oda yanuram* “Onu bildiğim için uyanıyorum; su altındayken (bile) ateşte yanıyorum” (232-3). *Başılurken ayağlar altında ol / Nite buldı başların üstünde yol* “O, ayaklar altında çiğnenirken başların üstünde (taşınacak kadar) nasıl (değer yönünde) yol buldu” (305-9).

3.1.2.3.8. Tamlayan Unsuru Tekrar Grubundan Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru, Yakın Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına fazla rastlanmaz: *Yeyilüp yerinden uçmağıl / Tuz etmek hakkın yabāna saçmağıl* “Aşınıp yerinden uçma; (verilen) nimetlerin hakkını boşa çıkarma!” (20-1).

b. Tamlayan Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Oturup gērū êtdiler ‘ıyş u zevk / Biri biri boynına kolları tavk “Oturup, kollarını birbirinin boynuna dolayıp tekrar zevk ve eğlenceye daldılar” (231-4). *İkisi biri biri elin alıp / Teferrüclere çok giderler idi* “İkisi, birbirinin elini tutup gezinmeye çok giderlerdi” (293 / 294- 15 / 1).

3.1.2.3.9. Belirtisiz İsim Tamlamasın Kısaltma Gruplarıyla Kullanımı

a. Bulunma Grubunun İlk Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına şu iki örneği veriyoruz: *Gönülde heves gözde nūr tende cān / Deride tamar tamar içinde kan* “Gönülde heves, gözde nur, tende can; deride damar, damar içinde kan” (5-6). *Eger māl ise avcum içinde yel / Ve ger zühd ise anı hoz aldı sēl* “Eğer (söz konusu) mal ise avucumun içindeki yeldir ve eğer (söz konusu) zühtlük ise onu da sel aldı” (376-12).

b. Tamlayan Unsuru Yönelme Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasın fazla bir örneği yoktur: *Nêdem kim iñen işüm oldı yavuz / Degül vakti oñmağa bahtum henüz* “Ne yapayım ki işim çok zor oldu; henüz bahtımın iyileşme (yaver gitme) vakti değil” (278-15).

c. Tamlayan Unsuru İlgi Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına şu örnek verilebilir: *Bizüm çîn ilinde bu âdet gider / O gün gele er* ‘avretin terk eder “Bizim Çin ilinde bu âdet gider: O gün gelse erkek karısını terk eder” (216-1).

3.1.2.3.10. Sıfat Tamlamasıyla Kullanımına Belirtisiz İsim Tamlaması

Belirtisiz isim tamlamasının bu kullanımında, tamlanan unsur oluşturan sıfat tamlaması *birleşik kelime* şeklinde kullanılmıştır: *Budağları birkaçı sayvan bigi / Dağı birkaçı ‘âlî eyvan bigi* “Budaklarının bazıları çadır gibi ve bazıları (da) yüksek eyvan gibi(dir)” (227-5). *Ki derler hüner anda her biri var / Ki devletlü ‘aql u tedbiri var* “...Ki hünerin her birinin onda olduğunu; kutlu, akıllı ve tedbirli(dir), derler” (348-4).

a. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından, Tamlanan Unsuru Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlaması sayısı çok azdır: *Eyitgil ne sözün var ise için / Şımarladuğın saña ol mäh-i çîn* “O Çin ayı (gibi güzelin) sana buyurduğu ne sözün varsa gizlice söyle!” (111-15).

b. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Dağı dediler ki bunun bigi er / Bu devrân içinde nitesi toğar* “Artık bunun gibi bir er (yiğit, kahraman) bu devran içinde (bu zamanda) nasıl doğar? dediler” (303-2).

c. Tamlayan Unsuru İsim-Fiil Grubundan Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Ol uyhu arasında yaş dökdi çoğ / Düş içinde şu içmek aşşısı yoh “O, uykudayken çok ağladı; (ancak) düş esnasında su içmenin faydası yok(tur)” (193-10).

Kişi süci içmek ohtın öğer / Göñül hoşluğile içerse siğer “İçki içmenin zamanını geçirse (de); kişi, gönül hoşluğuyla içerse sindirir” (308-14).

3.1.2.3.11. Aitlik Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlamasına şu örnekte rastlanmıştır: *Yemende şanasın ki key ürk idi / Sin içindeki ölüler ürkdidi* “Yemen’de öyle bir panik vardı ki; sanki mezarın içindeki ölümler (bile) ürkmüştü” (365-10).

3.1.2.3.12. Tamlayan ya da Tamlanan Unsuru Başka Bir İsim Tamlamasından Oluşan Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu tür belirtisiz isim tamlamalarının oluşumunda birden fazla isim tamlaması bir araya gelir ki bu oluşuma “zincirleme isim tamlaması” adı da verilir. SN’de zincirleme isim tamlamasına toplamda 46 kez rastlanmıştır: *Adı ristetalis idi ol kişinin / Kolayını bilür idi şah işinü* “O kişinin adı Ristetalis’ti; şah işinin kolayını bilirdi” (29-8). *Rāhat balınü nūşına barmah banamadum* “Rahatlık balının tatlılığına parmak banamadım” (165-7). *Kimü tahta erdi ayağı ucu* “Kimin ayağının ucu tahta ulaştıysa...” (178-6). *Yürecüğümün derdi dermānıdur* “Yüreciğimin derdi dermanıdır” (196-12). *Tahıl bāzārı yöresinde* “Tahıl pazarı yöresinde” (225-5). *Bunun hükmi altındadır her biri* “Her biri, bunun hükmü altındadır” (256-12). *Çin şārı kapusına erdidi* “Çin şehrinin kapısına ulaştı” (290-4). *Benüm şöhetüm kadrini bilünüz* “Benim sohbetimin kadrini biliniz” (306-2). *Yemen şahınun oğludur bu süheyl* “Bu Süheyl, Yemen şahının oğludur” (334-8). *Yemen şahınun bitisin vère* “Yemen şahının mektubunu versin!” (346-11).

3.1.2.4. Cümlede Kullanımına Göre Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.4.1. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması

Ādem oğlusın teñriyi birlegil / Degülsin taş andan yaña bir egil “Ādemoğlusun, Tanrı’yı bir bil; taş değilsin, O’na doğru hele bir yönel!” (8-12). *Ādem ağusı dili ucındadır / Dilin dutar u ağzın açmaz* “Adamın zehri, dilinin ucundadır; (bu yüzden) dilini tutar ve ağzını açmaz (söz etmez)” (18-12). *Bu kāmı evmemek içindedür / Nite kim şadef karnı içinde dūr* “Tıpkı sedefin içindeki inci gibi bunların hepsi acele

etmemenin içindedir (acele etmemeye bağlıdır)” (23-12). *Bugün çîn ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevk eyle bizüm ile* “Bugün Çin’desin işte hele; gül, oyna ve bizim ile zevk eyle!” (84-7). *Ulular işidür garîb ohşamak / Yüce pâdişâhlar gönli olur aşak* “Garip(lerin) gönlünü almak uluların işidir; yüce padişahların gönlü alçak olur” (85-14). *Yemende sen idün ben çîndedüm / Dün ü gün sarâyumuz içindedüm* “Sen Yemen’deydin, ben Çin’deydim; gece gündüz sarayımızın içindeydim” (120-4).

3.1.2.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Ki oğlan durur aña vërmen şüci / Peşîmānlık aşşısı yok şon uci “...Ki (toy) oğlandır, ona içki vermeyin; sonra pişmanlığın faydası yok(tur)” (83-6). *Ķazā olsa dūrişmek aşşısı yol / Ķazā olmayınca niçün ĶorĶa çoĶ* “Kaza olunca çabalamanın (bir) faydası yok; kaza olmayınca (da) niçün çok korkmalı (ki)?” (170-7). *Gemi issi bir hoş cūhūd idi bay / Bāzirgānlığa bulmuş idi kolay* “Gemi sahibi, bir hoş, zengin Cūhūd idi; bezirgânlık için kolaylık (kolay yöntem) bulmuştu” (197-5).

3.1.2.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Biraz yatdılar nā-geh ötdi tavuĶ / TavuĶ üni bulara geldi sovuĶ “Biraz yattılar, ansızın horoz öttü; horozun sesi bunlara soğuk geldi” (121-14). *Delüyle esrüge vërmen ögüt / Ki ‘ūd ağacı olmayısar sögüt* “Deli ile sarhoşa ögüt vermeyin; çünkü ud ağacı sögüt olmaz” (357-9). *Cihān mālî olur ise az u çoĶ / AnuĶ ‘ışkı öninde bir çöpçe yol* “Dünya malı az veya çok olursa (da) onun aşkına karşılık bir çöp kadar (değeri) yok(tur)” (131-13). *Dēdi beglere gördünüz mi çeri / SavaĶ niçe eylermiş ölüm eri* “Beylere, (ey) ordu, ölüm eri nasıl savaş eder, gördünüz mü? dedi” (172-14). *Ögi şaşururdu çeri güvüsi / Ķulah şaĶır eylerdi oh civusı* “Ordunun gürültüsü akli şaşırtırdı; ok sesi (ise) kulak sağır ederdi” (183-3).

3.1.2.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.4.3.1. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

İsim cümlesinde nesne olarak kullanılan belirtisiz isim tamlaması sayısı azdır. Şu örneği veriyoruz: *Dēdi tîzrek al çeriye yûri / Degül bu aracuk tavaĶkuf yeri* “Hemen al orduyu sefer et; bu aracık duracak yer değil(dir)” (142-6).

3.1.2.4.3.2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Ben ol kişi hulkın nitesi ögem / Ki hiç kimseden demeye ben yegem “Ben hiç kimseden iyi değilim diyen o kişinin yaradılışını, tabiatını nasıl öveyim?” (16-15). *Yazudur ki nakkaş yazmış durur / Hüner incüsün anda düzmiş durur* “Nakkaş’ın yazdığı yazıdır; hüner incisini oraya dizmiştir” (38-13). *Vêürse hak bana biñ âdem yaşın / Dürişüp yazamayam anuñ kaşın* “Hak (Allah), bana bin adamın yaşını verse (bile) çabalayıp onun kaşını (dahi) yazamam” (43-8). *Güneş tāvusun çü kovdı gurāb / Cihān yüzine tutdı kara niķāb* “Karga (karalığıyla) güneş tavusunu kovunca dünya yüzüne kara örtü yaydı (karanlık oldu)” (123-15). *Süheyl eydür anı ki ben görmişem / Cānum terkin anuñ içün urmuşam* “Süheyl, ben onu görmüşüm; (o zamandan beri) canımdan vazgeçmişim” (105-3).

3.1.2.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

İsim cümlesinde yer tamlayıcısı olarak kullanılan belirtisiz isim tamlamasına az sayıda rastlanır. Bu kullanıma şu örneği veriyoruz: *Tam üstinde uş kavlümüz böyledür / Unıtma bu sözi beni umadur* “Dam üstünde (verdiğimiz) sözümüz böyledir; bu sözü unutma, beni isteyedur” (122-5).

3.1.2.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Zamān ile çin iline girdiler / Çü konup bir araya oturdılar “Zamanla Çin’e girdiler; konup bir araya oturdular” (55-11). *Yakın konuban şehir kapısına / Haber eyledi şāh tapusına* “Şehir kapısına yakın konaklayarak şaha haber eylediler” (56-6). *Çeri hep ol arada kondı tamam / Çü güneş yer altına indi tamām* “Ordunun hepsi orada konakladı; güneş tamamen yer altına indi (battı)” (61-14). *Süheylün dilegi tamam olmamış / Tam üstine ol umduğı gelmemiş* “Süheyl’in dileği tamam olmamış; dam üstüne o umduğu (beklediği) gelmemiş” (92-3). *Çü nakkaş açar şāh öjinde sözün / Aña anladur gördiğün bir kezün* “Nakkaş, şahın huzurunda söz açınca ona gördüğünü bir defada anlatır” (44-2).

3.1.2.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması

3.1.2.4.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu şekilde kullanılan belirtili isim tamlaması için şu örneği veriyoruz: *Züban ber-kaḫā tat dilince çiçek* / *Adı key yerince durur gërçek* “Züban ber-kafa (çiçeği) Tat kavminin dilince çiçek(tir); adı çok yerindedir gerçek(ten)” (244-10).

3.1.2.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Oğul çün ata dilegince gide / *Aḫa daḫı hem oğlı eyle éde* “Eğer oğul, babasının rızasına göre hareket ederse ona da oğlu aynı şekilde davranır” (347-9). *Dün içi kığırursın yalunuz* / *Kimesne olmaz baḫa kılavuz* “Geceleyin çağırırsın yalnız; (o zaman) kimse bana kılavuz olmaz” (113-3). *Şu resm ile dün buçuğın geldi ol* / *Kişi isteyüp çevre çalardı yol* “Şu şekilde gece yarısı geldi o; kişi arayıp çevrede yol katederdi” (157-). *Şāh ardınca vardı çeri tartuban* / *Dürişdi vü istedi tağ u yabān* “Ordu çekip şah ardınca gitti; gayret etti ve dağ ve ova(larda) aradı” (291-2). *Ulular çü yédiler ü içdiler* / *Tekellüf tarîḫınca söz açdılar* “Ulular, yiyip içtikten sonra gösterişli bir şekilde sohbet ettiler” (252-11).

3.1.2.5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Diğer Özellikleri

3.1.2.5.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Birleşik Kelime Şeklinde Kullanılması

SN’de bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlaması sayısı 10’dur: *Bezer gökyüzin gece ılduz ile* / *Münevver kılur yeri gündüz ile* “Gökyüzünü yıldızla süsler; yeryüzünü gündüz ile parlattır” (5-4). *Tutar yeryüzin dürlü dürlü çiçek* / *Dökilür gèrû mevsimi geçicek* “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; (bu çiçekler) mevsimi geçince tekrar dökülür” (7-6). *Ara yerde var idi bir sübaşı* / *İḫen alp u yavlaḫ bahādur kişi* “Arada bir komutan vardı; çok alp ve oldukça bahadır kişi(ydi)” (169-8). *Kolayını anılasadı işinüḡ* / *Elinden gelür idi kızkuşunun* “İşinin kolayını anlasaydı kızkuşunun elinden gelirdi” (302-3).

3.1.2.5.2. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sıfat-Fiil Grubuyla İç İçe Kullanılması

Bu şekilde oluşturulan belirtisiz isim tamlaması, bir taraftan isim tamlaması olma özelliğini korurken diğer taraftan bir sıfat-fiil grubunu teşkil etmektedir: *Gece*

uzunun 'ışkı güden bilür / **Ciger yandüğün** ağı yudan bilür “ Gecenin uzunluğunu aşkı çeken bilir; ciğerin yandığını zehir içen bilir” (102-2). **Öğüt aña kâr ettüğün** bildi hem / **Harîfin şikâr ettüğün** bildi hem “ Hem öğüdün ona kâr ettiğini bildi hem arkadaşını avladığını bildi” (109-10). **Biz endişe êtdüğümüz** yogımiş / **Egerçi göziken çeri çoğimiş** “Gerçi gözükten ordu çokmuş (ama) bizim endişe ettiğimiz yokmuş” (68-2). **Gerek sen yağı geldüğün** biledün / **Dahı gelmedin yarağın kıladun** “Sen, düşman gelmeden bilmeli; henüz (o) gelmeden hazırlığını yapmalıydın” (63-12). **Ki her vakt kim anda erişevüz / Gücüm yêtdüğü** deñlü dürişevüz “...Her ne zaman ki oraya ulaştık gücüm yettiği kadar çabalarım” (54-3). **Müşerref olalum tapunla bile / Felek bize neyleyesin** kim bile “Hizmetinle müşerref olalım; feleğin bize ne yapacağını kim bilir?” (112-15). **Bilürem hem ittifâk olasını / Ki toy eylemege eyleyiser** yarağ “Hem ittifak olacağını biliyorum ki; toy etmek için hazırlık yapacak” (137-4). **Dêdi sen git iş nolasın** kim bilür / **Ne kim teñri taqdîrdür ol olur** “Sen git, işin ne olacağını kim bilir? Tanrı'nın takdiri ne ise o olur” (142-10).

3.1.2.5.3. **Belirtisiz İsim Tamlamasının Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması**

Dêdi ey benüm işümiñ çâresi / Gözüm nûrı vü bağrumuñ pâresi “Ey benim işimin çaresi, gözümün nuru ve bağrımın parçası! dedi” (125-3). **Bir anlayugör nolisar çaresi / Ki az iş degül bize yüz karası** “Hele anlayıver ne olacak çaresi? Bizim içim bu yüz karası az (bir) iş değil!” (178-15). **Baş üstine** varalum isteyelüm / **Baş altına** biz taş yastayalum “Tabii (memnuniyetle) gidelim isteyelim; başımızın altına taş yaslayalım (taş üstünde yatacak kadar zorluk çekelim)” (188-14). **Çü biz başduk işbu ile ayağı / Sizün lutfunuz oldu ayağ bağı** “Biz, ayak basınca (gelince) sizin bu lütfunuz (bize) engel oldu” (138-6). **Göñül gözüyle** görüp anlağıl / **İki nesnede kudretin tañlağıl** “Gönül gözüyle bakıp anla; iki şeyde kudretine hayran kal!” (7-12).

3.1.2.5.4. **Belirtisiz İsim Tamlasında Tamlayan ve Tamlanan Unsrın Yer Değiştirmesi**

SN'de bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlaması sayısı 9'dur. Bunun için şu örneği veriyoruz: **Eyitgil ne sözün var ise için / Şımarladüğün saña ol mäh-ı çîn** “O Çin ayı (gibi güzel)nın sana ısmarladığını (buyuduğu şeyi) (ve) (senin) ne sözün varsa gizlice söyle” (111-15).

3.1.2.5.5. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun Birden Fazla Olması

Bu kullanıma fazla rastlanmamaktadır. Şu örneği veriyoruz: *Tapuñ dahı bilsün nedür hâlümüz / Fidî olduğı başumuz malumuz* “(Ona) hizmet edin de hâlimizin ne olduğunu, (onun için) başımız ve malımızın feda olduğunu bilsin!” (240-14).

3.1.2.5.6. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlanan Unsurun Birden Fazla Olması

Bu kullanıma fazla rastlanmamaktadır: *Bu türkñ diline incindüğüm / ‘Arab lafzını važ’ını yıhduğüm* “Bu Türk’ün dilinden incindiğim; Arap söz ve kuralını yıktığım...” (371-13).

3.1.2.5.7. Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun İyelik Grubundan (Ekinden) Oluşması

SN’de ve EAT dönemine ait eserlerde belirtisiz isim tamlamasında tamlayan unsurun iyelik grubundan oluşması, başka bir ifadeyle tamlayanın iyelik ekli bir kelimedenden oluşması sık karşılaşılan bir durumdur. Bu duruma farklı yaklaşımlar söz konusudur. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* adlı eserinde bu şekilde kurulan tamlama çeşidine *eksiz tayinli izafet* adını vermiş ve bunu *tayinsiz izafet* (belirtisiz isim tamlaması) olarak değil; *tayinli izafet* (belirtili isim tamlaması) olarak kabul etmenin daha doğru olacağını ifade etmiştir (2012: 67). Muharrem Ergin, bu şekilde kurulan isim tamlamasıyla ilgili “...iyelikli şekillerden de eksiz tamlama yapılır” ifadeleriyle bunlara *eksiz tamlama* ismini vermektedir (2009: 427). Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı kitaplarında bu konu hakkında; iyelik ekini taşıyan ve tamlayan unsurunda ilgi ekinin gelmemesinin çok az görülen bir durum olduğunu ve bu durumda tamlama belirtisiz görünse de belirli bir anlam taşımakta olduğunu ifade etmişlerdir (2012: 20).

Biz bu tamlama çeşidini belirtisiz isim tamlaması başlığı altında veriyoruz. SN’den şu örneklerle bunun sebebini açıklayacak olursak; *Elümden gelür ol ki kayğuy yeyem / Suçuñ yoğıduğı şāha dēyem* “Elimden o gelir ki gamını çekeyim; suçun(un) olmadığını şaha söyleyeyim” (251-9). *Veger görmez olursam anuñ yüzün / Öpem başduğı yērde atı izin* “Eğer onun yüzünü görmez olursam (en azından) atı(nın) bastığı izini öpeyim” (259-11). Bu örneklerde “*suçuñ yoğıduğı*” ve “*atı izin*” isim

tamlamalarındaki “*şuçun*” ve “*izin*” kelimelerindeki “-un” ve “-i” ekleri bir iyelik ekidir ve kendisinden önce düşmüş olan bir “*senün*” ve “*anun*” kelimelerinin (ya da tamlayanlarının) tamlananı görevindedirler; dolayısıyla buradaki “-un” ve “-i” ekleri aslında “yoğuduğunu” ve “*izin*” kelimeleriyle değil; düşmüş olan bir “*senün*” ve “*anun*” kelimeleri (ya da tamlayanları) ile ilgilidir ve “*suçun*” ile “*atı*” kelimeleri aslında “suç” ve “at” kelimelerine eş değer bir yapıya sahiptirler denilebilir. Burada şunu da eklemek gerekir ki örneklerde yer alan “*yoğuduğun*” ve “*izin*” kelimeleri “*sen*” ve “o” zamirlerine değil; “*suç*” ve “*at*”a aittir; zaten iyelik ekleri, geldikleri kelimeleri kendisinden önceki bağlı oldukları kelimeye yöneltilir. Yani burada “*şuç yoğuduğun*” ile “*şuçun yoğuduğun*”, “*at izin*” ile “*atı izin*” yapıları arasında bir fark yoktur; ayrıca bu yapının “*belirtili isim tamlaması*” olarak sayılmaması için tamlayan unsurda bir *ilgi hâli* ekinin olmaması yeterli bir veridir diye düşünmekteyiz. Bu açıklamaya istinaden biz bu tür tamlamaları “*belirtili isim tamlaması*” veya “*iyelikli tamlama*” olarak değil; *belirtisiz isim tamlaması* olarak ele almayı uygun görüyoruz. SN’de bu şekilde kurulan belirtisiz isim tamlaması sayısı 175’tir. Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Çü kız katına kardaşı érđidi / Atası vèribidüğün vèrdidi* “Kardeşi kızın huzuruna gelince babası(nın) gönderdiğini verdi” (342-5). *Kocalığum ohtında fûrkât odı / Cānum yahdı yüzümde şu komadı* “Yaşlılığım(ın) vaktinde ayrılık ateşi, canımı yaktı (beni çok üzdü) ve yüzümde su bırakmadı (utanmamı bir tarafa bırakmama neden oldu, haysiyetimi zedeledi)” (346-15). *Süheyl anı ol hâlde çün gördi / Yüzün ayağı altına sürdi* “Süheyl, onu o hâlde görünce yüzünü, (onun) ayağı(nın) altına sürdü” (351-10). *Dèdi ey gözüm aydını cān oğul / Tamarlarum içindeki kan oğul* “Dedi: Ey gözüm(ün) aydınlığı (ışığı) can(ım) oğul; damarlarım(daki) kan oğul!” (360-5). *Eger māl ise avcum içinde yel / Veger zühd ise anı hoz aldı sîl* “Eğer (söz konusu) mal ise avucumun içindeki yel (gibi)dir; eğer (söz konusu) zühht ise onu da sel aldı (götürdü)” (376-12). *Yüzün beñzi kalmadı her demleyin / Gülef bigidi oldu çiğdemleyin* “Yüzün(ün) benzi kalmadı (rengin attı); her zaman kırmızı gül gibiydi (şimdi) çiğdem gibi oldu” (133-4). *Süheyl uyıdı şabāha degin / Çü bulmuş idi gönli diledüğün* “Süheyl, gönlü(nün) dilediğini bulduğundan (arzusuna kavuştuğundan) sabaha değin uyudu” (127-10). *Çahnısar atam sarāyında kūs* “Babam(ın) sarayında kös çalınacak” (127-12). *Yemende sen idün ben çîndedüm / Dün ü gün sarāyumuz içindedüm* “Sen Yemen’de ben (ise) Çin’deydim; gece gündüz sarayımız(ın) içindeydim” (120-4).

Ṭudağını sildi yēni ucile / Ādemiligile degül gücile “Dudağını yeni(nin) ucuyla sildi; insanlıkla değil, güç ile” (119-1). *Yüzüm rengi döner degül ho iş az* “Yüzüm(ün) rengi döner, (bu) az (bir) iş değil!” (102-11).

3.1.2.6. Belirtisiz İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

SN’de belirtisiz isim tamlaması günümüz Türkiye Türkçesine göre birtakım farklılıklar göstermektedir. Şöyle ki:

3.1.2.6.1. Tamlayan Unsurun Zamirlerden, Tamlanan Unsurun Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Bir İsim Unsurundan Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde şahıs zamirlerinin tamlayan unsur olduğu isim tamlamaları, belirtili isim tamlaması şeklinde karşımıza çıkarken SN’de bu durumun aksine bazen şahıs zamirlerinin tamlayan olduğu isim tamlaması belirtili değil belirtisiz isim tamlaması görünümündedir. SN’de, bu kullanımda ikinci unsur genelde “-dUğ” sıfat ekini almaktadır. İkinci unsurun sıfat fiil eki almasıyla alakalı olarak Muharrem Ergin, bu partisibin fiil tarafının ağır basmasından, tamlayan unsurun fail durumunda bulunmasından ileri geldiğini belirtmiştir (2012: 383). Bu özelliğe sadece SN’de değil EAT’nin başka eserlerinde de rastlanmaktadır; mesela *Dede Korkut*’tan – her ne kadar tamlanan unsur -mAk ekli olsa da- şu örnek: ...*Ḳazan kimdür men anuñ elin öpmegüm yok* “...Kazan kimdir (ki)? Ben(im) onun elini öpmem olmaz (bu mümkün değil!)” (2012: 221); Ahmed- i Dā’î’nin *Divan*’ından da şu örnek: *Ger baña cām-ı mey ile ta ‘n iderse haḳ bilür / Ol yēdügi zehrdür ben içdügüm āb-ı ḥayāt* “Eğer bana şarap bardağıyla (olduğum için) söverse (beni bu hâlimde kınarsa) Allah bilir (ya), o(nun) yediği zehir; ben(im) içtiğim (ise) abıhayattır!” (Özmen, 2017: 35).

SN’de bu şekilde kurulan *belirtisiz isim tamlamasında* günümüz Türkiye Türkçesiyle farklılık teşkil eden önemli bir detay da tamlayan ve tamlanan unsur arasına başka bir unsur girmesidir; zira bugün genellikle bu isim tamlamasında araya herhangi bir unsur girmemektedir.

3.1.2.6.1.1. Tamlayan Unsurun Teklik Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Kimün gönli var ise bunda dura / Ben anuñla neyledüğümü göre “Kimin gönlü varsa burada dursun; (sonra) benim ona ne yaptığımı görsün” (187-12). *Bu cehl ile ben*

kendüme işledüğüm işi “Bu cahillikle benim kendime ettiğim işi...” (192-12). *Hele gördüğüm ben karavaşdur / Cühûda inanmañ ki kulmâşdur* “Hele, benim gördüğüm (kız) cariyedir; Cühûd’a inanmayın ki (o) sahtekârdır” (204-15). *Çü ben êtdüğüm fikr yanlış imiş / Ne kim takdîr işlese ol imiş iş* “Benim ettiğim fikir yanlışmış; takdir ne yapsa iş o (iş)imiş” (245-13). *Ben âh eyledüğüm degüldür ‘ayb / Tapuñ deyeyim neyidi sebab* “Benim ah ettiğim ayıp değildir; sebebinin ne olduğunu huzurunda söyleyeyim” (134-15). *Ben düşdügüm ğarîblığa anuñ içün idi* “Benim gurbete düşmem onun içindi” (107-14). *Ben ol gördüğüm kız bigi cānavar / Velikin ne ins ü ne cinnîde var* “Ben(im) o gördüğüm kız gibi (bir) canavar, ne insan ne (de) cinler arasında var” (257-14).

3.1.2.6.1.2. Tamlayan Unsurun Teklik İkinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Dêdi êy cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi “Ey canımın canı mahir kişi, senin yaptığın (bu) işi, kim yapar?” (218-14). *Dêdiler sen istedüğün bu ola / Ki yelden öñirdür giricek yola* “Sen istediğin kişi bu olmalı ki, yola girince yelden öne geçer” (287-14). *Sen âh eyledüğün pes olmaya ‘ayb / Dağı bilmezem bunda ayruşsı ‘ayb* “Senin ah etmen ayıp değil; hem bunda başka (bir) ayıp (da) bilmiyorum” (134-1).

3.1.2.6.1.3. Tamlayan Unsurun Çokluk Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Biz umduğumuz sende hîç yogîmiş / Bilün az u mekrün inen çoğîmiş “Bizim umduğumuz (şey) sende hiç yokmuş; bilgin az, hilen (ise) çok fazlaymış” (174-3). Bu örnekte tamlanan unsur da zamirden oluşmaktadır: *Eytdiler aña kim biz kāmumuz / Dürişüp buyidi bizüm kāmumuz* “Ona (şöyle) söylediler ki; bizim hepimiz çabaladık (ancak) buyduk” (240-11).

3.1.2.6.1.4. Tamlayan Unsurun “bular” İşaret Zamirinden Oluşması

Bular varduğı yere ben varmadum / Bularuñ zamānına hoñ êrmedüm “Bunların ulaştığı yere ben ulaşmadım; bunların zamanına asla erişmedim” (377-2). *Bular her biri baş eline alup / Yağı göricek üstine at şalup* “Bunların her biri baş(larını) eline alıp (hayatlarından geçip), düşman görünce üstlerine at salıp...” (285-10). *Bular söyledügi sözün birkaçın / İşidürdi oğurlayın şāh-ı çîn* “Bunların söylediği sözlerin birkaçını, Çin şahı, gizlice işitirdi” (211-1).

3.1.2.6.1.5. *Tamlayan Unsurun “kimse / kimesne” Belirsizlik Zamirinden Oluşması*

Bugün belirsizlik zamirleri, şahıs zamirlerinde olduğu gibi isim tamlaması oluştururken ve tamlayan unsuruyken genellikle ilgi hâli ekini alır; dolayısıyla bir belirtili isim tamlaması hâlinde kullanılır. SN’de ise söz konusu zamirden oluşan isim tamlamasına, belirtisiz isim tamlaması şeklinde rastlanmaktadır: *Oturmuş durur tahtına şahdur / Kamu kimse hâinden agāhdur* “Tahtına oturmuş, şahtır; bütün kimse(lerin) hâinden haberdardır” (242-10). *İkinci kimesne evin görmeye / Eger okıyalar tırup girmeye* “İkinci (olarak) kimse(nin) evini görmesin; eğer davet etseler (bile) kalkıp (da) gitmesin” (88-1). *İşk öğredür edeb kişiye ille kaçıyup / Bencileyin kimesne kulağını burmadı* (95-14). *Çü ümîzi kalmaya hiç bir yere / Gerek kimse feryādına ol ere* (333-10).

3.1.2.6.2. *Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun Çokluk Ekinde Oluşması*

Bugün, isim tamlamalarında tamlayan unsur, çokluk eki aldığıda genelde bu unsur ilgi eki alıp belirtili isim tamlaması şeklinde kullanılır; ancak SN’de bu durumun aksine tamlayan unsur, çokluk eki almasına karşın ilgi eki almadan belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır: *Çü gökler yüzi karaya boyanur / Ne var ins uyursa vü cin uyanur* “Göklerin yüzü karaya boyanır; insan uyur cin uyanırsa (bunda) ne var?” (231-1). *Ben dahı birkaç ulular kıızı / Şol ohtın ki uyıdı deniz yüzi* “Ben ve birkaç (tane) büyüğün kıızı, denizin yüzeyinin uyuduğu (sakin olduğu) şu zamanda...” (231-14). *Ki çengün āvāzi dimağımı ter / Édüpdî perîler ulusı meger* “...Ki çengin sesi beynimi canlandırmıştı; meğer perilerin ulusu...” (232-1). *Bu şuda gerek kim geñümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* (221-5). *Ulular katına varup ey ata / Gerek iki vaktin yuma vü tuta* (243-12).

3.1.2.6.3. *Belirtisiz İsim Tamlamasının, İlgi Hâli Ekinin Düşmesi Sonucu Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması (Tercih Edilmesi)*

SN’de *belirtisiz isim tamlaması* birçok yerde bugün için *belirtili isim tamlaması* şeklinde kullandığımız ya da kullanılabilecek ifadelerin yerine kullanılmıştır, bunda veznin etkisiyle *ilgi ekinin* (-nUḡ) düştüğünü de gözardı etmemek gerekir. Bazı örneklerini veriyoruz: *Baḡar idi zindān-vān eline / Ki vēreyidi*

bir pāre nān eline “Zindancının eline, belki (kendisine) bir parça (dahi olsa) ekmek verir diye bakardı” (250-9). *Meger bulavan anı görmüşem / Vegernē cān terkini urmuşam* “Onu görmüşüm, bulmam gerek; yoksa canın terkini yerine getiririm (canımdan geçerim)” (253-14). *Atası katında olursa anı / Alıbilürem bellü bilgil buni* “Babasının huzurunda olursa onu alabilirim, bunu kesinlikle bil!” (284-12). *Cühüd ile şatu bāzār êtdüğün / Cühüd andan oğurlayın gıtdüğün* “Cühüd ile alışveriş yaptığını; Cühüd(un) ondan gizlice gitmesini...” (257-14). *İşidecegez nev-bahār anası / Dêr âdem degül imiş uşanası* “Nev-bahâr(‘ın) anası işitince usanacak (bir) insan değil, der” (85-9). *Bu kez çün bilindi ol kız imiş / Şāh-ı çîn kıızıdur zihî müşkil iş* “Bu kez o(nun) kız olduğu bilindi; Çin şahı(nın) kıızıdır, ne de zor bir iş!” (207-12). *Cehennem içine vëribidi cānın* “Canını cehennem(in) içine gönderdi (onu öldürdü)” (208-7). *Ťaŋ atdı zulmet yüzün tıtdı nūr / Güneş yine yandurdı gökde tenūr* “Şafak söktü, karanlık(ın) yüzünü nur kapladı; güneş, yine gökte tandır yaktı (ışıldı) (sabah oldu)” (213-8). *Ol iki gök arası oldu kara* “O iki göğün arası karanlıklaştı” (230-14). *Ki êy hayf bilüsüzün êtdüm iş / Kişi şanduğı toğru gelmez imiş* “...Ki eyvah, düşünmeksizin iş yaptım; insan(ın) düşündüğü (şey) doğru olmayabilirmiş!” (270-14). *Kişi neyledüğün nite bilmez ol* “İnsan(ın) ne yaptığını nasıl (olur da) bilmez O?” (6-7). *Niçe kim döniser ü döner felek / Kişi umduğı olmayısar dilek* “Felek nasıl ki döner ve (yine de) dönecek(tir); insan(ın) dilediği dilek olmayacak” (275-12). *Bozuldı ben ol eyleyesim düzen / Kazađur kişinüŋ düzenin bozan* “Ben(im) o kuracağım düzen bozuldu; insanın düzenini bozan (şey), kazadır” (300-10). *Süheyl atası kıldı kıza nažar* “Süheyl(‘in) babası kıza baktı” (350-6).

3.1.2.6.4. Tamlayan Unsuru “-An” Sıfat-Fiil Ekli İsimden Oluşan İsim Tamlamasının Belirtisiz İsim Tamlaması Olarak Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde tamlayan unsuru “-An” sıfat-fiil ekinden oluşan isim tamlaması genellikle belirtili isim tamlaması hâliyle görülür; ancak SN’de bazen bu şeklide kurulan isim tamlamasına belirtisiz isim tamlaması şeklinde rastlanmaktadır: *Ne hoş dëdi ol kimse ki uşlıdur / Uyıyan başı terkide aşlıdur* “O kimse ne hoş dedi ki uyuyan(ın) başı terkide asılıdır (hayatı daima tehlikededir)” (156-11).

3.1.2.6.5. Tamlayan Unsuru “-mağ / -mek” Mastar Ekli İsimden Oluşan İsim Talamasının Belirtisiz İsim Tamlaması Olarak Kullanılması

Bugün tamlayan unsur “-ma / -me” mastar ekinden oluşan ve üzerine aldığı ilgi hâli ekiyle belirtili isim tamlaması olarak karşılaşılan kullanım, SN’de “-mağ / -mek” mastar eki alarak belirtisiz isim tamlaması olarak kullanılmıştır: *Qazā olsa dürişmek aşşısı yoh / Qazā olmayınca niçün qorha çoh* “Kaza olunca çabalamanın faydası yok; kaza olmayınca neden çok korksun?” (170-7).

3.1.2.6.6. Tamlayan Unsurun İlgi Hâli Ekinin Yerine Belirtme Hâli Ekinden Oluşması

Bu kullanımın birkaç örneği vardır: *Seni kızuduğun bildüm bu kez / Hünerlerün ahır belürdi az az* “Senin kız olduğunu be kez bildim; hünerlerinin sonuç olarak az az (da olsa) ortaya çıktı” (205-10). *Elimden çıkan oğlumu bulmuşam / Du ‘āmı kabül olduğın bilmişem* “Elimden çıkan (kaybettiğim) oğlumu bulmuşum; duamın kabul olduğunu bilmişim” (355-9). *Öñünde başumı terkinî uraydum / Dişüm ile kılıcı kemireyidüm* “Önünde başımdan (canımdan) geçeydim; dişim ile kılıcı kemireydim” (366-5). *Seni kızuduğun bildüm bu kez / Hünerlerün ahır belürdi az az* “Senin kız olduğunu bildim bu kez; sonunda hünerlerin belirdi yavaş yavaş” (205-10).

3.1.2.6.7. Tamlanan Unsurun “kanda” Kelimesinden Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde “-nın nerede olduğunu” şeklinde kullanılan belirtili isim tamlamasına karşılık, SN’deki -kanda kelimesinin +lık yapım eki almasındaki ayırıcı özelliği bir tarafa- şu örnek dikkat çekicidir: *Çü kız kandalığın bayık bilevüz / Yarağunuz aña lāyık kılavuz* “Kız(ın) nerede olduğunu kesinlikle bilelim; ona layık (bir) hazırlık yapalım” (313-14).

3.1.2.6.8. Tamlayan Unsurun İyelik Eki Alan Bir Kelimeden (İyelik Grubundan) Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde yaygın olmayan bu kullanım SN’de oldukça fazla kullanılmıştır. Bu kullanıma, yukarıda *Belirtisiz İsim Tamlamasında Tamlayan Unsurun İyelik Grubundan Oluşması* başlığı altında değinildi. Bu şekilde kurulan isim tamlaması, “Eski Anadolu Türkçesinin belirli hususiyetlerinden biridir. Bugün Azerî sahasında da bazen görülür” (Ergin, 2009: 471). SN’de bu kullanım için bazı örnekler

şunlardır: *Anuñ bigi âdem bu ‘âlemde yoñ / Yüzi nûrı anuñ hîç âdemde yoñ* “Onun gibi insan bu dünyada yok; yüzü(nün) nuru hiç(bir) insanda yok” (68-7). *Bizi gördi vü şandı haqîkat yağı / Eridi hemândem yüregi kanı* “Bizi gördü ve gerçekte düşman sandı; hemen (o) anda yüreğinin kanı eridi” (65-8). *Süheyl ol sözini çü red étmedi / Atı dizginin dêrdi vü gitmedi* “Süheyl, o sözünü reddetmeyince atı(nın) dizginini topladı ve gitmedi” (61-13). *Konar gögsi üstinde kılur qarâr / Urur kaynağını yüregin yarar* “(Doğan kuşu) göğsünün üstüne konar, (orada) durur; pençesini vurur, (Nev-bahâr’ın) yüreğini yarar” (59-14). *Atası gözinde öpüp ağıladı / Gözi yaşı ırmağlayın çağladı* “Babası, gözünden öpüp ağıladı; gözü(nün) yaşı ırmak gibi çağladı (aktı)” (54-14).

3.1.2.6.9. Tamlayan Unsurun“-lık” İsimden İsim Yapım Ekini Almaması

Bugün, genelde “-lık” eki getirerek kullanılan belirtisiz isim tamlaması SN’de söz konusu ek olmadan kullanılmıştır. Bunda yine veznin etkisi açıktır: *Bunu niçe sende şakınur idüm / Bahil adını hem dağınur idüm* “Bunu senden nasıl (olur da) sakınırdım; cimri(lik) adını takınırdım?” (38-1).

3.1.2.6.10. Tamlanan Unsurun “...madan / ...mAksİzIn” Zarf-Fiil Ekleri Yerine “-sUz” Olumsuzluk Eki Alması

Ben ü yâ benüm gibi yüz biñ kişi / Çalap buyruğinsuz başarmaz işi “Ben veya benim gibi yüz bin kişi, Allah’ın yardımı olmadan işi başaramaz (işin üstesinden gelemeyiz)” (95-2).

3.1.2.7. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Belirtisiz isim tamlaması, SN’de toplamda 1032 defa kullanılmıştır; böyleyken söz konusu kelime grubu, belirtili isim tamlamasından fazla iyelik grubundan ise az bir sayıya sahiptir; aşağıdaki tablolarda belirtisiz isim tamlamasının sayısal verileri ile yüzdelik oranları verilmiştir, şöyle ki:

Tablo 1.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Tamlamalarına Yüzdelik Oranı
Belirtisiz İsim Tamlaması	1032	%2.65	%4.26	%16.48

Tablo 1.4.1. Belirtisiz İsim Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Belirtisiz İsim Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Kurallı Şekilde Dizilen Belirtisiz İsim Tamlaması	828	%80.23
Devrik Şekilde Dizilen Belirtisiz İsim Tamlaması	10	%0.97
Tamlayan ve Tamlanan Unsurun Arasına Unsur veya Unsurların Girdiği Belirtisiz İsim Tamlaması	9	%0.87
Birleşik Kelime Olarak Kullanılan Belirtisiz İsim Tamlaması	10	%0.97
Tamlayan Unsuru Düşmüş Belirtisiz İsim Tamlaması	175	%16.96

3.1.3. İyelik Grubu

İyelik ekleriyle oluşturulan kelime grubudur. Bu kelime grubunda tamlayan unsurun düştüğü görülmektedir. Bunlar, aslında tamlayanı düşmüş isim tamlaması hükmündedir. İyelik grubunda “her kelime, tek başına bile isim tamlamasının yerini tutar” (Özkan ve Sevinçli, 2012: 20). SN’de birleşik-fiil grubundan sonra en fazla kullanılan belirtme grubu iyelik grubudur; tespit ettiğimiz iyelik grubu sayısı 4300’dür.

3.1.3.1. Yapısına Göre İyelik Grubu

3.1.3.2. Tek Kelime İle Kullanımına Göre İyelik Grubu

3.1.3.2.1. Teklik Birinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iyelik grubu sayısı 859’dur. *Ayā da ‘vī eden ki vardur bilüm / Gözüm görür uşda söyler dilüm* “Ey bilgim var, gözüm görür, işte dilim söyler diye davada bulunan (kişi)!” (8-11). *Sözümü şımadı eli degmedi / Budur toğrusı kim göñül egmedi* “Sözümü kırmadı, eli değmedi; doğrusu budur ki; ilgilenmedi” (25-2).

Atamdan baña kaldı bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helāl “Bana atamdım kaldı bu hazine ve mal; ben olmasaydım düşmana helal olurdu” (27-15). *İlümde başarmaz imişsin işi / Yoğimiş senün bigi ebleh kişi* “İlimde işi başarmamışsın; senin kadar ahmak kişi yokmuş” (63-11). *Vêrdi kadeh zamāne elüme eliyile / Kim içmedin dağı başumı tutdı uş humār* “Zamane, eliyle elime kadeh verdi ki (henüz) içmeden de sersemlik başımı tuttu (sarhoş oldum)” (79-4). *İşkî bıçağ çıkardı bağrumı bir kez / Yaraladı nedeyim urısarvanın yama* “Aşkî bıçak çıkardı, bağrımı bir kez yaraladı; ne yapayım, yama vuramam” (107-13). *Eger bir kez / göstereven yüzüm / Döyemeyesin bilürem kendüzüm* “Eğer yüzümü bir kez göstersem biliyorum, kendin dayanamazsın” (117-15).

3.1.3.2.2. Teklik İkinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iyelik grubu sayısı 588’dir: *Hayālî senün gönlüni aldı uş / İçünde anuñ sevgüsi kıldı cüş* “Hayali, senin gönlünü aldı; onun sevgisi içinde çoştı” (61-3). *Du ‘ā kıldılar dediler âferîn / Ki maşşūdun olsun senünle qarîn* “Du ettiler, âferin ki maksadın seninle yakın olsun (maksadına ulaş)! dediler” (79-8). *Dürîş fırsatun olmasun ola fevt / Çü ol işide nağme vü sâz u şavt* “Çabala fırsatın inşallah elden kaçmaz; o işitsin nağme, saz ve ses” (106-13). *Bir avuç toprağdur aşlun ahi / Ya bir katre şu anlağıl sen dağı* “Kardeş, aslın, bir avuç toprak ya da bir damla sudur (bunu) anla artık!” (132-9). *Kağıdı vü dedi ayā nā-bekār / Çü şordı adun* söyledi şehriyār “Kızdı ve ey işe yaramaz, adını sorunca söyledi şehriyar, dedi” (151-10).

3.1.3.2.3. Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iyelik grubu sayısı 2623’tür: *Anı bir bilürler taparlar aña / Dutar yönini kamu andan yaña* “Onu bir bilir, ona taparlar; hepsi yönünü ondan yana çevirir” (6-1). *Ne söz söylemege mecali olur / Ne sözi işitmege hâli kalur* “Ne söz söylemeye mecali olur ne sözü işitmeye hâli kalır” (20-12). *Elinden alup içdi vü oldu şād / Gêrû işk düzenini kıldı yād* “Elinden (kadehi) alıp içti ve mutlu oldu; tekrar aşk düzenini hatırladı” (107-6). *Sınuhlu göñülcüğini ekledi* “Kırılmış gönlünü birleştirdi (gönlünü aldı)” (109-6). *Kız uş gördi kim ol öğîn dêrdidi / Öğinde hiç eğlenmeye dêr idi* “Kız, gördü ki; o aklını topladı, içinden hiç eğlenmeye, derdi” (109-11).

3.1.3.2.4. Çokluk Birinci Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iyelik grubu sayısı 161'dir: *Gerek yārumuzdan vēresin nişān / Ki ansuz yaraşmaz bize bu cihān* “Bize yârimizden nişan (bir iz) vermelisin ki onsuz yakışmaz bize bu dünya” (46-7). *Diler isem atası vērmeyiser / Dilegün elümūze girmeyiser* “Dilersem babası vermez; dileğine kavuşamayız” (94-2). *Sen işbu gece ben dēdügümi kıl / Gün ola aramuza sığmaya kıl* “Sen bu gece benim dediğimi yap, gün olur aramıza kıl (dahi) sığmaz (çok yakın oluruz birbirimize)” (116-7). *Hikāyet bolup göyner uş özüümüz / Yalan mı yā gerçek mi yok sözümüz* “Hikâye olup içimiz yanar; yalan mı yoksa gerçek mi? (Buna diyecek bir) sözümüz yok” (134-10). *Tena ‘um durur işümüz dün ü gün / Ki her bir günümüz olupdur düğün* “Nimetlenmektir işimiz gece gündüz ki her bir günümüz düğün (gibi) olmuştur” (135-4).

3.1.3.2.5. Çokluk İkinci Şahıs Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iyelik grubu sayısı 46'dır: *Kişi geldi fağfûrî tîz okıyu / Gelüp kavlüñüze tûruñuz dēyü* “(Bir) kişi, çabuk Fağfur'u çağırarak, gelip sözünüzde durun diye geldi” (76-13). *Eger böyle etmezseñüz bilünüz / Ki yanlış durur fikrünüz bilünüz* “Eğer böyle etmezseniz ki fikriniz, bilginiz yanlıştır! bilin” (175-14). *Siz aña güvenmeñ ki atar-sız oñ / Yanız tozca okuñuz çöpçe yoh* “Siz, ona güvenmeyin ki ok atarsınız, yayınız toz, okunuz (ise) çöp kadar değil” (176-4). *Başa dirlik añsuz gerekmez bilün / Beni koñ varuñ işünüze gidün* “Bana onsuz (bir) hayat gerekmez (bunu) bilin; beni bırakın varın işinize gidin” (268-1).

3.1.3.2.6. Çokluk Üçüncü Şahıs İyelik Ekinden Oluşanlar

İyelik grubunun sayıca en az rastlanan kullanımı bu şekilde kurulanlardır: *Buyurdu ki ellerini şeşdiler / Zahumlularına kişi koşdılar* “Buyurdu ki ellerini çözdüler; yaralıları için adam gönderdiler” (187-8). *Koduñları ad ana kaytās imiş / Elinden ilin kimse almaz imiş* “Ona koydukları ad Kaytas'mış; (onun) elinden kimse memleketini alamazmış” (202-15).

3.1.3.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İyelik Grubu

3.1.3.3.1. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan İyelik Grubu

Bu kullanımda iyelik grubu; *bigi* “gibi”, *ile*, *üzre*, *içün* ve *birle* edatlarından önce gelerek onların isim unsurunu oluşturarak bir edat grubu teşkil etmiştir.

a. “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Anuñ luṭfi şun ‘ı bigi bol durur “O’nun lütfu sanatı gibi boldur” (3-10). *Düñin günin endîşden nev-bahār / Olup idi zülfi bigi bî-ḳarār* “Nev-Bahār, gece gündüz, saç gibi kararsız olmuştu (saç gibi dağınık hâldeydi)” (251-1). *Anuñ buyruḡına muṭî oldılar / Dêdügi bigi yazıcı buldılar* “Onun buruḡuna itaat ettiler; dediği gibi yazıcı buldular” (354-10).

b. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Dilerdi ki birligini bildüre / Yeri gögi ‘ilmiyle ṭoldura “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmiyle doldursun” (6-10). *Çü ben ṭapuñ ile süci içeven / Sözi degme bir ḳapudan açavan* “Ben, huzurunuzda içki içeyim; sözü değme bir yerden açayım” (107-4). *Ḳor iseñ ki ḳayḡuñ ile göyüneven / Kömür bigi vü gül bigi söyüneven* “Bırakırsan kaygınla yanayım; kömür ve gül gibi solayım” (134-4). *Ki olmaya ḳişi sataşı gele / Gerek şaḳlūḡum ile olam hele* “Olmasın ki kişi ile karşılaşavereyim; dikkatli olmam gerek” (155-7). *Eger teñri ḳıla ṭapuñı / Saḳalum ile süpürem ḳapuñı* “Tanrı, eğer hizmetini bana nasip ederse sakalımla süpürürüm kapını” (343-14).

c. “üzre” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Ṭama aḡdı elinde bir hoş ṭurunc / Bıraḡmadıdı alnı üzre girinc “Elinde bir hoş turunç olduğu hâlde dama çıktı; alnına bir kırışıklık bırakmadı (yüzünü asmadı)” (108-4). *Anı örsi üzre nitesi döger / Anuñ ḳarbına beñzeyedi meger* “Onu örsü üzerinde nasıl döverse meḡer onun darbesine benzerdi” (297-16).

d. “içün” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Seni oḡlı içün diler kim ala / Güci yeter ü güce görür mālā “Seni oḡlu için almayı diler; mala mülke gücü yeter” (206-4). *Ëy göñlüm alan ‘ālem eger ḡavḡa ṭolarsa / Fikrüm évini eylemişem ‘ışḳuñ içün boş* “Ey gönlümü alan, âlem (içi) kavga(y)la dolarsa (karışır)sa fikir evimi (aklımı) aşkın için boş eylemişim” (109-3).

d. “birle” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Şunup dizine aldı ol dem başın / Yiñi birle süheyl sildi yaşın* “Uzanıp o zaman dizine aldı başını (başını dizine yasladı); Süheyl, yeni ile gözyaşını sildi” (310-7).

3.1.3.3.2. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan İyelik Grubu

İyelik grubu, -IcAğ, -UbAn, -dİğIncA, -Up ve -AlI zarf-fiillerini alan fiillerle birleşerek bir zarf-fiil teşkil etmiştir.

a. “-IcAğ” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Tutar yeryüzün dürlü dürlü çiçek / Dökülür gerü mevsümi geçicek “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; mevsimi gelince (de) tekrar dökülür” (7-6).

b. “-UbAn” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Kılurlardı dürlü du ‘ālar aña / Kalurlardı yüzini görüben taña “Türlü dualar kılurlardı ona; yüzünü görünce (de) hayran kalırlardı (ona)” (11-1). *Ünüm işidüben tama ağmadı / Gerü yeñi ay bigi uyağmadı* “Sesimi işitince dama çıkmadı; tekrar yeni ay gibi uyanmadı” (92-9). *Nikābın götürüben aç a yüzün* “Nikabını kaldırarak yüzünü açsın” (117-10).

c. “-dİğIncA” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Gücüm yêtdügince bêlüm kuşanam / Beni şanmañuz ki korham üşenem “Gücümün yettiği kadar belimi kuşanayım; beni korkar ve üşenir(im diye) sanmayın!” (170-3). *Dilin tutduğunca kişi dinç olur / Ve ger ne kamu halka gülünç olur* “Kişi, dilini tuttukça (diline hâkim oldukça) dinç olur (huzurlu olur); yoksa bütün halka (karşı) gülünç olur” (244-15). *Ki tapusına ölmedin erişem / Gücüm yêtdügince hele dürişem* “...Ki hizmetine ölmeden erişeyim (de) gücüm yettiği kadar (çalışıp) çabalayayım” (345-3).

d. “-Up” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Elinden alup içdi vü oldı şād / Gerü ‘ışk düzenini kıldı yād “Elinden (kadehi) alıp içti ve mutlu oldu; aşkın düzenini tekrar hatırladı” (107-6). *Süheyl anı görmeklige döymeye / Niçeme yüzine bakup toymaya* “Süheyl, her ne kadar (onun) yüzüne bakmaya doymasa (da) onu görmeye (yine de) dayanamaz” (117-11). *Ben erte olunca çerini dêrüp / Şāruñ kapusın bekler idüm varup* “Ben, sabah olunca ordunu tertip edip, gidip şehrin kapısını gözlerdim” (122-10). *Düriş varma sen ola kim şāh-i çîn / Odaña*

gelüp içişe-siz için “Uğraş, gitme sen; belki Çin şahı, odana gelip birlikte içki içersiniz” (137-5). *Dilerdi ki kolin açup kuçadı / Yigitlendi niçeme kim kocadı* “Dilerdi ki kollarını açıp kucaklayaydı; gençleşti (genç gibi hareket etti) her ne kadar yaşlıysa da” (215-10). *Eger ömrüm olup yügürem işe / Nite ‘Amr Ümeyye baña erişe* “Eğer ömrüm olur (da) işe koşarsam Amr ya da Ümeyye bana (bu konuda) nasıl ulaşır?” (289-2). *Yalunuzca tağda vü taşda gezüp / Gücümü dükedüp ümîzüm üzüp* “Yalnızca dağda taşta gezip, gücümü tüketip, ümidimi kesip...” (334-1).

e. “-All” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Tapuñdan gideli baña etdi güç / Velî ittifâk oldu kim uş soñ uç “Hizmetinden ayrıralı bana zulmetti; ama sonunda işte ittifak oldu ki...” (341-2). *Yüzin görelî gitmeyiser yaş gözümnden / Lâ-büd güneşe kim ki baña gözi ola yoş* “Yüzünü görelî gözümnden yaş gitmez (eksik olmaz, ağlarım); şüphesiz kim ki güneşe baksa gözü yaşarır” (109-2).

3.1.3.3.3. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan İyelik Grubu

İyelik grubu, kendisinden sonra mastar eki alan fiille -ki genelde bu ek -mak / mek’tir- birleşir: *Yaratdı seni kulluğın etmege / Degül gâfilin gelmege gitmege* “Seni, kulluğunu etmek için yarattı; gafillikle gelip gitmek için değil” (9-1). *Ilandan agulu durur ol kişi / Ki kendüzin incitmek ola işi* “İşi kendisini incitmek olan kişi, yılandan zehirlidir” (18-10). *Görürseñ şuda gölgesin bakmağıl / Yüzin görmege şu bigi aqmağıl* “Suda yüzünün yansımısını görürsen bakma; yüzünü görmek için su gibi akma!” (91-7). *Horūs ötse ohtsuz ne olur işi / Revâdur şoloğdem ki kesilmek başı* “Horoz, vakitsiz öterse ne olur işi? O anda başının kesilmesi revadır (uygundur)” (121-15).

3.1.3.4. Cümlede Kullanımına Göre İyelik Grubu

3.1.3.4.1. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılan İyelik Grubu

Bu kullanıma sık rastlanmaktadır: *Vezîrümsin avcuñdadur il ü şār / Kamu hükümün altındadır ne ki var* “Vezirimsin, il ve şehir avcundadır (hâkimiyetin altındadır); her ne varsa hepsi hükmün altındadır” (63-8). *Ġarîbüz ilinde vü sen cānumuz / Kuluz biz ü sen ulu şulţānumuz* “İlinde garibiz ve sen canımız(sın); biz kuluz ve sen ulu sultanımız(sın)” (85-15). *Günüm intizār ile nişe geçe / Demidür ki*

şuya bırağam keçe “Günüm, beklemekle nasıl geçer? Utanmayı bir tarafa koyma vaktidir (artık)” (99-15). *Harîf olavan tapuñdan gitmeyem / İtüñven sürüp kapuñdan gitmeyem* “Arkadaş(ın) olayım, hizmetinden gitmeyeyim; köpeğinin, kapından gitmeyeyim” (107-1). *Eyitdi fêdâdur yoluña başum / Şāhumsın u yārūm u göñüldaşum* “Başım yoluna fedadır; şahım, yârim ve gönüldaşımsın, dedi” (133-6). *Eger sezdügümüz ise işbu iş / Dökelim bunun kanını fiş fiş* “Eğer bu iş sezdüğümüz (gibi) ise bunun kanını fiş fiş (diye) dökelim (bunu öldürelim)” (143-14). *Elüñde vü hūkmüñdeven dün ü gün / Ne var dumrı yogise eyle düğün* “Elinde ve hükmün altındayım gece gündüz; tef yoksa (da) ne var, düğün eyle (sen)!” (215-6). *Şunarsam elüm söyler isem dilüm / Tutarsam alum tanışursam bilüm* “Uzatırsam elim(dir), söylersem dilim(dir); tutarsam düzenim, konuşursam bilgim(dir)” (292-3).

3.1.3.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan İyelik Grubu

3.1.3.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Êversin ü hem yüregüñ yağlıdur / Velî her bir iş vaktine bağıldur “Acele edersin ve hem yüreğin yağlıdır (heyecanlısın); ama her bir iş vaktine bağlıdır” (217-8). *İnandı cühûd olan hâleti / İñen bekler olur budur âdeti* “Cühûd, inandı olan o hâle (duruma); çok bekler, âdeti budur” (216-8). *Niçeme dürişürse illâsı var / Nite güneşi balçıgile sıvar* “Her ne kadar çabalarsa (da) aksi hâli var; güneşi, balçıkla nasıl sıvar(lar ki)?” (154-3). *Dêdi şordum ancah ki nedür aduñ / Ki köp kullıg êtdüñ ü çak yaraduñ* “O kadar ki kulluk ettin ve (işe) çok yaradın, adın nedir (diye) sordum, dedi” (151-3). *İşümüz êvekdür ilümüz ırâh / Yolumuz ırâhdur gerek çoñ yarah* “İşimiz aceledir, ilimiz uzak; yolumuz uzak(tır), çok teçhizat gerek” (138-8).

3.1.3.4.2.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Bilürdüm ki süci yaramaz aña / Hem ısmarlamışdur atası baña “Bilirdim ki, içki ona yaramaz; hem babası bana ısmalamıştır (ki)...” (83-5). *Anı gördi vü şordı hâlin dêdi / Ki dün gece vaktüñ nite geçdidi* “Onu gördü ve hâlini sordu; dün gece vaktin nasıl geçti? dedi” (122-9). *Eyitdi gideyim benüm yoh şuçum / Velî nêdeyim katı korhar içüm* “Gideyim, benim suçum yok; ama ne yapayım (ki) içim çok korkar, dedi” (142-8). *Ki bensüz günüñ dün nite geçdidi / Hele cân tenümünden benüm uçdıdı* “...Ki, günün bensiz dün nasıl geçti? Benim tenimden canım uçtu (da)” (124-10).

3.1.3.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan İyelik Grubu

3.1.3.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Çü nakḳāş şaçdı yüzine gül-āb / **Ögin derdi** olmışken iñen ḥarāb “Nakkaş, (o) çok berbat bir hâldeyken, yüzüne gül suyu dökünce aklını topladı” (104-12). **Başardı işin ü yaşurdu yüzün** / Şanasın perîdür yavıtdı izin “İşini başardı ve yüzünü gizledi; sanki peridir, izini kaybetti” (105-6). Nā-gāh ne fitneyidi ki göründi gözüme / Göñlüm aluban **eyledi ‘aqlumu tār u mār** “Nasıl (bir) fitneydi ki ansızın gözüme göründü; gönlümü alıp aklımı eyledi tarumar” (79-2). Ki giderdi fağfur içmesedüm / Çalup kopuzı **ağzum açmasadum** “...Ki (içki) içmeseydim, kopuz çalıp şarkı söylemeseydim Fağfur giderdi” (80-9). Ululuḳ edüp **ḳuluñı şād ḳıl** / Süciden beni bugün āzād ḳıl “Büyüklik edip kulunu mutlu et; içkiden beni bugün mazur tut!” (81-3).

3.1.3.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İyelik Grubu

3.1.3.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Eyitdi **fēdādur yoluña** başum / Şāhumsın u yārum göñüldaşum “Yoluna başım fedadır; şahım, yârim ve gönüldaşımsın, dedi” (133-6). Dēr idi ‘aceb bu bana düş midür / Ya hoz **ṭālî üme** bu iş **tuş mudur** “Acaba bu bana düş müdür; yoksa talihime bu iş uygun mudur?” (118-4). **Bu zıkr ile öginde vesvās idi** / Ne bilsün ki öñinde ḳayṭās idi “Aklında bu zikir ve vesveseydi; nereden bilsin ki önünde(ki) Kaytas idi” (203-10). **Ḳamu pāşişāhlar eşiginde ḳul** / Hiṭāb aña ḥaḳdan olup idi ḳul “Bütün padişahlar eşiginde kul(dur); ona Hak’tan “ol” (diye) hitap olunmuş(tur)” (10-10).

3.1.3.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Senün içün **ētdüm ḳabūl özüme** / Degül yanlış inan benim sözüme “Senin için kendime kabul ettim; yanlış değil, inan benim sözüme!” (126-8). **Maḳāmuna geldün** ne ḥācet demek / Yēyem guşşāñı çüñkü çekdün emek “Makamına geldin, demeye ne hacet? (Senin) gamını çekeyim; çünkü emek çektin!” (112-13). Çü anladı **ḳatlanduḡını nakḳāş / Öginde dēdi** ēy hezārān şabāş “Nakkaş, katlandığını anlayınca ey binlerce (kez) aferin, dedi” (109-8). **Geldüm aña ki hergiz gitmez idi ögümden** / **Ērdi aña elüm kim hîç şıḡmaz idi şanuma** “Hiç aklımdan gitmezdi ki (şimdi) ona geldim; elim ona ulaştı ki aklıma hiç sığmazdı (bu)” (120-15). **Eger dirsegümden**

kolum üzeler / Ve ger karşıdan şüretüm bozalar “Eğer dirseğimden kolumu kesseler ve eger karşıdan suretimi bozsalar...” (170-1).

3.1.3.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan İyelik Grubu

3.1.3.4.5.1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Ananı kıo bunda gönül sen yola / Figān ʿetsün ardınca saçın yola “Ananı burada bırak, sen yol(un)a git; (anan) ardınca saçını yolarak figan etsin” (53-7). *Şatayım alayım dilegümce māl* “Satayım, dilediğim kadar mal alayım” (209-8). *Bu şuda gerek kim geñümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* “Bu şuda rahatça yıkanmam gerek; nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Şunuñ bigi bir pādīšāh oldıdı / Ki āvāzesinden cihān taldıdı* “Şunun gibi bir padişah oldu ki, avazından dünya doldu (ünü her tarafa yayıldı)” (242-4). *Eger uçmaz olsa yolınca eyi / Kapazlardı bildircin atmacayı* “Eğer usulünce, iyi (bir şekilde) uçmaz olsa bildircin, atmacayı kapardı” (302-2).

3.1.3.4.6. İyelik Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

İyelik grubu, SN’de kelime grupları arasında 4300’lük kullanımıyla en fazla kullanıma sahip olan belirtme gruplarından; aşağıda iyelik grubunun iki ayrı tablo ve bir de şekil ile sayısal verileri ve yüzdelik oranları verilmiştir. Şöyle ki:

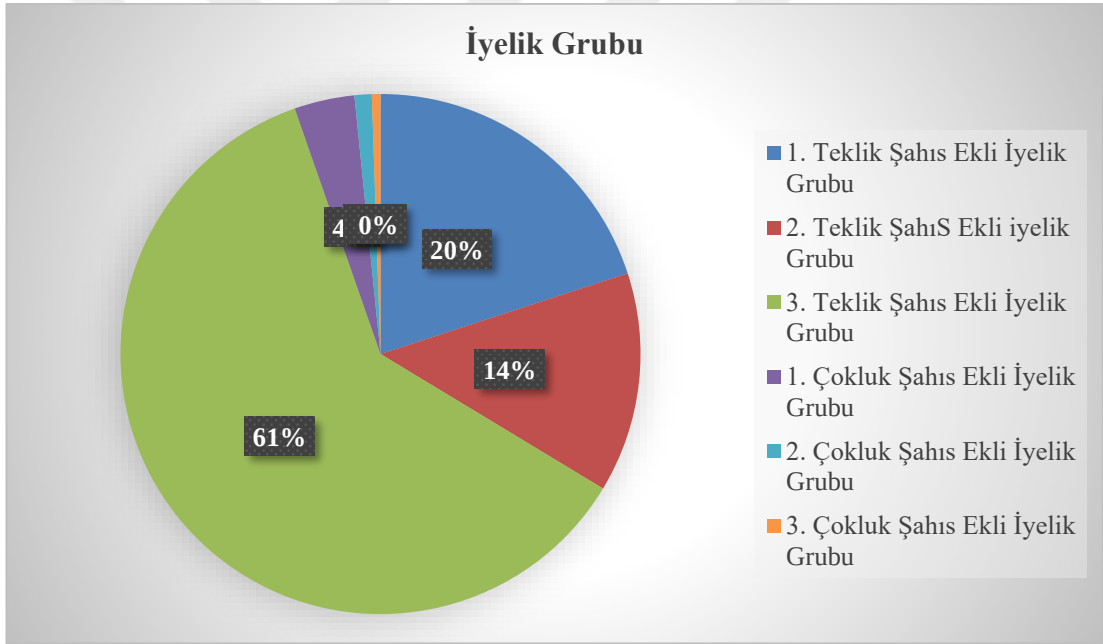
Tablo 1.5. İyelik Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Tamlamalarına Yüzdelik Oranı
İyelik Grubu	4300	%11.02	%17.74	%68.65

Tablo 1.5.1. İyelik Grubunun Şahıs Eklerine Göre Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam İyelik Grubuna Yüzdelik Oranı

Teklik Birinci Şahıs Ekli İyelik Grubu	859	%2.20	%19.98
Teklik İkinci Şahıs Ekli İyelik Grubu	588	%1.51	%13.67
Teklik Üçüncü Şahıs Ekli İyelik Grubu	2623	%6.23	%61
Çokluk Birinci Şahıs Ekli İyelik Grubu	161	%0.41	%3.74
Çokluk İkinci Şahıs Ekli İyelik Grubu	46	%0.12	%1.07
Çokluk Üçüncü Şahıs Ekli İyelik Grubu	23	%0.6	%0.53

Şekil 2. İyelik Grubunun Yüzdelik Oranları

3.1.4. Eksiz Tamlama

Süheyl ü Nev-bahâr'da *bun gün* “sıkıntı, zorluk günü” ile *dün buçuğ* “gece yarısı” kelime grupları eksiz tamlama olarak görülmektedir; bunlardan *bun gün* 2; *dün buçuğ* 1 kullanıma sahiptir. Örnekleri şunlardır: *Kişi kavminün kadrin ol dem bilür / Ki bun güne uğrar yalnız kalur* “(Bir) kişi, sıkıntılı güne denk gelip (sıkıntıya uğrayıp) yalnız (başına) kalsa kavminin kadrini (değerini) o zaman anlar” (268-12).

Dedi dün buçuk çün gönildüm idi / Cānumdan götürmiş idüm ümidi “Gece yarısı (yola) yönelince (koyulunca) canımdan ümidi kesmiştim, dedi” (311-3).

3.2. Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması (Alm. Adjektivkonstruktion, Fr. Construction adjective, İng. Adjectival construction, Osm. Terkîb-i vasfî, “Somut, soyut adları ve kavramları çeşitli yönleriyle nitelemek veya belirtmek maksadıyla ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturduğu söz grubu” dur (Korkmaz, 2017: 212). “Bir sıfatın kendinden sonra gelen ismi nitelemesi veya belirtmesiyle oluşan tamlama”dır (Topaloğlu, 2019: 115). “Bir sıfatın, kendi niteleme derecesini belirleyen belirteçler veya kendisini tamamlayan başkaca öbeklerle kurduğu sözcük öbeği”dir (Hengirmen, 2009: 322). “Sıfatların kendilerinden sonra gelen bir adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlama”dır (Hatiboğlu, 1978: 108). Sıfat tamlamasında ismi niteleyen sıfat unsuruna tamlayan nitelenen isme ise tamlanan denir.

3.2.1. Yapısına Göre Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması SN’de en fazla kullanılan kelime grupları arasındadır. Toplam olarak 4377 sıfat tamlaması tespit edilmiştir: *Bu ölmüş yeri gör nite dirilir* “Bu ölmüş yerin nasıl dirildiğini gör” (7-5). *Bir oğlan ki beşzer yüzi bedr aya / İki kaşı dahı kurulmuş yaya* “Bir oğlan ki, yüzü dolunaya benzer; iki kaşı ise kurulmuş (bir) yaya benzer” (28-13). *Eger ölem ü çürüye süñügüm / Çürümüş süñügümde işkuñı um* “Eğer ölüp de kemiklerim çürürse (sen) bu çürümüş kemiklerimde aşkını um, bekle!” (126-14). *Getürdi şeker beksimet bişmiş aş* “Şeker, peksimet ve pişmiş aş getirdi” (198-6). *Şuşamış kişi içmez olsa muhāl* “Susamış kişinin (su) içmez olması imkânsızdır” (216-12). *Dahı gelmemiş guşşayı yëmegil* “Henüz (meydana) gelmemiş kederin acısını yaşama!” (281-49). *Bir arada kızıl gül ile diken / Bitüren gërü anı yëre döken* “Kızıl gül ile dikenin birlikte yetiştiren; onu tekrar yere döken(dir).” (7-8). *Meger bir gün atasına vardıdı* “Meğerse bir gün babasına ulaştı” (31-3). *Eger ömürden olur ise âmân / Gerek kim cihanı görem bir zaman* “Eğer (ki) ömrüm el verirse cihanı bir zaman görmem gerek” (71-15). *Bir atlu yazı yerde anı görür* “Bir atlı, onu ovada görür” (75-5). *Ŧonandı şanasın ki bir hūr idi* “Elbiseler giydi, sanki bir huriydi” (99-3). *Bu gönül dahı bir belādur ahı* “Ey kardeş, bu gönül de bir beladır” (195-14). *Gönül*

gözüyle görüp anlağıl / İki nesnede kudretin tañlağıl “Gönül gözüyle bakıp anla; iki nesnede(ki) kudretine şaşır” (7-12). *Halife kodı kendüden sonra dört / Ki her birisi sürdi ‘âlemde yort* “Kendisinden sonra dört halife bıraktı; her birisi âlemde hüküm sürdü” (11-11). *Bir anuñ bigi çünki şāhum ola / Ne kayğu eger biñ günāhum ola* “Onun gibi bir tane şahım olunca eğer binlerce günahım dahi olsa ne gam?” (14-4). *Ol oñtın ki atlanadı atına / Gelürdi sekiz yüz biñ er katına* “Ne zaman ki atına atlasa sekiz yüz bin er huzuruna gelirdi” (27-6). *Elimden gelür yapduram bir sarāy* “Elimden gelir, yaptırayım bir saray” (71-4). *Hem eyledi saçların iki bölük* “Hem, saçlarını iki bölük eyledi” (99-4). *Yine halkı üç gün konuğlar bular* “Yine, halkı üç gün konuklar bunlar” (58-10).

3.2.2. Tek Kelimeyle Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması

3.2.2.1. Tamlayan Unsuru Tek Kelimedden Oluşan Sıfat Tamlaması

3.2.2.1.1. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru, Türkçe veya Yabancı Kelimelerden Oluşan Sıfat Tamlaması

a. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru Yabancı Kelimelerden Oluşanlar

Nedür çāre bir şūrete oldı kul / Divār naqşıdır cānlu ādem degül “Bir resme köle oldu, çare(si) nedir? Duvar nakşıdır canlı adam değil” (40-5). *Bu şāhāne erkānı senden göre* “Bu şahane erkânı senden görsün” (62-7). *Elin aldı vü halvete girdidi / Hem eyle êdūgi hūb tedbîr idi* “Elini tuttu ve halvete girdi; öyle yapması ise güzel bir tedbirdi” (245-5). *Hemîn ol olısar ki taqdîrdür / Pes ayruğı bî-hūde tedbîrdür* “Şimdi, takdirdir ve o olacak; bundan başkası ise nafîle tedbirdir” (181-1). *Yüzin yine gördüm hezārān şükür* “Yüzünü yine gördüm, binlerce şükür!” (351-7). *Yüce köşk ālî sarāylar düzer* “Yüce köşk ve yüksek saraylar yapar” (89-15). *Yoldaş oldur ki hem-dem muvāfıq ola* “Yoldaş odur ki (birbirine) uygun arkadaş olsun” (305-10). *Ġarīb ādemem hîç beglenmedüm* “Garip bir adamım, asla hata işlemedim” (113-4). *Ol ahmaq cühūd anı işidicek / Kız aña anuñ bigi iş êdicek* “O ahmak Cühûd, onu işitince, kız ise ona, onun gibi iş edince...” (217-10). *Çaluban eyitdi hūb āvāz ile* “Çalarak güzel (bir) sesle söyledi” (81-14). *Öginde dēdi ēy hezārān şabāş* “İçinden binlerce helal (olsun)! dedi” (109-8).

b. Tamlayan Unsuru Türkçe, Tamlanan Unsurunu Yabancı Bir Kelimedden Oluşanlar

Çü dāye **yavuz hālde** gördi kıızı / Ki yüregi yanıp şarardı yüzi “Sütannesı kıızı kötü durumda görünce yüreği yanıp yüzü sarardı” (60-12). *Aña dürlü tesbîh* okur her biri “Her biri ona türlü niyazda bulunur” (5-15). *Şefâ ‘atcidür kamu âşîye* ol “O bütün asilere şefaattçidir” (14-3). *Sevindi vü şundi tutdı anı / Yüz i ‘zâz* ki gör nêtdi anı “Sevindi, uzandı ve tuttu onu; yüzlerce yüceltme ile gör ki ona ne yaptı” (115-5). *Kılam tatlu cānumı aña feda* “Tatlı canımı ona feda edeyim” (76-2). Yazar *kamusın anda ol şîr-mend* “O aslan yürekli, cesur (adam) orada hepsini yazar” (90-4). *Bu şî ‘ri* okur *gökçek âvâz* ile “Bu şiiri güzel bir sesle okur” (95-2). *Bu peygāmını çünki işitdi şāh / Cevāb eyle verdi ki yanılduñ āh* “Şah, bu haberi işitince şöyle cevap verdi: Ah yanıldın!” (313-8). *Eyitdi ğarîbüz ü âvārevüz / İlimüzden ü katı bî-çārevüz* “Garip, avare, ilimizden (uzak) ve çok çaresiz” (321-2).

c. Tamlayan Unsuru Yabancı, Tamlanan Unsurun Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Düzelüm bu taht u bu eyvanı key / Muraşsa ‘tonuñ güher tâcı gey “Bu taht ve eyvanı iyice düzenleyelim; süslü elbiseni ve inciyle donatılmış tacını giy!” (65-10). *Bu ma ‘kûl sözleri çün diñledi / Ne resme dērilmek yönin anladı* “Bu makul sözleri dinleyince nasıl toparlanacağını yöntemini anladı” (266-15). *Bugün başuma geldi bir müşkil iş* “Bugün başıma müşkül bir iş geldi” (268-6). *Pes ebleh kişi çünki tedbîrsüz / İşe şuna kendüzin eyler ucuz* “Sonra, aptal kişi tedbirsiz bir şekilde işe atılınca kendi derecesini düşürür” (340-4). *Anuñ vişālini istedüğüm şuna benzer / Ki bî-nevā kişi isteye tâc-ı sulţānî* “Ona kavuşma isteğim, nasipsiz bir kişinin sultanlık tacını istemesine benziyor” (82-6).

d. Tamlayan ve Tamlanan Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Ören yerleri hem münevver kıılır “Harabe yerleri de nurlandırır” (70-13) *Gerek çıka fağfur taşra yarın / Ki geñ yerde gidere gönli tarın* “Fağfur, gönül darlığını gidermek için yarın dışarıya çıkmalı” (73-14). *İki oğlı bile çeri yasayup...* “İki oğluyla birlikte çeri düzenleyip...” (167-12). *Demür tona ğarķ oldu on biñ çeri* “On bin çeri, demirden zırha büründü” (167-15). *Bir iş ola ol yalunuz nēylesün* “Bir iş olduğunda o yalnız başına ne yapsın?” (168-13). *Yavuz koñşıya tenri vērşün bela* “Tanrı, kötü komşuya bela versin!” (175-11).

3.2.2.1.2. Tamlayan Unsuru Sıfat Çeşitlerinden Oluşan Sıfat Tamlamaları

a. Tamlayan Unsuru Vasıflandırma Sıfatlarından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamalarının sayısı 1357'dir: *Çü aydınlığa döndi kara gece / Güneş nûrı başladı ağdı yüce* “Kara gece aydınlığa kavuştuğu için güneş nuru yükselmeye başladı” (73-6). *Görürler eyerlü uyanlu bir at / Dédiler geliser işümüz onat* “Eyerli ve dizginli bir at görürler; işimiz rast gelecek, dediler” (168-2). *Bu genj yazı gözüñüze tar ola* “Bu geniş ova gözüñüze dar olur” (176-8). *Eger kaçavan bir kuru baş ile* “Bir kuru başla eğer kaçarsam...” (181-10). *Ulu oğlu fağfürün atdı kemend* “Fağfur’un büyük oğlu kement attı” (183-9). *Yavuz kimse olmaz duz etmek anan* “Kötü kimse kadir kıymet bilen (birisi) olmaz” (186-10). *Meger demiş ola kızum gel beri / Belürsüz yola gidelüm kim çeri* “Meğerse kızım, beri gel; belirsiz yola girelim ki çeri...” (186-5). *Kara bahtına çok karanur idi* “Kara bahtına çok yerinirdi” (189-7). *Bu şi’ri okur gökçek āvāz ile* “Bu şiiri güzel bir sesle okur” (192-5). *Qadırgam ki geldi irag ilden* “Uzak ilden gelen kadırgam” (200-6).

b. Tamlayan Unsuru Belirtme Sıfatlarından Oluşanlar

Belirtme sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı toplamda 3082'dir; bunlar arasında en fazla kullanım sayısı işaret sıfatları ile kurulanlara aittir ki bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısıysa 1195'tir.

b.1. Tamlayan Unsuru İşaret Sıfatlarından Oluşanlar

SN'de işaret sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 1123'tür; bunlardan *bu* işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 546, *şol* işaret sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 19, *işbu / uşbu* işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 64, *şu* işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 75, *eyle* işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 1, *şoloh* işaret sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 16, *böyle* işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 6, *şöyle* işaret sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 3, *o* işaret sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *anca* ve *kankı* işaret sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 1; *ol* işaret sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı ise 390'dır.

b.1.1. Tamlayan Unsuru, “bu” İşaret Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısı 546'dır: *Anuñ lutfi şun'ı gibi bol durur / Bu kullarına zîre kim ol durur*; “O’nun lütfü da sanatı gibi geniştir; zira bu

kullarına da (gerekli olan) odur” (3-10). *Ḳamu cānluya ol vērür āleti / İñen tañ durur aňla bu ḥāleti* “Bütün canlılara O verir vasıtayı; anla bu keyfiyeti ki çok şaşırtıcıdır” (4-8). *Bu ḥikmetleri aňlayıcak kişi / Tefevvüz kılar ḥaḳḳa her bir işi* “ Kişi, bu hikmetleri anlayınca Hak için her bir işi üstlenir” (16-13). *Dēdi kim nēdeven bu kişiye ben* “ Ben, bu kişiye ne edeyim? dedi” (46-1). *İşitdüm gelince bize bu kişi / Uluları toylamağımı işi* “Bu kişi bize gelince işittim ki, işi uluları ağırlamakmış” (74-13). *Unıtdı ol āhi bu kez inledi* “O ahı unutup bu kez inledi” (134-8). *Dēdi ēy dirîgā işüm oldı tañ / Gözüme ḳarañu toğdı bu tañla tañ* “Eyvah, işim tuhaflaştı; bu kez gözüme, kara doğdu bu tan (güneşi), dedi” (159-14).

b.1.2. Tamlayan Unsuru, “işbu” İşaret Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının toplam kullanım sayısı 64’tür: *Görürsin ḥilāf işbu ma’nîde yok* “Bu manada hilaf olmadığını görüyorsun” (4-12). *Çü işitdi nakḳāşdan işbu sözi / İnileyüp aňulcak açdı gözi* “Nakkaş’tan bu sözü işitir işitmez inleyerek yavaşça açtı gözünü” (45-1). *Ki toğrı derem saña işbu sözi* “Ki doğru diyorum sana bu sözü” (81-7). *Hem işbu yigit tâze bir gül durur* “ Hem, bu yiğit taze bir gül (gibi)dür” (83-7). *İki and içüp durur işbu kişi* “İki ant içmiştir bu kişi” (87-14). *Nakḳāş dēdi ēvmek degüldür revā / Daḥı dün gelüpsin sen işbu eve* “Nakkaş, acele etmek reva (uygun) değil; henüz dün gelmişsin sen bu eve, dedi” (92-11). *Hem işbu gece tur ḳadem-rence kılar* “Hem, bu gece tenezzül edip de (ayağa) kalk” (112-14). *Bilürem ki işbu iş az iş degül* “Bu işin az iş olmadığını biliyorum” (122-13). *Dediler saña işbu iş dek degül* “Sana, bu iş tekin değil, dediler” (143-12). *Saña işbu sâ’at vèreydüm ceza* “Sana hemen şimdi ceza vereydim” (151-14). *Nite geldün işbu araya değin* “Buraya kadar nasıl geldin?” (198-14). *Nite inanayum işbu söze* “Bu söze nasıl inanayım?” (327-12).

b.1.3. Tamlayan Unsuru, “şu” İşaret Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının toplam kullanım sayısı 75’tir: *Şu ‘akreb ki hem zaḥm birkaç urur / Bayıḳ ḳorḳuban cānını ḳaçurur* “Birkaç darbe vuran şu akrep, açıkçası, korkarak canını kaçırmak için kaçırır (canını kurtarmak için kaçır)” (4-13). *Anuñ emriyle şu sivrisinek / Kim anda ne ḳuvvet var u ne eñek* “ Ne kuvveti ne de çenesi olan şu sivrisinek, orada O’nun emriyle...” (8-6). *Şu nakḳāş dünyada ḥiç gülmeştün* “Şu nakkaş, dünyada hiç gülmesin!” (38-6). *Ki taşra çıkun tañla ulu kişi / Şu resme ki*

halvet k̄ala šār içi “...Ki, büyük ya da küçük (kim varsa) dışarıya çıkın, öyle ki şehir içi halvet (sessiz ve kimsesiz) kalsın!” (73-13). *Cānuma dirliği anşuzda nite kıldı harām / Şu yār kim tama ağıdı tutmadı ārām* “Dama çıkan ve kararda olmayan şu yar ki, canıma ansızın hayatı nasıl da haram etti?” (98-10). *Buyurdi getirün şu tuḥhunları* “Şu tutsakları getirin! diye buyurdu” (187-4). *Şu kimse kim āsāyişin gözedür / Ayağın kilimi kadar uzadur* “Huzurunu önemseyen şu kimse ki, ayağını kilimine (yorganına) göre uzatır” (202-1).

b.1.4. Tamlayan Unsuru, Diğer İşaret Sıfatlarıyla Kurulanlar

Tamlayan unsurun “ol” işaret sıfatından oluşması: *Gönüldi ol arada kodı anı* “Yöneldi ve orada bıraktı onu” (12-13). *Bunı dedi vü ağladı zār u zār / Turuban eve girdi ol şehriyār* “O padişah, bunu dedi ve zar zar ağladı; sonra kalkıp eve gitti” (53-7). *Atınun yüzine yüzini sürdi çok / Sığındı haḫa ol gece sürdi çok* “Yüzünü atının yüzüne çok sürdü; Allah’a sığındı o gece ve (atı) çok sürdü” (237-8).

Talayan unsurun “şol” işaret sıfatından oluşması: *Şol ādem ki gözede dirlik yatın / Gerek oḫşaya yād obanun itin* “Hayattan faydalanmayı göze alan adam, yād (yabancı) obanın itinin başını okşasa gerek” (15-1). *Gidüp ögi düşdi ṭoldı gözi / Şarardı şol gül bigi tāze yüzi* “Akli başından gidip düştü, gözleri doldu; şu gül kadar taze yüzü sarardı” (82-14). *Unnāb ile çoḫ yoldı şol sünbüli* “Hünnap ile sümbülü çok yoldu” (147-9). *Kişinun şol oḫt aḫmakı bilinür / İşinden artuḫ işe ilinür* “Kişinin ahmaklığı, (kendi) işinden başka bir işle uğraşınca anlaşılır” (201-12). *Meger şol sā‘at kim göreydi yüzün / Bırağaydı gölgesine kendüzün* “Eğer o anda yüzünü görseydi kendisini (onun) gölgesine bırakırdı (235-14). *Biraz şol yanaraḫ egil noldun* “Biraz şu tarafa eğil, ne oldu sana?” (215-11). *Şol oḫtun gidiser gönjülden bu gam / Ki düşem suya boḫam kendüzümü boḫam* “Gönülden bu gam, suya düşüp kendimi boğarsam gider” (218-11). *Bunı dedi şol ḫadde dek ağladı* “Bunu dedi ve şu denli ağladı ki...” (233-1).

Tamlayan unsurun “şolok / şoloh” işaret sıfatından oluşması: *Çıkubanı atlandı tiz atına / Şolok dem erişdi kapu katına* “Çıkıp hemen atına atladı; şu anda (çabucak) kapıya erişti” (33-14). *Şolok dem atasına yüğürdiler* “Şu anda ((hemen) babasına koşuştular (45-6). *Şoloh sā‘at el tutuşup ṭurdılar* “Şu saatte (hemen) el tutuşup kalktılar” (146-1). *Şoloh gün ki bu šāra irdüm idi / Falan şureti yazılı gördüm idi* “Bu şehre eriştiğim anda falan sureti yazılı gördüm” (327-6).

Tamlayan unsurunun “eyle” işaret sıfatından oluşması: Bu işaret sıfatı, tamladığı unsura işaretin yanı sıra, tarz, nasıllık, nicelik anlamları da katmaktadır: *Dèdi bir gün eyle heves éderin / Deniz kıtına varavuz yarın* “Şöyle heves ederim ki; deniz kenarına varalım yarın, dedi” (306-11). *Ra ‘iyyetleri eyle dutmuşdı dinç / Ki anılmaz olmuşdı güç ü başınç* “Hâkimiyetindekileri, öylesine güven içinde tutmuştu (yaşatıyordu) ki güç ve zulüm anılmaz olmuştu” (339-2). *Cühûd talise eyle verdi cevâb / Ne kim sen buyurduñ hem oldur şavâb* “Cühûd, Talis’e sen ne buyurduysan da o doğrudur şeklinde cevap verdi” (209-10).

Tamlayan unsurun “böyle” işaret sıfatından oluşması: Bu işaret sıfatı da “eyle” işaret sıfatında olduğu gibi, tamladığı unsuru sadece işaret yoluyla belirtmez; aynı zamanda ona tarz, nicelik, nasıllık anlamlarını da katar: *Süheyl eydür uş böyle yüksek tama / Kemend almayup ağmağı kim uma* “Süheyl, işte böyle bir yüksek dama, kement almadan çıkmayı kim umabilir (ki)? der” (115-7). *Ki böyle şavaşdan usanmasalar / Ölümün şağuncını şanmasalar* “Ki böyle bir savaştan usanmasalar; ölüm düşüncesini akıllarına (bile) getirmeseler” (182-6).

Tamlayan unsurun “şöyle” işaret sıfatından oluşması: Bu işaret sıfatıyla kurulan sıfat tamlamalarında “şöyle” işaret sıfatı da, yukarıda bahsedilen “eyle” ve “böyle” işaret sıfatlarında olduğu gibi, tamlanan unsura işaret etmekle kalmayıp ona aynı zamanda tarz, nicelik, nasıllık anlamları da katmaktadır: *Sen beni şöyle miskin etmiş édün ki...* “Sen beni şöyle (bir) miskin etmiştin ki...” (120-14). *Atam urısar şöyle tedbir ü rây* “Babam şöyle (bir) tedbir ve fikir getirecek” (137-1). *Yemen yolına kavmümüz başlayup / Ben anda kalup şöyle iş işleyüp* “Kavmimiz, Yemen yoluna girmek üzere yola çıkıp, ben (de) orada kalıp şöyle bir iş işleyip” (311-2).

b.2. Tamlayan Unsuru Belirsizlik Sıfatlarından Oluşanlar

SN’de belirsizlik sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı toplamda 1083’tür; bunlardan; *degme* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 8, *her* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 138, *hezâr* belirsizlik sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 4, *tümen* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *her bir* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 20, *nice / niçe* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 41, *artuk* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *hiç* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 31, *kamu* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 100, *hep* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat

taamlaması sayısı 9, *hiçbir* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 3, *cümle* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 5, *birkaç* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 18, *külli* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 1, *bir* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 502, *ne* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 28, *delim* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 26, *ayruk / ayruḥ* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 19, *bunca* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 12, *dahı* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 10, *kaç* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 5, *falan / fülân* belirsizlik sıfatları ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 3, *top* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 1, *şunca* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 1, *biraz* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 17, *bu kadar* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 2, *anca* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı ise 2, *öküş* belirsizlik sıfatı ile kurulan sıfat taamlaması sayısı 42’dir. Bunlardan başka diğer şekillerdeki belirsizlik sıfatlarıyla da sıfat taamlamaları kurulmuştur ki bunların 30’dur; bunlara da aşağıda yer verilmiştir.

b.2.1. Taamlayan Unsuru, “bir” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat taamlamasının toplam kullanım sayısı 502’dir: **Bir arada kızıl gül ile diken / Bitüren gerü anı yere döken** “Kızıl gül ile dikenini birlikte yetiştiren; onu tekrar yere döken(dir).” (7-8). **Meger bir gün atasına vardıda** “Meğerse bir gün babasına ulaştı” (31-3). **Eger ‘ömürden olur ise âmân / Gerek kim cihanı görem bir zaman** “Eğer (ki) ömrüm el verirse cihanı bir zaman görmem gerek” (71-15). **Bir atlu yazı yerde anı görür** “Bir atlı, onu ovada görür” (75-5). **Tonandı şanasın ki bir hūr idi** “Elbiseler giydi, sanki bir huriydi” (99-3). **Bu gönül dahı bir belādur aḥı** “Ey kardeş, bu gönül de bir beladır” (195-14).

b.2.2. Taamlayan Unsuru, “her” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat taamlamasının toplam kullanım sayısı toplam kullanım sayısı 138’dir: **Bu kâmusını niçe yaratdı gör / Ki her nesneyi yêrlü yerinde qor** “Bunların hepsini nasıl yarattığını ve her nesneyi yerli yerince koyduğunu gör” (5-5). **Aḥa dürlü tesbîḥ okur her biri** “Ona türlü niyazda bulunur her biri” (5-15). **Her işde sen evme ögüdümü tut** “Her işte acele etme; ögüdümü tut!” (22-15). **Her oḥtın yüzün görmeḡi ögleyem / Baqam şūrete gönülümü egleyem** “Her an yüzünü görmeyi

düşleyeyim; resme bakıp gönlümü eğleyeyim” (43-10). *Bu ma'nîyi her kimse key anlasun* “Bu manayı herkes iyice anlasın” (48-12).

b.2.3. Tamlayan Unsuru, “nice / niçe” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının toplam kullanım sayısı 41’dir: *Niçe boş u ıssız kodum evler* “Nice evleri boş ve ıssız kıldım” (326-14). *Niçe padişāh kim kamu taş u tağ / Anuñ ‘adliyle idi şār u bāğ* “Nice bir padişaktır ki, bütün dağ taş, onun adaleti sayesinde şehir ve bahçeye dönmüştü” (27-3). *Gerek varasın ey niçe şāra sen* “Hey, sen nice şehirlere varmalısın!” (47-9). *Dēr öginde görsem niçe kişidür* “İçinden, nasıl bir kişidir, keşke görsem, der” (75-3). *Var idi anda niçe dürlü hüner* “Onda ne türlü hünerler vardı” (300-2).

b.2.4. Tamlayan Unsuru, “kamu” Bellirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının toplam kullanım sayısı 100’dür: *Ķamu çāresizler şıgınur saña* “Bütün çaresizler sana sığınır” (150-8). *Anuñ sevgüsine ‘azîm êtdi meyl / Ķamu zahmetini unutdı Süheyl* “Onun sevgisine çok büyük (oranda) meyledince Süheyl, bütün zahmetini unuttu” (304-2). *Ķamu derde dermānını ol kılur* “Bütün dertlere dermanını o verir” (5-10). *Ķamu nesneden ‘ilmi āgāhdur* “İlmi bütün nesneleri kapsar” (6-2). *Görür döşeğin ısladu derlemiş / Ķamu gövde ditrer nitekim kāmış* “Döşegini ıslatıp terlemiş; bütün gövdesinin tıpkı kāmış gibi titrediğini görür” (60-2).

b.2.5. Tamlayan Unsuru, “öküş” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının toplam kullanım sayısı 42’dir: *Dilerseñ ki bulasın öküş güvenç / Gerek kimseden almayasın ilenç* “Fazla güvenç bulmak istiyorsan kimseden beddua almaman gerek” (19-11). *Cihānda bugün resm eyle gider / Ki öküş kişi türkîye meyl éder* “Bugün, dünyada eğilim şöyledir ki; birçok kişi Türkçeye meyleder” (24-3). *Naḳḳāşa okur ol öküş āferîn* “O, nakkaşa birçok tahsinde bulunur” (91-1). *Öküş fikr éderdüm nite dürişem / Ki bir ölmedin tapuñā erişem* “Nasıl gayret edeyim ki bir kere, ölmeden huzuruna erişeyim diye çok fazla düşünürdüm” (161-6). *Öküş zārılığ étdi kıldı ħurūş* “Bірçok azar etti coşkunluk etti” (177-10).

b.2.6. Tamlayan Unsru, Diğer Belirsizlik Sıfatlarıyla Kurulanlar

Yukarıda verilenler haricinde SN’de diğer belirsizlik sıfatlarıyla da sıfat tamlaması kurulmuştur. Şöyle ki:

Tamlayan unsurun “birkaç” belirsizlik sıfatından oluşması: *Konuḥlaya birkaç ili vü şārı* “Birkaç ülke ve şehirde konaklasın” (68-6). *Revān baṣdı taṣra eşikden ayaḥ / Yēyesi buyurdi ki birkaç çanaḥ* “Hemen dışarıdan eşiğe adım attı; birkaç çanak yiyecek emretti” (118-7).

Tamlayan unsurun “delim” belirsizlik sıfatından oluşması: *Delim kudretler uş gösterür* “Birçok kudretler gösterir” (5-11). *Mübārek vücūduḡ delim gördi renc* “Mübarek vücudun birçok eziyet gördü” (122-11). *Süheyl andan odasına geldi hoş / Delim şükr ḥaḳ tenriye kıldı hoş* “Süheyl, ondan sonra hoşça odasına geldi; yine hoş bir şekilde Hak Tanrı’ya birçok şükür kıldı” (122-6). *Delim dürlü kayḡumı bunca yēdün* “Birçok çeşitli kaygımı bu kadar yedin (çektin)” (129-7). *Gemimüz içinde delim nesne var* “Gemimizde birçok şey var” (219-3).

Tamlayan unsurun “hiç” belirsizlik sıfatından oluşması: *Şeh anı meger bir gece okıdı / Ki katında hiç kimsene yogıdı* “Şah, huzurunda kimsenin olmadığı bir gece onu çağırdı” (29-10). *Anuḡ bigi hiç kimse görmiş degül* “Hiç kimse onun gibisini görmüş değil” (34-15). *Bu düşünji hiç kimseneye deme* “Bu düşünüyü kimselere deme” (60-14). *Katumdan erilmedi hiç bir yana* “Huzurumdan hiçbir yana ayrılmadı” (23-13).

Tamlayan unsurunun “cümle” belirsizlik sıfatından oluşması: *Ki vermek ile bulasın eyü ad / Biliş ola senün ile cümle yād* “Ki vermekle bulursun iyi ad; bütün yabancılar seninle tanış olur” (55-15). *Bilürsin yēyidür bilür cümle ḥalk / Neye uğrar ise şoḡan şarmuşaḳ* “Bütün halk, soğan ve sarımsağın neye uğrarsa kokutacağını bilir, bilirsin (bunu)” (305-13).

Tamlayan unsurun “falān / fülān” belirsizlik sıfatından oluşması: *Dēdi şār içinde falān yerde / Şaḳā-ḥāneye qarşu dutdum oda* “Şehir içinde, falan yerde, meyhaneye karşı bir oda tuttum, dedi” (266-6). *Falan süreti yazlu gördüm idi* “Falan resmi yazılı gördüm” (327-6). *Fülān yērde var bir dükkân göresin* “Fılan yerde bir dükkân var, görmelisin” (155-2).

Tamlayan unsurun “hep” belirsizlik” sıfatından oluşması: *Anḡar idi anı hep ulu kiçi* “Onu bütün büyük küçük anardı” (93-5). *Çıḡardılar ol şu içinden anı / Yaş olmuşdı üstindeki hep tonı* “Onu o suyun içinden çıkardılar; yaş olmuştu üzerindeki bütün

elbiseleri” (96-13). *Ki her birine ol vèür rızkı hep* “Bütün rızkı, her birine O verir” (195-11). *Hikāyetledi hep hikāyetlerin* “Bütün hikāyelerini anlattı” (309-4).

Tamlayan unsurun “degme” belirsizlik sıfatından oluşması: *Eger degme otdan olayidi müşk / Cihan içi yindek tolayidi müşk* “Eğer her bir ot misk olsaydı (o zaman) cihanın her tarafı, daima misk (kokusuyla) dolardı” (23-3). *Sözi degme bir kapudan açavan* “Sözü her konudan açayım” (107-4). *Gügemgündüzin degme bir yazıda / Senün bigi biñ kişi azıda* “Güpegündüz, herhangi bir ovada, senin gibi bin tanesini azıtır (yolunu yitirir)” (258-4).

Tamlayan unsurun “külli” belirsizlik sıfatından oluşması: *Ki külli hikāyetlerin işbu kez / Şunun bigi şerh eyleyem türkice* “....Ki bütün hikāyelerini bu kez şöyle Türkçe şerh eyleyeyim...” (26-2/3). *Başın kaldurup anşuzın bahtı / Yere nāmusın külli birahtı* “Başını kaldırıp ansızın baktı; bütün namusunu yere bıraktı” (103-14).

Tamlayan unsurun “çok / çoğ” belirsizlik sıfatından oluşması: *Anı göricek eyledüm çok i tāb* “Onu görünce çok azarladım” (21-14). *Vezîr eydür ey çok hüner ma’deni / Bilür misin ol şüreti issi kanı* “Vezir, ey çok hünerlerin madeni, o resmin sahibi nerededir, biliyor musun? dedi” (42-4). *Öginde kıılır çok āferîn aña* “İçinden (aklından) ona aferinler der” (77-5).

Tamlayan unsurun “kaç” belirsizlik sıfatından oluşması. Bugün daha çok soru sıfatı olarak kullanılan “kaç” sıfatı, SN’de bazı yerlerde belirsizlik sıfatı olarak da kullanılmıştır. Bu kullanımıyla “birkaç” belirsizlik sıfatına denk bir kullanıma sahiptir. Örneği şudur: *Bu arada kaç gün çadır uravuz* “Burada birkaç gün çadır kuralım” (71-14). *Hemāndem dēdi işbu kaç beyti hem* “Hemen o anda bu kaç beyti dedi” (95-10).

Tamlayan unsurun “dağı” belirsizlik sıfatından oluşması. Fazla olmamakla birlikte “dağı” da “başka” anlamıyla ismin önüne gelerek bir belirsizlik sıfatı olarak sıfat tamlaması oluşumunda rol oynamaktadır. Örneği şudur: *Dēdi bunda sen düşeli çoğ mıdır / Dağı işün ü yoldaşın yoh mıdır* “Sen buraya düşeli çok mudur (uzun zaman oldu mu); başka eşin ve yoldaşın yok mudur? dedi” (266-1).

Tamlayan unsurun “ayruğ” belirsizlik sıfatından oluşması: *Dēdi görmeyem şallāh ayruğ kışu* “İnşallah, başka sıkıntı görmeyeyim, dedi” (238-2).

b.3. Tamlayan Unsurun Soru Sıfatlarından Oluşması

SN’de soru sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı toplamda 236’dır; bunlardan ne soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 191, nite soru sıfatı ile

kurulan sıfat tamlaması sayısı 5, *kankı* soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 3, *kaç* soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 10, *niçeme* soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 5, *niçesi* soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 1, *nice / niçe* soru sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 21'dir.

b.3.1. Tamlayan Unsuru, “ne” Soru Sıfatıyla Kurulanlar

Ne bahtlıdur ol ki ide bile / Diri iken ölümündin öndin öle “Ne bahtlıdır şu kimse ki hayatta iken ölmeden önce ölür (nefsini yener)” (20-8). *Ne yêrde görmüşsin éy pür-hüner* “Ey hünerle donatılmış, ne yerde gömüştün?” (45-5). *Ne hûbı ki isteyesin bulasın* “Hangi güzeli istersen ele geçirirsin” (52-5). *Ne işüm ola pâdişâhlık benüm* “Padişahlıkla benim ne işim olur?” (52-4). *Cevâb eyle vèrdi yüzini göre / Berü ağ ne söz vaktidür ey sere* “Yüzünü görünce şöyle cevap verdi: Geri çekil, sözün ne vaktidir ey sersem!” (115-6).

b.3.2. Tamlayan Unsuru, Diğer Soru Sıfatlarıyla Kurulanlar

Tamlayan unsurun “kaç” soru sıfatından oluşması: *Ne bilürdi yürüdüğü kaç mîl idi* “Kaç mil yürüdüğünü nereden bilirdi?” (190-4). *Dönüp kardaşı dedi kaç gecedür / Ki kız bunda geldi vü uş niçedür* “Kardeşi, dönüp kız buraya kaç gecedir geldi ve nasıldır? dedi” (257-6).

Tamlayan unsurun “kankı” soru sıfatından oluşması: *Şâr içinde kankı yaña kim arar / Kimün konyuluğudığını şorar* “Şehir içinde hangi yanı arasa kimin komşu olduğunu sorar” (89-3).

Tamlayan unsurun “niçe” soru sıfatından oluşması: *Degüpdür bugün uş niçe yaşına* “Bugün, işte kaç yaşına ulaşmıştır” (83-8). *Atama erişicegez ben bilem / Ki eylügüne niçe eylük kılam* “Babama ulaşınca (onun) iyiliğine karşılık ne kadar iyilik yapacağımı ben bilirim” (201-6). *Yemenden niçe çîne varduğunu / Niçe fikr ile hîle kurduğunu* “Yemen’den Çin’e nasıl ulaştığını; düşünerek ne kadar hile kurduğunu...” (283-13). *Dédiler niçe çalışurdu yêgin* “Ne kadar iyilikle çalışırdı, dediler” (303-2). *Yatup kaç gün anda niçe aç idi / Anı işidicek içi acıdı* “Kaç gün orada yatıp ne kadar aç olduğunu işitince içi acıdı” (323-7). *Ki sensüz bize niçe dirlik ola* “Sensiz bize nasıl (olur da) yaşam olur?” (359-12).

Tamlayan unsurun “nite” soru sıfatından oluşması: *Anur yüregi nite yağlı olur / İşi şuda bir yele bağlı olur* “İşi, suda bir yele bağlı olanın yüreği nasıl huzurlu olur?” (212-15).

Tamlayan unsurun “niçeme” soru sıfatından oluşması: *Ṭama ağıcak kendüzin şaklağıl / Ki niçeme yahın olursa ağıl* “Ağıl, her ne kadar yakın olursa da dama çıkınca kendini sakla” (114-11). *Niçeme harāmîsin u oğrısın* “Nasıl bir harami ve hırsızısın?” (326-2). *Niçeme ki şîrîn idi şekeri / Kayadan uçururdu husrevleri* “Şekeri her ne kadar tatlıysa da padişahları kayadan uçururdu” (329-1).

Tamlayan unsurun “niçesi” soru sıfatından oluşması: *Bilimez işi nitesi êtdüğün* “İşi nasıl yaptığını bilemez” (269-15). *Ki haqqunja niçesi eylük kılam* “Hakkını nasıl ödeyeyim?” (289-14).

b.4. Tamlayan Unsuru, Sayı Sıfatlarından Oluşan Sıfat Tamlaması

SN’de sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı toplamda 332’dir; bunlardan asıl sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 310, sıra sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 20, üleştirme sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı ise 2’dir.

b.4.1. Tamlayan Unsuru, Asıl Sayı Sıfatlarından Oluşanlar

Göñül gözüyle görüp anlağıl / İki nesnede kudretin tañlağıl “Gönül gözüyle bakıp anla; iki nesnede(ki) kudretine şaşır” (7-12). *Ḥalife kodı kendüden sonra dört / Ki her birisi sürdi ‘âlemde yort* “Kendisinden sonra dört halife bıraktı; (ki bunların) her birisi âlemde hüküm sürdü” (11-11). *Bir anuñ bigi çünki şāhum ola / Ne kayğu eger biñ günāhum ola* “Onun gibi bir tane şahım olunca eğer binlerce günahım dahi olsa ne gam?” (14-4). *Ol ohtın ki atlanadı atına / Gelürdi sekiz yüz biñ er katına* “Ne zaman ki atına atlasa sekiz yüz bin er huzuruna gelirdi” (27-6). *Elimden gelür yapduram bir sarāy* “Elimden gelir, yaptırayım bir saray” (71-4). *Hem eyledi saçların iki bölük* “Hem, saçlarını iki bölük eyledi” (99-4). *Yine halkı üç gün konuğlar bular* “Yine, halkı üç gün konuklar bunlar” (58-10).

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* kitabında ilk ve son sıfatlarının açık bir sayı ifade etmemekle birlikte ilk ve son sayıları bildirmeleri hasebiyle asıl sayı sıfatları arasına sokulabileceğini belirtmektedir (2017: 379). Bu duruma SN’de şu örnekler vardır: *Kamu halk ilk uyğuya oldu tuş* “Bütün halk ilk uykuyu uyudu” (124-2). *Dedi şon öpişüm durur ey baba* “Ey baba, son öpüşümdür! dedi” (366-8).

Buraya, Arapça çokluk yapma yöntemlerinden olan *tesniye* (ikili çokluk)’ye

uygun olarak yapılan ve “Hz. Muhammed’in göğre ağmasından sonra Allah’a iki yay boyu yaklaşması” (Devellioğlu, 2010: 546) anlamlı **kābe kavseyn** (iki Kābe) (11-5) anlamlı kelime grubunu da ekleyebiliriz.

b.4.2. Tamlayan Unsuru, Sıra Sayı Sıfatlarından Oluşanlar

Sıra sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlamalarında, tamlanan unsur genellikle “gün” isminden oluşmaktadır: **Üçinci gün** *atlandı fağfur-ı çîn / Çeriyle geldi süheyle değin* “Üçüncü gün Çin fağfuru atına bindi; ordusuyla Süheyl’e kadar geldi” (87-4). **Sekizinci gün** *erdi bir bıñara* “Sekizinci gün bir pınara erişti” (194-9). **Çü dördüncü gün** *göge dikildi gün* “Dördüncü gün güneş, göğre dikildi” (235-4). **Onuncu gün** *anuy bigi yazıda / Ki yürürse div oğlanını azıda* “Onuncu gün, onun gibi ovada -ki yürürse dev- oğlunu azıtır (kaybeder)” (278-7). **Beşinci gün** *olıcagaz aḥşamın / Gine kal’aya varıbildi hemîn* “Beşinci gün olunca akşamleyin, yine kaleye varıbildi” (291-10).

b.4.3. Tamlayan Unsuru, Üleştirme Sayı Sıfatlarından Oluşanlar

Birer gevher *ellü elinde dutar* “Birer mücevheri, elli elinde tutar” (231-3). **Birer at** *aluban nakḳāş u süheyl / Gemiye girip êtdiler ‘azm ü meyl* “Nakkaş ve Süheyl, birer at alıp, gemiye binip azm ve meylettiler” (315-4).

c. Tamlayan Unsuru, Derecelendirme Sıfatlarından Oluşanlar

SN’de derecelendirme sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı toplamda 246’dır; bunlardan *biraz* derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 3, *işen* derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 69, *daḥı* derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 10, *key* derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 30, *öküş* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 14, *çok* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 44, *azacuk* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 5, *yavlaḳ* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 9, *az* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 9, *eḡ* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 14, *ḳatı* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 25, *ilk* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 1, *evvel* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 1, *uṣacuk* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 1, *köp* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *artuk* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 3, *bol* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *‘azîm*

derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı 2, *birazcuğ* derecelendirme sıfatı ile kurulan sıfat tamlaması sayısı ise 2'dir.

c.1. Tamlayan Unsuru, “key” Derecelendirme Sıfatından Oluşanlar

Tamlayan unsur, “çok, pek çok” gibi anlamlara gelen bu derecelendirme sıfatından oluşan sıfat tamlaması sayısı, 30'dur. İki örneğini veriyoruz: *Bilürven ki key müşkildür iş* “İşin çok zor olduğunu biliyorum” (169-1). *Benüm dilegümce degül bu iş / Bu iş anşuzun olsa key şarp imiş* (219-3).

c.2. Tamlayan Unsuru, “öküş” Derecelendirme Sıfatından Oluşanlar

“Çok, pek çok, fazla” gibi anlamlara gelen bu derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı, 14'tür. İki örneğini veriyoruz: *Tapuñdan öküş minnet oldu baña / Göreyin ki ben neyleyeven saña* “Hizmetinden bana çok fazla minnet oldu; bakalım ben sana ne iyiliklerde bulunacağım?” (221-4). *Cühüd ol zaman eyle verdi cevāb / Ki buyurduğunda var öküş şavāb* “Cühüd, o zaman, buyurduğunda çok fazla doğruluk var diye cevap verdi” (275-9).

c.3. Tamlayan Unsuru, “iğen” Derecelendirme Sıfatından Oluşanlar

“Çok, hayli, oldukça fazla” gibi anlamlara gelen bu derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 69'dur. Şu örnekleri veriyoruz: *Oturmuşdum bir gün iğen melül* “Bir gün çok melul (bir hâlde) oturmuştum” (21-10). *İğen hūb cömerd uşlu durur* “Çok güzel, cömert ve usludur” (74-12). *Ev issi beni tutdı iğen 'azîz* “Ev sahibi beni çok aziz tuttu (çok değer verdi, iyi ağırladı)” (123-1).

c.4. Tamlayan Unsuru, “çok” Derecelendirme Sıfatından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısı 44'tür: *Çü elde ola kıymet olmaz kadr / Kişi eyler özine çoğ dürlü gadr* “İnsanın elinde olunca kadir kıymet olmayınca (bilinmeyince) kişi, kendisine çok çeşitli zulüm eder” (133-11). *Nişānumuz ol arada olsun bayık / Süci içmedün çok henüzsın ayık* “...içki içmedin, henüz çok ayıksın” (155-3).

c.5. Tamlayan Unsuru, “biraz” Derecelendirme Sıfatından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısı 3'tür: *Biraz sehlrek tutmağa başladı* “Biraz daha kolay tutmaya başladı” (25-3). *Biraz öñdin uyandıdı nev-bahār / Süheylî uyardı dedi zînhār* “Biraz daha önce uyandı Nev-bahar, Süheyl'i uyandırdı ve dedi: Kesinlikle...” (127-11).

c.6. Tamlayan Unsuru, “yavlaḡ” Derecelendirme Sifatından Oluşanlar

“Çok, pek çok” gibi anlamlara gelen bu derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 9’dur: *Bunu bilmemek yavlaḡ ola muḥāl* “Bunu bilmemek aşırı derecede imkânsız olmalı” (33-4). *Sarāyın ṭamı yavlaḡidi yüce* “Sarayın damı çok yüksekti” (42-14). *Melūl oldu yavlaḡ çökdi dizin* “Çok melul oldu ve dizi üstüne çöktü” (78-7).

c.7. Tamlayan Unsuru, “eḡ” Derecelendirme Sifatından Oluşanlar

En üstünlük derecesi ifade eden “eḡ” sıfatı 14 defa ve “öḡdin” isminden öne kullanılmıştır: *Gelüp dedi faḡfur ki niçe ola / Eḡ öḡdin ki ayaḡı koduḡ ele* “Faḡfur gelip dedik ki: Nasıl olur (da) en baştan kadehi aldın ele?” (77-13). *Eḡ öḡdin ki erişdiler bir şara / Nakḡāş diledi kim hüner başara* “En başta (öncelikle) şehre ulaştılar; Nakkaş, hünerini göstermek istedi” (56-5).

c.8. Tamlayan Unsuru, “artuḡ” Derecelendirme Sifatından Oluşanlar

“Fazla , çok, ziyade” gibi anlamlara gelen bu derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 3’tür: *Ol ḥālde artuḡ miskîn gider* “O vaziyette, çok miskin (bir şekilde) gider” (190-7). *Gérü döndi ki ya ‘nî kıızı bula / Bulımadı vü oldu artuḡ bela* “Geri döndü ki kıızı bulsun; bulamadı ve daha büyük (bir) bela oldu” (249-1).

c.9. Tamlayan Unsuru, “dahı” Derecelendirme Sifatından Oluşanlar

“Daha, daha fazla” anlamlarına gelen bu derecelendirme sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması sayısı 10’dur: *Géce ‘ıyşımız ola ṭaḡa deḡin / Özüḡ anlasun dahı yegregın* “Eğlencemiz, geceden sabaha dek olsun; kendin (o zaman) anlarsın daha iyisini” (128-9). *Bunun bigi vü dahı mevzūnrek / Yemenden saḡa vëribiyem gerek* “Bunun gibi, hatta daha düzgününü, Yemen’den sana göndermem gerek” (152-1). *Dedi varam dedüḡünüz deyem / Dahı artuḡı ḡuşşanızu yeyem* “Gideyim, dediğinizi (ona) ileteyim; dahası, (sizin için) acınızı çekeyim” (317-8).

“Dahı” derecelendirme sıfatından sonra gelen isim, genelde sonuna “rAk” ekini alır: *İşümüz dahı şarpraḡ olmaya* “İşimiz daha (fazla) zor olmasın” (186-6).

c.10. Tamlayan Unsuru, Diğer Derecelendirme Sıfatlarından Oluşanlar

Yukarıda gösterilenlerin dışında, SN’de tamlayan unsur başka derecelendirme sıfatlarından oluşan sıfat tamlamaları da vardır. Özellikle kelime

sonlarına gelen “rak / rek” ekleriyle yapılanlar dikkat çekicidir: *Ki biz bu aracıda konma konmağ gerek / Ki hem maşlahat bu durur yegrek* “Ki biz bu aracıkta konaklamalıyız; hem bu daha iyi bir iştir” (61-12). *Atam gör benüm ile nêtdi dirîğ / Ki kem nesneyi niçe tutdı dirîğ* “Eyvah, babamın bana ne yaptığını gör; az bir şeyi benden nasıl (da) esirgedi!” (32-10). *Dêdi dünkü gün anca kan ağladuñ / Ki yüregümi şanasın tağladuñ* “Dünkü gün o kadar kan ağladın (içten ağladın) ki sanki yüreğimi dağladın” (322-4). *Velî bunca māl u tavar kim bile / Alup bir yaña gidiser kim bile* “Ama bunca mal mülkü alıp bir tarafa giderse kim bilir?” (179-8). *Beni bunca māl aluban vèrmedüñ* “Beni bunca mal almana rağmen vermedin” (215-7). *Başa bunca zahmet degül idi az* “Bana bunca zahmet az değildi” (215-14). *Çok ağladı gözleri yaş dökdi bol* “Çok ağladı, gözleri bol (miktarla) yaş döktü” (269-14). *Bu az iş değil sen gehez şanmağıl* “Bu az (bir) iş değil; sen kolay sanma!” (170-12). *Eyitdi kız aña ki benden beter / Belalu sen imişsin indi yeter* “Kız, ona benden (daha) beter belalı senmişsin, şimdilik yeter, dedi” (233-2). *Ben andan beter işe şataşmışam* “Ben ondan (daha) beter (bir) işe bulaşmışım” (313-4).

d. Tamlayan Unsuru, Küçültme Eklerinden Oluşanlar

Bu sıfat tamlamasında, tamlayan unsur küçültme eki (-cuğ / -cük / -cağ / -cek) alan bir sıfattan oluşmaktadır: *Kişi nite uğrar öküş rahāta / Ki katlanmaya azacuğ zahmete* “Kişi, nasıl uğrar fazla rahata ki, katlanmaz azıcık zahmete” (155-15). *Süci içmege azacuğ êtdi meyl* “İçki içmeye azıcık meyletti” (312-12). *Az az saçuban tatlucağ şuyı hoş* “Az az, hoş saçarak tatlıcak suyu...” (218-2). *Azacuğ yêl anı yêr üzre şalar* “Azıcık yel, onu yere düşürür” (320-1). *Uşacuğ sözi degme nā-cins ile / Becid söyleme ol iney ‘ayb ola* “Azıcık sözü (bile) değme aşağılık kimseye fazla söyleme; (zira) o, çok ayıp olur” (363-1). *Birazcuğ aña meylüm olayidi* “Ona birazcık meylim olaydı...” (372-3). *Şınuhluca göñli sevineyidi* “Üzgünce gönlü sevineydi” (135-7). *Geñince yürimek mi yêgdür* “Genişçe (rahatça) yürümek mi iyidir?..” (144-5). *Ya bir zerrece ağzı yoh açmağa* “...Ya (da) bir zerre kadar ağzı, açmak için yok (hükümdedir) (144-11). *Dilümüzce bir nükte dēdi eyit* “Dilimizce bir nükte söyle, dedi” (152-11).

e. Tamlayan Unsuru, Benzetme Eklerinden Oluşanlar

Bu kullanımın çok az örneğine rastlanmaktadır: *Yumurda oğurladı keklıkleyin* “Keklik kadar bir yumurta çaldı” (114-5). *Bu şîrîn ki husrevleyindür sîvār* “Bu Şirin

ki Hüsrev gibi (iyi) binicidir” (197-7).

f. Tamlayan Unsuru, Sıfat-Fiil Eklerinden Oluşanlar

f.1. Tamlayan Unsuru, “-r” Sıfat-fiil Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının örneği şudur: *Bu benzer sözi âşikâr eyledi / İşidicegez anı kâr eyledi* “Bu benzer sözü açık etti; işittiği zaman ona tesir etti” (318-3).

f.2. Tamlayan Unsuru, “-mış” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Bu ölmüş yeri gör nite dirilür “Bu ölmüş yerin nasıl dirildiğini gör” (7-5). *Bir olan ki benzer yüzi bedr aya / İki kaşı dağı kurulmuş yaya* “Bir oğlan ki, yüzü dolunaya benzer; iki kaşı ise kurulmuş (bir) yaya benzer” (28-13). *Eger ölem ü çürüye süñügüm / Çürümüş süñügümde ‘ışkuñı um* “Eğer ölüp de kemiklerim çürürse (sen) bu çürümüş kemiklerimde aşkını um, bekle!” (126-14). *Getürdi şeker beksimet bişmiş aş* “Şeker, peksimet ve pişmiş aş getirdi” (198-6). *Şuşamış kişi içmez olsa muhâl* “Susamış kişinin (su) içmez olması imkânsızdır” (216-12). *Dağı gelmemiş guşşayı yemegil* “Henüz (meydana) gelmemiş kederin acısını yaşama” (281-49).

f.3. Tamlayan Unsuru, “-Ar” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Ya hoz bu güler şüreti giderem “Ya da bu gülen sureti (resmi) ortadan kaldırayım” (38-4). *Çalapdan hemîn işbu şeh-zâdeyi / Güler yüzlü serv-i âzâdeyi dilerven* “Allah’tan, daima bu şehzadeyi, güler yüzlü bu servi boyluyu dilerim” (45-14 / 15). *İçinden geçer bir ulu ırmağ var* “İçinden geçen bir ulu ırmak var” (88-10). *Şanasın yanar oda şu sepdiler* “Sanki yanan ateşe su serptiler” (124-8). *Uçar kuş ise getüreler ele* “Uçan kuş olsa bile yakalasınlar” (214-7).

f.4. Tamlayan Unsuru, “-dUk” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Dedi benven istediğünüz nakkâş “İsteddiğiniz nakkaş benim, dedi” (42-2). *Kişi olmaduh işi çü işleye / Eliyle yüreğin oda şişleye* “Kişi, olmayası işi yaptığı için yüreğini kendi eliyle ateşe atar (kendi kendisini tehlikeye atar)” (144-4). *Oturduğı yerde Süheyl-i yemen* “Süheyl, oturduğu yerden...” (149-3).

f.5. Tamlayan Unsuru, “-Ur” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının örneği şudur: *Geyür tonları kamu kimhâ vü nah* “Giydikleri elbise, tamamen ipek kumaş ve değerli parçadandır” (84-14).

f.6. Tamlayan Unsuru, “-AsI” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Diler işleye olmayası işi “Olmayası işi yapmayı diler” (154-2). *Nite varadı kuruyası kolu* / *Ki şol serviden ayıraydı talı* “(Kişinin) şu serviden, dalını ayırmaya kuruyası kolu (eli) nasıl varır?” (158-4). *Yoh işe vü olmayası sevdāya tolaşup* / *Yārından u cānından ümîzin üze benven* “Olmayası işe ve sevdaya bulaşıp yârinden ve canından ümidini kessin benim gibi” (192-10). *Şu kim etmeyesî işi kendüye eder* “Şu (kişi) ki etmeyesî işi kendisine eder” (202-3). *Uyımayası yêrde varan yatan* / *Şanur göz uyiya direne ten* “Uyumayası yerde varıp yatan (kimse), göz uyuyacak, ten direnecek sanır” (223-8).

f.7. Tamlayan Unsuru, “-AcAk” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Ol endişe hengâm ile dürişür / *Ki bir gün varacaķ yêre erişür* O endişe zamanla toplanır ki (o,) bir gün varası yere ulaşır” (23-11). *Varacaķ yêrümüz inen çok durur* / *Kolayumuz eglenmeye yok durur* “Gidecek yerimiz çok fazladır; eğlenmek için fırsatımız yoktur” (138-3).

f.8. Tamlayan Unsuru, “-An” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Ögütten uyuyan göñül uyanur “Öğütle uyuyan gönül (gafletten) uyanır” (23-5). *Karıyan göñül olmaya müşterî* “Yaşlanan gönül, alıcı olmaz” (38-10). *Gören kişünün bağı olurdu baş* “Gören kişinin bağı yaralanırdı” (42-15). *Biz endişe êtdüğümüz yogımiş* / *Egerçi göziken çeri çoğımış* “Her ne kadar gözüken ordu çok olsa da bizim endişe ettiğimiz yokmuş” (65-15). *Geçen sözi cümle ferāmūş eder* “(Bahsi) geçen sözü tamamen unuttur” (78-11).

f.9. Tamlayan Unsuru, “-IcI” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının örneği şudur: *Pes eylük bulıcaķ ne ādem ola* / *Ki yırtıcı hayvāndan alu kıala* “Sonra, iyilik bulunca nasıl olur ki insan yırtıcı hayvandan geri kalsın?” (18-8).

g. Tamlayan Unsuru, Arapça Nispet î’sinden Oluşanlar

Giyüp zer-keşî kıymetî tonların / *Gêrû havz yanında tutdı orun* “Altından, kıymetli elbiselerini giyip tekrar havuz yanında yer tuttu” (98-4). *Ki şāfi kılıç ursa yarardı şaf* “...Ki safi kılıç vursa saflar yarardı” (183-8). *Güneş kânî naḥdan düzetdi siñür* “Güneş, kızıl telden sinir düzdü” (237-12). *Olur şüretün zāhiri ḥalk için* / *Velî bâtinî ma’nîsi ḥaḳḳ için* “Suretin zahiri halk için; iç manası ise Hak için olur” (248-

3). *Deñizden çıhpup geldi bir bahrî yunt* “Denizden bir bahrî kısarak çıkıp geldi” (254-11).

3.2.3. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması

3.2.3.1. Tamlanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Sıfat Tamlaması

Bakup gördüm ol fitne-yi şār u il / Yürür tamda kapmış niķābını yēl “O şehir ve ilin fitnesinin damda yürüdüğünü ve örtüsünü yelin kaptığını bakınca gördüm” (43-3). *Bilūñ bu şāh-zādemūz kiçiden / Eyü hulk gördi ulu kiçiden* “Bu şehzademiz, küçüklükten beri büyük küçük (herkesten) iyi muameleler gördü” (50-4). *Güle güle gitdi ol māl-ı çîn* “O Çin’in (ay kadar güzel) ayı güle güle gitti” (110-12). *Bayık degmez ol keh-rübā bir ruba* “O kehribar, açıkçası bir çeyreğe (bile) değmez” (121-12). *Elinde şurāhî ile cām idi / Yolında ne müşkil ser-encām idi* “Elinde(ki) sürahi ve kadeh idi; yolunda(ki) nasıl (bir) macera idi?” (153-15).

3.2.3.2. Tamlayan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşan Sıfat Tamlaması

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasının fazla bir örneği yoktur. Bu kullanıma şu örneği veriyoruz: *Süheyl iney oğlandur nev-cüvān / Olup yigit oğlan olur yēl kovan* “Süheyl, çok genç bir oğlandır; yiğit oğlan yel kovan (boşa uğraşan) (birisi) olur” (174-15).

3.2.3.3. Tamlanan Unsuru, İyelik Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a.Tamlanan Unsuru, Teklik 3. Şahıs İyelik Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması

Sarāyında kırh ‘avreti var idi “Sarayında kırk tane kadını vardı” (27-8). *Dañı bir ‘aceb ‘ādeti var imiş* “...Bundan başka bir acayip âdeti (alışkanlığı) varmış” (59-4). *İki oğlu hem şöyle ki var idi / Ol arada düşüp yatarlar idi* “Hem şöyle iki oğlu vardı (ki) o arada düşüp yatarlardı” (165-14).

b.Tamlanan Unsuru, Teklik 2. Şahıs İyelik Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması

Ki kutludur ayağun hem yüzün / Dirı kıldı oğlumu tatlu sözün “...Ki ayağın ve yüzün kutludur; canlandırdı oğlumu tatlı sözün” (45-10). *Eger dilegümüz gelürse ele / Kātuña bu oğluñ tız gele* “Eğer dileğimize ulaşırsak bu oğlun, huzuruna tezce gelsin” (54-4). *Dēdi teñri olsun saña yarıcı / Ne şarp işün olursa oñarıcı* “Tanrı senin

yardımcın; ne zor işin olursa onarıcın olsun, dedi” (56-4). **Muraşşa tonuñı güher tacı** gey “(Değerli taşlarla) süslü elbiseni ve mücevherden yapılmış tacını giy” (65-10). **Kapılmış idüm bir hayālünge** ben “Ben, (senin) bir hayaline kapılmıştım” (126-9).

c. Tamlanan Unsuru, Teklik 1. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu sözüme haq teñri tanuq durur “Bu sözüme Hak Allah tanıktır (şahittir)” (45-13). **Bu göñlüm meger döleneydi biraz** “Bu gönlüm meğer biraz sakinleşseydi” (128-1). **Elümnden çıhan oğlumı bulmuşam** “Elimden çıkan (kaybolan) oğlumu bulmuşum” (355-9).

d. Tamlanan Unsuru, Çokluk 2. Şahıs İyelik Grubunda Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına fazla rastlanmaz. Örneği şudur: **Ne yere ki erişesiz siz aña / Eyü aduñızı çıkara göge** “Nereye ki erişseniz siz(i) anar; iyi adınızı göge çıkarır (ününüzü her tarafa yayar)” (69-8).

e. Tamlanan Unsuru, Çokluk 1. Şahıs İyelik Grubundan Oluşanlar

Düzelüm şāhāne bu eyvānumuz “Bu şahane eyvanımızı kuralım (düzenleyelim)” (62-4). **Qomazvan ki kimse qatuña gele / Ki añsuzda bu işimüzi bile** “Kimsenin gelmesine ve aniden bu işimizi bilmesine müsaade etmem ki” (91-3). **Ki her bir günümüz olupdur düğün** “...Ki her bir günümüz düğün olmuştur” (135-4). **Bu tozumuzı tiz göge şavura** “Bu tozumuzu tezce göge savurur” (169-5). **Süheyl ile ol işretümüz kanı** “Süheyl ile (birlikte yaşadığımız) o eğlencemiz nerede?” (229-8).

3.2.3.4. Tamlanan Unsuru, Bağlama Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a. Tamlanan Unsuru, “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Dürütdü niçe cinn ü ins ü perî “Yarattı nice cin, insan ve peri” (4-6). **İşitdi bilür kamu yoñsul u bay** “Bütün zengin ve fakir (kimseler) işitti, bilir (ki)...” (10-5). **Delim dürlü ilm ü hüner bildiler** “Çok çeşitli ilim ve hüner öğrendiler” (27-4). **Bezene anuñ ile bu tāt u taht** “Bu taç ve taht onun uğruna donatılsın” (30-4). **İki dün ü gün gitdi uyımadı** “İki gün (iki) gece gitti, uyumadı” (227-2).

b. Tamlanan Unsuru, “vü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Dēdi beni kılduñ āvāre sen / Melamet kamu ile vü şāra sen “Sen, beni avare ettin; ayıplattın bütün il ve şehre, dedi” (60-8). **Konuñlaya birqaç ili vü şārı** “Birkaç il

(memeleket) ve şehirde konaklasın” (68-4). *Göre dürlü şarları vü ‘ādemo* “Türlü şehir ve adamları görsün” (122-6).

3.2.3.5. Tamlanan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a.Tamlanan Unsuru, Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Ger olmayaydı bu gök yēr / Yaradılmayaydı çalab böyle dēr “Eğer (O) olmasaydı bu gök ve yer yaratılmazdı, Allah böyle der” (11-10). *İki dün gün açlığa katlandı ol* “İki gün (iki) gece açlığa katlandı o” (190-10).

b.Tamlanan Unsuru, Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Ḳuluḡ ahd ēdüpdür ki ḵanda vara / Şala eyleye ḵamu ile şāra* “Kulun, nereye varsa bütün ile ve şehre haber vereceğine (dair) ahdetmiştir” (71-10).

3.2.3.6. Tamlanan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşan Sıfat Tamlaması

Bu ol kilid anıhtarıdır dēdi “Bu, o kilidin anahtarıdır, dedi” (33-8). *Ya bir şāh kıızı mıdur ol nigār* “Yoksa bir şah kıızı mıdır o (resim kadar) güzel (kıız)?” (42-5). *Bu yigit elinden yabāana kaçır* “Bu yiğidin elinden yabana kaçır” (75-7). *Bu ışḵ meclisine bir oḵuḡ bugün anı* “Bu aşk meclisine, bugün hele çağırın onu” (82-1). *Ki her biri biḡ ‘aḵl evini boza* “...Ki her biri bin (tane) akıl evini bozar (alt üst eder)” (140-7). *Belādur ḵişiye bu göz ḵarası* “Bu göz karalığı ḵişi için (bir) beladır” (149-2).

3.2.3.7. Tamlanan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşan Sıfat Tamlaması

Gözet şöyle her nesnenüḡ aḵlını / Ki nerd oynayan gözedür ḵāḵlını “Her nesnenin aslını, tavla oynayanın, kazancını gözettiği gibi gözet!” (23-1). *Degil kim ulular u begler gele / Bu işüḡ arasında bile ola* “Ululara ve beylere, gelip bu işin arasında olmasını söyle” (30-6). *Süheyl-i yemendür bu şāhuḡ adı* “Süheyl’dir bu şahın adı” (66-10). *İşidür ünini hevādan iner / Ol atlu yigidüḡ eline konar* “Sesini işitince havadan iner; o atlı yiğidin eline konar” (75-6). *‘Aceb nesnedür bu gözün biḡarı / Ki bir tamlası ḡarḵ eder biḡ eri* “Bu göz pınarı acayip bir nesnedir ki, bir damlası bin eri (askeri, kahramanı) boğar” (80-3).

3.2.3.8. Belirtili İsim Tamlamasının, Tamlanan Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması, belirtili isim tamlamasının tamlanan unsurunu meydana getirmektedir: *Mübarek yüzini şehün görevüz* “Şahın mübarek yüzünü görelim” (71-14). *Benüm kara bahtum kaçan ağara / Yêrüm yazı durur yâ mağara* “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak; yerim (yurdum) ya ova ya mağaradır” (234-9). *Süheylün görüp dürlü haşlerlerin / Bugünden severdi yêgrek yarın* “Süheyl’in türlü huylarını görüp gelecekte bugünkünden daha iyi (bir şekilde) severdi” (306-8). *Dédiler bularuñ yavuz hâli var* “Bunların kötü halleri var, dediler” (324-12). *Dirîğâ senün kanı ol heybetün / Ululıgıñ u cāhuñ hışmetün* “Yazık, senin o heybetin, büyüklüğün, makamın ve haşmetin nerede!” (365-15).

3.2.3.9. Ünlem Grubunun, Tamlanan Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasının ünlem grubunda tamlanan unsuru oluşturmaya çok az rastlanır. Örneği şudur: *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusını êy uşlu kişi* “Sen bu işi nasıl görüyorsun (bu işle ilgili yorumun, tahminin ne)? Doğrusunu söyle ey uslu kişi!” (29-14).

3.2.3.10. Tamlanan Unsuru, Kısaltma Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a.Tamlanan Unsuru, Ayrılma Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına çok az rastlanır. Örneği şudur: *Hikāyet başından hemîn biñ beyit / Düzetdi dedi kalanın sen eyit* “Hikâyenin başından bin beyit dizdi (söyledi); kalanını da sen söyle, dedi” (25-4).

b.Tamlanan Unsuru, İsnat Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına bazı örnekler şunlardır: *Bunı dèyüp ağladı ol bağrı baş* “O bağı yaralı (dertli), bunu deyip ağladı” (93-14). *Aña bu dèdügi degüldür oran / Bahā urmadı bu evi ören* “Onun bu dediği (şey) ölçü değildir; paha biçmedi bu evi harap (olası)” (210-3). *Gèrû vèrmedi aña kimse cevāb / Henüz anlamadı ol evi harāb* “Tekrar, kimse ona cevap vermedi; (dolayısıyla) o evi harap (olası) henüz anlamadı” (224-12).

3.2.3.11. Tamlayan Unsuru, Bağlama Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a.Tamlayan Unsuru, “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Anuñ bigi ben kanda bulam harîf / Ki şāh-zāde durur laţîf ü zarîf “Onun gibi bir arkadaşı ben nereden bulayım? Latif ve zarif bir şehzadedir” (166-7). *İñen alp u yavlaķ bahādur kişi* “Çok alp ve fazlaca bahadır (bir) kişi” (169-8). *Ki uşlu kişidür ü fikri uzaķ* “...Ki uslu ve ileri görüşlü kişidir” (75-15).

b.Tamlayan Unsuru, “vU...vU hem...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması

Bu kullanıma çok az rastlanmaktadır. Şu tek örneği veriyoruz: *Çü gördi ki mîşe yemişdür tolu / İñen tāze vü tatlu vü hem şulu* Meşenin çok taze, tatlı ve sulu yemişlerle dolu olduğunu görünce...” (196-3).

3.2.3.12. Tamlayan Unsurun Kısaltma Gruplarından Oluşması

a.Tamlayan Unsuru, Vasıta Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının tamlayanı vasıta grubundan oluşmuştur. Bu vasıta grubunda vasıta hâli eki (-la) düştüğü görülmektedir. Örneği şudur: *Eger şol kıla yürüye eyle bil / Ki hep mîşedür tolu aşlan u pîl(le)* “Eğer sol tarafa yürürse şöyle bil (ki) (orası) hep aslan ve fülle dolu (bir) meşedir” (233-9).

b.Tamlayan Unsuru, Yönelme Grubundan Oluşanlar

Aña lāyık iş pîşe eyler olur “Ona layık işi (kendine) meslek eyler olur” (23-9). *Yaraķunuz aña lāyık kılavuz* “Ona layık olan hazırlığınızı yapalım” (313-14).

c.Tamlayan Unsuru, İsnat Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına diğer kısaltma gruplarına nispeten daha fazla rastlanmaktadır: *Varup dēdi ey mihri çok şah atam / Revā görme ki kayguyile yatam* “Varıp ey merhameti çok şah babam, kaygıyla yatmamı reva görme! dedi” (47-14). *Bir ādem durur yüzi beñzer aya* “Yüzü aya benzer bir adamdır” (74-8). *Düzetmiş durur ol bizümçün tuzak / Ki uşlu kişidür ü fikri uzaķ* “O, bizim için tuzak kurmuştur ki, uslu ve ileri görüşlü (bir) kişidir” (76-4). *Dēr ēy luţfi hulķi çok pādişāh / Bu eksiklü kıla bağışla günāh* “Ey lütfü çok ve yaradılışı (iyi) padişah, bu hatalı kulun günahını bağışla!” (83-14). *Ol adanun içinde hem var idi / Bir ineñ ulu şār u kuşta adı* “O

adanın içinde çok büyük ve adı Kusta (olan) bir şehir vardı” (202-9).

d.Tamlayan Unsuru, Ayrılma Grubundan Oluşanlar

Çü yokdur bu ‘âlemde andan ulu (kimse) “Âlemde ondan ulu (bir kimse) olmadığı için...” (68-13). *Dağı bilmezem bundan ayruşsı ‘ayb* “Bundan başka bir ayıp bilmem” (134-1). *Binlerlik semiz yunt biniden öküş* “Binmelik, semiz, binden fazla kısarak” (139-14). *Biri birine beşzemez her biri / Güher dutar aydan güneşden arı* “Hiçbiri birbirine benzemez; aydan ve güneşten arı inci tutar” (228-5). *Eyitdi kız aña ki benden beter / Belalu sen imişsin indi yeter* “Kız, ona benden beter belalı senmişsin, artık yeter! dedi” (233-2).

e.Tamlayan Unsuru, Bulunma Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına fazla rastanmaz. Ayrıca burada tamlanan pozisyonunda olan sıfat tamlaması (bir hoş çayır) devrik bir yapı arz ederek başa kaymıştır. Örneği şudur: *Dağı ertesi buldı bir hoş çayır / İçinde buğar çevresinde bayır* “Ve ertesi (gün) içinde pınar, çevresinde bayır (olan) bir hoş çayır buldu” (254-7).

f.Tamlayan Unsuru, Diğer Kısaltma Gruplarından Oluşanlar

Yukarıda bahsedilen kısaltma gruplarının haricinde, bazı başka kısaltma gruplarının da sıfat tamlamasında tamlayan olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunlar, özellikle iyelik eki alan kısaltma grupları ve sıfat fiil eki düşmüş olan kısaltma gruplarından oluşmaktadır: *Eydür ey devlet issi yiğit* “Ey devlet sahibi yiğit! der” (11-3). *Kanı şāhumuzun kıızı nev-bahār* “Şahımızın kızı Nev-bahar nerede?” (175-9). *Dedi ey cānum cānı uz kişi* “Ey canımın canı mahir kişi dedi” (218-14). *Anuñ var idi hışmı bir hoş kişi* “Onun akrabası (olan) bir hoş kişi vardı” (268-2). *Dedi ey gözüm aydını cān oğul* “Ey gözümün aydını can oğul! dedi” (360-4).

3.2.3.13. Tamlanan Unsuru, Bir Birleşik Kelimeden Oluşan Sıfat Tamlaması

Bu kullanımda sıfat tamlamasının tamlanan unsurunun bir birleşik kelimeden (ordu başı) oluştuğu görülmektedir. Örneği şudur: *Ara yerde var idi bir sübaşı / İñen alp u yavlağ bahādur kişi* “Arada bir komutan vardı; çok kahraman ve cesur bir kişi (idi)” (169-8).

3.2.3.14. Tamlayan Unsuru, Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasının bu şekildeki kullanımlarına oldukça sık rastlanmaktadır. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

a.Tamlayan Unsuru, “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının oldukça sık rastlanan bu kullanımına bazı örnekler şunlardır: *Hevâdağı kuşlar denizde yüzen / Balıklar kamu eylemişler düzen* “Havadaki kuşlar, denizde yüzen balıklar, hepsi bir düzen gösterir (düzen içindedir)” (5-13). *İçi boş olan er taşını bezer / Gelincük bigi halk içinde gezer* “İçi boş olan kişi dışını süsler; gelincik gibi halk içinde gezer” (15-11). *Bes iş ‘âlem içinde eyelük imiş / Hemîn eyelük eden kişi eyler iş* “Sonra, (asıl) iş dünyada (bir) iyilikmiş; iyilik eden kişi daima iş yapar (iş yapmış olur)” (18-4). *Öğütten uyuyan gönül uyanur / Kulağa giren söz cāna boyanur* “Öğüt sayesinde uyuyan gönül uyanır; kulağa giren söz cana (da) tesir eder (ona uyar)” (23-5). *Pes anla ki şeytân atına binen / Kişi sağ esen hîç inemez inan* “Sonra, şunu anla ki, şeytan atına binen (nefsine uyan) kişi, asla sağ selamet (ondan) inemez, inan!” (144-7). *İçimde yanan ‘ışk odı çün baş götürdi / Başuma kaza gör ne ser-encām getirdi* “İçimde yanan aşk ateşi baş gösterince (belirince) gör (ki) kaza başıma ne maceralar (işler) getirdi” (165-5).

b.Tamlayan Unsuru, “-Ur” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının tamlayan unsurunun bu şekilde oluşmasına örnek şudur: *Güneş kızgın olduğda bur deryicek / Bulut şavılır demde kur deryicek* “Güneş kızgın olduğu zaman ‘bur’; bulut dağılır zamanda ‘kur’ deyince...” (7-13).

c.Tamlayan Unsuru, “-dUğ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının oldukça sık rastlanan bu kullanımına bazı örnekler şunlardır: *Geceye degin anda katlandılar / Güneş batduğu sâ‘at atlandılar* “Geceye kadar orada kaldılar; güneş battığı saat (atlara) atladılar (bindiler)” (62-11). *Cihan in çin oldu kesilmişdi söz / Ayağ bastığı yeri görmezdi göz* “Dünya in cin olmuş (sessizliğe bürünmüş), söz kesilmişti; göz ayağın bastığı yeri (bile) görmezdi” (114-

7). *Ƙızı bulıcaƙ alıvere idüm / Ƙarār ètdügüm ƙavlüme ƙuradum* “Kızı bulunca alıvereydim; vaat ettiğim sözümde duraydım” (300-9).

d.Tamlayan Unsuru, “-Ar” Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu şekildeki kullanımına fazla rastlanmaz: *Eger diler olursa her bir ƙişi / Ki işleye teğriye yarar işi* “Eğer bir kişi isterse Tanrı’ya yarar işi (ameli) işler” (14-9). *Çerisin ü ƙavmin bezer bigiken / Cihānı tamāmet gezer bigiken* “Ordu ve kavmini süsler (bir) bey iken; dünyayı bütünüyle süsler bey iken...” (185-6).

e.Tamlayan Unsuru, “-AsI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Atası dedı bu sözi söyleme / Hiç olmayası ārzūyı eyleme “Babası, (ona) bu sözü söyleme; hiçbir zaman olmayası arzu(yu niyet) etme! dedi” (48-8). *Yarın sözüml ola sana dēyesi* “Yarın sana diyecek sözüm vardır” (72-4). *Vērürler idi ol ƙadar yēyesi / Ki ƙişi gerekdi anı yēyesi* “O kadar (fazla) yiyecek verirlerdi ki, onları yiyecek kişi gerekliydi” (276-12). *Bozıldı ben ol eyleyesim düzen* “Benim o eylediğim düzen bozuldu” (300-10).

f.Tamlayan Unsuru, “-r” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bir ādem durur yüzi benzer aya / Degir eylūgi yohsula baya “Yüzü aya benzer bir adamdır; iyiliği zengine de yoksula da ulaşır (dokunur)” (74-8). *Yēg ol kim yayağ zahmete ƙatlana / Ki başın yenemez ata atlana* “Baş edemediği ata atlamaktansa (binmektense) yaya (yürüyüp) zahmete katlanması iyidir” (144-6).

g.Tamlayan Unsuru, “-mİş” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

İkinci örnekte unsurlar devrik bir yapıda kullanılmıştır: *Ya ol bir yol azmış ƙişi olısar / Ya hoş bir ‘acayib işi olısar* “O, ya bir yolunu yitirmiş kişi yahut acayip bir işi olacak” (198-2). *Ki bağar görür bir ağaç ol gece / Denizün ƙırağında bitmiş yüce* “...Ki, o gece bakmış (ki) denizin kenarında bir yüksek ağaç bitmiş (yeşermiş)...” (227-4).

h.Tamlayan Unsuru, “-dAÇI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bir gelecek zaman sıfat-fiil eki olan “-daçı”yla kurulan sıfat fiil grubunun sıfat tamlamasını nitelemesine oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Yèni yiğit oldaçı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şadef dişidür* “Yeni yiğit olacak kişidir; boyu servi, ağzı sedef, dişi (ise incidir)” (211-14).

ı.Tamlayan Unsuru, “-AcAÇ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Taş inen öküşdür şu boldur / Gelen giden uğrayacak yoldur* “Taş çok fazladır, su boldur; gelen giden(in) uğrayacağı yoldur” (246-9).

3.2.3.15. Tamlayan Unsuru, Tekrar Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a. Tamlayan Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu tür sıfat tamlamalarında, tamlayanı oluşturan tekrar grubunun sıklıkla “dürlü dürlü” şeklinde olması dikkat çekicidir: *Bölük bölük ü şaf şaf u cavk cavk / Ferişteler andan bulurlardı zevk* “Bölük bölük, saf saf ve takım takım melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Görü düzdiler süci nuql u cām / Yarağladılar dürlü dürlü ta ām* “Tekrar içki, meze ve kadeh dizdiler; türlü türlü yemekler hazırladılar” (127-7). *Bulınur öküş dürlü dürlü yemiş* “Çok türlü türlü yiyecek bulunur” (218-8). *Niçe niçe közler içinde yanam* “Nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Gerek avlaya dürlü dürlü kuşu* “Türlü türlü kuşu avlaması gerek” (263-10).

b.Tamlayan Unsuru, Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına şu iki örneği veriyoruz: *Ulu kiçi begler kamu geldiler* “Büyük küçük beyler hepsi geldiler” (30-10). *Otururlar idi meger bir gece / Göñülleri açuğ yapulu baca* “Meğer gönülleri açık kapalı baca (gibi olduğu hâlde) bir gece oturuyorlardı” (129-1).

c. Tamlayan Unsuru, Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Yigirmi otuz kapuyı açdıdı “Yirmi otuz kapıyı açtı” (32-4). *Bêş altı gün içinde döndi kıla* “Beş altı gün içinde kıla döndü (kıl kadar zayıfladı)” (49-7). *Umadurun beni bêş altı yıl* “Beş altı yıl beni bekleyedurun” (55-2). *Hemîn dem buyurdi ki bêş on kişi / Ki her birinî yürimekdi işi* “Hemen beş on kişi buyurdu (çağırttı), ki her birinin işi

yürümekti” (287-13). *Hemān lahza nakḳāş döner gelür / Yigirmi otuz yapucılar alır* “Nakkaş, hemen döner, gelir; (yanına) yirmi otuz (tane) yapıcı alır” (89-13).

d.Tamlayan Unsuru, Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması

Bunların sayısı, yukarıda değinilen tekrar gruplarıyla kurulan sıfat tamlamalarına oranla oldukça az sayılabilecek bir kullanıma sahiptir. Örneği şudur: *Bir içim şu bigiydi tupturu* “Bir içim dupduru su gibiydi” (186-2). *Bir nicesi kapkara it bigi kıl* “Bazısı kapkara it gibi kıl” (198-8).

3.2.3.16. Tamlayan Unsuru, Edat Gruplarından Oluşan Sıfat Tamlaması

a.Tamlayan Unsuru, “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Hem andan yana kaçana verdi ol / Derin şu içinden yazı bigi yol “Hem ondan yana kaçana (Hz. Musa), derin suyun içinden ova gibi yol açıverdi” (8-5). *Bir anuñ bigi çünkü şāhum ola / Ne kayğu eger biñ günāhum ola* “Onun gibi bir şahım olunca, eğer bin günahım olsa (bile) ne kaygısı?” 14-4). *İçüñi taşuñ bigi tutğıl arı* “İçini dışın gibi temiz tut!” (19-12). *Cihānda anuñ bigi bir şāh yok* “Cihanda onun gibi bir şah yok” (30-2). *Yogimiş senüñ bigi ebleñ kişi* “Senin kadar ahmak kişi yokmuş” (63-11). *Süheylüñ gözün gördi ol dem nakḳāş / Ki dökmişdi siller bigi kanlu yaş* “Nakkaş, o zaman Süheyl’in gözünü gördü ki (Süheyl) seller gibi kanlı yaş dökmüştü” (106-9).

b.Tamlayan Unsuru, “değlü” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Ve gër ne gerek işbu değlü çeri “Yoksa bu kadar orduya ne gerek (var)?” (64-8). *Şu değlü koyun u sığır kırdılar ki / Dükenleyüp şon uci gördiler* “Şu denli koyun ve sığır kestiler ki arayıp sonunda buldular” (139-12). *Şu değlü kılnç eyledi nevbahār / Ki utandı şeh göñli tutdı qarār* “Nevbahar, o kadar iyi huylar, tavırlar sergiledi ki, şah utandı ve gönlü tatmin oldu” (145-1). *Bayık bil bu değlü tavar u māl / Saña kanda varsañ ola vebāl* “(Şunu) açıkça bil ki, bu denli mal ve mülk, nereye gidersen (git) sana vebal olur” (180-9). *Bu değlü bahāyile almaya kız* “Bu kadar paha ile kızı alamaz” (210-2).

c.Tamlayan Unsuru, “kadar” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Ki vërmeñ süheyle süci bu kadar “...Ki Süheyl’e bu kadar içki vermeyin” (83-

4). *Çü ben bu kadar gıuşsa mı yèrvenin / Ki gündüz fırakuna döyervenin* “(Bilmem) ben bu kadar acı çektiğim için mi gündüzleri (senin) ayrılığına dayanırım” (129-10). *Kişi şol kadar yüksege ağası / Ki düşicek şınmaya nesnesi* “Kişi, yere düştüğünde bir şeyi kırılmayacak kadar bir yüksekliğe çıkmalı” (132-5). *Cühüd-ı füzül ol kadar māl ile / Gerek şāh-ı çîne güyegü ola* “Lüzumsuz Cühûd, o kadar mal ile Çin şahına damat olmalı” (212-12). *Vèürler idi ol kadar yèyesi / Ki kişi gerekdi anı yèyesi* “O kadar (fazla) yiyecek verirlerdi ki, onu yiyecek kişi gerekti” (276-11).

d.Tamlayan Unsuru, “artuğ / artuğ” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Kayğudan artuğ ol bana hiç nesne vermedi “O, bana kaygıdan başka hiçbir şey vermedi” (95-15). *Yüzüm senden artuğ kişi görmeye* “Yüzümü senden başka birisi görmesin” (201-5). *Kişinün şol oğt ahmağı bilinür / İşinden artuğ işe ilinür* “Kişinin ahmağı şu zaman anlaşılır ki, işinden başka işe karışır” (201-12).

e.Tamlayan Unsuru, “mişāl” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu edatla kurulan edat grubunun sıfat tamlamasını nitelemesine, yukarıda bahsedilenlere oranla oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Yaratdı şuret ü kimse bulunmaz aya mişāl* “Suret yarattı (ama) ona benzeyen kimse bulunmaz” (101-6).

f.Tamlayan Unsuru, “deyin” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Kara karga nite ki kuzu deyın / Yumurda oğurladı keklikleyin “Kara karga sanki kuzu (ya da) keklik kadar yumurta(yı) çaldı” (114-5). *Ki çîne deyın uçabilür uzak* “...Ki Çin’e kadar (bir) uzaklığa uçabilir” (203-13).

g.Tamlayan Unsuru, “içre” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Ayb olmasun gönlümüz içre fikr / Başumuzda sevda dilimizde zıkr* “Gönlümüz içindeki fikir, başımızdaki sevda ve dilimizdeki zikir ayıp olmasın” (145-14).

g.Tamlayan Unsuru, “ilerü” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına oldukça az rastlanmaktadır. Örneği

şudur: **Ölümden ilerü ölüm olmaz / Ecel gelmeyince kişi ölmez** “Ölümden ileri (başka) ölüm olmaz; ecel gelmeyince insan ölmez” (170-4).

h.Tamlayan Unsuru, “öğdin” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: **Dağı andın öğdin hikâyetlerin / Ki olmuş idi vü şikâyetlerin** “...ve ondan önce olmuş olan hikâyeleri ile şikâyetlerini...” (257-8).

ı.Tamlayan Unsuru, “şarı” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına da yukarıdaki 7, 8 ve 9. maddelerde belirtilenlerde olduğu gibi oldukça az rastlanmaktadır. Örneği şudur: **Çü maşrıkdâ ışıdı zengî dişi / Habeş dutdı mağrib şarı kaçışı** “Doğu’da zenci dişi (gece) ışıyınca Habeş, Batı’ya doğru çıkışı tuttu” (237-9).

i.Tamlayan Unsuru, “gibi” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına da oldukça az rastlanır. Örneği şudur: **Degül tañ bu ma’nîde ger azavan / Bunuñ gibi şüret nite yazavan** “Bu manada azarsam (bu) ayıplanacak (bir şey) değil; bunun gibi sureti nasıl yazayım (çizeyim)?” (248-5).

3.2.3.17. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamalarına az da olsa rastlanmaktadır. Örnekleri aşağıdaki gibidir:

a.“-IcAğ” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Meger bir gün ulu şuya varıcak “Meğer bir gün ulu suya varınca...” (33-6). **Gözedürdi nakkâş ol oht olıcak** “Gözetirdi Nakkaş o zaman olunca” (114-3). **Süheylün bu şi’rini işidicek** “Süheyl’in bu şiirini işitince...” (119-14). **Bu sözleri söyleyicek nev-bahâr** “Bu sözleri söyleyince Nev-bahâr” (128-13). **Bu uçdan çıkıcak vara çıka şol** “Bu uçtan çıkınca varsın (gitsin) (karşısına) şu çıkacak” (129-15).

b.“-Up” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

İli şudan çıhup atası şehriyâr “Babası şehriyar ılık sudan çıkıp...” (36-10). **Bu hoş sözleri işidüp hâtırı / Sevindi vü ölmüş iken oldu diri** “Bu hoş sözleri işitip hatırı sevindi ve ölmüşken oldu diri” (106-4). **Katı ihtiyât eyleyüp sak olup** “Çok ihtiyat edip,

dikkatli olup...” (141-3). *Nakḳāş ol çeriye alup* “Nakkaş, o orduyu alıp...” (168-10). *Vezir ol sökümi görüp geldi* “Vezir, o toplu yürüyüşü görüp geldi” (182-5).

c. “-(İ)ken” Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasının çok az rastlanan ve devrik bir yapıda olan bu kullanımına şu örnek verilebilir: *Çü nakḳāş şaçdı yüzine gül-āb / Ögin derdi olmuşken iney ḥarāb* “Nakkaş, (Süheyl’in) yüzüne gül suyu serpince (Süheyl) çok harap olmuşken aklını toplardı (kendine geldi)” (104-12).

c. “-İcAğAz” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bēşinci gün olcağaz aḥşamın / Gine ḳal’aya varıbildi hemîn “Beşinci gün olunca akşamleyin yine, hemen kaleye varabildi” 291-10). *İşidicegez nev-bahār ol sözi* “Nev-bahār o sözü işitince...” (320-7). *Süheyl ol bitiyi okıyacağaz* “Süheyl, o mektubu okuyunca...” (347-4).

3.2.3.18. Tamlayan Unsuru, Aitlik Grubundan Oluşan Sıfat Tamlaması

Çok seyrek karşılaşılan sıfat tamlamasının bu kullanımının örnekleri şunlardır: *Ara yerdeki ḥavzı yāḳūt idi* “Ara yerdeki havuzu yakut(tan) idi” (35-5). *Yemende şanasın ki key ürk idi / Sin içindeki ölüler ürkdidi* “Yemen’de öyle bir panik vardı ki; sanki mezarın içindeki ölüler (bile) ürkmüştü” (365-10).

3.2.3.19. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

a. “ile” Edatı İle Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Cihāndan key ad ile gider kerîm “Dünyadan iyi ve keremli (bir) ad ile gider (17-14). *Bu her birisile kişidür ‘azîz* “Kişi bu her birisi sayesinde azizdir” (16-9). *Gören seni bu sâz u bu söz ile / Bu mevzûn göynüklü āvâz ile* “Seni bu saz, söz, mevzun, yanık sesle gören...” (79-14). *Yarın şāra geldi eyü baht ile / Sarāyı vü bāğı gör taht ile* “Yarınki gün şehre geldi iyi baht ile; sarayı ve bağı gör taht ile” (90-9). *Bu resm ile tam üstine çıḥdı* “Bu şekilde dam üstüne çıktı” (99-8).

b. “üzre” Edatı İle Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanıma çok az rastlanır. Örneği şudur: *Bu naḳ’üzre ger oynaya yat ola / Sürem atı şöyle ki şeh mat ola* “Bu yaygı üzerinde oynarsa hazır olmalı; (yoksa) atı

öyle sürerim ki şah mat olur” (142-13).

c. “içün” İle Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu bir gün içün beslediler bizi / Ki kurbân içün olur erkek kuzu “Bu (şimdiki) bir gün için beslediler bizi; zira erkek kuzu kurban içindir” (169-12).

d. “dek” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Ki işbu güne dek hem umar idüm / Olan zaħmuma merhem umar idüm “...Ki bu güne dek olan yarama merhem umardım” (184-8). *Bunu dedi şol hadde dek ağladı / Ki ağlamağından felek ağladı* “Bunu dedi (ve) o denli ağladı ki, ağlamasından felek (bile) ağladı” (233-1).

e. “degin” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına şu örnekte rastlanmaktadır: *Nite geldüñ işbu araya degin / Kuş uçarsa bunda birağur yüñin* “Bu araya degin nasıl geldin? Burada kuş uça (korkusundan) tüylerini bırakır (döker)” (198-14).

3.2.3.20. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasının, isim-fiil grubunda isim unsuru olmasına çok az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Şavaş günü olsa kuşanam belüm / Yüz erce dürişmege vardur elüm* “Savaş günü olsa hazırlık yapayım; yüz er (asker) kadar mücadele etmeye muktedirim” (296-5).

3.2.4. Cümlede Kullanımına Göre Sıfat Tamlaması

3.2.4.1. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması

Deyibilmezem vaşfını niçedi / Kıyāmet günü şankim ol gècedi “Diyemem vasfı nasıldı (onu tarif edemem); kıyamet günü sanki o geceydi” *Şāh- çînüñ ol haddeyimiş kuvveti* “Çin şahının kuvveti o dereceymiş (ki)...” (167-6). *İneñ hūb imiş göyüñedi özüm* “Çok güzelmiş; içim yandı” (162-3). *Huşūşa bu yolda çokdur emek / Hem anlar olasın ne hācet demek* “Özellikle bu yolda çok emek vardır; hem anlamış olmalısın, demek ne gerektir?” 156-1). *Ol ögüt kulağumda uş küpedür / Çıkarmazvanın anı hoş küpedür* “O ögüt, işte kulağımda küpedir; çıkarmam onu, hoş küpedir” (139-4).

3.2.4.2. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması

3.2.4.2.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Ara yerde var idi bir sübaşı “Arada bir komutan vardı” (169-8). *Senün bigi* ‘âlemde *bir uşlu yoh* “Âlemde senin gibi uslu (birisi) yok” (174-8). *Bu zahmerlerüm* şanki *bir düş idi* “Bu zahmetlerim sanki bir düş idi” (215-8). *Benem sevgülü şāh-ı çînün kıızı* “Çin şahının sevgili kızı benim” (245-7). *Kalan* ‘âlem işi *oyuncağdur* “(Geriye kalan) dünya işi (sanki) oyuncaktır” (372-6).

3.2.4.2.2. Fiil Cümlelerinde Özne Olarak Kullanılanlar

Eger ay ‘akrebde *olmayadı* / *Bu zahmetler* anlara *gelmeyedi* “Eğer ay, Akrep burcunda olmasaydı bu zahmetler onlara gelmezdi” (110-4). *Yayılmış idi* önünde *bir bınar* “Uzanmıştı önünde bir pınar” (227-6). *Kararmış gönül* niçe *dutsun* *karār* “Kararmış gönül, nasıl (olur da) rahat eder?” (313-2). *Ger ol kız şāh oldıyise* nola / *Ki aña degin varayım hele* “Eğer o kız şah olduysa ne olacak? Hele ona kadar gideyim (bakalım)” (259-9). *Bu hūnda dökülü durur dürlü aş* / *Bu yolda ki öküş yeter ende baş* “Bu sofrada sunulur türlü aş; bu yolda ki çok fazla sersem baş gider (sersem olur)” (150-3).

3.2.4.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması

3.2.4.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Eger bir bucah tuta vü süre *yort* “Eğer bir bucak (yer) tutsa ve hüküm sürse...” (179-9). *Dedi tañla sen bir kişi iste bul* “Sen hemen bir kişi iste (ve) bul! dedi” (136-10). *Dürişdi vü çok dürlü reng ezdi* “Çabaladı ve çok türlü renk ezdi” (248-13). *Kişi eyler özine çok dürlü gadr* “(Bir) kişi, kendisine türlü zulümler eder” (133-11). *Velî güç ile dëmezem bu sözi* “Ama zorlukla demem bu sözü” (187-11).

3.2.4.4. Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması

3.2.4.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Kamu nesnede pes anuğdur dilek “Bütün nesnelerde dilek onundur” (7-15). *İki oğluna dedi fağfürşāh* / *Kim bu işde uşda bizümdür* günah “İki oğluna Fağfur Şah, bu işte günah bizimdir, dedi” (146-13). *Huşūşa bu yolda çokdur* emek “Özellikle, bu yolda emek çoktur” (156-1). *Benüm halvet ile barışur başum* / *Galaba olan yerde*

yokdur işüm “Benim sessizlikle başım rahat olur; kalabalık olan yerde yoktur işim” (201-4). *Bu yâd ilde kimdür senün yoldaşun* “Bu yâd elde kimdir senin yoldaşın?” (283-7).

3.2.4.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Bu tañ ma 'nîye birağugör ögün “Bu tuhaf manaya ver aklını” (114-4). *Haķîķat niçeme çevük olsa kuş / İki ayağından tutulur öküş* “Gerçekte, ne kadar (da) çevik olursa kuş iki ayağından tutulur çoğu kez” (144-10). *Şanasın ki müşki tüzütdi aya / Ya hoş saçdı* ‘anber *kızıl elmaya* “Sanki miski tüttürdü aya yahut kızıl elmaya amber saçtı” (109-13). *Anun ile bir yerde olmaz idüm* “Onunla bir yerde durmazdım” (207-9). *Ol arada bir sâ'at oturdı* “O arada bir saat oturdu” (238-3).

3.2.4.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Sıfat Tamlaması

3.2.4.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Sıfat tamlamasının bu kullanımına şu örneklerde raslanmaktadır: *Şu demde ki yogıdi ağzum tadı* “Şu anda ki yoktu ağzımın tadı” (174-11). *Ki ol gece korhudan āzād idi* “...Ki o gece korkudan kurtulmuştu” (283-7). *Şu gün şād idi tā olunca gece* “Şu gün mutluydu ta gece oluncaya dek” (106-5). *Bilürem kim ol haddüm yok bu dem* “O haddimin olmadığını bu an biliyorum” (70-12).

3.2.4.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Kabul edüp uyımadum bu gece “Kabul edip uyumadım bu gece” (115-5). *Ben ansız olımazvanın bir nefes* “Ben onsuz bir an (bile) olamam” (153-3). *Şol ohtın gidiser gönülden bu gam* “Bu gam şu zaman gidecek gönülden” (218-11). *Ki yoh gitmegil bunda durğıl bir ay* “...Ki hayır, gitme, burada dur bir ay” (137-1). *Ferāgat olıcaķ dēyem bir gece* “Vazgeçince bir gece diyeyim” (120-7).

3.2.5. Sıfat Tamlamasıyla İlgili Diğer Özellikler

3.2.5.1. Sıfat Tamlamasının Birleşik Kelimeden Oluşması

Bu kullanım için birleşik kelimenin sıfat tamlaması kalıbında olması tabiri de kullanılabilir. Örnekleri şunlardır: *Anun emriyle şu sivrisiñek* / *Kim anda ne kuvvet var u ne enek* “O’nun emri ile şu ne kuvveti ne de çenesi olan sivrisinek...” (8-6). *Bugün neyler ise yarın göre ol* “O, bugün ne yaparsa yarın (karşılığını) görür” (19-1).

Meğer sâkin ola biraz ol oduñ / Ki cānuña kendü elüñle koduñ “Meğer canına kendi elinle koyduğun o ateşin sakinleşsin” (30-13). *Bizüm kızkardaşumuz hele uş budur* “Bizim kız kardeşimiz budur” (145-12). *Ne var hâzır olmaduğıçün bu(u)ğur* “Bu anda hazır olmaması için ne var?” (166-10). *Bizüm ile birkaç gün eglendidi* “Bizimle birkaç gün eğlendi” (300-10).

3.2.5.2. Sıfat Tamlamasının Deyimden Oluşması

Bu kullanım için deyimın sıfat tamlaması kalıbında olması tabiri de kullanılabilir. Örnekleri şunlardır: *Kamu halkı toğrı yola ündegil* “Bütün halkı doğru yola çağır” (10-12). *İlu söz ile ılan inden çıkar* “Ilık söz ile yılan ininden çıkar” (18-9). *Acı söz bilişleri key yād eder* “Acı söz tanıdıkları çok (fazla) yabancı eder” (18-14). *Şeker sözlü ay yüzlüyidi bular* “Şeker (gibi tatlı) sözlü, ay (gibi parlak, güzel) yüzlüydü bunlar” (27-10). *Şorar tatlu dil ile eydür aña* “Sorar, tatlı dil ile söyler ona” (37-3). *Ki vermek ile bulasın eyü ad / Biliş ola senüñ ile cümle yād* “(Sadaka, zekât vs.) vermekle iyi (bir) ad (nam, şöhrat) bulursun; (böylece) bütün yabancılar senin tanıdığın olur” (55-15).

3.2.5.3. Sıfat Tamlamasında Tamlayan ve Tamlanan Arasına Bir Cümle ya da Herhangi Bir Başka Unsurun Girmesi

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısı 88’dir; bazı örnekleri şöyledir: *Helâl istegil loğma toğruluk et* “Helal lokma iste ve doğruluk et” (19-13). *Bunu bilmek yavlağ ola muğal* “Bunu bilmek son derece imkânsız olmalı” (33-4). *Bir arada biñ dürlü kopar belâ* “Bir arada bin türlü bela kopar” (79-13). *Mübarek vücudun delim gördi renc* “Mübarek vücudun birçok eziyetler gördü” (112-11). *Çü işitdi nakğâş iney oldı şād* “Nakkaş (bunu) işitince çok mutlu oldu” (123-4). *Bir avuç çü toprağdur aşluñ ahi* “Senin aslın bir avuç toprak olduğundan...” (132-9). *Bilüñ geldi iki bu şara kişi* “Bu şehre iki kişi geldi, bilin (bunu)” (320-4).

3.2.5.4. Sıfat Tamlamasında Tamlayan ve Tamlanan Unsurların Yer Değiştirmesi

Bu şekilde kurulan sıfat tamlaması sayısı 129’dur: *Şu ‘akreb ki hem zahm birkaç urur* “Hem şu akrep ki birkaç yara açar” (4-13). *Ki mūsā kelîmu’llāh öküş zaman / Dürişdi vü işitdi ki len terān* “Kelimullah Musa, çok zaman uğraştı ve len teran (beni görmeyeceksin) (kelamını) işitti” (12-2). *Ki az günde zahmet kazanmaya çoh /*

Peşîmanlığın şonra aşşısı yoḥ “...Ki az günde çok zahmet kazanmasın; pişmanlığın sonra faydası yok!” (48-14). *Ki biz bu aracıḥda ḵonmaḥ gerek / Ki hem maşlaḥat bu durur yegrek* “Biz bu aracıkta konaklamalıyız; hem daha iyi iş budur” (61-12). *Şehenşāḥa tūtḡıl bir ayaḥ ḡolu* “Şahlar şahına bir dolu kadeh sun!” (77-12).

Diğer EAT metinlerinde de karşılaşılan şahıs zamirinin başta kullanılması yoluyla yapılan sıfat tamlamalarına SN’de de rastlanmaktadır. Şöyle ki: *Dilerven icazet ola ben ḵula* “Kul (olan) bana icazet olmasını dilerim” (48-5). *İcazet veresi (ben) ḵuluḡuz varam* “İcazet veresiniz kulunuz (olan) bana” (64-11). *İki ‘āleme şaçunuḡ bir ḵılın / vērimeyeven ben ki kemter ḵılın* “Aşağılık (olan) ben kulun ki, saçının bir telini iki âleme vermem (değiştirmem)” (117-3).

3.2.5.5. Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Belirtme Sıfatı + Belirtme Sıfatından Oluşması

3.2.5.5.1. Tamlayan Unsurun İşaret Sıfatı + Belirsiz Sıfattan oluşması

Bu her birisi nite boldı baḵ “Bu her birisi nasıl oldu, bak!” (4-9). *Bu ḵamu ḥikāyet ki var parsî* “Bu bütün hikâyeler ki Farsçası var” (26-13). *Çü verdi aḡa bu ḵamu malını / Düzetdi tamān anuḡ aḥvālını* “Ona, bu bütün malını verdiği için onun ahvalini bütünüyle düzeltti” (31-10). *Şu bir görmek ile ḵapıldı göḡül* “Şu bir (defalık) görüşle gönül kapıldı” (46-12). *Ki benden ayrudur ol ḵamu ḥüblaruḡ ḥānı* “...Ki benden ayrıdır o bütün güzellerin hanı” (825).

3.2.5.5.2. Tamlayan Unsurun Belirsiz Sıfat + Belirsiz Sıfattan Oluşması

Ganîmet bil anı ki bir niçe gün / Biri birimiz şoḥbetidür düḡün “Şunu ganimet bil ki, bir kaç gün, birbirimizin sohbeti düḡündür (düḡün gibidir)” (22-2). *Bunuḡ üstine geçdi bir niçe gün* “Bunun üzerine birkaç gün geçti” (31-2). *Sözi degme bir ḵapudan açavan* “Sözü değme bir taraftan açayım” (107-4). *Ki ḵaranuluḡ ḡoldı her bir bucaḥ* “...Ki karanlıkla doldu her bir bucak” (114-3). *Ki her bir kelecik yakıncaḵ durur* “...Ki her bir söz yakındır” (128-12). *Dēme degme bir ḵişiye rāzuḡı* “Değme bir kişiye (önüne her gelene) sırrını söyleme” (361-5).

3.2.5.5.3. Tamlayan Unsurun İşaret Sıfatı + Sayı Sıfatından Oluşması

Şu dört direk dibine dört taḥt altundan “Şu dört direk dibine, altından (yapılmış) dört direk dizilmişti” (35-4). *İki tepsi altun ḡolu müşḵ içi / Ḵodı içinde ol iki*

bölük saçı “İçi miskle dolu iki altın tepsi içine o iki bölüm saç koydu” (99-59).

3.2.5.5.4. *Tamlayan Unsurun Soru Sıfatı + Belirsiz Sıfattan Oluşması*

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasına çok az rastlanmaktadır: *Ne bir nesnedür ki anı bulalar / Ne yarar ki istemli olalar* “Nasıl bir nesnedir ki onu bulsunlar” (38-14).

3.2.5.5.5. *Tamlayan Unsurun Belirtme Sıfatı + Vasıflandırma Sıfatından Oluşması*

İşit sana bir hoş hikâyet kılam “İşit, sana bir hoş hikâye anlatayım” (26-10). *Getürmüş kitâbda ol uşlu kişi* “Anlatmış kitapta o uslu kişi” (27-1). *Görü bir kilitli kapu gördi şah* “Tekrar bir kilitli kapı gördü şah” (32-5). *Bu şarp iş ki düzdük kayusun yegil* “Yaptığımız bu zor işin eziyetini çek” (41-13). *Düşinde görür ki bir ulu toğan / İner gökyüzinden ü eyler fiğân* “Düşünde, bir büyükdoğanın, gökten inip figan ettiğini görür” (59-13).

3.2.5.5.5. *Tamlayan Unsurun Vasıflandırma Sıfatı + Vasıflandırma Sıfatından Oluşması*

Oldukça az örneği bulunan bu sıfat tamlamasına şu örnek verilebilir: *Oda yandı bî-çâre miskîn nakkaş* “Acı çekti çaresiz, miskin Nakkaş” (93-13). *Bu mevzûn göynüklü âvâz ile* “Bu mevzun (düzgün), yanıklı ses ile...” (79-14).

3.2.5.5.6. *Tamlayan Unsurun Vasıflandırma + Belirtme Sıfatından Oluşması*

Hem işbu yigit tâze bir gül durur “Hem bu yiğit, taze bir güldür” (83-7). *Şuşamış idi tûrdı bir kul örü / Ki bulayidi bir şucağız turu* “Susamıştı, bir köle(si) biraz duru su bulmak için ayağa kalktı” (319-4).

3.2.5.6. *Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Tamlananın Neyden Yapıldığını Belirtmesi*

Takısız isim tamlaması tabiri de kullanılan bu sıfat tamlaması için bazı örnekleri şunlardır: *Demür kilidi anuñ elmas idi* “Onun demir kilidi elması” (32-6). *Muraşşa‘ tonuñi güher tacı gey* “Süslü elbise ve inciden tacı giy!” (65-10). *Yavu varısardur gözet ol demi / Zümürürd denizde bu altun gemi* “Zümrüt denizde bu

altından gemi yakın gelecek; o zaman (onu) gözle!” (113-13). *Bir altundan aslan yaşatmış idi* “Bir altından aslan yaptırmıştı” (118-10). *Yerin sahlamağda demür mîh idi* “Yerini koruma hususunda demir mîh (gibi) idi” (156-15). *Dağı aḡlası-ı rûmîden çul dikem* “Ve Rum atlasından çul dikeyim” (237-6).

3.2.5.7. Sıfat Tamlamasında Tamlanan Unsurun Birden Fazla Unsurdan Oluşması

Dağı bir eyü bāḡ taht ırmağa / Ki bağa dura oturan ırmağa “...Ve bir iyi bağ, taht oluşturmak için oturan (kimse) ırmağa bakadursun” (90-1). *Gelüben çü ol tahtı ḡavzı görür / Gelüp göḡline hoş geçüp oturur* “Gelip o taht ve havuzu görünce gönlüne hoş gelip geçip oturur” (90-15).

3.2.5.8. Sıfat Tamlamasının ve Tamlanan Unsurun Açıklayıcı Bir İfadeyle Nitelenmesi

Bu tür sıfat tamlamaları ya da sıfat tamlamasının tamlanan unsuru, kendilerinden sonra gelen “ki” ya da “kim” bağlama edatından sonraki hükümlü ya da hükümsüz bir ifadeyle açıklanarak nitelenir. SN’de bu tür sıfat tamlaması kullanımı oldukça fazladır: *Öküḡ ārzü var ki topraḡ olur* “Toprak olan (toprağa karışan) birçok arzu var” (55-6). *Ol ne nigārdur ki beni eyledi ḡikār* “O, beni avlayan nasıl (resim gibi) güzeldir?” (79-1). *Ne rāzı ki var āḡikāre kıla* “Var olan ne kadar sırrı varsa açıklasın” (82-9). *Şu yüz kim güleḡden edilmezdi fark / Lülüfer bigi oldu şu içre ḡark* “Kırmızı gülden fark edilmeyen şu yüz, nilüfer gibi suya daldı” (96-10). *İki yaḡadın iki kıḡ karavaḡ / Ki ḡayrān idi yüzlerinden güneḡ* “İki yandan, yüzlerine güneşin (bile) hayran olduğu iki hizmetçi...” (99-6). *Şu kimse ki adı anuḡ yaz ola / Cihānda muḡābil aḡa az ola* “Adı yaz olan kimsenin mukabili dünyada az olur” (110-14). *Benüm bigi kimse kim uyḡusın / Yēḡimeye vü kıyımaya ḡūsın* “Uykusunu yenemeyen ve huyundan vazgeçemeyen benim gibi birisi...” (163-11). *Özi bir perî kim / Tutar oḡ u yay* “Kendisi, ok ve yay tutan bir peridir” (197-11). *Ne ḡuşḡa ḡodı kim anı yemedi* “Onun eziyetini çekmediḡi ne keder bıraktı?” (210-11). *Çetük kim ura pençesin aḡlana / Eger diri ḡalur ise uḡlana* “Pençesini aslana vuran kedi, diri kalırsa uslanır” (226-5). *Anuḡ ḡorkusından ḡamu ḡurd u ḡuş / Ki dērler ‘arabca ḡuyūr u vuḡūḡ* “Onun korkusundan, Arapça(da) (isimlerine) tuyur ve vühuḡ denen bütün kuşlar ve kurtlar...” (241-5). *Şu süsen ki ḡoḡ biter ü düzilür / Dili çıkar andan baḡı üzilür* “Hoş(ça) biten

ve dizilen şu susam(ın) (önce) dili çıkar (söz söylemek için dili açılır) sonra başı kesilir” (244-9). **Kişiler ki bekciyidi** tıtdılar / *Ol ikisini aldılar gittiler* “Bekçi (olan) kişiler, o ikisini yakaladılar, gittiler” (320-3).

3.2.5.9. Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsurun Tamlanana Benzerlik İlgisiyle Bağlanması

Bu şekilde kurulan sıfat tamlamasında, aradaki “gibi” edatının düştüğü görülmektedir. Örnekleri şunlardır: *İlerü gele göre ay yüzüñi* “İleri gelsin, ay (gibi) yüzünü görsün” (91-6). *Her kim ki göre perî yüzini göre ola bî-hoş* “Her kim ki yüzünü görse akli başından gider” (109-5).

3.2.5.10. Sıfat Tamlamasında Tamlanan Unsurun Düşmesi

Sıfat tamlamasının tamlanan unsuru, bazı durumlarda düşer. Düşen unsur, bazen önceki beyitlerde bahsedilen unsurdur. Bunda tabii SN’nin şiir olması, dolayısıyla vezne uyma gerekliliğinin payı vardır: **Gelen (kişi)** şāh-ı çînün veziri olur “Gelen (kişi) Çin şahının veziridir (65-15). *Be-cid bahdı birkaç (kez) kıza degirü* “Hemen dokunaklı (bir şekilde) baktı birkaç (defa) kıza” (143-9).

3.2.6. Sıfat Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılıklar

SN’de sıfat tamlamasının kullanımında günümüz Türkiye Türkçesine göre bazı farklılıklar söz konusudur. Şöyle ki:

3.2.6.1. “Bu” ve “Ol” İşaret Zamirlerinin Başka Zamiri Nitelemesi

Günümüz Türkiye Türkçesinde genelde ismi niteleyen bu işaret zamirlerinin SN’de bazen başka bir zamiri –genelde belirsizlik zamirlerini- nitelediği görülür; yani tamlayan da tamlanan da zamirdir. Bunlar, aslında günümüzde belirtili isim tamlaması hâlinde kullanılmaktadır: **Bu bendin** yaña bir egil “Bu benden yana bir eğil (bana doğru meylet)” (117-14). *Gele yarın isteyü ol niçesi* “O nicesi, yarın (onu) isteyerek gelecek” (97-15). *İnāyet çü ‘ām eyledi luṭf-ı haḳ* / **Bu her birisi** nitesi boldı baḳ “Hakk’ın lütfu herkese inayet edince bu her birisi nasıl oldu? bak” (4-9). *Velikin ben ü ol uyḥu kanı* / **Bu her biri** bir yaña durdı yōni “Ama ben nerede, o uyku nerede? Bu her biri yönü(nü) bir tarafa çevirdi (birbirinden uzaklaştı)” (234-12). **Bu kāmusu**

évmekek içindedür / Nite kim şadef karnı içinde dür “Bu hepsi, tıpkı sedefin karnındaki inci gibi acele etmemeye bağlıdır” (23-12). *Anı kim gözüñ gördi özüñ bula / Döne rāḥata bu ḳamusı belā* “Onu ki gözün gördü, (inşallah) kendin bulasın (onu); bu bütün bela(lar) rahata dönsüb” (105-11).

3.2.6.2. “dürlü” Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunun Tekil Bir İsimden Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde, “türlü” sıfatıyla kurulan sıfat tamlamalarına bakıldığında genelde bu kelimenin tekrarlı hâlinin (türlü türlü iş, insan vs.) kullanıldığı, tek başına kullanıldığında ise tamlanan unsurunun genelde çokluk eki (-lar) aldığı ya da başına “nice, bir” gibi sıfatlar alarak kullanıldığı görülür; buna karşılık SN’de “dürlü” şeklinde kullanılan bu sıfatın kendisinden sonra tekil isimlerle kullanıldığına birkaç yerde rastlanmaktadır: *Ki gösderdi ‘ālemde dürlü hüner* “...Ki âlemde türlü hüner gösterdi” (11-15). *Okıyup işidecegez ḥāş u ‘ām / Delim dürlü ma ‘nî bulaydı tamām* “Sıradan veya elit (bütün) insanlar (bunu) okuyunca tamamen çok türlü mana(lar) bulsun” (24-2). *Olur dürlü ḥācet ḳatından revā / Bulınur ḳamu derde senden devā* “Türlü hacet huzurunda kabul edilir; bütün dertlere senden deva bulunur” (31-13). *Anı gördiler kim ayaḥdan düşüp / Yatur dürlü ḳayḡu başına üşüp* “Onu gördüler ki ayaktan düşmüş (yere düşmüş); türlü kaygı başına toplanmış (olduğu hâlde, kaygılar içinde) yatıyor” (44-9).

3.2.6.3. Tamlayan Unsurun “hep” Sıfatından Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde “hep” “1. Hiçbiri dışta tutulmamak veya eksik olmamak üzere, bütün, tüm olarak. 2. Sürekli olarak, her zaman, daima” (Türkçe Sözlük, 2011: 1083) anlamlarıyla zarf olarak kullanılmaktadır; ancak SN’de söz konusu kelimenin, zarf olarak da kullanılmasının yanı sıra “bütün, tüm” anlamlarıyla bir sıfat olarak kullanıldığına şahit olunmaktadır: *Şabaḥ oldı çünki ḳaldurdı baş / Güneş nūrile ṭoldı hep ṭaḡ u ṭaş* “Sabah olup (güneş) baş kaldırıncı (doğunca) bütün dağ ve taş güneş nuruyla doldu (ışıklandı, nurlandı)” (106-8). *Atam şāḥ ṭālīs durur anla kız / Ki ḥükmünüñ altındadır hep deniz* “(Ey) kız, (benim) babam Şah Talis’tir, anla (bunu) ki bütün deniz(ler) hükmünün altındadır” (231-12). *Dēmedi ‘azīm iḥtiyāt eyledi / Ḳalan hep sözün ol kıza söyledi* “Büyük bir ihtiyat gösterdi, demedi; kalan bütün sözünü o kıza söyledi” (232-13). *Ḥikāyetledi hep ḥikāyetlerin / Dēdi ṭālī ‘inden*

şikâyetlerin “Bütün hikâyelerini (detaylıca) anlattı; talihinden (olan) şikâyetlerini (de) dedi” (309-4). *Eyitdi kalan hep hikâyetlerin* “Kalan bütün hikâyelerini anlattı” (327-1).

3.2.6.4. Tamlayan Unsurun “hiç” Sıfatından Oluşması

“Hiç” kelimesi, “1. Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz. 2. Soru cümlelerinde belirsiz zamanı anlatan bir söz. 3. Bir soruya açık bir cevap vermek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz” (Türkçe Sözlük, 2011: 1097) şeklinde *zarf* olarak tanımlanmıştır. Söz konusu kelime, sıfat olarak da “hiçbir” birleşik kelimesinde âdeta kalıplaşmış bir kullanıma sahiptir. SN’de, birtakım örneklerde bu kelimenin, farklı isimlerin önünde de kullanılarak sıfat tamlaması kurduğu görülmektedir. Şöyle ki: *Bana kılduğun hiç ata kılmadı / Ya ben bulduğum hiç oğul bulmadı* “Bana yaptığını hiç(bir) baba (oğluna) yapmadı ya (da) ben(im) bulduğumu hiç(bir) oğul bulmadı” (47-15). *İşen tanılayı dedi kim hiç eren / İçinde bulunmaya buna eren* “Çok şaşkınlık geçirerek dedi ki: Hiç(bir) yiğit (kahraman, savaşçı) içinde (arasında) buna yetişebilen bulunmaz” (298-10). *Bunun bigi taşuk ‘aceb dāstān / İştmemiş ola kişi hiç zamān* “Bunun gibi tuhaf, acayip (bir) destanı, (bir) kişi hiç(bir) zaman iştmemiştir” (354-13). *Anuñ bigi ādem bu ‘ālemde yoh / Yüzi nūrı anuñ hiç ādemde yoh* “Onun gibi insan bu dünyada yok; yüzü(nün) nuru hiç(bir) insanda yok” (68-7). *Etegidi töhmet tozından aru / Balından azuñlanmamış hiç aru* “Eteği töhmet tozundan arıydı (namusu lekelenmemiştir); hiçbir arı (onun) balından azıklanmamıştı (faydalanmamıştı)” (328-13). Hiç’in sıfat tamlamasında tamlayan olarak kullanılmasıyla *Dede Korkut*’ta da bir yerde karşılaşılmaktadır: *Hiç yigide vermesün kâdir Tanrı göz buñını* “Kadir Tanrı göz ağrısını (gözden kaynaklanan acıyı) hiç(bir) yigide vermesin” (Ergin, 2012: 231).

3.2.6.5. Tamlayan Unsurun “yoh / yog” Kelimesinden Oluşması

Günümüz Türkiye Türkçesinde “yok” kelimesinin sıfat tamlamasında tamlayan unsur olmasına pek rastlanmaktadır; ancak SN’de birkaç örnekte, bu kelime “olmayan, bulunmayan vs.” kelimelerin yerine sıfat olarak kullanılmıştır: *Gelicek bu kez otura gitmeye / Şu yoh endişeyi ārzū etmeye* “Bu kez gelince otursun, gitmesin; bu olmayan endişeyi arzulamasın” (50-10). *Bu yoh endişeyi tamāmet kıya* “Bu olmayan endişeyi tamamen terk etsin” (50-9). *Göñül aldurana ne aşşı öğüt / Yog işler düzene*

ne aşşı öğüt “Gönül aldirana (âşık olana) öğüt ne fayda; olmayası işler yapana öğüt ne fayda (eder)?” (53-12). *Göñülcügümi ger nite yıkıla / Ki beñzedesin beni bir yoğ kula* (147-13). *Ƙoğıl işbu yoğ sözi key söyleme / Ol iş kim olası degül eyleme* “Bu olmayası sözü bırak, söyleme; o iş ki olası değil, (onu) yapma!” (177-5). *Yoğ işe vü olmayası sevdāya tolaşup / Yārından u cānından ümîzin üze benven* “Olmayası işe ve sevdaya bulaşıp yârinden ve canından ümidine kessin benim gibi” (192-10).

3.2.6.6. “birkaç” Belirsizlik Sıfatınfan Sonra Çoğul Bir İsmın Gelmesi

Bugün “birkaç” belirsizlik sıfatından sonraki isim çoğul olmaz (Ediskun, 2017: 140); buna karşın SN’de, bir yerde isim unsurunun çokluk eki aldığı görülmektedir. Şöyle ki: *Biraz māl u birkaç kişiler oñat / Bir iki kul u bir beş altı key at* “Biraz mal ve birkaç temkinli kişi; bir iki kul ve bir beş altı (tane de) iyi at” (189-2).

3.2.6.7. Sıfat Tamlamasının Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde “bunların her birisi” şeklinde kullanılan isim tamlaması yerine SN’de “bu her biri” şeklinde sıfat tamlamasının kullanıldığını görülmektedir: *İnāyet çü ‘ām eyledi luğf-ı hağ / Bu her birisi nitesi boldı bağ* “Hakk’ın lütfu herkese inayet edince bu her birisi nasıl oldu? Bak” (4-9). *Bu her birisile kişidir ‘azîz* “Bu her birisiyle insan azizdir (aziz olur)” (16-9).

3.2.6.8. Belirsizlik Sayı Sıfatından Sonra Çokluk Ekli Bir İsmın Gelmesi

Günümüz Türkiye Türkçesinde belirsiz sayı sıfatından sonra tekil bir isim geldiği hâlde SN’de çokluk eki almış şu örnekle karşılaşılacaktır: *Hemān lağza nağğāş döner gelür / Yigirmi otuz yapucılar alur* “Hemen (o) anda Nakkaş döner, gelir; yirmi otuz yapıcı alır gelir” (89-12).

3.2.7. Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Sıfat tamlaması SN’de 4377’lik kullanımıyla belirtme grupları ile kelime grupları arasında en fazla kullanılan gruplardandır; sıfat tamlaması ayrıca oldukça çeşitli kullanımlarıyla da dikkat çekicidir. Aşağıda sıfat tamlaması ile ilgili ayrıntılı sayısal ve yüzdelik tablolar verilmiştir.

Tablo 1.6. Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik	Grubun Belirtme

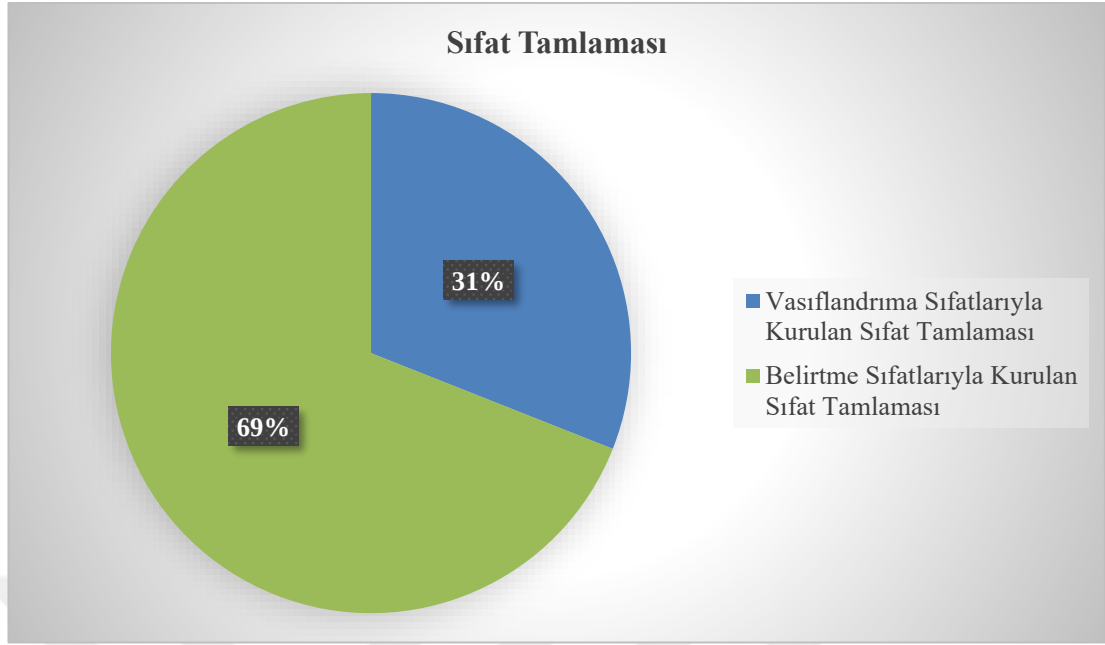
		Oranı	Gruplarına Yüzdelik Oranı
Sıfat Tamlaması	4377	%11.22	%18.06

Tablo 1.6.1. Vasıfalandırma Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Vasıflandırma Sıfatı İle Kurulan Sıfat Tamlaması	1357	%3.48	%5.60	%31

Tablo 1.6.2. Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamalarının Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	3020	%7.74	%12.46	%69

Şekil 3. Sıfat Tamlamasın Yüzdelik Oranı

Tablo 1.6.2.1. İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
İşaret Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	1123	%2.88	%4.23	%25.66	%35.09

Tablo 1.6.2.1.1. Çeşitli İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzde-lik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
“ol” İşaret Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	390	%1.00	%1.61	%8.91	%12.91	%34.23

“bu” İşaret Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	546	%1.40	%2.25	%12.46	%18.80	%48.62
“işbu / uşbu” İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	64	%0.16	%0.26	%1.46	%2.12	%5.70
“şu” İşaret Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	75	%0.19	%0.31	%1.71	%2.48	%6.68
Diğer İşaret Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	29	%0.07	%0.12	%0.66	%0.96	%2.58

Tablo 1.6.2.2. Belirsizlik Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Belirsizlik Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	1083	%2.78	%4.47	%24.74	%35.86

Tablo 1.6.2.2.1. Çeşitli Belirsizlik Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik oranı	Grubun Belirsizlik Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik oranı
“her” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulan Sıfat Tamlaması	138	%0.35	%0.57	%3.15	%4.57	%12.74
“bir” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar	502	%1.29	%2.7	%11.47	%16.62	%46.35
“kamu” Belirsizlik Sıfatıyla Kurulanlar	100	%0.26	%0.41	%2.28	%3.31	%9.23
Diğer Belirsizlik Sıfatları İle Kurulanlar	343	%0.88	%1.42	%7.84	%11.36	%31.67

Tablo 1.6.2.3. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Soru Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	236	%0.61	%0.97	%5.39	%7.81

Tablo 1.6.2.3.1. Çeşitli Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Soru Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
“ne” Soru Sıfatı İle Kurulan Sıfat Tamlaması	191	%0.49	%0.79	%4.36	%6.32	%80.93
Diğer Soru Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	45	%0.12	%0.19	%1.03	%1.49	%19.07

Tablo 1.6.2.4. Sayı Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Sayı Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	332	%7.59

Tablo 1.6.2.4.1. Sayı Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

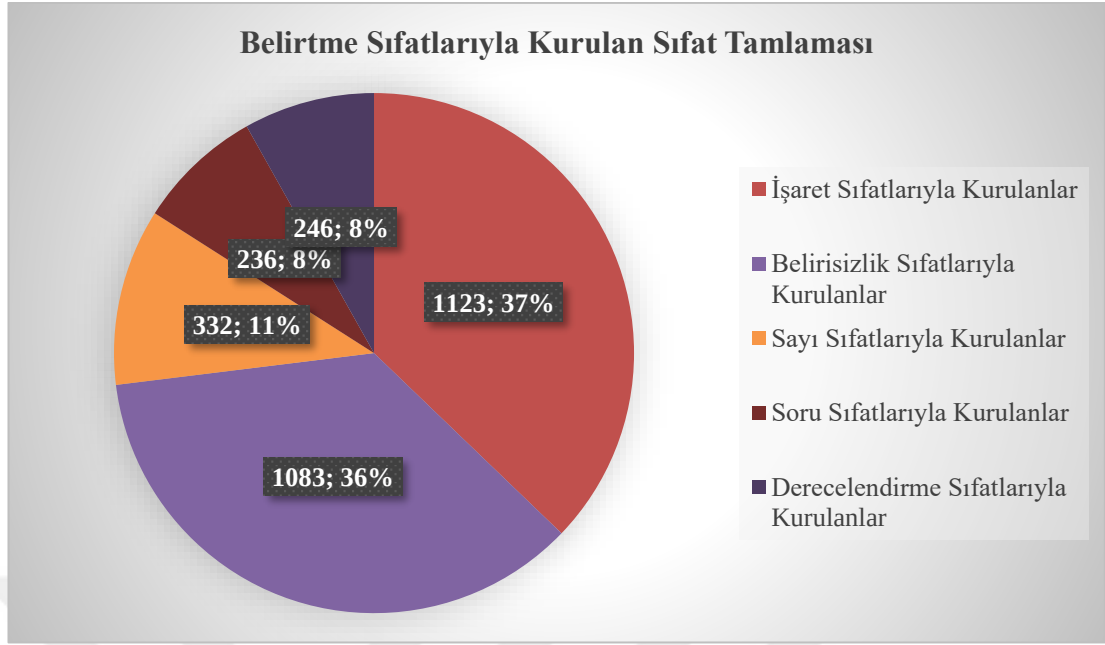
Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Sayı Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	332	%0.85	%1.37	%7.59	%10.99

Tablo 1.6.6.5. Derecelendirme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Derecelendirme Sıfatları İle Kurulan Sıfat Tamlaması	246	%0.63	%1.02	%5.62	%8.15

Tablo 1.6.6.6. Sıfat Tamlamasının Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Sıfat Tamlamasına Yüzdelik Oranı
Unsurları Kurallı Yapıda Olan Sıfat Tamlaması	4160	%95.04
Unsurları Devrik Yapıda Olan Sıfat Tamlaması	129	%2.95
Unsurları Arasına Başka Unsur veya Unsurlar Girmiş Sıfat Tamlaması	88	%2.1

Şekil 4. Belirtme Sıfatlarıyla Kurulan Sıfat Tamlamasının Yüzdelik Oranı

3.3. Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiil grubu (Osm. Mürekkebe fiil, İng. Compound verb, complex verb, Fr. Verbe composé, Alm. Komplexes verbum), “bir yardımcı fiilin bir isme veya zarf-fiil eki almış bir fiil şekline eklenmesiyle oluşan öbek” (Topaloğlu, 2019: 36), “bir sözcük ile biçim veya anlam bakımından kaynaşık kalıplaşan eylem” (Hatiboğlu, 1978: 27) ya da “başka bir eylem ve başka türde sözcüklerle birlikte genellikle kalıplaşmış olarak oluşmuş eylem”dir (Hengirmen, 2009: 78).

Birleşik fiil grubu, bir yardımcı fiilin isim ya da isim soylu kelime veya bir fiille birleşmesi sonucu ortaya çıkan kelime grubudur. Birleşik fiil grubunda isim veya fiil unsuru başta; yardımcı fiil ise sonda bulunur. Bu yardımcı fiilin başına gelen unsurun isim ya da fiil olmasına göre *birleşik fiil grubu* ikiye ayrılır. İsimle oluşturulan birleşik fiil grubunda yardımcı fiil et-, eyle-, ol-, yap-, bulun- gibi fiillerden oluşmaktadır. Bu fiillerden et-, eyle-, yap- isimlerden geçişli birleşik fiil yaparken; ol- ve bulun- ise isimlerden geçişsiz birleşik fiil grubu yaparlar. Asıl yardımcı fiiller et- ve ol- fiilleridir; diğerleri ise daha az kullanılanlardır. Mana ve fonksiyonları bakımından et-, eyle-, yap- ile ol- ve bulun- yardımcı fiilleri aynıdır. Bu tür birleşik fiil grubunda asıl manayı isim unsuru oluşturur; yardımcı fiil ise bir birleştirme ve çekim unsuru olarak görev yapar. İsim unsuru ya bir isim ya da bir partisipten oluşmaktadır. Fiile yapılan birleşik fiil grubunu asıl fiile getirilen zarf-fiil eki ve bir

yardımcı fiil oluşturur. Burada yardımcı fiili genelde bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz- koy- gibi fiiller oluşturur. Bu fiillerin başına az da olsa -ıp, -ip zarf-fiil eki de getirilir. Bunlarda bil- fiilinin fonksiyonu iktidar; ver- fiilinin kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik; gel-, gör-, dur-, kal-, koy- fiillerinin deneme, devamlılık ve süre; yaz- fiilinin ise yaklaşma ifadesi vardır (Ergin, 2012: 386-388). Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* kitabında birleşik fiil grubunu kitabın adından da anlaşılacağı üzere yapı / şekil bilgisi başlığı altında ele almıştır. Korkmaz, Birleşik Kelimeler ana başlığı altında Birleşik Fiilleri, Birleşik Fiil başlığı altında ise 1. Öncelik Fiilleri (-mış ol-), 2. Alışkanlık Fiilleri (-Ir al-, -mAz ol-), 3. Niyet Fiilleri (-AcAk ol-, -IcI ol-, -AsI ol-, (I)msAr ol-); işlevi yönünden: 1. Yeterlik Fiilleri, 2. Tezlik Fiilleri, 3. Süreklilik Fiilleri, 4. Yaklaşma Fiilleri, 5. Uzaklaşma Fiilleri; 4. İkili Birleşik Fiiller (alıp ver-, dolup taş-...), 5. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller alt başlıkları ele almıştır. Jean Deny (2012: 437-452), *Türk Dil Bilgisi*'nde birleşik fiili, Katmerli ve Birleşik Fiiller ana başlığı altında ele almış ve bu başlık altında I. Katmerli veya yardımcı fiiller: A. Ol- yardımcı fiili ile yapılan katmerli fiiller, B. -A veya -I'lı bir zarf-fiil üzerine kurulmuş katmerli fiiller. II. Birleşik fiiller alt başlıklarını işlemiştir (2017: 199-204). J. Deny (2012: 437-452) A. Ol- yardımcı fiili ile yapılan katmerli fiilleri başlığı altında katmerli kipler alt başlığı vermiş: 1. Geniş zaman gövdesiyle katmerli kip (başlayış görünüşlü): yazar olmak. 2. Belirsiz geçmiş zaman gövdesiyle katmerli kip (öncelenik görünüşlü): yazmış olmak. 3. Niyetli gelecek zaman gövdesiyle katmerli kip (niyetli görünüş): yazacak olmak. 4. Bulunma hâlinde fiil adlı katmerli kip (süremlili görünüş) başlıkları altında ele almıştır. J. Deny (2012: 437-452) fiille kurulan birleşik fiili ise B. -A veya -I'lı bir zarf-fiil üzerine kurulmuş katmerli fiiller'in alt başlığı olarak 1. Yeterlilik fiili (bil- yardımcı fiili ile), 2. Tezlik fiili (ver- yardımcı fiili ile), 3. Yaklaşma fiili (yaz- yardımcı fiili ile), 4. Süremlili fiili (Dur-, yat-, gör-, gel-, git- yardımcı fiilleri ile), 5. Başka yardımcı fiiller (kal-, koy-ver-, düş-, tut-, başla- fiilleri ile) başlıklarını ele almıştır. Deny'in (2012: 437-452) II. Birleşik fiili başlığı altında ise A. Et- yardımcı fiili, B. ol- yardımcı fiili alt başlıklarını ele aldığı görülmektedir. Haydar Ediskun da (2017: 228) J. Deny gibi birleşik fiil grubunu cümle bilgisi (söz dizimi) başlığında değil biçim bilgisi (fiiller) başlığı altında ele almış ve şu alt başlıklarda toplamıştır: Birinci öbek: a) Yeterlik fiilleri, b) Tezlik fiilleri, c) Süremlilik fiilleri, ç) Yaklaşma fiilleri, d) Beklenmezlik fiilleri, e)

Beklenmezlik fiilleri, f) Yapmacık fiilleri. İkinci öbek: Başlama fiilleri, b) Bitirme fiilleri, c) Davranma fiilleri. Üçüncü öbek: İsim kök ve gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiillerinden biriyle oluşan birleşik fiiller. Dördüncü öbek: Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller. Ediskun (2017: 239-243) başlama fiilleriyle (-U)r geniş zaman ve olumsuz -mAz sıfat-fiil eki + ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil grubunu; bitirme fiilleri ile -mİş sıfat-fiil eki + ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil grubunu; davranma fiilleri ile -AcAk gelecek zaman sıfat-fiil eki ve -mAktA + ol- yardımcı fiili ile kurulan birleşik fiil grubunu kastetmektedir. Görüldüğü üzere Muharrem Ergin, Ediskun'un başlama, bitirme, davranma fiilleri olarak ayrı olarak ele aldığı birleşik fiil grubunu isim ya da partisip + yardımcı fiil başlığında ele almıştır. Ediskun, Zeynep Korkmaz'da olduğu gibi anlamca kaynaşmış birleşik fiilleri de birleşik fiil grubu olarak ele almıştır (2017: 246). Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*'nde birleşik fiil grubunu hem yapı bilgisi bölümünde hem de söz dizimi bölümünde ele almıştır (2011: 310-318). Yapı bilgisinde birleşik fiil grubunu Birleşik Fiil Tabanları ana başlığı altında 1. Zarf Öbeği Kalıbında (ileri sürmek, ileri gelmek...), 2. Çekim Öbeği Kalıbında (baş kaldırmak, kar yağmak...) a. Kimse olan Adlarla (yağmur, yağmak, hava bozmak...), b. Nesne Olan Adlarla (göz yummak, boyun eğmek...), c. İsimleme Olan Adlarla (ele almak, göze girmek...), d. Yardımcı Fiillerle (alt etmek, yardım etmek, ... sarhoş olmak, ... sabreylemek), 3. Bağlam Öbeği Kalıbında (sayıp dökmek, yiyip içmek, batıp çıkmak, bıkmaq usanmak... yendi içildi, asıldı kesildi...) (2011: 310-318). Banguoğlu, yardımcı fiiller bahsinde et- ve ol- yardımcı fiillerinin en geniş ölçüde kullanılırken yap- yardımcı fiilinin daha az kullanıldığını, yol almak, tedbir almak gibi kalıplaşmış birleşik fiillerin salt kılış ve oluş anlamı taşınmaları da yardımcı fiile benzer bir işleyişe sahip olduklarını yani kavramı fiilleştirmek üzere *birleşik fiiller* yaptıklarını ifade etmiştir (2011: 314-316). Tahir Nejat Gencan, birleşik fiil grubunu eylemler başlığı altında yani yapı bilgisinde ele almış, bileşik eylem ana başlığı altındaysa Kurallı Yapılan Bileşik Eylemler 1) Özel bileşik eylemler: 1. Yeterlik eylemi, 2. Tezlik eylemi, 3. Sürerlik eylemi, 4. İsteklenme eylemi, Yaklaşma eylemi. 2. Yardımcı Eylemlerle Yapılmış Bileşik Eylemler alt başlıkları altında incelemeye almıştır. Daha sonra anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiilleri Öbekleşmiş Eylemler ana başlığı ve Deyim Biçiminde Öbekleşmiş Eylemler alt başlığıyla; Yardımcı Eylemlerle Yapılan ana başlığı altında

ise 1. et-, ol-, eyle-, kıl- yardımcı fiilleri ile yapılanları Yardımcı Eylemler; bul-, buyur-gibiyardımcı fiillerle yapılanları Yardımcı Eylem Görevinde Kullanılanlar; alıkoy-, düşgel-, elver-, öngör-, aşer, aşyer- varsay- gibi birleşik fiilleri ise Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller alt başlığında ele almıştır (1979: 310-329). Yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılan Muharrem Ergin dışındaki isimler, *birleşik fiil grubunu yapı / şekil bilgisi* başlığı altında ele almışlardır. Bugün Türkiye Türkçesinin söz dizimi ile ilgili kitaplarda ise *birleşik fiil grubu* genelde *söz dizimi* içerisinde değerlendirilir (Özkan ve Sevinçli, 2012: 66-82; Aktan, 2016: 43-50; Özmen, 2016: 87-98; Karahan, 2013: 69-70). SN’de en fazla kullanılan kelime grubu birleşik fiil grubudur; tespit ettiğimiz birleşik fiil grubu sayısı 6929’dur; bunların 6520 tanesini isim unsuru + yardımcı fiil ile kurulanlar, 189 tanesini de fiil zarf-fiil eki + yardımcı fiil ile kurulanlar oluşturmuştur.

3.3.1. İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiiller

Bunlar, bir isim ya da isim cinsinden kelime veya kelime grubu ile bir yardımcı fiilin oluşturduğu kelime grubudur. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 6636’dır. SN’de en fazla rastlanan kelime grupları arasındadır. Aşağıda birleşik fiil grubu başlıca 1. *İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiiller*. 2. *Fiil + Zarf-Fiil + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiiller* başlıklarıyla; daha sonra bunlar da alt başlıklara ayrılarak ele alınmıştır.

3.3.1.1. İsim + Asıl Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

İsim ya da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu ile “ol-”, “êt-”, “èyle-”, “kıl-” gibi asıl yardımcı fiillerle kurulan kelime grubudur. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2245’tir.

3.3.1.1.1. İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu tarzda kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1888’dir. Aşağıda bazı özellikleri örneklerle birlikte verilmiştir. Şöyle ki:

3.3.1.1.1.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiile İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Hasedden ırak ol künden şakın / Dahı kibre vü buhle varma yakın “Hasetten uzak ol, künden (kendini) sakın; ayrıca kibir ve cimriliğe (de) yakın varma!” (19-9). *Aç it bulsa etmek ki yağlu ola / Yemezse meger ağzı bağlu ola* “Aç it yağlı ekmek bulsa (onu) yemezse, herhâlde ağzı bağlı olmalı” (327-13). *Eger turadı bir qarāra niçe / Gece gündüz oladı gündüz gece* “Eğer bir kararda dursaydı (sabit dursaydı) (o zaman) nasıl gece, gündüz; gündüz (ise) gece olurdu?” (178-2). *Kimdür ki uşay olubanın eglene bir dem / Düzgün ki düzilmiş ola anı boza benvenin* “(Her) kim ki, gafıl olup bir an eğlenirse dizilmiş olanı bozar benim (yaptığım) gibi” (193-8). *Kıyās ēyle kim hāli anuñ nola / Bu ‘ışk işi dēmek geñezdür dile* “Kıyas et ki, onun hâli ne olur; bu aşk işi(ni) demek, dile kolaydır” (119-15).

a.1. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Velî yēgrek oldur ki sen şād ol / Yola gir ü kayğudan āzād ol “Ama iyi (olanı) şudur ki; sen mutlu ol, yola gir ve kaygıdan kurtul” (53-5). *Eyitgil bileyüm baña rāzuñı / Ki çāre ola giderem sāzuñı* “Söyle bana, bileyim sırrını ki çare olur, ortadan kaldırayım sazını” (309-3). *Gelünüz çıkunuz girünüz yola / Yine olmasun ki peşîmān ola* “Gelin, çıkın, girin yola; yine inşallah pişman olmaz” (318-6). *Bu sırrı kişi anlasa hoş ola / Bu kudretleri tañlasa hoş ola* “Kişi, bu sırrı anlasa hoş olur; bu kudretlere hayran kalsa hoş olur” (367-8). *Dēdi kim şunuñ bigi oğlum ola / Ki ‘ilm ü hüner aña ma’lūm ola* “Dedi ki, şöyle bir oğlum olsun ki; ilim ve hüner ona malum olsun” (29-12). *Meger sākīn ola biraz ol oduñ / Ki cānuña kendü elünle koduñ* “Meğer kendi elinle canına koyduğun o ateşin, biraz sakinleşsin” (39-2). *Gide guşşa göñlünden tola mihr / Bilişmeklige ger sebeb ola mihr* “Gönlünden keder gitsin, güzellik dolsun (gönlüne); tanışmaklığa güzellik sebep olur” (62-9). *Eyit sen nitesi görürsin şavāb / Hele ger varursavuz ola şevāb* “Söyle, sen nasıl uygun görürsün (bunu); hele eğer gidersek sevap olur” (62-9).

a.2. İsim Unsuru, Sıfat-Fiil Eklerinden Oluşanlar

SN’de bu şekilde kurulan birleşik fiil gruplarına oldukça sık rastlanmaktadır. Örnekleri aşağıda verilmiştir. Şöyle ki:

a.2.1.İsim Unsuru “-mİş” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

*İkiledin anı işidicek ol / nikābın götürdi dēdi **bilmiş ol*** “O, tekar onu iştince peçesini kaldırdı, bilmiş ol, dedi” (211-15). *Velî dutmayana ger ögüt vère / **Tagütmiş ola** toħmı çü ırah yere* “ Ama eğer (öğüdü) tutmayana eğer ögüt verilirse tohumu uzak bir yere saçmış olur (gibi olursun)” (23-7). *Varup aña **añmış ola** ol seni / Hem ister ola görmege yol seni* “O, ona gidip seni (ona) anmış olmalı; hem seni görmek için (bir) sebep (fırsat, yol) ister olmalı” (94-12). *İletmiş ola mektebe etmegi / Edeb beklemeke bile nētmegi* “Ekmeği, mektebe göndermiş olmalı; edep gözetmekte ne edeceğini bilmeli” (136-11). *Çü içmiş ola kılmaya ol ayık / Revān gitmege çāre bu kim bayık* “O, (içki) içmiş olduğundan ayık olmamalı; açıkçası, bu, hemen gitmek için çaredir” (137-6). *Öginde süheylün kayusun yēdi / Ki öldürmiş ola nite dērdi koyadı* “Süheyl için üzüldü, içinden; (Süheyl’i) öldürmüş olmalı, nasıl (olur da onu) diri koyar, derdi” (160-2). *Ne uğradı kim bile aña daħı / Unutmuş ola nite aña daħı* “Kim bilir ona ne oldu; unutmuş olmalı, nasıl (olur da) anar artık” (163-10). *İşitmemiş ola kişi bu sözi / Ki deniz aħa vü kıpara tozi* “Deniz akar ve tozu kaldırır, kişi bu sözü işitmemiş olmalı” (168-9). *Bu fikri édüp gitmiş ola bular / Nite gidiser toğrı yola bular* “Bunlar, bunu düşünüp gitmiş olmalılar; nasıl (olur da) doğru yola giderler” (186-8). *Ādem oğlu nite gelmiş ola / Bu iş hem güzāfın degüldür hele* “İnsanoğlu, nasıl gelmiş olmalı; bu iş (de) boşuna değil elbette” (198-1).

a.2.2. İsim Unsuru, “-İcİ” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Süci içme içer isen içgil az / İşidici ol çünkü çalına sāz “İçki içme, içsen (de) az iç; saz çalınınca (da) (ona) kulak ver (dinle)” (361-6). *Dutıcı olur haķ yolına giren / İcini ‘imāret taşını vîrān* “Hak yoluna giren, içini imaret, dışını (ise) virane (bir şekilde) tutar” (15-10). *Ki çok isteyici bulıcı olur / Kāmu nesne hem tuş olıcı olur* “...Ki çok isteyici bulucu olur; hem bütün şeyler (onun karşısına) çıkar” (284-7). *Huşūşā hüner-mend ü zîrek kişi / Olur anlayıcı tîzrek işi* “Özelikle hünerli ve anlayışı çabuk, zeki kişi, iş(leri) çabuk anlar (bazı şeyleri)” (302-11).

a.2.3. İsim Unsuru, “-mAz” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Anuñ gönli niçe vère kim kızın / Bize vère vü görmez ola yüzün “Onun gönlü, nasıl (el) verir ki kızını bize versin, yüzünü görmez olsun” (52-10). *Qamaşdı gözüm ü*

tağıldı belüm / Hemān lahza söylemez oldu dilüm “Gözüm kamaştı ve aklım dağıldı; hemen (o) anda dilim söylemez oldu (tutuldu)” (43-4). *Çok ağladı gözleri yaş dökdi bol / Hiç anlamaz oldu ne iz ü ne yol* “Çok ağladı, gözleri çok yaş döktü; hiç anlamaz oldu ne iz ne yol” (269-14). *Sen beni şöyle miskin etmiş idün ki ayruḥ / Varımaz oldum idi yurduma meskenüme* “Sen beni öyle bir miskin etmiştin ki, artık (hem) yurduma (hem) meskenime varamaz oldum” (120-14). *Neheng ādeme açmaz idi ejek / Üşendürmez olmuşdı pili sijek* “Timsah, insana çene açmazdı (onu yemeye niyetlenmezdi); fili (ise) sinek (bile) üşendirmezdi” (301-14). *Kamu halkı şöyle geçerlerdi dinç / Ki bulunmaz olmuşdı zahmet ödinç* “Bütün halk şöyle dinç (bir) şekilde yaşardı ki, zahmet, ödünç (olarak bile) yaşanmaz olmuştu” (302-6). *Ne deḡli yaramaz olursa oḡul / Atanuy şonında kalursa oḡul* “Oḡul (her) ne kadar yaramaz olursa da babadan sonra kalırsa...” (359-2). *Ve ger görmez olursam anuy yüzün / Öpem başduḡı yerde atı izin* “Ve eğer onun yüzünü görmez olursam (en azından) atının bastığı yerdeki izini öpeyim” (259-11).

a.2.4. İsim Unsuru, “-(U)r” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Varup aḡa anmış ola ol seni / Hem ister ola görmege yol seni “O, ona gidip seni anmış olmalı; hem seni görmek için yol (sebeup) istemiş olmalı” (94-12). *Çün ol gitdi atası ilden ile / Çeriler şalup anı ister ola* “O gidince babası, ilden ile (her yere) ordular gönderip (onu) ister olmalı” (207-13). *Aḡa boyalı bēz yēter ola pes / Çü bağlaya dībā vū çine heves* “Ona boyalı bez yeter, sonra ipeğe ve Çin’e heves bağlar” (226-14). *Huṣūṣā bu yolda çokdur emek / Hem anlar olasın ne hācet dēmek* “Özellikle bu yolda çoktur zahmet; hem anlamış olmalısın (bunu) demeye ne hacet?” (156-1). *Biraz alnına benzer olaydı ay / Kurulmuş idi kaşı siḡriyle yay* “Ay, biraz (senin) alnına benzeseydi (ki) kaşının siḡriyle yay kurulmuştu” (157-14). *İnandı cühūd olan ol hāleti / İnen bekler olur budur ādeti* “Cühūd, inandı olan o duruma; çok (fazla) bekler, ādeti budur” (216-8). *Kişi kim ḡayāl-bāz oyunuy bilür / Çadır dutuban gece oynar olur* “Gölge oyununu bilen kişi, çadır kurarak geceleyin oynar (gölge oyununu)” (222-10). *‘Aceb olmaya kuzu kapan kişi / Çobāndan yēr olursa sapan taşı* “Kuzu kapan kişi, çobandan sapan taşı yerse (sapanla taş vurulursa kendisine) (buna) şaşırılmaz” (114-12). *Bakup gördi kim ol biraz sehl yēr / Öginde meger utanur ola dēr* “Bakıp gördü ki, o, biraz yavaş (yemek) yer; içinden, (her hâlde) utanıyor olmalı, der” (280-5). *Ol ilde beni düşde gören kişi / Henüz ürküp unudur ola düşi* “O ilde beni düşte gören kişi;

hemen ürküp (gördüğü) düşü unuttur” (326-15). **Şanur olasın âdemî güşşa yêr / Gerek bilesin âdemi güşşa yêr** “Sanırsın (ki) insan, kederlenir; (hâlbuki) (şunu) bilmelisin (ki) insanı keder bitirir” (280-12).

a.2.5. İsim Unsuru, “-Ar” Sıfat-Fiil Ekinden Oluşanlar

Şu kim aķar ola vü od kim yanar / Anı êtmeye kim êde intizâr “Su, akar ve ateş yanarsa onu seyretmemeli” (114-10). *Bilürem anam anar ola beni / Nite kim aña tururam ben anı* “Biliyorum, anam anar beni; nitekim ben (de) onu anadururum” (345-1). *Hîç ayrılmamışdur kuluñuzdan ol / Çü nâ-gâh gider oldum ü düşdi yol* “Kulunuzdan hiç ayrılmamıştır o; ansızın gittim, yol göründü” (153-1). *Bularuñ okından havâdağı kuş / Geçer olsa kurtulmazdı öküş* “Bunların okundan havadaki kuşların çoğu, geçtiği zaman kurtulmazdı” (297-2). *Âdem düşer olsa ayağ tayınur / Başındağı aklı anuñ yayınur* “İnsan düşecek olursa (düşse) ayağı kayar, başındaki aklı şaşar” (340-5). *Turışamaz anuñ ile ‘aql u ög / Eger öger olur iseñ ‘ışkı ög* “Onunla akıl ve fikir başa çıkamaz; eğer övecek olsan aşkı öv” (131-8). **Şorarlar olur ise aşluñ nedür / Atañ u dedeñ aşl u faşluñ nedür** “Aslın, baban, deden, nesebin nedir (diye) soracak olurlarsa...” (376-15). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye teñriye yarar işi* “Herhangi bir kişi, eğer isterse ki, Tanrı’ya yarayacak işi işlesin” (14-9).

3.3.1.1.1.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan söz konusu oluşuma sıklıkla rastlanır. Aşağıda bunlar örnekleriyle beraber verilmiştir. Şöyle ki:

a.1. İsim Unsuru, “-IcI / -UcU” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Yalancı ki ol gülüci ola yüze benven / Key zışt kim ol hûb görine göze benven “Yalancı ki, o, benim gibi yüze gülücü olur; çok çirkin ki, benim gibi göze güzel görünür” (193-3). *Kişi kim yağısından alu qalur / Dün içinde başhun êdici olur* “Düşmanından zayıf olan kişi, (buna mukabil) geceleyin (ona) baskın edici olur” (173-6). *Ki çok isteyici bulıcı olur / Kamu nesne hem tuş olıcı olur* “...Ki çok isteyen bulur; bütün şeyler de (ona) denk gelir” (284-7). *Ki nâ-kes sözinden dönici olur / Bahâne öküş êdinici olur* “...Ki cimri (olan), sözünden dönücü olur; çok fazla bahane eder”

(318-7). *Ne bahtlu ol kim oğlu kalur / Oğul ata yerin tutucu olur* “Ne mutlu o (insana) ki (kendisinden sonra) oğlu kalır; oğul, babanın yerini tutar” (358-14).

a.2. İsim Unsuru, “-mİş” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Şehet ol aldurmış ola göñül / İşin ‘ışka key düzmiş ola göñül “Eğer o, gönlünü aldirmiş olsa gönül (de), işini aşka iyice bağlamış olur” (95-3). *Gözi anuñ şanasın nergis idi kim esrük / Boyı şanavber ağacı ki bulmuş ola kemal* “Onun gözü, sanki sarhoş (gibi bakan, mest) nergis idi; boyu (ise) kemale ermiş sanavber (ağacı) idi” (101-3). *Atañ anañ ögüñe düşmüş ola / İçüñ ol sebebdan tutuşmuş ola* “Baban anan, aklına gelmiş olmalı (ki), için o sebeple yanmış olmalı” (133-15). *Ve ger nè revā mı ki ‘āşık olan / Ata binmiş ü çekmiş ola kolan* “Yoksa reva mı ki, âşık olan (kimse), ata binmiş ve kolanını çekmiş olsun” (155-10). *Meger yanılıp etmiş ola bir iş / Ki anı beğenmeye yād u biliş* “Meğer yanılıp bir iş yapmış olsun; onu (da) yabancı ve tanıdık (kimseler) beğenmesin (175-1). *Yüz urdum yola bilmez / Atam nêtmiş ola bilmez* “Bilmeden (etmeden) yola yöneldim; babam ne yapmış olmalı (onu da) bilmem” (240-7). *Qayalar dibinde yügürürdü çoñ / Şol ayu bigi kim yemiş ol oñ* “Şu okla vurulan ayı gibi ki, kayalar dibinde çok (fazla) koşuştururdu” (270-4). *Ne bilem gemi kıandan gitmiş ola / Ya yoldaşlarum dahı nêtmiş ola* “Geminin nereye gitmiş olduğunu ya (da) yoldaşlarımla ne yapmış olduğunu nereden bileyim?” (271-5). *Bugün kim gidicek cihāndan yarın / Düzüp koşmuş ola varacak yerin* “Bugün yarın ki dünyadan gidince (ölünce) varacak yerini düzenlemeli, hazır etmeli” (368-5). *Kişi kimseye eylemiş ola güç / Ökincin alıvêrür idi şon uc* “İnsan, (bir) kimseye güç etmiş olsa (o) sonunda öcünü alıverirdi” (368-10).

a.3. İsim Unsuru, “-mAz” Ekiyle Kurulan Sıfat Fiil Grubundan Oluşanlar

‘Ālemde benüm bigi işin bilmez ola mı / Depdüm yere nāmūsı vü ‘ārı vü namı “Dünyada benim gibi işini bilmez olur mu? Yere bıraktım namus, ar ve namı” (189-12). *Dêdi eyle etmek degül maslahat / Ki düşmez olur degme vaktin onat* “Öyle etmek (uygun) iş değil ki değme vakit doğru (vakit) olmaz” (173-5). *Kiçiler yolu toğrı varmaz olur / Ulular şuçı yüze urmaz olur* “Küçükler, doğru yola gitmez olur; büyükler (ise), şuçu yüze vurmaz olur” (175-7). *Eger toğrı söylemez olur isey / Beni hem ger ‘ayblama ölüir isey* “Eğer doğru söylemez olursan beni de ayıplama eğer ölürsen (de)” (328-4).

a.4. İsim Unsuru, “-Asl” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Yağı olası olur ise gelüp / Varam üstüne şār çerisin alup “Gelip düşman olacak olursa (o zaman) ordusunu alıp üstüne sefer edeyim” (64-12). *İnāyet kılası olıcak biraz / Kamu müşkil işler düzilür gehez* “Biraz yardım edecek olursa bütün müşkül işler kolayca düzelir” (95-2).

a.5. İsim Unsuru, “-Ar” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anuñ içün tarta biraz belā “Ancak bir özü, bağı yanan (birisi) olsun ki onun için biraz bela çeksın” (268-13). *Kişi eyler olsa ihen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* “Kişi, çok ihtiyatlı olsa kötü kavim ile karışmamalı” (305-1). *Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur* “Söz işiten (kişi), endişe eyler; ona layık (bir) iş rehber edinir” (23-8). *Kişi çün ġarîblıġa düşer olur / Dutılır dili ‘aqlı şaşar olur* “Kişi, gurbete düşünce dili turulur; aklını şaşırır” (231-9). *Eger çıkar olur iseñ aradan / Bizi hem yavu kılmaya yaradan* “Eğer aradan çıkarsan bizi de ihmal etmez yaratan” (340-14). *Anı bilmedün mi nolisar şon uç / Kişi kimseye eyler olursa güç* “Onu bilmedin mi ki; kişi, (bir) kimseye güç eylerse sonuçta (ona) ne olacak” (302-14).

a.6. İsim Unsuru, “-(U)r” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Katına getürdiler ü şordı ol / Ki kanıñuzdur artuġ yürür ola yol “Huzuruna getirdiler ve o, hanginizdir (ki) fazla yol yürür? (diye) sordu” (287-12). *İşini bilen gözler olur işin / Eli ermeyesine kıomaz başın* “İşini bilen (kimse), işini gözetler (takip eder); elinin ulaşamayacağına (ise) baş koymaz (onunla uğraşmaz)” 201-13).

b.İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Dedüm ger ola teġrinüñ yārisi / Bu kamu hikāyet ki var pārsî “Eğer Tanrı’nın yardımını olursa Farsçası olan bu bütün hikāye(yi)...” (26-13). *Çalap teġri yāricüñ olsun senüñ / Cānuñ görmesün kayġu zahmet tenüñ* “Tanrı, senin yardımcın olsun; canın, kaygı; tenin, zahmet görmesin” (293-12). *Koyun koyunuñ hālince olur / Kelîle dimne okıyan bilür* “Koyun, koyunun hālince olur; Kelile Dimne okuyan bilir” (226-11). *Nesene umar ise yoġ iken haķı / Olur ol kişi ādemüñ aĥmaķı* “Hakkı yokken bir

şey umarsa o kişi, insanın ahmağı olur” (275-8). *Ġarîbliḥda gözüm çü yaşı tolısar / Benüm münisüm dün gün ol olısar* “Gurbette gözüm yaş dolunca benim yakınım gece gündüz o olacak” (153-4).

c.İsim Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Çü biz başduḡ işbu ile ayağı / Sizün lutfunuz oldı ayaḡ bağı “Biz, bununla ayak basınca sizin lütfunuz ayak bağı oldu” (138-6). *Bizüm ḥānedāna bu yüz karası çü oldı / Eytigil nedür çāresi* “Bizim hanedana bu yüz karası geldi; (bunun) çaresi nedir? Söyle” (184-2). *Bu resm ile söz düzmegün toḡrısı / Olur ḥāşılı kuru baş ağrısı* “Bu şekilde söz söylemenin kazancı, doğrusu, (ancak) kuru baş ağrısı olur” (374-4).

d.İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Ki işbu ḥaḳîḳat kızumdur benüm / Bu derde hemîn ol ola dermānum “...Ki hakikat budur (ki) bu, benim kızımdır; bu derdime sadece o derman olur” (148-10). *Ki tedbîrümüz düşer ise oḡat / Ola ḥükmümüzde* iki memleket “...Ki tedbirimiz doğru düşerse (rast giderse) iki memleket (de) hükmümüz altında olur” (348-9). *Birazcuḡ aḡa meylüm olayidi* “Ona karşı birazcık meylim olaydı...” (372-3). *Elin eḡegine uruban ṭurur / Ne kim ‘aybum olsa yüzüme urur* “Elini çenesine koyup durur; (her) ne ki aybım olsa yüzüme vurur” (375-2). *Ne söz söylemeḡe mecali olur / Ne sözi işitmeḡe ḥālî kalur* “Ne söz söylemeye mecali olur ne (de) sözü işitmeye hâli kalır” (20-12). *Şoloḡdem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşum olıbile* “Şu anda ki ben yola çıkayım; gölge daima yoldaşım olabilir” (289-3).

e. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Ki ḳabzumdadur ḳamusı mülk ü māl / Bunı bilmemek yavlaḡ ola muḥāl “...ki bütün mal mülk elimdedir; bunu bilmemek çok (fazla) imkânsız olur” (33-4). *Bunun bigi av girmiş iken ele / İḡen ḡayf ola ḳor iseḡüz hele* “Bunun gibi (bir) av ele girmişken (elden) bırakırsanız çok yazık olur” (294-7). *Buyurdı süheylün atası ki bir / Bir kişi bulunuz ki key dibîr ola* “Süheyl’in babası, iyi (bir) kâtip olan kişi bulunuz (diye) emretti” (354-4). *Uşacuḡ sözi degme nā-cins ile / Be-cid söyleme ol iḡen ‘ayb ola* “Küçük sözü (ince sözü), değme aşağılık kişiye söyleme; açık (da) söyleme (ki) o, çok ayıp olur” (363-1). *Ki bir arada dün ü gün oladuḡ / Bu ‘ışkı elümüze çün toladuḡ* “Gece gündüz bir arada olaydık; çünkü bu aşkı elimize doladık (bu aşka bulaştık)” (129-8). *Baḡa key olasın gerek ḳatı saḡ / Gelem tîzcegez olıcaḡ ittifāḡ* “Benim için çok

fazla dikkatli olman gerek; ittifak olunca (da ben) hemen geleyim” (155-4). *İğen eymin oldu vü sevindidi / Niçe ağlaya biraz avındı* “Çok emin oldu ve sevindi; nasıl ağlasın? Biraz avundu” (228-13).

f.İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

f.1. İsim Unsuru, Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşanlar

Anı gözedür ger kişi bilmeyin / Bakup her kim ola ayın bayın “Eğer kişi, bakıp bilmeden onu gözetirse şaşırp kalır” (263-1). *Üninden sarây içi oldu yañu / Kim işitdise oldu eñü yañu* “Sarayın içi (onun) sesiyle doldu; kim işittiyse şaşırdı” (108-11). *Umar idüm anı ki baş göz ola / Ara yêrde fağfur ile söz ola* “Onun baş göz olmasını, Fağfur ile söz olmasını umardım” (300-8).

f.2. İsim Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Teni oldu balıh bigi pul pul / Şu yengeçleyin gitdi apul apul “Teni, balık (derisi) gibi pul pul oldu; (sonra) yengeç gibi apul apul gitti” (336-8). *Biri birine oldılar yüz yüze / Bular on kişi vü olar iki yüz* “Birbirine (karşı) yüz yüze geldiler; bunlar, on kişi; onlar, iki yüz kişi oldular” (297-5).

f.3. İsim Unsuru, Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşan İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Oturan tûran anda ulu kiçi / Ki toptolu olmışdı meydan içi “Oturan, ayakta duran orada(ki) büyük küçük ki meydan içi dopdolu olmuştu” (328-13).

g.İsim Unsuru, Kısaltma Gruplarından Oluşanlar

g.1. İsim Unsurunun İsnat Grubundan Oluşanlar

Ki ol kişi geldi garîb ü arup / Ola gönli hoş ger görevüz varup “...Ki o kişi garip ve yorgun (olarak) geldi; (biz) eğer gidip (onu) görürsek gönlü hoş olur” (69-6). *Kişi kim ola anda ‘aql u temîz / Olur sözi mevzûn u kadri ‘azîz* “O anda akil ve temiz olan kişi(nin) sözü düzgün ve kadri aziz olur” (177-2). *Kızından çü işitmedi şâh cevâb / Kâkınç odına bağı oldu kebâb* “Şah, kızından cevap işitemeyince öfke ateşine bağı kebab oldu (çok öfkелendi)” (150-10). *Kişi esrûk olsa yâ dili yavuz / Söz açup anuñ ile düşişmeñüz* “(Bir) kişi, sarhoş ya da kötü dilli (incitici söz söyleyen) olursa onunla söz açıp (da) (birbirinize) düşmeyiniz” (358-4).

g.2. İsim Unsuru, Yönelme Grubundan Oluşanlar

Anuñ yüregi nite yağlu olur / İşi şuda bir yele bağlu olur “Onun yüreği nasıl yağlı olur (rahat eder) (ki) işi şuda (sadece) bir yele bağlı olur” (212-15).

h.Sıfat Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu aynı zamanda bir sıfat-fiil grubunu da oluşturmıştır. Kullanımları örnekleriyle beraber aşağıdaki gibidir. Şöyle ki:

h.1. “-AsI” Ekiyle Kurulan Sıfat Fiil Grubunu Oluşturanlar

Ne kim dileyesin olasıdur kabûl / Gêrü dönicek beni kullıhda bul “Her ne dilesen kabul olacaktır; geri dönünce (de) beni kullukta (hizmet eder bir hâlde) bulacaksın” (12-12). *Degül maşlahat key düriş şabr ile / Ki hâşıl olasıdur iş şabr ile* “İş (bu) değil, çabala sabırla ki iş, sabırla hâsıl olur” (92-15). *Bilürem hem olasını ittifāk / Ki toy eylemege düziser yarağ* “Hem ittifak olacağını biliyorum ki, toy etmek için hazırlık yapacak” (137-4). *Bu sehl olasını ve ger biledüm / Anı ki vişāline diğ biledüm* “Bu (kadar) kolay olacağını eğer bilseydim ona kavuşmaya niyetlenirdim” (255-10). *Varup görmege yüridi cüst / Ne bilsün göricek olasını süst* “Gidip (onu) görmek için hızlıca yürüdü; (ancak) nereden bilsin ki tembellik edecek” (262-8).

h.2. “-dAçI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Yeni yigit oldaçı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şadef dişidür “Yeni yiğit olacak kişidir; boyu, servi ağacı; ağzı, sedef; dişi (ise incidir)” (211-14).

h.3. “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Benüm halvet ile barışur başum / Galaba olan yerde yokdur işüm “Benim sessizlikle başım hoştur (sessizlikte rahat ederim); kalabalık olan yerde işim yoktur” (201-4). *İşinde süvār olan u isteyen / Şehet sataşa ol araya yayan* “İşinde iyi olan ve isteyen, şayet oraya yaya yetişirse...” (248-1). *Niçün kayğu andan yaña yéyile / Aña ahmağ olan kişi yıyıla* “Neden ondan yana kaygılanılır? Ona (sadece) ahmak olan kişi yayılır” (304-7). *Ve ger kavm ise başı olur kayu / Hemîn yoldaş olan ‘āmeldür eyü* “Yoksa kavim ise (onun) başı kaygılı olur; daima yoldaş olan iyi ameldir” (370-6). *Yavuzluğ sanan ki key gelmesün / Saña düşman olana dost olmasun* “Kötülük düşünen, iyi gelmesin; sana düşman olana (da) dost olmasın” (293-13).

h.4. “-dık” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Gēce olduğı laħza kız kardaşı / Deñizden çıķa geldi bile işi “Gece olduğı zaman kızkardeşı, işi anlamak için denizden çıkageldi” (256-2). *İşitdi bilür kamu yoħsul u bay / İki pāre bir demde olduğın ay* “Bütün yoksul (ve) zengin (insanlar); ayın, bir anda iki parça olduğunu işitti (ve) bilir” (10-5).

h.5. “-İcI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Hîç eylemenüz yoħsul olana ʔanz / Ki gizlü olıcıdur örende kenz “Yoksul olanla asla alay etmeyin; (çünkü) hazine harabede gizli olur” (357-10).

h.9. Fiil Unsuru, “Fiil + Yardımcı Fiil” Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Kişî kim gözi göre yolu bile / Cānından nite ayrı olıbile “Gözü gören (ve) yolu (da) bilen (bir) kişi, nasıl (olur da) canından (sevdiğinden) ayrı olabilir?” (128-3). *Aḡa dēdi naķķāş ēy şāh-zād / Dürişgil ki göñlün olıbile şād* “Nakkaş, ona, ey şehzade, çalış çabala ki, gönlün şad olabilsin, dedi” (105-9). *Müsülmānlıķ işin ilerü getür / Müsülmān olıgör ferāgat ötür* “Müslümanlık işini ileri getir; Müslüman oluver (ki) feragati (ortadan) çıkar (kaldır)” (9-3).

1.İsim Unsuru, Bağlama Gruplarından Oluşanlar

1.1. İsim Unsuru, “U” Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Kişî kim ola anda ‘aql u temîz / Olur sözi mevzūn u ʔadri ‘azîz “Kendisinde akıl (olan) ve temiz olan kişinin sözü düzenli ve kadri aziz olur” (177-2). *Ḳamu şākir ü şād u ser-ħoş olup / Revān oldı her biri bahşış alup* “Hepsi; şükreden, mutlu ve sarhoş olup, bahşış alıp yola koyuldu” (353-4). *Delim dürlü tağyîr ü tebdil olur / Bu türkün dili bir ‘acîb dil olur* “Çok fazla değişiklikler olur; bu Türk’ün dili acayip (bir) dildir” (371-4). *Cihān malı olur ise az u çoħ / Anuḡ işķı öñinde bir çöpce yoħ* “Dünya malı, az ya da çok olsa (da) onun aşkının karşısında bir çöp kadar (değeri) yok(tur).

1.2. İsim Unsuru, “vü” Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Şunuḡ bigi tedbir ile verdi dād / Kim ulu kiçi oldı rāzî vü şād “Öyle bir tedbir ile yardımda bulundu ki büyük küçük (herkes), razı ve mutlu oldu” (338-12).

1.3. İsim Unsuru, “ya” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Kişi esrük olsa ya dili yavuz / Söz açup anuñ ile düşişmeñüz “(Bir) kişi, sarhoş ya da dili kötü (sözüyle kırıcı) olsa onunla söz açıp (birbirinize) düşmeyiniz” (358-4). *Eger bu gece başhun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola yā yavuz* “Eğer bu gece baskın edersek nasıldır? İyi mi yoksa kötü mü olur” (173-4).

1.4. İsim Unsuru, “kimine...ü kimine...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Kimi tolu içse kimi içse boş / Kimine olur nîş kimine nūş “Kimi dolu; kimi (de) boş içse kimine zehir; kimine (de) içecek (bir şey) olur” (282-3).

1.5. İsim Unsuru, “U yā” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Eger ola dağ rîş ü yā karağū / Olur āb-ı hayvān elinden ağı “Eğer kusurlu, yaralı veya karanlık olsa abıhayat elinden zehir olur” (140-14).

i.İsim-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Bu kullanımda, mastar ekini gözönüne alınca bir isim-fiil grubundan da bahsedilebilir: *Dilermisseyidiñ anı almaga / Revā görmeyediñ uşañ olмага* “Onu almayı dilemiş olsaydın gafil olmaya razı olmazdın” (213-15). *Dedi gece gelen çeri anşuzın / Yağı olmagın gelmedi gündüzin* “Geceleyin, ansızın gelen ordu, güzdüz, düşman olmaksızın gelmedi, dedi” (63-7). *Bizüm ile olmağičün ser-be-ser / Vezîrini tañla vèribiyiser* “Bizimle baş başa olmak için vezirini sabahleyin gönderecek” (65-9). *Şehet aşlan ola kalıñ mîşedür / Şağ olmak kişiye key endişedür* “Şayet aslan olsa (bile) sık meşedir; dikkatli olmak, kişi için iyi (bir) düşüncedir” (220-7).

j. Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu, aynı zamanda bir zarf-fiil grubudur da. Bu kullanımlar oldukça sık rastlanmaktadır. Kullanımları örnekleriyle beraber aşağıdaki gibidir. Şöyle ki:

j.1. “-iken” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Hemān gördügi sā‘at elinde cām / Dağı devr olmamış iken tamām “Hemen, elinde kadehi gördüğü saat, henüz dönüş tamam olmamışken...” (154-8). *Ki oğlan hoş*

olmuş iken anşuzın / *Gèrû şayru oldı açmaz gözin* “...Ki oğlan, hoş olmuşken anşuzın, tekrar hasta oldu, gözünü açamaz” (49-13).

j.2. “-dİğmcA” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Oķurvan taħiyyātü vèrürven selām / Dirî olduĝumca vü temme’l-kelām “Hayatta olduĝumca taħiyyat okur, selam veririm; (burada) söz sona erdi” (14-7).

j.3. “-dİķcA” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Bulardan kaçarlardı olduķca ceng / Ķuruda peleng ü denizde neheng “Savaş olunca karada(ki) kaplan, denizde(ki) timsah, bunlardan kaçardı” (285-12).

j.4 “-dUkdA” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Güneş kızgın olduķda bur dèyicek / Bulıt şavılur demde ħur dèyicek “Güneş kızgın olduĝunda, ‘bur’ diyince; bulut daĝıldığı zamanda ‘kur’ diyince...” (7-13).

j.5 “-IcaĝAz” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Şabah olıcaĝaz örü tırdılar / Naķāre çaluban yola girdiler “Sabah olunca ayaĝa kalktılar; davul çalınca yola girdiler” (58-13). *Ķazā yolda olıcaĝaz her kişi / Diler işleye olmayası işi* “Kaza yolda olunca (gelmek üzereyken) her kişi, olmayacak işi yapmayı ister” (154-2).

j.6. “-Icaħ / -IcAķ” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Oturdı dölendi ol arada çoħ / Geceye degin ü ĝeçe olıcaħ “Oturdu, sakinleşti o arada geceye kadar ve gece olunca...” (254-10). *Cömerd olıcaķ kiřinüñ ħalk adın / İşidüp severler anı görmedin* “(Kişi) cömert olunca halk, (onun) adını işitip onu görmeden severler” (59-9). *Naķķāş dèdi ĝeceye dek turalum / Ğeçe olıcaķ ħapuya sürelüm* “Nakkaş, geceye kadar bekleyelim, gece olunca (da) kapıya (doĝru) sürelim, dedi” (62-2). *Niřān eyle uz uz u az az ħaz / Ķulavuz ħolay olıcaķ uça ħaz* “Nişan(ı) ustaca (eyle) ve az az kaz; kılavuz kolay olunca (işi ustaca yapınca) kaz (bile) uçar” (130-3). *Şavaş olıcaķ şanki mirriħ idi / Yèrin saħlamakda demür mîħ idi* “Savaş olunca sanki merih idi; yerini korumakta (da) demir mih idi” (156-15). *Tamām olıcaķ ‘aksine döner iş / Nice diler iseñ var imdi düriş* “İş, tamam olunca tersine döner; nasıl istersen git şimdi, uğraş” (366-12).

j.7. “-IncA” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Süheyl oturur tā olunca ĝeçe / Anuñ vaşf-ı ħālin işit kim nice “Süheyl, ta gece olana kadar oturur; onun hālini işit ki, nasıldır” (92-1).

j.8. “-mAdIn” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Şabah olmadın çıldı şârdan gèrû / Gider yolın anlayımaz kıncaru “Şbah olmadan şehirden tekrar çıktı; gider (ancak) yolunun nereye olduğunu bilmez” (277-15).

j.9. “-Up / -UbAn” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

İçüp hikmet ü ma ‘rifet şerbetin / Bütün er oluban uşatsun putun “Hikmet ve marifet şerbetini içip, tam bir er olarak putunu parçalasın” (14-10). *İcâzet oluban* içeri girür / *Süheylün şāhāne yüzini görür* “İzin verilince içeri girer; Süheyl’in şahane yüzünü görür” (66-6). *Tanışmış iken yarı bile sözün / Aña muntazır oluban* ansuzın “Yâri ile sözlü (olarak) tanışmışken, ona ansızın muntazır olarak...” (155-11). *Kişi sağ oluban* çü mālî ola / *Ne kim diler ise getüre ele* “Kişi, sağ olarak, malı (da) olunca ne dilerse (ona) ulaşır (onu elde eder)” (267-12). *Becid oluban* çoğ umagördi ol / *Sözümden çıkup katına girdi ol* “O, sürekli çalışarak, çok umarak bekledi; sözümden çıkıp (onun) huzuruna girdi” (300-13). *Qabûl êtdi sözini fâriğ olup / İki biribiri elini alup* “Feragat edip kabul etti sözünü; ikisi birbirinin elini tutup...” (293-15). *Hîç oğlan olup* oynamazdı oyun / *Ya karın açıp gözlemezdi öyün* “Asla, çocuk (gibi) olup oyun oynamazdı ya da karnı acıkıp öğün gözetlemezdi” (345-11). *Bunun bigi bir ‘ışk-nāme sözün / Ki meşğûl olup* düzmişem anşuzın “Bunun gibi bir aşk-name sözünü ki, meşgul olup (uğraşıp) yazmışım ansızın” (372-1).

k. İsim Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşanlar

Sa ‘adet anuñ kim müsülmân ola / Hidāyet bulup ehl-îmân ola “Saadet onun(dur) ki Müslüman olsun; hidayet bulup iman ehli olsun” (9-4). *Hem olmayugör cāhile hem-nişîn / Ki cāhil kişi bilmez olur işin* “Hem cahille oturup kalkma; çünkü cahil, ne yapacağını bilemez” (361-10). *Hemān düş içinde meger nev-bahār / Süheyl ile olur ya ‘nî gam-güsār* “Nev-bahâr, meğer düşünde, Süheyl ile (birlikte) (birbirlerine) teselli verdiklerini görür” (192-14).

3.3.1.1.1.3. Cümledeki Kullanımına Göre İsim + “ol-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılanlar

Otur gitmegil bizden uşanmağıl / Gönilmege destur ola şanmağıl “Otur, gitme, bizden bıkmaz; gitmeye destur olacak (diye) düşünme” (313-9). *Güneş alına vü kaşına*

hilāl / Kul oldu vü ağzı yarına zülāl “Güneş, alınna; hilal, kaşına ve saf su (ise), ağzının suyuna kul oldu” (10-2). *Dirîgā bu hasretde ben ger ölem / Pes işimde kâhillik etmiş olam* “Eyvah, bu hasretle eğer ben ölürsem o hâlde işimde üşengeçlik etmiş olurum” (99-14). *Ben ü sen hele gel olalum harîf / Ganîmet durur vakt sohbət şerîf* “Ben ve sen, hele gel arkadaş olalım; (zira) vakit, ganimet; sohbet, şeriftir” (282-13). *İlerükiden hâli oldu beter / Ki ger bulsa cânın yabāna atar* “Hâli, öncekinden beter oldu; ki eğer (onu) bulsa canını hiçe sayar” (49-10). *Gözin açdı buldı özin nâz ile / Yigit oldu beslendi i zâz ile* “Gözünü açalı (bebeklikten) naz içinde büyütüldü; genç oldu hürmet ile beslendi (yetiştirildi)” (50-5).

3.3.1.1.4. Diğer Özellikleri

a. İsim ve Fiil Unsuru Arasına Başka Unsurların Girmesi

İsim unsuru ile fiil unsuru arasına “mI” soru edatı girebilir: *Senün kim dilün var u bilün bile / Anı anmaz iseñ revā mı ola* “Senin ki dilin ve bilgin var; onu anmaz, hatırlamazsan reva mı olur?” (8-15). *Şehe gelmedi ol sözi hoş hele / Dêdi bu kelecî revā mı ola* “Şaha, (onun) o sözü hoş gelmedi; bu söz reva mı olur? Dedi” (137-14). *‘Aceb mi olur ise evler yıkan / Ki fi lidür od anuñ rengi kan* “İşi, ateş; rengi, kan olan (şey) evler yıkan (zarar veren birisi) olursa buna şaşılır mı?” (295-6). İsim unsuru ile fiil unsuru arasına “eger / ger” edatları girebilir: *Kuluña icâzet ger ola nola / Yeter turmağ andan gërü gönile* “Kuluna izin olsa eğer ne olur (ki)? (Bu kadar) eğlenmek yeter(li), bundan sonra yola çıksın” (136-15). *İcâzet eger gitmege olmaya / Beni tâc u taht isteyüp bulmaya* “Eğer gitmeye izin çıkmazsa beni taç ve taht istese de bulmaz (bunları istemez olurum)” (49-2). İsim unsuru ve fiil unsuru arasında “dahı” edatı girebilir: *Yazuğdur iñen yaluñuz kalmasun / Kızı yoh oğulsuz dahı olmasun* “Yazıktır, çok (fazla) yalnız kalmasın; (zaten) kızı yok oğulsuz da olmasın” (259-1).

b. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

Çü şāh ürke bizden ola guşşalu / Vèribiye tañla bize bir ulu “Şah, bizden ürkünce kederli olur; (bu yüzden) sabahtan bize gönderecek bir ulu (hatırı sayılır kişi)” (62-5). *Ola mı ‘aceb aña varmak revā / Ya biz okıyalum mı anı ava* “Ona varmak reva olur mu; yoksa biz mi onu ava çağıralım?” (69-4). *Nakḳāşa icâzet vèrür şāh-ı çîn / Ki ol arayı yapa ola yahın* “Nakkaş’a icazet verir Çin şahı ki, o, arayı yapsın, yakın olsun” (89-6). *Şu halka halka anuñ zülfi kim şuda gördüm / ‘Aceb ola mıdı kısmet ki*

kollaruma şaram “Onun suda gördüğüm şu halka halka saçı, acaba (onu) kollarıma sarmak kısmet olur mu?” (98-12). *Egerçi yolumuz degüldi ırah / Güyerdüm biraz ola karanurah* “Gerçi yolumuz uzak değildi; (ancak) biraz (daha) karanlık olmasını beklerdim” (127-2). *Bunun bigi yêrde yêyesi bayık / Bulınmaz kim ol ola size lâyıık* “Bunun gibi (bir) yerde, açıkçası size layık (bir) yiyecek bulunmaz” (198-8). *El urdı yüzinden götürdi niķāb / Bulut güneşe nite ola hicāb* “El uzattı, yüzünden örtüyü kaldırdı; bulut, güneşe nasıl örtü olabilir (ki)?” (206-8). *Ola haķ anı eylemek bu ite* “Bu ite onu etmek hak olur” (211-4). *İte niçeme birağasın kemük / Ki bir sâ‘at ola ol şaņa dümük* “Nasıl ki (bir) köpeğe kemik verirsin, bir saat(te) o sana yakın olursa...” (268-10). *Nakķāşa bir altun eyerlü key at / Ki andan ola rüstemün rahşı māt* “Nakkaş’a bir altın eyerli, iyi at (verdi) ki, ondan (onun karşısında) Rüstem’in atı mat olurdu” (312-8).

c. Grubunun Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması

Biraz göñli ola ki tuta qarār / Derin fikre düşerse karar “Biraz gönlü ola ki karar tutsun; derin fikre düşerse sevdâ karıştıtır” (44-5). *Şu kuzunun ola kanı boynına / Ki göz göre kurdı koya koyına* “Şu kuzunun kanı (günahı) boynuna olur; ki göz göre (göre) kurdu koyar koyuna (koyunun içine)” (217-2). *Dēdi sen ne dērseñ ben anda olam / Senün bigi er kişiye arķa olam* “Sen ne dersen ben ona uyarım; senin gibi er kişiye destek olurum, dedi” (171-4). *Bu ‘ālemde ‘aķlı olan key bile / Ki neylerse kişi cezasın bula* “Bu dünyada akli olan iyi bilir ki; kişi ne yaparsa cezasını bulur” (347-10). *Şeh eydür nakķāşa ne kim kılasın / Benüm dilegüm ile bir olasın* “Şah, Nakkaş’a, (her) ne ki yapsan benim isteğime göre olasın, dedi” (88-14). *Süheyl işidüp oldı göñli yavuz / Dēdi tāli‘üm onmamışdur henüz* “Süheyl, işitince gönlü kaldı; talihim henüz onmamıştır, dedi” (1277-14). *Atın kodı at kaçdı şārdan yaņa / Şeker yêr iken aģu oldı aņa* “Atını bıraktı, at şehirden yana kaçtı; şeker yerken (şeker) ona zehir oldu” (164-9). *Çağırmaķdan oldı dimağı kuru / Topuğına şu indi tûru tûru* “Çağırırmaktan akli kurudu; bekleye bekleye topuğuna su inidi” (224-15).

d. İsim Unsurunun Birden Fazla Olması

Gērü meclis oldı hoş nāzenîn / Okıdı şāh- çîn aņa āferîn “Meclis, tekrar hoş ve gönül çelen oldu; Çin şahı, ona aferin dedi” (84-9). *Yada bilişe eylemeyen kılınç / Olur bilişe yad yada gülünç* “Yabancıya tanıdığa (iyi) davranışta bulunmayan, tanıdığa yabancı (gibi), yabancıya (karşı ise) gülünç olur” (15-2).

3.3.1.1.2. İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 185’tir. Kullanım özellikleri örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir. Şöyle ki:

3.3.1.1.2.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu eski hikâyetleri *tâze kıl* / Sözi düzmege fikri *endaze kıl* “Bu eski hikâyeleri tazele (yeniden işle); sözü dizmek için (yazmak için) fikri ölçü olarak kullan” (24-6). *Toldur kadehi şun elüme kıl beni ser-hoş* / Ger ağu ola yârum adına édeven nüş “Kadehi doldur, elime ver, beni sarhoş et; eğer zehir olsa (dahi) yârimin uğruna içeyim (onu)” (108-14). *Şehün râzını kullar ne bile* / Meger şâh anı *âşikâre kıla* “Şah, sırrını açık etmeyince kullar, (onun) sırrını nasıl bilsinler?” (41-7). *Ërüşdüre tîzcek seni yâre ol* / *Kıla bu kolaysuz işe çâre ol* “Seni çabucak yâra kavuştursun; bu zor işe çare kılsın” (44-14). *Şehenşâh gerek kim ala kıla nüş* / *Ki ola süheyl-i yemen gönli hoş* “Şahların şahı, (kadehi) alıp (içkiyi) içmeli; ki Süheyl’in gönlü hoş olsun” (78-3). *Emek bizden ola çalapdan yârî* / *Ki kısmet kıla ol yigide yârî* “Emek bizden, yardım Allah’tan olsun; ki o yigide yârî(ni) nasip etsin” (54-5). *Yoğidi kimsesi kim vère ta ‘âm* / *Tâkati yoğidi açlıhdan kim kıla kıyâm* “Yemek verecek kimsesi yoktu; açlıktan dolayı ayağa kalkmaya takati yoktu” (250-8). *Vèribidi kim şeh teferrüç kıla* / *Bahâsın vèrür ise şatun ala* “Şah; ferahlasın, pahasını verirse satın alsın (diye) (onu) gönderdi” (265-4). *Velî çünkü oğluñ yèründe kala* / *Nite her bir âdem fužullık kıla* “Ama oğlun (seni temsilen) yerinde kalınca her (hangi) bir insan, nasıl kibirlenir?” (349-1). *Unıdılmaya halk içinde adum* / *Teraḥḥum kıla bilüşüm ü yādum* “Adım, halk arasında unutulmasın; tanıdığım ve yabancım (bana) merhamet etsin (acısın)” (373-5).

b.İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Gerek sen yağı geldügin biledün / *Dahı gelmedin yarağın kıladuñ* “Sen, düşman gelmeden (bunu) bilmeli; henüz (o) gelmeden (de) hazırlığını yapmalıydın” (63-12). *Çü tîzcek gelesin seni ben bilem* / *Ki hakkuñ niçesi eylük kılam* “Sen, çabucak gelince (ben) seni tanıyacağım; o zaman (sana) nasıl iyilik edeceğim?” (289-14). *Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş* / *Gözüme karañu görünür güneş* “Bağrımı yaralayan (işte) bu sözdü; gözüme karanlık görünür güneş” (52-6). *Çü nakḳāş işitdi*

kıldı yarağ / *Düzetdi ol arada tāk u revāk* “Nakkaş, işitince hazırlık yaptı; orada şahın oturacağı yeri hazırlattı” (57-9). *Diler ki zaman ile yārın bula* / *Bugün yavu kıldısa yarın bula* “Zamanla yârini bulmak, bugün kaybettiye yarın bulmayı diler” (263-9). *Sizün resmünüz nitedür bilmezem* / *Bu resmi ben ayruhsı kılmazam* “Sizin resminiz nasıldır, bilmem; bu resmi, ben farklı yapmam” (216-4). *Kime olur ise siz eylük kıluğ* / *Siz eylügi şuya bırağun gidün* “Kime olursa (olsun) iyilik edin; siz, iyiliği suya bırakın, gidin” (356-11). *Bilürdüm ki ol şüreti bir gören* / *Kılur idi gönli evini ören* “O resmi bir (defa) gören, gönül evini virane ederdi, (bunu) bilirdim” (38-2). *Atam kulluğında olur idi ol* / *Kulı bigi kulluk kılur idi ol* “O, babamın kulluğunda olurdu; kölesi gibi hizmet ederdi” (285-1). *Uş oğluma yoldaş seni kıduram* / *Ki uşlusın key kişi bilürem* “İşte oğluma seni yoldaş ederim; ki uslu, iyi (bir) kişisin, biliyorum” (53-14).

3.3.1.1.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Dilüm şükryn anuğ nitesi *kıla* / *Ya ol eylüğün nite zāyi’ ola* “Dilim, onun şükcrünü nasıl kılar; ya da o iyiliği nasıl zayı olur?” (48-3). *Nakkaşa dedi uş hoş oldum bilün* / *Nedür bu işün çaresini kıluğ* “Nakkaş’a, işte hoş oldum, bilin; nedir, bu işin çaresini kılın, dedi” (47-5).

b. İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Hağğa kıldı şükr ü du ‘ā šenā / *Sürüp çünki yaklaştı şar katına* “Allah’a şükür ve dua (etti), (onu) methetti; çıkıp şehre yaklaştı” (237-15).

c.İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Gerek sen yağı geldüğün biledün / *Dahı gelmedün yarağın kıladuğ* “Sen, düşman gelmeden bilmeli; henüz (düşman) gelmeden hazırlığını yapmalıydın” (63-12). *Şeh eydür eyit ne gerek bileyüm* / *Çü gider yarağunuzı kılayım* “Şah; söyle, ne gerek(se) bileyim ki, gidince hazırlığınızı yapayım, dedi” (54-6). *Eyitgil hikāyet nedür bileyim* / *Ger edibilem çāresin kılayım* “Söyle, hikāye nedir, bileyim; eğer yapabilirsem çaresini bulayım” (232-7). *Ki her nesnenün yēgregin ol bilür* / *Kamu derde dermānını ol kıdur* “...Ki her şeyin iyisini O bilir; bütün dertlere dermanını o verir” (5-10). *Senün gönlün içindekin bilürem* / *Anuğ için uş çāresin kıduram* “Senin gönlündekini biliyorum; onun için (de) çaresini kılıyorum” (112-4).

d.İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bola kim anuñ bir nişanın bulam / Aña lâıyık endişesini kılam “Ola ki onun bir nişanını bulayım; (o zaman) ona layık endişe ederim” (314-12). *Anuñ ile kılduğ temāşā lâıf / Cihānda anun bigi yokdur harıf* “Onunla latif (bir) temaşa kıldık; dünyada onun gibi (bir) arkadaş yoktur” (86-13). *Buğur dañı bir ārzū kıluram / Ki derdüme dermān anı bilürem* “Şu an dahi derdime derman (olan) bir arzu ediyorum” (48-). *Deñeyelüm iş ne durur bilelüm / Pes aña lâıyık çaresin kılalum* “Deneyelim, iş nedir bilelim; sonra ona layık çare edelim” (166-14).

e.Zarf-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu, aynı zamanda bir zarf-fiil grubudur da Bunun örnekleri aşağıdaki gibidir. Şöyle ki:

e.1. “-Up” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Ƙanā ‘at kıluṗ loḳma ger olsa az / Helāk ètmeye kişiyi hırs u āz “Lokma (yiyecek) az olsa (da) kananat edip hırs ve açgözlülük, kişiyi helak etmesin” (21-8). *Ʀur örü bu endişeden geçelüm / Kıluṗ zevḳ yēyelüm içelüm* “Ayağa kalk (toparlan), bu endişeden geçelim; zevk edip yiyelim içelim” (38-11).

e.2.“-UbAn / -UbAnIn” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Ƙadem-rence kılubanın atlana / Bizümçün biraz zahmete ƙatlana “Tenezzül edip ata binsin (de) bizim için biraz zahmete katlansın” (68-14). *Aña feda kıluban bilsedüm başarasu mı / Degül ki mālum eger baş olursa terkin uram* “Eğer başaracağı malum olsaydı (ve) ben bunu bilseydim (o zaman) başımı (onun için) feda ederdim” (99-1). *Du ‘ā kıluban ƙodı yēr üzre baş / Cevābın ğeri eyle verdi naḳḳāş* “Nakkaş, dua ederek yer üstüne baş koydu (secdeye eğildi); cevabını şaha şöyle verdi” (138-1).

d. Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu, aynı zamanda bir sıfat fiil grubudur da: *Ki şarp işi ğeğez kılan ol durur / Ƙamu derde dermān veren ol durur* “...Ki zor işi kolay kılan odur; bütün dertlere derman veren (de) odur” (44-15). *İñāyet kılası olıcağ biraz / Ƙamu müşkil işler düzelür ğeğez* “Biraz yardım edecek olursa bütün müşkül işler kolayca düzelir” (95-2).

3.3.1.1.2.3. Cümlede Kullanımına Göre İsim + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.Cümlede Yüklem Olarak Kullanılanlar

Ki nakḳāş vü bir ḳulumı bile / Görüp bildüm ü şükr ḳıldum hele “...Ki Nakkaş’ı ve bir kulumu birlikte görüp şükrettim” (307-11). *Ara yêrde er kim imiş bildiler / Aḡa ḥamle* hep bir kez in *ḳıldılar* “(O) arada er kimmiş bildiler; ona hep(sî) birlikte hamle ettiler” (298-13). *Süheyl atası ḳıldı kıza nazar / Görür kim anun bigi taḡ görki var* “Sühey’in babası ona baktı; görür ki; öyle bir hayret verici güzelliği var (ki)...” (350-6). *Düzen düzdi vü eyledi cehd ol / Ki oḡlını ḳıldı velî-’ahd ol* “Düzen düzdü, mücadele etti; ki oḡlunu veliaht etti o” (349-8). *Eline aluban süci ḳıldı nûş / Dêdi kim sizün içün şıdı ’ahdı uş* “Eline (kadehi) alarak içki içti işte; sizin için yeminini bozdu işte, dedi” (78-8). *Atası elini tutup ḳıldı ’ahd / İçürimedük niçe êtdükse cehd* “Babası, elini tutup yemin etti; ne kadar uğraştıysak (da) (içki) içiremedik, (dedi)” (78-1). *Baḡışla vü taḡıd u at yabāna / Çü işitdi nakḳāş ḳıldı şenā* “Baḡışla, dağıt ve yabana at; Nakkaş işitince (bunu) övünç duydu” (56-3). *Gelüp hücreye ḳıldı kıza ḥitāb / Ki hey dur götürgil yüzünden niḳāb* “Hücreye gelip kıza (şöyle) hitap etti ki: Hey, kalk (ayaḡa), yüzünden (de) örtüyü kaldır!” (205-9). *Ki şāh uş müsellim ḳılupdur sizi / Ḳamu ḥalka işitdürün bu sözi* “...Ki şah, işte teslim almıştır sizi; bütün halka bu sözü işittirin” (369-12). *Nakḳāş dër ki bu iş degüldür şavāb / Ki bāḡını şāhun ḳılavuz ḥarāb* “Nakkaş, şahın baḡını harap kılmamız doğru değildir, der” (88-12).

3.3.1.1.2.4. Diğer Özellikleri

a. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

Toldur kadehi şun elüme ḳıl beni ser-ḥoş / Ger aḡu ola yārum adına édeven nûş “Doldur kadehi, sun elime, beni sarhoş et; zehir olsa (bile) yârimin uğruna içeyim” (108-14). *Êrüşdüre tızcek seni yâre ol / Ḳıla bu ḳolaysuz işe çāre ol* “O, seni çabucak yara ulaştırsın; bu zor işe çare etsin” (44-14). *Şehenşāh gerek kim ala ḳıla nûş / Ki ola süheyl-i yemen gönli ḥoş* “Süheyl’in gönlü hoş olsun diye şahların şahı, (kadehi) alıp (içki) içmeli” (78-3). *Kim okursa süheyl ü nev-bahārı / Du ’ā birle yazana ḳıla yārî* “(Her) kim (ki) Süheyl ü Nev-bahâr’ı okursa yazana, dua vesilesi ile yardımcı olsun” (377-14). *Ḳılam tatlu cānumı aḡa fedā / Ger andan gelür ise baḡa nidā* “Eğer ondan bana bir nida gelse onun için tatlı canımı feda ederim” (76-2). *Gerek varasın êy niçe*

şāra sen / Gerek kılasın ey niçe çāre sen “Ey, sen, nice şehirlere varmalı; nice çareler kılmalısın!” (47-9). *İjen ilerü vardı kaķadı top / Ne bilsün kılasını şoñ uci hop* “Çok ileri vardı, öfkелendi; sonunda, hoplayacağını nereden bilsin?” (224-13). *Uluyı vü kiçiyi kıldı ğanî / Dağı dedi kim siz dileñüz anı* “Büyük küçüğü zengin etti (ve) siz onu daha (fazla) isteyin, dedi” (28-5). *Çü havz üzre anşuzda kıldı naẓar / Su içinde şūreti görür ol meger* “Havuz üstüne ansızın bakınca suyun içinden resmi gördü meğer” (36-3). *Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş / Gözüme karanı görinür güneş* “Bağrımı yaralayan bu sözdü; güneş güzüme karanlık görünür” (52-6).

b. İsim Unsuru ve Fiil Unsuru Arasına Başka Unsurların Girmesi

İsim ve fiil unsurları arasında bazen soru edatı girer: *Ya hoz cazūluk mı kıkursın eyit / Haber yardan mı bilürsin eyit* “Yoksa cadılık mı yaparsın, yârdan haber mi biliyorsun, söyle” (45-4). İsim ve fiil unsurları arasında bazen zamir girer: *Kişi neyledügin nite bilmez ol / Bilür lîk rüsvāy anı kılmaz ol* “O, insanın ne yaptığını nasıl bilmez? Bilir; ama onu rüsva etmez” (6-7). *Uş oğluma yoldaş seni kıluram / Ki uşlusın key kişi bilürem* “Uslu (ve) iyi (bir) kişi olduğundan, işte, oğlumu sana yoldaş ederim. İsim ve fiil unsurları arasında bazen bir kelime grubu girer: *Ara yerde er kim imiş bildiler / Aña hamle hep bir kez in kıldılar* “Arada er kimmiş bildiler; ona hep (birlikte) bir defada hamle ettiler” (298-13). İsim ve fiil unsurları arasında bazen birçok unsur girer: *Görü çāre hem sen kılasın meger / Nite etmeg in sen bilesin meger* “Tekrar, sen çare kılarsın; nasıl yapılacağını (da) sen bilesin meğer” (155-11). *Tevaḳkuf ben uş bunda kılurvanın / Yakın varur isem yaḳılurvanın* “Ben, işte burada konaklarım; yakın varırsam yakılıırım” (12-10). İsim ve fiil unsurları arasında bazen de “ki” bağlacı girer: *Şoñ uci başdı ‘arş üstine / Ne ‘izzet ki kıldı çalap dostına* “Sonunda (ayak) bastı arşın üstüne; (bu) ne izettir ki Allah dostuna lütfetti” (11-3).

c. “kıl-” Yardımcı Fiilinin “et-” Yardımcı Fiili Yerine Kullanılması

Bugün, genellikle fiil unsuru “et-” yardımcı fiili ile kullanılan bazı birleşik fiil grupları, SN’de yer yer “kıl-” yardımcı fiili ile karşılanmıştır: *Bola kim anuñ bir nişanın bulam / Aña lāyık endişes in kılam* “Belki onun bir nişanını (izini) bulayım; ona layık endişe edeyim” (314-12). *Kişi neyledügin nite bilmez ol / Bilür lîk rüsvāy anı kılmaz ol* “O, insanın ne yaptığını nasıl (olur da) bilmez? Bilir; ama (onu) rüsva etmez” (6-7). *Kılam tatlu cānumı aña fedā / Ger andan gelür ise baña nidā* “Eğer ondan bana (bir) nida gelirse (ben) ona tatlı canımı feda ederim” (76-8). *Naḳḳāş dēr ki*

bu iş degüldür şavāb / Ki bağını şāhun kılavuz harāb “Nakkaş, şahın bağının harap etmemiz, doğru (bir) iş değildir, dedi” (88-12). *Çü havz üzre ahsuzda kıldı nazar / Su içinde şūreti görür ol meger* “O, havuz üstüne ansızın nazar edince (bakınca) su içinde resmi görür meger” (36-3). *Atam kulluğında olur idi ol / Kulu bigi kulluk kılur idi ol* “O, babamın hizmetinde olurdu; kulu gibi kulluk ederdi” (285-1).

d. Deyim Olarak Kullanılması/ Deyim Oluşturması

Bu kullanıma az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş / Gözüme karanı görünür güneş* “Bağrımı yaralayan, bu sözdü; güneş, gözüme karanlık görünür” (52-6).

3.3.1.1.3. İsim + “-et-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 546’dır. Özellikleri, örnekleriyle beraber aşağıdaki gibidir.

3.3.1.1.3.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “-et-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Kıyās -et ne resme düzile düzen / Çü fağfur şah ola anı düzen “Onu düzen Fağfur Şah olunca ne düzen düzülür, kıyas et” (139-11). *Şat u harc -et ü kendüzünji tonat / Getürür olur ise teñri oñat* “Tanrı, rast getirirse sat, harcat ve kendini donat” (260-4). *Vezîrün sözi şaha -etdi eşer / Gelüben oğluna dèdi bu kadar* “Vezirin sözü, şaha tesir etti; gelip oğluna bu kadar, dedi” (51-4). *Ki ol şūreti nite gördi süheyl / Niçe anı istemege -etdi meyl* “...Ki o resmi nasıl gördü; onu istemeye nasıl meyletti Süheyl” (232-9). *Selāmını aldı vü verdi selām / Ağırladı vü hürmet -etdi tamam* “Selamını aldı ve selam verdi; ağırladı ve çok hürmet etti” (265-12). *Dilümüzce bir nükte dèdi eyit / Ki cömerdlığı kendü kîseñden -et* “Dilimizce bir nükte söyle; ki cömertliği kendi kesenden et, dedi” (152-11). *Şu içer bigi gördi şūret revān / Bodıcı bırağdı vü -etdi figān* “Su içtiği gibi (içtiği anda) gördü hemen sureti (resmi); su testisini bıraktı ve figan etti” (249-9). *Bunu dèdi ilk ayak -etdi nūş / Süheyle dèdi kim saña vardı uş* “Bunu dedi, ilk kadehi içti; Süheyl’e, işte (içme sırası) sana geldi, dedi” (282-15). *İlümnden beni -etdi bîgāne ‘ışk / Elümnden tutup atdı yabāne ‘ışk* “Aşk; ilimden beni yabancı etti, elimden tutup yabana attı” (330-4). *Biz endişe -etdügümüz yogimiş / Egerçi göziken*

çeri çoğımış “Gerçi, görünüşte ordu çokmuş; (ama) bizim endişe ettiğimiz yokmuş” (68-2).

b. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Helāl istegil loğma toğruluk ʔt / ʔarām etmek ile bitürmegil ʔt “Lokmayı (yiyeceği) helalinden iste, doğruluk et; haram ekmekle et yetiştirme (haram yiyerek beslenme)” (19-13). *Kişi senden ol dem ki eylük uma / Sen eylük ʔt ü hîç minnet kıoma* “Kişi, senden ne zaman (ki) iyilik beklese sen iyilik et ve asla (ona) minnet bırakma” (360-15). *ʔdüp lutf ile söyler idi sözün / Ki ʔtdi cühüd aña kul kendüzün* “Lütfedip sözünü söylerdi; ki Cühüd, kendisini ona kul ederdi” (198-11). *Elümden ilümi başumdan tacı / Kıoyup tatlu dirliğüm ʔtdüm aci* “Elimden ilimi, başımdan (ise) tacı bırakıp tatlı hayatımı acı hâle getirdim” (240-4). *Ki ʔy ʔayf bilüsüzün ʔtdüm iş / Kişi şandığı toğrı gelmez imiş* “...Ki yazık, bilgisizlikle iş ettim; kişinin (her doğru) sandığı (şey) doğru gelmezmiş (meğer)” (270-14). *Geh urdum kılıç u geh ʔtdüm kılınc / Kıomadum ki ʔdile güç ü basınç* “Bazen kılıç salladım bazen iyi davrandım; zorbalık ve zulüm edilmesine izin vermedim ki” (355-15). *Du ʔadan beni biʔl-lāh unutmaıuz / Bilüsüzlik ʔtdümse siz ʔtmeıüz* “Allah için beni (de) duada unutmayınız; cahillik ettimse (de) siz etmeyiniz” (345-4). *Gerek kim dülkü bigi çevüklük ʔdem / Azıdam bu iti vü ʔte gidem* “Tilki gibi kurnazlık etmeli; bu iti azıtmalı (bu iti uzaklaştırmalı) ve öteye gitmeliyim” (217-4). *Çü işitdi nakķāş bildi sebeb / Dēdi kıullıı ʔdem velikin ʔceb* “Nakķaş, işitince sebebi bildi; kulluk edeyim ama acaba, dedi” (248-4).

3.3.1.1.3.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “ʔt-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Çabaladı ʔtdi ʔküş zārılıı / Cānından hem olmışdı bizārılıı “Çabaladı, çok ağladı; hem canından bıkmıştı” (291-13). *Anuı sevgüsine ʔzīm ʔtdi meyl / Kıamu zahmetini unutdı süheyl* “Onun sevgisine çok meyletti; Süheyl, bütün (çektiği) zahmetini unuttu” (304-2). *Göricek bir ah ʔtdi vü düşdi / Hemāndem ʔgi gitdi vü düşdi* “(Onu) görünce bir ah etti ve düştü; hemen o anda akı gitti (kendinden geçti) ve düştü” (319-10). *Atasınuı ʔğütlerin tutdı ol / Ol işitdügin şon ʔamel ʔtdi ol* “O, babasının ʔğütlerini tuttu; o işittiğini son amel (olarak) etti” (368-7). *ʔküş ğavĝa ʔtdiler ü aldılar / Çü dün buçuĝı olıcaķ diıdiler* “Çok kavga ettiler ve aldılar; gece yarısı olunca

durdular (ancak)” (231-6). *Düşüp ögleri gitdi yatdılar / Çok ağladılar tansuh iş êtdiler* “Düşüp kendilerinden geçtiler, yattılar; çok ağladılar, tuhaf iş ettiler” (320-6). *Acı söz bilişleri key yād êder / Ne kim eylük êtdünse yële gider* “Acı söz, tanıdıkları çok yād (yabancı) eder; (o zaman) (her) ne ki iyilik ettinse boşa gider” (18-14).

b.İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Yaratdı seni kulluğın êtmeye / Degül gâfilin gelüp gitmege “Seni, kulluğunu yerine getiresin diye yarattı; gaflet içerisinde gelip gitmek (yaşayıp ölmek) için değil” (9-1). *Otur tahta vü pâdişâlığıñ êt / Demezven ki bir ayruğ iklime git* “Otur tahta ve padişahlığını et; başka bir memlekete git, demem ki” (360-11).

c. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Ne kuzu ki aç kurt niçe kim kulağ / Turudup êde koyı alağ bulah “Ne kuzu ki, aç kurt kulaklarını dikleyip koyun(lar)ı allak bullak eder” (171-10). *Cühûd ile şatu bâzâr êtdüğün / Cühûd andan oğurlayın gittiğün* “Cühûd ile satı pazar ettiğini; Cühûd’un oradan gizlice gittiğini...” (257-4). *Ne zehle ki zâlim êde güç basınç / Ra ‘iyyet ri ‘âyet bulup oldu dinç* “Zalim, hangi cesaretle ki zorbalık ve zulmeder? Halk, riayet edip hayatı (yaşamı) dinçlik (rahatlık, huzur) buldu” (242-5).

d.İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Oturup gërü êtdiler ‘ıyş ü zevk / Biri biri boynuna kolları tavk “Kolları birbirinin boynuna sarılı olduğu hâlde, oturup tekrar eğlendiler” (231-4). *Birer at aluban naqqâş u süheyl / Gemiye binüp êtdiler ‘azm ü meyl* “Nakkaş ve Süheyl, birer at alarak, gemiye binip azim ve meylettiler” (315-4). *Dêdi êtmişem kendüzüm ile ‘ahd / Diri olduğumca êdem sa ‘y u cehd* “Hayatta kaldığım sürece mücadele edeceğime dair kendimle ahdetmişim, dedi” (309-7). *Nite kim naqqâş dëdi çün nev-bahâr / Tam üstinden êtmiş idi zâr u zâr* “Nitekim Nakkaş; Nev-bahâr, dam üstünden zar edince (ağlamış) dedi” (102-12). *Teferrüclere çok giderlerdi / Temâşâ vü ‘işret êderlerdi* “Gezintilere çok gider; temaşa ve işret ederlerdi” (294-1).

e.İsim Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir isim-fiil grubudur da: *Yaratdı seni kulluğın êtmeye / Degül gâfilin gelmege gitmege* “Seni, (kendisinin) kulluğunu etmek için yarattı; (yoksa) gaflet içinde gelip gitmek (yaşayıp ölmek) için değil” (9-1). *Çü dördünci gün turdılar gitmege / Gelürler süheyle du ‘â êtmeye*

“Dördüncü gün gitmek için kalkınca Süheyl’e dua etmek için gelirler (58-10). *Éder aña çok dürlü hulk éyledi / Kerem étmegün şartı hem éyledi* “Ona çok çeşitli (iyi) tavırlarda bulundu; hem kerem etmenin şartı öyleydi” (280-1). *Aña kulluk étmek pes evla durur / Ki hallāk u rezzāk u mevlā durur* “Ona kulluk etmek daha iyidir; ki (O), Hallak (yaratıcı), Rezzak (rızik verici), ve Mevla’dır” (17-11). *Ne eylük kim étmek gerek étgil / Gider olıcağ kaygısız gitgil* “Ne iyilik yapmak gerekse yap; gitmek gerekince (de) kaygısız (içi rahat) git” (18-2). *Ġaraž söz öğüdi işitmek gerek / Kişi ‘aql ile bir iş étmek gerek* “Maksat (olan) söz ve öğüdü işitmek gerek; kişi, akılla bir işi yapmalı” (48-13). *Bu tedbire bir çāre étmek gerek / Atam tuymadın yola gitmek gerek* “Bu tedbire bir çare etmeli; babam duymadan yola çıkmalı” (254-3).

f. Sıfat-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir sıfat-fiil grubudur da. Örnekleri aşağıdaki gibidir.

f.1. “-Icl” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Anuñ ögine düşdidi kim süheyl / Édiciyidi sāza çalgıya meyl “Süheyl’in saza çalgıya meyledici olduğu, onun aklına düştü” (229-2). *Kişi kim yağısından alu kalur / Düin içinde başhun édici olur* “Düşmanından geri kalan kişi, geceleyin baskın edici olur” (173-6).

f.2. “-dUğ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Karanuñ kayu oldı vü kapu yoh / Karanun karār étdügi kaldı çoğ “Karanlık, kaygı ve kapı (ise) yok oldu; Kara’nın karar etmesi çok oldu” (158-11). *Cühüd ile şatu bāzār étdügin / Cühüd andan ogurlayın gıtdügin* “Cühüd ile alışveriş ettiğini, Cühüd’un oradan gizlice gittiğini...” (257-4). *Çalap kısmet étdügi bugün imiş / Biter vakti erişse her dürlü iş* “Allah’ın kısmet ettiği (gün) bugünmiş; vakti erişince her türlü iş biter” (312-2). *Biz endişe étdüğümüz yogımiş / Egerçi göziken çeri çoğimiş* “Gerçi gözükken çeri çokmuş; (ama) biz(im) endişemiz yokmuş” (68-2).

f.3. “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Ayā da ‘vî eden ki vardur bilüm / Gözüm görür uşda söyler dilüm “Ey bilgim var, gözüm görür, işte dilim söyler (diye) dava eden (kişi!)” (8-11). *Kişi iledür halıka hulkdan / Halk düşmeye halk ile hulk eden* (14-15). *Bunun bigi her nesneyi fark eden / Bilen tā ayağa degin fark eden* “Bunun gibi her şeyi fark eden, bilen ta (baştan) ayağa

kadar bilen” (16-8). *Bes iş ‘âlem içinde eylük imiş / Hemîn eylük eden kişi eyler iş* “Sonra, dünyada (asıl) iş iyilikmiş; daima iyilik eden kişi iş eder (iş yapmış sayılır)” (18-4). *Çavuşlar çağırıp dediler ki / Güç eden kişinin budur işi şon uc* “Çavuşları çağırıp dediler ki: Zorbalık eden kişinin işi (hâli) sonunda budur” (343-3). *Kişi şabr ile bulur işe zafer / Êveceklik edende kalmaya fer* “Kişi, (bir) işte sabırla zafer bulur; acelecilik edende nur kalmaz” (105-1). *Kerem edene rahmet ede kerîm / Cihândan key ad ile gider kerîm* “Kerim (Allah), kerem edene rahmet etsin; kerem (sahibi olan), dünyadan iyi (bir) ad ile gider (göçer)” (17-14). *Senün eylügün hem yavu varmaya / Yavuzluğu eylük eden görmeye* “Senin iyiliğin hem boşa gitmesin; iyilik eden, kötülük görmesin” (316-15). *Ağa süt vèrüp besledi on taya / Kılan kulluk edenleri kim şaya* “On dadı, ona süt verip besledi; (geri) kalan kulluk edenleri kim sayar?” (28-15).

g.Zarf-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir zarf-fiil grubudur da. Örnekleri aşağıdaki gibidir.

g.1. “-IcAğ / -IcAğAz” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

İşâret edicek tolu aya ol / Ki ben her ne kim dèr isem anda ol “Dolunaya işaret edince ki ben her ne ki dersem o anda o...” (10-4). *Ki şükri okıyup edicek gile / Ağa dostı ağlaya düşmen güle* “...Ki şükredip, şikâyet edince ona dostu ağlar; düşmanı (ise) güler” (304-13). *Süheylün bu şi ‘rini işidicek / Dağı ‘ışkı kendüye iş edicek* “Süheyl’in bu şiirini işitince, dahası aşkı kendisine iş edinince...” (119-14). *Şu nesne ki olmağlıdır muhâl / Taşavvur edicegez olur hayâl* “(Var) olması imkânsız olan şu nesne, tasavvur edince hayal olur” (288-15).

g.2 “-UbAn” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Teferrüc edüben gider işine / Dağı şüret ile anuñ işi ne “Ferahlayarak işine gider; artık onun resim ile ne işi olur (ki)?” (247-10). *Meger bir gün oturur iken süheyl / Dağı nev-bahâr edüben ‘ıyşa meyl* “Meğer Süheyl, bir gün oturken, Nev-bahâr, eğlenceye meyl ederek...” (346-9).

g.3. “-Up” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunu Oluşturanlar

Şâhid-bâzlık edüp eydür ahi / İşitmeze urmağıl inen dağı “Güzelle oynayıp, kardeş(im), işitmeyene çok fazla vurma, der” (225-2). *Ayah diredüm önegülük edüp / Yola girdüm atam katından gidüp* “İnat edip ayak diredim; babamın huzurundan gidip

yola girdim” (240-5). *Belâyı şavasın meger **faẓl edüp** / Degül fi lüme baḥuban ‘adl edüp* “Meğer fazledip belâyı savasın; fiilime bakıp, adil olarak değil” (150-6). *Teferrüc edüp gönlin egler idi / Ne giderdi ne ilin eglerdi* “Gezip (dolaşıp) gönlünü hoş eylerdi; ne (bir yere) giderdi ne (de) ilini yurt tutardı (ilinde dururdu)” (264-2). *Kişide çü ‘aql ile devlet ola / **Firâset edüp** işleri çoḥ bile* “Kişide akıl ve devlet (talih) olunca feraset edip işleri çok bilsin” (302-10). *Ne lâzımdur edinmek iş guşsayı / Uzatmaḥ **şikâyet edüp** kışsayı* “Kederi iş edinmek, şikâyet edip kıssayı (meseleyi) uzatmanın gereği nedir?” (304-12).

g.4. Diğer Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Zarf-Fiil Gruplarını Oluşturanlar

*Ki yatmış durur hasta vü bî-ḳarâr / Ol **ëtdükçe âh** yüregümi yarar* “...Ki hasta ve kararsız (bir şekilde) yatmıştır; o, ah ettikçe yüreğimi yarar” (41-12). *Buları teferrüc ederken özi / Revân bir ḳapuya tuş oldu gözi* “Kendisi, bunları seyredirken hemen bir kapıya gözü ilişti” (34-9).

h. Fiil Unsuru, Fiil + Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

*Dedi ağlamaḡuñ hîç aşsısı yoḥ / Biraz **şabr edegör** ü ḳayıma çoḥ* “Ağlamanın hiç faydası yok; biraz sabrediver ve çok kaygılanma” (292-7). *Ol eylûgi hem geldi ḳarşusına / Pes **eylûk edegör** ü ḳarşu sına* “O (yaptığı) iyilik hem karşısına geldi; sonra, iyilik ediver ve karşı(lığında) sına” (343-4). *Eyü ḳonşıya **eylûk edegörüñ** / Yëdürüñ ta ‘âm u ṭaduruñ ürüñ* “İyi komşuya iyilik ediverin; yemek yedirin ve ürün tattırın” (356-15). *Hemîşe edegörüñüz ittifâḳ / Ḳomañuz arañuzda herḡiz nifâḳ* “Daima ittifak ediveriniz; aranızda, asla ayrılık bırakmayınız” (357-6).

3.3.1.1.3.3. Cümlede Kullanılışına Göre İsim + “ët-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.Cümlede Yüklem Olarak Kullanılanlar

*Niçün kendözüme **belâ ededüm** / Yüzüm şuyile işüme gidedüm* “Neden kendime bela getireydim (ki)? Edebimle işime gideydim (keşke)” (271-8). *Dedi bir gün eyle **heves ederin** / Ki deñiz ḳatına varavuz yarın* “Bir gün, şöyle heves ederim ki: Yarın deniz kenarına varalım, dedi” (306-11). *Niçe **ḳaşd edersem** gönül vërmedi / Elüm anı yıḥmaḡa hîç varmadı* “Ne kadar niyetlensem (de) gönül vermedi; elim, onu yıkmaya varmadı” (38-5). ***Siyâset edeseñ** degül saña ‘ayb / Eger bilmez olur iseñ nola gayb* “Eğer siyaset edersen (bu) senin için ayıp sayılmaz; eğer gaybı bilmezsen (de) ne olur

(ki)?" (363-8). *Çeriler derildi vü kuruldı yas / Ne **vasf** edeyim* aña érmez kıyās “Ordular toplandı ve yas kuruldu; nasıl vasfedeyim (ki!) ona kıyas ulaşmaz” (365-3). *Benüm hālūmi dahı **étgil** kıyās / Ki sensüz düğünüm baña oldu yas* “Benim hālimi de (bir) kıyas et ki; sensiz (olan) düğünüm benim için yas oldu” (125-4). *Önegiyüdüm sözüñ işitmedüm / Anı key bilürem kim **iş** **étmedüm*** “İnatçıydım ; (bu yüzden) sözünü işitmedim (sözüne riayet etmedim). Onu iyi bilirim ki; (bir) iş (şey) etmedim” (344-1). *Baña **zulmi** işbu cühūd **ét**di çoğ / Arada dahı kimsenüñ şuçı yoh* “Bana zulmü şu Cühūd etti; arada da kimsenin suçu yok(tur)” (329-6). *Ben andamısam **çareler** **édedüm** / Ki **kurtaradum** **aladum** **gidedüm*** “Ben (eğer) orada olsaydım çareler edeydim ki; kurtaraydım, alaydım, gideydim” (168-15). *Bezenmiş yeşil kızıl u ağıle / **Berāberlik** **éderdi** uçmağıle* “Yeşil, kızıl ve ak ile bezenmiş (süslenmiş); (bu hâliyle) cennete denkti” (34-6).

3.3.1.1.3.4. Diğer Özellikleri

a. İsim ve Fiil Unsuru Arasına Başka Unsurların Girmesi

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Dilerseñ dahı **çäre** **ben** **édeyim** / Ataña giderseñ bile gideyim* “Dilersen de ben çare edeyim; babana gidersen bile gideyim” (136-5). *Ne **eylük** **kim** **étmek** gerek **étgil** / Gider olıcağ **kayğusuz** **gitgil*** “(Her) ne iyilik etmek gerekse et; gitmek gerekince (de) kaygı duymaksızın git” (18-2). ***Tapu** **pādişāhlara** **étmiş** ola / Hikāyet öküş tutmuş ola* “Padişahlara hizmet etmeli; hikâyeleri çok tutmuş olmalı” (136-12).

b. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

*Sebeb bu iş uğraduğı yine ol / Kim **ét**di **heves** gitmege çîne ol* “Bu işe uğramasına sebep, yine o(dur) ki; O, Çin’e gitmeye heves etti” (49-15). *Ki ol **şūreti** nite gördi **sūheyl** / Niçe anı istemege **ét**di **meyl*** “...Ki o resmi nasıl gördü Süheyl; anı istemeye nasıl meyletti” (232-9). *Meger bir gün oturur iken **sūheyl** / Süci içmege azacuk **ét**di **meyl*** “Meğer Süheyl bir gün otururken içki içmeye azıcık meyletti” (312-12). *Tapundan gideli baña **ét**di **güç** / Velî ittifāk oldu kim uş şoñ uç* “Hizmetinden gideli bana zorbalık etti; ama işte sonuçta ittifak oldu ki...” (341-2). *Çeri bir kezin eyle **ét**di **hurūş** / Ki mevc ura **karadeniz** **éde** **cūş*** “Ordu, bir defa öyle bir coştı ki; (sanki) Karadeniz, dalgalanıp coşar” (365-8). *Ki yatmış durur hasta vü bî-**karār** / Ol **ét**dükce **āh*** yüregümi yarar “...Ki hasta ve kararsız (bir şekilde) yatmıştır; o ah ettikçe

yüreğimi yarar” (41-2). *Atası elini tutup kıldı ‘ahd / İçürimedük niçe êtdükse cehd* “Babası elini tutup ahdetti; nasıl mücadele ettikse (de) (ona içki) içiremedik. *Bil êy cānumuñ cānı kim genc ü māl / Dağı tahtımı saña êtdüm helāl* “Ey canımın canı ki, hazine, mal ve tahtımı sana helal ettim, (bunu) bil!” (37-14). *Yaya ilteler çünkü êtdün günāh / Bizi pīller ayağına şala şāh* “Günah işlediğinden yaya götürürler; şah, bizi fillerin ayağı altına bırakır” (186-7). *Hemîşe êdegörünüz ittifāk / Komañuz arañuzda hergiz nifāk* “Daima ittifak ediniz; aranızda asla nifak sokmayınız” (357-6).

c. İsim Unsurunun “Belirtme Eki” Alması

Bu kullanımda isim unsuru yalın hâlde değil belirtme hâli olarak fiil unsuruna bağlanmıştır: *Yanlışlığı kendözüme ben yanılıp êtdüm / Toğrusını deyici gelicek söze benven* “Ben, yanlışlığı yanılıp kendime ettim; doğrusunu deyici söze gelince benim gibi” (192-11). *Atına dēdi êy bela tırtıcı / Saña nişe yoğ yerde êtdüm güci* “Atına, ey bela çekici, sana nasıl (da) yok yere zorbalık ettim, dedi” (236-15). *Yavuzluğu iş etmek olmaz eyü / Yavuzluğu edene gelmez eyü* “Kötülüğü iş edinmek iyi olmaz; kötülük edene iyi(lik) gelmez” (362-9). *Başa zulmi işbu cühüd êtdi çoğ / Arada dağı kimsenün şuçı yoğ* “Bana zulmü işte bu Cühüd etti; arada da kimsenin (bir) suçu yok(tur)” (329-6).

d. Deyim Olarak Kullanılanlar

Ķo gitsün elinden gelürin êde / Bu sevda dağı başından gide “Bırak gitsin, elinden geleni yapsın; bu sevda da (artık) başından gitsin” (51-3). *Eger sevmege êdesin baş yünül / Sen ana ol ayruğa bağlar gönül* “Eğer sevme hususunda gevşek davranırsan sen ona, o (ise) başkasına gönül bağlar” (22-9). *Ki eglendük uş ancadur gitmedük / Sizün bir sözünüz iki êtmedük* “...Ki eğlendik, işte onca zamandır gitmedik; sizin biri sözünüzü (de) iki etmedik” (138-7). *İşitdiler ü bildiler bir kezın / Ki kız êtmemişdür ucuz kendözin* “Kızın, kendisini ucuz duruma düşürmediğini işitip bir defada bildiler” (328-14).

3.3.1.1.4. İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 322dir. Bunun özellikleri, örnekleriyle beraber aşağıdaki gibidir.

3.3.1.1.4.1. Kelimelerle Kullanımına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Başumuza cānumuza eyle hükm / Ne kim buyurasın ola eyle hükm “Başımıza, canımıza hükmeyle; (her) ne ki buyursan hüküm öyle olsun” (242-3). *Helāl eyle ayruḥ ne demek gerek / Daḥı kayuḥı bize yemek gerek* “Helal eyle, artık ne demeli; bundan sonra kaygını biz çekmeliyiz” (247-6). *Eger sen işidüben anlayasın / Kıyās eyle kim niçe taḥlayasın* “Sen, eğer işitip anlarsan kıyas et ki; nasıl hayrete düşersin” (249-15). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “Şükür ki; yiğit ve hem (de) sağ salımsın. Belalar, kesinlikle geçer; (hele) sen sabreyle” (280-9). *Naḳḳāş’a dedi kim yigit söyle sen / Bugün ser-güzeştüñi şerh eyle sen* “Nakkaş’a dedi ki: Yiğit, sen söyle; bugün maceranı şerh eyle” (330-8). *Pes ezdi biraz dārū-yı hūş-ber / İçürdi vü key eyledi bî-ḥaber* “Sonra, biraz “darı-yı hoş-ber” ilacı ezdi, içirdi ve iyice habersiz eyledi (kendisinden geçirdi)” (154-12). *Ecel yogımıṣ bunda erişdüm uş / Çalap teḥri işümi eyledi hoş* “Ecel yokmuş burada, eriştim işte; Hak Tanrı, işimi hoş eyledi” (246-1). *Gelip şüreti gördi gitdi ögi/ Fiğān eyledi düşdi ölü bigi* “Gelip resmi gördü, aklı gitti; figan eyledi, ölü gibi (yere) düştü” (263-5). *Bu beḥzer sözi āşikār eyledi / İşidecegez aḥa kār eyledi* “Bu benzer sözü açık etti; işitince ona tesir eyledi” (318-3).

b.İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Uşandurdu bu çarḥ cāndan beni / Irağ eyledi ḥānumāndan beni “Bu felek, beni candan usandırdı; ev barktan uzak etti beni” (273-13). *Yemen kavmi nētdi vü noldı naḳḳāş / Çeri uğraşp eyledi mi savaş* “Yemen kavmi ne yaptı ve Nakkaş’a ne oldu? Ordu, uğraşıp savaş eyledi mi” (288-8). *Şaḥa-ḥāneye girdi ol anşuzın / Hemān şürete eyledi tuş gözin* “O, meyhaneye girdi ansızın; hemen resme ilişdi gözü” (319-5). *Şunup tutdılar bağladılar elin / Tonın şoydılar eylediler yalın* “Uzanıp tuttular, elini bağladılar; elbisesini soydular, yalın eylediler” (299-6). *İkiledin oynadılar güldiler / Dügün eylediler ü şād oldılar* “Tekrar oynadılar, güldüler; düğün eylediler ve mutlu oldular” (353-7). *Beni yogiken şükr var eyledün / Bu kullaruḥa ihtiyār eyledün* “Beni yokken –şükür olsun- var eyledin; bu kullarının üzerinde seçkin eyledin” (364-5). *Hele nite kim senden incinmedük / Haḥ imānuḥı eylemesün gedik* “Hele, nitekim senden incinmedik; Allah, imanına zeval vermesin” (360-2). *Ṭaḥ atıcağaz gece olmaz ıraḥ /*

Güneş eylemez gökde yindek turaḥ “Tan atınca gece uzakta olmaz; güneş, gökte daima duraklamaz (batar)” (128-11). *Ëy göñlüm alan ‘âlem eger ğavġa tölarsa / Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuñ içün boş* “Ey gönlümü alan, âlem, eğer kavga ile dolarsa fikrimi, aşkın için boş eylemişim” (109-3). *Kılıç yalmanı nite kim ıldırım / Neye uğrasa eyler idi yarım* “Kılıç yalmanı, sanki yıldırımdır; neye değerse yarım eylerdi” (172-9).

3.3.1.1.4.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Figān étđ feryād u āḥ eyledi / Başın götürüp ağlayu söyledi “Figan etti, feryat ve ah eyledi; başını kaldırıp, ağlayarak söyledi” (45-2). *Nā-ġāḥ ne fitneyidi göründi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumu tār u mār* “Ansızın ne fitneydi ki gözüme göründü; gönlümü alarak aklımı karmakarışık eyledi” (79-2). *Bular ‘ışret ü zevk eylediler / ‘Aceb dürlü diller ki söylediler* “Bunlar, eğlendiler; acayip, türlü diller (sözler) söylediler” (228-14). *Kimesneyle eylerse ḥıṣm u küsü / Be-cid öyle tırur ki kalburda şu* “Birisine karşı kızgın olur veya ona küserse tıpkı kalburdaki su gibidir (kızgınlığı ve küslüğü çok kısa sürer)” (131-11). *Dürişün ki eyleyesiz ‘adl ü dād / Ki sizden kamu ola ḥoşnūd u şād* “Çabalayın ki adil ve yardımcı olasınız; (böylece) herkes, sizden hoşnut ve (sizin sayenizde) mutlu olsun” (356-10). *Şunuñ bigi eyleyeven mekr ü āl / ki aldayam u sen kamu malı al* “Öyle bir hile ve aldatmaca edeyim ki (onu) kandırayım ve sen (bu arada) bütün malı al” (179-11). *Yine çün ḥakınca nazar eyledi / İşin külli zār ü zeber eyledi* “Yine hakkıyla bakınca işini hepten altüst eyledi” (36-7).

b.İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Velî tenriye eyledi şükr öküş / Ki endişe eyledüğüm geldi tuş “Ama Tanrı’ya, düşündüğüm çok şey denk geldiği için çok şükreyledi” (320-14). *Sühey eyledi ol dem öküş figān / Yalıncaḥ nite kim anadan toġan* “Süheyl, o zaman sanki anadan yeni doğan çıplak (bebek) gibi çok fazla figan etti” (364-11). *Ben ayruḥsı bir fikir eylemişem / Bunı senden ayru ḥo söylemişem* “Ben, farklı bir fikir eylemişim; bunu (da) senden ayrı söylemişim” (313-10). *Çü elde ola kıymet olmaz u qadr / Kişi eyler özine çoḥ dürlü ġadr* “Elde kıymet olup kadir olmayınca kişi, kendisine çok türlü zulümler eder” (133-11). *Buyuram saña bir iş eyleyeler / Ki ‘ibret qala anı söyleyeler* “Buyurayım, sana öyle bir iş etsinler ki (bu) ibret olarak kalsın, söylesinler” (184-5).

c.Sıfat-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir sıfat-fiil grubudur da: *Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur* “Söz işiten endişe eyler olur; ona layık iş rehber eyler olur” (28-3). *Kişi eyler olsa iñen ihtiyāt / Yavuz kavm ile étmeye ihtilāt* “Kişi çok ihtiyat eyler olsa kötü kavim ile karışmamalı” (305-1). *Sen āh eyledüğüñ pes olmaya ‘ayb / Dağı bilmezem bundan ayruhsı ‘ayb* “Senin ah eylediğin, hiç (de) ayıp olmaz; ayrıca bundan başka (da) ayıp bilmem (ah eylemenin ayıp olması düşüncesi)” (134-1). *Velî tenriye eyledi şükr öküş / Ki endişe eyledüğüm geldi tuş* “Ama Tanrı’ya çok şükreyledi; endişe eylediğim (şey) denk geldi (diye)” (320-14). *Kazandüğün ayruğ böğün eyleyen / Yanılan u cānına kin eyleyen* “Kazandığımı biriktiren, yanılan ve canına kin eyleyen” (273-7).

d.Sıfat-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir isim-fiil grubudur da: *Çü ilm ola tön olmasa sehldür / Ki tön ile fahr eylemek cehldür* “İlim olsun, elbisinin olmaması kolaydır ki elbise ile övünmek cahilliktir” (16-1). *Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek ‘arz iñen sehl ola* “Hizmetinde ehil olan şu kimseye, sözü arzetmek çok kolay olur” (20-10). *Başa oldı vācib tamām eylemek / Eger māni ‘olmazısa devr-i felek* “Bana vacip oldu tamam eylemek eğer felek mani olmazsa” (25-9). *Gelicek ögi dēdi ēy cān oğul / Bu kaşd eylemek cānuña key degül* “Akı (başına) gelince ey can oğul, bu canına kastetmek iyi değil, dedi” (214-6). *Revā görmeñ indi telef eylemek / Kılıç yalmanına ‘alef eylemek* “Otu, kılıç yalmanında şimdi telef eylemeği reva görmeyin” (303-7).

e.Zarf-Fiil Grubu Oluşturanlar

Bu kullanımda birleşik fiil grubu aynı zamanda bir zarf-fiil grubudur da: *Eñ öñdün kişi eyleyicek güci / Ne aşşı peşmānlığı şoñ uci* “Kişi, ilk başta zulmedince sonunda pişman olmanın ne(dir) faydası?” (318-2). *Vaşıyyetlerin eyleyicek tamām / Kamu sözini söyleyicek tamām* “Vasiyetletlerini (ve) bütün sözlerini hepten söyleyince...” (364-1). *Kıyās eyleyicek niçe dönse hāl / Bu ‘ālemde dinlenmek ola muhāl* “Hâlin nasıl döneceğini kıyas eyleyince bu âlemde dinlenmek imkânsız olur” (367-10). *Dēyesin ki ululuk eyleyüben / Bizi kendü lutf ile toylayuban* “Diyessin ki; büyüklük ederek, bizi, kendisi, lütuf ile ağırlayarak...” (67-6). *Du ‘ā eyleyüben*

giderler şāra / Ki şallāh işüñi çalap başara “Dua ederek şehre giderler ki inşallah Allah, işini başarıya ulaştırın” (58-12). *Hemān lahza çözdü bölük saçların / Kemend eyleyüp atdı birin birin* “Hemen (o) anda bölük (bölük) saçlarını çözdü; kement (gibi) edip (aşağıya) sallandırdı bir bir” (115-12).

e.İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Dēdi şāhumuza sözün söyledüm / İşün kamu tedbirini eyledüm “Şahımıza sözünü söyledim; işin bütün tedbirini aldım, dedi” (180-3). *Buyurdu tîmārladılar yarasın / Dēdi eyleyem işinün çāresin* “Buyurdu, yarasını tedavi ettiler; işinin çaresini eyleyeyim, dedi” (304-4).

3.3.1.1.4.3. Cümlede Kullanılışına Göre İsim + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

a.Cümlede Yüklem Olarak Kullanılanlar

Pes ebleh kişi çünki tedbîrsüz / İşe şuna kendüzin eyler ucuz “Sonra, ahmak kişi, tedbirsiz (bir şekilde) işe atılarak kendisini ucuz eyler (değerini düşürür)” (340-4). *Üşendürme çadır kapusını aç / Ve ger ne girüp eylerem soymaç* “Üşendirme, çadırın kapısını aç; yoksa soymaç eylerim” (325-3). *Eger bu gece bashun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola ya yavuz* “Eğer bu gece baskın eylersek (acaba) nasıldır, iyi mi, kötü mü olur?” (173-4). *Gelecek yakın verdi aña selām / Süheyl eyledi aña karşı kıyām* “Yakın gelince ona selam verdi; Süheyl, ona karşı kıyam eyledi” (279-10). *Tamāmet birin birin eyledi ‘arż* “Hepsini, bir bir, tamamen arz eyledi” (283-15).

3.3.1.1.4.4. Diğer Özellikleri

a. Deyim Olarak Kullanılanlar

Dēdi ēy ata bu sözi söyleme / Bu derdümi birini biñ eyleme “Ey baba, bu sözü söyleme; bu derdimin birini bin eyleme! dedi” (39-5). *Cühūd anı gördi vü gitdi ögi / Dahı bir sözi eylemedi iki* “Cühūd, onu gördü ve aklı (başından) gitti; artık bir sözünü iki eylemedi” (207-6).

1.2.1.2. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grupları

Bu tür birleşik fiil gruplarında fiil unsuru yukarıdaki asıl yardımcı fiiller dışında kalan herhangi bir fiille kurulur. Bu gruplar, genellikle anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş

birleşik fiil gruplarına SN’de oldukça sık rastlanmaktadır ki bu şekilde kurulan toplamda yaklaşık olarak 4269 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bunlara, grubun fiil unsuru dikkate alınıp alfabetik olarak bakıldığı zaman şöyle veriler elde edilmektedir: *acı-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *acıt-* fiili kurulanların sayısı 1, *aç-* fiili ile kurulanların sayısı 65, *açıl-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *at-* ~*ad-* *adın-* fiilleri ile kurulanların sayısı 3, *ağ-* (*yükselmek, ağmak*) fiili ile kurulanların sayısı 11, *ağar-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *ağdur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ağla-* fiili ile kurulanların sayısı 13, *ağrı-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ağrıt-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ağ-* fiilli ile kurulanların sayısı 9, *ağdar-* (*aktarmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *ağıt-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *ağ-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *ağıt-* fiili kurulanların sayısı 6, *al-* fiili ile kurulanların sayısı 85, *al-* (*yanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *aldan-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *aldur-* fiili kurulanların sayısı 4, *alıver-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *ağ-* fiilli ile kurulanların sayısı 3, *ağıl-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *ağla-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *ar-* (*yorulmak, yorgun düşmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *ara-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *aş-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *aşın-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *aşur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *at-* fiili ile kurulanların sayısı 56, *atıl-* fiili kurulanların sayısı 1, *avın-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *ayır-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *ayrıl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *az-* fiilli ile kurulanların sayısı 6, *azdur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *azıhlan-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *bağışla-* fiili kurulanların sayısı 4, *bağla-* fiili kurulanların sayısı 25, *bağ-* fiili kurulanların sayısı 10, *bağ-* fiili ile kurulanların sayısı 12, *bağın-* fiili kurulanların sayısı 2, *ban-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *baş-* fiili ile kurulanların sayısı 13, *başdur-* fiili kurulanların sayısı 1, *başıl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *başar-* fiili ile kurulanların sayısı 24, *başla-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *bat-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *bekle-* fiili ile kurulanların sayısı 15, *belür-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *beñze-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *berkit-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *bırağ-* fiili ile kurulanların sayısı 37, *bırağ-* fiili ile kurulanların sayısı 18, *biç-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *bil-* fiilli ile kurulanların sayısı 82, *bile-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *bildür-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *bilin-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *bin-* fiili ile kurulanların sayısı 17, *bit-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *bitür-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *boşan-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *boyan-* fiili kurulanların sayısı 1, *boz-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *bozart-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *bozıl-* / *bozul-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *böl-*

fiili ile kurulanların sayısı 2, *bul-* fiili ile kurulanların sayısı 71, *bulan-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *bulaş-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *buldur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *bulın-* / *bulun-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *bulıvêr-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *bur-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *burtar-* (*burmak*, *buruşturmak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *buyur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *bük-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *bükül-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *büz-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *çağ-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *çal-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *çalın-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *çap-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *çat-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *çavlan-* (*ün salmak*, *şöhret kazanmak*) fiili kurulanların sayısı 1, *çek-* fiili ile kurulanların sayısı 37, *çekil-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *çevür-* fiili ile kurulanların sayısı 11, *çih-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *çık-* fiili kurulanların sayısı 20, *çıkar-* fiili ile kurulanların sayısı 14, *çök-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *dağıt-* fiili kurulanların sayısı 1, *dağ-* / *dağ-* / *dağın-* fiilileri ile kurulanların sayısı 3, *dart-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dê-* fiili ile kurulanların sayısı 29, *deg-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *degir-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *degşür-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *degür-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *del-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dep-* (*tepmek*, *vurmak*) fiili ile kurulanların sayısı 6, *depin-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *depre-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *depser-* (*ağzı kurumak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *dêr-* fiili ile kurulanların sayısı 32, *deril-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *dêrişdür-* (*dermek*, *toplamak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *dêrşür-* (*toplamak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *dêvşür-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *dırman-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *didre-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dik-* (*toprağa dikmek*; *yukarı doğru kaldırmak*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *dikil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dil-* (*bölmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *dile-* fiili ile kurulanların sayısı 15, *dilen-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dinle-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *diril-* fiili kurulanların sayısı 2, *doğın-* / *doğın-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *dög-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *dögin-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dök-* fiili ile kurulanların sayısı 48, *dökil-* / *dökül-* fiili ile kurulanların sayısı 17, *dölen-* (*huzur bulmak*, *sakinleşmek*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *dön-* fiili ile kurulanların sayısı 23, *dönder-* / *döndür-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *döşen-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *döy-* (*dayanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *dur-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *durış-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *dut-* (*tutmak*; *farz etmek*, *öyle saymak*) fiili ile kurulanların sayısı 55, *düket-* fiili ile kurulanların

sayısı 6, *düken-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *dür-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *düş-* fiili ile kurulanların sayısı 110, *düşür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *düz-* fiili ile kurulanların sayısı 52, *düzet-* (*düzeltemek, düzenlemek*) fiili ile kurulanların sayısı 6, *düzibil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *düzil-* / *düzül-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *egil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *egle-* (*eğlenmek, avutmak*) fiili ile kurulanların sayısı 7, *eg-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *ekle-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *eksil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *ér-* fiili ile kurulanların sayısı 27, *érgür-* (*eriştirmek*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *éribil-* (*erişebilmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *eri-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *ériş-* fiili ile kurulanların sayısı 18, *érişdür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *erit-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ériür-* (*erişmek, eriştmek*) fiili ile kurulanların sayısı 5, *esdür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *esle-* (*dinlemek*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *esri-* (*sarhoş olmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *év-* (*hızla gitmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *eyit-* (*söylemek*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *ez-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *ezil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *geç-* fiili ile kurulanların sayısı 40, *geçür-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *gel-* fiili ile kurulanların sayısı 93, *ger-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *getür-* fiili ile kurulanların sayısı 33, *gez-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *gezle-* (*okun gezini kırışe takarak çekmek*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *gir-* fiili ile kurulanların sayısı 65, *gider-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *git-* fiili ile kurulanların sayısı 67, *giy-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *gizle-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *gönül-* / *gönül-* (*yönelmek*) fiili ile kurulanların sayısı 11, *gör-* fiili ile kurulanların sayısı 149, *görin-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *göster-* fiili ile kurulanların sayısı 23, *götür-* fiili ile kurulanların sayısı 49, *göyün-* (*yanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 13, *göy(ü)ne-* (*yanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 10, *gözet-* fiili ile kurulanların sayısı 24, *gözle-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *gül-* fiili ile kurulanların sayısı 11, *güt-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *güven-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *ır-* (*ayrılmak*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *ısır-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ışı-* (*aydınlanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *ışıt-* (*aydınlatmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *iç-* fiili ile kurulanların sayısı 54, *içür-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ilet-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *ilin-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ilt-* (*göndermek*) fiili ile kurulanların sayısı 6, *in-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *inan-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *incin-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *incit-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *indür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *iñle-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *iste-* fiili ile kurulanların

sayısı 4, *isten-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *iş-* (*içmek*) fiili kurulanların sayısı 1, *işit-* fiili ile kurulanların sayısı 27, *işle-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *kaç-* fiili ile kurulanların sayısı 14, *kaçur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kah-* / *kahı-* / *kağ-* fiilleri ile kurulanların sayısı 4, *kal-* fiili ile kurulanların sayısı 83, *kaldur-* fiili ile kurulanların sayısı 13, *kalh-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kamaş-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kamaşdur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kan-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kanıh-* (*kanamak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *kap-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kapıl-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kar-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *kara-* / *karan-* (*beddua etmek*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *karar-* fiilli kurulanların sayısı 5, *karart-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *karıl-* fiilli kurulanların sayısı 2, *karış-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *karışdur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kaş-* (*kaçmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *kaşan-* (*idrar yapmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *katıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *katlan-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *kay-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kayna-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *kaynat-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kayur-* (*sakınmak, çekinmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *kaz-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kazan-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *kazı-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kemür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kes-* fiili ile kurulanların sayısı 12, *kesil-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *kımrat-* (*kıpırdatmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *kır-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kırıl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kısıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kısdur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kıy-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kız-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kızart-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *ko-* (*koymak, bırakmak*) fiili ile kurulanların sayısı 65, *kocat-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *koğ-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kondur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kop-* fiili ile kurulanların sayısı 10, *kopar-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *korh-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *koş-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *kov-* fiili ile kurulanların sayısı 11, *koy-* fiili ile kurulanların sayısı 21, *koyıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *kösil-* (*uzanmak, uzatmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *kur-* fiili ile kurulanların sayısı 14, *kırı-* / *kuru-* fiilleri ile kurulanların sayısı 12, *kurtar-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *kurtıl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *kurul-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *kurut-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *kuşan-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *okı-* / *oku-* fiili ile kurulanların sayısı 18, *olur-* (*oturmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *oğ-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *oğar-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *oğıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *otur-* fiili ile

kurulanların sayısı 18, *ov-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *oy-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *oyna-* fiili ile kurulanların sayısı 26, *öçür-* (*söndürmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *öğret-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *öğren-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *öl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *öp-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *ört-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *öt-* (*ses çıkarmak; geçmek*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *saç-* fiili ile kurulanların sayısı 21, *saçıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *sağla-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *sağla-* / *sağla-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *sağın-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şal-* fiili ile kurulanların sayısı 24, *şalla-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şan-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *şar-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şarar-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *sanç-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şat-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şataş-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *şav-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şavur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şavuşdur-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şay-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *seç-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sep-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sev-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sevin-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *şı-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *şığ-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *sıda-* (*kırmak*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *şığın-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *sık-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şın-* (*kırılmak*) fiili ile kurulanların sayısı 9, *sımarla-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şına-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sıva-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sız-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *sil-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *siviş-* (*sıvışmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *şol-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şor-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *şor-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *şoyıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *söyle-* fiili ile kurulanların sayısı 38, *şun-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *şuşa-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *sür-* fiili ile kurulanların sayısı 30, *sürü-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şaş-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şaşur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şeş-* (*çözmek*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *şeşil* (*çözölmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *şişle-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şad-* *şat-* fiilleri ile kurulanların sayısı 2, *tadur-* fiili kurulanların sayısı 2, *şagıt-* / *şagıt-* fiilleri ile kurulanların sayısı 7, *şagıl-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *şagla-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *şam-* (*damlamak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *şarat-* (*çekmek*) fiili ile kurulanların sayısı 16, *şası-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şas-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şayan-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *şoğ-* fiili ile kurulanların sayısı 12, *şoğra-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *şoğrat-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şoğrıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *şokı-* (*vurmak*) fiili ile kurulanların sayısı

2, *tol-* fiili ile kurulanların sayısı 21, *tol-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *tol-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *toldur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *toy-* fiili ile kurulanların sayısı 6, *tulun-* (*kaybolmak, örtülmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *tur-* (*ayağa kalkmak, durmak, bulunmak*) fiili ile kurulanları sayısı 48, *tur-* (*karşılaşmak, vuruşmak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *turu-* (*durmak, sakinleşmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *turut-* (*durdurmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *tut-* fiili ile kurulanların sayısı 177, *tutul-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *tutu-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *tutun-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *tutu-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *tüz-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *uç-* fiili ile kurulanların sayısı 16, *uç-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *uç-* fiilleri ile kurulanların sayısı 3, *uç-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *uğ-* fiili ile kurulanların sayısı 20, *uğ-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ula-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *um-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *un-* / *unut-* fiilleri ile kurulanların sayısı 10, *un-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *ur-* (*vurmak*) fiili ile kurulanların sayısı 124, *ur-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *urun-* (*dövünmek*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *u-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *u-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *u-* (*parçalamak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *ut-* (*yenmek*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *uy-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *uyan-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *uy-* / *uyu-* fiilleri ile kurulanların sayısı 2, *tuy-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *uz-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *uz-* / *uz-* fiilleri ile kurulanların sayısı 21, *ü-* (*birikmek, toplanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *ü-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *ü-* (*musallat etmek*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *üz-* (*kesmek, koparmak*) fiili ile kurulanların sayısı 24, *üz-* / *üz-* (*kopmak, koparılmak*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *var-* fiili ile kurulanların sayısı 38, *v-* fiili ile kurulanların sayısı 154, *v-* (*göndermek*) fiili ile kurulanların sayısı 6, *y-* (*yaklaşmak*) fiili ile kurulanların sayısı 6, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yan-* fiili ile kurulanların sayısı 29, *yandur-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *yan-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *yap-* (*yapmak, kapatmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yap-* (*bağlanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yap-* (*kapanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yap-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 9, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *y-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *y-* (*yapmak*) fiili ile

kurulanların sayısı 2, *yasta-* (*yaslamak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yastan-* (*yaslanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 2, *yaşur-* (*gizlemek*) fiili ile kurulanların sayısı 3, *yat-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *yavıt-* (*gizlemek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yavşur-* (*yapıştırmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yayıl-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *yayın-* (*yayılmak*) fiili ile kurulanların sayısı 4, *yaz-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *yazıl-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *yê-* fiili ile kurulanların sayısı 100, *yêdür-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yelten-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yêñ-* fiili ile kurulanların sayısı 4, *yêrin-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *yêt-* fiili ile kurulanların sayısı 14, *yêtür-* fiili ile kurulanların sayısı 5, *yéyil-* fiili ile kurulanların sayısı 2, *yığ-* fiili ile kurulanların sayısı 3, *yıñ-* / *yık-* fiilleri ile kurulanların sayısı 7, *yıkıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yırla-* (*şarkı söylemek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yırt-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *yil-* (*koşmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yitür-* (*kaybetmek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yol-* fiili ile kurulanların sayısı 7, *yolın-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *toy-* (*silmek, dağıtmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yören-* (*çevresinde dolanmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yu-* (*yıkamak*) fiili ile kurulanların sayısı 7, *yudıl-* (*yutulmak*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yum-* fiili ile kurulanların sayısı 8, *yumıl-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yut-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yuvıt-* (*gizlemek*) fiili ile kurulanların sayısı 1, *yüklen-* fiili ile kurulanların sayısı 1, *yüri-yürü-* fiilleri ile kurulanların sayısı 4, *yüz-* fiili ile kurulanların sayısı ise 2'dir. Bunlar, *yardımcı fiiline göre, isim unsurunun kelime ya da kelime grubu oluşuna göre ve öge sıralamasına göre anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiiller* başlıkları altında ele alınmıştır. Şöyle ki:

1.4.1.2.1.Yardımcı Fiiline Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

1. Yardımcı Fiili “acı- / acıt-” Olanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Ol aracıkda kındı vü aç idi / Ža'if oldu vü yüregi acıdı* “O aracıkta konakladı ve aç idi; zayıfladı ve yüregi acıdı” (254-8). *Bu şuyile hem iri ola tenüm / Yüregümi acıtmağıl ey cānum* “Bu su ile hem iri ola benim; ey canım, yüregimi acıtma” (218-3). *Yatup kaç gün anda niçe aç idi / Anı işidicek içi acıdı* “Yatıp orada kaç gün nasıl (da) aç idi; onu işitince içi acıdı” (323-7).,ü

2. Yardımcı Fiili “aç- / açıl-” Olanlar

Bu kullanımda, isim unsurunun sıklıkla *göz* kelimesinden oluşması dikkat çekicidir: *Dêdi hây benem şāh-ı fağfurun kızı / Yüzüme bahadurmağa açğıl gözi* “Hey, Fağfur Şah’ın kızı benim, yüzüme bakmak için gözünü aç” (206-9). *Gözün açdı buldı özin nâz ile / Yigit oldu beslendi i ‘zâz ile* “Gözünü açtığından beri kendisini naz içinde buldu; genç oldu, hürmet ile beslendi (yetiştirildi)” (50-5). *Bu ‘ışkı gizlemege dürişdüm başarımadum / Hem ‘ışkı gâlib oldu benüm sırrımı açar* “Bu aşkı gizlemeyi başaramadım; hem aşkı galip oldu, benim sırrımı açar” (79-5). *Du ‘â eylegil ü söz açğıl biraz* “Dua eyle ve söz aç biraz” (138-15). *Kişi esrük olsa yâ dili yavuz / Söz açup anuñ ile düşişmeñüz* “Kişi, sarhoş ya da kötü sözlü olsa söz açıp (da) onunla (birbirinize) düşmeyiniz” (358-4). *Teferrüc edesin gözün açıla* “Teferrüc edesin (ki) gözün açılsın” (71-7). *Senün yoldaşuñ yoğdur yarağun / Nitesi açıla kaçuñ karağun* “Senin yoldaşın, teçhizatın yoktur; nasıl kaçın gözün açılsın?” (283-9). *Uyır ola halvetde tursun örü / Humārumuz açmağa gelsün berü* “Halvette uyursa ayağa kalksın; sarhoşluğumuzu gidermek için (bizi ayıltmak için) öne çıksın” (166-3). *Birini okur katına ol pādīshāh / Açar rāzını söyler kılur āh* “Padişah, birisini huzuruna çağırır; sırrını açar, ah eder” (4014). *Ki oğlan hoş olmuş iken anşuzın / Gêrû şayru oldu açmaz gözün* “...Ki oğlan hoş olmuşken (iyileşmişken) ansızın tekrar hasta oldu, gözünü açmaz (kendisine gelmez)” (49-13).

3. Yardımcı Fiili “ağ- / ağdur-” Olanlar

Genelde isim unsuru *taht* “taht” kelimesinden oluşmaktadır: *Pes ağdurdı tahta dutuban elin* “Sonra, elini tutup (onu) tahta ağdırdı (hükümdar ilan etti). *Anuñçün ki bine vü göge ağa* “Onun için ki (bineğe) bine ve göge ağa (yüksele)” (12-4). *Revādur eger ol ağa tahtuma* “Eğer o tahtıma ağsa (hükümdar olsa) (bu) revadır (uygundur)” (29-13).

4. Yardımcı Fiili “ağar-” Olanlar

Grubun isim unsurunu *göz*, *sakal*, *baht* “baht, talih”, *tan* “tan, şafak” kelimeleri oluşturmaktadır: *Göz ağarsa görmez işit bu sözi / Anuñ kararup görmez idi gözi* “Göze ak düşse görmez, bu sözü işit; onun (ise) gözü kararmış, görmezdi” (225-9). *Ağardur sakalı karardur gözi* “Ağardır sakalı, karartır gözü” (281-6). *Benüm kara bahtum kaçan ağara* “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak?” (234-9). *Çü başladı ağarmağa*

tan yeri / Bahār kız görür o kolaysuz eri “Tan yeri ağarmaya başlayınca kız bakar zorlu (yenilmesi güç) erkeği görür” (159-12).

5. Yardımcı Fiili “ağla-” Olanlar

Genellikle “kan ağla-” şeklinde kullanılmıştır: *Eger güldi gül sonra kan ağladı* “Gül eğer (başta) güldüyse sonra kan ağladı” (178-10). *Ki bu cānumı beladan kırtara / Kan ağlamağ u naleden kırtara* “...Ki bu canımı beladan kurtarsın; kan ağlamak ve feryat figandan kurtarsın” (196-10). *Süheyl anda kalmışdı kan ağlayu* “Süheyl, kan ağlayarak orada kalmıştı” (100-10). *Gerek gülmek ile şavaydı suçu / Ne gülmek ki kan ağlar idi içi* “Suçu, gülmekle savmalıydı; ne gülmesi, içi kan ağlardı” (150-15).

6. Yardımcı Fiili “ağrı- / ağrı-” Olanlar

Üşendüm ü gönlüm inen ağrıdı “Üşendim ve gönlüm çok kırıldı” (199-6). *Niçe yıllar ağrıtmışam başımı / Gece gündüz akıtmışam yaşımı* “Nice yıllar ağrıtmışım başımı (üzülmüşüm); gece gündüz akıtmışım yaşımı (ağlamışım)” (374-5). *Süheyl eydür ohtı degül ol sözün / Başunuzu ağrıdı sarvan sizün* “Süheyl (şöyle) söyler: O sözün zamanı değil; sizin başınızı ağrıtacağım (sizi rahatsız edeceğim)” (120-6).

7. Yardımcı Fiili “ah- / ahıt- / ak- / akıt-” Olanlar

Kızun ışkına göñül ahduğunu “Kızın aşkına gönül aktığını...” (329-11). *Gözinden yüregi kanı ahıdıdı* “Gözünden yüreginin kanı aktı (içten ağladı)” (134-7). *Ahıdurdu yaşlarını yüzine* “(Göz) yaşlarını yüzüne akıttı (ağlardı)” (270-13). *Ki gövdem eriyе vü yaşum aka / Yarın sen veresin cevābın hağa* “...Ki gövdem eriyе ve yaşım akarsa (ağlarsam) yarın sen Allah’a cevabını verirsin” (93-13). *Gözünün yaşı ağıdı nite ki seyl* “Gözünün yaşı tıpkı sel gibi aktı” (331-15). *Anı göricek ol yaña akmağıl* “Onu görünce o tarafa meyletme” (95-7). *Ṭama bahma kaldurma ašlā başun / Kurutma belünjı akıtma yaşun* “Başını kaldırma, dama bakma; aklını zayi eyleme, gözyaşını (da) akıtma (ağlama)” 107-3). *Çü yürüye keklik şanasın seker / Çü söyleye ağzından akar şeker* “Yürüyünce sanki keklik seker; konuşunca (da) sanki ağzından şeker akar (ağzından bal damlar)” (74-11). *Ve ger ne kızıl dil niçe kara baş / Kurutdı vü gözlerden akıtdı yaş* “Yoksa kızıl dil nice kızıl başları kuruttu ve gözlerden yaş akıttı (nicelerini ağlattı)” (243-14). *Görürsen şuda gölgesin bakmağıl / Yüzin görmege şu bigi akmağıl* “Suda gölgesini görürsen bakma; yüzünü görmek için su gibi akma (meyletme)” (91-7).

8. Yardımcı Fiili “al- / aldur- / alivèr-” Olanlar

Bu grubun isim unsurunu genellikle *göñül* “gönül” kelimesi oluşturmaktadır: *Bugün dahı sen şabrı elüñe al / Otur yè vü iç oyna kopuzu çal* “Sen bugün de sabrı eline al; otur ye ve iç, kopuzu çal, oyna” (95-5). *Bu teşviş elinden beni hem sen al / Baña öğredüvèr ü tedbir al* “Bu karmaşıklığın elinden beni hem sen kurtar; bana öğretiver ve (sen de) tedbir al” (113-6). *Ki oğlum gidiser ü ben kaluram / Elüm ile uş cānumı aluram* “...Ki oğlum gidecek ve ben kalacağım; (o zaman) elimle işte (bu) canımı alırım” (53-10). *Bu kez gördi bir hoş şüretlü kişi / Ki göñlini aldı anuñ bakışı* “Bu defa hoş görünürlü bir kişi gördü ki onun bakışı gönlünü aldı” (60-7). *Dêrişdürdi saçların tîzcegin / Revân oldu aldı süheylüñ ögin* “Saçlarını hemen topladı; yürüdü, Süheyl’in aklını aldı (kendisinden geçirdi) (104-4). *Velî bildi kim göñlin aldurdı* “Ama bildi ki gönlünü aldırdı (âşık oldu). *Kişi kimseye eylemiş ola güç / Ökincin alivèrür idi şoñ uc* “Kişi, birisine zulmederse (o kimse) sonunda öcünü alır” (368-10). *Ne kim dêr ise vèr anı şatun al* “(Her) ne ki derse ver, onu satın al” (204-7). *Yanın aluban yatup anrâr idi / Yavuz it gibi her dem ıñrâr idi* “Yanını alarak (yan yatarak) yatıp yuvarlanırdı; kötü köpek misali her an homurdanırdı” (272-1). *Çamu şâkir ü şâd u şarhoş olup / Revân oldu her biri bahşiş alup* “Hepsi şükreden (bir hâlde) mutlu ve sarhoş olup (ve) bahşiş alıp yola koyuldular” (353-4). *Çağ atınca hazz almadı uyğudan / Ağaca yapışmış idi çorğudan* “Tan atana kadar uykudan haz almadı; ağaca yapışmıştı korkudan” (270-11). *Atasından ol genc kim çaldı / Anı verdi çalka vü du ‘â aldı* “Babasından kalan o hazineyi, halka verdi ve (karşılığında da) dua aldı” (369-15). *Eger māl ise avcum içinde yel / Ve ger zühd ise anı hoç aldı sêl* “Eğer (söz konusu) mal ise o, avucumun içinde yel(dir); eğer züht ise onu da yel aldı (hiç etti) (376-12). *Senüñ ile arçalaşuban ökinç / Alam...* “Seninle yardımlaşarak öç alayım” (293-2). *Hemân lahza kim anı uyhu alur* “Hemen (o) anda ki onu uyku alır (uyuklar)” (192-4). *İki gözün öpdü vü aldı elin* “İki gözünü öptü ve elini tuttu” (117-6). *Ne var yığdum u gizledüm ise genc / Kimesneden almamış olam ilenç* “Hazine yığıp gizledim ise (bunda) ne var? Kimseden beddua almamış olayım ” (355-14). *Göñül hoşluğundan sen al hışşayı* “Gönül hoşluğundan sen al hisseyi” (280-13). *Selāmını aldı çü vèrdi selām / Ağırladı vü hüñmet êtdi tamām* “Selam verince selamını aldı; (onu) ağırladı ve çok hüñmet etti” (265-12). *Hemân lahza kim anı uyhu alur / Düşinde süheylî görür kim gelür* “Hemen (o) anda onu uyku alır (uyuyakalır); düşünde görür ki Süheyl gelir” (192-4).

9. Yardımcı Fiili “ağ- / ağıl-” Olanlar

Bizüm bir ulu şāhumuz var idi / Ki eylük ile ağılurdu adı “Bizim adı iyilikle anılan bir ulu padişahımız vardı” (240-15). *Şehet niçe devrān dōne henüz / Hikāyet olup dilde ağılavuz* “Şayet, devran henüz nice (yıllar) dönse (de) (biz) hikâye olup dilde anılırız (söyleniriz, unutulmayız)” (229-13). *Seni mihr-bān kişi gördüm ihen / Yavuz kimse olmaz duz etmek anan* “Seni, çok merhametli (bir) kişi (olarak) gördüm; (zira) kötü kimse tuz ekmek (hakkını) anan (gözeten birisi) olmaz (nankör birisi olur)” (186-10).

10. Yardımcı Fiili “ağla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun sayısı 3’tür. Tek örnek veriyoruz: *Çü işkuş kişi ağlaya kıymetin / Anı sürmege bağlaya himmetin* “Kişi, aşkın kıymetini anlayınca onu devam ettirmeye bağlasın himmetini” (131-12).

11. Yardımcı Fiili “ara-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru *ağız* “ağız” ve göñül “ağız” kelimeleri kullanılarak oluşturulmuştur: *Ki ol zengîye var u ağzın ara / Senün söyledüğünî ol çün göre* “Senin söylediğini onun görmesi için o zenciye var ve ağzını ara” (251-4). *Eyitdi bizüm şāhumuz nev-bahār / Beni vëribidi ki göñlüñ arar* “Bizim şahımız Nev-bahâr, beni (senin) gönlünü aramak için (niyetini öğrenmek için) gönderdi, dedi” (112-2). *Diler kim benüm göñlümi arar* “Benim gönlümü aramak ister” (347-6).

12. Yardımcı Fiili “aş- / aşur-” Olanlar

Ki bir gün ola kim su başdan aş / Dokınur olursa ayağın taş “Ayağın taş dokunursa (en ufak bir zarar dahi görürsen) bir gün ola ki su baştan aşar (iş işten geçer)” (362-6). *Çü iş hadden aşdı vü su başdan / İki çeri top kaldı savaştan* “İş hadden, su (ise) baştan aşınca iki ordu, bütünüyle kaldı savaştan” (172-12). *Gün aşmadı bir gün içinde bular / Yarar bilmege ne kadar gıtdiler* “Gün doğmadan bir gün içinde bunların ne kadar gittiğini bilmeye değer” (180-7). *Degül at ki depdi devletin / Başına aşurdu cihān miñnetin* “Teptiği at değil ki devletini (geri) tepti; cihanın mihnetini başına aşır (üzerine aldı)” (162-11).

13. Yardımcı Fiili “at- / atıl-” Olanlar

Bağışla vü tağıd u at yabāna / Çü işitdi nakkāş kıldı senā “Bağışla, dağıt ve yabana at; Nakkaş, (bunu) işitince (onu) methetti” (56-3). *Biri süci idi hoş içdi anı /*

Sözüñ şımadı atdı oda cānı “Birisi içki idi, onu içti; sözünü kırmadı canını ateşe (tehlikeye) attı” (87-15). *Dēdi ēy ciger-gūşem açğıl gözüñ / Dirīgā ki atduñ oda kendüzüñ* “Ey ciğerimin köşesi, aç gözünü; eyvah ki kendini ateşe attın (kendi kendini tehlikeye attın)” (37-12). *Göñül bağladılar u cān atdılar* “Gönül bağladılar ve can attılar (çok istediler)” (319-1). *Ṭaḥ atıcağız yine görmüş idi / Ki ol kamusı şuya girmiş idi* “Tan atınca (şafak sökünce) yine görmüştü ki onların hepsi suya girmişti” (195-12). *Elüñden gelür almağ u satmağ / Bağışlamağ u yabāna atmağ* “Almak, satmak; bağışlamak, yabana atmak (senin) elinden gelir” (208-13).

14. Yardımcı Fiili “ayrıl-” Olanlar

Grubun isim unsuru *cān* “can” kelimesinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Dirīgā esirgeyicim yok benüm / Ġarīblıkda uş ayrılısar cānum* “Eyvah, benim (bir) esirgeyicim yok; gurbette işte ayrılacak canım (öleceğim)!” (93-10). *Şunuñ bigi ışk odı yahtı anı / Şanasın ayrıldı tenden cānı* “Aşk ateşi onu öyle (bir) yaktı ki sanki tenden canı ayrıldı (öldü)” (36-8).

15. Yardımcı Fiili “az- / azdur-” Olanlar

Grubun isim unsuru *yol* “yol” kelimesinden oluşmaktadır. İki örneğini veriyoruz: *Bunuñ bigi anuñ bigi işledüm / Yol azdum şanurduñ yola başladum* “Öyle bir şey yaptım ki; yol azdım (yolumu kaybettim), sanki yola başladım” (327-3). *Görüp ṭaḥa kalup yolın azduğın / Anuñ kubbeye şüretin yazduğın* “Görüp, hayrette kalıp onun resmini kubbeye çizdiğini...” (185-4).

16. Yardımcı Fiili “bağla-” Olanlar

Sen işbu gece bu işe bağla bēl / Getür balta vü ḥācet olmaya bil “Sen, işte bu gece bu işe bel bağla; getir balta(yı) ve bel’e gerek kalmasın” (130-2). *İşitdi anı çün öküş ağladı / Çeri şaluban yolları bağladı* “Onu işitince çok ağladı; ordu sevk ederek yolları bağladı (gidilecek yolları tuttu)” (311-12). *Göñül bağladılar u cān atdılar / Şāruñ kapısına degin gitdiler* “Gönül bağladılar ve can attılar (çok istediler); şehrin kapısına kadar gittiler” (319-1). *Aḥa dēdi naḳḳāş ki ağlamağıl / Gözüñ açğıl işüñi bağlamağıl* “Nakkaş; ona ağlama, gözün aç (kendine gel) ve işini bağlama (işine ket vurma), dedi” (97-10). *Divār naḳşına ḥaṭıruñ bağlama* “Hatırını (gönlünü) duvar(daki) nakşa bağlama” (38-12). *Çü ışkūñ kişi anlaya kıymetin / Anı sürmege bağlaya himmetin* “Kişi, aşkın kıymetini anlayınca onu devam ettirmeye gayret etsin”

(131-12). *Bunu söyledi zâr zâr ağladı / Sürüp ferzini şeh yolını bağladı* “Bunu söyledi, zar zar ağladı; atını sürüp şah yolunu bağladı (gidecek yerini kapadı)” (148-2). *Ecel kişinin bağlayıcak gözün / Bilüsin alur örce eyler sözün* “Ecel, kişinin gözünü bağlayınca aklını alır; sözünü kızgın hâle getirir” (181-1). *İleyinde yüzini yere urur / Elin bağlayup karşısına turur* “Karşısında yüzünü yere vurur (secdeye gider); el pençe olup karşısında durur” (70-15). *Yakın geldiler baş yere urdılar / İleyinde el bağlayup turdılar* “Yakın geldiler, baş(larını) yere koydular (secdeye gittiler); (onun) karşısında el pençe olup durdular” (238-13). *Giderdi ümîzin haka bağlayu* “Ümidini Allah’a bağlayıp giderdi” (165-12). *Kiminceleri bağladılardı saf / Kimi çevre otlarlar idi ‘alaf* “Kimileri, saf bağlarlardı (saf tutarlardı) kimi(leri de) çevrede ot otlarlardı” (228-6). *Aña boyalı bîz yêter ola pes / Çü bağlaya dîbâ vü çîne heves* “Çin’e (gitmeye) ve ipekli kumaşa heves edince ona boyalı kumaş yeterli olur” (226-14).

17. Yardımcı Fiili “bah- / bak- / bakın-” Olanlar

Öñüne bah u baş kaldırmağıl / Ögünge varın aña bildürmegil “Önüne bak (kendi işinle ilgilen) ve baş kaldırma; aklında var olanı ona bildirme” (102-9). *İki oğluna bahdı kıya kıya* “İki oğluna sert sert (öfkeli öfkeli) baktı” (143-10). *Göñül göziyle bahsun cemâline yârıñ* “Yârin yüzüne gönül gözüyle baksın” (82-2). *Şu kimse ki ‘ibret göziyle bakā / Çü bile ki ‘âlemde yokdur beķā* “İbret nazarıyla bakan şu kimse, bilir ki âlemde beka yoktur (her şey sonludur)” (304-8). *Eger diler iseñ ki işün bite / İleyüne bak gözlemegil öte* “Eğer işinin bitmesini dilersen önüne bak (kendi işinle ilgilen), öteyi gözetleme (başka şeylerle uğraşma)” (94-5). *Sen anda kan u bunda ger ben süci / İçem ne yüz ile bakam şon ucu* “Sen, orada kan; ben burada içki içeyim (böyle olunca) hangi yüz ile bakarım (sana) sonra?” (295-15). *Çü gördi ki ol kendüzin sakınur / Ne oynar ne çevresine bakınur* “Gödü ki o kendisini sakınır; ne oynar ne de başkasıyla (başka şeyle) ilgilenir” (103-9). *Sübaşî sözinden nakķāş çıkmadı / Yêrin bekledi vü gêrû bakmadı* “Nakķaş, subaşının sözünden çıkmadı; yerini sağlamlaştırdı ve geriye bakmadı” (182-3). *Bunu dēdi vü egri bahdı kıza / Kıyās eyle gör kız nitesi kıza* “Bunu dedi ve ters (öfkeyle) baktı kıza; kıyas eyle ki kız nasıl kızar” (152-9). *Kaķıyup yavuz bahdı baķtum baña* “Baķtım, öfkelenip bana kötü baktı” (206-10). *Görür kim güyüptür aña nev-bahār / Ne vakñin gele dēyü yola bakār* “Nev-bahār’ın onu beklediğini, ne vakit gelecek diye yola baktığını (beklediğini) görür” (124-5). *Bahār idi ol zindan-vān eline* “Zindancının eline bakardı (umudunu ona bağlamıştı)” (250-9).

18. Yardımcı Fiili “baş- / başıl-” Olanlar

Revân başdı taşra eşikden ayağ / Yêyesi buyurdi ki birkaç çanağ “Hemen, ayak bastı (içeri girdi) dışarı eşikten; birkaç çanak yiyecek buyurdu” (118-7). *Ğara kayğı göñlini başdıydı* “Gönlünü kara (bir) kaygı bastı (içini sıktı)” (149-4). *Kimisini başmış keçi bigi kıl* “Kimisini keçi gibi kıl basmış (vücudunu kıl kaplamış)” (228-4). *Süheyle hem eydür idi dem-be-dem / Ki çünki ilüme başduñ kadem* “Hem Süheyl’e, anbean ilime ayak bastın, der idi” (351-8). *Ğazâ baş götürse başılur bilü / Anı işler uşlu ki eyler delü* “Kaza, baş kaldırsa (ortaya çıkısa) bilgi hükümsüz kalır; onu yapar akıllı ki deli (onu) yapar” (276-2). *Başılurken ayağlar altında ol / Nite buldı başlar üstünde yol* “O, ayaklar altında ezilirken (çok kötü, aşağılık durumdayken) nasıl (oldu da) başlar(ın) üstünde yer buldu (çok değer görür hâle geldi)?” (305-9). *Anuñ ni metin başdı vü etti güç / İli dutuban şahı oldu şoñ uç* “Ona nankörlük ve zorbalık etti; memleketi zaptederek sonunda (oranın) şahı oldu” (285-2).

19. Yardımcı Fiili “başar-” Olanlar

İsim unsuru genellikle iş “iş” kelimesinden oluşmaktadır: *Beliñleyü tırdı girdi şāra / Yigit kür gerek şārda iş başara* “İrkilerek kalktı, şehre girdi; yiğit ve cesur olmalı (ki) iş başarsın (işin üstesinden gelsin)” (162-15). *Velî bu aradan dēdügün şara / Kişi olur ise ki yol başara* “Ama bu aradan dediğin şehre, kişi olursa yol gider (yol kat eder, mesafe alır)” (288-11). *Eñ öñdin ki erişdiler bir şāra / Nakķāş diledi ki hüner başara* “En önce ki bir şehre ulaştılar; Nakkaş diledi ki bir hüner başara (hüner göstere)” (56-5). *Niçeme başarımaz idüm yolu / Ben işbu aracuğa uğrayalı* “Ben buraya uğrayalı her ne kadar yolu gidemesem (yürüyemesem) de...” (334-2).

20. Yardımcı Fiili “başla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsurunu yol ve söz kelimeleri oluşturmaktadır: *Söze başladı oturdı yanına* “Söze başladı (konuştu), oturdu yanına” (60-13). *Yol azdum şanurdum yola başladum* “Yolu kaybettim sanırdım yola başladım (yola girdim)” (327-3). *Şanur kim süheyldür ola yol başlayan* “Yola girenin Süheyl olduğunu sanır” (159-1).

21. Yardımcı Fiili “bat-” Olanlar

Yüridi vü girdi hemān mîşeye / Cühûd indi batdı endîşeye “Yürüdü ve girdi hemen meşeye; Cühûd, (attan) indi ve endişeye gark oldu” (272-3). *Melûl oldu*

kayğuya batdı yine / Döşeginiñ üstine yatdı yine “Melul oldu kaygıya daldı yine; döşeginin üstüne yattı yine” (60-6). *Süheyl anı görürdi hayrân kalup / Gehî fikre batup gehî şād olup* “Süheyl, hayran kalıp, bazen düşünceye dalıp bazen (de) mutlu olup onu görürdü” (118-3). *Karınca ayağına batsa diken / Çıkarurdu aslan er iken* “Karıncanın ayağına diken batsa (canı en ufak şekilde yansa bile) aslan erkenden onu çıkarırdı” (301-15). *Deriñ fikre batmışdı bengî bigi* “Derin fikre dalmıştı esrarkeş gibi” (277-10). *Yıyılubanın batıcagız kana / Kılıçları katılmaz idi kana* “Yayılıp kana batınca (kana dalınca) kılıçları kına girmezdi (artık) (sürekli savaş ederlerdi)” (285-9). *Bilür dün uzunun eşikde yatan / Ne bilsün döşek içine batan* “Gecenin uzunluğunu eşikte yatan bilir; döşek içine batan (rahat olan, yaşayan) ne bilir?” (276-5).

22. Yardımcı Fiili “bekle-” Olanlar

Yırın yırladı vü yerin bekledi / Sınuhlu gönülcüğünü ekledi “Şarkısını söyledi ve yerini sağlama aldı; kırık gönlünü onardı (iyi etti)” (109-6). *Gün ola ki unıdasın kamusun / Gerek er kişi bekleye nāmusın* “Gün olur hepsini unutursun; er kişi, namusunu gözetmeli (ona sahip çıkmalı)” (280-10). *Süci içen kişi nite bekleye rāz* “İçki içen kişi, sırrı nasıl saklar?” (79-12). *Kamu ittifāk ile dil üşürüp / Edep bekleyüp sözlerin bişürüp* “Hepsi, ittifakla dil birliği edip, edebe riayet edip, sözlerini pişirip (düşünüp taşıyıp)...” (335-2). *Hep eylüge bağlayuban himmetin / Ulu begleriñ bekleyüben hürmetin* “Himmetini hep iyiliğe bağlayarak, ulu beylerin hürmetini gözleyerek...” (339-1). *Vefā beklemekde kuşana kuşak / Tuta gönlini her bir işde aşah* “Vefaya sadık kalmaya (ahde vefa göstermeye) hazırlansın (gayret etsin); her bir işte gönlünü alçak tutsun” (332-12).

23. Yardımcı Fiili “belür- / belürt-” Olanlar

İsim unsuru genellikle *uc* “uç” kelimesinden oluşmaktadır: *Bolay kim belüre bu arada uc* “Belki bu arada uç belirir (belli olur)” (248-7). *Dönüp oğlu eydür ki içmen süci / Bu az iş degül bir belürsin ucu* “Oğlu, dönüp; içki içmeyin, bu az (bir) iş değil, (hele) ucu belirsin (belli olsun), (diye) söyler” (166-12). *Ki ne kimseye gösterürdi yüzi / Ne toprağda belürürdi izi* “...Ki ne kimseye yüzünü gösterirdi ne (de) toprakta belirirdi izi (ortaya çıkarırdı)” (290-2). *Kişiniñ ne var ise niyyeti / Belirdür budur ulu hāşiyeti* “(Bir) kişinin ne niyeti varsa ortaya çıkarır; büyük özelliği budur” (282-6).

24. Yardımcı Fiili “bez- / b  z-” Olanlar

Ol ten ki c  n   olmaya diri geze benven / Kişi ki i  en c  n u cih  ndan beze benven “Canı olmayan, diri gezen o ten ki benim gibidir; can ve dünyadan çok bezen kişi benim gibidir” (192-7). *Oranını bilmezse t  zcek azar /   amu andan ol c  n  ndan b  zer* “Haddini bilmezse hemen azar; herkes ondan; o (da) canından bezer (hayatından bıkar)” (226-2). *Başımdan i  en bezmi  em     re ne / Y  rumdan   m  z   zmi  em     re ne* “Başımdan çok bezmi  im (canımdan geçmişim)     re ne(dir)? Y  rimden ümidimi kesmi  im     re ne(dir)?” (238-8).

25. Yardımcı Fiili “bıra  - / bira  - / bira  -” Olanlar

Başın   aldurup a  sızın ba  tı / Y  re n  musın k  ll   bira  dı “Ba  ını kaldırıp a  sızın baktı; namusunu tamamen yere bıraktı (namusunu hiçe saydı)” (103-14). *Bira  madı asla n  zar   ama ol* “O, asla dama bakmadı” (109-7). *‘Aceblemen  z ki her ki ‘ışka uya / Meşeldür kil  min birağur suya* “Her kim ki aşka uyarsa, meseldir: Kilimini suya bırakır (kendisini koyverir) (bu yüzden ona)   a  ırmayınız” (96-9). *  utildum çevüklük ile tuzağa / Bira  dum g  n  h ile c  n   duza  a* “  eviklik ile tuzağa tutuldum; günah ile (de) canımı tuzağa bıraktım (tuzağa kapıldım)” (149-9). *  r  nd   erenler idi   amusı / Bira  mı  lar idi y  re n  musı* “Hepsi (de)   e  kin erenlerdi; namuslarını yere bırakmışlardı (namus konusunu bir tarafa bırakmışlardı)” (297-1). *Yemende güneş görmez iken yüzin / Bira  dı bu misk  nlig   kend  z  n* “Yemen’de güneş (dahi) yüzünü görmezken (  imdi) bu miskinli  e bıraktı kendisini” (103-14). *Gelüp   alanına bu sözi d  di /   amunun i  ine bira  dı od  * “Gelip kalanına bu sözü dedi; hepsinin i  ine ateş bıraktı (hepsini huzursuz etti)” (41-10). *Kişi gelmeyecek yab  na bira  * “İnsan gelmeyince yabana bırak (hiçe say)” (15-14). *Kime olur ise siz eyl  k   ılu   / Siz eyl  gi şuya bira  u   gid  n* “Kime olursa (olsun) iyilik edin; siz iyiliği suya bırakın (unutun, yapmamış sayın ve) gidin” (356-11). *Döker yüz   uy  n y  le v  r  r ud   / Adı   ora  a birağur ‘ı  k od  * “A  k ateşi, y  zsuyunu döker (haysiyeti zedeler), edebi yele verir (edebi mahveder); adı toprağa bırakır (  anı, itibarı zedeler)” (76-10). *Senün yoluna su bigi açdum / Kil  m şuya c  n oda birağdum* “Senin yoluna su gibi aktım; kilimi suya, canımı (ise) ateşe bıraktım (kendimden vazgeçtim)” (214-15). *Bizüm     humuzun y  re n  musın / Bira  du   sen   td  n bunu   amusın* “Bizim   ahımızın namusunu yere bıraktın (namusunu, şerefini zedeledin); bunların hepsini (de) sen yaptın” (175-10). *İ  en   atı vehme bira  dı anı* “Onu çok fazla vehimlendirdi” (238-5).

Egerçi bu şüretce olur muhāl / Halel ma nîye hîç bırakmaz hayāl “Gerçi bu suretçe (şekilde) imkânsız olur; (ama) manaya asla hâlel bırakmaz (getirmez)” (202-13). *Niçe geldün işbu araya degin / Kuş uçsa bunda birağur yünün* “Buraya degin nasıl (oldu da) geldin? (Nitekim) buradan kuş uçsa yününü bırakır (korkar)” (198-14).

26. Yardımcı Fiili “biç-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda, isim unsuru *bahā* “paha” ve ton “*elbise*” kelimelerinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Bahā biç dilekçe senündür tavar / Degül ayb bāzīgān aşşı kıovar* “Dilediğince paha biç, mal senindir; bezirgân menfaatinin peşinden gider, (bu) ayıp değil” (209-3). *Ne söz hîle boyına ton biçdidi / Kātı kātı tevrîte and içdidi* “Ne söz(ü), hileye (dahi) elbise biçti; Tevrat’a çok çok yemin etti” (207-8).

27. Yardımcı Fiili “bil- / bildür- / bilin-” Olanlar

Açılasıdur her ne kim rāzı var / Bayık bil ü işüne olğul süvār “Her ne sırrı varsa ortaya çıkacak; (bunu) açıkça bil ve işine çabuk ol” (111-5). *Velî bellü bildüm bular bunda yoğ* “Ama açıkça bildim (ki) bunlar burada değil” (179-4). *Ne yol yürüyem yā ne yere varam / Çü yol bilmezem acıgam u aram* “Hangi yolu yürüyeyim ya (da) nereye gideyim? Yol bilmediğim için (ne yapacağımı bilmediğim için) acıkır (ve) yorgun düşerim” (255-5). *Anı bir bilür aslan ile geyik* “Onu bir bilir (tek olduğunu tasdik eder) aslan ile geyik” (8-14). *Bilür kendözini ki kem nesnedir* “Kendisini bilir ki kem (önemsiz, kötü) (bir) şeydir” (16-14). *Biraz anıaram yol bilürem yori / Ben ardından yetem anıul yüri* “Biraz anılarım (ve) yol bilirim yürü; ben ardından geleyim (sen) yavaş yürü” (174-12). *Rāhatı zahmetlere tatlıyı acı dirlige / Degşürüp yürürvenin kim yārdan bilem haber* “Rahatı zahmetlere, tatlıyı acıya değiştirip yārdan haber almak için yürüyorum” (91-14). *Biraz gezdi vü bulımadı eşer / Dürişdi vü hîç bilimedi haber* “Biraz gezdi ama bir iz bulamadı; çabaladı ama haber bilemedi” (163-1). *Kolın açdı vü kuçdı kātı kātı / Göñül kapmağa key bilürdi yatı* “Kolunu açtı ve sıkı sıkı sardı; gönül kapmak için yöntemi çok iyi bilirdi” (117-5). *Kolayını bilür idi şāh işinüñ* “Şah işinin kolayını bilirdi (yol yordamını bilirdi)” (29-8). *Bilimezdi kadrin görürken yüzün* “Yüzünü görürken (o hayattayken) kadrini bilemezdi” (269-12). *Kanı kimse kim bile söz kıymetin* “Sözün kıymetini bilecek birisi nerede (ki)?” (24-11). *Yavuz ise şol demde bed-mest olur / Bere yer ü kendü oranın bilür* “Kötü ise şu anda çok sarhoş olur; incinir ve kendi haddini bilir” (281-14). *Senün göñlin içindegin*

bilürem “Senin gönlünün içindeki (şeyi, niyeti) bilirim” (112-4). **Senün kadrün hürmetün bileler** “Senin kadrini, hürmetini bilsinler” (19-8). **Eger bir kimse arada baş kaldıra / Ol aña hem oranını bildüre** “Eğer bir kimse arada başkaldırırsa o, ona da haddini bildirir” (349-3). **İşini bilen gözler olur işin / Eli ermeyesine kırmaz başın** “İşini bilen (kişi), gözetler işini; ulaşamadığına baş koymaz (ona kendisini adamaz)” (201-13). **Bere bildürür bilmeze kendözün / İştürür öğüt verenün sözün** “Dayak, kendini bilmeze (kendisini) bildirir; öğüt verenin sözünü işittirir” (336-15). **Bu dil bilmeyüp demese ne ‘aceb** “Bu, dil bilmeyip (konuşamayıp) söylemese (buna) ne şaşılır (ki)?” (151-7). **Hakikat bil indi ki ol cānını / Kız ol yola vēr di dīn ü imānını** “(Şunu) hakikat bil şimdi ki o kız, canını, din ve imanını o yola verdi (o uğurda hiçe saydı)” (236-4). **Çalap hazretinden dilegil dilek / Bulasın anı bilmegil anda şek** “Hak Hazreti’nden (Allah’tan) dilek dile; onu bulacaksın, onda şüphe bilme (şüpheye düşme)” (94-14). **Deñizdür ne yol bilinür ne iz** “Denizdir, ne yol bilinir ne iz” (252-13).

28. Yardımcı Fiili “bile-” Olanlar

Bu grupta isim unsuru “diş” kelimesinden oluşmaktadır: **Tapuñdan senün ayrılıñ kim diler / Velikin kazā ādeme diş biler** “Kim senin hizmetinden ayrılmayı diler (ki)? Ancak kaza, insana diş bilemekte” (128-5). **Dişüm yavuz işlere bilemişem** “Dişimi kötü işlere bilemişim (kötü işler yapmaya niyetlenmişim)” (326-9).

29. Yardımcı Fiili “bin-” Olanlar

Pes anla ki şeytān atına binen / Kişi hîç sağ esen inemez inan “Sonra anla ki şeytan atına binen (nefesine uyan) kişi, asla sağ selamet (o attan) inemez (buna) inan” (144-7).

30. Yardımcı Fiili “bişür-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunun isim unsurunu **söz** kelimesi oluşturmaktadır: **Bişüre sözi vü vère çaşni** “Sözü pişirsin (tartsın) ve (ona) çeşni versin (renklendirsın)” (354-6). **Edeb bekleyüp söz bişürüp** “Edep gözetip söz pişirip (tartıp)...” (335-2).

31. Yardımcı Fiili “bit- / bitür-” Olanlar

Grupta isim unsuru, birisi hariç (bitmek, ortaya çıkmak anlamlı fiilde) **iş** “iş” kelimesinden oluşmaktadır: **Dēr isen işüm bite fāriğ yatam** “İşim bitsin (sorumluluk kalksın) rahat yatayım, dersin...” (366-15). **Ki gürbüzlük ü güç ile iş bitmez** “...Ki

gülbüzlük ve zorbalık ile iş bitmez (hallolmaz)” (176-12). *Ki çîn iline varavuz gün ile / Hem iş bite akça vü altun ile* “...Ki Çin’e varalım gün içinde; hem (de) iş bitsin (hallolunsun) altın ve akçe ile” (47-12). *Tedbîr ü çevüklük ile iş bitürimedüm* “Tedbir ve çeviklik ile iş bitiremedim” (165-8). *Süheyl anda uyhuya düşmiş iken / Gülün yanına gör ne bitdi diken* “Süheyl orada uykuya dalmışken; gör, gülün yanında nasıl bitti diken (iyinin yanında kötü nasıl belirdi)” (156-12).

32. Yardımcı Fiili “boz- / bozul- / bozul-” Olanlar

Eliyile kendü düzenin bozan / Ğarîblıkda âvâre olup gezen “(Kendi) eliyle kendi düzenini bozan; gurbette avare olup gezen” (273-5). *Uyur olsa çoban tağılur koyun / Harîf olsa ğāfil bozlur oyun* “Çoban uyursa koyun dağılır; arkadaş gafil olsa oyun bozulur” (64-1). *Düzenlik bozuldı vü oldı harāb* “Düzen bozuldu ve harap oldu” (2411-14).

33. Yardımcı Fiili “böl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun 2 örneği vardır ve isim unsuru *iki* kelimesinden oluşmaktadır. Tek örneğini veriyoruz: *Ki oğ atıcağ geyburını bile / Ki ura pîli iki böl* “Ki oku temreni ile atınca vurur, fili ikiye böler” (167-10).

34. Yardımcı Fiili “bul- / buln-” Olanlar

Sa’âdet anuñ kim müsülmân ola / Hidāyet bulup ehl-imân ola “Saadet onun(dur) ki Müslüman olsun; hidayet bulup iman ehli olsun” (9-4). *Amān bulmaz erişicek ecel* “Ecel erişince aman bulamaz (yardım bulamaz)” (365-4). *Ne hāşıl kişiden ‘āşî ola / Tamudan nitesi halāşî bula* “Asi olan kişiden ne gelir? Cehennemden nasıl kurtuluşu olur” (9-11). *İşit saña bir hoş hikāyet kılam / Eger teñriden uş ināyet bulam* “Eğer Tanrı’dan yardım görürsem dinle (de) sana bir hoş hikâye anlatayım” (26-10). *Tamāmet şāruñ kavmi hep geldiler / Saraya çü girmeye yol buldular* “Şehir halkı bütünüyle geldiler; saraya girmek için yol (fırsat) buldular” (93-3). *Çeri ili beklemek içün olur / Çü hāzır bulunmaya nişe gelür* “Ordu, ili beklemek içindir; hazır bulunmasa nasıl gelir?” (64-2). *Bayık hîle edici bulmaz felāh* “Açıkçası hile eden kurtuluşa eremez” (174-7). *Meger kim şefā’āt kıla muştafā / Ki bula kıyāmetde göñlüm şafā* “Ancak Hz. Muhammet Mustafa şefaat ederse kıyamette gönlüm sefa bulur” (14-1). *Süheyl ikiledin eyitdi cevāb / Ki ger diler ise ki bula sevāb* “Süheyl, tekrar cevap verdi ki eğer sevap bulmak isterse...” (314-1). *Bu ‘ālemde şol kimse bula murād* “Bu

âlemde şu kimse muradına erişir (ki)...” (370-2). *Gerek her birisi bula dilegi* “Her birisi dilediğini bulmalı” (188-12). *Kişi guşşasına sevinmeñ ki ol / Gün ola ki size dahı bula yol* “Bir kişinin sıkıntısına sevinmeyin ki o (sevindiğiniz şey), gün olur size de uğrar” (357-1). *Ne var renc yêdüm ise buldum güvenç* “Ne var (ki) eziyet çektim ise (şimdi) güvenç buldum” (286-11). *Ecel çün êrişe su baştan aşar / Bulınmaz amân gölgeden güneşe* “Ecel erişince su baştan aşar (olan olur); gölgeden güneşe aman bulunmaz” (99-13). *Zamân ile tıldı yêdi yaş aña / Bulınmazdı ‘âlemde bendeş aña* “Zamanla yedi yaşına geldi; âlemde ona denk birisi bulunmazdı” (29-1). *Bu ‘âlemde ‘aklı olan key bile / Ki neylerse kişi cezâsın bula* “Bu âlemde akıllı olan iyi bilir ki kişi, ne eylerse cezasını (da) bulur” (347-10). *Revân tahtına ağıdı aldı kadeh / Eline vü cānı buldı ferañ* “Hemen tahtına çıktı, eline kadeh aldı ve ferahladı” (100-3). *Ümîzümü bulmuş iken nêdeyim / Yavu kıldum u kancaru gideyim* “Umduğumu bulmuşken ne yapayım? Kayboldum ve nereye gideyim?” (279-4). *Ki vermek ile bulasın eyü ad* “...Ki vermek ile iyi ad bulasın (iyi şöhrele kavuşasın)” (55-15). *Yêdi gün yürirdi hîç mîşenüñ / Ucin bulmaz idi endişenüñ* “Yedi gün (boyunca) yürüdü; (ama) meşenin (ve) endişenin sonunu bulamadı” (194-8). *Bola kim anuñ bir nişānuñ bulam / Aña lāyık endişesini kılam* “Belki onun bir izini bulurum; (böylece) ona layık (bir) endişe ederim” (314-12). *Hoş idi kolay bulıcağ her dem kaçır* “Hoştu, kolayını bulunca (fırsat yakalayınca) her an kaçır” (164-15). *Başa yol bulıvêre azmış iken* “Azmışken bana (o) yol bulsun (çıkış bulsun, rehber olsun)” (196-11). *Bilimezdi kıdrin görür iken yüzün / Bu kez kânî‘ oldu ki bula izin* “Yüzünü görürken (yan yanayken) kadirini bilmezdi; bu kez izini bulacağına ikna oldu” (269-12). *Süheyl ol ulular sözinde hañ / Çü bulmadı buyurdu öküş ‘atā* “Süheyl, o ulular(ın) sözünde hata bulamayınca (onlar için) çok bahşışte bulundu” (353-3). *Dirîgā vefā kimseden bulmadum / Emek yêdügüm nolısar bilmedüm* “Eyvah, kimseden vefa bulmadım; emek vermem (zahmet çekmem) ne olacak bilemedim!” (374-8). *Çü tapusına varıcağ bula fahr / Oturursa tırur ise bola fahr* “Huzuruna varınca övünç bulsun; otursa kalksa övünç (vesilesi) olsun” (304-15). *Oğul kim atadan götüre karış / Göge ağsa yêr bulmaya bir karış* “Oğul ki baba(sın)dan beddua alsın (o oğul) göge ağsa dahi bir karış yer bulamaz (iş rast gitmez)” (347-5).

35. Yardımcı Fiili “bulan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun sayısı 2’dir. 1 örneğini veriyoruz: *Dedi lutf edüp şun ey ben saña kul / Yemiş çoğ yeyicek bulanur göñül* “Ey kendisine kul (köle) olduğum, lütfedip (de) bana sun; yemiş çok yiyince gönül bulanır” (198-7).

36. Yardımcı Fiili “bulaş-” Olanlar

Çü kayğu tozına bulaşa yürek / Meded aña üzüm suyundan gerek “Yürek, kaygı tozuna bulaşırsa ona yardım (ancak) üzüm suyundan (içkiden) olmalı” (282-10). *Çü t̃ali’ döne iş bulaşur imiş / Yürür iken ayak tolaşur imiş* “Talih dönünce iş bulaşmış (karmaşık hâl almış); yürürken ayak dolaşmış” (275-15). *Atı gövdesi hep bulaşmış kana / Kanın aslan içmişdi kana kana* “Atının gövdesi hep kana bulaşmıştı; aslan, kanını kana kana içmişti” (271-15). *Konduramaz iken toz etegine yaħa yırtup / Balçıklara yatan bulaşan toza benven* “Eteğine toz (dahi) kondurmazken yaka yırtıp çamurlara yatan, toza bulaşan benim gibi” (193-9).

37. Yardımcı Fiili “bur-” Olanlar

Grupta isim unsuru *kulağ* “kulak” kelimesinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *İşk öğredür edeb kişiye ille kakıyup / Bencileyin kimse kulağını burmadı* “Aşk, ille kişiye edep öğretir; benim gibi kimsenin kulağını burmadı (uyarmadı)” (95-14). *Ayb olmaya kopuz bigi ger zār inilersem / İşkuñ eli key tutdı vü kulağımı burdı* “Eğer kopuz gibi zar (zar) inlersem ayıp olmaz; aşkın eli iyice tuttu ve kulağımı burdu (beni uyardı)” (119-13).

38. Yardımcı Fiili “burtar-” Olanlar

Grupta isim unsuru “yüz” kelimesinden oluşmaktadır. Şu iki örneği veriyoruz: *Sen oldun beladan beni kırtaran / Degülsin üşenen ü yüz burtaran* “Sen oldun beladan beni kırtaran; üşenen ve yüz ekşiten (biri) değilsin!” (293-11). *Yüzin burtarup dedi nakķāş hey / Ohı atduñ u gizledün aħi yay* “Nakkaş, yüzünü ekşitip hey, oku attın ve yayı gizledin, dedi” (173-12).

39. Yardımcı Fiili “bük- / bükül-” Olanlar

Bu grubun isim unsuru *bēl* “bel” kelimesinden oluşmaktadır. Şu örnekleri veriyoruz: *Ɔocalıķ benüm iki bükdi bēlüm / Key anlarvanın yavuz oldı ħālüm* “Yaşlılık, benim belimi iki kat (büklüm) etti; anlarım, hâlüm kötüleşti” (355-6). *Büküldi beli dili oldı lāl* “Beli büküldi, dili (ise) lal oldu” (39-9).

40. Yardımcı Fiili “buyur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Eger buyurasız icāzet* gire “Eğer izin verirsiniz (içeri) girsin” (346-11). *İşāret buyur* kim süci içmeyem “İşaret buyur (emret) ki içki içmeyeyim” (81-1).

41. Yardımcı Fiili “çal- / çalın-” Olanlar

Anı görüp oğurlayın niçeler / Kimi güler ü kimi durnah çalar “Onu gizlice görüp kimisi güler ve kimisi (de) tırnak çalar (şaşkınlık kıskançlık vs.den dolayı yüzüne tırnak çalar)” (268-15). *Şabah turup aldum ele kalem / Ki resm urmağışün kalem çalam* “Sabah kalkıp elime kalem aldım; resim yapmak için kalem çalayım” (43-6). *Ki şa lûk kamçı çalup atına Erişdi gerü ol dükān katına* “...Ki Şaluk, atına kamçı vurup (onu kamçılıyıp) tekrar oraya erişti” (163-14). *Ata bindi hîç çalmadı üzeñü* “Ata bindi, (onu) mahmuzlamadı” (294-12). *Süci içme içen isen içgil az / İşidici ol çünkü çalına saz* “İçki içme, içsen (de) az iç; saz çalınınca (da) içtici ol (kulak ver)” (361-6). *Eger diler isem ki sensüz kalam / Çalınmaya şallāh bana ol kalem* “Eğer sensiz kalmayı istersem inşallah bana o kalem çalınmaz” (134-14). *Tuta yā turup arçurı çalıcak / İki böler idi hıyar bigi çak* “Tutarak ya da yanlamasına vurarak hıyar gibi ikiye bölerdi” (297-13). *Bu söz bana yavlağ katı geldidi / Vezîri kulağuma çün çaldıdı* “Bu söz bana çok katı (dehşetli) geldi; veziri kulağıma söyleyince...” (86-5).

42. Yardımcı Fiili “çap-” Olanlar

Grubun isim unsurunu *at* “at” kelimesi oluşturur: *Kılıç şalmah oh atmah at çapmah / Süñü şaңçmah halkalar kapmah* “Kılıç sallamak, ok atmak, atı (hızla) koşturmak; mızrak saplamak, halkalar kapmak...” (346-6). *Revān ata bindi ve depti atı / Güce gördi mîşeye çapdı atı* “Hemen ata bindi ve sürdü atı; zora düştü ve atı (hızla) koşturdu” (223-14).

43. Yardımcı Fiili “çat-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Öküş fıkır ile her gece yatmağıl / Turup kaşunı erteden çatmağıl* “Çok düşünceyle her gece yatma; sabahtan kalkıp (da) kaşını çatma” (281-2). *Gece gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karak* “İşi, gece gündüz ağlamaktı; açılmazdı, çatmıştı kaşını yüzünü” (189-6).

44. Yardımcı Fiili “çek- / çekil-” Olanlar

Ƙopuza yine sūz ile düzdi sāz / Bu ūi 'ri eyitdi vü çekdi āvāz “Kopuzla yine yanık bir saz çaldı; ūiiri söyledi ve avaz çekti (seslice söyledi)” (100-15). *Key atlar çekdi aña pīūkeū / Daḥı verdi ökūū ƙul u ƙaravaū* “İyi atlar(ı) ona peūkeū çekti ve çok (fazla) kul ve cariye verdi” (337-8). *Gērū ūāḥ ūordı eyitgil ki ol / Gelince buña dek ničün çekdi yol* “ūah, tekrar; o, buraya dek gelince neden yol yürüdü, diye sor, dedi” (184-14). *Yēyem ƙuūūanı čünki çekdün emek* “Emek çektiğın için senin kederini (ben) çekeyim” (112-13). *Dēdi çekdi zahmet bugün ūāḥ-ı čin* “Čin ūahı, bugün çok zahmet çekti, dedi” (70-11). *Čıkardılar aḥulcağın bāğdan / Nite kim çekdiler ƙılı yağdan* “Kılı yağdan çekercesine (onu da) bağdan yavaūa çıkardılar” (104-9). *Buyurđı ki öñine ḥūn çekdiler* “Buyurdu ve önüne sofrı çektiler” (308-3). *Buyurđı ki at çekdi ilerü ƙul* “Buyurdu ve kul, ileri at getirdi” (76-14). *Ata bindi yay çekdi ok atđı ol* “O, ata bindi, yay çekti, ok attı” (345-10). *Sōze çekdilerdi anı bir kezın* “Onu bir defada sōze çektiler (konuūturdular)” (239-12). *Ol egriye çeker sen ƙo toğruya ūap* “O, eğri yöne çeker; sen var doğruya yönel” (22-12). *Belā čün becđ çekdüm érte gece* “Gece gündüz bela çektim” (374-7). *Yemişlü olıcaƙ ağacdaki ūāḥ / Baūı göge çekmez ü olur aūaḥ* “Ağaç dalı, yemişli olunca baūı göge çekmez (kibirilenmez) ve (baūı) aūağıda olur” (132-4). *Buları bilüben elüm işden / Çeküp fāriğam fıkr ü teūvīūden* “Bunları bilerek elimi işten çekip uzağım fikir ve endiūeden” (375-9). *Dil uzatmağa ūunmasaydı eli / Çekilmeyedi enūsesinden dili* “Dil uzatmaya niyetlenmeseydi dili ensesinden çekilmezdi” (244-11). *Bil arada dün gün güzāfin degül / Dikenler cefasını çekdiği gül* “Arada gülün, gece gündüz dikenlerin cefasını çekmesi boşuna değıl, (bunu) bil” (15-5). *Ʀutılur dilüm kim vėreven cevāb / Bularuñ adın çekmemekdür ūavāb* “Cevap vermek için dilim tutulur; bunları anlamak doğıru olur” (377-1). *Bu 'ıūı işi ēy nice baū / Çekimez ƙiūinüñ yūkin yitürür* “Bu aşƙ işi, hey, nice baūlar götürür! Ƙiūinin yūkünü taūıyamaz, kaybeder (heba eder)” (94-6).

45. Yardımcı Fiili “çevür-” Olanlar

Bu ūekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsuru yūz kelimesinden oluūmaktadır: *Vefā bekleyen ƙiūi olmaz yavuz / Erenler bu sōzden çevürmeye yūz* “Vefa bekleyen ƙiūi kötü olmaz; erenler, bu sōzden yūz çevirmesin” (308-1). *Ne čāre ki çevüreydi yūz* “Ne çare ƙi yūz çevireydi” (157-1).

46. Yardımcı Fiili “çıh- / çık- / çıkar-” Olanlar

Ki bir gün kamumuz çıkavuz yola “...Ki bir gün hepimiz çikalım yola” (241-15). *Ya ol elime gire yā ho ben çıkam başdan* “Ya o elime girsın (ona ulaşam) yahut ben baştan çıkayım” (98-14). *Eger çıkar olur iseñ aradan* / *Bizi hem yavu kılmaya yaradan* “Eğer aradan çıkarsan bizi de heba etmez yaradan” (340-14). *Eyü adınuzı çıkara göge* “İyi adınızı göge çıkarsın (ününüzü yaysın)” (69-8). *Şu resm ile eylükde çıkardı ad* “Şu şekilde, iyilik hususunda ad çıkardı (ün kazandı)” (242-6). *Girüp zahmete niçe çıkardı cān* “Zahmete girip nasıl çıkardı can?” (252-2). *Çü dirlik dizgini elden çıkar* / *Belā kişi boynına çılbur dağar* “Dirlik (huzur) dizgini elden çıkınca (hayatın sonu gelince) bela, kişinin boynuna yularını takar” (202-4). *Anı vü atı gördi hiç dınmadı / Kuruva çihup ağaca binmedi* “Onu ve atı gördü, hiç oralı olmadı; karaya çıkıp ağaca çıkmadı” (227-11). *Figānun göge çıkmış idi* “Figanın göge çıkmıştı” (365-5). *Çü tahta çıkup vēr di ol ‘adl ü dād* “Tahta çıkınca adalet ve yardımda bulundu” (31-1). *Kızumuzu başdan çıkardun hele* “Hele (ki) kızımızı baştan çıkardın” (184-1). *Çü biz aradan bir yaña çıkavuz / Ne lazım ki yurdumuz yıkavuz* “Biz aradan bir yana çikalım (çekilelim); yurdumuzu yıkmamanın ne gereği var (ki)?” (348-10). *Ne dürlü oyun perdeden çıkara* “Ne türlü oyun perdeden çakarır (hile yapar)?” (264-3). *Sözüm den çıkup katına girdi ol* “O, sözüm den çıkıp (onun) huzuruna gitti” *Oğul kim atanun sözinden çıka* “Oğul ki atanın sözünden çıkarsa...” (344-2). *Dili çıkar andan başı üzilür* “Dili çıkar (konuşur) sonra başı kesilir (öldürülür)” (244-9). *Şehün sırrın her ki halka çağa / Kınına gire vü başından çıka* “Şahın sırrını her kim (ki) halka bildirse kanına girer ve öldürülür” (245-3). *Güce görse çıkar cāhilün dişi* “Cahilin dişi, zora düşünce çıkar” (80-6). *Canı çıkmaga vardı vü çıkmaz ol / Irahdan aña bakar u bakmaz ol* “Canı çıkmak üzere oldu; ama o bakmaz; uzaktan ona bakar; ama o (ona) bakmaz” (222-5). *Süci gerçi kayguları tağıdır / Başa çıkıcağaz ayağ bağıdır* “İçki gerçi kaygıları dağıtır; (ama) başa çıkınca (başa vurunca) ayak bağıdır” (295-1). *Yigitlik yolında revā mı ola / Yolumdan çıkarmağ u girmek yola* “Yolumdan çıkarmak ve yola girmek, yigitlik çağında reva mı olur?” (134-5). *Yola çıkarup niçe etdi revān* “Yola çıkarıp nasıl (da) yola koydu?” (331-13). *Su görmeyüben tızcek edüğün çıkaran benven* “Suyu görmeden hemencecik çizmesini çıkaran benim gibi” (193-4).

47. Yardımcı Fiili “çök-” Olanlar

Grubun isim unsurunu *diz* “diz” kelimesi oluşturmaktadır: *Süheyl-i yemen gördi kim şāh-ı çîn / Melûl oldu yavlaḥ çökdi dizin* “Süheyl, Çin şahının çok melul olduğunu ve diz çöktüğünü gördü” (78-7). *Gerek ise fağfur-ı çînün kızın / Dileyem senünçün çökem dizin* “Gerekse Çin fağfurunun kızını senin için isteyeyim, diz çökeyim” (51-11).

48. Yardımcı Fiili “dağ- / daḡ-” Olanlar

Çü dirlik dizginin elden çıkar / Belā kişi boynuna çılbur daḡar “Hayat dizginini elden çıkınca bela, kişinin boynuna yular takar” (202-4). *Bunı niçe sende şakınur idüm / Baḡil adını hem daḡınur idüm* “Bunu senden nice zamandır sakınırdım; hem cimri adını takınırdım” (38-1). *Melāmet ipin boynuma daḡdum / Ki ma’nî ḳodum şūrete baḡdum* “Melametlik ipini boynuma taktım ki manayı bırakıp surete baktım” (327-9).

49. Yardımcı Fiili “dê-” Olanlar

Öginde dēdi bu yigit gördügi / Kime kim ēre göḡlini vērdügi “İçinden, bu yiğit gördüğü, kime erecek gönül verdiği, dedi” (75-11). *Tedbîr ü çevüklik ile iş bitürimedüm / Takdîr erişüp hey dēmedin* gör ne bitürdi “Tedbir ve çeviklik ile iş bitiremedim; hey (bile) demeden (hemen) gör ne (işler) yaptı” (165-8). *Bu sözi ki dēdüm göḡilden dērem* “Dediğim bu sözü yürekten derim” (293-6). *Du ‘ā ḳıldılar dēdiler āferin* “Dua kıldılar, aferin dediler” (79-8). *Mecāli yogidi ki dēyeydi ih* “İh demeye (bile) mecali yoktu” (262-1). *Düzetdi ḳamu yaraḡın u yatın / Ṭonatmış idi hey dēyince atın* “Bütün teçhizat ve tedbirini düzenledi; hey deyince (de) atını donattı” (294-11). *Eger sen aḡa yol dēyüvéresin / Anuḡ guşşāsını yēyüvéresin* “Sen, eğer ona yol göstersen (o zaman) onun acısını çekersin” (233-5).

50. Yardımcı Fiili “deg- / degür-” Olanlar

Bir ādem durur yüzi beḡzer aya / Degir eylūgi yoḡsula vü baya “Bir adamdır (ki) yüzü aya benzer; iyiliği yoksula ve zengine ulaşır” (74-8). *Ve ger yolumu bürger ise ölüm / Gērü gelmege degmez ise elüm* “Ve eğer yolumu kapatırsa ölüm; geri gelmeye elim değmezse (kudretim olmazsa)...” (55-4). *Baş urur yere vü degürür selām* “Başını yere vurur ve selam verir” (111-12). *Degürmezdi mazlūma zālīm güci* “Zalim, mazluma zulmetmezdi” (301-7). *Sözümü şımadı eli degmedi / Budur toḡusu*

kim gönül egmedi “Sözümü kırmadı, eli değmedi; doğrusu budur ki gönül vermedi” (25-2).

51. Yardımcı Fiili “dep- / depin-” Olanlar

Hemān lahza degşürdi tonlarını / Yere depdi nāmūs ile arını “Hemen (o) anda elbiselerini değiştirdi; namus ve arını zedeledi (hiçe saydı)” (142-15). *Dēdi eyidūn devletin ēy depen* “Ey devletini (mutluluğunu vs.) geri çeviren (diye) söyleyin, dedi” (153-11). *Ol ayak depindügi gelmez işe / Çü şu vara başdan aşa* “Su gelip (de) baştan aşınca (iş işten geçince) (onun,) o mücadeleleri (çabaları vs.) işe yaramaz (olur artık)” (201-15).

52. Yardımcı Fiili “dër- / deril- / dërişdür- / dërşür- / dëvşür-” Olanlar

Bu grubun isim unsuru özellikle ög “akıl” kelimesinden oluşmaktadır: *Ögini niçeme ki dërmez idi / Süheyl’i öginden gidermez idi* “Her ne kadar aklını başına almasa da Süheyl’i aklından çıkaramazdı” (236-2). *Ögi çün başına dëridi gerü* “Aklı, tekrar başına gelince...” (96-14). *Süheyl-i Yemen çün derer kendözin / İşidür nakkâş ile şāhuş sözün* “Süheyl, kendisini toparlayınca Nakkaş ile şahın sözünü işitir” (83-12). *Dërimezdi bir lahza ‘aklın ögin* “Bir an (bile) aklını fikrini toparlayamazdı” (102-13). *Bolay kim birazcuğ dërişdürdi gündən güne kendözin* “Kendisini, günden güne toparladı” (47-3). *Bu resm ile dërşürimezdi ögin* “Bu şekilde aklını toparlayamazdı” (224-4). *Çamu māl dëvşürür ü ben vebāl* “Herkes mal toplar; ben (ise) vebal (toplarım)” (377-5).

53. Yardımcı Fiili “dik- / dikil-” Olanlar

Başın yastığa gövdesin dөşege / Komadı gözün dikmiş idi göge “Başını yastığa, gövdesini dөşege koymadı; gözünü göge dikmişti” (106-7). *Yaha yırtup göge diküp gözün* “Yaka yırtıp gözünü göge dikip...” (278-2). *Çü güneş ‘ālem dikeli taş başına* “Güneş, dağ başına bayrak dikeli (tam olarak ortaya çıkalı)...” (169-2). *Çü dördinci gün göge dikildi gün / Güneş kızgın taşı eylerdi un* “Dördüncü gün güneş göge dikilince (öğlen vakti güneş tepeye gelince) kızgın taşı un hâline getirirdi” (235-4).

54. Yardımcı Fiili “dile- / dilen-” Olanlar

Dërişdürdi saçın diledi suçın / Güle güle āh gitdi ol māl-ı çin “Saçını topladı, suçunu diledi (af diledi); ah, güle güle gitti o Çin ayı (kadar güzel sevgili)” (110-12). *Eger oynayup nerd u dilesi dav / Ve ger atlanup at u avlasun av* “Eğer tavla oynayıp

dav dilerse (tavlada konulan ödülü artırırsa) ve ata binip av avlasa...” (306-9). *Bizi dahı geldünüz kırmağa / Bahāne dileriz hemîn kırmağa* “Bizi de geldiniz kırmak için; bahane ararsınız hemen kırmaya (yok etmeye)” (176-3). **Helālîk diledi dölendi gönül / Üzeñü ağır oldu dizgin yünül** “Helallik diledi, gönül sakinleşti; üzengi ağır, dizgin hafif oldu” (171-8). *Tevāzu ‘ kılup lutf ile söyledi / Öküş ‘özü diledi hulķ eyledi* “Tevazu kılıp lütuf ile söyledi; çok özür diledi iyi davranışta bulundu” (337-7). *Derişdürdi saçın diledi suçın / Güle güle āh gitdi ol māl-ı cîn* “Saçını topladı, suçunu diledi (af diledi); ah, güle güle gitti o Çin ayı (kadar güzel sevgili)” (110-12). *Ėamusını vērür ü ‘özrin diler / Ki az nesneyi çoğ görür ulular* “Hepsini verir ve özüünü diler ki ulular, az şeyi çok görür” (72-12). *Ne kim gönli dilerse anı ēde* “Gönlü ne dilerse onu yapsın” (188-11). *Üçi dahı bir demde esridiler / Anuñ gönli hoz lā-şek anı diler* “Üçü de bir anda sarhoş oldular; onun gönlü şüphesiz sadece onu diler” (154-11).

55. Yardımcı Fiili “dinle-” Olanlar

Ne kim dēr ise sözini dinlegil / Söz içinde maķşūdını anlağıl “(Her) ne derse sözünü dinle (sözlerine riayet et); söz arasında maksadını anla” (251-6). *Ėulağ uruñ öğüdümü dinleñüz / Eyü öğüt işitmekdür günāh* “Kulak verin, öğüdümü dinleyin (öğüdümü tutun); iyi öğüdü dinlememek günahdır” (356-9). *Ki tutdı şaruñ hākimi anşuzın / Varın aldı vü dilemedi sözün* “Şehrin hâkimi, ansızın tuttu sahip olduklarını aldı ve sözünü dinlemedi (kulakardı etmedi)” (331-10).

56. Yardımcı Fiili “diren-” Olanlar

Bu kullanımda, ilk unsuru *ayağ* “ayak” kelimesi oluşturmaktadır: **Ayağ diredüm önegülük ēdip / Yola girdüm atam katından gidüp** “Ayak diredim inatçılık edip; babamın huzurundan gidip yola girdim” (240-5). **Ayağ diredi elden alımadı / Dönüp kaçdı ortada kalımadı** “Ayak diredi, elden alamadı; dönüp kaçtı, ortada kalmadı” (299-3).

57. Yardımcı Fiili “doğın- / doğın-” Olanlar

İsim unsuru kelime grubundan oluşmaktadır: *Ki bir gün ola ki su başdan aşā / Doğınur olursa ayağın taşā* “...Ki ayağına taş değerse (en ufak bir zarar görürsen) bir gün olur ki su baştan aşar (iş haddini aşar)” (362-6). *Girüp hücreye gördi ki kız anda yoh / Şanasın yüregine doğındı oh* “Hücreye girince gördü ki kız orada değil; sanki yüreğine ok saplandı (büyük üzüntü yaşadı)” (167-5).

58. Yardımcı Fiili “dög- / dögin-” Olanlar

*İşitmiş durur beşzer adımı ol / Ki geldi bu araya dek **dögdi yol*** “O, adımı duymuşa benziyor ki geldi buraya kadar yol kat etti” *Taş aldı **gögsin döginür idi** / Unutdı anı kim öginür idi* “Taş aldı, (acı içinde kalıp) göğsüne vururdu; hem unuttu onu ki övünürdü” (164-3). *Bir kimseyiçün kim geçürdün ‘ömür / Anuñ issi var **dögme sovuğ demür*** “Bir kimse için ömür geçirdin; onun sahibi var, demiri soğuk(ken) dövme (zamanında iş yap, demiri tavında döv)” (337-11). *Ara yerde bî-çäre yel kovduğun / **Başın dögdüğün ü elin ovduğun*** “Ara yerde çaresiz(ce) yel kovduğunu, başını dövdüğünü (dövündüğünü) ve elini ovduğunu (şaşırdığını)...” (252-1). *Bunu dër ü dökerdi gözyaşın / Atası **dīvāra dögerdi başın*** “Bunu der ve gözyaşını dökerdi; babası, başını duvara çalardı” (55-7).

59. Yardımcı Fiili “dök- / dökil- / dökül-” Olanlar

Grupta dikkat çekici yönlerden birisi, *kanat* “tüy” *dök-* ve *yün* “tüy” *dök-* örneklerinin ayrı ayrı yer almasıdır: *Ol arada bir ulu bünyād urur / **Döker akça dün ü gün andan tırur*** “O arada bir ulu yapı kurar; gece gündüz akçe döker (para saçar), sonra kalkar” (89-14). *Otur sen sarāyunda kapular aç / Gelene yeyesi dök **akça saç*** “Sen, sarayında otur, kapıları aç; gelene yiyecek ver, akçe saç” (92-14). *Süheylün tapusına **dökdi sözün*** “Süheyl’in huzurunda söz söyledi” (112-1). *Kimesneyiçün sürürem cānumı / Ki ol bilür ki **döke kanumı*** “Kimin için yaşama devam edersem o, bilir ki kanımı döker” (273-11). *Ger anda kuş uçsa **dökeydi yünji*** “Eğer oradan kuş geçse (korkudan) tüy dökerdi” (172-6). *Ki ol qorhudan kuş **dökeydi kanat*** “...Ki o korkuyla kuş, korkudan tüy dökerdi” (270-6). *Tamāmet cühūduñ hikāyetlerin / Eytidi vü **dökdi şikāyetlerin*** “Cühūd’un hikāyelerini tamamen söyledi ve şikāyetlerini döktü (sıraladı)” (329-10). *Ana i timāt etti vü **dökdi raht*** “Ona güvendi ve (maddi) emek harcadı” (349-10). *Yaşı **dök**diler nite kim sözlerin* “Söz döktükleri (söyledikleri) gibi gözyaşı (da) döktüler” (337-15). *Eger ağacı dikedünse yedün yemiş / Eger **altunı dökdünse kuçduñ gümüş*** “Eğer ağaç diktinse yemiş yersin; eğer altın döktünse gümüşü kucaklarsın” (350-11). *Hemān lahza **hun dökdi toyladı*** “Hemen (o) anda sofrayı kurdu ve şölen yaptı” (280-2). *Qan aqmaqdan ol yeg ki **dökile yaş*** “Kan akmaktansa yaş dökülmek (ağlamak) iyidir” (223-11). ***Dökilür şeker** söyleyicek sözün* “Sözünü söyleyince (sanki) şeker dökülür (tatlı konuşur)” (68-8). *Ol arada anca dökilür ta ‘ām / Ki yazı yüzün dutdı düpdüz tamām* “O arada o kadar yemek sunulur ki ovayı baştan

sona kaplar” (77-3). **Dökilürdi başlar yere tarp tarp** “Başlar, tarp tarp (sapır sapır) yere dökülürdü” (182-15). **Pes eglenmeyüp mālumu dök ü yort** “Sonra eğlenmeyip malımı dök (saç) ve yürü (işine bak)” (246-10). **Dökince vü saçınca çok mālını** “Çok malını döküp saçınca” (185-14). **Açup ağzını dökdi tatlu sözi** “Ağzını açıp tatlı söz söyledi” (44-11). **Çok ağladı gözleri yaş dökdi bol** “Çok ağladı, gözleri çok yaş döktü (ağladı)” (269-14). **Öküş çekdi gavğa delim dökdi genc** “Çok kavga etti, fazla hazine döktü (harcadı)” (334-9). **Süheyle yazmış ey bağı taşı / Niçe hasretün den dökem kanlu yaş** “Süheyl’e; ey bağı taşı, hasretinden nice kanlı yaşlar dökerim, (diye) yazmış” (346-13). **Atam gönlünü kodum u tahtımı / Yüzüm suyunu döküm ü rahtımı** “Babamın gönlünü ve tahtımı bıraktım; yüzümün suyunu ve levazimatımı döktüm” (199-10). **Eger sezdiğimiz ise işbu iş / Dökelim bunun kanını fiş fiş** “Eğer iş, zannettiğimiz gibiyse (o zaman) bunun kanını fiş fiş dökelim (bunu öldürelim)” (143-14). **Bu hūnda dökülüdürür dürlü aş** “Bu sofrada türlü aş (yemek) sunulur” (150-3). **Ecel yeli dökese idür yaprağum** “Ecel yeli, yaprağımı dökese (öleceğim)” (376-4). **Seni uş görürven büküldi belün / Ömür kovanından döküldi bilün** “Seni görüyorum ki belin büküldü; ömür kovanından aklın döküldü (ömrün sona geldi)” (274-5). **Döke ulularuñ ileyine hūn / Bağışlaya kamasına at u ton** “Büyüklerin önüne sofraya döksün (şenlik kursun); hepsine at ve elbise bağışlasın” (67-3).

60. Yardımcı Fiili “dölen-” Olanlar

Grubun isim unsurunu *göñül* “gönül” kelimesi oluşturmaktadır: *Helāllik dilendi dölendi göñül / Üzeñü ağır oldu dizgin yünü* “Helallik dilendi, gönü ferahladı; üzengi ağır, dizgin (ise) hafif oldu” (171-8). *Çü ben olmayavan senünle bile / Aceb nite göñlüm dölenibile* “Ben, seninle birlikte olmayınca acaba gönlüm, nasıl (olur da) rahatlayabilir?” (295-14).

61. Yardımcı Fiili “dön- / döndür- / dönder-” Olanlar

Grubun isim unsurunu genellikle *yüz* “yüz” kelimesi oluşturmaktadır: *Giderdüm güyerek anı bilürem / Kana döndi bağı anı bilürem* “Giderdim intizar ederek onu bilirim; bağı, kana döndü, bilirim” (177-14). *Görü qakır u gözleri kana döner / şanasın ki oda düşüpdür yanar* “Tekrar öfkelenir ve gözleri kana döner; sanki ateşe düşmüş, yanar” (143-9). *Eger görmege gelse anı kişi / Dīvāra yönin dönmek idi işi* “Eğer (bir) kişi onu görmeye gelse (onun) işi yönünü duvara dönmekti (kimseyle ilgilenmemekti)” (49-9). *Şehet niçe devrān döne henüz / Hikāyet olup dilde anılavuz*

“Şayet devran nasıl (olur) döner (de) henüz hikâye olup dil(ler)de anılalım” (229-13). *Kul olduk size yüz döndürmezüz* “Size kul (köle) olduk, yüz döndürmeyiz” (335-4). *Çü nakkâş işitdi anuñ sözün / Bayık bildi vü döndürmeyiser yüzün* “Nakkaş, onun sözünü işitince yüz döndürmeyeceğini (vazgeçmeyeceğini) açıkça bildi” (171-3). *Yine dönmedüm ya ‘nî nāmūsdan / Yol azdum ırāḥ düşdüm ulusdan* “Yol kaybettim, ulustan uzak düştüm; yine de dönmedim namustan” (245-14). *Gelürse ki urıṣa döndürme yüz* “Vurmaya gelirse yüz döndürme (vazgeçme)!” (362-2). *Seni göndürem bizden uşanmağıl / ben işbu sözümünden döne şanmağıl* “Seni göndereyim, bizden usanma; ben(im), bu sözümünden döner sanma” (287-9). *Yüzüm rengi döner bu iş az degil* “Yüzümün rengi döner, (bu) az iş değil” (102-11). *Dêr idi niçe döndi bahtum dirîḡ / Ki yâri yabāna bıraḥdum dirîḡ* “Derdi (ki): Bahtım nasıl döndü (işlerim nasıl tersine döndü) ki yâri yabana bıraktım eyvah!” (163-6). *Tamām olıcak ‘aksine döner iş / Niçe diler iseñ var indi düriş* “(Bir) iş tamam olunca tersine döner; (şimdi) nasıl istersen git, mücadele et (uğraş)” (366-12).

62. Yardımcı Fiili “dur- / durış-” Olanlar

Dêse nite dek duradum dinedüm / Anı hoz güyegü ben êdinedüm “(Eğer) dese nasıl sakın kalır dinerdim (ki)? Ben onu damat edinirdim” (185-15). *Ve ger düşmenüñ durmaya sözine / Anuñ ile mîḥ urasın gözine* “Eğer düşmanın sözünde durmazsa onun gözüne mîḥ vur” (286-13). *Cihān bir qarārında durmaz geçer* “Dünya bir defa kararında durmaz, geçer” (304-11). *Anı gördi cālūs dürişdi key / Depindi vü çoḡ qarşu durışdı key* “Onu gördü Calus, iyi çabaladı (uğraştı); tepindi ve çok karşı duruştu (mücadele etti)” (299-2).

63. Yardımcı Fiili “dut- / dutıl-” Olanlar

Dêdi göñlini hoş dut u bunda ol “Gönlünü hoş tut ve burada kal, dedi” (284-2). *Ra ‘iyyetleri eyle dutmuşdı dinç / Ki anılmaz olmuşdı güç ü basınç* “Hâkimiyeti altındakilere öyle bir (iyi) hayat sunmuştu ki (orada) güç ve zorbalık anılmaz olmuştu” (339-2). *Bu her birisi bir yaña dutdı yōni* “Bu(nların) hepsi bir tarafa tuttu yönlerini (bir tarafa yöneldiler)” (234-12). *Gêrü geldi sâḡi ki duta ayaḡ* “Saki, kadeh tutmak (sunmak) için geri geldi” (77-8). *Yazar ise sî-murḡi dîvāra ol / Dîvār uça kaf taḡına duta yol* “Simurg’u (Simurg’un resmini) duvara çizirse o; duvar Kafdağı’na uçar, yol tutar (gider)” (243-5). *Bu nazma eger kimse dutarsa daḡ* “Bu şiire eğer birisi kusur bulursa...” (373-8). *Dilegince vardı vü dutdı sözün* “Dileğince gitti ve sözünü tuttu”

(213-5). *Ulu teñriye toğru dutdı yüzin* (364-3). *Cühüd ol dedüğine dutdı boyun* “Cühüd, o dediğı şeye buyun tuttu (uydu)” (202-5). *Şaķa-ñāneye karşı dutdum oda* “Meyhaneye karşı oda tuttum” (266-6). *Çalab fażlına dutmış idüm ümiz* “Allah’ın faziletine ümit bağlamıştım” (378-1). *Duta haķķı vü bātıla şapmaya* “Dođruya sarılsın, batıla sapmasın” (6-14). *Atasına dutar ta ‘alluķ tamām* “Babasına ilgili tutar bütünüyle...” (66-12). *Kararmış göñül niçe dutsun karār* “Kararmış gönül, nasıl karar tutsun (rahat etsin)?” (313-2). *Gerek kişi toğru duta himmetin* “Kişi, himmetini doğru tutmalı” (304-14). *Gele ķatuņa hoş duta ol seni* “O, huzuruna gelsin, seni hoş tutsun” (62-8). *Çadır dutuban gece oynar olur* “Çadır tutarak gece oynar olur” (222-10). *Yaturdı ķuluñ dün gece ĥastarah / Işıtma dutup ĥāşā sizden ırāķ* “–Haşa, sizden uzak-sıtma tutup kulun, dün gece hasta yatıyordu” (174-10). *Çaķal nite duta yerin aslanuñ* “Çaķal aslanın yerini nasıl tutar (ki)?” (349-4). *İlan ağusın kendüye şaçmaz / Dilin dutar u ağzın açmaz* “Yılan, zehrini kendisine saçmaz; dilini tutar ve ağzını açmaz” (18-11). *Sen ol nesneyi nite isteyesin / Ki bulmayacak dutasın yasın* “Sen, bulamayınca yasını tutacağın nesneyi nasıl istersin?” (275-6). *Şu zülfi ki ayruķsı bir dîn dutar* “Şu saçı ki ayrı bir din tutar (din seğer)” (258-3). *Baş üstine buyruğını dutdılar* “Buyruđunu başüstüne tuttular (memnuniyetle kabul ettiler, yerine getirdiler)” (220-9). *Kişi çün ġarîblıġa düşer olur / Dutulur dili ‘aklı şaşar olur* “Gurbete düşünce (bir) kişi, dili tutulur, aklı şaşar” (231-9).

64. Yardımcı Fiili “düket- / düken-” Olanlar

Grubun isim unsurunun çoğunda söz “söz” kelimesi bulunmaktadır: *Tamāmet eyitdi düketdi sözün* “Sözünü tamamen söyledi, bitirdi” (232-11). *Yaluñuzca tağda vü taşda gezüp / Gücümi dükedüp ümizüm üzüp* “Yalnızca dağda ve taşta gezip; gücümü tüketip, ümidimi kesip...” (334-1). *Dükedicek öñden şoņa ol sözi* “O sözü baştan sona bitirince...” (309-5). *Dükendi dağı şabrum uş ķalmadı* “Tükendi artık sabrım kalmadı” (41-3). *Nitesi dükendi idi kuvveti* “Kuvveti nasıl tükendi?” (329-13). *Dükenmiş idi tākātı ağlayu* “Ağlaya (ağlaya) takati tükenmişti” (310-1).

65. Yardımcı Fiili “dür- / düriş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Du ‘ā okudı ķarşudan ürdi ol / Kāmu ġuşşa tūmārını dürdi ol* “Dua okudu, karşıdan üfördü o; bütün keder tomarını katladı o” (109-9). *Öğüdümi işit sözüm eslegil / Göñülden düriş*

cānuñi beslegil “Öğüdümü işit, sözümü dinle; gönülden çabala, canını besle” (282-12).

66.Yardımcı Fiili “döy-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubuna şu örneği veriyoruz: *Dēdi kani döymege ansuz yūrek / Anı bulmağa key dürişmek gerek* “Onsuz yüreğin dayanması nerede! Onu bulmak için iyi çabalamak gerek, dedi” (242-14).

67. Yardımcı Fiili “düş-” Olanlar

Vēreyim saña uşda māl u çeri / Yola düş ü isteyü var buları “İşte, sana mal ve ordu vereyim; yola düş ve onları isteyerek (artlarından) git” (186-11). *Ele düşdi vü gitdi namus u ūd* “Ele düştü (yakalandı), namus ve şerefi gitti” (277-1). *Yārumdan ırak düşdüm yērūmden āvāre* “Yârimden uzak; yerimden avare düştüm” (165-11). *Çü teñri oñarup onjat düşe yel / Varur illere aşmadın tağ u bel* “Tanrı onarıp yel (de) doğru düşerse (iş i rast giderse) dağ ve bel aşmadan gider (başka) illere” (200-13). *Qamu ilde āvāze düşdi tamām* “Bütün ilde (her tarafa) ses (ün, şöhret) düştü (yayıldı) tamamen” (58-15). *Yemen ilini kodum uş ġarībliğa düşdüm* “Yemen’i bırakıp işte gurbete düştüm” (98-15). *Çü nefse muhālif düşe ola rast* “Nefse muhalif düşse (o) doğrudur” (22-113). *Anuñ fi li haşmina lāyık düşer* “Onun davranışı, düşmanına uygun düşer” (281-12). *İşi sol düşüp düşmiş idi tağa* “İşi ters gidip dağa düşmüştü” (270-3). *Atañdan kaçup yabāna düşdügin* “Atandan kaçıp yabana düşmen...” (329-12). *Söze düşicek gör neler kılalar* “Söze düşünce gör, neler yaparlar” (126-5). *Süheyl anda uyhuuya düşmiş iken* “Süheyl, orada uykuya dalmışken...” (156-12). *Anı gördiler kim ayağdan düşüp* “Onu gördüler ki ayaktan düşüp (yere düşüp)...” (44-9). *Dēdi zahmete düşüren buyidi* “Zahmete düşüren buydu, dedi” (336-4). *Gērü bindi ata vü düşdi yola* “Tekrar ata bindi ve yola düştü” (194-6). *Atam düşdi apañsuzın öğüme* “Babam düştü ansızın aklıma” (135-1). *Dirgā ki añsuzda düşdi ele* “Eyvah (ki) ansızın ele düştü” (300-1). *Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hāli olmaya düşe dile* “Kimse bilsin istemezlerdi; onun hâli –olmasın- dillere düşsün” (104-10). *Ṭama‘ eyledüm ol dahı düşdi ham / Baña erlik adı bugündür harām* “Tamah ettim, o da ham düştü (basitçe bir davranış oldu); bana erlik adı bugün haramdır” (164-6). *Gönildi nite düşdise ittifāk* “Nasıl uygun düştüyse (yola) yöneldi” (349-12). *Benüm bigi uş uğraduñ ni‘mete / Gērü terk edüp düşmegil zahmete* “Benim gibi işte nimete uğradın (bolluğa ulaştın); tekrar (bunu) terk edip (de) zahmete düşme” (206-13). *Süheyl anı işitdi vü oldı şād / Revān*

bağlu göñline düşdi güşād “Süheyl, onu işitti ve mutlu oldu; hemen bağlı gönlü (kasvetli gönlü) açıldı (ferahladı)” (324-3). *Eger kaçsadi düşüben korkuya* “Eğer korkuya düşüp kaçsaydı” (15-6). *Hayāline düşüp olduñdı ey süheyl hayāl* “Ey Süheyl, (onu) hayal edip hayale dönüştün” (101-8). *Dirîgā bunun görki noldı ‘aceb / Ne hāle düşüp görki noldı ‘aceb* “Eyvah, bunun güzelliği ne oldu acaba? Güzelliği ne hāle gelmiş, ne oldu acaba?” (320-13). *Ya ser-ħoşla ögine düşdi yemen / Ya bir genç bulmuşa beñzer temen* “Ya sarhoşken aklına Yemen düştü; ya da bir hazine bulmuşa benziyor tam anlamıyla” (167-1). *Ƙolın aşdı vü üstine düşdi* “Kolarını aştı ve (onu) kucakladı” (256-4). *Ki şarda vü ilde yayıla çavuş / Ola kim kolayuna düşse avuş* “...Ki şehir ve ilde ünün yayılsın; belki avın, kolayına düşer (işine gelir, işin rast gider)” (93-1). *Ƙul u Ƙaravaş sen bulursın öküş / Tuzağuna düşer delim dürlü Ƙuş* “Kul ve cariyeleri çok bulursun; çok çeşitli kuşlar tuzağına düşer (yakalanır, ele geçer)” (208-14). *Senün fikrüne düşmiş idüm bayık* “Açıkçası senin aklına düşmüştüm” (122-12). *Yardı beni yārumdan u yād yèrlere düşdüm* “Beni yârimden ayırdı ve yad ellere düştüm” (189-15). *Dilinden düşer kişi müşkil işe* “Kişi dili yüzünden müşkül işe düşer” (244-1). *Şāh-ı hāverān dahı her dem kişi / Vèribirdi düşerdi her bir işi* “Haveran şahı da her an adam gönderdi; her bir işi düşerdi (ona)” (342-9). *Ki her birmüz düşmüşüz bir yana* “...Ki her birimiz, bir yana düşmüşüz (birbirimizden uzaklaşmışız)” (229-12). *Revādur düşer ise dilden dile* “Dilden dile düşerse (ağızdan ağıza yayılırsa) (bu) revadır” (354-14). *Giderdi düşüp fikir ü endişeye* “Fikir ve endişeye düşüp (düşünceli) giderdi” (255-13). *Benüm dahı göñlüm saña düşdi / Bu zahmetlerüm şanki bir düş idi* “Benim de gönlüm sana düştü; bu zahmetlerim (bu yüzden) sanki bir düş idi” (215-8). *Gèrü çıhđı şārdan tağa düşdidi* “Tekrar şehirden çıkıp dağa düştü (kendisini dağlara vurdu)” (163-2). *Düşer bir iki üç kişi ardına / Birisi erişmez anuñ gerdine* “Birkaç kişi onun ardına düşer (onu kovalar, peşine düşer); (ancak) (hiç)birisi onun tozuna (dahı) erişmez (yetişmez)” (75-8).

68. Yardımcı Fiili “düz- / düzet- / düzül-” Olanlar

Vezîre dèdi çün giderler ıraħ / Yüri tîzrek düz bulara *yarah* “Vezire; bunlar, uzağa gittikleri için yürü, hemen bunlara hazırlık yap, dedi” (54-8). *Eyitdi örü tur düz yelken* “Ayağa kalk, yelken kur, dedi” (212-8). *Sevinü sevinü gele ol kişi / Gelüp bulara dèdi düzdük işi* “O kişi, sevine sevine gelerek işi hallettik, dedi” (318-5). *Süheyl eyle düzdi cevābı şehe / Ki bu Ƙula saymışdur atam bahā* “Süheyl; şaha, bu kula babam

para saymıştır şeklinde cevap verdi” (152-8). *Niçe çîne vardı düzetti al / Nitesi bağışlar idi genc ü māl* “Çin’e nasıl vardı, hile yaptı; nasıl bağışlardı hazine ve mal...” (331-6). *Düzetmiş durur ol bizümçün tuzah* “O bizim için tuzak kurmuştur” (75-15). *Çü düzüldi yarah yola girmege / Gelür oğlu atasını görmege* “Yola girmek için hazırlıklar yapılırca oğlu, babasını görmeye gelir” (54-13). *Sözi bitide niçe düzmek gerek / Niçe başlamak kanda üzme gerek* “Sözü mektupta nasıl yazmak gerek; nice başlamak, nerede kesmek (bitirmek) gerek?” (339-4). *Size kavm olandan ipi üzmenüz* “Sizinle kavimdaş olanla ipi kesmeyin (arayı açmayın)” (357-14). *Ol avladuğı kuşa ağı düzer* “O avladığı kuşa ağ kurar” (90-7). *Uluya kiçiye eyü söyledi / Siyaset düzüp katı adl eyledi* “Büyüğe küçüğe iyi söyledi; siyaset dizip (siyaset yapıp) çok adalet eyledi” (368-8). *Ki ma’nîyi fehm éde sözi bile / Terāzulayup lafz düzübile* “...Ki manayı anlasın, sözü bilsin; sözü tartıp dizebilsin (söyleyebilsin)” (354-5). *Gemide dedügi bigi yercügez / Düzüp günde hun veriber iki kez* “Gemide dediği gibi bir yer dizip (ayırıp) günde iki kez yemek ver” (202-6). *Bu bir niçe beyti düzüp yırladı* “Bu birkaç beyti düzüp (yazıp) terennüm etti” (108-12). *Dilediği bigi oda düzdügin / Adadan adaya alup gezdügin* “Dilediği gibi oda dizdiğini (tertiplendiğini); adadan adaya alıp gezdiğini...” (328-7). *Düzetdi kamu yarağın u yatın* “Bütün teçhizatını dizdi (tertiplendi)” (294-11). *Şükür tenriye kim bu hoş dāstan / Düzüldi nite kim bite būsitan* “Nasıl ki “Bostan” bittiyse –şükür Tanrıya ki- bu hoş destan (da) dizildi (yazılarak bitirildi)” (370-10).

69. Yardımcı Fiili “eg- / egil-” Olanlar

Gelür idi tavşan elinden bayık / Ki tavşancıla egmeyeydi bıyık “Tavşanın bulunduğu yerden gelirdi açıkçası ki tavşancıla eğmezdi bıyık” (241-8). *Sözümü şımadı eli degmedi / Budur toğrusı kim gönül egmedi* “Sözümü kırmadı, eli değmedi; doğrusu budur (ki) gönül eğmedi (eğilim göstermedi)” (25-2). *Egilmiş boyunu şararmış yüzi / İniler tolar kan yaş ile gözi* “Boynu bükülmüş, yüzü sararmış; inler, kan (ve) yaş ile dolar gözü” (44-10).

70. Yardımcı Fiili “egle-” Olanlar

Çü görmüş idi düşde yârı yüzün / Ümîz ile hem egledi kendözin “Düşte yârinin yüzünü gördüğünden kendisini ümit ile avuttu” (194-2). *Dedi girdüm ü gördüm evde yüzün / Kitāb okur oturmuş egler özin* “Girdim ve gördüm evde yüzünü; kitap okuyor, kendisini meşgul eder” (145-7). *Ki oğşayadur göñlini eglegil / Bu bendin yaña azın*

azın egil “Öyle görünüyor ki gönlünü egle; bu benden tarafa az az eğil” (117-14). *Her ohtın yüzün görmegi ögleyem / Baķam şūrete göñlümi egleyem* “Her an yüzünü görmeyi düşünüyim; resme bakayım, gönlümü egleyeyim (avutayım)” (43-10).

71. Yardımcı Fiili “êr- / êrgür- / êriş- / erür-” Olan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Dileseñ ben anı saña vèredüm / Güvencüme gözüm göre êredüm “Dilersen ben onu sana vereydim; gözüm görürken (hayattayken) muradıma ereydim” (342-1). *Çü ben uyaram ķamusı noldılar / Meger kim ecel êrdi vü öldiler* “Ben uyarayım, hepsi ne oldu; meğerki ecel geldi ve öldüler” (64-7). *Oğul çün aķa atası tahtına / Zevāl êrmeye devlet ü bahtına* “Oğul, babasının (yerine) tahta otursa zeval ermez devlet ve bahtına” (27-14). *Zihî zahmet êrgürdi kendözine* “Ne zahmet erdirdi kendine!” (250-13). *Ecel êrişicek ümîz üzilür* “Ecel erişince ümit kesilir” (370-5). *Göge êrürürler figāndan üni* “Figandan, sesi göge ulaştırırlar” (55-1). *Elün tıtmaķa her biri dürişe / Meger kimse feryāduña êrişe* “Elini tutsun her biri, çabalasın; meğer (bir) kimse feryadına erişsin” (362-7). *Dilerseñ ki maķşūduna êresin / Budur çāre kim ögünjî dēresin* “Maksadına ermeyi dilersen çare budur ki aklını toplayasın” (82-12). *Dēdi bu kez ümîzünje êresin* “Bu kez ümidine ereceksin, dedi” (218-9). *Buyurduñ sözün şımadum geldüm uş / Elüm êrmedüñ saña bildüm uş* “Buyurdun, sözünü kırmadım, işte geldim; sana elimin ulaşmadığını işte bildim” (115-10). *Getüricegez hîç amān vermedi / Anuñ kimse feryādına êrmedi* “Getirince hiç aman vermedi; onun feryadına kimse yetişmedi” (342-15). *Delim dürlü maķşūduma êrmişem* “Birçok maksadına ermişim” (355-8). *Murāduma êrdüm hezārān şükür* “Muradıma erdim binlerce şükür” (351-7). *Şu kim anı hîç ādemî görmeye / degüldür ‘aceb ger elüm êrmeye* “İnsanın asla görmediği şu şeye, eğer elim ulaşmazsa bu şaşılır (bir şey) değil” (40-9). *Aladum ne şāhuñ kıızıysa anı / Murādına êrgüredüm oğlanı* “Hangi şahın kıızıysa alaydım; oğlanı muradına erdireydim” (40-12). *Murādına êrişdi vü oldı şād* “Muradına erişti ve mutlu oldu” (320-15). *Dēdi diri ola vü dürişe / Şehet kimse maķşūdına êrişe* “(Bir) kimse hayatta olsa ve çabalasa maksadına erişir” (252-9). *Neye kim uzadursam êrişür elüm* “Neye uzatsam elim erişir” (292-11). *Şu resm ile ķalb ķalbe êrişdiler / Dokındılar u ķatı dürişdiler* “Şu şekilde kalp kalbe eriştiler; (birbirlerine) dokundular ve sıkı (bir biçimde) çabaladılar” (171-11). *Ne ma ‘nî ki fikrüm aña êrmedi / Ki vèrdi ķamusını bunı vermedi* “Nedir engel ki fikrim ona ulaşmadı ki (onların) hepsini verdi (ama) bunu

vermedi” (32-9). *Ėriŝe kamu dürlü ümîze ol* “Bütün türlü ümide kavuşsun o” (20-9). *Düşer bir iki üç kişi ardına / Birisi erişmez anun gerdine* “Bir iki kişi, ardına düşer; (ama) hiçbirisi (de) onun tozuna (dahi) erişemez” (75-8). *Süheyle çü nakkâş erürdi cevâb* “Nakkaş, Süheyl’e cevap verdi (ki)” (138-12). *Ėamusınun erürmedi ellerin* “Hiçbirinin (de) ellerini ulaştırmadı (hiçbirisine fırsat tanımadı)” (363-5). *Geldüm aña ki hergiz gitmez idi ögümden / Ėrdi aña elüm kim hîç sığmaz idi şanuma* “Ona geldim ki aklımdan hiç gitmezdi; ona elim erişti (ona kavuştum), aklıma sığmazdı (aklım almazdı)” (120-15).

72. Yardımcı Fiili “eri- / erit-” Olan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Bizi gördi vü şandı hakîkat yağı / Eridi hemândem yüregi yağı “Bizi gördü ve hakikat(de) düşman sandı; hemen (o) anda yüreğinin yağı eridi” (çok korktu)” (65-8). *Bu bir niçe beyti düzince benüm / Ėacâletden eridi yaru tenüm* “Bu birkaç beyti yazınca benim utançtan yarı tenim eridi” (371-10). *Ki gövdem eriyen vü yaşum aña / Yarın sen veresin cevâbın hağa* “...Ki gövdem erisin ve yaşım aksın; yarın sen Allah’a veresin cevap” (93-13). *Anuñçün ki bu ‘işka katlanmazım / Eritdi tenüm küllî azın azın* “Bütün vücudumu az az erittiği için bu aşka katlanamam” (129-4).

73. Yardımcı Fiili “esle-” Olan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Ögüdümü işit sözümi eslegil “Öğüdümü işit, sözümü dinle” (282-12). *Atanun sözün eslemek yeg aħır / Ki o maŝlaħat anlar andan kaħır* “Babanın sözünü dinlemek iyidir sonuçta ki o, işi anlar ardından kızar” (199-14). *Eger dileye kim ögüt esleye / Günün hoş geçüre cânın besleye* “Eğer isterse ki öğüt dinlesin; (o zaman) gününü hoş geçirsin, canını beslesin” (282-7).

74. Yardımcı Fiili “ez-” Olanlar

Grubun isim unsurunu, *reng* “renk” kelimesi oluşturmaktadır: *Ki bir yılda ol şûreti yazmışam / Ne kim reng vardur ezmişem* “...Ki bir yılda o sureti çizmişim; (her) ne ki renk vardır, ezmişim” (42-3). *Dürişdi vü çok dürlü reng ezdidi / Ki ol şûrete beñzedi yazdıdı* “Çabaladı ve çok türlü renk ezdi ki yazdığı (çizdiği) o surete benzedi” (248-13).

75. Yardımcı Fiili “geç- / geçür-” Olanlar

Süheyl aña ol aña içdiler / Biri birisiyle hoş geçdiler “Sühey ona, o, Süheyl’e içtiler; birbirisiyle hoş geçindiler” (120-2). *Ṭur örü endîşeden geçelüm / Kılup zevk yeyelüm içelüm* “Kalk ayağa, endişeden geçelim; zevk edip yiyelim içelim” (38-11). *Çü gördi ki zāyi ‘geçer tayısı / Aña kalmadı okumak kayısı* “Dayısının zayı geçtiğini (zaman vs. boşa geçirdiğini), ona okumak kaygısının kalmadığını görünce...” (24-14). *Şuşamış kişi şu bula içmeye / Anuñ ‘ömri nite telef geçmeye* “Susamış kişi, su bulunca içmezse onun ömrü nasıl (olur da) telef (kayıp içinde, boşa) geçmez?” (249-13). *Ki hadden geçüpdür sözün toğrusı* “Sözün doğrusu, (o) haddini aşmıştır” (138-2). *Ki bu bu zulmi hadden geçürdi iken / Unutdı degül teyrisi iñen* “...Ki bu zulmü haddinden aşırırken unutmadı Tanrı’sı (bunu) fazla” (317-11). *Şāh anı görüp güvenürdi cānı / Dilerdi ki tahta geçüre anı* “Şah, onu görüp canı güvenirdi (kıvanç duyardı) dilerdi ki onu tahta geçirsin” (29-5). *Ya şayru olur yā katumdan kaçır / Yalunuz oğuldur nazı geçer* “Ya hastalanır ya (da) huzurumdan kaçır; yalnız (bir) oğuldur, nazı geçer” (209-1). *İnandı bu işitdi and içdügin / Dēdüginı başından hep geçdügin* “İnandı bu, işitti ant içtiğini; başından geçeni hep dediğini” /136-1). *Senün buyruğundan niçe geçedüm / Degül süci ağumısa içedüm* “Senin buyruğundan nasıl geçerdim? Değil içki, zehir olsa (bile) içeydim” (309-12). *Dēdi şanmañuz şeh sözinden geçem / Şıyam andı alam süciyi içem* “Sanmayın (ki) şahın sözünden geçer (sözünü dinlemem), andı çiğner, içkiyi içerim, dedi” (86-7). *Öginde geçen nev-bahāruñ ‘aceb / Dönüp söylemediği neyki sebab* “Nev-bahâr’ın aklından geçen; acaba (söz) söylememesine sebep nedir ki?” (159-4). *Başından geçenleri söyler idi / Hikāyetlerin şerh eyler idi* “Başından geçenleri söyler; hikâyeleri şerh eylerdi” (353-15). *Yolunca geçen zahmeti ol bakıp / Görür kendözine çeker ip dağup* “Yolunca (kendi hâlinde) geçen zahmeti o, bakıp görür (ona) ip takıp kendisine çeker” (202-2). *Ki bunca belālar geçürmiş iken / Toğanumuz elden uçurmuş iken* “...Ki bunca belalar geçirmişken, doğanımızı elden uçurmuşken...” (338-1). *Süheyli yanına geçürüp bile / Otururdu taht üzre key zevk ile* “Süheyl’i yanına geçirip (yanına alıp, ona yanında yer verip) taht üstüne zevk ile otururdu” (117-8). *Çağ ol şūrete karşı dāyimā / Günini geçürürdi fırsat uma* “Tam ol resme karşı daima fırsat kollayarak gününü geçirirdi” (264-1). *Dēdi çekdi zahmet bugün şāh-ı çîn / Geçürür keremden kılınuñ suçın* “Çin şahı, bugün zahmet çekti; keremiyle kulunun suçundan geçer, dedi” (70-11). *Ki bunca başından anuñ iş geçe /*

Bu deŋlü kişiniñ elinden kaçā “...Ki onun başından bunca iş geçsin; bu denli kişilerin elinden kaçsın!” (332-9). Perī baş koyuban öjinde kızuñ / Dēdi kim geçer başum üzre sözüñ “Peri, kızın önünde baş (yere) koyarak sözün, başım üstüne geçer (sözünü seve seve yerine getiririm), dedi” (260-11). Yaramaz kişiler ile rūzigār / Geçürmek çah anuñ bigidür ēy yār “Yaramaz kişilerle zaman geçirmek, onun gibidir tam olarak ey yār!” (268-11). Ögümden buyidi geçen dañı hîç / İnangıl beni ētmegil girde pîç “Aklımdan geçen buydu (ki) (bana) inan, beni hiç karmaşık hâle getirme” (135-15). Gücün çün yēter yıkma yapğıl gönül / Sözüñ çün geçer ēvme söyle anıl “Gücün yettiği için gönül yıkma, yap; sözün geçtiği için (de) acele etme, yavaş söyle” (20-2). Bu kimseyiçün kim geçürdün ‘ömür “(Uğruna) ömrünü geçirdiğin (yıllar harcadığın) şu kimse için ki...” (337-11). Bilürsin nedür ādemün ‘ömri uş / Nişe anı kimse geçürmeye hoş “İnsanın ömrü ne kadardır, bilirsin; (insan) onu (ömrünü) nasıl hoş geçirmesin?” (304-10). Odasında kaytās eylerdi zevk / Geçürmiş idi boynına ‘ışkı tavk “Kaytas, odasında zevk eylerdi; aşkı, buynuna ipi geçirmişti (onu ele geçirmişti)” (277-3). Bir iki dañı urdı eglenmeyin / Geh öteleyü geh geçürü boyun “Bazen öteleyip bazen boyun geçirerek bir iki (tane) daha vurdu eğlenmeden” (191-15).

76. Yardımcı Fiili “gel-” Olanlar

Tagıldı ne cem ‘iyetüm var ise / Hatā geldi ne niyyetüm var ise “Ne kadar cemiyetim var ise dağıldı; ne niyetim varsa (da) hata geldi” (344-7). İşün varduğınca ilerü gele “İşin vardıkça öne çıksın” (2276-8). Nakışladuğum hîç eyü gelmedi “Nakışladığım hiç iyi düşmedi” (43-7). Ki ēy hayf bilüsüzin ētdüm iş / Kişi şanduğı toğru gelmez imiş “...Ki ey (ne) yazık, akılsızca iş ettim; kişinin sandığı (şey) doğru düşmezmiş” (270-14). Ecel gelmeyince kişi ölmez “Ecel gelmeyince kişi ölmez” (170-4). Gerek ola dēyüben aldumdı māl / Kuru gelmegi tutmadum saña fāl “Gerek olur diye mal aldım; boş gelmeyi sana fal tutmadım (uğur saymadım)” (160-14). Velī tenriye eyledi şükr öküş / Ki endîşe eyledüğüm geldi tuş “Ama Tanrı’ya çok şükreyledi ki endişe eylediğim (düşündüğüm şey) denk geldi (karşıma çıktı)” (320-14). Ki biri süheyl ola bir nakkāş / Şükür aña kim geldi işüm tutaş “...Ki biri Süheyl biri Nakkaş olmalı; -şükür ona ki- işim rastgeldi” (320-8). Şımañ andı gelmez kişiye eyü “Andı kırmak (tutmamak) kişi için iyi değildir” (88-9). Süheyle bu söz geldi ol hadde hoş / Ki şayru mizācına dārū-yı nūş “Süheyl’e bu söz, hasta mizacına ilaç (gibi) gelecek denli hoş geldi” (137-7). Çü taldı tokuz ay geldi haber “Dokuz ay dolunca haber geldi”

(28-12). *Çü düzüp koşup zahme urdı kıla / Kılun her biri geldi bir dile* “Düzüp koşup darbe vurdu kıla; kılın her birisi bir dile geldi (çalmaya başladı)” (35-15). *Gül-âb ile yun gele kendözine* “Gül suyu ile yıkayın (da) kendisine gelsin” (37-8). *Gelüp göñline hoş geçüp oturur* “Gönlüne gelip (hatırlayıp) hoş geçip oturur” (90-15). *Niçe bahsa yā şu görür yā kaya / Ya ho mîşe top geldi cānı kaya* “Ne kadar bakarsa (baksın) ya su ya kaya ya da meşe görür; (dolayısıyla) tamamen canından bezdi” (194-13). *Cühûd anı işitdi keygirdedi / Şoñ ucı gele yüzüme kir dedi* “Cühûd, onu işitti endişelendi; sonunda yüzüme kir gelecek (haysiyetim zedelenecek, yüzüm kara olacak), dedi” (209-4). *Kişi çün yêyesi yêyüp toñ ola / Yaraşur ki uyhu gözine gele* “Kişi, yemek yiyip tok olunca uygun olan şudur ki gözüne uyku gelir (uyur)” (190-6). *Ki ‘âlemde er göreler kim imiş / Başa bun gelicek kim işlermiş iş* “...Ki âlemde er kimmiş; başa bela gelince kim iş işler(miş), görsünler” (170-11). *Geliser işümüz oñat* “İşimiz, rastgelecek” (168-2). *Süheyle nakķaş dēr ki sözümi tut / Dilerseñ ki gelmeye yüzüne ut* “Süheyl, Nakkaş’a; eğer yüzünün kara olmasını istemezsen sözümü tut, der” (77-9). *Ƙocalacağaz hoñ ne elden gelür* “Yaşlanınca elden ne gelir?” (22-10). *Bugün başuma geldi bir müşkil iş* “Bugün başıma geldi bir müşkül iş” (268-6). *Elündēn gelür almak u satmak* “Elinden gelir (üstesinden gelirsin) alma ve satmanın” (208-13). *Anuñ içün atası koşmış saña / Bu işün eyü geldi yavlaķ baña* “Onun için atan sana koşmuş; bu işin bana çok iyi geldi” (83-11). *Ögi geldi başladı kıldı huruş* “Akli (başına) geldi, coşmaya başladı” (37-10). *Şoñ ucı dönüp ayağın geldi ol* “Sonunda dönüp (kendi) ayağıyla geldi” (250-14). *Ol eylūgi hem geldi Ƙarşusına* “O iyiliği de karşısına geldi” (343-4). *Ƙoñıduñ ögi gele mi bir* “Kokutun, bakalım akli (başına) gelecek mi?” (204-2). *Dēdi göresüm geldiyidi iñen* “(Seni) çok göresim geldi, dedi” (144-15). *Belā Ƙanda varsam öñüme gele* “Bela nerede gidersem önüme gelir” (238-6). *İşi yēl yanlış yola geldidi* “İşi yel ve yanlış yola geldi” (141-9). *Elümden dahı ne gele bilmezem / Sen anlayugör ben hele bilmezem* “Elimden daha ne gelir bilmem; sen anlayıver, ben bilmem” (113-7). *Aceb geldi fağfūra vü güldi çoğ / Dēdi bu arada Ƙulun suçı yoğ* “(Bu,) Fağfur’a acayip geldi (garip geldi) ve çok güldü; burada kulun suçu yok, dedi” (153-6). *İleyümüze geldi key yavuz iş / Bunun şoñını şanuban key düriş* “Önümüze (karşımıza) çok çetin (bir) iş geldi; bunun sonunu düşünüp iyice çalış çabala” (179-2). *Çü dördinci gün gerü uş geldiler / Bulamadılar idi boş geldiler* “Dördüncü gün geri geldiler; (ancak) bulamadılar (eli) boş geldiler” (253-9).

77. Yardımcı Fiili “ger-” Olanlar

Nedür put kişi kendözin gördügi / Hevāya bakıp göğsini gerdügi “Put nedir? (Put), insanın kendisini beğenmesi, havaya bakıp göğsünü germesidir (kibirilenmesidir)” (14-11). *Aradan çü ol gitdi her birimiz / Bir uca çıhup gerdük idi gögüz* “Aradan o gittiği için, her birimiz bir uca çıkıp göğüs gerdik” (241-11). *Güyeğördiler üzenü gerdiler / At üstinde kaplan bigi turdılar* “Bekleyegördüler, üzengi gerdiler (şiddetle karşı koydular); at üstünde kaplan gibi durdular” (167-153). *Üzenü gerüp cüst şıgadı kol / Yayı bağrının içine girdi ol* “Üzengi gerip hemen kol(unu) sıgadı; yayı, o bağrının içine girdi” (191-7).

78. Yardımcı Fiili “getür-” Olanlar

Bilüben hele dek oturmavavuz / Gücümüz yeter güç getürmeyevüz “Biliyorum, hele sakın oturmayalım; gücümüz yetiyor, haksızlığa fırsat vermeyelim” (143-15). *Müslümānlık işin ilerü getür* “Müslümanlık işini ileri getir” (9-3). *Şehādet getürdi vü yumdı gözin* “Şehadet getirdi ve gözünü yumdu (öldü)” (364-3). *Bahāne getürme turup kaçmağa* “Kalkıp kaçmak için bahane getirme (arama)” (322-9). *Ne yazı dēr idük ne tağ u kaya / Getürmiş idük çevre ili kaya* “Ne ova ne dağ ne (de) kaya derdik; çevre ili bezdirmiştik” (285-13). *Çü oğlanı nakkaş getürdi dile / Atası dedi ne dilerseñ dile* “Nakkaş, oğlanı dile getirince (konuşturunca) babası; ne dilerseñ dile, dedi” (45-9). *Kişi sağ oluban çü malı ola / Ne kim diler ise getüre ele* “(Eğer) kişi, sağ ve malı olsa (her) ne dilerse elde eder” (267-12). *Bu gügercin ile getüreym oyun / Revān uçuram seni keklikleyin* “Bu güvercin ile (bir) oyun getireyim (oynayayım ki) seni keklik gibi hemen uçurayım” (219-11). *Benüm teñriyile çü ahdüm budur / Getürem yèrine vü cehdüm budur* “Benim Tanrı’yla ahdim budur (ve) yerine getireyim, mücadele (de) budur” (369-3). *Kolaysuz bigidür getürmek dile* “Zordur dile getirmek” (370-15). *Sözi bu araya getürdi hemîn* “Sözü hemen buraya getirdi (bu husus hakkında konuşmaya başladı)” (332-1). *Gèrü ol yigit katına var otur / Anı egle vü göñlin ele getür* “Tekrar o yiğidin huzuruna var, otur; onu eğlendir ve gönlünü ele getir (gönlünü al)” (323-11). *Hele kendözünge getürdün belā* “Hele, kendine bela getirdin” (208-5). *Olan yarguyı hep yèrine getür* “Olan yargıyı hep yerine getir (uygula)” (336-1). *Şat u harc èt ü kendözünji tonat / Getürür olur ise teñri onat* “Tanrı nasip ederse sat, harca ve kendini donat” (260-4).

79. Yardımcı Fiili “gider-” Olanlar

Yakîn bil ü şekki göñülden gider “Yakinen bil ve şüpheyi gönlünden gider (çıkart)” (19-6). *Gerek çıka fağfur taşra yarın / Ki geñ yêrde gidere göñli tarın* “Fağfur, yarın dışarıya çıkıp geniş (bir) yerde gönlünün darlığını gidermeli (gönlünü ferahlatmalı)” (73-14). *Ögini niçeme ki dêrmez idi / Süheylî öginden gidermez idi* “Her ne kadar aklını (başına) toplayamasa da (yine de) Süheyl’i aklından gidermezdi (çıkaramazdı)” (236-2). *Bizüm şāhumuza şımarla anı / Gider kaydı vü eslegil sen beni* “Onu, bizim şahımıza ısmarla; gamı bırak (üzülme) ve sen beni dinle” (180-10).

80. Yardımcı Fiili “gir-” Olanlar

Velî yegrek oldur ki sen şād ol / Yola gir ü kayğudan āzād ol “Ama iyisi şudur ki sen mutlu ol; yola gir ve kaygıdan kurtul” (53-5). *Ecel erdi yêre girdi şāhumuz* “Ecel geldi, şahımız yere girdi (ölüp gömüldü)” (241-9). *Görüşür dêr zahmete girdünüz* “Görüştür, zahmete girdiniz, der” (66-2). *Ne var bende girmese zengî bigi* “Zenci gibi bağlı olmasa (bunda) ne var?” (277-2). *Ķulağa giren söz cāna boyanur* “Kulağa giren söz (işitilen söz) cana tesir eder” (23-5). *Süheyl anı görüp gönül vêrdüğün* “Süheyl, onu görüp gönül verdiğini” (185-5). *Meger hāḳ çalabdan ināyet ola / Ki biraz girem bārî toğrı yola* “Meğer Hak Allah’tan yardım ola ki bari biraz doğru yola gireyim” (372-5). *Ķodum anı andan vü girdüm yola* “Onu orada bıraktım ve yola girdim” (174-14). *Şanasın ki girmişdi ay busuya* “Sanki ay pusuya girmişti” (108-6). *Oğul kim atanuñ sözinden çıka / Gire ḳanına vü kendözinden çıka* “Babasının sözünden çıkan oğul, kanına girer ve kendisini kaybeder” (344-2). *Ya ünün gireydi ḳulağuma* “Ya (da) sesin gireydi kulağıma (sesini duyaydım)...” (128-2). *Āḫir dün oranuñuzı gördünüz / Şoloḫdem ki aramuza girdünüz* “Şu vakit ki aramıza girdiniz sonunda dün seviyenizi gördünüz” (176-7). *Kişi seni anca tutar ‘azîz / Ki ḳabzına girmeye yā ola kız* “Kişi, seni o kadar aziz tutar ki yoksa ele sığmaz kız mı(mısın)” (133-10). *Dutucu ola hāḳ yolına giren* “Hak yoluna giren, tutucu olur” (15-10). *Elüñe giresi degül fāriğ ol* “Eline girecek değil, rahat ol” (337-10). *Bulunmaz nitesi eline gire* “Bulunmaz (o), nasıl eline girer?” (40-7). *Şehün şırrını her ki ḥālḳa ḳaḳa / Ḳanına gire vü başından çıka* “Şahın sırrını her kim (ki) halka ifşa etse (onun) kanına girer ve başından çıkar” (245-3). *Hemîşe ögüdünge girmekdedür* “Daima öğüdüne girmektedir” (352-5). *Hikāyet hemān ma ‘nî nite döne / İbāret girürse ḳondan ḳona* “Hikâye (ve) mana hemen nasıl döner; ibare dondan dona girerse (sürekli değişiklik gösterirse)?” (26-4).

81. Yardımcı Fiili “git-” Olanlar

Bu grupta *ko(yup) git-* “boşver, bırak” örneği dikkat çekicidir: *Hemîn uşlular ile şohbet êdûn / Yavuz koşşidan kaçun ırâh gidûn* “Daima uslular ile sohbet edin; kötü komşudan kaçın, uzak gidin (durun)” (356-14). *Azıdam bu iti vü öte gidem* “Bu iti azıtayım ve öteye gideyim” (217-4). *Ne kim eylük êtdûnse yêle gider* “Ne ki iyilik ettinse yele (boşa) gider” (18-14). *Ėo gitsün elinden gelürin êde* “Bırak gitsin (boşver) elinden geleni yapsın” (51-3). *Kim üşenür ise kim yola gide / Ne kim gönli dilerse anı êde* “Kim yola gitmeye (yola çıkmaya) üşenirse gönlü ne isterse onu yapsın” (188-11). *Hevāya uyup yabāna gitmegil / Hevāya uyan tizcek olur hācil* “Hevaya (isteklerine) uyup yabana gitme; hevaya uyan hemen utanır” (22-11). *Cühūd anı gördi vü gitdi ögi* “Cühūd, onu gördü ve aklı gitti” (207-6). *Ėanumuz kurur qorharam gide baş* “Kanımız kurur, korkarım baş gider” (80-2). *Geldüm aña ki hergiz gitmez idi ögümden* “Asla aklımdan çıkmayana geldim” (120-15). *Gidüp uşşı āh êtdi düşdi yere* “Aklı gidip (kendisinden geçip) ah etti, yere düştü” (36-9). *Hicāb ortadan gitdidi bir uca* “Örtü ortadan bir uca gitti (engel ortadan kalktı)” (121-8). *Gide guşşa gönlinden tola mihr* “Gönlünden keder gitsin, sevgi dolsun” (62-9). *Yüzüm suyile işüme gidedüm* “Edebimle işime gideydim” (271-8). *Seni görmeyicek qarārum gider* “Seni görmeyince kararım gider (kendime hâkim olamam)” (129-6). *Teferrüc edüben gider işine* “Teferrüç ederek işine gider” (247-10). *Şu yengeçleyin gitdi apul apul* “Şu yengeç gibi apul apul gitti” (336-8). *Nite gidiser toğru yola bular* “Bunlar, doğru yola nasıl gidecek (doğruyu nasıl bulacak)?” (186-8). *Şudan gitmemiş êrteye dek gözi / Görine dëyüp nev-bahāruñ yüzi* “Nev-bahâr’ın yüzü görünür diye gözü, sabaha dek sudan gitmemiş (sürekli suya bakarak oradan gözünü ayırmamış)” (92-2).

82. Yardımcı Fiili “gizle-” Olanlar

Ėañ atdı vü ılduz gizledi yüzin “Tan attı ve yıldız yüzünü gizledi (görünmez oldu)” (190-9). *Senüñ sırruñı gizleyem bî-muḥāl* “Şüphesiz senin sırrını saklayayım” (245-2). *Ki güneş üşendürdi örter yüzin / Ya gizler yavuz gözden kendözün* “...Ki güneş üşendirdi yüzünü örter ya (da) kötü (kem) gözden gizler kendisini (saklar)” (239-8).

83. Yardımcı Fiili “gönül-” Olanlar

Anaḫı ҡo bunda gönül sen yola “Ananı burada bırak ve sen, yola çık” (53-6). *Yüzüme ıurımaz gönülür kıçın* “Yüzüme (karşı) duramaz arkasını döner (oralı olmaz)” (286-3). *Revā görevidüm gönilmek yola* “Yola çıkmayı reva göreydim” (314-3). *Niçeme ki anşuzda ğarîblıĝa gönildüm* “Ne zaman ki ansızın gurbete çıktım...” (119-11). *Daḫı çünki tenden gönile cānum / Yavu vara ıamar içinde ıanum* “Tenden canım gidince (ölünce) damar içindeki kanım boşa gider” (363-12).

84. Yardımcı Fiili “gör-” Olanlar

Grubun isim unsuru, birçok yerde yüz “yüz” kelimesinden oluşmaktadır: *Çü sulḫ ile iş bite étme savaş / Demezem ki yindek güce gör savaş* “Sulh ile iş bittiğinden savaş etme; daima zulmet, savaş, demem ki” (362-3). *Ulularsız öküş görüñüz azı* “Büyüklersiniz, azı, çok görün” (67-14). *Belā gördi çoḫ şanma az iş idi* “Bela gördü çok, sanma (bu) az şeydi” (283-14). *Ya adum işitdi vü yâ gördi düş* “Ya adım işitti veya düş gördü” (112-8). *Ki gördüm yüzini vü oñdı işüm* “...Ki yüzünü gördüm (karşılaştım) ve işim rast gitti” (310-10). *Mübārek vücudıñ delim gördi renc* “Mübarek vücudun çok eziyet gördü” (112-11). *Cevābında hem eyle gördi řavāb* “Cevabında hem öyle uygun gördü” (134-11). *Eger seni görmeseyidüm lāyık* “Eğer seni layık görmeseydim...” (37-15). *Dēyeydün güneş görmemişdür yüzin* “Sanki güneş, yüzünü gömemiştir” (144-10). *şanasın emek görmemişdür renc* “Sanki emek, reñç (zorluk, eziyet) görmemiştir” (146-4). *Çevüklük ḫoř olur göricek kısu* “Eziyet görünce çeviklik hoş olur” (222-12). *Doyınca seni görmedüm ēy dirig* “Eyvah, seni doyunca görmedim” (365-1). *Revā nite gördi ‘acebdür atam* “şaşırtıcı (olan şudur ki) babam, nasıl (oldu da) reva gördü?” (255-8). *Yüzin yine gördüm hezārān şükür* “Yüzünü yine gördüm, binlerce şükür” (351-7). *Cānuñ görmesün ıayĝu zaḫmet tenün* “Canın kaygı, tenin zahmet görmesin” (293-12). *Murādı yüzin görmege uyuyup* “Muradı yüzünü görmek için uyuyup...” (223-7). *Yüzin görmege şasretüm bol idi* “Yüzünü görmeye hasretim çoktu” (327-7). *Gönül gözüyle görüp anlaĝıl* “Gönül gözüyle görüp anla” (7-12). *Sizi görürem kendü oĝlum bigi* “Sizi, kendi oĝlum gibi görüyorum” (358-12). *Ayaḫ bařduĝı yeri görmezdi göz* “Göz, ayak baştığı yeri (dahi) görmezdi” (114-7). *Öküş dürlü dürlü bela görmüşüz* “Çok türlü türlü bela görmüşüz” (321-3). *Eyü ḫulḫ gördi ulu kıçiden* “Büyük küçükten iyi muamele gördü” (50-4). *Gözün göre cānuña ıaşd eyleme* “Gözün görürken (açık açık) canına kasteyleme”

(328-3). *Güvencüme gözüm göre eredüm* “Güvencime gözüm görürken (yaşarken) ereydim” (342-1). *Hayālını görüben vaşl umar idün ey gönül* “Ey gönül, hayalini görerek (ona) kavuşmayı umardın” (101-5). *Ki göz göre kurdı koyu koyun sürüsüne* “...Ki göz göre (göre) kurdu koyar koyuna (koyun sürüsü içine)” (217-2). *Cefāsın yavuz fi lümün görürem* “Kötü amelimin cezasını görüyorum” (237-2). *Cihānuñ görüpdür yazın u kışın / Başarıbilür pādīşāhlık işin* “Dünyanın yazını ve kışını görmüştür (tecrübe etmiştir); padişahlık işini başarabilir (onun üstesinden gelebilir)” (359-5). *Senün eylügün hem yavu varmaya / Yavuzluğı eylük eden görmeye* “Senin iyiliğin hem boşa gitmesin; iyilik eden (kimse) kötülük görmesin” (316-15). *Bir ol kaldıydı ki haq hazretin / Göze göz göre isteye devletin* “Bir (sadece) o kaldı ki Hak Hazretini (Allah’ı) göze göz (ayan beyan) görsün, devletini (muradını O’ndan) istesin” (12-12). *En öñdin gerek göre kişi işi / Başarmaz işi süci için kişi* “(Bir) kişi en başta işini görmeli (halletmeli); (yoksa) içki içen kişi işi başaramaz (işin üstesinden gelemmez)” (166-13).

85. Yardımcı Fiili “göster-” Olanlar

Kıza dürlü dürlü du ‘ā kıldı ol / Dağı ol yigide ki gösterdi yol “O, kıza türlü türlü dua etti; ayrıca o yigide de yol gösterdi (kılavuzluk etti)” (233-11). *İlerü yürür şāha gösterür yol* “İleri yürür, şaha yol gösterir” (70-10). *Bu kim gösterürsin baña yüzün* / *Gerü tartarsın şöyle kendözün* “Bana yüzünü gösterip tekrar kendini şöyle geri çekersen” (124-13). *Benem sevgülü şāh-ı çînün kıızı / Göstermez idüm güneşe yüzi* “Güneşe (dahi) yüzünü göstermeyen Çin şahının sevgili kıızı benim” (245-7). *Söz oldur ki işidicegez kişi / Anı ma ‘rifet göstere yüz işi* “Söz odur ki kişi (onu) işitince ona yüzlerce işi marifet göstere” (374-3). *Kerem gösterüp kıldı bizi hacil* “Kerem gösterip bizi utandırdı” (75-2). *Ki gösterürdi ‘ālemde dürlü hüner* “...Ki âlemde türlü hüner gösterirdi” (11-15). *Gehi gösterür şefkat ü gāhi kahr* “Bazen şefkat bazen kahr gösterir” (178-4). *Eger bir kez yüzüm göstereven yüzüm / Döyemeyesin bilürem kendözüm* “Eğer bir kez yüzümü göstersem (görünsem) dayanamazsın, kendim (bunu) biliyorum” (117-15). *Ne bili verürsin anı edeyim / Ne yol gösterürsin anı gideyim* “Ne bilgi verirsen onu yapayım; hangi yolu gösterirsen (tavsiye edersen) oraya gideyim” (212-7). *Yüze yüz turuşmaklığı isterem / Nite yā bigi arhamı gösterem* “Yüz yüze (kaşılıklı) durmayı isterim; nasıl (olur da) yay gibi arkamı gösteririm (arkamı dönüp karşı koyamam)?” (181-14).

86. Yardımcı Fiili “götür-” Olanlar

Başa ne yaraşurdu içmek süci / Velî şımadum söz götürdüm güci “Bana içki içmek nasıl (olur da) yakışırdı? Ama sözümde durdum (ve) tahammül ettim” (80-8). *Oğul kim atadan götüre karış / Göge ağsa yer bulmaya bir karış* “Babadan beddua alan (bir) oğul, göge ağsa (dahi) bir karış yer bulamaz” (347-8). *Atadan götürmezse oğul güci / Peşimân ola işine şoş ucu* “Oğul, atanın sıkıntısını yüklenmese sonunda işinde pişman olur” (200-2). *Götürme başuñı kadeh götür iç* “Başını götürme (reddetme) kadeh al (içki) iç!” (300-11). *Tama bahdı nâ-geh götürdi başın / Dökerdi ayağına gözi yaşın* “Ansızın başını kaldırıp (yukarı bakıp) dama baktı; gözyaşını ayağına (kadar) dökerdi” (100-2). *Götürdi elin vü du ‘â eyledi* “Elini kaldırıp dua eyledi” (31-11). *Aradan ta ‘âmı çü götürdiler / Bu kez süci içmege oturdılar* “Aradan yemeği kaldırdılar; bu kez içki içmeye oturdular” (58-1). *Bunı dëyüben ‘ıyşa oturdılar / Aradan kamu fikri götürdiler* “Bunu diyerek yemeye oturdular; aradan bütün fikri götürdüler” (312-6). *Ne kim perde var idi götürdiler* “Ne kadar perde varsa kaldırdılar (her şeyin sırrını ortaya döktüler)” (93-2). *Eyitdi cühûda hicâbı götür* “Cühüd’a örtüyü kaldır (gizli olanı ortaya çıkart), dedi” (328-2). *Harîf oldu vü dehşeti götürüp* (353-14). *Ömrüm ekinliğinden ben hâsılamı götürdüm* “Ömür ekinliğinden ben, hasılatımı götürdüm (kaldırdım) (ömrüm tükendi)” (121-3). *Bu resm ile kırışdılar bir zaman / Götürdi atı gövde gövdeyi kan* “Bu şekilde bir zaman birbirlerini kırdılar; atı gövde, gövdeyi (ise) kan götürdü” (171-15). *Cânumdan götürmiş idüm ümîd* “Canımdan ümidimi yitirmiştim” (311-13). *Bu arada iki gün oturalım / Dağı zahmetümüzü götürelüm* “Bu arada iki gün oturalım ve zahmetimizi giderelim” (87-12). *Güneş dağı götürmedin başını / Erişdürmiş idi nakkâş aşını* “Güneş henüz doğmadan Nakkaş (onun) aşını (ona) ulaştırmıştı” (57-13). *Bilün kim gözedüdüran iş ucın / Gerek kim götüre neçenün gücin* “Bilin ki işin sonunu hesap eden, nicelerinin sıkıntısını gidermeli” (377-4). *Atamuñ sözini götürimedüm* “Babamın sözünü tutamadım” (240-3). *Oğul kim götürmeye ata sözün / Gerek çoğ belâ geñsüzün* “Babasının sözünü tutmayan oğul, darlık içinde birçok belaya uğrar” (199-7). *Delim dürlü zahmetleri götüre* “Çok türlü zahmetleri yüklensin (ortadan kaldırsın)” (332-15). *Du ‘â eyler iki elin götürür* “İki elini kaldırıp dua eyler” (45-8). *Başın götürüp yukarı bahtı ol / Yüregini ışık odına yahdı ol* “Başını kaldırıp yukarı baktı o; yüreğini

aşk ateşine yaktı o” (36-6). **Sözini götüricek ol araya** “Sözünü o araya katınca...” (323-1).

87. Yardımcı Fiili “göyün-” Olanlar

Bu grupta isim unsuru *öz* kelimesinden oluşmaktadır. *Öz* “kendi” anlamıyla değil; “iç, derûn” anlamıyla “göyün-” fiili ile birleşip “içi yanmak, acı çekmek” deyimlerinin kuruluşunda rol oynamıştır. Örnekleri şunlardır: *Şeh-i hâverânun göyündi özi* “Haveran şahının içi yandı” (303-13). *Özi göynüben guşşa çoḡ yêr idi* “İçi yanarak çok kederlenirdi” (159-10). *Hikâyet bolup göyner uş özümüz* “Hikâye olup yanar işte içimiz” (134-10). *İñen hûb imiş göyünedi özüm* “Çok güzelmiş, içim yandı” (162-3).

88. Yardımcı Fiili “gözet-” Olanlar

Kolay sözlerle dirilse gerek / Kolayın gözedden ola yêgrek “Kolay sözlerle dirilmeli (yaşamalı); kolayını gözetken iyi olur” (15-4). *Er ol ola kim ‘aybını gözedür / Yoḡ ol kim dil ayruḡlara uzadur* “Er odur ki (kendi) aybını gözetir; (er) o değil ki başkalarına dil uzatır” (14-12). *Oranın gözedden oranın bilen* “Sınırını (haddini) gözetken, sınırını bilen” (226-3). *Gözet şöyle her nesnenün aşlını / Ki nerd oynayan gözedür hâşlını* “Tavla oynayanın, hasılatını düşündüğü gibi; (sen de) her şeyin aslını gözet (göz önüne al)” (23-1). *Şehün buyruḡını gözetdi vezîr* “Vezir, şahın emrini bekledi” (30-9). *Uşah toprak olḡıl gözetme öte* “Ufak toprak ol öteyi gözetme (kendi hâline bak)” (132-10). *Aracuḡa varup gözedürdi yol* “Aracıḡa varıp yol gözetirdi (beklerdi)” (155-6). *Ne kim meclis âlâtı var ḡamusın / Baḡışlar gözedübenin nāmūsın* “Mecliste olan şeylerden ne varsa namusunu (itibarını) gözeterek hepsini baḡışlardı (58-6). *Çü gördi ki ol öḡüde uymaz / Yolu gözedür nesneye ḡüymez* “Gördü ki o, öḡüde uymaz; yol gözetir (gitmek için özlem duyar), hiçbir şey beklemez” (259-25). *Ṭama ‘dur ki artuḡ gözedür kişi* “Kişinin fazla istemesinin nedeni tamahkârlıktır” (376-6). *Kolay gözedürdüm ki niçe ḡaçam* “Kolaylık düşünüyordum ki nasıl kaçayım” (245-9). *Ne rāḡat gözedür ne ister ḡüvenç* “Ne rahat arar ne (de) ḡüvenç ister” (236-5). *Ki ḡönlüm düzedür ü birlik eder / Ya furşat gözedür ü dirlik eder* “...Ki ḡönlüm; düzeltir ve birlik eder ya (da) fırsat gözetir ve dirlik eder” (286-7). *Kerîm ol ola kim ölürse acın / Gözetmeye nā-kesden etmek ucın* “Keremli kimse o (kişi) olur ki açlıktan ölse (bile) cimriden ekmek ucunu (dahi) gözetmez (en ufak bir yardım istemez)” (17-15). *Özüñ göynesi yêre göyne hemîn / Revādur gözet her işün âdemin* (363-4). *Vegerne*

kamudur el uzadıcı / Ta'ām olıcağ loğma gözedici "...Yoksa hepsi el uzatıcıdır; yemek olunca yemek gözetici(dir)" (268-14). *Şoñ olasını ilkten gözedür / Éver hayra vü şer işi düzedür* "Son olanı ilkten gözetir (ileride olacağı düşünür); hayıra koşar ve şer işi düzeltir" (348-5).

89. Yardımcı Fiili "gözle-" Olanlar

Bunı fıkır édüp fırsatın gözledi "Bunu fikredip fırsatını kolladı" (33-10). *Hîç endikmeyin kolayın gözledi* "Hiç şaşırmadan kolayını gözledi" (191-5). *Sözümnden garañ ol ki bu kamusı / Senüñdür inen gözleme nāmūsı* "Sözümnden maksat şudur ki bu hepsi senindir; çok (da) namus gözleme (çekinme)" (287-2). *Gidem dēyü çepeçevre yol gözleme* "Gideyim diye çepeçevre yol gözleme (gitmek için fırsat kollama)!" (283-10). *Eger diler iseñ ki işüñ bite / İleyüne bağ gözlemegil öte* "Eğer dilersen ki işin bitsin önüne bak, öteyi gözleme (başka şeyle uğraşma)" (94-5).

90. Yardımcı Fiili "gül-" Olanlar

Yanlancı kim gülüci ola yüze benven / Key zişt kim ol hūb görine göze benven "Yalancı ki yüze gülücü olur benim gibi; çok çirkin ki o, güzel görünür yüze benim gibi" (193-3). *Çü ma'şuka kan dökmege diş biler / İşi evvel oldur ki yüze güler* "Maşukun kanını dökmeye diş biler; işi öncelikle şudur ki yüze güler" (104-3). *Anı dahı yerinde bulmadı / Sağalına güldi vü iş bilmedi* "Onu da yerinde bulmadı; sakalına güldü (alay etti) ve iş bilmedi" (164-2). *Yere dökdi nāmūsım aldı kızım / İşiden güle işümüze bizüm* "Namusumu beş paralık etti, kızımı aldı; (bunu) işiten bizim işimize güler (bize alay eder)" (167-7).

91. Yardımcı Fiili "güven-" Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Bu arada her kim ki 'aklı ola / Ne mālā güvene ne cāna kala* "Burada (bu dünyada) her kimin aklı olsa ne mala güvensin ne (de) cana kalsın (cana dayansın)" (21-5). *Şāh anı görüp güvenürdi cānı / Dilerdi ki tahta geçüre anı* "Şah, onu görüp canı güvenirdi; dilerdi ki onu tahta geçirsin" (29-5).

92. Yardımcı Fiili "ır-" Olanlar

Yorulmuş u kalmış u armış idi / Üşenmiş ü cānından ırmış idi "Yorulmuş, kalmış ve bitkin düşmüştü; üşenmiş ve canından bezmişti" (278-13). *Katı söz ile göñlini ırmañuz* "Sert söz ile gönlünü kırmayın" (358-1). *Geçen gece cāndan ırup*

gitmişüz / İnen korchup u key arup yatmışız “Geçen gece candan bezip gitmişiz; çok korkup ve çok yorulup yatmışız” (215-13).

93. Yardımcı Fiili “ısır-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Unutdı bela çekmek u armağın / Isırdı tana kaluban barmağın* “Bela çekmek ve yorulmayı unuttu; şaşkınlık içinde kalarak parmağını ısırıldı” (193-13). *Kocayiseñ ol dem olasın yigit / Üşendürmeye büre ısırmaya it* “Yaşlıysan o zaman gençleşirsin; pire ısırmaz, köpek ısırmaz (hiçbir şey rahatsız etmeden, rahat yaşarsın)” (308-11).

94. Yardımcı Fiili “ısı- / ısıt-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Çü şabañ oldu vü tan yeri ısıdı / Karañu gece rahtını taşıdı* “Sabah olunca ve tan yeri ağarınca karanlık gece takım taklavatını topladı, taşıdı (ortadan yitti)” (173-9). *Ve ger kandaşuğum işideven / Gülem oynayam dişim ısıdavan* “Ve eğer nerede olduğumu ısıtırsam güleyim, oynayayım, diş ısıtayım (otuz iki diş görülecek şekilde güleyim)” (255-11).

95. Yardımcı Fiili “iç-” Olanlar

Grubun isim unsuru genelde *and* “yemin” ve *kan* “kan” kelimelerinden oluşmaktadır: *Vezîr dahı nâ-gâh söz açdıdı / Ki bu kişi süci and içdidi* “Vezir de ansızın göz açtı ki bu kişi içkiye ant içti” (86-3). *Beni eyle şanmañ ki koyam kaçam / Ne and içeyim göresin kan içem* “Beni öyle koyar kaçar sanmayın ki ne ant içmesi, göreceksin kan içeceğim” (181-15). *Şanasın uyumamağa içdi and* “Sanki uyumamak için ant içti” (124-3). *Çok âdem ola kim ol kaçana / Göñül bağlaya yâ kanın içene* “Çok insan olur ki o kaçana ya (da) kanını içene gönül bağlar” (367-3). *Yëyüp içüp ol gece zevk êtdiler / Güneş kalhıcağ turuban gitdiler* “O gece yiyip içip (eğlenip) zevk ettiler; güneş doğunca (da) kalkıp gittiler” (89-1).

96. Yardımcı Fiili “ilt- / ilet-” Olanlar

İletdi şabr u ‘aql u qararı vü göñlümi / Kayğudan artuğ ol bana hiç nesne vërmedi “Tüketti sabır, akıl, karar (rahat) ve gönlümü; kaygıdan başka o bana hiçbir şey vermedi” (95-15). *Eger renc iletünse yëdün birinc / Üşenmiş ise oldun şonra dinç* “Eğer eziyetin üstesinden geldinse yedin pirinç; üşenmişse (de) sonra dinç oldun” (350-10). *Velî teñri tutsa elini kişi / Yavu varmaya başa ilte işi* “Ama Tanrı, elini tutsa (insana yardım etse) insan, (işleri) zayi olmaz, (işlerini) başa çıkarır (onların

üstesinden gelir)” (333-8). *Deñizi vü kuruıyı tağ taşı / Aratduram başa iltem işi* “Denizi ve karayı, dağı taşı arattırayım, işi başa ileteyim (tamam edeyim)” (292-9).

97. Yardımcı Fiili “in- / indür-” Olanlar

Dağı varduğınca bahādan iner “Dahası vardıkça pahadan iner (değeri düşer)” (24-10). *Çağırmağdan oldu dimağı kuru / Topuğuna şu indi tıru tıru* “Çağırmağdan dimağı kurudu (aklı karıştı); dura dura (beklemekten) topuğuna su indi (çok yoruldu)” (224-15). *Anuñ hālını kendüye döndürür / Eger gökdeyise yere indürür* “Onun hālını (de) kendi (hālını) döndürür; eğer gökte ise yere indirir (derecesini düşürür)” (305-11). *Gözünğden eger aņsızın ine yaş / Kanumuz kurur korharam gide baş* “Eğer ansızın (senin) gözünden yaş inerse (ağlarsan) kanımız kurur (ve) korkarım (ki) baş gider (ölürüz)” (80-2).

98. Yardımcı Fiili “inle-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir. Örnekleri şunlardır: *Süheyl anı çü sezdi vü anladı / Katı katı tāli ine inledi* “Süheyl onu sezip anlayınca şiddetlice talihine inledi (talihinden yakındı)” (150-13). *Taşum güldüğün görmeñ inler içüm / Yaramaz kınamağa yoğdur suçum* “Dışımın güldüğüne bakmayın, içim inler (kan ağlar); kınamaya yaramaz, suçum yoktur” (312-15).

99. Yardımcı Fiili “incin- / incit-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Müsülmānlar incinmeyeler müdām / Elüğden dilüğden senüğ ve’s-selām* “Müslümanlar, daima senin elinden dilinden incinmesinler, vesselam” (9-6). *Pes incitme zinhar göğülleri / İçünj taşun bigi tutğıl arı* “Sonra, asla gönülleri incitme; içini (de) dışın gibi temiz tut” (19-12).

100. Yardımcı Fiili “iste- / isten-” Olanlar

Grupta isim unsurunu *çāre* “çare” kelimesi oluşturur. Örnekleri şunlardır: *Yatam toprağ üstine taş yaştanam / Düşem oda vü çāremi isteyem* “Yatayım toprak üstüne, taşu uzanayım; ateşe düşeyim ve çaremi isteyeyim (dermanımı arayayım)” (253-13). *Dedüğün dedi nev-bahāra süheyl / Be-cid çāre istenür idi süheyl* “Süheyl, Nev-bahār’a diyeceğini dedi; açıkçası Süheyl, çare aranmaktaydı” (142-2).

101. Yardımcı Fiili “işit-” Olanlar

Grubun isim unsurunu, genelde *söz* ve *öğüt* “öğüt, nasihat” kelimeleri oluşturur: **Öğüdümü işit** *sözümü eslegil / Göñülden düriş cânunu beslegil* “Öğüdümü dinle (tut), sözümü kabul et; gönülden çabala, canını besle” (282-12). **Sözüm işitgil** *budur yêgrek* “Sözümü dinle (sözüme riayet ey, uy) budur iyisi” (216-5). **Khulâh kı vü şâlih kişinüñ sözün / İşitgil ü oğurlağıl kendözin** “Kulak tut ve salih kişinin sözünü işit (ona uy), gizle kendini” (361-11). **Kişi sezmedin saçum ucını tut / Niçe bir dèyeven işitgil öğüt** “Kişi sezmeden saçımın ucunu tut; nasıl diyeyim (ki) öğüdü işit (tut)!” (116-6). **Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur** “Söz işiten (söze uyan) kişi düşünür; ona layık bir eş rehber edinir” (23-8). **Öğüt işidüp anı tutmak gerek** “Öğüt dinleyip ona uymak gerek” (94-3).

102. Yardımcı Fiili “kaç- / kaçur-” Olanlar

Süci iç ki kayğun yabāna kaçā / Keçin tağa ağa dönesin koça “İçki iç ki kaygın yabana kaçsın (kaygıdan kurtul); keçin dağa kaçsın, koça dönesin” (308-10). **Anı göricek ‘aklı tamdan kaçā** “Onu görünce aklı damdan kaçā” (131-7). **Ki bunca başından anuñ iş geçe / Bu denlü kişinüñ elinden kaçā** “...Ki onun başından bunca iş geçsin; bu denli kişinin elinden kaçsın (kurtulsun)!” (332-9). **Bayık korhuban cânını kaçurur** “Açıkçası korkup canını kaçıır (canını kurtarmaya çalışır)” (4-13). **Kaçururdu cânını cân alıcı** “Can alıcı, canını kaçıırdı” (297-7).

103. Yardımcı Fiili “kah- / kaç- ~ kağı-” Olanlar

Süheyl anda vardı kapu kahdı çoğ / Çağırdı öküş gördi ki kimse yoh “Süheyl; oraya vardı, kapıyı çok çaldı; çok çağırdı (ama) gördü ki kimse yok” (278-12). **Öğüt vèrdi birkaç u dèdi dahı / Demezven ki sen tãli üñe kağı** “Birkaç öğüt verdi ve artık demem ki sen talihine kakı (bahtına çıkış), dedi” (101-13). **Dirîgā ki bahtum kağıdı bana / Anuñ içün uğradum işbu yaña** “Eyvah ki, bahtım bana kızdı, öfkelendi (talihim ters döndü); onun için bu tarafa uğradım (düştüm)” (271-4). **Eliyle ‘aklı evini yıkar / Ayağıla dîni diregin kaçā** “(Kendi) eliyle akıl evini yıkar; ayağıyla dininin direğini yıkar (dinine zarar verir)” (16-11).

104. Yardımcı Fiili “kal-” Olanlar

Bu arada her kim ki ‘aklı ola / Ne mālā güvene ne cânā kālā “Bu arada, akli olan bir kimse, ne mala güvensin ne (de) cana kalsın (cana dayansın, güvensin)” (21-

5). *Çü ümîz kalmaya hîç bir yere / Gerek kimse feryādına ol ere* “Hiçbir yere (gitmeye) ümit kalmayınca O (Allah), (bir) kimsenin feryadına, yardımına ulaşır” (325-2). *İşidün ‘aceb dāstān olduğın / Cihānun içinde nişān kalduğın* “İşitin acayip (bir) destan olduğunu; dünyada (bir) iz (olarak) kaldığını” (325-14). *Senün işünî şāh-ı çîn anlaya / ‘Acāyibe kalubanun tanılaya* “Senin işini Çin şahı anlayarak şaşakalıp, hayret eder” (69-13). *İşine vü şun ‘ına hayran kalup* “İşine ve sanatına hayran kalıp...” (5-8). *Çü kalmayısar kimesneye rüzigār / Hemîn ol yeg eylük kala yādigār* “Devran kimseye kalmayacağından iyi olan daima yadigār (olarak) kalır” (18-3). *Çalab teñri yārî kılursa baña / Düzem şöyle kim kala gören taña* “Hak Tanrı, bana yardım ederse (bu şiiri) öyle (bir) yazayım ki gören şaşakalsın” (25-10). *Senün ile arhalaşuban ökinç / Alam şāh-çinden nite kala dinç* “Seninle sırt sırta vererek (yardımlaşarak) Çin şahından öğ alayım; (o zaman o,) nasıl sakın kalır?” (293-2). *Ger ol eyle olmaya ben öldüm uş / Dahı yohdur oğluñ taht kalur boş* “Eğer o, öyle olmazsa ben öldüm işte; dahası oğlun yoktur taht boş kalır” (204-8). *Şora şora varur bir araya ol / Kalur ar ki şārî hep araya ol* “Sora sora varır bir araya ki yorgun kalır ki şehri hep arayacak o” (89-4). *Eger yarasam kalmayadum şoña / İşit bir meşel kim dēyeyim saña* “Eğer yarasam sona kalmazdım; işit ki bir mesel diyeyim sana” (377-8). *Kul anı görüp kalmış idi vālîh* “Kul, onu görüp şaşakalmıştı” (262-1). *Elinden alan çılburın aldıdı / Meger avcı içinde yel kaldıdı* “Elinden alan, yularını aldı; meğer avcu içinde yel kaldı (elindekini yitirdi)” (162-14). *Genince yürimek mi yēgdür yayağ / Ya ol kim üzenjüde kala ayağ* “Yaya (olarak) rahatça yürümek mi iyidir; yoksa o ki üzengide kalsın ayak (sürekli ayağı üzengide, at üstünde olsun)?” (144-5). *Eli açuğun bağılu kalmaz işi* “Eli açığın (cömert olanın) işi ters gitmez (rast gider)” (358-3). *Kızun kalmış idi cānından ramak* “Kızın canından ramak kalmıştı (ölmek üzereydi)” (236-9). *Kişinün taş altında kalsa eli / Anı tutmak olur ulular yolu* “(Bir) kişinin eli taş altında kalsa (herhangi bir sıkıntıya uğrasa) onu tutmak, büyüklük yoludur (büyüklüğün gereğidir)” (175-3). *Dükendi dahı şabrum uş kalmadı / ‘Aceb bu ki gövdem nite ölmedi* “Tükendi artık, işte sabrım kalmadı, şaşırtıcı olan şu ki gövdem nasıl ölmedi” (41-3). *Gelün hoş geçelüm ki bir gün ola / Göçevüz adumuz cihānda kala* “Gelin, hoş geçinelim ki bir gün olur göçeriz (ölürüz de) adımız kalır dünyada” (338-7). *Kararı kalmadı kanı kıldı cüş / Süheyl adına bir kadeh kıldı nüş* “Kararı kalmadı (iradesi zayıf düştü) kanı coştı; Süheyl adına bir kadeh (içki) içti” (120-1). *Velî çünkü oğlun yerinde kala* “Ama oğlun, yerinde

kalacağından...” (349-1). *Bu ‘ālemde şol kimse bula murād / Ki çün öle **kala** sonunda key ad* “Bu dünyada şu kimse ki bulur murat ki ölünce iyi (bir) adı kalır” (370-3). *Çü bende ne **uş kaldı** vü ne **bilü*** “Bende ne akıl ne fikir kaldığından...” (52-3). *Yüzün **benzi kalmadı** her demleyin / Gülefbigidi oldu çigdemleyin* “Yüzünün rengi attı ‘gülef’ gibiyken çigdem gibi oldu” (133-4). ***Kalmadı** benüm işüme kimsenün **inamı*** “Kimsenin, benim işime güveni kalmadı” (189-13). *Deñizine talmışvanın fażlınun / Ümîzine **kalmışvanın fażlınun*** “Fazilet denizine dalmışım; faziletinin ümidine kalmışım (umudumu faziletine bağlamışım)” (364-7). *Çalışdan kaçır isem er olmayam / Ölem kimseneden **alu kalmayam*** “Savaştan kaçarsam er (mert, yiğit, kahraman) olmayayım; öleyim, (ama) kimseden geri (aşağı) kalmayayım” (296-6).

105. Yardımcı Fiili “**kaldur-**” Olanlar

Grubun isim unsurunu, çoğunlukla *baş* kelimesi oluşturmaktadır: *Qazā çünki **kaldura** gökden **baş** / Olur şağır u kör zîrek kişi* “Kaza, gökten başını kaldırınca uyanık, zeki insan, şağır ve kör olur” (340-2). *Şabāh oldu çünki **kaldurdu baş** / Güneş nūr ile töldi hep tağ u taş* “Güneş başkaldırınca (doğunca) sabah oldu; bütün dağ ve taşlar nurla doldu” (106-8). *Eger kimse arada **baş kaldura** / Ol aña hem oranını bildüre* “Eğer arada (bir) kimse başkaldırırsa o, ona da haddini bildirir” (349-3). *Önüñe bağ u **baş kaldurmağıl** / Ögünde varın aña bildürmegil* “Önüne bak ve başını kaldırma; aklında olanı ona söyleme” (102-9). *Deme degme bir kişiye rāzuñı / Söz içinde **kaldurma āvāzuñı*** “Değme bir kişiye deme sırrını; söz arasında sesini yükseltme” (361-5).

108. Yardımcı Fiili “**kamaş-** / **kamaşdur-**” Olanlar

Grubun isim unsurunu *göz* kelimesi oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır:: *Unida aña ben gösterem bir al / Ki **gözi kamaşa** dili ola lāl* “Unutursa ben ona bir hile göstereyim (oyun oynayayım) ki gözü kamaşsın, dili lal olsun” (211-7). *Süheyl anı gördi **kamaşdı gözi*** “Süheyl onu gördü, gözü kamaştı” (100-6). *Ki **kamaşdura** bakıcak **gözleri*** “...Ki bakınca gözleri kamaştırsın” (209-15). ***Kamaşdı gözüm ü tağıldı belüm*** “Gözüm kamaştı ve aklım karıştı” (43-4).

109. Yardımcı Fiili “**kap-** / **kapıl-**” Olanlar

Grupta isim unsuru, genelde *göñül* “gönül” kelimesinden oluşmaktadır: *Benüm işüm iñen ‘aceb iş idi / Bu yigit ki **cın** beni **kapmış idi*** “Benim işim çok acayip (bir) iş

idi; bu yiğit ki cin beni kapmış idi...” (256-10). **Göñül kapucu** eyle oynar oyun / *Ki baş koşduğunu bilse tartar boyun* “Gönül kapıcı (sevgili) öyle (bir) oyun oynar ki baş koşduğunu (çok uğraştığını) bilse (yine de) boyun çeker (naz eder)” (97-14). *Kolın açdı vü kuçdı katı katı / Göñül kapmağa key bilürdi yatı* “Kolunu açtı ve sıkı sıkı kucakladı; gönül kapmakta usulü çok iyi bilirdi” (117-5). *Eger göñli kapılmayaydı saña / Gelüp şöyle yapılmayaydı saña* “Eğer gönlü sana kapılmasaydı gelip (de) şöyle bağlanmazdı sana” (102-5). *Şu bir görmek ile kapıldı göñül / Anuñ işkına hem yapıldı göñül* “Şu bir (kez) görmekle gönül kapıldı; onun aşkına hem bağlandı gönül” (46-12). **Kapılmış idüm bir hayālüne** ben / *Hoş indi erişdüm vişālüne ben* “Bir hayaline kapılmıştım ben; hoş, şimdi sana kavuştum ben” (126-9). *Kılıç şalmaḥ oḥ atmaḥ at çapmaḥ / Süñü şançmaḥ halkalar kapmaḥ* “Kılıç sallamak (vurmak), ok atmak, at koşturmak; mızrak saplamak, halkalar kapmak...” (346-6).

110. Yardımcı Fiili “**kar-** / **karıl-** / **karış-** / **karışdur-**” Olanlar

Dedi kim benüm ile oyun karar “Kim benimle oyun karar (oyun oynar, şaka eder)? dedi” (225-1). *Bola kim bu iş ola tedbir ile / Savaş karılırsa çeri kırıla* “Ola ki bu iş tedbir ile olsun; savaş karılırsa (ordalar birbirine şiddetle saldırırsa) ordu kırılır” (179-12). *Ayaḥlar içmege yarışdılar / İçe içe söze karışdılar* “Kadehler (içkiler) içmek için yarıştılar; içe içe söz karıştılar” (283-2). *Vezîr eydür araya söz karmaḡıl* “Vezir, araya söz karıştırmak (araya girme), der” (176-11). *Dedi ben sözüme yalan karmayam / Yügürem otuz mîl hiç armayam* “Ben, sözüme yalan karmam, karıştırmam; otuz mil yürürüm (ama) hiç yorulmam, dedi” (288-2). *Benüm zengîdür aşlum u karavan / Sözüme yalan ḥāṣā kim karavan* “Benim aslım zencidir ve (ben) karayım; haşa ki sözüme yalan katayım” (326-8). *Zamānlar ola kim okına sözüüm / Ne var toprağa karuşırsa tozum* “Tozum toprağa karılırsa (ölüp gidersem) ne olacak ki? Zaman olur ki sözüüm okunacak” (373-4). *Güyerdüm ki güneş kaçan uyağa / Ki ben balı karışduraydum yağa* “Güneş ne zaman uyanacak (doğacak diye) beklerdim ki ben, balı yağa karıştırıyım” (125-12).

“kar-” fiili burada “beddua et-” anlamındadır: *Diler kim benüm göñlümi araya / Nêdem ger bana karış kara ya* “Diler ki benim gönlümü arasın; eğer bana beddua ederse ne yaparım?” (347-6).

111. Yardımcı Fiili “karan-” Olanlar

Bu fiille kurulan birleşik fiil grubunun iki örneği tespit edilmiştir: *Kara bahtına çok karanur idi / Giderdi tağ u taş yörenürdi* “Kara bahtından çok(ça) yakınırđı; giderdi, dağ taş (demeden) gezerdi” (189-7). *Öküş t̄ali ine karanur idi / Gözinün katında kara nūr idi* “Talihine çok(ça) yerinirdi (ondan yakınırđı; gözündeki kara (bir) nurdu” (163-5).

112. Yardımcı Fiili “karar- / karart-” Olanlar

Grubun isim unsurunu göz ve göñül “gönül” kelimeleri oluşturmaktadır: *Ki hağ hazretinde kızara yüzüm / Ya halk arasında karara gözüm* “...Ki Hak Hazreti’ne karşı yüzüm kızasın (utanç içinde kalayım); ya (da) halk arasında gözüm kararsın” (355-11). *Ağardur şakalı kızardur gözi / Karardur göñüli şarardur yüzi* “Ağartır sakalı, kızartır gözü; karartır gönlü, sarartır yüzü” (286-1). *Ne yere varasiyesem ko varam / Gözüm kararup göñlümi kovaram* “Nereye varacaksam bırak varayım; gözüm kararıp gönlümü kovarım (gönlüm ne derse onu yaparım)” (273-10). *Göz ağarsa görmez işit bu sözi / Anuñ kararup görmez idi gözi* “Göz ağarsa (göze ak düşse) görmez, bu sözü işit (ki) onun gözü, karararak (öfkelenerek, hiddetlenerek) görmezdi” (225-9).

113. Yardımcı Fiili “kaş-” Olanlar

Bu fiille kurulan birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Örneği şudur: *Ne bilsün ki kuşdur kuşu uşdıdı / Cühüddan ol imān bigi kaşdıdı* “Ne bilsin ki kuştur, kuşu uçtu; O, Cühûd’dan iman gibi kaçtı (hızla uzaklaştı)” (224-3).

Yardımcı Fiili “kaşan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir, grubun isim unsurunu kan “kan” kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Ki ol korhudan kuş dökeydi kanat / Kaşanaydı anramağından kan at* “...Ki o korkuyla kuş, kanat dökeydi; at (ise) kükremesinden (dolayı) korkuyla kan işeseydi” (270-6).

115. Yardımcı Fiili “katlan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Kadem-rence kılıbanun atlana / Bizümçün biraz zahmete katlana* “Tenezzül edip ata binsin; bizim için biraz zahmete katlansın!” (68-14). *Kişi nite uğrar öküş rāhata / Ki katlanmaya*

azacuk **zahmete** “Kişi, çok rahata nasıl uğrar(sa bile) azıcık zahmete katlanamaz” (155-15). *Qurıya çıhup ata atlandılar / Qatı sürdiler yola **katlandılar*** (315-7).

116. Yardımcı Fiili “**qayna- / qaynat-**” Olanlar

Grubun isim unsuru *kan* “kan” kelimesinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Kim anı görürse **qaynar kanı** / Hüner qomamışdur ki bilmez anı* “Onu kim görürse kanı kaynar; onun bilmediği hüner kalmamıştır ki” (86-14). *Atası yine şundu öpdı anı / Çü **qaynar** idi tamarında **kanı*** “Damarındaki kanı kaydadağı için babası; yine uzandı, onu öptü” (352-8). *Tutuşdurdı işk odına cānumı / Ki **qaynatdı** tamaradağı **kanumı*** “Aşk ateşine tutuşturdu canımı ki damardaki kanımı kaydattı” (80-12).

117. Yardımcı Fiili “**qayur-**” Olanlar

Tek örneği olan bu kullanım şu beyitte tanıklanmıştır: *Hikāyetledi vü dēdi kim buyur / Buyurasuñı vü işümi **qayur*** “Hikâyeyi anlattı ve dedi ki buyur ve işimi çöz (hallet)” (330-2).

118. Yardımcı Fiili “**qaz-**” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *Düşmen ne ‘aceb **qazar** ise düşmene **quyu** / Yarı için ol dost ki quyu qaza benven* “Düşmanın, düşmana kuyu kazmasında şaşırılacak ne var?” (193-7).

119. Yardımcı Fiili “**qazan-**” Olanlar

*Dürışüp **hünerler qazanmış** idi* “Çabalayıp hünerler kazanmıştı” (345-12). *Ki az günde **zahmet qazanmaya çoğ*** “...Ki az günde çok zahmet kazanmasın” (48-14). ***Qazanur eyü ad** koyuban gider* “İyi ad kazanıp (sonra) bırakır gider” (21-7). *Çü bu resme **qazandı eyü adı** / Biliş oldı görmedin anuñ yādı* “Öyle bir şekilde iyi ad kazandı ki onun yabancısı (olduğu bile) (onu) görmeden tanıdık oldu” (59-7).

120. Yardımcı Fiili “**qazı-**” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu, *yürek* kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Nakķāş döndi dēdi kim ey vezîr / Gērü sözlerüñ **yüregümi qazır*** “Nakkaş; döndü, ey vezir, sözlerin tekrar yüreğimi kazır (beni üzer), dedi” (176-1).

121. Yardımcı Fiili “**kemür-**” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kol* “kol” kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Çü bulmayavan qanda gitdi gemi / **Kemürem kolum***

nitekim at gemi “Geminin nereye gittiğini bilmeyince tıpkı atın gemini kemirdiği gibi (öfkeden, hırstan) kolumu ısırayım” (1271-11).

122. Yardımcı Fiili “kes- / kesil-” Olanlar

Grubun isim unsuru, genellikle *söz* kelimesinden oluşmaktadır: *Çü t̄ālis dēdi cūhūda ki pes / Dēdügün v̄evüz hemîn sözi kes* “Talis, Cühûd’a; dediğini verelim, hemen sözü kes (sus)! dedi” (210-7). *Ben uş bundavan h̄āzır u şağ esen / Keserven başın bulıcağ yol kesen* “Ben, işte buradayım hazır, sağ ve esen; yol kesen(i) bulunca başını keserim (onu öldürürüm)” (302-13). *Dēdi kes sözi indi ēy hoca t̄ur / Senün sözlerün yigidi k̄ocadur* “Ey hoca, kes sözü şimdi dur; senin sözlerin genci yaşlandırır, dedi” (323-9). *Tutup fitnenün kesdi ilden elin* “Fitnenin elini tutup ilden kesti (fitnenin kökünü kazıdı)” (242-9). *Senün h̄azretün den kesilmez ümîd* “Senin hazretinden ümit kesilmez” (150-7). *Kişiden k̄alur hemîn eylūgi pes / Öliceğ beden çün kesilür nefes* “Kişiden (geriye) sadece iyiliği kalır; beden ölünce nefes (de) kesilir” (370-1). *Dēdüm ēy baba sen bu sözi kes / Ben ansuz olımazvanın bir nefes* “Ey baba, sen bu sözünü kes; ben onsuz bir nefes (bir an) bile ayrı olamam, dedim” (153-3). *Çü oğrı ele gire başını kes* “Hırsız yakalanınca başını kes (öldür)” (362-15). *H̄arāmî başını keserler idi / Hem oğrıyı burca asarlar idi* “Haraminin başını keserlerdi (öldürürlerdi); hırsız (ise) burca asarlardı” (368-9). *Koşusunun aşlā kesilmez soyı* “Kokusunun soyu asla kesilmez (devam eder)” (7-10).

123. Yardımcı Fiili “kımrat-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturur. Örneği şudur: *Çeriler d̄erilürse b̄eş on biğ er / Benüm bir k̄ılum kımradımayalar* “Beş on bin er(lik) ordu toplansa (bile) benim bir kılımı (dahi) kıpırdatamazlar” (164-5).

124. Yardımcı Fiili “kır- / kırıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Niçeme kişiyi yazuğa koyar / Sücidür ki kayğū t̄amarın kırar* “İçki, her ne kadar insanı günaha soksa da kaygı damarını kırar (kaygıyı giderir)” (281-10). *Bola kim bu iş ola t̄edbîr ile / Şavaş k̄arılırsa çeri kırıla* “Belki bu iş tedbir ile olur; savaş karışırda ordu kırılır (hezimete uğrar)” (179-12).

125. Yardımcı Fiili “kısdur- / kısıl-” Olanlar

Sınırlı sayıdaki bu kullanımın örnekleri şu beyitlerde tanıklanmıştır: *Revān atına **kaṃçı kısdurdı** / Kime uğradı ise basdurdı* “Hemen atına kamçı vurdu; kime denk geldiyse üstün geldi” (299-9). *Uçuḥlu bigi düşdi şu içine / Tutuldu dili vü **kısıldı çeṇe*** “Saralı gibi su içine düştü; dili tutuldu ve çenesi kısıldı (kilitlendi)” (96-8).

126. Yardımcı Fiili “kıy-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsuru genelde *cān* “can” kelimesinden oluşmaktadır: *Dēdi atasına işün oldı hoş / **Māla kıymadun** oḡluṇa kıyduṇ uş* “Babasına; işin hoş oldu, mala kıymadın, işte (ama) oğluna kıydın” (213-13). *Kişi kendü cānına ol dem **kıya** / Ki neye kıvanukdı elden kıya* “Kişi kendi canına o anda kıyar ki neyle övünüyorsa (onu) elden bıraksın” (328-1). *Benüm cānuma sen **kıymaḡıl zinhar*** “Benim canıma sen kıyma asla” (49-1).

127. Yardımcı Fiili “kız- / kızar- / kızart-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu genelde *yüz* kelimesi oluşturmaktadır: *Sünü kaldurup çün **gözi kızdı** / Beş on kişiyi şol sâ‘at dizdidi* “Mızrak kaldırıp gözü kızınca (öfkelenince) beş on kişiyi şu saatte dizdi (mızrakladı)” (298-2). *Gērü geldi kızı vü **kızdı yüzi*** “Kızı geri geldi ve yüzü kızardı (utandı)” (146-2). *Kişinün **yüzini kızardur** müdām* “Kişinin yüzünü kızartır daima” (295-4). *İşitdi kız ünini **kızdı yeri** / Kırdı şoloḡ sâ‘at ağzı yarı* “Kızın sesini işitti, yerinde duramaz oldu; ağzının suyu şu saatte (hemen) kurudu” (99-2). *Çü maḡrıḡ kapusına batdı güneş / Kızardı şafak hem karardı kaş* “Maḡrip kapısında güneş batınca şafak kızardı ve karardı tepe” (130-9). ***Kızardı olmış iken beṇizi** şaru* “Benzi kızardı sararmışken” (145-2). *Ki ḡaḡ ḡazretinde **kızara yüzüm*** “...Ki Hak Hazretinde yüzüm kızarır (utanırım)” (355-11). *Aḡardur şakalı **kızardur yüzi*** “Sakalı ağartır, yüzü kızartır” (281-6). *Eger yaya olam yā atum aruḡ / **Kızardı**mazam şāḡ katında ruḡ* “Eğer yaya olur ya (da) atım zayıf olursa şah huzurunda yüzümü kızartamam (utanca düşemem)” (376-2). *Su görmeyüben tizcek edüḡin çıkarın ben / **Od yanmayuban** ol ki **tenūra kıza** benven* “Suyu görmeden hemen, çizmesini çıkaran ben; ateş yanmadan tandır kızarır (sanar) ben(im gibi)” (193-4). *Buḡün **yüz kızardur** bıraḡur uda / Yarın göz karardur bıraḡur oda* “Bugün yüz kızartır utanca daldırır; yarın göz karartır ateşe bırakır” (295-5).

128. Yardımcı Fiili “ko-” Olanlar

Ƙulah ƙo vü şālīh ƙīşinūŋ / Sözin işitgil ü oğurlağıl kendözin “Kulak ver ve salih kişinin sözünü işit ve gizle kendini” (361-11). *Yarın sözüm ola san̄a d̄eyesi / Sözi ƙodılar döktiler ȳeyesi* “Yarın sana söyleyecek sözüm olacak; sözi bıraktılar (konuşmayı kestiler) yiyecek döktüler (yiyecek getirdiler)” (72-4). *Ƙamusın ḡerü ƙodum uş ilerü tıtdum sefer* “Hepsini geri(de) bıraktım ve ileri sefer ettim” (91-13). *Çalap ten̄ri an̄a habībüm d̄edi / Adın kendü adıyla ƙoşa ƙodı* “Hak Tanrı, ona habibim dedi; (onun) adını kendi adıyla birlikte andı” (10-6). *Ƙamusını bağılu getürün̄ ƙanı / Nite boş ƙomağa yarar aşlanı* “Hepsini bağılı getirin, hani? Nasıl boş bırakmaya gelir aslanı?” (187-6). *İrağdan tapu ƙıldı vü ƙodı baş* “Uzaktan hizmet etti ve baş koydu (saygıyla önünden eğildi)” (198-6). *Gelüp d̄edi nak̄k̄āşa ki ey bahtiyār / En öñdin ki ayağı ƙoduŋ ele* “Nakkaş’a gelip ey bahtiyar (kişi), en önce kadehi eline aldın, dedi” (77-13). *Seni gördük ü ƙoduŋ endişeyi* “Seni gördük ve endişeyi bıraktık” (147-7). *Ki evvelden aḥmed ƙomışuz adını* “...Ki ilkin adını Ahmet koymuşuz” (21-12). *Süheyl āferîn okıdı vü d̄edi / Ki tapuŋda bir yana ƙodum udı* “Süheyl, aferin dedi ve hizmetinde(yken) utanmayı bir yana bıraktım, dedi” (293-8). *Kişi öğrenicek nite ƙor ḥūsın* “İnsan öğrenince huyunu nasıl terkeder?” (337-2). *Bu ƙamusını niçe yaratdı gör / Ki her nesneyi ȳerlū yerinde ƙor* “Bu(nların) hepsini nasıl yarattı gör ki her nesneyi yerli yerine koyar” (5-5). *O ne nigārdur ki beni eyledi şikār / Ne cān ḡöñül ƙodı bana ne şabr u ne ƙarār* “O nasıl (bir) sevgilidir ki beni avladı; bana ne can, gönül bıraktı ne sabır ve ne (de) karar (huzur)” (79-1). *Atam ḡöñlini ƙodum u taḥtumı* “Babamın gönlünü ve tahtımı bıraktım” (199-10). *Şanasın yerinde ƙomadı daḥı* “Sanki yerinde bırakmadı (dediğini yaptı) artık” (28-11). *Nite olısar ol kim sen uş beni / Yanuŋdan ƙomazsın d̄üni ḡüni* “O nasıl olur ki sen, beni yanından gece gündüz ayırmazsın?” (52-9). *Başın yaştuğa gövdesin d̄öşege / Ƙomadı gözin dikmiş idi göge* “Başını yastığa, gövdesini d̄öşeğe bırakmadı (uyumadı); gözünü göge dikmişti” (106-7). *Ƙocalıgum oḥtında fūrkat odı / Cānum yaḥtı yüzümde şu ƙomadı* “İhtiyarlığım zamanında ayrılık ateşi, canımı yaktı, yüzümde su bırakmadı (haysiyetimi zedeledi)” (346-15). *Oturdı vü ƙomadı yaştuğa baş* “Oturdu ve yastığa baş koymadı (uyumadı)” (355-3). *Tutayım utanduŋ d̄emedün̄ aduŋ / Hemāndem nişe baş ȳere ƙomaduŋ* “Tutayım (ki) utandın (da) adını demedin; (ya) o anda neden başını (saygı niyetiyle) öne eğmedin?” (151-11). *D̄edi cānavarlar denizden çıḥa / Ne var cānumı ƙodum ise yoḥa* “Canavarlar

denizden çıkarsa (bunda) ne var (ki) (ben,) ben canımı yoka saymışım (hiç saymışım), dedi” (195-2). *Ta ‘ām ağızına kıomadı bir sohum* “Ağızına bir sokum (bile) yemek bırakmadı (hiçbir şey yemedi)” (210-12). *Komañuz arañuzda hergiz nifāk* “Aranıza asla nifak sokmayın” (357-6). *Bu işi baña kıo vü sen fāriğ ol* “Bu işi bana bırak ve sen rahat ol” (112-12). *Gerek toğrusını deyesin baña / Kıo gitsün utanmağılığı bir yaña* “Doğrusunu bana demelisin; utanmayı bırak bir tarafa” (283-6). *Eyitdi ki yoluña kıodum başum / Ne kim sen buyurasın oldur işüm* “Söyledi ki yoluna koydum başımı (kendimi sana feda etmeye hazırım); sen (her) ne buyursan o benim işimdir” (317-3). *Dün alasını için kıoduñ bugüne / Dügün lā-cerm döndi uş döğüne* “Dün olacağı bugüne bıraktın (erteledin); düğün şüphesiz dönüştü düğüme” (213-14). *Yerüñi aña kıo biz gidelüm / Dürüşüp anuñ bigi fikr edelüm* “Yerini ona bırak, biz gidelim; uğraşır onun gibi düşünelim (ki...)” (348-8). *Dirîgā niçün sen tahtı kıoduñ boş / İlün terkin apañsuzın urduñ uş* “Eyvah, sen neden tahtı boş bıraktın; ilin(i, memleketini) terk ettin” (366-3). *Süheyli kıoğıl nev-bahāruñ öte / Kıyās eylegil hāli nite* “Süheyl’i bir tarafa bırak, kıyas et (ki) Nev-bahâr’ın hâli nasıl(dır)?” (123-12). *Tamāmet birin birin eyledi ‘arz / Ki hiç nesne kıomadı boynunda karz* “(Hepsini) tamamıyla, bir bir arz etti ki hiç(bir) şey bırakmadı boynunun borcu (olarak kalsın)” (283-15).

129. Yardımcı Fiili “kıocat-” Fiilinden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Bu kullanımın tek örneği vardır. Şöyle ki: *Dedi kes sözi ey hoca tur / Senün sözlerün yigidi kıocadur* “Ey hoca, kes sözü, kalk; senin sözlerin genci yaşlandırır (sözlerin kedere boğar insanı, insanın ömründen ömür götürür)” (323-9).

130. Yardımcı Fiili “kıoñ-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır. Örneği şudur: *Yaşı ola ancañ anuñ on yedi / Kıoñar dañı ağızında anası südi* “Onun yaşı ancak on yedi olmalı; henüz ağızında anasının sütü (henüz çok toydur, acemidir)” (74-10).

131. Yardımcı Fiili “kıondur-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır. Örneği şudur: *Kıondurmaz iken toz etegine yaña yırtup / Balçıklara yatan bulaşan toza*

benven “Eteğine toz (dahi) kondurmazken (edebiyle otururken) yaka yırtıp çamurlara yatan, bulaşan benim gibi” (193-9).

132. Yardımcı Fiili “kóp-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru çok çeşitli kelimelerden oluşmaktadır: *Şol ohtın ki kopa kıyāmet günü* / *Çalap rahmetinden dilerem bunu* “Kıyamet günü kopacağı şu zaman Allah’ın rahmetinden şunu dilerim...” (377-12). *İçi kópdi dèdi dirigā vü āh* “İçi koptu ‘eyvah ve ah’ dedi” (169-4). *Ġulu ‘ām olıcaķ kópar çok fesād* “Kin, genelleşince çok fesat kopar” (317-15). *Çü ‘ışķ u yigitlik ü süci ola / Bir arada biñ dürlü kópar bela* “Aşk, yiğitlik ve içki bir arada olunca bin türlü bela kopar” (79-13). *Ki şardan yana kópdi ġavġa katı / Belinleyü tırdı vü bindi atı* “...Ki şehirden yana şiddetli (bir) kavga koptu (çıktı); korkarak ayağa kalktı ve ata bindi” (238-4). *Sen āh ediceķ kópdi katı içüm / Ne oldu eyit bir bileyim şuçum* “Sen şiddetli ah edince içim koptu (çok korktum); ne oldu, söyle hele suçumu (hatamı) bileyim” (133-7).

133. Yardımcı Fiili “kópar-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *İşitmemiş ola kişi bu sözi / Ki deniz aħa vü kópara tozı* “Kişi bu sözü işitmemiş olmalı ki deniz akar ve tozu kaldırır” (168-9). *Kóparurlar idi savaş olsa baş* “Savaş olsa baş koparırlardı (insan öldürürlerdi)” (285-8). *Yeñilmez kóparur daħı bunca iş* “Yenilmez koparır ayrıca bunca iş (bunca iş yapar)” (244-2).

134. Yardımcı Fiili “koş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Bulunmadı hem-dem baña bir kişi / Hemîn baş koşandur yüregüm başı* “Bana bir arkadaş bulunmadı; yüreğimin yarası daima baş koşandır (uğraşandır)” (347-6). *Zaħımlularına kişi koşdılar* “Yaralılarına kişi gönderdiler” (187-8).

135. Yardımcı Fiili “kov-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsuru çok çeşitli kelimelerden oluşmaktadır: *Hevāya bakup ol ki nefsin kova / Kuyuya düşe nitesi kim kova* “Hevaya uyup o kimse nefsinin peşinden gitse tıpkı kova gibi kuyuya düşer” (255-1). *Gözüm kararup göñlümi kovaram* “Gözüm kararıp gönlümün peşine düşerim (gönlümün isteğine uyarım)” (273-10). *Ne çāre kovdılar kılmadılar* “Ne çare aradılsa bulamadılar” (253-7). *Bahā biç dilekce senüñdür tavar / Degül ‘ayb bāzırgān aşşı*

kovar “Paha biç dileğince, mal senindir; bezirgânın fayda peşinde koşması ayıp değildir” (209-3). **Gölge kovan** yazuyı yazan bize benven “Gölge kovalayan, benim gibi yazıyı yazan” (192-12). **Yüzi şuyını dökən ü yel kovan** “Yüzsuyunu dökən (edebini ayaklar altına alan) ve yel kovan (boşa uğraşan)” (273-6).

136. Yardımcı Fiili “koy- / koyıl-” Olanlar

Kişi kendü cânına ol dem kıya / Ki neye kıvanukdı elden koya “Kişi kendi canına o zaman kıyar ki neyle övündüyse elden bıraksın (vazgeçsin)” (328-1). *Niçeme kişiyi yazuğa koyar / Sücidür ki kayğu tamarın kırar* “Kişiyi her ne kadar günaha soksa da içki, kaygının damarını kırar (kaygıyı giderir)” (281-10). *Beni sen sine koyasın gitmegil* “Gitme, sen beni mezara koyarsın (öldürürsün)” (49-4). *Perî baş koyuban öjinde kızuş* “Peri, kızın önünde baş koyarak (saygıyla eğilerek)...” (260-11). *Yégirek ki dünyâyı koyup azmak* “İyisi (şudur) ki dünyayı bırakıp azmak” (22-5). *Kişi çünkü bünyâd koya söze / Yaramaz ki tizcek kese vü üze* “Kişi söze temel koyunca (söze başlayınca) (onu) çabucak kesip kısaltmak yaraşmaz ki” (373-14). *Buñar kendözine tutamaz gözi / Kaya kursağında koyamaz sözi* “Pınar, kendisine tutamaz gözü (gözeyi); kaya, sözü kursağında bırakamaz” (375-5). *Oda düşme kor koymağıl koyunuşa* “Ateşe düşme, koynuna ateş koyma” (275-5). *Bugünini yarına koyan kişi / Acab ola başarur ise işi* “Bugününü yarına koyan kişi (bugünün işini yarına bırakan kişi), işi başarırsa buna şaşılır” (210-15). *Başumuz anuş yolına koyavuz* “Başımızı onun yoluna koyalım” (359-14). *Bunı sen muhât bil ü köp sözi koy* “Bunu sen bil ve çok sözü kes (çok konuşma!)” (138-11). *Koyam anı bir yaña seni gerek* “Onu bir tarafa bırakayım, sen gereksin” (352-7). *Kara yere koyasın babanı* “Kara yere koyacaksın (mezara gömeceksin) babanı” (360-6). *Çü uyhucıdı koyımadı hūsın* “Uykucu olduğundan (bu) huyunu bırakamadı” (155-9). *Eyitdi koyuban yer üzre baş* “Yer üstüne baş koyarak (saygıyla eğilerek) söyledi” (54-2). *Koyılmış degül aña hiç had / Ne vezn bulunur ne teşdîd ü med* “Ona hiçbir sınır koyulmuş değil; ne vezin, ne teşdit ne (de) med (işareti) bulunur” (371-6).

137. Yardımcı Fiili “kösil-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır. Şöyle ki: *Kilîmince kösilen ayağını / Şovuk günde tondurmaya ayağını* “Ayağını kilimince uzatan (ayağını yorganına göre uzatan), soğuk günde ayağını dondurmaz” (226-6).

138. Yardımcı Fiili “kur-/ kurul-” Olanlar

Yüregüme ol anşuzın urdı tağ / Kuram anı tutmağa ben dahı ağ “O, yüreğime ansızın yara açtı; ben de onu tutmak için ağ kurayım (tuzak kurayım)” (254-1). *Ki sen turasın edesin cenge ‘azm / Ben oturavan kuravan bunda bezm* “...Ki sen kalkıp savaşmak için azmedesin; ben (ise) oturup (eğlence) meclisi kurayım!” (294-15). *Çeriler dèrildi vü kuruldı yas* “Ordular toplandı ve yas kuruldu (matem alayı oluşturuldu)” (365-3). *Anuñ bigi dèrgüne eyledi ‘azm / Ki hūnlar döküldi vü kuruldı bezm* “Öyle bir meclise azmetti ki şaraplar döküldü ve meclis kuruldu” (352-10). *Kişi kim tuzah kurı vü av uma / Şehet düşe karga vü andan hūmā* “Kişi tuzak kursa ve av beklese eğer (başlangıçta) karga düşerse ondan (sonra) Hüma kuşu düşer” (276-15). *Makşūdi buyidi ki beni eyleye harāb / Ayruḡ dahı nesneyiçün yayı kurmadı* “Maksadı buydu ki beni harap eylesin; artık başka şey için yay kurmadı” (95-13). *Gelün birkaç ādem ki olasız uz / Bıḡar üstine bir çadır kurunuz* “Usta olan birkaç adam geliniz; pınar üstüne bir çadır kurunuz” (221-9). *Ḳızumuzu başdan çıkardun hele / Çerim kırdun u hīle kurdun hele* “Hele kızımızı baştan çıkardın; ordumuzu kırdın (mahvettin) ve hile (oyun) kurdun” (184-1). *Düzüldi vü yelken kurup sürdiler* “Düzüldü ve yelken kurup (gemiyi) ilerlettier” (214-11).

139. Yardımcı Fiili “kırı- / kuru- / kırıt-” Olanlar

Baḡa oldı ol uyḡudan dinçlik / Süñügüm içinde kırıdı ilik “Bana o uykudan dinçlik geldi; kemiğimim içindeki ilik kurudu” (194-1). *İşitdi kız ünini kızdı yeri / Kırıdı şolohsa ‘āt ağzı yāri* “Kızın sesini işitti yerinde duramaz oldu; o saate ağzının suyu kurudu” (99-2). *Çü ḡaytās ol heybete baḡdıdı / Tudaḡı kırıdı yaşı aḡdıdı* “Kaytas o surete bakınca (korkudan) dudağı kurudu ve gözyaşı aktı” (337-3). *Dil anlayanuñ dili çürimeye / Söz düzenün ağzı kurımaya* “Dil anlayanın dili çürümesin; söz söyleyenin (ise) ağzı kurumasın” (25-15). *Ki ger uyımazsa gözi yaşara / Dimāḡı kırıya ne iş başara* “...Ki eğer uyumazsa gözü yaşarır; dimağı kurur (aklı karışır, sersem olur) (o zaman) ne iş başarır?” (223-9). *Tudaḡ yarılıp dil damaḡ kırıyup / Baş ağrıyup u hem ayah sürüyüp* “(Suzuzluktan) dudak yarılıp dil damak kuruyup; baş ağrıyıp ve hem (de) ayak sürüyüp...” (319-2). *Gözün den eger anşuzın ine yaş / Kanumuz kurur ḡorḡaram gide baş* “Gözünden eğer ansızın yaş aksa kanımız kurur, korkarım baş gider (ölürüz)” (80-2). *Tudaḡum kurur ansuz akar yaşum / Diri olduḡumca hemîndür işüm* “Dudağım kurur, onsuz akar gözyaşım; diri (hayatta)

olduğumca daima budur işim” (331-2). *Ƙan aƙmaƙdan ol yèg ki dökile yaş / Yaş olsun göz andan ki ƙurıya baş* “Ƙan akmaktansa yaş dökölmek (ağlamak) iyidir; yaş olsun ki bilinç yok olsun” (223-11). *Ƙarın tokluğı uyhuı düridür / Dimāğ terligidür ki baş ƙurıdur* “Ƙarın tokluğu, uykuyu getirir; dimağın terli olmasındandır ki baş kurutur (bilinci yok eder, insanı bunak eder)” (223-5). *Hele yaħdı cānumı oda benüm / Ƙurıtdı tamarda ne kim var ƙanum* “Hele canımı ateşe attı benim; damarımda ne kadar kanım varsa kuruttu” (83-3). *Ʀama baħma ƙaldurma asla başuı / Ƙurıtmā bēlūı aƙıtmā yaşuı* “Dama bakma asla başını kaldırma; aklını kurutma (aklını yok etme, aklını başından aldırma) yaşını akıtma (ağlama)!” (107-3).

140. Yardımcı Fiili “ƙurtar-” Olanlar

Seni şordı vü dēdi ƙızum ƙanı / Dēgil toğru kim ƙurtarasın cānı “Seni sordu ve kızım nerede? Canını kurtarmak için doğru söyle, dedi” (311-8). *Ki bu cānumı beladan ƙurtara / Ƙan ağlamağ u naleden ƙurtara* “...Ki bu canımı beladan kurtarsın; kan ağlamak ve inlemekten kurtarsın” (196-10). *Elikdürem u tutıvērem anı / Nite ƙurtara ol elümnden cānı* “Ele geçireyim ve tutuvereyim onu; o, nasıl kurtarır elimden canı?” (284-6). *Kişi kim eline alırsa ‘ışƙ işin / Yavuz mı eger ƙurtarursa başın* “Bir kişi, aşk işini eline alırsa (aşka bulaşırsa) eğer başını kurtarsa (hayatta kalsa) kötü mü (olur)?” (250-15).

141. Yardımcı Fiili “ƙuşan-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru *bēl* “bel” kelimesinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Eger ƙaƙıya vü eger üşene / Bēlin ƙullığüne gerek ƙuşana* “İster öfkelen sin ister(se) üşensin; (onun) kulluğu için belini kuşanmalı (kulluğa hazır olmalı)” (152-10). *Gücüm yētdüğünce bēlüm ƙuşanam / Beni şanmaıuz ƙorħam üşenem* “Gücüm yettiği kadar belimi kuşanayım (hazır olayım); beni, korkar (ve) üşenir sanmayın” (170-3).

142. Yardımcı Fiili “oƙı-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsurunun genelde yabancı bir kelimedenden oluşması dikkat çekicidir: *Süheyl āferīn oƙıdı vü dēdi / Ki tapuıda bir yaıa ƙodum udı* “Sühey aferin söyledi ve dedi ki hizmetinde utanmayı bir tarafa bıraktım” (293-8). *Senā oƙıdılar du ‘ā ƙıldılar* “Övgüler yağdırıp dua ettiler” (238-14). *Ki dilerse ki lıtf-ı ģaƙ ƙazana / Fātıħa oƙıya bunı yazana* “...Ki (kim) isterse Allah’ın lütfunu kazansın

Fatiha okusun bunu yazana” (377-15). *Kişi şükri okıyup edicek gile / Aña dostı ağlaya düşmeni güle* “Kişi, şükredip (de ardından) şikâyet edince ona dostu ağlar, düşmanı güler” (304-13). *Süheyl oldu şād okıdı āferîn* “Süheyl, mutlu oldu ve aferin dedi (takdir etti)” (317-4). *Okur dün ü gün aña tesbîh* mevc “Dalgalar gece gündüz O’nu zikreder” (3-7).

143. Yardımcı Fiili “oñ- / oñar-” Olanlar

Bu kullanımda, isim unsurunun *iş* kelimesinden oluşmasına sık rastlanır. Birkaç örnek veriyoruz: *Süheyl işidüp oldu göñli yavuz / Dêdi tâli’üm oñmamışdur henüz* “Süheyl, işitip gönlü kötü oldu (içi yandı); talihim onmamıştır (bahtım karadır) henüz, dedi” (127-14). *Dêdi nev-bahâr uş buni bek bilün / Ki teñri oñarur işini kuluñ* “Nev-bahâr, işte bunu iyice bilin ki Tanrı, kulunun işini onarır (yoluna koyar), dedi” (334-7). *Niçe dürlü zahmet görürse kişi / Çü katlana şoñ uci oñar işi* “Kişi, nice türlü zahmet görse (de) (bunlara) katlanınca işi onar (iş düzene girer)” (321-12). *Düzüp koşup ısmarla nakķāşa hep / Ki oñarsun işlerini haķ çalap* “Düzene koyup ısmarla Nakkaş’a hep ki (onun) işlerini Hak Allah onarsın (yoluna koysun)” (54-12).

144. Yardımcı Fiili “otur-” Olanlar

Yüzi güneşe eyide dek otur / Boyı serv bigi uzınınca yatur “Yüzü, güneşe; sakın ol, der; boyu, servi gibi uzununca yatar” (158-1). *Geñince oturdı toyınca yêdi* “Rahatça oturdu ve doyunca yedi” (192-3). *Eger tizcek oğlumu getüresin / Geçüp tahtum üstinde oturasın* “Eğer oğlumu çabucak getirsen geçip tahtımın üstünde otur (yerime hükümdar ol)” (54-1). *Oturdılar içküye kuruldı bezm / Turup gitmege êtmedi kimse ‘azm* “İçki içmek için oturdular; meclis kuruldu; kimse, kalkıp gitmeye yeltenmedi” (140-6).

145. Yardımcı Fiili “ov-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru *el* kelimesinden oluşmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Gêrû geldi nakķāş gördi hālîn / Başın dizine aldı ovdı elin* “Nakkaş, tekrar geldi hâlini gördü; başını dizine aldı, elini ovdu (ne yapacağını şaşırdı, ellerini birbirine ovarak şaşkınlık içinde dolandı durdu)” (101-12). *Ara yêrde bî-çäre yêl kovduğın / Başın döğdüğın ü elin ovduğın* “Ara yerde çaresizce yel kovduğunu (boşa uğraştığını), başını dövdüğünü ve elini ovduğunu (çaresiz olduğunu)...” (252-1).

146. Yardımcı Fiili “oy-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru, göz kelimesinden oluşmaktadır Tek örneği vardır. Şöyle ki: *Başumuz anuñ yolına koyavuz / Anı sevmeyenüñ gözün oyavuz* “Başımızı onun yoluna koyalım (uğrunda ölümü göze alalım); onu sevmeyenin (ise) gözünü oyalım” (359-14).

147. Yardımcı Fiili “oyna-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Ya hoz nolmuş ola harîfüm nakkâş / Ki yolumda çoñ dürlü oynadı baş* “Yahut ne olmuş ki arkadaşım Nakkaş(‘tır) ki (o), yolumda çok türlü baş oynadı (canını tehlikeye attı)” (292-4). *Kişi kim vefâyiçün oynaya baş* “Kişi ki vefa için baş oynasın (canını ortaya koysun)” (307-15). *Niçe oynar üstine fal hayr u şer* “Nice hayır ve şer üstüne fal oynasa (bu konularda uğur dilese)...” (141-11). *Bizüm ile kaç dürlü naķş oynadıñ* “Bizimle kaç türlü nakış oynadın (nakışla etkiledin, hile kurdun)?” (173-14).

148. Yardımcı Fiili “öğret-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *Ėakıyup yavu Ėılmağıl belüñi / Yalan söze öğretmegil dilüñi* “Öfkelenip (de) bilgini (aklını) boşa çıkarma (kullanamaz hâle getirme); dilini yalan söze öğretme (yalan konuşmayı alışkanlık hâline getirme)” (20-3).

149. Yardımcı Fiili “öl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Ne bahtlıdur ol ki idi bile / Dirı iken ölüminden öndin öle* “Ne bahtlıdır o kimse ki hayatta iken ölmeden önce ölsün” (20-8). *Süheylüñ yüzün nite göribilem / Ya isteyü anuñ yolunda ölem* “Süheyl’in yüzün nasıl görebilirim; ya isteyerek onun yolunda öleyim?” (309-8).

150. Yardımcı Fiili “öp-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Meger bir gün atasına vardıdı / Yêr öpübenin gitmege tırdıdı* “Meğer bir gün babasına vardı; yer öperek (secdeye vararak, huzurunda saygıyla eğilerek) gitmek için (ayağa) kalktı (izin istedi)” (31-3). *Gelürseñ ki toylayavan tapuñı / Varup şara öpüvenin Ėapıñı* “Gelirsen hizmetini şenlendiririm; şehre varıp kapını öperim (kapıda secde ederim, saygıyla eğilirim)” (72-1).

151. Yardımcı Fiili “ört-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Dirîgā ki gāflet örter gözi* / *Bilinmez ki neyler kişi kendözi* “Eyvah ki gaflet örter gözü (gerçeği göremez eder); kişi (bu durumda) ne eylediğini kendisi bilmez ki” (16-10). *Nite kim yağıcak kar örter izi* / *Çü māl irkile tutar olur gözi* “Nasıl ki kar yağınca izi kapatırsa (yok eder, görünmez hâle sokarsa) mal (da) toplanınca gözü (öyle) tutar” (213-2). *Şanur ‘aybını ton ile örtiser* / *Bakır yüzine altını dutısar* “Sanır ki elbise ile aybını örter; bakır yüzüne altını dutar (altınla bakırı gizler)” (15-12).

152. Yardımcı Fiili “öt-” Olanlar

Burada özellikle *tavuh* “tavuk” kelimesinin *horoz* için de kullanılması dikkat çekicidir: *Horūs ötse ohtsuz ne olur işi* / *Revādur şoloḥdem kesilmek başı* “Horoz vakitsiz ötse işi ne olur? Şu anda başı kesilse yeridir” (121-15). *Eger güldi gül sonra kan ağladı* / *Ve ger ötdi bülbül diken tağladı* “Eğer gül, güldüyse sonra kan ağladı ve eğer bülbül öttüyse (sonra onu) diken dağladı” (178-10). *Biraz yatdılar nā-geh ötdi tavuh* / *Tavuh üni geldi bulara savuh* “Biraz yattılar ansızın öttü tavuk; tavuk (horoz) sesi bunlara soğuk geldi” (121-14).

153. Yardımcı Fiili “parala-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru *ton* “elbise” kelimesinden oluşmaktadır. Örneği şudur: *Delü bigi hep paraladı tonın* / *Ata bindi vü tağa dutdı yönin* “Deli gibi hep üst başını paraladı; ata bindi ve dağa tuttu yönünü” (225-15).

154. Yardımcı Fiili “pas- (yok etmek)” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır. Örneği şudur: *Hem işbu gece tur kadem-rence kıl* / *Revādur ki at izini pasa pîl* “Hem bu gece kalk tenezzül et; atın izini filinki örtmesi revadır” (112-14).

155. Yardımcı Fiili “saç- / saç- / saçıl-” Olanlar

Şaçın yoldı vü urdı başın taşa / *Saçar idi toprak başından aşa* “Saçını yoldu ve başını taşa vurdu; başından aşağıya toprak saçardı” (365-2). *Kamu guşşayı yabāna saçdıdı* “Bütün kederi ortadan kaldırdı” (32-4). *Bugün korḥum oldur ki söz açasın* / *Yüzümüz şuyın toprağa saçasın* “Bugün korkum odur ki söz açıp yüzümüzün suyunu toprağa saçasın” (79-11). *Teferrüc edesin gözün açıla* / *Kamu guşşalar yabāna saçıla* “Teferrüç edesin (ki) gözün açılsın; bütün kederler yabana saçılsın (dağılsın)” (71-7).

Otur sen sarāyuñda kapular aç / Gelene yèyesi dök akça saç “Otur sen sarayında kapılar aç; gelene yiyecek sun, akçe saç (paralar bağışla)” (92-14). *Benüm için ol niçe saçdıdı genc / Benüm için ol niçe yèdidi renc* “O benim için nice hazineler saçtı; nice eziyetler çekti” (229-9). *Öküş mālī yoğsullara saçdılar* “Çok malı yoksullara saçtılar (yoksullara mal dağıttılar)” (364-2). *Benüm için iklîmleri geçmedün / Emek yèmedün mālūñı saçmadun* “Benim için ülkeleri geçmedin; eziyet çekip malını saçmadın (malından zekât, sadaka vs. vermedin).” (212-3).

156. Yardımcı Fiili “sağla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *iş* kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Gögercinün ayahların bağladı / Şol eli ile işini sağladı* “Güvercinin ayakalarını bağladı; sol eli ile işini yoluna koydu (halletti)” (222-13).

157. Yardımcı Fiili “sağla- / sakla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *göñül* “gönül” ve *nāmūs* “namus” kelimeleri oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Atam guşşadan kendözini kağladı / Öğüt vèrdi vü göñlümi sağladı* “Babam, kederle kendisini kuruttu (perişan etti); öğüt verdi ve gönlümü sakladı (hoş tuttu, avuttu)” (135-9). *Ne nāmūs sağlar ne izzet kalur* “Ne namus ne izzet kalır (şerefi, haysiyeti ayaklar altında kalır)” (76-11).

158. Yardımcı Fiili “şakın-” Olanlar

Bu birleşik fiilin örnekleri şunlardır: *Eyüyise nağsı olur dahı yègrek / Edeb şakınur nitesi kim gerek* “İyiye eksigi daha iyi olur; nasıl gerekiyorsa edebe (öyle) riayet eder” (281-13). *Çü gördi ki ol kendözün şakınur / Ne oynar ne çevresine bakınur* “Onun kendisini sakındığını (uzak durduğunu), ne oynadığını ne (de) çevresine bakındığını görünce...” (103-9).

159. Yardımcı Fiili “sal- / salla-” Olanlar

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Edimezven anı ki kişi salam / Vèribiyem atama benden selām* “Şunu yapamam ki adam göndereyim; babama benden selam göndereyim” (246-5). *Şunun bigi baltayı salardı / Dèyeydün ki ispeh-şālar idi* “Baltayı öyle (bir) sallardı ki (vururdu ki) sanki bir yiğit askerdi” (130-14). *Çü kol şalalar kişi anlar yōni* “Kol salınca (el kol hareketleriyle işaret edince) kişi yönü anlar” (209-7). *Oğ atıcı gördi kılıç şalıcı* “Ok atıcı (ve) kılıç sallayıcı (kılıç kullanan) gördü” (297-

7). *Bilezükden üşenür iken kolu / Nite balta şalmağa vardı eli* “Kolu, bilezik takmaya (dahi) üşenirken eli, balta sallamaya (vurmaya) nasıl vardı” (130-15). *Bular her biri baş eline alup / Yağı göricek üstine at şalup* “Bunların her birisi başlarını eline alıp (ölümü göze alıp), düşman görünce üstüne at salıp (at sürüp)...” (285-10). *Sen olmaya tama nazar kılasın / Sebük şallama sen gerek bilesin* “Sen inşallah dama bakmazsın; küçümseme, (bunu) bilmen gerek” (97-3). *Çü gördi çeri gérüden yétmedi / Şuya şaldı lenger dahı gitmedi* “Ordunun arkadan gelmediğini görünce suya lenger bıraktı, artık gitmedi” (214-13). *Şalup elçiler istediürdi kişiler* “Elçiler gönderip kişiler istetirdi (çağırtırdı)” (42-8). *Oda sala cān burcalarsa yalıñ* “Ateş yakarsa can(nını) ateşe atsın” (188-6). *Bizi piller ayağına şala şah* “Bizi filler ayağına salar şah (fillerin ayağı altına atar)” (186-7). *Ol aradan atıñ başın şaldılar* “O aradan atın başını saldılar (bir yöne çevirdiler)” (62-12). *Qazā ol bilüsü eyler şala / Ki tutduğı kuşın yabāna şala* “Kaza, tuttuğu kuşu bırakan (eldeki fırsatı tepen) bilgisize sela okur” (164-7).

160. Yardımcı Fiili “şan-” Olanlar

Ata ne yavuzluk şana oğlına / Ataya nedür cānı vü oğlı ne “Bir baba, oğluna nasıl kötülük düşünsün; ata için canı ne, oğlu ne (farkı yok)?” (199-15). *Ki böyle şavaşdan uşanmazlar / Ölümiñ sağıncını şanmazlar* “...Ki böyle savaştan usanmazlar; ölüm düşüncesini akıllarına getirmezler” (182-6). *Bunun şoñını şanuban key düriş* “Bunun sonunu düşünüp iyi çalış” (179-2). *Bu az iş degül geñez şanmağıl* “Bu iş az değil, kolay (diye) düşünme” (170-12). *Yavuzlık sanan ki key gelmesün* “Kötülük düşünen, iyi gelmesin (iyiliklerle karşılaşmasın)” (293-13).

161. Yardımcı Fiili “şanç- / sancıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Çıkıcağ taş ile başı yancılur / Ya çomak yēr ü yā hoż oka sancılur* “Çıkınca taş ile başı ezilir, ya çomak vurulur yahut da oka tutulur” (244-14). *Kılıç şalmağ oh atmağ at çapmağ / Süñü şançmağ halkalar kapmağ* “Kılıç sallamak, ok atmak, at sürmek; mızrak saplamak, halkalar kapmak...” (346-6).

162. Yardımcı Fiili “şap-” Olanlar

Ol egriye çeker sen ko toğruya şap / Ol od yandurur üstine sen şu sep “O, eğriye çeker (meyleder) sen, var doğruya sap; o, ateş yandırır, sen, üstüne su serp” (22-12). *Ne kişi ki uyıdı yoldan şapa* “Hangi kişi uyursa yoldan sapar (doğruyu bulamaz)”

(156-8). *Vara toğruya egriye şapmaya* “Doğruluk yapsın, yanlışla bulaşmasın” (6-14). *Tapuñ buyruğından ho niçe şapam* “Hizmetindeki emrinden nasıl (olur da) saparım (emrine itaat etmem)?” (113-6).

163. Yardımcı Fiili “şarar-” Olanlar

Velikin elinden kodı kopuzı / Düşüp gitdi ögi şarardı yüzi “Ama elinden kopuzu bıraktı; düşüp aklı gitti (kendisinden geçti) yüzü sarardı” (86-15). *Çü dāye yavuz hâlde gördi kıızı / Ki yüregi yanıp şarardı yüzi* “Sütanası, kıızı kötü hâlde görünce yüreği yanıp yüzü sarardı” (60-12).

164. Yardımcı Fiili “şat-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelimenin oluşturduğu görülmektedir. Şöyle ki: *Eyü günü yavuza şatmak budur / Oda cānı göz göre atmak budur* “İyi günü kötüsüne satmak budur; canı göz göre göre ateşe atmak budur” (300-14).

165. Yardımcı Fiili “şataş-” Olanlar

Öğüdümi tut var ataña kavış / Belāya şataşma aradan siviş “Öğüdümü tut, git babana kavuş; belaya bulaşma, aradan sıvış (kaçıp git)!” (337-12). *Bu kez gördi ol geldüğünü uca / Şataşdı bir türlü dahı güce* “Bu kez gördü o, uca geldiğini; bir başka türlü daha güçlüğe sataştı (güçlülle karşılaştı)” (234-4). *Anca çabaladum ki şataşdum bu belāya* “O kadar çabaladım ki bu belaya sataştım (çattım, denk geldim)” (165-6).

166. Yardımcı Fiili “şav- / şavur- / şavuşdur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Belāyı şavasın meger fazl édüp* “Belayı ancak faziletle savarsın (def edersin)” (150-6). *Bu tozumuzu tîz göge şavura* “Bu tozumuzu çabucak göge savursun” (169-5). *Şavuşdurmazdı manzarından gözün* “Gözünü manzaradan ayırmazdı” (191-12).

167. Yardımcı Fiili “şay-” Olanlar

Bu kullanımda isim unsuru genelde *baha* “paha” kelimesinden oluşmakadır: *Çalışda biñi bire şaymazdı* “Savaşta bini (bin kişiyi) bire (bir kişiye) saymazdı (kişi sayısı onun için önemli değildi)” (169-9). *Bunu dedi vü şaydı cānın yoğa* “Bunu dedi ve canını hiçe saydı” (214-1). *Hakikatde baña şayarsın baha* “Hakikatte bana paha sayarsın (biçersin)” (210-3). *Bahama ne şayduñ ki olam kuluñ* “Pahama ne saydın da kölen olayım?” (152-12).

168. Yardımcı Fiili “seçil-” Olanlar

Çü tañ yeri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege aḥdan ḳara “Tan yeri ağarmaya başlayınca kara aktan seçilebildi (şeyler birbirinden ayırt edilebildi)” (229-14). *Ḳara biz naḥdan şaçıldı idi / Ḳara iplik aḥdan seçildi idi* “Kara bez nahtan (bir tür kilim) saçıldı; kara iplik ak olandan seçildi (şeyler ayırt, fark edilmeye başlandı)” (237-10).

169. Yardımcı Fiili “sep-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Ol egriye çeker sen ḳo toğruya sap / Ol od yandurur üstine sen su sep* “O, eğriye çeker (yanlış yöne çeker) sen, var doğruya sap; o, ateş yandırır, sen, üstüne su serp (tehlikeli, zarar verici şeyin önüne geç)” (22-12). *Biri birini ḳuçdılar öpdiler / Şanasın yanar oda şu sepdiler* “Birbirini kucaklayıp öptüler; sanki yanar ateşe su serptiler” (124-8).

170. Yardımcı Fiili “sev- / sevin-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu bir kelime grubu oluşturmaktadır: *Ne kim ḳayd idi ḳamusın şavdılar / Bunı cān u göñül ile sevdiler* “Her ne zorluk varsa hepsini savdılar (zorlukları def ettiler); bunu canugönülден sevdiler” (239-11). *Beni ol cānından iḳerü sever* “O, beni candan (canından çok) sever” (152-9). *Çün işitdi iḳen sevindi cāmı* “İşitince çok sevindi” (28-10).

171. Yardımcı Fiili “şı-” Olanlar

Gelesiz bize şımayasız sözi “Bize geliniz, sözünüzü tutunuz” (85-13). *Yarar ḳorhudan ger şıdaydı ödi* “Eğer korkudan ödü patlasa yeri ydi” (270-10). *Şımaḥ andı ḳişiye gelmez eyü* “Yemini yerine getirmemek ḳişi için iyi değildir” (88-10). *Dedi kim sizün için şıdı aḥdı uş* “İşte sizin için yeminini hiçe saydı, dedi” (78-8). *Hemîn âdem ki nefisini şır* “İnsan (olan) ki daima nefisini yener” (255-2). *En öñdin fuḫulluḫda burnını şır* “En önce kibirlenme hususunda burnunu kırar (kibrini yok eder)” (132-2). *Sevinüp derisine şıgmaz idi / Ḳodı ‘aḥdı vü tevbesini şıdı* “Sevinip derisine sığmazdı; ahdini bıraktı ve tevbesini hiçe saydı” (352-9). *Senün bu işün uşda bilümi şır* “Senin bu işin, işte belimi kırar (beni çaresiz bırakır)” (366-2). *Sözümü şımadı eli degmedi*

“Sözümü kırmadı, eli değmedi” (25-2). *Çü çîn kavmi hindû çerisin şıdı* “Çin kavmi, Hint ordusunu kırınca (yenince)...” (213-7).

172. Yardımcı Fiili “sığ-” Olanlar

Anuñçün ki bine vü göge ağa / Anuñ vasfı hoz ‘akla nite şığa “Onun için (bineğe) binse ve göge ağsa; onun vasfı akla nasıl sığar (akıl bunu nasıl alır)?” (12-4). *Gün ola aramuza şıgmaya kıl* “Gün olur aramıza kıl (dahi) sığmaz (çok yakın oluruz)” (116-7). *Dilerseñ ki her bir yere şığasın / Dilüñi yalandan gerek yığasın* “Dilersen her bir yere sığasın (her yerde söz sahibi olasın, itibarın olsun vs.); (o zaman) dilini yalandan uzak tutmalısın” (20-4). *Êrdi aña elim kim hiç şıgmaz idi şanuma* “Ona elim erişti ki (bunu) aklım asla almazdı” (120-15). *Sevünüp derisine şıgmaz idi* “Sevinip derisine sığmazdı (kabına sığmazdı, sevinçten yerinde duramazdı)” (352-9).

173. Yardımcı Fiili “şığa-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kol* “kol” kelimesi oluşturmaktadır: *Buyurdı ki at tırtduñ bindi ol / Yaratğana şığındı şığadı kol* “Buyurdu at çektin bindi o; yaradana sığındı, kol(ları) sıvadı (işe girişti)” (167-8). *Dürışüp kolunı şığarsın becîd* “Çabalayıp, kolunu sıvarsın (bir şey yapmak için hazırlanırsın)” (148-14).

174. Yardımcı Fiili “şıgın-” Olanlar

Bugün *Allah’a sığınmak* deyimimin karşılığı olan şu deyimler dikkat çekicidir: *Buyurdı ki at tırtduñ bindi ol / Yaratğana şığındı şığadı kol* “Buyurdu at çektin bindi o; yaradana sığındı, kol(ları) sıvadı” (167-8). *Şığındı hağa ol gece sürdi çok* “Allah’a sığındı, o gece çok (at) sürdü” (237-8). *Şığınup ulu tenriye yüz tutup* “Ulu Tanrı’ya sığınıp, yüz tutup...” (171-5). *Şıgınma kimseye yüz tutmağıl* “Kimseye sığınma (güvenme), yüz tutma (yönelme)” (17-7).

175. Yardımcı Fiili “şıq-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır: *Gérü vardı şāhdan nakḳāşa vezîr / Ki yabān otundan şıqısar bezîr* “Vezir, şahtan Nakkaş’a geri geldi ki yaban otundan bezir (yağı) sıkacak (küçük, önemsiz bir şeyden büyük başarı sağlayacak)” (180-2).

176. Yardımcı Fiili “şimarla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *teñri* “Tanrı” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Helāl edüñüz ü esen alunuz / Şimarlan benı teñriye yalunuz* “Helal ediniz ve esen kalınız; beni yalnız Tanrı’ya ısmarlayın” (55-5).

177. Yardımcı Fiili “şın- (kırılmak)” Olanlar

Çeri şındı sübaşumuz düşdi “Ordu kırıldı (mağlup oldu), komutanımız düştü” (311-7). *Bu ‘ışk ol degül kim kişi nefisine / Uya boşana dıv ü şişe şına* “Bu aşk (şu) değil ki kişi, nefisine uysun, dev boşansın (nefis serbest kalsın) ve şişe kırılsın (şaraplar içilsin)” (131-14). *arār etmişem nite avlüm şına* “Karar vermişim, (şimdi) nasıl sözüm tutulmasın?” (204-13). *Bizüm ağzumuzdan bu şār issine / Ki şallah düşe ol boyını şına* “Bizim ağzımızdan (dilimizden) o şehir sahibine ki inşallah o, düşsün boynu kırılsın (ölsün)!” (317-5). *Şanasın ki serv idi şındı bili* “Sanki servi ağacıydı (da) belı kırıldı (mahvoldu)” (213-12). *Anuñ andı şınmaya senüñ sözün* “Onun andı, senin (ise) sözün kırılmasın (yerine getiririlsin)” (88-8). *Ne şorarsın andan şana aşşı ne / Meger nāmūsun ki dilersin şına* “Ne sorarsın ondan sana nedir fayda? Meğer dilersin ki namusun, şerefın zedelensin” (262-14).

178. Yardımcı Fiili “sıva-” Olanlar

Severdi an ağlamağı nāleyi / Sıvardı ana nergis ile lāleyi “Severdi kan ağlamak ve inlemeyi; kana bulardı (kan içinde bırakırdı) nergis ile laleyi” (147-10). *Niçeme dürişürse illāsı var / Nite güneşi balçığile sıvar* “Nasıl çabalasa (da) olmayacağı (da) var; güneşi nasıl balçık ile sıvar?” (154-3).

179. Yardımcı Fiili “sız-” Olanlar

Atası belinden çü sızar imiş / Bahādur opasını sezer imiş “Babası, belinden sızınca (doğumundan önce bile) bahadır olacağını sezermiş” (303-3). *Gözinden sızardı yüregi anı* “Gözünden yüreğinin kanı sızardı (kanlı gözyaşı dökerdi)” (229-3).

180. Yardımcı Fiili “sil-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Nēdeyim bulunmadı bir kimsenem / Ki sile gözüm üzre görürse nem* “Ne yapayım ki gözümün üstünde nem (yaş) görse silecek (beni teselli edecek bir) kimsem bulunmadı (yok)” (93-11).

181. Yardımcı Fiili “siğ-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *tamağ* “damak” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Bahādurlığa çavlanupdı adı / **Tamağına siğmiş** idi çalış dadı* “Bahadırlıkla adı ünlenmişti; damağına sinmişti (artık içine işlemişt) savaşın tadı (savaşın zevkine ermişti)” (346-5).

182. Yardımcı Fiili “siviş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *ara* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Öğüdümü tut var ataña kavış / Belāya şataşma **aradan siviş*** “Öğüdümü tut, git babana kavuş; belaya bulaşma, aradan sıvış!” (337-12).

183. Yardımcı Fiili “şol-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *yüz* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Nakķāşa şāh eydür ‘aceb noldı gör / Ki gül bigi güler **yüzi şoldı** gör* “Şah; Nakkaş’a, ne oldu gör, gül gibi güler yüzü soldu gör, der” (83-2).

184. Yardımcı Fiili “şor- (em-)” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kan* “kan” kelimesi oluşturmaktadır. İlk örnekte geçen *sor-* fiili “emmek” anlamındadır. Örnekleri şunlardır: *Ne şormağ sülük bigi **kanın şorar*** “Ne sorması? (Âdeta) sülük gibi kanını emer” (205-14). *Bir aslan atı yiyisin tıydu / İzin sürdi vü **şordı kanın** toydı* “Bir aslan, atının kokusunu aldı; izini sürdü ve kanını emdi (kanını içene kadar yedi), doydu” (270-9).

185. Yardımcı Fiili “şor- (sor-)” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *göñül* “gönül” kelimesi oluşturmaktadır: *Kızını gerek varadı göredi / Nitesin dèyü **göñlini şoradı*** “Kızını varıp sormalıydı; nasılsın diye hatırını sormalıydı” (167-2). *Gerek **göñlini şorasın dembeden*** “Anbean hatırını (hâlini, keyfini) sormalısın” (345-2).

186. Yardımcı Fiili “söyle-” Olanlar

*Öğüt vèrdi vü hem **eyü söyledi*** “Öğüt verdi ve hem (de) iyi (sözler) söyledi” (233-13). *Yavuz söyleyen âdeme verme yüz* “Kötü söyleyen (kötü konuşan) adama yüz verme!” (361-2). *Çü söz cān kulağına yol eylese / **Göñülden** kişi **cān ile söylese*** “Söz, can kulağına girse; kişi, (sözü) gönülden, candan söylemeli” (323-5).

187. Yardımcı Fiili “şun-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *el* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Nite el şunar aña uşlu kişi* “Uslu kişi, ona nasıl el uzatır (kasdeder)?” (295-3). *Dil uzatmağa şunmasaydı eli* “Dil uzatmaya el sunmasaydı (niyetlenmeseydi)” (244-11).

188. Yardımcı Fiili “şusa-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kan* “kan” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Êy rüzgâr niçe kaşd êyledüñ cānuma / Her dem şuçum yoğiken şusar êdüñ kanuma* “Ey felek, nasıl kasdeyledin canıma; her an suçum yokken kanıma susardın?” (120-13). *Anı bilmez ol kim kanına şusar* “O, onu bilmez ki kanına susar” (223-10).

189. Yardımcı Fiili “sür-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsuru, tek kelimedenden oluştuğu gibi birden fazla kelimedenden de oluşabilmektedir: *Görür iki at turur bir kişi / Dêdi sür gidelüm sürdük işi* “Görür (ki) iki at, bir kişi var; sür gidelim, işi sürdük (hallettik), dedi” (158-13). *Ki her birisi sürdü âlemde yort* “...Ki her birisi âlemde devran sürdü” (11-11). *Bakup şûrete sürer idi günin* “Resme bakıp günlerini geçirirdi” (267-2). *Süciyile kayğuları sürelüm* “İçki ile kaygıları defedelim” (282-14). *Key ad ile âlemde devlet süre* “İyi (bir) ad ile âlemde devlet sürsün (saltanatını devam ettirsin)” (45-15). *Birazdan yere sürdi öküş yüzün* “Birazdan yüzünü çokça yere sürdü (şükretti)” (341-11). *Yüzün ayağı altına sürdi* “Yüzünü ayağı altına sürdü (çok yalvardı, yalvar yakar oldu)” (351-10). *Kuçuşdı vü sürdi yüzine yüzün* “Kucaklaştı ve yüzüne yüzünü sürdü (bu hâlde selamlaştı)” (350-2). *Sürer yüzini ayağı tozına* “Yüzünü ayağı tozuna sürer (bu hâlde yalvarır)” (37-2). *İzin sürdi vü şordı kanın toydı* “İzini sürdü ve kanını emdi, doydu” (270-9).

190. Yardımcı Fiili “süri- / sürü-” Olanlar

Bu kullanımın örnekleri şunlardır: *Baş ağrıyup u hem ayağ süriyüp* “Baş ağrıyıp hem ayak sürüyüp (yola revan olup)...” (319-2). *Kimesneyiçün sürürem cānumı* “Kim için canımı sürürüm (sıkıntı içinden yaşarım)?” (273-11).

191. Yardımcı Fiili “şaş- / şaşur-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunda isim unsuru, *bilü*, *ög* “akıl” kelimelerinden oluşmaktadır. Şöyle ki: *Velikîn benüm şindi şaşdı bilüm / Uzatmağa sözi kışadır dilüm* “Ama benim şimdi aklım şaştı; sözü uzatmak için dilim kısadır” (308-13). *Bilüsîn şaşurur u bağlar gözin* “Aklını şaşıır ve gözünü bağlar (gerçekleri, hakikati göremez)” (275-11). *Ögi şaşururdu çeri güvüsi* “Ordunun gürültüsü, aklı şaşıırdı” (183-3).

192. Yardımcı Fiili “şeş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *dügüm* “düğüm” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Gehezce şeşer dügümi uşlu kişi / Güce görse çıkar cāhilün dişi* “Uslu kişi, düğümü yavaşça çözer (meseleleri acele etmeden halleder); cahilin dişi, güce uğrarsa çıkar (o zaman konuşmaya başlar)” (80-6).

193. Yardımcı Fiili “şişle-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Kişi olmaduh işi çün işleye / Eliyle yüregın oda şileye* “Kişi, olmadık işe bulaşırsa (kendi) eliyle yüreğini ateşe atar (kendini sıkıntıya, başını derde sokar)” (144-4). *Yüregümüzi uş oda şişledüh* “Yüreğimizi ateşe attın (yüreğimizi yaktın) işte” (183-15).

194. Yardımcı Fiili “tağıt- / tağıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu için şu örnekleri veriyoruz: *Süci gerçi kayğuları tağıdur* “İçki, gerçi kaygıları dağıtır...” (295-1). *Yabāna tağıлма evüne dēril* “Yabana düşme evine gel!” (362-5). *Tağıtdı vü dērşürdi kendü ögin* “Dağıttı ve topladı kendi aklını” (154-13). *Sen uşşunı tağıtma ‘akluñı dēr* “Sen usunu dağıtma ve aklını (başına) topla” (102-4). *Tağıtmadı ‘aklın u dērdi özin* “Aklını kaybetmedi ve kendisini toparladı” (103-8). *Kamaşdı gözüm ü tağıldı bilüm* “Kamaştı gözüm ve kayboldu aklım (kendimden geçtim)” (43-4). *Sizi tağıdavuz nitekim büliç / Göresiz ‘arab niçe urur kılıç* “Sizi, piliç gibi dağıtalım (ki) Arap, nasıl kılıç kullanır görünüz!” (176-10).

195. Yardımcı Fiili “tağla-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *yüreg* “yürek” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Bunı dēdi vü kan yaşın ağıladı / Gelincük bigi yüregın tağıladı* “Bunu dedi ve kan yaş ile ağıladı (kanlı gözyaşı döktü); gelincik gibi yüreğini

dağladı” (133-5). *Yüregini ışk odıla tağladı* “Yüreğini aşk ateşiyle dağladı (acılar içinde kaldı)” (37-13).

196. Yardımcı Fiili “tam-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Tesbîhini unıda ferîşte görür ise / Hûri yüzine bahsa yüregine kan tama* “Melek (onu) görse zikrini unuttur; huri yüzüne baksa yüreğine kan damlar (acı çeken bir âşık olur)” (107-129).

197. Yardımcı Fiili “tart-” Olanlar

Âdem oğlanı hiç dek otrmaz / Belâ tarta eylügi götürmez “İnsanoğlu, hiç sakın olmaz; bela çekerek iyilikle karşılaşmaz” (333-14). *Ne yol tartasın ne çekesin emek* “Ne yol (zahmeti) ne (de) eziyet çek!” (258-13). *Zihi oldı tartalı zahmetde yük / Benüm yüregüm senün arhañ delük* “Zahmet içinde yük taşıyalı benim yüreğim (yaralı); senin arkan delik” (237-4). *Gönül kapucı eyle oynar oyun / Ki baş koşduğun bilse tartar boyun* “Gönül alıcı (sevgili) öyle (bir) oyun oynar ki baş koştuğunu bilse (mücadele ettiğini bilse) boyun çeker (nazlanır)” (97-14). *Benüm şānuma geldi yol yürimek / Niçeme ki tartamaz isem emek* “Her ne kadar eziyet çekemezsem de bana yol yürümek düştü” (289-10). *Örü tırdı vü dedi hey tartuñ at* “Ayağa kalktı ve hey, at çekin (getirin)! dedi” (294-9). *Gérü tartasın şöyle kendözini* “Tekrar kendini şöyle çek (geri, uzak dur!)” (124-13).

198. Yardımcı Fiili “taş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu iç kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Dedi ser-güzeştüm yazarsam taşā / Ŗzi göyüne taşuñ içi taşā* “Dedi: Maceramı taşā yazarsam taşın içi yanar, taşar” (249-14).

199. Yardımcı Fiili “tat-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Ayak kimse eşigine admağıl / Bal ola şanup ağıuyı tatmağıl* “Kimse eşigine adım atma; bal olur sanıp zehir tatma (iyi şey sanıp kötülöklere bulaşma!)” (17-7).

200. Yardımcı Fiili “tayan-” Olanlar

Tayanmış idüm eyle özüme ben / İnanmış idüm zūr-ı bāzūma ben “Ben, kendime ve kol gücüme (gücüme, kuvvetime) o kadar dayanıp (güvenip) inanıyordum

(ki)..." (326-12). *Ne oyun kamuyı vèür oyına / Çü göñli tayanmış anuñ boyına* "Ne oyunu(!) herkesi oyuna verir (aldatır); zira gönlünü onun boyuna dayamış (boyuna gönlünü vermiş)" (146-6).

201. Yardımcı Fiili "toğ-" Olanlar

Şükür kim anadan toğalı erem / Hemîşe bunun bigi gün isterem "Şükür ki anadan doğalı (kendimi bildim bileli, en başından) erim (yiğidim); daima bunun gibi bir gün (savaş) arzulamaktayım" (170-10). *Çü toğdı güneş çevreyi tutdı nūr* "Güneş doğunca çevreyi nur tuttu" (137-9).

202. Yardımcı Fiili "toğra-" Olanlar

Dedi bu iş kimseye uğramasun / Yüregin benüm bigi toğramasun "Bu iş kimseye uğramasın (kimsenin başına gelmesin); yüreğini benim (yüreğim) gibi doğramasın (yakmasın, acı çekmesin)!" (40-4). *Yolında ne şāha kim uğraya / İleyinde etmek gerek toğraya* "Yolunda hangi şaha uğrarsa huzurunda ziyafet vermesi gerek" (68-5). *Nite oldı vü niçesi uğraduñ / Ki gördüm seni bağrumı toğraduñ* "Nasıl oldu ve nasıl uğradın ki seni gördüm bağrımı yaktın (bana acı verdin)" (257-1).

203. Yardımcı Fiili "toğrıl-" Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *iş* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Eyitdi ki şabr eyle ağlama hîç / İşün toğrıla nola oldısa pîç* "Sabreyle, hiç ağlama; karmaşıklıştıysa ne olacak, işin doğrulacak (yoluna girecek), dedi" (321-9).

204. Yardımcı Fiili "toķı- / toķın-" Olanlar

Güneş baş götürdi velî şāh-çîn / Başın götürimez toķır için "Güneş başkaldırdı (doğdu); ama Çin şahı başını kaldıramaz, içini döver (acı içinde solur)" (165-13). *Gün olur toķınursa taşa ayak / Elümden gelür anda baş oynamak* "Gün olur, ayağa taş değerse (herhangi bir zararda) elimden gelir (ki) baş oynarım (canımı ortaya koyarım)" (296-7).

205. Yardımcı Fiili "tol- / toldur-" Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsuru genelde birden fazla kelimedenden oluşmaktadır: *Yeg ol kim tama 'dan gönül boş ola / Ki göz şon uci toprağ ile tola* "İyisi şu ki gönül, tamahkârlıktan boş olsun ki göz, sonunda toprak ile dolar (ölüp gidersin)" (376-8). *Gözi tolddı yaş* "Gözünü yaşla doldu (ağladı)" (264-11). *Ferāh*

yèrine **yüregüm içi sūz / tölupdur** gözüm uyhu yèrine toz “Yüreğimin içi ferah yerine ateşle; gözüm, uyku yerine tozla dolmuştur” (234-13). **Ki derd ile yüregi tölmiş durur** “...Ki yüregi dert ile dolmuştur” (79-15). **Sevindi göñli içi töldi nūr** “Sevindi, gönlünün içi nurla doldu (mutlu oldu)” (237-14). **Kişi kim boğazından alu kıla / Hemîn dilegi ol kim karnı tola** “Kişi ki boğazından aciz kalırsa dileği daima şu ki karnı dolsun (doysun)” (357-7). **Nakķāşa kaķadı dēdi nolduñ / Ki kōrhu vū kayğuyile tōlduñ** “Nakkaş’a kızdı, ne oldun ki korku ve kaygı ile doldun, dedi” (169-11). **Tama ‘ gözini tōldura toprañ** “Tamahkârlığın gözünü (ancak) toprak doldurur” (376-7). **Ki tōldurdu ad ile ‘âlem için** “...Ki âlemi ad ile doldurdu (ünü her yana yayıldı)” (239-15). **Gidüp ögi düşdi tōldi gözi** “Akli gidip (kendisinden geçip) (yere) düştü, gözü doldu (ağladı)” (82-14). **Tölupdur sentüñ sevgün içüm taşum** “İçim dışım senin sevginle dolmuştur” (283-4).

206. Yardımcı Fiili “tola- / tolaş-” Olanlar

Bu ‘ışkı elümüze çün toladuñ “Bu aşkı elimize (ayağımıza) doladığımız için...” (129-8). **Bu ‘âlem işine tolaşıcağaz / Çepelliklerine bulışacağaz** “Bu âlemin işine dolaşınca (bulaşınca), pisliklerine bulaşınca...” (356-5). **Çü tâli ‘ dōne iş bulaşur imiş / Yürür iken ayak tolaşur imiş** “Talih döndükçe iş karıştırmış; yürürken ayak(lar birbirine) dolaşmış (iş tersine gidermiş, aksilik çıkarmış)” (275-15). **Benüm ayağuma tolaşdı işüm** “İşim, benim ayağıma dolaştı” (237-1).

207. Yardımcı Fiili “toy-” Olanlar

Cânından toyar kendüden uşanur “Canından bezer, kendisinden bıkar” (154-5). **Niçeme yüzine baķup toymaya** “Yüzüne her ne kadar bakıp doymasa da...” (117-11). **Ki dürlü belālar benüm başuma / Yazılmayadı toymadın yaşuma** “...Ki yaşıma (gençliğime, hayatıma) doymadan türlü belalar benim alnıma yazılmasaydı!” (133-9). **Vay aña ki buyruñ degül kendüye / Gerek dürlü dürlü belāya toya** “Vay ona ki kendisine hakim değil; (o zaman) türlü türlü belalarla (sıklıkla) kaşılaşır” (314-6).

208. Yardımcı Fiili “tulın-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu göz kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: **İşitdüm öğüdini etdüm yavuz / Gözümden tulındı şunuñ bigi yüz** “Öğüdünü dinlemekle kötü ettim; (zira) şunun gibi yüz gözümde kayboldu (artık göremez oldum o yüzü)” (97-14).

209. Yardımcı Fiili “tur- / tırış- / tırut-” Olanlar

Tur örü endişeden geçelim “Kalk ayağa, endişeden geçelim (kurtulalım)” (38-11). **Deđi dek turayım dēreyim ögüm** “Sakin kalayım, aklımı (başıma) toplayayım” (238-12). **Çü kavlı étdünüz kavle turmak gerek** “Söz verdiğinizden sözünüzde durmanız gerek” (73-11). **Kimün ile oturasın tırasın** “Kiminle oturup kalkarsın (arkadaşlık vs. kurarsın)?” (52-15). **Bilürem sarāyı vü seni gören / Hem ola anunla oturan tıran** “Biliyorum (ki) sarayı ve seni gören aynı zamanda onunla (da) oturup kalkan (birisi) olmalı” (94-11). **Eger tıradı bir karāra niçe / Gece gündüz oladı gündüz gece** “Eğer bir kararda dursaydı (sabit olsaydı) (o zaman) nasıl (olur da) gece, gündüz; gündüz, gece olurdu?” (178-2). **Qarār étdüğüm kavlüme tıradum** “Karar verdiğim sözümde durmalıydım” (300-9). **Yüzüme tırimaz gönülür kıçın** “Yüzüme karşı duramaz gerisin geri kaçır” (286-3). **Öñüme tırimaz idi dıvler** “Önümde devler (bile) duramazdı (karşımda dayanamazdı)” (326-14). **Buñā karşı turmak niçesi olur** “Buna karşı durmak (kafa tutmak) nasıl olur?” (76-13). **Ne kızı ki aç kurt niçe kim kulağ / Tırudup éde koyını alağ bulağ** “Ne kuzu ki aç kurt kulak(larını) dikleyip koyunu allak bullak eder” (171-10). **Erün yüzi bir kez çü erden döne / Dürışürse yüz tırışmaz yine** “Erin (yiğidin) yüzü bir kez erden (başka bir yiğitten) dönünce çabalasa da yüz yüze gelmez artık” (286-5).

210. Yardımcı Fiili “tut- / tıtl- / tıtul- / tıtun- / tıtuş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu, genelde birden fazla kelime; tek kelime ile kullanıldığında ise genellikle *söz*, *and* “ant” gibi kelimeler oluşturmaktadır: **Şāh eydür hele göñlini şād tut / Bu kayğudan özini āzād tut** “Şah; hele gönlünü şad tut (gönlünü ferah tut), bu kaygıdan kendini uzak tut, der” (84-4). **Qara kayğudan cānuñ āzād tut** “Canını kara kaygıdan uzak tut” (282-9). **Şafā istegil tıutma göñülde çirk** “Safa iste, gönlünde pis şeyler, kötü şeyler tutma” (9-8). **İçüni tıařuñ bigi tıtgıl arı** “İçini (de) dışın gibi temiz tut” (19-12). **Dēdi şuyı tıutmaq gerek başdan** “Suyu baştan tutmak gerek (tedbiri önceden almalı), dedi” (245-4). **Şımarla ki tıutmaya göñlini yavuz** “Buyur ki gönlünü kötü tutmasın (içi rahat olsun)” (141-5). **Gelesin dēyüben yola tıutar gözin** “Geleceksin diye gözünü yola tutar (hasretle bekler)” (73-9). **Göñli aşağ tut himmetüñi yüce** “Gönlünü alçak; himmetini yüce tut” (360-12). **Tañ atdı vü zulmet yüzün tıutdı nūr** “Tan (şafak) attı ve karanlığın yüzünü nur tuttu

(güneş doğdu)” (213-8). *Çıhup taşra göğlini tutdı melûl* “Dışarı çıkıp gönlünü melul tuttu (hüzünlendi)” (152-6). *Dêdi varuñ anları öğütlenüz / Ki hatırların tutmayalar yavuz* “Gidin onlara öğüt verin ki hatırlarını kötü tutmasınlar (içlerini ferah tutsunlar), dedi” (324-15). *Buñaldı çalap teñriye tutdı yüz* “Bunaldı, (yardım için) Hak Allah’a tuttu yüz (yöneldi)” (149-7). *Konuklaya şāhı vü tuta ayağ* “Konuklasın şahı ve içki sunsun” (71-11). *Tutarlardı bir aracuhda yurt* “Bir arada yurt tutarlardı (beraber yaşarlardı)” (301-8). *Çü tañ atdı gün toğmağa tutdı yüz* “Tan atınca (şafak sökünce) güneş doğmaya yüz tuttu” (92-5). *Düşeven tağa vü tutavan yabān* “Dağa düşeyim ve yabanı tutayım (çöllere düşeyim)” (129-3). *Atam gör benüm ile nêtdi dirîğ / Ki kem nesneyi niçe tutdı dirîğ* “Gör, babam benimle ne etti, eyvah! Kem (bir) şeyi benden nasıl (da) esirgedi?” (32-10). *Süheylün kamu sözlerin tutdı yâd* “Süheyl’in bütün sözlerini hatırladı” (123-4). *Bu kamusile çünki tutdum becîd* “Bu(nların) hepsinde çünkü ısrar ettim” (25-1). *Biraz göñli ola ki tuta karar* “Gönlü ola ki biraz karar tutsun (rahat etsin)” (44-5). *Var olğıl tutduñ müşerref beni* “Var ol, beni müşerref tuttu” (122-3). *Kuru gelmegi tutmadum saña fâl* “(Eli) boş gelmeyi sana hayırlı (bir şey) saymadım” (160-14). *Gêrû havz yanından tutdı orun* “Tekrar havuzun yanında yer tuttu (oraya yerleşti)” (98-4). *Cühûdî tutdı uçuh* “Cühûd’u uçuk tuttu (sarası tuttu)” (225-14). *Felek hükmün altında tutsun boyun* “Felek, hükmünün altında boyun tutsun (sana teslim olsun)” (70-6). *Mâl irkile tutar olur gözi* “Mal birikince gözü bürür (göz, dünya malından başkasını göremez olur)” (213-2). *Tutulduñ çevüklük ile tuzaga* “Çeviklikle tuzaga tutuldum” (149-9). *Tutulur dilüm kim vëreven cevâb* “Cevap verince dilim tutulur (cevap veremez olurum)” (377-1). *Tutulmadı sözüm tutıldı dirîğ / Elimden yabāna atıldı dirîğ* “Sözüm tutulmadı, (bu benden) esirgendi; elimden yabana atıldı, eyvah!” (300-12). *Elümi tuta âhiretde yide* “Elimi tutarak (rehber olarak, yardım ederek) ahirette bana yol gösterebilirsin” (14-2). *Şeh eydür bize ne ta ‘alluk tutar* “Şah, bizimle nasıl ilgilenir? der” (166-15). *Kişi seni anca tutar ‘azîz* “Kişi, seni o kadar aziz tutar (ki)...” (133-10). *Ev issi beni tutdı iñen ‘azîz* “Ev sahibi beni çok aziz tuttu (iyi ağırladı)” (123-1). *Hemāndem sarāyına tutdı yönin* “Hemen (de) yönünü sarayına tuttu (saraya yöneldi)” (36-15). *Vêrdi kadeh zamāne elüme eliyile / Kim içmedin dahı başumı tutdı uş humar* “Zamane, eliyle elime kadeh verdi ki (henüz içmeden) başımı işte humar tuttu (sarhoş oldum)” (79-4). *Beni aldadı bir kız apañsuzın / Kazā tutdı gözüm ki dutdum sözün* “Beni aldattı bir kız ki ansızın kaza gözümü tuttu

(gözümü bağladı) ki sözünü tuttum” (271-6). *Her işde sen evme ögüdümü tut* “Her işte sen acele etme, ögüdümü tut!” (22-13). *Süheyle nakkâş dër ki sözümü tut* “Nakkaş, Süheyl’e; sözümü tut, der” (77-9). *Dilün tut hiç rāzuñı söyleme* “Dilini tut (sus), asla sırrını söyleme!” (266-9). *Düşen kişilerin tutardı elin* “Düşen kişilerin elini tutardı (onlara yardım ederdi)” (242-7). *Şarun kapısı yolını tut git* “Şehrin kapısının yollunu tut, git” (155-1). *Eger yer yerin tutalar* “Eğer yerli yerinde tutsalar...” (288-12). *Melikzade tutdı anun dedügin* “Melikzade onun dediğini tuttu (yerine getirdi)” (123-9). *Anun hükmini tutdılar vardılar* “Onun hükmünü tuttular (hükmüne riayet ettiler), gittiler” (316-6). *Vërün tutmañuz işinün hakkını* “Verin, işinin hakkını tutmayınız (gasbetmeyiniz)” (358-9). *Ulu kişilerden işittük cehān / Ki ‘avret mizacın tutar bu cihān* “Büyük zatlardan işittik ki bu dünya, kadın mizacını tutar (onun gibi davranır)” (22-7). *Tutayım senün ile yemen yolını* “Seninle Yemen yolunu tutayım (birlikte Yemen’e gidelim)” (136-7). *Şoloḥsā‘at el tutuşup turdılar* “Şu anda el ele tutuşup kalktılar” (146-1). *Ḳatumda otur u beni taze tut* “Huzurumda otur ve beni taze tut (daima aynı mutluluk hâli üzere tut)!” (22-1). *Gerek hoş tutasın lutf edüp bizi* “Lütfedip bizi hoş tutmalısın (iyi ağırlamalısın)” (85-13). *Dedi al ma zūr tut* “Al, mazur tut, dedi” (337-9). *Boyn tutdı vü bindi ol boynına* “Boyun uzattı (hizmete, göreve vs. hazır olduğunu belli etti) ve o, boynuna bindi” (260-12). *Ḳalem tutmağıl* “Kalem tutma (yazı yazma)!” (361-9). *Hemān ḳal‘ada yurt tutunmuş idi* “Hemen kalede yurt tutunmuştu” (341-6). *Ümiz aña tutdı ki bir gün ola / Yemenden yaña oğlu gire yola* “Ümidini şu yönde tuttu (şuna bağladı) ki bir gün olsun Yemen tarafından oğlu yola girsın (oğlu Yemen tarafından çıkagelsin)” (345-7). *Biti yazdı sözün gerek kim tutam* “Sözünü tutmalıyım (diye) mektup yazdı” (347-5).

211. Yardımcı Fiili “tutuş- / tutuşdur-” Olanlar

Ataṇ anañ ögine düşmiş ola / İçün ol sebebdan tutuşmuş ola “Baban anan aklına düşmüş olmalı (ki) için o sebepten yanmış olmalı” (133-115). *Tutuşdurdı ışk odına cānumı* “Canımı aşk ateşine tutuşturdu (beni aşk ateşine yakıtı)” (80-12).

212. Yardımcı Fiili “uç- / uçın- / uçur- / uş-” Olanlar

Kişi var ki ‘ilm ile göge uçar / Kişi var ki cehl ile yerden geçer “Kişi var ki ilim ile göge yükselir (mekkisi yücelere aḡar); kişi var ki cehaletle yerden geçer” (16-5). *Çü sevgi kuşı nā-gāh elden uçar* “Sevgi kuşu ansızın elden uçtuḡu (fırsat elden kaçtıḡı) için...” (367-13). *Bunun bigi yerde ki kuş uçmaya / Ādem oḡlanı uğrayup geçmeye*

“Bunun gibi yerde ki kuş uçasın (ıssız bir yer olsun), insanoğlu uğrayıp (da) geçmesin!” (256-15). *Senüñ hücreñe kimsene geçmeye / Degül kimse kuş dahi uçmaya* “Senin hücrene kimse geçmesin; değil kimse, kuş dahi uçasın” (201-9). *Henüz uş hayālî gözümde uçar* “Henüz işte hayali gözümde uçuşur (hayali hâlâ gözümün önündedir)” (330-13). *Cühûduñ elinden çü uçdı kuşu* “Cühûd’un elinden kuşu uçunca (elinden fırsatı kaçınca)...” (267-5). *Ki bensüz günün dün nite geçdidi / Hele cân tenümden benüm uçdıdı* “...Ki bensiz günün, gece nasıl geçti? Hele benim tenimden can uçtu (ben öldüm neredeyse)” (124-10). *Benüm ayağuma tolaşdı işüm / Benüm hoş elümden uçuptur kuşum* “Benim ayağıma dolaştı işim; benim elimden uçmuştur kuşum (fırsatı kaçırmışım)” (237-1). *Ki bunca belalar geçürmiş iken / Toğanumuz elümüzdən uçurmuş iken* “...Ki bunca belalar geçirmişken, doğanımızı elimizden kaçırmışken (fırsatı kaçırmışken)...” (338-1). *Becid heybetinden çü ditrer deniz / Acı ağzı vü uçınupdur beñiz* “Heybetinden deniz titreyince (denizin) ağzı acı, benzi (ise) uçunmuştur (korkudan solmuştur)” (3-7). *Ne bilsün ki kuşdur kuşu uçdıdı / Cühûddan ol imān bigi kaçdıdı* “Ne bilsin ki kuştur kuşu uçtu (fırsatı kaçırdı); O, Cühûd’dan iman gibi kaçtı” (224-3).

213. Yardımcı Fiili “uğra- / uğrat-” Olanlar

Öginde buyidi ki ben dün gece / Niçün gitdüm uğradum uş güce “Aklında(ki) buydu ki ben, dün gece niçin gittim (de) güce (zorluklara) uğradım” (123-10). *Buñu uğradum merhamet kıl baña* “Derde uğradım (müptela oldum) merhamet et bana” (150-8). *Benüm bigi uş uğraduñ ni ‘mete* “Benim gibi işte nimete (iyiliklere, ihsanlara vs.ye) uğradım (rastladım)” (206-13). *Yoñ eyle ki uğrasa bir gün belā* “Öyle değil ki bir gün bela uğrasa...” (362-8). *Yalan söyler uğrasun aña baba* “Yalan söylüyor, ona veba uğrasın (o, vebaya tutulsun)!” (204-14). *Yā ol ne gün idi kim aña uğradı yolum* “Ya (da) o ne gün idi ki ona uğradı yolum (onunla karşılaştım)” (79-3). *Ġarīblik hiç uğramadı başuma* “Gurbet, hiç uğramadı başıma (gurbete hiç denk gelmedim)” (83-8). *Buñaldı vü uğradı iñen güce* “Bunaldı ve çok güce uğradı (çok zorluk çekti)” (194-14). *Kişi nite uğrar öküñ rāhāta / Ki katlanmaya azacuk zahmete* “Kişi nasıl uğrar çok rahata ki (sonra) azıcık zahmete katlanmaz!” (155-15). *Dēr uğraya bu iş benüm cânuma* “Bu iş benim canıma uğrasın (bana çok tesir eder), der” (40-15).

214. Yardımcı Fiili “ula-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Geh ağlar idi gāhi güler idi / Geceleri gündüze ular idi* “Kâh ağlar kâh gülerdi; geceleri gündüze katardı (gecesiniz gündüzüne katardı)” (76-7). *Düni güne ulardı* “Geceleri gündüze ulardı” (235-1).

215. Yardımcı Fiili “um-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *furşat* “fırsat” kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Çah ol şürete karşı dāyimā / Günini geçirürdi furşat uma* “Tam o resme karşı, fırsat umarak (fırsat kollayarak) daima gününü geçirirdi” (264-1).

216. Yardımcı Fiili “unıt- / unıdıl-; unıtdur-” Olanlar

Şehün heybetini göricek kişi / Unıdur sözi vü yañlıur işi “İnsan, şahın heybetini görünce sözü unutur (ne diyeceğini bilemez) ve işi(nde) yanılır (ne yapacağını bilemez)” (151-6). *Görürse güneş unıda kendözün* “Güneş, (onu) görürse kendisini unutur (kendinden geçer)” (318-14). *Unıdılmaya halk içinde adum* “Adım, halk içinde unutulmasın (daima hatırlanayım)” (373-5). *Tuz etmek unıdup* ‘adāvet olup “Tuz ekmek unutup (nankörlük edip), düşmanlık olup...” (349-2). *Biraz mālı olduğıün hālını / Unıtdı şanurdu kıla mālını* “Biraz malı olduğu için hālını unıttı; şanırdı ki malı (daima) kalacak” (212-13). *Bilüsin şaşurur u bağlar gözün / Hem unıtdurur söyler iken sözün* “Aklını şaşırtır ve gözünü bağlar; hem konuşurken sözünü unıttırur (ne söyleyeceğini şaşırtır)” (275-11).

217. Yardımcı Fiili “ur- / urdur- / urıl- / urun-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu genelde tek kelime ve yabancı bir unsur oluşturmaktadır; bunun yanında isim unsurunun sıklıkla birden fazla kelimedenden oluştuğu da görülmektedir: *Dedi çäre oldur yüz uram yetem* “Çare, yüz tutup (oraya) yetişmektir, dedi” (249-4). *Kulağ uravan dinleyem* “Kulak verip dinleyeyim” (130-4). *Bu arada kaç gün çadır uravuz* “Burada kaç günde çadır kuralım?” (71-14). *Görürsen ne var anı görmeze ur* “Onu görürsen (bunda) ne var (ki) görmezlikten gel!” (102-8). *Kazanları oda ur* “Kazanların altını yak!” (73-1). *Baş urdı vü nakkāş oturdu hemān* “Nakkaş, saygıyla eğildi ve hemen oturdu” (185-2). *Süheylün ileyinde çok urdı ol* “Süheyl’in önünde diz çöktü o” (118-14). *Ki mevc ura karadeñiz*

ède cūş "...Ki dalgalanıp coşsun Karadeniz" (365-8). *Kaçan kim atam bağda bezm uradı* "Babam, ne zaman ki bahçede (eğlence) meclisi kursaydı..." (84-1). *Anda bünyād uram* "Orada (bir şey) inşa edeyim" (88-4). *Bahā urmadı bu evi ören* "Bu evi yıkılası, ona paha biçmedi (kaç mal olacağını söylemedi)" (210-3). *Ulular şuçı yüze urmaz olur* "Büyükler, suçu yüze vurmaz" (175-7). *Yēñileyin el kılıca uralar* "Tekrar kılıcı ellerine alsınlar!" (179-13). *Bulur tamlara urmağa nerdübān* "Damlara koyacak merdiveni bulur" (102-7). *Ol aya muvāfiķ süheyl urdı ad* "O aya (ay gibi güzele) uygun olarak (ona) Süheyl adını verdi" (28-14). *Kimün başı üzerine urdı tac* "Kimin başına taç taktıysa (hükümdar ilan ettiyse)..." (178-7). *Semen üzre müşk ile urdı raķam* "Yaseminin üzerine misk ile rakam çizdi" (339-11). *Urmadı benüm zaķmuma hīç kimesne merhem* "Hiçkimse, benim yarama merhem sürmedi (derdime derman olmadı)" (189-13). *Yā ķamuñuzı uram dāra ben* "Ya (da) hepinizi darağacına asayım ben" (41-4). *Nakķāşı tutup boynına urdı bend* "Nakkaş'ı tutup boynuna ip taktı (bağladı)" (183-9). *Bugün sizi urduravan dāra ben* "Bugün sizi darağacına astırayım ben!" (316-2). *Çü būnaydı urıldıdı naẓm ile* "Temeli şiir ile inşa edilince" (378-3). *Süheyle ne zaķm urdı* "Süheyle ne yara açtı!" (99-11). *Çetük kim ura pençesin aşlana* "Kedi ki aslana pençe atsa..." (226-5). *Baş olursa terkin uram* "Baş olursa terk edeyim (canımdan geçeyim)" (99-1). *Yolum urdı şeytān aña uydum* "Şeytan, yolumu kesti (ve ben) ona uydum" (240-6). *Buyurdı revān boynını urdılar* "Buyurdu, hemen boynunu vurdular (öldürdüler)" (343-1). *Yemiş toldurup başına urdı ol* "O, yemiş doldurup başının üzerine koydu" (270-10). *El ayaķ uram baş taşa yastanam* "İsrar edeyim, başımı taşa yaslayayım" (313-6). *Şu vaktin kim ol şūreti görmişem / Kāmu 'ālemün terkin urmuşam* "Ne zaman ki şu resmi görmüşüm bütün âlemden (her şeyden) geçmişim" (52-7). *Şehe dēr ki ol resmi uran budur* "Şaha; o resmi yapan budur, der" (43-15). *Bir oķ urdı geçdi geyikden öte* "Bir ok vurdu (ki) geyiğin öte tarafından çıktı" (191-14). *Bulara iki ağır demür urdılar* "Bunlara iki ağır demir vurdular (pranga vurdular)" (316-6). *Cān terkin urmuşam* "Canımdan geçmişim (canımı hiçe saymışım, ölümü göze almışım)" (253-14). *Atam urısar şöyle tedbir ü rāy* "Babam, şöyle tedbir ve fikir beyan edecek" (137-1). *Cühūd işitip yere urdı yüzün* "Cühûd işitip yüzünü yere vurdu (saygıyla yere eğildi, secde etti) (328-5). *Baş urdı yere* "Başımı saygıyla aşağı eğdi" (289-15). *Başın taşa ol demde kaç urduğın* "Başını taşa o zaman kaç kez vurduğunu (pişmanlık duyduğunu)..." (328-9). *Yeter ur yüregüme tağı oğul*

“Oğul, yeter, vur yüreğime yarayı (yüreğimi acılar içinde bırak)!” (51-5). *Görürse yüregine ura döğün* “(Onu) görürse yüreğine düğüm vurur (ona âşık olup derde uğrar)” (100-3). *Bu yay ile urma yüregüme ok* “Bu yay ile yüreğime ok vurma (beni yaralama)!” (80-7). *Bunu dedi urdı elin yüzüne* “Bunu dedi ve elini yüzüne sürdü (şükretti)” (31-15). *Elin eñegine uruban tırur* “Elini çenesine dayayarak (düşünceli bir hâlde) durur” (375-2). *Kaçan kim elüm gögsine ururam* “Ne zaman ki elimi göğsüne koysam (göğsünü yoklasam)” (49-15). *Dögündi vü urındı taşlara baş* “Dövündü ve taşlara baş çaldı” (164-11).

218. Yardımcı Fiili “uşan-/uşandur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu genelde *cân* “can” kelimesi oluşturmaktadır: *Anası gıuşşadan oda yandıdı / Atası ho cânından uşandıdı* “Anası kederden (kederin elinden, yüzünden) ateşlere yandı; babası ise canından usandı (bezdi)” (49-11). *Zebûn olma cânunıdan uşanmağıl* “Aciz olma, canından bıkmama, bezme!” (170-12). *Cânından toyar kendüden uşanur* “Canından bezer, kendinden usanır” (154-5). *Yüzinden kişi hiç uşanmaz bahup* “İnsan, bakıp (bakıp) onun yüzünden usanmaz” (318-15). *Uşandurdı bu çarh cânıdan beni* “Bu felek beni can(ımda)dan usandırdı (bezdirdi)!” (275-13).

219. Yardımcı Fiili “ut-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *oyun* kelimesi oluşturmaktadır: *Başa devletüm yine yüz tıutısar / Gêrû tali ‘üm oyunu utısar* “Bahtım bana yine gülecek; tekrar talihim galip gelecek (yüzüm gülecek)” (307-10). *Bu naqş ile biz bir oyun utalum* (128-10).

220. Yardımcı Fiili “utandur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *üz* “yüz” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Ola kim senüñ sözüñi şımaya / Gele üzüñi vü utandurmaya* “Belki senin sözünü kırmaz ve yüzünü utandırmaz (kara çıkartmaz)” (68-15).

221. Yardımcı Fiili “uy-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *nefis* ve *hevâ* “arzu, şevk” kelimesi oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Bu ‘ışk ol degül kim kişi nefesine uya* “Bu aşk, o değil ki kişi nefesine uysun” (131-14). *Koyup ‘akluñı nefşüñe uymağıl*

“Aklını bırakıp da nefsine uyma!” (9-2). *Hevāya uyup yabāna gitmegil* “Heva (isteklerine, nefsine) uyup da yabana gitme!” (22-11).

222. Yardımcı Fiili “uyan-” Olanlar

Ṭāli ‘ki benüm uyur idi gör niçe **uyandı** “Benim talihim ki uyurdu gör nasıl uyandı (bahtım nasıl yaver gitti)!” (119-9). *Meger ṭāli imūn gözi uyana* “Meğer talihimin gözü uyansın (talihim yaver gitsin)” (136-9). *Öğütten uyuyan göñül uyanur* “Öğütle uyuyan gönül uyanır (doğruyu bulur)” (23-5).

223. Yardımcı Fiili “uyuş-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Biri birümüze uyuşmaz idük / Yëyesi bile hîç yëyişmez idük* “Birbirimizle uyuşmazdık (anlaşamazdık); (bırak anlaşmayı) birlikte yemek bile yemezdik” (241-12).

224. Yardımcı Fiili “uzat-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu genelde *söz* kelimesi oluşturmaktadır: *Ne lazım ki uzadavuz sözi çoḥ* “Ne gereği var ki söz çok uzatalım” (175-13). *Anı gönderüben uzatdı öte* “Onu uzağa gönderdi” (72-14). *Sözi uzadur bir yana ḳodı ud* “Sözü uzatır, bir yana koyar utanmayı” (206-7). *Ne var barmak uzatdıyse bular / Kime kısmet ise balı ol yalar* “Bunlar, parmak uzattıysa (bir şeye niyetlendiyse) (bunda) ne var (ki) kime kısmet ise balı o yalar” (277-5). *Kişi mālına hîç el uzatmañuz* “İnsanların malına asla el uzatmayın” (358-8). *Dil uzadıcak tîz kesilür başı* “Dil uzatınca hemen başı kesilir (öldürülür)” (208-2). *Boyun ger kazaya uzadur ne var* “Eğer kazaya boyun uzatırsa (razı olduysa) (bunda) ne var?” (183-7). *Er ol ola kim ‘aybını gözedür / Yok ol kim dil ayruḥlara uzadur* “Er (yiğit, mert) odur ki (kendi) aybını gözetir; (er) o değil ki başkasına dil uzatır (laf atar)!” (14-12). *Sözi hîç uzatmayalum* “Sözü hiç uzatmayalım!” (112-10). *İpin oynar ayılayın uzadam* “Oynayan ayı gibi ipini uzatayım (başıboş bırakayım)” (217-5). *Şu kimse kim āsāyişin gözedür / Ayağın kilîmi ḳadar uzadur* “Huzurunu düşünen şu kimse, ayağını kilimi kadar uzatır (ayağını yorganına göre uzatır)” (202-1). *Vegernê ḳamudur el uzadıcı / Ṭa ‘ām olıcak loḳma gözedici* “...Yoksa hepsi el uzatıcıdır; yemek olunca yemek gözetici” (268-14).

225. Yardımcı Fiili “üş-” Olanlar

Anı gördiler kim ayağdan düşüp / Yatur dürlü kayğu başına üşüp “Onu gördüler ki ayaktan düşmüş; yatar, türlü kaygı başına toplanmış” (44-9). *‘Aceblediler üstine üşdiler* “Şaşırdılar, üstüne üşüştüler (başına toplandılar)” (319-11). *Süheylün atı sürçüben düşdidi / Hemāndem yağı üstine üşdidi* “Süheyl’in atı sürçünce (yere) düştü; hemen o anda düşman (onun) üstüne üşüştü” (299-5).

226. Yardımcı Fiili “üşen-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *cān* “can” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Bu üçünden artuğ sözüüm var benüm / Top üşendi cānum eridi tenim* “Bu üçünden daha fazla diyeceğim var benim; canım hepten üşendi, tenim eridi” (330-10).

227. Yardımcı Fiili “üşür-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *dil* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Dil üşürüben aña çok dēdiler* “Dil ile musallat olarak (dil birliği ederek) ona çok (söz) dediler” (267-10). *Kamu ittifāk ile dil üşürüp / Edeb bekleyüp sözlerin bişirüp* “Hepsi ittifakla dil birliği edip; edep gözetip (edeb riayet edip), sözlerini olgunlaştırıp...” (335-2).

228. Yardımcı Fiili “üz- / üzil-” Olanlar

Size kavım olandan *ipi üzmeñüz / Düzen yad kişler ile düzmeñüz* “Size kavım olandan ipi koparmayın (ilgiyi devam ettirin); yabancılarla düzen (hile, oyun) kurmayın!” (357-14). *Hikāyet dēr iken sözün üzmeñüz* “Hikāye anlatırken sözünü kesmeyin!” (324-1). *Gülümsindi vü saçlarının ucın / Cühūd öñine çözdü üzdi gücün* “Gülümsedi ve saçlarını Cühūd’un önüne çözdü, gücünü kesti (kendinden geçirdi)” (217-12). *Dili çıkar andan başı üzilür* “Dili çıkar (söz eder) sonra başı kesilir (öldürülür)” (244-9). *Ümîzüñi sen üzmeğil yârdan* “Sen, yârdan ümidini kesme” (105-10).

229. Yardımcı Fiili “var-” Olanlar

Țuruban gelenlere karşı varur “Kalkıp gelenlere karşı varır (onları karşılar)” (66-1). *İcāzet vērün ki yola vara ol* “İzin verin de o, yola çıksın” (51-1). *Ne kim ömr geçdise vardı yēle* “Ne kadar ömür geçtiyse boşa gitti” (81-8). *Dağı kibre vü buhle varma yakın* “Ve kibir ile cimrilikten uzak dur!” (19-9). *Vara hāk katında işün ilerü*

“Allah huzurunda işin ileri varsın (işerin rast gitsin)!” (9-9). *Söze gelmege nite vara dilüm* “Söz söylemeye dilim nasıl varır?” (273-8). *Varam üstüne şār çerisin alup* “Şehir ordusunu alıp üstüne varayım (sefer edeyim)!” (64-12). *Nite balta şalmağa vardı eli* “Eli balta sallamaya (vurmaya) nasıl vardı?” (130-15). *Vara toğrı yol egriye şapmaya* “Doğru yoldan gitsin, eğrisine sapmasın!” (6-14). *Yüzüm kapkara kapuğa varuram* “Yüzüm kapkara, kapına gelirim (yardım için kapını aşındırırım)” (364-8). *Nite varadı kuruyası kolu* “Kuruyası kolu (eli) nasıl vardı?” (158-4).

230. Yardımcı Fiili “vèr- veril-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsuru, genellikle yabancı bir kelimedenden oluşmaktadır: *Dèdi ger dilermişse atam beni / Nedür taht vèreyidi bana cânı* “Eğer babam beni istemiş olsaydı taht nedir (ki) bana canını (dahi) verirdi!” (36-1). *Bir işitmek ile vèrdi aña cân* “Bir (kez) işitmekle ona can verdi” (76-3). *Gerek vermeye sırrı vère başı* “Sırrı vermemeli; baş vermeli (ölse de sırrı dememeli)!” (243-10). *Gèrü vèrdi çoḥ muştuluk kırıya* “Karıya tekrar çok müjde verdi” (114-1). *Gèrü döndi mişeye vü vèrdi yan* “Meşeye geri döndü ve yan verdi (yan tarafa yöneldi)” (195-4). *Şunun bigi vèrdüm kazāya boyın* “Kazaya öyle (bir) boyun verdim ki (razı oldum ki)...” (279-5). *Süheyl aña uş böyle vèrdi cevāb* “Süheyl, ona şöyle cevap verdi...” (134-11). *Nakḳāş dèr kulun öñdin vèrdi haber* “Nakkaş, kulun önceden haber verdi, der” (83-4). *Selāmını aldı çü vèrdi selām* “Selamını alıp selam verince...” (265-12). *Hîç vèrme ruḥṣat aña* “Ona asla izin verme!” (361-3). *Gerek yārumuzdan veresin nişān* “Yârimizden bir nişan (bir haber) vermelisin!” (46-7). *Saṇa işbu sâ’at vèreydüm cezā* “Sana bu saat ceza vereydim!” (151-12). *Yavuz konşıya teñri vèrsün belā* “Kötü komşuya Allah, bela versin!” (175-11). *Ne oyun kamuyı vèrür oyına* “Ne oyunu, herkesi oyuna verir (herkesle alay eder)!” (146-6). *Kolay yèr bulıcaḳ vèrürdük düşün* “Kolay yer bulunca (oraya) yerleşirdik” (285-15). *Kişi ıṣḳa vèricegez yakayı* “Kişi, yakasını aşka kaptırınca...” (131-5). *Diledidi destur ben vèrmedüm* “Diledi (ama) ben izin vermedim” (50-1). *Kişi gönli yok nesneye çün vère* “Kişi, gönlünü olmayan şeye verince...” (40-7). *Kamu derde dermān vèren oldurur* “Bütün dertlere derman veren odur” (44-15). *Gezelüm çalap şalla kolay vère* “Gezelim, Allah inşallah kolaylık verir!” (41-9). *Ki sağlık bağışlaya fırsat vère* “...Ki sağlık bağışlayıp fırsat versin!” (26-11). *Harāmîye vèrme amān bir nefes* “Haramiye bir an fırsat verme!” (362-15). *İlāhî olıcaḳ vèrür ıṣḳ zevḳ* “Aşk ilahi olunca zevk verir” (131-15). *Anun birliğine*

tanuqlık vèrür “O’nun birliğine şahitlik eder” (8-1). **Kuru gövdeye cān vèrüp** “Kuru bedene can verip...” (4-7). **Qalan begleri kulları qamusı / Tutulup yèle vèrdiler nāmūsı** “Kalan beyler, kulların (kölelerin) hepsi tutulup haysiyeti zedelediler” (183-10). **Öğüt vèrdi birkaç** “Birkaç öğüt verdi” (101-13). **Qız ol yola vèrdi dīn ü imānını** “Kız, o yolda din ve imanını bıraktı (her şeyden geçti)” (236-4). **Ne bili vèrür bir anı göreyim** “Ne bilgi verir onu hele göreyim!” (233-3). **Qızın bize vère vü görmez ola yüzün** “Kızını bize versin (gelin etsin) ve yüzünü artık görmesin!” (52-10). **Süheyl eydür ol iş ho nite ola / Ki kendözini vère sulṭān kıla** “Süheyl, o iş nasıl olur da sultan kendisini kuluna verir!” (136-8). **Vèrem öcin** “Öcünü vereyim (karşılığını vereyim, öç alayım!)” (289-12). **Ol ümṭzi vèrmesedi cānuma** “O ümidi canıma vermeseydi...” (46-3). **Kişi gelse bir nesneyi dileyü / Varından vèrün yā vèrün eyü dil** “Kişi, bir şey istemek için gelse var olandan verin yoksa (da) iyi dil verin (güzel söz söyleyin!)” (357-15). **İş işledicek kişünün haqqını / Vèrün** “İş yaptırınca kişinin hakkını verin!” (358-9).

231. Yardımcı Fiili “vèribi-” Olanlar

Edimezven anı ki kişi şalam / Vèribiyem atama benden selām “Onu yapamam ki kişi göndereyim (ve) babama benden selam göndereyim!” (246-5). **Cehennem içine vèribidi cānın** “Canını cehenneme gönderdi” (208-7). **Cevābın gèrū eyle vèribigil** “Cevabını tekrar öyle ver (ki)...” (1372).

232. Yardımcı Fiili “yağ-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunun fiil unsuru, isim unsurunun tekrarından oluşmaktadır. Şöyle ki: **Niçeme ki yağı olur ise çoḥ / Yağar ise yağmurlayın bana oh** “Her ne kadar düşman çok olur; ok (da) bana yağmur gibi (çok sık bir şekilde) yağarsa (da)...” (181-12).

233. Yardımcı Fiili “yah- / yakıl-” Olanlar

Revān çaḳdı çaḳmaḳı od yahdı “Hemen çaḳmaḳı çaḳtı, ateş yaktı” (192-1). **Hem ol od süheylün için yahdı** “Hem o ateş Süheyl’in için yaktı (Süheyl’i dert içinde bıraktı)” (143-7). **Yüregüni yahduḡ şū içmedün** “Yüregini yaktın, su içmedin!” (249-12). **Cānum yahdı yüzümde şū kıomadı** “Canımı yaktı, yüzümde su koymadı (haysiyetimi ayaklar altına aldı)” (346-15). **Yüregini işḳ odına yahdı ol** “O, yüregini aşk ateşine yaktı (âşık oldu)” (36-6). **Görüp her birinün yakıldı içi** “Görüp herbirinin içi yakıldı (hepsi de acılar içinde kaldı)” (310-15).

234. Yardımcı Fiili “yakın-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kına* “kına” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Bahādur su yêrine kana kana / Gelün yaraşur kim yakına kına* “Bahadır (kahraman, yiğit) su yerine kana kanar (savaşta vs. de adam öldürür); geline (ise) kına yakınmak yaraşır” (170-9).

235. Yardımcı Fiili “yan- / yandur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu genelde *od* “ateş” kelimesi oluşturmaktadır: *Şaruñ yöresi oda yanmış durur* “Şehrin yöresi yanmıştır” (63-3). *Ciger yandugın ağu yudan bilür* “Ciğerin yandığını (acılar çekildiğini) zehir yutan bilir” (102-2). *Ol od yandurur üstine sen şu sep* “O ateş yakar; sen üstüne su serp” (22-12). *Çü odum yana vü tütünüüm düte* “ (314-10). *Ki yüregi yanup şarardı yüzi* “...Ki yüreği yanıp yüzü sarardı” (60-12). *Meger tãli ‘imüñ gözi uyana / Ya hoz devletümüñ çerãğı yana* “Meğer talihimin gözü uyansın (talihim yaver gitsin) yahut devletimin çırağı yana” (136-9). *Benüm ışk ile yandı içüm taşum* “Benim içim dışım aşk ile yandı” (259-7). *İçi oda yandı iñen tañladı* “İçi ateş aldı (içi yandı) çok şaşırdı” (249-2). *Bile yanısar kuru katında yaş* “Kurunun yanında yaş (da) birlikte yanacak” (150-14).

236. Yardımcı Fiili “yap-/ yapı-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *göñül* “gönül” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Gücün çü yeter yıkma yapğıl göñül* “Gücün yettiğince gönül yıkma, yap” (20-2). *Anun ‘ışkına hem yapıldı göñül* “Hem onun aşkına kapıldı gönül” (46-12).

237. Yardımcı Fiili “yapın-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *kalhan* “kalkan” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Kılıç elde vü kalhanı yapındılar / Kuzu emişür bigi depindiler* “Kılıç elde ve kalkanı siper edindiler; kuzu emişir gibi tepindiler” (171-9).

238. Yardımcı Fiili “yapış-” Olanlar

Yapışdum etegüñe şanki tozam “Sanki tozmuşçasına eteğine yapıştım (ısrarla ona tutundum)” (206-12). *Ol kimse ki başmağına yapışmaz iken toz / Tağlara taziğan u yabāna tozan benven* “O kimse ki ayakkabısına toz (bile) yapışmazken (en ufak bir

olumsuzluğa bile maruz kalmamışken) dağlara koşan ve yabana giden benim gibi” (193-6).

239. Yardımcı Fiili “yar- / yarıl-” Olanlar

Bu ma'nîde iki yardum kılı “Bu manada kılı ikiye ayırdım (çok titiz davrandım)” (117-2). *Arab dili içinde kılı yarar* “Arapçada kılı yarar (Arapçada kılı kırk yararcasına ustadır)” (151-8). *Ol êtdükçe âh yüregümi yarar* “O ah ettikçe yüregimi yarar” (41-2). *Yarıldı kaya zehresi korhudan* “Kayanın ödü korkudan yarıldı” (365-9).

240. Yardımcı Fiili “yara-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *iş* kelimesi oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Velî varuban kuluñuz araya / Bula bir ören kim işe yaraya* “Ama (ben) kulunuz oraya giderek bir ören bula(yım) ki işe yarasın (işe yarayan bir ören bulayım)” (88-13). *Nakkâş dahî dèdi ki ey şehriyâr / Baña çok çeri ne işüme yarar* “Nakkaş ise dedi ki ey şehriyar, çok ordu benim ne işime yarar (ki)?” (189-1).

241. Yardımcı Fiili “yaraşdur-” Olanlar

Bu şekilde oluşturulan birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Örneği şudur: *Yaraşdurdı ol nev-bahâra kılınç / Şanur kim renc ilte yeye birinç* “O, Nev-bahâr’a tavrını uygun hâle getirdi; sanır ki sıkıntıyı yok edip pirinç yiyecek (zevk edecek)” (220-1).

242. Yardımcı Fiili “yasta- / yastan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *taş* “taş” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Baş üstüne varalum isteyelüm / Baş altına biz taş yastayalum* “Başüstüne (memnuniyetle) gidelim, isteyelim; biz, başımızın altına taş yaslayalım (koyalım)” (188-14). *Yatam toprağ üstine taş yastanam* “Toprak üstüne yatıp taşa yaslanayım (başımı taş üstüne koyayım)” (253-13).

243. Yardımcı Fiili “yasa-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *çeri* “ordu” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *İki oğlu bile çeri yasayup / Kamu kavmi dükenleyüben sayup* “İki oğluyla ordu tertipleyip; bütün halkı tamamen sayıp...” (167-12).

244. Yardımcı Fiili “yaşur-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *yüz* kelimesi oluşturmaktadır. Örneği şudur: *Başardı işin vü yaşurdu yüzin / Şanasın perîdür yavıtdı izin* “İşini başardı ve yüzünü gizledi (kendisini gizledi, ortaya çıkmadı); sanki peridir (de) izini kaybettirdi” (105-6).

245. Yardımcı Fiili “yat-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Revā nite gördi ‘acebdür atam / Ki ben bu belālar içinde yatam* “Atam (babam), (bunu) nasıl reva gördü ki bu belalar içinde yatayım (belaların arasında kalayım)?” (255-8).

246. Yardımcı Fiili “yavıt-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *iz* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Başardı işin vü yaşurdu yüzin / Şanasın perîdür yavıtdı izin* “İşin üstesinden geldi ve yüzünü gizledi; sanki peridir, izini kaybettirdi” (105-6).

247. Yardımcı Fiili “yay- / yayıl- / yayın-” Olanlar

Cihān içine yaydı ol key adın “O, iyi adını dünyada yaydı” (242-8). *Ki şārda vü ilde yayıla çavun* “...Ki ilde ve şehirde (her tarafta) ünün yayılsın” (93-1). *Yayındı ögi gitdi andan karar* “Aklı dağıldı, karar ondan gitti (ne yapacağını bilemez oldu)” (96-2). *Başındağı ‘aklı anun yayınur* “Onun başındaki aklı dağılır (ne yapacağını bilemez, sersem bir hâle gelir)” (340-5).

248. Yardımcı Fiili “yaz- / yazıl- (yayıl-, dağıl-)” Olanlar

Anun şaylığına süci içelüm / Humār yazalum gönlümüz açalum “Onun şerefine içki içelim; sersemliği (sarhoşluğu) ortadan kaldıralım, gönlümüzü ferahlatalım!” (166-11). *Anı görenün kayğusu yazıla* “Onu görenin kaygısı dağılır (rahat eder, ferahlar!)” (110-13). *Çavum neng ile ‘āleme yayıla* “Ünüm utançla âleme yayılır (kötü bir şöhrete sahip olurum)” (181-10).

249. Yardımcı Fiili “yazıl- (kaleme alın-)” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Örneği şudur ki: *Hoz eylük aña biri biñ yazıla / Ki beslendidi öküş nāz ile* “İyiliğin biri onun için bin yazılsın ki (az olan şey çokça karşılık bulsun); zira çok nazlı yetiştirildi” (175-4).

250. Yardımcı Fiili “yè- / yèyil-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda *ağaç ye-* “dayak yemek” örneği dikkat çekicidir: *Peşîmân olup sonra ğam yémegil* “Pişman olup sonra gam yeme” (266-10). *Bere yèr ü kendü oranın bilür* “(Dayak yiyip) yaralanır ve kendi haddini bilir” (281-14). *Genince hikâyetlerini dèye / Eger dèmeye her gün ağaç yèye* “Hikâyelerini genişçe (uzun uzadıya) anlatsın; eğer demezse her gün ağaç yer (sopayla işkence görür)” (250-4). *Bu sözleri kız çünki dinledi key / Yüregi yèdi zahm inledi key* “Kız, bu sözleri iyice dinlediğinden yüreği yaralandı, (acı içinde kalıp) çok inledi” (216-15). *Yèdüm ni ‘metün ğuşşamı sen yèdün* “Ben senin nimetini; (sen ise) benim kederimi yedin (zahmetimi çektin)” (293-9). *Bu yèr üzre kayguyı her kimse yèr* “Bu yeryüzünde kaygıyı her kim çekerse...” (281-7). *Ol anuñ ile niçe yèdi emek* “O, onun için nice zahmetler çekti!” (341-7). *Kayalar dibinde yügürüdi çoñ / Şol ayu bigi kim yemiş ola oñ* “Ok yemiş şu ayı gibi kayalar dibinde durmadan koşuştururdu” (270-4). *Katı gördi zahmet becid yèdi renc* “Şiddetli zahmet gördü, çok eziyet çekti” (334-9). *Öküş ğuşşa yème* “Fazla kederlenme” (361-12). *Öginde süheylün kayusın yèdi* “Aklında Süheyl’in endişesine kapıldı” (160-2). *Niçe yıl ben anuñ ağusın yèdüm* “Nice yıllardır ben onun tasasını çektim” (33-11). *Bu sen dèdügün kaydın evvel yèdüm* “Bu sen(in) dediğin kederi önceden çektim (ben)!” (85-11).

251. Yardımcı Fiili “yèdür-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *etmek* “ekmek” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Eger şorar iseñ ki eylük nedür / Eyü söyleyü gör ü etmek yèdür* “Eğer iyilik nedir? (diye) soracak olursan iyi söz söyle ve ekmek yedir (insanlara ziyafette, ikramda bulun) (derim)” (18-6).

252. Yardımcı Fiili “yèn-” Olanlar

Aracuñda yènemedi uyhusın “Aracıktaki uykusunu yenemedi (uyudu)” (155-9). *Figân ètdi yènemedi kendözin* “Figân etti kendisini yenemedi (kendisine hâkim olamadı)” (323-8). *Yèg ol kim yayañ zahmete kıtlana / Başın yènemez ata atlana* “Başını zaptedemediği (yönetemediği) ata binmektense yaya yürümenin zahmetine katlanmak iyidir” (144-6).

253. Yardımcı Fiili “yèrin-” Olanlar

Ne kim tenri buyruğıdur yèrine / Getürün göñül olmasun yèrine “Tanrın’ın buyruğı neyse yerine getirin; gönül (sonra) yerinmesin (incinmesin)” (356-13). *Yine fāli’ine yèrindi öküş* “Yine talihinden çok fazla yakındı (şikâyetçi oldu)” (364-13). *Hem eyle édüp tızcegez yèrine / Èrişdi diler bahtına yèrine* “Hem öyle yapıp hemen yerine ulaştı; bahtına yerinmeyi diler” (144-3).

254. Yardımcı Fiili “yèt-” Olanlar

Büyidi kıvandı boya yètdi ol “O; büyüdü, kıvanç duydu; boya yetti (belli bir boya ulaştı, gelişti)” (345-10). *Gücüm yètdüğü deñlü dürişevüz* “Gücüm yettiği kadar çabalayalım” (54-3). *Gücün çün yèter yıkma yapğıl göñül* “Gücün yettiği için gönül yap (gönül al), yıkma” (20-2). *İkiledin oğlan olur ol kişi / Ki kocaluban yètmış ola yaşı* “İnsan, yaşı kemâle erince tekrar çocuk olur” (357-13). *Bu hunda dökülü тұrur dürlü aş / Bu yolda ki öküş yèter ende baş* “Bu sofrada türlü yemekler sunulur; bu yolda çok ahmak baş(lar) gider (ahmaklar canından olur)” (150-3).

255. Yardımcı Fiili “yètür-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Söz ağduğı düşer ki baş yètürür* “Söz yüceldiği zaman bazen baş götürür (ölüme sebep olur)” (244-7). *Zahmet yèter āhir beni cānuma yètürdi* “Zahmet yeter, sonunda beni canıma yetirdi (canımdan usandırdı)!” (165-11).

256. Yardımcı Fiili “yıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu birden fazla kelime oluşturmaktadır. Şöyle ki: *İşi şol düşüp düşmiş idi tağa / Yilerdi gehî şağa gehî şola* “İşi rast gitmeyip dağa düşmüştü (dağlara çıkmıştı); kâh sağa kâh sola koşuştururdu (kararsızca etrafta dolanıp dururdu)” (270-3).

257. Yardımcı Fiili “yıh- / yıq-” Olanlar

Bulardan ayırduk er yıhduk at “Eri (askeri) bunlardan ayırdık ve atı (sahibiyle birlikte yere) düşürdük” (286-2). *‘Aceb mi olur ise evler yıkan / Ki fi’lidür od anuñ rengi kan* “İşi ateş, rengi kan olan (ve) evler yıkan (herkese zararı dokunan) şey, şaşılır mı (ki)...” (295-6). *Gücün çün yèter yıkma yapğıl göñül* “Gücün yettiğince gönül yap (gönül al), yıkma” (20-2). *Göñlüm ilini yıhmağ* “Gönlümün evini yıkmak...” (190-2).

Eliyile ‘**aklı evini yıkar**’ “(Kendi) eliyle akıl evini yıkar (aklını kullanamaz hâle getirir)” (16-11).

258. Yardımcı Fiili “yirt-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *yaka* “yaka” ve *ton* “elbise” kelimeleri oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Kişi ‘ışka vericegez yakayı / Yakasını yırtar tutar yakayı* “Kişi, yakasını aşka verince (kaptırınca) yakasını tutar yırtar” (131-5). *Şeh anı işitdi vü yırttı tonın* “Şah, onu işitti ve elbisesini yırttı” (36-15).

259. Yardımcı Fiili “yol- yolın-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *saç sakal* tekrar grubu ile *saç* kelimesi oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Ananı kıo bunda gönül sen yola / Fiğân etsün arduñça saçın yola* “Ananı burada bırak, sen yola çık; (anan) ardınca saçını yolarak figan esin” (53-6). *Şaçın yoldı vü urdı başın taşa* “Saçını yoldu ve başını taşa vurdu (acılar içinde kıvranıp durdu)” (365-2). *Dönüp gëri gitmek gerekdi yola / Şaçumuzu sakalumuzu yola* “Saçımızı sakalımızı yolarak (feryat figan ederek) dönüp yola geri gitmek gerekti” (80-10). *Gece gündüz işleridür ağlamañ / Şakal saç yolma yumañ yumañ* “İşleri; gece gündüz ağlamak, yumak yumak saç sakal yolmaktır (acı çekmektir)” (324-13). *Ve ger yürür iseñ bu işyân yolın / Yüri şonra saçın şakalın yolın* “Ve eğer bu isyan yolunu yürürsen yürü, sonra saçını sakalını yolun (pişmanlık içinde dövün)” (9-10). *Çok ağladı yoldı saçın şakalın* “Çok ağladı, saçını sakalını yoldu” (299-15).

260. Yardımcı Fiili “yort-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *iş* kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Eyitdi ki bu bir degül belki dört / Arada yazılmışdur işiñe yort* “Söyledi ki bu, bir değil belki dört tarafta yazılmıştır; işine git!” (262-13).

261. Yardımcı Fiili “yu-” Olanlar

Urup kana yudılar enşe vü yüz “Enşe ve yüzü(nü), vurup kana buladılar” (336-7). *Hakikatde yudı elini ‘akıldan* “Gerçekte elini akıldan çekti (aklını kullanamaz oldu)” (35-13). *Kazā geldi başdan elümi yudum* “Kaza geldi, elimi başdan yıkadım (başımdan, hayatımdan geçtim)” (330-3).

262. Yardımcı Fiili “yut- / yudın-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsuru *ağu* “zehir” kelimesinden oluşmaktadır. Şöyle ki: *Ağular yudınmışlar idi becid* “Zehirler içmişlerdi (acı, zorluk çekmişlerdi) çok fazla” (324-7). *Ciger yandığın ağü yudan bilür* “Ciğerin yandığını zehir içen bilir” (102-2).

263. Yardımcı Fiili “yum- / yumıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *göz* kelimesi oluşturmaktadır. Örnekleri şunlardır: *Kişi ‘aybına bahma gözünü yum* “İnsanların aybına bakma, gözünü yum (görmezlikten gel)” (19-10). *Göre anı gözün yuma* “Onu görünce gözünü yumsun (görmezlikten gelsin!)” (108-1). *Kaçan kim ölüp gözlerüm yumıla / Gerek çine var gerek ayruk ile* “Ne zaman ki ölüp gözlerim yumulsa (sen) ister Çin’e git ister başka bir yere” (49-5).

264. Yardımcı Fiili “yuvut-” Olanlar

Bu birleşik fiil grubunun örnekleri şunlardır: *Yaşurdu vü yüzi yuvutdı izi* “Yüzünü gizledi ve izini kaybetti” (146-2). *Otur sözünü de demezven (sözünü) yuvut* “Otur, sözünü söyle; demiyorum ki sözünü gizle (sus)!” (322-5).

265. Yardımcı Fiili “yüklen-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun isim unsurunu *ğuşsa* “gam, keder” kelimesi oluşturmaktadır. Şöyle ki: *Cihānun içinde çevüklenmegil / Belā tartuban ğuşsa yüklenmegil* “Dünyada titiz davranıp da acele etme; kederlenip dert yüklenme!” (281-3).

266. Yardımcı Fiili “yüri-” Olanlar

Bu kullanım için şu örnekleri veriyoruz: *Ara yerde şon ucı yürüdi kılıç* “Arada sonunda kılıç yürüdü (kılıçlar çekildi)” (241-13). *Ki illerde yürürdi buyruhları* “...Ki illerde (başka memleketlerde) buyrukları yürürdü (buyrukları yerine getirilirdi, tutulurdu)” (140-3). *Velî ahmak oldur ki göğlindekin / Diline yürüdür dërmez ögin* “...Ama ahmak (kimse) odur ki içinden geçeni diline getirir (söyler) aklını toplamaz” (266-14).

267. Yardımcı Fiili “yüz-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu için şu iki örneği veriyoruz: *İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartup anun derisini yüz* “(Bir) kimse inanmayıp yüz çevirse

kılıç çekip onun derisini yüz” (10-14). *Y r altına   n  an be-cid sızdıdı /    z  anda balı  bigi y  zdidi* “Kan, yerin altına sızdı;    z, kanın içinde balık gibi yüzdü (dünyayı boynuzlarında taşıdığına iananılan    z, kanlar içinde kaldı)” (182-14).

268. Yardımcı Fiili “ atıl-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır.   yle ki: *Yıylabanun batıca az  ana /  ılı ları  atılmaz idi  ına* “Yayılarak kana batınca kılıçları kınına girmezdi (hep savaşırlardı)” (285-9).

269. Yardımcı Fiili “ alh-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek  rne i vardır ve o da şöyledir: *Y y p i  p ol geçe zev   tdiler / Güneş  alhıca   uruban gitdiler* “Yiyip içip o gece zevk ettiler; güneş kalkınca (yükselince, sabah olunca) kalkıp gittiler” (89-1).

270. Yardımcı Fiili “ilin-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek  rne i vardır. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurunun yerleri değişmiştir.  rne i  udur: *Tezeyd  in andan bilürler güli / Ki ilinmemiş ola a a  oyrad eli* “G l n taze olduğunu şurdan anlarlar ki hoyrat eli ona değmemiş olsun (dokunulmamış olsun)” (329-2).

271. Yardımcı Fiili “esd rme-” Olanlar

Bu şekilde oluşturulan birleşik fiil grubunun kullanım sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru birden fazla kelimedenden oluşmaktadır.   yle ki: *Ata c n içinde y r eyler a a / Yavuz yeli esd rmez andan ya a* “Baba, can içinde yer eyler ona; kötü yeli ondan yana estirmez” (200-1).

272. Yardımcı Fiili “g t-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grup, aynı zamanda bir zarf-fiil grubu da teşkil etmiştir.  rne i  udur: *Girişdi biri birine zev   d p / Biri birin    atırını güdüp* “Zevk edip, birbirinin hatırını güdüp (gönlünü alıp, hoş eyleyip) birbirine sokuldular” (121-7).

273. Yardımcı Fiili “gey-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru bir iyelik grubundan oluşmaktadır.  rne i  udur: *Ki bir iki gün içeler y yeler /  eh    ul  n *

ķamu giyeler “...Ki bir iki g¼n yiyip içsinler; hepsi saħın yaradılışına b¼r¼ns¼nler (onun gibi davransınlar)” (57-2).

274. Yardımcı Fiili “gez-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru bir tekrar grubundan oluşmaktadır. Örneği şudur: *Atası şımarladı oğlın bize / Ki ıssıda şovuħda biraz geze* “Babası, (oğlu) sıcakta soğukta biraz gezsın (tecr¼be kazansın) diye oğlunu bize emanet etti” (170-13).

275. Yardımcı Fiili “ey(i)t-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru ayrılma hâli eki almasına karşın c¼mlede zarf olarak görev almaktadır. Örneği şudur: *Şu teğri ģaķı kim yaratdı bizi / Ki g¼ņ¼lden eydürem işbu sözi* “Bizi yaratan şu Tanrı hakkı için ki bu sözü gön¼lden söylüyorum” (186-14).

276. Yardımcı Fiili “ditre-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsurunu bir edat grubu teşkil etmektedir. Örneği şudur: *Gerek ditremek bize söę¼t bigi / Hele bu sözi ded¼m öę¼t bigi* “Bize söę¼t gibi titremek gerektir (çok korkup tir tir titrememiz gerek); kaldı ki ben bu sözü (bir) öę¼t gibi söylerim” (128-7).

277 Yardımcı Fiili “ev- (koşmak)”” Oaln Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek kullanımı vardır. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurunun yeri değişmiştir. Örneği şudur: *Şon olasını ilkden gözed¼r / Éver ģayra v¼ şer işi düzer* “Son olacak şeyi baştan gözetir (öngör¼l¼ davranır); hayra koşar (hayırda bulunmak için acele eder) ve kötü işleri düzeltir” (348-5).

278. Yardımcı Fiili “döşen-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurları yer değiştirmiştir. Örneği şudur: *Nāz ile nāz¼k besled¼ę¼m ten döşene taş / Ol kanı ki yumřaķ döşek içinde yaturdı* “Naziklik içinde beslediğim ten, taşı yastık edinsin (taş üzerine yatsın)! Nerede o yumuřaķ döşek içinde yatan?” (165-9).

279. Yardımcı Fiili “dil- (parçalamak, bölmek)” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru cümle içerisinde değerlendirildiğinde bir zarf görevindedir. Örneği, şudur: *Kişinüñ çü hükminde olmaya dil / Sen o dili bıçağıle iki dil* “Dil, insanın hükmünde olmayınca sen, o dili bıçakla ikiye böl” (243-15).

280. Yardımcı Fiili “at-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurları arasına başka unsurlar girmiştir. Örneği şudur: *Ayak kimse eşigine atmağıl / Bal ola şanup ağıyı tatmağıl* “Kimse eşigine ayak basma (girme); bal olur sanıp zehri tatma!” (17-4).

281. Yardımcı Fiili “diril-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Bahıl olma vü tar dirilmeyigör / Kim ölicegez şaşa gen ola gür* “Ölünce mezarının geniş olması için cimri olma ve darlık içinde de yaşama” (18-1).

282. Yardımcı Fiili “ahdar-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grup aynı zamanda sonuna mastar eki alarak bir isim-fiil grubu da teşkil etmiştir. Örneği şudur: *Depinüp at ahdarmağ u yıhmağ er / Bulara olup idi kemter hüner* “Tepinip atı yere düşürmek ve eri (erkeği) yere yıkmak, bunlar için sıradan bir hüner hâline gelmişti!” (285-11).

283. Yardımcı Fiili “aldan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru bir isim tamlamasından oluşmaktadır. Örneği şudur: *Çaçal sözine aldanup şindi uş / Şıgır bigi gafillik olmaya boş* “Şimdi çakalın sözüne aldanıp sığır gibi gaflet içinde yaşaması hoş olmaz” (217-3).

284. Yardımcı Fiili “aldan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru, iyelik grubundan oluşmaktadır. Örneği şudur: *Anı dedüğine sevindi inen / İnandı vü gönli avındı inen* “Onun dediğine çok sevindi; inandı ve gönlü çok avundu (rahatladı)” (212-12).

285. Yardımcı Fiili “barış-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurlarının yeri değişmiştir. Örneği şudur: *Benüm halvet ile barışur başum / Galaba olan yerde yokdur işüm* “Benim başım yalnızlıkla barışır (yalnızken rahat ederim); kalabalık olan yerde (ise) işim yoktur!” (201-4).

286. Yardımcı Fiili “bulan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun sayısı 1’dir. Grubun isim unsuru iyelik grubundan oluşmaktadır. Örneği şudur: *Getürdiler karşı turdı bular / Bulara bahar şah başın bular* “Getirdiler, bunlar karşıda durdu; şah bunlara bakar, başını sallar (kızarak hayıflanır)” (187-7).

287. Yardımcı Fiili “dart-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurlarının yeri değişmiştir. Örneği şudur: *Biliş âdemi hoz nişe incide / Niçün darta kılıç düрте cıda* “Akıl, insanı nasıl incitir? Neden kılıç çeksin, mızrak dürtsün (mızrakla vursun)?” (15-2).

288. Yardımcı Fiili “dart-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu 1’dir. Grubun isim unsuru iyelik grubundan oluşmaktadır. Örneği şudur: *Yırın yırladı vü yerin bekledi / Sinuğlu göñülcüğünü ekledi* “Şarkısını söyledi ve yerini sağlamlaştırdı; kırık gönülcüğünü ekledi (kırılmış gönlü teselli buldu)” (109-6).

289. Yardımcı Fiili “çavlan-” Olanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Grubu oluşturan isim ve fiil unsurlarının yeri değişmiştir ve isim unsuru iyelik grubundan oluşmaktadır. Örneği şudur: *Bahādurluğa çavlanupdı adı / Tamağına sinmişdi çalış dadı* “Adı bahadarlıkla ünlenmişti; savaşın tadı damağına sinmişti (iliğine işlemişti)” (346-5).

290. Yardımcı Fiili Diğer Fiillerden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Yukarıda bahsedilenlerden başka SN’de birçok anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil gruplarına tesadüf edilmektedir. Şöyle ki: *İşkı bıçağ çıkardı*

bağrumı bir kezin / Yaraladı nêdeyim urımasvanın yama “Aşk bıçak çıkardı, bağrumı bir kez yaraladı (yüreğimi yaktı); ne yapayım? Yama vuramam” (107-13). *Ne var barmağ uzatdıyse bular / Kime kısmet ise balı ol yalar* “Bunlar parmak(larını) uzattıysa (niyetlendiyse) (bunda) ne var? Kime kısmetse balı o yalar (kısmetine nail olur)” (277-5). *Şu zülfi ki koğusı cāna tūze / Revā gördi kim bulaşa toza* “Kokusu cana tesir edecek şu saçın toza bulaşmasını reva gördü” (131-1). *Diler kim anı yardan uçuradı / Ümîzi çerāğını öçüredi* “Diler ki onu uçurumdan atsın; ümidinin çırağını söndürsün (ümidini bitirsin)” (160-11). *Cānum korhar aņsuzda kim kendözün / Helāk olasın görür iken gözün* “Canım korkar (korkarım, endişelenirim) ki ansızın kendin, helak olasın göz göre göre” (53-3). *Ṭavar öğürin kuş cinsin koyup / Eger ayrılırsa yabāna kayup* “Davar sürüsünü, kuş cinsini bırakıp, terkedip ayrılırsa...” (226-9). *Kanıhmış idi ağlamağdan gözüm / Bulaşmış idi kan yaşına yüzüm* “Ağlamaktan gözlerim kan çanağına dönmüştü; kan(lı) yaşa bulaşmıştı yüzüm” (125-7). *Bahādur su yerine kana kana / Gelün yaraşur kim yakına kına* “Bahadır (olan), su yerine kana kanar (kan içer); geline (ise) kına yakınmak yakışır” (170-9). *Ṭayanmış idüm eyle özüme ben / İnanmış idüm zūr-ı bāzūma ben* “Ben, kendime ve kol gücüme (gücüme, kuvvetime) o kadar dayanıp (güvenip) inanıyordum (ki)...” (326-12). *İçildi kamusı açıldı gönül / Çoğ ağır baş esridi oldu yeñül* “(İçki) bütün içildi, gönül açıldı; baş çok ağır sarhoş oldu, hafif oldu” (140-9). *Żamîrinden endîşeler dūridi / Bu kaç beyti ağlayup eydür idi* “İçinden endişeler türedi (endişelenmeye başladı); bu (bir)kaç beyti ağlayarak söylerdi” (189-10). *Atam düşdiyidi öğüme benüm / Anuñ için oda dutuşdı cānum* “Benim aklıma babam düştü; onun için canım ateşte yandı” (83-15). *Niçe deprene baş degir dile söz / Çü dil deprene bozulur baş u göz* “Baş sallandığı zaman dil konuşur; dil hareket ettiği zaman (ise) baş ve göz bozulur (heba olur)” (244-6). *Dişün aşınupdur u ditrer başuñ / Yaşuñ tıldı gözden dökilür yaşuñ* “Dişlerin aşınmıştır (dökülmüştür), başın titremekte; yaşın dolmuştur (yaşın ilerlemiş, yaşlanmışsın), ağlamaktasın” (274-6). *Etegi töhmet tozından aru / Balından azıhlanmamış hiç aru* “Eteği töhmet tozundan arıdır; balından hiçbir arı azıklanmamış (el değmemiş)” (328-15). *Rāhat balınuñ nūşına barmağ banamadum / Zahmet arusı nîşteri bağruma baturdı* “Rahatlık balının tatlılığına parmak banamadım (ondan nimetlenmedim, yararlanmadım); zahmet arısı iğneyi bağrıma batırdı” (165-7). *Çü berkitdi ‘ahdı sözi açdılar / Çoğ altun incü saçu saçdılar* “Yeminini sağlamlaştırdı,

söz açtılar; çok altın, inci, saçı saçtılar” (335-11). *Öğüdümü işit sözüüm eslegil / Göñülден дүріш cānuñı beslegil* “Öğüdümü dinle, sözümü kabul et; gönülden çabala (ve) canını besle (mutlu, sakın ol)” (282-12). *İçi boş olan er taşını bezer / Gelincük bigi halk içinde gezer* “İçi boş olan kişi dışını süsler (giyim vs. ile süslenir); gelincik gibi halk içinde gezer” (15-11). *Bu ‘ışk ol degül kim kişi nefesine / Uya boşana dñv ü şişe şına* “Bu aşk (dediğin) o değil ki kişi nefesine uysun, boşana dev (nefsanî arzuları serbest kalsın), şişe kırıla (içkiler içilsin)” (131-14). *Ṭolandum u geçdüm bozardup beñiz / At ile tağ u taş gemile deñiz* “Benzimi bozartıp at ile dağ ve taş(ları) geçtim; gemi ile (de) deniz(leri) geçtim” (311-15). *Ki teñriden ümîzünü üzesin / Kaşuñ büzmez isen işüñ düzesin* “...Ki Tanrı’dan ümidini kesersin; kaşını büzmezsen (çatmazsan) işini halledersin” (330-7). *Ol kimse ki dağıtmağičün kendü düzenin / Bir dürlü dahı vara vü düzen düze benven* “O kimse ki kendi düzenini bozmak için bir şekilde gitsin ve düzen kursun benim gibi” (192-9). *Ve ger yolumu büger ise ölüm / Gërü gelmege degmez ise elüm* “Eğer ölüm, yolumu kapatırsa (bana engel olursa) geri gelmeye (de) imkânım olmazsa...” (55-4). *Şehüñ şırrını her ki halka çağa / Kanına gire vü başından çıka* “Şahın sırrını her kim (ki) halka ifşa ederse (kendü) kanına girer ve başından geçer (artık ölü sayılır)” (245-3). *Dil anlayanun dili çürimeye / Sözi düzenüñ ağızı kurımay* “Dil anlayanın, dili çürümesin; söz söyleyenin, ağzı kurumasin” (25-15). *Rāhatı zahmetlere tatlıyı acı dirlige / Degşürüp yürürvenin kim yārdan alam haber* “Rahatı zahmetlere, tatlıyı acı hayata değiştirip yārdan haber almak için yürürüm” (91-14). *Çü yūriye keklik şanasın seker / Çü söyleye ağızından akar şeker* “(O,) yürüyünce sanki keklik seker; (söz) söyleyince (de) ağızından şeker akar” (74-11).

3.3.1.2.2. İsim Unsurunun Tek Kelime ya da Kelime Grubu Oluşuna Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

3.3.1.2.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimedenden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

3.3.1.2.2.1.1. İsim Unsuru Türkçe Bir Kelimedenden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Revān başdı taşra eşikden ayağ / Yēyesi buyurđı ki birkaç çanağ “Hemen, dışarıya eşikten adım attı; birkaç çanak yiyecek buyurdu” (118-7). *Kiminüñ başı aşlan*

ayağı pîl / Kimisini **başmış** keçi bigi **kıl** “Kiminin başı aslan, ayağı fil (ayağı) gibi; kimisini (de) keçi gibi kıl basmış (kıllar içinde kalmış, her tarafı kılla dolu)” (228-4). *Belinleyü tûrdı girdi şara / Yigit kür gerek şarda iş başara* “İrkilerek uyandı, şehre girdi; yiğit, kahraman (bir kimse) şehirde iş başarmalı (bir işin üstesinden gelmeli)” (162-15). *Bunun bigi anuñ bigi iş işledüm / Yol azdum şanurdum yola başladum* “Bunun gibi onun gibi (öyle böyle) iş(ler) yaptım; yol kaybettim, sanırdım (ki) yola başladım” (327-3). *Melûl oldı kayğuya batdı yine / Döşeginüñ üstine yattı yine* “Melul oldu, kaygıya battı yine; döşeginin üstüne yattı yine” (60-6). *Hele dürişem nitekim ola güç / Bolay kim belüre bu arada uç* “Hele çabalayayım, nitekim güç oldu; belki bu arada (burada) (bir) uç belirir (çıkış yolu bulunur)” (248-7). *Şeh eydür bir oğcıya kim oñ atar / Erişmezdi ucına ta ‘āma batar* “Şah bir okçuya söyler ki ok atar (ok atıcıya); uc(un)a erişmezdi, yemeğe saplanır(dı)” (77-4). *Göñül bağladılar u cān atdılar / Şāruñ kapısına degin gitdiler* “Gönül bağladılar ve can attılar; şehrin kapısına değin gittiler” (319-1). *Tañ atınca hazz almadı uyhudan / Ağaca yapışmış idi korhudan* “Tan atana (şafak sökene) kadar uykudan haz almadı; korkudan ağaca yapışmıştı” (270-11). *Kızuñ ışkına göñül ahdüğünü / Şuya kendözini birağduğünü* “Kızın aşkına gönül aktığını (ona bağlandığını, âşık olduğunu); kendisini suya bıraktığını...” (329-11). *İşitmiş durur beñzer adımı ol / Ki geldi bu araya dek döğdi yol* “Belli ki o, adımı işitmiştir ki buraya dek geldi, yol katetti” (75-13). *Ayah diredüm önegülik edüp / Yola girdüm atam katından gidüp* “İnat edip ayak diredim; babamın huzurundan gidip yola çıktım” (240-5). *Otur sen sarāyuñda kapular aç / Gelene yēyesi dök akça saç* “Sen sarayında otur, kapıları aç; gelene yiyecek sun, akçe saç” (92-14). *İşidecegez anı çökdi dizin / Süheylüñ tapusına dökdi sözün* “Onu işitince diz üstü çöktü; Süheyl’e karşı söz döktü (çok söz söyledi)” (112-1). *Kan akmakdan ol yēg ki yaş / Yaş olsun göz andan ki kurıya baş* “Kan akmaktansa yaş dökülmesi (ağlanması) iyidir; göz yaş olsun ki baş kurusun” (223-11). *Gērü bindi ata vü düşdi yola / Gehî ağlayu geh saçın yola* “Tekrar ata bindi ve kâh ağlayarak kâh saçını yolarak yola düştü” (194-6). *Vezîre dēdi çün giderler ırāh / Yüri tîzrek düz bulara yarah* “Vezire; bunlar uzak (yere) gidiyorlar; bu yüzden çabucak yürü, bunlara hazırlık yap, dedi” (54-8). *Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hâli olmaya düşe dile* “İstemezlerdi ki kimse bilsin; onun hâli olmasın (ki) dile düşsün (dile düşmesin? İnşallah dile düşmez)” (104-10).

3.3.1.2.2.1.2. İsim Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Gönül hoşluğundan sen al hisseyi / Yegil guşsa yememege guşsayı “Sen, gönül hoşluğundan al hisseyi; gam ye gam çekmemek için” (280-12). *Süheyl anı görürdi hayrân kalup / Gehî fikre batup gehî şād olup* “Süheyl, kâh fikre dalıp kâh mutlu olup, hayran kalıp onu görürdü” (118-3). *Şaçımun kılın tut u kılın sebeb / Degül vakti kim bekleyesin edeb* “Saçımın kılını tut ve (kendine bunu) sebep edin; edep beklemenin (edebe riayet etmenin) vakti değil (ki)” (116-8). *Bıraħmadı ašlā nazar tama ol / Dilerdi bıraħmağa kuş dama ol* “O, asla dama bakmadı; dilerdi (ki) dama kuş bıraksın” (109-7). *Sa’adet anuñ kim müslümān ola / Hidāyet bulup ehl-i imān ola* “Saadet onundur ki (o kimsenindir ki) Müslüman olsun; hidayet bulup (da) iman ehli olsun” (9-4). *Çü iş hadden aşdı vü şu başdan / İki çeri top kaldı savaşdan* “İş haddini ve su baştan aştı (iş işten geçti)” (172-12). *Süheyle hem eydür idi dem-be-dem / Ki sen çünki ilüme bařduñ idi kadem* “Hem Süheyl’e durmadan (şöyle) söylerdi ki: Sen benim ilime (memleketime) ayak bastığın için...” (351-8). *Gün ola ki unıdasın kamusın / Gerek er kiři bekleye nāmūsın* “Gün olur ki hepsini unutursun; er (yiğit, mert) kiři, namusunu korumalı (ona halel getirmemeli)” (280-10). *Dér idi niçe döndi baħtum dirig / Ki yāri yabāna bıraħdum dirig* “Derdi (ki): Bahtım nasıl (da) döndü (kötüleşti) eyvah; yari yabana bıraktım eyvah!” (163-6). *Bilimezdi kadrin görür iken yüzün / Bu kez kāni ‘oldı ki bula izin* “Yüzünü görürken kadrini bilemezdi; bu kez izini bulacağına inandı” (269-12). *Bu ‘ālemde ‘aklı olan key bile / Ki neylerse kiři cezāsın bula* “Bu dünyada aklı olan (bir kimse) iyi bilir ki insan, ne yaparsa cezasını bulur (onun karşılığını görür)” (347-10). *Şabaħ turup aldum ele kalem / Ki resm uramgiçün kalemı çalam* “Sabahleyin kalkıp elinme kalem aldım ki resim yapmak için kalemi kullanayım (yazayım, çizeyim)” (43-6). *Dedi çekdi zahmet bugün şāh-ı çîn / Geçürür keremden kulunuñ suçın* “Dedi: Bugün Çin şahı zahmet çekti; kulunun suçunu (bağışlarsa) kereminden (dolayı) bağışlar” (70-11). *Çü tahta çıkup vèrdi ol ‘adl ü dād / Halāyık anı görüben oldı şād* “Tahta çıkıp (padişah olup) adaleti sağladı; bu yüzden halklar onu görerek mutlu oldu” (31-1). *Birini oğur katına ol pādīşāh / Açar rāzını söyler kılur āh* “O padişah, birisini huzuruna çağırır; sırrını açar, ah eder” (40-14). *Gönül bağladılar u cān atdılar / Şāruñ kapusına degin gitdiler* “Gönül bağladılar ve can attılar; şehrin kapısına değin gittiler” (319-1). *Atasından ol genc kim kaldı / Anı vèrdi halka du ā aldı* “Babasından o hazine ki kaldı; onu verdi halka, (karşılığında) dua aldı”

(369-15). *Ṭaṇ atınca ḥazz almadı uyḥudan / Ağaca yapışmış idi ḳorḥudan* “Tan atana (şafak sökene) kadar uykudan haz almadı; korkudan ağaca yapışmıştı” (270-11).

3.3.1.2.2.2. *İsim Unsuru, Kelime Gruplarından Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu*

Burada isim unsuru özellikle sıfat tamlaması, iyelik grubu, isim tamlamalarından oluşan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil grupları oldukça fazladır. Özelliklerini, örnekleriyle beraber aşağıda veriyoruz. Şöyle ki:

a.İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Naḳḳāşa oḳur ol öküṣ āferin / Ki düzdün bu gönlüm içinde varın “O, Nakkaş’a çok (fazla) aferin söyledi (onu takdir etti) ki bu gönlüm(ün) içinde(ki) var (olanları) yaptın (yerine getirdin)” (91-1). *Ḳayırmaz bu ‘ālemi görmüşem / Delim dürlü maḳşūduma êrmüşem* “Çekinmez, bu âlemi görmüşüm; çeşitli maksadıma ermişim” (355-8). *Çalup ırlaḡıl yukaru baḳmaḡıl / Anı göricek ol yaṇa aḳmaḡıl* “Çalıp söyle, yukarı bakma; onun görünce (de) o tarafa akma (meyletme)” (95-7). *Dêdi dünki gün anca ḳan aḡladuḡ / Ki yüregümi şanasın taḡladuḡ* “Dedi: Dün o kadar kan ağladın (o kadar kanlı gözyaşı döktün) ki sanki yüreğini daḡladın” (322-4). *Ol on günde aldıdı yüz mîl / Ki her bir gün anaydı yüz gün* “O, on günde yüz mil (yol) aldı ki her (bir) gün onun için yüz gün idi (yüz güne denkti)” (287-6). *Ki ger uyımazsa gözi yaşara / Dimāḡı ḳurıya ne iş başara* “...Ki eğer uyumazsa gözü yaşarır; dimaḡı kurur (sersem hâle) gelir, ne iş başarır?” (223-9). *Ne var bende girmese zengî bigi / Deriḡ fikre batmışdı bengî bigi* “Zenci gibi bende girmezse (esir olmazsa) (bunda) ne var? (Bir) esrarkeş gibi derin fikre dalmıştı” (277-2). *Nefîr ü naḳāre vü şur-nā üni / İneḡ ḳatı vehme biraḥdı anı* “Çılgılık, davul ve zurna sesi, onu çok fazla vehme bıraktı (vehim içine sürükledi)” (238-5). *Bu işde bilümüz üzildi dirîḡ / Ḳamu düzenümüz bozıldı dirîḡ* “Bu işte aklımız gitti (düşünme yetimizi kaybettik) eyvah; bütün düzenimiz bozuldu, eyvah!” (360-1). *Ki vèrmek ile bulasın eyü ad / Biliş ola senüḡ ile cümle yād* “...Ki vermekle (bağışlamakla) iyi (bir) ad (şan, şöhret) bulasın; bütün yabancılar (bu sayede) seninle tanıdık olsun” (55-15). *Beni ḳor ki öküṣ belā çekmege / Aṇa azacıḳ göynügüm dökmege* “Beni bırakır ki çok fazla bela çekeyim; ona azıcık içimin yangınına dökmeye (anlatmaya)” (374-15). *Atam urısar şöyle tedbîr ü rāy / Ki yoḡ gitmegil bundan durḡıl bir ay* “Babam, öyle (bir) tedbir ve fikir ortaya koyacak ki (sen) hayır, gitme, bir ay (burada) dur (kal)!” (137-1).

b. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil grubunun kelime gruplarıyla kullanımı arasında en fazla iyelik grubuyla oluşturulanlara rastlanmaktadır: *Dêrişdürdi saçın diledi şuçın / Güle güle âh (gitdi) ol mäh-ı çîn* “Saçını topladı, suçunu diledi (suçunun bağışlanmasını talep etti); ah, o Çin ayı (gibi güzel yâr), güle güle gitti” (110-12). *Atam düşdi apansuzın öğüme / Gümânsuz inanğıl bu dedüğüme* “Apansızın atam (babam) aklıma düştü; bu sözüme şüphesiz inan” (135-1). *Ki teyriden ümîzüñi üzesin / Kaşuñ büzmez iseñ işüñ düzesin* “...Ki Tanrı’dan ümidini kesersin; kaşın büzmezsen (yüzünü asmazsan) işini halledersin” (330-7). *Sözümü şımadı eli degmedi / Budur toğrusı kim göñül egmedi* “Sözümü kırmadı, eli değmedi (dokunmadı); doğrusu budur ki gönül eğmedi (meyletmedi)” (25-2). *Her ohtın yüzün görmegi ögleyem / Baqam şürete göñlümi egleyem* “Her an (onun) yüzünü görmeyi düşüneyim (hayal edeyim); resme bakayım, gönlümü eğleyeyim” (43-10). *Murāduña êrdün eger gidesin / Sana yaraşur beni yâ nêdesin* “Eğer gidersen muradına erdin; sana yakışır, yoksa beni ne yaparsın?” (134-3). *Dêdi eger diri ola vü durişe / Şehet kimse maqşūdına êrişe* “Dedi: Eğer (bir) kimse diri olsa (yaşıyorsa) ve çabalarsa muradına erişir” (252-9). *Öğüdümü işit sözümü eslegil / Göñülden duriş cânunu bêslegil* “Öğüdümü dinle, sözümü tut; gönülden (candan) çalış, canını besle” (282-12). *Öğinde geçen nev-bahāruñ ‘aceb / Dönüp söylemediği neyki sebeb* “Acaba, Nev-bahâr’ın aklından (içinden) geçen (ve) söylemediği (şeye) sebep ne(dir) ki?” (159-4). *Çağ ol şürete karşı dāyimā / Günini geçürürdi fırsat uma* “Tam o resme karşı daima gününü, fırsat (gelmesini) bekleyerek geçirirdi” (264-1). *Vêribidi nakqāşa kim sen otur / Olan yarguyı hep yêrine getür* “Nakkaş’a gönderdi ki sen otur (diye); olan yargıyı hep yerine getir” (336-1). *Âhir dün oranuñuzı gördüñüz / Şoloğdem ki aramuza girdüñüz* “Sonunda, dün haddinizi bildiniz; şu anda ki aramıza girdiniz” (176-7). *Yâ ol elüme gire ya ho ben çıkam başdan / Ya aña yâr olavan yâ ho yüregümi yaram* “Ya o, elime girer (benim olur) yahut baştan çıkarım; ya ona yâr olurum yahut (da) yüreğimi yararım (acılar içinde kalır ölürüm)” (98-14). *Velikin elinden kodı kopuzı / Düşüp gitdi ögi şarardı yüzi* “...Ama kopuzu elinden bıraktı; (yere) düşüp akli gitti (kendisinden geçti), yüzü sarardı” (86-15). *Niçeme ki key alp durur şāh-ı çîn / Yüzüme turıamaz gönilür kıçın* “Çin şahı her ne kadar iyi bir kahramansa da yüzüme duramaz (karşımda duramaz, dayanamaz), gerisin geriye gider” (286-3). *Yüzün yine gördüm hezārān şükür*

/ **Murāduma ʿerdüm hezārān şükür** “Binlerce (kez) şükür(ler olsun ki) yüzünü yine gördüm; muradıma erdim” (351-7). **Niçe dēdüm ise ki sen otur iç / Götürme başuñı kadeh götür iç** “Ne kadar dedimse ki sen otur (içki) iç; başını kaldırma (reddetme), kadehi kaldır iç (diye)...” (300-11). **Dükedicek öñden şoña ol sözi / Şeh-i hāverānuñ göyindi özi** “O sözü tamamlayınca baştan sona; Haveran şahının içi yandı” (309-5). **Unida aña gösterem ben bir al / Ki gözi kamaşa dili ola lāl** “Unutsun, ben ona bir hile göstereyim (yapayım) ki gözü kamaşsın, dili lal olsun (konuşmasın)” (211-7). **Ki haq̄ hazretinde kızara yüzüm / Yā halk̄ arasında kararar gözüm** “...Ki Hak Hazretinde (huzurunda) yüzüm kızarsın (utanayım) ya (da) halk arasında gözüm kararsın” (355-11). **Kim anı görür ise kaynar kanı / Hüner komamışdur ki bilmez anı** “Kim onu görürse (ona) kanı kaynar (kanı ısınır, onu sever); bilmediği hüner kalmamıştır” (86-14). **Nakkaş döndi dēdi kim ey vezir / Gērü sözlerüñ yüregümi kazır** “Nakkaş, geri döndü, dedi: Ey vezir, sözlerin tekrar yüreğimi kazır (beni çok üzer)” (176-1). **Süheyl eydür oñtu degül ol sözün / Başuñuzu ağırdısarvan sizün** “Süheyl (şöyle) söyler: O sözün zamanı değil; sizin başınızı ağırtacağım (sizi rahatsız edeceğim)” (120-6).

c. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Kulañ ko vü şālīñ kişinüñ sözün / İştigil ü oğurlağıl kendözin “Kulak ver ve salih kişinin sözünü dinle (ona riayet et)...” (361-11). **Ki bunca başından anuñ iş geçe / Bu denli kişinüñ elinden kaçça** “...Ki onun başından bu kadar iş geçsin (bu kadar olay yaşasın); bu denli kişinin elinden kaçsın!” (332-9). **Yüzi hūb u cömerd tatlu sözi / Yüzine bañanuñ kamaşur gözi** “Yüzü güzel, cömert ve sözü tatlı; yüzüne bakanın gözü kamaşır” (59-2). **Ki fağfurşāh oğlı tūfān adı / Tutup fitnenüñ ilden kesdi elin** “...Ki Fağfurşah’ın oğlu, adı Tufan(dır); tutup fitnenin elini ilden (memleketten) kesti (memlekette fitnenin kökünü kuruttu)” (242-9). **Çeriler dērülürse beş on biñ er / Benüm bir kılumı kımradımayalar** “(Eğer) beş on bin er (askerden oluşan) ordu toplanırsa (bile) benim bir kılımı (dahi) kıpırdatamazlar (bana en ufak bir zarar veremezler)” (164-5). **Başumuz anuñ yolına koyavuz / Anı sevmeyenüñ gözün oyavuz** “Başımızı onun yoluna koyalım (onun uğruna ölümü dahi göze alalım); onu sevmeyenin (de) gözünü oyalım” (359-14). **Bayıñ ādemüñ ol dem işi onar / Ki ma ‘şūk anuñ geldüğünü öñer** “Açıkçası insanın o zaman işi onar (rast gider) ki maşuk onun gelmesini bekler” (124-6). **Süheylüñ yüzün nite görebilem / Ya isteyü anuñ yolında**

ölem “Süheyl’in yüzünü nasıl görebileyim (onunla nasıl karşılaşıyım); ya (da) isteyerek onun yolunda öleyim?” (309-8). *Seniñ buyruğundan niçe geçedim / Degül süci ağumısa içedim* “Senin buyruğundan nasıl (olur da) geçeydim? Değil içki zehir olsaydı (bile) içeydim” (309-12). *Elümden benüm bu gelürdi hemîn / Ki êrürdüm uş seni buña degin* “Benim elimden sadece bu gelirdi ki seni işte buraya değin ulaştırdım” (94-10). *Cefâsın yavuz fi’limiñ görürem / Başum taşa taş başuma ururam* “Kötü eyleminin cezasını görüyorum (çekiyorum); başımı taş, taşı başıma vuruyorum” (237-2). *Ki böyle şavaştan uşanmasalar / Ölümüñ şağuncını şanmasalar* “...Ki böyle (bir) savaştan usanmasalar; ölümün düşüncesini düşünmeseler” (182-6). *Ola kim seniñ sözini şımaya / Gele üzüni vü utandurmaya* “Belki senin sözünü kırmaz (sözünü tutar) ve gelir (de) yüzünü utandırmaz (seni utanç içinde bırakmaz)” (68-15). *Velîkin benüm şindi şaşdı bilüm / Uzatmağa sözi kısadur dilüm* “...Ama şimdi benim aklım şaştı; sözü uzatmak için dilim kısadır” (308-13). *Bögürdi vü key zâr u zâr ağladı / İşidenleriñ yüregiñ tağladı* “Böğürdü ve zar zar ağladı; iştenlerin yüreğini dağladı” (332-2). *Ki bensüz günüñ dün nite geçdidi / Hele cân tenümden benüm uçdıdı* “...Ki günün, dün (gece) bensiz nasıl geçti? Hele can benim tenimden uçtu (âdeta öldüm)” (124-11). *Çü ‘ışkuñ kişi anlaya kıymetin / Anı sürmege bağlaya himmetin* “Kişi, aşkın kıymetini anlayınca himmetini (gayretini, çabasını) onu devam ettirmeye bağlasın” (131-12). *Cihānuñ görüpdür yazın u kışın / Başarıbilür pâdişāhlık işin* “Dünyanın yazını ve kışını görmüştür (tecrübe etmiştir); padişahlık işini başarabilir (onun üstesinden gelebilir)” (359-5). *Anuñ kim benüm yüzüme güldi ol / Beni yoldan azdurdı vü tutdı yol* “(Yüzünü göreyim) onun; zira benim yüzüme güldü; beni yoldan çıkardı ve (kendisi) yoluna gitti” (269-4). *Ecel kişiniñ bağlayıcağ gözün / Bilüsin alur örce eyler sözün* “Ecel (bir) kişinin gözünü bağlayınca (görmez hâle getirince) aklını alır, sözlerini öfkeyle söylemesine neden olur” (181-1).

d.İsim Usnuru, Belirtisiz İsim Tamlamasıdan Oluşanlar

Yigit yegli uydı baña çevredin / Urındum harāmî vü oğrı adın “Genç yaşlı (herkes) çevreden bana uydu; harami ve hırsız adını takındım” (285-5). *Velîkin ne aşşı uş erdi ölüm / Yüzüm şuyını yele verdi ölüm* “...Ama ne fayda (ki) işte ölüm geldi; yüz suyumu (edebimi) yele verdi (yerle bir etti) ölüm” (356-2). *Yarıldı kaya zehresi korhudan / Belinledi aşhāb-ı kehf uyhudan* “Korkudan kaya(nın) ödü yarıldı (parçalandı); Ashabıkehf (ise) uykudan uyandı” (365-9). *Cānı kayğusun yêdi dêrdi*

ögin / Çıkardı omuzundaki gönlegin “Can kaygısını çekti, aklını topladı; omuzundaki gömleğini çıkardı” (272-9). *Şeh eydür kim anı ben öñdin dedüm / Bu sen dedüğün kaydın evvel yedüm* “Şah, (şöyle) söyler ki onu ben önceden dedim; bu senin dediğin(in) gamını evvelden çektim” (85-11). *Gözetdüm haverân yolına düşüp* “Haveran yoluna düşüp gözetledim” (294-6). *Utuzmaya hîç oynayuban oyun / Komaya dökilmeye yüzi suyun* “Oyun oynayıp (da) hiç kaybetmesin; yüz suyunu dökmeye (ise) izin vermesin” (332-10). *Bil arada dün gün güzâfın degül / Dikenler cefâsını çekdiği gül* “Bil (ki) gül(ün) dikenler(in) cefasını çekmesi, boşuna değil” (15-5). *Bunu niçe senden şakınur idüm / Bañil adını hem dakınur idüm* “Bunu senden nasıl saklardım; ayrıca cimri adını takınırdım?” (38-1). *Kalan kavmi hoz hey dèyince degin / Tağıtdı vü dèrsürdi kendü ögin* “Kalan halkı sadece hey(!) deyinceye değin dağıttı ve kendi aklını (başına) aldı (kendisine geldi)” (154-13). *Pes anla ki şeytân atına binen / Kişi sağ esen hîç inemez inan* “Sonra, (şunu) anla ki şeytan atına binen kişi (nefisine uyan kimse), inan (bana) asla sağ salim (ondan) inemez” (144-7). *Döküldi süci vü kıımız u boza / Ki her biri biñ aql evini boza* “Her birisi bin aklın evini bozan (aklı bozan, akli devre dışı bırakan) içki, kıımız ve boza döküldü (kadehlere boşaltıldı)” (140-8). *Eliyle kendü düzenin bozan / Ğarîblıkda âvâre olup gezen* “(Kendi) eliyle kendi düzenini bozan; gurbette avare olup gezen” (273-5). *Saņa dedüm âhir süci içmegil / Şakın şırrumuz örtüsün açmağıl* “Sana; sonunda içki içme; sırrımızın örtüsünü açma, dedim” (79-10). *Hem ol od süheylün için yahdıdı / Gözinden yüregi kanı ahdıdı* “Hem o ateş Süheyl’in içini yaktı; gözünden yüreği(nin) kanı aktı” (134-7).

e. İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kullanılan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil sayısı fazla değildir: *Êrişicegez ol tahtınun katına / Okıdı süheyle du ‘â vü şenâ* “(Onun) o tahtına erişince dua ve sena(lar) okudu Süyel’e” (111-10). *Gözünî vü avcuñı açmağ gerek / Bağışlamağ u mālî saçmağ gerek* “Gözünü ve avucunu açmalı (tetikte olmalı); malı bağışlamalı ve saçmalı” (55-14). *Ol ten ki cānı olmaya diri geze benven / Kişi ki iñen cān u cihāndan beze benven* “O ten ki canı olmasın diri gezer benim gibi; (bir) kişi ki can ve cihandan çok fazla bezer benim gibi” (192-8). *Çü kamusı lutf u ‘aṭā buldılar / Gönilüp du ‘â vü şenâ kıldılar* “Hepsi lütuf ve sena buldular (iyi karşılandılar); bu yüzden yönelip dua ve sena ettiler (methettiler)” (85-2). *Giderdi düşüp fikr ü endişeye / Çü dördünci gün érdi ol mîşeye* “Fikir ve endişeye düşüp

giderdi; dördüncü gün o meşeye ulaştı” (255-13). *Nedür çāre ger vèrmeyem hem alur / Gider māl u namūs zahmet kalur* “Çare nedir? Eğer vermezsem bile alır; mal ve namus gider, zahmet kalır” (206-6). *İletdi şabr u ‘aql u qarārı vü göñlümi / Kayğudan artuğ ol baña nesne vèrmedi* “O; sabır, akıl ve kararımı (huzurumu) mahvetti; kaygıdan başka bana (bir) şey vermedi” (95-15). *Çü bende ne uş kaldı vü ne bilü / Ne iş başarısar eyitgil delü* “Bende ne akıl ve ne (de) fikir kaldı; (şimdi) ne iş başaracağım, söyle, deli!” (52-3). *Yoh işe vü olmayası sevdāya tolaşup / Yârından u cānundan ümîzin üze benven* “Olmayacak işe ve sevdaya bulaşıp yârinden ve canından ümidini kessin benim gibi” (192-10). *At izin gözedüp yilerdi becid / Şaçın u şakalın yolardı becid* “At izini izleyip koşardı; saç ve sakalını yolardı (acı içinde feryat ederdi)” (269-10). *Şoñ ucu aña degdi kim güneşe / Yakılurdu düşdi tağa vü taşa* “Sonunda güneşte yanmak üzereydi; dağa taşa düştü (kendisini dağa taşa vurdu)” (235-15).

f.İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Géce gündüz işleridür ağlamağ / Şakal saç yolma yumağ yumağ* “İşleri, gece gündüz ağlamak; yumak yumak saç sakal yolma(dır)” (324-13). *Veger yürür iseñ bu ‘işyān yolın / Yüri şoñra saçun şakalun yolın* “Ve eğer (ki) bu isyan yolunu yürürsen (isyana saparsan) (o zaman) yürü, sonra (da) saç sakalını yolun (acı içinde kalarak feryat ve figan eyle)” (9-10). *Geh ağlar idi geh güler idi / Geceleri gündüze ular idi* “Kâh ağlar kâh gülerdi; geceleri gündüze bağlardı (katardı)” (76-7). *Düni güne ular idi vü uş gider / Demez kim hoş u katı nā- hoş gider* “Geceyi gündüze bağlar (katar) ve işte gider; demez ki hoş ya da çok nahoş, gider” (235-1). *Bizüm gaybetümüzde fırsat olup / Tuz etmek unıdup ‘adāvet edüp* “Bizim yokluğumuzda fırsat olup; tuz ekmek (hakkını) unutup (nankörlük edip), düşmanlık edip...” (349-2). *Biri birimüze uyuşmaz idük / Yèyesi bile hîç yèyişmez idük* “Birbirimizle uyuşmazdık; (uyuşmak, anlaşmak bir yana) yiyecek bile (birlikte) yemezdik” (241-12). *Süheyle dèdi èy benüm kardaşum / Tolupdur senün sevgün içüm taşum* “Süheyl’e dedi: Benim kardeşim, içim dışım senin sevginle tolmuştur” (283-4). *Hikāyet hemān ma ‘nî nite döne / ‘İbāret girürse tondan tona* “İbare çeşitlenirse hikāye, mana hemen nasıl döner (çevrilir, tercüme edilir)?” (26-4). *Teni oldı balıh bigi pul pul / Şu yengeçleyin gitdi apul apul* “Teni, balık gibi pul pul oldu; şu yengeç gibi apul apul (sallana sallana) gitti” (336-8). *Revādur düşer ise dilden dile / Hayıfdur eger vara unıdila* “(Eğer) dilden dile düşerse (bu ona) revadır; eğer varıp unutulsa (da)

yazıktır” (354-14). *Şu resm ile kalb kalbe erişdiler / Dokındılar u katı dürişdiler* (171-11). *Gêce gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karağ* “İşi gece gündüz ağlamaktı; kaş yüz açılmazdı, çatmıştı (morali bozuktu)” (189-6). *İñilerdi ol gêce taña degin / Dêrimezdi bir laħza ‘aqlın ögin* “O, geceden sabaha dek inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-15). *Beni çünkü teñri aña vèriser / Biri birimüzden tîz ayırısar* “Tanrı beni ona vereceği için birbirimizden hemencecik ayıracak” (60-5). *Senün yoldaşun yohdur yarağun / Nitesi açıla kaşun karağun* “Senin yoldaşın, hazırlığın (teçhizatın) yoktur; nasıl (olur da) kaşın yüzün açılır (sevinirsin ki)?” (283-9). *Seni mihr-bân kişi gördüm iñen / Yavuz kimse olmaz duz etmek anan* “Seni çok merhametli (şefkatli) (bir) kişi (olarak) gördüm; (zira) kötü kimse tuz ekmek anan (birisi) olmaz (nankör olur)” (186-10). *Tudağ yarılup dil damah kurıyup / Baş ağrıyup u hem ayağ sürüyüp* “Dudak yarıp, dil damak kuruyup (aşırı susayıp); baş ağrıyıp ve hem (de) ayak sürüyüp...” (319-2). *Bir ol kaldıydı ki hağ hağretin / Göze göz göre isteye devletin* “Bir (sadece) o kaldı ki Hak Hazretini (Allah’ı) göze göz (ayan beyan) görsün, devletini (muradını O’ndan) istesin” (12-12). *Umar idüm anı ki baş göz ola / Ara yerde fağfūr ile söz ola* “Onu umardım ki baş göz olsun (evlensin); arada Fağfur ile söz olsun” (300-8). *Yemiş dèrdi vü biraz ot biçdi / Şovuk şu kana kana key içdi* “Yemiş topladı ve biraz ot biçti; soğuk suyu kana kana içti” (234-15).

g. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Ġarîblıq odıyla yanmış idi / Yüzintün şuyına tayanmış idi* “Gurbet ateşiyle yanmıştı; yüz suyuna (edebine) sığınmıştı ” (300-6). *Nakķāşa kaķıdı dèdi noldun / Ki korķu vü kayğuyile taldun* “Nakkaş’a öfkelenildi, dedi: Sana ne oldu ki korku ve kaygıyla doldun?” (169-11). *Beni ol cānından içerü sever / Bağışladuğumçün üşendi ne var* “O, beni canından öte (fazla) sever; bağışladığı için üşendi, (bunda) ne var?” (152-9). *Ne bahtlıdur ol kim idi bile / Dirî iken ölümindin öñdin öle* “O kim(se) ne bahtlıdır ki diriyken ölümünden önce ölsün (nefsini yensin)” (20-8). *Perî baş koyuban öñinde kızun / Dèdi kim geçer başum üzre sözün* “Peri, kızının önünde baş koyarak (saygıyla eğilerek) dedi ki: Sözün başüstüne geçer (memnuniyetle kabul edilir)” (260-11).

3.3.1.2.3. Fiilden Önce Gelen İsim / Fiil Unsurunun Öge Sayısına Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Bunları tek, iki ve üç ögeli olmak üzere başlıca üç ana başlıkta ele alıyoruz. Özellikle tek ögeli olanlar sayıca oldukça fazladır. Burada ögelerin devrik yapısını değil; Günümüz Türkiye Türkçesine göre kurallı yapısını gözönüne alarak bir sınıflandırma yapmayı daha uygun gördük. Şöyle ki:

a. İsim Unsuru Tek Ögeden Oluşanlar

1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil grubu sayısı 500'dür ve bazı örneklerdeki özne ise sözde öznedir: *Tutulur dilüm kim vèreven cevāb / Bularuñ adın çekmemekdür şavāb* “Cevap vermek için dilim tutulur (dilim tutulur ve cevap veremem); bunların adını çekmemek (anmamak) doğru olur” (377-1). *Niçün kayğu andan yaña yèyile / Aña ahmağ olan kişi yıyıla* “Neden ondan yana (onunla ilgili) kaygı yensin (gam çekilsin); ona, ahmak olan (bir) kişi yayılır (meyleder, akar)” (304-7). *Anı dèdüğine sevindi iñen / İnandı vü gönli avındı iñen* “Onu dediğine çok sevindi; inandı ve gönlü çok avundu (ferahladı)” (212-11). *Şāh anı görüp güvenürdi cānı / Dilerdi ki tahta geçüre anı* “Şah onu görüp canı güvenirdi (güvenç duyardı); dilerdi ki onu tahta geçirsin (padişah etsin)” (29-5).

2. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulanların sayısı 1920'dir ki en fazla kullanım budur: *Kazanur eyü ad koyuban gider / Gèrü kımağa mālı irküp neder* “İyi (bir) an (nam, şöhet) kananır, (sonra onu) bırakıp gider; tekrar bırakmak için malı toplayıp (da) ne yapar (ki)?” (21-7). *Şu resm ile eylükde çıkardı ad / Ki bilişdi halk ile kamu yād* “İyilikte (iyilik hususunda) öyle bir ad (nam, şöhet) kazandı ki bütün halk ve yabancılar, onunla tanıştı (onun namını duyup onunla tanışmış oldular)” (242-6). *Gèrü meclis oldu hoş nāzenîn / Okıdı şāh-çîn aña āferîn* “Meclis, tekrar hoş ve nazik oldu; Çin şahı ona aferin okudu (onu takdir etti, ona aferin dedi)” (84-9). *Öğütlen dèyü doğdum işüne git / Kişi tutar öğüt ağaç yèse it* (336-11). *Çü nakkāş tahtı vü bağı düzer / Ol avladuğı kuşa ağı düzer* “Nakkaş, tahtı ve bahçeyi düzenler; o avladığı kuşa ağ kurar” (90-7). *Niçe yıl ben anuñ ağısın yèdüüm / Şoñ ucu bu evi yıhayım dèdüüm* “Nice yıl(lar) ben onun zehrini yedim (derdini çektim); sonunda bu evi yıkayım dedim” (38-3). *Süheyl*

eydür indi tapusına sen / Gêrû var u baş kı kapusına sen “Süheyl (şöyle) söyler: Şimdi, sen huzuruna tekrar git ve baş koy kapısına” (138-14). *‘Aceb şâh ne söyledi bu müdbire / Ki eslemedi yêyesidür bere* “Acaba şah bu düşküne ne dedi ki dinlemedi, dayak yiyecek” (151-2). *Sen işbu gece bu işe bağla bël / Getür balta vü hâcet olmaya bël* “Sen bu gece bu işe bel bağla (güven); balta getir ve bel’e gerek olmasın” (130-2). *Sözümü şımadı eli degmedi / Budur toğrusı kim gönül egmedi* “Sözümü kırmadı (tuttu), eli değmedi; doğrusu budur ki gönül eğmedi (meyletmedi)” (25-2). *Dêdi bağla bëlün sözün açmağa / Bahâne getürme tırup kaçmağa* “Söz açmaya bel bağla; kalkıp kaçmaya bahane getirme” (322-9). *Dêdi sen ne dërseñ ben anda olam / Senün bigi er kışıye arka olam* “Sen nerede dersen be orada olayım; senin gibi yiğit kışıye destek olayım, dedi” (171-4).

3. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 621’dir: *Ki tã atası katına gelmeye / Gêrû süciyi ağzına almaya* “Babasının huzuruna gelmesin tekrar; ta ki ağzına içki almasın” (86-4). *Anuñ korhusından ulu vü kıçı / Aradan götürmişler idi güci* “Büyük küçük (kim varsa) onun korkusundan (dolayı) gücü aradan götürmüşlerdi (zorbalık etmez olmuşlardı)” (3015). *Sebeb ol ki gördi şatılmaz hüner / Dahı varduğınca bahādan iner* “Sebeb odur ki hüner satılamaz; dahası gittikçe pahadan iner (değeri düşer)” (24-10). *Şinuğlıhdan üşenme düşem şanup / Bahādan nite iner altun şınup* “Düşerim sanıp (da) alçak gönüllülükten üşenme; altın nasıl (olur da) kırılıp pahadan düşer (değer yitirir)?” (132-7). *Eger tıradı bir kararā niçe / Gece gündüz oladı gündüz gece* “Eğer bir kararda dursaydı (sabit olsaydı) nasıl (olur da) gece gündüz; gündüz (ise) gece olurdu?” (178-2). *Oranını bilmezse tızcek azar / Kamu andan ol cānından bezer* “(Eğer) haddini bilmezse hemencecik azar; herkes ondan, o (ise) canından bezer” (226-2). *Anı bilmez ol kim kanına şusar / Şanasın ki kendü cānına şusar* “Onu bilmez o (kimse) ki kanına susar; sanki kendi canına susar” (223-10). *Yağoz bulduravan size çāre ben / Ya kamuñuzu uravan dāra ben* “Ben, ya hepinizi dara (darağacına) asayım yahut (da) size çare buldurayım” (41-4). *Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hāli olmaya düşe dile* “Dilemezlerdi ki kimse bilsin; onun hāli olmasın ki dile düşsün (düşer) (diye)?” (104-10). *Ki aşına sürmege yohdur luğat / Dêyeler nite gelse dile oñat* (371-5). *Kişi kendü cānına ol dem kıya / Ki neye kıvanukdı elden kıya* “(Bir) kişi kendi canına o zaman kıyar ki neye güvenmişse elden bırakır (onu

kaybeder)” (328-1). *Gün olup tokınursa taşta ayak / Elümden gelür anda baş oynamak* “Gün olur ayak taşta dokunursa (en ufak bir zarar gelirse) baş oynamak (canımı ortaya koymak) elimden gelir” (296-7). *Kızumuzu başdan çıkardun hele / Çerim kırdun u hîle kurdun hele* “Kızımızı baştan çıkardın (kandırdın); ordumu dağıttın ve hile kurdun” (184-1).

4. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 324’tür: *Ne kuzu ki aç kurt niçe kim kulağ / Turudup ede koyın alah bulah* “Ne kuzu(su) ki aç kurt kulak(larını) diklediği zaman koyunu allak bullak eder” (171-10). *Baş üstine buyruğunu tutdılar / Ne kim dedi fi’l-hâl anı eddiler* “Buyruğunu başüstüne tuttular (yerine getirdiler); ne dediyse hemen onu yaptılar” (220-9). *Dilinden düşer kişi müşkil işe / Eger dek dura dil ne korhu başa* “Kişi, dilinden (dolayı) müşkül işe düşer; eğer sessiz(ce) dursa hangi korku başa (gelir ki)?” (244-1). *Yüzi güneşe eyide idi dek otur / Boyı serv bigi uzunınca yatur* “Yüzü, güneşe sakın otur (sakın ol) derdi; boyu, servi gibi uzunlamasına yatar” (158-1). *Senün ile arhalaşunban ökinç / Alam şāh-ı çinden nite kala dinç* “Senin ile arkalaşarak (destekleşerek) Çin şahından öç alayım; nasıl (olur da) rahat kalır?” (293-2). *Kamu halkı şöyle geçerlerdi dinç / Ki bulunmaz olmışdı zahmet ödinç* “Bütün halkı öyle (bir) rahat (huzur içinde) geçirirlerdi ki ödünç (dahi olsa) zahmet (orada) bulunmaz olmuştu” (302-6). *Şaçın çevre dökdi vü açdı yüzün / Elinde kadeh geldi çökdi dizin* “Saçını (açarak) yaydı ve yüzünü açtı; elinde kadeh (olduğu hâlde) diz üstü çöktü” (143-3). *Bular yine turduhlayın turalar / Yèñileyin el kılıca uralar* “Bunlar yine eskisi gibi ayağa kalksınlar; tekrar kılıca el vursunlar (kılıçlansınlar)” (179-13). *Üñinden sarây içi oldu yañu / Kim işitdise oldu enjü yañu* “Saray onun sesiyle yankılandı (doldu); kim (bu sesi) işittiyse şaşkına döndü” (108-11). *Helâl edünüz ü esen kalunuz / Şımarlañ beni teñriye yalunuz* “Helal ediniz, esen kalınız; beni yalnız Tanrı’ya ısmarlayın” (55-5). *Bu derdümün dermânın eylegil / Cühûda vèrüp māl eyü söylegil* “Bu derdimin dermanını bul; Cühûd’a mal verip (ona) iyi söyle (güzel söz söyle)” (204-6). *Ne bilsün ki kuşdur kuşu uşdıdı / Cühûddan ol imān bigi kaçdıdı* “Ne bilsin ki kuştur, kuşu uçtu; O, Cühûd’dan iman gibi kaçtı (hızla uzaklaştı)” (224-3). *Çü söz cān kulağına yol eylese / Göñülden kişi cān ile söylese* “Söz, can kulağına girse; kişi, (sözü) gönülden, candan söylese” (323-5). *Sizi tağıdavuz nitekim büliç / Göresiz arab niçe urur kılıç* “Sizi, piliç gibi dağıtalım (ki) Arap, nasıl kılıç kullanır görünüz” (176-

10). *Şu kimse ki 'ibret göziyle baka / Çü bile ki 'âlemde yokdur beka* “İbret gözüyle bakan kimse, bilir ki dünyada beka yoktur” (304-8). *Ne denli yaramaz olursa oğul / Atanın şonında kalursa oğul* “Oğul ne denli yaramaz olursa (da) atanın sonunda kalırsa (atanın varisi olarak kalırsa)...” (359-2). *Sen anda kan u bunda ger ben süci / İçem ne yüz ile bakam şon ucu* “Sen orada kan (içeceksin) ve ben (ise) içki içeyim; sonra hangi yüz ile bakayım (sana)?” (295-15).

5. Fiil + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil gurubu sayısı 37’dir: *Güher incü altun saçu saçdılar / Yedi dün ü gün yédiler içdiler* “Mücevher, altın, saçı saçtılar; yedi gün (yedi) gece yiyip içtiler, eğlendiler” (30-15). *Tur örü bu endişeden geçelim / Kılup zevk yéyelüm içelim* “Kalk ayağa, bu endişeden geçelim (kurtulalım); zevk edip, eğlenelim” (38-11). *Yola girüben zahmet ol görmedi / Ğarîbliğda oturmadi tırmadı* “O, yola çıkıp zahmet çekmedi; gurbette oturup kalkmadı (tecrübe edinmedi)” (50-7). *Bugün çîn ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevk eyle hele* “Bugün, işte Çin’desin; gül oyna (eğlen), zevk et hele” (84-7). *Gidem ben seni nite koyam gidem / Nêdem şon ucu ger olursa nêdem* “Gideyim (de) ben seni nasıl bırakıp gideyim (terkedeyim); ne yapayım, eğer olursa ne yapayım?” (142-1). *Beni eyle şanma ki koyam kaçam* “Beni bırakıp kaçar (terkeder, vazgeçer) şanma” (181-15). *Veger kandaşuğım işideven / Gülem oynayam dişüm ışıdavan* “Eğer nerede olduğumu işitsem gülüp oynayayım, sevineyim” (255-11). *Dilerse dilemezse geçmek gerek / Eger hoş geçer ise ol yègrek* “İster istemez geçmeli; eğer hoş geçerse o daha iyi olur” (352-4).

6. Özne + Zarf Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir. örnekleri şunlardır: *Şu kuzunun kanı ola boynına / Ki göz göre kurdı kıoya koynına* “Şu kuzunun kanı koyunun boynuna olsun ki göz göre (göre) (onu) bırakır kurdun koynuna” (217-2). *Eyü günü yavuza şatmak budur / Oda cānı göz göre atmak budur* “İyi günü kötüsüne satmak budur; canı, göz göre (göre) ateşe atmak budur” (300-14).

3.3.1.2.3.2. İsim Unsuru, İki Öğeden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

1. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 112'dir: *Ne hâletde olur ise göz göre / Atanuy adını birağmaz yere* “Ne hâlde olursa (olsun) göz göre (göre) babanın adını yere bırakmaz (ona söz getirmez)” (359-3). *Ƙovan bigi her kim güvüden kaçça / Azılı dükedüp yele ağzın açça* “Her kim (ki) kovalanır gibi gürültüden kaçır(sa) azığını tüketip ağzını yele açar (eli boş kalır)” (207-1). *Alurdi atası dizine başın / Silerdi yiniyile göz yaşın* “Atası (babası), başını dizine alırdı; yeniyle gözyaşını silerdi” (39-11). *Eger görmege gelse anı kişi / Dîvâra yönin dönmek idi işi* “Eğer (bir) kişi onu görmeye gelse (onun) işi yönünü duvara dönmekti (ilgilenmemekti)” (49-9). *Başın götürüp yukaru bağıdı ol / Yüregini 'ışk odına yahdı ol* “O, başını kaldırıp yukarı baktı; yüreğini aşk ateşine yaktı (aşka tutuldu)” (36-6). *Tutayım utanduy dëmedüy aduy / Hemândem nişe baş yere ƙomaduy* “Tutayım (ki) utandın (da) adını demedin; (ya) neden hemen baş yere bırakmadın (saygıyla huzurda eğilmedin)?” (151-11). *İki kişi çün cânı atdı oda / Aceblemeñüz düzdilerse oda* “İki kişi canını ateşe attıysa (onlar) oda yaparlarsa (bunu) acayip bulmayın!” (132-13). *Ƙayurmaya kim aç ola ya yalıñ / Oda şala cân burcalsarsa yalıñ* (188-6). *Bunu dëdi vü şaydı cânın yoğa / Birağıdı şuya kendözin kim boğa* “Bunu dedi ve canını yoka (hiçe) saydı; kendisini boğmak için suya bıraktı” (214-1). *Bunu dëdi urdı elin yüzine / Du 'ā eylediler şāhuñ sözine* “Bunu dedi elini yüzüne vurdu (dua ettikten sonra elini yüzüne kapadı); dua ettiler şahın sözü üzerine” (31-15). *Kişi kim yavuzlık yolundan kaçça / Gerek kim eyü fāla ağzın açça* “(Bir) kişi ki kötülük yolundan kaçsa (uzaklaşsa) ağzını hayra açmalı” (141-12). *Başın ƙaldurup anşuzın bağıdı / Yere nāmūsın külli birağıdı* “Başını kaldırıp ansızın baktı; namusunu bütününüyle yere bıraktı (beş paralık etti)” (103-14). *Oğul dëyü dökerdi gözden ƙanı / Atar idi oda bulursa cânı* “Oğul diye gözden kanı dökerdi (kanlı yaş ağlardı); canı bulsa ateşe atardı” (39-12). *Beni ol ƙız azıtdı vü ƙaçdı / Yüzümün şuyın toprağa şaçdı* “Beni, o kız yoldan çıkardı (bana yolumu şaşırttı)ve kaçtı; yüz suyumu toprağa saçtı (haysiyetimi iki paralık etti)” (327-4). *Cehennem içine vëribidi cânın* “Canını cehenneme gönderdi” (208-7).

2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 41'dir: *Ol arada kim 'ışk kapu açar / Anı göricek 'aklı tamdan kaçar* “Orada ki aşk kapı açar; onu görünce akli damdan kaçar (kendisini kaybeder)” (131-7). *Gün olup tokınursa taşta ayak / Elümden gelir anda baş oynamak* “Gün olur ayak taşta dokunursa (en ufak bir zarar gelirse) baş oynamak (canımı ortaya koymak) elimden gelir” (296-7). *Çü tañ yeri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege ahdan kara* “Tan yeri ağarmaya başlayınca (şafak sökünce) kara aktan seçilmeye (her şey belirmeye) başladı” (229-14).

3. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil gurubu sayısı 43'tür: *Tesbîhini unıda ferişte görür ise / Hûri yüzine bahsa yüregine kan tama* “Melek (onu) görse tespihi (zikrini) unuttur; huri, yüzüne baksa yüreğine kan damlar” (107-12). *Cühûd anı işitdi keygirdedi / Şoñ uci gele yüzüme kir dedi* “Cühûd onu işitip endişe etti; sonunda yüzüme kir gelecek (haysiyetim iki paralık olacak), dedi” (209-4). *Süheyle nakkaş der ki sözümi tut / Dilerseñ ki gelmeye yüzüne ut* “Nakkaş, Süheyl'e der ki: Yüzüne utanma gelmesini (utanç içinde kalmanı) istemiyorsan sözümü tut (riayet et)” (77-9). *Sen işbu gece ben dedüğümi kıl / Gün ola aramuza şığmaya kıl* “Sen bu gece dediğimi yap; gün olsun aramıza kıl sığmaz (çok yakın oluruz)” (116-7). *Meşeldür kişi eydür ulu kiçi / Olur başa buñ gelse başmañçı* “(Bir) kişi(nin) söylediği meseldir (ki) başa (bir) bela gelse büyük küçük (herkes) paşmakçı olur” (130-6). *Çağırmağddan oldı dimâğı kuru / Topuğına şı indi turu turu* “Çağırmaktan (dolayı) akli bulandı; dura dura (bekleye bekleye) topuğuna su indi (çok yoruldu)” (224-15). *Girüp hücreye gördi kız anda yoh / Şanasın yüregine tohındı oh* “Hücreye girip gördü (ki) kız yok; sanki yüreğine ok dokundu (acı içinde kaldı)” (167-5). *Süheyl anda uyhuya düşmiş iken / Gülün yanına gör ne bitdi diken* “Süheyl orada uykuya dalmışken; gör, gülün yanında nasıl bitti diken (iyinin yanında kötü nasıl belirdi)” (156-12). *Yaşı ola anuñ ancañ on yedi / Kohar dahı ağzında anası südi* “Onun yaşı ancak on yedi olmalı; ağzından henüz anasının sütü kokar (henüz çok tecrübesiz, toy)” (74-10). *Şarardı güneş kızarınca şafak / Kızuñ kalmış idi cānından ramak* “Şafak kızarınca güneş sarardı; kızın canından ramak kalmıştı (neredeyse ölecekti)” (236-9). *Karınca ayağına batsa diken / Çıkarurdu aslan anı er iken* “Karınca ayağına diken batsa (en ufak bir zarar gelse) aslan, onu çabucak çıkarırdı” (301-15). *Anuñ dahı elbetde hem 'özri var / Hüner 'ayba*

bırakmamahdur nazar “Onun da elbet özü var; hüner, ayba (kusura) bakmamaktır” (373-13). ***Elinden alan çilbırı aldıdı / Meger avcı içinde yel kaldıdı*** “Elinden alan yuları aldı; meger avcunun içinde yel kaldı (eli boş kaldı)” (162-14).

4. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 57’dir: ***Bakıp gördi ki ol yüzi kim ay u gün / Görürse yüregine ura döğün*** “Bakıp, güneş ve ay gördüğünde yüreği yaralanan o yüzü gördü” (100-3). ***Oğul dëyü dökerdi gözden kanı / Atar idi oda bulursa cānı*** “Oğul diye gözden kanı dökerdi (kanlı yaş ağlardı); canı bulsa ateşe atardı” (39-12). ***Geliş kalanına bu sözi dëdi / Kamunun içine bırakdı odı*** “Gelip kalanlara bu sözü dedi; hepsinin içine ateş bıraktı (acı içinde bıraktı)” (41-10). ***Bu ‘özri işidicegez şāh-ı çîn / Kabûl ëtdi kaşa bırakmadı çîn*** “Çin şahı, bu sözü işitince kabul etti, kaşa kırışıklık bırakmadı (yüzünü asmadı)” (139-6). ***Atamdan işidür idüm dün ü gün / Yüregüme işk odı urdı döğün*** “Babamdan işitirdim gece gündüz; aşk ateşi yüreğime düğüm vurdu (yara açtı)” (161-4). ***Süheyl eydür indi tapusına sen / Gërü var u baş ko kapusına sen*** “Süheyl; şimdi sen tekrar (onun) kapısına git ve kapısına baş koy, der” (138-14). ***Şoş ucu eline alıp iki taş / Döğündi vü urındı taşlara baş*** “Sonunda eline iki taş alıp dövündü ve taşlara baş vurundu (başını taşlara çaldı)” (164-11). ***Tamāmet birin birin ëyledi ‘arz / Ki hiç nesne komadı boynında karz*** “(Hepsini) tamamıyla, bir bir arz etti ki hiç(bir) şey bırakmadı boynunun borcu (olarak kalsın)” (283-15). ***Çü dirlik dizgini elden çıkar / Belā kişi boynına çilbur daşar*** “Yaşam dizgini elden çıkınca bela, insanın boynuna yularını takar (insan bela içinde kalır)” (202-2). ***Bakıp gördüm kanuma girdüm uş / Zihî zahm kim cānuma urdüm uş*** “Bakıp gördüm, kanıma girdim (kendi ölümüne neden oldum); nasıl bir yara canıma açtım işte!” (204-5). ***Dëdi ben sözüme yalan karmayam / Yügürem otuz mîl hiç armayam*** “Ben, sözüme yalan karıştırmam hiç; otuz mil koşarım, yorulmam hiç” (288-2). ***Başılurken ayaklar altında ol / Nite buldı başların üstinde yol*** “O, ayaklar altında çiğnenirken başların üstünde nasıl (oldu da) yol buldu (çok fazla değer gördü)?” (305-9). ***Kocalığım ohtında fûrkat odı / Cānum yahdı yüzümde şu komadı*** “Yaşlılığım zamanında ayrılık ateşi, canımı yaktı; yüzümde su bırakmadı (haysiyetimi iki paralık etti)” (346-15). ***Bu öğütleri kulağınuzza siz / Küpe edinün kim beni anasız*** “Siz, bu öğütleri kulağınıza küpe edinin ki beni hatırlayasınız” (358-10).

5. Nesne + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1'dir. Örneği şudur: *Ayağı tozin sürme edindi* 'arş / Yüzün na 'lini altına etti ferş "Arş, (onun) ayağı(nın) tozunu sürme edindi; yüzünü (ise) altına yaygı etti" (11-4).

6. Nesne + Zarf + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 34'tür: *Biz ardıradın yel bigi yetevüz / Şımarla ki tutmaya göñlini yavuz* "Biz arkadan yel gibi yetişelim; ısmarla (söyle) ki gönlünü kötü tutmasın (kötü düşünmesin, rahat olsun)" (141-5). *Dedi göñlini hoş tut u bunda ol / Yârundan haber bilevüz noldı ol* "Dedi: Gönlünü hoş tut ve burada ol; yârinden haber alalım, ona ne oldu?" (284-2). *Dedi olmasun göñli ola yavuz / Anuñ dilegiyle biz andavuz* "Dedi: Olmasın ki gönlü kötü olsun (rahat olmasın)? Onun dileğiyle biz oradayız" (139-7). *Velî sözi senden işitdüm ılı / Bu ma 'nide uş iki yardum kılı* "...Ama (bu) sıcak sözü senden işittim; bu manada kılı iki yardım (kılı kırk yardım)" (117-2). *Vefâ beklemekte kuşana kuşah / Tuta göñlini her bir işde aşah* "Vefaya sadakatte hazırlıklı olsun; her işte gönlünü alçak tutsun" (332-12). *Bugünini yarına koyan kişi / Aceb ola başarur ise işi* "Bugününü yarına bırakan kişi, işi başarır (bu) şaşırtıcı (bir şey) olur" (210-15). *Şoñ olasını ilken gözeder / Êver hayra vü şer işi düzedür* "Son olacak şeyi baştan gözetir (tedbir alır); hayra koşar ve kötü işi düzeltir" (348-5). *Ki eglendük uş ancadur gitmedük / Sizün bir sözünüz iki etmedük* "...Ki eğlendik, işte onca zamandır gitmedik; sizin bir sözünüzü iki etmedik" (138-7).

7. Özne + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 23'tür: *Top olursa meydân içinde başum / Yeg andan ki güle bana yoldaşum* "Yoldaş(lar)ım(in) bana gülmesinden(se) başım meydan içinde top olsa (benimle eğlenilse) iyidir" (181-11). *Revân tahtına ağdı aldı kadeh / Eline vü pes cânı buldı ferâh* "Hemen tahtına çıktı, eline kadeh aldı ve sonra canı ferah(lık) buldu" (103-3). *Şu denlü kılınç eyledi nev-bahâr / Ki utandı şeh tutdı göñli karâr* "Nev-bahâr, öyle bir iyi davranışlarda bulundu ki şah utandı, gönlü huzur buldu" (145-1). *Güneş baş götürdi velî şâh-ı çîn / Başın götürimez u tokır için* "Güneş baş kaldırdı (doğdu); ama Çin şahı baş kaldıramaz, iç çeker" (165-13). *Bu sözleri kız çünki dinledi key / Yüregi yedi zahm inledi key* "Kız, bu sözleri iyice dinleyince yüreği yaralandı (üzüldü), çokça inledi" (216-15). *Dürişevenin yêdügince gücüm / Kılıç kabzasın komaya avucum* "Çabalayayım gücüm yettiğince avucum kılıç

kabzasını bırakmasın (sürekli kılıçla savaşayım)” (181-5). *Çağırmağdan oldu dimağı kuru / Topuğuna şu indi turu turu* “Çağırmağdan (dolayı) dimağı kuru oldu (bunaldı); dura dura (bekleye bekleye) topuğuna su indi” (224-15).

8. Özne + Zarf + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 20’dir: *Hoz eylük aña biri bin yazıla / Ki bēslendidi ol öküş nāz ile* “İyilik(in) biri ona bin yazılsın ki o, çok naz ile büyütüldü” (175-4). *Eger itikadun olursa arı / Vara hak katında işün ilerü* “Eğer itikadın (inancın) temiz olursa Hak huzurunda işin ileri varır” (9-9). *Cevāb eyle vėrdidi nakķāşa ol / Ki oldu senün işlerün kamu şol* “O, Nakkaş’a öyle cevap verdi ki: Senin işlerin bütünüyle sol oldu (rast gitmedi)” (97-1). *Peri baş koyuban öninde kızun / Dėdi kim gezer başum üzre sözün* “Peri, (onun) önünde baş koyarak (yere doğru saygıyla eğilerek) dedi ki: Sözün başım üstüne geçer (sözünü memnuniyetle kabul ederim, yerine getiririm)” (260-11). *İşi şol düşüp düşmiş idi tağa / Yilerdi gehi şağa gehi şola* “İşi rast gitmeyip dağa düşmüştü (dağlara çıkmıştı); kâh sağa kâh sola koşardı” (270-2). *Niçe bahsa yā şu görür yā kaya / Yahō mişe top geldi cānı kaya* “Baktıkça ya su ya kaya ya da meşe görür; tamamen canından bezdi” (194-13). *Bunı dėdi aldı süci kıldı nūş / İçe içe başı oldu hoş* “Bunu dedi, aldı içki içti; içe içe başı hoş oldu” (86-9). *Ki biri Süheyl ola biri nakķāş / Şükür aña kim geldi işüm tutaş* “...Ki biri Süheyl, biri Nakkaş olmalı; şükür ona ki işim rastgeldi” (320-8).

9. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 41’dir: *Atam düşdiydi öğüme benüm / Anun için oda dutuşdı cānum* “Babam benim aklıma düştü; bu yüzden canım ateşe yandı (acılar içinde kaldım)” (83-15). *Giderdüm güyerek anı bilürem / Kana döndi yürek anı bilürem* “Ona bakarak (onu bekleyerek) giderdim, onu biliyorum; yürek kana döndü, onu biliyorum” (177-14). *Ki bir gün ola kim şu başdan aşā / Dokınur olursa ayağun taşa* “Bir gün belki ayağın taşa dokunacak olursa (en ufak bir zarar gelirse) su baştan aşmış olur (iş işten geçer)” (362-6). *Benüm ayağuma tolaşdı işüm / Benüm hoz elimden uçupdur kuşum* “İşim ayağıma dolaşmıştır; kuşum elimden uçmuştur (fırsatı kaybetmişim)” (237-1). *Başumuz anun yolına koyavuz / Anı sevmeyenün gözün oyavuz* “Başımızı onun yoluna koyalım (onun uğruna canımızı feda edelim); onu sevmeyenin gözünü oyalım” (359-14).

10. Nesne + Özne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2'dir: *Bu ma 'nî degül 'akıldan hiç ırak / Tama gözini taldura toprağ* “Bu mana akıldan hiç (de) uzak değil (ki) tamahkârlığın gözünü toprak doldursun (doyursun)” (376-7). *Kara kayğu gönlini başduydı / Şınuhlu olup katı buşduydı* “Gönlünü kara kaygı bastı (kaygı içinde kaldı); gücenip (de) çokça sindi” (149-4).

11. Zarf + Nesne + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 9'dur: *Yüze yüz tırışmaklığı isterem / Nite yâ bigi arhamı gösterem* “Yüz yüze karşılaşmak isterim; nasıl (olur da) yay gibi arkamı göstereyim (korkup arkamı çevireyim)?” (181-14). *Su görmeyüben tizcek edügin çıkaran ben / Od yanmayuban ol ki tenûra kıza benven* “Su görmeden çizmesini çıkaran (sabırsız davranan) ben; ateş yanmadan tandırda kızaran benim gibi” (193-4).

12. Nesne + Zarf + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 35'tir: *Kılı kırk yarmaga niçe yarar / Bular ok ile bir kılı on yarar* “Kılı kırk yarmak da nedir? Bunlar okla bir kılı ona ayırır” (297-3). *Geçen geçdi gelmeyi kim bilür / Demin hoş geçüren key uşlu olur* “Geçen geçti, gelmeyi (ise) kim bilir? Anı hoş geçiren (zamanın değerini bilen), çok akıllıdır” (338-5). *Şoñ olasını ilken gözedür / Êver hayra vü şer işi düzedür* “Son olanı baştan gözetir (öngörülüdür); hayra koşar ve kötü işi düzeltir” (348-5). *Yigitsin ü 'akl içinde koca / Göñli aşah tut himmetüñi yüce* “Gençsin ama akıl hususunda yaşlısın (tecrüben var); gönlünü alçak, himmetini ise yüce tut” (360-12). *Kocalık benüm iki bükdi bëlüm / Key anlarvanın yavuz oldu hâlüm* “Yaşlılık, benim belimi iki büküm etti; iyi anlarım, hâlüm kötü oldu” (355-6).

13 Yer Tamlayıcısı + Zarf + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2'dir. Örnekleri şunlardır: *Gelüben çü ol tahtı havzı görür / Gelüp göñline hoş geçüp oturur* “Gelip o tahtı, havuzu görünce gönlüne hoş gelip, geçip (oraya) oturur” (90-15). *Beni ol cānından içeri sever / Bağışladuğum için üşendi ne var* “O, beni canından ileri sever (candan sever); bağışladığım için üşendiyse (bunda) ne var?” (152-9).

14. Fiil + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1'dir. Örneği şudur: *Görürsin anı niçe ehl-i temîz / Öper başına kor tutar* 'azîz "Onu görüyorsun, nice temiz kimseler öpüp başına koyar, izzetle muamele eder" (305-6).

15. Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1'dir. Örneği şudur: *Anuñ hâlini kendiye döndürür / Eger gökdeyise yere indürür* "Onun hâlini kendine benzetir; eğer gökteyse yere indirir (değerini düşürür)" (305-12).

3.3.1.2.3.3. İsim Unsuru Üç Ögeden Oluşan Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil sayısının tek örneği vardır. Şöyle ki:

1. Nesne + Fiil + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Kurulanlar

Ki bu hadde yakıncağ gele yağı / Uzdursa şāra gire ayağı "...Ki düşman, o kadar yakına gelir ki ayağını uzatsa şehre girecek" (63-10).

3.3.1.2.4. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiilin Diğer Özellikleri

Yukarıdaki özelliklerinden başka bu kelime grubunda isim unsuru ile fiil unsurunun sıklıkla yer değiştirdiği ve iki unsur arasın başka unsur / unsurların girdiği de görülmektedir. Bu özellikler, SN'nin bir manzum eser olması ve vezne bağlı olarak yazılmasıyla oldukça ilgilidir.

3.3.1.2.4.1. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

Revān başdı taşra eşikden ayağ / Yèyesi buyurdi ki birkaç çanağ (118-7). *Süheyl oldı şād okıdı āferîn / Dèdi kim kerem eyle varğıl yarın* "Süheyl mutlu oldu, aferin dedi; (sonra da) dedi ki: Kerem et, yarın git" (317-4). *Çü nakḳāş açar şāh öninde sözün / Aña anladur gördüğün bir kezin* "Nakkaş, şahın önünde sözünü açar (bahseder); ona, gördüklerini bir seferde anlatır" (44-2). *İçildi kamosı açıldı gönül / Çoğ ağır baş esrüdi oldı yeñül* "(İçkilerin) hepsi içildi, gönül açıldı (neşelendi); çok ağır baş(lar) hafif oldu" (140-9). *Gerek gülmek ile şavaydı suçı / Ne gülmek ki kan ağlar idi içi*

“Suçu, gülmekle savmalıydı; ne gülmek ki içi kan ağlardı” (150-15). *Hemān sâ‘at anladı anı nakkâş / Ki kaytās korhuban **akıttı yaş*** “Nakkaş, hemen o saat(te) onu anladı ki Kaytas, korkarak yaş akıttı (ağladı)” (337-6). *Şunun bigi hūn eyledi ol bize / Ki kand u nebāt **ağar** idi **dize*** “Bize öyle bir sofraya hazırladı ki şeker ve nebat dize (kadar) ağardı (çıkardı)” (74-15). *İki gözün öpdi vü **aldı elin** / Güle güle tutdı sarāy yolın* “İki gözünü öptü ve elini tuttu; güle güle tuttu saray yolunu” (117-6). *Bağışla vü tağid u **at yabāna** / Çü işitdi nakkâş kıldı senā* “Bağışla, dağıt ve yabana at; Nakkaş (bunu) işitince sena(lar, medihler) etti” (56-3). *Yüridi vü girdi hemān mîşeye / Cühūd indi vü **batdı endîşeye*** “Yürüdü ve girdi hemen meşeye; Cühūd (atından) indi ve endişeye daldı” (272-3). *Niçeme **başarımaz idüm yolu** / Ben işbu aracuğa uğrayalı* “Ben, bu aracığa uğrayalı her ne kadar yol katedemesem (de)...” (334-2). ***Bıraħmadı ašlā nažar** tama ol / Dilerdi bıraħmağa kuş dama ol* “O, dama asla bakmadı; dilerdi (ki) dama kuş bıraksın” (109-7). *Rāħatı zaħmetlere tatlıyı acı dirlige / Degşürüp yürürvenin kim yārdan **bilem haber*** “Rahatı zahmetlere, tatlıyı acı (bir) hayata değiştirip (tercih edip) yürürüm ki yârdan haber bileyim” (91-14). ***Bişüre sözi** vü vère çāšnî / Kötara nitekim kişi aşını* “(Bir) kişi nasıl ki aşını kotarıyorsa (o da) sözünü pişirsin (olgunlaştırsın) ve (ona) çeşni (tat) versin” (354-5). *Bu ‘ālemde şol kimse **bula murād** / Ki çün öle kıla şoñında key ad* “Bu âlemde şu kimse murat bulur (muradına erer) ki ölünce ardında iyi (bir) ad bırakır” (370-2). *Dedi **çekdi zaħmet** bugün şāh-ı çîn / Geçürür keremden kulunun suçın* “Dedi: Bugün Çin şahı zahmet çekti; kulunun suçunu keremden (keremiyle) bağışlar” (70-11). *Aña hamle eden ger olaydı yüz / Ne çāre ki hergiz **çevüreydi yüz*** “Ona hamle eden eğer yüz (kişi) olsaydı ne çare ki asla yüz çevirmezdi (geri dönmezdi)” (157-1). *Girüp zaħmete niçe **çıkardı cān** / İşidüp adın altunun **kodı kan*** (252-2). *Süheyl anı gördi vü **yumdı gözün** / Tağıtmadı ‘aklın u dèrdi **özün*** “Süheyl onu gördü ve gözünü yumdu (görmezlikten geldi); aklını dağıtmadı ve kendisini topladı” (103-8). *Dərişdüirdi saçın **diledi suçın*** “Saçını topladı, suçunu diledi (bağışlanma talep etti)” (110-12). *Şol aru ta ‘ām ile tūruca su / Ki ansuz **görür cümle cānlar kısu*** “Şu temiz yemek ile duruca su ki onsuz bütün canlar sıkıntı çeker” (305-14).

3.3.1.2.4.2. İsim ve Fiil Arasına Başka Unsur / Unsurların Girmesi

Ne ma'nî ki fikrüm aña ermedi / Ki vèrdi kâmusını bunı vèrmedi “Anlamı ne(dir) ki ona fikrim (aklım) ermedi ki hepsini verdi (ama) bunu vermedi” (32-9). *Belâ çün becid çekdüm erte gece / Yigitligüm ohtında oldum koca* “Gece gündüz sürekli bela çektiğim için gençlikte kocaldım (yaşlandım)” (374-7). *Ögini niçeme ki dèrmez idi / Süheyl öginden gidermez idi* “Her ne kadar aklını (başına) toplayamasa da (buna rağmen) Süheyl’i aklından çıkarmazdı” (236-2). *Çü şî'ri okudı gönli hem birine / Olmadı vü düşdi bî-hoṣ yine* “Şiiri okuyunca gönlü olmadı hem (hiç)birine ve baygın bir hâlde yine (yere) düştü” (101-11). *Revâ nite gördi 'acebdür atam / Ki ben bu belâlar içinde yatar* “Şaşırtıcıdır ki ben(im) bu belalar içinde yatmamı atam (babam) nasıl (olur da) reva görür?” (255-8). *Dükendi daḥı şabrum uş kalmadı / 'Aceb bu ki gövdem nite ölmedi* “Tükendi artık sabrım kalmadı; şaşırtıcı olan şu ki gövdem nasıl ölmedi?” (41-3). *Senüñ hücreñe kimsene geçmeye / Degül kimse kuş daḥı uçmaya* “Senin hücrene kimse girmesin; değil (bir) kimse kuş bile uçmasın” (201-9). *Yèdüm ni'metüñ guşşamı sen yèdüñ / Zâmîrümdayı kayḡu nakşın yuduñ* “Nimetini yedim, kaygımı (ise) sen çektin; içimdeki kaygı nakşını yıkadın (ortadan kaldırdın)” (293-9). *Ne kim teñri buyruğıdur yèrine / Getürüñ gönül olmasun yèrine* “Tanrı’nın buyruğu neyse yerine getirin; olmasın ki gönül yerinsin (incinsin)?” (356-13). *Niçün kayḡu andın yana yèyile* “Ondan yana neden kaygılanılsın (ki)?” (304-7). *Nolaydı eger ol kocacuk atam / Ki cānum anuñ içün oda atam* “Canımı, kendisi için ateşe atacağım o yaşlıca babam, ne olaydı ki...” (135-5). *Süheyl ağdı oturdı taht üstine / Naṣar çünki biraḥdı baht üstine* (368-6). *Senüñ eylügüñ hem yavu varmaya / Yavuzluḡı eylük eden görmeye* “Senin iyiliğin hem boşa gitmesin; iyilik eden (kimse) kötülük görmesin” (316-15). *Egerçi bu şüretce olur muḥāl / Halel ma'nîye hîç biraḡmaz ḡayāl* “Gerçi bu suretçe (şekilce) imkânsız olur; (ama) manaya asla hâlel bırakmaz (getirmez)” (202-13). *Süheyl ol ulular sözinde ḡaṭā / Çü bulmadı buyurdı öküş 'aṭā* “Süheyl, o büyüklerin sözünde hata bulamayınca (onlar için) çok bahşişte bulundu” (353-3). *Dirîḡā vefā kimseden bulmadum / Emek yèdügüm nolısar bilmedüm* “Eyyvah, kimseden vefa bulmadım; emek vermem (zahmet çekmem) ne olacak bilemedim!” (374-8). *Dileseñ ben anı saña vèredüm / Güvencüme gözüm göre èredüm* “Dilersen ben onu sana verirdim; gözüm görürken (hayattayken) muradıma ererdim” (342-1).

3.3.1.3. Kökteş Kelimelerin Tekrar Edilmesiyle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsuru tekrar edilir ve fiil yapım ekleri (özellikle -IA isimden fiil yapım eki) alarak *bir birleşik fiil grubu* oluşturulur. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı toplamda 122'dir. Bunları örnekleriyle beraber veriyoruz. Şöyle ki:

1. “adım(-ın) + at- / adıl-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4'tür: *Ağu içmeyüp loğmasın kim yudar / Belā çekmeyüp adımın kim adar* “Kim zehir içmeyip (de) lokma yutar (yemek yer); bela çekmeyip (de) adımını atar (ki)?” (150-4). *Geliñ ölelüm bir eyü ad ile / Nite kaçmağa bir adım adıla* “Gelin, iyi bir ad il ölelim (iyi izler bırakarak göçelim); (ölümünden) nasıl (olur da) bir adım (öteye) kaçılır (ki)?” (170-15). *Anuñ buyruğinsuz adılmaz adım / Boğazdan aşığa yudılmaz yudım* “O'nun buyruğu olmadan (bir) adım (dahi) atılmaz; boğazdan aşağıya (ise) (bir) yudum (su bile) yutulmaz” (3-3).

2. “at(-a / -ına) atla- / atlan-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 6'dır: *Yêg ol kim yayağ zahmete katlana / Ki başın yënemez ata atlana* “Başını zapt edemediği (inatçı) ata binmektense yaya (yürüyüp) zahmete katlanmak iyidir” (144-6). *Gêrû tîzcek atına atlandı ol / İki dün gün açlığa katlandı ol* “O, tekrar hemencecik atına atladı (bindi); iki gün (iki) gece açlığa katlandı” (190-10). *Ata vü oğul atlanup atına / Gelürler cühüd u gemi katına* “Baba ve oğul atına atlayıp (binip) Cühüd ve geminin yanına gelirler” (213-10). *Eger oynayup nerd dilesi dāv / Veger atlanup at u avlasa av* (306-9).

3. “av + avla-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun sayısı 3'tür: *Dêdi uş benüm karnımı toyuram / Ne av avlayam u ne atum yoram* “İşte, karnımı doyurayım; ne av avlayayım ve ne (de) atımı yorayım” (196-5). *Giderdi öginde bunı dër idi / Av avlamaz idi yemiş yër idi* “Giderdi, içinden bunu derdi; av avlamaz, yemiş yerdı” (196-13). *Eger oynayup nerd dilesi dāv / Veger atlanup at u avlasa av* (306-9).

4. “buyurasın + buyur-” Şeklinde Kurulanlar

“Emretmek” anlamında kullanılan bu birleşik fiil grubunun tek örneği vardır: *Hikâyetledi vü dëdi kim buyur / Buyurasuñı vü işümi kayur* “(...yı) hikâye etti (anlatı) ve dedi ki: Buyuracağını buyur ve işimi kayır (işimle ilgilen)” (330-2).

5. “çaķmak + çaķ-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiilin örneği 1 tanedir. Şöyle ki: *Geyigi çü yer üzre bıraķdı / Revān çaķdı çaķmak u od yahdı* “Geyiği yere bırakınca hemen çaķmak çaķtı ve ateş yaktı” (192-1).

6. “çalġu + çal-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Birincesi yırlar hoş āvāz ile / Birincesi çalġu çalar sāz ile* “Bazısı hoş (bir) sesle şarkı söyler; bazısı (da) saz ile çalgı çalar” (229-1).

7. “dēdüġin dē-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Dēdüġin dēdi nev-bahāra sūheyl / Be-cid istenür idi çāre sūheyl* “Süheyl, Nev-bahār’a diyeceđini dedi; Süheyl, çokça çare istiyordu (arıyordu)” (142-2).

8. “dilek + dile-” Şeklinde Kurulanlar

Bu grupta isim ve fiil unsuru yer değiştirmiştir ve 1 örneği vardır: *Çalap hazretinden dilegil dilek / Bulasın anı bilmegil anda şek* “Tanrı’dan dilek dile; onu (dileğini) bulacaksın, onda şüphen olmasın!” (94-14).

9. “dütün(i) + düt-” Şeklinde Kurulanlar

Bu birleşik fiilin tek örneği vardır: *Çü odum yana vü dütünüm düte / Karār işbu gönlüm nitesi duta* “Ateşim yansa ve tütünüm tütse (içim yansa); bu gönlüm nasıl (olur da) huzur bulur?” (314-10).

10. “düzen / düzgün + düz- / düzil- ~ düzül-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4’tür. örnekleri şunlardır: *Ol kimse ki dađıtmaġiçün kendü düzenin / Bir dürlü dahı vara vü düzen düze benven* “O kimse ki kendi düzenini dağıtmak için bu şekilde gitsin (hareket etsin) ve düzen düzsün (kursun) benim gibi” (192-9). *Düzen düzdi vü eyledi cehd ol / Ki oġlını kıldı velî- ‘ahd ol* “O, düzen düzdü (kurdu) ve mücadele etti ki (sonra) oġlunu veliaht etti (349-8). *Kıyās ét ne resme düzen düzile / Çü faġfūr-şah ola anı düzen* “Onu Faġfur Şah düzünce (kurunca) kıyasla, düzen nasıl düzülür (kurulur)” (139-11). *Ecel erişicek ümîz üzilür / Bir ayruhsı düzen düzilür* “Ecel gelince ümit kesilir; bir başka düzen düzülür (kurulur)” (370-5). *Muhabbet düzeni düzilmiş idi / ‘Adāvet tılsımı bozulmuş idi*

“Muhabbet düzeni düzülmüştü (kurulmuştu); düşmanlık tılsımı (ise) bozulmuştu” (301-6). *Kimdür ki uşay olubanın eglene bir dem / Düzgün ki düzülmüş ola anı boza benven* (193-8).

11. “gez + gezle-” Şeklinde Kurulanlar

“Gez” kelimesi “1. Okun giriş geçecek gediği. 2. Çatal” ; “gezlemek” fiili ise “Okun gezini girişe yerleştirmek” (Dilçin, 2009: 105) anlamlarına gelmektedir. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *Kirişe kamuş oğ gezin gezleyüp / Çeküp aşagadın havā gözleyüp* (298-4).

12. “hikāyet + hikāyetle-” Şeklinde Kurulanlar

Bugün “hikāye etmek, anlatmak” şeklindeki kullanım SN’de kelime tekrarıyla karşılaşılır ve bir birleşik fiil meydana getirir. Kullanım sayısı 1’dir: *Hikāyetledi hep hikāyetlerin / Dēdi tāli ‘inden şikāyetlerin* “Bütün hikāyelerini anlattı; talihinden (olan) şikāyetlerini dedi” (309-4).

13. “iz(in) + izle-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 3’tür. İki örneğini veriyoruz: *Bunı fıkır edüp fırsatın gözledi / Atası izin dāyim izledi* “Bunu düşünüp fırsatını kolladı; daima babasının izini izledi (onu takip etti)” (33-5). *Düşüp mîşeye at izin izledi* “Meşeye girip at(in) izini izledi (onu takip etti)” (267-6).

14. “diñü + diñ-” Şeklinde Kurulanlar

“diñü din-” deyimini “kulak vermek, dinlemek” (Dilçin, 2009: 80) anlamındadır; 1 örneği vardır: *Buyurdi ki öñine hūn çekdiler / Ağırladılar u diñü dindiler* “Buyurdu ki önüne sofra getirdiler; ağırladılar ve (söylediklerine) kulak verdiler (onu dinlediler)” (308-3).

15. “ışıl + ışla-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Meger ışlar olaydı ışıl / Vēreydi kara dün içinde ışıl* “Meğer miğfer ışısaydı; kara(nlık) geceye ışık verirdi (saçardı)” (172-3).

16. “iniş + in-” Şeklinden Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *İniş inü(ben) yokuş ağar idi / Bunı dēr idi sağı sağar idi* “İniş inip yokuş çıkardı; bu der, ağıt yakardı” (165-3).

17. “iş + işle-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun 18 örneği vardır. Burada “iş” kelimesi genelde sıfat tamlaması hâlinindedir: *Öginde bu kim yanlış iş işledüm / Ki kalmadum anda çeri başladum* “Aklında(ki şey) bu(dur) ki yanlış iş işledim (yaptım) ki orada kalmadım (ve) orduya baş olmadım (ordu başında sefer etmedim)” (168-11). *Degül sehl inen müşkil iş işledün* “Kolay değil çok müşkül (bir) iş işledin (yaptın)” (174-4). *Ne iş işledüm ben kendözüme iş / Bunun bigi hîç kimse görmemiş iş* “Ben, kendime nasıl (bir) iş işledim (yaptım)? Bunun gibi işi kimse görmemiş(tir)!” (271-13). *Kişi işlese iş aña yarasa / Güneş yüzine uçamaz yarasa* “(Bir) kişi iş işlese (yapsa), ona yarasa (fayda sağlasa) güneşin yüzüne yarasa uçamaz” (274-9).

18. “kana + kan-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Bahādur su yêrine kana kana / Gelün yaraşur kim yakına kına* “Bahadır (olan), su yerine kana kanar (kan içer); geline (ise) kına yakınmak yakışır” (170-9).

19. “kuşak + kuşan-” Şeklinde Kurulanlar

“Hazır olmak, hazırlanmak” anlamlarındaki bu birleşik fiilin kullanım sayısı 2’dir: *Anuñ ‘emriyle kuşanur kuşak / Karınca ne var olduğıçün uşak* “(Bir) karınca küçük olduysa (bunda) ne var (ki)? O’nun emriyle kuşak(/ğını) kuşanır” (8-8). *Vefā beklemekde kuşana kuşak / Tuta gönlini her bir işde aşah* “Vefaya bağlı olmakta hazır olsun; her bir işte gönlünü alçak tutsun (mütevazı olsun)” (332-12).

20. “ot + otl-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: *Uş indi niçe gecedür otlarvan ot / Yemiş bulmuşam bugün ol idi lût* “İşte şimdi kaç gecedir ot otlanırım; yiyecek bulmuşum bugün, o (bile) lezzetliydi” (199-2). *Kuş uçmazdı anda meger kim için / Ol otladıdı ot atı gemin* “Orada kuş (bile) uçmazdı (çok ıssızdı); meğer ki o, ot otlandı, atı (ise) gemini (yemeye başladı)” (254-9).

21. “oyun + oyna-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 11’dir: *Ruñuñı bakıp oynayavan oyun* “Yüzüne bakıp oyun oynayayım” (142-14). *Şunar yanından çıkarur yayın / Erenler bigi ol kız oynar oyun* “O kız, uzanır yanından yayını çıkarır; erkekler gibi oyun oynar” (191-3). *Şu kim ‘ışka vèrmemiş ola boyun / Bunun bigi oynamaz olur oyun*

“Şu (kimse) ki aşka boyun vermemişse (aşk için canından geçmemişse) bunun gibi oyun oynamaz olur (böyle tehlikelere atılmaz)” (105-15). *Cühûd ol dedüğine tutdı boyun / Ne bilürdi kim oynayısardı oyun* “Cühûd, o dediğine boyun eğdi (razı oldu, uydu); nereden bilirdi ki oyun oynayacaktı?” (202-5). *Kan içerlerdi yëseler öyin / Kılıç iledi oynasalar oyun* “Yemek yeseler (bunun yerine) kan içerlerdi; oyun oynasalar (oyunları da) kılıçlaydı” (285-7).

22. “şaçu + şaç-” Şeklinde Kurulanlar

Bu birleşik fiil grubundaki “şaçu” kelmesi “Kimi düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyler” (Dilçin, 2009: 188) anlamında; “şaçu şaç-” deyiimi ise “Bağıştta, ihsanda bulumak” (Dilçin, 2016: 684) anlamındadır. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu SN’de 5 kez geçmektedir: *Güher incü altun şaçu şaçdılar / Yëdi dün ü gün yëdiler içdiler* “Mücevher, inci, altın saçtılar; yedi gün (yedi) yedi gece yediler içtiler” (30-15). *İki şāh bir araya çün geçdiler / Güher incü altun şaçu şaçdılar* “İki şah bir araya gelince mücevher, inci, altın saçtılar” (57-11). *Şaçu şaçdılar şāzılık ëtdiler / Muṭī oldılar aṇa yüz tūtdılar* “Saçı saçtılar, (insanları) mutlu ettiler; itaat ettiler, ona yöneldiler” (239-5).

23. “sağu + sağ-” Şeklinde Kurulanlar

Bu birleşik fiilde geçen “sağu” “Ölünün iyiliklerini duyuran mersiye, ağıt (Dilçin, 2009: 189) anlamında; “sağu sağ-” birleşik fiili ise ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek (Dilçin, 2009: 189) anlamındadır; bu şekilde kurulan birleşik fiil gurubu sayısı 2’dir: *İniş inüben yokuş aḡar idi / Bunı dër idi saḡu saḡar idi* “İniş inip yokuş çıkardı; bunu der, ağıt yakardı” (165-3). *İnüp atını baḡladı vü yine / Döşek ëdünüp saḡu saḡdı yine* “Atından inip (onu) bağıladı yine; döşek edinip ağıt yaktı yine” (189-9).

24. “şanu(/-sını) + şan-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: Tasavvurda bulumak, hayal kurmak, zan ve şüpheye düşmek (Dilçin, 2009: 192) anlamlarında kullanılan bir birleşik fiildir: *‘Aceb bu ki hergiz uşanmadı ol / Hemîn ‘ışkı hîç şanu şanmadı ol* “Şaşırtıcı (olan) bu(dur) ki o, asla usanmadı; aşkı asla tasavvur etmedi” (236-1). *Uşanmaḡ şanusını şanma şanam / Ṭapundaḡ niçün uşanam ëy şanem* “Sanma (ki) usanmak düşüncesini aklıma getireyim; hizmetinden neden usanayım ey put (kadar güzel yâr)?” (126-13).

25. “şoyka + soy-” Şeklinde Kurulanlar

“Elbise soymak, çıkarmak” anlamında kullanılan bu birleşik fiil grubunun sayısı 1’dir: *Kimi bulursa şoyar idi şoykasın / Ya öldürüp alur idi kuykasın* “Kimi bulursa (soygun yapmak) için elbisesini çıkartırdı ya (da) öldürüp derisini soyardı” (157-8).

26. “söz(in /i) + söyle-” Şeklinde Kurulanlar

“Söylemek” fiilinin “söz(<y)+le-” şeklinde türediği genellikle kabul edilir; dolayısıyla burada da diğer türdeş kelimelerin oluşturduğu gibi bir birleşik fiil grubunun varlığı söz konusudur, SN’de bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 24’tür: *Benüm haqquma kimse söylerse söz / Ataı ayruğun göyniser senün öz* (268-7). *Başın kaldırur hiç bilmez bigi / Sözî söyler aslā yanılmaz bigi* “Başını kaldırır hiç bilmezmiş gibi; asla yanılmaz gibi söz söyler” (146-8). *Ne söz söylemege mecālî olur / Ne söz işitmege hālî kalur* “Ne söz söylemeye mecali olur; ne (de) sözü işitmeye hālî kalır” (20-12). *Dökilür şeker söyleyicek sözün / Gider kaygu göricek anuñ yüzün* “(O,) söz söyleyince (konuşunca) (âdeta ağzından) şeker dökülür; onun yüzünü görünce (ise) kaygı gider” (68-8).

27. “tadım + tad-” Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubu

“Lezzet, tat almak” anlamında kullanılan bu birleşik fiil grubunun tek örneği vardır: *Çü cān luṭfî hūnında tada tadım / Dēmesün ki ben ma’rifetden yadım* “Can, (O’nun) lütuf sofrasından tat alsın; (sonra) demesin ben marifetten uzağım” (3-4).

28. “turduklayın + tur-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Hareketin devam ettiğini , sürekliliğini belirtilir: *Bular yine turduklayın turalar / Yēñileyin el kılıca uralar* “Bunlar, yine durdukları gibi dursunlar; tekrar kılıçlarına el vursunlar (kılıçla savaşmaya devam etsinler)” (179-12).

29. “umu + um-” Şeklinde Kullanılanlar

Bu birleşik fiildeki “umu” kelimesi 1. Ümit, emel, arzu, dilek. 2. Beklenen şey (Dilçin, 2009: 231) anlamında kullanılır. Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunun da tek örneği vardır: *Aṇa şıgınuṭ buldı umu uman / Yanar od içinde gül ü yāsemen* “Ümit eden (Hz. İbrahim), yanar ateşin içinde gül ve yasemine, O’na sığınarak kavuştu” (8-4).

30. “uyhu + uyi-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Gözüm yummadum uyhu uyımadum / Şu içmedüm ü yèyesi yèmedüm* “Gözümü yummadım, uyku uyumadım; su içmedim ve yemek yemedim” (122-11).

31. “yağmurlayın + yağ-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Niçeme ki yağı olur ise çoḥ / Yağar ise yağmurlayın baṇa oḥ* “Düşman her ne kadar çok olur; ok bana yağmur gibi yağarsa da...” (181-12).

32. “yazu + yaz-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: *Kıgırdılar u geldi bir hoş kişi / Ki anuḥ idi yazu yazmaḥ işi* “Çağırdılar ve bir hoş kişi geldi ki onun işi yazı yazmaktı” (339-6). *Dün buçuḡı elükdürmiş iken güneşi kıyan / Gölge kıvan yazuyı yazan bize benven* (192-13).

33. “yèyesi / yèmiş + yè-” Şeklinde Kurulanlar

“Yemek yemek” anlamında kullanılan ve 12 yerde tespit edilen bu birleşik fiil grubunun bazı örnekleri şunlardır: *Gözüm yummadum uyhu uyımadum / Şu içmedüm ü yèyesi yèmedüm* “Gözümü yummadım, uyku uyumadım; su içmedim ve yemek yemedim” (122-11). *Ne şu içdüm ü ne yèyesi yèdüm / Ne bir laḥza diḡlendüm ü uyıdum* “Ne su içtim ve ne (de) yemek yedim; ne bir an dinlendim ve (ne de) uyudum” (125-6). *Kişi çün yèyesi yèyüp toḥ ola / Yaraşur ki uyhu gözine gele* “(Bir) kişi yemek yiyip tok olunca yakışır ki gözüne uyku gelsin (uyusun)” (190-6). *Yemiş yèr idi vü daḡı nesne yoh / Giderdi nitekim kıatı yaydan oḥ* “(Sadece) yemiş yerdı başka şey değil; çekilmiş yaydan ok nasıl çıkıp giderse (öyle) giderdi” (234-3).

34. “yır + yırla-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. “yır” *şarkı* “yırla-” *şarkı söylemek* anlamında kelimelerdir ve “şarkı söylemek” anlamında birleşik fiil yapar. Örneḡi şudur: *Yırın yırladı vü yerin bekledi / Sınıḡlu göḡülcüḡini ekledi* “Şarkısını söyledi ve yerinde durdu (yerini sağlamlaştırdı); kırık (hüzünlü) gönlünü ekledi (huzur buldu)” (109-6).

35. “yöre(sini) + yören-” Şeklinde Kurulanlar

“Çevresini, etrafını dolaşmak” anlamındaki bu birleşik fiil grubunun tek kullanım örneği vardır: *Deniz yöresini yörenüp kişi / Güher bulmağ anuñ degüldür işi* “(Bir) kişi deniz yöresini dolaşıp (da) mücevher bulmak işine ehil değil(dir, olamaz)” (264-8).

36. “yudım + yud(ıl)-” Şeklinde Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Anuñ buyruğınsuz adılmaz adım / Boğazdan aşağıya yudılmaz yudım* “O’nun buyruğu olmadan (bir) adım (dahi) atılmaz; boğazdan aşağıya (ise) (bir) yudum (su bile) yutulmaz (inmez)” (3-3).

3.3.1.3.38. Sıfat-Fiil Ekli Bir Kelime İle Aynı Kökten Türemiş Başka bir Kelimenin Birleşimiyle Oluşturulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda isim unsurunu oluşturan kelime, sıfat-fiil ekli olur; fiil unsuru ise bu sıfat-fiil eki alan kelime ile kökteştir. Bu şekilde kullanılan birleşik fiil grubu sayısı 6’dır: *Geçen geçdi gelmeyeni ki bilür / Demin hoş geçüren key uşlu olur* “Geçen geçti, gelmeyeni kim bilir? Zamanını güzel geçiren çok akıllıdır” (338-5). *Olacah olur anda yohdur gümān* “Olacak olur, onda hiçbir şüphe yoktur” (280-14). *Bu dördi dedüginde yokdur yalan / Nedür çäre indi çü oldı olan* “Bu dördünün dediğinde yalan yoktur; olan olduğu için (şimdi) çare nedir?” (333-6). *Çeriden ölen öldi vü kalanın / Tutup bağlayup geldi derhāl anın* “Ordudan ölen öldü, kalanını (ise) tutup bağlayıp hemen onunla (beraber) geldi” (291-5).

3.3.2. Fiil + Zarf-Fiil+Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı isim + yardımcı fiil ile ve anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil grubuyla kurulan birleşik fiil grubuna göre oldukça az sayıda kullanılmıtır; söz konusu birleşik fiil grubu sayısı tespitlerimize göre toplamda 189’dur. Aşağıda “-A-, -I-, -U-” zarf-fiil eklerine “bil-; git-, götür-, dön-, bah / bak-, geç-, gir-, git-, götür-“ vs. gibi aslında esas fiil oldukları hâlde anlam kaymasına uğrayarak hem sözlük anlamında farklı bir anlam kazanmış hem de ayrı bir anlam inceliği kazanarak yardımcı fiil durumuna geçmiş (Özkan-Sevinçli, 2012: 77) fiillerin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerin çeşitliliği dikkat çekicidir. Özkan ve

Sevinçli (2012: 77), *bil-*, *ver-*, *gel-*, *kal-*, *dur-*, *yaz-*, *koy-* gibi fiiller için *yarı yardımcı fiiller* tabirini kullanmışlardır.

3.3.2.1. Yeterlilik Fiileri

Yeterlilik fiilleri bir hareketin, oluşun, kılışın yapılabildiği, muktedir olunabildiği fiillerdir. SN’de yeterlilik fiili ile kurulan birleşik fiil grubu “-A- / -I- / -U-” zarf-fiil eki ile “bil-” yardımcı fiilden teşekkül etmiş ve sayıları 55’tir.

1. Asıl Fiil + “- A- / -I- / -U-” Zarf-Fiil Eki + “bil-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

*Kişi kim gözi göre yolu bile / Cānından nite ayru **olubile*** “Gözü gören, yolu bilen (bir) kişi, canından nasıl ayrı olabilir?” (128-3). *Şoloḥdem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşum **olubile*** “Ne zaman ki yola gireyim gölge o anda yoldaşım olabilir” (289-3). *Ya bir gün nite ansuz **olubilem*** “Ya (da) onsuz bir gün (bile) nasıl olabilirim?” (300-5). *Ḥatunlar anı nev-bahāra öger / Ki bir daḥi **görebileydük** meger* “Hatunlar, onu Nev-bahâr’a över ki bir (kez) daha onu görseydik meğer (derler)” (93-6). *Ki çine degin **uçabilür** uzaḥ* “...Ki Çin’e kadar (bir) uzaklığa uçabilir” (203-13). *Dilin ağzı içinde **tutabilen*** “Dilini ağzının içinde tutabilen...” (244-13). *Eger biḡ ola göñül yā hoḡ ola yüz biḡ cān / Fedāyidi **ēdebilseydüm** aḡa ḡurbānı* “Eğer bin gönül yahut yüz bin can olsa ona kurban edebilseydim, feda idi (yine de ona)” (82-7). *Aḡabilürsin ḡikāyet niçe* “Hikâye nasıldır? Tahmin edebilirsin” (265-7). *Ṭutam sırruḡı **gizleyüblesin** / Gözüḡ yaḡuḡı niçesi silesin* “Tutalım ki sırrını gizleyebildin ya gözyaşını nasıl sileceksin (bu mümkün değil ki)?” (80-1). *Dēyibilmezem vaḡfını niçedi* “Vasfi nasıldı? diyemem” (172-5). *Döner bu felek dembedem gün-a-gün / Nite **benzeyübile** bir güne gün* “Bu felek, anbean, çeşit çeşit döner(ken) bir gün, bir güne nasıl benzeyebilir?” (178-3). *Benüm ile ḡalanı ben bileven / Özümden nite **ayırabileven*** “Benimle kalanı ben bilirim; (onu) kendimden nasıl ayırabilirim?” (187-15). *Aç ādem ki ḡalvetde bula öyün / Nite **saḡlayubile** oruç ayın* “Aç adam ki gizli bir yerde yemek bulsa nasıl (olur da) oruç ayına dikkat edebilir?” (216-11). *Niçe **bekleyübile** aç ḡurt aḡıl* “Aç kurt, nasıl aḡılı bekleyebilir?” (216-14). *Üçünci gün aḡa **varibilevüz** / Yēl oḡat olursa **ēribilevüz*** “Üçüncü gün ona varabiliriz; zaman uygun olursa (fırsat bulabilirsek) ulaşabiliriz” (218-6). *Nola ger varup gösteresin ḡāha / Ki **yētüribile** buḡa*

bahā “Eğer varıp şaha göstersen ki (şah da) buna paha biçse ne olur (ki)?” (265-1).
Kime karşı söyleyüblem sözüm “Sözümü kime karşı söyleyebileyim?” (375-4).

3.3.2.2. Uzaklaşma Fiilleri

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4’tür. SN’de uzaklaşma fiilleri “-I- / -U-” zarf-fiil ekleri ile ondan sonra gelen “git-” ve “götür-” yardımcı fiilleri ile kurulanlardan oluşmaktadır.

1. Asıl Fiil + “-I- / -U-” Zarf-Fiil Eki + “git-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Nakḳāṣ dēdi ṣeh-zādeye nēdevüz / Ki fağfūrı biz ḳorḥudı gidevüz “Nakkaş, şehzadeye; ne yapalım ki biz, Fağfur’u korkutarak gidelim” (61-15). *Ṭurup zār u zār aḡlayu gıtdiler / Böğürdiler çok fiḡān itdiler* “(Ayağa) kalkıp zar zar ağlayarak gittiler; acıyla bağırdılar, çokça feryat figan ettiler” (360-3). *Gelüp aḡlayu giderem gülmedüm / Çü bir gün murādum ile olmadum* “Bir gün (olsun dünyada) muradıma ermedim, gülmedim; (bu yüzden) gelip ağlayarak giderim” (376-10).

2. Asıl Fiil + “-a- / -u-” Zarf-Fiil Eki + “götür-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan *uzaklaşma fiillerinin* çok az örneği vardır: *Otuz bedre altun daḡı getirür / Ki her bedre bir ḳul ala götürür* “Otuz bedre altın daha getirir ki her bedre (altını) bir kul alıp götürür” (72-9).

3.3.2.3. Süreklilik Fiilleri

Bu şekilde kurulan birleşik fiil gruplarının sayısı 127’dir. Bu kullanımla en fazla kullanım sayısına ve çeşitliliğe sahiptir. Süreklilik fiilleri; -adından da anlaşılacağı üzere- bir hareketin, oluşun, kılışın başlayıp devam ettiğini, sürdüğünü ifade eden fiillerdir.

1. Asıl Fiil + “-U-” Zarf-Fiil Eki + “dön-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir ve unsurların yeri değişmiştir: *Süheyli bulımadı vü tızcegin / Gērü döndi segirdü aṇa degin* “Süheyl’i bulamadı ve hemencecik ona kadar koşturarak geri döndü” (163-15).

2. Asıl Fiil + “-U-” Zarf-Fiil Eki + “bah- / bak-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: *Hemān laḥza ṣāh oturu oturu / Becid bahdı birkaç kıza degirü* “Hemen (o) anda şah otura otura kıza birkaç kez dokunaklı (bir şekilde) baktı” (143-7). *İki oğluna bahdı kıya kıya / Egirdü bakar kimse kim kaçıya* “İki oğluna öfkeyle baktı; (zira) (bir) kimse kızarsa (kızdığı kimseye) ters ters (sertçe) bakar” (143-10).

3. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-Fiil Eki + “başla-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Degül sehl iḥen müşkil iş işledüñ / Key etdüñ mi yavuz ola başladuñ* “Kolay değil, çok zor (bir) iş yaptın; iyi yaptın mı kötü olmaya başladın” (174-4).

4. Asıl Fiil + “-A- / -I- -U-” Zarf-Fiil Eki + “dur- / тұr-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 22’dir. Diğerlerine oranla oldukça fazla kullanım sayısına sahip olan bu birleşik fiil grubunun bazı örnekleri şunlardır: *Gelidurgıl beni eglegil* “Gel beni eğlendir” (219-2). *Göre tura idüm yürüycegez / Bu göñlüm meger döleneydi* biraz “Göreydim yürüyünce; o zaman bu gönlüm biraz rahatlardı” (128-1). *Bilürem anam anar ola beni / Nite kim aña tūruram ben anı* “Biliyorum (ki) anam, anar beni; nitekim ben (de) onu anar dururum” (345-1). *Bunı dēyeturur iken vērdi cān* “Bunu dediği esnada can verdi” (364-10). *Ki şārdan yaña kopdı kavğa katı / Belinleyü tūrdı vü bindi atı* “...Ki şehirden yana büyük bir kavga çıktı; (uykusundan) irkilerek kalktı ve ata bindi” (238-4). *Belinleyü tūrdı girdi şāra* “İrkilerek uyandı, şehre girdi” (162-15). *Bilüñ kim gözedüduran iş ucın / Gerek kim götüre niçenüñ gücin* “İş sonunu hesap eden (kimse), nicelerin zorluğunu gidermeli, (bunu) bilin!” (357-4). *Bu hunda dökilü durur dürlü aş* “Bu sofrada türlü aş sunulur” (150-3). *Eyitdi örü tūr düz yelken* “Ayağa kalk, yelken kur, dedi” (212-8). *Dēdi oğlan ēy atam anam anıl / Umadurun beni beş altı yıl* “Oğlan; ey babam, anam, sakın (olun); beni beş altı yıl bekleyedurun, dedi” (55-2). *Dañı bir eyü bağ taht ırmağa / Ki bağa dura oturan ırmağa* (90-1). *Bağadurur iken gözi oldı tuş / Görür hücre içinde bir tūrfe kuş* (203-12). *Bu ‘ālem içinde bulunan kişi / Gerek bile kim dönedurur işi* (366-13). *Ki oñşayadur göñlüñi eglegil / Bu bendin yaña az azın egil* (117-14).

5. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-Fiil Eki + “düş-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Çü zulmet başa düşdi nûrî şara / Ol iki gök arası oldu kâra* “Karanlık, nuru sarıp düşünce (karanlık olunca) o iki göğün arası karanlık oldu” (230-14).

6. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-Fiil Eki + “geç-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Eger yüz kişi türgen oğ atadı / Aşa geçmeyedi aş batadı* “Eğer yüz kişi yüz gün (sürekli) ok atsaydı (buna rağmen) (ok) aşarak geçmez, aşatar (kalırdı)” (140-2).

7. Asıl Fiil + “-A- /-I- / -U-” Zarf-fiil Eki + “gel-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 18’dir: *Nedür çâre her bir toğan öliser / Bu böyle olıgeldi vü olısar* “Çare nedir (ki) her bir doğan ölecek; bu böyle olageldi ve (böyle de) olacak” (356-3). *Ṭuru geldi yerinden vü oldı revân* “Yerinden kalktı ve yürüdü” (33-9). *Sevinü gelür katına görmege* “Sevinip gelir huzuruna (onu) görmek için” (45-7). *Ṭuru geldi oturdı dēdi ata / Çü ben dahı binmeyiserven ata* “Ayağa kalkarak geldi, baba; ben de ata binmeyeceğim için... dedi” (51-14). *Kişi geldi fağfûrî tîz okıyu* “(Bir) kişi çabucak Fağfur’u çağırarak geldi” (76-13). *Apansuz duru gel odasına var* “Apansızın kalkarak gel (ve) odasına ulaş” (143-13). *Nite oldı isteyü geldün ‘aceb* “Nasıl oldu (da) isteyerek geldin acaba?” (146-10). *Elin duta geldi süheyle degin* “Elini tutarak Süheyl’e kadar geldi” (66-4). *Ṭola geldi bağ içi müşk ü ‘abîr* “Bahçenin içi misk ve abirle (güzel kokuyla) doldu” (103-11). *Denizden çıka geldi* “Denizden çıkarak geldi” (256-2). *Çıka geldi gevherler alubanın* “Mücevherler alarak çıkageldi” (322-14). *Uyandı görür at yoğ boş eli / Gözi kan tolageldi nola hâli* “Uyandı, atın yok olduğunu, elinin (ise) boş olduğunu gördü; gözü kan doldu, (şimdi) ne olacak hâli?” (277-9). *Çîn kavmi geldi elinden kaya* “Çin kavmi ondan usandı” (298-12).

8. Asıl Fiil + “-A- / -U-” Zarf-Fiil Eki + “getür-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 5’tir: *Gözedü getür çünki güneş bata / Gece ola vü halk kamusı yata* “Güneş batıp, gece olunca ve halk hepsi yatınca (onu) gözetleyerek getir” (123-7). *Ne yazı dēr idük ne tağ ne kaya / Getürmiş idük çevre ili kaya* “Ne ova, ne dağ ne (de) kaya derdik; çevre(deki) il(ller)i bezdirmiştik”

(285-13). *Nakḳāṣ dēdi gitme birazcuk otur / Bu ṣāh-zādenūḡ gönlin ala getir* “Nakkaş, gitme birazcık otur; bu şehzadenin gönlünü al, dedi” (67-11).

9. Asıl Fiil + “-u-” Zarf-Fiil Eki “gez-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Anı isteyü gezdüm inen öküş / Yürüdüm tağ u taş iniş yokuş* “Onu isteyerek gezdim çok fazla; dağ taş, iniş yokuş(larda) yürüdüm” (327-5).

10. Asıl Fiil + “-U-” Zarf-fiil Eki + “gir-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Süci başdayidi vü elde ayağ / Yügürü girüp geldi bir kul bayağ* “İçki başta ve kadeh elde (olduğu hâlde) önceki bir kul hızlanarak (içeri) girdi” (294-4).

11. Asıl Fiil + “-A- / -U-” Zarf-fiil Eki + “git-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 6’dır: *Gözetdüm hāverān yolına düşüp / Giderler katarlayu katı eşüp* “Haveran yoluna düşüp gözettim (bekledim); atları hızlıca sürüp, katarlayıp giderler” (294-6). *Gemi bunca yeller bulıcağ nede / Kıyās eylegil niçe uça gide* “Gemi bu kadar yel bulunca ne yapar? Nasıl uçup gider? (Bunu) kıyasla” (253-2).

12. Asıl Fiil + “-A- / -I- / -U-” Zarf-fiil Eki + “gör-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 46’dır. Oldukça fazla sayıya sahip olan bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Müsülmānlık işin ilerü getir / Müsülmān olgör ferāğat ötür* “Müslümanlık işini ileri getir; Müslüman oluver, feragattan geç!” (9-3). *Hem olmayıgör cahile hem-nişîn / Ki cāhil kişi bilmez olur işin* “Hem cahille aynı yerde oturma ki cahil işini bilmez olur!” (361-10). *Baḡîl olma vü tar dirilmeyigör* “Cimri olma, kıtlık içinde de yaşama!” (18-1). *Eger şorar iseñ ki eylük nedür / Eyü söyleyügör ü etmek yêdür* “Eğer iyilik nedir (diye) sorarsan iyi (söz) söyle ve ekmek yedir (derim)” (18-6). *Sen evmeyigör şoñ uci göresin* “Sen acele etme sonunda göreceksin” (97-12). *Dēdi ağlamağun hîç aşşısı yoğ / Biraz şabrêdegör ü kayırma çoğ* “Ağlamanın hiçbir faydası yok; biraz sabret ve çok kaygılanma, dedi” (292-7). *Pes eylük edegör ü karşı şına* “Sonra iyilik et ve karşı(dakini) sına” (343-4). *Gücün yêdügince işitgil bunı / Sen andan kaçagör kova ol seni* “Gücün yettiği kadar bunu

dinle; sen ondan kaç, (bu defa) o seni kovalayacak” (22-8). *Pes eydür bu olmaya tırmağ yeri / Gidegör uşşuñ var ise yüri* “Sonra, burası durmak yeri değil; git, aklın var ise yürü!” (152-4). *Güygördiler üzeñü gerdiler* “Beklediler (sonra) üzengi gerdiler” (167-13). Bir *añlayugör ne olısar çāresi* “Hele anla, çaresi ne olacak?” (178-15).

13. “Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “götür-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Otuz bedre altun dahı getirür / Ki her bedre bir kıl ala götürür* (72-9).

14. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “ilt-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Yarın toylar u éve iltür bizi / Budur niyyeti vü işi vü sözi* “Yarın bize ziyafet verir ve hızlıca gönderir; niyeti, işi ve sözü böyledir (onun)” (138-13).

15. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “iste-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Çü vèrdi süheyl istedügin uma / Hemân lahza ol çıkmış idi dama* “Süheyl’i umarak istediğini verdi; hemen (o) anda o, dama çıkmıştı” (114-15).

16. Asıl Fiil + “-u-” Zarf-fiil Eki + “kal-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: *Çü kendözine yanu yanu kıla / Hemîn bir ‘aşāya tayanu kıla* “Kendisine yana yana kalır; hemen bir asaya dayanıp kalır” (211-9). *Cühūd anda kim yatukalmış idi / Uyıdı şanasın ki ölmüş idi* “Cühūd, orada yatıp kalmıştı; uyudu (ama) sanki ölmüştü” (224-1).

17. Asıl Fiil + “-A-” Zarf-fiil Eki + “kat-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Utandum gèrü çıhdum éve éve / Yazuhdur anı katmayalum kova* “Utandım, tekrar koş a koş (dışarı) çıktım; yazıktır, onu kovmayalım” (145-9).

18. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “ko-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Revân indi vü kıza kodı atın / Ki gölgelene aldı tırdı kıtın* “Hemen indi ve atını kazığa bağlayarak (oraya) bıraktı, sonra gölgelenerek (orada) yer aldı durdu” (235-9).

19. Asıl Fiil + “-u-” Zarf-fiil Eki + “söyle-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 2’dir: *Başın götürüp ağlayu söyledi* “Başını kaldırıp ağladığı hâlde (şöyle) söyledi...” (45-2). *Bilüp bilmeyüp buşmağ olmaz eyü / Gerek sözi söyleyeler anlayu* “Bilip bilmeden öfkelenmek iyi olmaz; sözü anlayarak söylemek gerek” (174-9).

20. Asıl Fiil + “-u-” Zarf-fiil Eki + “tut-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Uzadu tutup bakıcağ nevbahâr / Ne görür görür bir ‘aceb ulu şâr* “Nev-bahâr, uzun uzadıya bakınca (bir de) ne görsün; bir acayip büyük şehir görür” (237-13).

21. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “uç-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Yëyilüp yërünnden yële uçmağıl / Tuz etmek haqın yabâna saçmağıl* “Nankörlük edip (de) yerinden hızlıca kalkıp uçma (gitme); tuz ekmek hakkını boşa çıkarma (nankörlük etme)!” (20-1).

22. Asıl Fiil + “-A- / -ü-” Zarf-fiil Eki + “var-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4’tür: *Atı şanayidün bir kuş idi / Uça vardı vü kal‘aya düşdidi* “Atı sanki bir kuş idi; uçtu ve kaleye düştü” (299-14). *Atama dër isem kıomaya beni / Bilürem ki isteyü varam anı* “Babama dersem beni bırakmaz; bilirim ki onu isteyip gitmeliyim” (254-2). *Geliser bilürem tama nevbahâr / İşün nedür anı sen isteyü var* “Biliyorum, Nev-bahâr dama gelecek; işin nedir? Onu sen isteyerek git” (123-8). *Vëreyim saña uşda māl u çeri / Yola düş ü isteyü var buları* “İşte sana mal ve ordu vereyim; (sen) yola düş ve bunları isteyerek git” (186-11).

24. Asıl Fiil + “-i-” Zarf-fiil Eki + “yaz-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Dürişdi vü çok dürlü reng ezdidi / Ki ol şürete beñzedi yazdıdı* “Çabaladı ve çok türlü renk ezdi ki o surete benzeterek yazdı (o surete benzer resim çizdi)” (248-13).

3.3.2.3.24. Asıl Fiil + “-a-” Zarf-fiil Eki + “yori-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Çîn kavmi geldi elinden kaya / Dönüp kaçıyorur iken yakaya* “Dönüp kayaya kaçarken Çin kavmi ondan usandı” (298-12).

3.3.2.4. Tezlik Fiilleri

Tezlik fiilleri bir hareketin, oluşun, kılışın çabucak ve hızlıca yapıldığını ifade eden fiillerdir; SN’de bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 21’dir ve bu fiilin yardımcı fiili “-vêr-” fiilinden oluşmuştur.

1. Asıl Fiil + “-I- / -U-” Zarf-fiil Eki + “-vêr-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Ol arada bünyâd urivêreyim / Süheylî ben öz katuma dêreyim “Orada (bir şey) inşa edeyim; Süheylî’i ben kendi huzuruma getireyim” (88-11). *Bu teşvîş elinden beni hem sen al / Baña öğredüvêr ü tedbîr al* “Sen, beni bu karmaşıklık elinden kurtar; bana öğret ve (sen de) tedbir al!” (113-8). *Hemîn saçlarının bölüğün aña / Şunivêrdi vü meyli andan yaña* “Hemen saçlarının bölüğünü ve meylini ondan yana sunuverdi” (117-13). *Baňa yol bulvêre azmış iken* “(Yoldan) azmışken (o) bana yol buluversin!” (196-11). *Karavaşuñ gel şatalum aña / Ne dilersen alivêreyim saña* “Gel, cariyeni satalım ona; ne dilersen alıvereyim sana” (209-2). *Baňa nola ger bir bulvêresin / Şatarlar ise hem alivêresin* “Ne olur, (onu) bana bir buluversin; satarlarsa (da) alıveresin!” (219-6). *Eger sen aña yol dêyüvêresin / Anuñ guşşasını yêyüvêresin* “Eğer sen ona yol göstersen onun sıkıntısını çekmiş olursun” (233-5). *Bulvêrdi bir koca usta nakkâş* “Bir yaşlı, usta nakkaş buluverdi” (243-4). *Kakıdı kapup koyuvêrdi atı* “Öfkelendi, kapıp koyuverdi atı” (249-3). *Saňa gösterivêrûrem uşda yön* “İşte, sana yön gösteriveriyorum!” (258-11).

3.3.2.5. Kelime Tekrarı Yoluyla Yapılan Asıl Fiil + Zarf-fiil + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubu

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubunda asıl fiilin zarf-fiil ekinden sonra tekrar edildiği görülür. Burada yardımcı fiil olan ikinci unsurun asıl fiilin anlamını kuvvetlendirdiği, sürekliliğini sağladığı görülmektedir. Şöyle ki:

1. “-diğ-” + “-ü-” Zarf-fiil Eki + “-diğ-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Buyurdi ki öñine hûn çekdiler / Ağırladılar u diğü diğdiler* “Buyurunca önüne sofrayı getirdiler; ağırladılar ve sessiz oldular” (308-3).

2. “-küs-” + “-ü-” Gerundium Eki + “-küs-” Yardımcı Fiili Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Esirge beni ne küsersin küsü / Şakın kim açılmasun işbu busu* “Esirge beni ne küsüp duruyorsun! Sakın ki açılmasın bu pusul!” (127-4).

3. “-yan-” + “-U-” Zarf-fiil Eki + “-yan-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

“Yan-” fiili “Yanmak; dönmek vazgeçmek; tehdit etmek, korkutmak; yaymak; şikâyetle bulunmak; yana dönmek, meyletmek” (Paçacıoğlu, 2016: 735/736) anlamlarındadır. Dilçin bu birleşik fiile “Dert yanmak, şikâyetle bulunmak” (2009: 702) anlamını vermiştir; ancak verdiğimiz örneklerde Dilçin’in verdiği anlamdan başka iki anlam daha vardır: *Kimesne aña yanmadın hiç yanu / Yüridi gümürdenü vü söylenü* “(Hiç) kimse ona hiç yanmadan (yanıp yakılmadan, acımadan) (o) yürüdü homurdana söylene yürüdü” (152-7). *Yavuzlık kişi hakkına şanmadum / Yalan söze uyup yanu yanmadum* “Kişi hakkında (insanlarla ilgili) kötü (bir şey) düşünmedim; yalan söze uyup (da) şikâyetle bulmadım (dert yanmadım)” (355-12). *Çü düşmen kimseye yanu yanur / Uyur bulıcağ fırsatı uyanur* “Düşman, (bir) kimseye dönecek (gerisin geri) geri dönecek olursa; (o kimseyi) uyur (hâlde) bulunca fırsatı uyanır (düşman için bir fırsat çıkar)” (223-6).

3.3.2.5. Yarı Tasvir Fiilleri

Bunlar asıl fiil + -Up / UbAn zarf-fiil eki + yardımcı fiil şeklinde oluşmuş birleşik fiil çeşididir. Bu şekilde kurulan kelime grubu sayısı toplamda 104 tanedir; bunlardan 93 tanesi “-Up” zarf-fiil eki ile, 11 tanesi ise “-UbAn” zarf-fiil ekiyle kurulmuştur.

3.3.2.5.1. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulanlar

1. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-fiil Eki + “-al-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu fiil sayısı 5’tir. 3 örneğini veriyoruz: *Kitābı elinden şunup aldum / Okıdum u bir dem taña kıldum* “Kitabı, elinden uzanıp

aldım; okudum ve bir anlığına şaşakaldım” (23-14). *Kopuzın şunup aldı vü düzdi ol / Ne düzmek ki ‘akluş evin bozdu ol* “Kopuzunu uzanıp aldı ve onu düzdü (ayarladı); ne düzmek ki aklın evini bozdu (insanın aklını aldı) o!” (107-7). *Şunup dizine aldı ol dem başın / Yişi birle süheyl sildi yaşın* “O zaman başını uzanıp dizine aldı; Süheyl yeni ile gözyaşını sildi” (310-7).

2. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-fiil Eki + “bağla-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: *Günāhum benüm ancağ işbuyidi / Tutup bağladılar ki hoş buyidi* “Benim günahım ancak buydu; tutup bağladılar ki hoş, buydu” (327-10).

3. Asıl Fiil + “-up” Zarf-fiil + “çek-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Gerek kavrayup duta kızuñ kolin / Tutup çekdi ammā şakalı kılın* “Kızın kolunu tutup kavraması gerekti; (ama) sakalının kılını tutup çekti” (225-12).

4. Asıl Fiil + “-up” Zarf-fiil + “çık-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 1’dir: *Alup çıktı çinden girdi yola / Gider şonra işidesin kim nola* “(Onu) Çin’den alıp çıktı yola girdi (yola koyuldu); gider, dinle (ki) sonra ne olacak?” (189-3).

5. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil + “dön-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir. Burada iki unsurun yer değiştirdiği görülür: *Savaş istenür dün ü gün baş açup / Yağıdan bular dönmemişdür kaçup* “Korkusuz olup gece gündüz savaş istenir; bunlar düşmandan kaçıp dönmemiştir” (64-6).

6. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “dut-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4’tür. 2 örneğini veriyoruz: *Gerek kavrayup duta kızuñ kolin / Tutup çekdi ammā şakalı kılın* “Kızın kolunu tutup kavraması gerekti; (ama) sakalının kılını tutup çekti” (225-12). *Şunup dutdılar bağladılar elin / Tonın soydular eylediler yalın* “Uzanıp tuttular elini bağladılar; elbisesini soydular, çıplak ettiler” (299-6).

7. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “ér-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir: *Süheyli yerinde nite görmedi / Dönüp nev-bahāra varup érmedi* “Nasıl (da) Süheyl’i yerinde görmedi;

dönüp, Nev-bahâr'a varıp ermedi (ulaşmadı)?" (251-15). *Bu tozup éren erene kim tura / Bu tozumuzı tız göge şavura* (169-5).

8. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “geç-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2'dir: *Çerimüz niçün böyle gafıl ola / Ki yağı gelüp geçmege yol bula* “Ordumuz neden böyle gafıl olur ki düşman, gelip geçmeye yol bulur (fırsat bulur)” (64-3). *Bunun bigi yêrde ki kuş uçmaya / Âdem oğlanı uğrayup geçmeye* “Kuşun (bile) uçmadığı bunun gibi (bir) yere insanoğlu (da) uğrayıp geçmez” (256-15).

9. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “gel-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 5'tir. 3 örneğini veriyoruz: *Girüp geldi elinde bir hoş kitāb / Anı göricek eyledüm çok itāb* “Elinde bir hoş kitap (olduğu) hâlde girip geldi; onu görünce çok öfkelen dim” (21-14). *Hemānden girüp geldi bir hoş karı / Karısa ne var yüzi aydan arı* “Hemen (o) anda bir hoş kadın girip geldi; kadınsa ne var? Yüzü aydan (bile) arı” (111-9). *Denizden çıhup geldi bir bahrî yunt / Yêli yumşacuğidi tuynağı kunt* “Bir deniz kırsrağı denizden çıkıp geldi; yeli yumuşacık, toynağı sertçeydi” (254-11).

10. Asıl Fiil “-up” Zarf-Fiil Eki + “getür-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2'dir: *Sarāyına alup getürüben / Üçi bir arada oturuban* “Sarayına alıp getirerek; üçü bir arada oturarak...” (350-5). *Tutup uş getürdiler ü gitmedüm / Bilürven ki ayruhsı suç étmedüm* “İşte, tutup getirdiler ve gitmedim; biliyorum ki başka suç işlemedim” (274-1).

11. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “gez-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2'dir. 1 örneğini veriyoruz: *Diler kim cihānı tolanup geze / Göre her ne kim görünür göze* “Diler ki dünyayı dolanıp gezsin; göze her ne ki görünür(se) görsün” (59-3).

12. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “gör-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubunun asıl unsuru genelde *bağ-* fiilinden yardımcı unsuru ise *gör-* fiilinden oluşmaktadır ve kullanım sayısı 10'dur. Birkaç örneğini veriyoruz: *Bakup gördi ki ol yüzi kim ay u gün / Görürse yüregine ura döğün* “Bakıp gördü ki o yüzü ay ve güneş(e benzeyen güzel), görünce yüreğine yara açar” (100-3). *Bakup gördi çindin yaña kopdı toz / Kopardı kızıl yañağı oldu boz* (169-3). *Bakup gördi kim ol biraz sehl yêr / Öginde meger utanur ola dêr* (280-5).

13. Asıl Fiil + ”-Up-” Zarf-Fiil Eki + “git-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 23’tür: *Bu resme iki menzile yètdiler / Kavüm döndi bular varup gittiler* “Bu şekilde iki menzile ulaştılar; kavim döndü, bunlar varıp gittiler” (55-9). *Dèdi yègrek oldur ki şabr èdesin / Yaramaz ki rüsvây olup gidesin* “İyisi şudur ki sabredesin; yaramaz ki rüsva olup gidesin” (104-13). *Oturdılar içkiye kuruldı bezm / Turup gitmege ètmedi kimse ‘azm* “İçki içmek için oturdular, meclis kuruldu; kalkıp gitmeye kimse azmetmedi (niyetlenmedi)” (140-6). *Beni kıo ki kıatunđa olavanın / Kıoyup gitmeyeven tã ki ölevenin* “Beni bırak ki huzurunda olayım; ölene kadar (da) bırakıp gitmeyeyim” (141-15). *Ne var degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Aç ve yalın değilsem (bunda) ne var? Her yıl bu yolu gelip giderim” (209-5). *Cühüd ol gece dağı yarındaşı / Sürüp gitti giderdi gör niçesi* “Cühüd, o gece ve gündüz gör nasıl (da) sürüp gitti?” (214-12). *Dönüp gitti inen degül midi tañ / Biraz geçicek çünkü atdıdı tañ* “Dönüp gitti, çok şaşırtıcı değil miydi? Çünkü biraz geçince şafak söktü” (234-1). *Çıhup gitti kaytās odasına* “Kaytas, kendi odasına çıkıp gitti” (267-1). *Süheyl ol arada çün tutdılar / Şāh-ı haverāna alup gittiler* “Süheyl’i orada yakalayınca Haveran şahına alıp gittiler” (301-1). *Gerek bu gece bunda zevk èdevüz / Murād ile tañla turup gidevüz* “Bu gece burada zevk etmeliyiz; murada kavuşma hevesiyle sabahleyin kalkıp gitmeliyiz” (221-15).

14. Asıl Fiil + “-up“ Zarf-Fiil Eki + “((y)ırla-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 4’tür. 3 örneğini veriyoruz: *Çalup ırladı şāhdan utanmadı / Göñül kalmadı kim oda yanmadı* “Çalıp söyledi, şahdan utanmadı; yanmayan (etkilenmeyen, hüznlenmeyen) gönül kalmadı” (82-8). *Çalup ırlağıl yukaru bakmağıl* “Çalıp söyle, yukarı bakma” (95-7). *Kopuzı düzüp zağme urdı kıla / Çalup yırladı kopuzı ile bile* (86-11).

15. Asıl fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “iç-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 11’dir: *Süheyl anı gördi ki eyle diler / Alup içdi işret eylediler* “Süheyl, onu gördü ki öyle diler; alıp içti, eğlendiler” (283-1). *Ki yèyüp içeydüm dünin günin / İşideyidüm bu kopuzın ünin* (36-2). *İki üç gün*

anuy ile olasız / Yèyüp içüp oynayasız gülesiz “İki üç gün(lüğüne) onunla (birlikte) olasınız; yiyip içip, oynayıp gülesiniz” (56-14).

16. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “kaç-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan birleşik fiil grubu sayısı 6’dır. 4 örneğini veriyoruz: *Veger diriyise niçün biz anı / Koyup kaçavuz nāmūsumıuz kanı* “Eğer canlıysa biz neden onu bırakıp kaçalım; bizim namusumuz nerede?” (171-2). *Ayah diredi elden alımadı / Dönüp kaçdı ortada kalımadı* (299-3). *Dedi bağla belün sözün açmağa / Bahāne getürme furup kaçmağa* “Sözünü söylemek için hazırlan; kalkıp kaçmak için bahane arama, dedi” (322-9). *Ki atama şatmış iken ol kıızı / Alup kaçdı aldıadı yavlaḥ bizi* “...Ki babama satmışken kıızı; (onu) alıp kaçtı, bizi çok fena kandırdı” (329-9).

17. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil + “kal-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir: *Bakup gördi ḥayrān olup kaldıdı / Çok ağladı vü çāresüz oldıdı* “Bakıp gördü hayran olup kaldı; çok ağladı ve çaresiz oldu” (262-9). *Ol arada ki uyuyup kaldıdı / Çün zengî elinden atı aldıdı* (277-8).

19. Asıl Fiil + “-üp” Zarf-Fiil Eki + “koş-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 3’tür. Bunlar, *Düzüp koş-* (hazırlamak, ayarlamak) şekliyle görülmektedir: *Bugün kim gidicek cihāndan yarın / Düzüp koşmuş ola varacak yerin* “Bugün yarın dünyadan gidince (öleceği için) (bir kimse) varacağı yerini hazır etmeli (oraya hazırlık yapmalı)” (368-5). *Düzüp koşup ışmarla nakḳāşa hep / Ki oñarsun işlerini ḥaḳ çalap* (54-12).

20. Asıl Fiil + “-üp” Zarf-Fiil Eki + “otur-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir: *Gelüben çü ol tahtı ḥavḫı görür / Gelüp göñline hoş geçüp oturur* “Gelip o tahtı, havuzu görür; gönlüne hoş gelip (gönlü de razı olup) geçip oturur” (90-15). Kelimelerin arasına -bu örnekte de görüleceği üzere- başka unsurlar girebilir: *Eger tîzcek oğlumu getüresin / Geçüp tahtum üstine oturasın* “Eğer oğlumu hemencecik getirirsen tahtıma geçip oturursun” (54-1).

21. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “usan-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: Burada unsurların yer değiştirdiği görülür: *İşi ‘adl hükmi revân hulķi hûb / Yüzünden kişi hîç usanmaz bahup* “İşi adalet, hükmü süren, tabiatı güzel; hiç kimse yüzüne bakıp usanmaz” (318-15).

22. Asıl Fiil + “-up” Zarf-Fiil Eki + “uyu-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: Burada iki unsurun yer değiştirdiği ve aralarına başka unsurların girdiği görülmektedir: *Meger şāh-ı çînün kıızı nev-bahār / Uyurken döşekde yatup ol nigār* “Meğer Çin şahının kızı Nev-bahâr, o sevgili, döşekte yatıp uyurken...” (59-12).

23. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “yat-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir: *Geçen gece cāndan ırup gitmişüz / İhen qorhup u key arup yatmuşuz* (215-13). *Düşüp yatur idi ne ‘aql u ne fehmi / Ne hūş ne fikr ü ne tedbîr ne vehm* (104-6).

24. Asıl Fiil + “-üp” Zarf-Fiil Eki + “üz-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Çeküp üzdi örkini vü anşuzın / Çapındı idi aña ol kendözin* (254-13).

25. Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + “var-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir: *Selāmını aldı vü oturdı gērü / Geçüp vardı andan yigit ilerü* (279-11). *Girüp vardı ol dem cühüd anşuzın / Dahı dürlü eylemiş idi sözün* (211-11).

26. Diğer Asıl Fiil + “-Up” Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiillerle Kurulanlar

Yukarıda saydıklarımız haricinde SN’de başka “-Up” zarf-fiil eki + yardımcı fiillerle kurulan yarı tasvir fiiller de vardır: *Haka kıldı şükr ü du ‘ā šenā / Sürüp çünkü yaklaştı şar katına* (237-15). *Diledügi bigi oda düzdügin / Adadan adaya alup gezdügin* (328-7). *Yanıldum dēyü kendözine katı / Kağıdı kapup koyuvérđi atı* “Yanıldım diye kendisine çok kızdı; atı kapıp bırakıverdi” (249-3). *Dönüp ardına bakmaz u söylemez / Dēyeydün ki hîç iltifat eylemez* (159-3). *Süheylün ben yüzün görmeyüp ölem / Kayu bundan ayruhsı yoh kim nolam* (230-10).

3.3.2.5.2. Asıl Fiil + “-UbAn / UbAnIn” Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulanlar

1. Asıl Fiil + “-üben” Zarf-Fiil Eki + “ağla-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: *Eger sen işidüben ağlayasın / Kıyās eyle kim niçe tanılayasın* “Eğer sen işitip anlarsan kıyas et ki nasıl (da) şaşırıp kalırsın?” (249-15).

2. Asıl Fiil + “-üben” Zarf-Fiil Eki + “düş-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: *Süheylün atı sürçüben düşdi / Hemāndem yağı üstine üşdidi* “Süheyl’in atı sürçüp düşünce düşman, hemen üstüne üşüştü” (299-5).

3. Asıl Fiil + “-UbAn ” Zarf-Fiil Eki + “ër-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 2’dir. Burada iki unsur arasına başka unsur girmiştir: *Varuban tapusına èrmek gerek / Anuñ kutlu yüzini görmek gerek* “Huzuruna vararak ulaşmak gerek; onun kutlu yüzünü görmek gerek” (57-4).

4. Asıl Fiil + “-UbAn / UbAnIn” Zarf-Fiil Eki + “git-“ Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 3’tür: *Ne çäre kılam şimdi yā nêdeven / Meger şārı koyubanın gideven* “Ne çare edeyim ya (da) ne yapayım? Meğer şehri bırakıp gideyim” (63-13). *Yëyüp içüp ol gece zevk êtdiler / Güneş kalkıcak turuban gittiler* “Yiyip içip o gece eğlendiler; güneş kalkınca (yükselince) kalkıp gittiler” (89-1). *Qazanur eyü ad koyuban gider / Gêrû komaga mālî irküip nêder* “İyi (bir) ad (nam, ün) kazanır, (onu) bırakıp gider; malı geride bırakmak için toplayıp ne yapar (ki)?” (21-14).

5. Asıl Fiil + “-uban-” Zarf-Fiil Eki “gül-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiill grubu sayısı 1’dir: *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Yëyüp içüp oynayuban güldiler* “Büyük küçük beyler (hepsi) geldiler; yiyip içip, oynayıp güldüler (eğlendiler)” (30-10).

5. Asıl Fiil + “-üben” Zarf-Fiil Eki + “kaç-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: *Degülven kuş u uçağa yaramaz / Gerü dönüben kaçmağa yaramaz* “Kuş değilim ve uçamam; geri dönüp kaçmaya (da) kudretim yok” (115-9).

6. Asıl Fiil + “-UbAn” Zarf-Fiil Eki + “var-” Yardımcı Fiili İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan yarı tasvir fiil grubu sayısı 1’dir: *Düşüp illere isteyüben varam / Meger kandası yüzini bir görem* “Düşüp illere isteyerek gideyim; meğer neredeyse yüzünü bir (kez olsun) göreyim” (249-5).

3.3.3. Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Birleşik fiil grubu 6929 defa kullanımıyla sadece belirtme grupları içinde değil bütün kelime grupları içinde en fazla kullanıma sahip olan kelime grubudur; aşağıda birleşik fiil grubu ile ilgili detaylı sayısal ve yüzdelik oranlar gösteren tablolar ve şekiller verilmiştir. Şöyle ki:

Tablo 1.7. Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Birleşik Fiil Grubu	6929	%17.77	%28.59

Tablo 1.7.1. Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Bütün Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı
İsim Unsuru + Asıl Yardımcı	2245	%5.76	%9.26	%32.4	%33.83

Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu					

Tablo 1.7.1.1. “ol-” Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiil İle Kurulan Brleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Asıl Yardımcı Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı
İsim Unsuru + “ol-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	1188	%3.05	%4.9	%17.74	%17.90	%52.92

Tablo 1.7.1.2. “et-” Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiil İle Kurulan Brleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Asıl Yardımcı Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı

İsim Unsuru + “et-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	546	%1.40	%2.25	%7.88	%8.23	%24.32

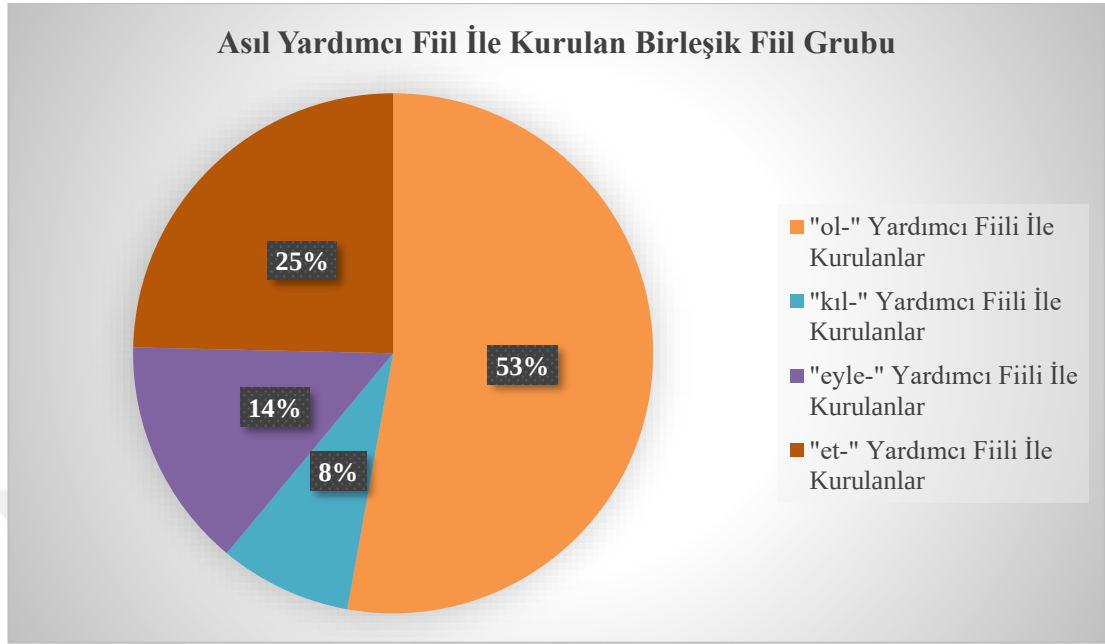
Tablo 1.7.1.3. “kıl-” Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı

İsim Unsuru + “kıl-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	185	%0.47	%0.76	%2.67	%2.79	%8.24

Tablo 1.7.1.4. “eyle-” Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiili İle Kurulan Brleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Asıl Yardımcı Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı
İsim Unsuru + “eyle-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	322	%0.83	%1.33	%4.69	%4.85	%14.34

Şekil 5. Asıl Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiilin Yüzdelik Oranı

Tablo 1.7.2. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim Unsuru + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı
Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubu	4269	%10.95	%17.62	%61.61	%64.33

Tablo 1.7.2.1. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı
aç- / açıl- Fiili İle Kurulanlar	75	%0.19	%0.31	%1.08	%1.13	%1.76
al- Fiili İle Kurulanlar	85	%0.22	%0.35	%1.23	%1.28	%1.99
at- Fiili İle Kurulanlar	56	%0.14	%0.23	%0.81	%0.84	%1.31
bil- / bildür- Fiili İle Kurulanlar	86	%0.22	%0.35	%1.24	%1.30	%2.01

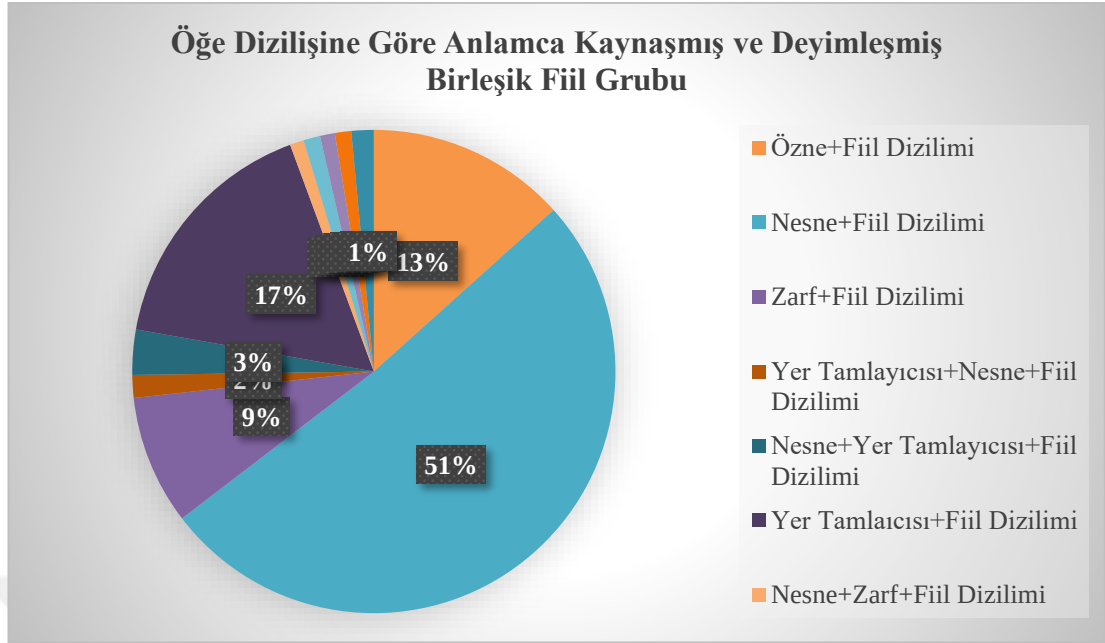
bul-/dur- /un-/ın- Fiilleri İle Kurulanlar	82	%0.21	%0.34	%1.18	%1.24	%1.92
dut-/ul-/uş-/ tut-/ul-/ıl- Fiilleri İle Kurulanlar	242	%0.62	%1	%3.49	%3.65	%5.67
düş-/ür- Fiilleri İle Kurulanlar	111	%0.28	%0.46	%1.6	%1.67	%2.6
düz-/et- /ibil-/ıl-/ül- Fiilleri İle Kurulanlar	64	%0.16	%0.26	%0.92	%0.96	%1.5
geç-/ür- Fiilleri Kurulanlar	57	%0.15	%0.24	%0.82	%0.86	%1.34
gel- Fiili ile Kurulanlar	93	%0.24	%0.38	%1.34	%1.40	%2.18

gir- Fiili İle Kurulanlar	65	%0.17	%0.27	%0.94	%0.98	%1.52
git- Fiili İle Kurulanlar	67	%0.17	%0.28	%0.97	%1.01	%1.57
gör- Fiili İle Kurulanlar	149	%0.38	%0.61	%12.15	%2.25	%3.49
iç-/ür- Fiilleri İle Kurulanlar	56	%0.14	%0.23	%0.81	%0.84	%1.31
kal- Fiili İle Kurulanlar	83	%0.21	%0.34	%1.20	%1.25	%1.94
ko-/ koy- Fiilleri İle Kurulanlar	86	%0.22	%0.35	%1.24	%1.30	%2.01
ur-/ul-/un- Fiilleri İle Kurulanlar	128	%0.33	%0.53	%1.85	%1.93	%3.00

yè- Fiili İle Kurulanlar	100	%0.26	%0.41	%1.44	%1.51	%2.34
Diğer Fiillerle Kurulanlar	2584	%6.63	%10.66	%37.29	%38.94	%60.53

Tablo 1.7.2.2. Öge Dizilimine Göre Birleşik Fiil Grubunun Yüzdelik Oranı

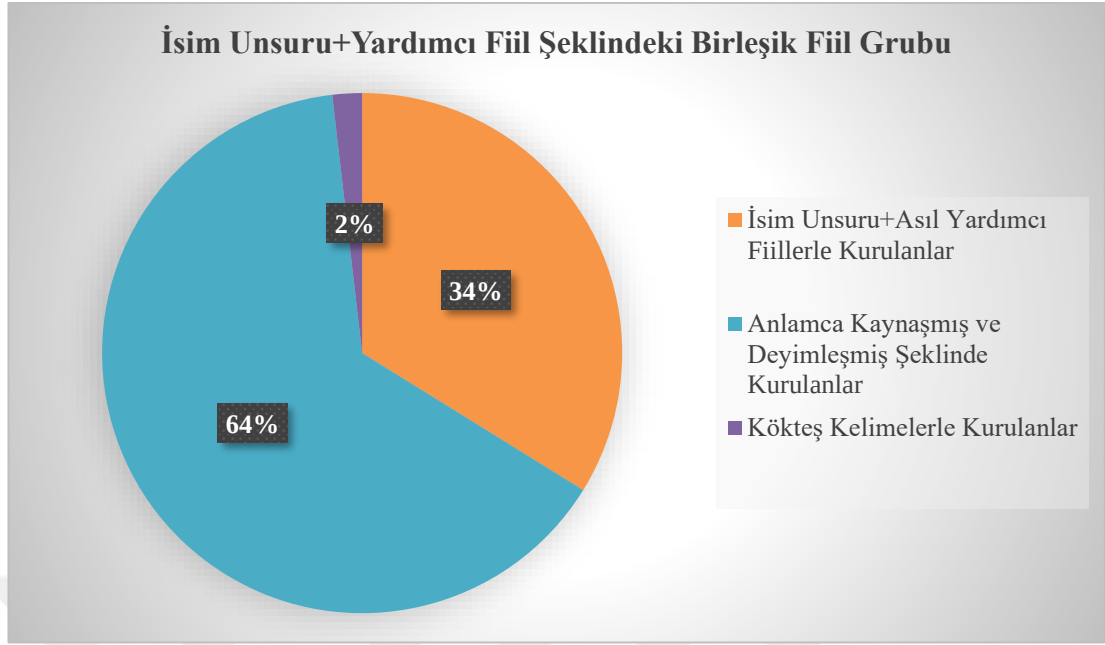
Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiile Yüzdelik Oranı	Grubun Fiilden Önceki Unsurun Öge Sayısına (3745) Yüzdelik Oranı
Özne+Fiil Şeklinde Dizilenler	500	%11.61	%13.35
Nesne+Fiil Şeklinde Dizilenler	1920	%44.98	%51.27
Zarf+Fiil Şeklinde Dizilenler	324	%7.59	%8.65
Yer Tamlayıcısı+Nesne+Fiil Şeklinde Dizilenler	57	%1.34	%1.52
Nesne+Yer Tamlayıcısı+Fiil Şeklinde Dizilenler	113	%2.65	%3.02
Yer Tamlayıcısı+Fiil Şeklinde Dizilenler	621	%14.55	%16.58
Diğer Şekillerde Dizilenler	210	%4.92	%5.61

Şekil 6. Öge Dizilişine Göre Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun Yüzdelik Oranları

Tablo 1.7.3. Kökteş Kelimelerle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun İsim+ Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı
Kökteş Kelimelerle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	122	%0.31	%0.50	%1.76	%1.84

Şekil 7. İsim Unsuru+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Yüzdelik Oranları

Tablo 1.7.4. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı
Fiil + Zarf-fiil Eki +Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubu	189		%0.48	%0.78	%2.73

Tablo 1.7.4.1. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiile Yüzdelik Oranı	Grubun Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiile

					Yüzdelik Oranı
Yeterlilik Fiili	34	%0.09	%0.14	%0.49	%17.99
Süreklilik Fiili	135	%0.35	%0.56	%1.95	%71.43
Tezlik Fiili	20	%0.5	%0.8	%0.29	%10.58

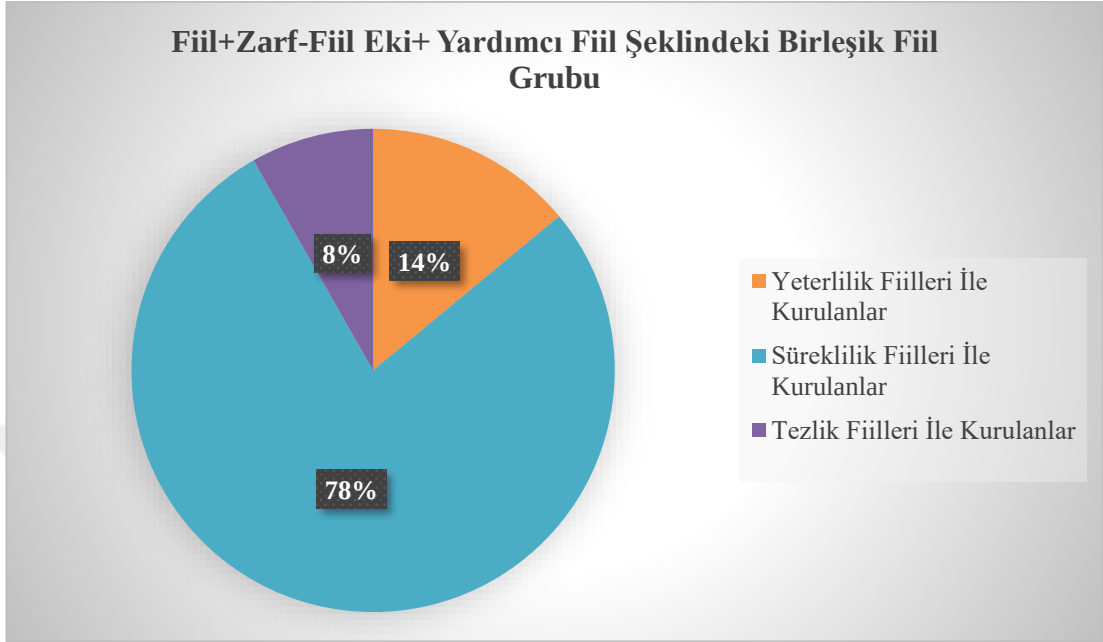
Tablo 1.7.5. Yarı Tasvir Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı
Yarı Tasvir Fiil Grubu	104	%0.27	%0.43	%1.50

Tablo 1.7.5.1. Fiil +Up Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Fiil +Up /UbAn Zarf-Fiil Eki+ Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiile Yüzdelik Oranı
Fiil +Up Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulanlar	93	%0.24	%0.38	%1.34	%89.42
Fiil + UbAn Zarf-Fiil Eki + Yardımcı	11	%0.3	%0.5	%0.17	%10.58

Fiil	İle					
Kurulanlar						

Şekil 8. Fiil+Zarf-Fiil Eki+Yardımcı Fiil Şeklindeki Birleşik Fiil Grubu

3.4. Edat Grubu

Edat grubu, “bir ad veya ad soylu kelimedenden sonra gelen edatın, eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu grup”tur (Korkmaz, 2017: 123). Edat grubunda isim unsuru başta edat ise ek almadan, tek kelime hâlinde sonda bulunur. Grubun isim unsuru tek kelime olabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir (Ergin, 2012: 392). SN’de edat grubu oldukça fazla kullanımı ve çeşitliliğiyle dikkat çekicidir; bundan başka özellikle kelime, kelime grubu veya cümle başına gelen *niteki*, *nitekim*, *nitesikim*, *şöyle kim*, *eyle kim*, *meger* edatlarıyla kurulan edat grupları da farklı kullanımlarıyla önem arz etmektedir.

3.4.1. Yapısına Göre Edat Grubu

SN’de kullanılan edat grubu sayısı tespitlerimize göre 1271’dir; bunlardan özellikle *ile*, *-la* edatlarıyla kurulan 425 ve *bigi (gibi)* edatıyla kurulan 287 tanesi sayısal fazlalığı ve kullanımındaki çeşitliliği ile *-ki* diğer bazı edatlar da böyledir-dikkat çekicidir.

3.4.1.1. “artuḥ / artuḵ” Edatıyla Kurulanlar

Art- “artmak” fiilinden -uḵ eki ile türetilmiş ve ilk defa Orhon Türkçesinde *artuḵ* “fazla” şeklinde tespit edilmiştir (Lİ, 2022: 109). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 6’dır: *Gerek kimse hîç üstüme girmeye / Yüzüm senden artuḵ kişi görmeye* “Kimse üstüme gelmemeli; yüzümü senden başka kişi görmemeli” (201-5). *Kişinüñ şol oḡt aḥmakı bilinür / Ki İşinden artuḥ işe ilinür* “Kişinin ahmağı şu an anlaşılır ki (kendi) işinden başka işle meşgul olur” (201-12). *Bu üçinden artuḵ sözüüm var benim* “Bu üçünden başka sözüm var benim” (330-10).

3.4.1.2. “aşağa” Edatıyla Kurulanlar

Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Anuñ buyruḡınsuz adılmaz adım / Boğazdan aşağı yudılmaz yudım* “Onun buyruğu olmadan adım atılmaz; boğazdan aşağıya yudum yutulmaz” (3-3).

3.4.1.3. “beri / berü” Edatıyla Kurulanlar

Bu edatın daha eski biçimi *bêrü* şeklindedir ve “bu yana, bu yanda” anlamlarında zaman ve mekân hakkında kullanılır (Lİ, 2022: 157). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 8’dir: *Ve ger ne gerek işbu denlü çeri / Geçemeye hergiz bunlardan beri* “Ve eğer bu denli ordu, asla bunlardan öteye geçmemeli” (64-8). *Cevāb eyle vèrdi ki budur perî / Gemiden beni kaptı andan beri* “Cevap şöyle verdi ki bu peridir, beni o zamandan beri gemiden kaptı (kaçırdı)” (256-7). *Hemān kubbeye yazlu andan berü* “O zamandan beri daima kapıda yazılı(dır)” (135-8). *Andan berü ki şūreti naḡşını görmişem / Dāyim akar gözüm yaşı bir laḡza ṭrumadı* “Suretinin (yüzünün) nakşını (çizili olduğu resmi) gördüğüm zamandan beri daima akar gözyaşım bir an (bile) durmadı” (96-1). *Kiçiden berü uş bu durur işüm* “Küçüklükten beri işte budur işim” (219-5). *Çaḡ andan berü kim yola girmişüz* “Tam o zamandan beri ki yola girmişiz...” (321-3). *Çaḡ andan berü kim erişdüm çine / Ne çin belki geçmişvenin māçine* “Tam o zamandan beri ki eriştim Çin’e; ne Çin’i? Geçmişim (ulaşmışım) Maçin’e” (344-5).

3.4.1.4. “bigi” Edatıyla Kurulanlar

Kibi edatının metatez yoluyla aldığı şekli olan bu edat, Eski Türkçeden beri kullanılmıştır. Çağatay, Kıpçak ve Batı Türkçesi sahalarında görülmektedir (Hacıeminoğlu, 2015: 16). Yukarıda da belirtildiği üzere SN’de en fazla ikinci edat

grubu bu edatla kurulmuştur ki sayısı 287'dir; bunlardan 42 tanesi *anuy bigi*, 9 tanesi *bunuy bigi*, 33 tanesi de *şunuy bigi* şeklinde zamirlerin ilgi hâliyle kurulanlardır. Söz konusu edatla kurulan edat grubu için bazı örnekler şunlardır: *Bunı dèdi vü kan yaşın ağladı / Gelincik bigi yüregın tağladı* “Bunu dedi ve kanlı (göz)yaşı döktü; gelincik gibi yüreğini dağladı” (133-5). *Ğara yüzlü şa 'lûğ ol beynistüz / Dèdi şaşa kurbân benüm bigi yüz* “O beyinsiz, kara yüzlü Saluk; sana benim gibi yüz (kişi) kurban (olsun), dedi” (162-1). *Hemân gördi kaytās gitdi ögi / Revân düşdi vü fi 'l-hâl ölü bigi* “Kaytas, (onu) gördüğü anda aklı gitti (kendisinden geçti) ve hemen (yere) düştü (bir) ölü gibi” (203-15). *Şorıcı bigi ol tırupdur şorar* “Sorgu meleşği gibi o, kalkıp (soru) sorar” (205-14). *Güneş bigi pes burcdan bu gece / Ben indüm vü ay ağmış idi yüce* “Ben, güneş gibi bu gece burçtan indim ve ay, yüceye ağmıştı” (245-10). *Nakğāşa şāh eydür 'aceb noldı gör / Ki gül bigi güler yüzi şoldı gör* “Şah, Nakkaş'a; acaba ne oldu, gör ki gül gibi güler yüzü soldu, gör, der” (83-2). *Anı mübtelā kıldı bülbül bigi* “Onu bülbül gibi müptela kıldı (belaya uğrattı)” (104-2). *Üştür-murğ bigi ola ol çevük* “O, (bir) deve kuşu gibi çevik olsun” (258-2). *Ādem oğlı geh güler ü geh ağlar / Gülef bigi geh biter ü geh şolar* “İnsanoğlu, kâh güler kâh ağlar; 'gülef' (kırmızı gül) gibi bazen çıkar bazen (de) solar” (332-6). *Şu yüz kim gülefdan édilmezdi fark / Lülüfer bigi oldu şu içre ġark* “Güleften farkı olmayan şu yüz, nilüfer gibi su içine battı” (96-10). *Ünüm işidüben tıma ağmadı / Gèrü yèñi ay bigi uyağmadı* “Sesimi işitince dama çıkmadı; tekrar yeni ay gibi uyanmadı (ortaya çıkmadı)” (92-9). *Aña karşı hoş güldi bir gül bigi* “Ona karşı bir gül gibi hoş(ça) güldü” (104-2). *Ol ikisi bigi degüldür ucuz / Anı alan ola meger şāhunuz* “(O), o ikisi gibi ucuz değildir; meğer onu alan şahınız olmalı” (264-15). *Kayalar dibinde yügürürdi çoğ / şol ayu bigi kim yemiş ola oğ* “Kayalar dibinde çok koşuştururdu tıpkı ok yemiş olan şu ayı gibi” (270-4). *Yazuğlı kişi bigi gör nêtdiler* “Günahkâr kişi gibi gör ne yaptılar” (316-5). *Bir anuy bigi çünkü şāhum ola* “Onun gibi bir şahım olsa...” (14-4). *Cihānda anuy bigi bir şāh yok* “Dünyada onun gibi bir şah yok” (30-2). *Anuy bigi çoğ zārılık êtdidi / Ki toprağa düşüp ögi gitdidi* “O kadar çok ağlayıp sızladı ki (sonunda) yere düşüp aklı başından gitti” (272-14). *Anuy bigi bir çāre etmek gerek* “Öyle bir çare etmek gerek (ki)...” (368-4). *İlimde başarımaz imişsin işi / Yogemiş senün bigi ebleğ kişi* “İlimde iş başaramazmıydın; yokmuş senin gibi ahmak (bir) kişi!” (63-11). *Anuy lutfi şun 'ı bigi bol durur* “O'nun lütfü (da) sanatı gibi boldur” (3-10). *İçüñi taşuy bigi arı tut* “İçini

dışın gibi temiz tut” (19-12). *İllerde biri bigi yogidi* “İllerde (onlardan) birisi gibi (kimse) yoktu” (29-6). *Tamun dağı boyun bigi imiş yüce* “Damın da boyun kadar yüceymiş” (115-8). *Yanağı bigi hâtırı sâdedür* “Hatırı (da) yanağı gibi sadedir” (211-13). *Perî bigi görinüp tızcegez gëri döndi* “Peri gibi görünüp hemen geri döndü (kayboldu)” (98-13). *Yemen kavmi bigi düzüp kendözin* “Kendisini Yemen haklı gibi düzenleyip (onlar gibi giyinip kuşanıp)...” (143-2). *Gerek ditremek bize söğüt bigi* “Bize, söğüt (ağacı) gibi titremek gerek” (128-7). *Sikender bigi gezmek idi oñat* “İskender gibi gezmek, doğrudu” (138-5).

Bu edat asıl anlamı olan “gibi”nin yanı sıra “kadar” anlamında da kullanılır: *Piyâle dağı sâkinün eñegi gönül bigi sâdeyise oldur yëgi* “Kadeh ve sakinin çenesi, gönül kadar sadeyse o iyidir” (140-13). *Dëdi saña kurbân benüm bigi yüz* “Sana, benim kadar yüz(lercesi) kurban (olsun), dedi” (162-1). *Yanağı bigi hâtırı sâdedür* “Hatırı (da) yanağı kadar sadedir” (211-13). *Gerek kim dülkü bigi çevüklük edem* “Tilki kadar çeviklik etmem gerek” (217-4). *Derin fikre batmışdı bengî bigi* “(Bir) esrarkeş kadar derin fikre dalmıştı” (277-2).

3.4.1.5. “bile” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat, Türkçenin çeşitli devrelerinde hem kuvvetlendirme hem çekim hem de bağlama edatı olarak kullanılmış, Eski Türkçeden beri ses değişikliğine uğramadan yaşamıştır (Hacıeminoğlu, 2015: 18). Bu son takı, *birle* son takısının (edatının) -r- sesini düşürmesi neticesinde meydana gelmiştir (Lİ, 2022: 168). Bugünkü “ile” edatının karşılığı olan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 18’dir: *Ne bahtlıdur ol kim idi bile / Dirî iken ölümünden öñdin öle* “Ne bahtlı kişidir o ki Allah ile(dir); diri iken ölümünden önce ölür” (20-8). *Yâ adum işitdi vü yâ gördi düş / Ya hoş teñri bile nite oldı tuş* “Ya adımı işitti veya düş gördü yahut (da) Allah ile (Allah nasip etti de) denk geldi” (112-8). *Biri birümüze uyuşmaz idü / Yëyesi bile hiç yëyişmez idük* “Birbirimizle uyuşmazdık; yiyecek bile asla (birlikte, bir arada) yemezdik” (241-12). *Tanıışmış iken yâri bile sözün / Aña muntazır oluban añsuzın* “Yâri ile sözlü (olarak) danışmışken ansızın onu bekleyen (birisi) olarak...” (155-11). *Ki ol oñ atıcağ geyburını bile / Ki ura pîli iki böle* “...Ki o, oku temreniyle birlikte atınca vurur, fili ikiye böler” (167-10). *Atası oda yandı cānı bile / Çü gördi güli kim gidiser yele* “Babası, gülünün yele gittiğini görünce canıyla ateşlere yandı (acı çekti)” (204-1). *Kopuzı düzüp zāhme urdı kıla / Çalup yırladı kopuzı ile bile* “Kopuzu düzüp kıla dokundu; kopuzuyla birlikte

çalıp (şarkı vs.) söyledi” (86-11). *Müşerref olalum tapuñla bile* “(Senin) hizmetinle müşerref olalım” (112-15). *Ol altun dağı bizüm ile bile* / *Eger oladı* “O altın da eğer bizimle olaydı (yanımızda olsaydı)...” (161-12). *Benüm ile bile olanuñ ili* “Benimle birlikte olanın ili...” (188-2). *Çü ben olmayavan senüñle bile* “Ben seninle birlikte olmayınca...” (295-14). *İki oğlu bile çeri yasayup* / *Kamu kavmi dükenleyüben sayup* “İki oğlu ile birlikte ordu tertipleyip, bütün halkı tamamen sayıp...” (167-12). *Müşerref olalum tapunla bile* “(Senin) hizmetinle müşerref olalım” (112-15). *Dağı bu yigitden dileyem seni* / *Ki senüñ ile bile koşa beni* “Ve bu yiğitten seni dileyeyim ki seninle birlikte koşsun beni” (259-4). *Çü ben olmayam senüñle bile* / *‘Aceb nite göñlüm dölenibile* “Ben, seninle birlikte olmayınca acaba yüreğim nasıl (buna) dayanabilir?” (295-14). *Atası bile gemiye girdiler* “Babası ile birlikte gemiye girdiler” (203-5). *Ki uşda dilegün ile bilevüz* / *Velikin gerek aşlunı bilevüz* “...Ki işte dileğin ileyiz (dileğine göre hareket etmekteyiz); ama (senin) aslını (da) bilmeliyiz” (239-13).

3.4.1.6. “birle” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat, *bir* “bir” (<*bîr) sözcüğüne belirteç eki olan *-l*’nin eklenmesi neticesinde ortaya çıkmıştır (Lİ, 2022: 181). Bugünkü “ile” edatının karşılığı olan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 5’tir: *Kim okursa süheyl ü nev-bahârı* / *Du ‘ā birle yazana kıla yârî* “(Her) kim Süheyl ü Nev-bahâr’ı okursa yazana dua ile yardımcı olsun” (377-14). *İki kardeşi kağan aslan bigi* / *Oturur atası birle* iki “Kükremiş (kızgın) aslan gibi (olan) iki kardeşi babaları ile birlikte oturur” (143-5). *Şunup dizine aldı ol dem başın* / *Yiği birle süheyl sildi yaşın* “Uzanıp o anda başını dizine aldı; Süheyl (onun) yeni ile gözyaşını sildi” (310-7). *Süciyile birle çoğ olur hayâl* “İçki ile birlikte (sarhoşken) çok hayal olur” (148-4). *Anun buyruğı birledür her bir iş* / *Cihān hālî degül andan bir karış* “Her bir iş onun buyruğu ile (onun buyruğu ile olur); cihan ondan bir karış (bile) boş değil (ona bağlıdır)” (339-13).

3.4.1.7. “dêk” Edatıyla Kurulanlar

“-A kadar” anlamında kullanılan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 15’tir: *Nakḳāş dēdi gēceye dêk turalum* / *Gēce olıcaḳ kapuya sürelüm* “Nakkaş; geceye kadar bekleyelim; gece olunca (da) (atı) kapıya kadar sürelim” (62-2). *Gēce erte ye dêk uyumaz idi* / *İki günde bir nesne yemez idi* “Gece sabaha kadar uyumazdı; iki gün bir şey yemezdi” (76-6). *Ṭaṇa dêk fiḡān eylemiş zār u zār* / *Ne yatup uyumış ne tutmuş*

karār “Sabaha kadar zar zar feryat figan etmiş; ne yatıp uyumuş ne (de) huzur bulmuş” (92-4). Ki *işbu güne dēk umar idüm / Olan zaḥmuma merhem umar idüm* “...Ki bugüne kadar umardım; olan yarama merhem bulmayı beklerdim” (184-8). *İşitmiş durur beñzer adımı ol / Ki geldi bu araya dēk dōgdi yol* “Belli ki o, adımları işitmiştir ki buraya kadar geldi, yol kat etti” (75-13). *Bunu dēdi şol ḥadde dēk ağıladı / Ki ağlamağından felek ağıladı* “Bunu dedi (ve) o kadar ağladı ki (onun) ağlamasından felek (bile) ağladı” (233-11). *Dōşegine dēk anı götürdiler / Alup yastuğıñ çevre oturdılar* “Onu dōşegine kadar götürdüler; yastığını alıp (etrafını) çevirerek oturdular” (104-11). *Gērü şāh şordı eyitgil ki ol / Geline buña dēk niçün çekdi yol* “Şah, tekrar söyledi ki o, buraya gelinceye dek neden yol (zahmeti) çekti?” (184-14). *Getürdi aña dēk ki düzdi naḳḳāş* (25-5). *Şudan gitmemiş erteye dēk gözi* “Gözünü sabaha kadar sudan ayrılmamış” (92-2).

3.4.1.8. “*degin / deyin*” Edatıyla Kurulanlar

Bu edatın asli şekli *tegi*’dir. Hacıeminoğlu, Muharrem Ergin’in bu ekle ilgili olarak, sondaki *-n* sesinin bir vasıta hâli eki olduğuna dair görüşüne katıldığını ve bu edatın Çağatay, Kıpçak ve özellikle Batı Türkçesi sahalarında kullanıldığını belirtmiştir (2015: 31). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 46’dır: *Uyandı vü uyıdı üçe degin* “Uyandı ve üçe kadar uyudu” (224-4). *Çaḳ aña degin kurup bār-gāh / Süheyl odasında ayaḥ tıtdı şāh* “Şah, tam onun yanına çadır kurup Süheyl’in odasında kadeh kaldırdı” (185-9). *Elümden benüm bu gelür idi hemîn / Ki érürdüm uş seni buña degin* “Benim elimden sadece bu gelirdi ki işte seni ulaştırdım buraya kadar” (94-10). *Savaş oldu ol gün geceye degin* “O gün geceye değin savaş oldu” (171-12). *Hîç incitmedin kolin u bilegin / Başından yarardı eyere degin* “Kolunu ve bileğini incitmeden başından eyere değin yarardı” (297-10). *Ḳara ḳarğa nite kim ḳuzu deyin* “Kuzu kadar karakarga” (114-5). *Çaḳ ögleye degin ögin dërmedi* “Tam öğlene değin aklını toplayamadı” (100-12). *Süheyle dēdi tañlacaḥ tırayım / Binüp ata şāra degin varayım* “Süheyle; sabahtan kalkayım, ata binip şehre değin varayım, dedi” (73-4). *Dutup ḳanlu bigi sürerler anı / Sarāya degin şaçulanu ḳanı* “Tutup, saraya değin kanı saçılarak kanlı gibi sürürler onu” (263-3). *Şabaha degin ḳatı iñler idi* “Sabaha değin şiddetli inlerdi” (106-6). *Görindi erişiceḳ aña degin / Gör imdi kim ol niçe dërdi ögin* “Ona değin erişince göründü; gör şimdi ki o, nasıl topladı aklını” (12-8). *Yine sürdi ol geceye degin* “Yine (atı) sürdü o geceye kadar” (190-12). *Nite geldün işbu araya degin*

“Bu araya değin nasıl geldin?” (198-14). **Şol ohta degin** tırdı ol arada / Ki atı inen tırdı ol arada “Orada o kadar bekledi ki atı orada çok fazla durdu” (236-8). **Bu aracuğa degin** dèyicek süheyl / Gözinün yaşı akdı nite ki seyl “ Süheyl, bu aracığa değin ulaşınca gözünün yaşsı tıpkı sel gibi aktı” (331-15). **Ögümde dedüm işbu yigit dekin** / Degül geldügi çîn şārına degin “Aklımdan; bu yiğidin Çin’e değin gelişi pek güvenilir (şey) değil” (112-7). **Hey deyince degin** “Hey deyinceye değin...” (154-13).

3.4.3.9. “değlü” Edatıyla Kurulanlar

Özellikle Batı Türkçesinin Eski Anadolu devresinde sık rastlanan bir çekim ve benzetme edatıdır (Hacıeminoğlu, 2015: 34). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 22’dir: **Ne değlü** ki düzmiş durur dèr hemîn / Bilinsün dèyü beyti düşinde umın “Ne kadar ki dizmiş(se) (tertip etmişse de) de daima bilinsin diye beyti düşünde um, der” (25-7). **Ki her vaqt kim anda èrişevüz / Gücüm yètdügi değlü dürişevüz** “...Ki her (ne) zaman ki oraya ulaşırsak gücüm yettiği kadar çabalayalım” (54-3). **Ve gèr nè gerek işbu değlü çeri / Geçemeye hergiz bulardan beri** “Yoksa ne gerek bu kadar ordu, geçemesin asla bunlardan öte(ye)?” (64-8). **Bayık bil ki bu değlü māl u tavar / Saña kanda varursañ ola vebāl** “(Şunu) açıkça bil ki bu kadar mal mülk, nereye varırsan sana vebal olur!” (180-9). **Ger ol hücrede gördüğüm ise kız / Bu değlü bahāyile almaya kız** “Eğer o hücrede gördüğüm (bir) kız ise; bu kadar paha ile (o) kızsı alamaz” (210-2). **Ne değlü bela var ise anşuzın / Şanasın ki bize tutupdur yüzün** “Ne kadar bela varsa sanki ansızın bize yüz tutmuştur (bize yönelmiştir)” (316-8). **Ne değlü yavuz iş ki eylerdi hep / Bize eyledigi degül midi tap** “Ne kadar kötü iş ki hep yapardı; bize bu yaptığı yeterli değil miydi?” (317-12). **Bu değlü ki ben olmuşam pādīşāh / Bilimezvenin ètdüğini günāh** “Bu kadar zamandır padişahlık etmişim; günah işlediğini bilmiyorum” (355-10). **Bunu dèdi vü ağladı zār u zār / Bu değlü ki esirgedi şehriyār** “Bunu dedi ve o kadar zar zar (ederek, acıklı acıklı) ağladı ki (sonunda) şehriyar, (onu) bağışladı” (309-1). **Ḳamu yèri ḳarış ḳarış mīl mīl / Ne değlü durur anlaram eyle bil** “Bütün yeri karış karış, mil mil ne kadardır (ben) anlarım, öyle bil!” (289-6).

3.4.1.10. “dèyü” Edatıyla Kurulanlar

Günümüzde “diye” edatına denk gelen bu edatla kurulan edat gurubu sayısı 17’dir: **Uyır olsa nā-geh sayuḥlar idi / Süheyl-i yemen dèyü yohlar idi** “Uyursa ansızın sayıklardı; Süheyl diye yoklardı” (76-8). **Oğul dèyü dökerdi gözden ḳanı** “Oğul

diyerek gözünden kan(lı yaşı) dökerdi” (39-12). **Bilinsün dëyü** beyti düşinde **umun** “Bilinsin diye beyti düşünde umun” (25-7). Çü **toğdı dëyü** güneşe geldi **hiṭāb** / **Cihānuṭ** yüzinden açıldı **niḳāb** “Güneşe doğdu diye hitap gelince cihanın yüzünden örtü(sü) açıldı (gündüz oldu)” (30-8). **Gërü göreven dëyü** sevinürem “Tekrar görürüm diye sevinirim” (43-12). **Ne vaktin gele dëyü** yola bakar “Ne vakit gelecek diye yola bakar” (124-5). **Nitesin dëyü** göñlini şoradı “Nasılsın diye hatırını sorsaydı” (167-2).

Bu örneklerde **dëyü** edatının vezin gereği düştüğü görülür: **Süheyle bir ayaḥ tutdı ki uş** / **Anuṭ şaylıḡına bunı eyle nūş (dëyü)** “Süheyl’e; onun şerefine bunu iç (diye) bir kadeh sundu” (207-5). **Ëverdi kaçan bula savaş günin** / **Ḳulaḡı işide naḳāre ünin (dëyü)** “Ne zaman savaş gününe kavuşacak, kulaḡı (savaşı başlatacak olan) davul sesini duyacak (diye) acele ederdi” (169-10).

3.4.1.11. “eyle kim” Edatıyla Kurulanlar

Kelime başına gelerek “tıpkı, gibi” anlamları ile kullanılır, bu edatla kurulan edat grubunun kullanım sayısı 1’dir: **Er ‘avrat ne kim şāruṭ içinde var** / **Ḳamu geldiler eyle kim nev-bahār** “Şehrin içinde erkek, kadın her kim varsa Nev-bahār gibi hepsi geldiler” (93-4).

3.4.1.12. “gërü” Edatıyla Kurulanlar

Bugünkü “sonra” edatının anlamını taşıyan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 10’dur: **İşitdüresin ḳulaḡına anuṭ** / **Pes andan gërü fāriḡ olsun cānuṭ** “Onun kulaḡına işittiresin (duymasının sağlayasın); ondan sonra (da) rahatlarsın” (98-2). **Pes andan gërü şāh edinüṭ bunı** “Ondan sonra bunu şah edinin (334-11). **Ögin dërdi vü çıḥdı andan gërü** / **Gözi ṭolu yaş kan beñzi şaru** “Aklını topladı ve ondan sonra (dışarı) çıktı; göz yaş (ve) kanla dolu, benzi (ise) sarı (olduğu hâlde)” (262-10). **Uş inden gërü ben diri ḳalmazam** “İşte şu andan itibaren ben diri kalmam (yaşamam imkânsız)” (105-8). **Ki andan gërü oḡasıdur işüṭ** “...Ki ondan sonra işin düzelecektir” (101-14). **Ger andan gërü öleven ḳayu yok** “Eğer ondan sonra ölsem (de) gam yemem!” (351-11).

3.4.1.13. “gibi” Edatıyla Kurulanlar

Türkçenin her devir ve şivesinde çok yaygın bir kullanıma sahip olan bu edat, Batı Türkçesinde **gibi** teleffuzuyla kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015: 41). Metatez neticesinde **bigi** edatının oluşumunu sağlayan söz konusu edatla kurulan edat grubu sayısı 41’dir; bunlardan 1 tanesi **anuṭ bigi**, 27 tanesi ise **bunuṭ bigi** şeklinde zamirlerin

ilgi hâliyle birleşerek oluşturulmuştur: *Senüñ yoluña şü gibi ahdum / Kilüm şuya cān oda biraḥdum* “Senin yoluna su gibi aktım; kilimi suya, can(ımı) ateşe bıraktım” (214-15). *Bulut gibi düğdi hevā yüzine* “Bulut gibi gökyüzüne yükseldi” (260-13). *Biri birisinden kaçır yād gibi* “Birbirinden yabancı gibi kaçarlardı” (216-2). *İşitdi qarıdan süheyl ol sözi / Gülef gibi hoş taze oldu yüzi* “Süheyl, karıdan o sözü işitti; gülef gibi hoş, taze oldu yüzü” (113-15). *Kalın mişeler bāğ u bahçalar gibi / Yemişler döşenmiş ağaçlar dibi* “Sık meşeler, bağ ve bahçeler gibi; ağaç diplerine yemişler döşenmiş” (196-4). *Senüñ gibi mel’ün katından ola / Hele kendözünge getürdün bela* “Senin gibi lanetli (birisinin) huzurunda olsa hele (ki) kendine bela getirdin” (208-5). *Bunuñ gibi şüret nite yazavan* “Bunun gibi sureti (resmi) nasıl yazayım (çizeyim)?” (248-5). *Yavuz it gibi her dem ırrar idi* “Kötü köpek gibi her an mırıldanırdı” (272-1). *Öküz kanda balıḥ gibi yüzdidi* “Öküzün nerede (görölmüş) balık gibi yüzdüğü?” (182-14). *Deñiz yüzine ahdılar sıl gibi* “Tıpkı sel gibi denize aktılar” (253-8). *Kimi kuş gibi uzadupdı kanat* “Kimi, kuş gibi kanat uzatmıştı” (228-3).

3.4.1.14. “ḥadde” Edatıyla Kurulanlar

Bugünkü kadar edatının karşılığı olan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Süheyle bu söz geldi ol ḥadde hoş / Ki şayru mizācına dārū-yı nūş* “Bu söz, Süheyl’e o kadar hoş geldi ki (âdeti) hasta mizcanına bir ilaç (oldu)” (137-7).

3.4.1.15. “içün / -çün” Edatıyla Kurulanlar

“Hakkında, hususunda, dolayısıyla, sebebiyle, yüzünden, maksadıyla” gibi anlamları ifade eden ve sebep, amaç bildiren bir çekim edatıdır (Hacıeminoğlu, 2015: 98). Günümüzde *için* edatına karşılık gelen bu edatla kurulan edat grubu sayısı 101’dir: *Vereyim saña il ü şār u genc / Çü sen bizüm içün yēdün bunca renc* “Sana, il, şehir ve hazine vereyim; çünkü sen bizim için çok zahmet çektin” (45-11). *Dēdi kim sizün içün şıdı ‘ahdı uş* “Sizin için yeminini bozdu işte, dedi” (78-8). *Bize döşek ü yaşduḡ u yorgan / At içün çul u örk içün urḡan* “Bize döşek, yastık ve yorgan; at için çul, örk (hayvanın ayağına bağlanan ip) (bir de) urgan (gerek)” (222-2). *İçmek içün şü getir* “İçmek için su getir” (261-13). *Bu bir gün içün beslediler bizi / Ki ḡurbān içün olur erkek kuzı* “Bu bir gün için beslediler bizi ki kurban için olur erkek kuzu” (169-12). *Olur şüretün zāḡiri ḡalk içün* “Suretin zahiri halk içindir” (247-3). *Süci şoḡbet içün olur silsile* “İçki, sohbet için silsile olur” (281-15). *Yēri yār içün yaruban yēr olur*

“Yeri yar için yarararak yer olur” (132-14). Bu kez *hünü düzmek için dürişür* “Bu kez sofrayı kurmak için çabalar” (77-1). *İşin düzmek için düzendi gerü* “İşini tertip etmek için tekrar süslendi” (108-3). Ki *degşürmek için çayırdan hava / Yapayidi sunkur başında yuva* “...Ki çayırdan hava toplamak (almak) için sungur başında yuva yapsaydı” (302-4). *Çeri ili beklemek için olur* “Ordu ili beklemek (gözetlemek, güvenliğini sağlamak) için olur” (64-29). *Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuş için boş* “Fikir evimi, aşkın için boşaltmışım” (109-3). *Yâri için ol dost ki kuyu kıza benven* “Yâri için o dost ki kuyu kazar benim gibi” (193-7). *Seni oğlı için diler kim ala* “Seni oğlu için almak ister” (206-4). *Benüm başum için ki bir yıl tamām / Kātumdan anı gitmege kımayam* “Benim başım için ki tam bir yıl (ben) onu huzurumdan gitmeye bırakmam!” (166-6). *Dile benzedüğü için baş keser* “Dile benzediği için baş keser (ölüme yol açar)” (244-8).

Grupta “içün” edatı, “-dıysa, -A rağmen” anlamında da kullanılır. Şöyle ki: *Anuñ emriyle kuşanur kuşak / Kırınca ne var olduğı için uşak* “Kırınca küçük olduysa (bunda) ne var (ki)? O’nun emriyle kuşak kuşanır (hizmete hazırlanır)” (8-8).

3.4.1.16. “içerü” Edatıyla Kurulanlar

Eski Türkçede bir yer zarfı olarak kullanılan içgeri < içkerü, Batı Türkçesinde içerü < içeri şekliyle genellikle yer zarfı, seyrek olarak da çekim edatı olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015: 43). Günümüzde *içeri* edatının karşılığı olan bu edatla kurulan edat grubu sayısı 5’tir. 4 örneğini veriyoruz: *Bular kapudan içerü giricek / Yürüyüp anuñ üstine ericek* “Bunlar; kapıdan içeri girince, yürüyüp onun üstüne erişince...” (146-7). *Beni ol cānından içerü sever / Bağışladuğumçün üşendi ne var* “O, beni canından içeri (öte) sever; bağışladığım için üşendi, ne var (bunda)?” (152-9). *Dedi şundan içerü girseñ / Şu ben şüreti görmişem görseñ* “Şuradan içeri girsene; şu ben(nim) gördüğüm sureti (resmi) görseñ, dedi” (262-4). *Ana perdeden içerü oldı yol* “Ona perdeden öte(ye) yol oldu” (265-10).

3.4.1.17. “içre” Edatıyla Kurulanlar

Aslen *iç* “iç” sözcüğünün +re yönelme durumunu almasıyla oluşmuştur. Orhon Türkçesinde *içre* “içte, içeride; gizli” biçiminde görülmektedir (Lİ, 2022: 247). Günümüzde *içinde* anlamıyla karşılanabilecek bu edat aynı zamanda “Da / A” hâl eklerinin görevini de üstlenmektedir. Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 8’dir: *Namāz*

üzre kâhil fesâd içre cüst / 'Adâvetde kıatı 'ibâdetde süst “Namazda gevşek, fesatta hızlı; düşmanlıkta sert, ibadette gevşek!” (13-15). *Gelen ol yigitler ki her dem haber / Vêrürdi kim 'âlem içre meger* “Gelen o yiğitler ki her an haber verirdi, meğer âlemde (dünyada)...” (68-3). *Beyt içre fikrini harc eyledi* “Fikrini beyte karıştırdı” (98-8). *'Ayb olmasun göhlümüz içre fıkır / Başumuzda sevda dilümüzde zıkr* “Gönlümüzdeki (aklımızdaki, içimizdeki) fikir, başımızdaki sevda, dilimizdeki zikir ayıp olmasın!” (145-14). *Lülüfer bibi su içre oldu gark* “Nilüfer gibi suyun içine daldı (battı)” (96-10). *Cihân içre çok yıllar ol pây-dâr* “Dünyada uzun yıllar hüküm sür!” (71-8).

3.4.1.18. “ile / -IA” Edatıyla Kurulanlar

Bu edatın *il-* “ilmek” fiilinin zarf şekli olduğu bütün dilciler tarafından kabul edilmektedir (Hacıeminoğlu, 2015: 45). Bağlaç olarak da kullanılan bu edat sözcüğün sonuna geldiğinde birliktelik, iştâşlık, araç, sebep ve durum anlatır (Lİ, 2022: 249). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 427’dir. Bunlardan *ile* şeklinde ayrı olarak oluşturulan edat grubu sayısı 328, *-IA* şeklinde kendinden önceki unsurla bitişik olarak oluşturulanların sayısı ise 119’dur: *Çü 'ilm ola ton olmasa sehldür / Ki ton ile fahr eylemek cehldür* “İlim olunca elbise olmasa (da bu) kolaydır ki elbise ile övünmek cahilliktir!” (16-1). *Bilürven dilek ile girmez ele / Dürişüp aña dek varayım hele* “Biliyorum, dilemekle ele girmez; hele çabalayıp ona kadar varmam gerek!” (52-11). *Biliş ola senün ile cümle yâd* “Bütün yabancılar, seninle tanış olsun!” (55.15). *Gêrû sağığıle şehre varavuz* “Tekrar sağlıkla şehre varırız!” (56-15). *Segirdim ile kapuya geldiler* “Koşarak kapıya kadar geldiler” (62-12). *Kişi var ki 'ilm ile göge uçar / Kişi var ki cehl ile yerden geçer* “Kişi var ki ilim ile göge yükselir (mertebesi yükselir); kişi var ki cahillikle yerden geçer (mertebesi düşer)” (16-5). *Meger şabr ile bunun anıhtarı* “Meğer sabır iledir bunun anahtarı” (33-3). *Yigit 'ışk ile çün ola bî-karâr* “Yiğîn aşk ile kararsız olunca...” (50-15). *Güneş çünki maşrıkdan baş kaldurur / Cihân içini nûr ile taldurur* “Güneş, maşrıktan (Doğu tarafından) baş kaldırıncı (doğunca) cihan içini (dünyayı) nurlandırır” (76-12). *Mât eyledi zühreyi âvâz ile* “Zühre’yi avaz ile mat etti” (81-14). *Ilı söz ile ilan inden çıkar* “Ilık (tatlı) sözle yılan ininden çıkar” (18-9). *Şorar tatlu dil ile eydür aña* “Sorar, tatlı dille söyler ona” (37-3). *Bu fikr ile her birisi gitdiler* “Her birisi bu düşünce ile gittiler” (41-14). *Dilerven hoş ola murada ere / Key ad ile 'âlemde devlet süre* “Dilerim (ki) hoş olsun, murada ersin; iyi (bir) ad ile âlemde devlet sürsün” (45-15). *Bu zevk ile üç günü geçürdiler* “Üç

günü bu zevk ile geçirdiler” (58-3). *Geh eylük ile geh yavuzlugile* / *İşümi başarurvan uzlugile* “Kâh iyilikle kâh kötülükle işimi başardım ustalıkla” (287-1). *Beni yun gül-âb ile vü müşk ile* “Beni gül suyu ve misk ile yıkayın!” (363-13). *Hem iş bite akça vü altun ile* “Hem iş, akçe ve altın ile bitsin (hallolsun!” (47-12). *Tedbîr ü çevüklük ile iş bitürimedüm* “Tebdir ve çeviklik ile işi bitiremedim!” (165-8). *Ėatunıa varam ‘özü ü destur ile* “Özür ve destur ile kapına varayım!” (201-10).

3.4.1.19. “ilerü” Edatıyla Kurulanlar

Eski Türkçe devrinden beri Türkçenin her sahasında kullanılmış olan *ilgerü*, aslında bir zarftır. “Doğu, öne” anlamına gelen *il* kelimesine *-gerü* yön ekinin eklenmesiyle oluşmuştur. Ayrı bölgelerde değişik şekillerde ortaya çıkan *ilgerü* yön bildiren manasıyla Orhun, Uygur, Kıpçak sahalarında asli şeklini (*ilgerü*) korumuş; Batı Türkçesinde ise *ilgerü* > *ileri* şeklini almıştır. Çağatay Türkçesinde ise *ilgerü* ve *ilgeri* şekli yan yana kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015: 48). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 3’tür: *Atam bildi ahvâlümü nêdeyim / Ben andan ilerü eve varayım* “Babam, ahvalimi bildi, Ne yapayım? Ben ondan önce eve varayım” (144-2). *Ölümden ilerü ölüm olmaz / Ecel gelmeyince kişi ölmez* “Ölümden öte ölüm olmaz; ecel gelmeyince kişi ölmez!” (170-4). *Çü uş teñri êürdi bunda bizi / Dükeliinden ilerü gördük sizi* “İşte Tanrı ulaştırdı bizi buraya; sizi hepsinden ileri gördük ” (56-12).

3.4.1.20. “kadar” Edatıyla Kurulanlar

“Gibi, denk, benzer, eşit” anlamlarındaki bu edat Arapçadır. Eski Türkçe ve Orta Türkçede buna rastlanmaz; Harezmi ve Anadolu metinlerinde görülmekle beraber asıl yaygın olarak kullanıldığı devre Osmanlı ile Türkiye Türkçesi devresidir (Hacıeminoğlu, 2015: 49). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 19’dur: *Cihānda ben anladum işbu kadar / Yakîn bil ü şekki göñülden gider* “Dünyada ben bu kadar anladım (ki) yakinen bil ve şüpheyi gönünden gider (bertaraf et)!” (19-6). *Vezîrünñ sözi şāha êtdi eşer / Gelüben dèdi oğlına bu kadar* “Vezin sözü şahı etkiledi; gelip oğluna bu kadar dedi (ki)... ” (51-4). *Gün aşmadı bir dün içinde bular / Yarar bilmege ne kadar gitdiler* “Gün aşmadan bir gecede bunlar(ın) ne kadar gittiğini bilmeye yarar” (180-7). *Eger ol kadar biledüm ki / Süheyl benüm kızuma eylemiş idi meyl* “Eğer o kadar bileydin ki Süheyl benim kızıma meyletmış...” (185-13).

3.4.1.21. “*karşı*” Edatıyla Kurulanlar

Aslında *karış-* “kavga etmek, düşmanlaşmak” (< **kar-ı-ş-*) fiilinin zarf-fiil eki almış hâli olan bu edat, eski ve yeni Türk dil ve şivelerinde bir son takı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır (Lİ, 2022: 287). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 17’dir: *Aña karşı güle güle nev-bahâr / Dêdi hey ne şanursın uşşuñ mı var* “Nev-bahâr, ona karşı güle güle dedi (ki) hey, ne sanıyorsun, aklın mı var?” (274-4). *Kime karşı söyleyübilem sözüüm* “Sözümü kime karşı söyleyebileyim?” (375-4). *Şakâ-hâneye karşı tuş oldu yol* “Yol, meyhaneye denk geldi” (261-12). *Süheyl-i yemen şâha karşı varur* “Süheyl, şaha karşı varır (gelir)” (87-6). *Yakınca şaşa karşı hem geldügi / Hemîn ola budur kulun bildügi* “Sana karşı gelmesinin nedeni, açıkçası bu olmalı kulun bildügi” (105-14).

3.4.1.22. “*manend*” Edatıyla Kurulanlar

Farsça bir kelimedir ve “benzer, gibi” anlamlarıyla edat grubu kurar; kullanım sayısı 1’dir: *Yüzi aya manend kanda sözi / Boyı serve bādāma kıyma gözi* “Yüzü aya benzer (ay gibi), sözü nerede? Boyu servi(ye), çekik gözleri (ise) bademe (benzer)” (85-7).

3.4.1.23. “*meger*” Edatıyla Kurulanlar

“Meger”, SN’de genelde bağlaç olarak kullanılmasının yanında bir yerde de kelime grubu başına gelerek “dışında, haricinde” anlamıyla edat grubu teşkil etmiştir. Bu edatla kurulan edat grubunun kullanım sayısı 1’dir : *Şamu dürlü ni ‘metler andayidi / Meger bengü suyıyle kuş südi* “Bengi suyu ve kuş sütünden başka çok türlü nimetler ondaydı” (140-1).

3.4.1.24. “*mişâl*” Edatıyla Kurulanlar

Arapça bir kelime olan “mişâl” “benzer, gibi, eş” anlamlarıyla bir yerde edat grubu teşkil etmiştir. Örneği şudur: *Tebāreka’llāh ol teñriye bunıñ bigi / Yaratdı şüret ü kimse bulunmaz aña mişâl* “Tebarekallah (Allah mübarek etsin! demek gerek) o Tanrı’ya (ki) bunun gibi bir suret (yüz, güzellik) yarattı ki ona benzer kimse bulunmaz” (101-6).

3.4.1.25. “muḳābil” Edatıyla Kurulanlar

Arapça bir kelimedir ve “-A karşılık” anlamıyla bir yerde edat grubu teşkil etmiştir. Örneği şudur: *Şu kimse ki adı anuñ yaz ola / Cihānda muḳābil aña az ol* “Adı yaz olan şu kimse ki dünyada ona karşılık (denk) az olur” (110-14).

3.4.1.26. “nisbet” Edatıyla Kurulanlar

Arapça bir kelimedir, “nispeten, karşılık” anlamlarıyla sonuna geldiği kelimeyle edat grubu teşkil etmiştir. Tek kullanıma sahiptir ve örneği şudur: *Ki ben bir yaña ḳomuşam nāmūs u neng / Müsülmān ola baña nisbet firenk* “...Ki ben, namusumu ve utanmamı hiçe saymışım; Müslüman bana nispeten kâfir olur” (376-14).

3.4.1.27. “nite ki / nite kim / nitesi kim / her nite kim” Edatlarıyla Kurulanlar

Bu edatlar, kelime ya da kelime gruplarının başına gelerek “tıpkı, gibi, diye” anlamlarıyla bir edat grubu teşkil etmiştir. Bu şekilde kullanılan edat grubu sayısı toplamda 53’tür. Bunlardan 19 tanesi *nitekim*, 1 tanesi *her nitekim*, 1 tanesi *neitesi kim*, 9 tanesi *niteki* edatlarından oluşmuştur: *Benüm her ne kim var senüñdür ḳamu / Baña sensüz uçmaḳ nite ki ḳamu* “Benim neyim varsa hepsi senindir; bana cennet, sensiz cehennem gibidir” (31-5). *Niḳāb içinde yüzi nite kim bulıtda hilāl* “Örtü içinde(ki) yüzü bulut (ardındaki) hilal gibidir” (102-3). *Ḳılıç yalmanı nite kim ıldırım* “Kılıç yalmanı (bir) yıldırım gibi(dir)” (172-9). *Eger sen gidüp ben ḳalırsam bayık / Ölürem nite kim ḳuruda balık* “Eğer sen gider, ben kalırsam karada(ki) balık gibi ölürüm” (53-4). *Ḳamu gövde ditrer nite kim ḳamış* “Bütün gövde(si) kamış gibi titrer” (60-2). *Ḳaçarsın ḳışiden nite ki teyin* “Bir sincap gibi insandan kaçarsın” (183-14). *Hevāya baḳup ol ki nefsin ḳova / Ḳuyuya düşe nitesi kim ḳova* “O kimse ki hevasına (nefisne) uyup, onun peşinden koşsa (bir) kova gibi kuyuya düşer” (255-1). *Velî ata sözün işiden oğul / Yayınmaya yabāna nite ki gūl* “Ama babanın sözünü işiten (dinleyen) oğul, gulyabani gibi yabana gitmez” (199-13). *Her biri uçardı nite ki ḳuş* “Her biri, kuş gibi uçardı” (214-10). *Anı çoḥ işidü işidü cühūd / Uyıdı hem düşdi nite ki küd* “Cühūd, onu çok dinleye dinleye uyudu hem de küt diye düştü” (221).

3.4.1.28. “*öŋ*” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat “-den önce” anlamıyla bir yerde edat grubu teşkil etmiştir. Örneği şudur: *Ƙo halkı vü sen rıķuŋı andan öŋ / Ki yaratdı ol rızķuŋı senden öŋ* “Halkı bırak ve sen rızķını O’ndan um ki O, rızķını senden önce yarattı” (17-9).

3.4.1.29. “*öŋdin*” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat Orhun ve Uygur Türkçesi devresinde *öŋtün* şeklinde ve zaman, mekân zarfı durumundadır. Kâşgarlı’dan itibaren edat olarak kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2015: 68). Günümüzde “önce” edatına denk gelen bu edatla kurulan edat grubu sayısı 4’tür. Burada 3 örneğini veriyoruz: *Meşeldür bu meşhür ma ‘nisi var / Ƙulaķ gözden öŋdin olur kim sever* “Bu; meşhur, manası olan (bir) meseldir (ki) kulak, gözden önce sever” (76-4). *Ne baĥtludur ol kim idi bile / Diri iken ölümünden öŋdin öle* “Ne bahlıdır o (kimse) ki Allah ile(dir); hayattayken ölümünden önce ölür” (20-8). *Gèrü gelmiş idi elinde ayaķ / Atasından öŋdin nite kim yayayķ* “Yaya olmasına rağmen elinde kadeh (olduķu hâlde) babasından önce gelmişti” (145-4).

3.4.1.30. “*öte*” Edatıyla Kurulanlar

Öt- “geçmek” fiilinin zarf şeklidir (Lİ, 2022: 379). Günümüzde bulunma hâli ekiyle (-A) kullanılan bu edat SN’de yalın hâlde kulanılıp kendisinden önceki ayrılma hâli (-dA) ekini alan isimle bir edat gubu teşkil etmiştir; kullanım sayısı ise 2’dir: *Binüp geldi geçdi Ƙamudan öte* “(Ata) binip geldi, geçti herkesten öteye” (203-4). *Nite nev-bahâr êrdi bindi ata / Anı niçe azdurdı andan öte* “Nev-bahâr’ın ata nasıl bindiğini, onu nasıl azdırdığını ondan sonra...” (251-13).

3.4.1.31. “*ötrü*” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat, aslen *öt-* “geçmek” fiilinin ettirgenlik çatısının zarf şeklidir (Lİ, 2022: 382). Bu edatla kurulan edat gurubu sayısı 2’dir: *Meger andan ötrü ki eĝlendüm uş / Baŋa küsdi vü olmadı göŋli hoş* “Meğer ondan ötürü ki eĝlendim; bana küstü ve gönlü hoş olmadı” (159-5). *Ƙıyās eyle kim niçe oldu güvenç / Ki bir incüden ötrü oldu irkildi genc* “Kıyas eyle ki güvenç nasıl oldu; ki bir inciden dolayı biriktirildi hazine” (353-13).

3.4.1.32. “pes” Edatıyla Kurulanlar

Farsça bir edat olan “pes”, SN’de “andan” zamirinin önünde yer alarak “ondan sonra” anlamında kullanılan bir edat grubu teşkil etmiştir. Kullanım sayısı 5’tir: **Pes andan** *revân döndi kız kıçına / Gêrû indi şamdan saray içine* “Kız, ondan sonra gerisin geriye döndü; tekrar damdan indi, saraya girdi” (100-9). **Pes andan** *yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nâz* “Ondan sonra yüzünü yavaş yavaş açardı; bir anda bin türlü naz ederdi” (118-1). **Pes andan** *ki çîne sefer ederven* “Ondan sonra ki Çin’e sefer ederim” (201-1). *Eñ öñdin gerek kişi yoldaş bula / Pes andan yarağile gire yola* “Kişi, en önce yoldaş bulmalı; ondan sonra hazırlıklı bir şekilde yola girmeli” (283-8).

3.4.1.33. “şaru” Edatıyla Kurulanlar

“-e doğru, -e tarafa” anlamlarıyla (Hacıeminoğlu, 2015: 78) kendisinden önceki kelimeye eklenip edat grubu teşkil eder. Kullanım sayısı 2’dir: *Gêrû çıldı yürüdi meclis şaru / Kızardı olmuş iken beñizi şaru* “Tekrar çıktı, yürüdü meclise doğru; benzi sarı olmuşken kızardı” (145-2). *Çü maşırıkda ışıdı zengî dişi / Habeş dutdı mağrib şaru kaçışı* “Maşırıkta zenci dişi ışıyınca Habeş, mağribe doğru (olan) kaçışı tuttu” (237-9).

3.4.1.34. “şifat” Edatıyla Kurulanlar

“Gibi, benzer” anlamında kullanılan “şifat” edatıyla kullanılan edat grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Nedür ol deniz hikmet ü ma ‘rifet / Ki güher durur ‘ummân-şifât* (264-7).

3.4.1.35. “şoñra” Edatıyla Kurulanlar

Aslen *soñ* “son” kelimesine -ra yönelme durumu eki gelerek oluşan bu edat eski ve yeni Türk dil ve lehçelerinde bir son takı olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır (Lİ, 2022: 446). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Halîfe kodı kendüden şoñra dört / Ki her birisi ‘âlemde sürdi yort* “Kendisinden sonra dört (tane) halife bıraktı ki her birisi âlemde hüküm sürdü” (11-11).

3.4.1.36. “şöyle kim” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat, “tıpkı, gibi” anlamlarıyla kelime başına getirilerek edat grubu oluşturmıştır, kullanım sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Oturur idi şöyle kim âyîne* “Ayna gibi (hareketsizce) otururdu” (210-13).

3.4.1.37. “tā” Edatıyla Kurulanlar

Bu Farsça edat, diğer edatlardan farklı olarak cümle, kelime ya da kelime gruplarından önce gelerek “değin, dek, -A kadar” anlamlarında kullanılmıştır. Kullanım sayısı 8’dir. Birkaç örneğini veriyoruz: *Ki tā atası kıtına gelmeye* “...Ki babası, huzuruna gelmeyene kadar...” (86-4). *Bilen tā ayağa degin fark eden* “Bilen, ta ayağa (baştan sona) kadar fark eden...” (16-8). *Süheyl oturur tā olunca gece* “Süheyl, gece olana kadar (orada) oturur” (92-1). *Şu gün şād idi tā olunca gece* “Şu gün mutluydu ta gece oluncaya dek” (106-5).

3.4.1.38. “taş” Edatıyla Kurulanlar

İç “iç” sözcüğünün” karşıtıdır ve daha eski biçimi *taldır (Lİ, 2022: 750). Günümüzdeki “dışarı, dışında” edatına denktir. Bu edatla kurulan edat grubunun tek örneği vardır ve bu örnekte isim unsuru ile edat unsuru yer değiştirmiştir. Şöyle ki: *Âdem oğlının teñriyi birlegil / Degülsin taş andan yana bir egil* “İnsanoğlusun Tanrı’yı bir bil; (ondan) ayrı değilsin, O’ndan yana meylet (O’na yakınlaş)!” (8-12).

3.4.1.39. “taşra” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat *daş* “dış” kelimesine +ra yön eki gelerek oluşmuştur (Hacıeminoğlu, 2015: 89). Günümüzdeki “-dAn başka, gayrı, dışarı” edatlarına denk gelir ve isim unsurunun ayrılma hâli (-dAn) ekli şekliyle bileşir. Bu edatla kurulan edat grubunun kullanım sayısı 3’tür: *Revān başdı taşra eşikden ayağ / Yëyesi buyurdt ki birkaç çanağ* “Hemen, eşikten dışarıya adım attı, birkaç çanak yiyecek buyurdu” (118-7). *Bu kişi ‘acebdür tatum almaz ise / Bu ilden beni taşra şalmaz ise* “Bu kişi, tahtımı almazsa, beni (de) bu ilden dışarıya sürmezse (bu) şaşırtıcıdır” (63-15). *İki dürlüden taşra olmaz âdem* “İnsan, iki hâlden dışarı olmaz” (367-4).

3.4.1.40. “toğru” Edatıyla Kurulanlar

Bu edat muhtemel *toğ-* “aşmak, geçmek” fiilinin ettirgen çatısının zarf şeklidir ve eski, yeni Türk dil ve lehçelerinde bir son takı (edat) olarak kullanılmış ve

kullanılmaktadır (Lİ, 2022: 505). Bu şekilde kurulan edat grubu sayısı 2'dir: *Anuñ boyına toğru hîç düşmeye* / 'Aceb ağzına ger sinek düşmeye "Onun boynuna doğru hiç düşmesin; ağzına sinek düşmezse (bu) şaşırtıcıdır" (226-15). *Şehâdet getürdi vü yumdı gözin* / *Ulu teñriye toğru dutdı yüzün* (364-3).

3.4.1.41. "üzre" Edatıyla Kurulanlar

Bu edat, aslen *üz* "üst kısım" kelimesine +re eski verme-kalma durumu eki getirilerek meydana getirilmiştir (Lİ, 2022: 545). Günümüzdeki "üzerinde, üstünde" edatlarına denk gelmektedir. Bu şekilde kurulan edat grubu sayısı 25'tir: *Oğur dün ü gün ana tesbîh mevc* / *Deñiz üzre oynayacak fevc fevc* "Dalga, deniz üzerinde bölük bölük oynayınca (dalgalanınca) O'nu (Allah'ı) gece gündüz zikreder" (3-8). *Du 'ā kıluban kodı yer üzre baş* "Dua ederek yer üzerine baş koydu (secde etti)" (138-1). *Şu vaktın ki gök üzre yelken açar* / *Dêyesin bulıtdur havadan geçer* "Ne zaman ki gök üzerinde yelken açsa sanki buluttur (da) havadan geçiyor" (200-12). *Bunu dëyüp ağlar idi zâr u zâr* / *Gül üzre dökerdi dür-i şâh-vâr* "Bunu deyip zar zar (içten, acıklı acıklı) ağlardı; gülün üstüne şaha lâıyk inci (gözyaşı) dökerdi" (97-9). *Süheyli yanına geçürüp bile* / *Otururdu taht üzre key zevk ile* "Süheyli de yanına alıp taht üstüne çok zevkli (bir şekilde) otururdu" (117-8). *Semen üzre müşk ile urdı rakam* "Yasemin üstüne misk ile rakam çizdi (yazı yazdı)" (339-11). *Çü havz üzre anşuzda kıldı nazar* "Havuz üstüne ansızın bakınca..." (36-13). *Velî geldiğince elümden hüner* / *Harîr üzre yazdum dedüm ben eger* "Ama elimden hüner geldiğince ipek üzerine yazdım, eğer ben dedim..." (43-9). *Bulaşmış idi şöyle yüzi gözi* / *Ki zift üzre kona degirmen tozu* "Yüzü gözü öyle bir (toza, pisliğe) bulaşmıştı ki (sanki) ziftin üzerine değirmen tozu konmuştu (yapışmıştı)" (290-8). *Ki her gündedür işi üzre ledim* "...Ki her gün işi üzerinde çok kadimdir" (3-2). *Nêdeyim bulımadı bir kimsenem* / *Ki sile gözüm üzre görürse nem* "Ne yapayım (ki) gözümde nem (gözyaşı) görürse silecek bir kimsem bulunmadı" (93-11). *Ṭama ağdı elinde bir hoş ṭurunc* / *Bıraḥmadıdı alnı üzre girinc* "Elinde bir hoş turunc (olduğu hâlde) dama çıktı; alnına (ise) bir kırışıklık (dahi) bırakmadı (kaşlarını asla çatmadı)" (108-4). *Dêdi kim geçer başum üzre sözüñ* "Dedi ki sözün başım üzerine geçer (sözüne seve seve riayet ederim)" (260-11). *Anı örsi üzre nitesi döger* "Onu örsü üzerinde nasıl döver?" (297-16). *Bu naṭ' üzre ger oynaya yat ola* / *Sürem atı şöyle ki şeh mât ola* "Bu naat üzerine eğer oynarsa hâl şu olur ki: Atı öyle bir sürerim ki şah mat olur" (142-13). *Bu yer üzre kayguyu her kimse yer* / *Nite*

bulısar kayğusuz kimse yêr “Bu yer üzerinde (dünyada) her kimse kaygılanırsa nasıl (olur da) birisi, bulur kaygısız (bir) yer?” (281-7).

3.4.1.42. “*yaña*” Edatıyla Kurulanlar

Yaña edatı Uygurcadaki *yıñaq* “cihet, taraf, yön; tarafta, tarafa, taraftan” kelimesiyle alakalı görünmektedir (Lİ, 2022: 555). Bu edatla kurulan edat grubu sayısı 26’dır: *Anı bir bilürler taparlar aña / Dutar yönini kamu andan yaña* “O’nu bir bilir, O’na taparlar; hepsi yönünü ondan yana çevirir” (6-1). *Degülsin taş andan yaña bir egil* “Taş değilsin, ondan yana bir eğil (ona meylet)” (8-12). *Dutılmaz idi çün kilid paşlıyıldı / Anıhtarı üstin yaña aşılyıldı* “Kilit paslı olduğundan tutulmazdı; anahtarı yukarı yandan asılıydı” (34-2). *Hemîn saçlarının bölügin aña / Şunıvêr di vü meyli andan yaña* “Hemen saçlarının bölüğünü ve meylini ondan yana sunuverdi” (117-13). *Kişi teñriden yaña tutsa yüzi* “Kişi, yüzünü Tanrı’dan yana tutsa (O’na yönelse)...” (370-7). *Sarāydan yaña kavm cümle yügürdiler* “Bütün halk saraydan yana (saraya doğru) koşuşturdular” (62-15). *Ki şardan yaña kopdı kavğa katı* “...Ki şehirden yana (şehir tarafından) şiddetli (bir) kavga çıktı” (238-4).

3.4.1.43. “*yêre / yêrde*” Edatıyla Kurulanlar

Bu edatlarla kurulan edat grubunda isim unsurunu *yoh* “yok” kelimesi oluşturmaktadır. Kullanım sayısı 3’tür: *Kişi niçe renc eyledi yoh yêre / Hünermissey yazayidi çoh yêre* “Kişi, nasıl yok yere eziyet ettiyse (eğer bu) hünermişse çok yere (bunu) yazsaydı” (39-6). *Atına dēdi ēy belā tartıcı / Saña nişe yoh yêrde ētdüm güci* “Atına; ey bela çekici, sana nasıl (da) yok yere zulmettim, dedi” (236-15).

3.4.1.43. İsim Tamlaması Şeklinde Kurulanlar

Edatların kelime veya kelime grubu sonuna gelip bir çekim eki gibi işlev görmesi, bazı araştırmacılar tarafından isim çekim eklerinden bazılarının edat olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Örneğin, Jean Deny (2012: 572), isimden isim yapan +sIz olumsuzluk ekini edat başlığı altında ele almıştır. Deny (2012: 572), ayrıca eşitlik hâli eki olan “+CA”yı, hem edat hem çekim eki başlığı altında incelemiştir. Haydar Ediskun (2017: 359) da edatların başlı başına bir anlamının olmaması, kelimeler arasında türlü anlam ilgileri kurması ve anlamları kelimeler arasındaki anlam ilgilerine göre belirlenmesi özellikleri ile “+dAn” ve “+sIz” eklerinin benzer özelliklere sahip olmasını göz önünde bulundurmıştır. Ancak edatlar öncelikle eklerden farklı olarak

şekilce birer bağımsız kelimelerdir; dolayısıyla edatlar şekilce kelime, işleyiş bakımından ise isim çekimi ekleri niteliğindedir. Bundan başka “edatlar yüklendikleri görevler bakımından ad çekimi eklerinden daha kapsamlıdır. Ad çekim ekleri, adları öteki kelimelere belirli durum gösterme görevi ile bağladıkları hâlde, edat olan kelimeler, bir edat grubu olarak çok daha geniş kapsamlı görevler üstlenirler” (Korkmaz, 2017: 895).

Edatlar esas olarak -bazı kalıplaşmış olanları hariç (*gibi, kadarı vs.*)- çekim ekleri almayan kelimelerdir. Ancak bazen “hakkında, yüzünde, üzerinde, yandan, taraftan, tarafından, ucundan, bakımdan, bakımından, yönden, yönünden, cihetle, sûretle, suretiyle, veçhile, sebeple, dolayısıyla gibi kelimelerin kullanış ve bilhassa fonksiyon bakımından son çekim edatlarına yakın bir durumda olduklarını da belirtmeliyiz” (Ergin, 2012: 373). Ergin, bu kelimelere son çekim edatlarına yardımcı tâbirler adını vermiş ve bunların, isim olarak anlamlarını kaybettiklerini, ekleri, edatları klişeleştiği nispette de son çekim edatlarına yaklaştıklarını ifade etmiştir (2012: 373). Jean Deny, edatların, bu kullanımı için *edatlık deyimler* terimini kullanmış, Türkçenin edatları sayıca az olduğunu ancak diğer yandan içlerinden birkaçının (üzre, içre, taşra, yaña) bugünkü kullanıştan çekilmiş bulunduğunu, Türkçede bu edat kıtlığının, onların yerine sık sık edatlık deyimlerin kullanılmasıyla önlenmiş olduğunu ve edatlık deyimlerin, yalın bir mesafe veya yer ve daha seyrek bir biçimde sebep tarz, vs. fikrini saklayan bir addan meydana getirildiğini, böyle meydana getirilen deyimlerin ise bir zarf hâline veya göreceli hâline konulduğunu ifade etmiştir (2012: 587). Tahsin Banguoğlu’nun, *adı katkı alan takılar* başlığı adı altında verdiği “Tanrı katında, yağmur yüzünden, durum hakkında vs.” (2011: 387-388) örnekler dikkat çekicidir. Yong Son Lî, *Türk Dilinde Son Takılar* adlı kitabında bu kullanım için *Son Takılar Gibi Kullanılan Adlar* başlığını kullanmıştır (2022: 569).

Burada şekil bakımından isim tamlaması; kullanım ve fonksiyon bakımından edat grubu olarak kullanılan kelimeler ele alınmıştır. Bu kelimeler tek başına bir isim olarak değerlendirilse de isim tamlaması ve cümle içinde üstlendikleri anlam yönüyle cümleye zarf olarak katılmalarından dolayı bu kullanım için isim tamlaması şeklinde kurulan edat grupları başlığı uygun görülmüştür. SN’de bu şekilde kurulan edat grubu sayısı 88’dir. Bunlar alfabetik olarak ve örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir. Şöyle ki:

3.4.1.43.1. “adına” Kelimesiyle Kurulanlar

İki yerde tespit edilen “adına” kelimesi ile kurulan edat grubu, belirtisiz isim tamlaması şeklindedir. Cümlede ise “için” anlamıyla zarf görevinde kullanılmıştır: *Toldur kadehi şun elüme kıl beni ser-hoş / Ger ağu ola yārum adına êdeven nūş* “Kadehi doldur, elime ver, beni sarhoş et; isterse zehir olsun yârim için içerim” (108-14). *Ķarārı kalmadı kanı kıldı cūş / Sühely adına bir kadeh kıldı nūş* “Dayanacak gücü kalmadı, kanı kaynadı; Süheyl için bir kadeh (içki) içti” (120-1).

3.4.1.43.2. “altında” Kelimesiyle Kurulanlar

Üç yerde tespit edilen “altında” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Cümlede ise yüklem olarak görev almaktadır: *Ne kim şindi vardur denizdde perî / Bunun hükmî altındadır her biri* “Denizde ne kadar peri varsa her biri, bunun hükmü altındadır” (256-12). *Senüñ hükmüñ altındadır kamusı / Utanma vü bir yaña қо nāmūsı* “Hepsi senin hükmün altındadır; utanma ve edebi, sakınmayı bir tarafa bırak” (56-2). *Felek hükmüñ altında tutsun boyun / Ki ‘adlünñde barışdı kurd u koyun* “Felek hükmün altında boyun eğsin ki adaletinle barıştı kurt ve koyun” (70-6).

3.4.1.43.3. “arası / arasında” Kelimesiyle Kurulanlar

Dört yerde tanıklanan “arası / arasında” kelimesiyle kurulan bu edat grubu, belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. Cümlede ise “zaman, esna” belirtir ki bu hâliyle zarf ve “içinde” anlamıyla da seyrek olarak yer tamlayıcısı görevinde kullanılmıştır: *Görür kim kıızıdur nedür çāresi / Hayāl ola dēr süci arası* “Görür ki kıızıdır, nedir çaresi? (Sonra) içki esnasında (sarhoşken) hayal olmalı (herhâlde), der” (143-8). *Ol uyhu arasında yaş dökdi çoğ / Düş içinde şu içmek aşşısı yoh* “O, uyku esnasında çok gözyaşı döktü; düş esnasında (rüyadayken) su içmenin faydası yok” (193-10). *Süci arasında şorar nev-bahār* “Nev-bahâr, içki (içme) esnasında sorar” (120-3). *Ya halk arasında kızara yüzüm* “Ya (da) halkın içinde yüzüm kızarır (utanırım)” (355-11).

3.4.1.43.4. “elinden” Kelimesiyle Kurulanlar

Üç yerde tespit edilen “elinden” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. “Yüzünden, -den dolayı; sayesinde” anlamıyla, cümlede zarf görevinde kullanılmıştır: *Ger aşlan ise uğradam bir işe / Ki tavşan elinden kuyuya*

düşse “Eğer aslan olsa (öyle) bir işe uğratayım ki tavşan yüzünden (ya da sayesinde) kuyuya düşer” (217-6). *Ġaraz andan ancak hikâyet degül / Veķâyî’ elinden şikâyet degül* “Ondan niyet(imiz) sadece hikâye, olaylar yüzünden şikâyet değil” (25-13). *Eger ola daķ rîş ü yâ ķaraġu / Olur āb-ı hayvān elinden aġu* (140-14).

3.4.1.43.5. “**hakkı / hakkına**” Kelimeleriyle Kurulanlar

Beş yerde tespit edilmiş olan “**hakkına**” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtisiz ve belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Bir kişi vs. “ile ilgili, hakkında; için” anlamlarıyla cümlede zarf görevinde kullanılmıştır; özellikle son üç örnek dikkat çekicidir: *Yavuzlık **kişi hakkına şanmadum** / Yalan söze uyup yanu yanmadum* “Kişi hakkında kötü zanda bulunmadım; yalan söz uyup (da) şikâyet etmedim (sızlanıp durmadım)” (355-12). *Benüm **hakkuma** kimse söylerse söz* “(Bir) kimse benimle ilgili (bir) söz söylerse...” (268-7). *Anuñ **hakkı** kim eylemez hayfa meyl / Bilimezvenin noldı kız u süheyl* “Onun hakkı (onun için, onun üzerine yemin ederim) ki (o) günaha meyletmez; bilmiyorum kız ve Süheyl’e ne oldu!” (177-13). *Şu **teğri hakkı** için ki yeri göği / Yaratdı vü insāna verdi ögi* “Yeri göğü yaratan ve insana aklı veren Tanrı için...” (135-14). *Velîkin keserler olursa başum / Dêmeyiserem nolduġını işüm / Gerek sen bana buş dilerseñ kaķı / Ben açmazvanın sırrı **teğri hakkı*** “Ama başımı kesecek olurlarsa (da) işimin ne olduğunu demeyeceğim; istersen sen bana öfkelen, dilersen (de) kız; Allah için ben sırrı demem” (250-1/2).

3.4.1.43.6. “**içinde**” Kelimesiyle Kurulanlar

“İçinde” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. Cümlede “sınırlandırma, bulunma” işlevleri ile zarf olarak görev yapar: *Çü bilmez moġolca ne dēse yarar / ‘Arab dili **içinde** kılı yarar* “Moğolca bilmediğinden ne dese yarar; Arapçada (ise) kılı (kırk) yarar” (151-8). *İñen tañlayu dēdi kim **hiç eren / İçinde bulunmaya** buña eren* “Çok şaşıarak dedi ki hiçbir eren (kahraman, yiğit) arasında buna ulaşan bulunmaz” (298-10). *Tamām ola on gün **içinde** serā* “On günde saray tamam olur” (88-6). *Kişi kim yaġısından alu kalur / Dün **içinde** başın edici olur* “Düşmanından geri kalan kişi, geceleyin baskın edici olur” (173-6). *Şol kim **dürişe dün ü gün bir lahza içinde** / Uyhusını yeñmeye yolından aza benven* “Gece gündüz, bir anda çabalayan şu kimse, uykusunu yenemez, yolundan azar benim gibi” (192-8). *Düş içinde **gördüm** dil-dārumı* “Düşte gördüm yârimi” (193-15). *Bir iki dem içinde kim*

reng eze “Bir anda ki (resim çizmek içi) renk ezsin” (243-6). *Dahı dediler kim bunun bigi er / Bu devrân içinde nitesi toğar* “Ve dediler ki bunun gibi bir er (yiğit) bu zamanda nasıl doğar?” (303-2). *Söz içinde maqşūdını anlağıl* “Söz arasında maksadını anla” (251-6). *Ben üç gün içinde nitesi varam* “Ben, üç gün içerisinde nasıl varayım?” (288-13).

3.4.1.43.7. “karşısına” Kelimesiyle Kurulanlar

Belirtili isim tamlaması şeklinde kurulan bu edat grubunda “karşısında” kelimesi “-e karşın, aksine” anlamıyla kullanılmıştır; kullanım sayısı 1’dir: *Bilürdi ki ol tamdan éder nazar / Anuñ karşusına bunu gör nêder* “Bilirdi ki o, damdan bakar; buna karşın bunu gör ki ne yapar?” (108-8).

3.4.1.43.8. “katında” Kelimesiyle Kurulanlar

Dört yerde tespit edilmiş olan, “katında” kelimesiyle kurulan edat grubu belirtisiz ve belirtili isim tamlaması şeklinde kullanılmıştır. Grup, cümlede “nazarında, -e göre; yanında” gibi anlamlarıyla zarf görevindedir: *Benüm katumda ol âdem degül ü hayvândur* “Bana göre o, insan değil; hayvandır” (82-3). *Yanısar kıru katında yaş* “Kurunun yanında yaş da yanacak” (150-14). *Gözinüñ katında kıra nür idi* “(O,) gözünde kara nur idi” (163-5).

3.4.1.43.9. “orandum” Kelimesiyle Kurulanlar

Tek örneği tespit edilebilen “orandum” kelimesiyle kurulan edat grubu belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Grup, cümlede “-e göre, haddime” anlamlarındadır: *Aña kim çalap demişdür aşlanum / Degül anı ögmek benüm orandum* “Allah’ın aslanım dediğini (HZ. Ali’yi) övmek bana göre değil” (13-4).

3.4.1.43.10. “öñinde” Kelimesiyle Kurulanlar

Bir yerde rastlanan “öñinde” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Grup, cümlede “karşısında” anlamıyla zarf göreviyle kullanılmıştır: *Cihân mâlı olur ise az u çoğ / Anuñ ışkı öñinde bir çöpçe yoh* “Dünya malı, az ya da çok olsa (da) onun aşkının karşısında bir çöp kadar (değeri) yok(tur)” (131-13).

3.4.1.43.11. “şoñında” Kelimesiyle Kurulanlar

Bu kelime belirtili isim tamlaması şeklindedir, “-den sonra” anlamıyla zaman bildirerek cümlede zarf görevi yapar, tek örneği vardır: *Velî anca güydi ki yendi ta ‘ām / Ta ‘āmuñ şoñında çün oldı kelām* “...Ama o kadar bekledi ki yemek yendi; yemekten sonra (da) sohbet edildi” (198-12).

3.4.43.1.12. “şüretinde” Kelimesiyle Kurulanlar

Tek örneği tespit edilmiş “şüretinde” kelimesi belirtisiz isim tamlaması şeklinde ve “gibi” anlamındadır: *Görür andan naḳkāşı bileydügin / Bezirgān şüretinde ton geydügin* “Görür orada Nakkaş’ın böyle olduğunu; bezirgân gibi elbise giydiğini” (307-7).

3.4.1.43.13. “tarîḳınca” Kelimesiyle Kurulanlar

Tek örneği vardır, “-e göre, uygun” anlamıyla cümlede zarf görevindedir ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır: *Ulular çü yédiler ü içdiler / Tekellüf tarîḳınca söz açdılar* “Büyükler yiyip içtikten sonra tekellüfe uygun / göre söz açtılar (sohbet ettiler)” (352-1).

3.4.1.43.14. “tuşına” Kelimesiyle Kurulanlar

Tek örneği vardır, belirtili isim tamlaması kalıbındadır; cümlede “-e göre” anlamıyla zarf görevindedir: *Benüm şüretümi ki görmişsin uş / Anuñ tuşına anda düz ḳoş* “İşte, benim yüzümü görmüşsün; ona göre orada (bir) resim yap” (246-13).

3.4.1.43.15. “ucından / ucumuzdan” Kelimesiyle Kurulanlar

Üç yerde tespit edilen “ucından / ucumuzdan” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Grup, cümlede “yüzünden” ve “sayesinde” anlamındadır; ayrıca cümlede ilk ve son örneklerde görüleceği üzere zarf; ikinci örnekte ise yüklem görevindedir: *Senüñ bilisüzligüñ ucından uş / Kızum gitdi ḳaldı sarāy içi boş* “İşte, senin bilgisizliğin yüzünden kızım gitti, saray içi boş kaldı” (186-3). *İş anuñ ucındandır öñden şoña / Ne kim eyledi nite ḳala aña* “(Bu) iş onun yüzündendir baştan sona; (her) ne ki yaptı(ya) nasıl (olur da) ona kalır (yanına kâr kalır)?” (179-7). *Bizüm ucumuzdan bu hoş dāstān / Cihānda meger yayıla bir zamān* “Bu hoş destan, meğer bizim sayemizde dünyada bir zaman yayılsın (ün kazansın)” (24-7).

3.4.1.43.16. “üstine” Kelimesiyle Kurulanlar

Yedi yerde tespit edilmiş “üstine” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtili ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. Grup, cümlede “üzerine; -ile beraber” anlamlarıyla zarf olarak görev yapar: *Bunun üstine geçdi bir niçe gün* “Bunun üzerine birkaç gün geçti” (128-15). *Baş üstüne varalum isteyelüm / Baş altına biz taş yastayalum* “(Biz) başımızla beraber (memnuniyetle) gidelim isteyelim; başımızın altına taş yaslayalım (taş üstünde uyuyalım, zor şartlarda hareket edelim)” (188-14). *Cühûd eydür iki gözüm üstine / Tutam buyruğun baş yüzüm üstine* “Cühûd; buyruğunu gözüm, baş yüzümle beraber (memnuniyetle) yerine getireyim, der” (201-7).

3.4.1.43.17. “üzerine” Kelimesiyle Kurulanlar

Bir yerde karşılaşılan “üzerine” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır. Grup, cümlede zarf olarak kullanılmıştır: *Ki çün gece üzerine zengî yüzün / Gök üstinde bulamayalar ay izin* “...Ki geceleyin zenci yüzünü, gökyüzünde (de) ay izini bulamazlar” (113-12).

3.4.1.43.18. “yèrine” Kelimesiyle Kurulanlar

On yerde karşılaşılan bu kelimeyle kurulan edat grubu, belirtisiz ve belirtili isim tamlaması şeklindedir. Grup, cümlede “nazaran, -A karşılık” gibi anlamlarla zarf görevi görür: *Sana arpa yèrine şeker vèrem* “Sana arpa yerine şeker vereyim” (237-5). *Şaman yèrine aru suşam dökem* “Saman yerine temzi susam dökeyim” (237-6). *Sanasın ki süt yèrine içdi kan* “Sanki süt yerine kan içti” (303-4). *Bunun yèrine öldürünüz bizi* “Bunun yerine bizi öldürünüz” (303-8). *Şu yèrine saçdı yaşın yüzine* “Su yerine gözyaşını saçtı yüzüne” (319-13). *Atası hemîn ol hafta öldi / Atası yèrine bu şah oldu* “Babası hemen o hafta öldü; bu, babasının yerine şah oldu” (256-11). *Bahādur su yèrine kana kana / Gelün yaraşur ki yakına kına* “Kahraman (kimseye) kana kanmak yaraşır su yerine; geline (ise) kına yakınmak yakışır” (170-9). *Ferah yèrine yüregüm içi süz / Tolupdur gözüm uyhu yèrine toz* “Yüreğimin içi ferah yerine acıyla dolmuş; gözüm (ise) uyku yerine toz(la) dolmuştur” (234-13). *Şu yèrine kan ağlar idi bulut* “Bulut, su yerine kan ağlardı” (365-7).

3.4.1.43.19. “yolunda / yolına” Kelimesiyle Kurulanlar

Altı yerde karşılaşılan “yolunda / yolına” kelimesiyle kurulan edat grubu, belirtili isim tamlaması kalıbındadır. Grup, “uğruna, için” anlamıyla cümlede zarf olarak kullanılmıştır: *Süheylün yüzün nite görübilem / Ya isteyü anuñ yolına ölem* “Süheyl’in yüzünü nasıl görebileyim? Ya (da) (bu uğurda) onun uğruna öleyim” (309-8). *Anuñ yolına oynayup baş oyun* “Onun yoluna (onun için) başı oyun oynayıp (başını, canını ortaya koyup)...” (374-12). *Dönüp oğlan eydür bu kamusı māl / Anuñ yolına eylemişven helāl* “Oğlan, dönüp (şöyle) söyler: Bu bütün malı, onun için helal etmişim” (56-1). *Karañulık olur aña yoldaş / Kim ola ışk yolında oynaya baş* “Karanlık olur, ona yoldaş kim olur (ki) aşk uğruna baş(ıyla, canıyla) oynasın (canını hiçe saysın)?” (127-3).

3.4.1.43.20. “yönin” Kelimesiyle Kurulanlar

Tek örneği vardır, belirtisiz isim tamlaması kalıbındadır; cümlede “-ile ilgili, -e dair” anlamıyla zarf görevinde kullanılmıştır: *Bu ma ‘kūl sözleri çün dinledi / Ne resme derilmek yönin aıladı* “Bu makul sözleri dinleyince nasıl toparlanacağına dair (bilgiyi, malumatı) anladı” (266-15).

3.4.2. İsim Usuru Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Edat Grubu

Edat grubunun unsuru tek kelimedenden oluşabilir; bu kelime Türkçe veya yabancı bir kelimedenden oluşmaktadır.

3.4.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimedenden Oluşanlar

3.4.2.1.1. İsim Unsuru Türkçe Bir Kelimedenden Oluşanlar

Gerek kimse hiç üstüme girmeye / Yüzüm senden artuğ kişi görmeye “Kimse üstüme gelmemeli; yüzümü senden başka kişi görmemeli” (201-5). *Anuñ buyruğınsuz adılmaz adım / Boğazdan aşağıya yudılmaz yudım* “Onun buyruğu olmadan adım atılmaz; boğazdan aşağıya yudum yutulmaz” (3-3). *Ve ger nē gerek işbu deñlü çeri / Geçemeye hergiz bunlardan beri* “Ve eğer bu denli ordu, asla bunlardan öteye geçmemeli?” (64-8). *Cevāb eyle vērđi ki budur perî / Gemiden beni kaptı andan beri* “Cevap şöyle verdi ki bu peridir, beni o zamandan beri gemiden kaptı” (256-7). *Bunı*

*dēdi vü kan yaşın ağladı / **Gelincik bigi** yüregın tağladı* “Bunu dedi ve kanlı (göz)yaşı döktü; gelincik gibi yüreğini dağladı” (133-5).

3.4.2.1.2. *İsim Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar*

*Kim okursa süheyl ü nev-bahârı / **Du ‘ā birle** yazana kıla yârî* “(Her) kim Süheyl ü Nev-bahâr’ı okursa yazana dua ile yardımcı olsun” (377-14). *Biri birisinden kaçar **yād gibi*** “Birbirinden yabancı(larmış) gibi kaçarlar” (216-2). *İşitdi karıdan süheyl ol sözi / **Güleğ gibi** hoş taze oldı yüzi* “Süheyl, karıdan o sözü işitti; yüzü güleğ (bir kırmızı gül) gibi hoş, taze oldu” (113-15). *Kalın mîşeler bāğ u bahçalar gibi / Yemişler döşenmiş ağaçlar dibi* “Sık meşeler, bağ ve bahçeler gibi; ağaç diplerine yemişler döşenmiş” (196-4). *Bu bir gün için beslediler bizi / Ki **kurbān için** olur erkek kuzı* “Bu bir gün için beslediler bizi ki erkek kuzu kurban için olur” (169-12). *Olur şüretün zāhırı **halk için*** “Suretin (görünen şeyin) zahiri halk içindir” (247-3).

3.4.2.2. *İsim Unsuru Kelime Grubundan Oluşanlar*

Edat grubunun isim unsuru bir kelime grubundan oluşabilir. Bunlar örnekleriyle beraber verilecektir. Şöyle ki:

3.4.2.2.1. *İsim Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar*

Edat grubunda, isim unsuru olarak edatın başında en fazla kullanılan kelime grubu iyelik grubudur: *Kişinün şol oğt ahmağı bilinür / Ki **İşinden artuğ** işe ilinür* “Kişinin ahmağı şu an anlaşılır ki (kendi) işinden başka işle meşgul olur” (201-12). *Anuğ lutfi **şun ‘ı bigi** bol durur* “O’nun lütfu (da) sanatı gibi boldur” (3-10). *İçün **taşuğ bigi** arı tut* “İçini (de) dışın gibi temiz tut!” (19-12). *Ŧamuğ dahı **boyuğ bigi** imiş yüce* “Damın da boyun kadar yüceymiş” (115-8). *Yanağı **bigi** hātırı sâdedür* “Hatırı (da) yanağı gibi sadedir” (211-13). *İki kardeşi kağan aslan bigi / Oturur **atası birle** iki* “Kükremiş (kızgın) aslan gibi (olan) iki kardeşi babaları ile birlikte oturur” (143-5). *Şunup dizine aldı ol dem başın / **Yiği birle** süheyl sildi yaşın* “Uzanıp o anda başını dizine aldı; Süheyl (onun) yeni ile gözyaşını sildi” (310-7). *Döşegine dēk anı götürdiler / Alup yastuğın çevre oturdılar* “Onu döşegine kadar götürdüler; yastığını alıp (etrafını) çevirerek oturdular” (104-11). *Fikrüm evini eylemişem **ışkuğ için** boş* “Fikir evimi, aşkın için boşaltmışım” (109-3).

3.4.2.2.2. İsim Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanıma da oldukça sık rastlanmaktadır: *Ünüüm işidüben t̄ama ağmadı / Gerü yēñi ay bigi uyağmadı* “Sesimi işitince dama çıkmadı; tekrar yeni ay gibi uyanmadı (ortaya çıkmadı)” (92-9). *Aña karşı hoş güldi bir gül bigi* “Ona karşı bir gül gibi hoş(ça) güldü” (104-2). *Ol ikisi bigi degüldür ucuz / Anı alan ola meger şāhuñuz* “(O), o ikisi gibi ucuz değildir; meğer onu alan şahınız olmalı” (264-15). *Kayalar dibinde yügürürdi çoñ / şol ayu bigi kim yemiş ola oñ* “Kayalar dibinde çok koşuştururdu tıpkı ok yemiş olan şu ayı gibi” (270-4). *Yazuñlu kişi bigi gör nētdiler* “Günahkâr kişi gibi gör ne yaptılar” (316-5). *Ki işbu güne dēk umar idüm / Olan zañmuma merhem umar idüm* “...Ki bugüne kadar umardım; olan yarama merhem umardım” (184-8). *İşitmiş durur benzer adımı ol / Ki geldi bu araya dēk döğdi yol* “Belli ki o, adımları işitmiştir ki buraya kadar geldi, yol kat etti” (75-13). *Yavuz it gibi her dem ıñrar idi* “Kötü köpek gibi her an mırıldanırdı” (272-1). *İli söz ile ilan inden çıkar* “İlk (tatlı) sözle yılan ininden çıkar” (18-9). *Şorar tatlu dil ile eydür aña* “Sorar, tatlı dille söyler ona” (37-3). *Bu fikir ile her birisi gitdiler* “Bu fikir ile her birisi gittiler” (41-14). *Dilerven hoş ola murāda ere / Key ad ile ‘ālemde devlet süre* “Dilerim (ki) hoş olsun, murada ersin; iyi (bir) ad ile âlemde devlet sürsün” (45-15). *Bu zevk ile üç günü geçürdiler* “Bu zevk ile üç günü geçirdiler” (58-3). *Kıyās eyle kim niçe oldu güvenç / Ki bir incüden ötrü oldu irkildi genc* “Kıyas eyle ki güvenç nasıl oldu ki bir inciden dolayı biriktirildi hazine” (353-13). *Bu kişi ‘acebdür tañtum almaz ise / Bu ilden beni taşra şalmaz ise* “Bu kişi, tahtımı almazsa, beni (de) bu ilden dışarıya sürmezse (bu) şaşırtıcıdır” (63-15). *İki dürlüden taşra olmaz ādem* “İnsan, iki hâlden dışarı (başka) olmaz” (367-4). *Bu nañ ‘üzre ger oynaya yat ola / Sürem atı şöyle ki şeh māt ola* “Bu naat üzerine eğer oynarsa hâl şu olur ki: Atı öyle bir sürerim ki şah mat olur” (142-13). *Bu yēr üzre kayğuyı her kimse yēr / Nite bulısar kayğusuz kimse yēr* “Bu yer üzerinde (dünyada) her kimse kaygılanırsa nasıl (olur da) birisi, bulur kaygısız (bir) yer?” (281-7). *İki oğlı bile çeri yasayup / Xamu kavmi dūkenleyüben sayup* “İki oğlu ile birlikte ordu tertipleyip, bütün halkı tamamen sayıp...” (167-12).

3.4.2.2.3. İsim Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan edat grubuna fazla rastlanmaz: *Ki furşat demi ādemiden kaçır / Bulut gölgesi bigi tızcek geçır* “...Ki fırsat anı, insandan çabucak kaçır; bulut

gölgesi gibi hemen geçer” (205-3). *Maķāmı degirmen ħarābı bigi* “Makamı değirmen harabesi gibi” (290-6). *Öğümde dēdüm işbu yiğit dekin / Degül geldügi çîn şārına degin* “Aklımdan; bu yiğidin Çin’e değin gelişi pek güvenilir (bir şey) değil” (112-7). *Bunun bigi saçı revā olmaya / Ki kimse deñiz suyu ile yuya* “Bunun gibi saçı, deniz suyuyla yıkamak reva (uygun) değildir” (217-15). *Ne var gecese yüzi nūrı ile / Kōmadı ki anda karanıu ola* “Geceyse (bunda) ne var (ki) (o) yüzünün nuru ile bırakmadı ki karanlık olsun” (227-8).

3.4.2.2.4. İsim Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bu şekilde kurulan edat grubuna fazla rastlanmaz: *Ananuy südi bigi olsun helāl* “Ananın sütü gibi helal olsun!” (292-13). *Göñül bağladılar u cān atdılar / Şārıñ kapusına degin* gittiler “Gönül bağladılar, can attılar; şehrin kapısına değin gittiler” (319-1). *Benüm başum içün ki bir yıl tamām / Kātumdan anı gitmege kōmayam* “Benim başım için (kendi başım üzerine yemin ederim) ki tam bir yıl (ben) onun huzurumdan gitmesine (ayrılmasına) müsaade etmeyeceğim!” (166-6). *Benüm dilegüm ile bir olasın* “Benim dileğim ile bir olmalısın (istediğim gibi olmalısın!)” (88-14). *Senüñ dilegüñ ile bir olayım* “Senin dileğinle bir olayım (dilediğin gibi olayım!)” (219-8). *Niçe pādīšāh kim kāmı taş u tağ / Anuy ‘adliyle idi şār u bağ* “Nasıl (bir) padişah(tır) ki bütün taş ve dağ onun adaletiyle şehir ve bahçe olmuştu” (27-3).

3.4.2.2.5. İsim Unsuru Diğer Kelime Gruplarından Oluşanlar

a. İsim Unsuru İsim-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kez *hūnı düzmek içün dürişür* “Bu kez sofrayı kurmak için çabalar” (77-1). *İşin düzmek içün düzendi gērü* “İşini tertip etmek için tekrar süslendi” (108-3). *Ki degşürmek içün çayırdan hava / Yapayidi sunķur başında yuva* “...Ki çayırdan hava toplamak için sungur başında yuva yapsaydı” (302-4). *Çeri ili beklemek içün olur* “Ordu ili beklemek (koruyup gözetmek) için olur (onun içindir)” (64-29). *Şu bir görmek ile kapıldı göñül* “Şu bir (kez) görmekle gönül kapıldı” (46-12). *Bir işitmek ile aña vērdi cān* “Bir (kez) işitmekle ona can verdi” (76-3).

b. İsim Unsuru Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Edat Grubu

Kılıcı yalman kim kılıcı yasar / Dile beñzedügi içün baş keser “...dile benzediği için baş keser” (244-8).

c. İsim Unsuru Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan edat grubuna fazla rastlanmaz: *Geh eylük ile geh yavuzlugile* / *İşümi başarurvan uzlugile* “Kâh iyilikle kâh kötülükle işimi ustalıklı başarıyorum!” (287-1). *Beni yun gül-âb ile vü müşk ile* “Beni gül suyu ve misk ile yıkayın!” (363-13). *Hem iş bite akça vü altun ile* “Hem iş, akçe ve altın ile bitsin!” (47-12). *Tedbîr ü çevüklük ile iş bitürimedüm* “Tedbir ve çeviklik ile iş bitiremedim” (165-8). *Katuğa varam ‘özü ü destur ile* “Özür ve destur ile kapına varayım!” (201-10). *Kamu dürlü ni ‘metler andayidi* / *Meger bengü şuyıyile kuş südi* “Bengi suyu ve kuş sütünden başka çok türlü nimetler ondaydı” (140-1). Bu son örnekte *meger* edatı, kelime grubunun başında, “dışında, haricinde” anlamıyla yer almaktadır.

d. İsim Unsuru Tekrar Grubundan Oluşan Edat Grubu

Bu şekilde kurulan edat grubuna fazla rastlanmaz. Bunun için şu örnek verilebilir: *Biri birümüz ile ırışmışuz* / *Hikâyetlerümüzü şoruşmışuz* “Birbirimizle ayrılmışız; hikâyelerimizi soruşmuşuz” (344-12).

3.4.3. Cümlede Kullanımına Göre Edat Grubu

3.4.3.1. Zarf Olarak Kullanılan Edat Grubu

Edat grubu, cümlede en fazla zarf olarak kullanılmıştır: *Zamānlardur anuñ bigi geçmişem* “Zamanlardır (ki) onun gibi geçmişim” (308-8). *Denizde sana şu bigi ahmışam* “Denizde sana su gibi akmışım” (206-11). *Şunun bigi gark olmuşam* veh *nêdem* “Eyvah, öyle bir dalmışım (ki) ne yapayım!” (13-11). *İçünî taşuñ bigi tutğıl arı* “İçini, dışın gibi temiz tut” (19-12). *Hemān laḥza gitdi süheylüñ ögi* / *Yêrinürdi yerinde öksüz bigi* “Hemen (o) anda Süheyl’in aklı (başından) gitti; öksüz gibi yerinde yerinirdi” (110-5). *Nakḳāş dedi gēceye dēk turalum* / *Gēce olıcak kapuya sürelüm* “Nakkaş; geceye kadar bekleyelim; gece olunca (da) (atı) kapıya kadar sürelim” (62-2). *Gēce erte ye dēk uyımaz idi* / *İki günde bir nesne yemez idi* “Gece sabaha kadar uyumazdı; iki günde bir şey yemezdi” (76-6). *Savaş oldu ol gün gēceye degin* “O gün geceye degin savaş oldu” (171-12). *Bunı dedi vü aḡladı zār u zār* / *Bu deḡlü* ki esirgedi *şehriyār* “Bunu dedi ve o kadar zar zar (ederek, acıklı acıklı) ağladı ki (sonunda) şehriyar, (onu) bağısladı” (309-1). *Çü toḡdı dēyü güneşe geldi ḥitāb* / *Cihānuñ yüzinden açıldı niḳāb* “Güneşe doğdu diye hitap gelince cihanın yüzünden örtü(sü) açıldı (gündüz oldu)” (30-8). *Gêrü göreven dēyü sevinürem* “Tekrar görürüm diye

sevinirim” (43-12). *Vèribidüm anuñçün uş seni* “Seni onun için gönderdim” (10-11). *Atam düşdiydi ögüme benüm / Anun için oda dutuşdı cānum* “Babam, benim aklıma düştü; onun için (de) canım yandı” (83-15). *Yüzini ol anuñ için açmadı* “O, yüzünü onun için açmadı” (117-12). *Hemîşe benüm için olğıl esen* “Benim için daima esen ol” (115-3). *Cānum terkin anuñ için urmuşam* “Canımdan onun için geçmişim” (105-3). *Atam benüm ile nêtdi dirîğ* “Eyvah, babam benimle (bana) ne yaptı!” (32-10). *Yatur iniler bilmezem êy ‘aceb / Anuñ ile neyleyiser hak çalap* “Yatar, inler bilmem (ki) onunla Hak Allah ne yapacak (ona ne yapacak!)” (50-2). *Dilerven hoş ola murada ere / Key ad ile ‘âlemde devlet sûre* “Dilerim (ki) hoş olsun, murada ersin; iyi (bir) ad ile âlemde devlet sürsün!” (45-15). *Ne güler idi vü ne oynar idi / Düni günü ‘ışk ile göyner idi* “Ne güler ve ne (de) oynardı; gece gündüz aşk ile yanardı” (39-10). *Naqqāşa süheyl eydür êy mihri çok / Bu yay ile urma yüregüme ok* “Süheyl, Nakkaş’a; ey merhameti çok, bu yay ile yüreğime ok vurma! der” (80-7). *Kıyās eyle kim niçe oldu güvenç / Ki bir incüden ötrü oldu irkildi genc* “Kıyas eyle ki güvenç nasıl oldu ki bir inciden dolayı biriktirildi hazine” (353-13). *Meger andan ötrü ki eglendüm uş / Baña küsdi vü olmadı gönli hoş* “Meğer eğlendiğim için bana küstü ve gönli hoş olmadı (üzüldü)” (159-5). *Pes andan revān döndi kız kıçına / Gêrü indi tamdan saray içine* “Kız, ondan sonra gerisin geriye döndü; tekrar damdan indi, saraya girdi” (100-9). *Pes andan yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz* “Ondan sonra yüzünü yavaş yavaş açardı; bir anda bin türlü naz ederd” (118-1). *Pes andan ki çîne sefer êderven* “Ondan sonra ki Çin’e sefer ederim” (201-1). *En öñdin gerek kişi yoldaş bula / Pes andan yarağıle gire yola* “Kişi, en önce yoldaş bulmalı; ondan sonra hazırlıklı bir şekilde yola girmeli” (283-8). *Gêrü çıhdı yürüdi meclis şaru / Kızardı olmuş iken beñizi şaru* “Tekrar çıktı, yürüdü meclise doğru; benzi sarı olmuşken kızardı” (145-2). *Çü maşrıkdā ışıdı zengî dişi / Habeş dutdı mağrib şaru kaçışı* “Maşrıktā zenci dişi ışıyınca Habeş, mağribe doğru (olan) kaçışı tuttu” (237-9). *Anuñ boyına toğru hîç düşmeye / ‘Aceb ağzına ger sinek düşmeye* “Onun boynuna doğru hiç düşmesin; ağzına sinek düşmezse (bu) şaşırtıcıdır” (226-15). *Atına dēdi êy belā tartıcı / Saña nişe yoh yêrde êtdüm güci* “Atına; ey bela çekici, sana nasıl (da) yok yere zulmettim, dedi” (236-15).

gözüüm / Sizüñ ile işbu kadardur sözüüm “Çocuğunuz, oğlum iki gözüm; sizinle (olan) sözüüm bu kadardır” (368-14). *Revān düğdi tam üstine kuş bigi / Şu hāl ol gecedde aña düş bigi* “Hemen, damın üstüne kuş gibi yükseldi (çıktı); şu hāl onun için o gece düş gibi(ydi)” (116-14).

3.4.3.5. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Edat Grubu

Edat grupları cümlede genellikle zarf olarak görülmektedir. Yer tamlayıcısı olarak kullanılmasınaysa fazla rastlanmaz. Bunun için şu örneği veriyoruz: *Bugün benvenen gürzüüm ü kılıcum / Benüm bigiden gürz yā kılıç um* “Bugün (için) (sadece) ben, gürzüüm ve kılıcım varız; benim gibisinden gürz ya (da) kılıç um!” (181-4).

3.4.4. Edat Grubunun Diğer Özellikleri

3.4.4.1. Kuvvetlendirme Edatının İsim Unsurunun Başında Kullanılması

Burada “çaḥ” edatı grubun başına gelerek gruba “kesinlik” ifadesi katmıştır; ayrıca grupta isim unsurunun önüne gelen “çaḥ” edatı, sınırlamada da kesinlik ifadesi belirtir: *Çaḥ andan berü kim yola girmişüz* “Tam o zamandan beri ki yola girmişiz...” (321-3). *Çaḥ andan berü kim erişdüm çine / Ne çin belki geçmişvenin māçine* “Tam o zamandan beri ki eriştim Çin’e; ne Çin’i? Geçmişim Maçin’e” (344-5). *Bilen tā ayağa degin fark eden* “Bilen, ta (başyan) ayağa değin fark eden” (16-8). *Çaḥ aña degin ki tañ ata tamām / Bizüm uyḥu kirpügümüze ḥarām* “Tam ona değin ki tan tamamen atsa bizim kirpiğimize uyku haram(dır)” (114-14). *Yazıpvān çaḥ aña degin kim ola / Yazılmış durur ol dedügi ola* “Yazmışım tam ona değin ki ol dediği (de) yazılmış olmalı” (25-8).

3.4.4.2. Edat Grubunun Başka Bir Kelime Grubunun İsim veya Sıfat Unsurunu Oluşturması

3.4.4.2.1. Edat Grubunun, Sıfat Tamlamasında Tamlayan Unsuru Oluşturması

Bu kullanıma sık rastlanır. Edat grubu kendisinden sonraki kelime ya da kelime grubunu genellikle “gibi” ya da “kadar” anlamlarıyla niteleyerek bir sıfat tamlaması meydana getirir: *Bir anuñ bigi çünki şāhum ola* “Bir onun gibi şahım olsa...” (14-4). *Cihānda anuñ bigi bir şāh yok* “Dünyada onun gibi bir şah yok” (30-2). *Anuñ bigi çoḥ zārılıḥ êtdidi / Ki toprağa düşüp ögi gitdidi* “O kadar çok ağlayıp sızladı ki

(sonunda) yere düşüp akli başından gitti” (272-14). *Anuñ bigi bir çäre etmek gerek* “Öyle bir çare etmek gerek (ki)...” (368-4). *İlümde başarımaz imişsin işi / Yoğımıñ senüñ bigi ebleñ kişi* “İlimde iş başaramazmışsın; senin gibi ahmak (bir) kişi yokmuş” (63-11). *Anuñ lutfı şun ı bigi bol durur* “O’nun lütfü (da) sanatı gibi boldur” (3-10). *İçüñi taşuñ bigi arı tut* “İçini dışın gibi temiz tut” (19-12). *Ve gër nê gerek işbu deñlü çeri / Geçemeye hergiz bulardan beri* “Yoksa ne gerek bu kadar ordu, geçemesin asla bunlardan öte(ye)?” (64-8). *Bayık bil ki bu deñlü māl u favar / Saña kanda varursañ ola vebāl* “(Şunu) açıkça bil ki bu kadar mal mülk, nereye varırsan sana vebal olur” (180-9). *Ger ol hücrede gördüğüm ise kız / Bu deñlü bahāyile almaya kız* “Eğer o hücrede gördüğüm (bir) kız ise; bu kadar paha ile (o) kızını alamaz” (210-2). *Ne deñlü bela var ise anşuzın / Şanasın ki bize tutupdur yüzün* “Ne kadar bela varsa ansızın sanki bize yüz tutmuştur (bize yönelmiştir)” (316-8). *Ne deñlü yavuz iş ki eylerdi hep / Bize eylediği degül midi tap* “Ne kadar kötü iş ki hep eylerdi; bize eylediği yeterli değil miydi?” (317-12). *Senüñ gibi mel’ün katından ola / Hele kendözünge getürdün bela* “Senin gibi lanetli (birisinin) huzurunda olsa hele (ki) kendine bela (da) getirdin” (208-5). *Bunuñ gibi şüret nite yazavan* “Bunun gibi sureti (resmi) nasıl yazayım (çizeyim)” (248-5). *Ölümünden ilerü ölüm olmaz / Ecel gelmeyince kişi ölmez* “Ölümünden öte ölüm olmaz; ecel gelmeyince kişi ölmez” (170-4). *Nakḳāş dër kulunḡ vërdi önḡdin haber / Ki vërmenḡ süheyle süci bu ḳadar* “Nakkaş; kulun, önceden Süheyl’e bu kadar içki vermeyin (diye) haber verdi, der” (83-4). *Çü ben bu ḳadar ḡuşsa mı yërvenin* “Ben bu kadar kederlenir miyim?” (129-10). *Cühûd-ı fuẓûl ol ḳadar māl ile / Gerek şāh-ı çîne güyegü ola* “Gereksiz Cühûd, o kadar mal ile Çin şahına damat olmalı” (212-12). *Vërürler idi ol ḳadar yëyesi* “O kadar yiyecek verirlerdi ki...” (276-11). *Dökildi yère ol ḳadar ḳanlı yaş* “Yere o kadar kanlı yaş döküldü (ki)...” (365-4).

3.4.4.2.2. Edat Grubunun İsim-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması

Bu şekilde kullanılan edat grubuna bazı örnekler şunlardır: *Gerek ditremek bize söḡüt bigi* “Bize, söḡüt (ağacı) gibi titremek gerek” (128-7). *Sikender bigi gezmek idi onat* “İskender gibi gezmek, doğruydı” (138-5). *Bunuñ bigi yunmaḳ* ‘aceb niçedür “Bunun gibi yıkanmak acaba nasıldır?” (224-9). *Bizüm ile olmaḡiçün ser-be-ser / Vezîrini tañla vëribiyeser* “Bizimle başbaşa olmak için vezirini sabahtan gönderecek” (65-9). *Buñḡa ḳarşu ṭurmaḡ niçesi olur* “Buna karşı durmak nasıl olur?” (64-15).

3.4.4.2.3. Edat Grubunun Zarf-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması

Yemen kavmi bigi düzüp kendözin “Kendisini Yemen haklı gibi düzenleyip...” (143-2). **Gèrü şāh şordı eyitgil ki ol / Gelince buña dèk niçün çekdi yol** “Şah, tekrar söyledi ki o, buraya gelinceye dek neden yol (zahmeti) çekti?” (184-14). **Görindi erişicek aña degin / Gör imdi kim ol niçe dèrdi ögin** “Ona değin erişince göründü; gör şimdi ki o, nasıl topladı aklını (kendine geldi)” (12-8). **Yeri yār için yaruban yēr olur** “Yeri yar için yarararak yer olur” (132-14). **Bizi kendü luff ile toylayuban** “Kendisi, bizi lutfile ağırlayarak...” (67-6). **Senüñ ile arhalaşuban ökinç alam / Şāh-ı çînden nite kıla dinç** “Seninle yardımlaşarak Çin şahından öç alayım; nasıl (o) dinç kalır?” (293-2). **Ulular ile tanışup işle iş** “Büyüklerle konuşup (sonra) iş yap!” (360-13). **Turutdılar ol kavim ile qarışu** “O kavim ile karışarak durdurdular” (325-12).

3.4.4.2.4. Edat Grubunun Sıfat-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması

‘Älemde benüm bigi işin bilmez ola mı “Älemde benim gibi işini bilmez var mı?” (189-2). **Benüm ile kalanı ben bileven** “Benimle kalanı ben bilirim” (187-15). **Anuñ yüzini güç ile açduğın** “Onun yüzünü zorla açtığımı...” (328-8). **Yakınca şağa karşı hem geldügi / Hemîn ola budur kuluñ bildügi** “Sana karşı geldiği, açıkçası bu olmalı kulun bildiği” (105-14). **Hem andan yağa kaçana vèrdi ol / Deriñ şu içinden yazı bigi yol** “Hem o, ondan yana kaçana derin su içinden ova gibi yol verdi” (8-5).

3.4.4.2.5. Edat Grubunda İsim Unsuru ve Edatın Yer Değiştirmesi

Bu, pek karşılaşılan bir durum değildir. Örneği şudur: **Revān başdı taşra eşikden ayağ / Yèyesi buyurdı ki birkaç çanağ** “Hemen, eşikten dışarıya adım attı, birkaç çanak yiyecek buyurdu” (118-7).

3.4.4.2.6. “dèyü” Edatının Düşmesi

Cümlede, anlamdan yola çıkarak bu edatın düştüğüne rastlanmaktadır; bunda tabii ki SN’nin vezni, şiir olması da etkilidir: **Şükür bilişümsin degülsin yādum / Öginde geçer keşke görmeyedüm** “Şükür (olsun ki) tanıdığımsın, yabancım değilsin; aklından, keşke görmeseydim (diye) geçer” (217-9). **Şinuḥlıḥda üşenme düşem şanup / Bahādan nite iner altun şınup** “Düşerim (diye) düşünüp tevazudan üşenme; altın, kırılrsa (bile) değerinden (bir şey) nasıl kaybeder (ki)” (132-7). **Şoñ uci kıza kıatı**

yalvardı ol / Ki noldı bulıvêresin baña yol “...Sonra kıza; ne olmuş? Bana yol göstersen (diye) çok yalvardı” (232-13/14).

3.4.5. Edat Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

SN’de edat grubu kullanım açısından günümüz Türkiye Türkçesine göre birtakım farklılıklar göstermektedir.

3.4.5.1. “bigi” (<gibi), “içün”, “ile” Edatlarının “bular” (<bunlar) İşaret Zamirine İlgili Hâli Eki Alarak Bağlanması

Günümüzde, “bunlar” işaret zamiri, “gibi, için, ile” vs. edatlara genellikle yalın hâlde bağlanmaktadır; ancak SN’de, söz konusu işaret zamiri, bu edatlara ilgili hâli eki alarak bağlanmıştır: *Er olursa olsun bularuñ bigi* “Er olursa bunlar gibi olsun” (173-1). *Bularuñ bigi key eren görmedüm* “Bunlar kadar iyi eren (yiğit, kahraman) görmedim!” (187-5). *Bularuñ içün başardı işi* “İşi bunlar için başardı” (318-10). *Bunlaruñ içün kan ağlaya taş* “Bunlar için taş, kan ağlar” (324-14). *Gelişüm varışum bunlaruñ ile / İñen çoñ var işüm bunlaruñ ile* “Gelişim gidişim bunlarla; çok fazla işim, bunlarla(dır)” (209-6).

3.4.5.2. “degin” Edatının, Kendisinden Önceki Zarf-Fiil Grubunun Yalın Hâline Bağlanması

Bugün genelde isimin yönelme hâli ekli biçimine bağlanan “degin” edatı SN’de isme yalın hâlde bağlanmıştır: *Kalan kavmi hoz hey deyince degin / Tağıtdı vü dërşürdi kendü ögin* “Kalan halkı (topluluğu) hey deyinceye degin (bir anda) dağıttı ve kendi aklını (başına) topladı (kendisine geldi)” (154-13).

3.4.5.3. “anca” Kelimesinin Edat Grubu Fonksiyonunda Kullanılması

Günümüzde bu kullanım yoktur; bunun yerine “kadar” edatı kullanılır: *Şükür seni gördüm ki biñ ancasin / Dirîğ eylemedün kadem-rencesin* “Şükür (ki) seni gördüm bir o kadarsın (o kadar varsın); eziyet çekmekten sakınmadın!” (126-10).

3.4.5.4. “İle” Edatının “için” Edatı Yerine Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde, genellikle “-dığı için” edat grubu ile karşılanan kelime grubu, SN’de bir yerde “-dığile” edat grubu ile karşılanmıştır: **Bu**

‘ışk olduğuyle gökler döner / Yabāndağı kuş ‘ışkı olup düner “Bu aşk olduğu için gökler döner; yabandaki kuş aşkı olduğundan tüner (geceler)” (131-9).

3.4.6. Edat Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Edat grubu, 1271’lik bir kullanıma sahiptir; edat grubunun sayısal ve yüzdelik oranları iki ayrı tablo hâlinde ve şekil üzerinde gösterilmiştir. Şöyle ki:

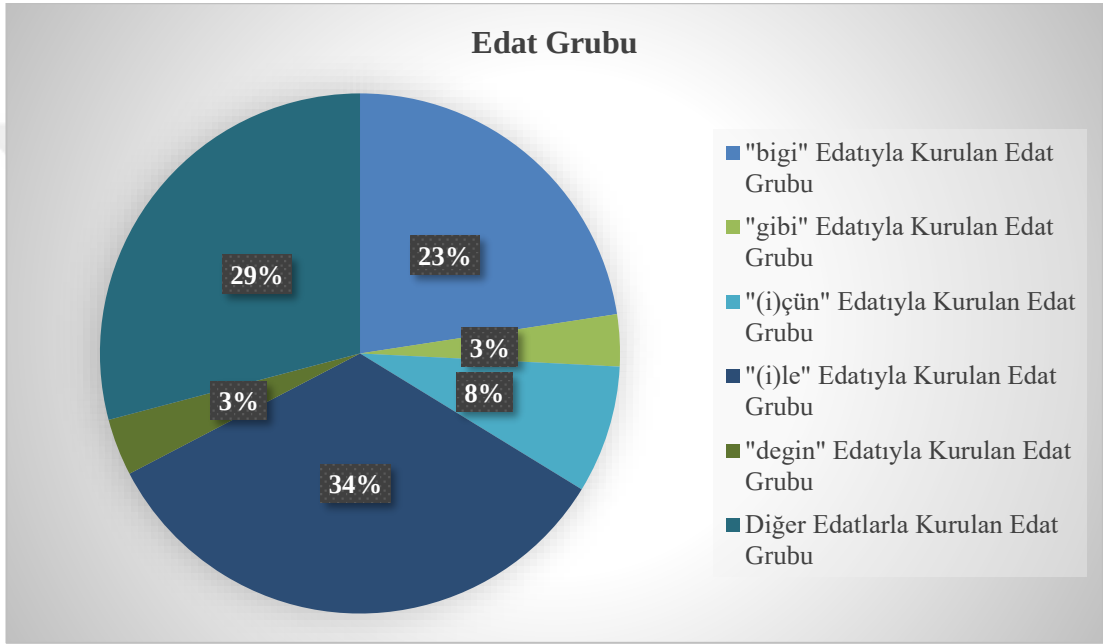
Tablo 1.8. Edat Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Edat Grubu	1271	%3.26	%5.24

Tablo 1.8.1. Çeşitli Edatlarla Kurulmuş Edat Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Bütün Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Edat Gruplarına Yüzdelik Oranı
“bigi” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	287	%0.74	%1.18	%22.58
“gibi” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	41	%0.11	%0.17	%3.23
“(i)le” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	427	%1.09	%1.76	%33.60
“(i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Grubu	101	%0.26	%0.42	%7.95

İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Edat Grupları	88	%0.23	%0.36	%6.92
Diğer Edatlarla Kurulan Edat Grupları	327	%0.84	%1.35	%25.73

Şekil 9. Çeşitli Edatlarla Kurulan Edat Grubunun Yüzdelik Oranı

3.5. Bağlama Grubu

Bağlama grubu, (Fr. Groupe conjonctionnel, Osm. Terkîb-i atfî) “Bağlaçlar ile birbirine bağlanmış ad veya ad soylu kelimelerin oluşturduğu kelime grubu”dur (Korkmaz, 2017: 85). Bağlama grubunu oluşturan unsur bir kelime veya kelime grubundan oluşabilir; unsurlar birbirine eşit olarak bağlanırlar. Bağlama grubu diğer kelime grupları arasında *en zayıf, birliği ve yapısı en iğreti olanıdır* (Ergin, 2012: 380). Bağlama grubu “iki veya daha fazla ismin sıralama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları ile oluşturduğu kelime grubudur. Öğeler şekline ve yapısına göre eşit olarak birbirine bağlanır. “Bu grupta her öge kendi vurgusunu taşır ve vurguları eşittir” (Özkan ve Sevinçli, 2012: 102). Görüldüğü üzere bağlama grubunun en dikkat çekici

özelliği, onu oluşturan kelime ya da kelime grubunda asıl-yardımcı unsurun olmayışı; bunların şekil ve yapı olarak birbirine denk olarak bağlanmasıdır.

3.5.1. Yapısına Göre Bağlama Grubu

Bağlama grubu da SN’de sık kullanılan kelime grupları arasındadır. Toplamda 1063 tane bağlama grubu tespit edilmiştir. Aşağıda bağlama grubu, Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubu ile Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubu ana başlıkları altında ele alınmıştır.

3.5.1.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grupları

Bağlama edatları kelime, kelime grubu veya cümleleri birbirine anlam veya şekil itibarıyla bağlayan edatlardır (Hacıeminoğlu, 2015: 112). Cümleleri birbirine bağlayanlar bağlı cümle bahsinde genişçe ele alınacaktır; burada sadece kelime veya kelime gruplarını bağlayanlar ele alınmıştır. SN’de bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grubu sayısı toplamda yaklaşık olarak 1063’tür; bunlar arasında 675’lik kullanımıyla oldukça sık kullanılan “U” bağlama edatıyla kullanılan bağlama gruplarıyla karşılaştığı gibi, tek kullanım örneğine rastlanan “ve” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubuyla da karşılaşılmaktadır. SN’de kullanılan bağlama grubunun özellikleri, örnekleriyle beraber aşağıdaki gibidir:

3.5.1.1.1 “andan” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bu kelime, “ondan; sonra, -dAn sonra” gibi anlamlarıyla aslında cümlede yer tamlayıcısı ve zarf olarak görev yapar; ancak bazen isimleri birbirine -tek başına ele alındığında- “ile, ve” anlamlarıyla, “u, vü” bağlama edatından sonra gelince ise “dA” anlamıyla bağlayarak bir bağlama edatı fonksiyonu üstlenmektedir; dolayısıyla bununla kurulan kelime grubuna bağlama grubu denebilir; bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 5’tir. Örnekleri şunlardır: *Ebübekr-i şiddik andan ömer / Buları sevüp kişi rahmet umar* “Ebubekr-i Sıddık sonra (<ve, ile) Ömer(i), (bir) kişi bunları sevip (Allah’tan) rahmet umar” (11-12). *Yigitlik işk u ola andan süci / Ol arada ud ile korhu neci* “Gençlik, aşk ve sonra içki olsa orada edep ve korku neci olur (ki artık)?” (127-9). *Sen uşlu vü âkilsin vü andan ehl / İşi müşkil eyleme çün ola sehl* “Sen uslu, akıllı ve de ehliyetli (biri)sin; işi zora sokma, kolay olsun!” (176-15). *Cühud ile şatu bâzâr êtdüğün / Cühüd andan oğurlayın gittüğün* “Cühûd ile alışveriş ettiğini sonra

(da) Cühûd(‘un) gizlice gittiğini...” (257-4). *Kişi kim tuzah̃ kıra vü av uma / Şehet düşe karga vü andan hüma* “(Bir) kişi tuzak kurup av beklese şayet karga ve de (sonra) Hüma (düşse)...” (276-15).

3.5.1.1.2. “hem dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüzde kullandığımız “hem de” bağlama edatının karşılığıdır. Grup, tek örneğe sahiptir; iki bağlama edatı yer değiştirmiştir. Şöyle ki: *Kişinün gerek ‘aklı vü ‘ilmi ola / Dahı hul̃k hem şabr u hilmi ola* “Kişinin; aklı, ilmi ve hem de iyi ahlakı, sabır ve hilmi olmalı” (14-14).

3.5.1.1.3. “dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

“Dahı”, “ile” ya da “ve” anlamlarıyla unsurları birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 24’tür: *Müsülmānlıḡun şartı ol kim dilün / Senün hükmün̄de ola dahı elün* “Müslümanlığın şartı odur ki dilin ve elin senin hükmün (kontrolün) altında olsun” (9-5). *Aḡa vü anun̄ āl ü etbā’ına / Dahı ehl-i beytine eşyā’ına* “Ona ve onun ailesine, tabi olanlar ile ehlibeyit ve cemaatine...” (14-6). *Ben dahı birkaç ulular kızı / Şol oḡtın ki uyıdı deḡiz kızı* “Ben ve birkaç ulular (makam mevki sahiplerinin) kızı; denizkızı, uyuduğu zaman...” (231-14). *Mülāzım şahābî dahı niçe yüz / Nite kim ayun̄ çevresin ıldız* “Mülazım, sahabi ve nice yüz(lercesi), nasıl ki ayın çevresini yıldız(lar) (tutarsa, çevrelerse)...” (13-6). *Piyāle dahı sākiniün̄ enegi / Göñül bigi sādeyise oldur yēgi* “Kadeh ve sakinin çenesi gönül gibi sadeyse iyisi odur” (140-13). *Gül-āb olıcaḡ şu dahı şābun / Getüreyim uş hücre içinde yun* “Gül suyu, su ve sabun olunca getireyim; işte hücre (burada) (onun) içinde yıkan” (217-12).

3.5.1.1.4. “degül / degül ki” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatı diğer edatların aksine, bazen kelime veya kelime grubu başında da kullanılmaktadır; oluşturduğu bağlama grubu sayısı 9’dur: *Senün̄ buyruḡundan niçe geçedüm / Degül süci aḡumısa içedüm* “Senin buyruḡundan nasıl geçerdim? Deḡil içki zehir olsa (dahı) içerdim” (309-12). *Ṭudaḡını sildi yeḡi ucile / Ādemîligile degül gücile* “Dudaḡımı, insana yakışmayan bir şekilde yeninin ucuyla sildi” (119-1). *Yemen kavmi bigi düzüp kendözin / Dün içi degül güpegündüzün* “Kendisini Yemen kavmi(nde kiler) gibi süsleyip; geceleyin deḡil güpegündüz...” (143-2). *Eyitdi ki bu bir degül belki dört / Arada yazılmış durur işüne yort* “Söyledi ki

bu, bir değil belki dört yerde yazılmıştır; işine bak!” (262-13). *Degül mi ‘aceb kıatı yayı çeküp / At üstinde degül ki yèrde çöküp* “(Bu) şaşırtıcı değil mi (ki) sertçe yayı(nı) çekip, at üstünde değil (de) yere çöküp...” (191-8). *Anı istedüm ‘âlem içinde ben / Degül yalnız çîn ü mâçinde ben* “Ben, onu yalnızca Çin ve Maçin’de değil; (aynı zamanda) âlem içinde (her yerde) istedim (aradım)” (284-3). *Belâyı şavaşın meger fażl êdüp / Degül fi ‘lûme baħuban ‘adl êdüp* “Fiilime (yaptığım işlere) bakıp belayı sav; adaletli davranarak, fazlederek değil! ” (150-6).

3.5.1.1.5. “gerek” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bunun tek örneği vardır; burada aslında “gerek ... gerek ...” biçimindeki bağlama grubunun ilk “gerek”inin düşmesi söz konusudur. Örneği şudur: *Daħı ‘anber-i hūş u müşk-i hoten / Gerek degme dürlüden on batman* “...Ayrıca Hoten miski ve has anber gerek(se de) değme türlü on batman...” (209-14).

3.5.1.1.6. “ile” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 48’dir: *Ki tağlar arasında vü mîşede / Denizlerde fikr ile endîşede* “...Ki dağlar arasında ve meşede; denizlerde fikir ve endişede...” (8-13). *Vezîr ile fağfura ündeyelüm / Bugün kuluñuza tıruñ dèyelüm* “Vezir ile Fağfur’u çağıralım; bugün kulunuza (kölenize) kalkın! diyelim” (73-5). *Uyanuħla düzmeye böyle latîf / Kişi fikr êdüp kâfiyeyle redîf* “Kişi, uyanırken, düşünüp (de) böyle latif kafiyeyle redif dizemez (meydana getiremez!)” (193-1). *Yère depdi nāmūs ile ārını* “Namus ve arını hiçe saydı” (142-15). *Elinde şurāħî ile cām idi / Yolında ne müşkil serencam idi* “Elinde(ki) sürahi ile kadehti; yolunda(ki) ne (de) zor (bir) maceraydı!” (153-15). *Görürdi anı hind iline giden / Ki barışdıda pîl ile gergedan* “Onu, Hint iline giden görürdü ki fil ile gergedan barıştı (fil ile gergedanın barıştığını, Hindistan’a giden bir kimse görürdü)” (301-9). *Şāhin görse vermezdi ördek boyun / Karar idi kuzıyile kurd oyun* “Ördek, şahin görse teslim olmazdı; kuzuyla kurt oyun oynardı” (241-7). *Görüp anı tağ ile taş ağladı / Felekde ay ile güneş ağladı* “Onu görüp dağ taş; felekde ay ile güneş ağladı” (55-8). *Daħı dil ile söz karılırsa uz / Vèrür çāšnî nite kim aşa tuz* “Ve dil ile söz ustaca karıştırılırsa tuzun aşaya verdiği gibi bir tat verir” (371-1). *Ne vaħtın öğüme düşe ol nigār / Bilüm ile ‘aqlum olur tã u mār* “O sevgili ne zaman aklıma gelse bilgim ile fikrim (aklım) karışır” (43-11). *Çevüklük ile çün işi keydidi* “İşi çeviklik ve hile olduğundan...” (144-9). *Saħa ihtiyāt ile kórħu*

gerek “Sana ihtiyat ile korku gerek(lidir)” (156-2). *Bir arada kızıl gülile diken / Bitüren anı yere döken* “Kızıl gül ile dikenin bir arada bitiren (sonra onları) tekrar yere döken(dir)” (7-8). *Dürişgil kim atan icāzet vère / Çeri altun akçayile at vère* “Çabala ki baban, izin versin; ordu, altın akçe ile at versin!” (47-11). *Kamu dürlü ni ‘metler andayidi / Meger bengü şuyıyile kuş südi* “Bengisuyu ile kuş sütü dışında bütün türlü nimetler oradaydı” (140-1). *Muraşsa ‘legençeyile gül suyu uş / Getürdiler ol elini yudı hoş* “Kıymetli taşlarla bezeli leğence ile gül suyu getirdiler; o, elini (burada) güzelce yıkadı” (239-10). *Suyile yelün arasındayiken / Yanar idi nite ki oda diken* “Su ile yelin arasındayken dikenin ateşte yandığı gibi yanardı” (253-4). *Gemiye sürerlerdi éve éve / Çü görindi bir mîşeyile ova* “Gemiye hızlı hızlı sürerlerdi, bir meşe ile ova görününce...” (219-13). *Yine çıldılar ol yigidile kız / Denizden ki anda ne yol var ne iz* “O oğlan ile kız, yine çıktılar ne yol ne (de) iz olan denizden” (231-2). *Bu zıkr ile öginde vesvās idi* “Aklında(ki) bu zikir ve vesveseydi” (203-10). *Şol aru ta ‘am ile furuca su / Ki ansuz görür cümle cānlar kısu* “Şu arı yemek ve duruca su ki onsuz bütün canlılar eziyet çeker” (305-14). *Biraz māl alup iki üç kul ile / Hiç eğlenmedüm ü gönildüm yola* “Biraz mal ile iki üç kul alıp hiç eğlenmedim ve yola koyuldum” (311-4). *Yemenden niçe çîne varduğunu / Niçe fikr ile hîle kurduğunu* “Yemen’den Çin’e nasıl vardığını; nasıl fikir ve hile kurduğunu...” (283-13). *İki at ile bir yigidi görüp* “İki at ile bir yigidi görüp...” (327-2). *Süheyl-i yemen çün derer kendözin / İşidür nakķāş ile şāh sözün* “Süheyl, kendisine gelince Nakkaş ile şahın sözünü işitir” (83-12).

3.5.1.1.7. “U” Edatı İle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı toplamda 675’tir ki yukarıda değinildiği üzere en fazla bağlama grubu bu bağlama edatlarıyla kurulanlardan oluşmaktadır; bunlardan 315 tanesi “u” bağlama edatıyla; 360 tanesi ise “ü” bağlama edatıyla kurulmuştur: *Dêgil kim ulular u begler gele / Bu işün arasında bile ola* “Söyle ki beyler ve ulular gelsin; bu işin arasında olsun” (30-6). *Dedi vērün altun kul u karavaş* “Altın, kul ve cariye verin! dedi” (54-7). *Bağışlaya kâmusına at u ton* “Hepsine at ve elbise bağışlasın!” (67-3). *Çü maşırıkda başladı yandı çerāğ / Çıkkardı kara tonın taş u tağ* “Maşırıkta çırak (güneş) yanmaya başlayınca dağ ve taş kara elbisesini çıkardı (gece sona erdi, sabah oldu)” (70-3). *Felek hükmün altında tutsun boyun / Ki ‘adlünde barışdı kurd u koyun* “Felek, hükmün altında (sana) teslim olsun;

zira adaletinle barıştı kurt ile koyun” (70-6). *Cihān mālī olur ise az u çoḥ / Anuḥ ‘ışkı öñinde bir çöpçe yoh* “Dünya malı(nın) az ya da çok olsun; onun aşkı karşısında bir çöp kadar (değeri) yok(tur)” (131-13). *Ne şanursın ol bilmeye mi seni / Ki neylersin uşşuḥ u ‘aḳluḥ kanı* “Ne sanıyorsun, o seni bilmez mi? Ne yaparsın, aklın ve fikrin nerede?” (6-9). *Žā ‘if ü kavî alnuḡ u ‘ācizem* “Zayıf ve güçlü; sersem ve acizim” (150-5). *Aḡa bindi aldı ḳılıç u kemend* “Ona bindi, (eline) kılıç ve kement aldı” (296-9). *Ki niçe vèrüpdür aḡa ḥulḳ u görk / Şanasın ki aydur başındaḡı bōrk* “...Ki ona nasıl bir huy ve güzellik vermiştir; sanki başındaki bōrk aydır” (69-2). *Kimesneyle eylerse ḥışm u küsü / Becid şöyle ṭurur ki ḳalburda şu* “Bir kimseye karşı öfke ya da küskünlük duysa tam olarak şöyle (öfke ve küslük duyar) ki kalburdaki su (gibi hemen geçer)” (131-11). *Ṭurışmaz anuḥ ile ‘aḳl u öḡ / Eger öger olur iseḡ ‘ışkı öḡ* “Onunla akıl ve düşünce baş edemez; eğer översen aşkı öv” (131-8). *Ḳala māl u ṭavar* bulara hepi “Mal ve mülk hepsi bunlara kalsın” (179-14). *Baḳup gördüm ol fitne-i şār u il / Yürür ṭamda ḳapmış niḳābını yēl* “Bakıp gördüm (ki) o şehir ve ilin fitne çıkarıcısı, damda yürür, yüz örtüsünü kapmış yel” (43-3). *Saḡa vācib idi ḳayusın yemek / Vezîr ü ulusın ne ḥācet dēmek* “(Onun) cefasını çekmek sana vacipti; vezir ve büyük bir zatsın (bunu sana) demenin ne gereği var?” (175-2). *Aḡa ‘aḳl u cān vèrdi* “Ona akıl ve can verdi” (6-12). *Bezene anuḥ ile bu taḥt u tāc / Bezene daḡı arta iḳbāl u baḥt* “Bu taht ve taç onun (uğruna)la süslensin; bezensin ve ikbal ile baht artsın” (30-4). *Mübārek vücūdunḡ delim gördi renc / Ṭaḡıtdunḡ u baḡışladunḡ māl u genc* “Mübarek vücudun çok eziyet gördü; dağıttın ve mal mülk bağışladın” (112-11). *Nedür ‘aḳl u idrāk ü ‘ilm ü temîz / Bu her birisile ḳışidür ‘azîz* “Akıl, idrak ve ilim ile temiz(lik) nedir? Bu her birisiyle kişi aziz olur” (16-9). *Bunı deyüp aḡladı ol zār u zār / Göñüllerden ayırdı şabr u ḳarār* “O, bunu deyip zar zar ağladı; gönüllerden sabır ve kararı (dirayeti) ayırdı” (79-6). *Cevābında eydür kanı ‘aḳl u rāy* “Cevabında; hani akıl ve fikir, der” (82-13). *Velî faḡl u tevḑîḳ senden gerek* “Ama fazilet ve tevḑîḳ (yardım) senden gerek” (150-1). *Şununḡ bigi eyleyem mekr ü āl / Ki aldayam u sen u sen ḳamu mālī al* “Öyle bir hile ve düzen kurayım ki (onu) aldatayım; sen (ise) (bu arada) bütün malı al” (179-11). *Ḳanā ‘at ḳıluḡ loḳma ger olsa az / Helāk ētmeye ḳışiḡi ḥırs u āz* “Kanaat edip lokmayı az etse (kanaat etse) (o zaman) hırs ve açgözlülük (onu) helak etmez!” (21-8). *Dēdi nev-bahār aḡa kim ēy benüm / Cān u cihānda varum u cānum* “Nev-bahâr, ona; ey benim

canucihanda, canım ve varlığım! dedi” (133-2). *Ṭola geldi bāğ içi müşk ü ‘abîr* “Bağ içi misk ve güzel kokuyla dolageldi” (103-11).

3.5.1.1.8. “ü daḥı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

“ve de” anlamında olan bu bağlama edatıyla kurulmuş bağlama grubunun tek örneği vardır. Örneği şudur: *Süheyl ü daḥı nev-bahār ol zamān / İñen oldılar ḥurrem u şād-mān* “Süheyl ve de Nev-bahār, o zaman çok mutlu ve mesut oldular” (350-15).

3.5.1.1.9. “U hem” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesindeki “ve de” bağlama edatının karşılığı olarak kullanılmıştır; bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 7’dir: *Yārımuñ ışkı odı çün eyledi cāna eşer / Nām u neng ü ‘aql u ‘ār u hem göñül benden kaçır* “Yârimin aşk ateşi, canıma eser eyledi; nam, ün; akıl, ar ve de gönül benden uzaklaşır” (91-11). *Karanlıḡ u hem deniz kıranı / Kaya çoḡ ki hergiz belürmez öñi* “Karanlık ve de deniz kenarı ile kaya çok(tur) ki önü, hiç belirmez” (194-15). *Cühûd eydür uşta bınar andadur / Ağaçlar u hem murğ-zār andadur* “Cühûd; işte, pınar oradadır; ağaçlar ve de kuşluk oradadır! dedi” (219-14). *Sözümüz uzundur u hem kışşamuz / Geçüpdür ḥadden bizüm guşşamuz* “Sözümüz ve de kıssamız uzundur; bizim kederimiz haddini aşmıştır” (343-13). *Şükür kim yigitsin ü hem saḡ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “-Şükür (olsun) ki- yiğit ve de saḡ esensin; belli (ki) belalar geçer, sen sabreyle!” (280-9). *Gerek luṭf u hem eyülük eyleyü / Gelesiz bu şeh-zādeyi boylayu* “Lütuf ve de iyilik ederek bu şehzadeyi sürekli izleyerek gelmelisiniz” (56-13).

3.5.1.1.10. “ü hem daḥı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesindeki “ve de” bağlama edatının karşılığı olan bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek örneği tespit edilmiştir. Şöyle ki: *Aña ‘aql u cān vērdi vü ḥiss ü / Hem daḥı ‘ilm ü temyîz ü idrāk ü fehîm* “Ona akıl, can, his ve hem de ilim, temyiz; idrak ve düşünebilme yeteneği verdi” (6-12).

3.5.1.1.11. “u yā” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesinde “veya” bağlama edatının karşılığıdır; bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 5’tir. Örnekleri şunlardır: *Tutayım ki oḡlansın u yā yigît / Ben aḥvālūmi dēyeyin sen işit* “Tutayım ki oḡlansın (çocuksun)

veya yiğitsin (gençsin); ben ahvalimi söyleyeyim; sen işit” (215-12). **Ben u yā benüm bigi yüz biñ kişi** / *Çalap buyruğinsuz başarmaz işi* “Ben ya da benim gibi yüz bin kişi, Allah’ın buyruğu olmadan (bir) iş başarmaz (üstesinden gelemmez)” (95-1). **Eger ola dağ rîş ü yā karağu** / *Olur āb-hayvān elinden ağu* “Eğer yaralı ya da karanlık olursa abıhayatla zehir (gibi) olur” (140-14). **Bugün benvenin gürzüm ü kılıcum** / *Benüm bigiden gürz ü yā kılıç um* “Bugün ben, gürzüm ve kılıcım var(ız); benim gibi (birisin)den (ancak) gürz ya da kılıç um (bekle)!” (181-4).

3.5.1.1.12. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek örneği vardır: *Er olmayam erlik olur toğrulık* / **Harāmîlik** *êtmiş isem ve oğrulık* “Haramilik ve hırsızlık etmişsem er olmam; (zira) erlik doğruluktur” (303-10).

3.5.1.1.13. “veyā hoş” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

“Yoksa” anlamındaki bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek kullanımı vardır: *Sizüñ arañuzda kimem ben dēñüz* / **Eyü mi dērildüm veya hoş yavuz** “Ben, sizin aranızda kimim; iyi mi veyahut (yoksa) kötü mü yaşadım (diye) söyleyin (sorun)!” (334-3).

3.5.1.1.14. “vU” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 202’dir. Günümüzde kullandığımız “ve” bağlama edatının karşılığıdır: **İri vü uşağ** ‘azîz u zelîl / *Anuñ şun ‘ına her biridür delil* “Büyük ve küçük, aziz ve zelil (bunların) her birisi O’nun sanatına delildir” (5-2). **Yeli vü şuyı toprağı vü odı** / *Karışdurdı adın âdem koda* “Yeli, suyu; toprağı, ateşi karıştırdı; adını âdem bıraktı” (6-11). **Uluyı vü kiçiyi kıldı ganî** “Büyüğü ve küçüğü zengin etti” (28-5). **Turu geldi nakķāş bişürdi aş** / *Ne eksükse düzdürdi kuru vü yaş* “Nakkaş, kalkıp geldi, aş pişirdi; kuru ve yaş ne eksikse tamamladı” (73-2). **İçi kopdı dedi dirîğā vü āh** / *Gelen çîn çerisidür pâdişāh* “İçi koptu; padişah, eyvah, ah, gelen Çin ordusudur! dedi” (169-4). **Şehüñ buyruğını gözetdi vezîr** / **Sarāyı vü tahtı düzetdi vezîr** “Şahın buyruğuna riayet etti vezir; sarayı ve tahtı düzenledi vezir” (30-9). **Şunuñ bigi tedbîr ile vērdi dād** / *Kim ulu kiçi oldu rāzî vü şād* “Öyle bir tedbir ile adalet sundu ki büyük küçük (herkes), razı ve mutlu oldu” (338-12). **Çü nakķāş tahtı vü bağı düzer** / *Ol avladuğı kuşa ağı düzer* “Nakkaş, taht ve bahçeyi düzenler; o avladığı kuş için (de) ağı kurar (90-7). **Çün ol yine işitdi āvāzını** / **Fürü-dāştını vü ser-**

āğāzını “O, yine avazını, şarkının sonunu ve başlangıcını işitince...” (108-2). *Ėrişicegez ol tahtınun katına / Okıdı süheyl du ‘ā vü šenā* “O, (onun) tahtının huzuruna erişince Süheyl’e dua ve methiyeler okudu” (111-10). *Bırağup yère ‘ārı vü nāmūsı* “Arı ve namusu bir kenara bırakıp...” (126-7). *Dēr idi gerek yörene ‘ālemi / Göre dürlü şarları vü ‘ādemo* “Ėlemi gezmeli, türlü şehir ve insanları görmeli, derdi” (112-6). *İşine vü şun ‘ına hayrān kalup* “İşine ve sanatına hayran kalıp...” (5-8). *Kamu kavm kullukçı her birisi / Gelürlerdi uşağı vü ulusı* “ (37-6). *Gözünj vü avcunı açmak gerek / Bağışlamağ u mālı saçmak gerek* “Gözünü ve avcunu açmalı; malı (ise) bağışlamalı ve saçmalısın” (55-14). *Nakķāş vardı katına vü dēdi hey / Ögünj vü ‘akluñı cem’ eyle key* “Nakķaş, huzuruna vardı, dedi: Hey, aklını ve fikrini iyice toparla!” (82-10). *Süheyl ile hoş olmuş idi başı / Dahı tōldı ‘ışk ile içi vü taşı* “Süheyl ile başı hoş olmuştu ve içi ile dışı aşk ile dolmuştu” (87-3). *Ki gele göre yüzünj / İşide ününj vü kopuzunı* “...Ki gelip yüzünü görsün; sesini ve kopuzunu işitsin!” (95-8). *Sarāyı vü bağunı gör taht ile* “Sarayı, bahçeni ve tahtını gör!” (90-9). *İleyince bir dāye vü bir karavaş / Gören kişinün bağı olurdı baş* “Önünde bir sūtanne ve bir carıye - (ki) onu görenin bağı yaralanırdı- bulunurdu” (42-15). *Yoh işe vü olmayası sevdāya tolaşup / Yārından u cānından ümîzin üze benven* “Benim gibi, olmayacak iş ve sevdaya bulaşıp canından ümidini keser” (192-10). *Her iklîme vü her yana yayalar* “Her memleket ve her yana yaysınlar” (246-3). *Bunı işidicek tama çıhdı şāh / Çeriye vü ol odlara bağı şāh* “Şah, bunu işitince dama çıktı; orduya ve o ateşlere baktı” (63-2). *Bahadurlığunı vü erlügenj / Aduñı vü merdāne dirlügenj* “Bahadırlığını, erliğini; adını ve mertçe (geçen) hayatını...” (161-3). *Ki nakķāşı vü bir kulumu bile / Görüp bildüm ü şükr kıldum hele* “...Ki Nakķaş’ı ve bir kulumu görüp tanıdım, şükrettim” (307-11). *‘Aceblediler ol yēyesileri / Şu dōšekleri vü giyesileri* “O yiyecekleri, şu dōšek ve giyecekleri hayranlıkla karşıladılar” (57-15). *Dēdi beni kıldun āvāre sen / Melāmet kamu ile vü şāra sen* “Dedi: Beni avare ettin; bütün il ve şehre karşı utanılacak bir durumuna soktun” (60-8). *Delim aşdı tağları vü belleri / Öküş gezdi şarları vü illeri* “Çok (fazla) dağ ve yamaçları aşdı; çok (sayıda) şehir ve illeri gezdi” (249-6).

3.5.1.1.15. “vU hem / vU hem dahı” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesinde “ve de; hatta” bağlama edatının karşılığıdır; bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 4’tür. Örnekleri şunlardır: *Terāzū vü*

hem kîle togru dutuñ / Demezven ki aldayugörüñ utuñ “Terazi ve de ölçeği doğru tutun; aldatın, kazanın demiyorum ki!” (357-2). *Şu āvāzı vü hem legençe üni / Biraz sākın oldu vü tūruñdı cānı* “Su ve de leğençe sesi, biraz sakın oldu (onun) canı sakinleşti” (224-7). *Sarāya iletdiler i ‘zāz ile / ‘Alem naķāreyile vü hem sāz ile* “Saygıyla; sancak, davul ve de saz ile (onu) saraya ulaştırdılar” (239-2). *Anuñ bigi vü hem dahı yēgrek / Bulasın sözüñüz işitmek gerek* “Onun gibi hatta daha iyisini bulacaksın; sözüñüz dinlenmeli” (267-14).

3.5.1.1.16. “vü ... vü hem ...” Bağlama Edatı İle Kurulanlar

İki ayrı bağlama grubu, tek bir bağlama görevindedir “ve de” anlamında kullanılır, ilk “ve” bir virgül işlevi görmektedir. Örneği şudur: *Çü gördi ki mîşe yemişdür tolu / İñen tāze vü tatlu vü hem şulu* “Gördü ki meşe, çok taze, tatlı ve de sulu yemişle doludur” (196-3).

3.5.1.1.17. “vü yā” Bağlama Edatı İle Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesinde “veya” bağlama edatına karşılık gelen bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek örneği vardır. Örneği şudur *‘Arabca vü yā pārsî olsa lafz / Ki nazm olıcaķ türkîye gelse lafz* “Söz Arapça veya Farsça olsa ki (bu) söz Türkçeye şiir olarak çevrilince...” (371-2).

3.5.1.1.18. “yā” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

“Veya, yoksa, ya da” gibi anlamlara sahiptir; bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 23’tür: *Karınca ayağın kara dün için / Kaya üzre başa öñin yā kıçın* “Karınca, karanlık gecede kaya üzerinde önüyle ya da ardıyla adım atsa...” (6-5). *Ne şāha kim uğrar ise toylaya / Ulu yā kiçiye eyü söyleye* “Hangi şaha uğrarsa (ona) ziyafet verir; büyük veya küçüğe (ayırt etmeden) iyi (söz) söyler” (74-7). *Senüñ fikrüne düşmiş idüm bayık / Bilimezdüm esrük midüm yā ayık* “Seni düşünüyordum kuşkusuz; sarhoş muydum yoksa ayık mıydım? (Bunu) bilemezdim” (122-12). *Hikāyet bolup göyner uş özüñüz / Yalan mı yā gērçek mi yok sözüñüz* “Hikâye olup işte içimiz yanar; yalan mı yoksa gerçek mi? (Bunun için diyecek) sözüñüz yok” (134-10). *Eger bu gece başhun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola yā yavuz* “Eğer bu gece baskın edersek iyi mi yoksa kötü mü olur, nasıldır?” (173-4). *Bilinmez gērçek midür yā yalan / Hele çün budur illere yayılan* “Yalan mıdır yoksa gerçek midir? (Bu) bilinmez; çünkü illere yayılan budur” (290-11). *Benüm kara bahtum kaçan ağara / Yērüm yazı durur*

ya mağara “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak (ne zaman talihim yaver gidecek)? Yerim, çöl veya mağaradır” (234-9). *Çü bunun bigi söze ne i’tibār / Ki taṭvīl ola anda yā ihtīşār* “Bunun gibi söze ne itibar (edilir) ki uzun ya da kısa olur?” (374-2). *Senün ara yerde ne durur şuçuñ / Ki nalsuz döger taş öñün yā kıçuñ* “Senin ara yerde suçun nedir ki önün ya da ardın, nalsız taş döver” (237-3). *Yazı vü dere koma yā tağ u taş / Ara çevre şāllah olasın tutaş* “Ova ve dere ya da dağ ve taş(ı) bırakma; çevre(yi) ara (ki) inşallah (onunla) karşılaşırsın!” (186-12).

3.5.1.1.19. “yā ho” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüz Türkiye Türkçesindeki “yahut” bağlama edatının karşılığı olan bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *Çeri hācet olur ise yā ho māl / Size aṅladam niçe kim ola hāl* “Ordu yahut mal lazım olursa size, hāl (durum) nasıl olur? anlatayım” (314-13).

3.5.1.1.20. “yā hoḡ” Bağlama Edatıyla Kurulanlar

Günümüzdeki “yahut / veyahut” bağlama edatının karşılığı olan “yā hoḡ” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubunun tek örneği vardır. Şöyle ki: *Çü toz açıla göre her türk ü tat / Ki bindügi gölük midür yā hoḡ at* “Toz açılınca her Türk ve Tat, görsün ki bindiği (eşek, beygir gibi) yük hayvanı mıdır; yoksa at mıdır?” (19-3).

3.5.1.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatları kelime, kelime grubu veya cümleleri birbirine karşılaştırma, mukayese, denkleştirme görevi ile bağlarlar. Cümleleri bağlayanlar bağlı cümle başlığı altında geniş bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grubu sayısı 111’dir. Bunlar, sayıları az olmasına karşın oldukça çeşitli ve dikkat çekicidir. Şöyle ki:

3.5.1.2.1. “(bir) ... bir ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

“Sadece, yalnız” anlamında kullanılan “bir” zarfı, bir yerde bağlama grubu teşkil etmiştir. Kullanım sayısı 1’dir: *Karaya çıḡup dutdı yol almaḡın / Yaluñuz bir ol idi bir at hemîn* “Karaya çıkıp yoluna devam etti; bir oydu bir (de) at(ıydı) yalnızca” (254-5).

3.5.1.2.2. “bir nicesi ... bir nicesi ... bir nicesi...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu sıfat tamlaması yapısındaki kelime grubu, “bazısı ... bazısı ... bazısı” anlamıyla bağlama grubu oluşturmuştur; cümlede ise ayrı ayrı hepsi özne görevinde kullanılır: **Bir nicesi aslan bir nicesi pîl / Bir nicesi kapkara it bigi kıl** “Bazısı aslan (gibi) bazısı fil bazısı (da) kapkara it gibi(ydi)” (195-8).

3.5.1.2.3. “biri ... (ü) biri ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

“biri” belirsizlik zamiri, bağlama grubunda bir bağlaç gibi görev yapmasının yanı sıra cümlede hepsi başlı başına özne olarak kullanılmıştır; kullanım sayısı 2’dir: **Biri hoş yigîd ü biri key kıca / Çü bağıdılar ol şürete nice** “Biri hoş yigîd ve biri (de) iyi (bir) yaşlı; bir zaman baktılar o resme” (320-5). **Ki biri süheyl ola biri nakkâş / Şükür ana kim geldi işüm tutaş** “Biri Süheyl biri (de) Nakkaş olmalı; -şükür olsun- O’na ki işim rast geldi” (320-8).

3.5.1.2.4. “birisine ... biri ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: **İki nesneden hemîn vardur ad / Birisine sî-murğ biri murād** “İki şeyden daima isim vardır; birisine Simurg (derler) birisine (de) murat” (156-5).

3.5.1.2.5. “çi ... çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Farsça olan bu kelime, “ne” soru ifadesinin karşılığıdır. “Hem ... hem..., ister ... ister ..” anlamlarında bağlama grubu yapar; kullanım sayısı 2’dir: **Gözün aç uyhu gözetmeyügör / Çü görmez ola çi uyuyan çi kör** “Hem uyuyan hem (de) kör olan görmez olduğu için gözünü aç, uykuyu bekleme!” (156-10). **Başa şindi çi kırudur çi deniz / Hiç aldurmazam kıorhubanın beñiz** “Şimdi benim için ister deniz (olsun) ister kara; korkup da (bunu) hiç aldırmam (umursamam)!” (256-9).

3.5.1.2.6. “çi ... vü çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubunun tek örneği vardır; cümleye “ha ... ha ...” anlamı katar: **Çi anuñ sözi çi yel kim ese / Nite i tibār eyleye kimse** “Ha onun sözü ha esen yel; (böyleyken) (bir) kimse nasıl (olur da ona) itibar eder?” (177-4).

3.5.1.2.7. “degül ... dahı ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Senüñ hücrene kimsene geçmeye / Degül kimse kuş dahı uçmaya* “Senin hücrene kimse girmesin; değil birisi(nin girmesi) kuş dahi uçmasın!” (201-9).

3.5.1.2.8. “degül ... hem” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Degül düşmene dosta hem demegil / Peşîmân olup şonra gam yemegil* “Değil düşmana dosta dahi deme; sonra pişman olup gam yeme (sıkıntıya uğrama)!” (266-10).

3.5.1.2.9. “eger ... eger / ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu edatlar “ister ... ister ...” anlamıyla kelimeleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 2’dir: *Dêdi nev-bahâra hikâyet budur / Eger şükr ola eger şikâyet budur* “Nev-bahâr’a; ‘ister şükür ister şikâyet olsun’, hikâye budur, dedi” (252-7). *Eger er ger ‘avret koñuz kim gire / Süheylüñ gelür kutlu yüzini göre* “İster erkek ister kadın (olsun) bırakın ki (içeri) girsin; Süheyl’in kutlu yüzünü görmek için gelir(se)” (111-7).

3.5.1.2.10. “eger ... ve ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu edatlar da “ister ... ister ...” anlamında kullanılır; bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 2’dir. Örnekleri şunlardır: *Eger tağda ve ger ovada / Ger ağaçda vü ger yuvada* “İster dağda ve ister ovada; ister ağaçta ve ister yuvada (olsun)” (241-4). *Benümdür bu dedükleri kışşa hep / Eger uzun ola ve ger kışa hep* “İster uzun ister kısa olsun bu dedükleri kısa hep benimdir” (330-11).

3.5.1.2.11. “eger ... vü ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu grupta ikinci “eger” edatı düşmüştür. Kullanımı 1 örnekle sınırlıdır. Şöyle ki: *Çeride buña vermeyeydi cevâb / Eger Rüstem ola vü (eger) efrâsiyâb* “İster Rüstem ister Efrasyap (olsun) orduda buna cevap veremezdi (bununla baş edemezdi)” (303-6).

3.5.1.2.12. “(e)ger ... vü (e)ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grubu sayısı 4’tür. Örnekleri şunlardır: *Eger tağda ve ger ovada / Ger ağaçda vü ger yuvada* “İster dağda ve ister ovada; ister ağaçta ve ister yuvada (olsun)...” (241-4). *Anı hîç üşendürmedi birisi / Eger uşağı vü eger irisi* “İster küçüğü ister büyüğü (olsun) onu hiçbirisi asla üşendirmedir” (228-11).

3.5.1.2.13. “gāh ... gāh ... / geh ... geh ... / geh ... gāhî ... / gehî ... gāhî ... / gehî ... geh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan

Aslında Farsça bir zarf olan “kâh”, bağlama edatı olarak da kullanılıp bağlama grubu teşkil eder. “Bazen ... bazen ...” anlamında, cümlede zarf olarak görev yapar; bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 6’dır. Örnekleri şunlardır: *Cihân işi geh kayğudur geh güvenç / Kişi gāh rāhat bulur gāh renc* “Dünya işi, bazen kaygı bazen güvençtir; kişi, bazen rahata kavuşur bazen eziyete (bulaşır)” (321-10). *Bir iki dahı urdı eglenmeyin / Geh öteleyü geh geçürü boyun* “Bir iki (tane) daha eğlenmeden, bazen ileri atarak bazen boyun geçirerek (ara vermeden) (ok) vurdu” (191-14). *Ki bir lahza işinde tutmaz karar / Gey eylük gāhî yavuzluk karar* “...Ki bir an (olsun) işinde sebat etmez; (işine) bazen iyilik bazen (de) kötülük katar” (178-1). *İşi şol düşüp düşmüş idi tağa / Yelerdi gehî şola gāhî aşığa* “İşi ters gidip dağa düşmüştü; bazen sola bazen aşağıya koştururdu” (270-3). *Gey eylük ile geh yavuzluğile / İşümi başaarurvan uzluğile* “Bazen iyilikle bazen (de) kötülükle işimi ustaca başardım (hallederim)” (287-1). *Görü bindi ata vü düşdi yola / Gehî ağalayu geh saçın yola* “Tekrar ata bindi ve bazen ağlayarak bazen (de) saçını yolarak (feryat figan ederek) yola düştü” (194-6).

3.5.1.2.14. “geh ... u geh ... / gehî ... U gāhî ... / gehî ... u gehî ... / gehî ... vü gehî ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde Kurulanlar sayısı 4’tür: *Gehî gücile vü gehî al ile / Aladum ne şāhuñ kıızıysa anı / Murādına ergusredüm oğlanı* “İster zorla ister de hile ile hangi şahın kıızıysa alaydım; oğlanı muradına erdireydim” (40-11/12). *Gehî gösterür şefkat u gāhî kahr / Gehî tadurur şeker ü gāhî zehr* “Bazen şefkat ve bazen kahr gösterir; bazen şeker bazen (de) zehir tattırır” (178-4). *Batar idi mîşede yüyür iken / Ayağına geh*

çögür ü geh diken “Meşede yürürken ayağına, bazen çalı ve bazen (de) diken batardı” (272-6). **Çağırur idi yırtup uzun uzun / Gehî yakasın u gehî boğazın** “Bazen boğazını ve bazen (de) yakasını yırtıp, uzun uzun (bağırarak) çağırırdı” (224-14).

3.5.2.2.15. “gerek ... ger / gerek ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu karşılaştıma ve denkleştirme edatı “ister ... ister ...” anlamında bağlama grubu oluşturur; oluşturduğu bağlama grubu sayısı 2’dir: **Kişi var ki yëgrekdür andan it / Gerek ol kıça olsun ger yigit** “İster yaşlı ister genç olsun kişi var ki it ondan iyidir” (16-7). **Kaçan kim ölüp gözlerüm yumıla / Gerek çîne var ger ayruķ ile** “Ne zaman ki ölüp gözlerim kapansa (o zaman) ister Çin’e ister başka memlekete git!” (49-5).

3.5.1.2.16. “hem ... hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: **Hüner-mend ü hûb u laţîf idi ol / Baņa hem oğul hem harîf idi ol** “O; hünerli, güzel ve latif idi; benim için hem oğul hem (de) arkadaş idi” (186-1).

3.5.1.2.17. “hem ... hem ... hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde Kurulanlar tek örneğe sahiptir: **Dönüp dër süheyle ki sensin benüm / Hem oğlum hem iki gözüm hem canum** “Süheyl’e dönüp; sen, benim hem oğlum hem iki gözüm hem (de) canımsın, der” (71-2).

3.5.1.2.18. “hem ... u hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: **Dëdi şindi bildüm sözünj toğrusın / Benüm ile hem yâr u hem toğrusın** “Dedi (ki) şimdi bildim işin doğrusunu; benimle hem yâr ve hem (de) doğrusun (doğru birisin)” (136-3).

3.5.1.2.19. “kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 3’tür: **Her eyvānda tûrurdi bir taht u tāk / Kimi yeşim idi tahtınuy kimi āc** “Her eyvanda bir taht ve taç dururdu; tahtının

kimi(si) yeşim kimi(si) ılgın ağacındandı” (34-8). **Kimi ʔolu içse kimi içse boş** / **Kimine olur nîş kimine nûş** “Kimi (insan), (içkiyi) dolu içse kimi (insansa) boş; kimine zehir olur kimine içki” (282-3). **Yürürlerdi érkeklü dişilü / Kimi bıyıklı kimi dişlü** “Erkekli dişili yürürlerdi; kimi bıyıklı kimi dişli(ydi)” (195-9).

3.5.1.2.20. “kimi ... kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: **Şağa şola kullar dutarlar ʔarār / Kimi türk kimi rûm kimi tatar** “Kullar, sağa sola yönelirler; kimi Türk kimi Rum kimi (ise) Tatar(dır)” (65-13).

3.5.1.2.21. “kimi ... vü kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

“kimi” belgisizlik zamiri, kelimeleri bağlamanın yanı sıra cümlede aynı zamanda özne olarak kullanılır; 1 kullanımına rastlanmaktadır: **Kimi acı vü kimi ʔatlu olur / Kimisi eyü kimi yatlu olur** “Kimi acı ve kimi tatlı olur; kimisi iyi kimi(si) kötü olur” (370-12).

3.5.1.2.22. “kimine ... kimi(ne) ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grubu sayısı 2’dir. Bir taraftan kelimeleri bağlayan söz konusu edatlar, cümledeyse yer tamlayıcısı görevi üstlenmektedirler. Örnekleri şunlardır: **Vérür her birisine kimha vü nāh / Kimine kıızıl altun kime aḥ** “Her birisine ipek kumaş ve kilim verir; kimine kıızıl altın kimi(ne) ak (altın verir)” (58-11). **Kimi ʔolu içse kimi içse boş / Kimine olur nîş kimine nûş** “Kimi (isan), dolu içse kimi (insansa) boş; kimine zehir olur kimine içki” (282-3).

3.5.1.2.23. kimisi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: **Kimi acı vü kimi ʔatlu olur / Kimisi eyü kimi yatlu olur** “Kimi acı ve kimi tatlı olur; kimisi iyi kimi(si) kötü olur” (370-12).

3.5.1.2.24. "... mı yā ... mı ..." Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

İçerisinde soru ifadesi taşıyan bu bağlama edatıyla kurulan bağlama grubu sayısı 1'dir: *Hikāyet bolup göyner uş özümüz / Yalan mı yā gerçek mi yok sözümüz* "Hikāye olup (anlatılıp) işte içimiz yanar; yalan mı yoksa gerçek mi? sözümüz yok" (134-10).

3.5.1.2.25. "ne ... ne ..." Karşılaştırma Ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, olumlu yapıdaki bir cümleye olumsuz bir anlam katar. Kullanım sayısı 32'dir ki karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağlama grupları arasında en fazla kullanılanıdır: *Ne ata ne anaya söyler idi / Düni günü zārîlîğ eyler idi* "Ne babasına ne (de) anasına söylerdi; gece gündüz (zar zar) ağlardı" (49-8). *Yügürüp tama ağdı ta'cîl ile / Ne kul var idi ne karavaş bile* "Koşup aceleyle dama çıktı; ne kul ne cariye vardı bilsin" (96-3). *Degül ol ki resm urmuş idi nakkâş / Ne göz aña benzer ki yazdı ne kaş* "O değil ki Nakkaş, resim yapmıştı; ne çizdiği göz ne kaş ona benzerdi" (100-4). *Ne yol bilür idi ki gide ne iz* "Gidecek ne yol ne iz bilirdi" (163-4). *Giderdi ne yazı bilürdi ne tağ / İçi tolu ışk idi yüregi dāğ* "Gidiyordu, ne ova (çöl) bilirdi ne dağ; içi aşk, yüreği yara ile doluydu" (165-2). *Süheyl öldiyise ne sen kal ne ben / Süheyl olmayacak yaraşmaz yemen* "Süheyl öldüyse ne sen kal ne ben (kalayım); Süheyl olmayınca Yemen yaramaz" (171-1). *Ne kaçmak bilürler bular ne ölüm / Tanışuñ nedür maşlahat bilelüm* "Bunlar, ne kaçmak ne ölüm bilirler; konuşun, iş nedir bilelim" (173-3). *Niçün böyle gâfilsin bî-haber / Ne tedbîr elün den gelür ne hüner* "Neden böyle gafıl ve habersizsin? Elinden ne tedbir ne hüner gelir" (63-9). *Ne sulţān kalur bunda ne vezîr / Ecel ağzını her birinün qazır* "Burada ne sultan ne vezir kalır; ecel her birisinin ağzını tırmalar (öldürür)" (367-7). *Bu da 'vîye sen şanma ki eskiye / Ne tanuñ gerek bize ne teskiye* "Sen, bu dava eskir sanma; ne tanık gerek bize ne soruşturma" (126-15). *Ve ger ne tavar kalur ne māl / Kamusı tağılur olur pāy-māl* "Ve sonra ne mülk kalır ne mal; hepsi dağılır ayaklar altına alınır" (370-4). *Ne sünnî müsülmān ne bellü tatar / Taşum ādem ü içüm itden beter* "Ne Sünni Müslüman ne (de) belli (bir) Tatar(ım); dışım adam, içim itten beter" (13-13). *Dağı görmemişdür cihān işini / Ne yādını anlar ne bilişini* "Henüz dünya işini görmemiştir (tecrübesizdir); ne yabancıyı anlar ne tanıdığı" (50-6). *Ne*

oturmağum var ne yatmağlığum / Muḥāl ola anı unutmaklığum “Ne oturmam ne yatmam var; onu unutmam imkânsızdır” (331-1). *Amān bulımaḥ eřiſicek ecel / Ne sulṭān-ı a ‘zam ne ſadr-ı ecell* “Ecek eřiſince ne en büyük sultan ne en büyük yürek(li kimse), yardım bulamaz” (356-4). *Ne yazı dēr idük ne tağ u kaya / Getürmiſ idük çevre ili kaya* “Ne ova ne dağ ve kaya derdik; çevre ili canından usandırmıſtık” (285-13). *Ne mālum var idi ne bal u yağum / Ne mülk ü tavarum ne baḥçam bağum* “Ne malım ne bal ve yağı vardı; ne mülk ve hayvanım vs. ne bahçem bağı...” (326-10).

3.5.1.2.26. “ne ... ne ... ne ...” Karşılaſtırma ve Denkleſtirme Edatıyla Kurulanlar

Bu ſekilde kurulan bağlama edatı, olumlu cümleye olumsuz bir anlam katar; tek kullanım örneğı vardır: *Ne maḥalle bilürem ne yol ne suḳāḳ / ‘Aceb nitesi ola bu ittifāḳ* “Ne mahalle ne yol ne (de) sokak bilirim; acaba bu (iſ) nasıl uygun (düşer)? (113-5).

3.5.1.2.27. “ne ... ne ... u ne ...” Karşılaſtırma ve Denkleſtirme Edatıyla Kurulanlar

Bu ſekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: *Ol ne nigārdur ki beni eyledi ſikār / Ne cān gönül ḳodı baḥa ne ſabr u ne ḳarār* “O nasıl (bir) sevgilidir ki beni avladı (kendisine bağladı); bana ne can gönül ne sabır ve ne (de) dirayet bıraktı” (79-1).

3.5.1.2.28. “ne ... u ne ...” Karşılaſtırma ve Denkleſtirme Edatıyla Kurulanlar

Bu karşılaſtırma ve denkleſtirme edatı da olumlu cümleye olumsuz anlam katar. Bu ſekilde kurulan bağlama grubu sayısı 8’dir: *Denizdür ne yol bilinür ü ne iz / Ḳaçarlardı māl u cāndur ‘azîz* “Denizdir, ne yol bilinir ne iz; kaçarlardı, mal ve can azizdir” (252-13). *Ben ol gördüğüm kız bigi canavar / Velikin ne ins ü ne cinnîde var* “Ben, o gördüğüm kız gibi canavar; ama ne insanlar (arasında)da ve ne cinler (arasında)de (öyle biri) var” (257-14). *Şoḡ ucı ne rāḥat ḳalur u ne renc* “Sonunda ne rahat ve ne eziyet kalır” (367-6). *Düşüp yatur idi ne ‘aḳl u ne fehmi* “Düşüp yatardı ne akıl ve ne fehim (vardı)” (104-6). *Anuḡ emriyle ſu sivrisiḡek / Kim anda ne ḳuvvet var u ne eḡek* “Onun emri ile kendisinde ne kuvvet ve ne de çene olan ſu sivrisineḳ...”

(8-6). *Gider bilimez kancaru gitdügin / Ne gitdügin anlar u ne êtdügin* “Gider, bilemez nereye gittiğini; ne (nereye) gittiğini ve ne (de ne) yaptığını anlar” (190-11).

3.5.1.2.29. “ne ... u ne ... ne ... u ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir: *Ne ‘ilm ü ne hikmet ne zühd ü şalāh / Ne merd-i gāzā vü ne ehl-i silāh* “Ne ilim ve ne hikmet ne züht ve salahiyyet (var); ne savaşta (bir) yiğit ve ne (de) silah kullanan (birisi)” (13-14).

3.5.1.2.30. “ne ... vü ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama edatları da olumlu cümleye olumsuz anlam katarlar; kullanım sayısı 6’dır. Örnekleri şunlardır: *Çü bende ne uş kaldı vü ne bilü / Ne iş başarısar eyitgil delü* “Bende ne akıl ve ne fikir kaldı; (bir) deli ne iş başarır, söyle!” (52-3). *Ne kaçmağa yarar ne urışmağa / Ne görüşmege vü ne ırışmağa* “Ne kaçmaya yarar ne vuruşmaya; ne görüşmeye (yarar) ve ne duruşmaya (mücadele etmeye)” (63-14). *Ne yol ıartasın ne çekesin emek / Ne içmek gerek sana vü ne yemek* “Ne yol (zahmeti) çek ne eziyet; sana ne içmek gerek ve ne de yemek” (258-13). *Ne yumşah mum ola vü ne katı taş / Ne yavlağ kahıgan ola vü ne ijen yavaş* “Ne yumuşak mum (gibi) olsun ve ne de sert taş; ne çok öfkelenen (olsun) ve ne de çok yavaş (sakin)” (363-3). *Ne bağı var idi vü ne akçası* “Ne bahçesi ve ne de akçesi vardı” (263-14).

3.5.1.2.31. “yā ... u yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatı İle Kurulanlar

Bugünkü “ya ... ya da ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatının karşılığıdır. Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 3’tür: *Kızımın kaçan gördidi şüretin / Ya yüzün arısın u yā şüretin* “Kızımın yüzünü ne zaman gördü; ya yüzünün arılığını ve ya resmini?” (184-15). *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Yā hayrān ana karşı kalur ise* “Ya güler ya da ağlar olursa ya da ona karşı hayran kalırsa...” (263-2). *Degül ‘ayb saçuma yapışduğun / Ya karvanduğun u yā kapışduğun* “Saçıma yapışman, tutunman ya da sarılman ayıp değil” (116-4).

3.5.1.2.32. “yā ... yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 7’dir: *Kimün başı üzerine urdı tāt / Ki öldürmemişdir yā susuz yā aç* “Kimin başına taç koyduysa (onu padişah ilan ettiyse) sonra (onu) susuz ya da aç (olarak) öldürmemiştir” (178-7). *Dilerdi ki urayidi anşuzın / Bıçağıle yā kendözün yā kızın* “Dilerdi ki ansızın ya kendisini ya (da) kızını bıçakla vuraydı” (150-12). *Yā kızımı yā ol kişiyi meger / Düşürmiş ola vü boşandı gider* “(O at,) ya kızımı ya (da) o kişiyi meğer düşürmüş olmalı ve (ipinden) boşanmış gidiyor” (168-6). *Ne var pādīşāhsam göricek kısu / Yā bir zerre tozvan yā bir kıatre şu* “Padişahsam eziyet görünce (bunda) ne var (ki)? Ya bir zerre toz ya (da) bir damla suyum!” (364-6). *Ya müdbîrligi yoldaş olur yā baht / Ya hoş tahtadur kısmeti yā baht* “Ya talihsizliği ya (da) bahtı yoldaş olur; ya baht kısmeti (olur) yahut tahta” (367-5). *Dilerdi ki urayidi anşuzın / Bıçağıle yā kendözün yā kızın* “Dilerdi ki ansızın ya kendisini ya (da) kızını bıçakla vuraydı” (150-12).

3.5.1.2.33. “ya ... yā hoş ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 2’dir: *Ya müdbîrligi yoldaş olur yā baht / Ya hoş tahtadur kısmeti yā baht* “Ya talihsizliği ya (da) bahtı yoldaş olur; ya baht kısmeti (olur) yahut tahta” (367-5). Burada ayrıca olumsuz bir anlam yüklendiğinden “ne ... ne ...” bağlacının işlevini görür: *Şimaḥ andı gelmez kişiye eyü / Ya érkege yā hoş dişiye eyü* “Yemini tutmamak, ne erkeğe ne de kadına iyi gelmez (hem kadın hem erkek için bu durum iyi karşılanmaz)” (88-9).

3.5.1.2.34. “yā ... yā ... yā ho” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubu sayısı 1’dir; cümleye kattığı anlam “ya ... veyahut ...”dur: *Nice bahsa yā şu görür yā kaya / Ya ho mîşe top geldi cānı kaya* “Ne kadar baksa (da) ya su ya kaya ya da meşe görür; (böylece) canından tamamen bezdi” (194-13).

3.5.1.2.35. “*yoh ... ki ... / yoh ki*” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubunda da “degül” edatıyla kurulan bağlama grubunda olduğu gibi devrik yapı söz konusudur. İki yerde rastlanmıştır. Örnekleri şunlardır: *Anı gör şunun bigi yere gelüp / Yoh ayağ ki başın eline alup* “Onu gör, öyle bir yere gelip, kadeh değil başını eline alıp (canından geçip)...” (154-7). *Süci sohbət için olur silsile / Az az içecek yoh ki sile sile* “İçki, ağzına kadar dolu (olunca) değil az az içince sohbet için silsile olur” (281-15).

3.5.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Bağlama Grubu

3.5.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Bağlama Grubu

3.5.2.1.1 Her İki Unsuru Türkçe Kelimeden Oluşanlar

Senün buyruğundan niçe geçedüm / Degül süci ağumısa içedüm “Senin buyruğundan nasıl geçerdim? Değil içki zehir olsa (dahi) içerdim” (309-12). *Şāhin görse vermezdi ördek boyun / Karar idi kuzıyile kurd oyun* “Ördek, şahin görse teslim olmazdı; kuzuyla kurt oyun oynardı” (241-7). *Görüp anı tağ ile taş ağıladı / Felekde ay ile güneş ağıladı* “Onu görüp dağ taş; felekte ay ile güneş ağıladı” (55-8). *Dahı dil ile söz qarılursa uz / Vêrür çāšnî nite kim aşı tuz* “Ve dil ile söz ustaca karıştırılırsa tuzun aş verdiğ gibi bir tat verir” (371-1). *Dêgil kim ulular u begler gele / Bu işün arasında bile ola* “Söyle ki beyler ve ulular (büyükler) gelsin; bu işin arasında olsun!” (30-6). *Dêdi vêrün altın kul u qaravaş* “Altın, kul ve carıye verin! dedi” (54-7). *Bağışlaya kâmusına at u fon* “Hepsine at ve elbise bağışlasın!” (67-3). *Çü maşırıkda başladı yandı çerâğ / Çıkardı kara tonın taş u tağ* “Maşırıkta çırak (güneş) yanmaya başlayınca dağ ve taş kara elbisesini çıkardı (gece sona erdi, sabah oldu)” (70-3). *Felek hükümün altında tutsun boyun / Ki ‘adlün de barışdı kurd u koyun* “Felek, hükmün altında (sana) teslim olsun; zira adaletinle barıştı kurt ile koyun” (70-6). *Cihân malı olur ise az u çoh* / *Anuñ ‘ışkı öninde bir çöpçe yoh* “Dünya malı(nın) az ya da çok olsun; onun aşkı karşısında bir çöp kadar (değeri) yok(tur)” (131-13). *Tutayım ki oğlansın u yā yigit / Ben ahvālūmi dēyeyin sen işit* “Tutayım ki oğlansın (çocuk) veya yiğitsin (gençsin); ben ahvalimi söyleyeyim; sen dinle” (215-12). *İri vü uşag* ‘azîz u zelîl / *Anuñ şun ‘ına her biridür delil* “Büyük ve küçük, aziz ve zelil (bunların) her

birisi O'nun sanatına delildir" (5-2). *Yeli vü şuyı toprağı vü odi / Karışdırdı adın âdem kodı* "Yeli, suyu; toprağı, ateşi karıştırdı; adını âdem bıraktı" (6-11). *Uluyı vü kiçiyi kıldı ganî* "Büyüğü ve küçüğü zengin etti" (28-5). *Ṭuru geldi nakkâş bişürdi aş / Ne eksükse düzdürdi kuru vü yaş* "Nakkaş, kalkıp geldi, aş pişirdi; kuru ve yaş ne eksikse tamamladı" (73-2).

3.5.2.1.2. Her İki Unsuru Yabancı Kelimeden Oluşanlar

'Arabca vü yâ pârsî olsa lafz / Ki nazm olıcak türkîye gelse lafz "Söz Arapça veya Farsça olsa ki (bu) söz Türkçeye şiir olarak çevrilince..." (371-2). *Terâzû vü hem kîle toğru dutuñ / Demezven ki aldayugörüñ utuñ* "Terazi ve de ölçeği doğru tutun; aldatın, kazanın demiyorum ki" (357-2). *Süheyl ü dahı nev-bahâr ol zamân / İñen oldılar ħurrem u şâd-mân* "Süheyl ve Nev-bahâr, o zaman çok mutlu ve mesut oldular" (350-15). *Ki tağlar arasında vü mîşede / Denizlerde fikr ile endîşede* "...Ki dağlar arasında ve meşede; denizlerde fikir ve endişede..." (8-13). *Vezîr ile fağfura ündeyelim / Bugün kuluñuza ṭuruñ dèyelüm* "Vezir ile Fağfur'a çağıralım; bugün kulunuza kalkın, diyelim" (73-5). *Uyanuħla düzmeye böyle laṭîf / Kişi fikr êdüp kâfiyeyle redîf* "Kişi, uyanırken, düşünüp (de) böyle latif kafiyeyle redif dizemez" (193-1). *Yere depdi nāmūs ile ārını* "Namus ile arını hiçe saydı" (142-15). *Elinde şurâhî ile cām idi / Yolında ne müşkil serencam idi* "Elinde(ki) sürahi ile kadehti; yolunda(ki) ne (de) zor (bir) maceraydı!" (153-15). *Görürdi anı hind iline giden / Ki barışdıdı pîl ile gergedan* "Fil ile gergedanın barıştığını Hindistan'a giden bir kimse görür" (301-9). *Ana 'aql u cān vèrdi* "Ona akıl ve can verdi" (6-12). *Bezene anuñ ile bu taht u tāt / Bezene dahı arta iqbāl u baht* "Bu taht ve taç onun (uğruna)la süslensin; bezensin ve ikbal ve baht artsın" (30-4). *Mübārek vücūduñ delim gördi renc / Ṭağıtduñ u bağışladuñ māl u genc* "Mübarek vücudun çok eziyet gördü; dağıttın ve bağışladın mal ve hazine" (112-11). *Nedür 'aql u idrāk ü 'ilm ü temîz / Bu her birisile kişidir 'azîz* "Akıl, idrak ve ilim ile temiz(lik) nedir? Bu her birisiyle kişi aziz olur" (16-9). *Bunı deyüp ağladı ol zār u zār / Göñüllerden ayırdı şabr u karār* "O, bunu deyip zar zar (feryat figan ederek) ağladı; gönüllerden sabır ve kararı (dirayeti) ayırdı" (79-6). *Cevābında eydür kanı 'aql u rāy* "Cevabında; hani akıl ve fikir! der" (82-13). *Velî faẓl u tevṫîk senden gerek* "Ama fazilet ve tevṫîk senden gerek" (150-1). *Şunuñ bigi eyleyem mekr ü āl / Ki aldayam u sen u sen kamu māl al* "Öyle bir hile ve düzen kurayım ki (onu) aldatayım; sen (ise) bütün malı al" (179-11). *Ḳanā 'at kılup loħma*

ger olsa az / *Helāk* etmekle kişiyi **hırş u āz** “Kanaat edip lokmayı (yiyeceğini) az etse (o zaman) hırs ve açgözlülük (onu) helak etmez” (21-8). *Dēdi nev-bahār aña kim ēy benüm* / **Cān u cihānda varum u cānum** “Nev-bahâr, ona; ey benim canucihanda, canım ve varlığım! dedi” (133-2). *Ṭola geldi bāğ içi mūşk ü ‘abîr* “Bağ içi misk ve güzel kokuyla dolageldi” (103-11). *İçi koptı dēdi dirîgā vü āh* / *Gelen çîn çerisidür pādîşāh* “İçi koptu; padişah, eyvah, ah, gelen Çin ordusudur! dedi” (169-4). *Şehün buyruğını gözetdi vezîr* / **Sarāyı vü tahtı düzetdi vezîr** “Şahın buyruğuna riayet etti vezir; sarayı ve tahtı düzenledi vezir” (30-9). *Şunun bigi tedbîr ile vērdi dād* / *Kim ulu kiçi oldı rāzî vü şād* “Öyle bir tedbir ile adalet sundu ki büyük küçük (herkes), razı ve mutlu oldu” (338-12). *Çü nakķāş tahtı vü bağı düzer* / *Ol avladuğı kuşa ağı düzer* “Nakkaş, taht ve bahçeyi düzenler; o avladığı kuş için (de) ağı kurar (90-7). *Çün ol yine işitdi āvāzını* / *Fürû-dāştını vü ser-āğāzını* “O, yine avazını, şarkının sonunu ve başlangıcını işitince...” (108-2). *Ėrişicegez ol tahtınun katına* / *Okıdı süheyle du ‘ā vü şenā* “O, (onun) tahtının huzuruna erişince Süheyl’e dua ve methiyeler okudu” (111-10). *Bırağup yēre ‘ārı vü nāmūsı* “Arı ve namusu bir kenara bırakıp...” (126-7). *Dēr idi gerek yōrene ‘ālemi* / *Gōre dürlü şarları vü ‘ādemo* “Ėlemi gezmeli, türlü şehir ve insanları görmeli, derdi” (112-6). *Çü bunun bigi söze ne i ‘tibār* / *Ki tatvîl ola anda yā ihtîşār* “Bunun gibi söze ne itibar (edilir) ki uzun ya da kısa olur” (374-2). *Ben ol gördüğüm kız bigi canavar* / *Velikin ne ins ü ne cinnîde var* “Ben, o gördüğüm kız gibi canavar; ama ne insanlar (arasında)da ve ne cinler (arasında)de (öyle biri) var” (257-14). *Şon uci ne rāhat kalur u ne renc* “Sonundan ne rahat ve ne de eziyet kalır” (367-6). *Düşüp yatur idi ne ‘aql u ne fehmi* “Düşüp yatardı ne akıl ve ne fehim (vardı)” (104-6).

3.5.2.1.3. İlk Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Ne vahtın öğüme düşe ol nigār / **Bilüm ile ‘aqlum olur tār u mār** “O sevgili ne zaman aklıma gelse bilgim ile fikrim karışır (ne yapacağımı şaşırırım)” (43-11). **Çevüklük ile çün işi keydidi** “İşi çeviklik ve hile olduğundan...” (144-9). *Ne şanursın ol bilmeye mi seni* / *Ki neylersin uşşun u ‘aqlun kanı* “Ne sanıyorsun, o seni bilmez mi? Ne yaparsın, aklın ve fikrin nerede?” (6-9). *Žā ‘if ü kavî alnuğ u ‘acizem* “Zayıf ve güçlü; sersem ve acizim” (150-5). *Aña bindi aldı kılıç u kemend* “Ona bindi, (eline) kılıç ve kement aldı” (296-9). *Benüm kara bahtum kaçan ağara* / *Yerüm yazı durur ya*

mağara “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak? Yerim, çöl veya mağaradır” (234-9). *Cihān işi geh kayğudur geh güvenç / Kişi gāh rāḥat bulur gāh renc* “Dünya işi, bazen kaygı bazen güvençtir; kişi, bazen rahata kavuşur bazen eziyete (bulaşır)” (321-10). *Bu da vîye sen şanma ki eskiye / Ne tanuḡ gerek bize ne teskiye* “Sen, bu dava eskir sanma; ne tanık gerek bize ne soruşturma” (126-15). *Ve ger ne tavar kalur ne māl / Kamusı tağılur olur pāy-māl* “Ve sonra ne mülk kalır ne mal; hepsi dağılır ayaklar altına alınır” (370-4).

3.5.2.1.4. İlk Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Saḡa ihtiyāt ile qorḡu gerek / Düşündür şanursan ki uyḡu gerek “Sana ihtiyat ile korku gerek(lidir); düşündür, sanırsan ki sana uyku gerek” (156-2). *Ki niçe vèrùpdür aḡa ḡulḡ u görk / Şanasın ki aydur başındaḡı bōrk* “...Ki ona nasıl bir huy ve güzellik vermiştir; sanki başındaki bōrk aydır” (69-2). *Kimesneyle eylerse ḡışm u kūsü / Becid şöyle tūrur ki ḡalburda şu* “Bir kimseye karşı öfke ya da küskünlük duysa tam olarak şöyle (öfke ve küslük duyar) ki kalburdaki su (gibi hemen geçer)” (131-11). *Ṭurışmaz anuḡ ile ‘aḡl u öḡ / Eger öger olur isen ıḡḡı öḡ* “Onunla akıl ve düşünce baş edemez; eğer översen aşkı öv!” (131-8). *Ḳala māl u tavar bulara hepi* “Mal ve mülk hepsi bunlara kalsın” (179-14). *Baḡup gördüm ol fitne-i şār u il / Yürür tamda ḡapmış niḡābını yel* “Bakıp gördüm (ki) o şehir ve ilin fitne çıkarıcısı, damda yürür, yüz örtüsünü kapmış yel” (43-3). *Saḡa vācib idi ḡayusın yemek / Vezîr ü ulusın ne ḡācet dēmek* “(Onun) cefasını çekmek sana vacipti; vezirsin (bunu sana) demenin ne gereḡi var?” (175-2). *Anuḡ emriyile şu sivrisiḡek / Kim anda ne ḡuvvet var u ne eḡek* “O’nun emri ile kendisinde ne kuvvet ve ne de çene olan şu sivrisinek...” (8-6).

3.5.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Bağlama Grubu

Bağlama grubunun kelime gruplarıyla kullanımı oldukça çeşitlilik göstermektedir; grubun bazen ilk veya ikinci unsuru bazen her iki unsuru kelime gruplarından oluşmaktadır. Şöyle ki:

3.5.2.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Kişinüḡ gerek ‘aḡl vü ‘ilmi ola / Daḡı ḡulḡ hem şabr u ḡilmi ola “Kişinin; akli, ilmi ve hem de iyi ahlakı, sabır ve hilmi olmalı” (14-14). *Aḡa vü anuḡ āl ü etbā ‘ina / Daḡı ehl-i beytine eşyā ‘ina* “Ona ve onun ailesine, tabi olanlar ile ehlibeyit

ve cemaatine...” (14-6). **Senüñ** kim **dilün** var **u bilün** bile / *Anı anmaz isen revā mı ola* “Senin ki dilin ve aklın var(ken) onu anmazsan (bu) reva (uygun) olur mu?” (8-15). **Dün ü günü** geçsün **anuy** kahr ile / *Yêyesini yêsün ol zehr ile* “Onun gecesı ve gündüzü kahr içinde geçsin; yiyeceğini zehir ile yesin!” (250-11). **Bilür kırdin ü hürmetin kişinüñ** / *Key anlar yönin kolayın işinüñ* “Kişinin kadir ve hürmetini bilir; işinin yön ve kolayını iyi anlar” (348-3). **Ķamu kıvmüñ uşağın u irisin** / *Ķığurur imiş kendü her birisin* “Kendisi, bütün halkın büyük ve küçüklerinin her birisini çağırır mış” (59-5). *Seni görelı gitdi benüm ‘aqlum u hüşum* “Seni görelı benim aklım ve fikrim gitti” (109-5). *Dêdi nev-bahâr aña kim êy benüm / Cân u cihânda varum u cânum* “Nev-bahâr, ona; ey benim can ve cihanda varlığım ile canım! dedi” (133-2). *Gel indi süheylüñ işit işini / Perâkendeligin ü teşvîşini* “Gel, şimdi Süheyl’in işini, dağınıklığını ve perişanlığını dinle!” (277-7). **Benüm fikir ü şağincum ayruğ durur** “Benim fikir ve düşüncem farklıdır!” (314-5). **Anuy hükmi vü şer’i vü buyruğı** / *Ne var ise oldur nedür ayruğı* “O’nun hükmü, şeriatı ve buyruğı, ne var ise odur; başkası nedir?” (10-8). **Kişinüñ** gerek **‘aklı vü ‘ilmi** ola “Kişinin aklı ve ilmi olmalı!” (14-14). **Anuy aslı vü toprağı rûm idi** / *Hüner kamusı aña ma’lûm idi* “Onun aslı ve toprağı Rum’du; hünerlerin hepsi ona malumdu” (29-9). *Meger nev-bahâr anlaruy işlerin / Gerek bileyidi vü teşvîşlerin* “Meğer Nev-bahâr, onların işlerini ve karmaşıklığını bilmeliydi” (324-9). **Bu oğlumuzuy uşşı vü ‘aklı** var “Bu oğlumuzun usu ve aklı var” (348-2). *Dönüp dêr süheyle ki sensin benüm / Hem oğlum hem iki gözüm hem canum* “Süheyl’e dönüp; sen, benim hem oğlum hem iki gözüm hem (de) canımsın, der” (71-2).

3.5.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

İşitdi bilür kıamu yoğsul u bay / İki pâre bir demde olduğın ay “Bütün yoksun ve zenginler; ayın, bir anda iki parça olduğunu işitti (ve) bilir” (10-5). *Bezene anuy iel bu tâc u taht* “Onun ile (onun için) süslensin bu taç ile taht” (30-4). *Her eyvânda tururdi bir tâc u taht* “Her eyvanda bir taç ile taht bulunurdu” (34-8). **Şu deñlü sığır u koyun kırdılar** / *Dükenleyüp şoñ ucı gördiler* “Şu kadar sığır ve koyun kırdılar (kestiler) ki arayıp sonunda gördüler” (139-12). *Dökülmüş durur niçe māl u tavār / Başarmağa anun bigi kanda var* “Nice mal ve mülk dökülmüştür (harcanmıştır); (bunu) başarmak için onun gibisi nerede var?” (142-4). **Şunun bigi eyleyeven mekr ü āl** / *Ki aldayam u sen kıamu mālı al* “Öyle bir hile ve düzen kurayım ki (onları)

aldatayim; sen (ise) bütün malı al!” (179-11). **Ƙul u ƙaravaş bulursın sen öküş** “Sen, çok kul ve carıye bulursun” (208-14). **Anuñ ƙorhıusından ƙamu ƙurd u ƙuş / Ki dërler ‘arabca tuyûr u vüñûş** “Onun korkusundan, Arapçada ‘tuyur’ ve ‘vüñûş’ denen bütün kurt ve kuşlar...” (241-3). **Yüce tağlar ağmışam u mîşeler** “Yüce dağlar ve meşeler(i) geçmişim” (245-15). **Çü toz açıla göre her türk ü tat** “Toz açılınca her Türk ve Tat kavmi görsün” (19-3). **‘Aceblediler ol yêyesileri / Şu döşekleri vü giyesileri** “O yiyecekleri, şu döşek ve giyecekleri hayranlıkla karşıladılar” (57-15). **Dëdi beni ƙılduñ āvāre sen / Melāmet ƙamu ile vü şāra sen** “Dedi: Beni avare ettin; bütün il ve şehre karşı utanç durumuna soktun!” (60-8). **Delim aşdı tağları vü belleri / Öküş gezdi şarları vü illeri** “Çok (fazla) dağ ve yamaçları aşdı; çok (sayıda) şehir ve illeri gezdi” (249-6).

3.5.2.2.3. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanımın, yukarıdakinin aksine çok az örneği vardır: **Gözetdi bir ağaç ƙaba vü yüce / Çetük bigi tırmandı ol ağaca** “Bir kaba ve uzun ağaç gözetledi; kedi gibi o ağaca tırmandı” (270-8).

3.5.2.2.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Yigit yegli uydı bana çevredin / Urındum ƙarāmî vü uğrı adın “Genç yaşlı, çevreden bana katıldı; harami ve hırsız adını aldım” (285-5).

3.5.2.2.5. İkinci Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Piyāle dahı sâķinüñ eñegi / Göñül bigi sâdeyise oldur yêgi “Kadeh ve sakinin çenesi gönül gibi sadeyse iyisi odur” (140-13). **Suyile yêlünğ arasındayiken / Yanar idi nite ki oda diken** “Su ile yelin arasındayken dikenin ateşte yandığı gibi yanardı” (253-4).

3.5.2.2.6. İkinci Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Süheyl-i yemen çün derer kendözin / İşidür naķķāş ile şāh sözün “Süheyl, kendisine gelince Nakkaş ile şahın sözünü işitir” (83-12). **İçüp ƙı̄kmet ü ma’rifet şerbetin / Bütün er oluban uşatsun putun** “Hikmet ve marifet şerbetini içip, kâmil insan olup putunu parçalasın!” (14-10). **Ki ben dahı il ü gün issiyidüm** “...Ki ben de halkı olan (hükümdar) biriydim” (330-3). **Ata vü oğul atlanup atına / Gelürler cühûd u gemi ƙatına** “Baba ve oğlu, atlarına binip Cühûd(un) ve gemi(nin) huzuruna (yanına)

varırlar” (213-10). *İşitdi kamu yoğsul u bay adın* “Bütün fakir ve zenginlerin adını işitti” (242-8). *Belürmeyicegez şer u şür uci* “Şer ve karmaşıklığın ucu belirmeyince (sonu gelecekmiş gibi görünmeyince)...” (295-10). *Karañulıg u hem deñiz kırañı / Kaya çoğ ki hergiz belürmez öñi* “Karanlık ve de deniz kenarı ile kaya çok(tur) ki önü, hiç belirmez” (194-15). *Turunc elma ayva vü nār ağacı* “Turunç, elma ayva ve nar ağacı...” (34-13). *Kodı bir yaña nāzı vü yüz şuyın* “Naz ve yüz suyunu (utanmaklığı) bir kenara bıraktı” (130-12). *Bezirgān olmaya yā yol eri / Bayık ādemîdür degüldür perî* “Bezirgān ya da yol eri (yolcu) olmazsa kesinlikle insandır; peri değildir!” (198-3).

3.5.2.2.7. İkinci Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Hemān lahza degşürdi tonlarını / Yere depdi namus ile ‘ārını “Hemen (o) anda elbisini değiştirdi; namus ve arını hiçe saydı”(142-15). *Ecel êrdi girdi yere şāhumuz / Göge çıldı yedi feryād u āhumuz* “Ecel geldi, şahımız yere girdi (ölüp toprağa gömüldü); feryat ve ahımız, yedi göge ulaştı” (241-9). *Çerim gitdi vü tāt u tahtum dirîg* “Ordum, taç ve tahtım gitti, eyvah!” (279-1). *Ki dērler hūner andan her biri var / Ki devletlū āql u tedbiri* var “Derler ki her bir hüner onda var; devletli(dir) (talihlidir), akıl ve tedbiri var” (348-4). *Oğul çün ağa atası tahtına / Zevāl êrmeye devlet ü bahtına* “Eğer oğul, babasının tahtına oturursa (o zaman babanın) devlet ve bahtına zeval gelmez!” (27-14). *Kız ol yola vērde dīn ü imānını* “Kız, din ve imanını o yolda verdi” (236-4). *Sarāyı vü bağunı gör taht ile* “Sarayı, bahçeni ve tahtını gör” (90-9).

3.5.2.2.8. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Degül ‘ayb saçuma yapışduğun / Ya karvanduğun u yā kapışduğun “Saçıma yapışman, tutunman ya da sarılman ayıp değil!” (116-4). *Anı hîç üşendürmedi birisi / Eger uşağı vü eger irisi* “İster küçüğü ister büyüğü (olsun) onu hiçbirisi asla üşendirmedir” (228-11). *Müsülmānlığun şartı ol kim dilün / Senün hükümünde ola dahı elün* “Müslümanlığın şartı odur ki dilin ve elin senin hükmün altında olsun!” (9-5). *Ne vahtın öğüme düşe ol nigār / Bilüm ile ‘aqlum olur tār u mār* “O sevgili, ne zaman aklıma gelse bilgim ve aklım tarumar olur” (43-11). *Ayā cānum u bağrumun pāresi / Çü yoh durur ol nesnenün çāresi* “Ey, canımın ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-13). *Yoh işe vü olmayası sevdāya tolaşup / Yārından u cānından ümîzin üze benven* “Olmayacak işe ve sevdaya bulaşıp yârinden ve canından

ümidini keser benim gibi” (192-10). *Benüm şükr mālum var u ni ‘metüm / İlüm günüm ü kal’am u haşmetüm* “Benim -şükür olsun ki- malım, nimetim; halkım, kalem ve haşmetim var” (286-14). *Aceb ol benüm nev-bahārum kanı / Göñüldaşum u gam-güsārum kanı* “Acaba, benim o gönüldaşım ve gamımı çeken Nev-bahâr’ım nerede?” (292-1). *Katumda niçe turasın benüm / Harîfümsin ü kardaşum cānum* “Huzurumda nasıl duracaksın? Arkadaşım, kardeşim ve canımsın” (306-3). *Sözümüz uzundur u hem kıssamuz / Geçüpdür hadden bizüm guşşamuz* “Sözümüz ve de kıssamız uzundur; bizim kederimiz haddini aşmıştır” (343-13). *İşine vü şun ‘ina hayrān kalup* “İşine ve sanatına hayran kalıp...” (5-8). *Kamu kavm kullukcı her birisi / Gelürlerdi uşağı vü ulusu* “ (37-6). *Gözünü vü avcuñı açmak gerek / Bağışlamağ u mālī saçmak gerek* “Gözünü ve avcunu açmalı; malı (ise) bağışlamalı ve saçmalısın!” (55-14). *Nakḳāş vardı katına vü dēdi hey / Ögüñi vü ‘akluñı cem’ eyle key* “Nakkaş, huzuruna vardı, dedi: Hey, aklını ve fikrini iyice toparla!” (82-10). *Süheyl ile hoş olmuş idi başı / Dañı taldı ‘ışk ile içi vü taşı* “Süheyl ile başı hoş olmuştu ve içi ile dışı aşk ile dolmuştu” (87-3).

3.5.2.2.9. İkinci Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Ben dañı birkaç ulular kıızı / Şol oñtın ki uyıdı deniz kıızı “Ben ve birkaç ulular kıızı, denizkıızı, uyuduğu zaman...” (231-14). *Mülāzım şahābī dañı niçe yüz / Nite kim ayuñ çevresin ilduz* “Mülazım, sahabi ve nice yüz(lercesi), nasıl ki ayın çevresini yıldız(lar) (tutarsa)...” (13-6). *Eyitdi ki bu bir degül belki dört / Arada yazılmış durur işüñe yort* “Söyledi ki bu, bir değil belki dört yerde yazılmıştır; işine bak!” (262-13). *Bir oda edindi lañf ü uşul / Şatun aldı birkaç karavaş u kul* “Latif ve güzelce bir oda edindi; birkaç cariye ve kul satın aldı” (261-9). *Ben u yā benüm bigi yüz biñ kişi / Çalap buyruğınsuz başarmaz işi* “Ben ya da benim gibi yüz bin kişi, Allah’ın buyruğu olmadan (bir) iş başarmaz (üstesinden gelmez)” (95-1). *Bunu işidicek tama çıñdı şāh / Çeriye vü ol odlara bañdı şāh* “Şah, bunu işitince dama çıktı; orduya ve o ateşlere baktı” (63-2). *Bahādurlıñuñı vü erlüğüñi / Aduñı vü merdāne dirlüğüñi* “Bahadırılığını, yiğitliğini, adını ve mertçe (geçen) hayatını...” (161-3). *Ki nakḳāş vü bir kulumu bile / Görüp bildüm ü şükr kıldum hele* “...Ki Nakkaş’ı ve bir kulumu (hizmetkârımı) görüp tanıdım, şükrettim” (307-11).

3.5.2.2.11. Her İki Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşan Bağlama Grubu

Ne var pādīshāsam göricek kısu / Yā bir zerre tozvan yā bir kıatre şu “Padişahsam eziyet görünce (bunda) ne var (ki)? Ya bir zerre toz ya (da) bir damla suyum!” (364-6). *Şol aru řa ‘am ile şuruca su / Ki ansuz görür cümle cānlar kısu* “Şu arı yemek ve duruca su ki onsuz bütün canlılar eziyet çeker” (305-14). *Biraz māl alup iki üç kıl ile / Hiç eglenmedüm ü gönildüm yola* “Biraz mal ile iki üç kıl alıp hiç eğlenmedim ve yola koyuldum” (311-4). *Düzelüm bu taht u bu eyvānı key* “Bu taht ve bu eyvanı iyice düzenleyelim!” (65-10). *Bu konuşlığ u bu bağışladuğı* “Bu konukluk ve bu bağışlaması...” (75-14). *Biraz māl u birkıaç kışiler oñat / Bir iki kıl u bir beř altı key at* “Biraz mal ve birkaç (tane) doğru kışı; bir iki (tane) kıl ve bir beř altı (tane de) iyi at...” (189-2). *Kaba hūb ağaçlar u gökçek çayır* “Büyük, güzel ağaçlar ve güzel çayır...” (218-7). *İleyince bir dāye vü bir kıaravaş / Gören kıřinüñ bağrı olurdı bař* “Önünde bir sūtanne ve bir carıye (ki) görenin bağrı yaralanırdı” (42-15). *Yoh işe vü olmayası sevdāya şolaşup / Yārından u cānından ümîzin üze benven* “Benim gibi, olmayacak iş ve sevdaya bulaşıp canından ümidini keser” (192-10). *Her iklîme vü her yana yayalar* “Her memleket ve her yana yayalar” (246-3).

3.5.2.2.12. Bağlama Grubunun Kelime Gruplarıyla Diğer Kullanımı

1. İlk Unsuru İyelik Grubundan, İkinci Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Yā kızumı yā ol kışiyi meğer / Düşürmiş ola vü boşandı gider “Meğer (o at,) ya kızımı ya (da) o kışiyi düşürmüş olmalı ve (ipinden) boşanmış gidiyor” (168-6).

2. İlk Unsuru Sıfat Tamlamasından, İkinci Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Muraşsa ‘ legençeyile gül suyu uş / Getürdiler ol elini yudı hoş “Kıymetli taşlarla bezeli leğence ile gül suyu getirdiler; (ardından) o, elini güzelce yıkadı” (239-10). *Bu zevk u bu temāřā ‘ıyşın bize* “Bu zevk ve temaşa eğlencesi bize...” (81-10).

3. İlk Unsuru İyelik Grubundan, İkinci Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bola kim bulıbilevüz aņsuzın / Begümüzü vü pādīřahıñ kızın “Belki, ansızın beyimizi ve padişahın kızını bulabiliriz” (188-15).

4. İlk Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından, İkinci Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar

Atam gönlini kodum u *tahtımı* / *Yüzüm şuyunu dökdüm ü rahtımı* “Babamın gönlünü ve tahtımı bıraktım; yüzümün suyunu ve lazım olan şeyleri döktüm” (199-10). *Kızımın kaçan gördidi şüretin* / *Ya yüzün arısın u yâ şüretin* “Kızımın yüzünü ne zaman gördü; ya yüzünün arılığını ve ya resmini?” (184-15).

5. İlk Unsuru Belirtisiz, İkinci Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

İki nesneye zehre yok dènesi / *Celîd hışmı vü sâkînüñ kînesi* “İki şeye (bir şey) diyecek cesaret yok; (birisi) kahraman (birinin) hışmı ve (birisi de) sakinin kini” (140-11). *Gözüm nûrı vü bağrumun pâresi* “Gözümün nuru ve bağrımın parçası!” (125-3). *Hemîn gözün açasın göresin* / *Atağ katını vü şaruğ yöresini* “Hemen gözünü açınca göreceksin; atanın huzurunu ve şehrin yöresini” (258-14).

6. Her İki Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Kamu dürlü ni 'metler andayidi / *Meger bengü şuyıyle kuş südi* “Bengisuyu ile kuş sütü dışında bütün türlü nimetler oradaydı” (140-1). *Deve çanı vü nevbetîler üni* / *Uyutmadı şâr halkını ol düni* “Deve çanı ve nöbetçilerin sesi, o gece şehir halkını uyutmadı” (62-14). *Cihānuñ ne kim ucu bucağıdır* / *Belā yurdu vü zahmet ocağıdır* “Dünyanın ne kadar ucu bucağı varsa bela yurdu ve zahmet ocağıdır” (156-3). *Gözüm nûrı vü bağrum pâresi* “Göz nurum ve bağrımın parçası!” (292-2). *Şu âvâzı vü hem legençe üni* / *Biraz sâkin oldu vü tıruhdı cānı* “Su ve de legençe sesi, biraz sakin oldu (onun) canı sakinleşti” (224-7).

7. İlk Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Degül mi 'aceb katı yayı çeküp / *At üstinde degül ki yêrde çöküp* “(Bu) şaşırtıcı değil mi (ki) sertçe yayı(nı) çekip, at üstünde değil (de) yere çöküp...” (191-8). *Ki tağlar arasında vü mîşede* / *Denizlerde fîkr ile endîşede* “...Ki dağlar arasında ve meşede; denizde fikir içinde ve düşüncede...” (8-13).

8. İlk Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından, İkinci Unsuru Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu bağlama grubunun ikinci unsurunu, ayrı bir bağlama grubu oluşturmuştur: *Anı istedüm 'âlem içinde ben* / *Degül yaluñuz çîn ü mâçinde ben* “Ben, onu yalnızca

Çin ve Maçın’de değil; (aynı zamanda) âlem içinde (her yerde) istedim (aradım)” (284-3).

9. İlk Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bir arada kızıl gülile diken / Bitüren anı yere döken “Kızıl gül ile diken bir arada bitiren (sonra onları) tekrar yere döken(dir)” (7-8). *Gemiye sürerlerdi eve eve / Çü görindi bir mîşeyile ova* “Gemiye hızlı hızlı sürerlerdi, bir meşe ile ova görününce...” (219-13). *Yine çıldılar ol yigidle kız / Denizden ki anda ne yol var ne iz* “O oğlan ile kız, yine çıktılar ne yol ne (de) iz olan denizden” (231-2). *Bu zıkr ile öginde vesvās idi* “Aklında(ki) bu zikir ve vesveseydi” (203-10). *Kimesne çü saña şıgınu gele / Bırahma anı yād ile yā ele* “(Eğer) birisi sana sığınmak için gelirse onu yabancı bir memlekete ya da yabancılara (yabancıların eline) bırakma!” (336-12).

10. İlk Unsuru Bağlama Grubundan, İkinci Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu bağlama grubunun ilk unsurunu, başka bir bağlama grubu oluşturur: *Dahı ‘anber-i hāş u müşk-i hoten / Gerek degme dürlüden on batman* “...Ayrıca Hoten miski ve has anber gerek(se de) değme türlü on batman...”

11. İlk Unsuru Edat Grubundan, İkinci Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bunun bigi vü dahı mevzūnrek / Yemenden saña vèribiyem gerek “Bunun gibi ve (hatta) daha ölçülüsünü (düzgün olanını) (ben) sana Yemen’den gördermeliyim” (152-1). *Anun bigi vü hem dahı yègrek / Bulasın sözümüz işitmek gerek* “Onun gibi ve de daha iyisini bulacaksın; sözümüz dinlenmeli” (267-14).

12. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Burada bağlama grubu, birleşik fiil grubunun isim unsurunda yer almıştır: *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Yā hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler ya da ağlar olursa ya da ona karşı hayran kalırsa...” (263-2).

13. İsim-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturanlar

Gözünü vü avcuñı açmak gerek “Göz ve avcunu açmalısın” (55-14). *Elün den gelür almak u satmak / Bağışlamağ u yabāna atmak* “Almak satmak, bağışlamak ve yabana atmak (senin) elinden gelir” (208-13). *Çağırmağ u güneşde durmağ ile* “Çağırma ve güneşte durmakla...” (225-10). *Hzînelerün açmağa başladı / mālî*

dökmege vü saçmağa başladı “Hazinelerini açmaya; malı dökmeye ve saçmaya başladı” (28-4).

14. Zarf-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturanlar

Gül-âb olıcak şu dahî şâbun / *Getüreyim uş hücre içinde yun* “Gül suyu, su ve sabun olunca getireyim; işte hücre (burada) (onun) içinde yıkan!” (217-12). *İki at ile bir yigidi görüp* “İki at ile bir yigidi görüp...” (327-2). *Çü teyri onarup onat düşe yel* / *Varur illere aşmadın tağ u bil* “Eğer Tanrı, rast getirir (de) zaman uygun olursa (o,) dağ ve yamaç aşmadan illere varır” (200-13). *Hîç incitmedin kolin u bilegin* / *Başından yarardı eyere degin* “Kolunu ve bileğini hiç incitmeden başından eyere kadar ikiye ayırırdı” (297-10). *Henüz ahşamun yarısı geçmedin* / *Cihân müşk ü kâfûrını saçmadın* “Henüz akşamın yarısı geçmeden; dünya, misk ve kâfurunu saçmadan (her tarafa koku yaymadan)...” (260-14). *Kamu şâkir ü şâd u ser-hoş olup* / *Revân oldu her biri bahşış alup* “Hepsi; şükreden, mutlu ve sarhoş olup; bahşış alıp yola koyuldu” (353-4). *Senün bigi bir kimsenem var iken* / *Başa dün ü gün munis ü yâr iken* “Senin gibi bir kimsem varken, bana gece gündüz munis ve yâr iken...” (126-12).). *Gerek lutf u hem eyülük eyleyü* / *Gelesiz bu şeh-zâdeyi boylayu* “Lütuf ve de iyilik ederek bu şehzadeyi sürekli izleyerek gelmelisiniz” (56-13). *Yalunuzca tağda vü taşda gezüp* / *Gücümü dükedüp ümîzümi üzüp* “Dağda ve taşta yalnızca gezip; gücümü tüketip, ümidimi kesip...” (334-1). *Çü bu kubbe vü havzı vü tahtı ol* / *Acebleyiben bir zamân bakdı ol* “O; bu kubbe, havuz ve tahta hayran kalarak bir zaman baktı” (35-6). *Çağırur idi yırtup uzun uzun* / *Gehî yakasın u gehî boğazın* “Bazen boğazını ve bazen (de) yakasını yırtıp, uzun uzun (bağırarak) çağırırdı” (224-14).

15. Sıfat-Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturanlar

Yemenden niçe çîne varduğunu / *Niçe fikir ile hîle kurduğunu* “Yemen’den Çin’e nasıl vardığını; nasıl fikir ve hile kurduğunu...” (283-13). *Key anlar anı bağ u bahçe diken* “Onu iyi anlar bağ ve bahçe diken” (370-13). *Meger işidüben dère ögini* / *Bile şûreti kim ü neydüğünü* “Meğer işiterek aklını toplasın; sureti, kim ve ne olduğunu bilsin” (44-4). *Ki tevfik ü yârî bağışlayan ol* / *Âşıklara yârî bağışlayan ol* “...Ki tevfik ve yardım bağışlayan; âşıklara yârini bağışlayan O(‘dur)” (26-15). *Bilürem sarâyı vü seni gören* / *Hem ola anuñ ile oturan tûran* “Biliyorum (ki) sarayı ve seni gören, aynı zamanda onunla (da) oturup kalkan (birisi) olmalı” (94-11).

16. Edat Grubunda İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bezenmiş yeşil kızıl u ağıle / Berāberlık ēderdi uçmağıle “Yeşil, kızıl ve ak ile bezenmişti; (bu hâliyle) cennetle denkti” (34-6). *Ki gürbüzlük ü güc ile bitmez iş / Velî ‘aql u tedbîr ile bitmez iş* “...Ki hilekârlık ve güç ile bitmez iş; ama akıl ve tedbir ile (ilgili olan) iş (de) bitmez” (176-12). *Gören seni bu söz ü bu sâz ile* “Seni, bu söz ve saz ile gören...” (79-14). *Tedbîr ü çevüklük ile iş bitürimedüm* “Tedbir ve çeviklik ile iş bitiremedim” (165-8). *Ėatunā varam ‘özü ü destur ile* “Huzuruna özür ve destur ile varayım” (201-10). *Eyitdi bu çok nâz ile bēsenüp / Nâzüklik ü i ‘zâz ile bēsenüp* “Bu; çok naz, naziklik ve kibirle beslenmiş, dedi” (319-15). *Gönlüm ilini yuhmağ ü obarmağıçün uş* “Gönül ilimi yıkmak ve eskitmek için...” (190-2). *Ėalın mîşeler bağ u bahçalar gibi / Yemişler döşenmiş ağaçlar dibi* “Yoğun meşeler, bağ ve bahçeler gibi; ağaçların dibine yemişler döşenmiş” (196-4). *Ki çîn iline varavuz gün ile / Hem iş bite akça vü altun ile* “...Ki Çin’e gün içinde varalım; hem iş akçe ve altın sayesinde bitsin” (47-12). *Nakķāşa kaķadı dēdi noldun / Ki Ėorķu vü kayğuyile tōldun* “Nakkaş’a öfkелendi, dedi: Ne oldun ki korku ve kaygı içinde kaldın?” (169-11). *Çü zengî vü kaytās bigi cühūd / Ele düşdi vü gitdi nāmūs u ud* “Zenci ve Kaytas gibi, Cühūd (da) ele düşünce namus ve haysiyet gitti” (277-1).

17. İkinci Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Cānı yok durur Ėurtarur cān / Degüldür şusayan u Ėarnı açan “Canı yoktur, suda can kurtarır; susayan ve karnı acıkan (birisi) değildir” (200-7). *Yanılan u cānına kîn eyleyen* “Yanılan ve canına kin eyleyen...” (273-7). *‘Ayblayan u taķ dutan* “Ayıplayan ve kusur bulan...” (370-11). *Çok ādem ola kim ol Ėaçana / Göñül bağlaya yā Ėanın içene* “Çoğ u insan, olur (ki) gönül bağlar o kaçan ya da kanını içen (kimseye)” (367-3).

18. Her İki Unsuru, Zarf-Fiil Grubundan Oluşanlar

Belāyı şavasın meger fażl ēdüp / Degül fi ‘lūme baķuban ‘adl ēdüp “Fiilime bakıp, adaletli davranarak değil fazledip belayı sav!” (150-6). *Geçen gece cāndan ırup gitmişüz / İñen Ėorķup u key arup yatmışuz* “Geçen gece candan vazgeçip gitmişiz; çok korkup ve fazlaca yorulup yatmışız” (215-13). *Üçinci günü yola düşdi yine / Yokuşlar ağa vü inişler ine* “Üçüncü gün, yine yokuşlar çıkarak ve inişler inerek yola çıktı” (190-15). *Gērü bindi ata vü düşdi yola / Gehî ağalayu geh saçın yola* “Tekrar ata bindi ve bazen ağlayarak bazen (de) saçını yolarak yola düştü” (194-6).

19. Her İki Unsuru, İsim-Fiil Grubundan Oluşanlar

Yigitlik yolında reva mı ola / Yolumdan çıkarmağ u girmek yola “Yiğitlik yolunda, yolumdan çıkarmak ve yola girmek, reva mı olur?” (134-5). *Depinüp at ahdarmağ u yıhmağ er / Bulara olup idi kemter hüner* “Tepinip at yıkmak ve er(i atından) düşürmek, bunlar için sıradan bir hüner olmuştu” (285-11).

20. Her İki Unsuru, Edat Grubundan Oluşanlar

Bu edat gruplarının ikisi de “ile” edatından oluşmaktadır: *Ṭudağını sildi yeñi ucile / Ādemîligile degül gücile* “Dudağını sildi yeninin ucuyla; insanlıkla değil güçle” (119-1). *Kömür bigi vü gül bigi söyüneven* “Kömür ve gül gibi söneyim (parlaklığımı kaybedeyim)” (134-4). *Ḳahımağile vü ḳudurmağile / Çağırmağ u güneşde durmağile* “Öfkelenmek ve kudurmakla; çağırmağ ve güneşte durmakla...” (225-10). *Beni yuñ gül-āb ile vü müşk ile* “Beni gül suyu ve misk ile yıkayın!” (363-13). *Sarāya ilettiler i'zāz ile / Ālem naḳāreyile vü hem sāz ile* “Saygıyla, sancak, davulla ve de saz ile (onu) saraya ulaştırdılar” (239-2). *Gey eylük ile geh yavuzluğile / İşümi başsarurvan uzluğile* “Bazen iyilikle bazen (de) kötülükle işimi ustaca başarırım (hallederim)” (287-1).

21. Her İki Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Nedür 'aql u idrāk ü 'ilm ü temîz / Bu her birisile kişidür 'azîz “Akıl, idrak ve ilim, temiz(lik) nedir? Bunların her birisi ile kişi aziz olur” (16-9). *Çalındı def ü nāy u çeng ü rebāb / Döküldi süci geldi nuḳl u kebāb* “Def, kamış düdük; çeng ve kemençe çalındı; içki döküldü, çerez ve kebab geldi” (58-2). *Nām u neng ü 'aql u 'ār u hem göñül* benden kaçır “Nam, şöhret; akıl, ar ve gönül benden gider” (91-11). *İletdi şabr u 'aql u ḳarārı vü göñlümi / Ḳayğudan artuḳ ol baña hîç nesne vèrmedi* “Sabır, akıl; dirayet ve gönlümü benden giderdi; kaygıdan başka o, bana hiçbir şey vermedi” (95-15). *Düşüp yatur idi ne 'aql u ne fehm / Ne huş ü ne fîkr ü ne tedbîr ne vehm* “Düşüp yatmıştı ne akıl ne fehim; ne us ve ne fikir ve ne tedbir ne (de) korku...” (104-6). *Şaruñ ḳavmi vü ulular u çeri / Gelürler bileme tamāmet varı* “Şehir halkı ve ulular ile ordu, huzuruma gelirler hepsi birlikte” (74-4). *Yazı vü dere ḳoma yā tağ u taş / Ara çevre şāllah olasin tuṭaş* “Ova ve dere ya da dağ ve taş(ı) bırakma; çevre(yi) ara (ki) inşallah (onunla) karşılaşsın” (186-12).

22. Her İki Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Yemek içmek ü okımağ yazmağ “Yemek içmek ve okuyup yazmak” (22-5). *Bölük bölük ü şaf şaf cavk cavk / Ferişteler bulurlardı zevk* “Bölük bölük, saf saf ve grup grup melekler, zevk alırlardı” (12-15). *Görür incecük kıl bigi hep kara / Boyı boynu upuzun u kapkara* “Görür, incecik kıl gibi hep kara; boyu, boynu upuzun ve kapkara” (287-15).

23. İkinci Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Kızı vëribigil atasına sen / Varuñ gidüñüz fāriğ u sağ esen “Kızı babasına gönder sen; (sonra) varıp gidin rahat, sağ esen (olarak)” (177-7). *Hağa kıldı şükr ü du ‘ā šenā* “Hakk’a şükür ve dua övgüde bulundu” (237-15). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “-Şükür (olsun) ki- yiğit ve de sağ esensin; belli (ki) belalar geçer, sen sabreyle!” (280-9).

24. İkinci Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Ne yazı dër idük ne tağ u kaya / Getürmiş idük çevre ili kaya “Ne ova ne dağ ve kaya derdik; çevre ili canından usandırmıştık” (285-13). *Ne mālum var idi ne bal u yağum / Ne mülk ü tavarum ne bahçam bağum* “Ne malım ne bal ve yağım vardı; ne mülk ve hayvanım vs. ne bahçem bağım...” (326-10).

25. İlk Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından, İkinci Unsuru Tekrar Grubundan Oluşanlar

Yemen kavmi bigi düzüp kendözin / Dün içi degül güpegündüzün “Kendisini Yemen kavmi(nde)kiler) gibi süsleyip; geceleyin değil güpegündüz...” (143-2).

26. İlk Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Dürişgil kim atañ icāzet vëre / Çeri altun aqçayile at vëre “Çabala ki baban, izin versin; ordu, altın akçe ile at versin” (47-11). *Benüm şükr mālum var u ni ‘metüm / İlüm günüm ü kal‘am u haşmetüm* “Şükür (olsun ki), benim malım, nimetim; halkım, kalem ve haşmetim var” (286-14). *At u katır u kul karavaş u māl / Senüñ bil gerek var gerek bunda kal* “At, katır; kul, cariyeye ve mal, senin(dir) bil, ister git ister burada kal” (293-5). *Şeh işitdi dëdi tîz / Vëruñ yohsula altun aqça vü biz* “Şah, işitti ve dedi: Çabuk verin yoksula altın akçe ve bez!” (46-4).

27. İlk Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Burada, bağlama grubunun ilk unsuru, bir başka bağlama grubundan oluşmaktadır: *Vereyim sana il ü şār ile genc* / *Çü sen bizüm için yêdün bunca renc* “Sen, bizim için bunca eziyete katlandığın için (ben) sana il, şehir ve hazine vereyim” (45-11). *Çadır hem boş idi içi toptolu yêl* / *Düzülmüş gügercin ü taş ile kıl* “Çadır da boş ve içi yelle doluydu; dizilmiş güvercin, taş ile kıl” (225-13). *Yârumuñ ‘ışkı odı çün eyledi cāna eşer* / *Nām u neng ü ‘aql u ‘ār u hem göñül* benden kaçır “Yârimin aşk ateşi, canıma eser eyledi; nam, ün; akıl, ar ve de gönül benden uzaklaşır” (91-11). *Eger tağ u mîşe ola yā yabān* / *Yoñ başaravan oranlayuban* “Eğer dağ ve meşe ya da yaban olsa (da) hayır, hesaplayıp (bu işi) başaracağım!” (289-7).

28. İlk Unsuru, İsim Fiil Grubundan Oluşanlar

Ki bu cānumı beladan kurtara / *Ƙan ağlamağ u nāleden kurtara* “...Ki bu canımı beladan kurtarsın; kan ağlamak ve (acıyla) inlemekten kurtarsın!” (196-10).

29. Her İki Unsuru, Kısaltma Grubundan Oluşanlar

Özi alp u eli açuğ ‘ilmi çok / *Ne kim var yavuzluğ biri anda yoğ* “Kendisi alp, eli açık ve ilmi çok(tur); (her) ne kötülük varsa (bunların hiç)biri onda yok(tur)” (13-3). *Yüzi hūb u cömerd tatlu sözi* “Yüzü güzel, cömert ve sözü tatlı” (59-2). *Eli açuğ u mālū vū kavmi çoğ* “Eli açık ve malı, kavmi çok(tur)” (68-9). *Olur sözi mevzūn u kadri ‘azîz* “Sözü düzenli ve kadri aziz olur” (177-2). *Gözi toğ u göñülü arı kişi* “Gözü tok ve gönlü temiz kişi” (264-12). *Eñ öñdin çalap adını yazdı ol* / *Ki kudretleri çoğdur u luğfi bol* “En önce, kudreti ve lütfü çok olan Allah’ın adını yazdı” (339-12). *Güni ola kim eyleyevüz ‘ivāz* / *Bire on ona olur u yüz* ‘ivāz “Günü gelir ki bedel alırız; bire on ona yüz bedel (alırız)” (317-1). *Bulardan kaçarlardı oldukça ceng* / *Ƙuruda peleng ü denizde neheng* “Savaş oldukça karada kaplan ve denizde timsah bunlardan kaçardı” (285-12). *Gèri geldi meclise vèrdi görk* / *Bèlinde kuşağı vū başında bürk* “Beline kuşağı, başında bürkü (olduğu hâlde) meclise güzellik kattı” (153-14). *Tanıştılda bilge vū sözde zarîf* / *Çeride bahādur sücide harîf* “Tanışıklıkta bilge, sözde zarif; orduda bahadır, içkide arkadaş...” (300-4). *Yüzi gökçek idi vū şîrîn sözi* “Yüzü güzel ve sözü tatlıydı” (300-3). *Giderür olur kengel anda ki var* / *Kiçiden hayā vū uludan vağār* “Alay (etmek); küçükte var olan hayâyı, büyükte (ise) ağırbaşlılığı ortadan kaldırır” (363-2).

30. Her İki Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşanlar

Amān bulımaz erişicek ecel / Ne sulṭān-ı a'zam ne şadr-ı ecell “Ecek erişince ne en büyük sultan ne en büyük yürek(li kimse), yardım bulamaz” (356-4).

31. Farsça Bir Terkibi Oluşumunda Yer Alanlar

Dēdi ēy ḥuzāvend-i tāc u serîr “Ey taç ve taht sahibi, dedi” (41-5). *Bakup gördüm ol fitne-yi il ü şār / Yürür ṭamda kapmış niḳābını yēl* “Bakıp gördüm (ki) o il ve şehrin fitnessi, damda yürür, peçesini rüzgâr kaldırmış” (43-3).

32. İkinci Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşanlar

Cühūd eydür uşta bıṣar andadır / Ağaçlar u hem murğ-zār andadır “Cühûd; işte, pınar oradadır; ağaçlar ve de kuşluk oradadır, dedi” (219-14).

33. İkinci Unsuru Kısaltma Grubundan Oluşanlar

Kişi esrūk olsa yā dili yavuz / Söz açup anuñ ile düşişmeñüz “Kişi, sarhoş ya da dili kötü olsa (kötü konuşan biri olsa) söz açıp (da) onunla (birbirinize) düşmeyin!” (358-4).

3.5.3. Cümlede Kullanımına Göre Bağlama Grubu

3.5.3.1. Özne Olarak Kullanılan Bağlama Grubu

3.5.3.1.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Yārımuy 'ışkı odi çün eyledi cāna eşer / Nām u neng ü 'aql u 'ār u hem gönül benden **kaçar** “Yârimin aşk ateşi, canıma eser eyledi; nam, ün; akıl, ar ve de gönül benden uzaklaşır!” (91-11). *Müsülmānlığuy şartı ol kim dilüñ / Senüñ hükümünde ola* **dağı elüñ** “Müslümanlığın şartı odur ki dilin ve elin senin hükmün altında olsun” (9-5). *Anı bir bilür aslanile geyik / Aña zıkr eder kumrî vü ügeyik* “O’nu bir bilir aslan ile geyik; O’na zikreder kumru ve üveyik (kuşu)” (8-14). *Key anlar anı bāğ u bahça diken / Ki bir arada biter gül ile diken* “Bağ ve bahçe diken (eken), onu iyi bilir ki bir arada biter gül ile diken” (370-13). *Dağı dil ile söz karılursa uz* “Ve dil ile söz ustaca karılırsa...” (371-1). *Vezîr ile naḳḳāş örü ṭurdılar / Melik-zādenin ḳatına vardılar* “Vezir ile Nakkaş ayağa kalktılar; Melikzade (Süheyl’in) huzuruna vardılar” (44-8). *Görüp anı tağ ile taş ağıladı / Felekde ay ile güneş ağıladı* “Onu görünce dağ ile taş; felekde ise ay ile güneş ağıladı” (44-7). *Cühūd ile çün nev-bahār ol gece / Gemi sürüp kaçdılar bir uca* “Cühûd ile Nev-bahâr, o gece gemi sürüp kaçtılar (başka) bir uca”

(252-12). *Yigitlik yolında reva mı ola / Yolumdan çıkarmağ u girmek yola* “Yiğitlik yolunda, yolumdan çıkarmak ve yola girmek, reva mı olur?” (134-5). *Meger yanılıp etmiş ola bir iş / Ki anı begenmeye yād u biliş* “Yanılıp bir iş etmiş olsa ki onu yabancı ve tanıdık (kimse), beğenmez” (175-1). *Dēdi kim şunun bigi oğlum ola / Ki ‘ilm ü hūner aña ma ‘lūm ola* “Dedi ki şunun gibi oğlum olsun ki ilim ve hüner ona malum olsun” (29-12). *Ḳarıyan göñül olmaya müşterî / Ḳatına gelürse ay u müşterî* “Yaşlanan gönül, huzuruna ay ve Müşteri (Jüpiter) gelse (dahi) müşteri olmaz” (38-10). *Ben ü sen turalum yola düşelüm / Öñümüze gelmez ise tuş ölüm* “Ölüm, önümüze gelmezse (yolumuzu kesmezse) ben ve sen, kalkalım (da) yola düşelim” (180-11). *Turışmaz anuñ ile ‘aql u ög* “Akıl ve fikir onun karşısında duramaz” (131-8). *Çü maşrıḳda başladı yandı çerāğ / Çıḳardı ḳara ṭonın taş u tağ* “Maşrıḳta çırak yanmaya başlayınca (güneş doğunca) taş ve dağ kara elbisesini çıkardı (gündüz oldu)” (70-3). *Anı bir bilür aşlanile geyik / Aña zıkr ēder ḳumrî vü ügeyik* “O’nu bir bilir aslan ile geyik; O’na zikreder kumru ve üveyik kuşu” (8-14). *Kişi kim ḳocala vü ola ḥazef / Olur ‘aqlı vü ḳuvveti hep telef* “İnsan, yaşlanıp kocalınca aklı ve kuvveti telef olur” (357-11). *Daḥı bu ‘acebdür bilürem evet / Ne yērde ki otlağ ola vü şuvat* “Ve bu acayıptır, bilirim evet; nerede otlak ve sulak (bir) yer olsa...” (289-8). *Kişide ki erlik ola vü yürek* “İnsanda erlik (mertlik) ve yürek olsa...” (170-5). *Anuñ ḳorḥusından ulu vü kiçi / Aradan götürmişler idi güci* “Onun korkusundan büyük ve küçük (kim varsa) aradan zorbalığı kaldırmıştı” (301-5). *Eger tağ u mîşe ola yā yabān / Yoḥ başaravan oranlayuban* “Eğer dağ ve meşe ya da yaban olsa (da) hayır, hesaplayıp (bu işi) başaracağım!” (289-7). *‘Arabdayidi kim ilidür yemen / Ne bilsün ki yahşı nedür yā yaman* “Arap ellerindeydi ve ili Yemen’di; Ne bilsin ki iyi ya da kötü nedir?” (151-5).

3.5.3.1.2. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Anuñ emriyle şu sıvrısineḳ / Kim anda ne ḳuvvet var u ne eñek “Onun emri ile kendisinde ne kuvvet ve ne çene olan şu sıvrısineḳ...” (8-6). *Piyāle daḥı sāḳinüñ eñegi / Göñül bigi sādeyise oldur yeḡi* “Kadeh ve sakinin çenesi, gönül gibi sadeyse iyisi odur” (140-13). *Dēdi bunda sen düşeli çoḥ mudur / Daḥı işüñ ü yoldaşuñ yoḥ mudur* “Dedi: Sen, buraya düşeli çok mudur ve eşin ile yoldaşın yok mudur?” (266-2). *Benüm turaḡum oldı tūfān şārı / Benem şāh ḥūkmümde il ü çeri* “Benim duraḡım Tufan şehri oldu; benim şah, il ve ordu (ise) hükmümdedir” (341-3). *Vezîrümsin*

avcuñdadur il ü şār / Kamu hükmüñ altındadır ne ki var “Vezirimsin, avcundadır il ve şehir; ne varsa hepsi (senin) hükmün altındadır” (63-8). *Cevābında eydür kanı ‘aql u rāy* “Cevabında; hani akıl ve fikir? der” (82-13). *Karañulıg u hem deniz kırañı / Kaya çoñ ki hergiz belürmez öñi* “Karanlık ve de deniz kenarı ile kaya çok(tur) ki önü, hiç belirmez” (194-15). *Cühūd eydür uşta bınar andadır / Ağaçlar u hem murğ-zār andadır* “Cühūd; işte, pınar oradadır; ağaçlar ve de kuşluk oradadır! dedi” (219-14). *Sözümüz uzundur u hem kışşamız / Geçüpdür hadden bizüm guşşamız* “Sözümüz ve de kıssamız uzundur; bizüm kederimiz haddini aşmıştır” (343-13). *Ķarārı vü şabrı vü uyhusı yoh* “Dirayeti, sabrı ve uykusu yok!” (65-6). *Gemimüz içinde delim nesne var / Geyesi vü yēyesi mal u tavar* “Gemimizin içinde çok şey var; giyecek ve yiyecek (var), mal ve mülk (var)” (219-3). *Yügürüp tama ağıdı ta ‘cıl ile / Ne kul var idi ne karavaş bile* “Koşup aceleyle dama çıktı; ne kul ne cariye vardı bilsin” (96-3). *Bu da ‘vīye sen şanma ki eskiye / Ne tanuğ gerek bize ne teskiye* “Sen, bu dava eskir sanma; ne tanık gerek bize ne soruşturma” (126-15). *Yine çıñdılar ol yigidile kız / Denizden ki anda ne yol var ne iz* “O yiğit ile kız, yine çıktılar denizden ki orada ne yol ne iz var” (232-2). *Yazınuñ içinde ne şu var ne çöp* “Çölde ne su ne çöp (herhangi bir şey) var” (235-3). *Ne oturmağum var ne yatmağlıgum / Muñāl ola anı unutmaklıgum* “Ne oturmam ne yatmam var; onu unutmam imkânsızdır” (331-1).

3.5.3.2. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Bağlama Grubu

3.5.3.2.1. Fül Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Degül düşmene dosta hem demegil / Peşîmān olup şonra gam yemegil “Değil düşmana dosta dahi deme; sonra pişman olup gam yeme!” (266-10). *Aña vü anuñ āl ü etbā ‘ına / Dañı ehl-i beytine eşyā ‘ına / Oñurvan tañıyyāt ü vērürven selām / Diri olduğumca vü temme ‘l-kelām* “O’na ve onun ailesi, O’na tabi olanlar ile ehlibeyit ve cemaatine hayatta olduğum sürece tañıyyat duası ve selam okurum ve söz tamamlandı” (14-6). *Eyitdi ki bu bir degül belki dört / Arada yazılmış durur işüñe yort* “Söyledi ki bu, bir değil belki dört yerde yazılmıştır; işine bak!” (262-13). *Vezîr ile fağfura ündeyelüm / Bugün kuluñuza tūruñ deyelüm* “Vezir ile Fağfur’a söyleyelim; bugün kulunuza (hizmetkârınıza) kalkın! diyelim” (73-5). *Çeri bunda yoğıduğun bildiler / Bu tāt u bu tahta tama ‘ kıldılar* “Çerinin burada olmadığını bildiler; bu taca ve bu tahta tamah ettiler” (65-2). *Hasedden ırak ol kinden şağın / Dañı kibre vü buñle*

varma yakın “Hasetten uzak dur, kinden (kendini) sakın; ayrıca kibir ve cimriliğe yakın gitme!” (19-9). *Bunu işidicek tama çıldı şāh / Çeriye vü ol odlara baḥdı şāh* “Bunu işitince şah, dama çıktı; orduya ve yanan ateşlere baktı” (63-2). *İletdi vü yatağına vü tahtına* “Ve götürdü (onu) yatağına ve tahtına” (117-7). *Bir ādem durur yüzi beḥzer aya / Degir eylügi yoḥsula vü baya* “Yüzü aya benzeyen bir insandır; iyiliği yoksula ve zengine ulaşır (dokunur)” (74-8). *Ki şārda vü ilde yayıla çavun* “...Ki şehir ve ilde ünün yayılsın” (93-1). *Ne şāha kim uğrar ise toylaya / Ulu yā kiçiye eyü söyleye* “Hangi şaha uğrarsa (ona) ziyafet versin; büyük veya küçüğe (ayırt etmeden) iyi (söz) söylesin” (74-7). *Kimesne çü saḥa sığını gele / Biraḥma anı yād ile yā ele* “(Eğer) birisi ana sığınmak için gelirse onu yabancı bir memlekete ya da yabancılara (yabancıların eline) bırakma!” (336-12).

3.5.3.3. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Kimün başı üzerine urdı tāt / Ki öldürmemişdir yā susuz yā aç “Kimin başına taç koymuş (onu padişah ilan ettiyse) ki (onu, sonradan) susuz ya da aç (olarak) öldürmemiştir” (178-7). *Ṭudağıni sildi yeḡi ucile / Ādemîligile degül gücile* “Dudağını sildi yeninin ucuyla; insanlıkla değil güçle” (119-1). *Sizün arañuzda kimem ben dēḡüz / Eyü mi dērildüm veya ḥoḡ yavuz* “Ben, sizin aranızda kimim; iyi mi veyahut kötü mü yaşadım? (diye) söyleyin (sorun)” (334-3). *Ki yatmış durur ḥasta vü bî- ḳarār* “...Ki hasta ve kararsız (huzursuz, rahatsız) (bir şekilde) yatmıştır” (41-2). *Ḳarınca ayaḡın ḳara dūn için / Ḳaya üzre baša öḡin yā ḳıçın* “Karınca, karanlık gecede kaya üzerinde önüyle ya da ardıyla adım atsa...” (6-5). *Eger bu gece baḥun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola yā yavuz* “Eğer bu gece baskın edersek iyi mi yoksa kötü mü olur, nasıldır?” (173-4). *Çü bunun bigi söze ne i ‘tibār / Ki tatvîl ola anda yā iḥtişār* “Bunun gibi söze ne itibar (edilir) ki uzun ya da kısa olur” (374-2). *Hem eylük ile teḡriye yaḳışun / Yēmeḡ guşşasını yazun yā ḳışun* “Hem iyilikle Tanrı’ya yaklaşın; üzülmeyin yazın ya da kışın” (356-12). *Çeriler şalup yā taḥışup için / Elikdürmiş idi anı şāh-ı çîn* “Çin şahı, ordular gönderip ya da gizlice danışıp onu ele geçirmişti” (157-4).

3.5.3.3. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Bağlama Grubu

3.5.3.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Yazı vü dere ḳoma yā taḡ u taş / Ara çevre şāllah olasın ṭutaş “Ova ve dere ya da dağ ve taş(ı) bırakma; çevre(yi) ara (ki) inşallah (onunla) karşılaşsın!” (186-12).

Ḳayurmaya kim aç ola yā yalıṅ “Aç ya da çıplak olur (diye) kaygılanmasın!” (188-6). *Bezîrgān olmaya yā yol eri* / *Bayıḳ âdemîdür degüldür perî* “Bezîrgân ya da yol eri (yolcu) olmazsa kesinlikle insandır; peri değildir” (198-3). *Anuṅ bigi vü hem daḥı yègrek* / *Bulasın* sözüümüz işitmek gerek “Onun gibi ve de daha iyisini bulacaksın; sözüümüz dinlenmeli” (267-14). *Terāzū vü hem kîle toḡru dutuṅ* / *Dèmezven ki aldayuḡörüṅ utuṅ* “Terazi ve de ölçeḡi doḡru tutun; aldatın, kazanın demiyorum ki!” (357-2). *Muraşşā‘ legençeyile gül şuyı uş* / *Getürdiler ol elini yudı hoş* “Değerli taşlarla süslü leğence ile gül suyu getirdiler; o, elini güzelce yıkadı” (239-10). *Yère depdi nāmūs ile ‘ārını* “Hiçe saydı namus ile arını” (142-15). *Ḳatından ḳomadı şeh-ḥāverān* / *Süheyl ile naḳḳāşı* bir zaman “Haveran şahı, Süheyl ile Nakkaş’ı huzurunda bir müddet alıkoydu” (312-10). *Vèreyüm saṇa il ü şār ile genc* “Sana il, şehir ile hazine vereyim!” (45-11). *Aḡır gürz ile uruban ḳatı* / *Yoḡururdı fi ‘l-ḥāl er ile atı* “Aḡır gürz ile şiddetli vurarak hemen o anda ezerdi er ile atını” (298-1). *Şunuṅ bigi şerḥ eyleyem türkice* / *Ki tat u moḡal eyde şābaş u ce* “Öyle bir Türkçe ile şerh edeyim ki Tat ve Moḡollar, ‘helal olsun’ desinler” (26-3). *Fiḡān êtdi feryād u āh eyledi* / *Başın götürüp aḡlayu söyledi* “Fiḡan etti, feryat ve ah eyledi; başını kaldırıp, ağlayarak söyledi” (45-2). *Çü ḳamusı lutf u ‘atā buldılar* / *Gönülüp du ‘ā vü šenā kıldılar* “Hepsi, lütuf ve baḡış bulduklarından yönelip dua ve methiyelerde bulundular” (85-2). *Mübārek vücūduṅ delim gördi renc* / *Ṭaḡıtduṅ u baḡışladuṅ māl u genc* “Mübarek vücudun, çok eziyetler gördü; dağıttın ve baḡışladın mal ile hazine” (112-11). *Baḡışlaya ḳamusına at u ṭon* “Hepsine at ve elbise baḡışlasın” (67-3). *Düriş furşatuṅ olmasun ola fevt* / *Çü ol işide naḡme vü sāz u şavt* “Çabala (ki) fırsatın elden kaçmasın; belki o, işitir naḡme, saz ve ses(i)” (106-13). *Dêdi vèrüṅ altın ḳul u ḳaravaş* “Altın, kul ve carîye verin! dedi” (54-7). *Her at üstine bir ḳulı oturur* / *Bêlinde silah u siper götürür* “Her at üstüne bir kulu oturur; belinde silah ve siper götürür” (84-13). *Ḳonuḥlayubanın ṭoyurur imiş* / *At u ṭon u akça buyurur imiş* “Konaklayarak doyurmuş; at, elbise ve akçe buyurmuş” (59-6). *Buḡün benvenin gürzüm ü kılıcum* / *Benüm bigiden gürz ü yā kılıç um* “Bugün ben, gürzüm ve kılıcım var; benim gibi (birisin)den gürz ya da kılıç um (bekle)” (181-4). *Yèri vü göḡi güneşi vü ayı* / *Düzetdi biri birisinden eyi* “Yeri, göḡü, güneşi ve ayı birbirinden iyi düzenledi” (5-3). *Yèli vü şuyı ṭopraḡı vü odı* / *Ḳarışdurdı adın âdem ḳodı* “Yeli, suyu; topraḡı, ateşi karıştırdı (ve) adını ‘insan’ koydu” (6-11). *Uluyı vü kiçiyi ḳıldı ḡanî* “Büyüḡü ve küçüḡü zengin

etti” (28-5). *Vêrûñ yohsula altun aqça vü biz* “Yoksula, altın akçe ve bez verin!” (46-4). *Konuḥlaya birkaç ili vü şārı* “Birkaç il ve şehirde konaklasın!” (68-6).

3.5.3.5.2. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Bu şekilde kurulan bağlama grubunun örneği şudur: *Niçe pādişāh kim kamu taş u tağ / Anuñ ‘adliyle idi şār u bāğ* “Nasıl bir padişah(tır) ki onun adaletiyle bütün taş dağ(lar) şehir ve bahçe (hâlinde) idi” (27-3). *Ne var degül isem aç u yalıñ / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Ne var (ki) aç ve çıplak değilsem? Her yıl bu yol boyu gelip giderim” (109-5).

3.5.3.5. Yüklemler Olarak Kullanılan Bağlama Grubu

Dedi şindi bildüm sözüñ toğrusın / Benüm ile hem yār u hem toğrusın “Dedi (ki) şimdi bildim işin doğrusunu; benimle hem yâr ve hem (de) (bana karşı) doğrusun (doğru birisin)” (136-3). *Çi anuñ sözi çi yel kim ese / Nite i ‘tibār eyleye kimse* “Ha onun sözü ha esen yel; (böyleyken) (bir) kimse nasıl (olur da ona) itibar eder?” (177-4). *Taḡa dek işüm āh ile vāy idi* “İşim, sabaha dek ah ile vah idi” (43-5). *Çevükklik ile çün işi keydidi* “İşi çeviklik ile hile olduğundan...” (144-9). *Elinde şurāḥî ile cām idi / Yolında ne müşkil serencam idi* “Elinde(ki) sürâhi ile kadehti; yolunda(ki) ne (de) zor (bir) maceraydı!” (153-15). *Anuñ ḥāqimi var imiş bir kişi / Ki zulm ile mümsiklik imiş işi* “Onun hâkimi (olan) bir kişi varmış ki işi zulüm ile cimrilikmiş” (315-10). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “-Şükür (olsun) ki-yiğit ve de sağ esensin; belli (ki) belalar geçer, sen sabreyle!” (280-9). *Tutayım ki oğlansın u yā yigit / Ben aḥvālūmi dēyeyin sen işit* “Tutayım ki oğlansın (çocuksun) veya yiğitsin (gençsin); ben ahvalimi söyleyeyim; sen işit!” (215-12). *Kamu uşlular idi vü pür-hüner* “Hepsi, uslu ve hünerle donanmıştı” (29-7). *Elünge vü ḥükmündeven dün ü gün* “Gece gündüz elinde ve hükmün altındayım” (215-6). *Cānı vü gönüldaşı idi süheyl* “Süheyl, canı ve gönüldaşıydı” (306-10). *Semiz idi vü yorga idi atları* “Atları, semiz ve rahvandı” (315-12). *Kişi kim kuyumcı vü kazancıdır / Bir oğul bu ‘ālemde kazancıdır* “Kuyumcu ve kazancı olan birisinin kazancı bu âlemde bir oğludur” (318-15). *Senüñ fikrüne düşmüş idüm bayık / Bilimezdüm esrük midüm yā ayık* “Seni düşünüyordum kuşkusuz; sarhoş muydum yoksa ayık mıydım? (bunu) bilemezdim” (122-12). *Benüm kara bahtum kaçan ağara / Yêrüm yazı durur ya mağara* “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak? Yerim, çöl veya mağaradır” (234-

9). Bilinmez **gêrçek midür yā yalan** / Hele çün budur illere yayılan “Yalan mıdır yoksa gerçek midir? (Bu) bilinmez; çünkü illere (halk arasına) yayılan budur” (290-11). **Çü toz açıla göre her türk ü tat / Ki bindügi gölük midür yā hoz at** “Toz açılınca her Türk ve Tat, görsün ki bindiği (eşek, beygir gibi) yük hayvanı mıdır; yoksa at mıdır?” (19-3). **Baḡa şindi çi kurudur çi deniz / Hiç aldurmazam korhubanın beḡiz** “Şimdi benim için ister deniz (olsun) ister kara; korkup da (bunu) hiç aldırmam!” (256-9). **Cihān işi geh kayğudur geh güvenç / Kişi gāh rāḡat bulur gāh renc** “Dünya işi, bazen kaygı bazen güvençtir; kişi, bazen rahata kavuşur bazen eziyete (bulaşır)” (321-10).

3.5.4. Bağlama Grubunun Diğer Özellikleri

3.5.4.1. Bağlama Grubunda Araya Başka Unsurların Girmesi

Bu durumun görüldüğü bağlama grubuna bazı örnekler şunlardır: **Kişi esrük olsa yā dili yavuz / Söz açup anuḡ ile düşişmeḡüz** “Kişi, sarhoş ya da dili kötü olsa (kötü konuşan biri olsa) söz açıp (da) onunla (birbirinize) düşmeyin!” (358-4). **Bu zikr ile öginde vesvās idi** “Aklında(ki) bu zikir ve vesveseydi” (203-10). **Çevüklük ile çün işi keydidi** “İşi çeviklik ve hile olduğundan...” (144-9). **Atam göḡlini kodum u taḡtumu / Yüzüm şuyunu döküm ü raḡtumu** “Babamın gönlünü ve tahtımı bıraktım; yüzümün suyunu ve lazım olan şeyleri döktüm” (199-10). **Er olmayam erlik olur toḡruluḡ / Ḥarāmîlik etmiş isem ve oḡruluḡ** “Haramilik ve hırsızlık etmişsem er olmam; (zira) erlik doğruluktur” (303-10). **Sizüḡ aranuzda kimem ben dēḡüz / Eyü mi dērildüm veya hoz yavuz** “Ben, sizin aranızda kimim; iyi mi veyahut kötü mü yaşadım? (diye) söyleyin (sorun)” (334-3). **Meger nev-bahār anlaruḡ işlerin / Gerek bileyidi vü teşvişlerin** “Meḡer Nev-bahâr, onların işlerini ve karmaşıklığını bilmeliydi” (324-9). **Çü bunun bigi söze ne i ‘tibār / Ki taṭvîl ola anda yā iḡtişār** “Bunun gibi söze ne itibar (edilir) ki uzun ya da kısa olur” (374-2). **Bezîrgān olmaya yā yol eri / Bayıḡ âdemîdür degüldür perî** “Bezîrgân ya da yol eri (yolcu) olmazsa kesinlikle insandır; peri değildir” (198-3).

3.5.5. Bağlam Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım

3.5.5.1. “U / vU” Bağlama Edatlarının Virgül İşleviyle Kullanılması

Osmanlı Türkçesi döneminde de çok sık karşılaşılan ve ikiden fazla kelime veya kelime grubunu bağlayan bu bağlama edatları virgül yerine ya da görevinde kullanılmıştır: *Dirîgâ senünî kanı ol heybetün / Ululuğ u cāhuñ u hışmetün* “Eyvah (yazık), senin o heybetin nerede; ululuğun, makamın ve haşmetin (nerede)?” (365-15). *Dirîgâ bu taht u bu māl u bu genc / Ki dērdi dedelerümüz yēdi renc* “Eyvah bu taht, bu mal, bu hazine ki dedelerimiz topladı ve eziyet çekti!” (28-1). *Budur niyeti vü işi vü sözi* “Niyeti, işi ve sözü budur!” (138-13).

3.5.6. Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Bağlama grubu sayısı SN’de 1062’lik kullanımıyla orta sayılabilecek bir sayıya sahiptir; aşağıda bağlama grubu detaylı olarak sayısal ve yüzdelik oranlarla tablolastırılmıştır. Şöyle ki:

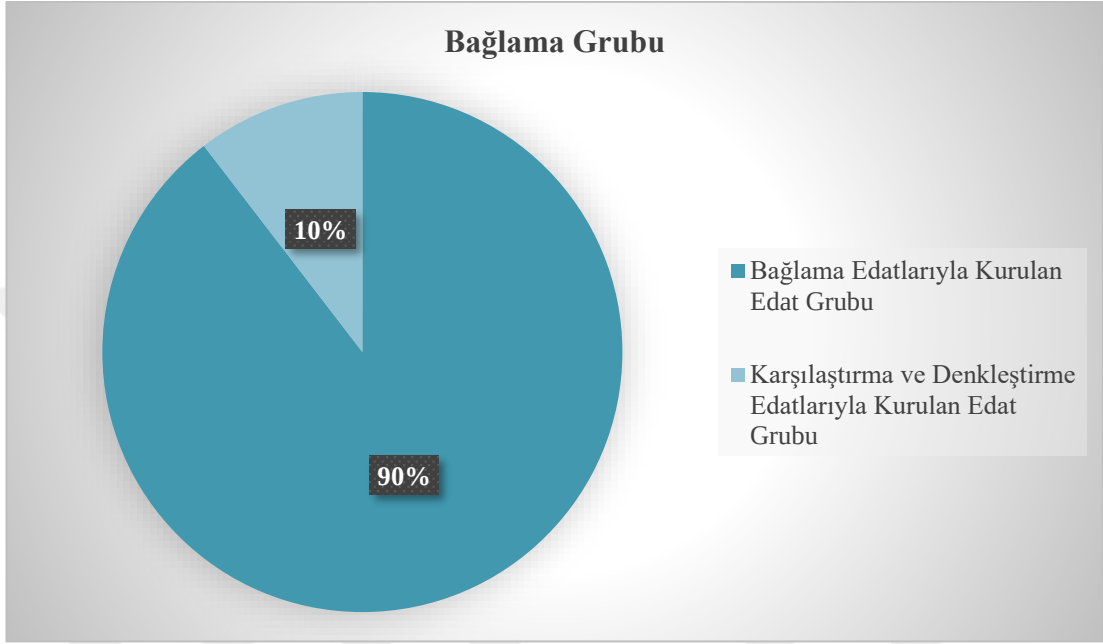
Tablo 1.9. Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Bağlama Grubu	1062	%2.72	%4.38

Tablo 1.9.1. Bağlama ve Karşılaştırma-Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlama Grubuna Yüzdelik Oranı
Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubu	953	%2.44	%3.93	%89.74

Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubu	111	%0.28	%0.46	%10.45

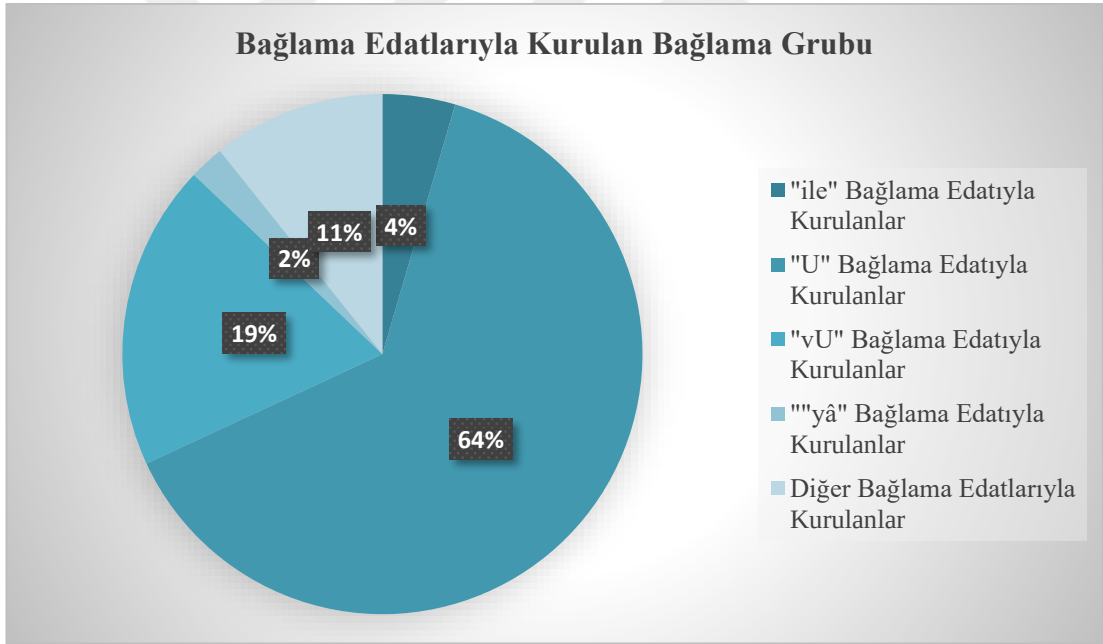

Şekil 10. Bağlama Grubunun Yüzdelik Oranları

Tablo 1.9.1.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Edat Gruplarına Oranı	Grubun Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubuna Yüzdelik Oranı
“ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	48	%0.12	%0.20	%4.52	%5.4
“U” Bağlama Edatıyla Kurulan	675	%1.73	%2.79	%63.56	%70.83

Bağlama Grubu					
“vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu	202	%0.52	%0.83	%19.2	%21.20
Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubu	137	%0.35	%0.57	%12.90	%14.38

Şekil 10. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlama Grubunun Toplam Bağlama Grubuna Yüzdelik Oranı

3.6. Ünlem Grubu

Ünlem grubu, “bir ünlem ile bir veya daha fazla ad ögesinin oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup içindeki ad ögesi bir kelime grubu da olabilir” (Korkmaz, 2017: 238). “Birden çok sözcükten oluşan ünlem. Ünlem grubu genellikle kalıplaşmıştır”

(Hengirmen, 2009: 381). “Bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Seslenme edatı önce isim unsuru sonra gelir. Eksiz bir birleşme olur. Edat tek kelime hâlinde isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen kelime grubu hâlinde bulunur” (Ergin, 2012: 390). Ünlem grubunda vurgu seslenme edatı üzerinde bulunur. Ünlem grubu, iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinde yer aldığı zaman nesne olarak, iç cümle müstakil olarak değerlendirildiğindeyse cümle dışı unsur olarak yer alır. SN’de ünlem grubu toplamda 141 tanedir.

3.6.1. “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

Bu ünlem grubu “ëy” seslenme edatıyla ondan sonra gelen bir kelime veya kelime grubunun oluşturduğu kelime grubudur. SN’de ünlem grubunun en önemli özelliklerinden birisi; grubun, genellikle iç içe birleşik cümlede ana cümlelerin yüklemine oluşturan “dè-, eyit-, söyle-” gibi ana cümleye nesne olarak, iç cümleye ise cümle dışı unsur olarak bağlanmasıdır. SN’de bu ünlem edatıyla kurulan ünlem grubu sayısı 134’tür.

3.6.1.1. Yapısına Göre “ëy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

Dedi ëy ciger-ğüşem açğıl gözün / Dirîgâ ki atduñ oda kendözün “Ey ciğer köşem, eyvah ki kendini (kendi elinle) ateşe attın! dedi” (37-12). *Yüzüne sürüp dër idi ëy paşam / Degül ip nite müşke ben yapışam* “Yüzüne sürüp ey paşam, ip değil (ki) miske ben nasıl yapışayım! derdi” (116-1). *Dedi ëy cānum bin yıl ol esen / Dêdün imdi cevabını işit sen* “Ey canım, bin yıl esen ol (kal) sen; dedin (sordun) şimdi (de) cevabını dinle sen! dedi” (128-4). *Yüregümi acıtmağıl ëy cānum* “Ey canım, yüreğimi incitme (beni üzme)!” (218-3). *Saņa bârî ëy kardaşum noldı / Ki mālun u ilün günün bol idi* “Ey kardeşim, sana ne oldu ki malın, halkın (tabiiyetin) çoktu!” (256-13). *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusını ëy uşlu kişi* “Ey uslu kişi, söyle, sen bu işi nasıl görürsün (değerlendirirsin)? (29-14). *Varup dedi ëy mihri çok şāh atam / Revā görme kim kayğuyile yatam* “Varıp, ey merhameti çok (olan) şah babam, kaygı içinde yatmamı reva görme! dedi” (47-14). *Ki ëy gözlerümün çerāğı oğul / Yeter ur tağı yüregüme oğul* “...Ki ey gözlerimin çırağı (nuru) oğul, yeter, vur yüreğime yarayı oğul!” (51-5). *Süheyl eydür ëy hulklu şehriyār / Cihān içre çok yıllar ol pāy-dār* “Süheyl; ey (iyi) yaradılışlı şehriyar, dünyada çok (uzun) yıllar hüküm sür! der” (71-

8). *Dêr êy lutfî hulkî çok pâdişâh / Bu eksiklü kula bağışla günâh* “Ey lütfu, (iyi) huyu çok (olan) padişah, bu kusurlu kula, günahını bağışla! der” (83-14).

3.6.1.2. Tamlanan Unsuru Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre “êy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.1.2.1. Tamlanan Unsuru Tek Kelimeden Oluşan “êy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.1.2.1.1. Tamlanan Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Eyitdi *êy oğul* kıncaru didersin / Otur gitmegil gel berü “Ey oğul, nereye gidersin? Otur, gitme; gel buraya!” (31-4). *Dêdi êy ata* bu sözi söyleme / Bu derdümi birini biñ eyleme “Ey baba, bu sözü söyleme; bu derdimin birini bin eyleme! dedi” (39- 5). *Vezîrine şâh eydür ki êy bilisüz / Ne düzen ola kim dëyem anı düz* “Şah, vezirine söyler ki ey bilgisiz, ne düzen tertipleme gerekiyorsa söyleyeyim (sen) onu yap!” (64-14). *Nakķāşa süheyl eydür êy bilgilü / Eger çāre kılmazsañ oldum delü* “Süheyl, Nakkaş’a (şöyle) söyler: Ey bilgili, eğer çare etmezsen deli oldum!” (92-7). *Çü evvel sen işledün işbu işi / Bu kez ger görürseñ reva êy kişi* “Ey kişi, bu kez reva görürsen önce bu işi sen işlediğinden...” (93-12). *Hayālîni görüben vaşl umar êdün êy gönül / Yüzini gördün ümîz üzmegil hem ola vişāl* “Ey gönül, hayalini görerek kavuşmayı umardın; yüzünü gördün, ümidini kesme (ki) kavuşma (da) olur!” (101-5). *Ayağ aldı çü şordı kim êy yigit / Aduñ ne durur bana bellü eyit* “(Eline) kadehi aldı, ey yiğit, adın nedir, bana açıkça söyle! dedi” (148-13).

3.6.1.2.1.2. Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Burada “êy” seslenme edatı, “acaba, şabāş (aferin), dirîğ (eyvah), hayf (yazık)” gibi zaten seslenme ifade eden kelimelerden önce gelerek onları kuvvetlendirme görevine de sahiptir: *Dêdi kime şaklar atam êy ‘aceb / Şakınduğı benden neyidi sebeb* “Acaba babam (bu malı, hazineyi) kime saklar; benden (bunları) sakınmasına sebep neydi ki! dedi” (35-11). *Öginde bunı dêr idi ki êy cühûd* “İçinden bunu derdi ki ey Cühûd!..” (219-10). *Kıyās eyle işbu kadar êy ‘azîz / Ki yedi gök anuñ ileydi sekiz* “Ey aziz (kişi), bu kadar kıyas et ki yedi gök onunla birlikte sekiz (gök) idi!” (278-9). *Ya hoş kendözünğden mi düzdün êy yâr / Ya bir şâh kıızı mıdur ol nigâr* “Ey yâr (dost), yoksa (bu resmi) kendiliğinden mi yaptın veya bir şah kıızı mıdır o sevgili!” (41-5). *Dêdi aña nakķāş ki êy şehriyâr / Nişānuñ dëyeyim saña aşikâr* “Nakkaş, ona; ey

şehriyar, sana nişanını (izini) açıkça söyleyeyim! dedi” (46-8). *Dönüben vezîr eydür* *êy pâdişâh* / *Anı gitmemeye komamağdur günâh* “Vezir, dönerek ey padişah, onu gitmekten alıkoymak günahdır! der” (50-14). *Êy rüzgâr niçe kaşd eyledünj cānuma* / *Her dem şuçum yogiken şusar êdünj kanuma* “Ey felek, nasıl (da) kasdeyledin canıma? Suçum yokken (bile) her an kanıma susadın (canıma kastettin)!” (120-13). *Uşanmağ şanusını şanma şanam* / *Tapuñdan niçün uşanam êy şanem* “Ey put (kadar güzel sevgili), sanma (ki) usanmak düşüncesini aklımdan geçireceğim; hizmetinden neden usanayım?” (126-13). *Uş indi ki oldum saña qaravaş* / *Uşandun hem eyle gerek êy şabâş* “İşte şimdi sana cariye oldum; usandın ve öyle de olmalı(ydı), aferin (helal olsun sana)!” (133-13). *Süheyli bayıķ tutdılar êy dirîğ* / *Ne bilelüm dañı nêtdiler dirîğ* “Eyvah (ki), Süheyl’i kesinlikle yakaladılar ve ne bilelim (ki) (ona) başka ne yaptılar!” (169-6). *Ki êy hayf bilüsüzin êtdüm iş* / *Kişi şandugı toğru gelmez imiş* “...Ki ey yazık (eyvah), bilgisizce (düşünmeden) iş ettim; insanın düşündüğü (şey) doğru olmazmış (meğer)!” (270-14).

3.6.1.2.2. Tamlanan Unsuru, Kelime Grubu Oluşuna Göre “êy” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.1.2.2.1. Tamlanan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Niçesi görürsin sen işbu işi / *Eyit toğrusını êy uşlu kişi* “Ey uslu kişi, söyle, sen bu işi nasıl görürsün (bu iş hakkındaki fikrin nedir)? (29-14). *Varup dèdi êy mihri çok şâh atam* / *Revâ görme kim kayğuyile yatam* “Varıp, ey merhameti çok (olan) şah babam, kaygı içinde yatmamı reva görme! dedi” (47-14). *Ki êy gözlerümün çerâğı oğul* / *Yeter ur tağı yüregüme oğul* “...Ki ey gözlerimin çırağı (nuru) oğul, yeter, vur yüreğime yarayı oğul!” (51-5). *Süheyl eydür êy hulķlu şehriyâr* / *Cihân içre çok yıllar ol pây-dâr* “Süheyl; ey (iyi) yaradılışlı şehriyar, dünyada çok (uzun) yıllar hüküm sür! der” (71-8). *Dêr êy lutfi hulķi çok pâdişâh* / *Bu eksiklû kula bağışla günâh* “Ey lütfü, (iyi) huyu çok (olan) padişah, bu kusurlu kula, günahını bağışla! der” (83-14). *Süheylün tapusına nakķâş işit* / *Ne dêr eydür êy devlet issi yigit* “Nakkaş, Süheyl’in huzuruna ne der işit; ey devlet sahibi yiğit! der” (111-3). *Dèdi aña êy bilgilü key kişi* / *Sürer âdem oğluna taķdîr işi* “Ona; ey bilgili (ve) iyi insan, takdir, insanoğluna işi yaptırır! dedi” (198-15). *Cühûda dèdi êy yavuz hûlu it* / *Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücrenin içindeki kimdir? Söyle! dedi” (204-11). *Dèdi*

ëy cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi “Ey canımın canı usta kişi, senin yaptığın (bu) işi (başka) kim yapar! dedi” (218-14). *Varıcaķ eyitdi ëy usta nakķāş / Benüm sırrımı bil ü eyleme fāş* “Varınca ey usta Nakkaş, benim sırrımı bil; ama (kimseye) ifşa eyleme! dedi” (243-9).

3.6.1.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Dedi bilünüz ëy kiçi vü ulu / Çü kamuñuz uşlusız bilgili “Ey küçük ve büyük(ler), hepiniz uslu ve akıllı olduğunuz için!.. dedi” (30-12).

3.6.1.2.2.3. Tamlanan Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Dedi ëy ciger-ğüşem açğıl gözüñ / Dirîgā ki atduñ oda kendözün “Ey ciğer köşem, eyvah ki kendini (kendi elinle) ateşe attın! dedi” (37-12). *Yüzüne sürüp dër idi ëy paşam / Degül ip nite müşke ben yapışam* “Yüzüne sürüp ey paşam, ip değil (ki) miske ben nasıl yapışayım! derdi” (116-1). *Dedi ëy cānum biñ yıl ol esen / Dëdün imdi cevabını işit sen* “Ey canım, bin yıl esen ol (kal) sen; dedin (sordun) şimdi (de) cevabını dinle sen! dedi” (128-4). *Yüregümi acıtmağıl ëy cānum* “Ey canım, yüreğimi incitme!” (218-3). *Saņa bārî ëy ķardaşum noldı / Ki mālun u ilün günün bol idi* “Ey kardeşim, sana ne oldu ki malın, halkın (tabiiyetin) çoktu!” (256-13).

3.6.1.2.2.4. Tamlanan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bil ëy cānumuñ cānı kim genc ü māl / Daħı tahtımı ëtdüm helāl “Ey canımın canı, bil (ki) hazine, mal ve (de) tahtımı sana helal ettim!” (37-14). *Dëdün di baņa ëy erün bilgesi / Ki çün şuya tañdan düşe gölgesi* “Ey erin (yiğit insanın) bilgesi, bana; (onun) gölgesi damdan suya düşünce, dedin (ki)...” (97-2). *Dedi ëy benüm işümün çāresi / Gözüm nūrı vü bağrumuñ pāresi* “Ey benim işimin çaresi, gözümün nuru ve bağrımın parçası! dedi” (125-3). *Dedi nev-bahâr aña kim ëy benüm / Cān u cihānda varum u cānum* “Ey benim can ve cihanda varlığım ve canım! dedi” (133-2). *Dedi ëy iki gözümün aydını / Baņa dîn durur saçınun bir dini* “Ey iki gözümün nuru, benim için saçının bir teli, bin (tane) dindir! dedi” (147-1). *Süheyle dedi ëy benüm ķardaşum / Tolupdur senün sevgün içüm taşum* “Süheyl’e; ey benim kardeşim, (benim) içim dışım senin sevginle dolmuştur! dedi” (283-4).

3.6.1.2.2.5. Tamlanan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Dèdi èy cānum cānı iki gözüm / Ayağın tozudur bu kara yüzüm “Ey canım(ın) canı, iki gözüm, bu kara yüzüm ayağının tozudur! dedi” (134-12). *Atasına dèdi èy baba cānı* “Babasına, ey baba canı! dedi” (210-1).

3.6.1.2.2.6. Tamlanan Unsuru, Farsça Bir Terkipten Oluşanlar

İşidicegez kaldı hayrān vezîr / Dèdi èy huzāvend-i tâc u serîr “Vezir, işitince hayran kaldı; ey taç ve tahtın sahibi! dedi” (41-5). *Vezîr eydür èy pâdişāh-ı cihān / Tapuñda benüm bir sözüm var hemān* “Vezir; ey cihan padişahı, (senin) huzurunda benim bir sözüm var! der” (50-3). *Vezîr eydür èy nām-dār-ı cihān / Vezîrün ben āhîr degülven hemān* “Vezir; ey cihanın namlısı (namlı sultanı), ben, artık senin vezirin değilim! der” (64-4). *Süheyle dèr èy pâdişāh- ı yemen / Bugün benden uşbu dileğün yaman* “Süheyl’e; ey Yemen(in) padişahı, bugün benden bu dileğin yaman(dır) (zordur)! dedi” (81-5). *Aña dèdi nakḳāş èy şāh-zād / Dürîşgil ki gönölün olıbile şād* “Nakkaş, ona; ey şehzade, çabala ki gönlün huzur bulsun! dedi” (105-9). *Süci arasında şorar nev-bahār / Süheyle ki èy server-i nām-dār* “İçki arasında Nev-bahâr, Süheyl’e der ki ey namlı padişah!..” (120-3). *Çü ben şüretün gördüm èy māl-rû* “Ey ay yüzlü (güzel sevgili), ben, yüzünü gördüğümünden beri...” (135-8). *Gelüp dèdi fağfura èy şāh-ı çîn / Ulular geçürür kiçiler şuçın* “Gelip, Fağfur’a; ey Çin şahı, büyükler, küçüklerin suçunu bağışlar! dedi” (151-1). *Anı gördi fağfur inen kaçıdı / Dèdi èy harām-zāde kulmaş gidî* “Fağfur, onu gördü çok öfkelenildi; ey haramzade, hilekâr, dilenci!.. dedi” (183-12). *Sen olmayıcaḳ bilgil èy nîk-baht / Ki kalısar ayruğa bu tâc u taht* “Ey iyi bahtlı, bil (ki) sen olmayınca bu taç ve taht başkasına kalacak!” (327-2).

3.6.1.2.2.7. Tamlanan Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma çok az rastlanmıştır. Örneği şudur: *Dèdi èy atam anam anıl / Umaduruñ beni beş altı yıl* “Ey babam anam, sakın (olun); beni beş altı yıl bekleyedurun! dedi” (55-2).

3.6.1.2.2.8. Tamlanan Unsuru, İsnat Grubundan Oluşanlar

Nakḳāşa süheyl eydür èy mihri çok / Bu yay ile urma yüregüme ok “Süheyl, Nakkaş’a; ey merhameti çok (olan), bu yay ile yüreğime ok vurma! der” (80-7). *Aña dèdi nakḳāş èy aḳlı çok / Senün bigi ‘ālemde bir uşlu yoḥ* “Nakkaş, ona: ey akli çok

(olan), âlemde senin gibi (bir) uslu yok(tur)! dedi” (174-8). *Süheyle anı yazmış ey bağırtı taş / Niçe hasretün den dökem kanlı yaş* “Süheyl’e şunu yazmış (ki) ey bağırtı taş (taş bağırlı zalim), senin hasretinle nice kanlı yaş(lar) döküyorum (bak)!” (346-13).

3.6.1.2.2.9. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Êy gönlüm alan ‘âlem eger kavğa tolarsa / Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuñ için boş “Ey gönlüm(ü) alan (sevgili), eğer âlem kavga (kargaşa) ile dolarsa fikir evimi, aşkın için boşaltmışım!” (109-3). *Atına dèdi êy bela tartıcı / Saña nişe yoñ yerde êtdüm güci* “Atına; ey bela çekici, (ben,) sana nasıl (da) yok yere zulmettim! dedi” (236-15). *Dèdi êy yèri gögi yaradan* “Dedi: Ey yeri ve göğü yaratan!..” (364-4).

3.6.1.3. Cümlede Kullanımına Göre “ey” Seslenme Edatı İle Kurulan Ünlem Grubu

3.6.1.3.1. İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinde, Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar

Bu kullanımda ünlem grubu, iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak yer almakta ve ana cümleye iç cümleden bağımsız olmayacak şekilde, bütün olarak nesne göreviyle bağlanmaktadır; ancak aynı grup, iç cümle müstakil olarak ele alındığı takdirde bir cümle dışı unsur olarak görülmektedir. Buna bazı örnekler şunlardır: *Gelip dèdi fağfûra êy şâh-ı çîn / Ulular geçürür kiçiler şuçın* “Gelip, Fağfur’a; ey Çin şahı, büyükler, küçüklerin suçunu bağışlar! dedi” (151-1). *Bil êy cānumuñ cānı kim genc ü māl / Dañı tahtımı êtdüm helāl* “Ey canımın canı, bil (ki) hazine, mal ve (de) tahtımı sana helal ettim!” (37-14). *Dèdi aña êy bilgilü key kişi / Sürer âdem oğluna taqdîr işi* “Ona; ey bilgili (ve) iyi insan, takdir, insanoğluna işi yaptırır! dedi” (198-15). *Cühûda dèdi êy yavuz hūlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücrenin içindeki kimdir? Söyle! Dedi” (204-11). *Dèdi êy cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi* “Ey canımın canı usta kişi, senin yaptığın (bu) işi (başka) kim yapar! dedi” (218-14). *Varıcañ eyitdi êy usta naqqāş / Benüm sırrımı bil ü eyleme fāş* “(Ona) varınca ey usta Nakkaş, benim sırrımı bil; ama (kimseye) ifşa eyleme! dedi” (243-9).

3.6.1.3.2. İç İçe Birleşik Cümlede, Ana Cümlelerin Nesnesi Olarak Kullanılanlar

Burada temel cümlelerin içinde kalan ünlem grubu diğer öğeler gibi nesne olarak değerlendirilir; ancak aynı grup, iç cümle esas alındığında bu kez bir cümle dışı unsur olarak ele alınmalıdır. Yukarıda ele alınan örnekler burada da değerlendirebilir: **Dèdi èy ciger-güşem açgıl gözün / Dirîgā ki atduñ oda kendözün** “Ey ciğer köşem, eyvah ki kendini (kendi elinle) ateşe attın! dedi” (37-12). **Yüzüne sürüp dèr idi èy paşam / Degül ip nite müşke ben yapışam** “Yüzüne sürüp ey paşam, ip değil (ki) miske ben nasıl yapışayım! derdi” (116-1). **Dèdi èy cānum biñ yıl ol esen / Dèdün imdi cevabını işit sen** “Ey canım, bin yıl esen ol (kal) sen; dedin (sordun) şimdi (de) cevabını dinle sen! dedi” (128-4). **Dèdi aña èy bilgili key kişi / Sürer âdem oğluna taqdîr işi** “Ona; ey bilgili (ve) iyi insan, takdir, insanoğluna işi yaptırır! dedi” (198-15). **Cühûda dèdi èy yavuz hûlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit** “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücrenin içindeki kimdir? Söyle! Dedi” (204-11). **Dèdi èy cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi** “Ey canımın canı usta kişi, senin yaptığın (bu) işi (başka) kim yapar? dedi” (218-14). **Varıcağ eyitdi èy usta naqqāş / Benüm sırrımı bil ü eyleme fāş** “(Ona) varınca ey usta Nakkaş, benim sırrımı bil; ama (kimseye) ifşa eyleme! dedi” (243-9).

3.6.1.3.3. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar

Bu şekilde kullanılan ünlem grubunun örneği şudur: **Èy göñlüm alan ‘âlem eger kavğa tolarısa / Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuñ için boş** “Ey gönlüm(ü) alan (sevgili), eğer âlem kavga (kargaşa) ile dolarsa fikir evimi, aşkın için boşaltmışım!” (109-3).

3.6.2. “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

Bu seslenme edatıyla kurulan ünlem grubu sayısı 7’dir; “ey, hey” anlamlarına sahip olan söz konusu edatla kurulan ünlem grubunda edat unsuru başta, isim unsuru ise tabii olarak sondadır.

3.6.2.1. Yapısına Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

Ayā nigār saña kim dèdi ki dök kanımı / Hele ġarîbem ü ‘âşık hîç olmaya bu helâl “Ey sevgili, sana kim dedi ki kanımı dök; hele garip ve âşığım, bu hiç helal (bir şey) olmaz!” (101-9). **Qakıdı vü dèdi ayā nā-bekār / Çü şordı aduñ söyledi şehriyār**

“Öfkelendi ve dedi: Ey işe yaramaz, adın sorunca şehriyar söyledi!” (151-10). *Velikin eyitdi ayā pehlevān / Yavuz êtdiñ öldürmediñ ol revān* “Ama söyledi: Ey pehlivan, öldürmedin kötü yaptın, yoluna git!” (162-5). *Ayā da ‘vî êden ki vardur bilüm / Gözüm görür uşda söyler dilüm / Ādem oğlın teñriyi birlegil / Degülsin taş andan yaña bir egil* “Ey bilgim var, gözüm görür işte dilim söyler (diye) davada bulunan (kimse), ademoğlusun, Tanrı’yı bir say, ondan yana meylet (O’na yönel), taş değilsin (ki)!” (8-11/12). *Dêdi kim ayā hatemü’l-enbiyā / Kāmu şeh-süvārlar tapuñda yaya* “Dedi ki ey son Peygamber, bütün yiğit süvariler, (senin) huzurunda yaya(dır)!” (12-9). *Şeh eydür vezire ayā pūr-hüner / Varuñ oğluma tız vērüñ haber* “Şah (şöyle) söyler vezire: Ey hünerle donatılmış (olan), gidin, çabucak oğluma haber verin!” (44-3). *Ayā cānum u bağrumuñ pāresi / Çü yoñ durur ol nesnenüñ çāresi* “Ey can ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-15).

3.6.2.2. Tamlanan Unsurunun, Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.2.2.1. Tamlanan Usnuru, Tek Kelimeden Oluşan “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.2.2.1.1. Tamlanan Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan ünlem grubunun örnekleri şunlardır: *Ayā nigār saña kim dēdi ki dök kanımı / Hele garîbem ü ‘âşık hiç olmaya bu helāl* “Ey sevgili, sana kim dedi ki kanımı dök; hele garip ve âşığım, bu hiç helal (bir şey) olmaz!” (101-9). *Kağıdı vü dēdi ayā nā-bekār / Çü şordı aduñ söyledi şehriyār* “Öfkelendi ve dedi: Ey işe yaramaz, adın sorunca şehriyar söyledi!” (151-10). *Velikin eyitdi ayā pehlevān / Yavuz êtdiñ öldürmediñ ol revān* “Ama söyledi: Ey pehlivan, öldürmedin kötü yaptın, yoluna git!” (162-5).

3.6.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.2.2.2.1. Tamlanan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan ünlem grubunun örneği şudur: *Ayā cānum u bağrumuñ pāresi / Çü yoñ durur ol nesnenüñ çāresi* “Ey can ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-15).

3.6.2.2.2.2. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan ünlem grubunun örneği şudur: *Ayā da ‘vî eden ki vardur bilüm / Gözüm görür uşda söyler dilüm / Ādem oğlusın teñriyi birlegil / Degülsin taş andan yana bir egil* “Ey bilgim var, gözüm görür işte dilim söyler (diye) davada bulunan (kimse), ademoğlusun, Tanrı’yı bir say, ondan yana meylet, taş değilsin (ki)!” (8-11/12).

3.6.2.2.2.3. Tamlanan Unsuru, Arapça ve Farsça Terkipten Oluşanlar

Bu şekilde kurulan ünlem grubunun örnekleri şunlardır: *Dēdi kim ayā ḥatemü’l-enbiyā / Ḳamu şeh-süvārlar tapuñda yaya* “Dedi ki ey son Peygamber, bütün yiğit süvariler, (senin) huzurunda yaya(dır)!” (12-9). *Şeh eydür vezire ayā pür-hüner / Varuñ oğluma tîz vērüñ haber* “Şah (şöyle) söyler vezire: Ey hünerle donatılmış (olan), gidin, çabucak oğluma haber verin!” (44-3).

3.6.2.3. Cümlede Kullanımına Göre “ayā” Seslenme Edatıyla Kurulan Ünlem Grubu

3.6.2.3.1. Nesne Olarak Kullanılanlar

Yukarıda “ëy” seslenme edatıyla kurulan ünlem grubunda olduğu gibi, bu ünlem grubu da iç içe birleşik cümlede, temel cümleye diğer öğelerle beraber nesne olarak bağlanır; ancak iç cümle müstakil olarak ele alındığında bu ünlem grubuna da bir cümle dışı unsur olarak rastlanmaktadır. Şöyle ki: *Ḳaḳıdı vü dēdi ayā nā-bekār / Çü şordı aduñ söyledi şehriyār* “Öfkelendi ve dedi: Ey işe yaramaz, adın sorunca şehriyar söyledi” (151-10). *Velîkin eyitdi ayā pehlevān / Yavuz êtdüñ öldürmedüñ ol revān* “Ama söyledi: Ey pehlivan, öldürmedin kötü yaptın, yoluna git!” (162-5). *Dēdi kim ayā ḥatemü’l-enbiyā / Ḳamu şeh-süvārlar tapuñda yaya* “Dedi ki ey son Peygamber, bütün yiğit süvariler, (senin) huzurunda yaya(dır)!” (12-9). *Şeh eydür vezire ayā pür-hüner / Varuñ oğluma tîz vērüñ haber* “Şah (şöyle) söyler vezire: Ey hünerle donatılmış (olan), gidin, çabucak oğluma haber verin!” (44-3).

3.6.2.3.2. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar

Yukarıda da ifade edildiği gibi, iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi müstakil olarak ele alındığında bu ünlem grubu, bir cümle dışı unsur olarak ele alınmalıdır. Bu kullanımın örnekleri şunlardır: *Ayā nigār saña kim dēdi ki dök ḳanımı / Hele ġarîbem*

ü ‘āşık hîç olmaya bu helâl “Ey sevgili, sana kim dedi ki kanımı dök; hele garip ve âşığım, bu hiç helal (bir şey) olmaz!” (101-9). *Ayā cānum u bağrumuñ pāresi* / *Çü yoh durur ol nesnenüñ çāresi* “Ey can ve bağrımın parçası, o şeyin çaresi olmadığından...” (38-15).

3.6.3. Ünlem Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Ünlem grubu 141 kullanım sayısına sahiptir. SN’de, diğer bazı kelime gruplarına kıyasen az kullanıma sahip kelime grupları arasındadır; aşağıda ünlem grubunun sayısal ve yüzdelik oranları tabloda verilmiştir.

Tablo 1.10. Ünlem Grubun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Ünlem Grubu	141	%0.36	%0.58

3.7. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil terimi için bazı araştırmacılar isim-fiil terimi kullanırken bazı araştırmacılar partisip grubu, bazıları ise isim / ad -fiil ~ eylem ve daha başka terimler kullanmıştır.

Talat Tekin (2016: 152-157), eylem adları başlığı ile ele aldığı eklerle şu ekleri almış: “-gUİUk, -gUçI, -mAkçI, -sIk, (I)gmA, --(X)r ve -Ar, -mAz, -DOk, -mIş, -dAçI, -gAn, -(X)gII” ve eylem adlarının, adların tüm özelliklerine sahip olduklarını, onların da adlar gibi çekimlendiklerini, bir eylem biçimi olduklarını, yani ya eylem (hareket) sürecini ya da eylemi yapanı (eyleyici adları) ifade ettiklerini, eylem adlarının çoğunun niteleyici (sıfat-eylem) olarak da kullanıldığını ve bazı eylem adlarının yüklem olarak kullanıldığını ifade etmiştir (2016: 152-157). A. Von Gabain, isim-fiiller başlığı altında ve “iş ve hareket bildiren fiilden yapılmış isimler” açıklamasıyla “-duğ, -dük, -tuğ, -tük; -ğü, -gü; -ğü+luğ; -sığ, -sig, suğ, -süg” sıfat-fiil eklerini ele almıştır (2007: 83-84). Janos Eckmann, ad-eylemler terimini kullanmış ve bu ad-eylemlerin ad özellikleri taşıdığını, bunların adlar gibi çokluk, iyelik ve durum ekleri ile son çekim edatlarını alabildiklerini, özne nesne, sıfat, zarf niteleyicisi ve bir cümlede eylemin ad

unsuru olarak kullanılabileceklerini, zamanı belirlemede özne, nesne veya zarf niteleyicisi elde etmede olumlu ve olumsuz biçimleriyle eylemlerin yerini aldıklarını belirtip şu ekleri örnek göstermiştir: “-ğan / -gen, -ğu / -gü (aynı zamanda bu ekten türeyen -ğuçı / -güçi, -ğuluk / -gülük, -ğusuz / -güsüz) -mak / -mek aynı zamanda bu ekten türeyen -makçı / -mekçi), -r, -ar / -er, -ur / -ür, -mas / -mes (bu ekten türeyen -maslık / -meslik), -mış / -miş” (2017: 102-106). Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde sıfat-fiil grubu terimini kullanmış ve sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri ile oluşturulan sıfat-fiil grubunun, cümle içinde ad, sıfat, özne, nesne, zarf gibi görevler yüklenerek kelime grubu oluşturduğunu ve cümle içerisinde yüklem görevi görerek sonda bulunduğunu ifade etmiştir (2017: 211). Korkmaz, ayrıca bir konuşmasında isim-fiil yerine sıfat-fiil terimini kullanmasındaki sebebin, bu kullanımın sıfat tarafının ağır basması şeklinde açıklamıştır (2014: 241). Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*’nde partisip grubu terimini kullanmış ve partisip grubu (sıfat-fiil)nun, bilhassa sıfat olarak kullanıldığını, -dık, -dik ve acak, -ecek partisip gruplarının umumiyetle iyelik grubunun tamlanan unsuru olduklarını ve iyelik eki ile kullanıldıklarını ifade etmiştir (2012: 396). Ahmet Topaloğlu, bu grubu isim-fiil öbeği olarak ele almış ve şu açıklamayı yapmıştır: “Bir isim-fiille ona bağlı öğelerden meydana gelen ve sıfat olarak kullanılan öbek” (2019: 82). Topaloğlu, isim-fiil öbeğine “denize giren (kız), haber gelir gelmez yola çıkan (adam)...” örneklerini vermiştir (2019: 82). Haydar Ediskun, *Dilbilgisi*’nde fiilimsiler başlığı altında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil alt başlıklarını ele almış ve sıfat-fiilin bir yandan bir ismi niteledikleri için sıfat diğer taraftan özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelime olduklarını, sıfat-fiillere ortaç da dendiğini ifade etmiştir (2017: 242-249). Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*’nde sıfat-eylem (ortaç) terimini kullanarak bunların varlıkları niteledikleri ya da belirttikleri için sıfat olduklarını, özne, nesne, tümleç olarak da yan önerme kurdukları için de eylem gibi sayılan sözcükler olduklarını ifade etmiştir (1979: 382). Kemal Eraslan, *isim-fiil* terimini kullanarak bunların, isim-fiillerin bir fiil şekli olduğunu, zaman ve hareket bildirdiğini, geçici hareket isimleri yaptığını belirtmiştir (2011: 233-236). Türkçenin söz dizimi ile ilgili kitaplarda genelde sıfat-fiil terimi kullanılmış ve söz dizimi (kelime grupları) içinde değerlendirilmiştir (Özkan ve Sevinçli, 2012: 86-89; Karahan, 2013: 53-55; Ergin, 2012: 396; Özmen, 2016: 118-122; Delice, 2018: 49). Leyla Karahan, aslında sıfat-fiil terimini kullanmasının nedenini bir alışkanlığa

bağlar; yoksa isim-fiil terimini kullanmayı tercih edeceğini belirtir (2011: 240). Karahan’a göre sıfat-fiiller bir anlamda fiilden yapılmış sıfatlardır (2011: 240).

3.7.1. Yapısına Göre Sıfat-Fiil Grubu

SN’de toplamda 612 tane sıfat-fiil grubu tespit edilmiştir; bu sıfat-fiil gruplarının sayısal olarak ilkini “-duḡ / -dük” sıfat-fiil ekiyle kurulanlar oluştururken; son sırasını ise gelecek zaman sıfat-fiil eki olan “-daḡı” ile kurulanlar oluşturmuştur. Aşağıda sıfat-fiil gruplarını, Geniş-zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar, Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar ve Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar diye alt başlıklarda ele alıyoruz. Şöyle ki:

3.7.1.1. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar

3.7.1.1.1. “-An” Ekiyle Kurulanlar

Bu sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat- fiil grubu sayısı 258’dir: *Eliyle kendü düzenin bozan / Ġarîblıḡda âvâre olup gezen* “Eliyle kendi düzenini bozan; gurbette avare olup gezen...” (273-5). *Dutucu olur ḡaḡ yolına giren / İcini ‘imâret taşını vıran* “Hak yoluna giren (kimse), içini düzenli; dışını (ise) vıran tutar” (15-10). *Şuçın ‘âşî olanların yoyan ol / Dirilden ü öldüren ü koyan ol* “Asi olanların suçunu bağışlayan O’dur; (O,) diriltten, öldüren ve (hayatta) bırakan(dır)” (4-4). *Ḳamu işleri düzen allâhdur / Ki kulları sözinden âgâhdur* “Bütün işleri düzenleyen Allah’tır ki (O,) kullarının sözünden haberdardır” (333-11). *Dilin ağzı içinde tutabilen / Ki ininde ḡoş yatur emin ilan* “Dilini ağzı içinde tutabilen (sözlerini kontrol edebilen), tıpkı yuvasında rahat yatan yılan (gibidir)” (244-13). *Tekellüf ara yerde key şum olur / Anı gözeden kişi meyşûm olur* “Tekellüf, arada çok uğursuz(ca) olur; onu gözetten kişi, kutsuz olur” (116-9). *Bu sözden dönen kişinin kanın / Dökeydük aluban ḡānumānını* “Bu sözden dönen kişinin, evini barkını (elinden) alarak kanını dökseydik” (242-1). *Döküldi yere ol kadar kanlu yaş / Ki yeri götüren öküz oldu yaş* “Yere o kadar gözyaşı döküldü ki yeri (yeryüzünü) taşıyan öküz (bile) ıslandı” (365-4). *İçi boş olan er taşını bezer / Gelincük bigi ḡalk içinde gezer* “İçi boş olan kişi, dışını süsler; gelincik gibi halk arasında gezer” (15-11). *Ḥaḡîḡat bil ol gönlün alan perî / Cihānda ḡamu ḡūbların serveri* “(Şuna) inan ki (senin) gönlünü alan o peri (gibi güzel), dünyada bütün güzellerin padişahı(dır)” (46-9). *Dil anlatanun dili çürimeye / Sözi düzenün ağzı*

kurumaya “Dil(den) anlayanın dili çürümesin; sözü söyleyenin (ise) ağzı kurumasin (daima söz söylesin)” (25-15). *Yüzi hûb u cömerd tatlu sözi / Yüzine bakanuñ kamaşur gözi* “Yüzü güzel, cömert ve sözü tatlı; yüzüne bakanın gözü, kamaşır” (59-2). *Gönildi odasına yüz nâz ile / Anı görenüñ kayğusı yayıla* “Yüz(lerce) naz içinde odasına yöneldi; onu görenin kaygısı dağılsın!” (110-13). *Bere bildürür bilmeze kendözin / İştürür ögüt vèrenüñ sözün* “Kendisini bilmeyene (kendisini) bildirir; ögüt verenin sözünü işittirir” (336-15).

3.7.1.1.2. “-Ar” Ekiyle Kurulanlar

Bu sıfat-fiil grubu ile kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 7’dir; 2 örneğini veriyoruz: *Kişi çün ğarîblığa düşer olur / Dutılır dili ‘aklı şaşar olur* “Kişi, gurbete düşünce dili tutulur, aklı şaşar (şaşkınlık içinde kalır)” (231-9). *Kişi bulunur ki bir işde ola / Aña beñzer ancak ferişte ola* “Kişi, gerek ki bir işte olsun, (o zaman) ona benzeyen ancak melek olur” (16-6).

3.7.1.1.3. “-r” Ekiyle Kurulanlar

Bu geniş zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 14’tür: *Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur* “Söz işiten endişe eylenir; ona layık bir eş rehber edinir” (23-8). *İşini bilen gözler olur işin / Eli ermeyesine kıomaz başın* “İşini bilen (kimse), işini gözetir; eli ulaşmayasına baş koymaz (ona ulaşmaya niyetlenmez)” (201-13). *Çün ol gitdi atası ilden ile / Çeriler şalup anı ister ola* “O gidince babası, ordular gönderip onu istetir (arar)” (207-13). *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler ya ağlarsa; ya ona karşı hayran kalırsa...” (263-2). *Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anuñ içün tarta biraz bela* “Bir içi, bağı yanan (biri) olmalı ki onun için biraz belaya katlansın” (268-13). *Biraz alnına beñzer olaydı ay* “Ay, biraz (onun) alnına benzemiş olsaydı...” (157-14). *İnandı cühūd olan ol hāleti / İñen bekler olur budur ‘ādeti* “Cühūd, olan o hāle (duruma) inandı; çok bekleyen (birisi)dir, âdeti budur” (216-8). *Hemān kuşını ister olan kişi / Gerek avlaya dürlü dürlü kuşu* “Kuşunu isteyen kişi, türlü türlü kuş(lar) avlamalı” (263-10). *Bir ādem durur yüzi beñzer aya / Degir eylügi yohsula baya* “Yüzü aya benzeyen bir adamdır; iyiliği, yoksula ve zengine ulaşır (dokunur)” (74-8).

3.7.1.1.4. “-Ur” Ekiyle Kurulanlar

Bu geniş zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 11’dir: *Ol ilde beni düşde gören kişi / Henüz ürküp unudur ola düşi* “O ilde beni düşte gören kişi, hemen ürküp düşü unuttur” (326-15). *Ne yerde ki süci içilür olur / Ne kim gizlü sır var ise açılır olur* “Nerede ki içki içilirse (orada) (her) ne gizli sır varsa açılır” (283-3). *Ko gitsün elinden gelürin êde / Bu sevda dahı başından gide* “Bırak gitsin elinden geleni yapsın; bu sevda artık başından gitsin!” (51-3). *Bulut savılır demde kur dêyicek* “Bulut dağıldığı zaman ‘kur’ diyince...” (7-13).

3.7.1.1.5. “-mAz” Ekiyle Kurulanlar

Geniş zaman “-Ar” ekinin olumsuzudur; bu sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 9’dur: *Kiçiler yolu toğru varmaz olur / Ulular şuçı yüze urmaz olur* “Küçükler, yolu doğru varmaz (doğru yolu bulmaz); büyükler (ise) suçu yüze vurmaz olur” (175-7). *Gözetmek gögi düşmez olur onat* “Göğü gözetmek doğru düşmez olur” (226-7). *Veger görmez olursam anuñ yüzün / Öpem başduğı yerde atı izin* “Eğer onun yüzünü görmezsem (en azından) bastığı yerdeki atı(nın) izini öpeyim” (259-11).

3.7.1.2. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar

Geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile kurulan sıfat-fiil grubu sayısı toplamda 292’dir; bunların 258 tanesini “-duğ / -dük” geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile kurulanlar, 34 tanesini ise “-mİş” geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile kurulanlar oluşturmaktadır.

3.7.1.2.1. “-duğ / -dük” Ekiyle Kurulanlar

Yukarıda da işaret edildiği üzere sayısal olarak sıfat-fiil grubunun ilk sırasını, 258’lik kullanımıyla bu sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu oluşturmuştur: *Söz ağduğı düşer ki baş yétürür* “Sözün yükselmesi yeri gelir baş götürür (adam öldürülmesine sebep olur)” (244-7). *Dile benzedügi için baş keser* “(Kılıç,) dile benzediği için baş keser” (244-8). *Çü ben êtdüğüm fikr yanlış imiş / Ne kim takdır işlese ol imiş* “Ben(im) ettiğim fikir yanlışmış; takdir, ne işlerse oymuş” (245-13). *Güneş toğduğı yerden aña degin* “Güneş(in) doğduğu yerden ona kadar” (10-7). *Çığırdı ol dayesini okıdı / Bu gördügi düşini aña dèdi* “Bağırdı, o sütannesini çağırdı; bu gördüğü düşünüyü ona anlattı” (60-11). *Geceye degin anda katlandılar / Güneş batduğı sâ ‘at atlandılar* “Geceye kadar orada katlandılar (durdular, beklediler); güneş

battığı saat atlandılar (atlara bindiler)” (62-11). *Ol avladuğı kuşa ağı düzer* “O avladığı kuşa ağ düzer (kurar)” (90-7). *Cihān in çin oldı kesilmişdi söz / Ayağ başduğı yeri görmezdi göz* “Dünya in cin oldu (sessziliğe büründü), söz kesilmişti; göz, ayak bastığı yeri görmezdi” (114-7). *Ƙoduğları ad ana kaytās imiş / Elinden ilin kimse almaz imiş* “Ona koydukları ad Kaytas’mış; (onun) elinden kimse ilini (memleketini, yerini) alamazmış” (202-15). *Ne kılınç ile göğlini şorduğın / Ne kılıç ile boynını urduğın* “Nasıl (bir) tavırla gönlünü sorduğu(nu); nasıl (bir) kılıçla boynunu vurduğu(nu) (öldürdüğünü)...” (251-14).

3.7.1.2.2. “-mİş” Ekiyle Kurulanlar

Bu geçmiş zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 34’tür: *Ʀapu pādīşāhlara etmiş ola / Hikāyet öküş tutmuş ola* “Padişahlara hizmet etmiş; çok fazla hikāye tutmuş (edinmiş) olmalı” (136-12). *Ve ger nè revā mı ki ‘āşık olan / Ata binmiş ü çekmiş ola kolan* “Yoksa reva mı(dır) ki âşık olan (kimse), ata binmiş ve kolan çekmiş olsun?” (155-10). *Süheyle dēdi tiz tur eglenme var / Ʀam üstine gelmiş ola nev-bahār* “Süheyl’e dedi (ki): Çabuk (ayağa) kalk, eğlenme, git! Nev-bahār, dam(ın) üstüne gelmiş olmalı” (114-8). *Ataη anan öğüne düşmüş ola / İçün ol sebebden tutuşmuş ola* “Baban anan, aklına düşmüş olmalı; bu sebepten için yanmış olmalı” (133-15). *Hele ben bileli bu kendözümü / Güneş görmemiş olısar yüzümü* “Hele ben, kendimi (bildim) bileli güneş (dahi) yüzümü görmemiştir” (147-15). *Bulımadılar dēdi fağfur-ı çin / Çerisine varmış ola için* “Bulamadılar, Çin fağfuru; (o,) gizlice ordusuna varmış olmalı, dedi” (166-4). *Yigit çün şınamış ola işler / Ƙoca bigi ‘aklıle iş işler* “Yiğit (genç), işleri sınamış olsa (tecrübe kazansa) (bir) ihtiyar gibi aklıyla iş yapar” (359-7).

3.7.1.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulanlar

Gelecek zaman sıfat-fiil ekleri ile kurulan sıfat-fiil grubu sayısı toplamda 61’dir; bunların 49 tanesini ise “-AsI” gelecek zaman sıfat fiil eki ile kurulanlar oluşturmaktadır.

3.7.1.3.1. “-acağ / -ecek” Ekiyle Kurulanlar

Bu gelecek zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 11’dir. 2 örneğini veriyoruz: *Ʀaş inen öküşdür şu boldur / Gelen giden uğrayacağ yoldur* “Taş

çok fazla, su boldur; gelen giden(in) uğrayacağı (geçeceği) yoldur” (246-9). *Dağı hem bilün kim kişiyi yiden / Ölümdür alıp gidecek dünyeden* “Hem bilin ki kişiyi yeden, dünyadan alıp gidecek (olan), ölümdür” (358-13).

3.7.1.3.2. “-AsI” Ekiyle Kurulanlar

Bu gelecek zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 49’dur: *Göricek ki uş mîşe gëri kâlur / İlerü yemiş bulmayasın bilür* “İşte meşenin arkada kaldığını görünce ileride yemiş bulamayacağını bilir” (272-8). *Yarın dëyesim saña bugün dëyem* “Yarın diyeceğimi sana bugün diyeyim” (313-11). *Eger böyle olasını biledüm / Şataydum anuñ bahasın alaydum* “Eğer böyle olacağını bilseydim; (onu) satar, pahasını alırdım” (271-7). *Dirîgâ ki ‘ahdı ne tîzcek şıdı / Benüm ile çün böyle êdesidi* “Benimle böyle yapacaktı; (ama) ahdini ne çabuk bozdu?” (159-8). *Êdindi anı kendözine konuk / Hoz olasıyımış gözine konuk* “Onu kendisine konuk edindi; (o) gözüne (iyi muamele, hizmet edilen bir) konuk olacaktı” (290-14). *Ecel yeli dökësidür yaprağum* “Ecel yeli, yaprağımı dökülecektir” (376-4). *Ne yere varasıyisem kıo varam / Gözüm kararup gönlümü kıovaram* “Ne yere varacaksam bırak varayım; gözüm kararıp gönlümü kovalarım (gönlüme uyarım)” (273-10). *Dün olasını çün kıodun bugüne / Düğün lâ-cerm döndi düğüne* “Dün olacağı bugüne bıraktığından düğün, şüphesiz düğüme döndü (karmaşık bir hâl aldı)” (213-14). *Süheylî hoz andan varup bulmadı / Melül oldu vü nolasın bilmedi* “Süheyl’i oraya varıp bul(a)madı; melul oldu ve ne olacağını bil(e)medi” (247-14). *Bu arada nêdesimüz bilmezem / Dağı niçe gidesimüz bilmezem* “Bu arada ne yapacağımızı ve nasıl gideceğimizi bilemem” (215-3). *Şoñ olasını ilken gözedür* “Son olacağını önceden gözetir” (348-5). *Yarın olasın saña bugün derem* “Yarın olacağı sana bugün derim” (303-11). *Eger çäre olasını biledüm / Saña cânım fidî kıladum* “Eğer çare olacağını bilseydim sana canımı feda ederdim” (366-4). *Atası belinden çü sızarmış / Bahâdur kıopasını sézer imiş* “Babası belinden (anası rahmine) sızınca (düşünce) bahadır (birisi) olacağını bilirmiş” (303-3). *Yarın sözüm ola saña dëyesi / Sözi kıodılar dökëdiler yëyesi* “Yarın, sana söyleyecek sözüm olacak; sözü bıraktılar, yiyecek döktiler (hazırladılar)” (72-4). *Vëriürler idi ol kıadar yëyesi / Ki kışi gerekdi anı yëyesi* “O kadar yiyecek verirlerdi ki onu yiyecek kişi gerekti” (276-11). *Bozuldı ben eyleyesim düzen / Kıazâdur kışinün düzenin bozan* “Ben(im) yapacağım düzen bozuldu; kişinin (insanın) düzenini bozan kazadır” (300-10). *Ki kışi gerekdi anı sayası* “Onu sayacak kişi gerekti” (353-9). *Kavüm dërneği şol*

adar ogidi / Ki igne birağası yr yogidi “Kavim derneği (topluluğu) o kadar çoktu (kalabalıktı) ki igne bırakacak yer yoktu (igne atsan yere düşmezdi)” (353-10).

3.7.1.3.3. “-daı” Ekiyle Kurulanlar

Eski Türkçede sıkça kullanılan bir sıfat-fiil ekidir. Muharem Ergin bu ek için Eski Anadolu Türkçesinde dönemindeyken büsbütün kullanımdan düştüğü bilgisini vermiştir (2012: 338). Bu gelecek zaman sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 1’dir. rneği şudur: *Yni yigit oldacı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şade fdişidr* “Yeni yiğit (genç) olacak kişidir; boyu sevi ağacı, ağzı sedef, dişi (ise incidir)” (211-14).

3.7.1.4. “-IcI” Kurulanlar

Zeynep Korkmaz, bu ek iin; üzerindeki süreklilik özelliğinden dolayı daha çok şimdiki zaman ile gelecek zamanı kapsadığını ifade etmiştir (2017: 825). Biz de bu görüş işığında, bu sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubunu yukarıda kategorize ettiğimiz eklerle kurulan sıfat-fiil grupları arasında değil; müstakil olarak ele almayı uygun gördük; söz konusu sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubu sayısı 21’dir: *Ne bilem bu derde ne dermn ola / Meger re kılcı rahmn ola* “Ne bileyim (ki) bu derde ne derman olur; meğer çare kılıcı rahman (Allah) olur” (94-9). *Bayık hile edici bulmaz felh / Fesd ehli işinde olmaz şalh* “Açıkçası, hile edici, kurtuluşa ermez; fesat ehli (de) işinde salahiyet kazanmaz” (174-7). *Kişi yağısından alu şalur / Dn işinde başhun edici olur* “Kişi, düşmanından geri kalırsa gece vakti baskın edici olur” (173-6). *Yalancı ki ol glıcı ola yüze benven / Key zışt ki ol hb görine göze benven* “Yalancıdır ki benim gibi yüze gülücü olur; çok çirkin (birisi) ki göze güzel görünür benim gibi” (193-3). *Oĥ atıcı gördi kılcı şalcı / Kaurur dı cnını cn alıcı* “Ok atıcı, kılıç sallayıcı(yı) görünce can alıcı (Azrail bile), canımı kaçırır dı” (297-7). *Ki çok isteyici bulıcı olur / Kmu nesne hem şuş olıcı olur* “...Ki çok isteyici, bulucu olur; (hem de) bütün şey(ler) ona denk gelir” (284-7).

3.7.2. İsim Unsuru Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Sıfat-Fiil Grubu

3.7.2.1. İsim Unsuru Tek Kelimededen Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimededen Oluşanlar

Ki **çok isteyici bulıcı olur** / *Ƙamu nesne hem tuş olıcı olur* “...Ki çok isteyici, bulur; (hem de) bütün şey(ler) denk gelir (ona)” (284-7). *Kişi yağısından alu ƙalur* / *Dün içinde başhun êdici olur* “Kişi, düşmanından geri kalırsa gece vakti baskıncı olur” (173-6). *Yalancı ki ol gülüci ola yüze benven* / *Key zışt ki ol hûb görine göze benven* “Yalancı benim gibi yüze gülücüdür; çok çirkin (birisi) ki göze güzel görünür benim gibi” (193-3). *Ve ger nê ƙamudur el uzadıci* / *Ʀa ‘ām olıcak loƙma gözedici* “Yoksa hepsi, el uzatandır (yardım, bir şeyler vs. isteyicidir); yemek olunca (da) lokma gözetici(dir)” (268-14). *Oh atıcı gördi ƙılıç şalıci* / *Ƙaçururdu cānını cān alıcı* “Ok atıcı, kılıç sallayıcı(yı) görünce can alıcı (Azrail bile), canını kaçırdı” (297-7). *Göñül ƙapuci eyle oynar oyun* “Gönül kapan (sevgili), öyle (bir) oyun oynar (ki)...” (97-14). *Dil anlayanuñ dili çürimeye* / *Sözi düzenüñ ağız ƙurımaya* “Dil(den) anlayanın dili çürümesin; sözü söyleyenin (ise) ağız kurumasin (daima söz söylesin)” (25-15). *Yüzi hûb u cömerd tatlu sözi* / *Yüzine baƙanuñ ƙamaşur gözi* “Yüzü güzel, cömert ve sözü tatlı; yüzüne bakanın gözü, kamaşır” (59-2). *Gönildi odasına yüz nāz ile* / *Anı görenüñ ƙaygusu yayıla* “Yüzlerce naz içinde odasına yöneldi; onu görenin kaygısı dağılır” (110-13). *Bere bildürür bilmeze kendözin* / *İşitdürür öğüt vèrenüñ sözün* “Dayak atmak, kendisini bilmeyene (kendisini) bildirir; öğüt verenin sözünü işittirir” (336-15). *Kişi bulunur ki bir işde ola* / *Aña beñzer ancak ferişte ola* “Kişi, gerek ki bir işle meşgul olsun, (o zaman) ona benzeyen ancak melek olur” (16-6). *Söz ağduğı düşer ki baş yétürür* “Sözün yükselmesi (söylenmesi) yeri gelir baş götürür (adam öldürür)” (244-7). *Dile beñzedügi içün baş keser* “(Kılıç,) dile benzediği için baş keser” (244-8). *Ʀapu pādişāhlara êtmiş ola* / *Hikāyet öküş tutmuş ola* “Padişahlara hizmet etmiş; çok fazla hikâye tutmuş (edinmiş) olmalı” (136-12). *Ve ger nê reva mı ki ‘âşık olan* / *Ata binmiş ü çekmiş ola ƙolan* “Yoksa reva mı(dır) ki âşık olan (kimse), ata binmiş ve kolan çekmiş olsun?” (155-10).

3.7.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Yanılan u cānına kîn eyleyen “Yanılan ve canına kin eyleyen...” (273-7). *Şuçın ‘āşî olanların yoyan ol / Dirilden ü öldüren ü kıoyan ol* “Asi olanların suçunu bağışlayan O’dur; (O,) diriltten, öldüren ve (hayatta) bırakan(dır)” (4-4). *Eger çāre olasını biledüm / Saḡa cānum fidî kıladum* “Eğer çare olacağını bilseydim sana canımı feda ederdim” (366-4). *Atası belinden çü sızarmış / Bahādur kıpasını sēzer imiş* “Babası belinden (anası rahmine) sızınca (düşünce) bahadır (birisi) olacağını bilirmiş” (303-3). *Ne bilem bu derde ne dermān ola / Meger çāre kılıcı rahmān ola* “Ne bileyim (ki) bu derde ne derman olur; meğer çare kılıcı Rahman (Allah) olur” (94-9). *Bayık hîle edici bulmaz felāḡ / Fesād ehli işinde olmaz şālāḡ* “Açıkçası, hile edici, kurtuluşa ermez; fesat ehli (de) işinde salahiyet kazanmaz” (174-7).

3.7.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.2.2.1. İsim Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Eliyle kendü düzenin bozan / Ġarîbliḡda āvāre olup gezen “Eliyle kendi düzenini bozan; gurbette avare olup gezen...” (273-5). *Dutucı olur ḡaḡ yolına giren / İçini ‘imāret taşını vıran* “Hak yoluna giren (kimse), içini düzenli (günah vs.den arınmış eder); dışını (ise) vıran tutar” (15-10). *Süheyle dēdi tîz ḡur eglenme var / Tam üstüne gelmiş ola nev-bahār* “Süheyl’e dedi (ki): Çabuk (ayaḡa) kalk, eğlenme, git; Nev-bahār dam(ın) üstüne gelmiş olmalı” (114-8).

3.7.2.2.2. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Şuçın ‘āşî olanların yoyan ol / Dirilden ü öldüren ü kıoyan ol “Asi olanların suçunu bağışlayan O’dur; (O,) diriltten, öldüren ve (hayatta) bırakan(dır)” (4-4). *Veger görmez olursam anuḡ yüzün / Öpem başduḡı yēde atı izin* “Eğer onun yüzünü görmez olursam (en azından) bastıḡı yerdeki atı(nın) izini öpeyim” (259-11). *Şu nesneden elbette kim senüḡ ol / Elüḡe gıresi degül fariḡ ol* “O (ki) kesinlikle senin eline girecek deḡil; (o hâlde) o şeyden vazgeç” (337-10).

3.7.2.2.3. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Ḳamu işleri düzen allāhdur / Ki kılları sözinden āḡāhdur “Bütün işleri düzenleyen Allah’tır ki (O,) kıllarının sözünden haberdardır” (333-11).

3.7.2.2.4. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Ko gitsün elinden gelürin éde / Bu sevda dahı başından gide “Bırak gitsin elinden geleni yapsın; bu sevda artık başından gitsin!” (51-3). *Ne kılınç ile göñlini şorduğın / Ne kılıç ile boynunu urduğın* “Nasıl (bir) tavırla gönlünü sorduğu(nu); nasıl (bir) kılıçla boynunu vurduğu(nu)...” (251-14). *Bulımadılar dèdi fağfur-ı çîn / Çerisine varmış ola için* “Bulamadılar, Çin fağfuru; (o,) gizlice ordusuna varmış olmalı, dedi” (166-4). *Cihānda ne kim andan olduŋsa şād / Firāķına dōyesünjı eyle yād* “Dünyada neyden ki mutlu oldunsa (onun) ayrılığına dayanmayı (da) hatırla (göze al)!” (367-11). *Öğütlemek için seni bileyim / Sözümi tutasiyiseŋ bileyim* “Öğütlemek için seni bilirim; sözümü tutacağını bilirim” (80-4). *Ki nā-kes sözinden dönici olur / Bahāne öküş édinici olur* “...Ki cimri (olan kimse), sözünden dönücü olur; çok (fazla) bahane edinici olur” (318-7). *Yanlışlığı kendözüme ben yanıluŋp étdüm / Toğrusını dēyici gelicek söze benven* “Yanlışlığı, kendime ben (kendim) ettim; doğrusunu söyleyen, benim gibi söze gelince...” (192-11).

3.7.2.2.5. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımda sıfat-fiil grubu aynı zamanda bir birleşik fiil grubudur da; sıfat-fiil eki, birleşik fiil grubuna eklenerek meydana getirilmiştir.

3.7.2.2.5.1. İsim + Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Çırağdan gözikürdi nētdükleri / Gelüp biri birine gitdükleri “Meşale ışığından ne yaptıkları, birbirlerine gelip gittikleri gözükdü (63-4). *İşidicegez kardaşınun sözün / İşitdi aña nolduğın aŋsuzın* “Kardeşinin sözünü işitince ona ne olduğunu işitti ansızın” (257-2). *Bu arada nēdesimüz bilmezem / Dahı niçe gidesimüz bilmezem* “Bu arada ne yapacağımızı ve nasıl gideceğimizi bilmem” (215-3). *Nite inanayum ben işbu söze ki / İlinmemiş olasın ol kıza* “Ben, (onun) o kıza ilinmemiş olacağına dair sözüne, nasıl inanayım (ki)?” (327-12).

3.7.2.2.5.2. Fiil + Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımın örneği çok azdır; şu örneği verebiliriz: *Dilin ağzı içinde tutabilen / Ki ininde hoş yatur emin ilan* “Dilini ağzı içinden tutabilen (sözlerini kontrol edebilen), tıpkı yuvasında rahat yatan yılan (gibidir)” (244-13).

3.7.2.2.6. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşanlar

1. İsim Unsuru, “ile + bile” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşan Sıfat-Fiil Grubu

İki dürlü uş gösterürven yolu / Benüm ile bile olanuñ ili “İşte iki türlü yol gösteririm; benimle birlikte olanın ili...” (188-2).

2. İsim Unsuru, “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat-fiil grubunun örneği şudur: *Benüm ile kalanı ben bileven / Özümnden nite ayırabileven* “Benimle kalanı ben bilirim; (onu) kendimden nasıl ayırabilirim?” (187-15).

3.7.2.2.7. Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat fiil grubunda, sıfat-fiil ekleri bağlama grubuna eklenmiştir; böylece bağlama grubu aynı zamanda bir sıfat-fiil grubu da teşkil etmiştir denebilir. Örnekleri aşağıdaki gibidir.

1. “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat-fiil grubunun örneği şudur: *Şuçın ‘aşî olanlaruñ yoyan ol / Dirilden ü öldüren ü koyan ol* “Asi olanların suçunu bağışlayan O’dur; (O,) dirilten, öldüren ve (hayatta) bırakan(dır)” (4-4).

2. “ya ... ü yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulanlar

Bu şekilde kurulan sıfat-fiil grubunun örneği şudur: *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler ya ağlar olursa; ya ona karşı hayran kalırsa...” (263-2).

3.7.2.2.8. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

1. İsim Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Çırağdan gözikürdi nêdükleri / Gelüp biri birine gîtdükleri “Meşale ışığından ne yaptıkları, birbirlerine gelip gittikleri gözükdü (63-4). *Bu yeng ile ilden ile gîtdüğün* “Bu şekilde ilden ile gittiğini...” (185-7).

3.7.2.2.9. İsim Unsuru, Kısaltma Grubundan Oluşanlar

1. İsim Unsuru, Bulunma Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan sıfat-fiil grubunun örneği şudur: *İşinde süvār olan u isteyen / Şehet sataşa ol araya yayan* “İşinde usta olan ve isteyen, eğer oraya yaya (olarak) ulaşırsa...” (248-1).

3.7.3. Cümlede Kullanımına Göre Sıfat-Fiil Grubu

3.7.3.1. Cümlede Özne Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Ve ger nê kamudur el uzadıcı / Ta ‘ām olıcağ loğma gözedici “Yoksa hepsi, el uzatıcıdır (yadım isteyicidir); yemek olunca (da) lokma gözetici(dir)” (268-14). *Dağı hem bilün kim kişiyi yiden / Ölümdür alup gidecek dünyeden* “Hem bilin ki kişiyi yeden, dünyadan alıp gidecek (olan), ölümdür” (358-13). *Bayık bil kuvvet vèren ol durur / Gerekse dirildür gerek öldürür* “Açık(ça) bil (ki) kuvvet veren O’dur; gerek diriltir gerek(se de) öldürür” (8-10). *Degül tağ ki ferhād idi tağ söken / Bu şîrîn ki ma ‘şûkādur çāh-ken* “Şaşırlacak (bir şey) değil ki Ferhat’tı dağı söken; bu Şirin ki (kendisi için) kuyu kazılan maşukadır” (131-2). *Öğümden buyidi geçen dağı hîç / İnangıl beni êtmegil girde pîç* “İçimden geçen buydu asla başka şey değildi; beni çıkmaza sokma (ve bana) inan!” (135-15). *Bu nakşî oynayan bize nakķāşdur / Zihî çok bilür gerçi yavaş durur* “Bu nakşî (oyunu) bize oynayan Nakkaş’tır; iyi (güzel), çok bilir her ne kadar yavaş (sakin) olsa da” (179-5). *Cānı yok durur kırtarur şuda cān / Degüldür şusayan u karnı açan* “Canı yoktur (ama) suda can kurtarır; susayan ve karnı acıkan (birisi) değildir” (200-7). *Çerilerde ol idi iş başaran / Aña uymış idi kamu baş eren* “Ordularda oydu iş başaran; ona uymuştu bütün baş(ta gelen) erenler” (346-4). *Şehe dër ki ol resmi uran budur / Bilen anı yüzini gören budur* “Şaha der ki o resmi yapan budur; onu bilen (tanıyan), yüzünü gören budur” (43-15). **Biz**

umduğumuz sende hiç yogımiş / Bilün az u mekrün ijen çoğımış “Biz(im) umduğumuz (şey) sende yokmuş; bilgin az ve hilen çok fazlaymış” (174-3). *Hele gördüğüm ben karavaşdur / Cühûda inanman ki kılmaşdur* “Ben(im) gördüğüm (kız) cariyedir; Cühûd’a inanmayın ki (o) hilekârdır” (204-15).

3.7.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Bayık hîle edici bulmaz felâh / Fesâd ehli işinde olmaz şalâh “Açıkkası, hile edici, kurtuluşa ermez; fesat ehli (de) işinde salahiyet kazanmaz” (174-7). *Ki çok isteyici bulıcı olur / Kamu nesne hem tuş olıcı olur* “...Ki çok isteyici, maksadına erişir; (hem de) bütün şey(ler) denk gelir (ona)” (284-7). *Gönül kapucu eyle oynar oyun* “Gönül kapıcı (sevgili), öyle (bir) oyun oynar (ki)...” (97-14). *‘Âlemde benim bigi işin bilmez ola mı / Depdüm yere top namûsı vü ‘ârı vü nāmı* “Dünyada benim kadar işini bilmez (birisi) var mı? Bütün namusu, arı ve namı yere çaldım (yoka saydım, berbat ettim)” (189-12). *Hevāya uyup yabāna gitmegil / Hevāya uyan tızcek olur hacil* “Hevaya (nefse) uyup (da) yabana gitme; hevaya uyan hemencecik utanır” (22-11). *Gülen kas kas ağladı ühü ühü* “Kas kas gülen, (sonra) ühü ühü (diye) ağladı (pişman oldu)” (366-14). *Cihān bir kararında durmaz geçer / Bu yerde gece konan erte göçer* “Dünya, bir kararında durmaz (sabit kalmaz) geçer; bu yerde (dünyada) akşam konan sabah göçer” (304-11). *Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur* “Söz işiten, endişelenir; ona layık (bir)iş rehber edindir” (23-8). *Gelen gider ü gidesidür gelen / Gerek gāfil olmaya anı bilen* “Gelen gider ve gidecektir gelen; (böyleyken) onu bilen gafil olmamalı” (368-4). *Bilürdüm ki ol şüreti bir gören / Kılur idi gönli evini ören* “Bilirdim ki o sureti (yüzü) bir (kez) gören (kimse), gönül evini virane ederdi” (38-2). *Sizün haqquma işbu mudur gümān / Key eyle ola sizden eylük uman* “Sizin (benim) hakkımda bu mudur zannınız? İyi, öyle olsun sizden iyilik uman!” (148-1). *Örü tırdı kaytās ol aradan / Dēdi yāricuñ olsun seni yaradan* “Kaytas, ayağa kalktı oradan; dedi: Seni yaratan, (senin) yardımcın olsun!” (329-5). *Nedür çāre her bir toğan öliser / Bu böyle olıgeldi vü olisar* “Her bir doğan (insan) ölecek, (buna) çare nedir? Bu (durum) böyle olageldi ve (böyle de) olacak!” (356-3). *İşini bilen gözler olur işin / Eli ermeyesine komaz başın* “İşini bilen (kimse), işine dikkat eder; eli(nin) ulaşmadığına baş koymaz (onu yapmaya niyetlenmez)” (201-13). *Gece uzunun ‘ışkı güden bilür / Ciger yandüğün ağu yudan bilür* “Gece(nin) uzunluğunu aşkı bekleyen bilir; ciğer(in) yandığını (da) zehir içen bilir” (102-2). *Kişi bulınur ki bir işde ola / Aña benzer ancak*

ferište ola “Kişi, gerek ki bir işte olsun (bir işle meşgul olsun), (o zaman) ona benzeyen ancak melek olur” (16-6).

3.7.3.2. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.3.2.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılan

Grup, cümlede nesne olarak kullanılır. Çok fazla örneği vardır, bazıları şunlardır: *Müşerref olalum tapuñla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “(Senin hizmetinle müşerref olalım; feleğin bize ne yapacağını kim bilir?” (112-15). *Bilürem hem olasını ittifāk / Ki toy eylemege düziser yarak* “Hem ittifak olacağını (uygun düşeceğini) biliyorum ki böyle yapmak için hazırlık yapacak” (137-4). *Öğütlemek için seni bileyim / Sözümü tutasiyiseñ bileyim* “Öğütlemek için seni bilirim; sözümü tutacağını bilirim” (80-4). *Melik-zāde dañı anuñ gölgesin / Şuda gördi bilimedi nêdesin* “Melikzade de onun gölgesini suda gördü, ne yapacağını bilmedi” (96-5). *Şāh andan gördi hiç sözi qalmadı / Cevābın nite veresin bilmedi* “Şah, ondan sonra gördü, hiç (diyecek) söz bulamadı; cevabını nasıl vereceğini bilemedi” (144-14). *Dün olasını çün kodun bugüne / Düğün lā-cerm döndi düğüne* “Dün olacağı bugüne bıraktığından düğün, şüphesiz düğüme döndü (karmakarışık bir hâl aldı)” (213-14). *Süheyli hoz andan varup bulmadı / Melül oldu vü nolasın bilmedi* “Süheyl’i oraya varıp bul(a)madı; melul oldu ve ne olacağını bil(e)medi” (247-14). *Bular bilmediler olası kısu / Varup vèrdiler bir arada busu* “Bunlar, sıkıntı olacağını bilmediler; varıp, birlikte pusu kurdular” (296-14). *Bu arada nêdesimüz bilmezem / Dañı niçe gidesimüz bilmezem* “Bu arada ne yapacağımızı ve nasıl gideceğimizi bilmem” (215-3). *Eger böyle olasını biledüm / Şataydum anuñ bahasın alaydum* “Eğer böyle olacağını bilseydim; (onu) satar, pahasını (karşılığını) alırdım” (271-7). *Aña süt vèrüp bèsledi on taya / Kalan kulluk êdenleri kim saya* “Ona süt verip besledi on (tane) sütanne; (geriye) kalan kulluk (hizmet) edenleri kim sayar (sayabilir)?” (28-15). *Revān bindi ata sürdi bile / Ögindeki geçmeyen ne bile* “Hemen ata bindi, sürdü de; içinden geçmeyen nasıl bilsin?” (158-15). *Benüm ile kalanı ben bileven / Özümde nite ayırabileven* “Benimle kalanı ben bilirim; (onu) kendimden nasıl (olur da) ayırabilirim?” (187-15). *Başından geçenleri söyler idi / Hikāyetlerin şerh eyler idi* “Başından geçenleri söylerdi; hikâyelerini şerh eylerdi” (353-15). *Seni mihr-bān kişi gördüm iñen / Yavuz kimse olmaz duz u etmek ayan* “Seni çok merhametli (bir) kişi gördüm iñen / Yavuz kimse olmaz duz u etmek ayan”

(olarak) gördüm; (zira) kötü kimse, tuz ve ekmek (hakkını) gözeten (birisi) olmaz” (186-10). *Eger husrev olaydı ‘ışkın güden / Külüngi kapaydı ferhâddan* “Eğer Hüsrev, aşkını bekleyen (birisi) olsaydı Ferhat’ın elinden külüngü kapardı” (197-10). *Sen olduñ beni belâdan kurtaran / Degülsin üşenen ü yüz burtaran* “Sen, beni bu beladan kurtaran (kişi) oldun; (buna rağmen) üşenen ve yüz buruşturan (birisi) değilsin” (293-11). *Bularuñ bigi key eren görmedüm / Yara yara kılıç uran görmedüm* “Bunlar gibi iyi eren (yiğit) görmedim; (safları) yara yara kılıç sallayan(nını) görmedim” (187-5). *Çün ol gitdi atası ilden ile / Çeriler şalup anı ister ola* “O gidince babası, ordular gönderip onu ister (aradır)” (207-13). *Ya güler ü yâ ağlar olur ise / Ya hayrân aña karşı kalur ise* “Ya güler ya ağlar olursa; ya ona karşı hayran kalırsa...” (263-2). *Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anuñ içün tarta biraz bela* “Bir içi, bağı yanan (biri) olmalı ki onun için biraz belaya katlansın” (268-13). *Biraz alnına benzer olaydı ay* “Ay, biraz (onun) alnına benzemiş olsaydı...” (157-14). *İnandı cühûd olan ol hâleti / İygen bekler olur budur ‘âdeti* “Cühûd, olan o hâle (duruma) inandı; çok bekleyen (birisi)dir, âdeti budur” (216-8). *Ol ilde beni düşde gören kişi / Henüz ürküp unudur ola düşi* “O ilde beni düşte gören kişi, hemen ürküp düşü unuttur” (326-15). *Ço gitsün elinden gelürin êde / Bu sevda dahı başından gide* “Bırak gitsin elinden geleni yapsın; bu sevda artık başından gitsin!” (51-3). *Hele bunda kılğıl anca karar / Ki anlayavuz nolduğın nev-bahâr* “Hele burada biraz (daha) kal ki Nev-bahâr’a ne olduğunu anlayalım” (293-7). *Çama geldiğini süheyl anladi / Velîkin nakkâşuñ sözün dinledi* “Süheyl, (Nev-bahâr’ın) dama geldiğini anladi; ama Nakkaş’ın sözünü dinledi” (108-7). *Öğüt aña kâr êtdüğün bildi hem / Harîfin şikâr êtdüğün bildi hem* “Öğüdün ona kâr ettiğini; arkadaşını avladığını bildi” (109-10).

3.7.3.2.2. İsim Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Bu şekildeki kullanım oldukça azdır: *Aña bu dediği degüldür oran / Bahâ urımadı bu evi ören* “Ona bu dediği (bir) oran değildir; bu evi harap (olası) paha biçemedi” (210-3). *Şu nesneden elbette kim senüñ ol / Elüñe giresi degül fariğ ol* “O (ki) kesinlikle senin eline girecek değil; (o hâlde) o şeyden vazgeç!” (337-10).

3.7.3.3. Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.3.3.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Göñül aldurana ne aşşı ögüt / Yoğ işler düzene ne aşşı ögüt “Gönül aldırana (gönül verene) ögüt(ün) faydası nedir? Olmayacak işler yapana ögüt(ün) faydası nedir?” (53-12). **Éverdi ki yine kaçan ata tañ / Degül ‘āşık olana bu hāl tañ** “Acele ederdi ki yine ne zaman tan atacak (şafak sökecek)? Âşık olan için bu hâl, şaşırılacak (bir) hâl değil” (102-14). **Ben ölesüme yoğdur ayruğ gümān** “Artık benim öleceğime şüphe yoktur” (324-6).

3.7.3.3.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Bere bildürür bilmeze kendözün / İştürür ögüt vërenün sözün “Dayak atmak, kendisini bilmeyene (kendisini) bildirir; ögüt verenin sözünü dinlettirir” (336-15). **Hem andan yana kaçana vèrdi ol / Deriñ şu içinden yazı bigi yol** “Hem ondan yana kaçana (Hz. Musa’ya) O, derin su içinden ova gibi yol verdi (8-5). **Kişi şabr ile bulur işe zafer / Éveceklik édende kalmaya fer** “Kişi, sabır ile (bir) işte zafer kazanır; acele edende (ise) güç kalmaz” (105-1). **Hic eylemenüz yoğsul olana tanz / Ki gizli olıcudur örende kenz** “Hazine, virane(ler)de gizli olduğu için yoksul olanı kınamayın!” (357-10). **Size kavm olandan ipi üzmenüz / Düzen yād kişiler ile düzmenüz** “Sizinle kavim(daş) olanlarla ipi kesmeyin (arayı açmayın); yabancı kişilerle (de) düzen düzmeneyin (kurmayın)!” (357-14). **Ķatuña gelene bağışla ton / Sarāya girüp yalunuz yème hūn** “Huzuruna gelene elbise bağışla; saraya girip (de) yalnız yemek yeme!” (361-1). **Çok ādem ola kim ol kaçana / Göñül bağlaya yā kanın içene** “Çoğu insan olur ki o kaçana ya (da) kanını içene gönül bağlar” (367-3). **Kerem édene rahmet ede kerem** “Kerem edene rahmet eder Kerim (Allah)” (17-14). **Sevindi şu bahduğına nev-bahār / Dèdi kim bu yār olmağā key yarar** “Nev-bahâr, şu bakmasına sevindi; dedi ki: Bu, yâr olmaya çok yarar” (103-15). **İşini bilen gözler olur işin / Eli érmeyesine kıomaz başın** “İşini bilen, işini gözetir; elinin ermediğine baş koymaz (onun için boşuna çabalamaz)” (201-13).

3.7.3.4. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılanlar

Bunun kullanıma fazla rastlanmaz: **Dirîgā ki ‘ahdı ne tîzcek şıdı / Benüm ile çün böyle édesidi** “Benimle böyle yapacaktı; (ama) ahdini ne çabuk bozdu?” (159-8). **Édindi anı kendözine konuk / Hoz olasıymış gözine konuk** “Onu kendisine konuk

edindi; (o) gözüne konuk olacaktı (iyi ağırlanacaktı)” (290-14). *Ecel yeli dökésidir yaprağum* “Ecel yeli, yaprağımı dökésidir” (376-4). *Ne yere varasıyisem ko varam / Gözüm kararup gönlümü kovaram* “Ne yere varacaksam bırak varayım; gözüm kararup gönlümü kovalarım (gönlüme uyarım)” (273-10). *Anuñ ögine düşdiydi kim süheyl / Êdiciydi sāza çalgıya meyl* “Onun aklına geldi ki Süheyl, saza çalgıya meylediciydi” (229-2). *Düşenleredir haq çalap yârîci / Kamu azmış işleri onarıcı* “Hak Allah, düşenlerin yardımcısı(dır); bütün yolundan çıkmış (bozulmuş) işleri onarıcı(dır)” (325-1). *Hic eylemeñüz yoğsul olana tañz / Ki gizlü olıcudur örende kenz* “Yoksul olanı asla kınamayın ki hazine(ler) vîranede gizli olucudur” (357-10). *Bu ışk ki sâķisi harîf öldürücüdür* “Bu aşk ki sakisi, arkadaş (dost) öldürücüdür” (119-10). *Nedür put kişi kendözün gördügi / Hevāya bakup göğsini gerdügi* “Put nedir? İnsanın kendisini görmesi; havaya bakıp (kibirlenip de) göğüs girmesi(dir)” (14-11).

3.7.3.5. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Sıfat-Fiil Grubu

3.7.3.5.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu kullanım için örnek şudur: *Ne yerden gelürsin ü aduñ nedür / Şol ağladuğundan murāduñ nedür* “Ne yerden gelürsin ve adın nedir; şu ağlamakla muradın nedir (neden ağlamaktasın)?” (326-5).

3.7.3.5.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Ulu havz ile her birisine şu / Getür şöyle kim havz tolasına şu* “Büyük havuz ile her birisine havuz su dolacak kadar su getir!” (246-12).

3.7.4. Sıfat-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri

3.7.4.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması

Dil anlayanuñ dili çürimeye / Sözi düzenüñ ağızı kurımaya “Dil(den) anlayanın dili çürümesin; sözü söyleyenin (ise) ağızı kurumasın (daima söz söylesin)” (25-15). *Yüzi hūb u cömerd tatlu sözi / Yüzine baķanuñ kamaşur gözi* “Yüzü güzel, cömert ve sözü tatlı; yüzüne bakanın gözü, kamaşır” (59-2). *Gönildi odasına yüz nāz ile / Anı görenüñ kayğusı yayıla* “Odasına yöneldi yüz(lerce) naz içinde; onu görenin kaygısı dağılır” (110-13). *Bere bildürür bilmeze kendözün / İşitdürür ögüt vërenüñ sözün* “Dayak atmak / yemek kendisini bilmeyene (kendisini) bildirir; ögüt verenin sözünü

işittirir” (336-15). *Bir iki söz indi şāha dēyeyim / Bu dēdügünüñ kayğusın yēyeyim* “Bir iki söz şimdi şaha diyeyim; bu dediğinin kaygısını çekeyim” (80-13).

3.7.4.2. Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Bir başka deyişle belirtili isim tamlamasının sıfat-fiil grubundan oluşması ya da sıfat fiil grubunun belirtili isim tamlaması şeklinde kullanılması. Sıfat-fiil grubunu oluşturan ek, isim tamlamasının tamlayan unsurunda yer alan kelimeye eklenmiştir. Bu kullanıma oldukça fazla rastlanır: *Diledidi destūr ben vērmedüm / Anuñ gıtdüğini reva görmedüm* “Diledi (de) ben destur vermedim; onun gittiğini reva görmedim” (50-1). *Çü şāhuñ dēdügün işitdi naqqāş / Eyitdi yēr üstine koyuban baş* “Nakkaş, şahın dediğini işitince yer üstüne baş koyarak (saygıyla eğilerek) söyledi...” (54-2). *Çü fağfur anuñ içdüğini görür / Buyurur ki sākî gerü taldurur* “Fağfur, onun (içki) içtiğini görünce buyurur ve saki tekrar (kadehi) doldurur” (78-10). *Melik-zāde tutdı anuñ dēdügün / Bilür guşşā anuñ için yēdügün* “Melikzade, onun dediğini yerine getirdi; onun için endişelendiğini bildi” (123-9). *Senüñ hem suçunı yoğduğun bildi ol* “Hem senin suçunun olmadığını bildi o” (180-4). *Kazıyye nedür bir sözün bileyim / Hülāşa nolasın sözün bileyim* “İş nedir, hele sözünü bileyim; hülāsa sözün ne olacağını bileyim!” (322-10).

3.7.4.3. Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Bir başka deyişle belirtisiz isim tamlamasının sıfat-fiil grubundan oluşması ya da sıfat fiil grubunun belirtisiz isim tamlaması şeklinde kullanılması. Sıfat-fiil grubunu oluşturan ek, isim tamlamasının tamlayan unsurunda yer alan kelimeye eklenmiştir. Bu kullanıma da oldukça fazla rastlanır: *İşitdi bilür kamu yoğsul u bay / İki pāre bir demde olduğın ay* “Bütün yoksul ve zengin (insanlar), ay(ın) bir anda iki parça olduğunu bilir” (10-5). *Bir arada dün gün güzāfın degül / Dikenler cefāsını çekdügi gül* “Gül(ün) gece gündüz bir arada, dikenlerin cefasını çektiği boşuna değil” (15-5). *Ki her vaqt ki anda erişevüz / Gücüm yētdügi deñlü dürişevüz* “...Ki her (ne) zaman ki oraya ulaşırsak gücüm yettiği kadar mücadele edelim!” (54-3). *Müşerref olalum tapunla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “(Senin) hizmetinle müşerref olalım; feleğin bize ne yapacağını kim bilir?” (112-15).

3.7.4.4. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması

Yeni yigit oldacı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şadef dişidür “Yeni yiğit (genç) olacak kişidir; boyu sevi ağacı, ağzı sedef, dişi (ise incidir)” (211-14). *Yarın sözüm ola sana dëyesi / Sözi kodılar döktiler yëyesi* “Yarın, sana söyleyecek sözüm olacak; sözü bıraktılar, yiyecek döktüler (hazırladılar)” (72-4). *Vërürler idi ol kadar yëyesi / Ki kişi gerekdi anı yëyesi* “O kadar yiyecek verirlerdi ki onu yiyecek kişi gerekti” (276-11). *Bozuldı ben eylesim düzen / Kazādur kişinün düzenin bozan* “Ben(im) yapacağım düzen bozuldu; kişinin (insanın) düzenini bozan kazadır” (300-10). *Ki kişi gerekdi anı sayası* “Onu sayacak kişi gerekti” (353-9). *Kavüm dërneği şol kadar çoğidi / Ki igne bırağası yer yogidi* “Kavim derneği (topluluğu) o kadar çoktu (kalabalıktı) ki iğne bırakacak yer yoktu (iğne atsan yere düşmezdi)” (353-10). *Tekellüf ara yerde key şüm olur / Anı gözeden kişi meyşüm olur* “Tekellüf, arada çok uğursuz(ca) olur; onu gözeten kişi, kutsuz olur” (116-9). *Bu sözden dönen kişinün kanın / Dökeydük aluban hānumānın* “Bu sözden dönen kişinin, evini barkını (elinden) alarak kanını dökeydik (öldüreydik)” (242-1). *Döküldi yere ol kadar kanlu yaş / Ki yeri götüren öküz oldı yaş* “Yere o kadar gözyaşı döküldü ki yeri (yeryüzünü) taşıyan öküz (bile) ıslandı” (365-4). *İçi boş olan er taşını bezer / Gelincük bigi halk içinde gezer* “İçi boş olan kişi, dışını süsler; gelincik gibi halk arasında gezer” (15-11). *Hakikat bil ol gönlün alan perî / Cihānda kamu hūblarun serveri* “(Şuna) inan ki (senin) gönlünü alan o peri (gibi güzel), dünyada bütün güzellerin padişahı(dır)” (46-9). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye tenriye yarar işi* “Eğer her bir kişi dilerse ki Tanrı’ya yarar işi işlesin” (14-9).

3.7.4.5. Birleşik Fiil Grubunda İsim Unsurunu Oluşturması

Bu kullanıma çok sık rastlanmaktadır: *Ki çok isteyici bulıcı olur / Kamu nesne hem şuş olıcı olur* “...Ki çok isteyici, bulucu olur; (hem de) bütün şey(ler) denk gelici olur” (284-7). *Huşuşā hüner-mend ü zîrek kişi / Olur anlayıcı tizcek işi* “Özellikle hüner sahibi ve anlayışı çabuk olan kişi, işi çabucak anlar (kavrar)” (302-11). *Ki nā-kes sözinden dönici olur / Bahāne öküş edinici olur* “...Ki cimri (olan kimse), sözünden dönücü olur; çok (fazla) bahaneci olur” (318-7). *Kişi yağısından alu kalur / Dün içinde başhun edici olur* “Kişi, düşmanından geri kalırsa gece vakti baskıncı olur” (173-6). *Yalancı ki ol gülüci ola yüze benven / Key zışt ki ol hūb görine göze benven*

“Yalancı, benim gibi yüze gülücü olur; çok çirkin (birisi) ki göze güzel görünür benim gibi” (193-3). **Bıyarlarda olıcı olur perî** / *Bu sözi sen iştmegil serserî* “Peri(ler), pınarlarda bulunur; serseri, sen bu sözü dinleme!” (221-7). **Înâyet kılası olıcak biraz** / *Kamu müşkil işler düzelür gehez* “Biraz yardım edecek olursa bütün müşkül işler kolay(ca) düzelir” (95-2). **Yağı olası olur ise gelüp** / *Varam üstüne şâr çerisin alup* “Düşman olacak olursa şehrin ordusunu alıp, gelip üstüne varayım (sefer edeyim)” (64-12). **Kiçiler yolu toğru varmaz olur** / *Ulular şuçı yüze urmaz olur* “Küçükler, yolu doğru varmaz (yürümez) olur; ulular (ise) suçu yüze vurmaz olur” (175-7). **Kişi çün garıblığa düşer olur** / *Dutılır dili ‘aklı şaşar olur* “Kişi, gurbete düşünce dili tutulur, aklı şaşar (ne yapacağını bilemez)” (231-9). **Söz işiden endîşe eyler olur** / *Aña lâyıķ iş pîşe eyler olur* “Söz işiten endişe eyler; ona layık bir eş rehber edinir” (23-8). **İşini bilen gözler olur işin** / *Eli ermeyesine kıomaz başın* “İşini bilen (kimse), işini gözetir; eli ulaşmayasına baş koymaz (ona ulaşmaya niyetlenmez)” (201-13). **Çün ol gitdi atası ilden ile** / *Çeriler şalup anı ister ola* “O gidince babası, ordular gönderip onu ister (arar)” (207-13). **Meger bir özi bağırı göyner ola** / *Ki anuñ içün tarta biraz bela* “Bir içi, bağırı yanan (biri) olmalı ki onun için biraz belaya katlansın” (268-13). **Biraz alnına beşzer olaydı ay** “Ay, biraz (onun) alnına benzer olsaydı...” (157-14). **Înandı cühûd olan ol hâleti** / **İnen bekler olur budur** ‘âdeti “Cühûd, olan o hâle (duruma) inandı; çok bekleyen (birisi) olur, âdeti budur” (216-8). **Hemân kuşını ister olan kişi** / *Gerek avlaya dürlü dürlü kuşu* “Kuşunu isteyen kişi, türlü türlü kuş(lar) avlamalı” (263-10). **Süheyle dèdi tîz tûr eglenme var** / **Tam üstüne gelmiş ola** nev-bahâr “Süheyl’e dedi (ki): çabuk (ayağa) kalk, eğlenme, git; Nev-bahâr, dam(ın) üstüne gelmiş olmalı!” (114-8). **Ataṇ anaṇ ögüñe düşmüş ola** / *içün ol sebebden tutuşmuş ola* “Baban anan, aklına düşmüş olmalı; bu sebepten için yanmış olmalı!” (133-15). **Tapu pâdişâhlara etmiş ola** / *Hikâyet öküş tutmuş ola* “Padişahlara hizmet etmiş; çok fazla hikâyeye tutmuş (edinmiş) olmalı” (136-12). **Hele ben bileli bu kendözümü** / **Güneş görmemiş olısar yüzümi** “Hele ben, kendimi (bildim) bileli güneş (dahi) yüzümü görmemiştir!” (147-15). **Ve ger nè reva mı ki ‘aşık olan** / **Ata binmiş ü çekmiş ola kolan** “Yoksa reva mı(dır) ki âşık olan (kimse), ata binmiş ve kolan çekmiş olsun?” (155-10). **Bulımadılar dèdi fağfur-ı çîn** / **Çerisine varmış ola için** “Bulamadılar, Çin fağfuru; (o,) gizlice ordusuna varmış olmalı, dedi” (166-4). **Yigit çün şınamış ola işler**

/ *Koca bigi 'aklile iş işler* “Yiğit (genç), işleri sınamış olsa (tecrübe kazansa) (bir) ihtiyar gibi aklıyla iş yapar” (359-7).

3.7.4.6. *Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması*

Arusuz yere düşdüğüçün bayık / Aña hem-nişîni olmaz lâyıık “Pis yere düştüğü için açıkçası ona yakın oturanı (ona) layık olmaz” (305-15). *Biraz mālî olduğıçün hālîni / Unutdı şanurdı kıala mālîni* “Biraz malı olduğu için hālîni unuttu; sanırdı (ki) malı kalacak” (212-13). *Gücüm yetdüğü deñlü dürişevüz* “Gücüm yettiği kadar çabalayalım” (54-3). *Anuñ emriyle kuşanur kuşak / Karınca ne var olduğıçün uşak* “Karınca küçük olduğu için ne var (ki bunda)? O’nun emriyle kuşak kuşanır (emre hazır bekler)” (8-8). *Ki her vaķt ki anda erişevüz / Gücüm yetdüğü deñlü dürişevüz* “...Ki her (ne) zaman ki oraya ulaşırsak gücüm yettiği kadar mücadele edelim!” (54-3). *Kızardı cühûd oda düşmiş bigi / Gider başına arı üşmiş bigi* “Cühûd, ateşe düşmüş gibi kızardı; başına arı üşüşmüş (toplanmış) gibi gider” (252-14).

3.7.4.7. *Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması*

Bu kullanıma örnek olarak şu verilebilir: *Şu nesneden elbette kim senün ol / Elünge giresi degül fariğ ol* “Eline girmeyecek olan o şeyden vazgeç!” (337-10).

3.7.4.8. *İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi*

Sıfat-fiil grubunu oluşturan unsurların yerleri değişebilir: *Bular bilmediler olasın kısu / Varup vèrdiler bir arada busu* “Bunlar, eziyet olacağını bilmediler; varıp, birlikte pusu kurdular” (296-14). *Eyü yavuz ıssı şovuh şınadı / Bilür nicesi çıkarasın adı* “İyi kötü, sıcak soğuk şınadı (iyice tecrübe kazandı); adın(ı) nasıl çıkaracağını (ün yapacağını) bilir” (359-6). *Varup görmege yüridi anı cüst / Ne bilsün göricek olasını süst* “Hızlıca gidip onu görmek için yürüdü; (onu) görünce tembelleşeceğini nereden bilsin?” (262-8).

3.7.5. Sıfat-Fiil Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

3.7.5.1. “-An” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımları

Bu şekilde kurulan sıfat-fiil grubu, genelde günümüz Türkiye Türkçesiyle aynı özellikler taşımakla beraber birkaç farklı kullanım da söz konusudur. Şöyle ki:

3.7.5.1.1. İsim Unsurunun, İyelik Ekinden Sonra Belirtme Eki Almaması

Bugün “-An” sıfat-fiil eki alan sıfat-fiil gruplarının isim unsuru iyelik eki aldıklarında genelde bu isim unsuru bir belirtme eki alır: evini satan adam, işini bilen kişi vs. gibi; ancak SN’de birkaç örnekte bu belirtme ekinin kullanılmadığı görülmektedir. Bunda tabii veznin etkisi de olmakla birlikte farklı bir özellik taşıması dikkate değerdir: *Hakikat bil ol gönlün alan perî / Cihānda kamu hublaruñ serveri* “(Bunu) hakikat olarak bil (ki) o gönlün(ü) alan peri (gibi güzel yâr), dünyada(ki) bütün güzellerin serveridir (başıdır)” (46-9). *Ëy gönlüm alan âlem eger gavga tolarsa / Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuñ içün boş* “Ey gönlüm(ü) alan, âlem eğer kavga(yla) dolarsa (karşırsa) fikir evimi aşkın için boşaltmışım” (109-3).

3.7.5.1.2. İsim Unsurunun, Ayrılma Hâli Eki Yerine Bulunma Hâli Eki Alması

Günümüz Türkiye Türkçesinin aksine SN’de bir yerde “-An” sıfat-fiil ekli sıfat-fiil grubunun isim unsuru, ayrılma hâli eki yerine, bulunma hâli eki almıştır: *Öginde geçen Nev-bahâr’uñ ‘aceb / Dönüp söylemediği neyiki sebeb* “Nev-bahâr’ın aklından geçen (ve) dönüp söylemediği (şeye) sebep nedir ki acaba?” (159-4).

3.7.5.1.3. “-duğ / -dük”lü Sıfat-Fiil İle Kurulan İsim Tamlamasının Yerine Kullanılması

Bu kullanıma da tek yerde rastlanmıştır ve veznin tesiri açıktır: *Taş ijen ijen öküştür şu boldur / Gelen giden uğrayacak yoldur* “Taş çok fazladır, su boldur; gelip giden(in) uğrayacağı yoldur” (246-9).

3.7.5.1.4. İsim Unsurunun, Ayrılma Hâli Ekini (-dAn) Alarak Belirtili İsim Tamlaması Yerine Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde belirtili isim tamlaması yerine, bazen isim unsuru ayrılma hâli eki alan sıfat-fiil grubu kullanılır: senden olan çocuk (sana ait olan çocuk> senin çocuğun) vs. gibi. SN’de de bu kullanıma tek örnek vardır: *Elümden bodiç düşdi eyledüm āh / Hemîn işbudur benden olan günāh* “Elimden su kabı düştü, ah ettim; benden olan günah (benim günahım, suçum) sadece budur” (252-8).

3.7.5.2. “-r” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımı

3.7.5.2.1. “-r” Sıfat-Fiil Ekinin, “-An” Sıfat-Fiil Eki Yerine Kullanılması

Bugün “-An” sıfat-fiil eki yerine SN’de “-Ar” sıfat-fiil eki kullanılmıştır: *Kişi bulunur ki bir işde ola / Aña benzer ancak ferişte ola* “Kişi, gerek ki bir işte olsun, (o zaman) ona benzeyen ancak melek olur” (16-6). *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler ya ağlar olursa; ya ona karşı hayran kalırsa...” (263-2).

3.7.5.2.2. “-r” Sıfat Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunun, Birleşik Fiilin İsim Unsurunu Oluşturması

Bugün bu kullanım için “ol-” yardımcı fiilinin olmadığı ve sadece birleşik fiil veya tek kelime şeklinde görüldüğü bilinmektedir; SN’de ise şu örneklerde de görüleceği üzere farklı bir kullanım söz konusudur: *Söz işiden endişe eyler olur / Aña lāyık iş pîşe eyler olur* “Söz işiten endişelenir; ona layık bir eş rehberine edinir” (23-8). *İşini bilen gözler olur işin / Eli ermeyesine kımaz başın* “İşini bilen (kimse), eşini gözetir; eli ulaşmayasına baş koymaz (ona ulaşmaya niyetlenmez)” (201-13). *Çün ol gitdi atası ilden ile / Çeriler şalup anı ister ola* “O gidince babası, ordular gönderip onu ister (arar)” (207-13). *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler ya ağlarsa; ya ona karşı hayran kalırsa...” (263-2). *Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anuñ içün tarta biraz bela* “Bir içi, bağı yanan (biri) olmalı ki onun için biraz belaya katlansın” (268-13). *Biraz alnuna benzer olaydı ay* “Ay, biraz (onun) alınan benzeseydi” (157-14). *İnandı cühūd olan ol hāleti / İñen bekler olur budur ādeti* “Cühūd, olan o hâle (duruma) inandı; çok bekleyen (birisi) olur, âdeti budur”

(216-8). *Hemān kuşını ister olan kişi / Gerek avlaya dürlü dürlü kuşu* “Kuşunu isteyen kişi, türlü türlü kuş(lar) avlamalı” (263-10).

3.7.5.3. “-Ur” Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımı

3.7.5.3.1. “-Ur” Sıfat-Fiil Ekinin, “-An” Sıfat-Fiil Eki Yerine Kullanılması

Bu kullanımın örneği şudur: *Ƙo gitsün elinden gelürin ede / Bu sevda dahı başından gide* “Bırak gitsin elinden geleni etsin; bu sevda artık başından gitsin” (51-3).

3.7.5.3.2. “-Ur” Sıfat-Fiil Ekinin, “-dUk” Sıfat-Fiil Ekinin Yerine Kullanılması

Bu kullanım için örnek şudur: *Güneş kızgın olduƙda bur dëyicek / Bulut savılır demde ƙur dëyicek* “Güneş kızgın olduğu zaman ‘bur’ deyince, bulut dağıldığı zaman ‘kur’ deyince...” (7-13).

3.7.5.4. “-duƙ / -dük” Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımları

3.7.5.4.1. Belirtili İsim Tamlaması Yerine, Belirtisiz İsim Tamlamasının Kullanılması

Bu kullanım, -veznin de tesiriyle- SN’de oldukça yaygın ve dikkat çekicidir; günümüzde bu kullanım genelde belirtili isim tamlaması şeklindeyken SN’de belirtisiz isim tamlaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun örnekleri Belirtisiz İsim Tamlamasında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar başlığında ele alındığından, burada sadece şu örnekleri vermekle yetiniyoruz: *İşitdi bilür ƙamu yoħsul u bay / İki päre bir demde olduƙın ay* “Bütün yoksul ve zengin (insanlar), ay(ın) bir anda iki parça olduğunu bilir” (10-5). *Bir arada dün gün güzāfın degül / Dikenker cefasını çekdügi gül* “Gül(ün) gece gündüz bir arada, dikenlerin cefasını çektiği boşuna değil” (15-5). *Ki her vaƙt ki anda erişevüz / Gücüm yëtdügi denlü dürişevüz* “...Ki her (ne) zaman ki oraya ulaşırsak gücüm yettiği kadar mücadele edelim!” (54-3). *Biz umduƙumuz sende hîç yogimiş / Bilün az u mekrün inen çoƙimiş* “Biz(im) umduğumuz (şey) sende yokmuş; bilgin az ve hilen çok fazlaymış!” (174-3). *Baƙa ƙılduƙuƙ hîç ata ƙılmadı / Ya ben bulduƙum hîç oƕul bulmadı* “(Senin) bana yaptığını

hiç(bir) baba oğluna yapmadı ya (da) benim bulduğumu hiç(bir) oğul bulmadı” (47-15). *Çeri bunda yoğuduğun bildiler / Bu tāt u bu tahta tamā’ kıldılar* “Ordu(nun) burada olmadığını bildiler; bu taç ve bu tahta tamahkârlık ettiler” (65-2). *Ben düşdüğüm garîblığa anuñ için idi* “Ben(im) gurbete düştüğüm onun içindi (ki)...” (107-14). *Sen işbu gece ben dēdügümü kıl / Gün ola aramuza sığmaya kıl* “Sen bu gece benim dediğimi yap (ki) gün ola aramıza (bir) kıl (bile) sığmasın!” (116-7). *Güneş toğduğı yerden aña degin* “Güneş(in) doğduğu yerden ona kadar...” (10-7). Bu kullanıma Dede Korkut’ta da rastlanmaktadır. Şöyle ki: *Depegöz olduğı Şalahana Kayasına geldi* “(Basat) Tepegöz(ün) olduğu Salahane Kayası’na geldi” (Ergin, 2012: 224); *Beyrek Aruz kağıduğun bunda bildi* “Beyrek, Aruz(‘un) öfkelenişini burada bildi” (Ergin, 2012: 247).

3.7.5.4.2. “-mA” Ekiyle Kurulan isim-Fiil Grubu Yerine, “-duğ / -dük” Sıfat Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunun Kullanılması

Grup, günümüz Türkiye Türkçesinde genelde isim-fiil grubu olarak kullanılan kelime grubunun yerine kullanılır. Bu konuya da belirtsiz isim tamlaması işlenirken değinildi (bkz. Belirtsiz İsim Tamlaması): *Süheyl anı öldürdüğü ‘adl idi / Kamu halka bildürdüğü ‘adl idi* “Süheyl’in onu öldürmesi adaletti; bütün halka bildirmesi (de) adaletti” (343-9). *Biz endişe ētdüğümüz yoğimiş / Egerçi göziken çeri çoğimiş* “Gerçi gözükten ordu çokmuş; (ama) biz(im) endişemiz yok!” (68-2). *Sen āh eyledüğün pes olmaya ‘ayb / Dağı bilmezem bundan ayruhsı ‘ayb* “Sen(in) ah eylemen ayıp değil; dahası bundan da başka ayıp yoktur” (134-1).

3.7.5.5. -AsI” Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubunda, Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım

3.7.5.5.1. Belirtili İsim Tamlaması Yerine, Belirtsiz İsim Tamlamasının Kullanılması

Bu farklı kullanıma da bazı örnekler şunlardır: *Gümānuñ yaķîn olmaz ise hemān / Ben ölesüme yoğdur ayruğ gümān* “Şüpheden kesin olmazsa ben(im) öleceğime (de) artık (bir) şüphe yoktur” (324-6). *Bozuldı ben ol eyleyesüm düzen / Kazādur kişinüñ düzenin bozan* “Ben(im) o eyleyeceğim düzen bozuldu; kişinin (insanın) düzenini bozan, kazadır” (300-10). Burada da ilk iki örnekteki tamlayan unsurun zamir olmasından farklı olarak, tamlayan unsur, bir isimden oluşmakta ve ilgi hâli eki

almadan tamlanan unsuruna bağlanmaktadır: *Müşerref olalum tapuñla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “Hizmetinle müşerref olalım; felek(in) bize ne yapacağını kim bilir?” (112-15).

3.7.6. Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Sıfat-fiil grubu SN’de 612’lik kullanım sayısıyla az kullanılmış; ama çeşitliliği fazla olan kelime grupları arasındadır; aşağıda sıfat-fiil grubunun sayısal ve yüzdelik oranları tablolarla ve şekillerle gösterilmiştir. Şöyle ki:

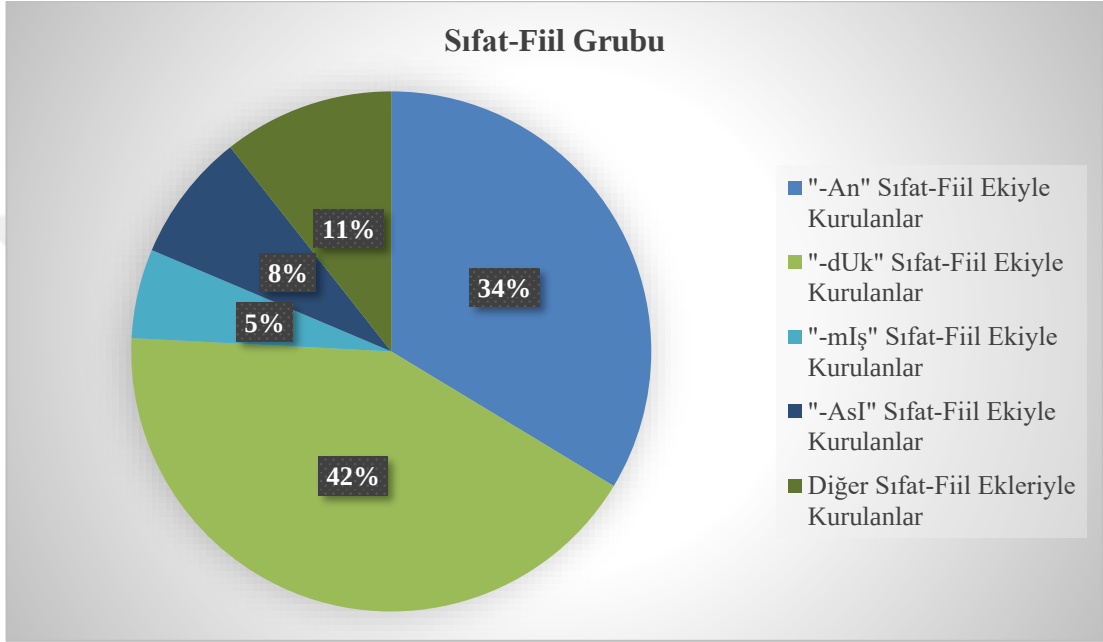
Tablo 1.11. Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı
Sıfat-Fiil Grubu	612	%1.57	%2.53	%32.47

Tablo 1.11.1. Çeşitli Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulmuş Sıfat-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıfat-Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı
“-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu	206	%0.53	%0.85	%33.66	%10.93
“-duğ/-dük” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu	258	%0.66	%1.06	%42.56	%13.69

“-AsI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubu	49	%0.13	%0.20	%8.1	%2.60
Diğer Eklerle Kurulanlar	99	%0.26	%0.41.	%16.18	%5.25

Şekil 11. Çeşitli Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulan Sıfat-Fiil Gruplarının Toplam Sıfat-Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı

3.8. Zarf-Fiil Grubu

Zarf-fiil grubu, “grup içinde yüklem görevi almış bir zarf-fiil veya ad çekim ekleriyle genişletilerek zarf görevi yüklenmiş sıfat-fiil ekleri ile bunlara bağlı öğelerden oluşan kelime grubu. Zarf-fiil, grubun sonunda bulunur ve anlamca özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı görevi yüklenmiş öğelerle tamamlanır” (Korkmaz, 2017: 259). “Bir zarf-fiille ona bağlı öğelerden oluşan öbek. Zarf-fiil öbekleri cümlede zarf tümleci durumundadır” (Topaloğlu, 2019: 149). Bu grupta “gerundium (zarf-fiil) en sonda gerekli unsurlar ondan önce gelir. Vurgu gerundiumdan önceki kelime üzerinde bulunur” (Ergin, 2012: 396).

3.8.1. Yapısına Göre Zarf-Fiil Grubu

SN’de toplam olarak tespit edilen zarf-fiil grubu sayısı 982’dir; bunlardan sayıca en fazla olanı, 401’lik kullanım sayısıyla “-Up” zarf-fiil ekiyle kurulanlardır; en az ise 1’er kez kullanımına rastlanan “-erek, -ubanı, -dıkça, makda” zarf-fiil ekleriyle kurulanlardır.

3.8.1.1. Hâl Bildiren Zarf-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Hâl bildiren zarf-fiillerle kurulan zarf-fiil grubu sayısı toplamda 116’dır; bunların 22 tanesini “-A” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 19 tanesini “-U” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 1 tanesini “-erek” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 74 tanesini ise “-(i)ken” zarf-fiil eki ile kurulanlar oluşturmaktadır.

3.8.1.1.1. “-A” Eki Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 22’dir: *Yarındası atlandılardı ava / Deniz kıyına vardılar av kova* “Yarınki gün (sonraki gün) av için (ata) atladılar (bindiler); av kovalayarak deniz kenarına vardılar” (296-12). *Denizler geçe tağ u taşlar aşā / İlede bunun bigi işler başā* “Denizler(i) geçerek, dağ ve taşları aşarak bunun gibi işleri başā iletsin (başarıya, tamamına ulaştırın)” (332-11). *Göze göz göre isteye devletin* “Göz göre (göre) devletini (kutunu) istesin” (12-1). *Ādem oğlanı hiç dek oturmaz / Belā tarta eylügi götürmez* “İnsanoğlu, hiç rahat oturmaz; bela çekerek iyiliği yüklenmez” (333-14). *Qoyup ‘akluñı nefsiñe uymağıl / Gözüñ göre cānuñ oda atmağıl* “Aklını bırakıp (da) nefisine uyma; gözün göre göre (kendini) ateşe atma!” (9-2). *Ananı qo bunda gönıl sen yola / Figān ětsün arduñca saçın yola* “Ananı burada bırak, sen yola koyul; (anan) ardınca saçını yolarak figan etsin!” (53-6). *Cevāb eyle věrdi yüzini göre / Berü ağ ne söz vaqtidür ěy sere* “Yüzünü görerek (yüz yüze iken) şöyle cevap verdi (ki): ahmak, ileriye git, sözün zamanı mıdır!” (115-6). *Dileseñ ben anı saña věredüm / Güvencüme gözüm göre ěredüm* “İstesen ben onu sana verirdim; güvencime gözüm görürken (hayattayken) ulaşırdım” (342-1).

3.8.1.1.2. “-(i)ken” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 74’tür: *Qarañu gecede sürerken dünin / Çok işitdi mışede aslan ünin* “Karanlık gecede, gece boyunca (at) sürerken meşede çok (fazla) aslan sesi işitti” (270-5). *Bunuñ bigi av girmiş iken ele /*

İnen hayf ola kor iseñüz hele “Bunun gibi av ele girmişken bırakırsanız çok yazık olur!” (294-7). *Bilezükden üşenür iken kolu / Nite balta şalmağa vardı eli* “(Onun) kolu bilezikten (dahi) üşenirken nasıl (oldu da) eli balta vurmaya vardı?” (130-15). *Niçün dek dururken bir āh eyledün / Şanasın ki katı günah eyledün* “Neden sakın dururken bir ah eyledin? Sanki büyük (bir) günah işledin!” (133-3). *Süheyl eydür indi niçe şabr edem / Güneş var iken gölge niçe güdem* “Süheyl, (şöyle) söyler: Nasıl sabredeyim, güneş varken gölge(yi) nasıl bekleyeyim?” (99-12). *At üstünde тұrmış iken bir zamān / Güyer kim gele nev-bahār u hemān* “At üstünde durmuşken bir zaman bekler ki Nev-bahār gelsin ve hemen...” (155-8). *Nāz ile saraylar içine sığmaz iken ben / Niçe tutavan mîşeler içinde maķam* “Naz ile saraylar içine sığmazken nasıl (olur da) meşeler içinde makam tutayım?” (190-1). *Anı bilürem çünki uyanuram / Şu altındayiken oda yanuram* “Onu bilirim; çünkü uyanırım; su altındayken ateşe yanarım” (232-3). *Bu fikrün içindeyiken atdı tañ / Degül ‘âşık olana bu hāl tañ* “Bu fikrin içindeyken (bu düşüncedeyken) şafak attı; bu hâl, âşık olana ayıp olmaz” (271-14). *Başlurken ayağlar altında ol / Nite buldı başlaruñ üstine yol* “O, ayaklar altında ezilirken nasıl (da) başların üstünde yol buldu (çok saygı duyulur birisi oldu)?” (305-9). *Suyile yêlün arasındayiken / Yanar idi nite ki oda diken* “Su ile yelin arasında iken dikenin ateşte yandığı bigi yanardı” (253-4). *Eyitgil suçumuz yoğiken bizi / Çü tutduñ çevürmegil inen yüzi* “Söyle, suçumuz yokken bizi tuttun, (şimdi) yüzü(nü bizden) çok dönme!” (317-6).

3.8.1.1.3. “-erek” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurula zarf-fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Gönilsün yemen yolına güyerek / Bize ol edinsün demürden yürek* “Yemen yolunu gözleyerek (bekleyerek) (oraya) yönelsin; o, bizim için demirden bir yürek edinsin” (141-4).

3.8.1.1.4. “-U” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 19’dur: *İnen tañlayu dēdi kim hîç eren / İçinde bulunmaya buña eren* “Çok şaşıarak dedi ki erenler (yiğitler) içinde hiç (kimse) bulunmaz (ki) buna erişsin (yetişsin, denk olsun)!” (298-10). *Anı isteyü gezdüm inen öküş / Yüridüm tağ u taş iniş yokuş* “Onu isteyerek (arayarak) çok fazla gezdim; dağ, taş; iniş yokuş yürüdüm” (327-5). *Süheyl anda kalmışdı kan ağlayu / Gözi yaşı ıramaklayın çağlayu* “Süheyl, kan ağlayarak, gözyaşı ırmak gibi çağlayarak

orada kalmıştı” (100-10). *Gerek luṭf u hem ululuḫ eyleyü / Gelesiz bu şeh-zādeyi boylayu* “Lutuf ve de büyüklük eyleyerek, bu şehzadeyi boylayarak gelmelisiniz” (56-13). *Süheyl ol yaṇadan ḳatı aḡlayu / Dükenmiş idi tāḳatı aḡlayu* “Süheyl(in), diğer yandan çok içten ağlayarak takati tükenmişti” (310-1). *Giderdi ümîzin ḥaḳa baḡlayu / Gehî saḡu ṣaḡardı geh aḡlayu* “Ümidini Allah’a bağlayarak, bazen acıyla inleyerek bazen (de) ağlayarak giderdi” (165-12).

3.8.1.2. Zaman Bildiren Zarf-Fiillerle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Zaman bildiren zarf-fiil ekleri ile kurulan zarf-fiil grubu sayısı toplamda 303’tür. Bunların; 188 tanesini “-ıcaḫ / -icek / ıcaḫ” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 27 tanesini “-mAdIn” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 40 tanesini “-ıcaḡaz / -iceḡez” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 35 tanesini ise “-IncA / -ıncāḳ” zarf-fiil ekleri ile kurulanlar oluşturmaktadır.

3.8.1.2.1. “-All” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 13’tür: *Seni göreli gitdi benüm ‘aḳlum u u hūṣum / Her kim ki perî yüzini göre ola bî-hūṣ* “Seni göreli benim aklım ve fikrim gitti; (nitekim) her kim ki peri yüzünü görse akli başından gider” (109-5). *Çü güneş ‘ālem dikeli taḡ başına / Nakḳāṣ ḗrmemişdi bilün ḳaşına* “Güneş, bayrak dikeli daḡ başına Nakkaş, (henüz) sırtın yamacına ulaşmamıştı” (169-2). *Hele ben bileli bu kendözümü / Güneş görmemiş olısar yüzümi* “Hele ben bu kendimi bileli güneş (bile) görmemiştir yüzümü” (147-15). *Niçeme başarımaz idüm yolu / Ben işbu aracuḡa uğrayalı* “Ben, bu aracıḡa uğrayalı nasıl (da) başaramazdım (katedemezdim) yolu?” (334-2). *Yüzin göreli gitmeyiser yaṣ gözümnden / Lā-büd güneşe kim ki baḡa gözi ola yoṣ* “Yüzünü göreli gözümnden yaṣ gitmez; güneşe bakan kimsenin gözi nemlenir” (109-2). *Ṭapuṇdan gideli baṇa ḗtdi güç* “Huzurundan gideli (o,) bana zulmetti” (341-2). *Sevindüm yüzün göreli ḳatı çok / Ger andan gerü öleven ḳayḡu yoḳ* “Yüzünü göreli çok fazla sevindim; eḡer bundan sonra ölürsem (de) gam yemem” (351-11).

3.8.1.2.2. “-ıcaḫ / -ıcaḳ / -icek” Ekleriyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 188’dir: *Meger bir gün ulu suya varıcaḳ / Ṭonını ol arada çıkarıcaḳ* “Meḡer(se) bir gün ulu suya varınca, elbisesini orada çıkarınca...” (33-6). *Bu uçdan çıkıcaḳ vara çıḳa ṣol* “(Yol) bu uçtan

çıkınca varır, sola çıkar” (129-15). *Gözedürdi nakkâş ol oht olıcak* / *Ki karanlıh oldu her bir bucağ* “Nakkaş, o zaman olunca gözetirdi ki her bir bucak karanlık oldu” (114-3). *Bize yeteyidi vü artayidi / Bu sözi dèyicek çağ erte yidi* “Bize yeteydi ve artaydı; bu sözü derken tam sabahtı” (161-15). *Bir ayruğ ile varıcak çoğ zamân* “Uzun zaman (önce) bir başka ile varınca...” (161-14). *Yuğarı çıkıcak boşanur meger* “Meğer yukarı çıkınca serbest kalır” (59-15). *Bilimedüm perî midi anşuzda bakıcak / Bellüsi bu ki beñzedimezven hiç âdeme* “Ansızın yüzüne bakınca bilemedim, peri miydi (acaba)? Açıkçası insana hiç benzetemedim (onu)!” (107-11). *Üyez uçıcak kanadınur ünin / İşidür bilür kanda dutsa yüzün* “Sinek uçunca (O,) kanadının sesini işitir; bilir hangi tarafa tutsa yüzünü (nereye yönelse)” (6-8). *Leğençeyi toptolu eyledi şu / Çevüklük hoş olur göricek kusu* “Leğençeyi suyla ağzına kadar doldurdu; çeviklik, zahmet görünce hoş olur!” (222-12). *Ne kim dileyesin olasıdur kabûl / Gerü dönicek beni kulluğda bul* “(Her) ne dilersen kabul olasıdır; gerü dönünce beni kullukta (hizmet eder hâlde) bul!” (12-12). *Gece olıcak kapuya dek sürelüm* “Gece olunca kapıya kadar (at) sürelim!” (62-12). *Yeyüp içüp ol gece zevk êtdiler / Güneş kalhıcak turuban gitdiler* “Yiyip içip o gece zevk ettiler; güneş yükselince (de) kalkıp gittiler” (89-1). *Cömerd olıcak kişiniñ halk adın / İşidüp severler anı görmedin* “Halk, cömert olunca kişinin adını işitip görmeden (onu) sever” (59-9).

“-ıcağ / -ıcağ / -icek / -IncAğ” zaman bildiren zarf-fiil eki, cümleye şart anlamı katar: *Sen olmayıcak bilgil ey nik-baht / Ki kalısar ayruğa bu tãc u taht* “Ey iyi bahtlı, (şunu) bil ki: Sen olmazsan bu taç ve taht başkasına kalacak!” (347-2).

“-ıcağ / -ıcağ / -icek / -IncAğ” zaman bildiren zarf-fiil eki, cümleye “-e kadar” anlamı katar: *Ŧağ atınca işbu gece yatmazuz* “Şafak sökene kadar bu gece yatmayız” (173-7). *Ŧağ atınca kaytās uyımadı* “Kaytas, şafak sökene kadar uyumadı” (210-11).

3.8.1.2.3. “-ıcağaz / -icegez” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 40’dır: *Yola giricek yel ü yel bigi ev / Yügür şöyle kim saña yetmesün dev* “Yola girince koş ve yel gibi hızlan; öyle bir koş ki sana dev (bile) yetişemesin!” (288-5). *Ŧağ atıcağaz gece olmaz ırağ / Güneş eylemez gökde yindek turağ* “Şafak sökünce gece uzak olmaz (yakındır); güneş, gökte daima durmaz” (128-11). *Bugün neyler ise yarın göre ol / Cezāsın giricegez gūra ol* “O, bugün ne yaparsa yarın mezara girince (ölünce) cezasını görecek” (19-1). *Şabāğ olıcağaz örü turdılar / Nakāre çalubanın yola girdiler* “Sabah olunca ayağa kalktılar;

davul çalıp yola girdiler” (58-12). *Bêşinci gün olucağaz aḥşamın / Gine ḳal’aya varıbildi hemin* “Beşinci gün olunca, akşamleyin yine kaleye varıbildi hemen” (291-10). *Süheyl ol bitiyi okıyıcagaz / Çoğ ağladı āh eyledi niçe kez* “Süheyl, o mektubu okuyunca çok ağladı, ah etti çok kez” (347-4). *Dêdi kim saḡa bu gerekli ola / Sen ol ṣāra êrişicegez hele* “Dedi ki: Bu, sen o şehre girince sana gerekli olacak!” (260-3). *Bu ‘özri işidecegez ṣāh-ı çîn / Ḳabûl êtdi ḳaşa biraḥmadı çîn* “Çin şahı, bu özrü işitince kabul etti, kaşına kırışıklık bırakmadı (öfkelenip yüzünü ekşitmedi)” (139-6). *Benüm diledüğüüm inendür geñez / Bu tañ dāstānı okıyacağaz / Beni her kim eyü du ‘āda aḡa / Çalap vêrmesün yavuzlık aḡa* “Benim dilediğim çok kolaydır; bu tuhaf destanı okuyunca beni her kim (ki) iyi duada ansa Allah, ona kötülük vermesin!” (373-7/8). *Üçüncü gün olucağaz ırdıdı / Ki çîn ṣārı ḳapusına êrdıdı* “Üçüncü gün olunca uzaklaştı ki Çin şehri kapısına ulaştı” (290-4). *Atama êrişicegez ben bilem / Ki eylügüne niçe eylük ḳalam* “Babama ulaşınca (senin) iyiliğine (karşılık) nasıl iyilik yaparım (bunu) ben bilirim!” (201-6). *İşidecegez ḳardaşınuy sözün / İşitdi aḡa nolduḡın aḡsuzın* “Kardeşinin sözünü işitince; ne olduğunu ansızın duydu” (172-2). *Süheyli ḳatına götüricegez / Yêtürmege ḳaşd êtdi bir iki kez* “Süheyl’i huzuruna götürünce ortadan kaldırmaya bir iki kez kastetti” (302-8). *İşidecegez nev-bahār ol sözi / Revān bildi vü aḡladı kendözi* “Nev-bahâr, o sözü işitince hemen bildi ve kendisi anladı” (320-7).

3.8.1.2.4. “-IncA / -ıncaḳ” Kurulanlar

Bu şekilde kurulan zarf-fiil grubu sayısı 35’tir; bunlardan 32 tanesini “-IncA” zarf-fiil ekiyle kurulanları; 3 tanesini de “-IncAḳ” ekiyle kurulanları oluşturmuştur: *Eger iki yüz yıl dürişüp yazam / Anuy bir gözini yazınca azam* “Eğer iki yüz yıl uğraşıp yazarsam onun bir gözünü yazınca (çizince) azarım” (46-14). *Hele bir zamān ṣabr êtmek gerek / Ol işe êrişince gütmek gerek* “Hele bir zaman sabretmek gerek; o işe ulaşınca (da) beklemek gerek!” (61-5). *Bu bir niçe beyti düzince benüm / Ḥacāletden erüdi yaru tenüm* “Bu birkaç beyti yazınca utançtan benim yarı tenim eridi (çok utandım)” (371-10). *Bu ma ‘nîyi her kimse key aḡlasun / Ki taş yuvalıncaḳ yapışmaz yosun* “Her (bir) kimse, bu manayı iyice anlasın ki taş yuvarlanınca yosun yapışmaz!” (48-12). *Gide gide tūfān ṣārın gördi / Varınca aḡa kendözin yordı* “Gide gide Tufan şehrine vardı; oraya varınca (da) kendisini yordu” (272-12). *Ne kim ister idi çü bulımadı / Tañ atınca hem anda olımadı* “(Her) ne ki isterdi bulamadı; şafak sökünce de orada olamadı” (277-14). *Êvecekligi ‘ādet edinmegil / Saḡa ṣormayınca sözi*

dëmegil “Aceleceliği âdet edinme; sana (soru) sorulmayınca söz söyleme (cevap verme!)” (22-14). *Eger māl ise hey dëyince kaçır* “Eğer (söz konusu) mal ise hey diyince kaçır (o)” (21-4). *Ölümden ilerü ölüm olmaz / Ecel gelmeyince kişi ölmez* “Ölümden ileri ölüm olmaz; ecel gelmeyince kişi (insan) ölmez!” (170-4). *Kıyāmet kopınca geyür yas tonın* “Kıyamet kopunca yas elbisesini giyer” (244-12).

Grupta, “-ınca” zarf-fiil eki, bu örnekte, cümleye “...r ...mez...” anlamı katmıştır: *Düzetdi kamu yarağın u yatın / Tonatmış idi hey dëyince atın* “Bütün hazırlığını yaptı; hey der demez (bir anda) atını donatmıştı” (294-11).

3.8.1.2.5. “-mAdIn” Ekiyle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan zarf-fiil grubu sayısı 27’dir: *Ërişdiler on günde yun şārına / Revān girdiler güymedin yarına* “On günde Yun şehrine eriştiler; yarını beklemeden hemen (oraya) girdiler” (315-9). *Kişi sezmedin saçum ucını tut / Niçe bir dëyeven işitgil öğüt* “Kişi (insanlar) sezmeden saçımın ucunu tut; nasıl diyeyim, öğüt dinle!” (116-6). *Ben ü sen gidelüm yemendin yaña / Ölüm ërmedin kavuşalum aña* “Ben ve sen gidelim Yemen’de yana (tarafa); ölüm gelmeden kavuşalım ona!” (347-14). *Biraz geçmedin bir yigit ay bigi* “Biraz geçmeden bir ay gibi (güzel) yiğit...” (228-7). *Gönülllerden endişeler geçmedin / Kişi söze ağzın açmadın / Kamusını ol bilür ü işidür / Ki görmek ü işitmek anuñ işidür* “Gönülllerden (akıllardan) düşünceler geçmeden, kişi, söze başlamadan O, hepsini bilir ve işitir ki görmek ve işitmek O’nun işidir!” (6-3/4). *Cömerd olıcak kişiniñ halk adın / İşidüp sever anı görmedin* “(Kişi) cömert olunca halk, onun adını işitip, onu görmeden sever” (59-9). *Vişālünge erişmedin hergiz uş / Ëderven firākuñ agusın nüş* “(Senin) visaline asla erişmeden (sana kavuşmadan) ayrılık zehrini içerim” (60-9). *Seni hoş komazvan şara varmadın / Sarāyumu ben saña göstermedin* “Şehre varmadan, ben sana sarayımı göstermeden seni asla bırakmam” (87-10). *Tedbîr ü çevüklük ile iş bitüremedüm / Takdîr erişüp hey dëmedin gör ne bitürdi* “Tedbir ve çeviklik ile iş bitiremedim; takdir(i ilahî) erişip, hey demeden (bir anda) gör ne bitirdi (yaptı, meydana getirdi!” (165-8). *Çü teñri oñarup oñat düşe yël / Varur illere aşmadın tağ u bil* “Eğer Tanrı, (işlerini) doğrultup, işi rast giderse dağ ve yamaç aşmadan illere ulaşır” (200-13). *Güneş dahı götürmedin başını / Ërişdürmiş idi nakķāş aşını* “Güneş, henüz başını kaldırmadan (doğmadan) Nakkaş, (onun) yemeğini (ona) ulaştırmıştı” (57-13).

3.8.1.3. Bağlama Zarf-Fiil Ekleri İle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bağlama zarf-fiil ekleri ile kurulan zarf-fiil grubu sayısı toplamda 433'tür; bunların 401 tanesini “-Up” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 111 tanesini “-UbAnI” zarf-fiil eki ile kurulanlar, 21 tanesiniyse “-UbAnIn” zarf-fiil eki ile kurulanlar oluşturmaktadır.

3.8.1.3.1. “-Up” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 401'dir: *Anıhtarı alup süheyl-yemen / Bir êvek işi var idi şanayduñ temen* “Süheyl, anahtarı alıp bir acele işi vardı sanırdın” (33-13). *Çıkup tahta aldı kopuzu ele / Ki gönlini egleye bir dem çala* “Tahta çıkıp kopuzu eline aldı ki bir anlığına onu çalsın da gönlünü eğlesin” (35-14). *Şabāh turup aldum ele kalem / Ki resm urmağičün kalemı çalam* “Sabah kalkıp el(ime) kalem aldım ki resim yapmak için kalemi çalayım (kullanayım)” (43-6). *Bunı dēr huzūr edep bekleyüp* “Huzur, edep gözeterek bunu der” (70-14). *Çü isyanı koyup kul ola muṭi / Kıyāmetde aña bulına şefi* “Kul, isyanı bırakıp itaat ettiğinde kıyamette ona şefaati bulunur” (9-12). *Gele tañlacak ol tapuñı göre / Becid tutup okıya seni şāra* “O, sabahtan gelsin huzurunu görsün; ısrar edip seni şehre çağırsın” (69-14). *Acep bu ne çeri ola dēr idi / Dirîgā dēyüp guşsa çoḥ yēr idi* “Acaba bu nasıl bir orduydı derdi; eyvah deyip çok kederlenirdi” (63-5). *Bakup bağa biraz dölendiyyidi / Tam üstine birkaç tolandıyyıdı* “Bahçeye bakıp biraz rahatladı; dam üstünde biraz dinlendi” (99-10). *Anıhtarı çün kilide urdı ol / Kapu açılup içeri girdi ol* “O, anahtarı kilide takınca kapı açılıp içeri girdi” (33-15). *Gidüp uşşı āh êtdi düşdi yère / Kimesneye yol yoḥ kim anda gire* “Akıllı gidip ah etti, yere düştü; oraya girmek için kimseye yol yok ki” (36-9). *Buları sevüp kişi rahmet bulur* “Kişi, bunları severek rahmet bulur” (11-12). *Ağu içmeyüp loḳmasın kim yudar / Belā çekmeyen adımın kim adar* “Kim zehir içmeden lokmasını yutar; bela çekmeden adımını atar?” (150-4). *Eline çü yay alup ok atdı* “Eline yay alıp ok atınca...” (29-3). *Bu dil bilmeyüp dēse ne ‘acep* “Bu, dil bilmeyip (de) konuşsa (buna) neden şaşılır?” (151-7). *Tolup gözleri indi yaş yüzine / İçin söyledi kendü kendözine* “Gözleri dolup (göz)yaşları, yüzüne indi (aktı); kendi kendisine gizlice söylendi” (35-10). *Süciden içüben nuḳulden yēdi / Şunup havz içinde elini yudı* “İçkiden içerek mezeden yedi; havuzun içine uzatıp elini yıkadı” (35-12). *Gidüp uşşı*

āh ētdi düşdi yere / Kimesneye yol yoḥ kim anda gire “Aklı gidip ah etti, yere düştü; oraya girmek için kimseye yol yok ki!” (36-9).

Burada, bu bağlama zarf-fiili “-e rağmen” anlamındadır: *Ḳav oda düşüp yanmaz ise muḥāl* “Kav, ateşe düşmesine rağmen yanmazsa (bu durum) mümkün değil” (121-6).

3.8.1.3.2. “-UbAn” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 111’dir: *Meger bir ḥikāyet buluban yazar / Ki niçe sikender cihān gezer* “Meğer İskender’in dünyayı nasıl gezdiği(ni anlatan) bir hikâye bulup yazar” (66-14). *Nā-gāh ne fitneyidi ki görindi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumı tar u mār* “Ansızın (o) nasıl (bir) fitneydi ki gözüme göründü; gönlümü alarak aklımı tarumar eyledi” (79-2). *Ḳılurlardı dürlü du ‘ālar aḡa / Ḳalurlardı yüzini görüben taḡa* “Ona türlü (türülü) dualar ederlerdi; yüzünü görüp şaşakalırlardı” (11-1). *Ḥayālini görüben vaşl umar édün ēy göñül / Yüzini gördün ümîz üzmegil hem ola visāl* “Ey gönül, (onun) hayalini görüp kavuşmak isterdin; yüzünü gördün, ümidini kesme, kavuşma olacak!” (101-5). *Pes ağdurdı taḡta dutuban elin / Ḳodı başına tāt u vērđi ilin* “Sonra elini tutup tahta çıkardı; başına tacı koydu ve ilini (ona) verdi” (30-14). *Niḡābın götürüben aḡa yüzün* “Nikabını kaldırıp yüzünü açsın!” (117-10). *Süciden içüben nuḡuldan yēdi / Şunup ḡavz içinde elini yudı* “İçkiden içip mezeden yedi; uzanıp havuz içinde elini yıkadı” (3512). *Yola girüben zahmet ol görmedi / Ġariblıkda oturmadı ṭurmadı* “O, yola girip (de) zahmet çekmedi; gurbette oturup kalkmadı (gurbete alışık değil)” (50-7). *Süheyl anı görür ü ṭurur örü / Eyü söyleyüben gelür ilerü* “Süheyl, onu görür ve ayağa kalkar; iyi söyleyerek (hoş konuşarak) ileri (huzura) gelir” (66-7). *İniş inüben yokuş aḡar idi / Bunı dēr idi saḡu saḡar idi* “İniş inip yokuş çıkardı; bunu derdi, ağlayıp inlerdi” (165-3). *Eger kaçsadı düşüben ḡorkuya / Ėrişmeyedi reng ü ḡoḡıya* “Eğer korkuya düşüp kaçsaydı renk ve kokuya ulaşamazdı” (15-6).

3.8.1.3.3. “-UbAnIn” Ekiyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 21’dir: *Yaḡasını yırtubanın gül bigi / İḡen zārılıḡ ētdi bülbul bigi* “Gül gibi yakasını yırtarak çok (fazla) ağladı bülbul gibi” (364-12). *Feşāḡat deḡizine ṭalubanın / Çıḡa geldi gevherler alubanın* “Fesahat (iyi, hoş konuşma) denizine dalıp, mücevherler alıp çıkageldi” (322-14). *Süheyle çü*

fağfūr erürdi yolın / Gelübenin ilerü öper elin “Fağfur, Süheyl’i yoluna ulaştırınca ileri gelip elini öper” (77-1). *Meger bir gün atasına vardadı / Yêr öpübenin gitmege tırdadı* “Meğer bir gün babasına vardı; yer öperek gitmek için ayağa kalktı” (31-3). *Kimdür ki uşañ olubanin eglene bir dem* “Kimdir ki gafıl olup bir an eğlensin?” (193-8). *Çü düzdi kopuzı urubanin el* “El vurup kopuzu düzünce...” (78-13). *Ne çāre kılam şimdi yā nēdeven / Meger şārı koyubanin gideven* “Şimdi ne çare kılayım ya (da) ne yapayım? Meğer şehri bırakıp gideyim!” (63-13). *Senüñ işünji şāh-ı çîn anlaya / ‘Acāyibe kalubanin tañlaya* “Çin şahı, senin işini anlasın; hayrette kalıp şaşakalsın!” (69-13). *Ne kim meclis āleti var kamusun / Bağışlar gözedübenin nāmūsın* “Namusunu (şerefini) gözeterek ne kadar meclis aleti varsa hepsini bağışlar” (58-6). *Bu sözden dönen kişünñ kanını / Dökeydük alubanin hānumānını* “Bu sözden dönenin mal mülkünü alıp kanını dökeydik!” (242-1). *Özi göynübenin guşşa çoñ yêr idi* “İçi yanıp çok kederlenirdi” (159-10).

3.8.1.4. “-duk / -dük” Sıfat-Fiil Eki + İsim Çekim Eleriyle Kurulan Zarf-Fiil Grupları

Bunlar, “-duk / -dük” sıfat fiil ile ondan sonra gelen bir isim çekim ekinin birlikte oluşturduğu zarf-fiil grubudur. Şöyle ki:

3.8.1.4.1. “-dığın/mca / digince” Ekleriyle Kurulanlar

Bu şekilde kullanılan zarf-fiiller, cümleye “-e kadar, -I sürece, -dığı takdirde” anlamları katar. Grubun kullanım sayısı 11’dir: *Oğurvan tañıyyat u vērürven selām / Dirî olduğumca vü temme’l-* kelam “Diri olduğum sürece tahiyyat okur ve selam veririm, söz bitti!” (14-7). *Dēdi olduğumca cihānda dirî / Kan ağılarken ben yēridür yēri* “Dedi: Dünyada ben diri olduğumca kan ağlarsam (bunun) yeridir yeri (bana müstahaktır!)” (321-8). *Gücün yētdügince işitgil bunı / Sen andan kaçagör kova ol seni* “Gücün yettiğince (yettiği kadar) bu (sözü) işit; sen ondan (dünyadan) kaç(arsan) o, seni kovalar” (22-8). *Velî geldügince elümden hüner / Harîr üzre yazdum dēdüm ben eger* “Dedim (ki) elimden hüner geldiği kadar ipek üzerine yazdım, dedim: Eğer ben...” (43-9). *Dilin tutduğınca kişî dinç olur / Ve ger nē kamu halka gülünç olur* “Kişi, dilini tuttuğu kadar rahat olur; yoksa bütün halka (karşı) gülünç olur (gülünç duruma düşer)” (244-15).

3.8.1.4.2. “-duḡca / dükce” Ekleriyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 2’dir: *Ki yatmış durur ḡasta vü bî-ḡarār / Ol ʔtdükce āh yüregümi yarar* “...Ki hasta ve kararsız (bir) şekilde yatmıştır; o, ah ettikçe yüregimi yarar” (41-2). *Bulardan ḡaḡarlardı oldukḡa ceng / Ḳuruda peleng ü denizde neheng* “Savaş oldukḡa karada(ki) kaplan ve denizde(ki) timsah (bile) bunlardan ḡaḡarlardı” (285-12).

3.8.1.4.3. “-duḡda / dükde” Ekleriyle Kurulanlar

Bu zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil grubu sayısı 3’tür: *Güneş ḡızgın oldukḡa bur dēyicek / Bulut savılır demde ḡur dēyicek* “Güneş ḡızgın olduğunda ‘bur’ deyince, bulut dağıldığı zamanda ‘kur’ deyince...” (7-13). *Ḳeriler yasaduḡda ḡoşun ḡoşun / Ḳolay yer bulıcaḡ vērürdük düşün* “Saf saf (sıra sıra) ordular dizdiğinde, kolay yer bulunca (orada) konaklardık” (285-15).

3.8.1.5. “-maḡ” İsim-Fiil Eki + Çekim Eklerinin Birleşiminden Oluşan Zarf-Fiil Grubu

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*’nde *ad-fiillerle* vasıta eklerinin birleşiminden doğan “-mAksİzIn, -mAklA, -mAşIylA” gibi zarf-fiil örneklerini vermiştir (2017: 870-871). SN’de de bu isim-fiil “-dA- / -dAn” bulunma ekleri, “-(ı)n” vasıta ekiyle birleşek “-maḡda / -mekde / -maḡdan” ile “-maḡın” şekillerinde zarf-fiil grubu teşkil etmiştir.

3.8.1.5.1. “-maḡda / mekde, -maḡdan” Ekiyle Kurulanlar

Bu kullanım 5 yerde geçmekte ve “-den dolayı, sayesinde; -mak hususunda, konusunda” gibi anlamlar taşımaktadır. 3 örneğini veriyoruz: *Ṭul ‘avret ü öksüzler ü külhānî / Şu vèrmekden oldu tamāmet ḡanî* “Dul kadın, öksüz ve külhaniler, şu vermekten (bağışlamaktan) dolayı (vermenin / bağışlamanın sayesinde) tamamen zengin oldu” (46-5). *Şavaş olıcaḡ sanki mirrîḡ idi / Yèrin saḡlamaḡda demür mîḡ idi* “Savaş olunca sanki Merih idi; yerini saklamak hususunda (gözetmekte, korumakta) (sanki) demir mih idi” (156-15). *Vefā beklemekde ḡuşana ḡuşaḡ / Ṭuta ḡöḡlini her bir işde aḡaḡ* “Vefa beklemekte (ahde vefa etmek konusunda) kuşak kuşansın (hazır olsun); her (bir) işte gönlünü alḡak tutsun!” (332-12).

3.8.1.5.2. “-mağın” Ekiyle Kurulanlar

Bu şekilde kurulan zarf-fiil grubunun tek örneği vardır ve “-mak için; olarak” anlamındadır: *Dedi gece gelen çeri anşuzın / Yağı olmağın gelmedi gündüzün* “Dedi: Gece ansızın gelen ordu, gündüzleyin düşman olmak için (olarak) gelmedi” (63-7).

3.8.1.5.3. “-mek(i)le” Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Bu kullanımın iki örneği vardır. “-den dolayı” anlamındadır: *Şu bir görmekile kapıldı gönül / Anuñ ışkına hem yapıldı gönül* “Gönül, şu bir (kez) görmekle (görmekten dolayı) (ona) kapıldı; hem onun aşkına kapıldı” (46-12). *Bir işitmekile aña vèrdi cān / Süheyl idi gönli içinde hemān* “Bir (kez sesini) işitmekle (işitmekten dolayı) ona can verdi; gönlü(nün) içindeki sadece Süheyl’di” (76-3).

3.8.2. İsim Unsuru, Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Zarf-Fiil Grubu

3.8.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimeden Oluşan Zarf-Fiil Grubu

3.8.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Oğurvan taḥiyyat u vèürven selām / Diri olduğumca vü temme’l- kelam “Diri olduğum kadar tahiyyat okur ve selam veririm, söz bitti” (14-7). *Dedi olduğumca cihānda diri / Kān ağlarken ben yèridür yèri* “Dedi: Dünyada ben diri olduğumca kan ağlarsam (bunu) yeridir yeri (bana müstahaktır!)” (321-8). *Yarındaşı atlandıldardı ava / Deniz kıyına vardılar av kova* “Yarınki gün (sonraki gün) (ata) av içi atladılar (bindiler); av kovalayarak deniz kenarına vardılar” (296-12). *Denizler geçe tağ u taşlar aşa / İlede bunun bigi işler başa* “Denizler(i) geçerek, dağ ve taşları aşarak bunun gibi işleri başa iletsin (başarıya, tamamına ulaştırın)” (332-11). *Göze göz göre isteye devletin* “Göz göre (göre) devletini (kutunu) istesin!” (12-1). *Karañu gecede sürerken dünin / Çok işitdi mîşede aşlan ünin* “Karanlık gecede, gece yarısı (at) sürerken meşede çok (fazla) aslan sesi işitti” (270-5). *Bunun bigi av girmiş iken ele / İñen ḥayf ola kor iseñüz hele* “Bunun gibi av ele girmişken bırakırsanız çok yazık olur” (294-7). *Bilezükden üşenür iken kolu / Nite balta şalmağa vardı eli* “(Onun) kolu bilezikten (dahi) üşenirken nasıl (oldu da) eli balta vurmaya vardı?” (130-15). *Niçün dek dururken bir āh eyledün / Şanasın ki katı günāh eyledün* “Neden sakın dururken bir ah eyledin? Sanki büyük (bir) günah işledin!” (133-3). *Süheyl eydür indi niçe şabr*

edem / Güneş var iken gölge niçe güdem “Süheyl, (şöyle) söyler: Nasıl sabredeyim, güneş varken gölge(yi) nasıl bekleyeyim?” (99-12). *İnen tañlayu dēdi kim hîç eren / İçinde bulunmaya buña eren* “Çok şaşırarak dedi ki erenler içinde hiç (kimse) bulunmaz (ki) buna erişsin (yetişsin, denk olsun!)” (298-10). *Anı isteyü gezdüm inen öküş / Yürüdüm tağ u taş iniş yokuş* “Onu isteyerek (arayarak) çok fazla gezdim; dağ, taş; iniş yokuş yürüdüm!” (327-5). *Süheyl anda kalmışdı kan ağlayu / Gözi yaşı ıramaklayın çağlayu* “Süheyl, kan ağlayarak, gözyaşı ırmak gibi çağlayarak orada kalmıştı” (100-10).

3.8.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Feşāhat deñizine talubanın / Çıka geldi gevherler alubanın “Fesahat (iyi, hoş konuşma) denizine dalıp, mücevherler alıp çıkageldi” (322-14). *Ne çāre kılam şimdi yā nēdeven / Meger şāri koyubanın gideven* “Şimdi ne çare kılayım ya (da) ne yapayım? Meğer şehri bırakıp gideyim!” (63-13). *Senün işünjī šāh-ı çîn anlaya / ‘Acāyibe kalubanın tañlaya* “Çin şahı, senin işini anlasın; hayrette kalıp şaşakalsın!” (69-13). *Saņa vācib olur anı istemek / Ğarīblık çeküben yemek çok emek* “Onu istemek, gariplik çekip çok meşakkat görmek sana vaciptir!” (47-8). *Şabāh olıcağaz örü tırdılar / Naķāre çaluban yola girdiler* “Sabah olunca ayağa kalktılar; davul çalarak yola girdiler” (58-13). *İcāzet oluban içerü girür / Süheylün şāhāne yüzini görür* “İcazet olunca (izin verilince) içeri girer; Süheyl’in şahane yüzünü görür” (66-6). *Du ‘ā eyleyüben giderler şāra / Ki şallah işünjī çalap başara* “İnşallah Allah (senin) işini başarıya ulaştırsın diye dua edip şehre giderler” (58-12). *Anıhtarı alup süheyl-yemen / Bir ēvek işi var idi şanayduñ temen* “Süheyl, anahtarı alıp bir acele işi vardı sanırdın” (33-13). *Çıkup tahta aldı kopuzu ele / Ki gönlini egleye bir dem çala* “Tahta çıkıp kopuzu eline aldı, bir an çaldı ki gönlünü eğlesin” (35-14). *Şabāh tırup aldum ele kalem / Ki resm urmağičün kalemi çalam* “Sabah kalkıp el(ime) kalem aldım ki resim yapmak için kalemi çalayım (kullanayım)” (43-6). *Bunı dēr huzūr edep bekleyüp* “Huzur, edep gözeterek bunu der” (70-14). *Çü isyanı koyup kul ola muṭi / Kıyāmetde aña bulına şefi* “Kul, isyanı bırakıp itaat ettiğinde kıyamette ona şefaati bulunur” (9-12). *Gele tañlacak ol tapuñı göre / Becid tırup okıya seni şāra* “O, sabahtan gelsin huzurunu görsün; ısrar edip seni şehre çağırırsın!” (69-14). *‘Acep bu ne çeri ola dēr idi / Dirīgā dēyüp guşsa çoñ yēr idi* “Acaba bu nasıl orduydum? derdi; eyvah deyip çok kederlenirdi” (63-5). *Bakup bağa biraz dölendiyidi / Tam üstine birkaç*

tolandıydı “Bahçeye bakıp biraz rahatladı; dam üstünde biraz dinlendi” (99-10). *Seni hoş kımazvan şara varmadın / Sarâyımı ben saña göstermedin* “Şehre varmadan, ben sana sarayımı göstermeden seni asla bırakmam!” (87-10). *Çü sî-murgı sen görmedin fıkır ile / Güzâfın yazarsın kim eyle ola* “Sen, Simurg’u görmeden (sadece) düşünerek, boşuna yazarsın (çizersin) ki (belki) öyle olur (diye)” (174-1). *Şabâh olmadın çıldı şârdan gèrü / Gider yolın anlayımaz kıncaru* “Sabah olmadan şehirden tekrar çıktı; gider, yolu(nun) nereye (gittiğini) anlayamaz” (277-15). *Âdem oğlanı hiç dek oturmaz / Belâ tarta eylügi götürmez* “İnsanoğlu, hiç rahat oturmaz; bela çekerek iyiliği yüklenmez” (333-14).

3.8.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

3.8.2.2.1. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan zarf-fiil grubuna oldukça sık rastlanmaktadır: *Velî geldügince elümden hüner / Harîr üzre yazdum dedüm ben eger* “Dedim (ki) elimden hüner geldiği kadar ipek üzerine yazdım, dedim: Eğer ben...” (43-9). *Vişâlünge erişmedin hergiz uş / Êderven firâkuñ ağusun nüş* “(Senin) visaline asla erişmeden (sana kavuşmadan) ayrılık zehrini içerim!” (60-9). *Ki dürlü belalar benüm başuma / Yazılmayadı toymadın yaşuma* “...Ki türlü (türlü) belalar benim başıma (alnıma) yaşuma (gençliğime) doymadan yazılmasaydı (keşke)!” (133-9). *Atama erişicegez ben bilem / Ki eylüğüne niçe eylük kılam* “Babama ulaşınca (senin) iyiliğine (karşılık) nasıl iyilik yaparım (bunu) ben bilirim!” (201-6). *Ümîzüm çü ‘âlemde sensin benüm / Yüzüñi göricek sevinür cānum* “Dünyada ümidim sen olduğun için yüzünü görünce canım sevinir” (51-7). *Dökilür şeker söyleyicek sözün / Gider kayğu göricek anuñ yüzün* “Sözünü söyleyince (âdeta ağzından) şeker dökülür; onun yüzünü görünce (de) kaygısı gider” (68-8). *Tutar yeryüzün dürlü dürlü çiçek / Dökilür gèrü mevsümi geçicek* “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; tekrar mevsimi geçince (de) dökülür(ler)” (7-6). *Aduñ işidicek du ‘â kıllalar* “Adını işitince dua etsinler!” (19-8). *Yèyesi öñine gelicek süheyl / Göñülsüz şunar idi étmezdi meyl* “Süheyl, önüne yiyecek gelince gönülsüz (bir şekilde) (elini) uzatırdı, meyletmezdi” (280-4). *Yüzün görelî gitmeyiser yaş gözümünden / Lâ-büd güneşe kim ki baña gözi ola yoş* “Yüzünü görelî gözümünden yaş gitmez; güneşe bakan kimsenin gözi nemlenir” (109-2). *Tapuñdan gideli baña étî güc* “Huzurundan gideli (o,) bana zulmetti” (341-2). *Sevindüm yüzün görelî katı çok / Ger andan gèrü*

öleven kayğu yok “Yüzünü görelî çok fazla sevindim; eğer bundan sonra ölürsem (de) gam yemem!” (351-11). *Cühûd anda ardına bağa bağa / Göñildi yola kanı aha aha* “Cühûd, orada ardına baka baka, kanı aka aka yola koyuldu” (336-13). *Koyup ‘akluñı nefsiñe uymağıl / Gözüñ göre cânuñ oda atmağıl* “Aklını bırakıp (da) nefisine uyma; gözün göre göre (kendini) ateşe atma!” (9-2). *Anañı ko bunda gönîl sen yola / Figân etsün arduñca saçın yola* “Ananı burada bırak, sen yola koyul; (anan) ardınca saçını yolarak figan etsin!” (53-6). *Cevâb eyle vèrdi yüzini göre / Berü ağ ne söz vaqtidür ey sere* “Yüzünü görerek (yüz yüz iken) şöyle cevap verdi (ki): Ahmak, ileriye git, sözün zamanı mıdır!” (115-6). *Dileseñ ben anı saña vèredüm / Güvencüme gözüm göre èredüm* “İstesen ben onu sana verirdim; güvencime gözüm görürken (hayattayken) ulaşırdım!” (342-1). *Eyitgil suçumuz yoğiken bizi / Çü tutduñ çevürmegil iñen yüzi* “Söyle, suçumuz yokken bizi tuttun, (şimdi) yüzü(nü bizden) çok dönme!” (317-6). *Dahî dedî yün şârına èrdügin / Şuçı yoğiken zindâna girdügin* “Ve Yun şehrine girdiğini; suçu yokken zindana girdiğini söyledi” (323-6). *Bir arada işüñ yoğiken otur / Dürişigör ü türkîye hoş getir* “Bir arada otur işün yokken; çabala ve Türkçeye hoş getir (çevir)!” (24-5). *Gözüm görür iken cânımı oda / Niçün bırağam key degildür edâ* “Gözüm görürken canımı neden ateşe atayım? (Bu) iyi (bir) tavır değildir!” (376-3). *Bilimezdi kâdrin görürken yüzün / Bu kez kâni ‘oldı ki bula izin* “Yüzünü görürken kadrini bilmezdi; bu kez izini bulmaya ikna oldu” (269-12). *Elüme güneş dünle girmiş iken / Kişi görmedüğünü görmüş iken* “Güneş gece vakti elime girmişken, kişi(nin) görmediğini görmüşken...” (163-7).

3.8.2.2.2. İsim Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Feşâhat denizine talubanın / Çıka geldi gevherler alubanın “Fesahat (iyi, hoş konuşma) denizine dalıp, mücevherler alıp çıkageldi” (322-14). *At üstinde тұrmış iken bir zamân / Güyer kim gele nev-bahâr u hemân* “At üstünde durmuşken bir zaman bekler ki Nev-bahâr gelsin ve hemen...” (155-8). *Nâz ile saraylar içine sığmaz iken ben / Niçe tutavan mîşeler içinde maqam* “Naz ile saraylar içine sığmazken nasıl (olur da) meşeler içinde makam tutayım?” (190-1). *Anı bilürem çünkü uyanuram / Şu altındayiken oda yanuram* “Onu bilirim; çünkü uyanırım; su altındayken ateşe yanarım” (232-3). *Gönîlsün yemen yolına güyerek / Bize ol edinsün demürden yürek* “Yemen yolunu gözleyerek (bekleyerek) (oraya) yönelsin; o, bizim için demirden bir yürek edinsin” (141-4). *Ki bellü kópınca kıyâmet günü / Girince kulağumuza şûr üni*

“...Ki kıyamet günü kopunca; sur sesi kulağımıza girince...” (360-8). *Yüridür yazı vü kış sovuğun sürüp* / *Yüridür kuru gövdeye cān vèrüp* “Kış soğuğunu ortadan kaldırıp, kuru (cansız) gövdeye can verip yazı getirir” (4-7). *Deniz yöresini yörenüp kişi* / *Güher bulmağ anuñ degüldür işi* “Kişi, deniz yöresini dolaşıp mücevher bulmak onun işi değildir” (264-8). *Varam üstine şār çerisin alup* “Şehir ordusunu alıp üzerine varayım (sefer edeyim)!” (64-12). *Kadar ağladı kim gözi bıyarı* / *Taşup sîle vèreydi on biñ eri* “(O) kadar ağladı ki (neredeys) gözyaşı pınarı taşıp on bin eri (askeri) sele verecekti” (291-12). *Ulular katına varup ey ata* “Ey ata, büyükler huzuruna varıp...” (243-12).

3.8.2.2.3. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

İleyümüze geldi key yavuz iş / *Bunun şonını şanuban key düriş* “Önümüze çok zor bir iş (mesele) geldi; bunun sonunu düşünüp çok iyi çalış!” (179-2). *Hep eylüge bağlayuban himmetin* / *Ulu beglerün bekleyüben hürmetin* “Himmetini (gayretini) hep iyiliğe bağlayıp, ulu beylerin hürmetini gözetip...” (339-1). *Süheylün ben yüzün görmeyüp ölem* / *Kayu bundan ayruhsı yok kim nalam* “Ben, Süheyl’in yüzünü görmeden ölürsem bundan başka kaygım yok ki ne olacağım?” (230-10). *Bu fikrün içindeyiken atdı tañ* / *Degül ‘aşık olana bu hāl tañ* “Bu fikrin içindeyken (bu düşüncede) şafak attı; bu hāl, âşık olana ayıp olmaz” (271-14). *Başlurken ayahlar altında ol* / *Nite buldı başlaruñ üstine yol* “O, ayaklar altında ezilirken (sefil bir durumdayken) nasıl (da) başların üstünde yol buldu (çok saygı duyulur birisi oldu)?” (305-9). *Suyile yèlün arasındayiken* / *Yanar idi nite ki oda diken* “Su ile yelin arasında iken dikenin ateşte yandığı bigi yanardı” (253-4). *Dökülür şeker söyleyicek sözün* / *Gider kaygu göricek anuñ yüzün* “Sözünü söyleyince (âdeti ağzından) şeker dökülür; onun yüzünü görünce (de) kaygısı gider” (68-8). *Süheylün bu şi‘rini işidicek* / *Dañı ‘ışkı kendüye iş edicek* “Süheyl’in bu şiirini işitince ve aşkı kendisine iş edince...” (119-14). *Velî cāhilün göricek yüzini* / *Kişi unıdur anda kendözini* “Ama (bir) insan, cahilin yüzünü görünce kendisini unuttur” (20-11). *İşidecegez kardeşinuñ sözün* / *İşitdi aña nolduğın anşuzın* “Kardeşinin sözünü işitince; ne olduğunu ansızın duydu” (172-2).

3.8.2.2.4. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanıma, yukarıdaki 3 ve 4. maddedekilere göre biraz daha fazla rastlanmaktadır: *Vezîr işidüp bu sözi şād olur / Ol endîşeden gönli āzād olur* “Vezir, bu sözü işitip mutlu olur; gönlü, o endişeden kurtulur” (43-13). *Bu düşî görüp ol gün uyandı / Odasındayiken oda yandı* “Bu düşü görüp o gün uyandı; odasındayken ateşe yandı (acılar içinde kaldı)” (75-9). *Aradan çü ol gitdi her birimiz / Bir uca çıhup gerdük idi gögüz* “O, aradan çıkınca (biz) her birimiz, bir uca çıkıp göğüs gerdik” (241-11). *Hele bir zamān şabr étmek gerek / Ol işe erişince gütmek gerek* “Hele bir zaman sabretmek gerek; o işe ulaşınca (da) beklemek gerek” (61-5). *Bu bir niçe beyti düzince benüm / Hacāletden erüdi yaru tenüm* “Bu birkaç beyti yazınca utançtan benim yarı tenim eridi (çok utandım)!” (371-10). *Bêşinci gün olucağaz aḥşamın / Gine kal‘aya varıbildi hemin* “Beşinci gün olunca, akşamleyin yine kaleye varıbildi hemen” (291-10). *Süheyl ol bitiyi okıyacağız / Çoğ ağladı āh eyledi niçe kez* “Süheyl, o mektubu okuyunca çok ağladı, ah etti çok kez” (347-4). *Dêdi kim saḥa bu gerekli ola / Sen ol şāra erişicegez hele* “Dedi ki: Bu, sen o şehre girince sana gerekli olacak” (260-3). *Bu ‘özri işidicegez şāh-ı çîn / Kabûl êtdi kaşa biraḥmadı çîn* “Çin şahı, bu özrü işitince kabul etti, kaşına kırışıklık bırakmadı (öfkelenip yüzünü ekşitmedi)” (139-6). *Benüm diledüğüm inendür geñez / Bu taḥ dāstānı okıyacağız / Beni her kim eyü du‘āda aḥa / Çalap vêrmesün yavuzlık aḥa* “Benim dilediğim çok kolaydır; bu tuhaf destanı okuyunca beni her kim (ki) iyi duada ansa Allah, ona kötülük vermesin!” (373-7/8). *Üçüncü gün olucağaz ırdı / Ki çîn şārı kapısına êrdidi* “Üçüncü gün olunca uzaklaştı ve Çin şehri kapısına ulaştı” (290-4).

3.8.2.2.5. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Ḳara yüzlü şa‘lūkı ḳapḳaraşu / Ṭurutdılar ol ḳavm ile ḳarışu “Kara yüzlü Saluk’u, o kavim ile karışarak tam karşıda durdurdular” (325-12). *Süheyl ağlayu āh u zārîyula / Bêş altı gün içinde döndi kıla* “Süheyl, ahuzar ile (acıklı acıklı) ağlayarak beş altı gün içinde kıla döndü (kıl kadar incelme, zayıfladı)” (49-7). *Dêyesin ki ululuk eyleyüben / Bizi kendü luṭf ile ṭoylayuban* “Sanırsın ki büyüklük edip, bizi kendi(si), lütuf ile ağırlayıp...” (67-6).

2. İsim Unsuru, “degin” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Görindi erişicek aña degin / Gör imdi kim ol niçe derdi ögin “O’na kadar erişince göründü; gör şimdi O aklını nasıl (başına) topladı (kendisine geldi)” (12-8).

3.8.2.2.6. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Zarf-fiil grubunu oluşturan zarf-fiil eki, birleşik fiil grubuna eklenmiştir; böylece zarf-fiil grubu aynı zamanda bir birleşik fiil grubu da olmuştur. Buna zarf-fiil grubu oluşturan birleşik fiil grubu da denebilir. Örnekleri aşağıdaki gibidir.

1. İsim + Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

Çü nakkâş saçdı yüzine gül-âb / Ögin dërdi olmuşken ijen harâb “Nakkaş, (onun) yüzüne gül suyu saçınca (o,) aklını toparladı çok harap olmuşken (kötü bir durumdayken)” (104-12). *Buları teferrüc ederken özi / Revân bir kapuya tuş oldu gözi* “Kendisi, bunları seyrederken gözü, hemen bir kapıya ilişti” (34-9). *Bunu fikredüp fırsatın gözledi / Atası izin dāyimā izledi* “Bunu düşünüp fırsatını gözledi (kolladı); babasının izini daima izledi” (33-5). *Tur örü bu endîşeden geçelim / Kılup zevk yeyelim içelim* “Ayağa kalk, bu endişeden geçelim; zevk edip yiyip içelim!” (38-11). *Gelip deýicek nev-bahâra anı / Ümîz üzmiş iken sevindi cânı* “Gelip onu Nev-bahâr’a diyince (o,) ümit kesmişken canı sevindi (mutlu oldu)” (233-10).

2. Fiil + Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Bakadurur iken gözi oldu tuş / Görür hücre içinde bir turfe kuş “Bakarken gözüne çarptı; hücre içinde bir tuhaf kuş gördü” (203-12). *Bunu dëyüturur iken vërdi cân / Gërü geldiği yërine vardı cân* “Bunu söylemekteyken can verdi; (aslında) can, geldiği yere tekrar gitti” (364-10). *Örü turur iken ele aldı cām / Anuñ işkına anı içdi tamām* “Ayağa kalkarken el(in)e kadeh aldı; onun aşkına onu tamamen içti” (108-9).

3.8.2.2.7. İsim Unsuru, Bağlama Gruubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Denizler geçe tağ u taşlar aşı / İlede bunun bigi işler başa “Denizler(i) geçerek, dağ ve taşları aşarak bunun gibi işleri başa iletсин (başarıya, tamamına ulaştırсын)” (332-11). *Çü teñri onarup onat düşe yël / Varur illere aşmadın tağ u bil* “Eğer Tanrı, (işlerini) doğrultup, işi rast giderse dağ ve yamaç aşmadan (kolayca) illere ulaşır” (200-13).

2. İsim Unsuru, “dahı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma çok az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Gül-āb olucaḡ şu dahı şābūn* / *Getüreyim uş hücre içinde yun* “Gül suyu, su ve sabun olunca getireyim (de) işte hücre içinde yıkan” (217-12).

3.8.2.2.8. İsim Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, “-duḡ / -dük” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma çok az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Süheyl eyle êtdüğini göricek* / *Şacı aña yêtdüğini göricek* “Süheyl, öyle yaptığını; saçının ona (kadar) yettiğini görünce...” (115-14).

3.8.2.2.9. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma çok az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Oḡur dün ü gün aña tesbîḡ mevc* / *Deñiz üzre oynayıcāḡ fevc fevc* “Dalga(lar), denizin üzeride bölük bölük oynayınca (hareket edince) gece gündüz O’na tespih ederler (O’nu zikrederler)” (3-8).

3.8.2.2.10. İsim Unsuru, Farsça Terkipten Oluşan Zarf-Fiil Grubu

Bu kullanıma çok az rastlanmaktadır. Örneği şudur: *Ḳadem-rence kılubanın atlana* / *Bizümçün biraz zaḡmete ḡatlana* “Tenezzül edip (de) (ata) binsin; bizim için biraz zahmete katlansın” (68-14).

3.8.2.2.11. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Zarf-Fiil Grubu

Ḳalan ḡavmi ḡoḡ hey dēyince deḡin / *Ṭaḡıtdı vü dērşürdi kendü öḡin* “Kalan kavmi sadece hey deyinceye kadar (bir anda) dağıttı ve kendi aklını topladı” (154-13).

3.8.2.2.12. Tekrar Grubundan Oluşan Zarf-Fiil Grubu

Bu kullanımda zarf-fiil grubunu oluşturan ek, tekrar grubuna eklenmiştir; dolayısıyla tekrar grubu aynı zamanda bir zarf-fiil grubudur da. Örneği şudur: *Ne var kişi çok fikir eyler ise* / *Bilüp bilmeyüp nesne söyler ise* “Kişi, çok fikrederse; bilip bilmeyip (bir şey) söylerse (bunda) ne var?” (280-15).

3.8.2.2.13 İsim Unsuru Cümleden Oluşan Zarf-Fiil Grubu

Bu kullanıma çok az rastlanır: *Ayak himse eşigine atmağıl / Bal ola şanup ağuyı tatmağıl* “Kimse eşigine ayak atma; bal olur sanıp (da) zehir tatma” (17-4). *Gerek ola dèyüben aldumdı māl / Kuru gelmegi tutmadum şaşa fāl* “Gerek olur deyip (yanıma) mal aldım; boş gelmeği senin için uğurlu saymadım” (160-14).

3.8.3. Cümlede Kullanımına Göre Zarf-Fiil Grubu

3.8.3.1. Cümlede Zarf Olarak Kullanılan Zarf-Fiil Grubu

3.8.3.1.1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu kullanıma oldukça sık rastlanmaktadır: *Dèdi gèce gelen çeri anşuzın / Yağı olmagın gelmedi gündüzin* “Dedi: Gece ansızın gelen ordu, gündüzleyin düşman olmak için (olarak) gelmedi” (63-7). *Bu ma'nîyi her kimse key anlasun / Ki taş yuvalınca yapışmaz yosun* “Her (bir) kimse, bu manayı iyice anlasın ki taş yuvarlanınca yosun yapışmaz” (48-12). *Ümîzüm çü 'âlemde sensin benüm / Yüzüñi göricek sevinür cānum* “Dünyada ümidim sen olduğun için yüzünü görünce canım sevinir (mutlu olurum)” (51-7). *Cömerd olcağ kişinün halk adın / İşidüp severler anı görmedin* “Halk, cömert olunca kişinin adını işitip görmeden (onu) severler” (59-9). *Leğençeyi toptolu eyledi şu / Çevüklük hoş olur göricek kısu* “Leğençeyi suyla ağzına kadar doldurdu; çeviklik, zahmet görünce hoş olur (yerindedir, gereklidir)” (222-12). *Oğur dün ü gün aña tesbîh mevc / Deñiz üzre oynayıcak fevc fevc* “Dalga(lar), denizin üzerinde bölük bölük oynayınca gece gündüz O'na tespih ederler (O'nu zikrederler)” (3-8). *Ṭutar yeryüzin dürlü dürlü çiçek / Dökilür gèrü mevsümi geçicek* “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; tekrar mevsimi geçince (de) dökülür(ler)” (7-6). *Çalup ırlağıl yukaru bakmağıl / Anı göricek ol yaña ağmağıl* “Çalıp söyle, yukarı bakma; onu görünce (de) o tarafa meyletme!” (95-7). *Ṭama ağıcağ kendözün saklağıl / Ki niçeme yañın olursa ağıl* “Dama çıkınca kendini sakla ağıl her ne kadar yakın olursa da!” (114-11).

3.8.3.1.2. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Zarf-fiil grubunun isim cümlesinde zarf olarak kullanılmasının sayılı örneği vardır; şu örneği veriyoruz: *Dèdi bunda sen düşeli çoğ mıdur / Dağı işün ü yoldaşun*

yoh mudur “Sen buraya geleli çok mudur ve eşin ile yoldaşın yok mudur? dedi” (266-1).

3.8.4. Zarf-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri

3.8.4.1. İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

Bu duruma diğer kelime gruplarında olduğu gibi, zarf-fiil gruplarında da sıklıkla rastlanmaktadır: *Ki yatmış durur hasta vü bî-karār / Ol êtdükce āh yüregümi yarar* “...Ki hasta ve kararsız (bir) şekilde yatmıştır; o, ah ettikçe yüregimi yarar” (41-2). *Bulardan kaçarlardı oldukça ceng / Kuruda peleng ü denizde neheng* “Savaş oldukça karada(ki) kaplan ve denizde(ki) timsah (bile) bunlardan kaçardı” (285-12). *Velî geldüğince elümden hüner / Harîr üzre yazdum dëdüm ben eger* “Dedim (ki) elimden hüner geldiği kadar ipek üzerine yazdım, dedim: Eğer ben...” (43-9). *Dëdi olduğumca cihānda diri / Kan ağlarken ben yeridür yeri* “Dedi: Dünyada ben diri olduğumca kan ağlarsam (bunun) yeridir yeri (bana müstahaktır)” (321-8). *Ne kim meclis āleti var kâmusın / Bağışlar gözedübenin nāmūsın* “Ne kadar meclis aleti varsa hepsini bağışlar, namusunu (şerefini) gözeterek” (58-6). *Bu sözden dönen kişinüñ kanını / Dökeydük alubanın hānumānını* “Bu sözden dönenin mal mülkünü alıp kanını dökeydik!” (242-1). *Süheyle çü fağfur êrürdi yolın / Gelübenin ilerü öper elin* “Fağfur, Süheyl’i yoluna ulaştırınca ileri gelip elini öper” (77-1). *Eger kaçsadı düşüben korkuya* “Eğer korkuya düşüp kaçsaydı...” (15-6). *Velî varuban kulunuz araya / Bula bir ören kim işe yaraya* “Ama kulunuz, araya girip işe yarar bir virane bulsun!” (88-13). *Tolup gözleri indi yaş yüzine* “Gözleri yaş dolup yüzüne aktı” (35-10). *Bakup bağa biraz dölendiyidi / Tam üstine birkaç tolandıydı* “Bahçeye bakıp biraz rahatladı; dam üstünde biraz dinlendi” (99-10). *Gidüp uşşı āh êtdi düşdi yere / Kimesneye yol yoh kim anda gire* “Akı gidip ah etti, yere düştü; oraya girmek için kimsye yol yok ki!” (36-9). *Koyup ‘akluñı nefsiñe uymağıl / Gözüñ göre cānuñ oda atmağıl* “Akınlı bırakıp (da) nefsiñe uyma; gözün görürken (bile bile) canını ateşe atma!” (9-2). *Ara yërde çok geçmedin rûzigār / Bir oğul toğurdu yine nev-bahār* “Aradan çok zaman geçmeden Nev-bahâr, yine bir oğlan doğurdu” (253-5). *Çü teğri onarup onat düşe yël / Varur illere aşmadın tağ u bil* “Eğer Tanrı, (işlerini) doğrultup, işi rast giderse dağ ve yamaç aşmadan (rahat bir şekilde) illere ulaşır” (200-13). *Êrişdiler on günde yun şārına / Revān girdiler güymedin yarına* “On günde Yun

şehrine eriştiler; hemen (oraya) girdiler yarını beklemeden” (315-9). *Çörek yavşurun kızmış iken tenür* “Tandır kızmışken (sıcakken) çöreği yapıştırın (işleri zamanında yapın!)” (205-2). *Başılurken ayahlar altında ol / Nite buldı başlaruñ üstine yol* “O, ayaklar altında ezilirken nasıl (da) başların üstünde yol buldu (çok saygı duyulur birisi oldu?)” (305-9). *Başa key olasın gerek katı saş / Gelem tizcegez olıcaş ittifāk* “Benim için çok dikkatli olmalısın; ittifak olunca (anlaşılmca) hemencecik gelirim!” (155-4). *Okur dün ü gün aña tesbîh mevc / Deniz üzre oynayıcak fevc fevc* “Dalga(lar), denizin üzeride bölük bölük oynayınca gece gündüz O’na tespih ederler (O’nu zikrederler)” (3-8). *Bugün neyler ise yarın göre ol / Cezāsın gıricegez gūra ol* “O, bugün ne yaparsa yarın mezara girince (ölünce) cezasını görecektir!” (19-1). *İşidecegez kardaşınuñ sözün / İşitdi aña nolduğın anşuzın* “Kardeşinin sözünü işitince; ne olduğunu anşızın işitti” (172-2). *Gide gide tūfān şārın gördi / Varınca aña kendözün yordı* “Gide gide Tufan şehrine vardı; oraya varınca (da) kendisini yordu” (272-12). *Şarardı güneş kızarınca şafak / Kızuñ kalmış idi cānından ramak* “Şafak kızarınca güneş sarardı; kızın canından ramak kalmıştı (ölümüne ramak kalmıştı)” (236-9). *Tur örü bu endişeden geçelim / Kılup zevk yeyelim içelim* “Ayağa kalk, bu endişeden geçelim; zevk edip yiyip içelim!” (38-11).

3.8.4.2. İsim ve Fiil Unsuru Arasına Başka Unsurun Girmesi

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Elüme güneş dünle girmiş iken / Kişi görmedüğünü görmüş iken* “Güneş gece vakti elime girmişken, kişi(nin) görmediğini görmüşken...” (163-7). *Dēdi bunda sen düşeli çoḥ mıdur / Daḥı işüñ ü yoldaşuñ yoḥ mıdur* “Sen buraya geleli çok mudur ve eşin ile yoldaşın yok mudur? dedi” (266-1). *Seni ben görince yēdüm guşsa çoḥ / Çü gördüm eger öleven kayḡu yoḥ* “Ben, seni görünce çok üzüldüm; (seni) gördüğüm için artık ölsem de gam yemem!” (310-12). *Vērünj etmek anca ki aç olmasun / İnen daḥı acıḡuban ölmesün* “Ölmeyeceği kadar ekmek verin; çok acıkıp ölmesin!” (250-5).

3.8.5. Zarf-Fiil Grubunda Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

3.8.5.1. “-ınca” Zaman Bildiren Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunun, Edata Doğrudan Bağlanması

Bugün, söz konusu zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu edata bağlanırken “-e kadar, -e değin, -e dek” vs. şekilde yönelme hâli eki alarak bağlanmasına karşın, SN’de bir yerde bunun herhangi bir ek almadan bağlandığı görülmektedir. Şöyle ki: *‘Kalan kavmi hoş hey dèyince degin / Tağıtdı vü dèrşürdi kendü ögin* “Kalan kavmi sadece hey deyinceye kadar (bir anda) dağıttı ve kendi aklını topladı (kendine geldi)” (154-13).

3.8.5.2. “-Up” Bağlama Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubunda “-Up” Ekinin, “-mAdAn” Zarf-Fiil Eki Anlamında Kullanılması

Bu kullanıma şu örnekte rastlanmaktadır: *Süheylün ben yüzün görmeyüp ölem / Kayu bundan ayruhsı yoh kim nolam* “(Eğer) ben, Süheyl’in yüzünü görmeden ölürsem bundan başka kaygı yok ki (ben) ne olayım?” (230-10).

3.8.9. Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

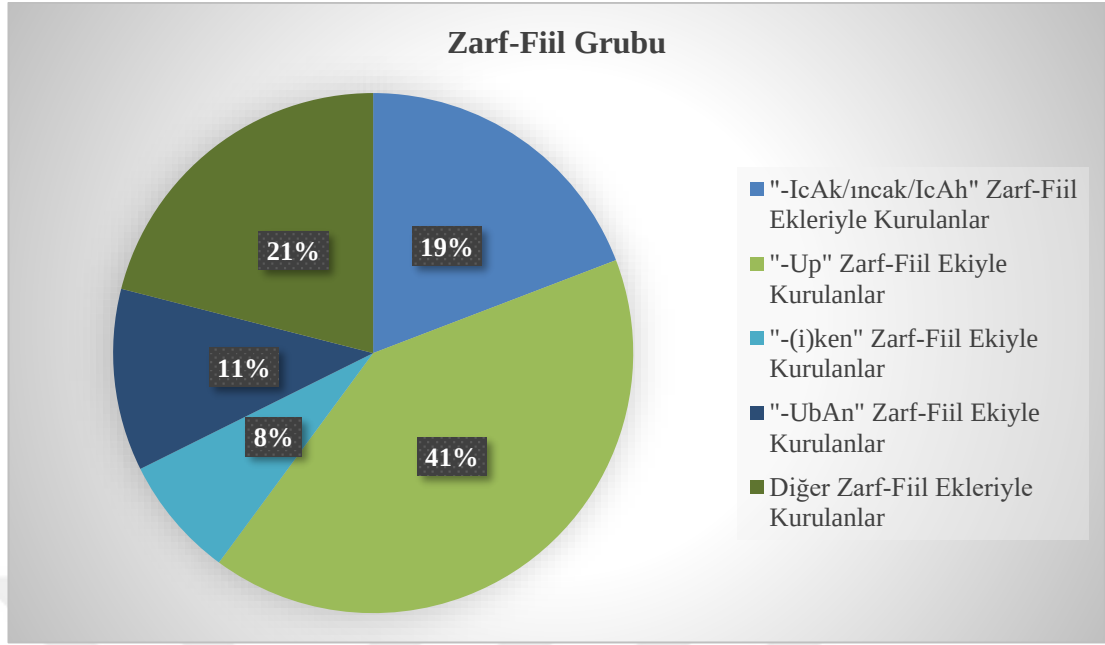
Zarf-fiil grubu 982 kullanımlık bir sayıya sahiptir ve bu sayıyla SN’de orta sayılabilecek bir kullanıma sahiptir denebilir. Aşağıdaki tablolarda ve şekillerde bu grubun sayısal ve yüzdelik oranları detaylı bir şekilde verilmiştir. Şöyle ki:

Tablo 1.12. Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı
Zarf-Fiil Grubu	982	%2.52	%4.05	%52.10

Tablo 1.12.1. Çeşitli Zarf-Fiil Grubuyla Kurulmuş Zarf-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Zarf-Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı
“-İncAk/- IcAk/-ıcah” Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Zarf- Fiil Grubu	188	%0.48	%0.78	%19.14	%9.97
“-Up” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu	401	%1.03	%1.65	%40.84	%21.27
“(i)ken Zarf- Fiil Ekiyle Kurulan Zarf- Fiil Grubu	74	%0.19	%0.31	%7.54	%3.93
“-UbAn Zarf- Fiil Ekiyle Kurulan Zarf- Fiil Grubu	111	%0.03	%0.46	%11.30	%5.88
Diğer Eklerle Kurulanlar	208	%0.53	%0.86	%21.18	%11.03

Şekil 12. Zarf-Fiil Eklerinin Toplam Zarf-Fiil Grubuna Yüzdelik Oranı

3.9. İsim-Fiil Grubu

İsim-fiil grubu, mastar ekleriyle (-mAk, -mA, -Iş) meydana getirilen kelime gruplarına verilen addır. Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde isim-fiil grubu için kılış adı grubu terimini kullanmış ve bunların kılış adları (-mAk, -mA, -Iş / -Uş, -IcI / -UcU vb. eklerle kurulan isim) ile kurulan ve yargı bildirmeyen kelime grupları olduğunu ifade etmiştir (2017: 176).

3.9.1. Yapısına Göre İsim-Fiil Grubu

SN'de isim fiil grubu sayısı toplamda 291'dir; bunların çoğunu, hatta neredeyse tamamını “-mağ / -mek” isim-fiil ekiyle kurulanlar oluşturmaktadır; SN'de “-mağ / -mek” isim-fiil ekiyle kurulan isim fiil grubu sayısı 288'dir.

3.9.1.1. “-ış” Ekiyle Kurulanlar

Bu isim-fiil ekiyle kurulan isim-fiil grubu sayısı 2'dir: *Çü maşırıkda ııdı zengi dişi / Habeş dutdı mağrib şaru kaçışı* “Maşırıkta zenci dişi ııyınca (gece olmaya başlayınca) Habeş, mağribe doğru (olan) kaçışı (çıkışı) tuttu” (237-9). *Bunun iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm* “Bugün (var) oluşum bunun sayesinde; istesem de istemesem de eşim (arkadaşım) oldu” (256-8).

3.9.1.2. “-mağ / -mek” Kurulanlar

Bu isim-fiil ekiyle kurulan isim-fiil grubu sayısı yukarıda da ifade edildiği üzere 288’dir: *Dilerven icāzet ola ben kula / Ki varmağičün çñe* girem yola “Dilerim (ki) icazet olsun ben kula ki Çin’e varmak için yola gireyim” (48-5). *Çeri ili beklemek içün olur* “Ordu, ili gözetmek (korumak) için olur” (64-29. *Bizüm ile olmağičün ser-be-ser / Vezîrini tañla vëribiyiser* “Bizimle baş başa olmak için vezirini sabahtan gönderecek” (65-9). *Tamāmet gelenler ile görışür / Bu kez hñu düzmek içün dürişür* “Bütün gelenlerle görüşür; bu kez sofrta kurmak için uğraşır” (77-2). *Ève ève tırdı bezendi gërü / İşin düzmek içün düzendi gërü* “Aceyleyle kalktı, tekrar süslendi; işini yapmak için tekrar (kendisini) düzeltti” (108-39. *Şu bir görmek ile kapıldı gönül* “Şu bir (kez) görmekle gönül kapıldı” (46-12). *Bir işitmek ile aña vërdi cān / Süheyl idi gönli içinde hemān* “Bir (kez) görmekle ona can verdi; gönlü(nün) içinde(ki) daima Süheyl’di” (76-39. *Başa oldu vācib tamām eylemek / Eger māni ‘ olmazısa devr-i felek* “Eğer felek (bana) mani olmazsa bunu tamam etmek, bana vacip oldu” (25-9). *Aña kim dëmişdür çalap arşlanum / Degül anı ögmek benüm oranum* “Ona ki Allah arslanım demiştir; onu övmek benim haddime değil” (13-4). *Ki sağlık bağışlaya fırsat vëre / Tamām eylemeklige ruhşat vëre* “...Ki sağlık bağışlasın, fırsat versin; tamam eylemek için izin versin” (26-11). *Sevindi şu bahduğına nev-bahār / Dëdi kim bu yār olmağa key yarar* “Nev-bahâr, (onun) şu bakışına sevindi; dedi ki bu, yâr olmak için çok yarar (uygundur)!” (103-15). *Cihān tozı içindedür halk gark / Başarımaz eylemege kimse fark* “Halk, dünya tozunun içine dalmıştır (dünyalıklarla meşguldür); (bunu) fark etmeği (ise) kimse başaramaz” (19-2). *Anuñ tapusından ne gönül ile / Revā göreyidüm gönilmek yola* “Onun huzurundan hangi gönül ile, yola gitmeyi reva göreydim?” (314-3). *Aru tohmdan aru biter tahıl / Ögüt vërmege kimseye olma bahıl* “Arı tohumdan arı tahıl biter; kimseye öğüt vermek için cimri olma!” (23-6).

3.9.1.3. “-ma” Ekiyle Kurulanlar

Bu isim-fiil ekiyle kurulan isim-fiil grubu sayısı 1’dir. Örneği şudur: *Gëce gündüz işleridür ağlamağ / Şağal saç yolma yumağ yumağ* “(Onların) işleri, gece gündüz ağlamak; yumak yumak saç sakal yolmadır (dövünüp feryat etmedir)” (324-13).

3.9.2. İsim Unsuru, Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre İsim-Fiil Grubu

3.9.2.1. İsim Unsuru, Tek Kelimeden Oluşan İsim-Fiil Grubu

3.9.2.1.1. İsim Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Anuñ tapusından ne gönül ile / Revā göreйдüm gönilmek yola “Onun huzurundan hangi gönül ile, yola gitmeyi reva göreydim?” (314-3). *Aru toħmdan aru biter tahıl / Ögüt vërmege* kimseye olma bahıl “Arı tohumdan arı tahıl biter; kimseye öğüt vermek için cimri olma” (23-6). *Çü ma şūka kan dökmege diş biler / İşi evvel oldur ki yüze güler* “Maşuk (olan), kan dökmek için diş biler; işi, önce şudur ki yüze güler” (104-39). *Süheyl anı görmeklige döymeye* “Süheyl, onu görmeye dayanamaz” (117-11). *Nite boş komağa yarar aslanı* “Aslanı boş (serbest) bırakmak nasıl uygun olur?” (187-6). *Ol uyhu arasında yaş dökdi çoħ / Düş içinde şu içmek aşşısı yoh* “O, uyku esnasında çok yaş döktü; düş içinde su içmenin faydası yok(tur)!” (193-10). *Kişi süci içmek oħtın öher / Gönül hoşluğile içerse siner* “Kişi, içki içme zamanını bekler, gönül hoşluğu ile içerse (o içki) siner” (308-14). *Bunuñ iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldı işüm* “Bugün (var) oluşum bunun sayesinde; istesem de istemesem de eşim (arkadaşım) oldu” (256-8).

3.9.2.1.2. İsim Unsuru, Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Bana oldı vācib tamām eylemek / Eger māni ‘olmazısa devr-i felek “Eğer felek (bana) manî olmazsa bunu tamam etmek, bana vacip oldu” (25-9). *Ki sağlık bağışlaya furşat vère / Tamām eylemeklige ruħşat vère* “...Ki sağlık bağışlasın, fırsat versin; tamam eylemek için izin versin!” (26-11). *Sevindi şu bahduğına nev-bahār / Dedi kim bu yār olmağa key yarar* “Nev-bahâr, (onun) şu bakışına sevindi; dedi ki bu, yâr olmak için çok yarar (uygundur)!” (103-15). *Cihān tozı içindedür halk ğark / Başarımaz eylemege kimse fark* “Halk, dünya tozunun içine dalmıştır (dünyalıklarla meşguldür); (bunu) fark etmeyi (ise) kimse başaramaz” (19-2).

3.9.2.2. İsim Unsuru, Kelime Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu

3.9.2.2.1. İsim Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Ilandan ağulu durur ol kişi / Ki kendözün incitmek ola işi “İşi, kendisini incitmek olan kişi, yılandan (daha) zehirlidir” (18-10). *Horūs ölse oħtsuz ne olur işi /*

Revādur şoloḥdem kesilmek başı “Horoz, zamansız ölse işi ne olur? O anda başı kesilmek revadır” (121-15). *Dēdi bağla bēlün sōzūn açmağa / Bahāne getürme turup kaçmağa* “Dedi: Sözünü açmaya bel bağla; kalkıp kaçmak için bahane getirme!” (322-9). *Anı anḍum aḡladuḡum ol idi / Yüzin görmege ḡasretüm bol idi* “Onu hatırladım, ağlamam(ın sebebi) oydu; yüzünü görmek için hasretim boldu” (327-7). *Yaratdı seni kulluḡın étmege / Degül ḡāfilin gelmege gitmege* “(Allah) seni kulluḡunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmen için değil!” (9-1). *Ya ününḡ gireydi kulaḡuma / Dilemezvenin gitmek odaḡuma* “...Ya (da) sesin kulaḡıma girseydi çadırıma gitmeyi istemezdim” (128-2).

3.9.2.2.2. Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan isim-fiil grubunda isim-fiil (matar) eki, birleşik fiil grubuna eklenmiştir; dolayısıyla birleşik fiil grubu aynı zamanda bir isim-diil grubu olarak da kullanılmıştır.

1. İsim + Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Yaratdı seni kulluḡın étmege / Degül ḡāfilin gelmege gitmege* “(Allah) seni kulluḡunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmen için değil!” (9-1).

3.9.2.2.3. İsim Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Dēdi otur uş toḡrusın söylegil / Sōzūn toḡrusın söylemege egil* “Dedi: Otur, doğrusunu söyle; sözün doğrusunu söylemeye meylet!” (265-13).

3.9.2.2.4. İsim Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşanlar

Meger ol ki aşlinda ola neseb / Dürişe kazaḡmağa ‘ilm ü edeb “Meğer (sadece) aslında nesep olan (kimse), ilim ve edep kazanmak için uğraşır” (24-12).

3.9.2.2.5. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanımın fazla bir örneği yoktur. Şu örneği veriyoruz: *Bu tedbire bir çāre étmek gerek / Atam tuymadın yola gitmek gerek* “Bu tedbire bir çare etmek gerek; babam duymadan yola gitmek gerek!” (254-3).

3.9.2.2.6. İsim Unsuru, Edat Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, “sarı” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan isim-fiil grubunun örneği şudur: *Çü maşırıkda ıdı zengî dişi / Habeş dutdı mağrib şaru kaçışı* “Maşırıkta zenci dişi ıdıyınca (gece olmaya başlayınca) Habeş, mağribe doğru (olan) kaçışı (çıkışı) tuttu” (237-9).

3.9.2.2.7. İsim Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşan İsim-Fiil Grubu

1. İsim Unsuru, Aynen Tekrar Grubundan Oluşanlar

Géce gündüz işleridür ağlamak / Şakal saç yolmağ yumağ yumağ “(Onların) işleri, gece gündüz ağlamak; yumak yumak saç sakal yolmadır (dövünüp feryat etmedir)” (324-13).

3.9.3. Cümlede Kullanımına Göre İsim-Fiil Grubu

3.9.3.1. Cümlede Özne Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu

3.9.3.1.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Şu kimse ki tapusunda ehl ola / Sözi eylemek ‘arz inen sehl ola “Şu kimse ki hizmetinde ehil (birisi) olsa (ona) sözü arzetmek çok kolay olur” (20-10). *Bana oldu vâcib tamâm eylemek / Eger mâni‘ olmazsa devr-i felek* “Eğer felek (bana) mani olmazsa bunu tamam etmek, bana vacip oldu” (25-9). *Yigitlik yolunda reva mı ola / Yolumdan çıkarmağ u girmek yola* “Yigitlik yolunda (hususunda), yolumdan çıkarmak ve yola girmek reva olur mu?” (134-5). *Elünden gelür dedüğün eylemek / Bilürem ne hâcet durur demek* “Biliyorum; elinden gelir dediğini yapmak; demeye ne gerek (var)?” (293-10). *Gün olur taş a doğınursa ayak / Elümden gelür anda baş oynamağ* “Gün olur (da) taş a değerse ayak (en ufak bir zarar gelirse) elimden gelir baş oynamak (canımı tehlikeye atmak)” (296-7).

3.9.3.1.2. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Ger incitmiş olsan düzeltmek gerek / Peşimân olup tevbe etmek gerek “Eğer (birisini) incitmiş olsan düzeltmek gerek; pişman olup (da) tövbe etmek gerek” (9-7). *Aña kim demişdür çalap arşlanum / Degül anı ögmek benüm oranum* “Ona ki Allah arslanım demiştir; onu övmek benim haddim değil!” (13-4). *Kıyās eyle ki hâli anuñ nola / Bu ‘ışk işi demek geñezdür dile* “Kıyas et ki onun hâli nasıl olur? Bu aşk işini

demek dile kolaydır” (119-15). *Horūs ötse ohtsuz ne olur işi / Revādur şoloḥdem kesilmek başı* “Horoz, zamansız ötse işi ne olur? O anda başı kesilmek revadır (uygundur)” (121-15). *Ki bizi koyup gidesiz ey sere / Degül maşlahat varmağ ayruḥ ile* “...Ki ey ahmak(lar) bizi bırakıp gidersiniz; başka ile varmak (doğru) iş değildir!” (137-15).

3.9.3.1.3. Edat Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Grubun isim unsuru Türkçe bir kelimedenden oluşmuş ve grup, cümlede özne olarak kullanılmıştır. Örneği şudur: *Bunuḡ iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm* “Bugün (var) oluşum bunun sayesinde; istesem de istemesem de eşim (arkadaşım) oldu” (256-8).

3.9.3.2. Yüklem Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu

Eger görmege gelse anı kişi / Divāra yönin dönmek idi işi “Eğer (bir) kişi onu görmeye gelse; (onun) işi yönünü duvara (doğru) dönmektir” (49-10). *Dönüben vezîr eydür ey pâdişāh / Anı gitmege komamaḥdur günāh* “Vezîr, dönüp ey padişah, onu gitmeye koymamaktır günah, der” (50-14). *Senüḡ dostuḡ oğlı durur bu kişi / Ululara êrmekdür anuḡ işi* “Bu kişi, senin dostunun oğludur; işi, ululara ulaşmaktır” (56-8). *İşitdüm gelince bize bu kişi / Uluları toylamağimiş işi* “İşittim (ki) bu kişi bize gelince işi, ululara ziyafet vermekmiş!” (74-13). *Benüm hoşluḡum seni görmekdedür / Hemîşe öḡüdüḡe girmekdedür* “Benim hoşluḡum, seni görmekte; daima öḡüdünü tutmaktadır!” (352-5).

3.9.3.3. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu

Cümlede yer tamlayıcısı olarak görülen isim-fiil grubunun örneği şudur: *Biraz sehlrek tutmağa başladı / Velî ol budaḥ ki tutdı aşladı* “Biraz daha kolay tutmaya başladı” (25-3).

3.9.3.4. Zarf-Tamlayıcısı Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu

Grup, cümlede zarf olarak kullanılmıştır. Bu kullanımda isim fiil grubu, her ne kadar yönelme, ayrılma hâli eki almış olsa bile, özellikle cümleye kattığı “-mek için, -mekle” anlamından dolayı zarf olarak ele alınmalıdır.

3.9.3.4.1. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Yanından hiç ayrılmadı cebre'ıl / Ki müştak idi anı görmege bunca yıl “Cebrail, bunca yıl(dır) onu görmek için özlem duyduğundan (O’nun) yanından hiç ayrılmadı” (12-6). *Gönüldi ol arada kodı anı / Neler gördüğün dèmege dil kanı* “Yöneldi, orada bıraktı onu; neler gördüğünü demek için dil nerede (dilim varmaz onun demeye!)” (12-13).

3.9.3.4.2. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Çü düzüldi yarah yola girmege / Gelür oğlu atasını görmege “Hazırlıklar yapıldı yola girmek için; oğlu, gelir babasını görmeye” (54-13). *Eger ‘âşık olursa şâh-ı erdevân / Bulur tamlara urmağa nerdüban* “Eğer Erdevan şahı âşık olursa dama vurmak için (çıkmaq) içi merdiven bulur” (102-7). *Çü ‘ışkuñ kişi anlaya kıymetin / Anı sürmege bağlaya himmetin* “Kişi, aşkın kıymetini anlarsa onu sürdürmek için (ona) bağlar himmetini” (131-129). *Heyhât yine lutf édüben teñri ta ‘âlâ / Yâruma erişmege beni diri kıoya mı* “Yazık, yüce Tanrı, yine luftedip beni yârime kavuşmak için (hayatta) bırakır mı?” (190-3). *Yaratdı seni kulluğun étmege / Degül gâfilin gelmege gitmege* “(Allah) seni kulluğunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmen için değil!” (9-1). *Aru toħmdan aru biter tahıl / Ögüt vèrmege kimseye olma bahîl* “Arı tohumdan arı tahıl biter; kimseye öğüt vermek için cimri olma!” (23-6). *Çü maşırıkda ışıdı zengî dişi / Habeş dutdı mağrib şaru kaçışı* “Maşırıkta zenci dişi ışıyınca (gece olmaya başlayınca) Habeş, mağribe doğru (olan) kaçışı (çıkışı) tuttu” (237-9).

3.9.3.5. Cümlede Nesne Olarak Kullanılan İsim-Fiil Grubu

3.9.3.5.1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Meger gèrü kopuz ünin işide / Süheylî gözetmekligi iş éde “Meğer tekrar kopuz sesini işitse Süheylî’i görmeyi (kendisine) iş edinsin!” (102-15). Bu örnekte fiil unsuru yönelme hâli eki almasına rağmen grup, cümlede nesne konumundadır: *Bıraħmadı ašlâ nažar tãma ol / Dilerdi bıraħmağa kuş dama ol* “Asla dama bakmadı o; dama kuş bırakmak isterdi” (109-7). *Süheyl eydür uş böyle yüksek tãma / Kemend almayup ağmağı kim uma* “Süheyl, böyle (bir) yüksek dama kement almadan çıkmayı kim umar? der” (115-7). *Ya ünün gireydi kulağuma / Dilemezvenin gitmek odağuma* “Ya (da) sesin kulağıma girseydi çadırıma gitmeyi istemezdim!” (128-2). *Severdi kan*

ağlamağı naleyi “Kan ağlamayı, inlemeyi severdi” (147-10). *Revā görmey* indi *telef eylemek* “Telef etmeyi reva görmeyin” (303-7).

3.9.4. İsim-Fiil Grubunun Diğer Özellikleri

3.9.4.1. İsim-Fiil Grubunda, İsim ve Fiil Unsurunun Yer Değiştirmesi

Ya ünün gireydi kulağuma / Dilemezvenin gitmek odağuma “Ya (da) sesin kulağıma girseydi çadırıma gitmeyi istemezdim” (128-2). *Dilerven icāzet ola ben kula / Ki varmağıçün çine girem yola* “Dilerim (ki) icazet olsun ben kula ki Çin’e varmak için yola gireyim” (48-5). *Çeri ili beklemek için olur* “Ordu, ili gözetmek (koruyup kollamak) için olur” (64-29). *Bizüm ile olmağıçün ser-be-ser / Vezîrini tañla veribiyiser* “Bizimle baş başa olmak için vezirini sabahtan gönderecek” (65-9). *Cihān tozu içindedür halk gark / Başarımaz eylemege kimse fark* “Halk, dünya tozunun içine dalmıştır (dünyalıklarla meşguldür); (bun) fark etmeyi (ise) kimse başaramaz” (19-2). *Bunı dedüm olmadı çün ittifāk / Ki düzmege eyleye tizcek yarağ* “Bunu dedim, ittifak (bir birlik) olmadı ki hazırlık yapmak için acele etsin” (24-9). *Eger görmege gelse anı kişi / Divāra yönin dönmek idi işi* “Eğer (bir) kişi onu görmeye gelse (onun) işi, yönünü duvara doğru dönmekti (arkasını dönmekti, ilgilenmemekti)” (49-9). *Baṇa ne yaraşurdu içmek süci / Velî şımadum söz götürdüm güci* “Bana ne (de) yakışırdu içki içmek; ama sözümde durdum zorluğa katlandım” (80-8). *Varup aṇa aṇmış ola ol seni / Hem ister ola görmege yol seni* “Ona gidip seni anmış olmalı; hem (de) seni görmek için fırsat istiyor olmalı” (94-12). *Utuzmaya hiç oynayuban oyun / Komaya dökilmege yüzi şuyın* “Oyun oynayıp (da) hiç kaybetmesin; yüz suyunun dökülmesine izin vermesin!” (332-10).

3.9.4.2. İsim-Fiil Grubunda, İsim ve Fiil Unsurunun Arasına Başka Bir Unsurun Girmesi

Bu kullanımın örneği şudur: *Tamāmet şaruṇ kavmi hep geldiler / Sarāya çü girmege yol buldılar* “Şehir halkının hepsi geldiler; saraya girmek için yol /(fırsat) buldular” (93-39).

3.9.4.3. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması

Baş oynamağun çah günidür bugün / Baṇa kaçmak ölmekdür ölmek düğün “Baş(la) oynamanın (canının tehlikeye atmanın) tam günüdür bugün; bana kaçmak

ölmek; ölmek (ise) kaçmaktır bugün” (181-7). *Ëtdi hem aña çok dürlü hulk eyledi / Kerem êtmegün şartı hem eyledi* “...Etti, hem ona çok türlü (türlü) iyi davranışlarda bulundu; kerem etmenin şartı (da) zaten öyleydi” (280-1).

3.9.4.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturması

Ol uyhu arasında yaş dökdi çoğ / Düş içinde şu içmek aşısı yoh “O, uyku esnasında çok yaş döktü; düş içinde su içmenin faydası yok(tur)” (193-10). *Kişi süci içmek ohtun öner / Göñül hoşluğile içerse siner* “Kişi, içki içme zamanını bekler, gönül hoşluğu ile içerse (o içki) siner” (308-14).

3.9.4.5. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması

3.9.4.5.1. “-(i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması

Dilerven icāzet ola ben kula / Ki varmağičün çîne girem yola “Dilerim (ki) icazet olsun ben kula ki Çin’e varmak için yola gireyim” (48-5). *Çeri ili beklemek içün olur* “Ordu, ili gözetmek (kollamak) için olur” (64-29). *Bizüm ile olmağüçün ser-be-ser / Vezîrini tañla vëribiyiser* “Bizimle baş başa olmak için vezirini sabahtan gönderecek” (65-9). *Tamāmet gelenler ile görüşür / Bu kez hūnı düzmek içün dürişür* “Gelenlerle tamamen görüşür; bu kez sofrayı kurmak için uğraşır” (77-2). *Ëve éve tırdı bezendi gëri / İşin düzmek içün düzendi gëri* “Aceleyle kalktı, tekrar süslendi; işini yapmak için tekrar (kendisini) düzeltti” (108-39).

3.9.4.5.2. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması

Bu kullanım için örnek şudur: *Şu bir görmek ile kapıldı göñül* “Şu bir (kez) görmekle gönül kapıldı” (46-12). *Bir işitmek ile aña vërdi cān / Süheyl idi göñli içinde hemān* “Bir (kez) görmekle ona can verdi; gönlü(nün) içinde(ki) daima Süheyl’di” (76-39).

3.9.4.6. Deyimden Oluşması / Deyim Oluşturması

Gün olup tokınursa taş ayağ / Elümden gelür anda baş oynamak “Gün olur (da) ayak taş değerse (en ufak bir zarar gelirse) (o zaman) baş(la) oynamak (canını tehlikeye atmak) elimden gelir” (296-7). *Benüm hoşluğum seni görmekdedür / Hemîşe öğüdünge girmekdedür* “Benim hoşluğum (mutluluğum, huzurum), seni görmekte;

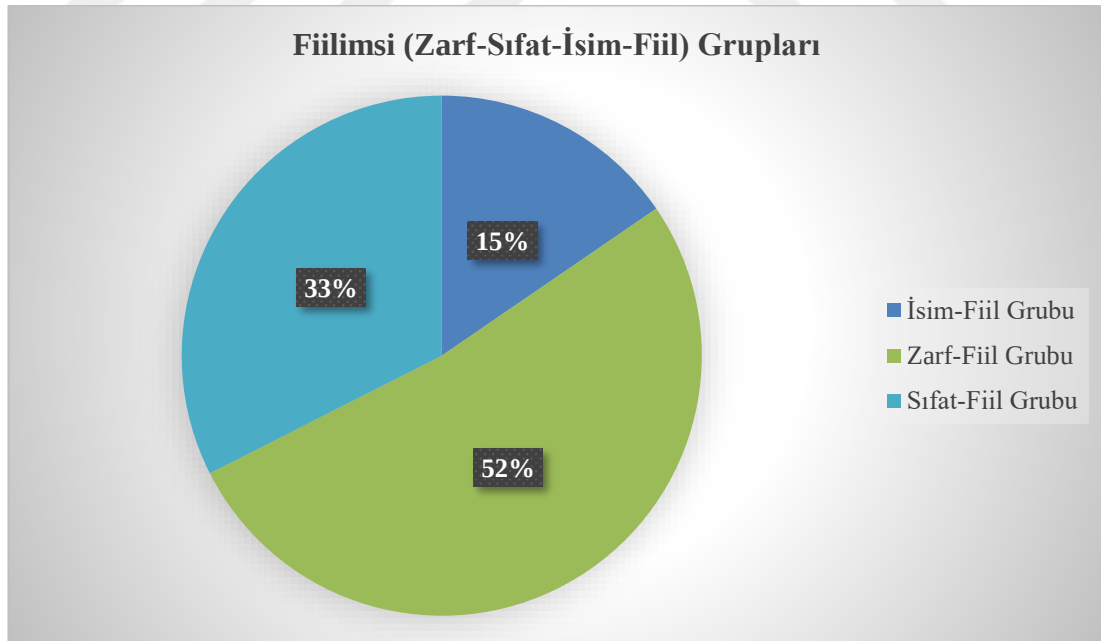
daima ögüdüne uymaktadır” (352-5). *Çü ma şūka kan dökmege diş biler* “Maşuk, kan dökmek için diş bileyince...” (104-3). *Nite boş komağa yarar aslanı* “Aslanı boş (serbest) bırakmak nasıl uygun olur?” (187-6). *Baş oynamağuş çah günidür bugün / Bana kaçmak ölmekdür ölmek düğün* “Baş(la) oynamanın (canını tehlikeye atmanın) tam günüdür bugün; bana kaçmak ölmek; ölmek (ise) kaçmaktır bugün” (181-7).

3.9.6. İsim-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

İsim-fiil grubu SN’de 291’lik kullanım sayısı ile az sayılabilecek kelime gruplarından; bu verileri tablo ile gösteriyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1.13. İsim-Fiil Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı
İsim-Fiil Grubu	291	%0.75	%1.20	%15.44

Şekil 13. Zarf-Fiil, Sıfat-Fiil ve İsim-Fil Gruplarının Toplam Fiilimsi Gruplarına Yüzdelik Oranı

3.10. Tekrar Grupları

Tekrar grubu, “bir nesneyi, bir oluş ve kılışı karşılamak üzere; aynı, yakın ya da zıt anlamlı ve eşit görevli iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu”dur (Korkmaz, 2017: 226). Tekrar grubu, “anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması”dır (Korkmaz, 2017: 78). “Anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması veya bu işlem sonucu ortaya çıkan sözcük grubu”na tekrar grubu denir (Hengirmen, 2009: 2008). “Aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır” (Ergin, 2012: 377). Tekrar grubunda diğer birçok kelime grubunun aksine asıl unsur-yardımcı unsur ayrımı olmaz; grubu meydana getiren unsurlar fonksiyon, görev ve şekil yönünden birbirine eşit olur. Tekrarların başlıca 1. kuvvetlendirme, 2. çokluk, 3. devamlılık, 4. anlamı çoğaltma, 5. anlatımı kolaylaştırma, 6. anlamı pekiştirme gibi işlevleri vardır (Ergin, 2012: 377; Hatiboğlu, 1972: 91-93). “İkileme aslında bir psikoloji ve müzik olayıdır. Türkçede, ikileme, şiire, düzyazıya, anlatıma, güç, aydınlık katan, güzellik ve ahenk sağlayan, ancak bazı ozan ve yazarlarca sezilmiş bir sırdır” (Hatiboğlu, 1972: 52). SN’de toplamda 1312 tekrar grubu tespit edilmiştir; bunlardan 828’lik kullanımıyla eş ve yakın anlamlı tekrar grubu ilk sırada yer almakta; pekiştirmeli tekrar grubu ise 41 defa kullanımıyla son sırada yer almaktadır. SN’de tekrar grupları, 1. Anlam, Yapı ve Kuruluş Bakımından Tekrar Grupları. 2. Kelime Türü Bakımından Tekrar Grupları ana başlıkları altında ele alınmıştır. İlk ana başlık altında, aynen tekrar grubu, eş ve yakın anlamlı tekrar grubu, zıt anlamlı tekrar grubu ve pekiştirmeli tekrar grubu alt başlıkları, özellikleriyle beraber; ikinci ana başlık altına ise isimden, sıfattan, ünlemden, zarftan, zamirden ve fiilden oluşan tekrar grupları alt başlıkları ele alınmıştır. Şöyle ki:

3.10.1. Anlam, Yapı ve Kuruluş Bakımından Tekrar Grupları

Bu başlık altında tekrar gruplarının, anlam özellikleri (aynı anlam mı, zıt anlam mı ya da eş ve yakın anlam mı olduğu) yapı özellikleri (pekiştirmeli tekrar gruplarının yapısal özellikleri) ile kuruluşlarındaki özellikler dikkate alınmıştır.

3.10.1.1. Aynen Tekrar Grubu

Aynen tekrar grupları adından da anlaşılacağı üzere bir kelimenin değişmeden tekrar edilmesiyle meydana gelmesiyle meydana gelen kelime gruplarıdır; SN’de 208 tane aynen tekrar grubu tespit edilmiştir. Özellikleri örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir.

3.10.1.1.1. Yapısına Göre Aynen Tekrar Grubu

Tutar yeryüzin dürlü dürlü çiçek / Dökülür gèrü mevsimi geçicek “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; mevsimi geçince (ise) tekrar dökülür” (7-6). *Bölük bölük ü şaf şaf u cavk cavk / Ferişteler andan bulurlardı zevk* “Bölük bölük, grup grup ve küme küme melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Bu suda gerek kim genümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* “Bu suda rahatlıkla yıkanmam gerek; nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Çü erişdi şakā-hāneye ol şūreti / Görüp eyledi āh katı katı* “Meyhaneye ulaşıncı o resmi görüp şiddetli (bir) ah eyledi (ah çekti)” (272-13). *Ağacdān inüp gitdi yine yola / İnen qorhuban gitdi yile yile* “Ağaçtan inip yine yol(un)a gitti; çok korkarak koşa koşa gitti” (272-5). *Bulara bağışladı şāh-ı yemen / Kızıl altun akça vü tümen tümen / Katar ile katır taviiyle at* “Yemen şahı, bunlara kızıl altın ve akçe; binlerce katar ile katır, bir dizi at bağışladı” (351-2/3). *Kime şundı ol yēyesi bir ayaḥ / Ki aḡu içürmedi çanaḥ çanaḥ* “O, kime yiyecek sundu bir kadeh (ile) ki (sonunda) (ona) çanak çanak zehir içirmedi?” (178-8).

3.10.1.1.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubuyla Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu

3.10.1.1.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu

1. Her İki Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Bölük bölük ü şaf şaf u cavk cavk / Ferişteler andan bulurlardı zevk “Bölük bölük, grup grup ve küme küme melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Cevābında eydür qanı ‘aql u rāy / Ki dēvşüreven nēdeyim vāy vāy* “Cevabında; toplayacak akıl ve fikir nerede, vay vay, der” (82-13). *İşitdi nakḳāş aḡladı zār zār / Cevāb ēyle vērđi ki ēy şehriyār* “Nakkaş, işitti (ve) zar zar ağladı; cevap şöyle verdi ki ey şehriyar...” (184-6). *Ṭuranlar ulu kiçi yoḡsul u bay / Anuḡ çün aḡlaşdılar hāy hāy* “(Orada) duran küçük büyük, yoksul ve zenginler, onun için hay hay (diye) ağlaştılar” (332-39). *Benüm*

vāķi ‘am çok durur şorma hîç / Hikāyetlerüm var iñen pîç pîç “Benim başıma gelenler çoktur, hiç sorma; çok karışık hikâyelerim (yaşadıklarım) var” (273-9). *Bunı dēdi ağladı zār u zār / Turuban eve girdi ol şehriyar* “O şehriyar, bunu deyip zar zar ağladı; kalkıp eve girdi” (53-7).

2. Her İki Unsuru, Türkçe Kelimeden Oluşanlar

Tutar yeryüzin dürlü dürlü çiçek / Dökilür gērü mevsimi geçicek “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; mevsimi geçince (ise) tekrar dökülür” (7-6). *Bölük bölük ü şaf şaf u cavķ cavķ / Ferišteher andan bulurlardı zevķ* “Bölük bölük, grup grup ve küme küme melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Bu suda gerek kim genümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* “Bu suda rahatlıkla yıkanmam gerek; nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Çü erişdi şakā-hāneye ol şüreti / Görüp eyledi āh katu katu* “Meyhaneye ulaşıncı o resmi görüp şiddetli (bir) ah eyledi” (272-13). *Ağacdan inüp gitdi yine yola / İñen korhuban gitdi yile yile* “Ağaçtan inip yine yol(un)a gitti; çok korkarak koşa koşa gitti” (272-5). *Bulara bağışladı şāh-ı yemen / Kızıl altun akça vü tümen tümen / Katar ile katır tavıyile at* “Yemen şahı, bunlara kızıl altın ve akçe; binlerce katar ile katır, bir dizi at bağışladı” (351-2/3). *Kime şundı ol yēyesi bir ayaķ / Ki aķu içürmedi çanaķ çanaķ* “O, kime yiyecek sundu bir kadeh (ile) ki (sonunda) (ona) çanak çanak zehir içirmedi?” (178-8). *Oraķunı bilseñ saña yēg idi / Koca koca ister yigid yigidi* “Haddini bilsen senin için iyiydi; yaşlı yaşlıyı ister, yiğit (genç) (ise) yiğidi (ister)” (274-10). *Bunı dēdi aldı süci kıldı nūş / İçe içe çünkim başı oldu hoş* “Bunu dedi, aldı (kadehi) içki içti; içe içe başı hoş oldu (sarhoş oldu)” (86-9). *Şora şora varur bir araya* “Sora sora bir yere varır” (89-4). *Gērü tahta ağdı otursı süheyl / Kopuzın az az çalmağa ētdi meyl* “Süheyl, tekrar tahta çıktı, oturdu; kopuzunu yavaş yavaş çalmaya meyletti” (95-9). *Çü ol kız yüzünji göre bir kez in / Göñül vère saña azın azın* “O kız, (senin) yüzünü bir kez görünce (seninle karşılaşınca) yavaş yavaş sana gönül verecek” (97-11). *Örü tırdı vü geydi hep tonların / Ārāyişlerin düzdi birin birin* “Ayağa kalktı ve bütün elbiselerini giydi; süslerini birer birer takındı” (103-6). *Ėve Ėve tırdı bezendi gērü / İşin düzmek için düzendi gērü* “Aceyle ayağa kalktı, tekrar süslendi; işini halletmek için kendisini tekrar topladı” (108-3).

3.10.1.1.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu

1. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımda *biri biri* şekli sık kullanılmıştır. Tek örnek veriyoruz: *Yeri vü göği güneşi vü ayı / Düzetdi biri birisinden eyi* “Yeri, göğü güneşi ve ayı, birbirinden iyi düzenledi” (5-3).

2. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan aynen tekrar grubunda *tekar* grubu *biri biri* kelimelerinden edat unsuruysa *ile* edatından oluşmaktadır. Bazı örnekler şunlardır: *Süheyl anı ol anı içdiler / Biri birisiyle hoş geçdiler* “Süheyl onun için, o (da) Süheyl için (içki) içtiler; birbirleriyle hoş geçindiler” (120-2). *Talaşmazdı biri biriyle horûs* “Horozlar birbiriyle dalaşmazdı” (301-13). *Biri birinüz ile biñ yaşañuz / İrah senden ol göz ki ola yavuz* “Birbirinizle bin (yıl) yaşayın; kötü olan göz, uzak olsun senden” (353-2).

3. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Şu halka halka anıñ zülfî kim suda gördüm / ‘Aceb ola mıdı kısmet ki kollaruma şaram “Suda gördüğüm, şu halka halka saçları, kollarıma sarmak kısmet olsa (buna) şaşılır mıydı?” (98-12). *Gêrû düzdiler süci vü nuql u cām / Yarahladılar dürlü dürlü ta ‘ām* “Tekrar içki, meze ve kadeh dizdiler; türlü türü yemek hazırladılar” (127-7). *Bulınur öküş dürlü dürlü yemiş* “Bulunur çok türlü türlü yemiş” (218-8).). *Bu suda gerek kim genümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* “Bu suda rahatlıkla yıkanmam gerek; nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Kıza dürlü dürlü du ‘ā kıldı ol / Dağı ol yigide ki gösterdi yol* “O, kıza türlü türlü dua etti ve o yigide (de) yol gösterdi” (233-11). *Benüm vākı ‘am çok durur şorma hîç / Hikâyetlerüm var inen pîç pîç* “Benim başıma gelenler çoktur, hiç sorma; çok karışık hikâyelerim (yaşadıklarım) var!” (273-9). *Çeriler yasadukda koşun koşun / Kolay yer bulıcağ vêrürdük düşün* “Saf saf çeriler(i) düzenlediğimizde, kolay yer bulunca (orada) konaklardık” (285-159).

4. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan aynen *terkar* grubuna şu örneği veriyoruz: *Girişdi biri birine zevk edüp / Biri birinüñ hatırın güdüp* “Birbirinin gönlünü hoş tutup sarmaş dolaş oldular” (121-7).

5. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan aynen tekrar grubunda tamlayan unsurun *biri biri* kelimelerinden oluştuğu görülmektedir: ***Biri birimüz göğlini şoralum / Süciyle kayguları sürelüm*** “Birbirimizin gönlünü (hatırını) soralım; içkiyle kaygıları def edelim” (282-14). ***Oturup gèrû étdiler ‘ıyş u zevk / Biri biri boynuna kolları tavk*** “Oturup, kollarını birbirinin boynuna dolayıp tekrar yiyip içtiler (eğlendiler)” (231-4). ***Kabûl etdi sözini fâriğ olup / İkisi biri birin elini alup*** “Kabul etti (onun) sözünü rahat olup; ikisi birbirinin elini tutup...” (293-15). ***Ganîmet bil anı ki bir niçe gün / Biri birimüz şöhetidür düğün*** “Ganimet bil onu ki bir nice gün birbirimizin sohbeti düğün(dür) (düğün gibidir)” (22-2).

6. Kısaltma Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturan Aynen Tekrar Grubu

a. Ayrılma Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: ***Sevinü sevinü güle oynayı / Kılınca biri birisinden eyü*** “Sevine sevine güle oynaya; yaradılışı (tabiatı) birbirinden iyi...” (108-59). ***Belâ çekdün inilemegil yeter / Ki çok var bela biri birinden beter*** “Bela çektin, inleme (artık) yeter ki çok bela var (ki) birbirinden beter(dir)!” (276-9).

b. Yönelme Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan aynen tekrar grubu için örnek şudur: ***Yoldaş oldur ki hem-dem muvâfık ola / Biri birine hâli lâıyık ola*** “Yoldaş odur ki arkadaşlıkları uygun olsun; hal(ler)i birbirine layık olsun” (305-10).

7. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bir ol kaldıydı ki hak hazretin / Göze göz göre isteye devletin “Bi o kaldı ki Hak hazretlerini göz göze görürken istesin devletini” (12-1). ***Gezersiz bâzîrgân tonına girüp / İşinüz budur ilden ile varup*** “İşiniz budur (ki) bezîrgân elbisesini giyip ilden ile digip gezersiniz” (316-1). ***Hem ağlar iken yirmürü yirmürü / Becid and içdi eyitdi gèrû*** “Hem yalvara yalvara ağlarken hemen ant içti, tekrar söyledi (ki)...” (177-12). ***Az az saçuban tatlu suyu hoş / Taramağ gerek zülf ü gisüyü hoş*** “Tatlı suyu hoş(ça), az az saçarak saçı taramak gerek” (218-2). ***Kişi kim öküz bigi çoh çoh yeyüp / Murâdı yüzün görmeye uyıyup*** “Öküz gibi çok çok yiyip (de) (bir) uyuyup bir kimse

muradı(nın) yüzünü görmez (muradına ermez)” (223-7). *Erüñ aşşısı çok çok olıcak* “Erin faydası çok çok olunca...” (361-7).

8. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Yüze yüz tırıışmaqlığı isterem / Nite yā bigi arhamı gösterem “Yüz yüze duruşmak (mücadele etmek) isterim; nasıl (olur da) yay gibi arkamı gösteririm (kaçar giderim)!” (181-14).

9. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Çırahdan gözikürdi nêtdükleri / Gelip biri birine gittükleri “Ne yaptıkları çıraktan görülürdü; birbirine gelip gittikler (görülürdü)” (63-4). *Gülen kas kas ağladı ühü ühü* “Kas kas gülen (birisi) (sonradan) ühü ühü (diye) ağladı” (366-14).

3.10.1.1.3. Cümlede Kullanımına Göre Aynen Tekrar Grubu

Aynen tekrar grubu, çeşitli çekim ekleri alark cümlelerin bazı öğelerini oluşturabilir. Cümlede kullanılışı aşağıdaki gibidir.

1. Cümlede Yüklem Olarak Kullanılan Aynen Tekrar Grubu

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Ḳamu işleri yêrlü yêrinedür* “Bütün işleri, yerli yerindedir” (7-7). *Yatur idi bî- ‘aql u bî-ḥûş rāy / İşi ağlamakdı sözi vāy vāy* “Akılsız ve fikirsiz (kendinden geçmiş bir hâlde) yatıyordu; işi ağlamak, söz vay vay (demek) idi” (100-13). *Dêdi olduğumca cihānda diri / Ḳan ağlarsam yêridür yêri* “Dedi (ki) (ben) dünyada hayatta olduğumca kan ağlarsam yeridir yeri” (321-8).

2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılan Aynen Tekrar Grubu

Aynen tekrar grubunun nesne olarak kullanımı için bazı örnekler şunlardır: *Süheyl-i yemen şāha karşı varur / Gêrû çünki biri birini görür* “Süheyl, şaha karşı varır; tekrar birbirlerini görünce...” (87-6). *Biri birini ḳuçdılar öpdiler / Sanasın yanar oda şu sepdiler* “Birbirini kucakladılar, öptüler; sanki yanar ateşe su serptiler” (124-8).

3. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılan Aynen Tekrar Grubu

Biri birisine ṭolaşmış idi / Bir ucdan bir uca ulaşmış idi “Birbirine dolaşmıştı; bir uçtan bir uca ulaşmıştı” (34-12). *Ṭolup gözleri indi yaş yüzine / İçin söyledi kendü kendözine* “Gözleri dolup yaş yüzüne indi; kendi kendisine gizlice söyledi” (35-10). *Beni çünki teṭri aṇa vêriser / Biri birimüzden tēz ayırısar* “Tanrı, beni ona verince

birbirimizden çabuk ayıracak” (60-5). *Şaruñ kavmi anı işidüp meger / Biri birine kılurlar haber* “Şehrin halkı meğer onu işitip birbirine haber ederler” (90-10). *Gönülden gönüle ahi yol olur / Hemîn ışık sermayesi ol olur* “(Ey kardeş) gönülden gönüle yol olur; aşkın sermayesi daima odur” (94-13). *Biri birisinden kaçır yad bigi* “Birbirlerinden yabancı(lar) gibi kaçır(lar)” (216-2). *Biri birine beñzemez her biri* “Hiçbiri birbirine benzemez” (228-5). *Biri birimüze uyuşmaz idük / Yëyesi bile yeyişmez idük* “Birbirimizle uyuşmazdık; (hatta) (birlikte) yemek bile yemezdik” (241-12). *Kişi kendö kendözüne anşuzın / Anuñ bigi iş eder bilüsüzün* “Kişi, kendi kendisine anşızın, bilgisizce onun gibi iş eder” (270-1).

4. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılan Aynen Tekrar Grubu

Aynen tekrar grubuna, cümlede en fazla zarf olarak rastlanmaktadır: *Cihānı geze cümle ucdan uca* “Dünyayı tamamıyla uçtan uca gezsın” (56-10). *Bunu dëdi aldı süci kıldı nüş / İçe içe çünkim başı oldı hoş* “Bunu dedi, (kadehi) aldı (içki) içti; içe içe başı hoş oldu (sarhoş oldu)” (86-9). *Şora şora varur bir araya ol* “O, sora sora bir araya (yere) varır” (89-4). *Çü ol kız yüzüñi göre bir kezın / Gönül vëre saña azın azın* “O kız, (senin) yüzünü bir kez görünce sana yavaş yavaş gönül verir” (97-11). *Sücücük iç az az yırla hezin* “İçki az az iç, gamlı (şarkı) söyle!” (106-12). *Ëve ëve turdı bezendi gërü / İşin düzenmek için döndi gërü* “Koşa koş (aceleyle) ayağa kalktı, tekrar süslendi; işini düzeltmek için geri döndü” (108-3). *Hemān lahza çözdı bölük saçların / Kemend eyleyüp atdı birin birin* “Hemen (o) anda bölük (olan) saçlarını çözdü; kement hâline getirip bir bir aşağı sarkıttı” (115-129). *İki gözün öpdı vü aldı elin / Güle güle tutdı saray yolın* “İki gözünü öptü ve elini tuttu; güle güle saray yolunu tuttu” (117-6). *Ki oñşayudur gönlini eglegil / Bu bendin yana azın azın bir egil* “...Ki taltif et, gönlünü egle (rahatla); bu benden yana yavaş yavaş bir meylet (eğil hele!)” (117-14). *Pes andan yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz* “Ondan sonra (da) yüzünü yavaş yavaş açardı; bir anda bin türlü naz ederdi” (118-1). *Gërü korha korha vü çoğa çoğa / Karañuda vardı ol aracuğa* “Tekrar korka korka ve çömele çömele karanlıkta vardı o aracığa” (124-4). *Gërü vaktümi buldum uma uma / Yügürüp gelüp ağmış idüm tama* “Tekrar vaktimi buldum uma uma; koşarak gelip çıkmıştım dama” (125-13). *Nişān eyle uz uz u az az kaz / Kılavuz kolay olıcağ uça kaz* “Ustaca nişan eyle (yer belirle) ve az az kaz; kılavuz kolay olunca kaz (bile) uçar!” (130-3).

Açup gözini zār u zār inledi / Atası ol inledügin dinledi “Gözünü açıp (kendisine gelip) zar zar inledi; babası, (onun) o inlemesini dinledi” (37-11).

5. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılan Aynen Tekrar Grubu

Bu kullanımda iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak değerlendirildiğinde tekrar grubunun nesne; müstakil olarak değerlendirildiğindeyse bir cümle dışı unsur olduğu görülmektedir. Bu kullanımın birkaç örneği vardır: *Çün işitdi adını dēdi vāy / ‘Aceb kaçan ėrem aña hāy hāy* “(Onun) adını işitince vay, ne zaman ulaşacağım ona hay hay, dedi” (46-15). *Cevābında eydür kıanı ‘aql u rāy / Ki dēvşüreven nēdeyīm vāy vāy* “Cevabında; toplayacak akıl ve fikir nerede, ne yapayım vay vay, der” (82-13).

3.10.1.1.4. Çeşitli Eklerle Kullanımına Aynen Tekrar Grubu

Aynen tekrar grubunda grubu oluşturan unsurlar bazen çeşitli ekler alır. Bu eklerden sık olarak kullanılanı, “-dAn ve -A” çekim ekleridir.

1. “-dAn ... -A” Çekim Eklerini Alan Aynen Tekrar Grubu

Bu şekilde kurulan aynen tekrar grubu, cümlede bir “sınırlandırma, başlangıç ve bitiş” işlevine sahip olur: *Hikāyet hemān ma ‘nī nite dōne / ‘İbāret girürse tondan tona* “Hikāye (ve) mana hemen nasıl döner (tercüme edilir)? İbare şekilden şekile girerse” (24-6). *Biri birisine tolaşmış idi / Bir ucdan bir uca ulaşmış idi* “Birbirisine dolaşmıştı; bir uçtan bir uca ulaşmıştı” (34-12). *Cihānı geze cümle ucdan uca / Tamāmet ne kim var aşag u yüce* “Dünyayı aşağıda yukarıda ne varsa hepsini baştan başa gezsin” (56-10). *Bu işi baña ko vū sen fāriğ ol / Göñülden göñüle olur ahiri yol* “Bu işi bana bırak ve sen rahat ol; gönülden gönüle sonuçta yol olur!” (112-12). *Melikzāde tutdı naqqāşuñ sözün / Dērişdürdi günden güne kendözin* “Melikzade, Nakkaş’ın sözünü tuttu; (böylece) günden güne kendisini toparladı” (47-3). *Döküp mālī halkı mufti ētdügin / Bu yeng ile ilden ile gitdügin* “Malı döküp (harcayıp) halkı itaat altına aldığını; bu şekilde (de) ilden ile gittiğini...” (185-7). *Ķanat yaydı tāvūs kāfdan kāfa* “Tavus (kuşu) kanadını Kaf(dağın)’dan Kaf(dağın)’a yaydı” (237-11). *Dün ü gün adaya sürerler idi / Adadan adaya sorarlar idi* “Gece gündüz adaya (doğru gemi) sürerlerdi; adadan adaya sorarlardı” (315-5). *Cühūdı buyurdi ki bir ağaca / Tutup şardılar katı uçdan uca* “Buyurdu ki Cühūd’u tutup sert (bir şekilde) ağaca uçtan uca bağladılar” (336-6). *Revādur düşer ise dilden dile / Ķayıfdur eger vara unıdıla* “Dilden dile düşerse (bu ona) revadır; (ancak eğer) varıp unutulursa (da) yazıktır!” (354-14).

2. Diğer Çekim Eklerini Karışık Alan Aynen Tekrar Grubu

Grubun her iki unsuru da vasıta hâli ekinden oluşmaktadır: *Örü tırdı vü geydi hep tonların / Ārāyışlerin düzdi **birin birin*** “Ayağa kalktı ve elbiselerini(n) hepsini giydi; süslerini bir bir takındı” (103-6).

Grubun ilk unsuru şart ekinden; ikinci unsuru ise istek ekinden oluşmaktadır: *Çü oğlanı nakkâş getürdi dile / Atası dedi ne **dilerseñ dile*** “Nakkaş, oğlanı dile getirince (konuşturunca) babası, (Nakkaş’a) ne dilerseñ dile, dedi” (45-9).

Grubun her iki unsuru da yönelme hâli ekinden oluşmaktadır: ***Göze göze** uş anı gördüm ki görünürdi hayāl / Nikāb içinde yüzi nitekim bulutda hilāl* “(O, önceden) hayal (olarak) görünürdü, (şimdi ise) gözle işte onu gördüm; nikap içinde(ki) yüzü sanki bulutta(ki) hilal(dir)” (101-29).

3.10.1.1.4.3. İlk veya Son Unsuru Yalın Hâlli Olanlar veya Çekim Eki Alan Aynen Tekrar Grubu

1. İlk Unsuru Çekim Eki Alan İkinci Unsuru Yalın Hâlli Olan Aynen Tekrar Grubu

Grubun ilk unsuru çekim ekli (yönelme hâli); ikinci unsuru ise yalın hâlde olur. Bu kullanım, cümleye “karşılıklılık” işlevi katar: *Bir ol kaldıydı ki hak hazretin / **Göze göz** göre isteye devletin* “Bir (sadece) o kaldı ki göze göz Hak hazretini görsün (ve O’ndan) devletini istesin)” (12-1). *Kıyās eylegil niçe göyne özi / **Yüze yüz** işitse kişi ol sözi* “(Şimdi) kıyas et (ki) kişi, o sözü yüz yüze işitirse içi nasıl yanar?” (134-9). *Çerilere uğrar isem tırışam / **Başa baş** dürişem u urışam* “Ordulara uğrarsam duruşayım (karşılarında durayım)); başa baş mücadele edip (onlarla) vuruşayım!” (158-10). ***Yüze yüz** tırışmaklığı isterem / Nite yā bigi arhamı gösterem* “Yüze yüz durşmaklığı (mücadele etmeyi) isterim; nasıl (olur da) yay gibi arkamı gösteririm (arkamı dönüp de kaçırım)?” (181-14). *Ki olur ise düşmeni biñ kişi / **Yüze yüz** edimeyeler ol işi* “...Ki (eğer) düşmanı bin kişi olsa (bile) yüz yüze (iken) o işi yapamazlar!” (270-2).

2. İlk Unsuru Yalın Hâlli Olanlar İkinci Unsuru Çekim Eki Alanlar

Grubun ilk unsuru yalın hâlde; ikinci unsuru ise çekim ekli olur: *Şu resm ile **kalb kalbe** erişdiler* “Şu şekilde kalp kalbe eriştiler” (171-11). *Deniz çokdi şu şanmağıl kan idi / Sünü **yêr yêrin** dikilü mercan idi* “Deniz çöktü, (denizdekini) su sanma (o,

aslında) kan idi; (içindeki) dikili mercan (ise) yerli yerinde mızrak idi” (172-8). *Kişi kendü kendözine anşuzın / Anuş bigi iş éder bilüsüzün* “Kişi, kendi kendisine anşuzın onun gibi (bir) iş yapar bilgisizce!” (270-19).

3.10.1.1.4.4. Yapım ve Çekim Eklerini Karışık Alan Aynen Tekrar Grubu

Grubun ilk unsuru yapım ekli; ikinci unsuru ise çekim ekli olur: *Bu kâmusını niçe yaratdı gör / Ki her nesneyi yêrlü yêrinde kôr* “Bu hepsini nasıl yarattı gör ki her nesneyi yerli yerinde bırakır” (5-5). *Kâmu işleri yêrlü yêrinedür* “Bütün işleri yerli yerindedir” (7-7).

3.10.1.1.5. Diğer Aynen Tekrar Grupları

3.10.1.5.1. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Oluşan Aynen Tekrar Grubu

Bu kullanım için belirtisiz isim tamlamasının aynen tekrar grubundan oluşması da diyebiliriz. Vecihe Hatiboğlu bu kullanım için tamlama biçiminde ikileme terimini kullanmıştır (1972: 29). Örnekleri şunlardır: *Dêdi êy cānum cānı iki gözüm / Ayağuş tozudur bu kara yüzüm* “Ey canım(ın) canı, iki gözüm, bu kara yüzüm ayağının tozudur! dedi” (134-12). *Dêdi êy cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi* “Ey canım(ın) canı, usta (maharetli) kişi, sen(in) bu işlediğin işi (yaptığını) kim işler (yapar)! dedi” (218-14).

3.10.1.2. Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

Zıt anlamlı tekrar grubu, adından da anlaşılacağı üzere anlamca birbirine zıt olan kelimelerin bir araya gelip oluşturdukları kelime grubudur; SN’de zıt anlamlı tekrar grubu sayısı 235’tir. Özellikleri örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir.

3.10.1.2.1. Yapısına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

Yā rab bilürsin benim sırrımı / Şağıncımı vü hayrumı şerrümi “Ya Rab, (sen) benim sırrımı, düşüncemi; hayrımı şerrimi bilirsin!” (149-8). *Dilerdi ki birliğini bildüre / Yêri gögi* ‘ilmiyle taldura “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmiyle doldursun” (6-10). *Ki her nesnede eyüyi yavuzu / Bile çünkü ‘aql ola kılavuzu* “Akıl kılavuzu olduğu için her şeyde (olan) iyiyi kötüyü bilir” (6-13). *Yaratdı seni kulluğın étmege / Degül gâfilin gelmege gitmege* “(O,) seni kulluğunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmeye değil” (9-1). *Ger olmayaydı bu gök yêr / Yaradılmayaydı çalap böyle dër* “Eğer (O) olmasaydı bu gök (ve) yer yaratılmazdı, Allah, böyle der” (11-

10). **Yada bilişe** eylemeyen **kılnıç** / **Olur bilişe yad yada gülünç** “Yabancıya tanıdığa (iyi) tavır göstermeyen (kimse,) tanıdığa yabancı; yabancıya (karşı ise) gülünç olur (gülünç duruma düşer)” (15-3). **Bil arada dün gün güzâfin degül** / **Dikenler cefâsını çekdügi gül** “Bil (ki) arada gece gündüz gülün, dikenlerin cefasını çekmesi boşuna değil” (15-5). **Sarâyda buyurdu baña bir oda / Gêce gündüz** oluram ol arada “Sarayda bana bir oda buyurdu; gece gündüz orada oturayım” (42-12). **Şorar kendü lafzıyıla şâh anja / Hikâyet nitedüğün önden şoña** “Şah, hikâyenin nasıl olduğunu, kendi (bildiği) dilde baştan sona ona sorar” (44-1). **Bilün bu şâh-zâdemüz kiçiden / Eyü hulk gördi ulu kiçiden** “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten (beri) büyük (ve) küçük (herkesten) iyi muamele gördü” (50-4). **Şağa şola kullar dutarlar qarâr / Kimi türk kimi rûm kimi tatar** “Kullar sağa sola koşuştururlar; kimi Türk kimi Rum kimi Tatar” (65-13). **Ger olmayaydı bu gök yêr / Yaradılmayaydı çalap böyle dêr** “Eğer (O) olmasaydı bu gök (ve) yer yaratılmazdı, Allah, böyle der” (11-10). **Gêrû tîzcek atına atlandı ol / İki dün gün açlığa katlandı ol** “Tekrar, çabucak atına bindi o; iki gece gündüz açlığa katlandı” (190-10).

3.10.1.2.2. Unsurların Tek Kelime veya Kelime Grubundan Oluşmasına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

3.10.1.2.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

1. Her İki Unsuru, Türkçe Kelimeden Oluşanlar

Dilerdi ki birliğini bildüre / Yêri göği ‘ilmiyle toldura “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmiyle doldursun” (6-10). **Ki her nesnede eyüyi yavuzu / Bile çünkü ‘akl ola kulavuzı** “Akıl kılavuzu olduğu için her şeyde (olan) iyiyi kötüyü bilir” (6-13). **Yaratdı seni kulluğın êtmege / Degül gâfilin gelmege gitmege** “(O,) seni kulluğunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmeye değil!” (9-1). **Ger olmayaydı bu gök yêr / Yaradılmayaydı çalap böyle dêr** “Eğer (O) olmasaydı bu gök (ve) yer yaratılmazdı, Allah, böyle der” (11-10). **Yada bilişe** eylemeyen **kılnıç** / **Olur bilişe yad yada gülünç** “Yabancıya tanıdığa (iyi) tavır göstermeyen (kimse,) tanıdığa yabancı; yabancıya (karşı ise) gülünç olur (gülünç duruma düşer)” (15-3). **Bil arada dün gün güzâfin degül / Dikenler cefâsını çekdügi gül** “Bil (ki) arada gece gündüz gülün, dikenlerin cefasını çekmesi boşuna değil” (15-5). **Sarâyda buyurdu baña bir oda / Gêce gündüz** oluram ol arada “Sarayda bana bir oda buyurdu; gece gündüz orada oturayım” (42-12). **Şorar kendü lafzıyıla şâh anja / Hikâyet nitedüğün önden şoña** “Şah, hikâyenin nasıl

olduğunu, kendi (bildiği) dilde baştan sona ona sorar” (44-1). *Bilün bu şāh-zādemüz kiçiden / Eyü hulk gördi ulu kiçiden* “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten (beri) büyük (ve) küçük (herkesten) iyi muamele gördü” (50-4). *Şağa şola kullar dutarlar karār / Kimi türk kimi rüm kimi tatar* “Kullar sağa sola koşuştururlar; kimi Türk kimi Rum kimi Tatar” (65-13). *Niçe göyneven yaşdan u kurudan / Nitekim kebāb oddan u kordan* (375-8).

2. İlk Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Er ‘avret ne kim şāruñ içinde var / Kamu geldiler eyle kim nev-bahār “Erkek kadın (her) kim şehrin içinde varsa Nev-bahār gibi hepsi geldi” (93-4).

3. Her İki Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Bu kullanıma yukarıdakilere nispeten oldukça sık rastlanır: *Meger kavmün añduñ ilün ü şāruñ / Hem olayidi anda hayruñ şerün* “Meğer kavmini, ilini ve şehrini andın; hem orada olaydı hayrın şerrin!” (133-14). *Dédiler bilünüz ki biz kamumuz / Ulu kiçi vü hāşumuz ‘āmumuz / Kul olduñ size vü yüz döndürmezüz* “Dediler: Biliniz ki büyük küçük ve ileri gelen, sıradan halkımız, size kul olduk ve yüz çevirmeyiz!” (335-3/4). *Ki her bir ‘amel bakıcağ çep ü rast / Çü nefse muhālif düşe ola rast* “Sağdan soldan (nereeden) bakınca her bir amel (eğer) nefse muhalif düşerse doğru olur” (22-13). *Yā rab bilürsin benüm sırrımı / Şağincumu vü hayrumı şerrümi* “Ya Rab, bilirsin benim sırrımı, düşüncemi, hayrımı ve şerrimi!” (149-8). *Demezven ki çāpükven ger yozam / Za if ü kavî alnuğ u ‘ācizem* (150-4).

4. İlk Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Bu kullanıma oldukça az rastlanır. Örneği şudur: *Meger yanılıp étmiş ola bir iş / Ki anı begenmeye yad u biliş* “Meğer yanılıp bir iş yapmış ola ki yabancı tanıdık (kimseler) onu beğenmesin” (175-1).

3.10.1.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

1. Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Ger olmayaydı bu gök yēr / Yaradılmayaydı çalap böyle dēr “Eğer (O) olmasaydı bu gök (ve) yer yaratılmazdı, Allah, böyle der” (11-10). *Ki şarp işi gevez kılan ol durur / Kamu derde dermān vëren ol durur* “...Ki zor işleri kolay eden, bütün dertlere derman veren O’dur” (44-15). *Gērü tızcek atına atlandı ol / İki dün gün açlığa katlandı ol* “Tekrar, çabucak atına bindi o; iki gece gündüz açlığa katlandı” (190-10).

Güher incü altun saçu saçdılar / Yedi dün ü gün yediler içdiler “Mücevher, altın, saçı saçtılar; yedi gece (yedi) gündüz yediler içtiler (eğlendiler)” (30-15). *İki dün ü gün gitdi uyımadı / Hemîn güşsa ayruḥ ta ‘ām yemedi* “İki gece (iki) gündüz gitti, uyumadı; sadece gam yedi, başka bir şey yemedi” (227-2). *Ata bindi sürdi gērü nev-bahār / Giderdi yedi dün ü gün bî-ḳarār* “Nev-bahâr, tekrar ata bindi, sürdü; yedi gece (yedi) gündüz kararsız (bir hâlde) giderdi” (234-2). *Bu resm ile çün gitdi üç dün ü gün / Şusuzluḳdan açlıḳdan oldı zebûn* “Bu hâlde üç gece (üç) gündüz gidince susuzluktan, açlıktan zayıf düştü” (235-2). *İşitdi bilür kamu yoḥsul u bay / İki pâre bir demde olduḡın ay* “Ay(ın) bir anda iki parça olduğunu bütün yoksul zengin (kimseler) işitti, bilir” (10-5). *Delim pâdişāḥlar aṇa ḳul idi / Du ‘ācısı her bay u yoḥsul idi* “Bütün padişahlar ona köle (gibi) idi; duacısı her (bir) yoksul ve zengindi” (27-4).

2. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Ulu kiçi begler kamu geldiler / Bu işün arasında bile oldılar “Büyük küçük beyler hepsi geldiler; bu işin arasında oldular” (30-10).

3. Her İki Usnuru, İyelik Grubundan Oluşan Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

Eyü ata bindürdi ‘izzetledi / Oturuşu ṭuruşu ‘izzetle idi “İyi (bir) ata bindirdi, izzet sundu; oturuşu kalkışı izzetleydi” (68-11). *Meger ḳavmün aṇduḡ ilün ü şāruḡ / Hem olayidi anda ḥayruḡ şerün* “Meğer kavmini, ilini ve şehrini andın; hem orada olaydı hayrın şerrin” (133-14). *Gelişüm varışum bularuḡ ile / İḡen çoḡ var işüm bularuḡ ile* “Gelişim gidişim (ziyaretlerim) bunlarla(dır); bunlarla çok fazla işim var(dır)” (209-6). *Süheyle dēdi ēy benüm ḳardaşum / Ṭolupdur senün sevgün içüm ṭaşum* “Süheyl’e; ey benim kardeşim, içim dışım senin sevginle dolmuştur! dedi” (283-4). *Süheyl ile ḥoş olmuş idi başı / Daḡı ṭoldı ‘ışḳ ile içi vü ṭaşı* (87-3). *Yā rab bilürsin benüm sırrumı / Şaḡincumı vü ḥayrumı şerrümü* “Ya Rab, bilirsin benim sırrımı, düşüncemi, hayrımı şerrimi!” (149-8).

4. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Kişinün ne var ‘ışḳ üzerese gücin / Olur olmazuḡ çoḡ götürür gücin “Aşk, kişinin gücünü keserse (tüketirse) (bunda) ne var? (Aşk) olur olmazın gücünü çok götürür” (132-1).

5. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturan Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

Beni aña kim cānumuñ cānıdır / Yürecüğüümün derdi dermānıdır “Beni ansın ki (o,) canımın canıdır; yüreciğimin derdi(nin) dermanıdır” (196-12). *Yā rab bilürsin benüm sırrımı / Şağincumu vü hayrumı şerrümi* “Ya Rab, (sen) benim sırrımı, düşüncemi; hayrımı şerrimi bilirsin!” (149-8). *Cihānuñ görüpdür yazın u kışın / Başarıbilür pāzişāhlık işin* “Dünyanın yazını kışını görmüştür (tecrübe sahibidir); padişahlık işinin üstesinde gelir” (359-5). *Kamu kavmün uşağın u irisin / Kığırur imiş kendü her birisin* (59-5).

6. Vasıta Grubunun İlk Unsurunu Oluşturanlar

Bilürem sarāyı vü seni gören / Hem ola anuñla oturan fūran “Biliyorum sarayı ve seni gören (kimse) aynı zamanda onunla oturup kalkan (birisi) olmalı!” (94-11).

7. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bilüp bilmeyüp buşmağ olmaz eyü / Gerek sözi söyleyeler eyü “Bilip bilmeden kızmak iyi olmaz; sözü anlayarak demeli!” (174-9).

8. Sıfat-Fiil Grubunun Fiil Unsurunu Oluşturanlar

İşitdi şeh-i hāverān ağladı / Hem anda oturan fūran ağladı “Haveran şahı; işitti, ağladı; aynı zamanda orada oturan kalkan (herkes de) ağladı” (304-1). *Bayık bil ki dinlenmeye dünyede / Yarıymayan bilişe vü yada* “(Şunu) açık bil ki tanıdık ve yabancıya yaramayan (kimse) dünyada rahat bulamaz” (347-7).

9. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Ki her bir ‘amel bakıcağ cep ü rast / Çü nefse muhālif düşe ola rast “Sağdan soldan (her nereden olursa) bakınca her bir amel (eğer) nefse muhalif düşerse doğru olur” (22-13).

10. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Başından ayağa degindür ağız / Geçer çalḥkoyında yatuban deniz “Başından ayağ kadar (bir) ağızdır; geçer yüzükoyun yatarak deniz(i)” (200-8). *Biri birisinden kaçır yad gibi / Olmaz bular hîç er ‘avret gibi* “Bunlar, birbirinden yabancıymışçasına kaçır(lar); bunlar, erkek kadın (karı koca) gibi olamaz(lar)!” (216-2).

11. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Yine çün hâkınca nazar eyledi / İşin küllî zîr ü zeber eyledi “Yine hakkıyla bakınca işini bütünüyle altüst etti” (36-7).

3.10.1.2.3. Cümlede Kullanımına Göre Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

Zıt anlamlı tekrar grupları, aldıkları eklerle cümlelerin çeşitli öğelerini oluştururlar. Bunlar örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir. Şöyle ki:

1. Fiil Cümlesinde, Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Yada bilişe eylemeyen kılinç / Olur bilişe yad yada gülünç “Yabancıya tanıdığa (iyi) tavır göstermeyen (kimse,) tanıdığa yabancı; yabancıya (karşı ise) gülünç olur (gülünç duruma düşer)” (15-3). *Bilün bu şâh-zâdemüz kiçiden / Eyü hulk gördi ulu kiçiden* “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten (beri) büyük (ve) küçük (herkesten) iyi muamele gördü” (50-4). *Ne var uğrasa şovuğa ıssıya / Oğul ata sözün gerekmez şıya* “Ne var soğuğa sığağa uğrasa (maruz kalsa)? Oğul, baba sözünü tutmamazlık etmemeli!” (139-5). *Atası ısmarladı oğlın bize / Ki ıssıda sovuğda biraz geze* “Babası, oğlunu bize ısmarladı (emanet etti) ki (o) sıcakta soğukta biraz gezsın (diye)” (170-13). *Ulyıya kiçiye eyü söyledi / Siyâset düzüp katı ‘adl eyledi* “Büyüğe küçüğe iyi (sözler) söyledi; siyaset yapıp çok sıkı adalet uyguladı” (368-8).

2. Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılanlar

Alur şatar hiç anuñ şuçı yoh / Karavaş gerek vère bahâsını çoñ “Cariye alır satar onun hiç suçu yok(tur); (onun) pahasını çok vermek gerek” (208-10). *Ne var ger degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Aç ve yalın değilsem (bunda) ne var? Gelip giderim her yıl bu yoldan!” (209-5). *Ara yêrde şoñ uci yürüdi kılıç / Ne var yogîse güç yürüdi kılıç* “Ara yerde sonuçta kılıç yürüdü (kılıçlı savaş oldu); ne var yoksa kılıç(lar) zor yürüdü (işledi)” (241-13). *Doyunca seni görmedüm ey dirîğ / Oturmadum durmadum ey dirîğ* “Eyvah, seni doyunca görmedim; (seninle) oturup kalkmadım!” (365-1).

3.10.1.2.3.3. Zarf Olarak Kullanılan Zıt Anlamı Tekrar Grubu

1. İsim Cümlesinde, Zarf Olarak Kullanılanlar

Bil arada dün gün güzâfın degül / Dikenler cefâsını çekdügi gül “Bil (ki) arada gece gündüz gülün, dikenlerin cefasını çekmesi boşuna değil” (15-5). *Gêce gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karak* “Ağlamak, gece gündüz işiydi; kaş

yüzünü çatmıştı (morali bozuktu), (onlar) açılmazdı” (189-6). *Yemende sen idün ben çîndedüm / Dün ü gün sarâyumuz içindedüm* “Sen, Yemen’de; ben (ise) Çin’deydim; gece gündüz sarayımız(ın) içindeydim” (120-4). *Tena ‘um durur işümüz dün ü gün / Ki her bir günümüz olupdur düğün* “İşimiz, gece gündüz yiyip içmek (eğlenmek)tir ki her bir günümüz düğün (gibi) olmuştur” (135-4). *Elinde vü hükmüngeven dün ü gün* “Gece gündüz elinde ve hükmün altındayım” (215-6).

2. Fiil Cümlesinde, Zarf Olarak Kullanılanlar

Ki yèyüp içeydüm dünin günin / İşideyidüm bu kopuzın ünin “...Ki yiyip içeydim gece gündüz; bu kopuzun sesini işiteydim!” (36-2). *Ne güler ü ne oynar idi / Düni günü ‘ışk ile göyner idi* “Ne güler ne (de) oynardı; gece gündüz aşk içinde yanardı” (39-10). *Sarâyda buyurdu başa bir oda / Gece gündüz oluram ol arada* “Sarayda bana bir oda buurdu; gece gündüz orada oturayım” (42-12). *Şorar kendü lafzıyla şâh aña / Hikâyet nitedüğün önden şoña* “Şah, hikâyenin nasıl olduğunu, kendi (bildiği) dilde baştan sona ona sorar” (44-1). *Velikin ger olaydı bir hoşça kuş / Anuñ ile eglenedüm az öküş* “Ama eğer bi hoşça kuş olsaydı onunla az (ya da) çok eğleneydim” (219-4). *Ne var kişi çok fikir eyler ise / Bilüp bilmeyüp nesne söyler ise* “(Bir) kişi, çok düşünür, bilip bilmeyip bir şey söylerse (bunda) ne var (ki)?” (280-15). *Yigit kişisin degülsin koca / Yüri yügür eglene erte gece* “Yiğit (genç) kişisin, ihtiyar değilsin; sabah akşam yürü, koş; eğlenme!” (288-4). *Oğur dün ü gün aña tesbîh mevc / Deñiz üzre oynayıcak fevç fevç* “Dalga(lar), deniz üzerinde bölük bölük oynayınca (dalgalanınca) O’na gece gündüz tespih ederler (zikrederler)” (3-8). *Dün ü gün aña karşı oturalum / Aradan bu yok fikri götürelüm* “Gece gündüz ona karşı oturalım; bu olmayacak düşünceyi (ise) aradan kaldıralım” (39-1). *Yaz u kış yabānlarda koyun u kurt / Tutarlar idi aracuñda yurt* “Yabanlarda koyun ve kurt yaz kış o aracıkta (beraber) yurt tutarlardı (yaşarlardı)” (301-8). *Hemîn teñrimüz var hîç kimse yoñ / Ki bizüm için kayıra az u çoñ* “Sadece Tanrı’mız var (başka) kimse yok ki bizim için az çok kaygılsın!” (316-12).

3.10.1.2.2.3. Özne Olarak Kullanılan Zıt Anlamlı Tekrar Grubu

1. İsim Cümlesinde, Özne Olarak Kullanılanlar

Eyü ata bindürdi ‘izzetledi / Oturuşu tūruşu ‘izzetle idi “İyi (bir) ata bindirdi, izzet sundu; oturuşu kalkışı izzetleydi” (68-11). *Gelişüm varışum bularuñ ile / İñen çoñ var işüm bularuñ ile* “Gelişim gidişim (ziyaretlerim) bunlarla(dır); bunlarla çok

fazla işim var(dır)” (209-6). *Uyumuşdı ‘adlinden ili içi / Muft’ idi hükmine ulu kiçi* “İli(nin) içi adaleti sayesinde uyumuştı (rahattı); büyük küçük (herkes), (onun) hükmüne itaat etmişti” (241-4).

2. Fiil Cümlesinde, Özne Olarak Kullanılanlar

Yaya atlu kamu çıhup gördiler / İleyince ardınca yügürdiler “Yaya atlı (olan kimseler) hep çıkıp gördüler; önünce ve ardınca hızla gittiler” (90-12). *Gele ulu kiçi yohsul bay / Teferrüç kılalar kim oldur kolay* “Büyük küçük, yoksul zengin gelsinler; seyretsinler ki o kolaydır” (92-15). *Süheyle dèdi èy benim kardaşum / Tolupdur senün sevgün içüm taşum* “Süheyle; ey benim kardeşim, içim dışım senin sevginle dolmuştur! dedi” (283-4). *Anuñ korhusından ulu vü kiçi / Aradan götürmişler idi güci* “Büyük küçük (kim varsa) onun korkusuyla zorbalığa son vermişti” (301-5). *Turanlar ulu kiçi yohsul u bay / Anuñ için ağlaşdılar hāy hāy* (332-3).

4. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Ulu kiçi kamuı sağışladı / Dükeline toyınca bağışladı “(O,) büyük küçük, herkesi hesap etti; hepsine doyunca bağışladı” (85-1). *Ulu kiçi bay yohsulı toyladı / Bağışladı çün ‘âdeti eyledi* “Büyük küçük, zengin yoksulu toyladı (onlara ziyafet verdi); bağışladı; çünkü âdeti öyleydi” (85-1). *Cühüd’un elinden çün uçdı kuşu / İñen çok yügürdi iniş yokuşu* “Cühüd’un elinden kuşu uçunca (Cühüd, fırsatı kaçırınca) iniş yokuşu çok fazla koştu” (267-5). *Eyü yavuz ıssı şovuh şınadı / Bilür nicesi çıkarasın adı* “İyi kötü, sıcak soğuğu sınıadı (çok fazla tecrübe kazandı); adı(nı) nasıl çıkaracağını bilir” (359-6). *Yā rab bilürsin benim sırrımı / Şağincumu vü hayrumı şerrümi* “Ya Rab, (sen) benim sırrımı, düşüncemi; hayrımı şerrimi bilirsin!” (149-8). *Ulaşmamış iken dahı kāfa nün / Yaratdı cihānı eyledi dün ü gün* “Henüz kaf (harfî) nuna (nun harfine) ulaşmamışken (künfeyekün <ol der ve olur emri ortaya çıkmamışken) cihanı yarattı, gece ve gündüzü (var) eyledi” (4-5). *Uluyı vü kiçiyi kıldı ğanî / Dahı dèdi kim dileñüz anı* “Büyüğü küçüğü zengin etti; daha dedi ki dileyiniz onu” (28-5).

5. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar

Grup, cümle dışı unsur olarak kullanılır: *Ki taşra çıkun ulu kiçi / Şu resme ki halvet kala şār içi* “(Ey) büyük küçük (olan kimseler), dışarıya çıkın öyle ki şehir içi تنها kalsın” (73-13). *Çavuşlar çağırup dèdi bilün / Ulu kiçi benden agāh olun* “Çavuşlar, dedi: Bilin, (ey) büyük küçük (herkes), benden haberdar olun!” (369-9).

3.10.1.3. Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

Adından da anlaşılacağı üzere bu tekrar grubunu meydana getiren kelimeler, birbirleriyle yakın ya da eş anlamı olarak bir araya getirilmiştir; SN’de yukarıda da ifade ettiğimiz gibi en fazla kullanılan tekrar grubu 828’lik kullanım sayısı ile bu tekrar grubudur. Aşağıda söz konusu tekrar grubunun özellikleri, örnekleriyle birlikte verilmiştir. Şöyle ki:

3.10.1.3.1. Yapısına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

İşi ol idi kim gece olıcağ / Çü bilürdi yol u şokak u bucağ (157-5). *Döküldi süci vü kımız u boza / Ki her biri biğ ‘aql evini boza* “İçki, kımız ve boza döküldü (kadehlere boşaltıldı); her birisi bin akıl evini bozar (insanı sersemleştirir)” (140-7). *Sevinü sevinü güle oynayu / Kılınıcı birbirisinden eyü* “Sevine sevine, güle oynaya; yaradılışı birbirinden iyi...” (108-5). *Sözi dükedüp durdılar gittiler / Sevinü güvenü şükür êtdiler* “Sözü tamamlayıp, kalkıp gittiler; sevine güvene şükrettiler” (369-8). *Nite olmaya kimse ayın bayın / Ki bula karanjuda bengü şuyın* “(Bir) kimse karanlıkta bengi suyu bulunca nasıl (olur da) şaşırp kalmaz?” (126-2). *Ne kuzı ki aç kurt niçe kim kulağ / Turudup êde koyın alah bulağ* “Ne kuzusu! Aç kurt, kulak(larını) dikleyip koyunu (koyun sürüsünü) allak bullak eder!” (171-10). *İşitdi şāh oldı vü enjü yañu / Dêdi beslenüpdi kızum eyü* “Şah, işitti ve şaşırdı; dedi: Kızım iyi beslenmiştir!” (178-12). *Ne zehle kim zālīm êde güç basınç* “Zalim, hangi cüretle güç baskı eder!” (242-5). *Cühūd ile şatu bāzār êtdüğün / Anı şatun almağičün êvdüğün* “Cühūd ile alışveriş ettiğini; onu satın almak için acele ettiğini...” (257-3). *Bunu dēdi ēyledi esen uğuz / Ata bindi düşdi yola yalunuz* “Bunu dedi, esen sağlık diledi; ata bindi, yalnız (başına) yola düştü” (269-6). *Umar idüm anı ki baş göz ola / Ara yêrde fağfūr ile söz ola* “Onu umardım ki baş göz olsun (evlensin); ara yerde Fağfur ile söz olsun!” (300-8). *Kaçan kim atam bağda bezm uradı / Yēyüp içmege meclisin kurağı* “Ne zaman ki babam bahçede yiyip içmek için meclis kursaydı...” (84-1). *Gece gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karak* “İşi gece gündüz ağlamaktı; açılmazdı, çatmıştı kaş gözünü” (189-6). *Ġarīb ādemem hīç beglenmedüm / Bu şārda bir iki yıl eglenmedüm* “Garip adamım, asla beylenmedim (bey gibi yaşamadım); bu şehirde bir iki yıl eğlenmedim” (113-4). *Yēyicek kimesneyle tuz etmegi / Anı saklamakda bile nētmegi* “(Bir) kimseyle tuz ekmeği yiyince onu saklamakta (ona sadık kalmakta) ne

yapacağını bilsin!” (19-5). **Yemek içmek ü okımağ yazmağ** / *Yégirek ki dünyayı koyup azmağ* “Yemek içmek ve okumak yazmak; daha iyisi (şudur) ki dünyayı bırakıp azmak!” (22-5). **Ben sen dağı dāye bilsün hemîn** “Ben sen ve sûtanne bilsin sadece” (129-13). *Eğilmiş boyını şararmış yüzi / İniler kan yaş tolar gözi* “Boynu eğilmiş, yüzü sararmış; inler, kan yaş dolmuş gözü” (44-10). *Ögin dèrdi vü çıhdı andan gèrî / Gözi tolu yaş kan beñzi şaru* “Aklını (başına) aldı ve ondan sonra (dışarı) çıktı; gözleri yaş kan(dır), benzi sarı(dır)” (262-10). Bu “kan yaş / yaş kan” tekrar grubuna Dede Korkut’ta da birkaç yerde rastlanmaktadır. Şu iki örneği veriyoruz: *Karıçuk anan kan yaş dökdi. Ağ sakallu baban bunlu oldı* “Yaşlı anan kan yaş döktü. Ak sakallı baban bunaldı” (Ergin, 2009: 171). *Ulu kız kardaşı bunu Beyrege beñzetdi, kara kıyma gözleri kan yaş toldı* “Büyük kız kardeşi bunu Beyrek’e benzetti, kara çekik gözleri kan yaş doldu” (Ergin, 2012: 141). **Kavüm kable kullukcılar il ü şār** / *Tamāmet sarāyına şāhuñ üşer* “Kavim kabile, hizmetçiler il ve şehir (halkı) tamamen şahın sarayına üşüşür (toplanır)” (54-15). *Şunuñ bigi yakdı ‘ışk odı / Ki bir yaña nāmūsı ‘ārı kodı* “Aşk ateşi, (onu) öyle (bir) yaktı ki namusu arı (utanmaklığı) bir tarafa bıraktı” (76-5). *Ne var yoğise mülkümüz mālumuz / Şükür hoş geçer kamudan hālümüz* “Ne var yoksa mülk malımız (mal mülkümüz) –şükür olsun ki- herkesten hoş geçer hālimiz!” (22-3). *Ki ben tēcumi tahtumi mālumi / Vèrem oğluma vü çekem elümi* “...Ki ben, tacımı tahtımı, malımı oğluma vereyim ve elimi çekeyim!” (30-7). *Velî bilümezven ki kimdür bunu / Ne yerden idüğini ili günü* “Ama bilmem ki kimdir bu; nerelidir, halkı (kimdir)?” (65-3). *Dönüp gèrî gitmek gerekdi yola / Şaçumuzu sakalumuzu yola* “Saçımızı sakalımızı yolarak, dönüp tekrar yola gitmek gerekti” (80-10). *İñilerdi ol gece taña degin / Dèrimezdi bir laḫza ‘aqlın ögin* “O gece sabaha değin inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-13). *Kim yèye guşşamı kim èdiser baña meded / Kim dèye hālümi benim atama anama* “Kim benim için üzülecek, kim bana yardım edecek; kim, benim hālimi diyecek babama anama?” (107-15).

3.10.1.3.2. Unsurları Tek Kelime veya Kelime Grubu Oluşuna Göre Eş ve Yakın Anımlı Tekrar Grubu

3.10.1.3.2.1. Tek Kelime İle Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anımlı Tekrar Grubu

1. Her İki Unsuru, Türkçe Kelimeden Oluşanlar

*Anuñ qorhısından kamu **kurd u kuş** / Ki dèrler ‘arabca tıyūr u vūhūs* “Onun korkusundan Arapçada kuşlar ve vahşiler denen bütün kurt ve kuş(lar)...” (241-3). *Şorarlur olur ise aşluñ nedür / Atañ u dedeñ aşl u faşluñ nedür* “...Ki atan deden, aslın faslın nedir (diye) sorarlarsa...” (376-15). *Géce gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi **kaş karağ*** “İşi gece gündüz ağlamaktı; açılmazdı, çatmıştı kaş göz” (189-6). *Ġarīb ādemem hîç beglenmedüm / Bu şārda **bir iki** yıl eglenmedüm* “Garip adamım, asla beyleneemedim (bey gibi davranmadım); bu şehirde bir iki yıl eğlenmedim!” (113-4). *Yēyicek kimesneyle **tuz etmegi** / Anı saklamakda bile nētmegi* “(Bir) kimseyle tuz ekmeği yiyince onu saklamakta (ona sadık kalmakta) ne yapacağını bilsin!” (19-5). *Yēmek içmek ü oğımak yazmak / Yēgirek ki dünyayı koyup azmak* “Yemek içmek ve okumak yazmak; daha iyisi (şudur) ki dünyayı bırakıp azmak!” (22-5). *Ben sen dañı dāye bilsün hemîn* “Ben sen ve sūtanne bilsin sadece!” (129-13). *Eğilmiş boyını şararmış yüzi / İniler **kan yaş** tolar gözi* “Boynu eğilmiş, yüzü sararmış; inler, kan yaş dolar gözü” (44-10). *Ögin dèrdi vū çıñdı andan gèrū / Gözi tolu **yaş kan** beñzi şaru* “Aklını (başına) aldı ve ondan sonra (dışarı) çıktı; gözü yaş kan, benzi sarı(dır)” (262-10). *Ra ‘iyetleri eyle dutmışdı dinç / Ki anılmaz olmuşdı **güç ü basınç*** “Halkı öylesine güven, rahat içinde yönetiyordu ki (orada) güç ve baskı (âdeta) anılmaz olmuştu!” (339-2). *Erün aşıısı çok çok olıcağ / Uz olmaz arada **kılıç u bıcağ*** (361-7). *Bir ol kim bilürsin sözüñ kolayın / Mu ‘ayyen çü bildün **günün ü ayın*** (378-4). *Çü maşrıqda başladı yandı çerāğ / Çıkardı kara tının **taş u tağ*** (70-3). *Kimesne aña yanmadın hîç yanu / Yüridi **gümürdenü vü söylenü*** “Kimse ona yanıp yakılmadan (merhamet duymadan) (o,) söylenerek (yakınarak, şikâyet ederek) yürüdü” (152-7). *Yazı vü dere koma **tağ u taş** / Ara çevre şāllah olasin tutaş* “Ova ve dere, dağ ve taş (hiçbir yeri) bırakma çevreyi ara, inşallah denk gelirsin (ona)!” (186-12). *Yaraşsuzınuñ eksügin kamu ben / Düzem **il ü gündür degüldür yabān*** (187-14). *Yüzi örtülü şanki bulıtda ay / Özi bir perî kim tutar **oh u yay*** “Yüzü örtülü sanki bulut ardındaki ay; kendisi (bir) peri ki ok ve yay tutar” (197-11). *Ki ol varduğınca bula **il***

ü boy / Tavar u kişi göre vü şehri u kūy (233-8). *Bulıvêrdi bir koca usta nakkâş / Kim güneş yüzine düze göz ü kaş* (243-4). *Niçe deprene baş degir dile söz / Çü dil deprene bozulur baş u göz* (244-6). *İki yañadın iki kız karavaş / Ki hayrân idi yüzlerinden güneş* “İki taraftan yüzlerine güneşin (bile) hayran olduğu iki cariye...” (99-6).

2. Her İki Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Çü elde ola kıymet olmaz kadr / Kişi eyler özine çoğ dürlü gadr “İnsanın elinde olunca kadir kıymet olmayınca (bilinmeyince) kişi, kendisine çok çeşitli zulümler eder” (133-11). *Anuñ korhusından kamu kurd u kuş / Ki dèrler ‘arabca tıyūr u vüñūş* “Onun korkusundan Arapçada kuşlar ve vahşiler denen bütün kurt ve kuş(lar)...” (241-3). *Atam urısar şöyle tedbîr ü rây / Ki yoñ gitmegil bunda durğıl bir ay* (137-1). *Senüñ bigi bir kimsenem var iken / Baña dün ü gün mûnis ü yâr iken* “Senin gibi bir kimsem varken; bana gece gündüz yakın ve yâr iken...” (126-12). *Cevâbında eydür kanı ‘akl u rây / Ki devşüreven nêdeyim vây vây* (82-13). *Çü nakkâş işitdi kıldı yarak / Düzetdi ol arada tîk u revâk* (57-9). *Şorarlur olur ise aşluñ nedür / Atañ u dedeñ aşl u faşluñ nedür* “...Ki atan deden, aslın faslın nedir (diye) sorarlarsa...” (376-15). *Ki ben bir yana komuşam nâm u neng / Müsülmân ola baña nisbet fireng* (376-14). *Key anlar anı bağ u bahça diken / Ki bir yerde biter gül ile diken* “Bağ bahçe diken (kimse), onu çok iyi bilir ki gül ile diken bir yerde biter!” (370-13). *Kavüm kable kullukcılar il ü şâr / Tamâmet sarâyına şâhuñ üşer* “Kavim kabile, hizmetçiler il ve şehir (halkı) tamamen şahın sarayına üşüşür (toplanır)” (54-15). *Şunuñ bigi yakdı ışk odı / Ki bir yaña nâmûsı ‘arı kodı* “Aşk ateşi, (onu) öyle (bir) yaktı ki namusu arı (utanmaklığı) bir tarafa bıraktı” (76-5). *Oturdı çıhardı devât u kalem / Semen üzre müşk ile urdı raqam* (339-11). *Döküldi vü toğrandı nuql u kebâb / Çalındı def ü çeng şeştâ rebâb* (350-14). *Süheyl ü nev-bahâr ol zamân / İñen oldılar hurrem u şâd-mân* “Süheyl ve Nev-bahâr, o zaman çok mutlu oldular” (350-15). *Dürüşün ki eyleyesiz ‘adl ü dâd / Ki sizden kamu ola hoşnûd u şâd* “Çabalayın ki adalet ve doğruluk eyleyesiniz ki herkes sizden hoşnut ve mutlu olsun!” (356-10). *Gerek kim muvâfık ola size çift / Yaramaz bir arada kâfûr u zift* “Çiftinizin size uygun olması gerek; kâfur ve zift bir arada olamaz!” (358-5). *Velî nêdelüm ey dirîgâ vü âh / Ki uş yavu kulduñ senüñ bigi şâh* “...Ama, eyvah ah, ne yapalım ki senin gibi bir şah(ı) kaybettik!” (359-15). *Dêdi hem müsellim oluñ dört yıl / Sizüñ ile hiç olmaya kâl u kıl* (369-2). *Ara yerde hiç nesne fevt olmaya / Niçeme eger harf u şavt olmaya* (126-4). *Çevüklük dahı işdedür ol kadar / Ki olmaya yolda*

każā vü kader (149-11). Az az saçuban tatlucaķ şuyı hoş / Taramaķ gerek *zülŧ ü gîsûyı hoş* “Tatlı suyu az az saçarak saçı güzelce taramak gerek” (212-8). Benüm hem katumda çalındı mı çeng / Bunuñ bigi bilür midüm *resm ü yeng* (229-5). Haka kıldı *şükr ü du ‘ā senā* / Sürüp çünki yaklaştı şar katına “(Atını) sürüp şehre doğru yaklaştınca Allah’a şükür, dua (etti) ve övgü kıldı” (236-14). Bu sözden dönen kişinüñ kanını / Dökeydük aluban *hānumānını* “Bu sözden dönenin kanını dökeydik; malını mülkünü (elinden) alaydık!” (242-1). Aña şıgıñup buldı umu uman / Yanar od içinde *gül ü yāsemen* (8-4). Anı bir bilür *aşlanile geyik* / Aña zıkr eder *kumrî vü ügeyüük* (8-14).

3. İlk Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Çü bu *hulķı eylügi* görür vezîr / Du ‘ā eyler ü baş urur vezîr “Vezir, bu iyi davranışı iyiliği görünce dua eyler ve yere baş vurur (secde eder)” (66-8). Ki niçe vērüpdür aña *hulķ u görķ* / Şanasın ki aydur başındağı bōrk “...Ki ona nasıl (bir) iyi tabiat (huy) ve güzellik vermiştir (ki) sanki başındaki bōrk aydır!” (69-2). Tırışmaz anuñ ile *‘aķl u ög* / Eger öger olur iseñ *‘ışķı ög* “Onunla akıl ve fikir baş edemez; eğer öveceksen aşķı öv!” (131-8). Kimesneyle eylerse *hışm ü küsü* / Be-cid şöyle tırur *ķalburda şu* “(Bir) kimseye karşı öfke duyar ve (onunla) küserse tam olarak kalburdaki su gibidir (bu durum çok kısa sürer)” (131-11). *Ķala māl u tavar* bulara hepi / Alımayavuz güç ile bir çōpi “Mal mülk hepsi bunlara kalsın bir çōpü (bile) zorlukla alamayız!” (179-14).

4. İlk Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru / Unsurları Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Ķuluñ ‘ahd édüpdür ki kanda vara / *Şala eyleye ķamu ile şāra* “Kulun ahdetmiştir ki nereye gitse bütün il ve şehir (halkını) çağırırsın!” (71-10). *Cühûd ile şatu bāzār* étdügin / Anı şatun almağıçün évdügin “Cühûd ile alış veriş ettiğini; onu satın almak için acel ettiğini...” (257-3). *Yalancılığ u buhl u ķulmaşlık* / *Temerrüdlük ü ‘uch u yavaşlık* (375-14). Bağışladı ķarıya *aķça vü bîz* / Dedi var u ben güyerem yine *tîz* (113-9). Demezven ki çāpükven ger yozam / *Ža ‘if ü kavî alnuğ u ‘ācizem* (150-5). Eger şol ķola yürıye eyle bil / Ki hep mişedür tolu *aşlan u pîl* “Eğer sol tarafa yürürse öyle bil ki hep meşedir, aslan ve fil (ile) dolu(dur)!” (233-9). Ki bir bellü kişi bize ola *şāh* / Muñi olalar *il ü şehir ü sipāh* (240-12). Gelen yigidüñ adı cālūs idi / İş *erlik ü lutf u nāmūs* idi (279-9).

5. İlk Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı, Üçüncü Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

İşi ol idi kim gece olıcağ / Çü bilürdi yol u şoğak u bucağ “İşi oydu ki gece olunca; yol, sokak, bucak bildiği için...” (157-5).

6. Her Üç Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *‘Ālemde benim bigi işin bilmez ola mı / Depdüm yere top nāmūsı vü ‘ārı vü nāmı* “Dünyada benim gibi işini bilmeyen var mı? Namusu, arı ve namı bir tarafa bıraktım!” (189-12). *Bahādurdu ehl ü kerîm ü saḥî / Cihānda nazîri yoğidi daḥı* (241-1). *Hüner-mend ü cömerd ü dānā durur / Hired-mend ü hūb u tüvana durur* (30-3). *Çü naḳḳāşa bu sözi dēdi süheyl / İşitdi eyitdi ki ēy vāy veyl* “Süheyl, Nakkaş’a bu söz söyleyince (Nakkaş,) işitti, dedi ki: Ey vay veyl!” (141-13).

7. Her Üç Unsuru, Türkçe Kelimeden Oluşan Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

Ki issıdan inen buğalmış idi / Yorulmuş u armış u ḳalmış idi “...Ki sıcaktan çok bunalmıştı; yorulmuş, zayıf düşmüş kalmıştı” (235-8). *Eger tutavan işbu mişede yurt / Beni yırtı aşlan u ayu vü ḳurt* “Eğer bu meşede yurt tutarsam (buraya yerleşirsem) beni aslan, ayı ve kurt(lar) (yırtıcı hayvanlar) parçalar” (271-12). *Yorulmuş u ḳalmış u armış idi / Üşenmiş ü cānından ırmış idi* (278-13).

3.10.1.3.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

1. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Ġarîb ādemem hîç beglenmedüm / Bu şārda bir iki yıl eglenmedüm “Garip adamım, asla beylenmedim (bey gibi davranmadım); bu şehirde bir iki yıl eğlenmedim!” (113-4). *Nite kim bilür idi düzdi naḳḳāş / Bişürdi başardı bēş on dürlü aş* “Nitekim Nakkaş, bilirdi, düzdü; beş on türlü aş pişirdi, (bunda da) başarıya ulaştı” (70-2). *Bu yigirmi günlük yolu ben niçe / Varam iki üç günde erte gece* “Ben, bu yirmi günlük yolu iki üç günde, gece gündüz nasıl (olur da) giderim? (katederim!)” (289-11). *Yigirmi otuz ḳapuyı açdıdı / Ḳamu guşşayı yabama saçdıdı* “Yirmi otuz kapıyı açtı; bütün kederini yok etti” (32-4). *Süheyl ağlayu āh u zārîyle / Bēş altı gün içinde döndi ḳıla* “Süheyl, ağlayarak ahuzar ile beş altı gün içinde kıla döndü (kıl gibi inceldi, zayıfladı)” (49-7). *On on bēş daḥı görklü ḳaravaş / Ḳızıl al yanāḳlu ḳara göz ü ḳaş*

“On on beş (tane) daha; kızıl al yanaklı, kara kaş ve kara (gözlü) cariye...” (72-10). **Bir iki kadeh** çün süheyl êtdi nûş / Gêrû ‘ışk odı içinde kıldı cûş “Süheyl, bir iki kadeh (içki) içince aşk ateşi, tekrar içinde coştı” (81-12). **On on iki günde düzer bir saray / Ki şāh olur girse içine gedāy** “On on iki günde (öyle) bir saray düzer (yapar) ki şah, içine girse köle olur (âdeta)” (90-2). **Ara yêrde bir zengî kara yigit / Var idi ki yügürse yetmezdi it** “Ara yerde bir zenci kara yiğit vardı ki it koşa (ona) yetişemezdi” (287-13). **Bahup iki at gördi ol kazılı / Eyerlü uyanlu tavul-bāzlu** (157-10). **Anuñ bigi ben kanda bulam harîf / Ki şāh-zāde durur lafîf ü zarîf** “Onun gibi (bir) arkadaşı ben nereden bulayım? ki latif ve zarif (bir) şehzadedir!” (166-7).

2. Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Kuluñ ‘ahd êdüpdür ki kanda vara / Şala eyleye kamu ile şāra “Kulun ahdetmiştir ki nereye gitse bütün il ve şehir (halkını) çağırınsın” (71-10). **İnen zîrek ü fāzıl u cüst ü ehl / Ki nazm aña kolay idi neşr sehl** “Çok zeki, erdemli, çevik ve ehil(di) ki şiir ve düz yazı onun için kolaydı” (339-7). **Öte nev-bahāra varup geçdidi / Çok altun ü incü saçu saçdıdı** (350-4). **Konuñlaya birkaç ili vü şārı / Bile ola şāh u tamāmet çeri** (68-6). **Atam urısar şöyle tedbîr ü rāy / Ki yoh gitmegil bunda durğıl bir ay** (137-1). **Şu denlü sığır u koyun kırdılar / Ki dükenleyüp şon ucı gördiler** (139-12). **Bezendi anuñ ile ol tāt u taht / Yine aña yār oldu iqbāl u baht** “O taç ve taht onunla süslendi; yine ona yār oldu ikbal ve baht” (239-4). **Anuñ korhusından kamu kurd u kuş / Ki dêrler ‘arabca tıyūr u vühūş** “Onun korkusundan Arapçada kuşlar ve vahşiler denen bütün kurt ve kuş(lar)...” (241-3). **Dêdiler meger Rüstem-i zāl durur / Zihî er ki bu ne yāl u bāl durur** (296-11). **Öküş ulular ‘āleme geldiler / Delim dürlü ‘ilm ü hüner bildiler** “Çok büyükler dünyaya geldiler; türlü türlü ilim ve hüner bildiler” (25-11). **Atamdan baña kaldı bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helāl** (27-15).

3. İsim-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna fazla rastlanmaz: **Cevāb eyle vêrde cālūsa kara / İşümdür yügürmek ovaya kıra** “Kara, Calus’a şöyle cevap verdi: Ovaya kıra koşmak (benim) işimdir!” (288-10). **Gêce gündüz işleridür ağlamağ / Şakal saç yolma yumağ yumağ** “İşleri; gece gündüz ağlamak, yumak yumak saç sakal yolma(dır)” (324-13).

4. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Müslmānlar incinmeyeler müdām / Elünden dilünden senün ve's-selām “Müslüman’lar senin elinden dilinden daima incinmesinler vesselam” (9-6). *Bilür kadrin ü hürmetin kişinün / Key anlar yönin kolayın işinün* “İnsanın kadrini hürmetini bilir; işinin kolay yönünü çok iyi anlar” (348-3). *Anun hükmi vü şer’i vü buyruğı / Ne var ise oldur nedür ayruğı* (10-8). *Aña vü anun āl ü etbā’ına / Dağı ehl-i beytine eşyā’ına* (14-6).

5. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna fazla rastlanmaz: *Kişi ‘aybına bahma gözüni yum / Çalap teyrinün rahmetin andan um* “Kişi aybına bakma, gözünü yum; Hak Tanrı’nın rahmetini ondan sonra um!” (19-10). *Cihānun ne kim ucu bucağıdır / Belā yurdu vü zahmet ocağıdır* “Dünyanın ne kadar ucu bucağı varsa (hepsi de) bela yurdu ve zahmet ocağıdır!” (156-3). *Bilürven savaşun yatın kolayın* “Savaşın yöntemini kolaylığını bilirim!” (181-13).

6. Belirtilisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Tuz etmek hakkın yabāna saçmağıl “Tuz ekmek hakkını yabana saçma (nankörlük etme)!” (20-1). *Cühūd eydür iki gözüüm üstine / Tutam buyruğun baş yüzüm üstine* “Cühūd; emrini baş yüzüm, iki gözüm üstüne tutayım (yerine getireyim) (diye) söyler” (201-7). *Ḳamu halk anun du ‘acısıydı / Ki ol ‘ādil ü tāt u taht issidi* “Bütün halk onun duacısıydı ki o; adil, taç ve taht (saltanat) sahibiydi” (369-14). *Ḳoyayım kamu hānumān yolını / Tutayım senünle yemen yolını* (136-7). *Belürmeyicegez şer ü şūr ucu / Bu şîrîn ki tatlu içeler acı* (295-10). *İçüp hikmet ü ma’rifet şerbetin / Bütün er oluban uşatsun putun* (14-10). *Turunc elma ayva vü nār ağacı / Bādem ü şeftelü hem çınar ağacı* (34-13).

7. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna sık rastlanır: *At izin gözedüp yilerdi be-cid / Saçın u şakalın yoldadı be-cid* (269-10). *Çü tamda fikr eyledi tırdı çoğ / Ḳarārı vü şabrı vü uyhusı yoh* “Damda düşünüp çokça bekledi; (bu yüzden) huzuru, sabrı ve uykusu yok” (65-6). *Ve ger yürür iseñ bu ‘işyān yolın / Yürü sonra saçun şakalun yolın* “Ve eğer bu isyan yolunu yürürsen yürü sonra saçını sakalını yolun (pişmanlık içinde kal)!” (9-10). *Ne var yogise mülkümüz mālumuz / Şükür hoş geçer kamudan hālümüz* “Ne var yoksa mülk malımız (mal mülkümüz) –şükür olsun

ki- herkesten hoş geçer hâlimiz!” (22-3). *Ki ben tâcumı tahtımı mālumu / Vêrem oğluma vü çekem elümi* “...Ki ben, tacımı tahtımı, malımı oğluma vereyim ve elimi çekeyim” (30-7). *Velî bilümezven ki kimdür bunı / Ne yerden idüğini ili günü* “Ama bilmem ki kimdir bu; nerelidir, halkı (kimdir)?” (65-3). *Dönüp gèrû gitmek gèrekdi yola / Şaçumuzu sakalumuzu yola* “Saçımızı sakalımızı yolarak, dönüp tekrar yola gitmek gerekti” (80-10). *İñilerdi ol gece taña degin / Dêrimezdi bir lahza ‘aqlın ögin* “O gece sabaha değin inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-13). *Kim yêye guşşamı kim êdiser baña meded / Kim dêye hâlümü benüm atama anama* “Kim benim için üzülecek, kim bana yardım edecek; kim, benim hâlimi diyecek babama anama?” (107-15). *Boyu vü hūyı vü gözi vü yüzi / Bakışı yürüyüşü görki tuzu* “Boyu, huyu; gözü, yüzü; bakışı, yürüyüşü; güzelliği hoşluğu...” (147-4). *Denizden çihup geldi bir canavar / Degül âdem illa eli ayağı var* “Denizden bir canavar çıkıp geldi; insan değil illa(ki) eli ayağı var!” (227-10). *Nikâbın götürdi ki uş gör yüzüm / Ne resme durur anla kaşum gözüm* “Nikabını kaldırdı ve işte gör yüzümü; ne biçimdir, anla kaşım gözümü! (dedi)” (245-6). *Bulaşmış idi yüzi gözi / Ki zift üzre kona degirmen tozu* “Yüzü gözü, şöyle bulaşmıştı (toprağa) ki (sanki) zift üzerine konar değirmen tozu!” (290-8). *Fidîdür size cānumuz malumuz* “Canımız malımız size fedadır!” (335-5). *Tapuñ dahı bilsün nedür hālümüz / Fidî olduğu başumuz malumuz* (240-14). *Dêdi bunda sen düşeli çoñ mıdur / Dahı işüñ ü yoldaşuñ yoh mıdur* “Sen buraya düşeli (geleli) çok mudur; başka eşin (dostun) ve yoldaşın yok mudur? dedi” (266-1).

8. İkinci Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna fazla rastlanmaz: *Revân eyledüñ baña mülk ü mālun / Oturdun bir arada çekdün elün* “Bana malını mülkünü sarfettin (harcadın); bir arada oturdun (uzak durdun), elini çektin” (48-2). *Ecel êrdi girdi yere şāhumuz / Göge çihdı yedi feryād u āhumuz* “Ecel geldi, şahımız öldü; ah ve feryadımız yedi göge (kadar) çıktı” (241-9).

9. Bağlama Grubunun İlk Unsurunu Oluşturanlar

Bezenmiş yeşil kızıl u ağile / Ber-ā-berlik êderdi uçmağile “Bezenmiş yeşil kızıl ve ak ile; (böyleyken) cennetle beraberlik ederdi (cennetle, güzellikte denk olurdu)” (34-6). *Turunc elma ayva vü nar ağacı / Bâdem ü şeftelü hem çınar ağacı* “Turunc elma ayva; nar ağacı, badem, şeftali hem (de) çınar ağacı...” (34-13). *Şeh*

işitdi sevindi dèdi tîz / Vèrûñ yoħsula altun aķça vü biz “Şah işitti, sevindi, dedi: Çabuk yoksul(lar)a altın akçe ve bez (değerli kumaşlar) verin!” (46-49. *Dürişgil kim atañ icāzet vère / Çeri altun aķçayile at vère* “Çabala ki atan izin versin; ordu, altın akçe ile at versin!” (47-12). *Ben sen daħı dāye bilsün hemîn* “Ben sen ve sūtanne bilsin sadece” (129-13).

10. Bağlama Grubunun Her İki Unsurunu Oluşturan lar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna fazla rastlanmaz: *Çalındı def ü nāy u çeng ü rebāb / Dökildi süci geldi nuķl u kebāb* (58-2). *Atasına dutar ta ‘alluķ tamam / ‘İraķ u hicāz u ħorāsān u şām* (66-12). *Ne malum var idi ne bal u yağum / Ne milk ü şavarum ne baħçam bağum* “Ne malım ne bal ve yağım ne mülküm malım ne de bağ bahçem vardı!” (326-10). *Ki ēy pādīşāh-ı ‘azīm ü kerīm / ‘Ālim ü ħālim ü ħakīm ü raħīm* (31-12).

11. Bağlama Grubunun İkinci Unsurunu Oluşturanlar

Kızı vèribigil atasına sen / Varuñ gidüñüz fāriğ ü sağ esen “Sen, kızı babasına gönder; (sonra) varın gidin rahat ve sağ esen (olarak)!” (177-7).

12. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Seni mihr-bān kişi gördüm iñen / Yavuz kimse olmaz duz etmek ayan “Seni mermametli (bir) kişi (olarak) gördüm; (zira) kötü kimse tuz ekmek anan (biri) olmaz (nankör olur)” (186-10). *Key anlar anı bağ u baħça diken / Ki bir yerde biter gül ile diken* “Bağ bahçe diken (kimse), onu çok iyi bilir ki gül ile diken bir yerde biter” (370-13). *Ki tevfiķ ü yârî bağışlayan ol / ‘Āşıķlara yâri bağışlayan ol* “...Ki yardım bağışlayan O; âşıklara yâri(ni) bağışlayan O(dur)” (26-15).

13. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Dönüp gèrû gitmek gèrekdi yola / Şaçumuzy saķalumuzı yola “Saçımızı sakalımızı yolarak (feryat figan ederek), dönüp tekrar yola gitmek gerekti” (80-10). *řudaķ yarılıp dil damaħ ķurıyup / Baş ağırıyup u hem ayaħ sürıyüp* “Dudak yarılıp, dil damak kuruyup; baş ağrıyıp ve hem (de) ayak sürüyüp...” (319-2). *Bizüm ğaybetüümüzde furşat olup / řuz etmek unıdup ‘adāvet olup* “Bizim yokluğumuzda fırsat olup; tuz ekmek (hakkı) unutup (nankörlük edip), düşmanlık olup...” (349-2).

14. Ünlem Grubunun Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Bu şekilde kurulan eş ve yakın anlamlı tekrar grubuna şu örneği veriyoruz: *Dēdi oġlan ēy atam anam aņıl / Umadurun beni bēş yıl* “Dedi: Ey babam anam sakın (olun); beni beş altı yıl bekleyedurun!” (55-2).

15. Kısaltma Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

a. Ayrılma Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Biri birine beñzemez her biri / Güher dutar aydan güneşden arı “Hiçbiri birbirine benzemez; mücevher tutar (ki) (hepsi) aydan güneşten arı” (228-5).

b. Yönelme Grubunun Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanım için şu örneği veriyoruz: *Anuñ öġine düşdi kim süheyl / Ėdiciydi sāza çalgıya meyl* “Onun aklına geldi ki Süheyl, saza çalgıya meylediciydi” (229-2).

16. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanıma orta düzeyde rastlanmaktadır: *Nā-gāh ne fıtneyidi ki görindi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumı tār u mār* “Bu, gözüme ansızın görünen nasıl (bir) fıtneydi ki gönlümü alarak aklımı tarumar etti!” (79-2). *Nite olmaya kimse ayın bayın / Ki bula karañuda bengü şuyın* “(Bir) kimse karanlıkta bengi suyu bulunca nasıl (olur da) şaşırp kalmaz?” (126-2). *Ne kuzı ki aç kurt niçe kim kulañ / Turudup ėde koyın alañ bulañ* “Ne kuzusu! Aç kurt, kulak(larını) dikleyip koyunu (koyun sürüsünü) allak bullak eder!” (171-10). *İşitdi şāh oldı vü eñü yañu / Dēdi bēsenüpdı kızum eyü* “Şah, işitti ve şaşırdı; dedi: Kızım iyi beslenmiştir!” (178-12). *Ne zehle kim zālīm ėde güç basınç* “Zalim, hangi cüretle güç baskı eder?” (242-5). *Cühüd ile şatu bāzār ėtdüğün / Anı şatun almağičün ėvdüğün* “Cühüd ile alışveriş ettiğini; onu satın almak için acele ettiğini...” (257-3). *Bunı dēdi ėyledi esen uğuz / Ata bindi düşdi yola yaluñuz* “Bunu dedi, esen(lik ve) sağlık diledi; ata bindi, yalnız (başına) yola düştü” (269-6). *Umar idüm anı ki baş göz ola / Ara yēde fağfūr ile söz ola* “Onu umardım ki baş göz olsun (evlensin); ara yerde Fağfur ile söz olsun!” (300-8). *Qazā çünki qaldura gökden başı / Olur şağır u kör zîrek kişi* “Kaza gökten başını kaldırıncı (tecilli edince) akıllı kimse sağır ve kör olur (artık yapacağı bir şey kalmaz, teslim olur)” (340-2). *Süheyl ü nev-bahār ol zamān / İñen oldılar hurrem u şād-mān* “Süheyl ve Nev-bahâr, o zaman çok mutlu oldular” (350-15). *Dürüşün ki eyleyesiz ‘adl ü dād / Ki sizden kamu ola hoşnūd u şād* “Çabalayın ki adalet ve doğruluk eyleyesiniz ki herkes sizden (yana) hoşnut ve mutlu olsun!” (356-10). *Delim dürlü tağyîr ü tebdîl olur / Bu türkün dili bir ‘aceb dil olur* “Çok türlü değişiklikler olur; bu Türk’ün dili acayip bir dildir!” (371-4).

Şunun bigi eyleyeven mekr ü āl / Ki aldayam u sen kamu mālī al (179-11). Bular *‘işret ü zevk eylediler / ‘Aceb dürlü diller ki söylediler* “Bunlar, zevk ettiler; acayip, türlü diller konuştular” (218-14). *Birer at aluban naqqāş u süheyl / Gemiye girüp êtdiler ‘azm u meyl* (315-4).

17. Her İki Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Şeker sözlü ay yüzlüyidi bular / Kara kaş kara gözlüyidi bular “Şeker sözlü, ay yüzlüydü bunlar; kara kaş kara gözlüydü bunlar” (27-10).

18. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Ki çîn iline varavuz gün ile / Hem iş bite akça vü altun ile “...Ki Çin’e gündüz varalım; hem akçe ve altınla iş bitsin (hallolsun)!” (47-12). *Süheyl ağlayu āh u zāriyile / Beş altı gün içinde döndi kıla* “Süheyl, ahuzarile (acıklı acıklı, içten) ağlayarak beş altı gün içinde kıla döndü (kıl kadar zayıfladı)” (49-7). *Naqqāşa kaqıdı dēdi nolduñ / Ki korhu vü kayğuyile tōlduñ* “Nakkaş’a öfkeleni dedi: Ne oldun, korku ve kaygı içinde kaldın?” (169-11). *Kalıñ mîşeler bāğ u bahçalar gibi / Yemişler dōşenmiş ağaçlar dibi* “Yoğun meşeler, bağ ve bahçe gibi; ağaçların dibi yemişlerle dōşenmiş!” (196-4). *Ne kim kayd idi kamusın şavdılar / Bunı cān u göñül ile sevdiler* (239-11).

3.10.1.3.3. Cümlede Kullanımına Göre Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

Eş ve yakın anlamlı tekrar grubu, bazen yalın hâlde bazen de çeşitli ekler alarak cümlelerin türlü öğlerini oluşturur. Şöyle ki:

1. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Bu kullanım için şu örnekleri veriyoruz: *Ve ger yürür isen bu ‘işyān yolın / Yüri şoñra saçuñ şağaluñ yolın* “Ve eğer bu isyan yolunu yürürsen yürü sonra saçını sakalını yolun (pişmanlık içinde kal)!” (9-10). *Güher incü altun saçu saçdılar / Yēdi dün ü gün yēdiler içdiler* “Mücevher, inci, altın saçı saçtılar; yedi gün (yedi) gece yediler içtiler” (30-15). *Gērü bişürürler koyun at kuzu / Ki aşdan gözikmez olur yēryüzi* “Tekrar pişirler koyun kuzu at ki aştan (dolayı) yeryüzü gözikmez olur” (58-8). *Velî bilümezven ki kimdür bunu / Ne yerden idüğini ili günü* “Ama bilmem ki kimdir bu; nerelidir, halkı (kimdir)?” (65-3). *Şunun bigi yakdı ‘ışk odı / Ki bir yaña nāmūsı ‘ārı kodı* “Aşk ateşi, (onu) öyle (bir) yaktı ki namusu arı (uatanmayı) bir tarafa bıraktı” (76-5). *İñilerdi ol gece taña degin / Dērimezdi bir lahza ‘aklın ögin* “O gece sabaha değin inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-13). *Cihān in çin çin oldu kesilmişdi söz / Ayah başduğı yēri görmezdi göz* “Dünya in cin oldu (sessizliğe

büründü), söz kesilmişti; göz, ayak basılan yeri görmezdi!” (114-7). Nite **olmaya** kimse **ayın bayın** / **Ki bula karanjuda bengü şuyın** “(Bir) kimse karanlıkta bengi suyu bulunca nasıl (olur da) şaşırıp kalmaz?” (126-2). **Tuz etmek getürdün** sen uş araya / **Kerem êtdün eylük yavu varmaya** “Sen, işte araya tuz ekmek getirdin (araya hak gözetmeye sebep olacak şey koydun); kerem ettin, iyilik boşa gitmez!” (199-3). **Eyitdi ki var indi odaña otur** / **Şatu bāzāruñ gör ü işün bitür** “Söyledi ki git şimdi odanda otur; alışverişini yap ve işini bitir” (266-7). **Bakup şürete sürer idi günin** / **İşitmezdi hiç kimse ünün dının** “Resme bakıp gününü (öyle) geçirirdi; (böylece) hiçkimsenin sesini sedasını işitmezdi” (267-2). **El ayağ u ram baş taşa yastanam** / **Dürişem varam yārumı isteyem** “El ayak vurayım (yalvarayım), baş taşa yaslanayım; çabalayayım, varıp yārimi isteyeyim!” (313-6). **Ra ‘iyetleri eyle dutmuşdı dinç** / **Ki anılmaz olmuşdı güç ü basınç** “Halkı öylesine güven, rahat içinde yönetiyordu ki (orada) güç ve baskı anılmaz olmuştu” (339-2). **Çü nakkâş işitdi kıldı yarak** / **Düzetdi ol arada tāk u revāk** (57-9). **Bunı ilticek bellü fağfürşāh** / **Baňa il ü gün vērür ü bār-gāh** (207-14).

3.10.1.3.3.2. Özne Olarak Kullanılan Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubu

1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Çalap teğri aña habībüm dēdi / **Adın kendü adıyla қоша қодı** “Hak Tanrı, ona habibim dedi; (O’nun) adının kendi adıyla anılmasını sağladı” (10-6). **Atañ anañ ögünje düşmiş ola** / **İçün ol sebebden tutuşmış ola** “Baban anan aklına düşmüş olmalı (ki) o sebepten için yanmış olmalı!” (133-15). **Neye uğrar ise şoğan şarmusağ** “Neye uğrarsa soğan sarımsak...” (305-13). **Döküldi süci vü kımız u boza** / **Ki her biri biñ ‘aql evini boza** “İçki, kımız ve boza döküldü (kadehlere boşaltıldı); her birisi bin akıl evini bozar (insanı sersemleştirir)!” (140-7). **Şunuñ bigi şerh eyleyem türkice** / **Ki tat u moğal eyde şābāş u ce** (26-3). **Dēdi ger benüm oğlanum olmaya** / **Nite tāt u taht ayruğa kalmaya** “Eğer benim oğlum kalmazsa taç ve taht (saltanat) nasıl (olur da) başkasına kalmaz? dedi” (27-13).

2. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Denizden çıhup geldi bir canavar / **Degül ādem illa eli ayağı var** “Denizden bir canavar çıkıp geldi; insan değil illa(ki) eli ayağı var” (227-10). **Benüm hācetüm nesneye yok durur** / **Bu sözüme haq teğri tanuğ durur** “Benim hacetim nesneye (dünya malına) yoktur; bu sözüme Hak Tanrı tanıktır!” (45-13). **Çü tamda fikr ēyledi tırdı çoñ** / **Karārı vü şabrı vü uyhusı yoh** “Damda düşünüp çokça bekledi; (bu yüzden) huzuru,

sabrı ve uykusu yok” (65-6). *Cevābında eydür kanı ‘aql u rāy / Ki dēvşüreven nēdeyim vāy vāy* (82-13). *Çü gördi dēmez sırrı vü içē and / Eyitdi gerek buña zindan u bend* (250-3). *Ki bir qaravaş şanki hîç yoğdur / Şükür mālū u ni ‘metūñ çoğdur* (267-11). *Ne malum var idi ne bal u yağum / Ne milk ü tavarum ne bahçam bağum* “Ne malım ne bal ve yağım ne mülküm malım ne de bağ bahçem vardı” (326-10).

3. Yüklemler Olarak Kullanılanlar

Şeker sözlü ay yüzlüyidi bular / Kara kaş kara gözlüyidi bular “Şeker sözlü, ay yüzlüydü bunlar; kara kaş kara gözlüydi bunlar” (27-10). *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Yēyüp içüp oynayuban güldiler* “Büyük küçük beyler hepsi geldiler; yiyip içip oynayıp güldüler” (30-10). *Dēdi bilūñüz ēy kiçi vü ulu / Çü kamuñuz uşlusız bilgilü* “Dedi: Ey küçük büyük (kişiler), hepiniz uslu bilgilisiniz!” (30-12). *Güher incü altun saçū saçdılar / Yēdi dün ü gün yēdiler içdiler* “Mücevher inci altın saçı saçtılar; yedi gün (yedi) gece yediler içtiler” (30-15). *İki üç gün anū ile olasız / Yēyüp içüp oynayasız gülesiz* “İki üç gün onunla (birlikte) olasınız; yiyip içip oynayasınız gülesiniz” (56-14). *Bir atlu yazı yēde anı görür / Okır çağırur bir arada tūrur* “Bir atlı, ovalık (bir) yerde onu görür; bağırır çağırır, bir arada durur” (75-5). *Ṭaṇa dek fiğān eylemiş zār u zār / Ne yatup uyumuş ne tutmuş qarār* “Sabaha dek zar zar figan eylemiş; ne yatıp uyumuş ne (de) sakinleşmiş” (92-4). *Sözün toğrusın biz dēyelüm buña / Ki incinmesün ağrımāsun baña* “Sözün doğrusunu diyelim biz buna ki incinip kırılmasın bana!” (146-14). *Ol aracuğa ki dērildi çeri / Karıldı kurıldı kırıldı çeri* “Ordu o araya toplandı; karıldı kuruldu kırıldı!” (172-7). *İşün hulḳ u iḥsān durur ādl ü dād / Kamu sendenüz katı hoşnūd u şād* “İşin; iyi davranış ve ihsan, adalet ve doğruluktur; hepimiz, senden çok hoşnut ve mutluyuz!” (334-5). *Dēmezven ki çāpūkven ger yozam / Za ‘if ü kavī alnuğ u ‘ācizem* (150-5). *Sen uşlu vü ‘āḳilsin ü andan ehl / İşi müşkil eyleme çün ola sehl* “Sen, uslu akıllsın ve ehilsin; işi zorlaştırma ki kolay olsun!” (176-15).

4. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Oturmuş idi fāriğ ü dıñsuzın / Dēyeydün güneş görmemişdür yüzün “Rahat ve sakince oturmuştu; sanki güneş, yüzünü görmemiştir!” (144-10). *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Yēyüp içüp oynayuban güldiler* “Büyük küçük beyler hepsi geldiler; yiyip içip oynayıp güldüler” (30-10). *Düzüp koşup ısmarla nakḳāşa hep / Ki oñarsun işlerini ḥaḳ çalap* “Düzüp koşup ısmarla Nakkaş’a hep ki işlerini Hak Allah onarsın!”

(54-12). *Pes anla ki şeytân atına binen / Kişi sağ esen hiç inemez inan* “Sonra anla ki şeytan atına binen kişi (nefsine uyan kişi), asla sağ esen (ondan) inemez, (buna) inan!” (144-7). *Ne kuzu ki aç kurt niçe kim kulaḥ / Turudup êde koyını alah bulaḥ* “Ne kuzusu! Aç kurt, kulak(larını) dikleyip koyunu (koyun sürüsünü) allak bullak eder!” (171-10). *Bu resm ile çün gitdi üç dün ü gün / Şusuzluḡdan açlıḡdan oldu zebûn* “Bu şekilde üç gece ve gündüz gidince susuzluktan açlıktan perişan oldu” (235-2). *Bu olan hikâyetleri yaz u düz / Kitâb eyle kim okına yaz u güz* “Bu olan hikâyeleri yaz ve düzenle; kitap hâline getir ki yazın güzün okunsun!” (353-12). *Nâ-gâh ne fitneyidi ki görindi gözüme / Gönlüm aluban eyledi ‘aḡlumu târ u mâr* “Bu, gözüme ansızın görünen nasıl (bir) fitneydi ki gönlümü alarak aklımı tarumar etti!” (79-2). *Kimesne aḡa yanmadın hiç yanu / Yüridi gümürdenü vü söylenü* “Kimse ona yanıp yakılmadan (merhamet duymadan) (o,) söylenerek (yakınarak, şikâyet ederek) yürüdü” (152-7). *Kimün başı üzerine urdı tâc / Ki öldürmemişdür yâ susuz yâ aç* “Kimin başına taç koydu da (sonra onu) susuz veya aç (olarak) öldürmemiştir?” (178-7). *Yürürlerdi erkeklü vü dişilü / Kimi bıyıklı kimi dişli* “Kimi bıyıklı kimi dişli, erkekli dişili yürüyorlardı” (195-9).

5. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Kim yêye ḡuşşamı kim êdiser baḡa meded / Kim dêye ḡâlûmi benüm atama anama “Kim benim için üzülecek, kim bana yardım edecek; kim, benim hâlimi diyecek babama anama?” (107-15). *Sen beni şöyle miskîn êtmiş idün ki ayruḡ / Varımaḡ oldum idi yurduma meskenüme* “Sen, beni öyle (bir) miskin ettin ki artık yurduma meskenime varamaz oldum!” (120-14). *Süheyl andan odasına geldi hoḡ / Delim şükr ḡaḡ teḡriye kıldı hoḡ* “Süheyl, ondan sonra odasına geldi hoş(ça); Hak Tanrı’ya çok sükür kıldı hoş(ça)” (122-6). *Eger at kaçayidi çılbur üzüp / Süciden kımızdan geçeydi yüzüp* “Eğer at, yular kırıp kaçsaydı (o,) içkiden kımızdan yüzüp geçeydi” (140-8). *Ṭaḡa ṭaḡa ışızlıḡa tutdı yol / Şanasın ḡılabandros idi ol* “Daḡa taḡa, ıssızlıḡa yol tuttu; sanki gulyabani idi ol!” (164-12). *Ki şarda vü ilde yayıla çavun / Ola kim kolayuḡa düşe avun* “...Ki her yerde ünün yayılsın; belki avın kolayca eline geçer!” (93-1). *Yoh işe vü olmayası sevdaya tolaḡup / Yârından u cânından ümîzin üze benven* “Olmayası işe ve sevdaya bulaşp yârinden ve canından ümidini kessin benim gibi!” (192-10). *Şoḡ ucu aḡa degdi kim güneşe / Yaḡılurdu düşdi ṭaḡa ṭaḡa* “Sonunda o raddeye geldi ki güneş (âdeta onu) yakardı; daḡa taḡa düştü!” (235-15). *Anı ister idüm ‘âlem içinde ben / Degül yaluḡuz çîn ü mâçinde ben* “Onu, sadece Çin

ve Maçın'de değil; dünyanın her tarafında arardım ben!" (284-3). *Revādur eger ağa ol tahtuma / Zevāl ẽrmeye devlet ü bahtuma* (29-13).

5. Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılanlar

Söz konusu kelime grubu, iç cümle olarak kullanılıp ünlem grubu içinde cümle dışı unsur meydana getirmiştir. Buna şu örneği veriyoruz: *Dēdi Nev-bahār aña kim ēy benüm / Cān u cihānda varum u cānum* "Nev-bahār, ona; ey benim canudünyada var(lık/ğ)ım ve canım! dedi" (133-2).

3.10.1.4. Pekiştirmeli Tekrar Grubu

Pekiştirmeli tekrar grubu, kelime başına bir takım ekler getirilerek oluştururlur; SN'de bu şekilde kurulan tekrar grubu sayısı 41'dir. Özellikle "*güpegündüz*" şeklindeki pekiştirmeli tekrar grubunun yanı sıra "*gügemgündüz*" şeklindeki kullanım ile; bugün "*çepeçevre*" şeklinde kullanılan pekiştirmeli tekrarın yerine kullanılan *çepçevre*" şeklindeki tekrar grubu dikkat çekicidir.

3.10.1.4.1. Yapısına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu

1. Türkçe Bir Yapıdan Oluşanlar

Anı okurlardı çepçevredin "Onu çağırırlar çevreden" (11-2). *Yemen kavmi bigi düzüp kendözin / Dün içi degül güpegündüzin* "Kendisini Yemen kavmi gibi süsleyip; gecede değil (hem de) güpegündüz..." (143-2). *Gügemgündüzin degme bir yazıda / Senüh bigi biñ kişi azıda* "Güpegündüz degme bir yazıda (ovada, çölde), senin gibi bin kişiyi azıtır (yolundan şaşırtır)!" (258-4). *Kara yüzlü şa 'lūkı kapkaraşu / Turutdılar ol kavm ile karışu* "Kara yüzlü Saluk'u tam karşıda durdurdular o kavim ile karşı karşıya (oturur)iken" (325-12). *Boyu boynı upuzun u kapkara* "Boyu (ve) boynu, upuzun (ve) kapkara(dır)!" (287-15). *Şehüh ili toptolu durur çeri / Ki anuñ her birisidür ölüm eri* "Şahın ili, ordu(yla) dopdoludur ki onların her birisi ölüm eridir (Azrail gibi can alıcıdır)" (64-5). *Ol arada anca dökilür ta 'ām / Ki yazı yüzün dutdı düpdüz tamām* "Orada o kadar yemek sunulur ki; ovayı baştan başa kaplar!" (77-3). *Apansuz duru gel odasına var / Bulınur mı yerinde gör nev-bahār* "Apansız kalkıver, odasına git; Nev-bahār, yerinde bulunur mu? gör" (143-13).

2. Yabancı Bir Yapıdan Oluşanlar

Grup, Arapça ve Farsça "-a-", "en" ve "-be-" gibi unsurların, kelimelerin arasına girerek, onları tekrarlatarak kuvvetlendirmesinden oluşmaktadır: *Haķıķat ber-ā-ber degül 'ilm ü cehl / Anuñçün bir olmadı nā-ehl ehl* "Gerçekte ilim ve cehalet bir

olamadı; onun için ehliyetsiz, ehil (birisi) olmadı” (16-2). *Bularda eger yohmissıdı hüner / Olardı bizümle ser-be-ser* “Bunlarda eğer hüner yok idiyse; bizimle başa baş olurlardı” (65-1). *Ol arada key içdiler nuş-ā-nūş* “Orada çok içki içtiler” (72-6). *Nolaydı eger gizleyeydün beni / Bir arada kim dem-be-dem ben seni / Göre tura idüm yürüyecegez / Bu gönlüm meger döleneydi biraz* “Ne olurdu eğer gizleseydin beni; bir arada ki her an ben seni görürdüm yürüyünce; belki içim rahatları biraz!” (127/128-15/1). *Döner bu felek dem-be-dem gūn-ā-gūn / Nite benzeyübile bir güne gün* “Bu felek, anbean, türlü türlü döner; (böyleyken) bir gün, (bir başka) güne nasıl benzeyebilirsin?” (178-3). *Kıyās êtdüm olmaz idi encüme / Ki lafzen -be- lafz eyledüm tecüme* “Kıyas ettim, encüme olmazdı (bir araya toplanması mümkün olmazdı) ki (bu yüzden) kelime kelime tercüme ettim” (372-9). *Başından ayağına nite ki kıyās êtdüm / Belā vü şêve vü nāz idi küllī māl-a-māl* “Başından ayağına (kadar) nasıl kıyas ettim (ki) tamamen bela, işve ve naz idi” (101-4). *Şehenşāh gerek kim ala kıla nūş / Ki ola süheyl-i yemen göñli hoş* “Şahlar şahı (Çin şahı) (içkiyi) alıp içmeli ki Süheyl’in gönlü hoş olsun!” (78-3).

3.10.1.4.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu

1. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurlarını Oluşturanlar

Bu şekilde kullanılan pekiştirmeli tekrar grubuna şu örnekleri veriyoruz: *Sözi hoş yüzi hūb aşlı aru / Bir içim şu bigiyidi tupturu* “Sözü hoş, yüzü güzel, aslı temiz; bir içim dupduru su gibiydi!” (186-2). *Bir nicesi aşlan bir nicesi pîl / Bir nicesi kapkara it bigi kıl* “Bazısı aslan bazısı fil (gibi); bazısı, kapkara it gibi (kara) kıl(ıdır)” (195-8).

2. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurlarını Oluşturanlar

Bu kullanım için şu örneği veriyoruz: *Gider idi çepeçevresin gözleyüp / Elinde yayı vü ohın gezleyüp* “Elinde yayı, okunu gezleyip (okunu kırışına takıp), çevresini gözetleyerek giderdi” (196-2).

3. Bağlama Grubunu Oluşturanlar

Başka bir deyişle bağlama grubunun pekiştirmeli tekrar grubundan oluşması. İki pekiştirmeli tekrar grubu, bağlama grubunun ilk ve ikinci unsurlarını oluşturmuştur. Şöyle ki: *Boyu boynı upuzun u kapkara* “Boyu (ve) boynu, upuzun (ve) kapkara(dır)” (287-15).

4. Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurlarını Oluşturanlar

Grup, birleşik fiil grubunda isim unsuru oluşturmuştur. Şöyle ki: *Bezenmiş yeşil kızıl u ağ ile / Ber-ā-berlik ēderdi uçmağ ile* “Süslenmiş yeşil, kızıl ve ak ile; (bu hâlde) cennetle (güzellik hususunda) beraber olurdu (ona denk olurdu)” (34-6). *Bularda eger yoħmissıdı hüner / Olalardı bizümle ser-be-ser* “Bunlarda eğer hüner yok idiyse; bizimle başa baş olurlardı!” (65-1).

3.10.1.4.3. Cümlede Kullanımına Göre Pekiştirmeli Tekrar Grubu

1. Yüklemler Olarak Kullanılanlar

Şehün ili toptolu durur çeri / Ki anuñ her birisidür ölüm eri “Şahın ili, ordu(yla) dopdoludur ki onun her birisi ölüm eridir (Azrail gibi can alıcıdır)” (64-5). *Çü yoħdur bu ‘âlemde andan ulu / Eyü adı anuñ cihân toptolu* “Bu âlemde ondan ulu yoktur; dünya, onun iyi adı(yla) dopdulu(dur) (her tarafa ünü yayılmıştır)” (68-13). *Gêrüsinden enşesine kapķara / Ne bilsün ki gevdesi hem hep ķara* “Arkasından ensesine (kadar) kapķara(dır); nereden bilsin ki gövdesi hep kara(dır)?” (159-13). *Boyu boynı upuzun u kapķara* “Boyu (ve) boynu, upuzun(dur) (ve) kapķara(dır)” (287-15). *Yüzüm kapķara kapuñ varuram / Esirge beni uşda yalvaruram* “Yüzüm kapķaradır, kapına gelirim; bağışla beni işte yalvarıyorum!” (364-8).

2. Cümlede Zarf Olarak Kullanılanlar

1. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Ol arada anca dökilür ta ‘ām / Ki yazı yüzün dutdı düpdüz tamām “Orada o kadar yemek sunulur ki; ovayı baştan başa kaplar” (77-3). *Apansuz duru gel odasına var / Bulınur mı yerinde gör nev-bahār* “Apansız kalkıver, odasına git; Nev-bahār, yerinde bulunur mu? gör” (143-13). *Bu düzen ile yazıya çıkdılar / Apansuzda çepeçevre kim baķdılar* “Bu düzen ile ovaya çıktılar; apansızın, çepeçevre ki (etrafa) baktılar” (168-1). *Gügercini koynında gizler idi / Toğan bigi çepeçevre gözler idi* “Güvercini koynunda gizlerdi; doğan gibi çepeçevre (etrafı) gözlerdi” (220-14). *Nite kim tavuħ göremez gece yol / Gügemgündüzün eyle olmuşdı ol* “Tavuk, nasıl geceleyin göremezdi (göremezse) yol; o (da) güpegündüz öyle olmuştı” (225-8). *Ķara yüzlü şa ‘lūķı kapķaraşu / Turutdılar ol ķavm ile karışu* “Kara yüzlü Saluk’u tam karşıda durdurdular o kavim ile karşı karşıya (oturur)iken” (325-12). *Döner bu felek dem-be-dem gūn-ā-gūn / Nite beñzeyübile bir güne gūn* “Bu felek, anbean, türlü türlü döner; (böyleyken) bir gün, (bir başka) güne nasıl benzeyebilsin?” (178-3).

2. İsim Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz. Şu örneği veriyoruz: *Çevük gör ki mişli anuñ az idi / Gügemgündüzin ne hayâl-bâz idi* “İyi bak ki onun eşi benzeri az idi; güpegündüz nasıl (bir) hayalbaz idi?” (222-11).

2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmaz. Şu örneği veriyoruz: *Düşüp mîşeye at izin izledi / Niçeme ki çepçevresin gözledi* “Meşeye düşüp at izini izledi; nasıl ki çepçevresini gözledi” (267-6).

3.10.2. Kelime Türü Bakımından Tekrar Grupları

Kelime türü bakımından tekrar grupları başlığı altında tekrar gruplarının; isim mi, zarf mı, sıfat mı, zamir mi, fiil mi ya da ünlem mi oldukları ele alınarak incelenmiştir.

3.10.2.1. İsimlerden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan tekrar gruplarına fazlaca rastlanmaktadır: *Kamu işleri yêrlü yêrinedür* “Bütün işleri, yerli yerinedir” (7-7). *Yatur idi bî-‘aql u bî-hûş rây / İşi ağlamakdı sözi vây vây* “Akılsız ve fikirsiz (kendinden geçmiş bir hâlde) yatıyordu; işi ağlamak, söz vay vay (demek) idi” (100-13). *Dêdi olduğumca cihânda diri / Kan ağlarsam yêridür yêri* “Dedi (ki) (ben) dünyada hayatta olduğumca kan ağlarsam yeridir yeri” (321-8). *Yâ rab bilürsin benüm sırrımı / Şağincımı vü hayrumı şerrümi* “Ya Rab, (sen) benim sırrımı, düşüncemi; hayrımı şerrimi bilirsin!” (149-8). *Dilerdi ki birliğini bildüre / Yêri göği* ‘ilmiyle taldura “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmiyle doldursun” (6-10). *Ki her nesnede eyüyi yavuzu / Bile çünkü ‘aql ola kılavuzu* “Akıl kılavuzu olduğu için her şeyde (olan) iyiyi kötüyü bilir” (6-13). *Yaratdı seni kulluğun étmege / Degül gâfilin gelmege gitmege* “(O,) seni kulluğunu etmen için yarattı; gaflet içinde gelip gitmeye değil” (9-1). *Ger olmayaydı bu gök yêr / Yaradılmayaydı çalap böyle dër* “Eğer (O) olmasaydı bu gök (ve) yer yaratılmazdı, Allah, böyle der” (11-10). *Yada bilişe eylemeyen kılınç / Olur bilişe yad yada gülünç* “Yabancıya tanıdığa (iyi) tavır göstermeyen (kimse,) tanıdığa yabancı; yabancıya (karşı ise) gülünç olur (gülünç duruma düşer)” (15-3). *Bilün bu şâh-zâdemüz kiçiden / Eyü hulk gördi ulu kiçiden* “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten (beri) büyük (ve)

küçük (herkesten) iyi muamele gördü” (50-4). *Eyü ata bindürdi izzetledi / Oturuşu turuşu izzetle idi* “İyi (bir) ata bindirdi, izzet sundu; oturuşu kalkışı izzetleydi” (68-11). *Gelişüm varışum bularuñ ile / İnən çoñ var işüm bularuñ ile* “Gelişim gidişim (ziyaretlerim) bunlarla(dır); bunlarla çok fazla işim var(dır)” (209-6). *Yine çün haqınca nazar eyledi / İşin küllî zîr ü zeber eyledi* “Yine hakkıyla bakınca işini bütünüyle altüst etti” (36-7). *Dönüp gëri gitmek gerekdi yola / Şaçumuzu saçalumuzu yola* “Saçımızı sakalımızı yolarak, dönüp tekrar yola gitmek gerekti” (80-10). *İñilerdi ol gece taña degin / Dêrimezdi bir lahza ʻaqlın ögin* “O gece sabaha değin inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-13). *Felek hükümün altında tutsun boyun / Ki ʻadlünde barışdı kurd u koyun* “Felek, hükmüne boyun eğsin ki adaletinle barıştı kurt ile koyun” (70-6). *Çevüklük dahı işdedür ol kadar / Ki olmaya yolda kazā vü kader* (149-11). *. Dêdiler meger Rüstem-i zâl durur / Zihf er ki bu ne yâl u bâl durur* “Meğer (bu) Zaloğlu Rüstem’dir; ne güzel bir yiğittir, bu ne boy bostur! dediler” (296-11). *Gece gündüz işleridür ağlamañ / Şakal saç yolma yumañ yumañ* “İşleri; gece gündüz ağlamak, yumak yumak saç sakal yolma(dır)” (324-13).

3.10.2.2. Sıfatlardan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan tekrar gruplarının sayısı hatırı sayılır miktardadır: *Tutar yeryüzin dürlü dürlü çiçek / Dökilür gëri mevsimi geçicek* “Yeryüzünü türlü türlü çiçek kaplar; mevsimi geçince (ise) tekrar dökülür” (7-6). *Bölük bölük ü şaf şaf u cavk cavk / Ferişteler andan bulurlardı zevk* “Bölük bölük, grup grup ve küme küme melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Bu suda gerek kim genümce yunam / Niçe niçe közler içinde yanam* “Bu suda rahatlıkla yıkanmam gerek; nice nice közler içinde yanayım” (221-5). *Bulara bağışladı şâh-ı yemen / Kızıl altun akça vü tümen tümen / Katar ile katır taviyile at* “Yemen şahı, bunlara kızıl altın ve akçe; binlerce katar ile katır, bir dizi at bağışladı” (351-2/3). *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Bu işün arasında bile oldılar* “Büyük küçük beyler hepsi geldiler; bu işin arasında oldular (aracılık ettiler)” (30-10). *Garîb âdemem hîç beglenmedüm / Bu şârda bir iki yıl eglenmedüm* “Garip adamım, asla beylenmedim (bey gibi davranmadım); bu şehirde bir iki yıl eğlenmedim!” (113-4). *Nite kim bilür idi düzdi nakkâş / Bişürdi başardı beş on dürlü aş* “Nitekim Nakkaş, bilirdi, düzdü; beş on türlü aş pişirdi, (bunda da) başarıya ulaştı” (70-2). *Bu yigirmi günlük yolu ben niçe / Varam iki üç günde erte gece* “Ben, bu yirmi günlük yolu iki üç günde, gece gündüz nasıl (olur da) giderim? (katederim)!” (289-

11). **Yigirmi otuz** kapuyı açdıdı / **Kamu** guşşayı yabama saçdıdı “Yirmi otuz kapıyı açtı; bütün kederini yok etti” (32-4). **Süheyl** ağlayu **āh u zārîyile** / **Bêş altı** gün içinde döndi kıla “Süheyl, ağlayarak ahuzar ile beş altı gün içinde kıla döndü (kıl gibi inceldi, zayıfladı)” (49-7). **On on bêş** dahı görklü **karavaş** / **Kızıl al** yanaklu **kara göz ü kaş** “On on beş (tane) daha; kızıl al yanaklı, kara kaş ve kara (gözlü) carıye...” (72-10). **Yanıldı vü bir kara zengî** kişi / **Ki yüzinde ah** idi ancak dişi (263-4).

3.10.2.3. Ünlemlerden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan tekrar grubu sayısı, kelime türü bakımından bakıldığında tekrar grupları arasındaki en az olanıdır: **Cevābında eydür kanı** ‘**aql u rāy** / **Ki devşüreven nêdeyim vāy vāy** “Cevabında; toplayacak akıl ve fikir nerede, vay vay, der” (82-13). **Çün işitdi adını dēdi vāy** / ‘**Aceb kaçan eram aña hāy hāy** “(Onun) adını işitince vay, ne zaman ulaşacağım ona hay hay, dedi” (46-15). **Çü nakkāşa bu sözi dēdi süheyl** / **İşitdi eyitdi ki ēy vāy veyl** “Süheyl, Nakkaş’a bu söz söyleyince (Nakkaş,) işitti, dedi ki: Ey vay veyl!” (141-13).

3.10.2.4. Zarflardan Oluşanlar

Zarftan oluşan tekrar grubu, türü bakımından tekrar grupları arasında en fazla kullanılanıdır denebilir: **Cihānı geze cümle ucdan uca** “Dünyayı tamamıyla uçtan uca gezsin” (56-10). **Bunu dēdi aldı süci kıldı nüş / İçe içe** çünkü başı oldu hoş “Bunu dedi, (kadehi) aldı (içki) içti; içe içe başı hoş oldu (sarhoş oldu)” (86-9). **Şora şora** varur bir araya ol “O, sora sora bir araya (yere) varır” (89-4). **Çü ol kız yüzünji göre bir kez in / Göñül vère saña azın azın** “O kız, (senin) yüzünü bir kez görünce sana yavaş yavaş gönül verir” (97-11). **Sücücük iç az az yırla hezin** “İçki az az iç, gamlı (şarkı) söyle!” (106-12). **Êve êve** tırdı bezendi gerü / **İşin düzenmek için döndi gerü** “Koşa koş (aceleyle) ayağa kalktı, tekrar süslendi; işini düzeltmek için geri döndü” (108-3). **Hemān lahza çözdü bölük saçların / Kemend eyleyüp atdı birin birin** “Hemen (o) anda bölük (olan) saçlarını çözdü; kement hâline getirip bir bir aşağı sarkıttı” (115-129). **İki gözün öpdî vü aldı elin / Güle güle** tutdı saray yolın “İki gözünü öptü ve elini tuttu; güle güle saray yolunu tuttu” (117-6). **Ki oşşayudur gönlini eglegil / Bu bendin yaña azın azın** bir egil “...Ki taltif et, gönlünü egle (rahatla); bu benden yana yavaş yavaş bir meylet (eğil hele)!” (117-14). **Pes andan yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz** “Ondan sonra (da) yüzünü yavaş yavaş açardı; bir anda bin türlü naz

ederdi” (118-1). *Gèrû **korha korha** vü **çoğa çoğa** / Karañuda vardı ol aracuğa* “Tekrar korka korka ve çömele çömele karanlıkta vardı o aracığa” (124-4). *Gèrû vaktümi buldum **uma uma** / Yügürüp gelüp ağmış idüm tama* “Tekrar vaktimi buldum uma uma; koşarak gelip çıkmıştım dama” (125-13). *Nişân eyle **uz uz u az az** kaz / Kılavuz kolay olıcağ uça kaz* “Ustaca nişan eyle (yer belirle) ve az az kaz; kılavuz kolay olunca kaz (bile) uçar!” (130-3). *Açup gözini **zâr u zâr** inledi / Atası ol inledügin dinledi* “Gözünü açıp (kendisine gelip) zar zar inledi; babası, (onun) o inlemesini dinledi” (37-11). *Bil arada **dün gün** güzâfın degül / Dikenler cefâsını çekdügi gül* “Bil (ki) arada gece gündüz gülün, dikenlerin cefasını çekmesi boşuna değil” (15-5). *Sarâyda buyurdu bana bir oda / **Gêce gündüz** oluram ol arada* “Sarayda bana bir oda buyurdu; gece gündüz orada oturayım” (42-12). *Şorar kendü lafzıyla **şâh aña** / Hikâyet nitedügin önden **şoña*** “Şah, hikâyenin nasıl olduğunu, kendi (bildiği) dilde baştan sona ona sorar” (44-1). *Güher incü altun saçü saçdılar / Yedi **dün ü gün** yediler içdiler* “Mücevher, altın, saçı saçtılar; yedi gece (yedi) gündüz yediler içtiler (eğlendiler)” (30-15). *Yaz u **kış** yabānlarda koyun u kurt / Tutarlar idi aracuğda yurt* “Yabanlarda koyun ve kurt yaz kış (o) aracıkta (beraber) yurt tutarlardı (yaşarlardı)” (301-8). *Hemîn teyrimüz var hîc kimse yoh / Ki bizüm için kayıra **az u çoh*** “Sadece Tanrı’mız var (başka) kimse yok ki bizim için az çok kaygılsın” (316-12). *Ne var kişi çok fikir eyler ise / **Bilüp bilmeyüp** nesne söyler ise* “(Bir) kişi, çok düşünür, bilip bilmeyip bir şey söylerse (bunda) ne var (ki)?” (280-15). *Kimesne aña yanmadın hîc yanu / Yüridi **gümürdenü vü söylenü*** “Kimse ona yanıp yakılmadan (merhamet duymadan) (o,) söylenerek (yakınarak, şikâyet ederek) yürüdü” (152-7). *Meger **şâh-çînün** kıızı nev-bahâr / Uyurken döşekde **yatup** ol nigâr* “Meger Çin şahının kızı Nev-bahâr, döşekte yatıp uyurken o güzel...” (59-12). *Bu düzen ile yazıya çıkdılar / **Apansuzda çepeçevre** kim **bağdılar*** “Bu düzen ile ovaya çıktılar; apansızın, çepeçevre ki (etrafa) baktılar” (168-1). *Gügercini koynunda gizler idi / Toğan bigi **çepeçevre gözler idi*** “Güvercini koynunda gizlerdi; doğan gibi çepeçevre (etrafı) gözlerdi” (220-14). *Nite kim tavuğ göremez gece yol / **Gügemgündüzin** eyle **olmuşdı** ol* “Tavuk, nasıl geceleyin göremezdi (göremezse) yol; o (da) güpegündüz öyle olmuştu!” (225-8). *Kara yüzlü **şa’lûkı kapkaraşu** / **Turutdılar** ol kavm ile karışu* “Kara yüzlü Saluk’u tam karşıda durdurdular o kavim ile karşı karşıya (oturur)iken” (325-12).

3.10.2.5. Zamirlerden Oluşanlar

Bu kullanımda tekrar grubunun *kendü* “kendi” ve öz dönüşlülük zamirleri ile diğer şahıs ve belirsizlik zamirlerden oluştuğu görülmektedir: *Tanışur idi kendü kendüyile* “Kendi kendisiyle konuşurdu” (218-10). *Beni çünkü tenri aña vëriser / Biri birimizden tēz ayırısar* “Tanrı, beni ona verince birbirimizden çabuk ayıracak” (60-5). *Şaruñ kavmi anı işidüp meger / Biri birine kılurlar haber* “Şehrin halkı meğer onu işitip birbirine haber ederler” (90-10). *Kişi kendö kendözüne anşuzın / Anuñ bigi iş eder bilüsüzin* “Kişi, kendi kendisine ansızın, bilgisizce onun gibi iş eder” (270-1). *Ben sen dahı dāye bilsün hemîn* “Ben sen ve sütanne bilsin sadece” (129-13).

3.10.2.6. Fiillerden Oluşanlar

Bu tekrar grubuna fazla rastlanmaz: *Alur şatar hiç anuñ şuçı yoh / Karavaş gerek vëre bahāsını çoñ* “Cariye alır satar onun hiç suçu yok(tur); (onun) pahasını çok vermek gerek” (208-10). *Ne var ger degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Aç ve yalın değilsem (bunda) ne var? Gelip giderim her yıl bu yoldan!” (209-5). *Ara yërde şonj uci yürüdi kılıç / Ne var yogise güç yürüdi kılıç* “Ara yerde sonuçta kılıç yürüdü (kılıçlı savaş oldu); ne var yoksa kılıç(lar) zor yürüdü (işledi)” (241-13). *Doyınca seni görmedüm ey dirîğ / Oturmadum durmadum ey dirîğ* “Eyvah, seni doyunca görmedim; (seninle) oturup kalkmadım!” (365-1). *Olan oldu nêtmek gerekdür buğur / Kızı vërün ü gidün oldun uğur* “Olan oldu, şimdi ne yapmak gerektir? Kızı verin ve gidin, uğur olsun” (175-12). *Bu dördi dedüğünde yokdur yalan / Nedür çäre indi çü oldu olan* “Bu dördü(nün) dediğinde yalan yoktur; olan olduğu için şimdi çare nedir?” (333-6). *Çeriden ölen öldi vü kalanın / Tutup bağlayup geldi der-hāl anın* (291-5). *Geçen geçdi gelmeyen kim bilür / Demin hoş geçüren key uşlu olur* “Geçen geçti, gelmeyen (ise) kim bilir; zamanını hoş geçiren çok akıllı olur (akıllıdır)” (338-5). *Elinden alan çılburı aldıdı / Meger avcı içinde yel kaldıdı* “Yuları elinden alan aldı; meğer avcunun içinde yel kaldı (avcu boş kaldı, elinde olanı kaybetti)” (162-14). *Ki ıssıdan iñen buñalmış idi / Yorulmuş u armış u kalmış idi* “...Ki sıcağından çok bunalmıştı; yorulmuş, zayıf düşmüş kalmıştı” (235-8). *Yëyevüz içevüz bayık dün ü gün / Esirgemezem kimseden il ü gün* “Gece gündüz yiyip içelim; kimseden memleketi esirgemem!” (188-1). *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Yëyüp içüp oynayuban güldiler* “Büyük küçük beyler hepsi geldiler; yiyip içip oynayıp güldüler” (30-10). *İki üç gün anuñ ile olasız / Yëyüp içüp oynayasız gülesiz* “İki üç gün onunla (birlikte) olasınız;

yiyip içip oynayasınız gülesiniz!” (56-14). *Ṭaṇa dek fiḡān eylemiş zār u zār / Ne yatup uyumuş ne ṭutmuş qarār* “Sabaha dek zar zar figan eylemiş; ne yatıp uyumuş ne (de) sakinleşmiş” (92-4). *Ol aracuḡa ki dērildi çeri / Karıldı kurıldı kırıldı çeri* “Çeri ki o araya toplandı; karıldı kuruldu kırıldı çeri” (172-7). *Bu olan hikāyetleri yaz u düz / Kitāb eyle kim oḡına yaz u güz* “Bu olan hikāyeleri yaz ve düzenle; kitap hâline getir ki yazın güzün (her zaman) okunsun!” (353-12).

3.10.5. Tekrar Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

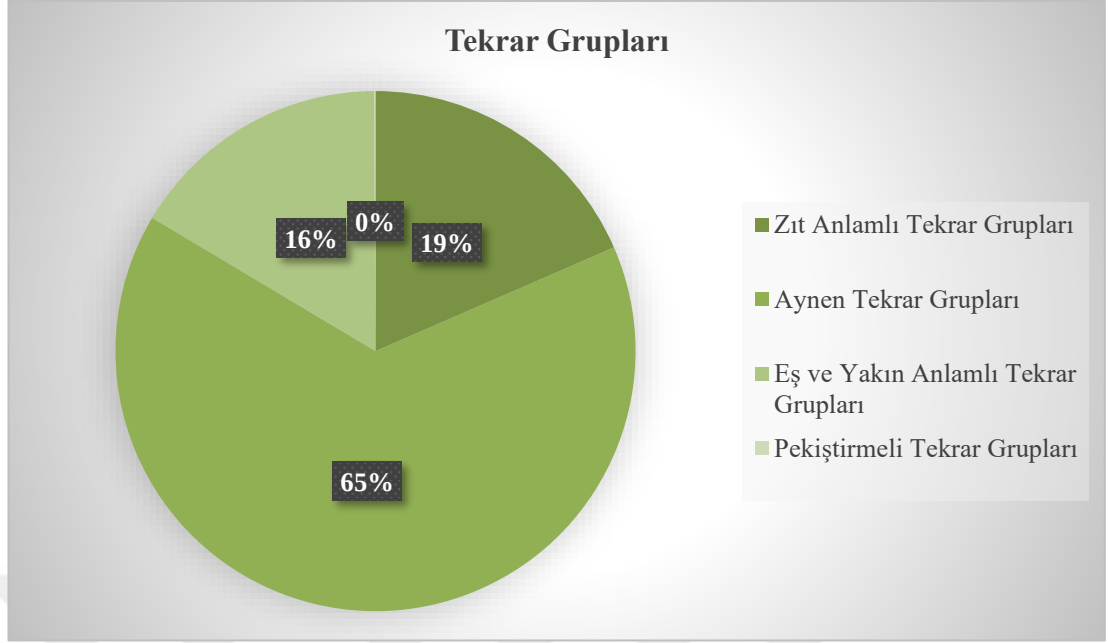
SN’de tekrar grubunun toplam sayısı 1312’dir; bunların ayrıntılı sayısal ve yüzdelik verilerini tablolarla ve şekil üzerinde verecek olursak;

Tablo 1.14. Tekrar Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Tekrar Grubu	1312	%3.36	%5.41

Tablo 1.14.1. Zıt, Aynen, Yakın Anlamli ve Pekiştirmeli Tekrar Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Tekrar Grubuna Yüzdelik Oranı
Zıt Anlamli Tekrar Grubu	235	%0.60	%0.97	%17.91
Eş ve Yakın Anlamli Tekrar Grubu	828	%2.12	%3.42	%63.11
Aynen Tekrar Grubu	208	%0.53	%0.86	%15.85
Pekiştirmeli Tekrar Grubu	41	%0.11	%0.17	%3.13

Şekil 14. Çeşitli Tekrar Gruplarının Toplam Tekrar Grubuna Yüzde Oranı

3.11. Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları (Alm. Verkürzte phrasen, Fr. Phrases raccourcies, İng. Shortened phrasen), “Ad-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gibi kelime gruplarından kısalmış ya da cümlelerin aşınma, kısalma ve kalıplaşması ile oluşmuş bulunan kelime grupları. İki ad ögesinden meydana gelen bu gruplarda vurgu ikinci öge üzerindedir. Başlıca türleri bulunma, çıkma (ayrılma), isnat, vasıta, yönelme ve yükleme gruplarıdır” (Korkmaz, 2017: 177). “Kısaltma grupları iyelik veya hâl eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime gruplarıdır. Bu gruplar, bazı kelime grupları ile cümlelerin kısalması veya kalıplaşması neticesinde ortaya çıkmıştır” (Özkan-Sevinçli, 2012: 107). Kısaltma gruplarında iyelikli ya da hâl ekli unsur ile sonra gelen unsur bir kelimedenden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. Kısaltma gruplarında ikinci unsur kendisinden sonra bir ismi niteleyen sıfat olabilir [gözü dışarıda (adam) vs.]. Kısaltma grupları yalın hâlde ya da aldıkları çekim ekleriyle cümlelerin çeşitli öğelerini oluşturur.

3.11.1. Yapısına Göre Kısaltma Grupları

SN’de kullanılan kısaltma grubu sayısı toplamda 603’tür; bunlardan sayısal olarak en fazla olanı 135 defa kullanımıyla isnat grubudur. Aşağıda kısaltma gruplarının özellikleri örnekleriyle birlikte verilmiştir.

3.11.1.1. Bulunma Grubu

Bulunma grubu, bulunma hâli eki alan bir isim unsuru ile ondan sonra gelen yalın bir kelime ya da kelime grubunun teşkil ettiği kısaltma grubudur; SN’de kullanılan bulunma grubu sayısı 128’dir: *Namāz üzre kâhil fesād içre cüst / ‘Adāvetde katı ‘ibādetde süst* “Namazda tembel, fesat hususunda çabuk; düşmanlıkta katı, ibadette gevşek(tir)” (13-15). *Perî peyker ü şîve vü nāzlu / Bilür kim ola kubbede yazılı* “Peri yüzlü, işveli ve nazlı; bilir ki kubbede yazılı olmalı” (36-5). *Eger sen gidüp ben kalırsam bayık / Ölürem nite kim kuruda balık* “Eğer sen gider, ben kalırsam kesinlikle ölürüm kuruda(ki) balık gibi” (53-4). *Şu gönülde kim işk ola meger / Karār eyle tutar ki avucda yel* “Şu gönülde aşk olsa; meğer (o gönül,) öyle rahat eder ki (onun rahatı) avuçta(ki) yel (gibi bir anlık olur)” (131-10). *Uşag ot turur düşer günde kaç / Turımaz çü bir düşe kaba ağaç* “Ufak ot, günde kaç (kez) düşer (ve ardından) kalkar (diklenir yine); (ama) büyük ağaç (eğer) bir (kez) düşerse (artık ayağa) kalkamaz (diklenemez)” (132-6). *Ayb olmasun gönlümüz içre fikr / Başumuzda sevdā dilümüzde zıkr* “Gönlümüzde fikir, başımızda sevda, dilimizde (ise) zikir ayıp olmasın!” (145-14). *Kılıç elde vü kalhanı yapındılar / Kuzu emişür bigi depindiler* “Kılıç elde ve kalkan yapındılar (örtündüler); kuzu emişir gibi tepindiler” (171-9). *Yüzi örtülü şanki bulutda ay / Özi bir perî kim tutar oğ u yay* “Yüzü örtülü(dür), sanki bulutta (bulut ardındaki) ay(dır); kendisi (ise) bir ok ve yay tutan peri (gibidir)” (197-11). *Güneş ısı aç karın gövde arık / Başında ağır yük tabanı yarık* “Güneş sıcak, karın aç, gövde zayıf; başında ağır yük, tabanı (ise) yarık” (272-11). *Nite kim yazı yerde kasurğa yel / Ya yokuşda tavşan u inişde sël* “Yazı yerde kasırğa, yel; ya (da) yokuşta tavşan, inişte (ise) sel gibi” (278-4). *Ādem dahı endişedür yok süñük / Ki ol süñük üstinde et ola yük* “İnsan da endişedir (endişeden ibarettir) kemik değil ki kemik üstünde(bulunan) et, (ona) yük olur” (23-10). *Göze göz uş anı gördüm ki görünürdi hayāl / Niķāb içinde yüzi nite kim bulutda hilāl* “Göz göze işte onu gördüm ki hayal (olarak) görünürdü; nikap içinde(ki, nikap içinde gizlenen) yüzü tıpkı

bulutta (bulut ardındaki) hilal (gibidir)” (101-2). *Bu kez okıya şāruḥ uluların / Yèdüre vère elinde varın* “Bu kez şehrin ulularını çağırsın; (onlara) (yemek) yedirsın (ve) elinde var olanı versin” (71-12). *İki gevheri kim yigidile kız / Öjinde yaturdı bahāda ‘azîz* (230-1).

3.11.1.2. Ayrılma Grubu

Ayrılma grubu, ayrılma hâli eki alan bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir kelime ya da kelime grubundan oluşan kısaltma grubudur; SN’de kullanılan ayrılma grubu sayısı 116’dır: *Ṭaşum ādem içüm itden beter* “Dışım adam (insan); içimse itten beter” (13-13). *İlerükiden hāli oldı beter / Ki ger bulsa cānın yabāna atar* “Hâli, öncekinden beter oldu ki eğer (fırsat) bulsa canını hiçe sayar” (49-10). *İlandan ağulu durur ol kişi / Ki kendözin incitmek ola işi* “İşi kendisini incitmek olan kişi, yılandan (da) zehirlidir” (18-10). *Vezîri anuḥ elliden çoğidi / Ki illerde anuḥ bigi yoğidi* “Onun veziri, elliden fazlaydı ki illerde onun gibi(sı) yoktu” (29-6). *Hemāndem girüp geldi bir hoş karı / Karısa ne var yüzi aydan arı* “Hemen (o) anda bir hoş karı (içeri) girip geldi; karısa ne var (ki) yüzü aydan arı(dır)!” (111-9). *Binerlik semiz yunt binnden öküş / Uçarda ne kim eti yénürse kuş* “Binden fazla binmelik semiz kısrak; uçanlardan eti yenen hangi kuş (varsa)...” (139-14). *Gönilsün yemen yolına güyerek / Bize ol edinsün demirden yürek* “Baka baka Yemen yoluna (doğru) yönelsin; o, bizim için demirden (bir) yürek edinsin!” (141-10). *Yüridi çeri her kim aḡa baḡar / Dèyeydi demürden deñüzdür aḡar* “Ordu, yürüdü (hareket etti), her kim (ki) ona bakar(sa) derdi (ki) (bu ordu) sanki demirden denizdir, akar!” (168-8). *Yaturdı kulun dün gece ḡastaraḡ / Işıtma dutup ḡāṣā sizden ıraḡ* “Haşa sizden ırak, kulun(uz) sıtma tutup dün gece hasta (olarak) yatıyor” (174-10). *Aḡaçdan kanatlar edinüp uçar / Koşarlar olur ise kuşdan geçer* “Aḡaçtan kanatlar edinip uçar; koşacak olurlarsa (da) kuşu (bile) geçerler!” (200-10). *Dèdi bildüm anı ki bilmez cühüd / Çalap teyriden ḡorḡu kişiden ud* “Onu bildim ki Cühüd, Hak Allah’tan korku; insandan (ise) utanma bilmez, dedi” (211-2). *Çün taḡ yèri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege aḡdan ḡara* “Tan yeri ağarmaya başlayınca (bu) aktan kara(nın) seçilmesine yaradı” (229-14). *Eger gözden ayruḡ gönülünden ıraḡ* “Eğer gözden ayrı (olursa) gönülünden uzak (olur)” (273-13). *Biri birine beḡzemez her biri / Güher dutar aydan güneşden arı* “Birbirine benzemez hiçbir; aydan güneşten arı mücevher tutar” (228-5). *Döküp mālī ḡalkı muḡl’ ètdüğün / Bu yeng ile ilden ile gitdüğün* (185-7).

3.11.1.3. İsnat Grubu

İsnat grubu, yalın hâlde ya da genellikle teklik üçüncü şahıs iyelik eki alan bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir kelime ya da kelime grubundan oluşan kısaltma grubudur; SN’de yukarıda da ifade edildiği üzere 136 defa kullanımıyla en fazla kullanılan kısaltma grubu isnat grubudur: *Oturmuş idi o guşşadan **benzi sâz** / Hemîn kuru etmek yer idi az az* “O, kaygıdan (dolayı) sararmış yüzle oturmuştu; daima kuru ekmek yerd (o da) az az” (308-4). *Bir âdem durur **yüzi benzer aya** / Degir eylügi yoşsula baya* “Yüzü aya benzer bir insandır; iyiliği, yoksul ve zengine ulaşır” (74-8). *Birazdan görürler ki atlu gelür / **Katı korhulu hâli** yatlu gelür* “Birazdan görürler ki atlı (biri) gelir; hâli çok korkulu, fena (bir şekilde) gelir” (65-14). *Yalıncağ u yayak bir pûlı yok / **Ümîzi ihen azacuk fikri çok*** “Yalın yapıldak, bir pulu yok; ümidi çok az, fikri çok” (331-14). *Zihî **rahmeti öküş ü lutfi çok** / Ki her nesne katında var ‘aczi yok* “Ne güzel, rahmeti fazla ve lütfü çok ki her nesne huzurunda hazır bulunur, aczi yok(tur)” (6-15). *Yalıncağ u yayak bir pûlı yok / **Ümîzi ihen azacuk fikri çok*** “Yalın yapıldak, bir pulu yok; ümidi çok az, fikri çok” (331-14). ***Yüregi demür tonı katı demür** / Dağı bindügi hem boz atı hem demür* “Yüreği demir, elbisesi katı demir; ayrıca bindiği atı da demir” (167-11). ***Yüzi örtülü şanki bulutda ay** / Özi bir perî kim tutar oğ u yay* “Örtülü yüzü, sanki bulut ardındaki ay(dır); kendisi (ise) (elinde) ok ve yay tutan peri(dir)” (197-11). *Nite sevmeyeydi **kanı ıssıdı*** “Nasıl sevmeyeydi? Sıcak kanlıydı!” (304-3). *Ki yigit durur **hüb aşlı ulu** / Hüner-mend ü hoş-hülk u **yüzi şulu*** “...Ki (o,) güzel, aslı yüce; hünerli, hoş huylu ve yüzü sulu (edep) (bir) yiğittir!” (335-8). *Kişi esrük olsa ya **dili yavuz** / Söz açup anun ile düşişmeñüz* “(Bir) kişi sarhoş ya (da) dili kötü olsa söz açıp (da) onunla (birbirinize) düşmeyiniz” (358-4). *Kişi kim ola anda ‘akl u temîz / Olur sözi mevzun u **kadri ‘azîz*** “Kişi ki onda akıl ve temizlik olsa ölçülü sözlü, aziz kadirli olur” (177-2). *İşi ‘adl **hükmi revân hulki hüb** / Yüzinden kişi hiç uşanmaz bahup* “İşi adalet, hüküm süren, yaradılışı (tabiatı, ahlakı) güzel; kişi, bakıp (da) yüzünden asla usanmaz (onun)” (318-15). *Yanağı bigi **hatırı sâdedür*** “Yanağı gibi hatırı (da) sadedir” (211-13). *Varup dèdi ey **mihri çok** şâh atam / Revâ görme kim kayğuyile yatam* “Varıp dedi: Ey merhameti çok (olan) şah babam, kaygı içinde yatmamı reva görme!” (47-14). *Düzetmiş durur ol bizümçün **tuzağ** / Ki uşlu kişidür ü **fikri uzağ*** “O, bizim için tuzak kurmuştur ki (o,) uslu ve ileri görüşlü (bir) kişidir” (75-15). *Dèr ey **lutfi hulki çok pâdişâh** / Bu eksiklü kula bağışla günâh* “Ey lütfü, iyi

davranışı çok (olan) padişah, bu kusurlu kul(un)a günah(ını) bağışla! der” (83-14). *Dedi tañla sen bir kişi iste bul / Ki kendüsi aşıł sözi uşul* “Dedi: Sen, sabahtan kendisi asıllı (nesli temiz), sözü usul (olan) bir kişi iste, bul!” (136-10). *Şehün bir yavuz düşmeni var idi / Yüzi kara vü şarp şa lûk adı* “Şahın, yüzü kara, güçlü, adı Saluk (olan) bir yavuz düşmanı vardı” (156-13). *Bir er qardaşum var kaytās adı* “Adı Kaytas (olan) bir erkek kardeşim var!” (231-13). *Gemiler vëribidi içi toptolu* “İçi dopdolu (olan) gemiler gönderdi” (253-6). *Biz aña olavuz eli bağlu kul / Bu söz kim size dedük yanlış degül* “Biz, ona eli bağlı kul olalım; size dediğimiz bu söz, yanlış değil(dir)” (335-9). *Bunı dëyüp ağıladı ol bağrı baş / Oda yandı bî-çäre miskîn naqqāş* “Bunu dedi, ağladı o bağı yaralı; çaresiz, miskin Nakkaş, ateşe (ateşte) yandı (içi acıdı)” (93-14). *Aña bu dedügi degüldür oran / Bahā urımadı bu evi ören* “Ona bu dediği oran değildir; bu evi harap olası (ona) paha biçemedi” (210-3). *Gërü vërmedi aña kimse cevāb / Henüz anlamadı ol evi harāb* “Ona tekrar kimse cevap vermedi; o evi harap (olası ise) henüz anlamadı” (224-12). *Meger andan ötrü ki eglendüm uş / Baña küsdi vü olmadı gönli hoş* “Meğer ondan dolayı ki eğlendim işte; bana küstü ve gönlü hoş olmadı” (159-5). *Aç it bulsa etmek ki yağlu ola / Yemezse meger ağız bağlu ola* “Aç it, yağlı olan ekmeği bulup (onu) meğer(se) ağzı bağlı olmalı!” (327-13). *Kızından çü işitmedi şāh cevāb / Kaķınç odına bağrı oldı kebāb* “Şah, kızından cevap alamayınca bağı, öfke ateşinde kebab oldu” (150-10). *Bunı dedi aldı süci kıldı nüş / İçe içe çün kim başı oldı hoş* “Bunu dedi, (kadehi) aldı, içki içti; (içki) içe içe başı hoş oldu” (86-9). *Aña dedi naqqāş ey ‘aklı çoh / Senün bigi ‘ālemde bir uşlu yoğ* “Nakkaş, ona (şöyle) dedi: Ey akı çok (olan), âlemde senin gibi bir uslu (kişi) yok!” (174-8).

3.11.1.4. Yönelme Grubu

İlk unsuru, yönelme hâli eki alan bir kelime ya da kelime grubu ile ondan sonra gelen kelime ya da kelime grubunun oluşturduğu kısaltma grubudur; SN’de kullanılan yönelme grubu sayısı 101’dir: *Ben işbu yañadın dürişem öküş / Kulağ uravan dinleyem aña tuş* “Ben, bu taraftan çok (fazla) çabalayayım; kulak verip dinleyeyim ona denk (gelecek yerde vs.)” (130-4). *Ya bir zerrece ağız yoğ açmağa / Kişi gölgesinden diler kaçmağa* “Ya (da) bir zerre kadardır ağzı, (o kadar küçüktür ki) açmak (için ağzı âdeti) yoktur; kişi gölgesinden kaçmayı diler”(144-11). *Güni ola ki eyleyevüz ‘ivāz / Bire on ona olur yüz ‘ivāz* “Gün olur ki bedel ödetiriz; bire on, ona yüz bedel olur!” (317-1). *Ululara kullık çü haķ durur / Velî teñri rezzāk u mutlaķ durur* “Büyüklerle kulluk

(hizmet etmek) haktır; ama Tanrı, rızık verici ve mutlaktır!” (17-10). *Ki kılıcına alp ursa döymez idi / Çalışda biñi bire şaymaz idi* “...Ki kılıcına alp (idi) (kılıç kullanmakta ustaydı), vursa (kimse) dayanamazdı; savaşta bini (bin kişiyi) bire (bir kişiye) saymazdı (hepsi onun için aynıydı)” (169-9). *Bu oğlanı sen bana bağışlağıl / Ne kim saña layık durur işlegil* “Sen, bu oğlanı bana bağışla; sana layık olan ne (ise) (onu) yap!” (31-14). *Eyitdi yine bir gazel nāzenîn / Hem aña muvāfık düzetdi ünin* “Yine nazenin bir gazel söyledi; hem ona (gazele) uygun (bir şekilde) sesini düzenledi” (107-8). *Şu kimse ki adı anuñ yaz ola / Cihānda aña muḳābil az ola* “Şu kimse ki onun adı yaz olsa cihanda ona mukabil (olan) az olur” (110-14). *Mu ‘ayyen buyurmuşdı ol şehriyār / Siyāset ḥarāmiye oğrıya dār* “O şehriyar, belirli (bir şekilde) harami(ler için) siyaset; hırsız(lar içinse) dar (ağacı) buyurmuştu” (302-7). *Süci eylemez her bir ādemde şer / Anuñ fi ‘li ḥaşmına lāyık düşer* “İçki, her bir insanda kötülük ortaya çıkarmaz; onun fiili, düşmanına uygun düşer” (281-12). *Ki her nesnenün yēgregin ol bilür / Kamu derde dermanın ol kıılır* “...Ki her şeyin iyisini O bilir; bütün derde derman o kıılar” (5-10). *Ol ‘ışḳdan olupdur bî-çāre ol / Ola kim bu derde bula çāre ol* “O aşktan (dolayı) o, çaresiz kalmıştır; belki o, bu derde çare bulur” (44-6). *Yarağ eyledi ol güne yēyesi* “O gün için yiyecek hazırladı” (73-3). *Açup yüzini gördi buldı murād / Ol aya muvāfık süheyl urdı ad* “Yüzünü açıp (onu) gördü, muradına erdi; o ay (gibi güzel olan)a uygun (olarak) ad(ını) Süheyl koydu” (28-14). *Şahup elçiler istedürdi kişi / Ki ol işe layık olaydı işi* “Elçiler gönderip, kişi istetirdi ki o işe layık olaydı eşi” (42-8). *Kamu cānluya sevgülüdür cānı / Kitābından firdevsî hūb dēr bunu* “Canı, bütün canlılar için sevgilidir; Firdevsi, kitabında bunu hoş (bir şekilde) der (anlatır)” (196-7). *Ḳadırğa içinde dutuban ḳarār / Bu endişeye ḡarḳ idi nev-bahār* “Kadırğa içinde kalarak bu endişeye dalmıştı Nev-bahâr” (211-10). *Peşimān işine vü inen melül / Dēdi bunu kim eyledüm iş degül* “İşine pişman ve çok melul (bir şekilde) bunu dedi ki (bunu) eyledim (ama bu) iş değil!” (210-14). *Ne ḥayvān ki var neḥsinedür esîr / Hemîn ādem oldur ki neḥsini şır* “Ne kadar hayvan varsa nefsine esirdir; adam odur ki nefsini daima kırar (nefsini yener)!” (255-2). *Ėdindi anı kendözüne ḳonuḳ* “Onu kendisi için konuk edindi” (290-14). *Benüm fikr ü şağuncum ayruḳ durur / Velî ‘ışḳ başuma buyruḳ durur* “Benim fikir ve düşüncem farklıdır; ama aşk, başıma buyruktur!” (314-5). *Anuñ ögine düşdidi kim süheyl / Ėdiciydi sāza çalgıya meyl* “Onun aklına geldi ki Süheyl, saza çalgıya meylediciydi” (229-2). *Bu işi bana ḳo vü*

sen fāriğ ol / Gönülden göñüle olur ahiri yol “Sen, bu işi bana bırak ve rahat ol; sonunda, gönülden gönüle (giden bir) yol olur (vardır!)” (112-12). *Ḳanı şāhumuzuñ kıızı nev-bahār / Ki ansuz cihāndur gözümüze tar* “Şahımızın kıızı Nev-bahār nerede ki onsuz dünya gözümüze dar (bir yer)dır” (175-9).

3.11.1.5. Vasıta Grubu

Vasıta hâli eki alan bir kelime ya da kelime grubu ile ondan sonra gelen kelime ya da kelime grubunun oluşturduğu kısaltma grubudur; SN’de kullanılan vasıta grubu sayısı 36’dır: *Sarāyında kırh ‘avreti var idi / Ki her biri anuñla yār idi* “Sarayında kırk kadını vardı ki her biri (de) onunla yar idi” (27-8). *Senüñle hoşdur u sensüz ḥarām / Şunuban ayağı içürdi tamām* “Seninle (birlikte) hoş, sensizken haram(dır); kadehi uzatarak (içkiyi) tamamen içirdi” (81-11). *Cühūd aña her yılda uğrar imiş / Beg ile biliş kavm ile yār imiş* “Cühûd, ona her yılda uğrarmış; beyle tanıdık, kavim ile dostmuş” (203-2). *Süzülmüşdi nergisleyin uyhusuz / Humār ile tolu şanaydın henüz* “(Gözleri) süzülmüştü nergis gibi, uykusuz(du); sanki baş ağrısıyla dolu(dur) henüz!” (106-10). *Cühūd aña her yılda uğrar imiş / Beg ile biliş kavm ile yār imiş* “Cühûd, ona her yılda uğrarmış; beyle tanıdık, kavim ile dostmuş!” (203-2). *Bugün şabr ile yoldaş ol zinhar / İşün gizlüdür kıлмаğıl āşikār* “Bugün sabır ile yoldaş ol kesinlikle; işin gizlidir, yapması (ise) aşikâr(dır!)” (82-11). *Kimün ‘ışk ile yüregi tağludur / Bayık bil ki bir kıl ile bağludur* “Kimin (ki) yüregi aşk ile yaralıdır: açıkça bil ki (onun hayatı) bir kıl ile bağlıdır (hayata pamuk ipliği ile bağlıdır!)” (116-13). *Kişi eyler olsa iñen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* “(Eğer bir) kişi çok ihtiyat eyler olursa kötü kavim ile karışmasın!” (305-1).

3.11.1.6. İlgi Grubu

İlgi grubu, tamlayan usnuru (isim veya zamir) ilgi hâli eki almış; tamlanan unsuru ise eksiz olarak kullanılan bir kısaltma grubudur. SN’de ilgi grubunu oluşturan tamlanan unsurunun iyelik eki, genelde vezin gereği düşer; ilgi grubunun kullanım sayısı 19’dur: *Ki her birinün var dēyeydün kanat* “...Ki her birisinin kanadı var sanırdın” (351-3). *Budur kim kişinün ola dest-res / Dostları ile otura bir nefes* “Budur ki kişinin kuvveti olsun; dostları ile bir nefes (an) otursun!” (21-3). *Kişi vëribidi vü dedi hele / Siz erişdünüz şimdi bizüm ile* “Kişi gönderdi ve dedi: Hele siz, şimdi bizim ile ulaştınız!” (57-5). *Şımarladı dañ ki bugün hele / Ne kişi ki bizüm kapuya gele*

“İsmaladı (buyurdu) ki hele bugün hangi kişi bizim kapımıza gelse...” (111-5). *Dedi kim gerek toğrusın demek / Şükür kim zāyi ‘olmadı bizüm emek* “Dedi ki doğrusunu demek gerek; -şükür (olsun) ki- bizim emeğimiz zayı olmadı!” (123-5). *Ne bilem ikisine nêtdi felek / Nite oldu teyrinüñ anda dilek* “Ne bileyim (ki) felek ikisine ne yaptı; Tanrı’nın dileği orada nasıl oldu?” (178-14). *Ṭali ‘ki benüm uyurdu gör niçe uyandı / Devlet ki düşmiş idi gör niçe ṭurdu* “Benim talihim ki uyuyordu bak, nasıl (da) uyandı; bahtım ki düşmüştü gör, nasıl (da) (ayağa) kalktı!” (199-9). *Sarāyı çü bağ içre yapardı ol / Bizüm bahçadan servi apardı ol* “O, sarayı bağ içine yapardı; bu yüzden bizim bahçeden servi götürdü” (179-6). *Bizüm ḥānedāna bu yüz karası / Çü oldu eyitgil nedür çāresi* “Bu yüz karası, bizim hanedanımıza oldu; (şimdi) söyle, nedir (bunun) çaresi?” (184-2). *Benüm her ne kim var senünḍür / Baña sensüz uçmak nite kim ṭamu* “Benüm her ne(yi)m ki varsa senindir hepsi; cennet, sensiz(ken) benim için cehennem gibidir” (31-5). *Anuñ var idi ḥısmı hoş bir kişi* “Onun, hoş olan bir akrabası vardı” (268-2). *Bizüm çin ilinde bu ‘adet gider / O gün gele er ‘avretin terk eder* “Bizim Çin ilinde bu âdet sürer; o gün gelsin, erkek karısını terk eder” (216-1). *Ne bilem ikisine nêtdi felek / Nite oldu teyrinüñ anda dilek* “Ne bileyim (ki) felek ikisine ne yaptı; Tanrı’nın dileği orada nasıl oldu?” (178-14). *Sizün ḥakkuma iş bu midur gümān / Key eyle ola sizden eylük uman* “Sizin gümanınız (benüm) hakkımda bu mudur? İyi, öyle olsun (ki) sizden iyilik uman...” (148-1). *Dedi bille ḫulun degül mi senün / Eyitgil ḫāziyye nedür pes anuñ* “Dedi: Allah için (bu) senin kulun değil mi? Söyle, onun işi (husus) nedir? (152-13). *Baña böyle etmek ḫatı ‘ār idi / Bizüm şarda āḫir süci var idi* (78-5).

3.11.1.5. Diğer Kısaltma Grupları

Yukarıdaki kısaltma gruplarının haricinde SN’de tespit edilen başka kısaltma grupları da vardır. Bunlar, genelde bir sıfat tamlaması kalıbındadır.

İlk unsuru kelime grubundan -ki genelde bu kelime grubu iyelik ekli olur-; ikinci unsuru ise genelde tek kelimedenden oluşan kısaltma grubu. Bu şekilde kurulan kısaltma grubu sayısı 25’tir: *Hemāndem benüm yigenüm ‘izze ‘d-din / Ki evvelden aḫmed ḫomışuz adın* “İlkin adını Ahmet koyduğumuz benim yeğenim (olan) İzzettin...” (21-12). *İlī sudan çihup atası şehriyār / Geyür ṭonın anıḫtarını arar* “Babası (olan) şehriyar ılık sudan çıkıp elbisesini giyer, anahtarını arar” (36-10). *Ki ey gözlerümün çerāḡı oḡul / Yeter ur yüregüme ṭaḡı oḡul* “...Ki ey gözlerimin çırağı

(ışığı) oğul, yeter, vur yüreğime yarayı oğul!” (51-5). *Meger şāh- çînün kızı nev-bahār / Uyurken döşekde yatup ol nigār* “Meğer(se) Çin şahının kızı (olan), o güzel Nev-bahār, döşekte yatıp uyurken...” (59-12). *Süheylün tapusına nakkâş işit / Ne dər eydür ey devlet issi yigit* “Ey devlet sahibi (olan) yiğit (bahtlı genç), dinle, Nakkaş, Süheyl’in huzurun(d)a ne der, (ne) söyler!” (111-3). *Ķanı şāhumuzuñ kızı nev-bahār / Ki ansuz cihāndur gözümüze tar* “Şahımızın kızı (olan) Nev-bahār nerede ki onsuz dünya gözümüze dardır!” (175-9). *Bu şār issinün oğlı kaytas ata / Binüp geldi geçdi kamudan öte* “Bu şehir sahibinin oğlu (olan) Kaytas, ata binip geldi, herkesten ileri(ye) geçti” (203-4). *Dedi ey cānum cānı uz kişi / Kim işleye sen işledüğün işi* “Dedi: Ey canımın canı (olan) usta kişi, sen(in) yaptığın işi (başka) kim yapar?” (218-14). *Ki geydükleri soykaları arı / Semiz idi vü yorga idi atları* “...Ki giyedikleri elbiseleri temiz; semiz ve rahvan idi atları” (315-12). *Ķızuñ nev-bahār ile hem eyle bil / Azışduğ buluşamaduk beş yıl* “Hem, öyle bil (ki) kızın Nev-bahār ile beş yıl (boyunca) ayrı düşdük, buluşamadık!” (340-8). *Dedi ey gözüm aydını cān oğul / Tamarlarum içindeki kan oğul* “Dedi: Ey gözüm(ün) ışığı can(ım) oğul; damarlarım(ın) içindeki kan oğul!” (360-5). *Dedi bilmedün mi benem nev-bahār / Kızı şāh- fağfüruñ ey nāmdār* “Ey namlı (kimse), (beni) tanımadın mı? Benim, Fağfur şahının kızı Nev-bahār! dedi” (161-2). *Anuñ var idi ħısmı hoş bir kişi* “Onu, hoş bir kişi (olan) (bir) akrabası vardı(268-2).

İkinci unsuru, ilk unsuru açıklayan kısaltma grubu. Bu şekilde kurulan kısaltma grubu sayısı 3’tür: *Ķanımı ħelāl edüp erişdüm idi yāra / Erişmese ol şa ‘lūk kara yüzlü ħaramî* “Kara yüzlü (olan) o Saluk (eğer) yetişmeseydi kanımı helal edip yāra kuvuşmuştum” (189-14). *Ki mūsā kelîmu’llāh öküş zamān / Dürişdi vü işitdi kim lenterān* “...Ki kelimullah (Allah’ın keliması olan) Hz. Musa, uzun zaman çabaladı ve lenterān (görme, görmeyeceksin!) (sesini) işitti” (12-2). *‘Aliyy ibni ebū-tālib ol şîr ü ner / Ki gösterdi ‘ālemde dürlü hüner* “O erkek aslan (gibi güçlü olan) Ebu Talip(in) oğlu Hz. Ali ki (O,) dünyada çeşitli hüner(ler) gösterdi” (11-15).

İlk unsuru, ikinci unsurunu açıl原因an kısaltma grubu: *Bu yigit ki dərler süheyl-i yemen / Anuñ sākî bir ħulı vardır meger* “Bu yiğit ki (ona) Süheyl derler; onun saki (olan) bir kulu (hizmetkârı) vardır meğer” (147-2).

İlk unsurundaki iyelik eki düşmüş olan kısaltma grubu: *Gelicek ögi dèdi èy cān oğul* / *Bu kaçd èylemek cānuña key degül* “Aklı (başına) gelince ey can(ım) oğul, canına bu kasdetmek iyi değil! dedi” (214-6).

İlk unsuru eşitlik eki alan kısaltma grubu (eşitlik grubu) Kullanım sayısı 3’tür: *Görür at ile geldi bir yigit* / *Elinde kuş ardınca bir tāzî it* “Görür (ki) elinde kuş, ardınca bir tazî köpek (olan) bir hoş yiğit atı ile geldi” (279-8).

Her iki unsuru da eksiz olarak kurulan kısaltma grupları da vardır. Bu kısaltma gruplarının ikinci unsurunu “*tolu*” kelimesi oluşturur. Aslında bu kısaltma grubu *vasıta grubunun* “-la” vasıta hâli ekinin düşmesi sonucu oluşmuş izlenimi vemektedir. Bu şekilde kurulan kısaltma grubu sayısı 21’dir: *Hüner gösterürler bahane kitāb* / *İçi tolu hikmet meşel hem itāb* “Hüner gösterirler, kitap bahane(dir); içi hikmet, mesel ve azarlama(yla) dolu(dur)!” (25-14). *Kızıl altun aşlan muraşsa’ ulu* / *Çamusunun içi süciler tolu* “...Hepsinin içi içkiler(le) dolu(dur)” (77-7). *İki tepsi altun tolu müşk içi* / *Kodı içinde ol iki bölük saçı* “İki, içi misk(le) dolu altın tepsi(nin) içine bıraktı iki bölük saçı” (99-5). *Çü ol yüzini açdı çözdi saçı* / *Tolu nūr ile müşk idi bağ içi* “O, yüzünü açıp saçını çözünce bahçe misk ve nur(la) doldu” (115-2). *Bir ay yüzlü kız ile oynar idi* / *Yürek tolu kan nite kim nār idi* “Bir ay yüzlü kız ile oynardı; yürek, kan(la) dolu(ydu) sanki nar idi” (146-5). *Giderdi ne yazı bilürdi ne tağ* / *İçi tolu işk idi yüregi dāğ* “Ne ova (çöl) ne dağ bilip giderdi; içi aşk, yüreği yara(yla) dolu(ydu)” (165-2). *Eger şol kola yürüye eyle bil* / *Hep mişedür tolu ašlān u pīl* “Eğer sol tarafa yürürse öyle bil (ki) (orası) hep meşedir, aslan ve fil(le) dolu(dur)” (233-9)

3.11.2. Unsurlarının Tek Kelime veya Kelime Grubuyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları

3.11.2.1. Unsurlarının Tek Kelimeyle Kullanımına Göre Kısaltma Grupları

3.11.2.1.1. Her İki Unsuru, Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Gönilsün yemen yolına güyerek / *Bize ol edinsün demirden yürek* “Baka baka Yemen yoluna (doğru) yönelsin; o, bizim için demirden (bir) yürek edinsin” (141-10). *Yüridi çeri her kim aña bahar* / *Deyeydi demürden deñüzdür ahar* “Ordu, yürüdü (hareket etti), her kim (ki) ona bakar(sa) derdi (ki) (bu ordu) sanki demirden denizdir, akar” (168-8). *Yaturdı kulun dün gece hastarah* / *Işıtma dutup hāşā sizden ırāh* “Haşa sizden ırak, kulun(uz) sıtma tutup dün gece hasta (olarak) yatıyor” (174-10). *Ağaçdan*

kanatlar edinüp uçar / Koşarlar olur ise kuşdan geçer “Ağaçtan kanatlar edinip uçar; koşacak olurlarsa (da) kuşu (bile) geçer” (200-10). *Dedi bildüm anı ki bilmez cühûd / Çalap tenriden korhu kişiden ud* “Onu bildim ki Cühûd, Hak Allah’tan korku; insandan (ise) utanma bilmez, dedi” (211-2). *Çün tañ yeri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege ahdan kara* “Tan yeri ağarmaya başlayınca (bu) aktan kara(nın) seçilmesine yaradı” (229-14). *Eger gözden ayruğ göñülde ırak* “Eğer gözden ayrı (olursa) gönülden de uzak (olur)” (273-13). *Eger sen gidip ben kalırsam bayık / Ölürem nite kim kuruda balık* “Eğer sen gider de, ben kalırsam kesinlikle karadaki balık gibi ölürüm” (53-4). *Şu göñülde kim işk ola meger / Karār eyle tutar ki avucda yel* “Şu gönülde ki aşk olsa; sanki (o gönül,) öyle rahat eder ki (onun rahatı) avuçta(ki) yel (gibi bir anlık olur!)” (131-10). *Uşaq ot turur düşer günde kaç / Turımaz çü bir düşe kaba ağaç* “Ufak ot, günde kaç (kez) düşer (ve ardından) kalkar (diklenir yine); (ama) büyük ağaç (eğer) bir (kez) düşerse (artık ayağa) kalkamaz (diklenemez)” (132-6). *Taşum âdem içüm itden beter* “Dışım adam (insan); içimse itten beter” (13-13). *İlerükiden hâli oldu beter / Ki ger bulsa cânın yabâna atar* “Hâli, öncekinden beter oldu ki eğer (fırsat) bulsa canını hiçe sayar!” (49-10). *Ayb olmasun göñlümüz içre fikr / Başumuzda sevdâ dilümüzde zıkr* “Gönlümüzde fikir, başımızda sevdâ, dilimizde (ise) zikir ayıp olmasın!” (145-14). *Kılıç elde vü kalhanı yapındılar / Kuzu emişür bigi depindiler* “Kılıç elde ve kalkan yapındılar (örtündüler); kuzu emişür gibi tepindiler” (171-9). *Yüzi örtülü şanki bulutda ay / Özi bir perî kim tutar oğ u yay* “Yüzü örtülü(dür), sanki bulutta (bulut ardındaki) ay(dır); kendisi (ise) bir ok ve yay tutan peri (gibidir)” (197-11). *Güneş ıssı aç karnı gövde arık / Başında ağır yük tabanı yarık* “Güneş sıcak, karın aç, gövde zayıf; başında ağır yük, tabanı (ise) yarık” (272-11). *Nite kim yazı yerde kasurğa yel / Ya yokuşda tavşan u inişte sel* “Yazı yerde kasırğa, yel; ya (da) yokuşta tavşan, inişte (ise) sel gibi” (278-4). *Yüregi demür tonı katı demür Dağı bindügi hem boz atı hem demür* “Yüregi demir, elbisesi katı demir; ayrıca bindiği atı da demir” (167-11). *Nite sevmeyeydi kanı ıssıdı* “Nasıl sevmesindi, sıcak kanlıydı!” (304-3). *Ki yigit durur hûb aşlı ulu / Hüner-mend ü hoş-hülk u yüzi şulu* “...Ki (o,) güzel, aslı yüce; hünerli, hoş huylu ve yüzü sulu (edepi) (bir) yigittir” (335-8). *Kişî esrük olsa ya dili yavuz / Söz açup anun ile düşişmeñüz* “(Bir) kişi sarhoş ya (da) dili kötü olsa söz açıp (da) onunla (birbirinize) düşmeyiniz” (358-4).

3.11.2.1.2. Her İki Unsuru, Yabancı Kelimeden Oluşanlar

Dönüp nev-bahāra eyitdi şu kız / Ki kız kıardaşumsın cānumdan ‘azîz “Şu kız, Nev-bahâr’a dönüp dedi ki: (Sen) benim canımdan aziz kız kardeşimsin!” (231-7). *Kişi kim ola anda ‘akl u temîz / Olur sözi mevzun u kadri ‘azîz* “Kişi ki onda akıl ve temizlik olsa ölçülü sözlü, kadri aziz olur” (177-2). *İşi ‘adl hükmi revân hulû hûb / Yüzinden kişi hiç uşanmaz bahup* “İşi adalet, hüküm süren, yaradılışı (tabiatı, ahlakı) güzel; kişi, bakıp (da) (onun) yüzünden asla usanmaz” (318-15). *Yanağı bigi hatırı sâdedür* “Yanağı gibi hatırı (da) sadedir!” (211-13). *Mu ‘ayyen buyurmuşdı ol şehriyâr / Siyâset harâmiye oğrıya dâr* “O şehriyar, belirli (bir şekilde) harami(ler için) siyaset; hırzıs(lar içinse) dar (ağacı) buyurmuştu (kurdurmuştu)” (302-7). *Süci eylemez her bir âdemde şer / Anuñ fi’li haşmina lâyıķ düşer* “İçki, her bir insanda kötülük ortaya çıkarmaz; onun fiili, düşmanına uygun düşer” (281-12).

3.11.2.1.3. Tamlayan Unsuru Yabancı, İkinci Unsuru Türkçe Bir Kelimeden Oluşanlar

Namâz üzre kâhil fesâd içre cüst / ‘Adâvetde katı ‘ibâdetde süst “Namazda tembel, fesat hususunda çabuk; düşmanlıkta katı, ibadette gevşek(tir)” (13-15). *Peri peyker ü şîve vü nâzlu / Bilür kim ola kubbede yazılı* “Peri yüzlü, işveli ve nazlı; bilir ki kubbede yazılı olmalı!” (36-5). *Eser yel bigidür getürür eyi / Gülefden koķu ‘alefden yiı* “Eser yel gibidir; kırmızı gülden (ve) ottan kokuyu getirir”(282-5). *Zihî rahmeti öķüş ü lutfi çok / Ki her nesne katında var ‘aczi yok* “Ne güzel, rahmeti fazla ve lütfu çok ki her şey huzurunda hazır bulunur, aczi yok(tur)” (6-15). *Yalıncağ u yayaķ bir pûlı yok / Ümîzi inen azacuk fikri çok* “Yalın yapıldak, bir pulu yok; ümidi çok az, fikri çok” (331-14). *Oturur iken anda hâli yavuz / Aç susuz arnuğ yalunuz* “Orada kötü (bir) hâlde, aç susuz, zayılamış (bir şekilde), yalnız (başına) otururken...” (279-7). *Bugün şabr ile yoldaş ol zinhar / İşün gizlüdür kılmağı âşikâr* “Bugün kesinlikle sabır ile yoldaş ol; işin gizlidir, yapması (ise) aşikâr(dır)!” (82-11).

3.11.2.1.4. Tamlayan Unsuru Türkçe, İkinci Unsuru Yabancı Bir Kelimeden Oluşanlar

Peşîmân işine vü inen melûl / Dêdi bunu kim eyledüm iş degül “İşine pişman ve çok üzgün (olarak) dedi (ki) bunu yaptım (ancak) iş değil!” (210-14). *Yüzi gökcek idi vü şîrîn sözi / Şâh uruğı husrevleyin kendözi* “Yüzü güzel, sözü şirindi; kendisi, şah

soylu Hüsrev gibi(dir)” (300-3). *Eñ öñdin çalap adını yazdı ol / Ki kudretleri çoğdur u lufti bol* “O, en önce kudretleri çok ve lütfu bol (olan) Allah’ın adını yazdı” (339-12). *Bu oğlanı sen bana bağışlağıl / Ne kim sana layık durur işlegil* “Sen, bu oğlanı bana bağışla; sana layık olan ne (ise) (onu) yap!” (31-14). *Eyitdi yine bir gazel nāzenîn / Hem aña muvāfık düzetdi ünin* “Yine nazenin bir gazel söyledi; hem ona (gazele) uygun (bir şekilde) sesini düzenledi” (107-8). *Şu kimse ki adı anuñ yaz ola / Cihānda aña muķābil* az ola “Şu kimse ki onun adı yaz olsa cihanda ona mukabil (olan) az olur” (110-14). *Sarāyında kırh ‘avreti var idi / Ki her biri anuñla yār* idi “Sarayında kırk kadını vardı ki her biri (de) onunla yar idi” (27-8). *Senüñle hoşdur u sensüz harām / Şunuban ayağı içürdi tamām* “Seninle (birlikte) hoş, sensizken haram(dır); kadehi uzatarak (içkiyi) tamamen içirdi” (81-11). *Cühūd aña her yılda uğrar imiş / Beg ile biliş kavm ile yār imiş* “Cühûd, ona her yılda uğrarmış; beyle tanıdık, kavim ile dostmuş” (203-2).

3.11.2.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları

3.11.2.2.1. Tamlayan Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Özellikle isnat grubu, bu kullanıma fazlaca örnek sunmaktadır. Onlardan bazıları şunlardır: *Diregi gümüş ağacı ‘ūd idi / Ne kim istesek anda mevcūd idi* “Direği gümüş(ten), ağacı ud (ağacın)dan idi; (her) ne istersek onda mevcuttu” (34-7). *Kiremidi altun diregi gümüş / Gören dēye firdevs-i a’lāyimiş* “Kiremidi altın(dan), direği gümüş(ten); gören (kimse), (ona) cennetteki altıncı bahçeymiş, der” (35-3). *Eli açuķ u mālī vü kavmi çoķ / Cihānda neseneye hem tañı yoķ* “Eli açık, malı ve kavmi çok(tur); hem dünyada bir şeye minneti yok(tur)” (68-9). *Dēr ēy lufti hulķi çoķ pādīşāh / Bu eksiklü kula bağışla günāh* “Ey lütfu, iyi davranışı çok (olan) padişah, bu kusurlu kul(un)a günah(ını) bağışla, der” (83-14). *Yanağı kızıl şanasın nār içi / Deri nite kim düşe gül üzere çi* “Kızıl yanaklı, sanki (yanağı) nar içi(dir); teri (ise) gülün üzerine düşen çiğ tanesi gibidir” (157-13). *Süheyl ol daķı bir melik-zādedi / Yüzi ay boyı serv-i āzādedi* “Süheyl, o da bir melikzadeydi; ay yüzlü, servi boyluydu” (178-13). *Kişi kim ola anda ‘aķl u temīz / Olur sözi mevzun u ķadri ‘azīz* “Kişi ki onda akıl ve temizlik olsa düzgün sözlü, kadri aziz olur” (177-2). *Sözi hoş yüzi hūb aslı aru / Bir içim su bigiydi tupturu* “Hoş sözlü, güzel yüzlü, temiz asıllı(ydı); bir içim, durpduru su gibiydi (186-2). *Kimi ādem başlu gövdesi at / Kiminüñ yüzi it kimün başı*

kuş “Kimi adam başlı, at gövdeli; kiminin yüzü it, kiminin başı kuş” (228-3). *Denizden çıhup geldi bir bahrî yunt / Yeli yumşacığidi tuynağı kunt* “Denizden (bir) bahrî kısrak çıkıp geldi; yelesi yumuşacıktı, toynağı sert(çe)” (254-11). *İçi toptolu ışık idi bağıri baş / Göñülcügi endişe gözleri yaş* “İçi aşkla dopdulu, bağıri yaralı; gönü endişeli, gözü yaşlıydı” (278-1). *Ne kim var cihānda güzāfin degül / Gül-istānda bülbül budağında gül* “Dünyada ne varsa boşuna değil; gül bahçesinde bülbül, budağında gül (boşuna değil)” (4-15). *Ol öğüt kulağumda uş küpedür / Çıkarmazvanın anı hoş küpedür* “O öğüt, kulağımda işte (bir) küpedir; onu çıkarmam (kulağımdan) hoş küpedir” (139-4). *Saçın çevre dökdi vü açdı yüzün / Elinde kadeh geldi çökdi dizin* “Saçını etrafa dağıttı ve yüzünü açtı; Elinde kadeh (olduğu hâlde) geldi (ve) diz çöktü” (133-3). *Gêrû gelmiş idi elinde ayağ / Atasından öñdin nite kim yayağ* “Elinde kadeh(ile, kadeh olduğu hâlde) yaya olmasına karşın babasından önce geri gelmişti (145-4). *Başındadı sevdā elinde ayağ / Bilüsinde hîle belinde kuşah* “Başında sevdā, elinde kadeh; aklında hîle, belinde kuşak (vardı)” (148-7). *Gêrû geldi meclise vêrdi görk / Bêlinde kuşağı vü başında bôrk* “Belinde kuşağı ve başında bôrkü (ile / olduğu hâlde) meclise geri geldi (ve oraya) güzellik kattı” (153-14). *Peşîmān işine vü ijen melül / Dêdi bunu kim eyledüm iş degül* “İşine pişman ve çok melul (bir şekilde) bunu dedi ki (bunu) eyledim (ama bu) iş değil!” (210-14). *Ne hayvān ki var nefsinedür esîr / Hemîn âdem oldur ki nefsinî şîr* “Ne kadar hayvan varsa nefesine esirdir; adam odur ki nefsinî daima kırar (nefsini yener)” (255-2). *Êdindi anı kendözüne konuğ* “Onu kendisi için konuk edindi” (290-14). *Benüm fikr ü şağincum ayruğ durur / Velî ışık başuma buyruğ durur* “Benim fikir ve düşüncem farklıdır ; ama aşk, başıma buyruktur!” (314-5).

3.11.2.2.2. Her İki Unsuru, İyelik Grubundan Oluşanlar

Bêlinde kılıcı kolında yayı “Belinde kılıcı, kolunda yayı (vardı)” (157-7). *Gözümde hayālî içimde odı / Zāmîrümde fikri dilümde adı* “Gözümde hayali, içimde (hasret) ateşi; içimde fikri, dilimde (ise) adı (var)” (331-3). *Ne kim tavarum ola vü genc ü māl / Helālümnden artuğı saña helāl* “(Her) ne (kadar) ki mülküm, hazine ve mal(ım) varsa helalimden fazlası sana helal (olsun)!” (306-4).

3.11.2.2.3. Her İki Usnuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanım için şu iki örneği veriyoruz: *Gerek degme dürlüdden on batman* “Gerek(se) değme (her) türlü(sün)den on batman...” (209-14). *Biri birisine tolaşmış*

idi / **Bir ucdan bir uca ulaşmış idi** “Birbirine dolaşmıştı; bir uçtan bir uca ulaşmıştı” (34-12).

3.11.2.2.4. Tamlanan Usnuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanım için şu tek örneği veriyoruz: **Bizüm çîn ilinde bu ‘adet gider / O gün gele er ‘avretin terk eder** “Bizim Çin ilinde bu âdet sürer; o gün gelsin, erkek karısını terk eder” (216-1).

3.11.2.2.5. Tamlanan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanıma sıklıkla rastlanır. Burada bazı örneklerini veriyoruz: **Dönüp nev-bahāra eyitdi şu kız / Ki kız kardaşumsın cānumdan ‘azîz** “Şu kız, Nev-bahâr’a dönüp dedi ki: (Sen) benim canımdan aziz kız kardeşimsin!” (231-7). **Anuñ var idi hışmı hoş bir kişi** “Onun, hoş (olan) bir akrabası vardı” (268-2). **Ki hergiz bulardan aña yok ziyān / Oturdu bularuñla bir zamān** “...Ki asla bunlardan zarar gelmez; oturdu bunlarla (birlikte) bir zaman” (228-10). **Velî yādılar ile yēyilen emek / Varur zāyi ‘ olur ne hācet dēmek** “Ama yabancılar için çekilen emek, varır zayı olur, demeye ne hacet!” (268-9). **Birazcuñ aña meylüm olayidi / Koyadum ne kim kula kolayidi** “Ona (karşı) birazcık meylim olsaydı; kul için kolay olan ne varsa bıraktırdım” (372-3). **Gerek kim muvāfıñ ola size çift / Gerekmez bir arada kâfur u zift** “Size (kendinize) uygun çift gerek; kafur ve zift, bir arada gerekmez!” (358-5). **İñen burcı şarp u kapusı demür / Yöresi handağ içi çamur** “Çokça burcu sarp, demir kapılı; yöresi hendek, içi çamur” (278-11). **Kuluñ günde bir kez ki destür ola / Kātuña varam ‘özür ü destür ile** “(Ben) kulun, günde bir kez destur olsun; huzuruna varayım özür ve destur ile” (201-10). **Gemide dēdügi bigi yercügez / Düzüp günde hūn veribir iki kez** “Gemide dediği gibi (bir) yerceğiz düzüp (hazırlayıp) günde iki kez sofraya (yemek) gönder!” (202-6). **İki gevheri ki yigidile kız / Öñinde yaturdı bahāda ‘azîz** “Önünde, pahada aziz (kıymetli olan) iki mücevher bulunurdu ki (bunlar) yiğit (genç) ile kız idi” (230-1). **Dahı ertesi buldı bir hoş çayır / İçinde bınar çevresinde bayır** “Daha ertesi (gün) içinde pınar, çevresinde bayır (olan) bir hoş çayır buldu” (254-7). **Dēdi bir ġarībem şaruñuzda ben / Öküñ gezmişem tağ u taş u yabān** “Dedi: Şehrinizde (bulunan) bir garibim ben; çok gezmişim dağ, taş ve yaban!” (265-15). **Güneş ıssı aç karnı gövde arıñ / Başında ağır yük tabanı yarıñ** “Güneş sıcak, karın aç, gövde zayıf; başında ağır yük, tabanı (ise) yarıñ” (272-11). **Görür at ile geldi bir hoş yigit / Elinde kuş ardınca bir tazi it** “Görür

(ki) elinde kuş, ardında av köpeği (olan) bir hoş yiğit, at(1) ile geldi” (279-8). **Binerlik semiz yunt binden öküş** / *Uçarda ne kim eti yënürse kuş* “Binden fazla binmelik semiz kısarak; uçanlardan eti yenen hangi kuş (varsa)...” (139-14). *Kadırgam ki geldi ırığ ilden / Su üstinde bir tağ durur yelden* “Uzak ilden gelen kadırgam, su üstünde duran yelden bir dağdır!” (200-6). *Bugün benden işbu dilegün yaman* “Bugün benden (rica ettiğin) bu dileğin kötü(dür)” (81-5). *Birazdan görürler ki atlu gelür / Kati korhulu hâli yatlu gelür* “Birazdan görürler ki atlı (biri) gelir; hâli çok korkulu, fena (bir şekilde) gelir” (65-14). *Yalıncağ u yayak bir pûlı yok / Ümîzi ihen azacuk fikri çok* “Yalın yapıldak, bir pulu yok; ümidi çok az, fikri çok” (331-14).

3.11.2.2.6. Tamlayan Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Yabāndağı her dürlüden canavar / *Ne hâcet demek her ne kim cānı var* “Yabandaki her türlüden canavar; demenin ne gereği var (ki) her ne ki canı var(sa)...” (5-14). *Ne yerden gelürsin ü aduñ nedür / Şol ağladuğundan murādun nedür* “Nereden gelirsın, adın nedir; şu ağlamandan (doğan) muradın nedir?” (326-5). *Ki her nesnenün yëgreğın ol bilür / Kamu derde dermanın ol kılar* “...Ki her şeyin iyisini O bilir; bütün derde derman o kılar” (5-10). *Ol ‘ışkdan olupdur bî-çāre ol / Ola kim bu derde bula çāre ol* “O aşktan (dolayı) o, çaresiz kalmıştır; belki o, bu derde çare bulur” (44-6). *Yarağ eyledi ol güne yëyesi* “O gün için yiyecek hazırladı” (73-3). *Açup yüzini gördi buldı murād / Ol aya muvāfiğ süheyl urdı ad* “Yüzünü açıp (onu) gördü, muradına erdi; o ay (gibi güzel olan)a uygun (olarak) ad(ını) Süheyl koydu” (28-14). *Şalup elçiler istedürdi kişi / Ki ol işe layık olaydı işi* “Elçiler gönderip, kişi istetirdi ki o işe layık olaydı işi” (42-8). *Kamu cānluya sevgülüdür cānı / Kitābında firdevsî hūb der bunı* “Canı, bütün canlılar için sevgilidir; Firdevsi, kitabında bunu hoş (bir şekilde) der (anlatır)” (196-7). *Kadırga içinde dutuban karar / Bu endişeye gark idi nev-bahār* “Kadırga içinde kalarak bu endişeye dalmıştı Nev-bahâr” (211-10). *Kimün ‘ışk ile yüregi tağludur / Bayık bil ki bir kıl ile bağludur* “Kimin (ki) yüreği aşk ile yaralıdır: açıkça bil ki (onun hayatı) bir kıl ile bağlıdır” (116-13). *Kişi eyler olsa ihen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* “(Eğer bir) kişi çok ihtiyat eyler olursa kötü kavim ile karışmasın (münasebeti olmasın)!” (305-1).

3.11.2.2.7. Tamlayan Unsuru İyelik Grubundan, Tammlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Girüp geldi elinde bir hoş kitab / Anı göricek eyledüm çok 'itāb “Elinde bir hoş kitap (olduğu hâlde içeri) girip geldi; onu görünce çok azarladım” (21-14). *Buyurdu ki at çekdi ilerü kıl / Revān bindi avcında bir deste gül* “Buyurdu ki kul (hizmetkâr), ileri at çekti (at getirdi); (o,) hemen (ata) bindi avucunda bir deste gül (olduğu hâlde)” (76-14). *Ṭama ağdı elinde bir hoş turunc / Bıraḥmadı alnı üzre girinc* “Elinde bir hoş turunç (olduğu hâlde) dama çıktı; alnı üzerine bir kırıksıklık bırakmadı (yüzünü asmadı)” (108-4). *Elinde şurāḥi ile cām idi / Yolunda ne müşkil ser-encām idi* “Elinde sürahi ile kadeh (var) idi; yolunda(ki) ne (de) müşkül macera idi!” (153-15). *Yalın kılıç avcında vü evdi / Yügürdi şanasın ki bir dıvdi* “Avucunda (elinde) yalın kılıç (vardı) ve hızla gitti, koştu sanki bir dev idi” (157-11).

3.11.2.2.8. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından, Tamlanan Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar

Göze göz uş anı gördüm ki görünürdi ḥayāl / Niḳāb içinde yüzi nite kim bulıtda hilāl “Göz göze işte onu gördüm ki hayal (olarak) görünürdü; nikap içinde(ki, nikap içinde gizlenen) yüzü tıpkı bulutta (bulut ardındaki) hilal (gibidir)” (101-2). *Eger māl ise avcum içinde yel / Ve ger zühd ise anı ḥoṣ aldı sēl* “Eğer (söz konusu) mal ise avucum içinde(ki) yel (gibi hemen yok olucudur); eğer züht ise (de) (onu) da sel aldı” (276-12).

3.11.2.2.9. Tamlayan Unsuru, Belirtili İsim Tamlamasından Oluşanlar

İçinde bunun varını bilelüm / Metā 'ını vü tavarını bilelüm “Bunun içinde var (olan şeyi) bilelim; meta ve mal mülkünü bilelim” (307-3). *İli günü var başına şāhdur / Benüm dahı sırrumdan āgāhdur* “Halkı var (onların) başına şahıdır; benim de sırrımdan haberdardır” (206-5). *Alup nev-bahārı yola girdi / Ol ikisinün gönlü hem bir idi* “Nev-bahâr’ı alıp yola girdi; o ikisinin gönlü zaten birdi” (349-11). *Kimün ışk ile yüregi taḡlıdur / Bayık bil ki bir kıl ile baḡlıdur* “Kimin yüreği aşk ile yaralıysa (şunu) açık(ça) bil ki (hayata) bir kıl ile bağlıdır” (116-13). *Bunun gevherine baha olmaya / Bunun bigi bir ejdehā olmaya* “Bunun mücevheri (için herhangi bir) paha olmaz (biçilmez); bunun gibi bir ejderha (da) olmaz” (303-5). *Şeh eydür naḳḳāşa ne kim kılasın / Benüm dilegüm ile bir olasın* “Şah, Nakkaş’a (şöyle) söyler: (Her) ne ki

yaparsan benim dilediğim gibi olacaksın!” (88-14). *Sevindi cühûd dedi bulayım / Senüñ dilegüñ ile bir olayım* “Cühûd, sevindi, dedi: Bulayım; senin dileğinle bir olayım (senin istediğini yapayım!)” (219-8).

3.11.2.2.10. Diğer Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Kısaltma Grupları

a. Tamlayan Unsuru, Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşanlar

Eteğidi töhmet tozundan aru / Balından azuñlanmamış hîç aru “Eteği töhmet tozundan arıydı (namusu lekelenmemişti); hiçbir arı (onun) balından azıklanmamıştı (faydalanmamıştı)” (328-13). *Ağaçdan yemiş su içinden kamış / Kamışdan şeker toprağından gümüş* “Ağaçtan yemiş, su içinden kamış; kamıştan şeker, toprağından (ise) gümüş...” (7-3).

b. Tamlayan Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Anuñ boyına şanki bir ÷on idi / Çeride çü yüz aña çı on idi “Sanki onun boyuna (biçilmiş bir) elbise idi (tam ona göre bir şeydi); (savaş esnasında) orduda yüz kişi onun için on (kişi gibi)ydı” (346-7).

c. Tamlayan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Eli açuñ u mālı vü kavmi çoñ / Cihānda neseneñe hem tañı yoñ “Eli açık, malı ve kavmi çok(tur); hem dünyada bir şeye minneti yok(tur)” (68-9).

d. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Eyitdi hikāyet uzundur iñen / Kim ola anuñ onda birin anan “Söyledi: Hikāye çok uzundur; onun onda birini (dahi) anan kim olur (ki)?” (322-6). *Teferrüc edüben gider işine / Dañı anuñ şüret ile işi ne* “Teferrüç edip işine gider; bundan sonra onun suret ile işi ne(dir)?” (247-10). *Benüm teñriyile çü ‘ahdum budur / Geürem yêrine vü cehdüm budur* “Benim Tanrı’yla (olan) ahdım budur; yerine getireyim, mücadelelem (de) budur” (369-3).

e. Tamlayan Unsuru, İsim-Fiil Grubundan Oluşanlar

Özellikle yönelme grubunda karşılaşılan bir kullanımdır: *Demür kilidi anuñ elmas idi / Anı açmağā çāre olmaz idi* “Onun demir kilidi, elması; onu açmak için (herhangi bir) çare olmazdı” (32-6). *Nêdem êy dirîgā çü gitdi atum / Xanı yürimege yayan kuvvetüm* “Eyvah, atım gitti, (şimdi) ne yapacağım! Yaya yürümek için kuvvetim neredel!” (255-4). *Nêdem kim iñen oldu işüm yavuz / Degül vañti oñmağā*

bahtum henüz “Ne yapayım ki işim çok kötü oldu; bahtım(ın) düzelmesi için vakit henüz değil (henüz vakti gelmemiştir)!” (278-15).

f. Sıfat Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Sık karşılaşılan bir kullanımdır: *Varup dēdi ēy mihri çok şah atam* / *Revā görme kim kayguyile yatam* “Varıp dedi: Ey merhameti çok (olan) şah babam, kaygı içinde yatmamı reva görme!” (47-14). *Düzetmiş durur ol bizümçün tuzah* / *Ki uşlu kişidür ü fikri uzağ* “O, bizim için tuzak kurmuştur ki (o,) uslu ve ileri görüşlü (bir) kişidir” (75-15). *Dēr ēy lutfi hulki çok pādīshāh* / *Bu eksiklü kula bağışla günāh* “Ey lütfu, iyi davranışı çok (olan) padişah, bu kusurlu kul(un)a günah(ını) bağışla! der” (83-14). *Dēdi taṅla sen bir kişi* iste bul / *Ki kendüsi aşıl sözi uşul* “Dedi: Sen, sabahtan kendisi asıllı, sözü usul (olan) bir kişi iste, bul!” (136-10). *Şehūñ bir yavuz düşmeni var idi* / *Yüzi kara vü şarp şa lūk adı* “Şahın, yüzü kara, güçlü, adı Saluk (olan) bir yavuz düşmanı vardı” (156-13). *Bir er kardaşum var kaytās adı* “Adı Kaytas (olan) bir erkek kardeşim var” (231-13). *Gemiler vèribidi içi toptolu* “İçi dopdolu (olan) gemiler gönderdi” (253-6). *Ki yigit durur hūb aşlı ulu* / *Hüner-mend ü hoş-hülk u yüzi şulu* “...Ki (o;) güzel, aslı yüce; hünerli, hoş huylu ve yüzü sulu (edepli) (bir) yiğittir” (335-8). *Biz aṅa olavuz eli baḡlu kul* / *Bu söz kim size dēdük yanlış degül* “Biz, ona eli baḡlu kul olalım; size dediğimiz bu söz, yanlış değil(dir)!” (335-9). *Söz işiden endişe eyler olur* / *Aṅa lāyık iş pīşe eyler olur* “Söz işiten (kimse), düşünür; (ardından) ona layık (bir) eş rehber edinir” (23-8). *Deṇeyelüm iş ne durur bilelüm* / *Pes aṅa lāyık çāresin kılahum* “Deneyelim, iş nedir bilelim; sonra ona layık (bir) iş yapalım” (166-14). *Aṅa lāyık endişesini kılam* “Ona layık düşünceyi düşüneyim” (314-12). *Güni ola ki eyleyevüz* ‘ivāz / *Bire on ona olur yüz* ‘ivāz “Gün olur ki bedel ödetiriz; bire on, ona yüz bedel olur” (317-1).

g. Sıfat Tamlamasının Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Kullanımı bir öncekine göre seyrek karşılaşılan bu tür kısaltma grubuna bazı örnekler şunlardır: *Bunu dēyüp ağladı ol baḡrı baş* / *Oda yandı bî-çāre miskîn nakḡkāş* “Bunu dedi, ağladı o baḡrı yaralı; çaresiz, miskin Nakkaş, ateşe (ateşte) yandı” (93-14). *Aṅa bu dēdügi degüldür oran* / *Bahā urımadı bu evi ören* “Ona bu dediği oran değildir; bu evi harap olası (ona) paha biçemedi” (210-3). *Gèrū vèrmedi aṅa kimse cevāb* / *Henüz anlamadı ol evi harāb* “Ona tekrar kimse cevap vermedi; o evi harap (olası ise) henüz anlamadı” (224-12).

h. Tamlayan Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Yeri göği güneşi vü ayı / düzetti biri birisinden eyi “Yeri göğü, güneşi ve ayı birbirinden düzenledi” (5-3). *Biri birine benzemez her biri / Güher dutar aydan güneşden arı* “Birbirine benzemez hiçbirisi; aydan güneşten arı mücevher tutar” (228-5). *Dédi bildüm anı ki bilmez cühûd / Çalap tenriden korhu kişiden ud* “Onu bildim ki Cühûd, Hak Allah’tan korku; insandan (ise) utanma bilmez! dedi” (211-2). *Atadan anadan ırak düşmüşem* “Babadan anadan uzak düşmüşüm!” (279-3). *Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anu içün ıarta biraz bela* “Meğer bir içi bağı yanar (birisi) olsun ki onun için biraz bela çeksin!” (268-13). *Anu ögine düşdidi kim süheyl / Ediciydi sāza çalguya meyl* “Onun aklına geldi ki Süheyl, saza çalgıya meylediciydi” (229-2). *Bu işi bana ko vü sen fâriğ ol / Gönülden göñüle olur ahiri yol* “Sen, bu işi bana bırak ve rahat ol; sonunda, gönülden günüle (giden bir) yol olur (vardır!)” (112-12).

ı. Tamlanan Unsuru, Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma örnek şudur: *Bakıp gördi ol yüzi kim ay gün / Görürse yüregine urur döğün* “Bakıp o yüzü ay (ve) gün(eşe benzeyeni) gördü ki, (onu) görünce yüreği yaralanır” (100-3).

i. Bağlama Grubunun İlk ve İkinci Unsurundan Oluşanlar

Bunlar, bağlama grubunun her iki unsurunu oluşturan kısaltma gruplarıdır; dolayısıyla bunlara, bağlama grubunun kısaltma gruplarından oluşması da denebilir: *Gêrü geldi meclise vèrdi görk / Bèlinde kuşağı vü başında bork* “Belinde kuşağı ve başında borkü (ile / olduğu hâlde) meclise geri geldi (ve oraya) güzellik kattı” (153-14). *Bulardan kaçarlardı oldukca ceng / Kuruda peleng ü denizde neheng* “Savaş oldukça karada (olan) kaplan ve denizde (olan) timsah (bile) bunlardan kaçardı” (285-12). *Tanışıldı bilge vü sözde zarîf / Çeride bahâdur sücide harîf* “Danışmakta bilge ve sözde zarif; orduda bahadır (kahraman), içkide arkadaş(tır)” (300-4).

j. Tamlanan Unsuru, Bağlama Grubundan Oluşanlar

Elinde şurâhi ile cām idi / Yolında ne müşkil ser-encām idi “Elinde sürahi ile kadeh (var) idi; yolunda(ki) ne (de) müşkül macera idi!” (153-15).

k. Birleşik İsim Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Kısaltma Grupları

Bu kullanıma sıklıkla rastlanır: *Bu kez dedi nakkaşa oğlan ki sen / Bana yegrek oldun bugün atadan* “Oğlan, bu kez Nakkaş’a dedi: Sen, bugün bana babadan daha iyi

oldun!” (46-6). *Ağaçdan kanatlar edinüp uçar / Koşarlar olur ise kuşdan geçer* “Ağaçtan kanatlar edinip uçar; koşacak olurlarsa (da) kuşu (bile) geçerler” (200-10). *Şehenşāh gerek kim ala kıla nūş / Ki ola süheyl-i yemen gönli hoş* “Şahların şahı, (içkiyi) alıp içmeli ki Süheyl’in gönlü hoş olsun!” (78-3). *Meger andan ötrü ki eglendüm uş / Baña küsdi vü olmadı gönli hoş* “Meğer ondan dolayı ki eğlendim işte; bana küstü ve gönlü hoş olmadı” (159-5). *Aç it bulsa etmek ki yağlı ola / Yemezse meger ağzı bağılu ola* “Aç it, yağlı olan ekmek bulup (onu) yemezse o zaman ağzı bağılı olmalı!” (327-13). *Kızından çü işitmedi şāh cevāb / Kaşınç odına bağırı oldu kebāb* “Şah, kızından cevap işitmeyince bağır, öfke ateşinde kebab oldu” (150-10). *Bunu dedi aldı süci kıldı nūş / İçe içe çün kim başı oldu hoş* “Bunu dedi, (kadehi) aldı, içki içti; (içki) içe içe başı hoş oldu” (86-9). *Anuñ yüregi nite yağlı olur / İşi şuda bir yēle bağılu olur* “İşi, şuda (sadece) bir yele bağılı olanın yüreği nasıl rahat olur?” (212-15). *Dirîgā ki oldum ölüme eşir / Senün bu işün uşda belümi şır* “Eyvah ki ölüme esir oldum; senin bu işin, işte belimi kırar (beni çaresiz bırakır)” (366-2). *Yavuzlar ile yoldaş olmamışam* “Kötülerle yoldaş olmamışım!” (303-11).

l. Edat Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Kısaltma Grupları

Bu kullanıma seyrek rastlanır: *Şu korhudan eyle yayındı ögi / Ki kurıdı ağaçda elma bigi* “Şu korkudan (dolayı) akli öyle (bir) dağıldı ki ağaçtaki elma gibi kurudu” (195-13). *Cān atdı revān tutdı kal’a yolın / Başından kan ile yumışdı elin* “Can attı, hemen kale yolunu tuttu; başından (akan) kan ile elini yıkadı” (299-10).

m. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturan Kısaltma Grupları

İşinde süvār olan u isteyen / Şehet sataşa ol araya yayan “İşinde usta olan ve isteyen, eğer oraya yaya olarak ulaşırsa...” (248-1). *İçi boş olan er taşının bezer / Gelincük bigi halk arasında gezer* “İçi boş olan kimse, dışını süsler; gelincik gibi halk arasında gezer” (15-11).

n. Zarf-Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanıma şu örnekte rastlanmaktadır: *Oturur iken anda hālî yavuz / Aç susuz arnuğ yalunuz* “Orada kötü (bir) hâlde, aç susuz, zayılamış (bir şekilde), yalnız (başına) otururken...” (279-7).

o. Tamlanan Unsuru, Sıfat-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan kısaltma grubuna örnek şudur: *Bir âdem durur yüzi beñzer aya / Degir eylügi yoğsula baya* “Yüzü aya benzer bir insandır; iyiliği, yoksul ve zengine ulaşır (dokunur)” (74-8).

ö. Tamlanan Unsuru, Başka Bir Kısaltma Grubundan Oluşanlar

ö.1. Tamlanan Unsuru, Ayrılma Grubundan Oluşanlar

Kadırgam ki geldi ırağ ilden / Su üstinde bir tağ durur yelden “Uzak ilden (memleketten) gelen kadırgam, su üstünde duran yelden bir dağdır!” (200-6).

ö.2. Tamlanan Unsuru, İsnat Grubundan Oluşanlar

Bu kullanım için şu iki örnek gösterilebilir: *Oturmuş idi o guşşadan beñzi sâz / Hemîn kuru etmek yêr idi az az* “O, kaygıdan (dolayı) sararmış yüzle oturmuştu; daima kuru ekmek yerd (o da) az az” (308-4). *Ger inceyise ma ‘nîsi kıldan* “Eğer (sözün) manası kıldan inceyse...” (373-11).

p. Tamlayan Unsuru, Farsça Terkipten Oluşanlar

Bu şekilde kurulan kısaltma grubu için örnek şudur: *Şaman yêrine susam dökem / Dağı atlas-ı rûmîden çul dikem* “Saman yerine susam dökeyim; ayrıca Rum atlasından (mamul) çul dikeyim” (237-6).

r. Tamlanan Unsuru, Farsça Terkipten Oluşanlar

Bu kullanım için şu örneği veriyoruz: *Süheyl ol dağı bir melik-zâdedi / Yüzi ay boyı serv-i âzâdedi* “Süheyl, o da bir melikzadeydi; ay yüzlü, servi boyluydu” (178-13).

s. Ünlem Grubunun Tamlanan Unsurunu Oluşturanlar

Dêr êy lutfi hulki çok pâdişâh / Bu eksiklü kula bağışla günâh “Ey lütfü, iyi davranışı çok (olan) padişah, bu kusurlu kul(un)a günah(ını) bağışla! der” (83-14). *Ağa dedi nakkâş êy ‘aklı çoğ / Senün bigi ‘âlemde bir uşlu yoğ* “Nakkaş, ona dedi: Ey akli çok (olan), âlemde senin gibi bir uslu (kişi) yok!” (174-8). *Süheyle anı yazmış êy bağırtı taş / Niçe haretünden dökem kanlu yaş* “Süheyl’e şunu yazmış: Ey taş bağırlı, hasretinden (daha) ne kadar kanlı yaş dökeyim!” (346-13 *Dedi lutf edüp şun êy ben sana kul / Yemiş çoğ yeyicek bulanur gönül* “Dedi: Ey ben(im) sana (kendisine) kul (olduğum sen), yiyecek sun; çok yiyince gönül bulanır!” (198-7).

ş. Tamlanan Unsuru Tekrar Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma şu örnekte rastlanmıştır: *Vay aña ki göründügi düş ola / Düşün dahı binde biri tuş ola* “Vay ona ki görüldüğü düş olsun; düşün de binde biri denk gelsin (gerçekleşsin)” (194-3).

t. Tamlayan Unsuru Sıfat Tamlamasından, Tamlanan Unsuru İsim-Fiil Grubundan Oluşanlar

Bu kullanıma şu örnekte rastlanmıştır: *Yaramaz kişiler ile rûzigâr / Geçürmek çaḥ anun bigidür êy yâr* “Ey yâr (dost), yaramaz kişilerle zaman geçirmek, tam (olarak) onun gibidir (ki...)” (268-11).

u. Tamlayan Unsuru Belirtisiz İsim Tamlamasından, Tamlanan Unsuru Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Hikâyet başından hemîn biñ beyit / Düzetdi dedi ḳalnın sen eyit “Hikâyenin başından sadece bin beyit düzenledi (yazdı), kalanını (da) sen söyle, dedi” (25-4). *Ne ola bir kişi vërseyidi nişân / Ki bir kızdur atası adı fülân* “Ne olur (sanki) bir kişi nişan (iz, belirti) verseydi babasının adı filan bir kızdır (diye)” (40-10).

3.11.3. Cümlede Kullanımına Göre Kısaltma Grupları

3.11.3.1. Özne Olarak Kullanılan Kısaltma Grupları

3.11.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Ne kuş ki çevüklükde oranı yoh / Sî-murḡi elikdürürler anı yoh “(Ama) ne kuş ki çeviklikte (çeviklik hususunda) eşi benzeri yok; Simurg’u yakalayabilirler; (ama) onu hayır (yakalayamazlar!)” (203-14). *Göze göz uş anı gördüm ki görinürdi ḥayâl / Niḳâb içinde yüzi nite kim bulutda hilâl* “Göz göze işte onu gördüm ki hayal (olarak) görünürdü; nikap içinde(ki, nikap içinde gizlenen) yüzü tıpkı bulutta (bulut ardındaki) hilal (gibidir)” (101-2). *Çü yokdur bu âlemde andan ulu / Eyü adı anuñ cihân toptolu* “Bu âlemde ondan ulu(su) yoktur; (bundan dolayı) onun adı (ünü), dünyaya dolmuştur!” (68-13). *Ki sîzsiz baña atadan yëgrek / Sizün ḥükmünüz nişe tutmak gerek* “...Ki sizsiniz bana babadan iyi; sizin hükmünüz ne ise onu yerine getirmek gerek(tir!)” (78-9). *Eteḡidi tōhmet tozundan aru / Balından azuḥlanmamış hîç aru* “Eteḡi tōhmet tozundan arıydı (namusu lekelenmemiştir); hiçbir arı (onun) balından azıklanmamıştı (faydalanmamıştı)” (328-13). *Ḳanı şāhumuzuñ kıızı nev-bahâr / Ki ansuz cihândur gözümüze tar* “Şahımızın kızı Nev-bahâr nerede ki onsuz dünya

gözümüze dar bir yerdir” (175-9). *Teferrüç edüben gider işine / Dahı anuñ şüret ile işi ne* “Teferrüç edip işine gider; bundan sonra onun suret ile işi ne(dir)?” (247-10).

3.11.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Denizde şadefler ki bêsler güher / Dikendeki güller ki gökçek қоһar / Hevâdağı kuşlar denizde yüzen balıklar kamu eylemişler düzen “(İçinde) inci besleyen denizde(ki) sedefler, güzel kokan dikendeki güller, havadaki kuşlar, denizde yüzen balıklar(ın) hepsi düzen kurmuşlar” (5-11/12). *Âdem dahı endîşedir yok süñük / Ki ol süñük üstinde et ola yük* “İnsan da endişedir (endişeden ibarettir) kemik değil ki kemik üstünde(bulunan) et, (ona) yük olur” (23-10). *‘Ayb olmasun göñlümüz içre fikr / Başumuzda sevdâ dilümüzde zıkr* “Gönlümüzde fikir, başımızda sevdâ, dilimizde (ise) zikir ayıp olmasın!” (145-14). *Bulardan kaçarlardı oldukça ceng / Kırudâ peleng ü denizde neheng* “Savaş oldukça karada (olan) kaplan ve denizde (olan) timsah (bile) bunlardan kaçardı!” (285-12). *Eger şâh üşenmeyübenin şora / Bulunur mı sözümde yalan göre* “Eğer şah, üşenmeyip (de) sorarsa sözümde yalan bulunur mu? görsün!” (303-12). *Boğazlandı ol toyda vü yëndidi / Melâyikden ayruğı toyındıdı* “...Boğazlandı o toyda (şölende) ve yendi; meleklerden başkası doyundu” (139-15). *Demür kilidi anuñ elmas idi / Anı açmağa çâre olmaz idi* “Onun demir kilidi, elması; onu açmak için (herhangi bir) çare olmazdı” (32-6). *Şu kimse ki adı anuñ yaz ola / Cihânda aña muķâbil az ola* “Şu kimse ki onun adı yaz olsa cihanda ona mukabil (olan) az bulunur!” (110-14). *Bunun gevherine baha olmaya / Bunun bigi bir ejdehâ olmaya* “Bunun mücevheri (için herhangi bir) paha olmaz (biçilmez); bunun gibi bir ejderha (da) olmaz” (303-5).

3.11.3.2 Yüklemler Olarak Kullanılan Kısaltma Grupları

Kısaltma gruplarının yüklem oluşuna çok sık rastlanır. Bunlar, birlikte yüklem olarak alınabileceği gibi, grubu oluşturan unsurlar ayrı ayrı öğeler olarak da ele alınabilir. Bazı örnekler şunlardır: *Sarâyında kırh ‘avreti var idi / Ki her biri anuñla yâr idi* “Sarayında kırk kadını vardı ki her biri (de) onunla yâr idi” (27-8). *Senüñle hoşdur u sensüz harâm / Şunuban ayağı içürdi tamâm* “Seninle (birlikte) hoş, sensizken haram(dır); kadehi uzatarak (içkiyi) tamamen içirdi” (81-11). *Süzülmüşdi nergisleyin uyhusuz / Humâr ile tolu şanaydın henüz* “(Gözleri) süzölmüşti nergis gibi, uykusuz(du); sanki baş ağrısıyla dolu(dur) henüz” (106-10). *Kimün ‘ışk ile yüregi*

tağludur / Bayık bil ki bir kıl ile bağlıdur “Kimin (ki) yüreği aşk ile yaralıdır: açıkça bil ki (onun hayatı) bir kıl ile bağlıdır” (116-13). *Yüzi hūb u cömerd tatlu sözi / Yüzine bakanuñ kamaşur gözi* “Yüzü güzel ve cömert, sözü tatlıdır); yüzüne bakanın gözü kamaşır” (59-2). *Eli açuğ u mālī vü kavmi çoğ / Cihānda neseneğe hem tañı yoh* “Eli açık, malı ve kavmi çok(tur); hem dünyada bir şeye minneti yok(tur)” (68-9). *Qamusı kara gözlüler yüzi aḥ* “Hepsi, kara gözlüler (ve) yüzü ak(lar)! ” (84-14). *Ṭaşum ādem içüm itden beter* “Dışım adam (insan); içimse itten beter!” (13-13). *Kişi var ki yēgrekdür it andan / Gerek ola çoça ger yigit* “İster yaşlı ister genç olsun, kişi var ki it, ondan iyidir!” (16-7). *İlandan aḡulu durur ol kişi / Ki kendözin incitmek ola işi* “İşi kendisini incitmek olan kişi, yılandan (da) zehirlidir!” (18-10). *Vezîri anuñ elliden çoğidi / Ki illerde anuñ bigi yoğidi* “Onun veziri, elliden fazlaydı ki illerde (hiçbir yerde) onun gibi(si) yoktu” (29-6). *Yüridi çeri her kim aña baḥar / Dēyeydi demürden deñüzdür aḥar* “Ordu, yürüdü (hareket etti), her kim (ki) ona bakar(sa) derdi (ki) (bu ordu) sanki demirden denizdir, akar!” (168-8). *Anuñ ılduzı benden alçaḥ durur / Aramuzda illik hem ancaḥ durur* “Onun yıldızı benden alçaktır; hem aramızda barış o kadardır” (286-6). *Ölüden daḥı ölüdür ol kişi / Ki ölicegez ol sevine işi* “Eşi (dostu) ölünce sevinen o kişi, ölüden daha ölüdür!” (343-8). *Göze göz uş anı gördüm ki görinürdi ḥayāl / Nikāb içinde yüzi nite kim bulutda hilāl* “Göz göze işte onu gördüm ki hayal (olarak) görünürdü; nikap içinde(ki, nikap içinde gizlenen) yüzü tıpkı bulutta (bulut ardındaki) hilal (gibidir)” (101-2). *Şu gönülde kim ‘ışk ola meger / Karār eyle tutar ki avucda yel* “Şu gönülde aşk olsa; (o gönül,) öyle rahat eder ki (onun rahatı) avuçta(ki) yel (gibi bir anlık olur) sadece” (131-10). *Ol ögüt kulaḡumda uş küpedür / Çıkarmazvanın anı hoş küpedür* “O ögüt, kulağımda işte (bir) küpedir; onu çıkarmam (kulağımdan), hoş küpedir!” (139-4). *Ne hoş dedi ol kimse ki uşlıdur / Uyuyan başı terküde aslıdur* “Uslu olan o kimse ne hoş dedi ki uyuyan (kimsenin) başı terkide asılıdır” (156-11). *Kıyās eyle kim ḥālī anuñ nola / Bu ‘ışk işi demek geñezdür dile* “Onun hâli nasıl olur, (bunu) kıyas et; bu aşk işini demek, dile kolaydır!” (119-15). *Ne ḥayvān ki var nefsinedür esîr / Hemîn ādem oldur ki nefsini sır* “Ne kadar hayvan varsa nefesine esirdir; adam odur ki nefisini daima kırar (nefsini yener)” (255-2). *Benüm fikr ü şaḡincum ayruḥ durur / Velî ‘ışk başuma buyruḥ durur* “Benim fikir ve düşüncem farklıdır; ama aşk, başıma buyruktur!” (314-5).

3.11.3.3. Fiil Cümlesinde Zarf Olarak Kullanılanlar

Bu kullanıma da sık rastlanmaktadır: *Çü tañ atdı gün toğmağa tutdı yüz / Süheyle nakķāş geldi göñli yavuz* “Tan atınca (şafak sökünce) güneş, doğmaya yüz tuttu; Nakkaş, Süheyl’e gönlü yavuz (üzgün bir hâlde) geldi” (92-5). *Öğini dèrdi vü çıhđı andan gèrü / Gözi tolu yaş kan beñzi şaru* “Aklını topladı ve kanlı yaşla dolu gözlerle, sararmış benizle tekrar oradan (dışarı) çıktı” (262-10). *Girüp gördi yatur beñzi şaru / Mecāli yogıdi ki tura örü* “Girip (onu) gördü benzi sararmış (bir şekilde) yatıyor; ayağa kalkacak mecali yoktu” (355-2). *Baņa bir şunuñ bigi nakķāş bul / Kim ola eli şulu nakşı uşul* “Bana öyle bir nakkaş bul ki eli sulu (usta), nakşı usul(üne göre) olsun!” (243-3). *Yèri gögi güneşi vü ayı / düzetdi biri birisinden eyi* “Yeri göğü, güneşi ve ayı birbirinden iyi düzenledi” (5-3). *Benüm düşdi nakşum kamudan şulu / Beni eylediler kamudan ulu* “Benim nakşım (resmim) hepsinden güzel oldu; (bu yüzden) beni hepsinden büyük (kabul) ettiler!” (42-10). *Bu kez dèdi nakķāşa oğlan ki sen / Baņa yègrek oldıñ bugün atadan* “Oğlan, bu kez Nakkaş’a dedi: Sen, bugün bana babadan daha iyi oldun!” (46-6). *Oturmuş idi ol guşşadan beñzi sâz / Hemîn kuru etmek yèr idi az az* “O, kederden (dolayı) benzi sararmış (bir hâlde) oturmuştu; sadece kuru ekmek yerdı (o da) az az!” (308-4). *Girüp geldi elinde bir hoş kitab / Anı göricek eyledüm çok itāb* “Elinde bir hoş kitap (olduğu hâlde içeri) girip geldi; onu görünce çok azarladım” (21-14). *Perî peyker ü şîve vü nāzlu / Bilür kim ola kubbete yazılu* “Peri yüzlü, işveli ve nazlı; bilir ki kubbete yazılı olmalı” (36-5). *Buyurdı ki at çekdi ilerü kul / Revān bindi avcında bir deste gül* “Buyurdu ki kul, ileri at çekti (at getirdi); (o,) avucunda bir deste gül (olduğu hâlde) hemen (ata) bindi” (76-14). *Tama ağdı elinde bir hoş turunc / Bıraħmadı alnı üzre girinc* “Elinde bir hoş turunc (olduğu hâlde) dama çıktı; alnı üzerine bir kırıklık bırakmadı (yüzünü asmadı)” (108-4). *Uşag ot turur düşer günde kaç / Turımaz çü bir düşe kaba ağaç* “Ufak ot, günde kaç (kez) düşer (ve ardından) kalkar (diklenir yine); (ama) büyük ağaç (eğer) bir (kez) düşerse (artık ayağa) kalkamaz (diklenemez)!” (132-6). *Şaçın çevre dökdi vü açdı yüzün / Elinde kadeh geldi çökdi dizin* “Saçını etrafa dağıttı ve yüzünü açtı; Elinde kadeh (olduğu hâlde) geldi (ve) diz çöktü” (133-3). *Gèrü gelmiş idi elinde ayah / Atasından öñdin nite kim yayah* “Elinde kadeh(le, kadeh olduğu hâlde) yaya olmasına karşın babasından önce geri gelmişti (145-4). *Ta ‘āmı yèr idi yüzinde niķāb / Cühūda şunuñ bigi her dem hitāb* “Yüzünde nikap(la, örtü olduğu hâlde) yemek yerdı; Cühūd’a her

an şunun gibi hitap (edip)...” (198-10). *Şudan çıhdı avcında bir kız eli / Ki gökceklerün ol idi gözeli* “Sudan, avucunda (elinde) bir kız eli (ile, olduğu hâlde) çıktı ki güzellerin güzeli o idi!” (228-8). *İşünde becid ol düriş er bigi / Ki işler olur kişi işi er bigi* “İşinde aceleci ol, çalış erkek (mert yiğit) gibi ki işler olur kişi işi erkek gibi” (248-10). *Yağrınında kalhan elinde süñü / Ata bindi hiç çalmadı üzeñü* “Sırtında kalkan, elinde mızrak(la, olduğu hâlde) atı mahmuzlamadan bindi” (294-12).

3.11.3.4. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Mu ‘ayyen buyurmuşdı ol şehriyâr / Siyâset harâmiye oğrıya dâr “O şehriyar, belirli (bir şekilde) harami(ler için) siyaset; hırsız(lar içinse) dar (ağacı) buyurmuştu” (302-7). *Bu kez okıya şaruñ uluların / Yedüre vère elinde varın* “Bu kez şehrin ulularını çağırsın; (onlara) (yemek) yedirsın (ve) elinde var olanı versin!” (71-12). *Öñüne bañ u baş kaldurmağıl / Ögünge varın aña bildürmegil* “Öñüne bak ve baş(ını) kaldırma; aklında var (olan)ı ona belli ettirme!” (102-9). *Yüregindeki şuyı kan eyleyem / Bêlînde kuşağın ilan eyleyem* “Yüregindeki suyunu kan eyleyeyim; belinde (sarılı olan) kuşağını (ise) yılan eyleyeyim” (211-5). *Bir altundan aslan yaşatmış idi* “Altından bir aslan yaptırmıştı” (118-10). *Gönîlsün yemen yolına güyerek / Bize ol edînsün demirden yürek* “Baka baka Yemen yoluna (doğru) yönelsin; o, bizim için demirden (bir) yürek edinsin!” (141-10). *Dêdi bildüm anı ki bilmez cühûd / Çalap teyrîden korhu kişiden ud* “Onu bildim ki Cühûd, Hak Allah’tan korku; insandan (ise) utanma bilmez! dedi” (211-2). *Güneş çıhmadın dañı tennûrdan / Havâ kurdıdı sayvanını nûrdan* “Güneş, henüz tandırdan çıkmadan hava, nurdan çadırını kurdu!” (229-15). *Şaman yêrine susam dökem / Dañı atlas-ı rûmîden çul dikem* “Saman yerine susam dökeyim; ayrıca Rum atlasından (mamul) çul dikeyim” (237-6). *Cihânda niçe dürlü kim hûb ola / Kamusından ol hûb mahbûb ola* “Dünyada kaç türlü güzel olsa (da) o güzel, hepsinden güzeldir” (257-15). *İkişer düzer idi keşik keşik / İşıhdan bêt ü esblerden beşik* “İkişer (ikişer), sıra sıra dizerdi miğferden bel ve atlardan beşik” (297-11). *Hikâyetledi hep hikâyetlerin / Dêdi tâlî inden şikâyetlerin* “Bütün hikâyelerini (hikâye olarak) anlattı; talihinden (olan) şikâyetlerini anlattı” (309-4). *Giderür olur kengel anda ki var / Kiçiden hayâ vü uludan vaqâr* “Kimde ki alay varsa (bu alay etme) küçükten haya(yı) ve büyükten ağırbaşlılığı ortadan kaldırır” (363-2). *Ki her nesnenün yêgregon ol bilür / Kamu derde dermanın ol kılar* “...Ki her şeyin iyisini O bilir; bütün derde derman o kılar!” (5-10).

3.11.3.6. Cümle Dışı Unsuru Olarak Kullanılanlar

Bu kullanıma oldukça az rastlanmaktadır: *Yaturdı kulun dün gece hastarah / Işıtmı dutup hāṣā sizden ırak* “Haşa sizden ırak, kulun(uz) (köleniz, hizmetkârınız) sıtma tutup dün gece hasta (olarak) yatıyor” (174-10). *Dēdi lutf ēdūp şun ēy ben saṣa kul* / *Yēmiş çoḥ yēyicek bulanur gönül* “Dedi: Ey ben(im) sana (kendisine) kul (olduğum sen), yiyecek sun; çok yiyince gönül bulanır!” (198-7).

3.11.4. Kısaltma Gruplarının Diğer Özellikleri

3.11.4.1. Kelimelerin Arasına Başka Unsurların Girmesi

Kısaltma gruplarında, grubu oluşturan unsurların arasına, sıklıkla herhangi bir başka unsurun girdiği görülmektedir: *Sizün hakkuma iş bu mudur gümān* / *Key eyle ola sizden eylük uman* “Sizin gümanınız (benüm) hakkımda bu mudur? İyi, öyle olsun (ki) sizden iyilik uman!” (148-1). *Ne bilem ikisine nēdi felek / Nite oldı teḡrinün anda dilek* “Ne bileyim (ki) felek ikisine ne yaptı; Tanrı’nın dileği orada nasıl oldu?” (178-14). *Ki her birinün var dēyeydün kanat* “...Ki her birisinin kanadı var sanırdın” (351-3). *Anun var idi ḥışmı hoş bir kişi* “Onun, akrabası hoş (olan) bir adam(1) vardı” (268-2). *Tali’ ki benüm uyurdu gör niçe uyandı / Devlet ki düşmiş idi gör niçe turdu* “Benim talihim ki uyuyordu bak, nasıl (da) uyandı; bahtım ki düşmüştü (yaver gitmiyordu) gör, nasıl (da) (ayağa) kalktı!” (199-9). *Kişi eyler olsa inen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* “(Eğer bir) kişi çok ihtiyat eylerse kötü kavim ile karışmasın!” (305-1). *Bu işi bana ko vü sen fāriḡ ol / Gönülden göñüle olur aḡiri yol* “Sen, bu işi bana bırak ve rahat ol; sonunda, gönülden günüle (giden bir) yol olur (vardır)!” (112-12). *Ol öḡüt kulaḡumda uş küpedür / Çıkarmazvanın anı hoş küpedür* “O öḡüt, işte kulaḡımda (bir) küpedir; onu çıkarmam (kulaḡımdan) hoş küpedir!” (139-4). *Güni ola ki eyleyevüz ’ivāz / Bire on ona olur yüz ’ivāz* “Gün olur ki bedel ödetiriz; bire on, ona yüz bedel olur!” (317-1). *İlerükiden hāli oldı beter / Ki ger bulsa cānın yabāna atar* “Hāli, öncekinden beter oldu ki eḡer (fırsat) bulsa canını hiçe sayar!” (49-10). *Hikāyet başından hemîn biḡ beyit / Düzetdi dēdi kalanın sen eyit* “Hikāyenin başından sadece bin beyit düzenledi (yazdı), kalanını (da) sen söyle! dedi” (25-4). *Cihānda niçe dürlü kim ḥūb ola / Kamusından ol ḥūb maḡbūb ola* “Dünyada kaç türlü güzel olsa (da) o güzel, hepsinden güzeldir!” (257-15). *Kızından çü işitmedi şāh cevāb / Kaḡınç odına baḡrı oldı kebāb* “Şah, kızından cevap işitmeyince baḡrı, öfke ateşinde kebab oldu”

(150-10). *Bunı dēdi aldı süci kıldı nūş / İçe içe çün kim başı oldu hoş* “Bunu dedi, (kadehi) aldı, içki içti; içe içe başı hoş oldu” (86-9). *Alup nev-bahārı yola girdi / Ol ikisinin göñli hem bir* idi “Nev-bahâr’ı alıp yola girdi; zaten o ikisinin gönü birdi” (349-11). *Bakıp gördi ol yüzi kim ay gün / Görürse yüregine urur döğün* “Bakıp o yüzü ay (ve) gün(e benzeyeni) gördü ki (onu) görürse yüreği yaralanır” (100-3). *Anuñ boyına şanki bir ton* idi “Sanki onun boyuna (biçilmiş bir) elbise idi (tam ona göre bir şeydi)” (346-7). *Yüzi gökcek ü tatlu dili faşih / Yūsufadan dahı görk içinde melih* “Yüzü güzel, tatlı dili fesahatli; güzellik hususunda Yusuf’tan daha güzel(dir)” (10-1)

3.11.4.2. Unsurların Yer Değiştirmesi

Diğer gruplarda olduğu gibi, kısaltma gruplarında da unsurların yer değiştirmesine sıklıkla rastlanmaktadır: *Dēdi bir ġarībem şāruñuzda ben / Öküş gezmişem tağ u taş u yabān* “Dedi: Şehrinizde (bulunan) bir garibim ben; çok gezmişim dağ, taş ve yaban” (265-15). *Dönüp nev-bahāra eyitdi şu kız / Ki kız kardaşumsın cānumdan ‘aziz* “Şu kız, Nev-bahâr’a dönüp dedi ki: (Sen) benim canımdan aziz kız kardeşimsin!” (231-7). *Bu kez dēdi nakḡāşa oğlan ki sen / Baña yēgrek olduñ bugün atadan* “Oğlan, bu kez Nakkaş’a dedi: Sen, bugün bana babadan daha iyi oldun!” (46-6). *Yüzi gökcek idi vü şîrîn sözi / Şāh uruğı husrevleyin kendözi* “Yüzü güzel, söz şirindi; kendisi, şah soylu Hüsre gibi(dir)!” (300-3). *Bir er kardaşum var kayḡās adı* “Adı Kaytas (olan) bir erkek kardeşim var” (231-13). *Ger inceyise ma’nisi kıldan* “Eğer (sözün) manası kıldan inceyse...” (373-11). *Mu’ayyen buyurmuşdı ol şehriyār / Siyāset harāmiye oğrıya dār* “O şehriyar, belirli (bir şekilde) harami(ler için) siyaset; hırzıs(lar içinse) dar (ağacı) buyurmuştu (kurdurmuştu)” (302-7). *Gerek kim muvāfiḡ ola size çift / Gerekemez bir arada kâfur u zift* “Size (kendinize) uygun çift gerek; kafur ve zift, bir arada gerekmez!” (358-5). *Dēdi bille kulun degül mi senün / Eyitgil kaḡiyye nedür pes anuñ* “Dedi: Allah için (bu) senin kulun değil mi? Söyle, onun işi (hususu) nedir? (152-13). *Bu ‘ışk işini dēmek geñezdür dile* “Bu aşk işini demek, dile kolaydır” (119-15). *Peşîmān işine vü iñen melül / Dēdi bunu kim eyledüm iş degül* “İşine pişman ve çok üzgün (olarak) dedi (ki) bunu yaptım (ancak) iş değil!” (210-14). *Kişi tenriden yaña tutsa yüzi / Olur tāli ‘i sa’d u mes’ūd özi* “(Bir) kişi, Tanrı’ya yönelirse talihi kutlu ve kendisi mesut (birisi) olur” (370-7). *Ġaraḡ andan ancaḡ hikāyet degül / Veḡāyi’ elinden şikāyet degül* “Ondan maksat sadece hikāye değil; vakalardan şikāyet değil!” (25-13).

3.11.4.3. Ayrılma Grubunda İlk Unsurun İkinci Unsurun Neyden Yapıldığını Belirtmesi

Ayrılma grubunda, ilk unsur, ikinci unsurun neyden yapıldığını ya da neye benzediğini belirtir; bu hâliyle aynı zamanda bir sıfat tamlaması olarak da görülmektedir. Örnekleri şunlardır: *Yüridi çeri her kim aña baħar / Dêyeydi demürden deñizdür aħar* “Ordu yürüdü, her kim (ki) ona bakar(sa) (sanki) demirden (bir) denizdir, akar! derdi” (168-8). *Ağaçdan kanatlar edinüp uçar / Koşarlar olur ise kuşdan geçer* “Ağaçtan (yapılmış) kanatlar edinip uçar; koşacak olurlarsa kuşdan (daha ileriye) geçer” (200-10). *Havā kurdıdı sayvanını nürdan* “Hava, nurdan (nur gibi, nura benzer) çadırını kurdu” (229-15). *Şamān yêrine aru susam dökem / Daħı aħlas- rûmîden çul dikem* “Saman yerine arı susam dökeyim; ayrıca Rum atlasından (yapılan) çul dikeyim!” (237-6).

3.11.5. Kısaltma Gruplarında Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım

3.11.5.1. Ayrılma Grubunda Belirtme Sıfatının Vasıflandırma Sıfatının Başında Kullanılması

Bugün, genelde belirtme sıfatları vasıflandırma sıfatlarından sonra gelirken SN’de bunun tersi durumla karşılaşılmalıdır: *Bir altundan aşlan yaşatmış idi / Muraşsa’dan incüye batmış idi* “Altından bir aslan yaptırmıştı; süslü püslü inci(ler) içine dalmıştı” (118-10).

3.11.5.2. Vasıta Grubu Yerine Eksiz Kısaltma Grubunun Kullanılması

Bu şekilde kurulan kısaltma grubunun ikinci unsuru “tolu” kelimesinden oluşmaktadır. Günümüz Türkiye Türkçesinde bu kullanımda ilk unsur genelde “-la” vasıta hâli ekli şekilde kullanılır (suyla dolu, insanla dolu vs.). Bunun için şu örnekleri veriyoruz: *Hüner gösterürler bahane kitāb / İçi tolu hikmet meşel hem itāb* “Hüner gösterirler, kitap bahane(dir); içi hikmet, mesel ve azarlama(yla) dolu(dur)” (25-14). *Kızıl altun aşlan muraşsa’ulu / Kamusunıñ içi süciler tolu* “...Hepsinin içi içkiler(le) dolu(dur)” (77-7). *İki tepsi altun tolu müşk içi / Kōdı içinde ol iki bölük saçı* “İki bölük saçı, içi misk(le) dolu altın tepsi(nin) içine bıraktı” (99-5). *Çü ol yüzini açdı çōzdi saçı / Tolu nūr ile müşk idi bağ içi* “O, yüzünü açıp saçını çözünce bahçe misk ve nur(la) doldu” (115-2). *Bir ay yüzlü kız ile oynar idi / Yürek tolu kan nite kim nār idi* “Bir ay

yüzlü kız ile oynardı; yürek, kan(la) dolu(ydu) sanki nar idi” (146-5). *Giderdi ne yazı bilürdi ne tağ / İçi **tolu** ‘ışık’ idi yüregi dāğ* “Ne ova (çöl) ne dağ bilmeden giderdi; içi aşk, yüreği yara(yla) dolu(ydu)” (165-2). *Eger şol kola yürüye eyle bil / Hep mîşedir **tolu ašlān u pīl*** “Eğer sol tarafa yürürse öyle bil (sanki) (orası) hep meşedir, aslan ve fil(le) dolu(dur)” (233-9).

3.11.6. Kısaltma Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

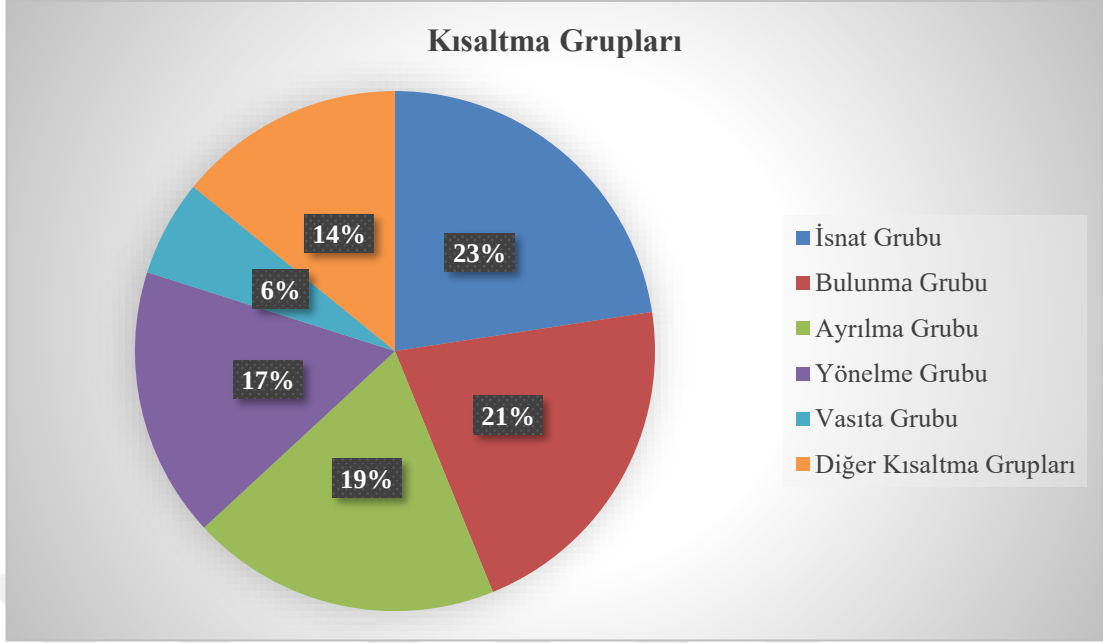
SN’de kısaltma grubu sayısı toplamda 603 olarak tespit edilmiştir; bunların sayısal ve yüzdelik verilerini ayrıntılı olarak tablo ve şekil ile gösteriyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1.15. Kısaltma Grubunun Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Kısaltma Grubu	603		%1.55	%2.49

Tablo 1.15.1. İsnat, Bulunma, Yönelme, Ayrılma vd. Kısaltma Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Kısaltma Grubuna Yüzdelik Oranı
İsnat Grubu	136		%0.35	%0.56	%22.55
Bulunma Grubu	128		%0.33	%0.53	%21.23
Ayrılma Grubu	116		%0.30	%0.48	%19.24
Yönelme Grubu	101		%0.26	%0.42	%16.75
Diğer Kısaltma Grupları	122		%0.31	%0.50	%20.23

Şekil 14. Çeşitli Kısaltma Gruplarının Toplam Kısaltma Grubuna Yüzdelik Oranı

3.12. Aitlik Grubu

Aitlik grubu, “âitlik ekine dayanan bir kelime grubudur. -ki âitlik eki ile ondan önceki bir kelime grubunun yalın hâli, genitif veya lokatif hâli ile kurulur” (Ergin, 2012: 384-385). “Bu aitlik, içinde bulunma ve bağlılık işlevleri taşır. “-ki” eki yapım eki olmasına rağmen bazı çekim eklerinden (ilgi, bulunma) sonra gelmektedir. Bu yapı Türkçenin istisnai durumlarından biridir” (Özkan ve Sevinçli, 2012: 59). Aitlik grubu kendisinden sonraki ismin önünde bir sıfat gibi kullanılır ki bu durumda ortaya sıfat tamlaması çıkar. SN’de aitlik grubu sayısı 5’tir.

3.12.1. Yapısına Göre Aitlik Grubu

Âdem düşer olsa ayağ tayınr / Başındağı ‘aklı anuñ yayınr “İnsan, düşecek olursa ayağı kayar; onun başındaki aklı dağılır (gider)” (340-5). *Cühûda dèdi ey yavuz hûlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücre içindeki kimdir, söyle!” (204-11). *Dèdi ey gözüm aydını cān oğul / Tamarlarum içindeki kan oğul* “Dedi: Ey gözümün aydını (ışığı) can(ım) oğul, damarlarımın içindeki kan(ım) oğul!” (360-5 *Yemende şanasın ki key ürk idi / Sin içindeki ölüler ürkdidi* “Yemen’de öyle bir panik vardı ki; sanki mezarın içindeki ölüler (bile) ürkmüştü!” (365-10).

3.12.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Aitlik Grubu

a. Belirtisiz İsim Tamlaması + Aitlik Ekiyle Kurulanlar

Cühûda dēdi ēy yavuz hūlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücre içindeki kimdir, söyle!” (204-11). *Dēdi ēy gözüm aydını cān oğul / Tamarlarum içindeki kan oğul* “Dedi: Ey gözümün aydını (ışığı) can(ım) oğul, damarlarımın içindeki kan(ım) oğul!” (360-5). *Yemen içinde şanasın ki key ürk idi / Sin içindeki ölüler ürdidi* “Yemen’de öyle bir panik havası vardı ki; sanki mezar içindeki ölüler (bile) ürkmüştü” (365-10).

b. Belirtili İsim Tamlaması + Aitlik Ekiyle Kurulanlar

Ādem düşer olsa ayağ tayınur / Başındağı ‘aklı anuñ yayınur “İnsan, düşecek olursa ayağı kayar; onun başındaki aklı dağılır (gider)” (340-5).

c. Sıfat Tamlaması + Aitlik Eki İle Kurulan Aitlik Grubu

Bu kullanımın da tek örneğine rastlamaktadır. Şöyle ki: *Eyitdi nedür bu ağlduğun yine / Bu içündeki od niçe bir yana* “Söyledi: Bu ağlaman (da) nedir yine; bu içindeki ateş nasıl (da) bir yanar?” (321-7).

3.12.3. Cümlede Kullanımına Göre Aitlik Grubu

a. Aitlik Grubunun İsim Cümlesinde Özne Olarak Kullanılması

Bu kullanıma örnek şudur: *Cühûda dēdi ēy yavuz hūlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a; ey kötü huylu it, bu hücre içindeki kimdir, söyle!” (204-11).

3.13. Unvan Grubu

Unvan grubu, bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminin oluşturduğu kelime grubudur. Şahıs ismi önce, unvan ya da akrabalık ismi ise sonra gelir. Kişi adı ve unvan ya da akrabalık adı birbirine eksiz olarak bağlanır (Ergin, 2012: 389; Özmen, 2016: 109). SN’de aitlik grubu pek sık karşılaşılmayan kelime grupları arasındadır. Özellikleri, örnekleriyle beraber aşağıda verilmiştir. Şöyle ki:

3.13.1. Yapısına Göre Unvan Grubu

Grubun isim unsuru *Fağfur, Hağ / Çalap, Mūsā, ata*; unvan unsuru ise *şah* ya da *şeh, hazret* ve *kelîmu’llāh* kelimelerinden oluşmaktadır; SN’de unvan grubu sayısı toplamda 29’dur; bunlardan *şah / şeh* unvanıyla kurulan unvan grubu sayısı 23’tür;

bunların 22'sini şah, 1'ini şeh şekliyle kurulanlar oluşturur, hazret unvanıyla kurulan unvan grubu 5; kelîmu'llâh unvanıyla kurulan unvan grubu sayısıysa 1'dir. Örnek olarak şunları veriyoruz: *Süheyle nakkâş ol yañadın dèdi / Ki Fağfürşah guşşa çoñ yèdi* “Nakkaş, o taraftan Sühyel'e dedi ki: Fağfur Şah, çok dert çekti” (65-7). *İki oğluna dèdi fağfürşāh / Kim bu işde uşda bizümdür günah* “Fağfur Şah, iki oğluna dedi ki: Bu işte günah bizimdir işte!” (146-13). *Çalap hazretinüñ açuk kapusı* “Çalap Hazretinin kapısı açıktır” (17-5). *Ki hak hazretinde kızara yüzüm / Ya halk arasında karara gözüm* “...Ki Hak Hazretinde yüzüm kızara ya (da) halk arasında gözüm karara!” (355-11). *Çalap hazretinden dilegil dilek / Bulasın anı bilmegil andan şek* “Çalap Hazretinden dilek dile; onu bulacaksın, ondan şühhe etme!” (94-14). *Ki mūsā kelîmu'llāh öküş zamān / Dürişdi vü işitdi len-terān* “...Ki Musa Kelamullah (Allah'ın keliması, konuştuğu kimse olan Musa Peygamber), uzun zaman uğraştı (çaladı) ve lenterān (<göremezsın kelimasını) işitti” (12-2).

3.13.2. Kelime Gruplarıyla Kullanımına Göre Unvan Grubu

3.13.2.1. Belirtili İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanıma, yukarıda görülenlere nispeten fazla rastlanmaktadır: *İşitdük ki fağfürşāhun kıızı / Kaçup atasından yaşurdı yüzi* “İşittik ki Fağfur Şah'ın kıızı, kendisini babasından kaçıp gizlemiş” (290-10). *Çü fağfürşāhun sözün dinledüm / İşünüz harāb olduğın anladum* “Fağfur Şah'ın sözünü dinlediğimden işinizin harap olduğunu anladım!” (311-9). *Benem uşda fağfürşāhun kıızı / Yüzüm görmez iken güneşün gözi* “İşte benim, Fağfur Şah'ın kıızı; güneşin gözü (dahi) yüzümü görmezken...” (333-12). *Çalap hazretinüñ açuk kapusı* “Çalap Hazretinin kapısı açıktır” (17-5).

3.13.2.2. Unvan Grubunun Diğer Kelime Gruplarıyla Kullanımı

a. İsim Unsuru, Sıfat Tamlamasından Oluşanlar

Bu kullanım için şu örneği veriyoruz: *Ben ol ulu fağfürşāh oğluvan / Ki hîç yèyesi yèmezdim yavan* “Ben o ulu Fağfur Şah(ın) oğluyum ki hiç(bir zaman) yavan yiyecek yemezdim!” (199-1).

b. Belirtisiz İsim Tamlamasının Tamlayan Unsurunu Oluşturanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Ki fağfürşāh oğlu tūfān adı / Tūtop fitnenūn kesdi ilden elin* “...Ki Fağfur Şah oğlu, (ki) adı Tufan(dır); tutup fitnenin elini ilden kesti (fitnenin kökünü memleketten kazıdı)” (242-9).

d. İsim Unsuru İyelik Grubundan Oluşanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Atam ḥazretine vèrîbî dèdî / Ki cānum durur pādîşāha fidî* “Babam hazretine gönder ki canım, padişaha fedadır, dedi” (136-13).

3.13.3. Unvan Grubunun Cümlede Kullanımı

3.13.3.1. Fiil Cümlesinde Özne Olarak Kullanılanlar

Süheylūn bitisin çü fağfürşāh / Okıdı öküş ağladı vü dèdî āh “Süheyl’in mektubunu Fağfur Şah okuyunca çok ağladı ve ah! dedi” (341-10). *Birincemüzi kırdı fağfürşāh / Anuñ şuçı yok bizden idi günāh* “Fağfur Şah, bir nicemizi (bazılarımızı) kırdı; onun suçu yok, günah bizdendi!” (344-8). *Ḳuluñdan fağfür şeh bu sözi / İşıtdi anı çün öküş ağladı* “Fağfur Şah, kulundan (kölesinden) bu sözü işitince çok ağladı” (311-11/12). *Ki mūsā kelîmu’llāh öküş zamān / Dürişdi vü işitdi len-terān* “...Ki Musa Kelamullah (Allah’ın kelamı, konuştuğu kimse olan Musa Peygamber), uzun zaman uğraştı (çabaladı) ve lenterān (<göremezsın kelamını) işitti” (12-2).

3.13.3.2. Fiil Cümlesinde Nesne Olarak Kullanılanlar

Bir ol ḳaldıydı ki ḥaḳ ḥazretin / Göze göz göre isteye devletin “Bir (sadece) o kaldı ki Hak Hazretini göze göz (açık açık) görsün; devletini (şansını, talihini) istesin” (12-1).

3.13.3.3. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılanlar

Ki ḥaḳ ḥazretinde kızara yüzüm / Ya ḥaḳk arasında ḳarara gözüm “...Ki Hak Hazretinde (O’nun huzurunda) yüzüm kızara ya (da) halk arasında gözüm karara!” (355-11). *Çalap ḥazretinden dilegil dilek / Bulasın anı bilmegil andan şek* “Çalap Hazretinden dilek dile; onu bulacaksın, ondan şühhe etme!” (94-14).

3.13.3.4. Yüklem Olarak Kullanılanlar

Velî ben ki mes’ūd ibni aḥmedem / Şunuñ bigi ğarḳ olmışam veh nèdem “Ama ben ki Ahmet oğlu Mesut’um; öyle bir dalmışım ki vah, ne napayım!” (13-11).

3.14. Birleşik İsim Grubu

Birisi unvan olan “şāh” kelimesinin başa gelerek oluşturduğu bu kelime grubunun iki örneği vardır; cümlede ise yüklem olarak yer alırlar: *Atam şāh tālīs durur anla kız / Ki hükminün altındadır hep deñiz* “(Ey) kız, anla (ki) babam, Şah Talis’tir ki bütün deniz(ler) (onun) hükmü(nün) altındadır” (231-12). *Velî ben ki mes ‘ūd ibni aḥmedem / Şunun bigi ğarḳ olmışam veh nêdem* “Ama ben ki Ahmet oğlu Mesut’um; öyle bir dalmışım ki vah, ne napayım!” (13-11).

3.15. Sayı Grubu

Türkçede sayılar, ya tek kelime ya sıfat tamlaması ya da sayı grubu yoluyla karşılanmaktadır. Tek kelime ile kullanılanlar bir, iki, üç..., sıfat tamlaması ile karşılananlar iki yüz, üç yüz..., sayı grubu ile karşılananlar ise on bir, yirmi iki, otuz dört... şeklindedir (Ergin, 2012: 391). Örneklerde görüleceği üzere sayı grubunun sıfat tamlamasından farkı, büyük sayının küçük sayıdan önce gelmesidir. SN’de az da olsa sayı grubu ile karşılaşılmaktadır. Bu sayı grupları sıfat tamlamasının tamlayanı olarak görülmektedir. Bunun için şu örnekleri veriyoruz: *Bunı düzmek ol yılda tedbîr idi / Ki yıl yêdi yüz / elli / bir* idi (26-8). *Vêrür şāha on tāzî ālātı kur / On on / bês kul u tonı kimḥā şamūr* (58-5). *On / iki eyü tāzî atlar daḥı / Eyeri vü uyanı muraşşa ‘çohı* (72-11). *On on / iki günde düzer bir saray / Ki şāh olur girse içine gedāy* (90-2). *Olup idi ḥicret ḥisābınca bil / Yêdi yüz / elli seksenile yıl* (378-5).

3.15.1. Aitlik/Sayı/Unvan/ Birleşik İsim Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Bu kelime grupları sayıca çok az kullanıma sahip olduklarından hepsinin sayısal ve yüzdelik oranlarının birlikte verilmesi uygun görülmüştür; bu kelime gruplarının söz konusu verilerini tablo ile gösteriyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1.16. Aitlik/Sayı/Unvan/ Birleşik İsim Gruplarının Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grupların Toplam Kullanım Sayısı	Grupların Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grupların Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Aitlik/Sayı/Unvan/ Birleşik İsim	42	%0.11	%0.17

3.16. Farsça ve Arapça Terkipler

Arapça ve Farsça terkipleri ya da izâfetleri de SN'deki yargı birleştirmeyen kelime grupları (belirtme grupları) arasında belirtmeyi uygun görüyoruz. Arapça terkip ya da izâfette Arapça ikinci ismin başında “el” harf-i tarifi bulunur, ilk ismin sonu zamme (u, ü) okunur, harf-i tarifi hemzesi düşer. Arapça izâfet terkipleri Türkçedeki isim tamlamalarının tam tersi şeklinde yapılır; yani Arapçada Türkçedeki gibi tamlayan önce tamlanan sonra gelir kuralı yerine, tamlanan (muzâf) önce, tamlayan (muzâfün ileyh) ise sonra gelir; bu kural Farsça için de geçerlidir. Farsçada isim tamlamasında ilk kelimenin sonu kesre ile okunur ki buna kesre-i izâfet de denir: *üstâd-ı sühâh* “söz ustası” vs. (Timurtaş, 1999: 224-259). SN'de özellikle Farsça terkipleri 443'lük kullanım sayısı ile oldukça önemli bir yere sahiptir; bu 443 kullanımın 130'unu bir özel isim olan Nev-bahâr terkipleri, 25'ini yine özel isim olan Süheyl-i Yemen terkipleri, 32'sini de yine özel isim olan Şâh-ı Çîn terkipleri oluşturmaktadır. Arapça terkip sayısı ise 16 defa kullanımıyla oldukça az sayıda SN'deki yerini almıştır.

3.16.1. Türkçede Tek Kelimeye Karşılık Gelenler

SN'de bugün için tek kelimeyle karşıladığımız Farsça tamlamalar şunlardır: *Başa oldu vâcib tamâm eylemek / Eger mâni ' olmazsa devr-i felek* “Eğer felek (talih, baht vs.) bana mani olmazsa (bunu) tamamlamak bana vacip oldu” (25-9). *Delim dürlü her nesneden çok belek / Veribidi dedi ki çarh-ı felek / Tapuñdan gideli başa etti güç / Velî ittifâk oldu kim şon uc* “Birçok şeyden bana hediye gönderdi; dedi ki: Felek, bana hizmetinden gideli çok zulmetti; ama ittifak oldu ki sonunda...” (341-1/2). *Ğadem-rence kılıbanun atlına / Bizümçün biraz zahmete katlına* “Tenezzül edip (de) ata atlasın (binsin); bizim için biraz zahmete katlınsın!” (68-14). *Dedi ser-güzeştümi yazarsam taşta / Özi göyüne taşuñ içi taşta* “Maceramı taşta yazarsam taşın içi yanar, taşar, dedi” (249-14). *Êrişdüñ benüm ile evvel-ğadem / Ölince ben seni nite unıdam* “Benimle birlikte yetiştin; seni ölene dek nasıl unuturum?” (126-11).

3.16.2. Türkçede Kelime Gruplarına Kaşılık Gelenler

3.16.2.1. Sıfat Tamlamasına Karşılık Gelenler

Bu yapıdaki Farsça tamlamalar Türkçedeki sıfat tamlamasına denk gelen kullanımlardır: *Ki yigit durur hūb aslı ulu / Hüner-mend ü hoş-hulḳ u yüzi şulu* “...Ki güzel, aslı yüce; hünerli, hoş huylu ve edepli (bir) yiğittir (gençtir)!” (335-8). *‘Aceb ‘ālem içinde ben kimvenin / Ne mahḳūm-ı mutlak ne ḥākimvenin* “Acaba dünyada ben kimim? Ne mutlak (bir) mahkum ne (de) hakimim” (366-11). *Nakḳāša süheyl eydür ey mihr-i pāk / Eger çāre kılmazsan oldum helāk* “Süheyl, Nakkaş’a; ey temiz huylu, eğer çare bulmazsan helak oldum, der” (93-8). *Sen olmayıcaḳ bilgil ey nīk-baht / Ki ḳalısar ayrıḡa bu tāc u taht* “Ey iyi bahtlı, sen olmayınca bu taç ve taht (saltanat) başkasına kalacak, (bunu) bil!” (347-2). *Pes ezdi biraz dārū-yı hūş-ber / İçürdi vü key eyledi bī-ḥaber* “Sonra biraz akli izale eden ilaç ezdi; (ona) içirdi ve iyice habersiz olmasını (kendisinden geçmesini) sağladı” (154-12). *Perī-peyker ü şīve vü nāzlu / Bilür kim ola ḳubbede yazılı* “Peri yüzlü, işveli ve nazlı; bilir ki kubbede yazılı(dır)” (36-5). *Amān bulımaz eşicek eccl / Ne sulṫān-ı a ḡam ne ṣadr-ı eccl* “Ecel gelince ne en büyük hükümdar ne yüce vezir (reis, başkan) yardım bulamaz” (356-4). *Çalapdan hemîn işbu şeh-zādeyi / Güler yüzlü serv-i āzādeyi* “Allah’tan bu şehzadeyi; güler yüzlü (servi gibi) düzgün boyluyu...” (45-14). *Süci arasında şorar nev-bahār / Süheyle ki ey server-i nāmdār* “İçki esnasında Nev-bahâr, Süheyl’e sorar ki ey namli server!..” (120-3).

3.16.2.2. Türkçe İsim Tamlamalarına Karşılık Gelenler

3.16.2.2.1. Belirtisiz İsim Tamlamasına Karşılık Gelenler

Ne var şāh iseḡ oladuḡ anda māt / Dökeydün elinde olsa āb-ı ḥayāt “Şah olduysan ne var? (Onu görünce) mat olurdun; elinde hayat suyu olsa (yere) dökerdin!” (262-5). *Yarıldı ḳaya zehresi ḳorḫudan / Belinledi aṣḥāb-ı kehf uyḡudan* “Kayanın ödü korkudan yarıldı; Ashabikehf (mağara arkadaşları) uykudan korku ile sıçradı” (365-9). *Üstür-mürḡ bigi ol çevük / Ne bellü uçar u ne götüre yük* “Deve kuşu gibi çevik ol; (zira o) ne uçar ve ne (de) yük götürür!” (258-2). *Süheyli çü nakḳāş gördi ḥarāb / Yüzine hemān lahza ṣaḳdı gül-āb* “Nakkaş, Süheyl’i harap (bir hâlde) görünce hemen yüzüne gül suyu serpti” (82-15). *Vezîre dönüp dēdi faḡfūr-ı çîn / Bugün ṫanıṣalum hele biz için* “Çin fağfuru, vezire dönüp hele biz gugün gizlice danışalım, dedi” (69-

3). *Çü girmiş idi çadıra nev-bahār / Şan ol hūr idi havz-ı kevşer bınar* “Nev-Bahar, çadıra girince sanki o (bir) huriydi; Kevser havuzu (ise) pınar(dı)” (222-7). *Şu hāletde çün ser-hoş ola süheyl / Yahın idi kim geçedi nişf-leyl* “Süheyl, şu hâlde, ki sarhoş olsa gece yarısının geçmesi yakındı...” (140-15). *Nakḳāş dēr ki ey pādīšāh-ı cihān / Senün ḥükmün üstümüzdedür revān* “Nakkaş der ki: Ey cihan padişahı, senin hükmün üzerimizde geçerlidir (senin hükmün, emrin altındayız!)” (87-13). *Şatayım alayım dilegümce māl / Karavaş cihān tolu şahib-cemāl* “Seni satayım, dilediğimce mal alayım; (ne de olsa) dünya güzellik sahibi cariyelerle dolu(dur!)” (209-8). *Daḥı ‘anber-i hāş u müşk-i hoten / Gerek degme dürlüden on batman* “Ayrıca has amber ve Hoten miski, (bunların) her türlüşünden on batman gerek(lidir)” (209-14).

3.16.2.2.2. Belirtili İsim Tamlamasına Karşılık Gelenler

Bu şekildeki kullanım için bazı örnekler şulardır: *Ḳamusınun ataları pādīšāh / Ḥuzāvend-i şehṛ ü kıla ‘u sipāh* “Hepsinin babaları padişah, şehrin sahibi; (her taraf) kaleler ve asker(dir)” (27-9). *Bir ol gün kim erişmiş ola kazā / Bir ol gün ki yoḥdur kazā-yı huzā* “Bir(i) o gün ki kaza erişmiş olsun; bir(i) de) o gün ki Allah’ın takdiri yoktur” (170-6). *Ki dilerse ki luṭf-ı haḳ kazana / Fātiḥa okıya bunı yazana* “...Ki (eğer bir kimse) Allah’ın lütfunu kazanmak isterse bunu yazana Fatiha okusun!” (377-15). *Dilerdi ki naḳş-ı nigār eyleye / Yöresin gül ü lāle-zār eyleye* “Dilerdi ki sevgilinin resmini yapsın; yöresini gül ve lale bahçesi yapsın” (42-6). *Ki ilticegez beni ol araya / Şefā‘at kıla ḥatimü’l-enbiyā* “...Ki beni oraya iletince peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) bana şefaatt etsin” (377-13). *Ki mūsā kelīmu’llāh öküş zamān / Dürişdi vü işitdi kim len-terān* “...Ki Allah’ın keliması (olan) Hz. Musa çok zaman uğraştı (çabaladı) ve ‘(beni) görmeyeceksin’ (kelemımı) işitti” (12-2).

3.16.2.3. İsnat Grubuna Karşılık Gelenler

Bu kullanım için az örneğe rastlanır. Şu örneği veriyoruz: *Ṭoldur ḳadehi şun elüme ḳıl beni ser-hoş / Ger aḡu ola yārum adına ḳılam nūş* “Kadehi doldur, elime sun, beni sarhoş et (kafası güzel et); eğer (o,) zehir (bile) olsa yârim için içerim” (108-14).

3.16.2.4. Edat Grubuna Karşılık Gelenler

Bu kullanımda *şifāt* edatından faydalanılmıştır ve örneği şudur: *Nedür ol deniz hikmet ü ma'rifet / Ki güher durur tolu 'ummān-şifāt* “Nedir o deniz? Hikmet ve marifet (denizidir) ki **okyanus gibi** mücevher(lerle) dolu(dur)!” (264-7).

3.16.2.5. Türkçede İsim-Fiil Grubuna Karşılık Gelenler

Bu şekildeki kullanım için şu örnek verilebilir: *Revādur ki baste'l-kelām eyleye / Murādını sözde tamām eyleye* “Söz açması, muradını sözde tamamlaması revadır (uygundur)!” (373-15).

3.16.3. Cümledeki Görevi Bakımından Farsça ve Arapça Terkiplerin Kullanımı

Bu terkipler, cümlelerin çeşitli öğelerini oluşturabilirler; bunları yer yer isim ve fiil cümlesinde farklı kullanımlarıyla aşağıdaki gibi veriyoruz. Şöyle ki:

3.16.3.1. Özne Görevinde Kullanılanlar

3.16.3.1.1. İsim Cümlesinde Özne Görevinde Kullanılanlar

Bilürsin ü bilenlere dahı tan / Gegez iş degüldür celā-yı vaṭan “Bilirsin ve bilenlere de danış; vatanından ayrılmak kolay (bir) iş değildir!” (348-11). *Aceb ol benüm nev-bahārum ḳanı / Göñüldaşum u ğam-güsārum ḳanı* “Acaba benim o Nev-bahār’ım hani; gönüldaşım ve gamımı çeken hani?” (292-1). *Çü girmiş idi çadıra nev-bahār / Şan ol hūr idi havz-ı kevşer bıyar* “Nev-Bahar, çadıra girince sanki o (bir) huriydi; Kevser havuzu (ise) pınar(dı)” (222-7). *Meşeldür ki sî-murğ bir kuşdur / Görem derse kimse anı düşdür* “Atasözüdür ki Simurg bir kuştur; (bir) kimse onu göreyim derse (bu, ancak) bir düştür” (40-8). *Eyitdi atamdur benüm şāh-ı çîn / Ki toldurdu ad ile ‘ālemi için* “Çin şahı benim babamdır ki ünü dünyayı doldurmuştur, dedi” (239-15). *Niçeme ki alp durur şāh-ı çîn / Yüzüme tırımaz gönülür kıçın* “Çin şahı her ne kadar alp (kahraman birisi) ise de bana karşı duramaz gerisin geriye kaçır!” (286-3). *Gele ḳatuna ol ki fağfūr-ı çîn / Anuñ atasıdur otura için* “Huzuruna gelsin o ki Çin fağfuru onun babasıdır, gizlice otursun” (106-2).

3.16.3.1.2. Fiil Cümlesinde Özne Görevinde Kullanılanlar

Bana oldu vâcib tamâm eylemek / Eger mâni ‘ olmazısa devr-i felek “Eğer felek (talih, baht vs.) bana mani olmazsa (bunu) tamamlamak bana vacip oldu” (25-9). *Delim dürlü her nesneden çok belek / Vëribidi dëdi ki çarh-ı felek / Tapuñdan gideli bana ètdi güç / Velî ittifāk oldu kim şon uc* “Birçok şeyden bana hediye gönderdi; dedi ki: Felek, bana hizmetinden gideli çok zulmetti; ama ittifak oldu ki sonunda...” (341-1/2). *Eger ‘âşık olursa şāh-ı erdevān / Bulur tamlara urmağa nerdübān* “Eğer Erdevan şahı âşık olursa damlara dayamak için merdiven bulur!” (102-7). *Cühūd-ı fużül ol kadar māl ile / Gerek şāh-ı çîne güyegü ola* “Lüzümsuz Cühūd o kadar mal ile Çin şahının damadı olmalı!” (212-12). *Ki ilticegez beni ol araya / Şefā ‘at kıla hātīmü ‘l-enbiyā* “...Ki beni oraya iletince peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammet) bana şefaatsin!” (377-13).

3.16.3.2. Yüklem Görevinde Kullanılanlar

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Muhammed kim ol sırr-ı levlağdur / Kadem basduğı fark-ı eflākdur* “Muhammed ki o, kutsi hadisin sırrıdır; ayak bastığı (yer) feleklerin üstüdür!” (91-4). *Kiremidi altun diregi gümüş / Gören dëye firdevs-i a lāyimiş* “Kiremidi altın, direği gümüştenmiş; gören, yüce firdevs (cenneti)ymiş! desin” (35-3). *Şunuñ bigi baltayı şalar idi / Şanayduñ ki ispeh-salar idi* (130-14). *‘Aceb ‘ālem içinde ben kimvenin / Ne maḥkūm-ı muṭlaḥ ne ḥākimvenin* “Acaba dünyada ben kimim? Ne mutlak (bir) mahkum(um) ne (de) hakimim!” (376-11). *Dëdiler meger rüstem-i zāl durur* “Meğer Zal oğlu Rüstem’dir, dediler” (296-11).

3.16.3.3. Nesne Görevinde Kullanılanlar

3.16.3.3.1. Fiil Cümlesinde Nesne Görevinde Kullanılanlar

Senüñ şöḥbetüñsüz düşemez oñat / Yaraşmaz içer isem āb- ḥayāt “Senin sohbetin olmadan uygun düşmez; abıhayat içsem bile yakışmaz” (295-12). *Benüm katumda ol ādem degül ü ḥayvāndur / Kim anı kıoya vü isteye āb-ı ḥayvānı* “Bana göre kim ki onu bırakıp abıhayatı isterse (o), insan değil hayvandır” (82-3). *Dilerdi ki naḥş-ı nigār eyleye / Yöresin gül ü lāle-zār eyleye* “Dilerdi ki sevgilinin resmini yapsın; yöresini (de) gül ve lale bahçesi eylesin” (42-7). *Getürdi aña vërdi dārū-yı nūş / Ögi geldi başına kıldı ḥurūş* “Getirdi ona ilaç verdi; aklı başına geldi, coşmaya başladı” (37-10). *İçürdiler ol demde dārū-yı nūş* “O zaman (ona) ilaç içirdiler” (166-1).

3.16.3.4. Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar

3.16.3.4.1. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar

Bu kullanım için örnek şudur: *Benüm şāh-ı cînden çü yoğdur* udum / *Yanar oda girem çıkaram adum* “Benim, Çin şahından utanmam yoktur; yanan ateşe gireyim (büyük tehlikelere atılayım), adımlı çıkarayım (ünleneyim)!” (181-6).

3.16.3.4.2. Fiil Cümlesinde Yer Tamlayıcısı Görevinde Kullanılanlar

Senün ile arhalaşuban ökinç / Alam şāh-ı cînden nite kala dinç “Seninle sırt sırta vererek Çin şahından öç alayım; nasıl (olur da) rahat olur?” (293-2). *Cühûd-ı füzûl ol kadar māl ile / Gerek şāh-ı cîne güyegü ola* “Lüzümsüz Cühûd o kadar mal ile Çin şahının damadı olmalı!” (212-12). *Çü erişdi şakā-hāneye ol şüreti / Görüp eyledi āh katı katı* “Meyhaneye erişince o resmi görüp şiddetli (bir) şekilde ah eyledi” (272-13). *Şakā-hāneye girdi ol anşuzın O, anşuzın meyhaneye girdi* (319-5). *Süheyli ol arada çün tutdılar / Şeh-i hāverāna alup gittiler* “Süheyl’i orada yakalınca alıp Haveran şahına gittiler” (301-1).

3.16.3.5. Zarf Görevinde Kullanılanlar

3.16.3.5.1. Fiil Cümlesinde Zarf Görevinde Kullanılanlar

Bu kullanımın örneği şudur: *Ėrişdün benim ile evvel-kadem* / *Ölince seni ben nite unıdam* “Benimle birlikte yetiştin; ölene kadar ben seni nasıl (olur da) unuturum?” (126-11).

1.16.3. Farsça ve Arapça Terkiplerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

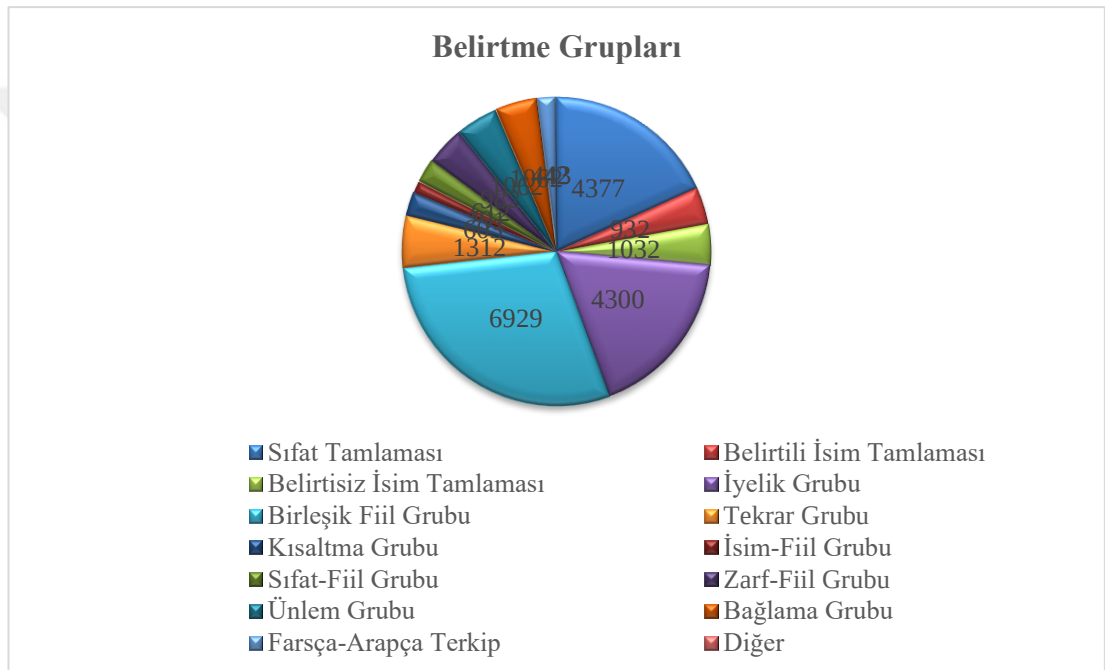
Farsça ve Arapça terkip (tamlama) SN’de toplamda 459’luk kullanım sayısı ile orta düzeyde bir kullanıma sahiptir; söz konusu kelime gruplarının sayısal ve yüzdelik verilerini tablo üzerinde gösteriyoruz. Şöyle ki:

Tablo 1.17. Arapça ve Farsça Terkiplerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Belirtme Gruplarına Yüzdelik Oranı
Arapça Farsça Tamlama	459	%1.18	%1.89

3.17. Belirtme Gruplarının Kullanım Oranı

Belirtme grupları, SN’de toplamda 24234’lük bir kullanıma sahiptir; bunlar arasında birleşik fiil grubu, sıfat tamlaması, iyelik gubu gibi çok fazla kullanıma sahip olanlara karşılık; sayı grubu, birleşik isim grubu gibi son derece az kullanıma sahip olan belirtme grupları ile de karşılaşmaktadır. Bunların kullanım oranlarını toplu olarak bir şekil üzerinde gösteriyoruz. Şöyle ki:

Şekil 15. Yargı Bildirmeyen Kelime Gruplarının (Belirtme Gruplarının) Toplam Belirtme Grubuna Yüzelik Oranı

4. SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'DA YARGI BİLDİRREN KELİME GRUPLARI / CÜMLE

Cümle; “bir fikri, bir duyguyu, ve düşünceyi, bir oluş, ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubu” (Korkmaz, 2017: 100); “bir yargıyı, bir düşünceyi, bir duyguyu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiile veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi” (Topaloğlu, 2019: 42); “bir bilgiyi, isteği, gerekliliği, koşulu başka sözcüklerle yapısal bağlantılar kurmadan aktaran sözcük dizisi” (Hengirmen, 2009: 92); “bir fikri , bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hadiseyi, tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubu”dur (Ergin, 2012: 398). Üçüncü bölümde gördüğümüz *belirtme grupları* da *cümle* gibi bir kelime grubudur; ancak *cümle*, bir çekimli fiil ya da ek-fiil almış bir isim olmak kaydıyla tek kelimeden oluşması ve tabii ki yargı bildirmesi bakımından *belirtme gruplarından* ayrılır. SN’de tespit ettiğimiz toplam cümle sayısı 14762’dir; bunların kaç tanesi isim cümlesi, kaç tanesi fiil cümlesi vd. alt kategorilerdeki sayılarını yeri geldikçe vereceğiz. SN’de kullanılan cümle sayısının yüzdelik oranını tablo ile gösteriyoruz.

Tablo 2. Cümlelerin Kullanım Sayısı ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı
Cümle	14762	%37.86

4.1. Cümlelerin Öğeleri

Cümlelerin öğeleri (Alm. Satzteil, satzglied; Fr. Membere de phrase; İng. Parts of sentence; Osm. Cümlelerin unsurları) “bir duyguyu, bir düşünceyi, bir hükmü tam olarak anlatabilmek için kullanılan kelimelerin cümle bilgisinde aldıkları adlar. Cümlelerin öğeleri temel öğeler ve yardımcı öğeler olmak üzere başlıca ikiye ayrılır. Temel öğeler: Özne, fiil, nesne, tümleç ve zarftır. Yardımcı öğeler: “cümle dışı öğeler” diye de adlandırılan ünlem ve bağlaç’tır” (Korkmaz, 2017: 101). Vecihe Hatiboğlu (1972: 100), cümlelerin önem sırasında ilk sırayı yükleme, ikinci sırayı özneye, üçüncü sırayı ise tümleçe (nesne, dolaylı tümleç, düz tümleç) ayırmıştır. Muharrem Ergin, cümlelerin esas unsurlarının fiil (yüklem) ve fâil (özne) olduğunu nesne, zarf ve yer tamlayıcısının ise yardımcı unsur olduğunu, bir cümlede sadece bir fiil unsurunun

bulunabileceğini, diğer unsurlardan ise bir veya birkaç tane bulunabileceğini ifade etmiştir (2012: 398).

4.1.1. Özne

Özne; (Alm. Subject, satzgegenstand; Fr. Sujet; İng. Subject; Osm. Fâ'il, mübteda, müsnedünileyh) "Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey" (Korkmaz, 2017: 196). "Çekimli eylemin veya eylemsinin meydana gelmesini sağlayan kişi. Dilbilgisinde kişi kavramıyla çekimli eylemi veya bazı eylemsileri meydana getiren 'insan, hayvan, bitki veya şey' özne adı altında belirtilir" (Hatiboğlu, 1978: 99). "Bir cümlede yüklemün belirttiği işi yapan veya bir oluşa konu olan öge" (Topaloğlu, 2019: 109). "Cümlede yüklemcil öbeğin bildirdiği işi yapan, oluşa ve duruma konu olan öge" (Hengirmen, 2009: 301). Tanımlardan anlaşılacağı üzere özne yüklemde belirtilen işi, oluşu, kılışı yerine getiren kimse ya da şeydir. Özne tek kelimeden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. SN'deki öznenin özellikleri şöyledir:

4.1.1.1. Öznenin Tek veya Birleşik Kelimeden Oluşması

4.1.1.1.1. Öznenin Zamirden Oluşması

a. Öznenin Şahıs Zamirlerinden Oluşması

a.1. Öznenin Teklik Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Niçe yıl ben anuñ aǵusın yêdüm / Şon ucı bu evi yı.ħayım dêdüm "Nice yıl(lar) ben onun zehrini yedim (derdini çektim); sonunda bu evi yıkayım dedim" (38-3). *Tevakḵuf ben uş bunda kılurvanın / Yakın varur isem yakılurvanın* "Ben, işte burada dururum; yakına gidersem yakılırım" (12-10). *Size oǵlumu şāh êdervenin bugün / Çü ol var durur ben nêderven bugün* "Oğlumu, size şah ederim bugün; o, var olduğun için ben, bugün ne yaparım?" (30-13). *Ya hoz bulduravan size çāre ben / Ya kamuñuzı uravan dāra ben* "Ya da ben, size (bir) çare buldurayım yoksa hepinizi darağacına vurdurayım (asarak öldüreyim)" (41-4). *Çü gider ben anı niçe bağlayam / Revā gördi kim dün ü gün ağlayam* "(O,) gider, ben onu nasıl bağlayayım (tutayım); gece gündüz ağlamamı reva gördü" (53-13). *Dönüp dedi faǵfūr kim ben sizi / Gerek şāra iltem demeñ bu sözi* "Fağfur, dönüp dedi ki ben, sizi şehre ulşatırmalıyım; bu sözü demeyin

(bana)” (72-2). *Şeh eydür aña kim yarın tañla ben / Gideven okımıñ süheyl-i yemen* “Şah, (şöyle) söyler ona ki yarın sabahtan ben gideceğim; Süheyl çağırımıñ” (74-3). *Çün ol içmeye ben dahı nederem / Hemîndem tıruban şāra giderem* “O içmeyince ben de ne yaparım (ki); hemen (şu) anda (ayağa) kalkıp şehre giderim” (78-6). *Peri bigi görinüp tızcegez gērü döndi / Nişānını nite ben ādem oğlanına şoram* “(O,) peri gibi görünüp hemen geri döndü; (onun) izini (belirtisini, nişanını) ben insanoğluna nasıl sorayım?” (98-13). *Süheyl eydür anı ki ben görmişem / Cānum terkin anuñ içün urmuşam* “Süheyl (şöyle) söyler: Onu ki ben görmüşüm; (o zamandan beri) onun için canımdan geçmişim” (105-3).

a.2. Öznenin Teklik İkinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Ķo ħalkı vü sen rızķuñı andan öñ / Ki yaratdı ol rızķuñı senden öñ “Halkı (bir tarafa) bırak ve sen rızkını O’ndan iste (bekle) ki O, (senin) rızkını senden önce yarattı” (17-9). *Gücün yêtdüğince işitgil bunı / Sen andan kaçagör kova ol seni* “Gücün yettiği kadar(ıyla) bunu işit; sen ondan kaçiver, o (ise) seni kovalayacak (senin peşine düşecek)” (22-8). *Ol egriye çeker sen Ķo toğruya şap / Ol od yandurur sen üstine şu sep* “O eğriye çeker, sen (onu) bırak, doğruya sap (yönel); o, ateş yandırır, sen (ise) üstüne su serp” (22-12). *Her işde sen evme öğüdümü tut* “Her işte sen acele etme, öğüdümü tut” (12-15). *Ĥikāyet başından hemîn biñ beyit / Düzetdi dēdi kıalanın sen eyit* “Hikāye(nin) başından sadece bin beyit düzenledi (söyledi); (geriye) kalanını (da) sen söyle, dedi” (25-4). *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusın ēy uşlu kişi* “Ey uslu kişi, sen, bu işi nasıl görürsün? Doğrusunu söyle” (29-14). *Bu oğlanı sen baña bağışlağıl / Ne kim saña lāyık durur işlegil* “Sen, bu oğlanı bana bağışla; sana layık (olan her) ne ise(onu) yap” (31-14). *Şorar tatlu dil ile eydür aña / Bu ne zaħm idi kim sen urduñ saña* “Tatlı (bir) dille ona sorar, söyler: Bu ne yara idi ki sen kendine vurdun?” (37-3). *Düriş ola ki bulasın çāre sen / Cihān için armayuban ara sen* “(Çalış) çabala belki sen, çare bulursun; dünyayı yorulmak bilmeksizin ara sen” (39-15). *Vereyim saña il ü şār ile genc / Çü sen bizüm için yêdüñ bunca renc* “Sen bizim için bunca eziyet çektin; bu yüzden (ben,) sana il, şehir ve hazine vereyim” (45-11). *Bu kez dēdi naķķāşa oğlan ki sen / Baña yēgrek olduñ bugün atadan* “Oğlan, Nakkaş’a dedi ki: Sen, bugün benim için ata(m)dan daha iyi oldun” (46-6).

a.3. Öznenin Teklik Üçüncü Şahıs Zamirinden Oluşması

Oranını bilmezse tîzcek azar / Kamu andan ol cānından bēzer “Haddini bilmezse hemencecik azar; herkes ondan; o (ise) canından bezer” (226-2). *Yemiş mişede bulunur idi bol / Anı yēyūben barınur idi ol* “Meşede yemiş bol bulunurdu; (o, bu yemişi) yiyerek barınırdı (hayatta kalırdı)” (234-6). *Size oğlumu şāh edervernin bugün / Çü ol var durur ben nēderven bugün* “Oğlumu size şah ederim bugün; o var olduğu için ben, (artık) ne yaparım (ki)?” (30-13). *Ki anıhtarını vērmedi ol bāna / Gerek kim bu sırrı şoravan aña* “...Ki o, anahtarını bana vermedi; bu sırrı ona sormam gerek” (32-8). *Çü havz üzre aņsızda kıldı nazar / Su içinde şūreti gōrdi ol meger* “Havuz üzerine ansızın bakınca o, meğerse su(yun) içinde sureti (resmi) gördü” (36-3). *Yola girūben zahmet ol gōrmedi / Ğarībliğda oturmadi tūrmadi* “O, yola girip (de) zahmet çekmedi; gurbette oturup kalkmadı (gurbete alışık değil)” (50-7). *Bile kim degūlsin anuñ düşmeni / Gele katuņa hoş duta ol seni* “Bilsin ki (sen) onun düşmanı değilsin; huzuruna gelsin, o, seni hoş tutsun (sana iyiliklerde bulunsun)” (62-8). *Yolında ne şāha kim ol uğraya / İleyinde etmek gerek toğraya* “(O,) yolunda hangi şaha uğrarsa (onun) önünde ikramda bulunmalı” (68-5). *Yügürü çıkar taşra gōrişür ol / İlerü yürür şāha gösterür yol* “O, hızlı bir şekilde dışarıya çıkar, görüşür; ileri yürür, şaha yol gösterir” (70-10). *Süheylūn görür hūlkını yüzini / Muḥibb eyler ol aña kendözünü* “O, Süheyl’in yaradılışı (huyunu, tabiatını...), yüzünü görür; ona kendisini sevgili (birisi) eder” (71-1). *Hoż ol gōrdi kim ol aradan süheyl / Aña dönūben ētmedi hîç meyl* “O, gördü ki o aradan Süheyl, ona (doğru) dönüp (de) hiç meyletmedi” (110-8).

a.4. Öznenin Çokluk Birinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Kamudan farîzā bu işdür hele / Ki nakḳāşı biz getürevüz ele “Hepsinden farz (olan) bu iştir hele ki Nakkaş’ı biz ele getirelim (yakalayalım)” (41-12). *Biz elli kişidük kamu pîşe-kār / Ol araya varduḥ çü bulduk şikār* “Biz, elli kişiydik hepimiz (de) sanatkâr; o araya vardık (ve) avı bulduk” (42-9). *Gerekdür ki biz kulluḥ eyleyevüz* “Biz, kulluk etmeliyiz” (57-6). *Ne kim siz diler iseñüz ēdevüz / Yarın tūravuz biz size gidevüz* “(Her) ne dilerseniz yapalım; yarın kalkıp biz size gidelim” (57-8). *Biz bu aracuḥda ḳonmaḥ gerek* “...Ki biz, bu arada konaklamalıyız” (61-12). *Biz aḥir gelürdük size tapuya / Geçirek ērişmesevüz ḳapuya* “Biz, sonunda size hizmete gelirdik (eğer) geç erişmezsek kapıya” (66-3). *Vezîre dönüp dēdi fağfūr-ı çîn / Bugün*

tanışalum hele **biz** için “Çin fağfuru vezire dönüp dedi: Hele biz, bugün gizlice tanışalım” (69-3). *Ola mı ‘aceb aña varmağ reva / Ya biz okıyalum mı anı* ava “Acaba, biz(im) ona gitmemiz reva olur mu yoksa biz, onu ava mı çağıralım?” (69-4). *Ġarîbüz ilün̄de vü sen cānumuz / Kuluz biz ü sen ulu sulṭānumuz* “İlinde (memleketinde) garibiz ve sen (bizim) canımız(sın); biz kuluz ve sen (bizim) ulu sultanımız(sın)” (85-15). *Ev issi beni tıtdı ijen ‘azîz / Hiç olmaya şanurıduğ böyle biz* “Ev sahibi beni çok aziz tuttu (çok iyi ağırladı); (halbuki) biz, böyle olmaz sanırdık” (123-1). *Çü biz başduğ işbu ile ayağı / Sizün lıṭfunuz oldı ayağ bağı* “Biz, bu ile ayak bastık; sizin lütfunuz, bize ayak bağı oldu” (138-6).

a.5. Öznenin Çokluk İkinci Şahıs Zamirinden Oluşması

Uluyı vü kiçiyi kıldı ġanî / Dağı dedi siz dileñüz anı “Büyüğü ve küçüğü zengin etti; ve dedi: Siz dileyin onu” (28-5). *Siz istemeyesiz anuñ çāresin / Ya bilmeyesiz bağrumuñ pāresin* “Siz, onun çaresini istemezsiniz ya (da) bağrımın parçasını (oğlumu) bilmezsiniz” (41-1). *Siz aña icāzet vērūñ kim vara / Ġarîblığda gezüp üşene ara* “Siz, ona izin verin ki gitsin; gurbette gezip, üşenerek yorgun düşsün” (50-8). *Kişi vëribidi dedi hele / Siz erişdüñüz şimdi bizüm ile* “Kişi gönderdi ve dedi: Hele, siz eriştiniz bizim ile” (57-5). *Ne kim siz diler iseñüz édevüz / Yarın ṭuravuz biz size gidevüz* “(Her) ne dilerseniz yapalım; yarın kalkıp biz size gidelim” (57-8). *Gerek lıṭf édüp siz yarın gelesiz / Tamāmet çeriyi bile alasız* “Siz, lütfedip yarın gelmelisiniz; bütün çeriyi (de) beraberinizde alasınız” (71-13). *Siz aña güvenmeñ ki atarsız oğ* “Siz ona güvenmeyin ki ok atarsınız” (176-4). *Ki ġerü begünüz bulunınca siz / Bizüm ile bunda bile olasız* “...Ki tekrar beyiniz bulununca(ya kadar) siz, bizim ile birlikte olasınız” (187-10). *Dönüp dedi naḳkāşa ne kişisiz / Ki eyledüñüz bu ‘aceb işi siz* “Nakkaş’a dönüp dedi: Siz ne kişisiniz ki bu acayip işi yaptınız?” (321-1). *Cevābında zengî eyitdi belî / Ne kim siz buyurursız oldur velî* “Zenci, cevabında (şöyle) söyledi: Siz (her) ne ki buyursanız o olur; ancak...” (327-14). *Eger dēyeven siz ḳalasız ṭaṇa* “Eğer dersem siz şaşakalırsınız” (333-7).

a.6. Öznenin Çokluk Üçüncü Şahıs Zamirinden Oluşması

Érişdiler uş gerek çıḥalar / Tena ‘um édecek idi çaḥ olar “Eriştiler, çıkmaları gerek; bolluk içinde yaşayacaktı onlar” (220-3). *Biri birine oldılar yüze yüz / Bular on kişi vü olar iki yüz* “Birbirleriyle yüz yüze geldiler; bunlar, on kişi(ydi) ve onlar, iki yüz (kişiydi)” (297-5).

b. Öznenin İşaret Zamirlerinden Oluşması

b.1. Öznenin “bu” İşaret Zamirinden Oluşması

Atası ulu pāsişāhdur bugün / Çü bu gitti aña yas oldu düğün “Bugün (onun) babası ulu (bir) padişaktır; bu gidince ona düğün, yas (gibi) oldu” (74-9). *Elümden benüm bu gelürdi hemîn / Ki érürdüm uş seni buña degin* “Benim elimden bu gelirdi sadece ki işte seni buraya kadar ulaştırtım” (94-10). *Bu dil bilmeyüp dēmese ne ‘aceb / Ki utanur u bekler ijen edeb* “Bu, dil bilmeyip (de) konuşmazsa (buna) ne(den) şaşılır ki utanır ve edebini çok (fazla) gözetir” (151-7).

b.2. Öznenin “şu” İşaret Zamirinden Oluşması

Bu zamirden sonra “ki” bağlacı kullanılır; bu hâliyle “ki”li cümle aslında “şu” zamirini niteleyen sıfat görevinde de kullanılır: *Şu kim etmeyesi işi kendüye / Êder zahmetine gerek kim döye* “Şu (kimse) ki edilmeyesi işi kendisine eder [edilmeyesi işi kendisine eden şu (kimse,)]; zahmetine (de) dayanmalı (katlanmalı)” (202-3). *Şu kim yumruğun vara ura bize* “Şu (kimse) ki gelsin [(buraya) gelecek olan şu (kimse,)] yumruğunu bize vursun” (340-6).

b.3. Öznenin “bular” İşaret Zamirinden Oluşması

Açam alnumı işihum kalduram / Bular oha (yêldürsin) ben kılıca yêldürem “Alnımı açayım, miğferimi kaldırayım; bunlar, oka (doğru); ben (ise) kılıca (doğru) (hızlıca) koşturayım” (169-15). *Getürdiler karşı turtı bular / Bulara bahar şah başın bular* “(Onları) getirdiler, bular (onlara) karşı durdular; şah, bunlara bakar (ve) başını sallar” (187-7). *Bular bilmediler olasin kısu / Varup vèrdiler bir arada busu* “Bunlar, sıkıntı olacağını bilmediler; bir arada (birlikte) varıp pusu kurdular” (296-14). *Kılı kırk yarmağa nite yarar / Bular ok ile bir kılı on yarar* “Kılı kırk yarmaya nasıl yarar (kılı kırık yarmak nasıl olur?); bunlar, ok ile bir kılı ona yarar (böler)” (297-3). *Geceye degin işler idük bir zamân / Giderdi bular ben kalurdum hemân* “Geceye kadar, bir zaman(a dek) çalıştık; bunlar gider; sadece ben kalırdım” (42-13). *Bu resme ki menzile yêtdiler / Kavüm döndi bular varup gittiler* “Bu şekilde (hâlde) menzile yetiştiler; kavim önde; bunlar (ise) varıp gittiler” (55-9). *Savaş istenür dün ü gün baş açup / Yağıdan bular dönmemişdür kaçup* “Savaş istenir gece gündüz baş açarak; bunlar, düşmandan kaçıp (da) dönmemiştir” (64-6). *Bular dağı hiç duymadı sèzdiler / Ki bulardan atalar söz diler* “Bunlar da hiç ses çıkarmadı, sezdiler ki atalar, bunlardan söz ister” (143-11). *Bular yine tırduhlayın turalar / Yèñileyin kılıca el*

uralar “Bunlar, yine ayağa kalkıversinler; tekrar kılıca el vursunlar (ellerine kılıç alsınlar)” (179-13). *Gider vakt anuñ öñine kodılar / Deñize talup yine gitdi bular* “Gidecekleri vakit onun önüne bıraktılar; bunlar, denize dalıp yine gitti(ler)” (230-2).

c. Öznenin Belirsizlik Zamirlerinden Oluşması

Öznenin, zamir olarak en fazla kullanıldığı belirsizlik zamirleridir. Bunlar tek başına kullanıldığı gibi, yer yer bir bağlama edatı gibi de işlev görüp aynı zamanda bir bağlı cümle de teşkil etmişlerdir.

c.1. Öznenin “kimse” Belirsizlik Zamirinden Oluşması

Özne, “kimse” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Cihān tozı içindedür halk ğarķ / Başarımaz kimse eylemege fark* “Halk, dünyanın tozuna dalmıştır; (ancak) kimse, (bunu) fark etmeği başaramaz” (19-2). *İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartup anuñ derisini yüz* “(Bir) kimse inanmayıp (da) yüz çevirse kılıç çekip onun derisini yüz” (10-14). *Huşūşa eger kimse ola zarıf / Dürişüp anı edinürvenin harıf* “Özellikle (de) eğer (bir) kimse zarif olursa çalışıp çabalayıp onu (kendime) arkadaş edinirim” (20-15). Bu iki örnekte, “kimse” belirsizlik zamirinden sonra gelen “kim”li cümle, “kimse”nin öznesi olduğu bir hükümlü ifade olmasının yanında; aynı zamanda “kimse” zamirini niteler: *Ķanı kimse kim bile söz kıymetin* “Söz kıymetini bilecek (bir) kimse nerede?” (24-11). *Gērü vērdi çoĥ muştulık Ķarıya / Tama ‘cı olur kimse ki Ķarıya* “(O,) tekrar (yaşlı) kadına çok müjde verdi; (bir) kimse ki yaşlansa [yaşlanan (bir) kimse] tamahkâr olur” (114-1). *Anı kimse bilmez ki ne kişidür* “Onu (hiç) kimse bilmez ki hangi kişidir” (40-6). *Meşeldür ki sî-murğ bir kuşdur / Görem dërse kimse anı düşdür* “Meseldir ki Simurg bir kuştur; (bir) kimse onu göreyim derse (bu ancak bir) düştür” (40-8). *Gerek kişi Ķonşı bula andan ev / Gerek kimse yoldaş düze andan av* “Kişi, (önce) komşu bulmalı, ondan sonra ev...; (bir) kimse, (önce) yoldaş bulmalı, ondan sonra (da) av...” (89-11). *Ķomazvan ki kimse Ķatuña gele / Ki anşuzda bu işümüzi bile* “(Ben,) (bir) kimse(nin) huzurunuzda gelmesine izin vermem ki ansızın bu işimizi bilsin” (91-3). *Dilemezler ki kimse bile / Anuñ ĥālî olmaya düşe dile* “Dilemezler ki kimse bilsin; olmasın ki onun hâli dil(ler)e düşsün” (104-10).

c.2. Öznenin “kimesne / kimsene” Belirsizlik Zamirinden Oluşması

Ki anuñ yolın kimsene bağlamaz / Meşeldür ki kendü düşen ağlamaz “...Ki onun yoluna kimse bağlamaz (ona kimse engel olmaz) ki meseldir: Kendi düşen ağlamaz” (51-2). *Çü tama aĝup kimsene baĥmadı / Gözüim yaşı yer Ķomadı aĥmadı*

“Dama çıkıp (da) kimse bakmadı; gözyaşım(ın) akmadığı yer kalmadı” (92-10). *Senün hücrene kimsene geçmeye / Degül kimse kuş dahi ıçmaya* “Senin hücrene kimse girmesin; değil kimse kuş dahi uçmasın” (201-9). *Anuñ kıymetin kimsene bilmeye / Anuñ haznesinde biri olmaya* “Onun hazinesinde biri(si) olmazsa kıymetini kimse bilmez” (259-3). *Bilinmedi buldı yā bulmadı / Dağı nolduğın kimsene bilmedi* “Buldu mu bulmadı mı (kimse tarafından) bilinmedi ve dahası ne olduğunu (da) kimse bilemedi” (291-8). *Kimesne anuñ bigi hiç görmemiş* “Kimse, onun gibi (birisini) hiç görmemiş” (31-8). *Dün içi kığırursın yalunuz / Kimesne olamaz baña kılavuz* “Gece yarısı beni yalnız (başıma) çağırtırsın; kimse bana kılavuz olamaz” (133-3). *Kimesne bizüm sırrumuz bilmesün* “Kimse, bizim sırrımızı bilmesin” (119-3).

c.3. Öznenin “kimi” Belirsizlik Zamirinden Oluşması

Özne, “kimi” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır. Burada söz konusu zamirler aynı zamanda bir bağlama edatı görevi üstelenerek bağlı cümle kuruluşunda da rol oynamıştır: *Şağa sola kullar dutarlar qarār / Kimi türk kimi rüm kimi tatar* “Kullar sağa sola yerleşirler; kimi Türk(tür) kimi Rum kimi (de) Tatar” (65-13). *Yürürlerdi erkeklü vü dişilü / Kimi bıyıklı kimi dişli* “Erkekli dişili yürürlerdi; kimi bıyıklı, kimi (de) dişli(ydi)” (195-9). *Kimi âdem başlu gövdesi at / Kimi kuş gibi uzadupdı kanat* “Kimi adam başlı, gövdesi at; kimi kuş gibi kanat uzatmıştı” (228-3). *Anı görüp oğurlayın niçeler / Kimi güler ü kimi dırnağ çalar* “Niceleri, onu gizlice görüp kimi(ler) güler ve kimi(leri de) yüzünü tırnaklar” (268-15). *Kimi er düşürendi kimi at yıkan* “Kimi er(i atından) düşürendi kimi (de) at (yere) yıkan(dı)” (297-6).

c.4. Öznenin “biri / birisi” Belirsizlik Zamirlerinden Oluşması

Özi alp u eli açuk ‘ilmi çok / Ne kim var yavuzluk biri anda yok “Kendisi alp, eli açık, ilmi çok(tur); (her) ne ki kötülük varsa biri (bile) onda yok(tur)” (13-3). *Biri dër ki cinnî görindi meger / Dütüzdürünüz ‘ūd u müşk ü şeker* “Biri der ki: Meğerse cin göründü; (bu yüzden) öd ağacı, misk ve şeker tüttürün (yakıp duman çıkarın)” (37-7). *Biri dër perî görindi gözine / Gül-âb ile yuğ gele kendözine* “Biri der: Gözüne peri göründü; gülsuyu ile yıkayın (ki) kendisine gelsin” (37-8). *Dağı birisi seyyidü’l-mü’mîn / Ki tağ yarılurdu işitse ünin* “Ve birisi müminlerin seyyidi ki (onun) sesini işitse dağ(lar) yarılırdı” (11-14). *Düşer bir iki üç kişi ardına / Birisi erişmez anuñ gerdine* “Ardına bir iki üç kişi düşer; (ama) (hiç)birisi onun tozuna (dahi) yetişemez” (75-8). *Birisi dëdi hoca nolur yemiş / Bize uğramışdur bir ayruşsı iş* “Birisi dedi:

Hoca, yemiş (dediğin de) ne oluyor; bize bir başka iş uğramıştır (denk gelmiştir)” (197-7).

c.5. Öznenin “her biri / her birisi” Belirsizlik Zamirlerinden Oluşması

Anuñ rızkıyla olurlar diri / Aña dürlü tesbîh oğur her biri “O’nun verdiği rızıkla hayatta kalırlar; O’na türlü (türlü) tesbih okurlar” (5-15). *Sarâyından kırh ‘avreti var idi / Ki her biri anuñ ile yâr idi* “Sarayında kırk (tane) kadını vardı ki her biri, onunla yâr idi” (27-8). *Döküldi süci vü kımız u boza / Ki her biri biñ ‘aql evini boza* “İçki, kımız ve boza döküldü (sunuldu) ki her biri bin akıl evini bozar (aklı bulandırır)” (140-7). *Aradan çü ol gitdi her birimüz / Bir uca çıhup gerdük göğüz* “O, aradan gidince her birimiz bir uca çıkıp göğüs gerdik” (241-11). *Ne kim şimdi vardur denizde perî / Bunun hükmi altındadır her biri* “Denizde her ne (kadar) peri varsa her biri bunun hükmü altındadır” (265-12). *Halife kodı kendüden sonra dört / Ki her birisi sürdi ‘âlemde yort* “Kendinden sonra dört (tane) halife bıraktı ki her birisi, kendisinden sonra hüküm sürdü” (11-11). *Bu fikr ile her birisi gittiler / Yemende bunu dasitan êtdiler* “Bu fikir ile her birisi gittiler; bunu Yemen’de destan ettiler” (41-14). *Süheyl eydicegez döğüldüğün / Unudurdi her birisi güldüğün* “Süheyl, dövüldüğünü anlatınca her birisi, gülmesini unutturdu” (354-3).

c.6. Öznenin “hiç kimse / hiç kimsene” Belirsizlik Zamirlerinden Oluşması

Gülistânı tutnuş idi çevre gül / Anuñ bigi hiç kimse görmiş degül “Gül bahçesini, gül(ler) çepeçevre tutmuştu (gül bahçesinin her tarafına güller yayılmıştı); onun gibi(sini) hiç kimse görmüş değil(dır)” (34-15). *Bunuñ bigi fırsat ki bana oldu müyesser / Hiç kimse hayâlinde beni ola mı dêrdi* “Bunun gibi (bir) fırsat ki bana müyesser oldu; hiç kimse hayalinde benim için (acaba) olur mu, derdi” (119-8). *Êrişdürdi dilekce bir araya / Ki hiç kimse bulmaya ger araya* “Dilediği (bir) araya ulaştırdı ki hiç kimse bulamaz eğer arasa (bile)” (135-3). *Ne iş işledüm kendözüme ben iş / Bunuñ bigi hiç kimse görmemiş iş* “Ben, kendime nasıl (bir) iş işledim (kendime ne yaptım) ki hiç kimse onun gibi (bir) iş görmemiş” (271-13). *Ki hiç kimse anuñ bigi yazmaya / Degül yaza rengin dahı ezmeye* “...Ki hiç kimse, onun gibi yazamaz; değil yazmak, rengini dahi ezemez” (319-8). *Şeh anı meger bir gece okıdı / Ki katında hiç kimsene yoğıdı* “Şah, meğer(se) bir gün onu çağırdı ki huzurunda hiç kimse yoktu”

(29-10). *Urmadı benüm zaḥmuma hîç kimsene* merhem “Hiç kimse, benim yarama merhem sürmedi” (189-13).

c.7. Öznenin “kamu” Belirsizlik Zamirinden Oluşması

Oranını bilmezse tîzcek azar / Kamu andan ol kamudan bēzer “Haddini bilmezse hemen azar; herkes ondan; o (da) herkesten bezer” (226-2). *Kamu bir kez in yüz yere urdular / Cevāb eyle düzdiler ü vërdiler* “Hepsi, bir defada yüz(lerini) yere vurdular (secde eder vaziyette eğildiler); cevap öyle dizdiler ve verdiler” (359-11). *Kamu zühd kazanur u ben dalāl* “Herkes züht kazanır; ben (ise) dalalet...” (377-5). *Kamusı taḡılur olur pāy-māl* “Hepsi dağılır (ve) ayaklar altında kalır” (370-4).

c.8. Öznenin Diğer Belirsizlik Zamirlerinden Oluşması

Özne, “kiminceleri” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Kiminceleri bağladırıldı şaf / Kim çevre otlarlardı ‘alaf* “Bazıları, saf bağladıldı; kimisi (de) çevrede ot otlardı” (228-6). Özne, “kimisi” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Kimi eyü kimi tatlu olur / Kimisi eyü kimisi yatlu olur* “Kimi acı, kimi tatlı olur; kimisi iyi, kimisi (de) işe yaramaz (kötü) olur” (370-12). Özne, “birince / birincesi” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Birince gönüldi yemendin yaḡa / Birincesi kalup dëdiler aḡa* “Bazısı Yemen’den yana yöneldi; bazısı (da) kalıp ona dediler (ki)...” (188-13). *Birincesi oynar vü birincesi böker / Birincesi segrir vü birincesi seker* “Bazısı oynar ve bazısı hoplayıp zıplar; bazısı seğirir (koşuşturur) ve bazısı (da) seker” (228-15). Özne, “bir kimse” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Bayık bir kimse kalmaz diri / Êdinsün başın çāresin her biri* “Bir kimse (hiç kimse), diri kalmaz kesinlikle; her biri başının çaresine baksın” (175-15). Özne, “bir kimsene” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Bu duzaḡa bir kimsene baḡmaya / Ki hîç dane yöresine yaḡmaya* “Bu tuzaḡa bir kimse bakmasın ki hiç(bir) taneye (de) yaklaşmasın” (149-14). Özne, “her ki / her kim” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Aceblemeḡüz her ki ‘ışka uya / Meşeldür kilimin biraḡur şuya* “Her kim (ki) aşka düşerse şaşkınlıkla karşılamayın (kınamayın); (çünkü o,) işi oluruna bırakır (artık)” (96-9). *Şehüḡ sırrını her ki ḡalka çaḡa* “her kim, şahın sırrını halka ifşa ederse...” (245-3). *Bilür gevheri her ki şarrāf ola* “Her kim sarraf olsa mücevheri bilir” (271-2). *Yüridi çeri her kim aḡa baḡar / Dëyeydi demürden deḡizdür aḡar* “Ordu yürüdü (sefer etti), her kim ona bakarsa; demirden (bir) denizdir akar, derdi” (168-8). *Acebledi her kim ki anı görür* “Onu gören herkes şaşırdı” (310-5). *Beni her kim eyü du ‘ādan aḡa / Çalap vërmesün hîç*

yavuzluk *aña* “Her kim beni iyi duada anarsa Allah, ona hiç kötülük vermesin” (373-7). Özne, “her kimse” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Bu ma ‘nîyi her kimse key anılasun / Ki taş yuvalınca yapışmaz yosun* “Bu manayı her (bir) kimse iyi anlasın ki taş yuvarlanınca (ona) yosun yapışmaz” (48-12). *Yoh eyle ki uğrasa bir gün bela / Saña güle her kimse vü şād ola* “... Öyle değil (de) bir gün sana (bir) bela uğrasa her (bir) kimse sana güler ve mutlu olur” (362-8). Özne, “hiçbiri / hiçbirisi” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Var idi öküş mālum u kavum çoḥ / Ne aşşı ki қatumda hîç biri yoh* “Çok malım ve kavmim vardı; ne fayda ki (şimdi) huzurımda hiçbiri yok” (275-14). *Ol üçinüñ ahvālî bu resmîdi / Ümîzini hîç birisi kesmedi* “O üçünün (de) hâli bu şekildeydi; hiçbirisi (de) ümidini kesmedi” (277-4). Özne, “niçeler” belirsizlik zamirinden oluşmaktadır: *Anı görüp oğrulayın niçeler / Kimi güler ü kimi dırnaḥ çalar* “Niceleri, onu gizlice görüp kimi (zaman) güler kimi (zaman da) yüzünü tırnaklar” (268-15).

d. Öznenin Soru Zamirlerinden Oluşması

Öznenin, “kim” soru zamirinden oluşmaktadır: *Kim yêye guşşamî kim êdiser baña meded / Kim dêye ḥālîmî benüm atama anama* “Benim için kim üzülür, bana kim yardım eder; benim hâlimi babama anama kim der? (107-15). *Ayâ nigâr saña kim dedi kim dök қanumî* “Ey sevgili, sana kim dedi ki kanımı dök!” (101-10). *Nişānumî kim vermiş ola saña / Ki ‘āşîk olmuş olasın baña* “Nişanımı kim sana vermiş olmalı ki âşîk olmuşsun sen bana?” (120-5). *Cevābında eydür eger ol kişi / Gidemezse kim ola çeri başı* “Cevabında (şöyle) söyler: Eğer o kişi gidemezse çeri (ordu) başı kim olacak?” (142-3). *Ne uğradı kim bile aña daḥî / Unutmuş ola nite aña daḥî* “Ona ne oldu (bunu) kim bilir; unutmuş olmalı, artık nasıl anar?” (163-10). *Geçen geçdi gelmeyenî kim bilür / Demin hoş geçüren key uşlu olur* “Geçen geçti, gelmeyenî (ise) kim bilir? Zamanımı hoş geçiren, çok akıllı olur” (338-5).

Öznenin, “kaḡı” soru zamirinden oluşması: *Қatına getürdiler ü şordı ol / Ki kaḡıñuz artuḡ yürür ola yol* “Huzuruna getirdiler ve o, sordu ki hanginiz, çok fazla yol yürür?” (287-12).

e. Öznenin Dönüşlülük Zamirlerinden Oluşması

e.1. Öznenin “öz” Dönüşlülük Zamirinden Oluşması

Özi alp u eli açuḡ ‘ilmi çoḡ / Ne kim var yavuzluk biri anda yoḡ “Kendisi alp, eli açık ve ilmi çok(tur); (her) ne ki kötülük varsa (bunlardan hiç)biri (dahi) onda

yok(tur)” (13-3). *Yüzi örtülü şanki bulutda ay / Özi bir perî kim tutar oğ u yay* “Yüzü örtülü, sanki bulut(ardın)da(ki) ay(dır); kendisi (ise) bir peri(dir) ki elinde ok ve yay tutar” (197-11). *Yavuzluğa hiç uğramasun özi / Ki eylük edüp şād kıldı bizi* “Kendisi, kötülüğe hiç uğramasın ki iyilik edip bizi mutlu etti” (312-1).

e.2. Öznenin “kendü / kendözi” Dönülülük Zamirlerinden Oluşması

Bu kullanımlar için bazı örnekler şunlardır: *Ḳamu ḳavmüñ uşağın u irisin / Ḳıgırur imiş kendü her birisin* “Bütün kavmin büyük küçüğünü, kendisi çağtırmış her birisini” (59-5). *İşidür bilür kim niçündür işi / Ne kendü varur ne vèribir kişi* “İşitir, bilir ki niçindir işi; ne kendisi gider ne (de) (başka bir) kişi gönderir” (93-7). *Bınar ḳatına vardı kendözi / Çü bınar yüzine bakdı gözi* “Pınara vardı kendisi; pınarın yüzüne baktı gözü” (221-1). *Çü kendözi anda perî-vâr idi / Yalan demedi hem perî var idi* “Kendisi, orada bir peri gibiydi; yalan demedi hem peri var idi” (221-8). *Ne araya kim erişürdi gözi / Bulınurdi hey dèmedin kendözi* “Gözü nereye erişirse hey demeden kendisi bulunurdu” (290-3). *Şeh-i ḥāverānuñ göyündi özi / Elin şundi tutdı dèdi kendözi* “Haveran şahının içi yandı; elini tuttu, kendisi dedi (ki)...” (303-13). *İşidicegez nev-bahār ol sözi / Revān bildi vü aḳladı kendözi* “Nev-bahâr, o sözü işitince hemen bildi ve kendisi anladı” (320-7). *Adı var u girmez ele kendözi / Görimez anı kimsenüñ gözi* “Adı var ama kendisi ele girmez; onu, kimsenin gözü göremez” (374-10).

4.1.1.1.2. Öznenin Türkçe Bir Kelimeden Oluşması

Yaşurmuş idi gökde ay kendözin / Çererüp görimezdi ilduz yüzün “Ay, gökte kendisini gizlemişti; gözünü keskin biçimde açıp da yıldızın yüzünü göremezdi” (124-1). *Çü uş teḡri èrürdi bunda bizi / Dükelünden ilerü gördük sizi* “Tanrı bizi buraya ulaştırdı; sizi herkesten ileride gördük” (56-12). *Emek bizden ola çalapdan yârî / Ki ḳismet kıla ol yigide yârî* “Emek bizden; yardım Allah’tan olsun ki o yiğide yâri(ni) kısmet (nasip) etsin” (54-5). *Ulular demiş kim belādur sefer / Dèrem saña sözüm hiç ètmez eşer* “Ulular demiş ki sefer (etmek) beladır; sana (bunu) derim (ama) sözüm tesir etmez” (53-1). *Bilüyile işi başarur kişi / Bilüsüz kişi yeḷe vèrür işi* “Kişi, işi bilgi ile başarır; bilgisiz kişi, işi yeḷe verir” (52-2).

4.1.1.1.2. Öznenin Yabancı Bir Kelimeden Oluşması

Horūs ötse ohtsuz ne olur işi / Revādur şoloḥdem kesilmek başı “Horoz, zamansız öterse işi (hâli) ne olur; hemen o anda başının kesilmesi (ona) revadır (uygundur)” (121-15). *Tam üstinde uş ḵalūmūz böyledür / Unıtma bu sözi beni umadur* “Dam üstünde sözümüz işte böyledir; bu sözü unutma, beni bekleyedur” (122-5). *Hicāb ortadan gıtdidi bir uca / Bilürler idi kim kısacuk gece* “Utanma (gizlenen şey) ortadan kalktı (bir tarafa bırakıldı); bilirlerdi ki gece kısacık(tır)” (121-8). *Cihān iñ çin oldu kesilmişdi söz / Ayah başduğı yeri görmezdi göz* “Cihan (dünya) in cin oldu (sessizliğe büründü) söz kesilmişti; göz, ayak bastığı yeri (bile) göremezdi” (114-7). *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger ol gider ise ho ölürem* “Şah, (şöyle) söyler: Ben onsuz nasıl olurum? Eğer o giderse hemen ölürüm” (50-12). *Dönüben vezîr eydür ey pâdişāh / Anı gitmege ḵomamaḥdur günāh* “Vezir, dönerek (şöyle) söyler: Ey padişah, onu gitmekten alıkoymak günahdır” (50-14).

4.1.1.2. Öznenin Kelime Gruplarından Oluşması

4.1.1.2.1. Öznenin İyelik Grubundan oluşması

a. Öznenin Teklik Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Kişi bulmayıcak tıtarām dilüm / Şınamışvan işbu ḵadardur bilüm* “Kişi bulamayınca dilimi tutarım; tecrübe etmişim, bilgim bu kadardır” (20-14). *Ne kim yazdum ise dürüst gelmedi / Nakışladuğum eyü gelmedi* “(Her) ne ki yazdımsa dürüst(çe) olmadı; nakışlamam, iyi gelmedi” (43-7). *Günüm intizār ile nişe geçe / Demidür ki şuya bırağam keçe* “Günüm, beklemeyle nasıl geçer? Keçeyi suya bırakmanın (işleri oluruna bırakmanın) zamanıdır” (99-15). *Atam urısar şöyşe tedbîr ü rāy / Ki yoh gitmegil bunda durğıl bir ay* “Babam, öyle bir tedbir alıp, fikir ortaya koyar ki hayır, (sen) gitme, bir ay (kadar) burada kal” (137-1). *Atam vèrdi evvel öğüt şonra and / Baḵa ol yarar şayru olana ḵand* “Babam, (bana) önce öğüt verdi, sonra (da) yemin (ettirdi); bana o yarar, hasta olana (ise) şeker (yarar)” (139-2). *Dèdi göresüm geldiyidi iñen / ‘Aceb midür isterse seni aḵan* “Dedi: Çok (fazla) göreceğim geldi; seni hatırlayan (kimse) (bunu) isterse buna şaşılır mı?” (144-15). *İşüm bitmiş ayruḵ baḵa ne gerek / Bu dirlikden āḥir ölüm yègrek* “İşim bitmiş, artık bana ne gerek(tir); bu yaşamaktan(sa) ölüm daha iyidir sonuçta” (147-14). *Eger ḵaçavan bir ḵuru baş ile / Çavum neng ile ‘āleme yayıla* “Eğer bir kuru baş ile (tek

başına) kaçarsam ünüm (şanım) utançla âleme yayılır” (181-10). *Bayık bildüm bu iş ayruhsı olmuş / Kaçansa süheylüm helak olmamış* “Açıkça bildim (ki) bu iş başka türlü olmuş; her nasılsa Süheyl’im helak olmamış” (184-11). *Bugün eyle bil ki benem kardaşuñ / Elümden ayağ iç hoş olsun başuñ* “Bugün farzet ki kardeşin benim; elimden içki iç, başın hoş olsun (sarhoş olassın)” (281-9).

b. Öznenin Teklik İkinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Teferrüç edesin gözün açıla / Kamu guşşalar yabāna saçıla* “Teferrüç edesin (gezinti yapasın) ki gözün açılsın; bütün kederler(in) yabana saçılsın (ortadan kalksın)” (71-7). *Nakķāş dedi kuluñ vèrdi öñdiñ haber / Ki vèrmeñ süheyle süci bu kadar* “Nakķaş, dedi: Kulun, önden haber verdi ki Süheyl’e bu kadar içki vermeyin” (83-4). *Ki şārda vü ilde yayıla çavuş / Ola ki kolayına düşe avuş* “...Ki şehirde ve ilde ünün yayılsın; belki avın, kolayına düşer” (93-1). *Anı kim gözün gördi özün bula / Döne rahāta bu kamusı belā* “Onu ki gözün gördü, kendin bulasın; bu bütün bela(lar), rahata dönsün” (105-11). *Ki bensüz günün dün nite geçdidi / Hele cān tenümden benüm uçdidi* “...Ki günün, bensiz nasıl geçti; hele benim tenimden can(ım) uçu” (124-9). *Bizüm hücremüzden odağun senün / Yağın durur ırāğ degüldür yönün* “Senin odan (çadırın), bizim hücremizden yakındır; yönün uzak değildir” (129-12). *Nakķāş gördi vü karşıladı anı / Vezîrün kağıyup kaçupdı kanı* “Nakķaş, gördü ve karşıladı onu; vezirin öfkelenip kaçmıştı, (o) nerede?” (173-11). *Gelecek yerüm çünkü ola kapuñ / Eger kulluğunu begene tapuñ* “Eğer kulluğumu hizmetine beğendirirsem gelecek yerim (yine) kapın olur” (248-8).

c. Öznenin Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Be-cid heybetinden çü ditrer deniz / Acı ağzı vü uçnupdur beniz “Heybetinden deniz titrer; (bu yüzden) ağzı acı ve benzi uçmuştur (3-7). *Kamu nesneden ‘ilmi agāhdur / Anuñ ism-i zātı hoş allāhdur* “İlmi, bütün şeylerden agāhtır; O’nun zatı ismi Allah’tır” (6-2). *Telef olmaz ol hoş kalur şuyı / Koğusunun aşla kesilmez soyı* “O, telef olmaz, suyu kalır; kokusunun soyu asla kesilmez” (7-10). *Yüzi gökcek ü tatlu dili faşih / Yūsufdan dahı görk içinde melih* “Yüzü güzel, dili tatlı ve fesahatli; güzellik hususunda (ise) Yusuf’tan daha güzel(dir)” (10-1). *Atası dedi bu sözi söyleme / Hiç olmayası arzūyı eyleme* “Babası, dedi: bu sözü söyleme; hiç(bir zaman) olmayası arzuyu dileme” (48-8). *Anuñ içün zahmeti bunca çoğ* “Zahmeti, onun için bunca çok(tur)” (115-4). *Henüz uş hayālî gözümde uçar / Ne ‘ömr olısar ki ol ki ansuz geçer*

“Henüz hayali, işte gözümde uçar (hayali gözümün önündedir); nasıl (bir) ömür olur ki onsuz geçer?” (330-13). *Ümîz aña tıtdı ki bir gün ola / Yemenden yaña gire oğlu yola* “Ona ümidini bağladı ki bir gün ola; oğlu Yemen’den yana yola gire” (345-7). *Yoldaş oldur ki hem-dem muvâfık ola / Biri birine hâli lâıyık ola* “Yoldaş odur ki uygun (bir) arkadaş olsun; birbirine hâli layık olsun” (305-10).

d. Öznenin Çokluk Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Dirîğā bu taht u bu māl u bu genc / Ki dērdi dedelerümüz yēdi renc “Eyvah ki bu taht, bu mal ve bu hazineyi dedelerimiz topladı, bunca eziyet çekti” (29-1). *Ki teğri çü şavdı bizüm guşşamuz / Kitāb eylemege yarar kışşamuz* “...Ki Tanrı, bizim kederimizi savuşturdu; kıssamız kitap eylemeye yarar” (135-2). *Tena‘um durur işümüz dün ü gün / Ki her bir günümüz olupdur düğün* “İşimiz gece gündüz bolluk içinde yaşamaktır; ki her (bir) günümüz düğün (gibidir)” (135-4). *Yētüp ardıradın bizi bulmaya / İşümüz dahı şarprah olmaya* “Ardımızdan yetişip (de) bizi bulmasın; işimiz daha zorlu olmasın” (186-6). *Çerimüz dükendi vü kalmadı genc / Hemîn guşşa kaldı vü gavğa vü renc* “Ordumuz tükendi, hazine kalmadı; (geriye) sadece keder, kavga ve eziyet kaldı” (344-9). *Ki tedbîrümüz düşer ise onat / Ola hükmümüzde iki memleket* “...Ki tedbirimiz uygun düşerse iki memleket (de) hükmümüz altında olur” (348-9).

e. Öznenin Çokluk İkinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Bunun kullanımı çok azdır. Örneği şudur: *Ķatına getürdiler ü şordı ol / Ki ĶanĶıyuz artuĶ yürür ola* yol “Huzuruna getirdiler ve o sordu ki hanginiz çok fazla yol yürür (yürüyebilir)?” (287-12).

4.1.1.2.2. Öznenin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Dil anlayanuĶ dili çürimeye / Sözi düzenüĶ aĶzı Ķurımaya “Dil(den) anlayanın dili çürümez; söz düzenin aĶzı kurumaz (sürekli söz söyler)” (25-15). *Bu Ķamusıla oĶlanı yoĶidi / AnuĶ guşşası fikri key çoĶidi* “(Onun) bunların hiçbirisinden çocuĶu yoktu; onun kederi, düşüncesi çok fazlaydı” (27-12). *Adı ristetalis idi ol ĶişinüĶ / Ķolayın bilür idi şāh işinüĶ* “O kişinin adı Ristetalis idi; şah işinin kolayını bilirdi” (29-8). *Yine uğradı bir Ķapuya dahı / Ki muĶkem kilid idi anuĶ baĶı* “Yine bir kapıya uğradı ki onun baĶı, sağlam (bir) kilitti” (34-1). *Ki az günde zahmet Ķazanmaya çoĶ / PeşîmānlıĶuĶ sonra aşşısı yoĶ* “...Ki az günde çok zahmet kazanmasın; sonra pişmanlığın (bir) faydası olmaz” (48-14). *Vezîr eydür ēy pâdişāh-ı cihān / ĶapıuĶda benüm bir sözüm var hemān* “Vezir, (şöyle) söyler: Ey cihan

padişahı, huzurunda benim (söyleyecek) bir sözüm var” (50-3). **Vezîrûñ sözi şāha êtdi eşer** / *Gelüben dēdi oğlına bu kadar* “Vezirin sözü, şaha tesir etti; gelip oğluna, bu kadar, dedi” (51-4). *Sézerven ki gelmedüginüñ ucu* / **Bu durur öküş içemez süci** “Zannedersem gelmemesinin sebebi budur (ki) fazla içki içemez” (86-2). *Bir iki gün işinde şabr éde* / **Ki Düşmenlerüñ gözi kör ola** “Bir iki gün işinde sabretsin ki düşmanlarının gözü kör olsun” (106-1). *Gönüldi odasına yüz nāz ile* / **Anı görenüñ kayğusu yazıla** “Yüz naz ile odasına (doğru) yöneldi; onu görenin kaygısı dağılır” (110-13). *Dirîgā senüñ kanı ol heybetüñ* / **Ululuğ u cāhuñ u hışmetüñ** “Eyvah, senin o heybetin, ululuğun ve haşmetin nerede!” (365-15). **Dünü günü anuñ geçsün kahr ile** / *Yēyesini yēsün ol zehr ile* “Onun gecesi gündüzü kahr içinde geçsin; yiyeceğini zehir ile yesin” (250-11). *Yatur idi anda aç susuz* / **Geçer idi günü anuñ yēyesüz** “Orada aç susuz yatar; onun günleri yemek yemeden geçerdi” (250-7).

4.1.1.2.3. Öznenin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Atası gözinde öpüp ağladı / **Gözi yaşı ırmağlayın çağladı** “Babası, gözünden öpüp ağladı; gözünün yaşı ırmak gibi çağladı” (54-14). *Göge érürürler figāndan üni* / **Şanasın ki koptı kıyāmet günü** “Figandan sesi göge ulaştırırlar; sanki kıyamet günü koptu” (55-1). *Şehüñ ili toptolu durur çeri* / **Ki anuñ her birisidür ölüm eri** “Şahın ili çeriyle (orduyla) doludur ki onların her birisidir ölüm eri (Azrail gibidir)” (64-5). **Döker yüz şuyın yeñe verür udi** / *Adı toprağa birağur ışk odı* “Aşk ateşi, yüz suyunu yeñe verir (döker); adı toprağa bırakır (ünü, şanı zedeler)” (76-10). *Andan berü ki şüreti nakşını görmişem* / **Dāyim akar göz yaşı bir laħza tırmadı** “Yüzünün nakşını gördüğümden beri gözyaşı, bir an durmadı, akar” (96-1). **Kurıdı şoloh sā ‘at ağzı yarı** “Şu anda ağzının suyu kurudu” (99-2). **Yüzüñ benzi kalmadı her demleyin** / *Gülef bigidi oldı çiğdemleyin* “Yüzün benzi kalmadı; her zaman kızıl gül gibi iken (şimdi) çiğdem gibi oldu” (133-4). *Hem ol od süheylüñ için yahdıdı* / **Gözinden yüregi kanı ahdıdı** “Hem o ateş Süheyl’in içini yaktı; gözünden yüreğinin kanı aktı” (134-7). *Şon ucu ki başumdan aşdı şu* / **Belālar harāmîsi açdı busu** “Sonunda ki su başımdan aştı (iş haddini aştı); belalar haramisi pusu açtı (pusu kurdu)” (135-10). *Yer olur ki iş bitürür yüz suyu* / *Bir anmazlar ol arada yüz süyi* “Yeri gelir ki yüz suyu iş bitirir; bir (kez olsun) anmazlar yüz(lerce) askeri” (176-13). *Oturan tıran andan ulu kiçi* / **Ki toptolu olmışdı meydan içi** “Orada oturan kalkan, büyük küçük ki meydan içi dopdolu olmuştu” (328-13).

4.1.1.2.4. Öznenin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Bölük bölük ü şaf şaf u cavk cavk / Ferişteler andan bulurlardı zevk “Bölük bölük, saf saf ve grup grup melekler, ondan zevk alırlardı” (12-15). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye tenriye yarar işi* “Eğer, her(hangi) bir kişi diler olursa Tanrı’ya yarar işi yapmayı...” (14-9). *Öküş ulular ‘āleme geldiler / Delim dürlü ‘ilm ü hüner bildiler* “Çok ulular âleme geldiler; çok türlü (türlü) ilim ve hüner öğrendiler” (25-11). *Getürmüş kitābda ol uşlu kişi / Ki hak rahmeti olsun anuñ işi* “O uslu kişi kitapta getirmiş (yazmış, bahsetmiş) ki Hak rahmeti olsun onun işi” (27-1). *Yemende ulu pādīšāh var imiş / Ki ‘aql ile devlet aña yār imiş* “Yemen’de (bir) ulu padişah varmış ki akıl ve devlet ona yârmış” (27-2). *Delim pādīšāhlar aña kul idi / Du ‘ācısı her bay u yoḥsul idi* “Bütün padişahlar ona (bir) kul (gibi) idi; duacısı, her zengin ve fakir idi” (27-4). *Ol oḥtın ki atlandı atına / Gelürdi sekiz yüz biñ er katına* “Ne zaman ki atına binse huzuruna sekiz yüz bin er gelirdi” (27-6). *Sarāyında kırk ‘avreti var idi / Ki her biri anuñ ile yār idi* “Sarayında kırk kadını vardı ki her birisi (de) onunla yâr idi” (27-8). *Eyü baht andan revān kaçdıdı* “İyi baht, ondan hemen kaçtı” (35-7). *Eger dielgümüz gelürse ele / Katuña bu oḡluñ yine tiz gele* “Eğer dileğimiz olursa bu oḡlun, huzuruna yine hemen gelir” (54-4). *Anun bigi ādem bu ‘ālemde yoḥ / Yüzi nūrı anuñ hîç ādemde yoḥ* “Onun gibi (bir) insan bu âlemde yok(tur); onun yüzünün nuru hiçbir insanda yok(tur)” (68-7).

4.1.1.2.5. Öznenin Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması

a. Öznenin “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Yāda bilişe eylemeyen kılınç / Olur bilişe yād yāda gülünç “Yabancıya (veya) tanıdığa (iyi) davranışta bulunmayan (kimse), tanıdık (kimselere) yabancı; yabancıya (karşı ise) gülünç duruma düşer” (15-3). *Dutucı olur hak yolına giren / İçini ‘imāret taşını virān* “Hak yoluna giren, içini imaret; dışını (ise) viran (bir şekilde) tutar” (15-10). *Ki anuñ yolın kimsene bağlamaz / Meşeldür ki kendü düşen ağlamaz* “...Ki onun yolunu kimse bağlamaz ki kendi düşen, ağlamaz” (51-2). *Baḥlilüñ görenler yüzün yigrenür / İşidenler anuñ sözün yigrenür* “Cimrinin yüzünü gören, onun sözüzü duyanlar (ondan) iğrenir” (59-10). *Gece uzunun ‘ışkı güden bilür / Ciger yandığın aḡu yudan bilür* “Gecenin uzunluğunu aşkı gözeten (bekleyen) bilir; ciğerin yandığını (ise) zehri yutan bilir” (102-2). *Döndi eyle dēdi sühyele naḳkāş / Ki bu tosnayan oldu uşta*

yavaş “Nakkaş, Süheyle dönüp şöyle söyledi ki: Bu haşarılık eden işte yavaşladı” (110-15). *Varayım elikdüreyim nerdübân / Çerāsın êdîjür işine êven* “Varayım, (bir) merdiven edineyim; çırasını elde eder işinde acele eden” (116-2). *Aña hamle êden ger olaydı yüz / Ne çāre ki hergîz çevüreydi yüz* “Ona hamle eden, eğer yüz (kişi) olsaydı (da) nedir çare ki asla yüz çevirmezdi” (157-1). *Bu cehl ile ben kendüme işledüğüm işi / ‘Akli olan ayruğa nitesi seze benven* “Bu cahillikle benim kendime yaptığım bu işi, akli olan, nasıl (olur da) başkasına sezer benim gibi” (192-2). *İşini bilen gözler olur işin / Eli êrmeyesine kıomaz başın* “İşini bilen, işini gözler olur; elinin ulaşamayacağı şeye baş koymaz” (201-13). *Key anlar anı bağ u bahçe diken / Ki bir yerde biter gül ü diken* “Onu iyi anlar bağ ve bahçe diken ki bir arada biter gül ve diken” (370-13).

b. Öznenin “-r” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Kişi bulunur ki bir işde ola / Aña benzer ancak ferîşte ola “Kişi bulunur ki (var ki) bir işte olur; ona benzer, ancak melek olur” (16-6).

c. Öznenin “-duk / -dük” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Çırağdan gözikürdi nêtdükleri / Gelüp biri birine gîtdükleri “Ne yaptıkları, birbirine gelip gittikleri, çıraktan gözükdü” (63-4). *Anuñ vişālîni istedüğüm şuna benzer / Ki bî-nevā kişi isteye tāk-ı sulṭānî* “Onun vuslatını istemem, şuna benzer ki: Nasipsiz (bir) kişi, sultanlık tacını ister” (82-6). *Ben düşdüğüm ġarîblığa anuñ içün idi* “Benim gurbete düştüğüm, onun içindi (ki)...” (107-14). *Öğümde dedüm işbu yigit dekin / Degül geldügi çîn şārına degin* “İçimden dedim: Bu yiğidin Çin’e kadar geldiği, boşuna değil” (112-7). *Degül ‘ayb saçuma yapışduğun / Ya kıarvanduğun u yā kıapışduğun* “Saçıma yapıştığın, kavrandığın ya da kapıştığın, ayıp değil” (116-4). *Ben işbu gece geldüğüm ġecirek / Neyiçündür anı bilmek gerek* “Benim bu gece geç vakitte geldiğim, ne içindir? Onu bilmek gerek” (127-1). *Anı gördüğüm hiç degüldür oran / Göñül ili varduğunca oldı ören* “Onu gördüğüm hiç (de) oran değildir; gönül ili, vardığınca oldu ören” (135-11).

d. Öznenin “-IcI / -UcI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Göñül kıapucı eyle oynar oyun / Ki baş kıoşduğun bilse kıartar boyun* “Gönül kapıcı (sevgili), öyle (bir) oyun oynar ki canla başla çalıştığını bilse (de) geri çekilir (nazlanır)” (97-14). *Bayık hîle êdici bulmaz felāh*

/ *Fesād ehli işinde olmaz şalāh* “Hile edici, kesinlikle kurtuluşa ermez; fesat eden, işinde salahiyyetli olmaz” (174-7).

4.1.1.2.6. Öznenin Farsça Terkipten Oluşması

Şolohdem revān bindi sürdi hemîn / Rikābindadı cebrîl-i emîn “Şu anda hemen (bineğine) bindi, sürdü; Cebrail, üzengisindeydi” (12-5). *Başa oldu vâcib anı eylemek / Eger mānî’ olmazsa devr-i felek* “Eğer felek (talih, baht) bana mani olmazsa onu yapmak bana vacip oldu” (25-9). *Süheyl-i yemen bu sırrı tañladı / Dêdi kim atam bunda ne añladı* “Süheyl, bu sırta şaşırıp kaldı; dedi ki: Babam, bunda ne anladı” (32-9). *Senün işüñi şāh-ı çîn añlaya / ‘Acayibe kalubanun tañlaya* “Senin işini Çin şahı anlar; şaşkınlık içinde kalarak hayret eder” (69-13). *Eger āşık olursa şāh-ı erdevān / Bulur tamlara urmağa nerdübān* “Eğer Erdevan şahı âşık olursa damlara çıkmak için merdiven bulur” (102-7). *Egerçi nakḳāşuñ söziyidi çîn / Kabûl ètmedi anı fağfûr-ı çîn* “Gerçi Nakkaş’ın sözü karmaşıktı; Çin fağfuru onu kabul etmedi” (138-9). *Buyur kim süci vèrmesünler başa / Şāh-ı hāverān döndi andan yana* “Buyur ki içki vermesinler bana; Haveran şahı döndü ondan yana” (308-9). *Hoz ayruḥsı oldu kazā-yı ilāh* “Allah’ın kazası farklı oldu” (311-5). *Yarıldı kaya zehresi ḳorḫudan / Belinledi aşḫāb-ı kehf uyḫudan* “Kayanın ödü korkudan yarıldı; Ashabıkehf, uykudan korkarak uyandı” (365-9).

4.1.1.2.7. Öznenin Bağlama Gruplarından Oluşması

a. Öznenin “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Müşerrefdür adiyile şark u ğarb / Müsellemdür emriyle şulḥ u harb “Şark ve Garp (onun) adaletiyle müşerreffir; barış ve savaş (onun) emriyle müsellemdir (10-9). *Hakîkat ber-ā-ber degül ‘ilm ü cehl* “Gerçekte ilim ve cehalet bir değil” (16-2). *Kanā‘at kılup lokma ger olsa az / Helāk ètmeye kişiyi hırş u āz* “(Kişi) eğer kanaat edip lokmasını az ederse (onu) hırs ve tamahkârlık helak etmez” (21-8). *Degil kim ulular u begler gele / Bu işüñ arasında bile ola* “Söyle ki ulular ve beyler gelsin; bu işin arasında olsun” (30-6). *Ḳavüm ḳable ḳulluḳçılar il ü şār / Tamāmet sarayına şāhuñ üşer* “Kavim kabile, kullukçular il ve şehir, tamamen şahın sarayına üşüşür” (54-15). *Çalındı def ü nāy çeng ü rebāb / Döküldi süci geldi nuḳl u kebāb* “Def, ney, çeng ve kemençe çalındı; içki, meze ve kebab geldi” (58-2). *Cevābında eydür ḳanı ‘aḳl u rāy*

/ *Ki dēvşüreven nēdeyim vāy vāy* “Cevabında (şöyle) söyler: Akıl ve fikir nerede ki (başıma) toplayayım; vay vay, (ben) ne yapayım?” (82-13).

b. Öznenin “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Anı bir bilür aşlanile geyik / Aña zıkr éder kumrî vü ügeyik “O’nu bir bilir aslan ile geyik; ona zikreder kumru ve üveyik (kuşu)” (8-14). *Deve çañı vü nevbetîler üni / Uytmadı şar halkını ol düni* “Deve çanı ve nöbetçilerin sesi, şehir halkını o gece uyutmadı” (62-14). *Yarın toylar u éve iltür bizi / Budur niyeti vü işi vü sözi* “Yarın, ziyafet verir ve eve gönderir bizi; niyeti, işi ve sözü budur” (138-13). *Kişide ki erlik ola vü yürek / Aña gün ölümünden ne kaçmağ ola* “Kişide erlik ve yürek olmalı; ona ölüm gününden kaçmak nasıl olur?” (170-5). *Uş indi ki şeh-zāde vü nev-bahār / Bulunmaz bilinmez arada ne var* “İşte şimdi ki şehzade ve Nev-bahâr bulunmaz; bilinmez (ki) arada ne var?” (180-6). *Çerimiz dükendi vü kalmadı genc / Hemîn ğuşsa kaldı vü ğavğa vü renc* “Ordumuz tükendi ve hazine kalmadı; (geriye) sadece keder, kavga ve eziyet kaldı” (344-9). *Çü tamda fikr eyledi tırdı çoğ / Kararı vü sabrı vü uyhusı yoh* “Damda fikreyledi, çok bekledi; kararı, sabrı ve uykusu yok” (65-6). *Eli açuk mālî vü kavmi çoğ* “Eli açık, malı ve kavmi çok(tur)” (68-9).

c. Öznenin “ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Anı bir bilür aşlanile geyik / Aña zıkr éder kumrî vü ügeyik “O’nu bir bilir aslan ile geyik; ona zikreder kumru ve üveyik (kuşu)” (8-14). *Ne vahtın öğüme düşe ol nigār / Bilüm ile ‘aqlum olur tār u mār* “O sevgili, ne zaman aklıma düşerse bilgim ve aklım tarumar olur” (43-11). *Görüp anı tağ ile taş ağıladı / Felekde ay ile güneş ağıladı* “Onu görüp dağ ile taş, felekde (ise) ay ile güneş ağıladı” (55-8). *Şu resm ile eylükde çıkardı ad / Ki bilişdi halk ile kamu yād* “Adını öyle bir çıkardı (duyurdu) ki halk ile bütün yabancılar (onu) bildi (tanıdı)” (242-6). *Görürdi anı hind iline giden / Ki barışdıdı pîl ile gergedan* “Hint iline giden onu görürdü ki barıştı fil ile gergedan” (301-9). *Key anlar anı bağ u bahçe diken / Ki bir arada biter gül ile diken* “Onu bağ ve bahçe diken iyi anlar ki bir arada biter gül ile diken” (370-13).

d. “Öznenin “dahı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlam Grubundan Oluşması

Müslümānlıḡuñ şartı ol kim dilüñ / Senüñ ola hükmünde dahı elüñ
“Müslümanlığın şartı odur ki dilin ve elin, senin hükmünde olsun” (9-5). **Ben dahı birkaç ulular kıızı / Şol ohtın ki uyıdı deñiz yüzi / Gemiye girüp gezdüm yêdüm içdüm**
/ Êrişdi gece vü biraz uyıdum “Ben ve birkaç ulular (büyük makam sahiplerinin) kıızı (ile birlikte) deniz yüzü uyuyunca (sakin olunca) eriştim ve biraz uyudum; gemiye girip gezdim, yedim içtim; gece oldu ve biraz uyudum” (231-15).

e. Öznenin Diğer Bağlama, Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlama Gruplarından Oluşması

Öznenin, “hem” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: *Ki kutludur ayaḡun hem yüzüñ / Diri kıldı oḡlumu tathu sözüñ* “...Ki ayaḡın ve yüzün kutludur; tatlı sözün, oḡlumu diriltti” (45-10).

Öznenin, “u hem” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: *Cühüd eydür uşta bıḡar andadur / Aḡaçlar u hem murḡ-zār andadur* “Cühüd söyler: İşte, pınar oradadır; ağaçlar ve hem (de) kuşluk oradadır” (219-14).

Öznenin, “ü yā” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: **Ben ü yā benüm bigi yüz biñ kişi / Çalap buyruḡınsuz başarmaz işi** “Ben veya benim gibi yüz bin kişi, Allah’ın buyruḡu olmaksızın iş başaramaz” (95-1).

Öznenin, “yā” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: **Bezirḡân olmaya yā yol eri / Bayık ādemîdür degüldür perî** “Bezirḡân ya (da) yol eri (yolcu) olmasın; kesinlikle insanoḡludur, peri değildir” (198-3).

Öznenin, “çi ... çi ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: *Gözüñ aç uyhu gözetmeyüḡör / Çü görmez ola çi uyuyan çi kör*
“Gözünü aç, uykuyu bekleme; çünkü ne uyuyan ne (de) kör (olan) görür” (159-6).

Öznenin, “... yā ... u yā ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: **Degül ‘ayb saçuma yapışduḡuñ / Ya karvanduḡuñ u yā kapışduḡuñ** “Saçıma yapışman ya (onu) kavraman veya (onları) kapışman ayıp değil” (116-4).

Öznenin, “ne ... ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: *Geçelim deñiz barışlaum için / Ne berber işümüze yarar ne çîn*
“Denizi geçelim, gizlice varışalım; işimize ne Çin ne (de) Berber yarar” (218-10).

Öznenin, “ne ... vü ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşması: *Çü bende ne uş kaldı vü ne bilü / Ne iş başarısar eyitgil delü* “Bende ne akıl ve ne (de) bilgi kaldı; (bu yüzden) ne iş başaracak (bir) deli, söyle!” (52-3).

4.1.1.2.8. Öznenin Kısaltma Gruplarından Oluşması

a. Öznenin Bulunma Grubundan Oluşması

Denizde şadefler ki bèsler güher / Dikendeki güller ki gökcek koḥar “Denizdeki sadepler ki inci besler; dikendeki güller ki güzel kokar” (5-12). *Göze göz uş anı gördüm ki görünürdi ḥayāl / Niḳāb içinde yüzi* nite kim *bulutda hilāl* “Göze göz (bizzat) gördüm onu ki hayal (gibi) görünürdü; nikap içindeki yüzü, tıpkı bulut ardındaki hilal (gibidir)” (101-2). *Ḳamu ḥalk ilk uyḥuya oldı tuş / Denizde balık yatdı yuvada kuş* “Bütün halk, ilk uykuyu uyudu; denizde(ki) balık yattı, yuvadaki kuş...” (124-2).

b. Öznenin Ayrılma Grubundan Oluşması

Çü yokdur ‘ālemde andan ulu / Eyü adı anuḡ cihān toḡtolu “Älemde ondan(daha) ulu(su) yoktur; cihan onun adıyla dopdoludur (ünü her tarafa yayılmıştır)” (68-13). *Boğazlandı ol toйда vü yēndidi / Melāyikden ayruḡı toyndıdı* “...Boğazlandı o toyda (şenlikte) ve yenildi; meleklerde başka (kim varsa) doydu” (139-15). *Ne kim ṭavarum ola vü genc ü māl / Ḥelālümünden artuḡı saṇa helāl* “Ne kadar mülküm, hazinem ve malım (varsa) helalimden başkası sana helal(dir)” (306-4). *Ki suçsuz ḡarīb ādemīler tutar / Alur bulduḡın nola bundan biter* “...Ki suçsuz, garip adamlar tutar; bulduḡunu alır, bundan (daha) beter ne olur?” (317-13).

c. Öznenin İlgı Grubundan Oluşması

Ṭālī ‘ ki benüm uyur idi gör niçe uyandı / Devlet ki düşmiş idi gör niçe ṭurdı “Benim talih(im) ki uyumuştı, gör nasıl (da) uyandı; devlet (baht, kut) ki düşmüştü, gör nasıl (da) (ayaḡa) kalktı” (119-9). *Dēdi kim gerek toḡrusın dēmek / Şükür kim zāyi ‘ olmadı bizüm emek* “Dedi ki: Doğrusunu demek gerek(irse) –şükür olsun ki- bizim emek(imiz) zayı olmadı” (123-5). *Ne bilem ikisine nētdi felek / Nite oldı teḡrinüḡ anda dilek* “Ne bileyim, felek o ikisine ne yaptı; Tanrı’nın oradaki dilek(i) nasıl oldu?” (178-14). *Çü ‘ömr āḥiri ḥayr ola kişinüḡ* “Kişinin ömr(ü), sonuç olarak hayır olsun” (335-13).

d. Öznenin Yönelme Grubundan Oluşması

Şu kimse ki adı anun yaz ola / Cihānda aña muḳābil az ola “Şu kimse ki onun adı yaz ola; cihanda ona mukabil (olacak kimse) az olur” (110-14).

e. Öznenin Diğer Kısaltma Gruplarından Oluşması

Yukarıdakilerden başka öznenin diğer bazı kısaltma gruplarından da oluştuğu görülmektedir: *Ilu suda çıḥup atası şehriyār Geyür tonın anıhtarını arar* “Babası (olan) şehriyar, ılık sudan çıkıp elbisesini giyer, anahtarını arar” (36-10). *Eyitdi bizüm şāhumuz nev-bahār / Beni vèribidi ki gönliñ arar* “Söyledi: Bizim şahımız (oal) Nev-bahâr, beni gönderdi ki (senin) gönlünü arar” (112-2).

4.1.1.2.9. Öznenin Tekrar Gruplarından Oluşması

a. Öznenin Eş ve Yakın Anlamli Tekrar Grubundan Oluşması

Çalap teñri aña ḥabîbüm dèdi / Adın kendü adıyla ḳoşa ḳodı “Tanrı, ona habibim dedi; (onun) adını kendi adıyla yan yana getirdi” (10-6). *Ki ḥaḳ teñri şāllah seni tîzrek / Êrûre ataña nite kim gerek* “...Ki Hak Tanrı, seni nasıl gerekliyse (öyle) atana eriştirsın inşaallah” (84-5). *Bilürsin yèyidür bilür cümle ḥaḳ / Neye uğrar ise soğan şarmusaḳ* “Bilirsın (ki) soğan sarımsak, (her) neye uğrarsa koku yapar (ve bunu) bütün halk bilir” (305-12). *Gücün yèdügince düriş eyle ét / Ki eksilmesün aña hîç ekmek ét* “Gücün yettiği kadar çalış çabala, öyle et ki eksilmesin asla onun için ekmek et” (361-14).

b. Öznenin Zıt Anlamli Tekrar Grubundan Oluşması

Eyü ata bindürdi ‘izzetledi / Oturuşı tûruşı ‘izzetle idi “İyi (bir) ata bindirdi, izzet ile muamele etti (onurlandırdı); oturuşu kalkışı, izzetleydi” (68-11). *Yaya atlu ḳamu çıḥup gördiler / İleyince ardınca yügürdüler* “Yaya atlı bütününüyle çıkıp (onu) gördüler; önünce (ve) ardınca hızlı hızlı yürüdüler” (90-12). *Meger ḳavmün anḍun ilün ü şāruñ / Hem olayidi anda ḥayruñ şerün* “Meğer kavmini, ilini ve şehrini andın; hem orada olaydı hayrın şerrin” (133-14). *Süheyle dèdi ey benüm ḳardaşum / Tolupdur senün sevgün içüm taşum* “Süheyl’e dedi: Ey benim kardeşim, içim dışım, senin sevgin(le) dolmuştur” (283-4). *Yèdiler ta ‘āmı ulu kiçi / Çü ḥun gitdi geldi ilerü süci* “Büyük küçük (kimseler), yemek yediler; sofraya kalkınca ileri içki geldi” (308-6).

4.1.1.2.10. Öznenin İsim-Fiil Grubundan Oluşması

Aña kulluk etmek pes evlā durur / Ki hallāk u rezzāk u mevlā durur “O’na kulluk etmek, çok evladır ki Hallak, Rezzak ve Mevla’dır” (17-11). *Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek ‘arz ihen sehl ola* “Hizmetinde çok ehil olan şu kimse(ye) söz arz etmek, çok kolay olur” (20-19). *Ki kabzumdadur kamusı mülk ü māl / Bunı bilmemek yavlağ ola muhāl* “...Ki bütün mal mülk elimdedir; bunu bilmemek çok imkânsızdır” (33-4). *Gözünjü vü avcuñı açmağ gerek / Bağışlamağ u mālı saçmağ gerek* “Gözünü ve avucunu açman gerek; bağışlamak ve malı saçmak gerek” (55-14). *Varuban tapusına ərnek gerek / Anuñ kutlu yüzini görmek gerek* “Gidip huzuruna varmak gerek; onun kutlu yüzünü görmek gerek” (57-4). *Şaruñ üstine geldi uşta alur / Buña karşı turmağ niçesi olur* “Şehrin üstüne yürüdü (sefer etti), işte alır; buna karşı turmak nasıl olur?” (64-15).

4.1.1.3. Öznenin Cümleden Oluşması

Bazı durumlarda, cümle, -özellikle ki’li birleşik cümlelerdeki ana cümle- özne olarak görev yapmaktadır: *Nā-gāh ne fitneyidi ki görindi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumu tār u mār* “Ansızın nasıl (bir) belaydı ki gözüme göründü; gönlümü alarak aklımı tarumar eyledi” (79-2). *Ne kim var cihānda güzāfin degül / Gülistānda bülbül budağında gül* “Cihanda her ne var(sa) boşuna değil; gül bahçesinde bülbül, budağında gül...” (4-15). *Şu yigit ki öldürdün yeri idi / Bu sırrı bilip kaygumu yer idi* “Şu yigit ki öldürdün yeri idi; bu sırrı bilip gamımı çekerdi” (161-7). *Karın tokluğu uyhuyu düridür / Dimāğ terligidür ki baş kurudur* “Karın tokluğu uykuyu getirir; akıl bulanıklığıdır ki başı sersemletir” (223-5). *Mehekdür erün gevherini açar / Kızıl altununu bakırdan seçer* “Mihenk taşıdır (ki) erin mücevherini açar (belli eder); kızıl altını bakırdan ayırt eder” (282-4). *Revādur gözet her işün ādemin* “Her işin adamını (ustasını) gözet(men) revadır (uygun düşer)” (363-4). *Sücidür ki kayğu tamarın kırar* “İçkidir ki kaygı damarını kırar” (281-10). *Şükür bilişümsin degülsin yādum / Öginde geçer keşke görmeyedüm* “Şükür (olsun ki) tanıdığımsın, yabancı değilsin; aklından, keşke görmeseydim (diye) geçer” (217-9). *Aceblemeñüz her ki ‘ışka uya / Meşeldür kilimin bırağur şuya* “Her (kim) ki aşka kapılırsa meseldir; kilimini suya bırakır (her şeyden geçer, her şeyi oluruna bırakır), (buna) şaşırmayın” (96-9). *Meşeldür kişi eydür ulu kiçi / Olur başa buñ gelse başmağçı* “(Bir) kişi (şöyle) söyler: Meseldir; büyük ulu kiçi / Olur başa buñ gelse başmağçı” (Bir) kişi (şöyle) söyler: Meseldir; büyük

küçük (herkes) başa (bir) bela gelse paşmakçı olur” (130-6). *Ġarîbliğile kana döner bağır / Meşeldür taş olur yerinde ağır* “Gurbette bağır kana döner; meseldir, taş yerinde ağır olur” (48-11). *Ne lâzım üşendüredün özüñi / Bilürsin ki şımaz idüm sözüñi* “Kendini üşendirmenin ne gereği vardı; bilirsin ki sözünü yerine getirmemezlik etmezdim” (341-15). *Çü bünyâdı uruldıdı nazm ile / Revâdur târihi hem nazm ola* “(Bu hikâyenin) temeli şiirle kurulduğu için tarihinin de şiirle olması uygundur” (378-3). *Bu kişi ‘acebdür tahtum almaz ise / Bu ilden beni taşra şalmaz ise* “Bu kişi(nin), tahtımı almaması; beni bu memleketten çıkarmaması şaşırılacak bir şeydir” (63-15).

4.1.1.4. Öznenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

Özne, kendisinden sonra çeşitli kuvvetlendirme edatlarıyla kullanılır. Bu kuvvetlendirme edatları özneye dahil olur.

a. Öznenin “dahı” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Bir oğlan ki benzer yüzi bedr aya / İki kaşı dahı kurulmuş yaya “Bir oğlan ki yüzü dolunaya benzer; iki kaşı da kurulmuş yaya (benzer)” (28-13). *Vezîr dahı nâ-gâh söz açdıdı / Ki bu kişi süciye and içdidi* “Vezir dahi ansızın söz açtı ki bu kişi içkiye ant içti” (86-3). *Bu sözi çü nakkâş dër ü gider / Süheyl-i yemen dahı gör ki nêder* “Nakkaş, bu sözü der ve gider; Yemenli Sühey ise gör ki ne yapar” (91-8). *Melik-zâde dahı anuñ gölgesin / Şuda gördi bilmedi nedesin* “Melikzade dahi onun gölgesini suda gördü; ne yapacağını bilemedi” (96-5). *Tamuñ dahı boyun bigi imiş yüce / Revâ görme kim uğrayam ben güce* “Boyun da damın gibi yüce (yüksek, uzun) imiş; benim zulme uğramamı reva görme” (115-8). *Bular dahı hîç dıymadı sezidiler / Ki bularan ataları söz diler* “Bunlar ise hiç ses etmediler, sezidiler ki bunlardan ataları, söz ister” (143-11). *Üçi dahı bir demde esridiler* “Üçü de bir anda sarhoş oldular” (154-11). *Tama‘ eyledüm ol dahı düşdi ham / Baña erlik adı bugün harâm* “Tamah ettim, o da münasip düşmedi (ham kaldı); bana erlik adı bugün haram(dır)” (164-6).

b. Öznenin “ho / hoz” Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

Anası guşşadan oda yandıdı / Atası ho cânından uşandıdı “Anası, üzüntüden ateşe yandı; babası da canından usandı” (49-11). *Kamu nesneden ‘ilmi âgâhdur / Anuñ ism-i zâti hoz allâhdur* “İlmi, bütün şeylerden agâhtır; O’nun zatının ismi de Allah’tır” (6-2). *Anuñçün ki bine vü göge ağa / Anuñ vasfı hoz ‘akla nite şığa* “Onun için ki (bineğe) binsin ve göge ağsın; onun vasfı ise akla nasıl sığar?” (12-4). *Gelen şâh-ı çînüñ veziri olur / Nakkâş hoz neye geldiğini bilür* “Gelen, Çin şahının veziridir;

Nakkaş ise (onun) neye geldiğini bilir” (65-15). *Gemi varası yere varmış ola / Anuñ işi hoş bağludur bir yele* “Gemi, varacağı yere varmış olmalı; onun işi de bir yele bağlıdır” (271-10).

4.1.1.5. Öznenin Diğer Özellikleri

4.1.1.5.1. Bir Yükleme Birden Fazla Öznenin Bağlanması

Ya da bir cümlede birden fazla öznenin yer alması: *Üçüncisi ‘oşmān ki ‘ilm hayā / Aña ādet olmuş idi bî-riyā* “Üçüncüsü Osman(‘dır) ki ilim ve hayâ, ona âdet olmuştu riyasız” (11-13). *Hakikat ber-ā-ber degül ‘ilm ü cehl / Anuñçün bir olmadı nā-ehl ehl* “Hakikatte ilim ve cehalet bir değil; onun için (de) ehil (ve) ehil olmayan (yaramaz) bir olmadı” (16-2). *Kamu kavm kullukcı her birisi / Gelürlerdi uşağı vü irisi* “Bütün kavim, kullukçu (hizmetçiler), her birisi, gelirlerdi büyüğü ve küçüğü” (37-6). *Şehe dēr ki ol resmi uran budur / Bilen anı yüzini gören budur* “Şaha der ki: O resmi yapan (çizen) budur; onu bilen, yüzünü gören budur” (43-15). *Ayb olmasun gönlümüz içre fıkır / Başumuzda sevda dilümüzde zıkr* “Gönlümüz(ün) içinde(ki) fikir, başımızda(ki) sevda, dilimizde(ki) zikir, ayıp olmasın” (145-14). *Atam anam atlular u yayalar / Her iklîme vü her yaña yayalar* “Babam anam atlılar ve yayalar, her iklime ve her tarafa yayalar” (246-3). *Süheyl ü nakkâş ol üç kulları / Giderler ki yoğidi bir pulları* “Süheyl ve Nakkaş, o üç kulları, giderler ki yoktu bir pulları” (318-9).

4.1.1.5.2. Öznenin Açıklanması ve Nitelenmesi

Özne, aynı zamanda nitelenerek açıklanır: *Kanımı helal édüp erişdüm idi yāra / Erişmese ol şa ‘lūk kara yüzlü haramî* “O Saluk –kara yüzlü harami-, erişmese kanımı helal edip, erişmitim yâra” (189-14). *Gemimiz içre delim nesne var / Geyesi yêyesi māl tavar* “Gemimizin içinde çok şey var: Giyecek, yiyecek, mal mülk...” (219-3). *Anı hîç üşendürmedi birisi / Eger uşağı vü eger irisi* “Onu hiç üşendirmede birisi (bile) ister küçüğü ve ister irisi” (228-11). *Turanlar ulu kiçi yohsul u bay / Anuñ içün ağlaşdılar hāy hāy* “(Orada) duranlar; büyük küçük, yoksul zengin, onun için hay hay (diye) ağlaştılar” (332-3). *Ara yerde var idi bir sübaş / İñen alp u yavlağ bahādur kişi* “Ara yerde vardı bi komutan; çok alp ve fazlaca bahadır kişi” (169-8). *Şudan çıldı avcında bir kıız eli / Ki gökceklerüñ ol idi gözeli* “Sudan çıktı avucunda güzellerin en güzeli (olan) bir kızın eli (olduğu hâlde)” (228-8). *Muhammed kim ol sırr-ı levlākdur*

/ **Kadem başduğı fark-ı eflākđur** / Yüzi gökcek ü tatlu dili faşîh / Yūsufdan dahı görk içinde melîh “Kutsi hadisin sırrı, ayak bastığı yer feleklerin üstü (olan) Hz. Muhammed(in) yüzü güzel ve tatlı dili fesahatli(dir); güzellik hususunda (ise) Hz. Yusuf’tan daha güzel(dir)” (9-14). **Velî ben ki mes ‘ūd ibni aḥmedem** / Şunuñ bigi ğark olmışam veh nêdem “Ama ben ki Ahmet oğlu Mesut’um; öyle (bir) gark olmuşum (dalmışım) ne yaparım?” (13-11). **Atasından ayrıldı diler ki ol / Ki geçe denizleri döge** yol “O ki babasından diler ki denizleri geçip yol katetsin” (56-9). **Seni görelî gitdi benüm ‘aḳlum u hūşum / Her kim ki perî yüzini göre ola bî-hūş** “Seni görelî benim aklım ve fikrim gitti; her kim ki peri (gibi güzel) yüzünü görse aklını yitirir” (109-5). **Güher tacı vü taḥtî bağışladuñ / Ne kim saña lâyıḳ durur işledüñ** “İnci(den) tacı ve tahtı bağışladın; ne ki sana layık (onu) yaptın” (48-1). **Şu yüz kim gülefden êdilmezdi fark** / Lülüfer bigi oldu şu içre ğark “Şu yüz ki kırmızı gülden fark edilmezdi; nilüfer gibi (şimdi) suya gark oldu” (96-10). **Şu kim ‘ışḳa vermemiş ola boyun / Bunuñ bigi oynamaz olur oyun** “Şu (kimse) ki aşka boyun vermemiş olsa (teslim olmamış olsa) bunun gibi (bir) oyun oynamaz” (105-15).

4.1.1.5.2. Bir Öznenin Birden Fazla Yükleme Bağlanması

Özne, burada birden fazla yükleme getirilmiştir: **Dükendi dahı şabrum uş kalmadı** / ‘Aceb bu ki gövdem nite ölmedi “Sabrım tükendi artık, kalmadı; şaşırtıcı olanı bu(dur) ki gövdem nasıl ölmedi?” (41-3). **Anuñ atı aygır imiş êy aceb / Her işe bulunur gelür bir sebeb** “Hayret, onun atı aygırmış; her işe bulunur, gelir bir sebep” (254-12). **Dêdi bilinüz êy kiçi vü ulu / Çü ḳamuñuz uslusız bilgülü** “Ey küçük ve büyük (olanlar), biliniz (ki) hepiniz uslusunuz, bilgili(siniz), dedi” (30-12). **Yörenür dün ü gün denizün yüzün / Gözedürse kimse görimez yüzün** “Gece gündüz denizin yüzünü dolandır; (bir) kimse gözetirse yüzünü göremez” (200-9). **Anı gördi calūs durişdi key / Depindi vü çoḫ ḳarşu durışdı key** “Calus, onu gördü, çok çalıştı çabaladı; tepindi ve karşı duruştu” (299-2). **Anuñ sevgüsine ‘azîm êtdi meyl / Ḳamu zahmetini unutdı süheyl** “Onun sevgisine çok fazla meyletti; bütün zahmetini unuttu Süheyl” (304-2). **Şusamış idi ṭurdı bir ḳul örü / Ki bulayidi bir şucuğaz arı** “Bir kul, susamıştı (ayağa) kalktı ki bir arı sucağız bulaydı” (319-4). **Örü ṭurdı naḳḳâş gitdi ve lik** “(Ayağa) kalktı Nakkaş, gitti; ama...” (323-13). **Âdemoğlu geh aḡlar u geh güler / Gülef bigi geh biter ü geh şolar** “Âdemoğlu kâh güler ve kâh aḡlar; kırmızı gül gibi kâh biter ve kâh solar” (332-6). **Bir ay durdı anda vü ‘ıyş eyledi / Süheyl anı aḡırladı**

toyladı “Bir ay (kadar) orada durdu ve yiyip içip eğlendi; Süheyl, onu ağırladı, (ona) ziyafet verdi” (342-6).

4.1.1.5.3. Öznenin Sözde Özne Olarak Kullanılması

Edilgen çatılı fiillerle kurulan cümlelerde kullanılan öznedir: *Çü toğdı dēyü güneşe geldi hiṭāb / Cihānuḡ yüzinden açıldı niḡāb* “Güneşe doğdu diye hitap gelince dünyanın yüzünden nikabı açıldı (gündüz oldu)” (30-8). *Çü meclis ḡuruldu vü yendi ṭa ‘ām / Ḳamu dilegi ṣāhuḡ oldu tamām* “Meclis kurulunca yemek yendi; şahın bütün dileği tamam oldu” (30-11). *Bu ḡūnda dökülü durur dürlü aş / Bu yolda ki öküṣ yēter ende baş* “Bu sofrada türlü aş dökülür (sunulur); bu yolda ki çok ahmak başlar gider (kesilir)” (150-3). *Gelün bir varalum görelüm ḡanı / Hikāyet biline göricek anı* “Gelin, hele gidelim, görelim nerede; onu görünce hikāye bilinir” (198-4). *Dēdi yüzün ay ṭali ‘ün müṣṭerī / Muvāfiḡ bulundu saḡa müṣṭerī* “Dedi: Yüzün ay, talihin Müşteri (gibidir); sana uygun (bir) müşteri bulundu” (211-12). *Şu ṣusen ki ḡoṣ biter ü düzilür / Dili çıkar andan başı üzilür* “Şu susam ki hoş biter ve düzülür; dili çıkar (konuşur) ondan sonra başı kesilir” (244-9). *Kimi er düşürendi kimi at yıḡan / Sökilürdi cevṣen dökilürdi ḡan* “Kimi er (atından) düşürendi kimi (de) at (yere) yıkan; sökülürdü zırh, dökülürdü kan” (297-6). *Buyurdu ki süci ṭaşındı öküṣ / Aşıldı ḡuzular çevrildi ḡuş* “Buyurdu ki çok içki taşındı; kuzular asıldı, kuş(lar) çevrildi (kebab edildi)” (350-13). *Kiṣi var ki işler kesilür başı / Ya gözi çıkar yā şınur diṣi* “Kişi var ki iş yapar, başı kesilir; ya gözü çıkar ya (da) dişi kırılır” (363-6).

4.1.1.5.4. Öznenin Kullanılmaması

“-mAk gerek” kalıbı ile kurulan bazı gereklilik cümlelerinde özne bulunmaz: *Bir arada bir dem oturmaḡ gerek / Hiḡābı aradan götürmek gerek* “Bi arada bir an (olsun) oturmak gerek; hicabı (tekellüf) ortadan kaldırmak gerek” (160-6). *Bu tedbire bir çāre etmek gerek / Atam ṭuymadın yola gitmek gerek* “Bu tedbire bir çare etmek gerek; babam duymadan yola gitmek (çıkma) gerek” (254-3). *Anuḡ bigi vü hem daḡı yēgrek / Bulasın sözüümüz işitmek gerek* “Onun gibi ve hatta daha iyisini bulasın; sözümüzü işitmek gerek” (257-14). *Saḡa daḡı bir hafta güymek gerek / Sözüüm işitgil budur yēgrek* “Sana da bir hafta beklemek gerek; sözümü işit, iyisi budur” (216-5).

4.1.1.5.5. Özne –Yüklem İlişkisi

a. Özne ve Yüklem Uyumlu Olduğu Durumlar

SN’de özne – yüklem ilişkisi genelde uyumludur. Öznenin, –insan veya insan dışı varlık olsun- tekil olduğunda yüklem tekil; çoğul olduğunda yüklem de çoğul olduğu görülür: *Anuñ niteligin bilmedi ‘aql / Dürişdi vü çäre bulmadı ‘aql* “Akıl, O’nun niteliğini bilmedi; çalıştı çabaladı ve çare bulamadı” (5-7). *Anuñ ‘emri ile kuşanur kuşak / Karınca ne var olduğün uşak* “Karınca, O’nun emri ile kuşak kuşanır (emrine hazır bekler); ufak olduğu için ne var (ki)?” (8-8). *Vêrürlerdi itler çetüğe selâm / Bir arada yerlerdi bile ta ‘ām* “İtler, kediye selam verirlerdi; bir arada birlikte yemek yerlerdi” (301-10). *Balıkcır balıhlar ile içmişdi and / Örumcek şeşüpdi siyekden kemend* “Balıkçıl, balıklar ile ant içmişti; örümcek, sinekten kement (ağ) çözmüştü” (301-11). *Bunı dedi vü çıhdı şāh kapuya / Vezîrler kamu geldiler tapuya* “Şah bunu dedi ve kapıya çıktı; vezirler, hepsi hizmete geldiler” (40-13).

Öznenin, çoğul insan ya da hayvan olduğunda yüklem tekil olduğu görülür: *Savaş istenür dün ü gün baş açup / Yağıdan bular dönmemişdür kaçup* “Baş açıp gece gündüz savaş istenir; bunlar, kaçıp (da) düşmandan dönmemiştir (yüz çevirmemiştir)” (64-6). *Dirîgā bu taht u bu māl u bu genc / Dêrdi dedelerümüz yêdi renc* “Eyvah (ki), dedelerimiz; bu tahtı, malı ve hazineyi topladı, eziyet çekti” (28-1). *Yemen kavmine buldı nuşret bular / Sübaştyı anda şehîd êtdiler* “Yemen kavmine bunlar yardım buldular; komutanı orada şehit ettiler” (183-6).

Birinci ve ikinci teklik şahıs zamirleri, bağlama grubu olarak özne olduğunda yükleme birinci çokluk şahıs ifadesiyle bağlanır: *Ben ü sen hele gel olalum harîf* “Ben ve sen hele gel (de) arkadaş olalım” (282-13). *Ben ü sen gidelüm yemenden yana* “Ben ve sen Yemen’den yana gidelim” (347-14).

Şu örneklerde de “çeri” topluluk ismi özne olduğunda yüklem tekil olmuştur: *Turup tanlacaķ tonadurlar şārı / Süheyle varur karşı cümle çeri* “Bütün ordu, sabahtan kalkıp şehri donatır; Süheyl’e karşı varır” (90-11). *Demür tona ğark oldu on biñ çeri* “Demir elbiseye gark oldu on bin ordu” (167-15). *Yüridi çeri her kim aña baħar / Dêyeydi demürden deñizdür aħar* “Ordu yürüdü (sefer etti), her kim ona bakarsa derdi (ki) demirden denizdir, akar” (168-8).

b. Özne ve Yüklemin Uyumlu Olmadığı Durumlar

Yukarıdaki genel özne – yüklem arasındaki uyumun dışında kalan durumlara da rastlanmaktadır. Şu örnekte ikinci çokluk zamiri (siz) özne olduğunda yüklem tekil hâldedir: *Dedi al ma 'zūr tut illā siz* “Dedi al (bunları) mazur tut illa (da) siz” (337-9). Şu örneklerde bağlama grubu hâlinde olan olan özne, birinci çokluk şahsı ifade etmesine karşın yüklem tekildir: *Ben ü yā benüm bigi yüz biñ kişi / Çalap buyruğınsuz başarmaz işi* “Ben ya da benim gibi yüz bin kişi, Çalap buyruğu olmaksızın iş başarmaz” (95-1). *Ben sen dañı dāye bilsün hemîn* “Sadece ben, sen ve sütanne bilsin” (129-13). Şu örneklerde ise topluluk ismi özne olunca yüklem çokluk ekli olmuştur: *Şaruñ kavmi anı işidüp meger / Biri birisine kıtlurlar haber* “Şehrin kavmi (halkı), meğer onu işitip birbirine haber ederler” (90-10). *Tamāmet şaruñ kavmi hep geldiler* “Şehrin kavmi (halkı) tamamen geldiler” (93-3). *Çeriyi halk od yandüğün gördiler / Sarāydan yaña kavm cümle yügürdiler* “Halk, orduyu (ve) ateş(in) yandığını gördüler; kavmin hepsi saraydan yana hızlıca gittiler” (62-14).

4.1.2. Yüklem

Yüklem, (Alm. Predikat, satzausage; Fr. Predicat; İng. Predicate) “cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı. Cümlelerin bütün öğelerini kendine bağlayan temel öge durumundaki yüklem, fiil veya ad soylu bir kelime olabilir” (Korkmaz, 2017: 255). Yüklem, “cümlede özne hakkındaki bilgilerin verildiği bölüm”dür (Hengirmen, 2009: 438). “Cümlelerin belirttiği eylem, yargı, düşünce ve duygu içeren , fiil veya isim soylu bir kelime olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı bulunduğu temel öge” (Topaloğlu, 2019: 146). “Eylem çekimine girmiş sözcüğün tümcedeki görev adı” (Hatiboğlu, 1978: 139). Yüklem, bir cümledeki esas ögedir; bu yüzden şiir dili, bazı söylenceler ve açık bir ifadeyle konuşmalar haricinde sonda bulunur. Yüklem bir fiil ise o cümleye fiil cümlesi; isim ise isim cümlesi denir (Deny, 2012: 714). Yüklemini, fiil terimi ile karşılayan Muharrem Ergin de onu cümlelerin *en esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru* ve *cümlelerin direği* olarak vasıflandırır (2012: 399-398). Cümlede belirtilmek istenen öge yükleme yaklaştırılır; bir yerde kaç fiil, kaç predikat varsa o kadar yüklem vardır.

Yüklem, tek kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir. SN’ki yüklemnin özellikleri şöyledir:

4.1.2.1. *Yüklemnin Tek Kelimedenden Oluşması*

4.1.2.1.1. *Yüklemnin Fiilden Oluşması*

a. *Yüklemnin Basit Zamanlı Fiilden Oluşması*

İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartup anuñ derisini yüz “(Bir) kimse inanmayıp (da) yüz çevirse kılıcını çekip onun derisini yüz” (10-14). *Ne buyurursañ ben aña varayım / Anuñ ile kaç dürlü söz karayım* “Ne buyurursan ben ona varayım (uyayım); onunla kaç türlü söz karayım (söyleyeyim)” (179-10). *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusını ey uşlu kişi* “Sen bu işi nasıl görüyorsun; söyle, ey uslu kişi” (29-14). *Kazanur eyü ad koyuban gider* “İyi ad kaznır, bırakıp gider” (21-7). *Meger şürretinden görüpdür nişān / Karañu olupdur aña bu cihān* “Meğer suretinden (remsinden) (bir) bişan (belirti, iz) görmüştür; ona bu cihan karanlık olmuştur” (61-1). *Ne ki dileyesin olasıdur kabül / Gêrü dönicek beni kullukda bul* “Ne ki dilerse kabul olacaktır; geri dönünce beni kullukta (hizmet eder vaziyette) bul” (12-12). *Çü kalmayısar kimseneye rûzigār / Hemîn ol yêg eylük kala yâdigār* “Felek (dünya) kimseye kalmayacak; (bu yüzden) daima o iyidir (ki) iyilik yadigâr kalır” (18-3).

b. *Yüklemnin Birleşik Zamanlı Fiilden Oluşması*

Yigirmi otuz kapuyı açdıdı / Kamu guşşayı yabāna saçdıdı “Yirmi otuz kapıyı açtı; bütün gamını yabana saçtı (gamını giderdi)” (32-4). *Görüp bunları hayrān kaldıdı / ‘Aceb bunlar atama neden kaldıdı* “Bunları görüp hayran kaldı; acaba bunlar babama nasıl kaldı? (diye düşündü)” (35-9). *Dêdi hādım anı süheyl aldıdı / Şolıhdem ki ılı suya geldidi* “Hizmetçi, dedi: Süheyl şu anda ki ılık suya geldi; onu aldı” (36-12). *Atamdan kaldı baña bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helāl* “Bu hazine ve mal, bana babamdan kaldı; ben olmasaydım düşmanaydı helal” (27-15). *Melik-zāde ol saçları göredi / Girihlere göñlini vèredi* “Melikzade, o saçları görseydi; (saçların) düğümlerine gönlünü verirdi” (103-12). *Elinden alup içdügin bileği / Tudağını zülfıyile siledi* “Elinden alıp içtiğini bilseydi; dudağını saçıyla silerdi” (118-13). *Güneş dañı götürmedin başını / Êrişdürmiş idi naqqāş aşını* “Güneş, henüz başını kaldırmadan (doğmadan) Nakkaş, (onun) aşını (yemeğini) eriştirmişti” (57-13). *İşitgil ne kim vèrür isem öğüt* “(Her) ne ki öğüt verirsem işit (ona uy)” (22-1). *Şabā yırtar*

idi yakasın gülün / Figānı çıkar idi göge bülbülün “Saba (rüzgâr), gülün yakasını yırtardı; bülbülün figanı, göge ağardı” (35-1). *Ol ohtın ki atlanadı atına / Gelürdi sekiz yüz biñ er katına* “Ne zaman ki atına atlasaydı (binseydi) sekiz yüz bin er, (onun) huzuruna gelirdi” (27-6).

4.1.2.1.2. Yüklemin İsimden Oluşması

a. Yüklemin Basit Zamanlı İsimden Oluşması

SN’de isim, sadece basit zamanlı hâliyle yüklem olarak kullanılmıştır: *Anuñ mu ‘zizātlarınuñ haddi yok / Ne hācet kim eyleyeven sözi çoñ* “O’nun mucizelerinin haddi yok(tur); sözü uzatmanın ne gereği var (ki)?” (10-3). *Cihānda anuñ bigi bir şāh yok / Felekde anuñ bigi bir māh yok* “Dünyada onun gibi bir şah yok; felekte onun gibi bir ay yok” (30-12). *İlümde başarmaz imişsin işi / Yoğimiş senün bigi ebleh kişi* “İlümde iş başarmazmışsın; senin gibi ahmak (bir) kişi yokmuş” (63-11). *Nedür çāre bir şūrete oldı kul / Divār nakşıdur cānlu ādem degül* “Çare nedir (ki) bir resme kul oldu; duvar nakşıdır, canlı insan değil (ki)” (40-5). *Nažar hîç birañmaz ‘āşîye ol / Şefā ‘atçidür kamu ‘āşîye ol* “Asi olana asla bakmaz; bütün asi olanlara şefaattçidir O” (14-3). *Cevābından eydür kanı ‘aql u rāy / Ki devşüreven nedeğim vāy vāy* “Cevabında (şöyle) söyler: Akıl ve fikir nerede ki toplayayım; (şimdi) ne yapayım, vay vay!” (82-13).

Yüklem, zamirden oluşmaktadır: *Niçün şāh okımadı evvel ‘aceb / Sarāyına ol idi resm ü edeb* “Acaba, şah, neden önce sarayına çağırtmadı; usul ve edep o idi” (85-19). *Sézerven ki gelmedüginün ucu / Bu durur öküş içemez süci* “Öyle hissediyorum ki gelmemesinin sebebi budur (ki) çok fazla içki içemez” (86-2). *Senün ni ‘metün çok benüm kadrüm az / Benem bende vü şāh bende-nüvāz* “Senin nimetin çok, benim kadrim az; köle benim, şah (ise) kölelerin gönlünü okşayan (alan)” (136-14).

a.1. Yüklemin İsimden Oluşan Cümlede Ek-Fiilin Düşmesi

Bu duruma SN’de çok sık rastlanmaktadır. Bu duruma SN’nin bir şiir olması ve veznin etkisi açıktır: *Ki sizsiz baña atadan yègrek / Sizün hükümünüz nise tutmak gerek* “...Ki sizsiniz bana atadan (babadan) iyi; sizin hükmünüz ne ise (onu) tutmak (yerine getirmek) gerek” (78-9). *Süheyle dēr ēy pādīşāh-ı yemen / Bugün benden işbu dilegün yaman* “Süheyl’e der: Ey Yemen padişahı, bugün, benden (dilediğin) bu dileğin güçtür” (81-5). *Benüm āh ile sözüm ağladuğum şol / Ki benden ayrudur ol kamu hūblaruñ hānı* “Benim ah ile sözüm, ağlamam(ın sebebi) şudur ki o bütün

güzellerin hanı benden ayırır” (82-5). *Ġarîbüz ilünde vü sen cānumuz / Kuluz biz ü sen ulu sulṭānumuz* “İlnde garibiz ve canımızsın; biz kuluz ve sen ulu sultanımızsın” (85-15). *Yatur idi bî- ‘aql u bî-ḥuş rāy / İşi ağlamakdı sözi vāy vāy* “Yatardı akılsız ve fikirsiz (bir şekilde); işi ağlamak, söz vay vay idi” (100-13). *Senün ni ‘metün çok benüm kadrüm az* “Senin nimetin çok, benim kadrim az” (136-14). *Gören dēye ol sen yā sen ol / Bulınmaya fark eylemeklige yol* “Gören der (ki) o sensin ya (da) sen olsun; fark etmeğe yol bulamaz (fark edilmez)” (147-5). *Dāne āşikāre duzaḥ gizlüdür / Hemîn ol görür anı kim gözlüdür* “Tane aşikâr, tuzak (ise) gizlidir; onu ancak o (kimse) görür ki gözlüdür” (149-13).

4.1.2.2. Yüklemin Kelime Gruplarından Oluşması

4.1.2.2.1. Yüklemin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Ḳamusını ol bilür ü işidür / Ki görmek işitmek anuñ işidür “Hepsini O bilir ve işitir ki görmek ve işitmek O’nun işidir” (6-4). *Anuñ buyruğıdur ve ger nē gülef / Zihî ḥayf kim olayidi telef* “O’nun buyruğudur; yoksa kırmızı gül, çok yazık ki telef olsaydı” (7-9). *Ḥaḳîkatde oğlum durur yigenüm / İki gözümün nūrı curur cānum* “Gerçekte, oğlumdur, yeğenim(dir); iki gözümün nurudur, canım(dır)” (21-13). *Ḥaḳîkat bil ol gönliñ alan perî / Cihānda ḳamu ḥūblaruñ serveri* “Hakikat bil (ki) o gönlünü alan peri (gibi güzel), cihanda(ki) bütün güzellerin serveridir” (46-9). *Senün ḥükmün altındadır ḳamusı / Utanma vü bir yaña ḳo nāmūsı* “Senin hükmünün altındadır hepsi; utanma ve bir tarafa bırak namusu (edebi gözetme)” (56-2). *Gele ḳatuña ol ki fağfūr- çîn / Anuñ atasıdur otura için* “O, huzuruna gelsin ki Çin fağfuru onun babasıdır, gizlice otursun” (106-2). *Ki ḥadden geçüpdür sözüñ toğrusı / Bizim zahmetümüzdür baş ağrısı* “...Ki haddini aşmıştır sözün doğrusu; bizim zahmetimizdir baş ağrısı” (138-2). *Dēdiler şehā işbu iş dek degül / Bu ḳardeşimüzdür bizüm şek degül* “Dediler: Ey şah, bu iş tekin değil; bu, bizim kardeşimizdir, şüphe değil” (143-12).

4.1.2.2.2. Yüklemin Belirtsiz İsim Tamlamasından Oluşması

Ādem oğlūsın teñriyi birlegil / Degülsin taş andan yaña bir egil “Ademoğlusun, Tanrı’yı bir say; taş değilsin, O’ndan yana bir meylet” (8-12). *Ādem ağısı dili ucındadır* “İnsanın zehri dilinin ucundadır” (18-12). *Bu ol kilid anıhtarıdur dēdi / Ki cānım anuñ ḳayğusını yēdi* “Bu, o kilidin anahtarıdır ki canım onun gamını yedi, dedi”

(33-8). *Bugün çîn ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevk eyle bizüm ile* “Bugün Çin ilindesin hele; gül oyna ve zevk eyle bizimle” (84-7). *Yemende sen idüh ben çindedüm / Dün ü gün sarāyumuz içindedüm* “Sen Yemende, ben Çin’deydim; gece gündüz sarayımızın içindeydim” (120-4). *Dēdi ēy cānum cānı iki gözüm / Ayağun tozudur bu kara yüzüm* “Dedi: Ey canımın canı, iki gözüm, bu kara yüzüm, ayağının tozudur” (134-12). *Saşa işbu sâ’at vēreydüm cezā / Yād il içidür ne dēyeler bize* “Sana hemen şu saatte ceza verirdim, (ama) yabancı il içidir (burası), bize ne derler?” (151-13). *Ne kim şindi vardur deñizde perî / Bunun hükmi altındadır her biri* “Şimdi denizde ne kadar peri varsa (bunların) her birisi, bunun hükmü altındadır” (256-12).

4.1.2.2.3. Yüklemin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Kamu cānluya ol vēür āleti / İñen tan durur anla bu hāleti “Bütün canlıya o verir aleti; çok şaşılacaktır (ki) anla bu hâli” (4-8). *Delim pādīşāhler aña kul idi / Du’acısı her bay u yoğsul idi* “Çoğu padişahlar ona kul idi; duacısı, her zengin ve fakir idi” (27-4). *Şeker sözlü ay yüzlüyidi bular / Kara kaş kara gözlüyidi bular* “Bunlar, şeker sözlü, ay yüzlüydü; kara kaşlı, kara gözlüydü” (27-10). *Sarāyun tamı yavlağidi yüce / Ağar idi şāhun kıızı her gece* “Sarayın damı çok yüksekti; şahın kıızı her gece (bu dama) çıkardı” (27-11). *Atası ulu pādīşāhdur bugün / Çü bu gitdi aña yas oldı düğün* “Babası, ulu padişaktır bugün; bu gidince onun için düğün yas oldu” (74-9). *Delürdür eri hem ‘avradı ‘ışk / ‘Aceb fikir ü sevdā durur adı ‘ışk* “Aşk, erkeği ve kadını delirtir; acayip (bir) fikir ve sevdadır, adı aşk” (76-9). *Hem işbu yigit tūze bir gül durur / Ki az ıssı tızcek anı şoldurur* “Hem bu yiğit taze bir güldür ki az bir sıcak, onu hemencecik soldurur” (83-7). *Sevindi süheyl ü işitdi nakķāş / Dēdi kim ne hoş elçisin ēy şabāş* “Süheyl, sevindi Nakkaş, işitti; dedi ki ne hoş elçisin, aferin (sana)!” (11-14). *Şanasın bir elma durur yarısı / Sen ü yarısı ol ādem arısı* “Sanki bir elmadır, yarısı sen ve yarısı (da) odur” (106-2). *İñen uz durur katı kulluğ yatın / Bilür toğru tutar işe niyyetin* “Çok ustadır, hizmetçiliğin yolunu (yöntemini) çok iyi bilir, (bir) işe (karşı) niyetini doğru tutar” (152-2).

4.1.2.2.4. Yüklemin Edat Gruplarından Oluşması

a. Yüklemin “kadar” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması *Kişi bulmayıcak tutaram dilüm / Şınavişvan işbu kadardur bilüm* “Kişi bulmayınca dilimi tutarım; sınamışım, bilgim bu kadardır” (20-14). *Vezîrūñ sözi şāha ētdi eşer / Gelüben*

dēdi oğluna bu kadar “Vezirin sözü, şaha tesir etti; (şah) gelip oğluna dedi (ki) bu kadar” (41-4).

b. Yüklemin “içün / -çün” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Ben işbu gece geldüğüm geçirek / Neyiçündür anı bilmek gerek “Benim bu gece daha geç gelmem ne içindir, onu bilmek gerek” (127-1). *Ben düşdüğüm garîbliğa anun içün idi* “Benim gurbete düşmem onun içindi” (107-14). *Sözi hiç uzatmayalım uşta çün / Bilürven ki kamusı benüm içün* “Sözü hiç uzatmayalım, çünkü bilirim ki hepsi benim için(dir)” (112-10).

c. Yüklemin “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Ki dünyāda oldur benüm hāşılum / Anuñ iledür söylediği dilüm “...Ki dünyada odur benim kazancım; onun iledir söyleyen dilim” (50-13).

d. Yüklemin “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Revān düğdi tam üstine kuş bigi / Şu hāl ol gecede ana düş bigi “Hemen (bir) kuş gibi damın üstüne çıktı; şu hāl, o gece ona düş gibi (idi)” (116-14). *Yüzün beñzi kalmadı her demleyin / Gülef bigidi oldı çiğdemleyin* “Yüzünün benzi kalmadı, her zaman kırmızı gül gibiydi; (şimdi ise) çiğdem gibi oldu” (133-4). *Oturduğı yerde süheyl-i yemen / Şunun bigi kim ayı tuta tuman* “Süheyl, oturduğu yerde şunun gibi(dir) ki (sanki) ayı duman tutar (gibi)” (149-3).

4.1.2.2.5. Yüklemin Bağlama Gruplarından Oluşması

a. Yüklemin “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Ululara kulluğ çü ger hāq durur / Velî teñri rezzāk u muflāk durur “Ululara hizmet gerçi haktır; ama Tanrı, rızık veren ve mutlak (hâkim) olandır” (17-10). *Hünermend ü cömerd ü dānā durur / Hired-mend ü hūb u tüvānā durur* “Hünerli, cömert ve bilgindir; akıllı güzel ve güçlüdür” (30-3). *Ža if ü kavi alnuğ u ācizem* “Zayıf ve güçlü; gafil ve acizim” (150-5).

b. Yüklemin “yā hoz” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Çü toz açıla göre her türk ü tat / Ki bindügi gölik müdür yā hoz at “Toz açılsın (o zaman) her Türk ve Tat görsün ki bindiği yük hayvanı mıdır yahut at (mıdır)” (19-3).

c. Yüklemin “vü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Ḳamu uşlular idi vü pür-hüner / Ara yerde bir kişi vardı meger “Hepsi (de) uslu ve hünerle doluydu; meğer ara yerde bir kişi vardı” (29-7). *Laṭîf ü saḥî vü melik-zâdedür / Yanağı bigi ḥatırı sâdedür* “Latif, eli açık ve melikzadedir; hatırı, yanağı gibi sadedir” (211-13).

d. Yüklemin “ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Uyahdı gèrü şanki genc ay idi / Taṇa dek işüm âh ile vây idi “(Güneş) battı tekrar sanki genç ay idi; sabaha dek işim ah ile vay idi (ağlayıp sızlamaktı)” (43-5). *Çevüklük ile çün işi keydidi* “İşi, çeviklik ile hile idi” (144-9). *Elinde şurāhî ile cām idi / Yolında ne müşkil ser-encām idi* “Elinde(ki) sürahi ile kadeh idi; yolunda(ki) ne (de) müşkül (bir) macera idi?” (153-15).

h. Yüklemin Diğer Bağlama Gruplarından Oluşması

Az sayıda, yüklemin başka bağlama gruplarından oluştuğu da görülmektedir: *Cihān işi geh ḳayğudur geh güvenç* “Dünya(nın) işi, kâh kaygı kâh güvençtir” (321-10). *Benüm ḳara baḥtum ḳaçan ağara / Yèrüm yazı durur yā mağara* “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak? Yerim, çöl (ova) ya (da) mağaradır” (234-9).

4.1.2.2.6. Yüklemin Kısaltma Gruplarından Oluşması

a. Yüklemin Bulunma Grubundan Oluşması

Göñülde heves gözde nūr tende cān / Deride ṭamar ṭamar içinde ḳan “Gönülde heves, gözde nur, tende can; deride damar, damar içinde kan(dır)” (5-6). *Şu göñülde kim işḳ ola meger / Ḳarār eyle tutar ki avucda yel* “Şu gönülde ki aşk ola; meğer karar öyle tutar ki avuçta(ki) yel(dir)” (131-10). *Kimesneyle eylerse ḥışm ü küsü / Be-cid şöyle ṭurur ki ḳalburda şu* “(Bir) kimseyle hışım ve küslük ederse; (bu durum) şöyle olur ki kalburda su(dur sanki)” (131-11).

b. Yüklemin Ayrılma Grubundan Oluşması

Ḳamu nesneden ‘ilmi agāhdur / Anuḥ ism-i zātı ḥoz allāhdur “İlmi, bütün nesneden agâhtır (ilmi her şeyi kapsar); O’nun zati ismi Allah’tır” (6-2). *Ṭaşum âdem içüm itden beter* “Dışım insan, içim itten beter(dir)” (13-13). *Ilandan ağulu durur ol kişi / Ki kendözin incitmek ola işi* “İşi, kendisini incitmek olan kişi, yılandan zehirlidir” (18-10). *Vezîri anuḥ elliden çoğidi* “Onun veziri, elliden çoktu” (29-6). *Benüm âh ile sözüüm ağladuğum şol / Ki Benden ayrudur ol ḳamu ḥūblaruḥ ḥānı* “Benim ah ile

sözüm, ağlamam(ın sebebi) şudur ki o bütün güzellerin hanı, benden ayrıdır” (82-5). *Karısı ne var yüzi aydan arı* “Yaşlı ise (bunda) ne var (ki) yüzü, aydan arı(dır)” 111-9). *Yüridi çeri her kim aña bahar / Deyeydi demürden denizdür ahar* “Ordu yürüdü (sefer etti), her kim (ki) ona baksa derdi (ki) (sanki) demirden (bir) denizdir, akar” (168-8).

c. Yüklemin İsnat Grubundan Oluşması

Bu şekilde oluşan yüklem in örneği şudur: *Kamusi kara gözlüler yüzi ah / Geyür tonları kamu kimhā vü nah* “Hepsi (de) kara gözlüler, yüz(ler)i ak(tır)” (84-14).

d. Yüklemin Yönelme Grubundan Oluşması

Yüzi aya mānend ü kıanda sözi / Boyı serve bādāma kıyma gözi “Yüzü aya benzer, söz nerede (ağız o kadar küçük ki sözün çıktığı yer nerede?); boyu serviye, kıyma (çekik, ela) gözü bademe (benzer)” (85-7). *Kıyās eyle kim hāli anuñ nola / Bu ışk işi demek gevezdür dile* “Onun hāli nasıl olur, (bunu) kıyas et; bu aşk işi(ni) demek, dile kolaydır” (119-15).

4.1.2.2.7. Yüklemin Tekrar Gruplarından Oluşması

a. Yüklemin Aynen Tekrar Grubundan Oluşması

Kamu işleri yêrlü yerincedür “Bütün işleri yerli yerindedir” (7-7). *Çü oğlanı nakkâş getürdi dile / Atası dedi ne dilerseñ dile* “Nakkaş, oğlanı dile getirince babası; ne dilerseñ dile, dedi” (45-9). *Dedi olduğumca cihānda diri / Kan ağlar isem ben yêridür yêri* “Dedi: Dünyada diri olduğumca kan ağlarsam yeridir yeri” (321-8).

b. Yüklemin Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Ne var ger degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl uşbu yolın “Aç ve yalın değilsem (bunda) ne var? Bu yolla her yıl gelip giderim” (209-5). *Alur satar hiç anuñ şuçı yoh* “(O,) alır satar, onun hiç suçu yok(tur)” (208-10).

c. Yüklemin Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Ki yêyüp içeydüm dünin günin / İşideyidüm bu kopuzun ünin “...Ki yiyip içeydim gece gündüz; bu kopuzun sesini işiteydim” (36-2). *Yêye içe ere ol çoğlara* “Yiyip içsin, o çoklara erişsin” (68-4). *Bugün çîn ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevk eyle bizüm ile* “Bugün Çin ilindesin işte; gül oyna ve zevk eyle bizim ile” (84-7).

d. Yüklemin Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşması

Çü yokdur bu ‘âlemde andan ulu / Eyü adı anuñ cihān toptolu “Bu âlemde ondan ulusu yoktur; dünya, onun iyi adı(yla) dopdolu(dur)” (68-13).

4.1.2.2.8. Yüklemin Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması

Yüklem, “-an” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Bulunmadı bana hem-dem bir kişi / Hemîn **baş hoşandur** yüregüm başı* “Bana arkadaş (olarak) bir kişi (dahi) bulunmadı; sadece yüreğimin yarası, canla başla çalışandır (bu hususta)” (374-6).

Yüklem, “-duḡ” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Nedür put kişi kendözin gördüḡi / Hevāya bakıp göḡsini gerdüḡi* “Put nedir? Kişinin kendisini gördüḡü; hevaya bakıp (hevaya, nefse uyup) göḡsünü gerdiḡi(dir)” (14-11).

Yüklem, “-ası” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Degül maşlahat key düriş şabr ile / Ki **hāşıl olasıdur** iş şabr ile* “İş (bu) değil, iyi çalış sabırla ki hasıl olasıdır iş sabır sayesinde” (92-13). *Ne var ağır olasısa bu yüküm* “Bu yüküm ağır olasıysa (bunda) ne var (ki)?” (100-1).

Yüklem, “-ıcı” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Bu ıṣḡ ki sākîsi **harîf öldürücüdür** / Şāfî bana içürdi vü ayruhlara dürdi* “Bu aşk ki sakisi dost öldürücüdür; safi (içikiyi) bana içirdi ve başkasına (ise) tortusunu” (119-10).

4.1.2.2.9. Yüklemin Sayı Grubundan Oluşması

Bunun örneḡi şudur: *Bunı düzmek ol yılda tedbîr idi / Ki yıl **yêdi yüz elli bir idi*** “Bunu düzmek (yazmak) o yılda tedbir idi ki yıl, yedi yüz elli bir idi” (26-8).

4.1.2.2.10. Yüklemin Birleşik Fiilden Oluşması

a. Yüklemin İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşması

*Bana **oldı vâcib** tamām eylemek / Eger māni ‘olmazısa devr-i felek* “Eğer felek bana engel olmazsa (bunu) tamam etmek bana vacip oldu” (25-9). *Çü meclis kuruldı vü yêndi ta ‘ām / Kāmu dileḡi şāhuḡ **oldı tamām*** “Meclis kuruldu ve yemek yendi; şahın bütün dilekleri tamam oldu” (30-11). *Şat u **harc êt** ü kendözünḡi tonat / Getürür olur ise teḡri oḡat* “Allah, rast getirirse sat, harca ve kendini donat” (260-4). *Kişi senden ol dem ki eylük uma / Sen **eylük êt** ü hîç minnet koma* “(Bir) kişi senden ne zaman ki iyilik beklese sen iyilik et ve asla minnet (altında) bırakma” (360-15). *Gelip şûreti gördi gitdi oḡi / **Fiḡān eyledi** düşdi ölü bigi* “Gelip sureti (resmi) gördü, aklı gitti (kendisinden geçti); figan eyledi, ölü gibi (yere) düştü” (263-5). *Bunı dēdi **eyledi esen uğuz** / Ata bindi düşdi yola yaluḡuz* “Bunu dedi, esenleşt i (vedalaştı); ata bindi,

yola düştü yalnız (başına)” (269-6). *Toldur kadehi řun elüme kıl* beni *ser-řoř* / *Ger aęu ola yārum adına ēdeven nūř* “Doldur kadehi, elime ver, beni sarhoş et; eęer zehir (dahi) olsa yārim adına (uğruna) içeyim” (108-14). *Hem iřbu gece řur kadem-rence kıl* / *Revādur ki at izini pasa pīl* “Hem bu gece kalk, tenezzül et; at izini filin yok etmesi revadır (makul karşılanır)” (112-14). *Anı ‘akla bırağ u tedbīr kıl* / *Ki fevt olmasun arada bir kıl* “Onu akla bırak ve tedbir kıl (tedbir al) ki arada bir kıl (dahi) kaybolmasın” (362-13).

b. Yüklemin Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiil Grubundan Oluşması

Bařil olma vü řar dirilmeyiğör / *Kim ölicegez saņa ğeň ola ğūr* “Cimri olma ve darlık içinde (de) yaşamayıver ki ölünce sana mezar geniş olsun” (18-1). *Ğüctiň yētdüĝince işitgil bunı* / *Sen andan kaçağör* kova ol seni “Bunu, ğücün yettiği kadar iřit; sen ondan kaçıver o seni kovalar” (22-8). *Şalanın nite kiři şayıbile* “(Geriye) kalanını kiři nasıl sayabilsin?” (31-9). *Sevinü ğelür şatına ğörmeğe* / *Niçesidür ařvālini şormağa* “Sevinegelir huzuruna (onu) ğörmeye; nasıldır (diye) aşvalini sormaya” (45-7). *Dēdi oğlan ēy atam anam aňıl* / *Umaduruň* beni beř altı yıl “Oęlan dedi: Ey babam anam, sakın olun; beni beř altı yıl bekleyedurun” (55-2).

4.1.2.2.11. Yüklemin İsim-Fiil Grubundan Oluşması

İşitdüm gelince bize bu kişi / *Uluları toylamağimiş işi* “Bu kişi bize gelince işittim (ki) işi, ululara (makam sahiplerine) ziyafet vermekmiş” (74-13). *Eğer ğörneğe ğelse anı kişi* / *Divāra yönin dönmeğ idi işi* “Eğer (bir) kişi onu ğörmeye ğelse, (onun) işi, yönün duvara (doğru) dönmeğti” (49-9).

4.1.2.2.12. Yüklemin Farsça Terkipten Oluşması

Bunun için bazı örnekler şunlardır: *Kiremidi altun direği ğümiş* / *Ğören dēye firdevs-i a lāyimiř* “Kiremidi altın, direği ğümüş; ğören (kimse), yüce firdevsmiş, der” (35-3). *Nakķāř eyle dönüp vezīre dēdi* / *Süheyl-i yemendür* bu řāhuň adı “Nakķař, vezire dönüp öyle dedi: Bu şahın adı, Süheyl’dir” (66-11).

4.1.2.3. Yüklemin Diğer Özellikleri

4.1.2.3.1. Bildirme Ekiyle İlgili Özellikler

a. Bildirme Ekinin Sarkması

SN’de yargı ifade etmeye yarayan bildirme ekleri, bazı durumlarda olması gereken kelime veya kelime grubunun sonundan, kendinden önceki unsur üzerine kayar; bunda veznin ve SN’nin bir şiir olmasının etkili olduğu söylenebilir: *Ġanimet bil anı ki bir niçe gün / Biri birimüz **şohbetidür düğün*** “Onu ganimet (olarak) bil ki bir nice gün, birbirimiz(in) sohbetidir düğün (< Birbirimizin sohbeti düğündür)” (22-2). *Atamdan kaldı kaldı bana bu genc ü māl / Ben olmasadum **düşmeneydi helāl*** “Bana bu hazine ve mal babamdan kaldı; ben olmasaydım düşmanaydı helal (< Ben olmasaydım düşmana helaldi)” (27-15). *Ki şehirler kamu yıldız **sensin ay** / Ne kim buyurursan **oldur kolay*** “...Ki şahlar hepsi yıldız(dır) sensin ay (< Sen (ise) aysın / (her) ne ki buyurursan odur kolay < o kolaydır)” (30-1). *Dönüben vezir eydür ey padişāh / Anı gitmege **komamağdur günāh*** “Vezir dönüp söyler: Ey padişah, onu gitmeye bırakmamaktır günah (< Bırakmamak günahdır)” (50-14). *Şeh okıdı nakkaşı dedi bugün / Bana ölmek idi ahi **key düğün*** “Şah, Nakkaş’ı çağırdı, dedi: Kardeş(im), bugün bana ölmek idi iyi (bir) düğün (< Ölmek iyi (bir) düğün idi)” (53-9). *Şehün ili **toptolu durur çeri** / Ki anuñ her birisidür ölüm eri* “Şahın ili, dopdoludur ordu (< Dopdolu ordudur ki onların her birisidir ölüm eri (Azrail) (< Her birisi ölüm eridir (fedayidir, Azrail’dir)” (64-5). *Bir işitmek ile vèrdi cān / **Süheyl idi gönli içinde hemān*** “Bir (kez) işitmekle can verdi; Süheyl idi gönlü içinde daima (< Süheyl, gönlünün içindeydi daima)” (76-3). *Yanıldı vü bir kara zengî kişi / Ki **yüzinde āh idi ancak dişi*** “Yanıldı ve bir kara zenci kişi ki yüzünde idi ancak dişi (< Yüzünde ancak dişi (var) idi)” (263-4). *Ki ol kûruda **fıkr içindeyidi gark** / Gemisi selāmet şuda idi fark* “...Ki o, karada fikir (düşünce, endişe) içindeydi gark [<Endişe içine gark idi (dalmıştı); gemisi selametle sudaydı fark < Gemisi selametle suda fark ediliyordu]]” (269-9). *Bana dürlü miñnet ki vardur yèter / **Bu tutduhlarıdur kamudan beter*** “Bana türlü sıkıntılar vardır ki (bunlar) yeter; (ama) bu tuttuklarıdır hepsinden beter [< Bu tuttukları (esir etmeleri) hepsinden beterdur]]” (274-3). *Ara yerde **mağşüdi idi süheyl** / Kalan ayruğı anuñ için tufeyl* “Orada maksadı idi Süheyl [< Orada(ki) maksadı Süheyl idi; diğerleri onun için ufak tefek şeylerdi)” (276-14). *Arapca bir adı anuñdur **müdam** / Kişinüñ yüzini kızardur müdam* “Arapça bir adı (da) onundur ‘müdam

(şarap)’ [< Onun bir adı (da) Arapça müdam’dır; kişinin yüzünü kızartır daima (utanç içinde bırakır)]” (295-4). *Gece gündüz işleridir ağlamak / Şakal saç yolma yumak yumak* “Gece gündüz işleridir ağlamak [<İşleri, gece gündüz ağlamaktır; yumak yumak saç sakal yolmak(tır)]” (329-13). *Düşenleredir hak çalap yârîci / Kamu azmış işleri onarıcı* “Hak Allah, düşenleredir yardımcı [< Hak Allah, düşenlere yardımcıdır; bütün aksayan işleri onarıcı(dır)]” (325-1). *İşün hulû u ihsân durur ‘adl ü dâd / Kamu sendeñüz katı hoşnûd u şâd* “İşin iyi davranmak, ihsanda bulunmak, adalet ve yardımdır; hepimiz sendeniz çok memnun ve (bundan dolayı) mutlu [< Hepimiz, senden memnun ve (bundan dolayı) mutluyuz]” (334-5). *Bu kamuyile hâlümüzdür yavuz* “Bu(nların) hepsiyle halimizdir kötü [< Bunların hepsiyle hâlimiz kötüdür]” (340-11).

b. “Olur” Fiilinin Bildirme Eki Görevinde Kullanılması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Oğul atadan kaçsa hoyrad olur / Aña sen oğul deme yad olur* “Oğul, atadan kaçarsa hoyrat olur; sen ona oğul deme, (o) yabancısıdır” (347-1). *Hakikat uzun ‘ömr eyü ad olur / Ki söylenür ü ‘âlem içre kalur* “Gerçekte uzun ömür iyi addır ki söylenir âlem içinde kalır” (370-3). *Başa uyuy u teñriye şıgınuñ / Ki uyışmağ olur işi şıgınuñ* “Bana uyun ve Tanrı’ya sığın ki yabancı geyiğin işi uyuşmaktır” (169-13). *Eyitdi garıblıgıñ olmaya tañ / Dêgil bilelüm kanda olur odan* “Garipliğin ayıp (kınanacak bir şey) değil; söyle, odan nerededir? Dedi” (266-5).

c. Bağlı Cümlede Bildirme Ekinin İlk veya Son Unsur Üzerinde Olması / Düşmesi

Veznin tesiri ve tekrardan uzak durma gayreti gibi etkenler burada açıktır: *Başa şindi çi kurudur çi deniz / Hiç aldurmazam korhubanın beñiz* “Benim için ne karadır ne deniz; korkup (da) hiç aldırmam (artık)” (256-9). *Bugün pâdişâh sensin ü ben fakîr / Fakîrün olur tuhfesi hem hakîr* “Bugün padişah sensin ve ben fakir(im); fakirin hediyesi (ise) hakir olur” (198-9). *Benüm kara bahtum kaçan ağara / Yêrüm yazı durur ya mağara* “Benim kara bahtım ne zaman ağaracak? Yerim çöldür ya da mağara(dır)” (234-9). *Eyitdi fedâdur yoluña başum / Şâhumsın u yârum u göñüldaşum* “Yoluna başım fedadır; şahımsın, yârim(sin), gönüldaşım(sın), dedi” (133-6). *Elünde vü hükümündeven dün ü gün* “Elinde(yim) ve hükmün altındayım

gece gündüz” (215-6). *Eñ öñdin şāh u şindi dilenciven* “En başta şah (idim) ve şimdi dilenciyim” (291-5).

d. Sıralı Cümlede Bildirme Ekinin İlk veya Son Unsur Üzerinde Olması

Burada da veznin ve tekrar etmekten kaçınmanın tesiri görülüyor: *Ki bunda garîbüz ü bî-çārevüz / İlümüzden ırağ āvārevüz* “...Ki burada garibiz ve çaresiziz; ilimizden uzağız, avareyiz” (316-11). *Baş oynamağün çağ günidür bugün / Baña kaçmak ölmekdür ölmek düğün* “Bugün, baş oynamanın (canını tehlikeye atmanın) tam günüdür; bana kaçmak ölmektir, ölmek düğün(dür)” (151-8). *İşümüz evekdür ilümüz ırağ / Yolumuz ırağdur gerek çoğ yarağ* “İşimiz aceledir, ilimiz uzak(tır); yolumuz uzundur, çok teçhizat gerek(tir)” (138-8). *İlāhî olıcağ vērūr ışk zevk / Kalan ayrığı hep hevesdür şevk* (131-15).

4.1.2.3.2. Ek-Fiil İle İlgili Özellikler

a. Bağlı Cümlede Ek-Fiilin Son Unsur Üzerine Kayması

Bildirme eki, bağlı cümlelerde her yüklem sonunda tekrar edilmek yerine, son unsur üzerine kayar: *Yorulmuş u kalmış u armış idi / Üşenmiş ü cānından ırmış idi* “Yorulmuş, kalmış ve zayıflamış idi; üşenmiş ve canından bezmişti” (278-13). *İcāzet vēresin kuluñuz varam / Eger il eger yağısa görem* “İcazet veresin (ki) ben kulun varayım; eğer il(se) eğer (de) düşmansa göreyim” (64-11). *Yaluñuzca bir ol idi bir at hemîn* “Sadece bir oydu bir (de) atı (idi)” (254-5).

b. Sıralı Cümlede Ek-Fiilin Tek Unsur Üzerine Kayması

Bu kullanımda vezin etkili olduğu gibi tekrardan kaçınmanın da etkisi vardır: *Şeker sözlü ay yüzlüyidi bular / Kara kaş kara gözlüyidi bular* “Bunlar; şeker sözlü, ay yüzlüydü, kara kaş, kara gözlüydü” (27-10). *İñen zîrek ü fażl u cüst ü ehl / Ki nazm aña kolay idi neşr sehl* “Çok zeki, faziletli, kıvrak ve ehliyetli (idi) ki şiir onun için kolay nesir (ise) basit (idi)” (339-7). *Yüzi ay boyı serv-i āzādeyidi* “Yüzü ay (gibiydi); boyu servi (gibi) idi” (178-13). *İçi toptolu ışk idi bağı baş / Gönülcügi endîşe gözleri yaş* “İçi aşkla dopdoluydu, bağı yara (idi); gönülcüğü endişe (idi), gözleri (ise) yaş (idi)” (278-1). *Sünüler şinuğ idi oğlar uvağ* “Mızraklar kırıktı, oklar parçalanmış(tı)” (365-11).

4.1.2.3.3. Bağlı Cümlede Soru Edatının İkinci Unsurda Düşmesi

Bu duruma, veznin etki ettiği açıktır: *Bilinmedi buldı mı yā bulmadı / Dahı nolduğın kimse bilmedi* “Bilinmedi, buldu mu yoksa bulmadı (mı); ayrıca ne olduğunu kimse bilmedi” (291-8). *Senün fikrüne düşmiş idüm bayık / Bilimezdüm esrük midüm yā ayık* “Senin için endişeleniyordum; bilemezdim sarhoş muydum yoksa ayık (mı)” (122-12).

4.1.2.3.4. Bağlı Cümlede İkinci Cümlemin Yükleminin Düşmesi

Bağlı cümlede, bazen ikinci cümlemin yüklemi düşer; özellikle “ne ... ne ...” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlelerde sık karşılaşılan bir durumdur; burada ilk cümlede yer alan yüklem yer yer anlam bakımından ikincisini de tamamlar: *Gerek kişi koşşı bula andan ev... / Gerek kimse yoldaş düze andan av ...*“(Bir) kişi (önce) komuşu bulmalı ondan sonra ev (bulmalı); yoldaş ayarlamalı ondan sonra ava (çıkmalı)” (89-11). *Yazınun içinde ne şu var ne çöp... / At üstinde gider idi sop sop* (235-3). *Çü iş hadden aşdı vü iş başdan... / İki çeri top kaldı savaştan* (172-12). *Dedi nev-bahâra hikâyet budur / Eger şükür ola eger şikâyet... budur* “Nev-bahâr’a hikâye budur; gerek şükür olsun gerek şikâyet (olsun) budur, dedi” (252-7). *Ne tedbir elinden gelür ne hüner...* “Elinden ne tedbir gelir ne hüner (gelir)” (63-9).

4.1.2.3.5. Sıralı Cümlede Bir Yüklemin Düşmesi

Sıralı cümlede yüklem tekrarlanmayıp düşebilir: *Anun andı şınmaya senün sözüñ... / Dahı yêgregin anlar ola özüñ* “Onun yemini boşa gitmesin, senin (ise) sözün (boşa gitmesin); kendin, daha iyisini anlarsın” (88-7). *Ol ardınca... şa ‘luk öñince gider / Şanasın ki qarğayı tāvus güder* “O, ardınca (gider) Şaluk (ise) önünden gider; sanki tavus kuşu kargayı güder” (159-2). *Helâllik dilendi dölendi göñül / Üzeñü ağır boldı dizgin yünül...* “Helallik istedi, gönlü sakinleşti; üzengi ağır oldu, dizgin (ise) hafif (oldu)” (171-8). *Bırakdı anun himmeti bu işe / Ki öñüm deniz oldı ardum mişe...* “Onun himmeti bu işe bıraktı ki önüm deniz oldu, ardım meşe (oldu)” (199-11). *Yârümden ırak düşdüm yêrümden âvâre... / Zahmet yêter âhir beni cānuma yêtürdi* “Yârimden uzak düştüm, yerimden avare (oldum); zahmet yeter, sonunda beni canımdan usandırdı” (165-11). *Gözi uyhu... göñli ta ‘amı nêder* “Gözü uykuyu (ne yapar), gönlü uykuyu ne yapar (ki)?” (190-7).

4.1.3. Nesne

Nesne, (Alm. Object, bestimtes nêhere object; Fr. Complement d'object direct, object; İng. Direct object, object) “cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklemnin etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme durumu eki almış kelime” (Korkmaz, 2017: 185). “Geçişli bir fiilin zorunlu kıldığı, cümlede yüklemnin doğrudan etkisinde kalan tümleş. Nesne cümlede -ekli veya eksiz olarak- daima yükleme durumunda bulunur” (Topaloğlu, 2019: 98). “Geçişli eylemi tümleyen yalın veya belirtme durumunda bulunan tümleş” (Hatiboğlu, 1978: 91). “Geçişli eylemin anlamını tamamlayan ve yalın ya da belirtme durumunda bulunan sözcük” (Hengirmen, 2009: 278). Nesne, fiilin tesir ettiği nesneyi, şeyi şahsı karşılar. Fiilerin bir kısmı yapma bir kısmı ise olma ifade eder. Yapma ifade edenlerin hareketi fiilden başka bir nesneye; olma ifade edenlerin hareketi ise faile (özneye) yönelir, tesir eder. Dolayısıyla geçişli fiiller tesir edecek bir nesne isterler ki bu nesneyi karşılayan öge nesnedir. Demek ki nesne yalnız geçişli fiille kurulan cümlelerde bulunur. Nesne daima akkuzatif (belirtme) hâlinindedir; bu akkuzatif ekli veya eksiz olur; ekli akkuzatif nesnenin belirli olduğunu; eksiz akkuzatif ise nesnenin belirsiz, umumî olduğunu ifade eder; dolayısıyla ekli nesneye belirtili nesne; eksiz nesneye ise belirtisiz nesne denir (Ergin, 2012: 399-400). Nesne bir kelimedenden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. Örnekleri ile birlikte SN'deki nesnenin özellikleri şöyledir:

4.1.3.1. Belirtili Nesne

4.1.3.1.1. Belirtili Nesnenin Tek Kelimedenden Oluşması

a. Belirtili Nesnenin “-I” Belirtme Hâli Ekli Kelimedenden Oluşması

Bezer gökyüzün gèce ılduz ile / Münevver kılar yèri gündüz ile “Geceleyin gökyüzünü yıldız ile bezer; gündüz (ise) yeryüzünü nurlandırır (ışıklandırır)” (5-4). *Zihî kudret ehli nêder kıldaşı / Zihî hikmet issi nêder yoldaşı* “Ne güzel (bir) kudret sahibi(dir), yardımcısı ne yapar; ne güzel (bir) hikmet sahibi(dir), yoldaşı ne yapar?” (7-1). *Ṭahammülden hîç şaburdan kışı / Demiş olmaya kim yaşıldım işi* “Tahammül (ve) sabırdan, hiç(bir) kişi demiş olmaz ki işi yanıldım” (15-9). *Dirîgâ ki gâflet örter gözi / Bilinmez ki nêyer kışı kendözi* “Eyvah (ki) gaflet gözü örter (insanın gözünü karartır); kişi kendisi ne eyler, (bu) bilinmez ki” (16-10). *Êvecekligi âdet edinmegil / Saña şormayınca sözi demegil* “Aceleceliği âdet edinme; sana (soru) sorulmayınca

(da) yanıt verme” (22-14). *Ki anıhtarını vèrmedi ol baña / Gerek kim bu sırrı şoravan aña* “...Ki anahtarını bana vermedi; bu sırrı ona sormam gerek” (32-8). *Esirge beni aç gözlerüñi / cānum ister işide sözlerüñi* “Beni esirge, gözlerini aç; canım, sözlerini iştirmek ister” (51-6). *Şınuhluğı ol kimse eyler kabûl* “Tevazuyu o kimse kabul eyler” (132-3). *Çü dördinci gün göge dikildi gün / Güneş kızgını taş eylerdi un* “Dördüncü gün, güneş göge dikildi (öğlen vakti oldu); güneşin kızgınlığı (harareti), taşı un (gibi) eylerdi” (235-4). *Degürmezdi mazlūma zālīm güci / Kelebek kovalardı karlağucı* “Zalim, mazluma zorbalık etmezdi; kelebek, kırlangıcı kovalardı” (301-7).

b. Belirtili Nesnenin “-n” Belirtme Hâli Ekli Kelimedenden Oluşması

Yeli vü şuyı toprağı vü odı / Karışdurdı adın âdem kodı “Yeli, suyu, toprağı ve ateşi karıştırdı, adını âdem (insan) koydu” (6-11). *Tam üstinde ol bir gün anşuzın / Yürür idi nâz ile gördüm yüzün* “O, bir gün dam üstünde ansızın naz ile yürürdü, yüzünü gördüm” (46-11).

4.1.3.1.2. Belirtili Nesnenin Kelime Gruplarından Oluşması

a. Belirtili Nesnenin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Kamu halkı toğru yola ündegil / Benem toğru vü teñri bir degil “Bütün halkı doğru yola çağır; benim doğru (olan) ve Tanrı bir(dir) söyle” (10-12). *Delim dürlü perdeleri geçdi ol / Niçe bağılu kapuları açdı ol* “Birçok türlü perdeleri geçti O; nice bağılu kapıları açtı O” (12-14). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye teñriye yarar işi* “Eğer her(hangi) bir kişi diler olursa ki Tanrı’ya yarar işi yapsın” (14-9). *Acığa vü yol zahmetine toya / Bu yoh endişeyi tamāmet kıoya* “Açıksın ve yol zahmetine doysun; bu olmayan endişeyi tamamıyla bıraksın” (50-9). *Çığırdı ol dāyesini okıdı / Bu gördüğü düşüni aña dēdi* “O; çığırdı, sütannesini çağırdı; bu gördüğü düşünüyü ona dedi” (60-11). *Bu tedbiri iñen begendi süheyl / Örü tırdı gitdi du ‘ā ēde hayl* “Bu tedbiri çok beğendi Süheyl; ayağa kalktı, çok (fazla) dua ederek gitti” (130-7). *Kazā yolda olıcağaz her kişi / Diler işleye olmayası işi* “Kaza yolda olunca her (bir) kişi, olamayası işi yapmayı diler” (154-2). *Çıkardı omuzındağı gönlegin* “Omzundaki gömleğini çıkardı” (272-9). *Ne iş var ki başarmaz âdem anı / Hemîn dönderimez gönilen cānı* “İnsan, ne iş var ki onu başarmaz; (ama) sadece (ölüme doğru) yönelen canı (yolundan) döndüremez” (278-7). *Atam baña vèrdüğü öğütleri / Dēdüm size işitdünüz serserî* “(Ey) serseri(ler), babamın bana verdiği öğütleri (ben) size dedim, işittiniz” (358-11).

b. Belirtili Nesnenin İyelik Grubundan Oluşması

b.1. Belirtili Nesnenin Teklik Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Ki ben daḥı il ü gūn issiydüm / Kaḏā geldi başdan elümi yudum “...Ki ben de halk sahibiydim; kaza geldi, elimi başımdan çektim (canımdan geçtim)” (330-3). *Eger çāre olasını biledüm / Saḡa cānumı fidī kıladum* “Eğer çare olacağını bilseydim sana canımı feda edeydim” (366-4). *Niçe yıllar aḡartmışam başumı / Gece gündüz akıtmışam yaşumı* “Nice yıllar aḡartmışım saçımı; gece gündüz akıtmışım (göz)yaşımı” (374-5). *Kime açsam sırrumı kendözüm / Kime karşı söyleyübilem sözüm* “Kendim, kime açsam sırrımı; kime karşı söyleyebileyim sözümü?” (375-4). *Ecel yeli dōkesidür yapraḡum* “Ecel yeli, yapraḡımı dōkecektir” (376-4). *Yüze yüz tırışmaklığı isterem / Nite yā bigi arḡamı gösterem* “Yüz yüze duruşmayı isterim; nasıl yay gibi arkamı göstereyim (döneyim)?” (181-14).

b.2 Belirtili Nesnenin Teklik İkinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Şığınma kimesneye yüz tutmaḡıl / Haḡa niyyetüni yavuz tutmaḡıl “Kimseye sığınma, yüz tutma (yönelme); Hakk’a (karşı) niyetini kötü tutma” (17-7). *Ḳo ḡalk vü sen rızḡunı andan öḡ / Ki yaratdı ol rızḡunı senden öḡ* “Halkı bırak ve rızkını O’ndan iste ki O, rızkını senden önce yarattı” (17-9). *Gelürseḡ ki toylayavan tapuḡı / Varup şāra öpevenin kapuḡı* “Gelirsen ki hizmetine ziyafet vereyim; şehre varıp kapını öpeyim” (72-1). *Ki gele ilerü göre yüzüḡi / İşide ünüḡi vü kopuzuḡı* “...Ki ileri gelsin, yüzünü görsün; sesini ve kopuzunu işitsin” (95-8). *Ki ey şāh-zāde ola mı düşüm / Ki gördüm yüzüḡi vü oḡdı işüm* “...Ki ey şehzade, düşüm (gerçek) olur mu ki yüzünü gördüm ve işim rast gitti” (310-10).

b.3 Belirtili Nesnenin Teklik Üçüncü Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Nite başduḡın bilür aḡlar izin / İşidür bilür ḡanda dutsa yüzün “Nasıl (adım) attığını bilir, izini anlar; yüzünü (yönünü) nereye tutsa işitir, bilir” (6-6). *Görindi erişicek aḡa deḡin / Gör imdi kim ol niçe dērdi öḡin* “Ona dek erişince (o) göründü; O, aklını nasıl topladı, şimdi gör” (12-8). *İlan aḡuyı kendüye saçmaz / Dilin dutar u aḡzın açmaz* “Yılan, zehrini kendisine saçmaz; dilini tutar ve aḡzını açmaz” (18-11). *Yaşurmuş idi gökde ay kendözün / Çererüp görimezdi ilduz yüzün* “Ay, gökte kendisini gizlemişti; gözü keskin bir şekilde açıp (da) yıldızın yüzünü göremezdi” (124-1). *Cehennem içine vēribidi cānın* “Canını cehennemin içine gönderdi” (208-7). *Tamāmet cühūduḡ ḡikāyetlerin / Eyitdi vü dōkdi şikāyetlerin* “Cühūd’un hikāyetlerini tamamen anlattı ve şikāyetlerini dōktü (söyledi)” (329-10).

b.4. Belirtili Nensnenin Çokluk Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

İkümüzi bir arada göredi / Hikâyetlerümüzi hep soradı “İkimizi bir arada göreydi; hikâyelerimizi hep soraydı” (135-6). *Ne işi idi bu kim bize işledün / Yüregümüzi uş oda şişledün* “Bu, ne iş idi ki bize işledin (yaptın)? Yüreğimizi ateşte yaktın (dağladın)” (183-15). *Birincemüzi kırdı fağfürşāh / Anuñ şuçu yoñ bizden idi günāh* “Bazılarımızı kırdı (geçirdi) Fağfürşah; onun suçu yoktu, günah bizdendi” (344-8).

b.5. Belirtili Nesnenin Çokluk İkinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Şeh eydür eyit ne gerek bileyim / Çü gider yarağunuzu kılayım “Şah söyler: Söyle, ne gerekse bileyim; çünkü gidiyor, hazırlıklarınızı yapayım” (54-6). *Āhır dün oranunuzu gördünüz / Şoloñdem ki aramuza girdünüz* “Sonunda, yerinizi (sınırlınızı, haddinizi) gördünüz (bildiniz); şu anda ki aramıza girdiniz” (176-7).

b.6. Belirtili Nesnenin Çokluk Üçüncü Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Dēdi varuñ anları ögütlenüz / Ki hāñırların tutmayalar yavuz “Gidin, onlara öğüt verin ki hatırlarını kötü tutmasınlar (merak etmesinler), dedi” (324-15).

c. Belirtili Nesnenin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartuban anuñ derisini yüz “(Bir) kimse inanmayıp (da) yüz çevirirse kılıcını çekip onun derisini yüz” (10-14). *Koparmışdı kapusını hayberün / Bilür idi ahvālini kanberün* “Hayber’in kapısını koparmıştı (yerinden sökmüştü); Kanber’in ahvalini bilirdi” (13-1). *Sözün incüsün düzdiler kodular* “Söz incisini dizdiler (söz söylediler) bıraktılar” (25-12). *Atası komış bahr anuñ adını / Ederdi biliş hulğ ile yādını* “Babası, onun adını Bahr koymuş; tanıdık (kimseler), (onun) hatırasını iyilikle yād ederdi” (27-7). *Çü kamu halāyık du ‘ā eyledi / Anuñ hācetin hağ revā eyledi* “Bütün halk, dua edince Hak onun hacetini reva gördü (kabul etti)” (28-7). *Şabā yırtar idi yağasın gülün / Fiğānı çıkardı göge bülbulün* “Saba (rüzgârı), gülün yakasını yırtardı (eserek gülü açardı); bülbulün figanı göge ağardı” (35-1). *Gerek ise fağfür- çinün kızın / Dileyem senünçün çökem dizin* “Gerekse Çin fağfurunun kızını senin için isteyeyim; diz üstü çökeyim” (51-11). *Bilür kadrin ü hürmetin kişinün / Key añlar yönin kolayın işinün* “Kişinin kadir ve hürmetini bilir; işinin yön ve kolyalığını bilir” (348-3). *İş işledicek kişinün hağkını / Vērün tutmañuz işinün hağkını* “İş işletince (yaptırınca) kişinin hakkını verin; işinin hakkını alıkoymayınız” (358-9). *Dēdi şāha nağkāş bir söz dērem / Bu senün işinün*

ķayusın yērem “Nakkaş; şaha bir söz derim; bu senin işinin gamını yerim (çekerim), dedi” (55-12). *Sen ēvmeyigör şoñ ucu göresin / Ki kaç kez yörenür ŗamuñ yōresin* “Sen, acele etme, sonunda göreceksin ki (o,) kaç kez tamın yōresini dolandır” (97-12).

d. Belirtili Nesnenin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Eliyile ‘aklı evini yıkar / Ayağıla dīni diregin kaçar “(Kendi) eliyle akıl evini yıkar; ayağıyla dinin(nin) direğini yerle bir eder” (16-11). *Fuzullık yēlin ķoma başuñda sen / Ki key dinç olasin başuñ esen* “Kibir yelini başına koyma sen (başında estirme) ki (sen) dinç, başın esen olsun” (17-3). *Kerīm ol ola kim ölürse acın / Gözetmeye nā-kesden etmek ucın* “Kerim o(dur) ki belki açlıktan ölürse (bile) cimriden ekmek ucu (dahi) beklemesin” (17-15). *Bunı niçe senden şakınur idüm / Baķıl adını hem daķınur idüm* “Bunu nice(dir) senden sakınırdım; hem cimrilik adını takınırdım” (38-1). *Bunı dēr ü dökerdi göz yaşını / Atası dīvāra döger başını* “Bu der ve gözyaşını dökerdi; babası, duvara çalardı başını” (55-7). *Yemen ilini ķodum uş ġarīblıġa düşdüm / Ne gönül ile ġerü kendü ilümüze varam* “Yemen ilini bıraktım, işte gurbete düştüm; hangi gönül ile tekrar kendi ilimize varayım” (98-15). *Koyayım ķamu ħānumān yolın / Tutayım senünle yemen yolını* “Bütün ev bark yolunu bırakayım; seninle yemen yolunu tutayım” (136-7). *Gelüp dedi faġfūra ēy şāh-ı çin / Ulular ġeçürür kiçiler şuçın* “Gelip dedi: Ey Çin şahı, ulular (büyükler), küçüklerin suçunu bağışlar” (151-1).

e. Belirtili Nesnenin Bağlama Gruplarından Oluşması

e.1. Belirtili Nesnenin “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Nakķāş vardı ķatına vü dedi hey / Öġüñi vü ‘aklunu cem‘ eyle key “Nakkaş, vardı huzuruna ve dedi: Hey, aklını ve fikrini (başına) topla iyice!” (82-10). *Yarın şāra gelgil baht ile / Sarāyı vü bāġuñı gör taht ile* “Yarın şehre gel baht ile; sarayı ve bağını gör taht ile (birlikte)” (90-9). *Ki gele ilerü göre yüzüñi / İşide ünüñi vü ķopuzuñı* “...Ki ileri gelsin, yüzünü görsün; işitsin sesini ve kopuzunu” (95-8). *Dēr idi ġerek yōrene ‘ālemi / Göre dürlü şarları vü ‘ādemo* “Âlemi dolaşmalı; türlü şehir ve insanları görmeliyim, derdi” (112-6). *Bola kim bulubilevüz anşuzın / Begümüzi vü pādīşāhuñ kıztın* “Belki, ansızın beyimizi ve padişahın kızını bulabiliriz” (188-15). *Temāşa vü ‘işret ēderler idi* “Temaşa ve işret ederlerdi (gezip eğlenirlerdi)” (294-1). *İçinde bunun*

varını bilelüm / Metā 'ını vü tavarını bilelüm "...İçinde bunun varlığını bilelim; malını ve mülkünü bilelim" (307-3).

e.2. Belirtili Nesnenin "U" Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Aña 'aql u cān vèrdi "Ona akıl ve can verdi" (6-12). *Severdi kan ağlamağı nāleyi / Sivardı kana nergis ü lāleyi* "Severdi kan ağlamayı ve inlemeyi; nergis ve laleyi kana bulardı" (147-10). *Ulu işler olsa başarabilür / Çeri düzmek ü il ü şarı bilür* "Büyük (zorlu) işler olsa başarabilir; ordu tertip etmek, il ve şehri bilir" (348-7). *Kim okursa süheyl ü nev-bahārı / Du 'ā birle yazana yazana kıla yârî* "Kim okursa Süheyl ü Nev-bahâr'ı yazana dua ile yardım etsin" (377-14).

e.3. Belirtili Nesnenin "ile" Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Süheyl-i yemen çün dèrer kendözin / İşidür nakķāş ile şāhuñ sözün "Süheyl, kendisini toparlayınca Nakkaş ile şahın sözünü işitir" (83-12). *Hemān lahza degşürdi tonlarını / Yere depdi nāmūs ile ārını* "Hemen o anda elbiselerini değiştirdi; namus ile arını hiçe saydı" (142-15). *Katından komadı şeh- hāverān / Süheyl ile nakķāşî niçe zamān* "Haveran şahı, Süheyl ile Nakkaş'ı huzurunda nice zaman alıkoydu" (312-10).

e.4. Belirtili Nesnenin Diğer Bağlama Gruplarından Oluşması

Belirtili nesne, "ya ... yā ..." karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Dilerdi ki urayidi anşuzın / Bıçağıle yā kendözün yā kızın* "Dilerdi ki ansızın ya kendisini ya (da) kızını bıçakla vuraydı" (150-12). *Yā kızumı yā ol kişiyi / Düşürmiş ola vü boşandı gider* "(At,) ya kızımı ya (da) o kişiyi düşürmüş olmalı ve boşandı gider" (168-6).

Belirtili nesne, "ne ... u ne ..." karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Gider bilimez kıncaru gitdügin / Ne gitdügin aylar u ne êtdügin* "Gider, bilemez nereye gititiğini; ne (nereye) gittiğini ve ne (de) ne yaptığını bilir" (190-11).

Belirtili nesne, "ya ... u yā ..." karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Kızımın kaçan gördidi şüretin / Ya yüzün u yā şüretin* "Kızımın suretini (resmini), ya yüzünü veya simasını ne zaman gördü?" (184-15).

Belirtili nesne, “geh ... gāhî ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: Ki bir *lahza işinde tutmaz karar / Geh eyelük gāhî yavuzluk karar* “...Ki bir an (olsun) işinde karar kılmaz; kâh iyilik kâh kötülük karar (işine)” (178-1).

f. Belirtili Nesnenin Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

f.1. Belirtili Nesnenin “-duğ / -dük” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Açup gözini zār u zār inledi / Atası ol inledüğün dinledi “Gözünü açıp zar zar inledi; babası, (onun) o inlemesini dinledi” (37-11). *Diledidi destūr ben vermedüm / Anuğ gittüğünü revā görmedüm* “Destur diledi, ben vermedim; onun gittiğini reva görmedim” (50-1). *Çü şahuğ dedüğün işitdi nakkâş / Eyitdi koyuban yer üstüne baş* “Şahın dediğini işitince Nakkaş, yer üstüne baş koyarak söyledi” (54-2). *Gerek sen yağı geldüğün bileduğ / Dahı gelmeduğ yarağın kıladuğ* “Sen, düşmanın geldiğini bilmeli; henüz (o) gelmeden hazırlığını kılmalıydın (yapmalıydın)” (63-12). *Gelen şāh-ı çînüñ vezîri olur / Nakkâş hoz neye geldüğünü bilür* “Gelen (kişi) Çin şahının veziridir; Nakkaş, neye geldiğini bilir” (65-15). *Çü fağfür anuğ içdüğünü görür / Buyurur ki sākî gerü taldurur* “Fağfur, onun (içki) içtiğini görür; buyurur ki saki tekrar (kadehi) doldurur” (78-10). *Elümdeñ çıhan oğlumı bulmuşam / Du ‘āmı kabül olduğün bilmişem* “Elimden çıkan oğlumı bulmuşum; duamın kabul olduğunu bilmişim” (355-9). *Dahı dedi yūn şārına êrdüğün / Şuçı yoğiken zindāna girdüğün* “Ve Yun şehrine ulaştığını, suçu yokken zindana girdiğini dedi” (323-6).

f.2. Belirtili Nesnenin “-AsI” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Öğütlemek içün seni bileyim / Sözümü tutasiyesin bileyim “Öğütlemek için seni bileyim; sözümü tutacağını bileyim” (80-4). *Bilürem hem olasını ittāk / Ki toy eylemege düzer yarak* “İttifak olasını bilirim ki şenlik eylemek için hazırlık yapar” (137-4). *Şāh andan gördi hiç sözi kalmadı / Cevābın nite vèresin bilmedi* “Şah, ondan sonra gördü hiç (diyecek) sözü kalmadı; cevabını nasıl vereceğini bilmedi” (144-14). *Dün olasını çün koduğ bugüne / Düğün lâ-cerem döndi döğüne* “Dün olacağı bugüne bıraktığın için düğün düğüme döndü” (213-14). *Bu arada nêdesimiz bilmezem* “Burada ne yapacağımızı bilmem” (215-3). *Varup görmege yüridi anı cüst / Ne bilsün göricek anı olasını süst* “Onu, varıp görmek için acele ile yürüdü; ne bilsin (ki) onu

görünce gevşek olacağını” (262-8). *Firâkına döyesüni eyle yâd* “Ayrılığına dayanacağını hatırla” (367-11).

f.3. Belirtili Nesnenin Diğer Sıfat-Fiil Ekleriyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Belirtili nesne, “-An” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Benüm ile kalanı ben bileven / Özümden nite ayırabileven* “Benimle kalanı ben bilirim; (onu) kendimden nasıl ayırabileyim?” (187-15). *Başından geçenleri söyler idi / Hikâyetlerin şerh eyler idi* “Başından geçenleri söylerdi; hikâyelerini şerh eylerdi” (353-15).

Belirtili nesne, “-ür” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Ko gitsün elinden gelürin êde / Bu sevdâ dahı başından gide* “Bırak gitsin, elinden geleni yapsın; bu sevda da başından gitsin” (51-3).

Belirtili nesne, “-ici” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşmaktadır: *Ki nâ-kes sözinden dönici olur / Bahâne öküş edinici olur* “...Ki alçak (bir kimse) sözünden dönücü olur; çok (fazla) bahane edinici olur” (318-7).

g. Belirtili Nesnenin İsim-Fiil Grubundan Oluşması

Ya hoş bu güler şüreti giderem / Bunun için ağlamağı nêderem “Ya da bu güler sureti (resmi) gidereyim (ortadan kaldırayım); bunun için ağlamayı ne yapayım?” (38-4). *Her ohtın yüzün görmegi ögleyem / Bakam şürete gönlümi egleyem* “Her an yüzünü görmegi düşleyeyim; surete (resme) bakayım, gönlümü eğleyeyim” (43-10). *Meger gèrü kopuz ünini işide / Süheylî gözetmekligi iş êde* “Meğer tekrar kopuzun sesini işitsin; Süheyl’i gözetmekliği iş edinsin” (102-15). *Gèrü çâre hem sen kılasın meger / Nite êtmegin sen bilesin meger* “Sen, tekrar çare kılasın meğer; nasıl edeceğini (de) sen bilesin meğer” (115-11). *Severdi kan ağlamağı nâleyi / Sıvardı kana nergis ü lāleyi* “Kan ağlamayı, inlemeyi severdi; nergis ve laleyi kana boyardı” (147-10). *Qalem tutmağı bil hünerler yegin / Anı ol başarur ki dèrer ögin* “Kalem tutmayı, hünerlerin iyisi (olarak) bil; onu (kalem tutmayı) o (kimse) başarır ki aklını (başına) toplar” (361-9).

h. Belirtili Nesnenin Kısaltma Gruplarından Oluşması

h.1. Belirtili Nesnenin Bulunma Grubundan Oluşması

Ki her nesnenün yègreğın ol bilür / Kamu derde dermânın ol kılur “...Ki her şeyin iyisini O bilir; bütün dertlere dermanı O kılar” (5-10). *Bu kez okıya şaruñ*

uluların / Yèdüre vère elinde varın “Bu kez şehrin büyüklerini çağırsın; elinde var (olan)ı (onlara) yedirsın, versin” (71-12). *Yüregindeki şuyı kan eyleyem / Bèlinde kuşağın ilan eyleyem* “Yüreğindeki suyu kan eyleyeyim; belinde(ki) kuşağını yılan eyleyeyim” (211-5).

h.2. Belirtili Nesnenin Ayrılma Grubundan Oluşması

Hikāyetledi hep hikāyetlerin / Dèdi t̄ali 'inden şikāyetlerin “Bütün hikâyelerini anlattı; talihinden (olan) şikâyetlerini dedi” (309-4).

ı. Belirtili Nesnenin Tekrar Gruplarından Oluşması

ı.1. Belirtili Nesnenin Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Ve ger yürür iseñ bu 'ișyān yolın / Yüri şöñra saçun şaķalun yolın “Ve eğer (ki) bu isyan yolunu yürürsen yürü, sonra (ise) saçını sakalını yolun (pişmanlık içinde dövün)” (9-10). *İñilerdi ol gece taña degin / Dèrimezdi bir laħza 'aqlın ögin* “O, geceleyin sabaha kadar inlerdi; bir an (bile) aklını fikrini (başına) toplayamazdı” (102-13). *Deñizden çihup geldi bir cānavar / Degül ādem illā eli ayağı var* “Denizden bir canavar çıkıp geldi; insan değil, illa eli ayağı var” (227-10). *Deñizi vü kuruıyı tağı taşı / Aratduram başa iltem işi* “Denizi ve karayı, dağı taşı arattırayım, işi başa ulaştırırayım (tamamına erdireyim, başarıya ulaştırırayım)” (292-9).

ı.2. Belirtili Nesnenin Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Dilerdi ki birligini bildüre / Yèri gögi 'ilmiyile t̄oldura “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmi ile doldursun” (6-10). *Ulu kiçi bay yoħsulı t̄oyladı / Bağısladı çün 'ādeti eyledi* “Büyük küçük, fakir yoksulu yedirip içirdi; (bir şeyler) bağısladı; çünkü âdeti öyleydi” (85-4). *Cühūduñ elinden aldı çü uçdı kuşı / İñen çok yügürdi iniş yoķuşı* “Cühûd’un elinden kuşu uçunca inişi yokuşu, (çok) fazla koştu” (267-5). *Ki her nesnede eyüyi yavuzı / Bile çünki 'aql ola k̄ulavuzı* “Kılavuzu akıl olunca her şeyde (var olan) iyiyi kötüyü bilir” (6-13).

ı.3. Belirtili Nesnenin Aynen Tekrar Grubundan Oluşması

Süheyl-i yemen şāha qarşu varur / Gèrü çünki biri birini görür “Süheyl, şaha karşı varınca tekrar (onlar) birbirini görür” (87-6). *Biri birini kuçdılar öpdiler* “Birbirini kucakladılar, öptüler” (124-8). *Dèdi üşenmeñüz dinç ü fāriğ olun / Velî işlü işüñüzi key bilün* “Dedi: Üşenmeyin, dinç ve rahat olun; ama işinizi (de) iyi bilin” (368-15).

1.4. Belirtili Nesnenin Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşması

Düşüp mişeye at izin izledi / Niçeme ki çepçevresin gözledi “Meşeye düşüp (meşeyi arayıp tarayıp) at izini izledi; her ne kadar çepçevresini gözledi (ise de)...” (267-6).

i. Belirtili Nesnenin Farsça Terkipten Oluşması

Sa‘adet anuñ kim müsülmān ola / Hidāyet bulup ehl-i imān ola “Saadet o kimsenindir ki Müslüman olsun; hidayet bulup iman ehli olsun” (9-4).

4.1.3.1.3. Belirtili Nesnenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

a. Belirtili Nesnenin “dahi” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Anamı dahi hem kıyās et aña / Nite ola hāli çü beni aña “Anamı dahi hem kıyas et ona; nasıl olur (da) beni anar” (135-13). *Bizi dahi uş geldünüz kırmağa / Bahāne dilersiz hemîn kırmağa* “Bizi dahi işte geldiniz kırmaya; bahane ararsınız hemen kırmak için” (176-3). *Adın dahi şormadılar kim ‘aceb / Nite bunda düşdün neyidi sebab* “Adını dahi sormadılar ki acaba buraya nasıl düştün, sebep neydi?” (228-12). *İki güheri dahi vèrdi aña / Dèdi kim gereklü ola bu saña* “İki inciye dahi ona verdi; dedi ki bu gerekli olur bu sana” (233-15).

b. Belirtili Nesnenin “ki / kim” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Burada, ki / kim edatından sonraki cümle, aynı zamanda nesneyi niteler: *Ne kim istesek anda mevcūd idi* “Ne ki istersek orada mevcuttu” (34-7). *Anı kim gözün gördi özün bula / Döne rāhata bu kamusı belā* “Onu ki gözün gördü, kendin bul; bu bütün bela(lar) rahata dönsün” (105-11). *Ne kim vèrdi aldı du ‘ā etdi ol / Göñüldi şoloķ sā ‘at tutdı yol* “Ne ki verdiyse, aldı, dua etti o; (hemen) şu saatte yola (doğru) yöneldi, (yola) girdi” (114-2). *Benüm şüretümi ki görmişsin uş* “İşte, benim suretimi (resmimi) görmüşsün” (246-13). *İkinci dèdün ki çü şāh olasın / Ne hūbı ki isteyesin bulasın* “İkinci (olarak) dedin ki şah olunca hangi güzeli ki istersen bulasın” (52-5). *Gerek sen beni hem ata bilesin / Sözümü ki dèrven kabül kılasın* “Sen beni de atan (baban gibi) bilmelisin; sözümü ki derim (onu) kabul edesin (< Dediğim sözümü kabul edesin)” (71-3).

c. Belirtili Nesnenin “bile” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Cevāhir hem altun bile götürem / Degül kim usañ olup oturam “Mücevherler hem altın dahi götüreyim; gafil olup (davranıp) da oturmayayım” (155-5). *Bir*

birümüze uyuşmaz idük / Yêyesi bile hîç yêyişmez idük “Birbirimizle uyuşmazdık; yiyecek dahi yemezdik” (241-12).

d. Belirtili Nesnenin “hoz” Kuvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Seni hoz komazvan şara varmadın / Sarâyımı ben saña göstermedin “Seni bırakmam şehre varmadan, ben sana sarayımı göstermeden” (87-10). *Dêse nite dek duradum dinedüm / Anı hoz güyegü ben êdinedüm* “(Bana) dese nasıl sakın kalır, dinerdim (ki) onu ben (kendime) damat edinirdim” (185-15). *Ve ger zühd ise anı hoz aldı sîl* “Ve eğer züht ise onu sel aldı” (376-12).

4.1.3.1.4. Belirtili Nesnenin Diğer Özellikleri

a. Bir Yükleme Birden Fazla Belirtili Nesnenin Bağlanması

Burada bir cümle birden fazla nesnesi söz konusudur. Bu nesneler genelde art arda sıralanmıştır: *Ki ben tâcumı tahtımı mālumu / Vêrem oğluma vü çekem elümi* “...Ki ben tacımı, tahtımı, malımı oğluma vereyim ve elimi çekeyim” (30-7). *‘Aceblediler ol yêyesileri / Şu döşekleri vü gıyesileri* “O yiyecekleri, şu döşekleri ve giyecekleri hayranlıkla karşıladılar” (57-15). *Çeriyi halk od yandüğün gördiler / Sarâydan yaña kavm cümle yügürdiler* “Halk, orduyu (ve) ateş(in) yandığını gördüler; kavmin hepsi saraydan yana hızlıca gittiler” (62-14). *Düzelüm bu taht u bu eyvânı key / Muraşşa ‘tonuñi güher tâcı gey* “Bu taht ve bu eyvanı iyice düzenleyelim; süslü elbiseni, inci(den) tacını giy” (65-10). *Severdi kan ağlamağı nāleyi* “Kan ağlamayı, inlemeyi severdi” (147-10). *Şımarladı mālın gemisin aña* “Malını, gemisini ona ısmarladı (emanet etti)” (268-3). *Süheyl aña dēdi kamu rāzını / Hikāyetlerinin ser-āğāzını / Yemenden niçe çîne varduğunu / Niçe fıkır ile hîle kurduğunu...* “Süheyl, ona bütün sırrını, hikâyelerinin başlangıcını; Yemen’den Çin’e vardığını, nasıl fikir ile hile kurduğunu... dedi” (283-12/13...). *Cühüd işidüp yere urdı yüzün / Hemān lahza ‘arz êtdi kamu sözün / Deniz kırağında kıızı gördüğün / Kadırğa içine alup girdüğün...* “Cühüd, işitip yüzünü yere vurdu (saygıyla secde eder gibi eğildi); hemen (o) anda bütün sözünü, deniz kenarında kıızı gördüğünü, kadirğa içine alıp girdiğini... arz etti” (328-5/6...).

b. Belitme Eki Yerine Yönelme Eki Alan Fiiller

SN’de bazı fiiller, günümüz Türkiye Türkçesinden farklı olarak belirtme eki yerine yönelme eki alır. Bazı araştırmacılar bu kullanımlar için ek nöbetleşmesi tabirini de kullanmıştır: *Hemāndem çün işitdi kara cevāb / Dönüp gitmege gördi*

yavlağ şavab “Hemen (o) anda Kara cevabı işitti; dönüp gitmeği çok doğru buldu” (291-9). Eger *anani görmege anasın* “Eğer ananı görmeği anarsan...” (293-4). *Kişi gölgesinden diler kaçmağa* “Kişi gölgesinden kaçmayı diler” (144-11). *Cihân tozu içindedür halk ğark / Başarımaz eylemege kimse fark* “Dünya tozu içine dalmıştır halk (halk, dünyalıklarla meşguldür); (bunu) kimse fark etmeği (ise) başaramaz” (19-2). *Dilermisseydün anı almağa / Revā görmeyedün uşan olmağa* “Onu almayı dilemiş olsaydın gafil davranmayı reva görmezdin” (213-15).

4.1.3.2. Belirtisiz Nesne

4.1.3.2.1. Belirtisiz Nesnenin Tek Kelimeden Oluşması

Müsülmānlık işin ilerü getir / Müsülmān olıgör ferāgat ötür “Müslümanlık işini ileri getir (Müslümanlık işine öncelik ver); Müslüman ol, feragatı geçir (feragatten geç)” (9-3). *Şafā istegil tutma gönülde çirk / Çalap birliğine revā görme şirk* “(Gönlüne) sefa iste, gönlünde kir (haset, kin vs.) tutma; Allah’ın birliğine şirki reva görme” (9-8). *İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartup anuñ derisini yüz* “(Bir) kimse inanmayıp yüz çevirse kılıcını çekip onun derisini yüz” (10-14). *Nažar hiç birağmaz ma ‘aşıye ol / Şefā ‘atcidür kamu ‘aşıye ol* “Asiliklere (asiliklerden doğan kusurlara) bakmaz hiç O; bütün asi olanlara şefaattcidir O” (14-3). *Çadırlar kuralım u şayvanumuz / Düzelim şāhāne bu eyvānumuz* “Çadırlar kuralım ve çadırlarımız(ı), bu şahane eyvanımızı düzenleyelim (kuralım)” (62-4).

4.1.3.2.2. Belirtisiz Nesnenin Kelime Gruplarından Oluşması

a. Belirtisiz Nesnenin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Ƙılurlardı dürlü du‘ālar aña / Ƙalurlardı yüzini görüben taña* “Ona türlü (türlü) dualar kırlardı; yüzünü görüp şaşakalırlardı” (11-1). *Ki gösterdi ‘ālemde dürlü hüner* “...Ki âlemde türlü (türlü) hünerler gösterdi” (11-15). *Dilerseñ ki bulasın öküş güvenç / Gerek kimseden almayasın ilenç* “Dilersen ki çok güvenç bulasın; kimseden beddua almamalısın” (19-11). *Ki teñri ta‘alā bir oğlan vère / Benüm bu ölü gövdeme cān vère* “Yüce Tanrı, (bana) bir oğlan versin; benim bu ölü gövdeme can versin” (28-6). *Çü nağkâş anı gördi göynüp özi / Açup ağzını dökdi tatlu sözi* “Nakkaş, içi yanarak onu gördü; ağzını açıp döktü tatlı sözü” (44-11).

b. Belirtisiz Nesnenin İyelik Grubundan Oluşması

b.1. Belirtisiz Nesnenin Teklik Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Ben andan yüzüm nite döndüreven / Dilerse atasına göndüreven* “Ben, ondan yüzümü nasıl çevireyim? Dilerse babasına göndereyim” (187-2). *Nikābın götürdi ki uş gör yüzüm / Ne resme durur anla kaşım gözüm* “Nikabını kaldırdı ki işte gör yüzümü; ne şekildedir, anla kaşım gözüm (dedi)” (245-6). *Şoloḥdem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşum olıbile* “Şu anda ki ben yola giderim; yoldaşım sadece gölge olabilir” (289-3). *Cevābum vērūḡ uş şorarvan size* “İşte size soruyorum, cevabımı verin” (332-8).

b.2. Belirtisiz Nesnenin Teklik İkinci Şahıs İyelik Grubunda Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Ki kürsîde otur u söyle sözün / İşün açıla çün güleçdür yüzün* “...Ki kürsüde otur ve sözünü söyle; yüzün güleç olduğundan işin rast gitsin” (303-14). *Otur tahta vü pâdişāhlıḡuḡ ét / Demezven ki bir ayruḡ iḡlîme git* “Tahta otur ve padişahlığını yap; demiyorum ki başka (bir) memlekete git” (360-11). *Koyup ‘aḡluḡı nefsiñe uymaḡıl / Gözüñ göre cānuḡ oda atmaḡıl* “Aklını bırakıp (da) nefisine uyma; göz göre göre canını ateşe atma” (9-2). *Dēdi ēy ciğer-güşem açḡıl gözün / Dirîḡā ki atduḡ oda kendözün* “Ey ciğerparem, gözünü aç; eyvah ki kendini ateşe attın!” (37-12). *Dēdi nakḡāş aña ēy şehriyār / Nişanuḡ dēyeyim saña āşikār* “Nakkaş, ona dedi: Ey şehriyar, sana nişanını açıkça söyleyeyim” (46-8).

b.3. Belirtisiz Nesnenin Çokluk Birinci Şahıs İyelik Grubundan Oluşması

Bu kullanıma az rastlanır. Örnek verecek olursak: *Başumuz anuḡ yolına koyavuz / Anı sevmeyenün gözün oyavuz* “Başımızı onun yoluna koyalım; onu sevmeyenin gözünü oyalım” (359-14).

c. Belirtisiz Nesnenin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Dēdi şindi bildüm sözün toḡrusın* “Dedi: Şimdi sözün doğrusunu bildim” (136-3). *Ki eḡlendük uş ancadur gitmedük / Sizün bir sözünüz iki etmedük* “...Ki eğlendik, onca zamandır gitmedik; sizin bir sözünüzü iki etmedik” (138-7).

d. Belirtisiz Nesnenin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Ayaḡı tozın sürme edindi* ‘arş “Arş, ayağının tozunu sürme edindi” (11-4). *Ben ol kişi ḡulḡın nitesi öḡem / Ki hîç kimseden*

démeye ben yègem “Ben, kimseden iyi değilim diyen (bir) kişiyi nasıl öveyim?” (16-15). *Vèürse baña haq biñ âdem yaşın* / *Dürişüp yazamayam anuñ bir kaşın* “Hak, bana bin adamın yaşını verirse (dahi) onun bir kaşını (bile) uğraşıp yazamam” (43-8). *Dañı görmemişdür cihân işini* “Henüz dünya işini görmemiştir” (50-6). *Ƙamu ğuşşa tûmârını dürdi ol* “Bütün gam tomarını dürdü o” (109-9).

e. Belirtisiz Nesnenin Bağlama Grubundan Oluşması

e.1. Belirtisiz Nesnenin “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Dürişmez ki dèvşüre māl u tavar “Çalışıp çabalamaz ki mal ve mülk toplansın” (21-6). *Biri dèr ki cinnî gördi meger* / *Dütüzdürüñüz ‘ūd u müşk ü şeker* “Biri der ki cin gördü meğer; öd ağacı, misk ve şeker tüttürün” (37-7). *Figān ètdi feryād u āh eyledi* / *Başın götürüp ağlayu söyledi* “Figan etti, feryat ve ah eyledi; başını kaldırıp, ağlayarak söyledi” (45-2). *Revān eyledüñ baña mülk ü māluy* / *Oturduñ bir arada çekdüñ elüñ* “Mal ve mülkün bana sundun; bir arada (yerde, köşede) oturdun, elini çektin” (48-2). *Dèdi vèrüñ altun ƙul u ƙaravaş* “Altın, kul ve cariye verin, dedi” (54-7). *Ki ben bir yaña ƙomışam nām u neng* / *Müsülmān ola baña nisbet fireng* “...Ki ben, nam ve şöhreti bir tarafa bırakmışım; Müslüman, bana nispet Frenk olur” (376-14).

e.2. Belirtisiz Nesnenin “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Bu kullanım için bazı örnekler şunlardır: *Şeh işitdi sevüindi dèdi tîz* / *Vèrüñ yoğsula altun aƙça vü biz* “Şah işitti, sevindi ve dedi: Çabuk, yoksul(lara) altın, akçe ve bez (kumaş) verin” (46-4). *Çü ƙamusı lutf u ‘aťa buldılar* / *Gönilüp du ‘ā vü šenā ƙıldılar* “Hepsi lütuf ve bahşış bulunca yönelip (de) dua ve sena kıldılar” (85-2). *Bunun bigi vü dañı mevzünrek* / *Yemenden saña vèribiyem gerek* “Bunun gibi ve daha iyisini sana Yemen’den göndermem gerek” (152-1). *Şağış ile ƙamçı aña iki yüz* / *Urup ƙana yudılar eñse vü yüz* “Ona hesap ile iki yüz kamçı vurup ense ve yüz(ünü) kana boyadılar” (136-7).

e.3. Belirtisiz Nesnenin “İle” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Vèreyim saña il ü şār ile genc / *Çü sen bizüm içün yèdüñ bunca renc* “Sen bizim için bu kadar eziyet çektiğin için sana il, şehir ve hazine vereyim” (45-11).

Dürişgil kim atan icāzet vère / Çeri altun akçayile at vère “Uğraş ki atan icazet versin; altın akçe ile at versin” (47-11). *Muraşsa ‘legençeyile gül suyu uş / Getürdiler ol elini yudı hoş* “Süslü leğençe ile gül suyu getirdiler; o, elini hoş(ça) yıkadı” (239-10).

e.4. Belirtisiz İsim Tamlamasının Diğer Bağlama Gruplarından Oluşması

Belirtisiz nesne, “hem” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Hüner gösterürler bahāne kitāb / İçi tolu hikmet meşel hem ‘itāb* “Hüner gösterirler, kitap bahane; (kitabın) içi hikmet, mesel ve azarlama doludur” (25-14).

Belirtisiz nesne, “yā” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Yazı vü dere kıoma yā tağ u taş / Ara çevre şāllah olasın tutaş* “Ova, dere ya (da) dağ taş bırakma; çevreyi ara, inşallah (ona) denk gelirsın” (186-12).

f. Belirtisiz Nesnenin Kısaltma Grubundan Oluşması

Belirtisiz nesne, ayrılma grubundan oluşmaktadır: *Anuñ kudreti bitürür uzadur / Anuñ hikmeti bitürür düzedür / Ağaçdan yemiş su içinden kamış / Kamışdan şeker toprağdan gümüş* “O’nun kudreti, ağaçtan yemiş bitirir, su içiden kamış uzatır; O’nun hikmeti, kamıştan şeker, topraktan gümüş bitirir, düzenler (yapar)” (7-2/3). *Gönilsün yemen yolına güyerek / Bize ol edinsün demürden yürek* “Yemen yoluna bakarak yönelsin; o, bize demirden (bir) yürek edinsin” (141-4).

Belirtisiz nesne, yönelme grubundan oluşmaktadır: *Mu ‘ayyen buyurmuşdı ol şehriyār / Siyāset harāmiye oğruya dār* “Açıkça o şehriyar; haramiye siyaset, hırsıza darağacı buyurmuştu” (302-7).

g. Belirtisiz Nesnenin Farsça Terkipten Oluşması

Bu kullanımın örneği şudur: *Süciden tolu mi‘de vü beyni boş / İçürdiler ol demde dārū-yı nūş* “Mide içkiyle dolu, beyin boş; o zaman içirdiler (ona) ilaç” (166-1).

h. Belirtisiz Nesnenin Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması

h.1. Belirtisiz Nesnenin “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Kıyās ét ne resme düzile düzen / Çü fağfurşāh ola anı düzen “Kıyas et, ne şekilde düzülür düzen; (meğer) onu düzen Fağfurşah olmalı” (139-11). *Seni mihr-bān kişi gördüm iñen / Yavuz kimse olmaz duz etmek ayan* “Seni merhametli bir kişi olarak gördüm; (yoksa) kötü kimse, tuz ekmek (hakkı) anan (kimse) olmaz (nankör olur)”

(186-10). *Bularuñ bigi key eren görmedüm / Yara yara kılıç uran görmedüm* “Bunlar gibi iyi kahraman (yiğit) görmedim; (saf) yara yara kılıç vuran görmedim” (138-7).

h.2. Belirtisiz Nesnenin Diğer Sıfat Fiil Gruplarından Oluşması

Belirtisiz nesnenin, “-ı” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşması: *Söz işiden endîşe eyler olur / Aña lâyıķ iş pîşe eyler olur* “Söz işiten (kimse) endişe eyler olur; ona layık iş kılavuz eyler olur” (23-8).

Belirtisiz nesnenin, “-ıcı” sıfat-fiil ekiyle kurulan sıfat-fiil grubundan oluşması: *Ne bilem bu derde ne dermān ola / Meger çāre kılıcı rahmān ola* “Ne bileyim, bu derde ne derman olur; meğer çare kılıcı Rahman olur” (94-9).

ı. Belirtisiz Nesnenin İsim-Fiil Grubundan Oluşması

Ilandan ağulu durur ol kişi / Ki kendözün incitmek ola işi “Yılandan (daha) zehirlidir o kişi ki işi kendisini incitmek olur” (18-10). *Revā görmeñ indi telef eylemek* “Şimdi, telef eylemeği reva görmeyin” (303-7). *Anuñ tapusından ne göñül ile / Revā göreйдüm gönilmek yola* “Anun huzurundan hangi gönül ile yola girmeyeği reva göreydim?” (314-3). *Aña ma'lūm oldu göyner özi / Degül hacet ayruñ uzatmak sözi* “Ona malum oldu, içi yanar; sözü uzatmak gereği yok” (180-5).

i. Belirtisiz Nesnenin Tekrar Grubundan Oluşması

i.1. Belirtisiz Nesnenin Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Gerü bişürürler koyın at kuzu / Ki aşdan gözikmez olur yeryüzi “Tekrar pişirirler koyun at kuzu ki aştan (dolayı) gözikmez olur yeryüzü” (58-8). *Gece günzüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karak* “İşi gece gündüz ağlamaktı; açılmazdı, çatmıştı kaş göz” (189-6). *Eyitdi ki var indi odaña otur / Şatu bāzāruñ gör ü işüñ bitür* “Dedi: Var şimdi odana, otur; alışverişini yap, işini bitir” (266-7). *El ayağ uram baş taşta yastanam / Dürişem varam yārımı isteyem* “İsrar edeyim, başımı taşta yaslayım (taş üzerinde uzanayım); uğraşayım, gideyim yârımı isteyeyim” (313-6).

i.2. Belirtisiz Nesnenin Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Anı isteyü gezdüm inen öküş / Yürüdüm tağ u taş iniş yokuş “Onu isteyerek çok gezdim; yürüdüm dağ ve taş, iniş yokuş” (327-5). *Ulu kiçi kamuyı sağışladı / Dükeline toynca bağışladı* “Büyük küçük, herkesi hesapladı (düşündü); hepsine (de) doyunca bağışladı” (85-1). *Eyü yavuz ıssı şovuñ şınadı / Bilür niçesi çıkarasın adı* “İyi kötü, sıcak soğuk şınadı; adı nasıl çıkaracağını bilir” (359-6).

4.1.3.2.3. Belirtisizi Nesnenin Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

Belirtisiz nesne, “ki / kim” kuvvetlendirme edatıyla kullanılır ve bu edatlar, genelde nesnenin kendisinden sonra gelen unsur tarafından nitelenmesini de sağlar: *Dirîgâ bu taht u māl u bu genc / Ki dèrdi dedelerümüz yèdi renc* “Eyvah (ki), bu taht, mal ve bu hazine ki topladı dedelerimiz, eziyet çekti(ler)” (28-1). *Bular ‘işret ü zevk eylediler / ‘Aceb dürlü diller ki söylediler* “Bunlar, içki içdiler eğlendiler ve zevk ettiler; acayip, türlü diller ki söylediler” (228-14). *Ki şehler kamu yıldız u sensin ay / Ne kim buyurursañ oldur kolay* “...Ki şahlar hepsi yıldız ve ay sensin; ne ki buyursan odur kolay” (30-1).

Belirtisiz nesne, “bile” kuvvetlendirme edatıyla kullanılır: *Gerek lutf èdüp siz yarın gelesiz / Tamāmet çeriye bile alasız* “(Siz) lütfedip yarın gelmelisiniz; bütün çeriye bile almalısınız” (71-13). *Kız eydür aluñ bir legençe bile* “Kız söyler: Bir legençe de alın” (220-4). *Silāhum bile aluñ tîzrek* “Silahımı dahi çabuk alın” (220-6).

4.1.3.2.4. Belirtisiz Nesnenin Cümleden oluşması

İç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak bu kullanıma rastlanır. Şu örneği veriyoruz: *Gèrü şorıcak neyledük dèyevüz / Bu işiñ gerek guşşasın yèyevüz* “Tekrar sorunca ne yaptık, diyelim; bu işin gamını çekmemiz gerek” (170-14).

4.1.3.2.5. Belirtisiz Nesnenin Diğer Özellikleri

a. Bir Yükleme Birden Fazla Belirtisiz Nesnenin Bağlanması

Naqqāşa at u ÷on öküş māl u genc / Bağışladı dèdi yèdüñ bunca renc “Nakkaş’a at ve elbise, çok mal ve hazine bağışladı; bunca eziyet çektin, dedi” (227-4). *Şanasın emek görmemişdür renc / Oturdu öñinde düzüp satrenc* “Sanki emek ve eziyet görmemiştir; satranç dizip önünde oturdu” (146-4). *Dèdi vèrüy altun kul u karavaş* “Altın, kul ve cariye verin, dedi” (54-7).

b. Belirtisiz Nesnenin, Cümlede İsim + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiilin İsim Unsurunu Oluşturması

Burada unsurlar beraber alınabileceği gibi ayrı ayrı olarak da ele alınabilir: *Dürışdügi olmadı hergîz telef* “Çalışıp çabalaması, asla telef olmadı (boşa gitmedi)” (28-8). *Adı bañr idi tañ degüldür hele / Eger bañr hāsıl ola* “Adı, Bahr’dır; eğer denizden inci meydana gelse (bu) şaşırılacak (şey) değildir ki” (28-9). *Şunuñ bigi*

öğrendi ol dānişi / Ki **bahş edemezdi** anuñla kişi “O bilgiyi öyle bir öğrendi ki onunla (herhangi) bir kişi (bu konuda) bahse girişemezdi” (29-2). *Baş urdı yère vü du ‘ā ayledi* “Baş(ım) yere vurdu (secde eder gibi eğildi) ve dua eyledi” (29-15). *Çü havz üzre anşuzda kıldı nazar* / *Şu içinde şüreti ol görür meger* “Havuz üzerine ansızın bakınca o, su içinde resmi görür meğer” (36-3).

4.1.3.1. Nesnenin Diğer Özellikleri

4.1.3.1.1. Nesnenin “ki / kim”li Birleşik Cümlelerin Yan Cümlesinden Oluşması

Nesne, ki / kim’li birleşik (ya da bağlı) cümlede bir iç ya da yan cümle olarak yer alır. Örnekleri oldukça fazladır: *Nakkaş dër ki kimse katuñe gele* / *Ki anşuzda bu işümüzi bile* “Nakkaş, der ki: (Bir) kimse huzuruna gelse ki ansızın bu işimizi bilir (92-1). *Kişi bilür kim girsidür sine* / *Çü zulm ede kendözinüñ nefesine* “Kişi bilir ki mezara girecektir; (ancak) kendi nefesine zulemdir” (18-15). *Eger diler iseñ ki her bir kişi* / *Sevüp senüñ ile hoş ola başı* “Eğer dilersen ki her bir kişi (seni) sevip seninle başı hoş olsun (sana ilgi duysun)” (19-7). *Dilerseñ ki her bir yère sığasın* / *Dilüñi yalandan gerek yığasın* “Dilersen ki her bir yere sığasın; dilini yalandan alıkoymalısın” (20-4). *Şorar isem atam demeyiser* / *Bilürem ki kayğumu yemiyeser* “Babama sorarsam demeyecek; bilirim ki gamımı çekmeyecek” (33-1). *Varup dedi ey mihri çok şāh atam* / *Revā görme kim kayğuyile yatam* “Varıp dedi: Ey merhameti çok (olan) şah babam, reva görme ki kaygı içinde yatayım!” (47-14). *Tenüm hasta göñlüm gidüpdür bugün* / *Beni ıışk gör kim nêdüpdür bugün* “Tenim hasta, gönlüm gitmiştir (keyfim gitmiştir) bugün; aşk, gör ki beni ne yapmıştır bugün” (52-1). *Ulular demiş kim belādur sefer* / *Dêrem saña sözüm hîç étmez eşer* “Ulular demiş ki sefer (etmek) beladır; sana derim (ama) sözüm hiç kâr etmez” (53-1). *Çü gider ben anı niçe bağlayam* / *Revā gördi kim dün ü gün ağlayam* “Gider (işte), ben onu nasıl bağlayayım? Reva gördü ki (ben) gece gündüz ağlayayım” (53-13). *Eñ öñdin ki erişdiler bir şara* / *Nakkaş diler kim hüner başara* “En başta ki bir şehre ulaştılar; Nakkaş diler ki hüner gösterebilirsin” (56-5). *İşidür bilür kim niçündür işi* / *Ne kendü varur ne veribir kişi* “İşidir, bilir ki işi ne içindir; ne kendisi varır ne (de) (bir) kişi gönderir” (93-7).

4.1.3.1.2. Nensenin İç içe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Nesne, iç içe birleşik cümlelerde bir iç cümle olarak da sıkça kullanılır. Burada ana cümlelerin / temel cümlelerin yüklemi genelde emir kipiyle çekimlenir. Bu konuya iç içe birleşik cümle bahsinde daha ayrıntılı değinilecek. Bazı örnekleri aşağıdaki gibidir:

1. Nesnenin, Ana Cümlesi “gör-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Ġarīb ādemi gör niçe tutdı hoş “Gör, (o,) garip adamı nasıl hoş tuttu” (69-10). *Görem her ne alnumda her ne yazluyise / Buluram her ne baña gizliyiye* “Alnımda her ne yazılıysa göreyim; bana ne gizliyse bulurum” (255-7).

2. Nesnenin, Ana Cümlesi “şan-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Yahındur ecel şanmañ ırak olur / Öküş ārzū var ki toprağ olur “Ecel yakındır, sanmayın uzak olur (uzaktır); çok arzu var ki toprak olur” (55-6). *Cevāb eyle vērđi naqqāşa süheyl / Ki şanma konuñluğa vardum tufeyl* “Nakkaş, Süheyl’e öyle cevap verdi ki çocuk, sanma konukluğa gittim” (122-15). *Belā gördi çoñ şanma az iş idi* “Çok bela gördü, sanma (bu) az (bir) iş idi” (283-14).

3. Nesnenin, Ana Cümlesi “eyit-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bu kullanıma oldukça sık rastlanır: *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger o gider ise ho ölürem* “Şah, söyler: Ben onsuz nasıl olurum; eğer o giderse ölürüm” (50-12). *Cühūda dēdi ēy yavuz hūlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühūd’a dedi: Ey kötü huylu köpek, bu hücre içindeki kimdir, söyle” (204-11). *Ki bunda nite düşdüñ idi eyit / Neñ olur senüñ işbu yigit* “...Ki buraya nasıl düştün, söyle; bu yiğit senin neyin olur?” (256-6). *Aduñ ne durur baña bellü eyit* “Adın nedir bana açıkça söyle” (148-13).

4. Nesnenin, Ana Cümlesi “dē-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Şoravuz şu şūret kimüñdür dēgil “Sorarız, bu suret (resim) kimindir, söyle” (41-13). *Dēdi benven istedüñüñüz naqqāş* “İsteddiğiniz Nakkaş benim, dedi” (42-2). *Görürseñ yüzini beşer dēmegil / Baña ‘ışk işini başar dēmegil* “Yüzünü görürsen insan(dır) deme; bana, aşk işinin üstesinden gel, deme” (105-7). *Sen endikme vü*

korhıma hîç kayu yoḥ / Deme bilmez aç kişi hâlini toḥ “Sen ürkme, korkma hiç, kaygı yok; tok (olan) aç kişi(nin) hâlini bilmez, deme” (231-10). *İşidicegez anı nakḳāşdan / Dedi şuyı tutmak gerek başdan* “Onu Nakkaş’tan işitince suyu baştan tutmak gerek, dedi” (245-4). *Nakḳāşa at u ṭon öküş māl u genc / Bağışladı dēdi yēdün bunca renc* “Nakkaş’a et, elbise, çok mal ve hazine bağışladı; bunca eziyet çektin, dedi” (247-4).

5. Nesnenin, Ana Cümlesi “bil- / bilin-” Fiilinden Oluşan İç İç Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bil arada dün gün güzāfın degül / Dikenler cefāsını çekdiği gül “Arada, gül(ün), gece gündüz dikenlerin cefasını çektiği boşa değil (bunu) bil” (15-5). *Hakikat bil ol gönlün alan perî / Kamu hüblaruḥ serveri* “Hakikaten bil, o gönlün alan peri (gibi güzel), cihanda bütün güzellerin sultanı(dır)” (46-9). *At u katır u kul qaravaş u māl / Senün bil gerek var gerek bunda ḳal* “At, katır; kul, cariye ve mal senindir, bil; ister git ister burada kal” (293-5).

6. Nesnenin, Ana Cümlesi “işit-” Fiilinden Oluşan İç İç Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Çaḳ ortada bir ḳubbe var idi yüce / İşit vasfını eydeyim kim niçe “Tam ortada bir yüce kubbe var idi; vasfını söyleyeyim kim nasıldır, işit” (35-2). *Süheylün ṭapusına nakḳāş işit / Ne dēr eydür ēy devlet issi yigit* “Nakkaş, Süheyli’in huzuruna ne der, işit; söyler (ki) ey devlet sahibi yiğit!..” (111-3). *İşit neyleyiser aḡa nev-bahār* “Nev-bahār, ona ne yapacak, işit” (160-9). *Pes ol daḡı oturdu şol yanına / İşit indi nolısar anlar yine* “Sonra, o da oturdu sol yanına; işit şimdi ne olacak? Onlar yine...” (325-11). *İşitdük kemend atmaḡı iş eden / Yuḡaru yaḡa atar aṣaḡadan* “İşittik (ki) kement işini (kendisine) iş eden, (kemendi) yukarı tarafa atar aşağından” (109-14).

7. Nesnenin, Ana Cümlesi “anla- / anlat-” Fiilinden Oluşan İç İç Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Niḳābın götürdi ki uş gör yüzüm / Ne resme durur anla ḳaşum gözüm “Nikabını kaldırdı ki işte gör yüzümü; nasıldır kaşım gözüm anla” (245-6). *Bir avuç çü topraḡdur asluḡ aḡi / Ya bir ḳatre şu anlaḡıl sen daḡı* “Kardeşi(im), sen, artık anla (ki) aslın bir avuç toprak ya (da)bir damla sudur” (132-9). *Nedür şāzılıḡ ya ḳayı anlamaz* “Mutluluk ya (da) kaygı nedir anlamaz” (131-6). *Kamu yeri ḳarış ḳarış mīl mīl / Ne deḡlū durur anlaram eyle bil* “Öyle bil (ki), bütün yeri karış karış, mil mil ne

kadardır anlarım” (289-6). *Çeri hâcet olur ise yâ ho māl / Size aḡladam niçe kim ola ḡāl* “Ordu ya da mal gerek olursa hâl nasıl olur size anlatırım” (314-13).

8. Nesnenin, Ana Cümlesi “ol-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Meger dēmiş ola kızum gel berü / Belürsüz yola gidelüm kim çeri “Meğer, kızım gel beri, belirsiz yola gidelim ki ordu... demiş olmalı” (186-5). *Şanur olasin ādemî ḡuşşa yēr / Gerek bilesin ādemi ḡuşşa yēr* “Sanırsın insanoğlu gam yer (çeker); (ancak şunu) bilmelisin (ki) insanı gam yer” (280-12).

9. Nesnenin, Ana Cümlesi “şor-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Şorar çünki bir gün yürür olasin / Eyitgil ki ne deḡlü yol alasin “Sorar, bir gün yol yürür olursan söyle ki ne kadar yol alırsın?” (288-1). *Şorar tatlu dil ile eydür aḡa / Bu ne zaḡm idi ki urduḡ saḡa* “Sorar, söyler tatlı dil ile ona: Bu ne yara idi ki sen vurdun sana?” (37-3). *Çıḡup taşra ḡöḡlini tutdı melül / Süheyle şorar şah kim ḡanı ḡanı ḡul* “Dışarıya çıkıp, hüznüldü; Şah ki Süheyl’e sorar: Kul nerede?” (152-6).

10. Nesnenin, Ana Cümlesi “gözet-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bu kullanıma şu örnekte rastlanır: *Budur çäre kim bir zamān uzadam / Hikāyet nitesi olur gözedem* “Çare budur ki bir zaman (hikâyeyi) uzatayım; hikâye nasıl olur gözeteyim” (33-2).

11. Nesnenin, Ana Cümlesi “dile-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Yalandur ki diler cihānı geze / Dileḡi buyidi ki gele bize “Yalandır ki diler cihanı geze; dileḡi buydu ki bize gelsin” (75-12). *Hem eyle édüp tızcegez yērine / Erişdi diler baḡtına yērine* “Hem öyle edip hemencecik yerine erişti; diler bahtına yerine” (144-3). *Ḳaza yolda olıcaḡaz her kişi / Diler işleye olmayası işi* “Kaza yolda olunca her (bir) kişi, diler olmayacak işi işleye” (154-2). *Velî dilerem çün haber bilesin / Bize tızrek hem haber ḡulasın* “Ama dilerim haber bilesin; bize (de) tez vakitte hem haber veresin” (315-1). *Ne şorarsın andan saḡa assı ne / Meger nāmūsın ki dilersin şına* “Ne sorarsın, ondan sana fayda ne? Meğer dilersin namusun ki zedelensin” (262-14).

12 Nesnenin, Ana Cümlesi “iste-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bu kullanıma şu örnek verilebilir: *Esirge beni aç gözlerüñi / Cānum ister işide sözlerüñi* “Esirge beni aç gözlerini; canım ister sözlerini işitsin” (51-6).

13. Nesnenin, Ana Cümlesi “yaz-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bu kullanımın örneği şudur: *Süheyle anı yazmış ey bağı taşı / Niçe hasretünden dökem kanlı yaş* “Süheyl’e onu yazmış (ki) ey bağı taşı, hasretinden (daha) ne kadar kanlı yaş dökeyim?” (346-13).

14. Nesnenin, Ana Cümlesi “buyur-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Kul āzād edem açları toyuram / Ton eyleyeler yohsula buyuram “Kul azat edeyim, açları doyurayım; buyurayım yoksul(lar)a elbise biçsinler” (86-8). *Vezîre buyurdu ilerü gele* “Vezire buyurdu ileri gelsin” (63-8). *Buyurdu getürün şu tutkunları / Ki tutıldılar uğraşacak çeri* “Buyurdu, getirin şu tutkunları (esirleri) ki ordu uğraşınca tutuldular (tutsak edildiler)” (187-4).

15. Nesnenin, Ana Cümlesi “söyle-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bunaldı çalap tenriye tutdı yüz / Niyāz ile söyledi āvāzsuz / Yā rab bilürsin benüm sırrımı / Şağuncımı vü hayrumı şerrümi “Bunaldı, Tanrı’ya niyazla, avazsız (sessiz) söyledi: Ya Rab, bilirsin benim sırrımı, düşüncemi hayrımı ve şerrimi!” (149-8/9). *Ve ger söylemeye nedür çāresi / Belādur kişiye göz karası* “Yoksa söylemeye nedir çaresi; göz karası kişiye beladır” (149-2).

16. Nesnenin, Ana Cümlesi “et-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Kıyās et ne resme düzile düzen “Kıyas et ne şekilde düzen düzülür (kurulur)” (139-11). *Olıcak kıyās et nite ola hāl* “...Olunca kıyas et hâl nasıl olur” (121-6).

17. Nesnenin, Ana Cümlesi “um-” Fiilinden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Sen uşta gidersin umarız gece / Olıcak varam sana yarın gece “Sen, işte gidiyorsun; umarız gece olunca yarın gece sana varayım” (122-4).

4.1.3.1.3. Belirtili ve Belirtisiz Nesnenin Birlikte Kullanılması

Burada özellikle yüklemi birleşik fiilden oluşan cümlelerde söz konusu duruma rastlanmaktadır. Aslında birleşik fiil parçalanmadığı zaman tek nesneyle karşılaşılır; ancak aksi durum gerçekleştiği zaman iki ayrı nesnenin varlığı söz konusu olur: *Acı söz bilişleri key yād eder / Ne kim eylük êtdünse yēle gider* “Acı söz, tanıdıkları çok yabancı (birisi) eder; (her) ne ki iyilik ettinse yele (boşa) gider” (18-14). *Êvecekligi âdet edinmegil / Saña şormayınca sözi demegil* “Aceleciliği âdet edinme; sana (soru) sorulmayınca (da) sözü (cevabı) söyleme” (22-14). *Atası komış baħr anuñ adını / Êderdi biliş ħulķ ile yādını* “Babası, onun adını Bahr koymuş; tanıdık (kimseler), iyilikle yād ederdi hatırasını” (27-7). *Uş oğluma yoldaş seni ħıluram / Ki uşlusın key kişi bilürem* “İşte, oğluma seni yoldaş ederim ki biliyorum çok iyi kişi, uslusun” (53-15).

4.1.3.1.4. Nesnede Eklerin Birbirinin Yerine Kullanılması

SN’de, bazen günümüz Türkiye Türkçesinden farklı olarak belirtme hâli ekinin yalın hâl yerine kullanıldığını görülür. Bazı araştırmacılar bu durum için ek nöbetleşmesi tabirini kullanmaktadır: *Ne ħāşıl kişiden ki ‘āşī ola / Tamudan nitesi ħalāşī bula* “Asi olan kişiden ne hasıl (olur); (bu kişi) cehennemden nasıl (olur da) kurtulur?” (9-11). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye teħriye yarar işi* “Eğer herhangi bir kişi Tanrı’ya yarayan iş yapmayı dilerse...” (14-9). *İşitdi kim öğüdi vērdüm aña / Ķatumdan êrilmedi ħiç bir yaña* “İşitti ki öğüt verdim ona; huzurumdan hiçbir yana ayrılmadı” (23-13). *Gelüp qalanına bu sözi dedi / Ķamunuñ içine biraħdı odi* “Gelip (geri) kalanına bu sözü dedi; hepsinin içine ateş bıraktı (herkesi) dert içinde bıraktı” (41-10).

4.1.4. Yer Tamlayıcısı

Yer tamlayıcısını araştırmacılar çeşitli terimlerle karşılamışlardır. Yer tamlayıcısını yer tümleci terimiyle karşılayan Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde yer tümlecinin, yönelme, bulunma, çıkma durumu eklerini alarak cümlede yönelme, yaklaşma, bulunma, ayrılma bildiren, yüklem anlamını yer ve yön bakımından tamamlayan öge olduğunu ifade etmiştir (2017: 252). Yer belirteci terimini kullanan Vecihe Hatiboğlu’nun tanımı şöyledir: “Bir eylemin anlamını, sınırlı olmayan ve her yere uygulanabilen bir yer kavramıyla gösteren belirteç” (1978: 136).

Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*'nde yönelme hâli eki ile kurulan yer tamlayıcısı için *yönelmeli tümleç*; bulunma hâli eki ile kurulan yer tamlayıcısı için *kalmalı tümleç*; ayrılma hâli eki ile kurulan yer tamlayıcısı içinse *çıkmalı tümleç* terimlerini kullanmıştır (1972: 138). Yer / yön belirteci terimini kullanan Mehmet Hengirmen söz konusu yer tamlayıcısı için; “Eylemlerin anlamlarını yer ve yön bakımından etkileyen belirteç” (2009: 427) şeklinde bir tanım yapmıştır. Ahmet Topaloğlu, yer zarfı terimini kullanmış ve “Yüklemın anlamını yer kavramı bakımından tamamlayan zarf” (2019: 145) şeklinde bir tanım yapmıştır. Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*'nde yer yön zarfları terimini kullanmış ve bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflara yer yön zarfları adını verdiğini, bunların, -Nerede? – Nereye? – Nereden? sorularını cevaplamaya yaradıklarını belirtmiştir (2011: 373). Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*'nde *dolaylı tümleç* terimini kullanmış ve dolaylı tümlecin “-e, -de, -den” durum takılarıyla çekimlendiğini belirtmiştir (1979: 100). Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*'nde yer tamlayıcısı terimini kullanmış ve onun, fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsuru olduğunu, her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve istikametnin olduğunu ve yer tamlayıcısının da hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade ettiğini ifade etmiştir (2012: 400). Ergin, yer tamlayıcısının, fiile (yükleme) yer ve istikamet ekleri olan datif (yönelme), lokatif (bulunma) ve ablatif (ayrılma) ekleri ile fiile bağlandığını, datifli (yönelme) yer tamlayıcısında hareketin kendisine yöneldiğini, lokatifli (bulunma) yer tamlayıcısında hareketin kendi içinde cereyan ettiğini, ablatifli (ayrılma, çıkma) yer tamlayıcısında ise hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade ettiğini belirtir; yer tamlayıcısının ana fonksiyonu zaman ve mekân içinde geniş manasıyla yer ve istikamet ifade etmektir; ancak bundan başka *ayrılma, uzaklaşma, yaklaşma, bulunma, yön, zaman, müddet, sür'at, tarz, mikdar, derece, durum, hâl, hedef, sebep, bedel, leh, aleyh, karşılaştırma, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, tercih, vasıf, şekil, devamlılık, iş, vasıta, âitlik, çıkma, terkip, ölçü, değer, görüş, naktainazar, vs.* gibi çeşitli fonksiyonlar da taşıdığını belirtmiştir (2012: 400). Leyla Karahan (2013: 29), Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2012: 149), Özkan vd. (2016: 32) Cemiloğlu (2018: 101) yer tamlayıcısı terimini kullanmışlardır. Kaya Bilgegil ve İbrahim Delice dolaylı Tümleç terimini kullananlardandır (2014: 37; 2018: 164). Biz de Ergin ve diğer bazı araştırmacıların

kullandığı yer tamlayıcısı terimini kullanmayı tercih ediyoruz. SN'deki yer tamlayıcısının özellikleri şöyledir:

4.1.4.1. Yer Tamlayıcısının Tek Kelimeden Oluşması

4.1.4.1.1. Yer Tamlayıcısının Yönelme Hâli Ekli (-A) Kelimeden Oluşması

Vêrürlerdi itler çetüğe selām / Bir arada yêrlerdi bile ta 'ām “Köpekler, kediye selam verirdi; bir arada yemek dahi yerlerdi” (301-10). *Dêgil toğru ger nê kesilür başuñ / Hemîn lahza burca asılır başın* “Doğruyu söyle, yoksa kesilir başın; hemen (şu) anda burca asılır başın” (326-4). *Belî nā-gāh ay ger buluda gire / Bağa ılduza kişi yolın bula* “Evet, eğer (ki) ay, ansızın bulıta girse (bir) kişi (o zaman) yıldıza bakar, yolunu görür” (13-8). *Bu arada her kim ki 'aklı ola / Ne mālā güvene ne cāna kıala* “Bu arada, her kim ki aklı varsa ne mala güvenir ne (de) cana kalır” (21-5). *Velî dutmayana ger ögüt vère / Tağıtmış ola tohmı çü irah yère* “Ama, tutmayana eğer ögüt verilirse (o zaman) tohumu uzak (bir) yere dağıtmış (gibi) olur” (23-7). *Dêdi şāhumuza sözüñ söyledüm / İşüñ kamu tedbîrini eyledüm* “Dedi: Sözünü şahıma söyledim; işin bütün tedbirini aldım” (180-3). *Vara toğru yol egriye şapmaya / Duta hakkı vü batıla tapmaya* “Doğru yola vara, eğriye sapmaya; hakkı tuta ve batıla tapmaya” (6-14). *Okur dün ü gün aña tesbîh mevc mevc* “Dalga, gece gündüz O'na tespih okur (O'nu zikreder)” (3-8).

4.1.4.1.2. Yer Tamlayıcısının Bulunma Hâli Ekli (-dA) Kelimeden Oluşması

Ne kim var cihānda güzāfin degül / Gül-istānda bülbül budağında gül “Dünyada ne ki var(sa) boşuna değil; gü bahçesinde gül, budağında gül...” (4-15). *Ki söyle vü 'ālemde bildür beni / Vêribidüm anuñçün uş seni* “...Ki söyle ve âlemde bildir (tanıt) beni; seni onun için gönderdim” (10-11). *Halife kodı kendüden şonra dört / Ki her birisi sürdi 'ālemde yort* “Kendinden sonra dört (tane) halife bıraktı; ki (onların) her birisi âlemde hüküm sürdü” (11-10). *Niçeme ki gözsüzvenin dünyede / Elümi tuta âhiretde yide* “Her ne kadar dünyada gözsüz olsam da elimi tutsun, ahirette peşinden götürsün” (14-2). *Yakın geldiler baş yère urdular / İleyinde el bağlayup turdular* “Yakın geldiler, baş(ı) yere vurdular (saygı içerisinde secde edercesine) eğildiler; önünde el bağlayıp durdular” (238-13). *Yoğidi anuñ bigi 'ālemde er / Var idi anda niçe dürlü hüner* “Âlemde onun gibi (bir) er yoktu; onda nice türlü (türlü) hünerler vardı” (300-2). *Ġarîblıkda yol yüridük niçe mîl / Azışduğ bulışmaduğ beş yıl* “Gurbette

kaç mil yol yürüdük; birbirimizi kaybettik, beş yıl (boyunca da) buluşmadık” (344-10).

4.1.4.1.3. Yer Tamlayıcısının Ayrılma Hâli Ekli (-dAn) Kelimeden Oluşması

Kişi var ki yègrekdür andan it / Gerek ol kıoca olsun ger yigit “Kişi var ki ister yaşlı ister genç olsun köpek ondan iyidir” (16-7). *Hasedden ırak ol kînden şaşın* / *Dağı kibre vü buhle varma yakın* “Hasetten uzak ol, kinden sakın; ayrıca kibre ve cimriliğe yakın varma” (19-9). *Dilerseñ ki her bir yere sığasın* / *Dilüñi yalandan gerek yığasın* “Dilersen ki her bir yere sığasın; dilini yalandan alıkoymalısın” (20-4). *Velî yègrek oldur ki sen şād ol* / *Yola gir ü kayğudan āzād ol* “Ama iyisi odur ki sen mutlu ol; yola gir ve kaygıdan kurtul” (53-5). *Meger şūretüñden görüpdür nişān* / *Qarañu olupdur aña bu cihān* “Meğer suretinden (resminden) (bir) nişan görmüştür; ona bu cihan karanlık olmuştur” (61-1). *Turup çevredin atdılar idi çoñ* “(Ayağa) kalkıp çevreden (ok) atıldılar” (298-15). *Bilimez idüm anda sen nitesin* / *Güyerdüm ki ardıradın yètesin* “Bilemezdim sen orada nasılsın; beklerdim ki ardından yetişesin” (311-4). *Dedi her ne kim dēr iseñ vēreyim* / *Benüm yogise çevredin dēreyim* “Dedi: Her ne ki istersen vereyim; benim yoksa çevreden toplayayım” (209-12).

4.1.4.2. Yer Tamlayıcısının Kelime Gruplarından Oluşması

4.1.4.2.1. Yer Tamlayıcısının Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Kişi ‘aybına bahma gözini yum / *Çalap teñrinüñ rahmetin andan um* “Kişi aybına (kusuruna) bakma, gözünü yum; Tanrı’nın rahmetini ondan sonra um” (19-10). *Bunı biliben fāriğ olmuşvanın* / *Qanā‘at bucağında kalmışvanın* “Bunu bilerek rahat olmuşum; kanaat bucağında kalmışım” (21-9). *Sürer yüzini ayağı tozına* / *Oturur alur başını dizine* “Yüzün, ayağı tozuna sürer; oturur, başını alır dizine” (37-2). *Divār nakşına göñlini bağladuñ* / *Yüregüñi ‘ışk odına tağladuñ* “Gönlünü, duvar nakşına bağladın; yüreğini aşk oduna dağladın” (37-13). *Eger tızcek oğlumu getüresin* / *Geçüp tahtum üstinde oturasın* “Eğer oğlumu çabucak getirirsen geçip tahtımın üstünde oturursun” (54-1). *Yakın konuban şehir kapusına* / *Haber eyledi şah tapusına* “Şehir kapısına yakın konaklayarak şahın huzuruna haber eyledi” (56-6). *Her at üstüne bir kulu oturur* “Her atın üstüne bir kulu (hizmetçisi) oturur” (84-13). *Kişi guşşına sevinmeñ ki ol* / *Gün ola ki size dağı bula yol* “(Bir) kişinin gamına (sıkıntısına) sevinmeyin ki o (gam, keder), gün olur size de yol bulur (uğrar)” (357-1). *Ol kanı ki*

yumşak döşek içinde yattı “O nerede ki yumuşak döşek içinde yattı (rahat bir hayat sürerdi)” (165-9). *Bu duzağa bir kimsene bakmaya / Ki hiç dâne yöresine yakmaya* “Bu tuzağa (hiç)kimse bakmasın ki asla tane yöresine yaklaşmasın” (149-14).

4.1.4.2.2. Yer Tamlayıcısının Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Erün gevherine tahammül gerek / Evün düzenine tecemmül gerek “Erin mücevherine tahammül gerek; evin düzenine tecemmül (süsleme) gerek” (15-8). *Benüm mezhebümde ol iblîsdür / Ki yindek işi mekr ü telbîsdür* “Benim mezhebimde o (kimse) iblistir ki işi daima hile ve düzendir” (19-14). *Katumda var idi benüm bir kitâb / Okırdum anı dāyimā bî-hisāb* “Benim huzurumda bir kitap vardı; ben onu daima, hesapsız okurdum” (26-12). *Bunu dēyüp ağlar idi zār u zār / Gözinüñ bınarından ahdı bınar* “Bunu deyip ağlardı zar zar; gözünün pınarından aktı pınar (gibi gözyaşı)” (39-8). *Gelüp kalanına bu sözi dedi / Kamunun içine bıraħdı odı* “Gelip (geri) kalanına bu sözü dedi; hepsinin içine ateşi bıraktı” (41-10). *Vezîr ile nakķāş örü tırdılar / Melik-zādenüñ katına vardılar* “Vezir ile Nakkaş ayağa kalktılar, melikzadenin huzuruna vardılar” (44-8). *Dedi oğlu yalvaru ey şehriyār / Benüm cānuma sen kıymağıl zinhār* “Oğlu, yalvararak dedi: Ey şehriyar, sen, benim canıma kesinlikle kıyma!” (49-1). *Melül oldu kayguya batdı yine / Döşeginüñ içine yattı yine* “Melul oldu, kaygıya daldı yine; döşeginin içine yattı yine” (60-6). *Ki fağfūr anuñ bigi görmiş degül / Kimesnenüñ eline girmiş degül* “...Ki Fağfur onun gibi(sini) görmüş değil; kimsenin eline girmiş değil” (72-8). *Atam düşdiyidi öğüme benüm / Anun içün oda dutuşdı cānum* “Babam benim aklıma düştü; onun için canım ateşe yandı benim (çok üzuldüm)” (83-15).

4.1.4.2.3. Yer Tamlayıcısının Sıfat Tamlamasından Oluşması

Kavışa revān ‘ömr-i cāvîze ol / Ėrişe kamu dürlü ümîze ol “O, hemen ebedî ömre kavuşsun; bütün türlü ümide erişsin” (20-9). *İşitdi kim öğüdi vërdüm aña / Katumdan érilmedi hiç bir yana* “İşitti ki öğüdü verdim ona (öğüdümü tuttu); huzurumdan hiçbir yana ayrılmadı” (23-13). *Bunu fikr edüp dāyimā ağladı / Ümîzini bir teñriye bağladı* “Bunu düşünüp daima ağladı ümidini bir Tanrı’ya bağladı” (28-3). *Anıhtarı alup geldi ol araya / Ki hücreleri kamusun araya* “Anahtarı alıp, hücrelerin hepsini aramak için geldi” (32-3). *Bizümçün biraz zahmete katlana* “Bizim için biraz

zahmete katlansın” (68-14). *Beni melāmet eden ‘ışkîçün ‘aceb kanı / Bu ‘ışk meclisine bir okuñ bugün anı* “Beni aşkı için ayıplayan acaba nerede? Onu, bu aşk meclisine bugün bir (hele) çağırın” (82-1). *Sözi degme bir kapudan açavan* “Sözü, değme bir kapıdan (konudan) açayım” (107-4). *Eyü yola varmaz yavuz kulavuz* Kötü kılavuz, iyi yola gitmez” (305-11). *Süheyl anı işitti eve eve / Varup girdi şüret yazılan eve* “Süheyl onu işitti, koş koş gidip suret yazılan (resim çizilen) eve girdi” (319-9). *Bilün geldi iki bu şara kişi* “Bilin (ki) bu şehre iki kişi geldi” (320-4).

4.1.4.2.4. Yer Tamlayıcısının Sıfat-Fiil Gruplarından Oluşması

a. Yer Tamlayıcısının “-An” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Kerem edene rahmek ede kerîm / Cihāndan key ad ile gider kerîm “Kerem (Allah), kerem edene rahmet etsin; dünyadan iyi (bir) ad ile gider kerim (olan)” (17-14). *Kişi şabr ile bulur işe zafer / Eveceklik edende kalmaya fer* “Kişi, sabır ile (bir) işte zafere ulaşır; acele edende derman kalmaz” (105-1). *Bu fikrün içindeyiken atdı tañ / Degül ‘aşığ olana bu hāl tañ* “Bu fikrin içindeyiken (bunu düşünürken) şafak attı; bu hāl, âşık olan için şaşılacak bir durum değil” (271-14). *Sana düşman olana dost olmasun* “Sana düşman olana dost olmasın” (293-13). *Hazîne dutana dēdi kim yügür / Bulara ne kim diler ise degür* “Hazine tutana (hazineye bakana, hazineden sorumlu olana) dedi ki: Koş, bunlar ne ki dilerse (bunlara) ulaştır” (321-15). *Size kavm olandan ipi üzmeñüz / Düzen yad kişiler ile düzmeñüz* “Size kavim (akraba) olandan ipi (münasebeti) kesmeyin; yabancı kişilerle (birlikte) düzen düzmeyin” (357-14). *Katuña gelenlere bağısladı ton / Sarāya girüp yaluñuz yēme hūn* “Huzuruna gelenlere elbise bağısladı; saraya girip (de) yalnız (başına) yemek yeme” (361-1). *Yavuzluğı edene gelmez eyü* “Kötülüğü yapana (bu durum) hoş olmaz” (362-9). *Ki dilerse ki lutf-ı haq kazana / Fātiha okıya bunu yazana* “...Ki dilerse ki Allah’ın lütfunu kazansın; Fatiha okusun bunu yazana” (377-15).

b. Yer Tamlayıcısının “-duğ” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşmaktadır

Sevindi şu bahduğına nev-bahār / Dēdi kim bu yār olmağa key yarar “Nev-bahār, şu baktığına sevindi; dedi ki: Bu (kişi) yâr olmaya çok yarar (uygundur)” (103-15). *Peşîmanvanın bunda geldüğüme / Beni komadı ‘ışk bildüğüme* “Buraya geldiğime pişmanım; aşk, beni bildiğime (bildiğimi yapmaya) bırakmadı” (124-15).

Atam düşdi apañsuzın ögüme / Gümānsuz inanğıl bu dēdügüme “Babam ansızın aklıma düştü; şüphesiz bu dediğime inan” (135-1). *Anı dēdügine sevindi iñen / İnandı vü gönli avındı iñen* “Onu dediğine çok sevindi; inandı ve gönlü çok sevindi” (212-11).

c. Yer Tamlayıcısının “-esi” Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan Sıfat-Fiil Grubundan Oluşması

Bu kullanımın örneği şudur: *Gümānın yakīn olmaz ise hemān / Ben ölesüme yohdur ayruñ gümān* “Kuşkun kesin olmazsa ben(im) öleceğime artık şüphe yoktur” (324-6).

4.1.4.2.5. Yer Tamlayıcısının Bağlama Gruplarından Oluşması

a. Yer Tamlayıcısının “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Ki bu cānumı belādan kırtara / Kan ağlamağ u nāleden kırtara “...Ki bu canımı beladan kurtarsın; kan ağlamak ve inlemekten kurtarsın” (196-10). *Kayurmaya tağlardan u mîşeden / Uşanmaya zahmetden endişeden* “Dağlardan ve meşeden çekinmesin; zahmet ve endişeden habersiz (gafil) olmasın” (332-13). *Buları bilüben elüm işden / Çeküp fāriğam fıkır ü teşvîşden* “Bunları bilerek elimi işten (güçten) çekmişim; feragat etmişim fikir ve endişeden” (375-9).

b. Yer Tamlayıcısının “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Hasedden ırak ol kînden şakın / Dahı kibre vü buñle varma yakın “Hasetten uzak dur kinden sakın; ayrıca kibir ve cimriliğe yakın varma” (19-9). *Bunı işidicek tama çıhdı şāh / Çeriye vü ol odlara bañdı şāh* “Şah, bunu işitince dama çıktı; orduya ve o ateşlere baktı” (63-2). *Bir ādem durur yüzi beñzer aya / Degir eylūgi yohsula vü baya* “Yüz aya benzer bir insandır; iyiliği yoksula ve zengine ulaşır” (74-8). *Çü yēl gire her cāhiliñ burnına / Düşer od tenūrına vü furnına* “Yel, cahilin burnuna girince ateş düşer tandır ve fırınına” (213-4). *Şoñ uci aña degdi kim güneşe / Yakılurdi düşdi tağa vü taşa* “Sonuçta (güneş) ona değdi ki güneşte yakılırdı; dağa ve taşa düştü” (235-15). *Yarayımayam bilişe vü yada* “Yarayamayayım tanıdık ve yabancıya” (347-7). *Ki şārda vü ilde yayıla çavun / Ola kim kolayuñ düşe avun* “...Ki şehirde ve ilde ünün yayılsın; belki avın kolayına düşer” (93-1). *İletdi vü yatağına vü tahtına / Sevinürdi tāli’i vü bahtına* “İletti yatağına ve tahtına; sevinirdi talih ve bahtına” (117-7).

c. Yer Tamlayıcısının “ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Vezîr ile fağfura ündeyelüm / *Bugün kuluñuza tıruñ dèyelüm* “Vezir ile Fağfur’a seslenelim; bugün, kulunuza (ayağa) kalkın, diyelim” (73-5). *Delüyile esrüge vèrmeñ* öğüt / *Ki ‘ūd ağacı olmayısar sөгüt* “Deli ile sarhoşa öğüt vermeyin ki öd ağacı sөгüt olmaz” (357-9).

d. Yer Tamlayıcısının “yā” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Ne şāha kim uğrar ise toylaya / *Ulu yā kiçiye eyü söyleye* “Hangi şaha ki uğrasa (ona) ziyafet verir; büyük veya küçüğe iyi (hoş söz) söyler” (74-7). *Kimsene çü saña sığını gele* / *Bırakma anı yad ile yā ele* “(Bir) kimse sana sığınıp gelse; onu yabancı (bir) ile ya (da) ele bırakma” (336-12). *Çok ādem ola kim ol kaçana* / *Gönül bağlaya yā kanın içene* “Çok insan olur ki o kaçana ya (da) kanını içene gönül bağlar” (367-3).

e. Yer Tamlayıcısının Diğer Bağlama Gruplarından Oluşması

Yer tamlayıcısı, “ne ... ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Ne ata ne anaya söylerdi* / *Düni günü zārılığ eyler idi* “Ne ata ne (de) anaya söylerdi; gece gündüz inlerdi” (49-8).

Yer tamlayıcısı, “ya ... yā hoş ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Şımañ andı gelmez kişiye eyü* / *Ya érkege yā hoş dişiye eyü* “Andı tutmamak kişiye iyi gelmez; ya ekeğe yahut dişiye iyi (gelmez)...” (88-9).

Yer tamlayıcısı, “ne ... ü ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Ben ol gördüğüm kız bigi cānavar* / *Velikin ne ins ü ne cinnûde var* “Ben(im) o gördüğüm kız gibi canavar, ama ne insan(lar arasında) ve ne (de) cin tâifesinde var” (257-14).

4.1.4.2.6. Yer Tamlayıcısının Tekrar Gruplarından Oluşması

a. Yer Tamlayıcısının Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Bilün bu şeh-zādemüz kiçiden / *Eyü hulğ gördi ulu kiçiden* “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten beri büyük küçüktü iyi muamele gördü” (50-4). *Atası şımarladı oğlın bize* / *Ki ıssıda şovuñda biraz geze* “Babası, oğlunu bize ısmarladı ki sıcakta soğukta biraz gezsin (tecrübe kazansın)” (170-13). *Uluya kiçiye eyü söyledi* /

Siyāset düzüp katı ‘adl eyledi “Büyüğe küçüğe iyi (hoş, söz) söyledi; siyaset düzüp (yapıp) adalet sağladı” (368-8).

b. Yer Tamlayıcısının Aynen Tekrar Grubundan Oluşması

Biri birisine tolaşmış idi / Bir ucdan bir uca ulaşmış idi “Birbirine dolaşmıştı; bir uçtan bir uca ulaşmıştı” (34-12). *Göñülden göñüle ahi yol olur / Hemîn ‘ışk ser-māyesi ol olur* “(Ey) kardeş, gönülden gönüle yol olur; aşkın sermayesi sadece odur” (94-13). *Biri birisinden kaçır yad gibi* “Birbirinden yabancı gibi kaçır” (216-2). *Kanat yaydı tāvus kâfdan kafa* “Tavus (kuşu), Kaf’dan Kaf’a kanat yaydı” (237-11). *Dün ü gün gemiyi süreler idi / Adadan adaya sorarlardı* “Gece gündüz gemiyi sürerlerdi; adadan adaya (onu) sorarlardı” (315-5).

c. Yer Tamlayıcısının Eş ve Yakın Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Kim dēye hālūmi benüm atama anama “Benim hālūmi kim desin babama anama?” (107-15). *Buñaldı çalap teñriye tutdı yüz / Niyāz ile söyledi āvāzsuz* “Bunaldı, Tanrı’ya tuttu yüz (yöneldi); avazsız (sessizce), niyaz ile söyledi” (149-7). *Ŧağa Ŧaşa ıszlığa tutdı yol* “Dağa taşa, ıssızlığa yol tuttu” (164-12). *Anuñ öğine düşdidi ki süheyl / Êdicidi sāza çalgıya meyl* “Onun aklına düştü ki Süheyl, saza çalgıya meylediciydi” (229-2). *Atadan anadan ırah düşmişem* “Atadan anadan uzak düşmüşüm (ayrılmışım)” (279-3). *İlümden şārumdan haber bildünüz* “İlimden şehrimden haber bildiniz” (315-14).

d. Yer Tamlayıcısının Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşması

Bu kullanımda ayrılma / çıkma hâli eki “-dın” şeklindedir. Örneği şudur: *Anı okurlardı çepçevredin / Ne bahtlı ol kim okıya adın* “Onu, çevreden çağırırlardı; adı okunan o kimse ne (de) bahtlıdır” (11-2).

4.1.4.2.7. Yer Tamlayıcısının İsim-Fiil Grubundan Oluşması

Cihān tozu içindedür halk ğark / Başarımaz eylemege kimse fark “Halk, dünya tozu (dünyalıklar) içine dalmıştır; (bunu) fark etmeği kimse başaramaz” (19-2). *Meger ol ki aslında ola neseb / Dürişe kazanmağa ‘ilm ü edeb* “Meğer o (kimse) ki aslında nesep olsa çabalar ilim ve edep kazanmaya” (24-12). *Biraz sehlrek tutmağa başladı* “Biraz daha kolay tutmaya başladı” (25-3). *Ki sağlık bağışlaya fırsat vère / Tamām eylemeklige ruhsat vère* “...Ki sağlık bağışlaya, fırsat vere; tamam eylemekliğe ruhsat vere” (26-11). *Gelür oğlu atasını görmege* “Oğlu, babasını görmeye gelir” (54-13). *Bize çoğ bahā dēmege utanur* “Bize çok paha (pahalı) demeye utanır” (205-2). *Çü*

tañ yeri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege ahdan kara “Tan yeri ağarmaya başlayınca kara(nın) aktan seçilmesine yaradı” (229-14).

4.1.4.3. Yer Tamlayıcısının Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

a. Yer Tamlayıcısının “bile” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Pes andan ki çine sefer ederven / Atañ tapusına bile giderven “Ondan sonra ki Çin’e sefer ederim; atanın huzuruna da giderim” (201-1). *Dêgil kim ulular u begler gele / Bu işüñ arasında bile ola* “Söyle ki ulular ve beyler gelsin bu işin arasında olsunlar” (30-6).

b. Yer Tamlayıcısının “dahı” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Yine uğradı bir kapuya dahı / Ki muhkem kilid idi anuñ bağı “Yine uğradı bir kapıya dahi ki onun bağı sağlam (bir) kilit idi” (34-1). *Ne hem sevdüğün den bilür ol haber / Bu ışk aña dahı edeydi eşer* “Ne de sevdiğinden bilir haber; bu aşk ona da tesir edeydi” (47-7). *Cühûda dahı döndi vü eyle dër / Ki eblehlik etme vü ögini dër* “Cühûd’a ise döndü ve öyle der ki ahmaklık etme ve aklını (başına) topla (al)” (208-12). *Saņa dahı bir hafta güymek gerek / Sözüñ işitgil budur yêgrek* “Sana da bir hafta beklemek gerek; sözümü işit, iyisi budur” (216-5). *Gemiden dahı öte geçer idi* “Gemiden dahi öteye geçerdı” (253-3).

c. Yer Tamlayıcısının “hoz” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *İzi bulıcağ yüreginüñ kanı / Gözinden hoz eylerdi egren anı* “İzi bulunca yüreğinin kanı, gözünden onu toplayan (döndüren, engelleyen) olurdu” (269-11). *Bular varduğı yere ben varmadum / Bularuñ zamânına hoz êrmedüm* “Bunların vardığı yere ben varmadım; bunların zamanına da ulaşmadım” (377-2).

4.1.4.4. Yer Tamlayıcısının Diğer Özellikleri

4.1.4.4.1. Yer Tamlayıcısının Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiilin İsim Unsurunu Oluşturması

Burada unsurlar beraber alınabileceği gibi ayrı ayrı da ele alınabilir: *Yigirmi otuz kapuyı açdıdı / Kamu guşşayı yabāna şaçdıdı* “Yirmi otuz kapıyı açtı; bütün gamı yabana saçtı (yok etti)” (32-4). *Biri dër görindi perî gözine / Gül-âb ile yuñ gele kendözine* “Biri der: Gözüne peri göründü; gül suyu ile yıkayın, kendisine gelsin” (37-8). *Aladum ne şāhuñ kızısı anı / Murādına êrgüredüm oğlanı* “Hangi şahın kızı

(olursa) olsun alaydım; oğlanı muradına erdireydim” (40-12). *Ḳamudan farîza bu işdür hele / Ki nakḳâşı biz getürevüz ele* “Hepsinden farz (olan şey) bu iştir hele ki Nakkaş’ı biz yakalayalım” (41-12). *Çü oğlanı nakḳâş getürdi dile / Atası dèdi ne dilerseñ dile* “Nakkaş, oğlanı dile getirince babası; ne dilerseñ dile, dedi” (45-9). *Bu mevzûn gâzel hem ögine gelür / Şunup ḳopuzını eline alur* “Bu mevzun (vezinli) gâzel aklına gelir; uzanıp (da) kopuzunu eline alır” (81-13). *Revâ görme kim uğrayam ben güce* “Reva görme ki ben güce (zorluklara) uğrayayım” (115-8). *Zahmet yêter âhir beni cānuma yêtürdi* “Zahmet yeter, sonunda beni canımdan bezdirdi” (165-11). *Zebûn olma cānuñdan uşanmağıl* “Âciz olma, canından usanma” (170-12). *Elüñden gelür almak u satmak / Bağışlamağ u yabāna atmak* “Almak ve satmak, bağışlamak ve yabana atmak (senin) elinden gelir (üstesinden gelirsin)” (208-13). *Söze çekdilerdi anı bir kezın* “Onu bir defalığına söze çektilerdi” (239-12).

4.1.4.4.2. Yönelme, Bulunma ve Ayrılma Hâli Eki Almasına Rağmen Yer Tamlayıcısı Olmayan Ögeler

Bazı ögeler, yönelme, bulunma ve ayrılma hâli eki almalarına rağmen yer tamlayıcısı değil; zarf olurlar. Bu ögeler yer ifade etmez; zaman, tarz, sebep vs. durumlardan bahsederse zarf görevi üstlenir: *Çü havz üzre ansuzda kıldı nazar / Su içinde şüreti görür ol meger* “Havuzun üzerine ansızın bakınca o, meğer sureti (resmi) görür” (36-3). *Hakîkatde yudı elin ‘aḳldan / Yèdi guşşa yok kim nuḳldan* “Aslında elini akıldan yıkadı (aklı bir tarafa bıraktı); gam yedi, meze değil” (35-13). *Ki bir yılda ol şüreti yazmışam / Ne kim reng vardur aña ezmişem* “...Ki bir yılda o sureti yazmışım (o resmi çizmişim); (her) ne ki renk varsa onun için ezmişim” (42-3). *Dèdi kim firîşte olasın meger / Ki zehr oldı baña sözüñden şeker* “Dedi ki: Meğer (sen) melek olmalısın ki sözünden dolayı bana zehir oldu şeker” (45-3). *Ṭul ‘avret ü öksüzler ü külhānî / Şu vèrmekden oldı tamāmet gānî* “Dul kadın, öksüz ve külhaniler, şu (sadaka) vermekten (dolayı) hepsi zengin oldular” (46-5). *Anası guşşadan oda yandıdı / Atası ḥo cānından uşandıdı* “Anası, gamdan (dolayı) ateşe (ateşte) yandı (acılar içinde kaldı); babası (ise) canından bezdi” (49-11). *Benüm ḳatumda ol âdem degül ü ḥayvāndur / Kim anı ḳoya vü isteye āb- ḥayvānı* “Benim nezdimde (bana göre) onu bırakıp (da) abıhayatı isteyen (kimse) insan değil; hayvandır” (54-13). *Revān düğdi tam üstine ḳuş bigi / Şu ḥāl ol gècede aña düş bigi* “Hemen yükseldi dama (bir) kuş gibi; şu hâl ona, o gecede (bir) düş gibi(ydi)” (116-14).

4.1.4.4.3. Yer Tamlayıcısında Hâli Ekleri Değişiklikleri

SN’de; belirtme, yön, bulunma, ayrılma / çıkma hâli ekleri günümüz Türkiye Türkçesiyle mukayese edildiği zaman, özellikle eklerin birbirinin yerine kullanılması hususunda bir takım farklılıklar göstermektedir. Burada söz konusu birbirinin yerine kullanılmada veznin tesirini de göz ardı etmemek gerekir. Bunlar aşağıdaki gibidir.

a. Bulunma Hâli Eki Yerine Yönelme Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün buluma hâli ekiyle kullanılan kelimeler, SN’de yönelme ekli olabilir: *Aru tohmdan aru biter taħl / Öğüt vèrmege olmañ baħıl* “Arı tohumdan, arı tahıl biter; öğüt vermekte (öğüt verme hususunda) cimri olmayın” (23-6). *Atam düşdiydi öğüme benüm / Anuñ içün oda dutuşdı cānum* “Babam, aklıma düştü (geldi) benim; onun için canım ateşte yandı (çok üzüldüm)” (83-15). *Bilürdi ki ol tamdan éder naẓar / Anuñ karşısına bunı gör nêder* “Bilirdi ki o, damdan bakar; onun karşısında bu gör (ki) ne yapar?” (108-8). *Çü mağrîb kapusına batdı güneş / Kızardı şafaķ hem karardı kaş* “Mağrip kapısında güneş batınca şafak kızardı ve tepe karardı” (130-9). *Yere düşdi vü toprağa ağnadı / Topalan dutar bigi çok çağnadı* “Yere düştü ve toprakta yatıp yuvarlandı; karın ağrısına tutulmuş gibi bağırdı” (164-10). *Bahādurlığa çavlanupdı adı / Tamağına sinmişdi çalış dadı* “Bahadırlıkta adı çıkmıştı (ün yapmıştı); savaşın tadı damağına sinmişti (iliğine dek işlemişti)” (346-5).

b. Yönelme Hâli Eki Yerine Bulunma Hâli Ekinin Kullanılması

Yazudur ki naķķāş yazmış durur / Hüner incüsin anda düzmiş durur “Yazıdır ki Nakkaş yazmıştır; hüner incisini oraya dizmiştir” (38-13). *Gerekmez baña beglik ü taht-ı ‘āc / Yaraşmaz başumda benüm şimdi tāc* “Bana beylik, taht ve taç gerekmez; benim başıma şimdi taç yakışmaz” (51-15). *Süheyl anda vardı kapu kaħdı çoħ / Çağırdı öküş gördi ki kimse yoh* “Süheyl, oraya vardı, kapıyı çokça çaldı; çok çağırdı; ama kimsenin olmadığını gördü” (278-12). *Nite başduğın bilür anlar izin / İşidür bilür kanda dutsa yüzün* “(Allah, karıncanın, adımını) nereye attığını bilir, izini bilir; yönünü nereye çevirse işitir, bilir” (6-6).

c. Belirtme Hâli Eki Yerine Yönelme Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün genelde belirtme hâli eki ile karşılanan kelimelerin SN’de yer yer yönelme hâli eki ile karşılandığı görülmektedir: *Cihān tozı içindedür kamu ħalk ħarķ / Başarımaz eylemege kimse fark* “Bütün dünya halkı, dünya tozu içine dalmıştır; kimse (de) (bunu) farketmeği başaramaz” (19-2). *Eger atañı görmege aņasın / Ya*

ögler olur iseñ ol yañasın “Eğer atanı görmeği hatırlarsan ya (da) o tarafa gitmeği düşünürsen...” (293-4). ***Dilermisseyidün anı almaga*** / *Revā görmeyedün uşañ olmağa* “Onu almayı dilemiş olsaydın gafil olmayı uygun görmezdin (gafil davranmaya razı olmazdın)” (213-15). *Anı bir bilür aşlanile geyik* / ***Aña zıkr eder kumrî vü ügeyik*** “Aslanla geyik onu bir bilir; kumru ve üveyik (kuşu) onu zikreder” (8-14). ***İnandı cühûd olan ol hâleti*** / *İñen bekler olur budur ‘âdeti* “Cühûd, olan o hallere inandı; çok bekler (ki) âdeti budur” (216-8). *În-şā‘-llāh mübarek ola üstine* / *Dañı her kim okımağa istene* “Her kim (ki) okumayı isterse (bu eser) üzerine mübarek olsun” (378-6).

d. Vasıta Hâli Eki Yerine Bulunma Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün genelde vasıta hâli ile kullanılan unsur, SN’de bulunma hâli ekli olabilir: *Dirîğā bu hasretde ben ger ölem* / *Pes işümde kâhillik etmiş olam* “Eyvah, ben eğer bu hasretle ölürsem sonra işimde tembellik etmiş olurum” (99-14). *Çü havz üzre aņsuzda kıldı nażar* / *Su içinde şüreti görür ol meğer* “O, havuza ansızın bakınca meğer su(yun) içinde resmi görür” (36-3). *Şüreti nakşı aņsuzda görindi gözüme* / *Tāc u taht u raht u bahtı eyledüm zır ü zeber* “Yüzünün resmi ansızın gözüme görününce tac, taht, mal mülk ve bahtı yerle bir ettim (hiçe saydım)” (91-12). *Bu düzen ile yazıya çıkdılar* / ***Apaņsuzda*** *çepçevre kim bakdılar* “Bu düzen ile yazıya çıktılar; apansızın çepçevre baktılar ki...” (168-1). *Şeh-i hāverāna değil kim niçe* / ***Yemekde vü içmekde*** *‘ömrüm gēçe* “Haveran şahına söyle ki ömrüm, yemek ve içmekle nasıl geçsin?” (312-14). *Ulu tenñriye şükrüm oldu öküş* / ***Senün himmetünde işüm geldi tuş*** “Ulu Tanrı’ya çokça şükrüm oldu; senin himmetinle işim rast gitti” (123-2).

e. Vasıta Hâli Eki Yerine Ayrılma Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün genellikle vasıta hâli eki ya da “-dAn dolayı / -dAn ötürü” şeklinde karşılanan bazı kelimeler SN’de ayrılma hâli ekiyle karşılanmıştır: ***Tahammülden hiç şaburdan*** *kişi* / ***Demiş olmaya*** *ki yañuldum işi* “Hiç(bir) insan, demiş olmaz ki sabır ve tahammülle işi yarıldım (işde başarısız oldum)” (15-9). ***Cemāli kişinün olur hilmden*** / *Kemāli kişinün olur ‘ilmden* “Kişinin cemali (güzelliği) yumuşak huyluluğuyla; kemali (ise) ilmiyle olur” (16-3). ***Öğütten*** *uyıyan gönül uyanur* “Öğütle uyuyan gönül uyanır (kişi gafletten uyanır)” (23-5). *Süheyle anı yazmış durur ey bağırı taş* / ***Niçe hasretünden dökem kanlu yaş*** “Süheyl’e; ey taş bağırlı (senin) hasretinle (daha) ne kadar kanlı yaş dökeceğim? (diye) yazmıştır” (346-15).

f. Bulunma Hâli Eki Yerine Ayrılma Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün genelde bulunma hâli eki ile kullanılan bazı unsurlar, SN’de ayrılma hâli eki getirilerek kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır: *Beni her kim eyü du ‘ādan aña / Çalap vèrmesün hîç yavuzluk aña* “Her kim (ki) beni iyi duada ansa Tanrı ona hiç kötülük vermesin” (373-7). *Du ‘ādan beni bi’llāh unutmānuz / Bilüsüzlik êtdümse siz êtmeñüz* “Allah için beni duada unutmayınız; bilgisizlik (cahillik) ettimse siz etmeyin” (345-4).

g. Ayrılma Hâli Eki Yerine Bulunma Hâli Ekinin Kullanılması

Bu kullanımda yukarıdaki durumun tersiyle karşılaşılır; yani bugün için ayrılma hâli eki getirilerek kullanılan unsur SN’de bulunma hâli eki olarak kullanılmıştır. Örnekleri azdır. Şöyle ki: *Atası gözinde öpüp ağıladı / Gözi yaşı ırmağlayın çağladı* “Babası, (oğlunun) gözünden öpüp ağladı; gözyaşı ırmak gibi çağladı (aktı)” (54-14). *Yaşı ola ancañ anuñ on yêdi / Kōhar dahı ağızında anası südi* “Onun yaşı, ancak on yedi olmalı; ağzından henüz anasının sütü kokuyor” (74-10).

h. Ayrılma Hâli Eki Yerine Eşitlik Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün, genellikle ayrılma hâli ekiyle karşılanan kelimeler SN’de bazı yerlerde eşitlik hâli ekiyle karşılanmıştır. Örneklerinden bazıları şunlardır: *Yaya atlu kamu çıhup gördiler / İleyince ardınca yügürdiler* “Yaya, atlı hepsi çıkıp gördüler; önünden arkasından koşuşturdular” (90-12). *Yanılıp çü êtmişdüm evvel işi / Güyerdüm ki ardumca gele kişi* “Yanılıp (da) önceden yapmıştım işi; beklerdim ki (bir) kişi ardımdan gelsin” (245-11).

ı. Bulunma Hâli Eki Alan Kelime Yerine Yalın Bir Kelimenin Kullanılması

Bugün bulunma hâli alan kelimelerin, SN’de bazen yalın hâlde kullanıldığını görmekteyiz. Tek örneği vardır. Şöyle ki: *Vara toğrı yol egriye şapmaya / Duta haķı vü bātıla tapmaya* “Doğru yola gitsin, eğriye sapmasın; hak yolu tutsun ve batıla tapmasın” (6-14).

ı. Ayrılma Hâli Eki Yerine Vasıta Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün için genelde ayrılma hâli eki olarak kullanılan ifade yerine SN’de bir yerde vasıta hâli eki kullanılmıştır. Şöyle ki: *Bu kamusıla oğlanı yoğidi / Anuñ guşşası fikri key çoğidi* “Bunların hiçbirinden çocuğu yoktu; onun gamı, düşüncesi çok fazlaydı” (27-12).

4.1.4.4.4. Bir Yükleme Birden Fazla Yer Tamlayıcısının Bağlanması

SN’de, bir yükleme birden fazla yer tamlayıcısının bağlandığı durumlara rastlanmaktadır: *Ki alnumda ne yazı yazluyimiş / Belālar **baña** **ķanda** **gizlūyimiş*** “...Ki alnımda nasıl (bir) yazı yazılıymış; belalar bana nerede gizliymiş?” (195-6). *Anuñ yūregi nite yağlu olur / İşi **suda bir yēle bağlu olur*** “Onun yūreği nasıl yağlı olur (nasıl rahat olur) (ki) işi suda (iken) bir yele bağı olur?” (212-15). *Iraħdan **aña baħar** u baħmaz ol* “(O,) uzaktan ona bakar; (ama) o bakmaz” (222-5). *Ki **hergiz bulardan aña yoh** ziyān / Oturđı bularuñ ile bir zamān* “...Ki bunlardan ona asla ziyan yok(tur); bunlarla bir zaman oturdu” (228-10). *Başumuza **cānumuza eyle hūkm** / Ne kim buyurasın ola eyle hūkm* “Başımıza, canımıza hükmeyle; (her) ne ki buyurasın hüküm öyle olsun” (242-3). *Ne şorarsın **andan saña assı ne*** “Ne sorarsın, ondan sana fayda ne(dir)?” (262-14).

4.1.4.5. Yer Tamlayıcısı – Yükleme İlişkisi

Yer tamlayıcısı; yönelme, bulunma ve ayrılma hâli ekleriyle yükleme çeşitli ilgilerle bağlanır. Aşağıdaki sınıflandırmada İsmet Cemiloğlu’nun (2018: 109-113) *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme* adlı eserindeki sınıflandırmadan yararlanmıştır.

4.1.4.5.1. Yönelme Eki Alan Yer Tamlayıcısının Yükleme Olan İlgisi

a. Haber / Bilgi Verme Bildirme İlgisi

Yer tamlayıcısının yerini bildirir, en sık kullanılan ilgiler arasındadır: *Göñül **ehline** ‘ışkın eyler nedîm* “Aşkını gönül ehline arkadaş eder” (3-5). *Oķur dūn ü gün **aña tesbîh** mevc / Deñiz üzre oynayıcak fevc fevc* “Dalga, deniz üzerinde akın akın hareket edince gece gündüz onu zikreder” (3-8). *Dēdi ēy ciger-gūšem açğıl gözün / Dirîgā ki atduñ **oda** kendüzün* “Ey ciğerparem, gözünü aç (kendine gel); eyvah ki, kendini ateşe attın! dedi” (37-12). *Divār **naķşına** göñlini bağladuñ / Yūregünj **ışķ odına** tağladuñ* “Gönlünü duvar resmine bağladın; yüreğini aşk ateşinde dağladın” (37-13). *Dūni günü bu idi anuñ sözi / Baķar idi **ķasret yolına** gözi* “Onun, gece gündüz sözü buydu; gözü, hasret yoluna bakardı” (61-9). *Yūgürü çıkar taşra görışür ol / İlerü yürür **şāha** gösterür yol* “Koşarcasına çıkar dışarı, görüşür; ileri yürür, şaha yol gösterir” (70-10). *Döker yüz şuyın **yele** vērür uğı / Adı **toprağa** bırağur ‘ışķ odı* “Yüzsuyunu döker, mahveder; adı toprağa bırakır (insanı rüsva) eder aşk ateşi” (76-

10). *Ḳaravaṣa* buyurdi pes nev-bahār / *Ki ḳopuzı tır al berü zînhār* “Nev-bahār, cariyesine; kalk, kopuzu al (diye) emretti” (119-2). *Bir oĝlan ki beṇzer yüzi bedr aya* / *İki ḳaşı dahı ḳurılmış yaya* “(Öyle) bir oĝlandır ki yüzü dolunaya benzer; iki kaşı ise kurulmuş (bir) yaya (benzer)” (28-13). *Gelüp ṣaha muṣṭiladılar anı* / *Çün işitdi inen sevindi cāmı* “Gelip onu ṣaha müjdelediler; (ṣah) işitince çok mutlu oldu” (28-10).

b. Başlangıç -Bitiş İlgisi

Burada bir şeye başlama ve bitme ilgisi söz konusudur; özellikle *gir-*, *çık-*, *deg-*, *gel-* gibi fiillerin yüklem olduğu cümlelerde bu ilgiye sık rastlanır: *Benüm kırk gencüm var işde saṇa* / *Vêrürem ki degdi atamdan baṇa* “Benim kırk (tane) hazinem var, işte senin olsun; (sana) veriyorum (ki) bana (da) babamdan kaldı” (31-6). *Bu düzen ile yazıya çıkdılar* / *Apaṇsuzda çepeçevre kim bakdılar* “Bu düzen ile ovaya çıktılar; ansızın çepeçevre (etrafa) baktılar” (168-1). *Gelühüz çıkuḡuz girühüz yola* / *Yine olmasun kim peṣîmân ola* “Geliniz, çıkınız, yola giriniz; yine olmasın (ki) pişman olsun?” (318-6). *Anıhtarı alup geldi ol araya* / *Ki hücreleri ḳamusın araya* “Anahtarı alıp oraya geldi ki hücrelerin hepsini arasın” (32-3). *Dedi ḥādım anı süheyl aldıdı* / *Ṣoloḡdem ki ılı suya geldidi* “Hizmetkâr; ılı suya geldiği zaman onu Süheyl aldı, dedi” (36-12). *Ne yere ki êriṣe sizi aṇa* / *Eyü aduḡuzı çıkara göge* “(O,) nereye ulaşırsa sizi anar; iyi adınızı göge (dek) çıkarır (ününüzü yayar)” (69-8). *Benüm ṣāh-ı çînden çü yoḡdur udum* / *Yanar oda girem çıkaram adum* “Benim, Çin şahından utanmam yok; yanar ateşe girip (ölümü göze alıp, tehlikelere atılıp) adım çıkarırım (ün yaparım)” (181-6). *Çü vêrdi süheyl istedügin uma* / *Hemân laḡzâ ol çıkmış idi tama* “Süheyl’in istediğini verince o (Süheyl), hemen (o) anda dama çıkmıştı” (114-15).

c. Yer Bildirme İlgisi

Burada eylemin yapıldığı yer belirtilir. En genel işlevlerden birisidir: *Revādur eger aĝa ol taḡtuma* / *Zevāl êrmeye devlet ü baḡtuma* “(Onun) tahtıma çıkması; (böylece) devlet ve bahtıma zeval gelmemesi uygundur” (29-13). *Baş urdı yere vü du ‘ā eyledi* / *Ṣāhuḡ ṭapusına bunu söyledi* “Başını yere vurdu (saygıyla eğildi) ve dua etti; ṣaha karşı bunu söyledi” (29-15). *Dêgil kim ulular u begler gele* / *Bu işüh arasında bile ola* “Söyle ki ulular ve beyler gelsin; bu işin de arasında olsun(lar)” (30-6). *Pes aĝdurdı taḡta dutuban elin* / *Ḳodı başına tâc u verdi ilin* “Sonra, (babası) (onu) elinden tutup tahta çıkardı; başına taç taktı ve memleketi (onun idaresine) verdi” (30-

14). *Ḳavüm ḳable ḳulluḳcılar il ü şār / Tamāmet sarayına şāhuḡ üşer* “Halk, kul, şehir halkı hepsi, şahın sarayına üşüşür” (54-15).

d. Yön / Yönelme Bildirme İlgisi

Hareketin yönünü ifade eder: *Eger sevmeye edesin baş yünül / Sen aña ol ayruḡa bağlar gönül* “Eğer sevmekte gevşek davranırsan sen ona (gönül bağlarsın); o (da) başkasına gönül bağlar” (22-9). *İşit saña bir hoş hikāyet kılam / Eger teñtiden uş inayet bulam* “Eğer Tanrı’dan yardım bulursam dinle, sana hoş bir hikāye anlatayım” (26-10). *Bunı fıkr edüp dā’imā aḡladı / Ümizini bir teñriye bağladı* “Bunu düşünüp daima ağladı; ümidini sadece Tanrı’ya bağladı” (28-3). *Anahtarı alıp geldi ol araya / Ki hücrelerin ḳamusın araya* “Hücrelerin hepsini aramak için anahtarı alıp oraya geldi” (32-3). *Ḳaḳıdı sarayına ‘azm eyledi* “Öfkelendi, sarayına yöneldi” (32-13). *Düzilmiş idi vü bezenmiş idi / Budaklar hevāya uzanmış idi* “(Çiçeklerle) dizilmiş ve bezenmişti (her taraf); budaklar, havaya (doğru) uzanmıştı” (34-14). *Ki çîn iline varavuz gün ile / Hem işi bite akça vü altın ile* “...Ki Çin’e ulaşalım gündüzün; hem aynı zamanda işimiz altın ve akçe sayesinde bitsin” (47-12). *Havāya uyup yabana gitmegil / Havāya uyan tîzcek olur hacîl* “Nefse uyup (da) yabana (başka yere) gitme; (zira) nefse uyan hemencecik utanç içinde kalır” (22-11). *Döne türkîye okıya hāş u ‘ām / İnāyet kılursa ḥaḳ ola tamām* “Türkçeye çevrilsin, herkes okusun; Allah yardım ederse tamamlansın” (26-14). *Melûl oldu ḳayḡuya batdı yine / Döşeginüñ içine yatdı yine* “Üzüldü, kaygıya daldı yine; döşeginin içinde uyudu yine” (60-6). *Atın sürdi vü tutdı yol ḳal’aya / Demür ḳapudan girdi ol ḳal’aya* “Atını sürdü ve o kaleye gitti; demir kapıdan girdi o kaleye” (279-12).

e. Öğrenmek İsteme İlgisi

Burada “kime” ve “neye” sorularına cevap aranır; üç örneği vardır: *Çü ben gidiservenin kime ḳalısar / Oḡul olmasa düşmenüm alısar* “Ben gidince (bu mal) kime kalacak? Oḡlum olmazsa düşmanın alacak” (28-2). *Dedi kime şaḳlar atam ey ‘aceb / Şaḳındığı benden neyidi sebeb* “Acaba babam (bunları) kime saklıyor; benden esirgemesine sebep neydi?” (35-11). *Nakḳāş nolduḡını yā nev-bahār / Neye uğradı neyledi rûzigār* “Nakkaş’a ne olduğunu ya (da) Nev-bahâr neye uğradı; felek ona ne yaptı?” (306-7).

f. Amaç / Niyet İlgisi

Burada yönelme hâli eki yer bildirmez; yapılmak isteneni, amaç edilen şeyi ifade eder ve “için” anlamında kullanılır: *Melik-zāde aldı eline kemend / Şanasın uyumamağa içdi and* “Melikzade eline kement aldı; sanki uyumamak için ant içti” (124-3). *Aradan çü bu sözi götürdiler / Temāşayile içküye oturdular* “Bu sözü aradan götürünce (bu bahsi kapatınca) temaşa ile içkiye oturdular (içki içmek için) oturdular” (88-15). *Uş oğluma yoldaş seni kıluram / Ki uşlusın key kişi bilürem* “İşte, oğluma seni yoldaş ederim (oğlum için yoldaş seni ederim) ki çok iyi, uslusun (bunu) bilirim” (53-15). *Demür kilidi anuñ elmas idi / Anı açmağa çare olmaz idi* “Onun demir kilidi elmastı; onu açmak için (de) çare olmazdı” (32-6). *Meger bir gün atasına vardıdı / Yēr öpübenin gitmege tırdıdı* “Meğer bir gün babasına gitti; yer öperek (saygıyla eğilip secde ederek) gitmek için ayağa kalktı” (31-3). *Ki sağlık bağışlaya fırsat vère / Tamām eylemeklige ruḥṣat vère* “...Ki sağlık bağışlasın, fırsat versin; tamamlamak için izin versin” (26-11). *Ne söz söylemege mecali olur / Ne sözi işitmege ḥālī ḳalır* “Ne söz söylemeye mecali olur; ne (de) sözü işitmek için hâli kalır” (20-12).

4.1.4.5.2. Bulunma Eki Alan Yer Tamlayıcısının Yükleme Olan İlgisi

a. Yer Bildirme İlgisi

Eylemin gerçekleştiği yer bildirilir: *Cihānda bugün resm eyle gider / Ki öküş kişi türkiye meyleder* “Bugün, dünyada (insan) tavrı şu yöne meyleder ki çoğu insanların çoğu Türkçeye eğilim gösterir” (24-3). *Yemende ulu pādīṣāḥ var imiş / Ki ‘aql ile devlet aña yār imiş* “Yemen’de ulu (bir) padişah varmış ki akıl ve devlet (baht, talih) ona yârmış (onun dostuymuş)” (27-2). *Ol arada bir ulu bünyād urur / Döker akça dün gün andan tıurur* “Orada bir büyük bina yapar; gece gündüz para harcar, sonra kalkar (gider)” (89-14). *Şu kimse ki ‘ibret göziyle baḳa / Çü bile ki ‘ālemde yokdur beḳā* “Şu kimse ki ibretle bakarsa bilir ki dünyada beka yoktur (dünya geçicidir)” (304-8). *Dahı dediler kim bunun bigi er / Bu devran içinde nitesi toḡar* “...Ayrıca dediler ki: Bunun gibi (bir) yiğit, bu dünyada (artık) nasıl doğar (ki)?” (303-2).

4.1.4.5.3. Ayrılma / Çıkma Eki Alan yer Tamlayıcısının Yükleme Olan İlgisi

a. Ayrılma, Çıkma, Bırakma Bildirme İlgisi

Eylemden uzaklaşma, çıkma ifadesi bildirir: *Aḫir bir gün ola şardan çıḳa / Gözüm bir kez anuñ yüzine baḳa* “Sonunda, bir gün ola ki şehirden çıkar; gözüm bir

kez (olsun) onun yüzünü görsün” (259-10). *Atından sarayına çün indidi / Süheylî vëribidi vü ündedi* “Atından inip sarayına girince Süheyl’i gönderdi ve seslendi...” (278-13). *Atadan anadan ırâh düşmüşem / Kamudan çü bir yanarağ düşmüşem* “Atadan anadan uzak düşmüşüm; herkesten bir ayrı yere düşmüşüm” (279-3). *Göñül hoşluğundan sen al hışşayı* “Gönül hoşluğundan hisse al” (280-13). *Dëdi göñlüni hoş dut u bunda ol / Yârundan haber bilevüz noldı ol* “Gönlünü hoş tut ve burada ol; yârinden haber ne oldu? Bilelim” (284-2). *Katından anuğ hiç hâli olmadı / Ki aldağuç imiş anı bilmedi* “Onun huzurunda hiç bulunmamazlık etmedi ki (o) aldatıcıydı, onu bilmedi” (290-15).

4.1.5. Zarf

Zarfı, Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde zarf tümleci terimiyle karşılaşmış ve şu zarf tümlecinin, cümlede yüklem anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleş olduğunu ifade etmiştir (2017: 259). Aynı terimi Ahmet Topaloğlu da kullanmıştır: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayarak daha belirgin duruma getiren tümleş. Zarf tümleci basit ve birleşik şekilde, türemiş kelime ve öbek biçiminde bulunabilir” (2019: 150). Belirteç öbeği terimini kullanan Mehmet Hengirmen, şu açıklamayı yapmıştır: “Cümlede belirteç (zarf) görevini üstlenen öbek” (2009: 63). Muharrem Ergin, zarf terimini kullanmıştır. Ona göre zarf; hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıflarla, hangi sebeple, kısacası, hangi şartlarda yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için kullanılır (2012: 400). Ergin, zarf olarak kullanılan isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu ile, *gerundium (zarf-fiil)* veya gerundium grubu ile bir edat grubunun zarf olduğunu ve zarfların sonuna instrumental (vasıta eki), eşitlik ve yön eklerinin geldiğini, hatta klişeleşmiş olarak bir ayrılma hâli eki alan kelimelerin de zarf olarak kullanıldığını belirttikten sonra zarfın fiilin şartlarını ve zamanını gösteren ana fonksiyonunun yanında fiili *şekil, tarz, vasıta, yön, eşitlik, benzerlik, sebep, miktar, derece, hâl, durum, bağlılık, hedef, bedel, âlet, karşılaştırma, zaman, müddet, sür’at* vs. yönlerden de nitelediğini ifade etmiştir (2012: 401). Vecihe Hatiboğlu, edatlarla kurulan zarfı ilgeçli tümleş başlığıyla ele almıştır (1972: 139). Cümlelerin bu ögesi söz dizimi kitaplarında da genelde zarf terimiyle karşılanmıştır

(Özkan ve Sevinçli, 2011: 143; Karahan, 2013: 36; Özkan vd. 2016: 35; Cemiloğlu, 2018: 102; Aktan, 2016: 103); bazı söz dizimi kitalarındaysa zarf tümleci terimi kullanılmıştır (Bilgegil, 2014: 43; Delice, 2018: 165); biz de zarf terimini kullanmayı uygun görüyoruz. SN'deki zarfın özellikleri şöyledir:

4.1.5.1. Zarfın Tek Kelimelerden Oluşması

4.1.5.1.1. Zarfın Eksiz Bir Kelimeden Oluşması

Süci içme içer isen içgil az / İşidici ol çünkü çalına sâz “İçki içme, içersen (de) az iç; saz çalınca (da) işitici ol” (361-6). *Biraz alnına benzer olaydı* “Ay, biraz alnına benzer olsaydı” (157-14). *Buyurdu yarağ eyleñüz tîz eyi / Süheylün katında düñünüz toyı* “Buyurdu: Çabuk iyi (bir) hazırlık yapın; Süheyl’in huzurunda ziyafet sunun” (139-10). *Nakkaşa dedi kim yigit söyle sen / Bugün ser-güzeştünî şerh eyle sen* “Nakkaş’a dedi ki yiğit, sen söyle; bugün maceranı şerh eyle sen” (330-8). *Tâze incüyi usta delmese cüst* “Usta, taze inciye gevşek (bir) şekilde delmezse....” (121-13). *Velî bildüm eyle kim ol çok bilür / Kıyâs eyle kıldum ol çok bilür* “Ama öyle bildim ki o, çok bilir; öyle kıyas ettim ki o, çok bilir” (258-1). *Dögündi delim ü urundı öküş / Yine tâli ine yerindi öküş* “Çok dövündü ve vurundu; yine talihine yerindi” (346-13). *Yaruğdan bahayım âdem göreyim / Yërimde yine epsem oturayım* “Yarıktan bakayım, insan göreyim; (sonra) yine yerimde sessiz sakin oturayım” (203-8). *Baş üstine buyruğımı dutdılar / Ne kim dedi fi’l-hâl anı êtdiler* “Buyruğunu başüstüne tuttular; (her) ne ki dedi (ise) hemen onu yaptılar” (220-9). *Hemîşe edegörünüz ittifāk / Komañuz arañuzda hergiz nifāk* “Daima ittifak edin; aranızda asla nifak bırakmayın” (357-6).

4.1.5.1.2. Zarfın Çeşitli Ekler Alan Kelimelerden Oluşması

a. Zarfın Eşitlik Ekleri Alan Kelimelerden Oluşması

Zarf, “-cA / -çA; -cağ / -cek; -cuğ; -lAyın / cIlAyIn” gibi eşitlik ekini alan kelimelerden oluşmaktadır. Bu şekilde oluşturulan zarf için bazı örnekler şunlardır: *Bu hikmet durur kişi ger eyleye / Ki dilince her kavm ile söyleye* “Bu, hikmettir eğer (bir) kişi eylese ki her (bir) kavmin diliyle dilince söylese” (24-4). *Yine çün hakınca nazar eyledi / İşin küllî zîr ü zeber eyledi* “Yine hakkınca bakınca işini bütünüyle yerle bir etti” (36-7). *Êrişdürdi dilekce bir araya / Ki hîç kimse bulmaya ger araya* “Eriştirdi dilediğince bir araya ki hiçkimse arasa da bulamasın” (135-3). *Ki vardur benüm*

kuvvetüm pîlce / Atarvan oħı iki üç mîlce “...Ki benim kuvvetim filinki kadar vardır; oku, iki üç mil kadar atarım” (164-4). *Gegezce şeşer düğümü oñat kişi* “Temkinli (bir) kişi, düğümü yavaşça çözer (zor durumu sakince halleder)” (177-1). *Genince oturdu toyınca yêdi / İñen armış idi biraz uyıdı* “Rahat rahat oturdu, doyunca yedi; çok yorulmuştu, biraz uyudu” (192-3). *Velî anca güydi ki yêndi ta ‘ām / Ta ‘āmuñ şonında çün oldu kelām* “Ama o kadar bekledi ki yemek yendi; yemeğin ardından sohbet edildi” (198-12). *Bahā biç dilekce senüñdür tavar / Degül ‘ayb bāzırgān aşşı kıovar* “Baha biç dilediğince davar (mal mülk) senindir; bezirgân fayda peşinde koşsa (bu) ayıp değil (ki)” (209-3). *Eger uçmaz olsa yolunca eyi / Kıapazlardı bildiricin atmacayı* “Eğer yolunca (uygun bir şekilde), iyi uçmaz olsa bildiricin, atmacayı tokatlardı(?)” (302-2). *Ben uş dırlıgümden elümi yudum / Velî kıayğunı hem yerince yêdüm* “Ben, işte hayatımdan geçtim; ama gamını hem yerince yedim (360-10). *Canı azacığ kıalup u kıayğı bol* “Canı azıcık kalmış ve kaygı (ise) bol” (193-11). Bu örnekte eşitlik ekinin düştüğü görülür: *Eger haftalar oturam söyleyem / Meger birazın size ‘arz eyleyem* “Eğer haftalar(ca) oturup söylersem meğer (ancak) birazını arz ederim” (322-7). *Dêdi eylese tañılacağ tahtı düz / Kıamu müdde ‘inüñ ümîzini üz* “Dedi: Öyleyse hemen tahtı düz; bütün iddiacıların ümidini kes” (30-5). *Dêdi gerçi güstāhlık êderem / Gerek bileven çün tîzcek giderem* “Dedi: Gerçi küstahlık ederim; bilmem gerek çünkü hemencecik giderim” (66-9). *Gele tañılacağ ol tapuñı göre* “Gelsin hemen o huzurunu görmek için” (69-14). *Süheyle āh uşda yakıncağ gelür / Süheyl anı anlar bakıncağ bilür* “Süheyl’e işte yakınca gelir; Süheyl, onu bilir, bakınca bilir” (70-9). *Ŧonında ol anıhtarı gizledi / Süheyl anı oğrurlayın gözledi* “Elbisesinin içinde o anahtarı gizledi; Süheyl, onu gizlice gözledi” (33-7). *Gören gözler ırmahlayın çağladı* “Gören gözler, ırmak gibi çağladı (ağladı)” (38-7). *Süci içdi az az yêdi ta ‘ām / Kı bayıñılayın oldu tamām* “Az az içki içti yemek yedi ki önceki gibi tamam oldu” (47-4). *Ola kim ünüñ işide nev-bahār / Ŧama ağa oğurlayın ol nigār* “Ola ki Nev-bahâr sesini işitir dama çıkar gizlice o sevgili” (91-5). *Bu nakş ile biz bir oyun utalum / Gecemüzi gündüzleyin fıtalum* “Bu nakış ile biz bir oyun kazanalım (oyun oynayalım); gecemizi gündüz gibi tutalım” (128-10). *Bencileyin kimesne kıulağını burmadı* “Kimsenin kulağını benim gibi burmadı (uyarmadı)” (95-14). *Ancılayın hîç gitmesün teşvîşi* “Karmaşıklığı, onun gibi hiç gitmesin” (250-10). *Ki hîç kimse ancılayın yazmaya* “...Ki hiç kimse onun gibi yazamaz” (319-8).

b. Zarfın Vasıta Ekleri Alan Kelimelerden Oluşması

Zarf, “-n, -la” vasıta hâli alan kelimelerden oluşmaktadır: *Şu sa ‘ât ki ol tãma ağmış idi / Şanayduñ güneş dñnle toğmış idi* “Şu saat ki o, dama çıkmıştı; sanki güneş geceleyin doğmıştı” (115-1). *Dñři görmege uyđu olur sebeb / Uyanuđu ol görđi dñř ‘aceb* “Düş görmeye uyku sebeb olur; o, uyanıkkken uyku görđü, şaşılır (şey)” (225-6). *Çü sağlığile uş şara ‘eresin / Gerek bunu řãha şaber v‘eresin* “Sağlıkla şehre ulaşırsan bunu şaha şaber vermen gerek” (67-5). *V‘erđi şadeh zamãne eliyme eliyile / Kim içmedin dahı başımı tutdı uş humãr* “Zamane, elime (kendi) eliyle kadeh verdi ki, (henüz) içmeden başımı humar tuttu (sersemledim)” (79-4). *Ağıllığile tız şeşilür dñđüm* “Sakinlikle çabuk çözülür düğüm” (80-5). *Şehün başı sücile olmuşdı hoş* “Şahın başı içki ile hoş olmuştı” (81-4). *G‘erü sağlığile yüzün g‘oresin* “Tekrar, sağlıkla yüzünü göresin” (84-6). *Ki çün işledük biz bu işi için / Nemüz olur ayruğu bizüm řãh-ı çın* “...Ki biz, bu işi gizlice işledik; Çin şahı, artık bizim neyimiz olur?” (161-13). *Geçelüm deñiz barışalum için* “Denizi geçelim, gizlice buluşalım” (212-10). *Çeriye yöresine konduralum/ Çıraşları odlan yanduralum* “Çeriye yöresine konduralım; çırakları ateşle yandıralım” (62-3). *Melül oldu yavlağ çökđi dizin* “Çok melul oldu, diz üstü çöktü” (78-7). *Dürişdi tãm üstine ağdı gücin* “Çabaladı, dam üstüne çıktı güçlkle” (124-7). *Gece kazalum gündüzün koyalum* “Gece kazalım, gündüz bırakalım (ara verelim)” (129-14). *Çü sî- murđı sen görmedin fikr ile / Güzãfın yazarsın kim eyle ola* “Sen, Simurg’u görmeden fikir ile, boşuna yazarsın ki öyle olsun (diye)” (174-1). *Çıkardılar ağulcağın bãđdan* “Çıkardılar yavaşça bahçeden” (104-9). *Çü ‘ömrünğ ‘erer tızcegin müddeti / Cihãnuñ hemîşe budur ‘ãdeti* “Ömrün müddeti hemencecik geçer; (zira) cihanın âdeti daima budur” (367-1).

c. Zarfın Yön Gösterme Ekleri Alan Kelimelerden Oluşması

Zarf, “-ra; -arı, -aru, -eri” yön gösterme eki alan kelimedden oluşmaktadır: *Nakķař d‘er ki ben şaşra gidiserem / Saña d‘erem bil ki n‘ediserem* “Nakķař, der ki ben dışarı gideceğim; sana derim bil ki ne yapacaksın” (91-2). *Ki az günde zaşmet kazanmaya çoğ / Peřîmãnlığun şonra aşşısı yoğ* “...Ki az günde çok zaşmet kazanmasın; pişmanlığın sora faydası yok” (48-14). *Süheyle d‘edi indi dur berü / Yaşınma vü oturmağıl ağaru* “Süheyl’e dedi: şimdi kalk beri; gizlenme ve oturma öte tarafa” (309-15). *Başın götürüp yuķarı bağdı ol / Yüregini ‘ıřķ odına yağdı ol* “O,

başını kaldırıp yukarı baktı; yüreğini aşk ateşine yaktı” (36-6). *Kapuyu açup girdi ol ikerü* “O, kapıyı açıp içeri girdi” (34-3). *Buyurdu ki at çekdi ilerü kul / Revân bindi avından bir deste gül* “Buyurdu ki (bir) kul at çekti ileri; hemen (ata) bindi elinde bir deste gül (olduğu) hâlde).

d. Zarfın, Zarf-Fiil Eki Alan Kelimelerden Oluşması

d.1. Zarfın, “-ıcağ / -icek; -ıcağ; -ıcağaz / icegez” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-ıcağ / -icek; -ıcağ; -ıcağaz / icegez” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Gülümsündi işidicek nev-bahâr / Nite kim gelür gül olıcağ nev-bahâr* “Nev-bahâr, işitince gülümsedi; nitekim ilkbahar, gül olunca gelir” (125-2). *Hemîn lahza unıtdılar kôrhuı / Kişi öğrenicek nite kôr hūı* “Hemen (o) anda korkuyu unuttular; (bir) kişi, öğrenince huyu(nu) nasıl bırakır?” (127-6). *Göricek bir âh êtdi vü düşdi / Hemân-dem ôgi gitdi vü düşdi* “Görünce bir ah etti ve düştü; hemen (o) anda aklı gitti, (yere) düştü” (319-10). *Şeh oturıcağ gör ki nêtdi yine* “Şah oturunca gör ki ne yaptı yine” (148-8). *Kişi öğrenicek nite kôr hūısın* “(Bir) kişi öğrenince huyunu nasıl bırakır?” (337-2). *Yigitlikde perhîz iñen hūb olur / Kocalıcağaz hoz elden ne gelür* “Gençlikte perhiz çok güzel olur; (yoksa) yaşlanınca artık elden ne gelir (ki)?” (22-10). *Göre tura idüm yürıyecegez / Bu gönüm meger doleneydi biraz* “Yürüyünce göreydim, meğer bu gönüm sakınleşeydi biraz” (128-1).

d.2. Zarfın, “-U” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, -U” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır. Bunlar birlikte yarı tasvir fiil grubu olarak da ele alınabilir; ancak tek tek alındığında ayrı iki öge ortaya çıkar: *Yügürü çıkar taşra görışür ol* “Koşarak çıkar dışarı, görüşür o” (70-10). *Belinleyü tırdı girdi şara* “Yerinden sıçrayarak kalktı şehre girdi o” (162-15). *Süheylı bulmadı vü tızcegin / Gêrü döndi segirdü aña degin* “Süheyl’i bulamadı ve hemen koşarak geri döndü ona değin” (263-15).

d.3. Zarfın, “-(i)ken” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-(i)ken” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Bu hoş sözleri işidüp hatırı / Sevindi vü ölmışken oldu diri* “Bu hoş sözleri işitip hatırı hoş oldu ve (âdeti) ölmüşken dirildi” (106-4). *Uyanıgiken nesne girmez ele* “Uyanıkken ele bir şey girmez (bir şey elde edilmez)” (105-6). *Uyurken tuş oldu yüzine gözüm / İñen hūb imiş göyünedi özüm* “Uyurken yüzüne baktı gözüm; çok güzelmiş, içim yandı” (162-3).

Bana yol bulıvère azmış iken “Azmışken (kaybolmuşken) bana yol gösteriversin” (196-11). *Anuñ qorhısından revān kaçduñ / Yemişî dèrilmış iken saçduñ* “Onun korkusuyla hemen kaçtık; yemişi toplanmışken (yere) saçtık” (197-14).

d.4. Zarfın, “-duğunca / -dügince” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-duğunca / -dügince” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Bunı dèdi inileyin ağladı / Ki ölçerdügince yanardı odı* “Bunu dedi, inleyerek ağladı ki harladıkça ateşi yanardı” (134-6). *Göñül ili varduğunca oldu ören* “Gönül şehri gittikçe viran oldu” (135-11). *Ne kim yènür ol dükenür ü yèter / Velî guşşa yèdüklerince biter* “(Her) ne ki yenirse o tükenir ve kaybolur; ama gam yendikçe (yeniden) biter (ortaya çıkar)” (280-11).

d.5. Zarfın, “-Up” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-Up” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Bu sözi vezî işidüp şād olur / Turup ol kayğudan āzād olur* “Vezir bu sözü işitip mutlu olur; kalkıp o kaygıdan kurtulur” (67-10). *Velî kendü ululuğın eyledi / Gelüp bu ġarīblerini bayladı* “...Ama kendi büyüklüğünü yerine getirdi; gelip bu garipleri zengin etti” (70-8). *Gönülüp du ‘ā vü šenā kıldılar* “Yönelip dua ve sena ettiler” (85-2). *Eger okıyalar turup girmeye* “Eğer davet ederlerse kalkıp (da) gitmesin” (88-1). *Yügürüp tama ağıdı ta‘cil ile* “Acele ile koşup dama çıktı” (96-3).

d.6. Zarfın, “-uban / ubanı / übenin” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-uban / -ubanı / -übenin” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Çıkubanı atlandı tîz atına / Şoloğ dem erişdi kapu katına* “Çıkıp hemen atladı atına; şu anda erişti kapıya” (33-14). *İkiledin oğlan olur ol kişi / Ki kocaluban yètmış ola yaşı* “Yaşlanarak, yaşı yetmiş olan kişi, tekrar çocuk olur” (357-13). *Çü vardı nakķāş şāhı gördidi / Esenleyübenin örü tırdıdı* “Nakkaş, vardı (ve) şahı gördü; (sonra) esenlik dileyerek (gitmek üzere) ayağa kalktı” (137-11). *Qazanur eyü ad kıyuban gider* “İyi (bir) ad (nam) kazanır (sonra) bırakıp gider” (21-7). *Şunuban götürdi kapu bağını* “Uzanıp kapı bağını kaldırdı” (34-10).

d.7. Zarfın, “-mAdIn / -mayın” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-mAdIn / -mayın” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Bola kim süheylî görem ölmeyim* “Belki Süheyl’i ölmeden görürüm” (234-10). *Çü bu resme kazandı eyü adı / Biliş oldu görmedin anun yadı* “İyi adı bu şekilinde kazandı ki onu tanımayanlar (onu) görmeden tanıdığı (gibi) oldu” (59-7). *Eger devletün varmısa*

biledün / Bağışlamadın şāha kul oladuñ “Eğer bahtın vardıysa bileydin; (o sana bir şey) bağışlamadan (ona) kul olaydın” (153-12). *Öküş fikr ederdüm nite dürişem / Ki bir ölmedin tapuñe erişem* “Çok düşündürdüm (ki) nasıl çabalayayım (da) ölmeden bir (kez olsun) huzuruna erişeyim” (161-6). *Ki tapusına ölmedin erişem* “...Ki huzuruna ölmeden ulaşayım” (345-3).

d.8. Zarfın, “-alı” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-alı” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır. Örneği şudur: *İhen hūb cömerd uşlu durur / Göreli göñül bana küslü durur* “Çok güzel, cömert, usludur; gönül, (onu) göreli bana küsülüdür” (74-12).

d.9. Zarfın, “-Inca / -ıncağ” Zarf-Fiil Ekli Kelimeden Oluşması

Zarf, “-Inca / -ıncağ” zarf-fiil ekli kelimeden oluşmaktadır: *Süheyl anı anlar bakıncağ bilür* “Süheyl onu anlar, bakınca bilir” (70-9). *Ölince seni ben nite unıdam* “Ben, ölene kadar seni nasıl unuturum?” (126-11). *Ölince unıtmayam ol eylügi* “O iyiliği ölene kadar unutmam” (235-15). *Beni isteyeler aña yok gümān / Velikin bulınca uzanur zamān* “Beni isterler (ararlar) ona şüphe yok; ama bulana kadar zaman uzar” (264-2).

e. Zarfın Yapım Eki Alan Kelimelerden Oluşması

e.1. Zarfın “-cegez” Yapım Eki Alan Kelimeden Oluşması

Zarf, “-cegez” yapım ekli kelimeden oluşmaktadır. Kullanımına örnek şudur: *Peri bigi görinüp tızcegez gerü döndi / Nişānını ben nite ādem oğlanına şoram* “Peri gibi görünüp hemencecik kayboldu; ben, nişanını insanoğluna nasıl sorayım?” (98-13).

e.2. Zarfın “-sIz / -sUz; -sUzUn” Yapım Eklerini Alan Kelimeden Oluşması

Zarf, “-sIz / -sUz; -sUzUn” yapım ekli kelimelerden oluşmaktadır: *Benüm her ne kim var senüñdür kamu / Baña sensüz uçmağ nite kim tamu* “Benim her neyim varsa senindir hepsi; cennet, benim için sensiz cehennem gibidir” (31-5). *Senüñ ile hoşdur u sensüz harām* “Seninle hoştur ve sensiz haram(dır)” (81-11). *Ki bensüz gününj dün nite geçdidi* “...Ki dün, günün bensiz nasıl geçti?” (124-10). *Gelem gündüz oturavuz korhusuz* “Güzdüz geleyim, korkusuz oturalım” (128-8). *Dédüm ey baba sen bu sözüñi kes / Ben ansuz olımaşvanın bir nefes* “Ey baba, sen bu sözünü söyleme; ben, onsuz olamam bir an (bile), dedim” (153-3). *Kişi işi işlese tedbîrsüz* “Kişi, işi

tedbirsiz işlerse...” (225-7). *Yatur idi aç u susuz / Geçer idi günü anun yêyesüz* “Aç ve susuz yatarı; onun günü yiyeceksiz geçerdi” (250-7). *Göñül aña vèrdidi göñülsüzün* “Ona gönülsüzce gönül verdi” (207-7). *Kişi kendü kendözine anşuzın / İş eder anuñ bigi bilüsüzün* “Kişi, kendi kendisine ansızın onun gibi iş eder bilmeksizin” (270-1). *İlün terkin apansuzın urduñ uş* “İlini apansızın terkettin işte” (366-3).

e.3. Zarfın, “-lu” Yapım Eki Alan Kelimeden Oluşması

Zarf, “-lu” yapım ekli kelimeden oluşmaktadır. Örneği şudur: *Kamusını bağılu getürün kanı / Nite boş komaya yarar aşlānı* “Hepsini (de) bağılı (olarak) getirin, hani; nasıl aslanı boş (serbest) bırakmaya yarar (ki)?” (187-6).

e.4. Zarfın, “-rak / rek” Eki Alan Kelimelerden Oluşması

Zarf, “-rak / -rek” yapım ekli kelimeden oluşmaktadır: *Ya hindü elin uzadup dünlererek / Çini şahndan kapdı gümiş çörek* “Ya (da) Hintli, elini geceleyin uzatıp çini sahandan kaptı gümüş çörek” (114-6). *Çoñ eglendüm geldün uş gecirek* “Çok eğlendim, daha geç geldin işte” (125-14). *Eyitdi naqqāşa buyur tîzrek* “Söyledi Nakkaş’a: Buyur çabuk” (141-2). *Yëtüp ardıradın bizi bulmaya / İşümüzi dahı sarprahı olmaya* “Arkadan yetişip (de) bizi bulmaya; işimizi daha sarp bulmaya” (186-6).

4.1.5.2. Zarfın Kelime Gruplarından Oluşması

4.1.5.2.1. Zarfın Sıfat Tamlamasından Oluşması

Budur kim kişinün ola dest-res / Dostlar ile otura bir nefes “Budur ki (bir) kişinin kuvvet ve zenginliği olsa dostlar ile bir nefes (bir an) otursun” (21-3). *Şeh anı meger bir gece okudı / Ki katında hiç kimsene yogıdı* “Meğer şah bir gün onu çağırttı; huzurunda hiç kimse yoktu” (29-10). *Yaşı ola anuñ ancañ on yèdi / Koñar dahı ağzında anası südi* “Onun yaşı ancak on yedi olmalı; ağzı, henüz anasının sütü kokmakta (çok toydur)” (74-10). *Ne sözler ki var idi söylediler / Bu kez çün sözi hatm eylediler* “Ne (kadar) söz varsa söylediler; bu kez sözü tamamladılar” (74-2). *Dāyim aķar gözüm yaşı bir lahza tırmadı* “Gözyaşım daima akar, bir an (bile) durmadı” (96-1). *Şunun bigi āh eyledi bir kezün / Ki işitdi kız āhınuñ āvāzın* “Bir kez öyle bir ah etti ki kız, (onun) ahının sesini işitti” (100-7). *Bir iki gün işünde şabr ède gör / Ki düşmenlerün gözi ola kör* “Bir iki gün içinde sabrediver ki düşmanların gözü kör olsun” (106-1). *Cihān mālī olur ise az u çoñ / Anuñ ‘ışkı öñinde bir çöpce yoh* “Dünya

malı az veya çok olsun, onun aşkının karşısında bir çöp kadar (değeri) yok(tur)” (131-13).

4.1.5.2.2. Zarfın Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Anuñ buyruğinsuz adılmaz adım / Boğazdan aşağıya yudılmaz yudım “O’nun buyruğu olmaksızın adım atılmaz; boğazdan aşağıya (bir) yudum (su vs. dahi) yutulmaz” (3-3). *Señün bilisüzligüñ ucından uş / Kızum gitdi kaldı sarāy içi boş* “Senin bilgisizliğinin sebebiyle işte kızım gitti; saray içi boş kaldı” (186-3). *Koyun koyunuñ hâlince olur / Kelile dimne okıyan bilür* “Koyun, koyunun hâlince olur; Kelile Dimne okuyan (bunu) bilir” (226-11). *Senüñ şöhetüñsüz düşmez oñat / Yaraşmaz içer isem āb-ı hayāt* “Senin sohbetinsiz doğru (uygun, münasip) düşemez (ki) abıhayat içsem (dahi) yakışmaz” (295-12). *Kıyās eylegil hâlini bülbülün / Nite ola ger firağın gülün* “Kıyas eyle bülbülün hâlini; nasıl olur gülün ayrılığıyla?” (313-3). *Sine her biri qorhısından anuñ / Çakal nite duta yerin aşlanuñ* “Her biri, onun korkusuyla siner; çakal, aslanın yerini nasıl (olur da) tutar?” (349-4).

4.1.5.2.3. Zarfın Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Dün içi kığırursın yalunuz / Kimesne olımaç bana kulavuz “Geceleyin çağırırsın yalnız; kimse olamaz bana kılavuz” (113-3). *Görür kim kıızıdur nedür çāresi / Hayāl ola dēr bu süci arası* “Görür ki kıızıdır, çaresi nedir? Bu, hayal olmalı der içki arası(nda)” (143-8). *Seher vakti dünün qarasına / Batar nūr oñı bir bağ u key sına* “Seher vakti, gecenin karanlığına (bir) nur oku batar, bir bak ve iyi(ce) sına” (172-11). *Ulular çü yədiler ü içdiler / Tekellüf tarıqınca söz açdılar* “Ulular, yiyip içtiler; (sonra) tekellüf yolunca söz açtılar” (352-11). *Ben ü yā benüm bigi yüz biñ kişi / Çalap buyruğinsuz başarmaz işi* “Ben ya (da) benim gibi yüz bin kişi, Allah yardımı olmadan iş başaramaz” (95-1).

4.1.5.2.3. Zarfın Edat Grubundan Oluşması

a. Zarfın “bigi / gibi” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Bu kullanımın birçok örneği vardır. Bazıları şunlardır: *Uçuşlu bigi düşdi şu içine / Tutuldu dili vü kısıldı çeñe* “(Bir) saralı gibi su içine düştü; dili tutuldu ve çene(sî) kısıldı” (96-8). *Zihî güneş ki bana gölgesin çü gösterdi / Yarar ki mihrine göñlümi zerre bigi qoram* “Ne güzel güneş ki bana gölgesini gösterdi; yarar ki sevgisine gönlümü zerre gibi bırakırım” (98-11). *Ŧonandı şanasın ki bir hūr idi /*

Geyüp tâcî tâvus bigi yürüdi “Donandı, sanki bir huri idi; tacı giyip tavus gibi yürüdü” (99-3). *Hemân lahza gitdi süheylün ögi / Yêrinürdi yerinde öksüz bigi* “Hemen (o) anda Süheyl’in aklı (başından) gitti; yerinde yerinirdi (bir) öksüz gibi” (110-5). *Şunu bigi baltayı şalar idi / Dêyeydün ki ispeh-şālār idi* “Baltayı öyle bir sallardı ki sanki asker idi” (130-14). *Senün yoluna şu bigi ahdum* “Senin yoluna su gibi aktım” (214-15).

b. Zarfın “ile” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Bu edat grubuyla kurulan zarfın bazı örnekleri şunlardır: *Kerem edene rahmet ede kerîm / Cihândan key ad ile gider kerîm* “Kerem edene rahmet eder Kerim (Allah); dünyadan iyi (bir) ad ile gider kerem sahibi” (17-14). *Şu bir görmek ile kapıldı gönül* “Şu bir (defalık) görmekle gönül kapıldı” (46-12). *Bir işitmek ile aña vèrdi cân / Süheyl idi gönli içinde hemân* “Bir işitmekle ona can verdi; gönlü içindeki Süheyl idi” (76-3). *Sözin şımadı çaldı ol sâz ile / Eyitdi bu şi’ri hoş âvâz ile* “Sözünü kırmadı çaldı o saz ile; bu şiiri hoş (bir) sesle söyledi” (119-5). *Süheyl aña ol aña içdiler / Biri birisiyle hoş geçdiler* “Süheyl ona, o (da) ona içtiler; birbiriyle hoş geçindiler” (120-2).

c. Zarfın “bile / birle” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Çalup yırladı kopuzu ile bile “Çalıp söyledi kopuzuyla” (86-11). *Müşerref olalum tapuñla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “Müşerref olalım hizmetinle; feleğin bize ne yapacağını kim bilir? (112-15). *Dağı bu yigitden dileyem seni / Ki senün ile bile koşsa beni* “Ve bu yigitten dileyeyim seni; seninle birlikte koşsun beni (seni bana arkadaş olarak versin)” (259-4). *Çü ben olmayavan senünle bile / Aceb nite gönlüm dölenibile* “Ben seninle birlikte olmayınca acaba, gönlüm nasıl (buna) dayanabilir?” (295-14). *Şunup dizine aldı ol dem başın / Yiği birle süheyl sildi yaşın* “Uzanıp başını dizine aldı; Süheyl, yeni ile sildi gözyaşını” (310-7). *Kim okursa süheyl ü nev-bahârı / Du ‘â birle yazana kıla yârî* “(Her) kim (ki) Süheyl ü Nev-bahâr’ı okursa du ile yardım etsin yazana” (377-14).

d. Zarfın “degin” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Güneş toğduğı yerden aña degin / Ki gèrü batâr uşda tutdı yolın “Güneşin doduğı yerden ona değin ki tekrar batâr işte yolunu tuttu” (10-7). *Gèceye degin işler idük bir zamân / Giderdi bular ben kalırdum hemân* “Geceye değin işlerdik (çalışırdık) bir zaman; bunlar giderdi ben kalırdım daima” (42-13). *Çeriyile bârî aña*

degin varam / *Hak onara şallāh murāda erem* “Ordu ile bari ona deġin gideyim; Hak onarsın inşallah murada ereyim” (48-6). **Üçinci atlandı faġfūr-ı çin / Çeriyile geldi süheyle degin** “Çin şahı, üçüncü gün (atına) atladı; ordu ile Süheyl’e deġin geldi” (87-4). **Çak öyleye degin ögin dèrmedi / Gözini açup ‘ālemi görmedi** “Tam öğlene deġin aklını toplayamadı; gözünü açıp (da) âlemi göremedi” (100-12).

e. Zarfın “için / -(ü/i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Nakķāş dèr vezîre ki sulţān-ı çin / Yüce köşk yapıduġidi anuñ için “Nakķaş, vezire der ki: Çin sultanı (ki) onun için yüce köşk yaptık” (42-6). **Gerek ise faġfūr-ı çînün kızın / Dileyem senünçün çökem dizin** “Gerek ise Çin faġfurunun kızını senin için isteyeyim, diz üstü çökeyim” (51-11). **Tamāmet gelenler ile görîşür / Bu kez hūnı düzmek içün dürişür** “Bütün gelenlerle görîşür; bu kez sofrayı düzmek (kurmak) için uğraşır” (77-2). **Eline aluban süci kıldı nūş / Dèdi kim sizün içün şıdı ‘ahdı uş** “(Kadehi) eline alarak içki içti; dedi ki: Sizin için bozdu yemini işte” (78-8). **Anuñ içün atası koşmuş sana / Bu işün eyü geldi yavlaķ bana** “Onun için babası koşmuş (arkadaş olarak vermiş) sana; bu işin çok iyi geldi bana” (83-11).

f. Zarfın “dek” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Getürdi aña dek ki düzdi nakķāş / Süheyle sarāy édiser sırrı fāş “Getirdi ona dek ki Nakķaş, Süheyl’e saray düzenledi, sırrı ifşa edecek” (25-5). **Bilürven dilek ile girmez ele / Dürişüp aña dek varayım hele** “Biliyorum (ki) dilemekle ele girmez; çabalayıp ona dek varayım hele” (52-11). **Nakķāş dèdi ġeceye dek turalum / ġece olıcaķ kapuya sürelüm** “Nakķaş, dedi: Geceye dek duralım (bekleyelim); gece olunca (da) (atları) kapıya sürelim” (62-2). **İşitmiş durur beñzer adımı ol / Ki geldi bu araya dek döġdi yol** “O, belli ki adım işitmiştir ki geldi buraya dek, yol katetti” (75-13). **ġece èrteye dek uyımaz idi / İki ġünde bir nesne yemez idi** “Gece sabaha dek uyumazdı; iki ġünde bir şey yemezdi” (76-6).

g. Zarfın “dèyü” Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Çü toġdı dèyü geldi hitāb / Cihānuñ yüzinden açıldı nikāb “Doġdu diye ġüneşe hitap gelince cihanın yüzünden nikap açıldı (gündüz oldu)” (30-8). **Oġul dèyü dökerdi gözden kanı** “Oġul diye gözden kanlı yaş dökerdi” (39-13). **Henüz ol yazuyıla avınuram / Ġèrü ġöreven dèyü sevinürem** “Henüz o yazıyla avunurum; tekrar göreyim diye sevinirim” (43-12). **Ne şāh işidürse severdi anı / Kaçan ġörem dèyü èverdi anı** “Hangi şah işitirse severdi onu; ne zaman göreyim diye acele ederdi onu” (59-8). *Uyır*

olsa nā-geh sayuḥlar idi / Süheyl-i yemen dēyü yohlar idi “Uyur olsa ansızın sayıklardı; Süheyl diye yoklardı (bakınırdı)” (76-8).

h. Zarfın “nite kim / nite ki / niteki” Edatlarıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşması

Bu edatlar, diğer edatların aksine kelime ya da kelime gruplarından sonra değil, onların önünde yer alır: *Görür döşegin ısladu derlemiş / Kamu gövde dıtrer nite kim kāmıṣ* “Görür (ki) döşegini ıslatarak terlemiş; bütün gövde kāmıṣ gibi titrer” (60-2). *Eger sen gidüp ben kalırsam bayık / Ölürem nite ki kuruda balık* “Eğer sen gidip ben kalırsam; ölürüm kurudaki (karadaki) balık gibi, kesinlikle” (53-4). *Velî ata sözün işiden oğul / Yayınmaya yabāna nite ki gül* “Ama ata sözünü işiten (dinleyen) oğul, gulyabani gibi yabana yayılmaz (yabanda kalmaz, perişan olmaz)” (199-13). *Ki her biri uçardı nite ki kuş* “...Ki her biri(si) kuş gibi uçardı” (214-10). *Hevāya bakup ol ki nefsin kova / Kuyuya düşe nitesi kim kova* “O (kimse) ki havaya bakıp (arzusuna uyup) nefisinin peşinden koşsa kova gibi kuyuya düşer” (255-1).

ı. Zarfın Diğer Edatlarla Kurulan Edat Gruplarından Oluşması

Yukarıda da verilen, sayıca fazla olarak kullanılan ve zarf oluşturan edat grupları haricinde az sayıda kullanılan bazı zarf yapan diğer bazı edat grupları da vardır. Şöyle ki:

Zarf, “öñ” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Ḳo halkı vü sen rızkuñı andan öñ / Ki yaratdı ol rızkuñı senden öñ* “Halkı bırak (da) sen rızkını O’ndan iste ki O rızkını senden önce yarattı” (17-9).

Zarf, “öñdin” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Ne bahtlıdur ol kim idi bile / Diri iken ölüminden öñdin öle* “Ne bahtlıdır o (kimse) ki diriymen ölümünden önce ölebilsin (nefsini yenebilsin)” (20-8). *Ḳulaḥ gözden öñdin olur kim sever* “Kulak, gözden önce sever” (76-4).

Zarf, “kadar” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Cihāndan ben anladum işbu kadar* “Cihandan (dünyadan) ben bu kadar anladım” (19-6). *Süheyl anı işitdügi sâ‘at ol / Kadar ağıladı kim gözi bıñarı / Taşup sîle vèreydi on biñ eri* “Süheyl, onu işittiği saat o kadar ağladı ki gözü(nün) pınarı taşıp sele verirdi on bin eri” (291-11/12). *Ayağın kilîmi kadar uzadur* “Ayağını kilimi kadar uzatır” (202-1).

Zarf, “pes andan” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Pes andan revān döndi kıızı kıçına / Gêrû indi tamdan sarāy içine* “Kız, ondan sonra hemen geri döndü; tekrar indi damdan (gitti) saray içine” (100-9).

Zarf, “gêrû” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *İşitdüresin kulağına anuñ / Pes andan gêrû fāriğ olsun cānuñ* “İşittiresin kulağına onun; ondan sonra (da) canın (için) rahat olsun” (98-2). *Ki andan gêrû oñasıdur işüñ / Gelüp tuzağa düşesidür kuşuñ* “...Ki ondan sonra işin onacaktı; kuşun, gelip (de) tuzağa düşecektir” (101-14).

Zarf, “içre” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Şu yüz kim gülefdin edilmezdi fark / Lülüfer bigi oldı şu içre ğarķ* “Şu yüz ki kırmızı gülden fark edilmezdi; (şimdi ise) nilüfer gibi su içine daldı” (96-10).

Zarf, “artuķ / artuħ” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *İletdi şabr u ‘aql u qarārı vü gönľümü / Kayğudan artuķ ol baña hıç nesne vèrmedi* “Sabır, akıl ve gönľümü (benden) aldı; o, kaygıdan başka bana hiçbir şey vermedi” (95-15). *Velikin bahāsın buyuruñ tamām / Degül eger senden artuħ uman* “Ama pahasını tam olarak buyurun; senden fazla uman değil(dir)” (209-11).

Zarf, “ķarşu” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Süheyl- yemen şāha ķarşu varur / Gêrû ķunki biri birini görür* “Süheyl, şaha ķarşı varır; tekrar birbirlerini görür(ler)” (87-6). *Dün ü gün aña ķarşu oturalum* “Gece gündüz ona ķarşı oturalım” (39-1). *Ŧurup Ŧanlacak Ŧonadurlar şarı / Süheyle varur ķarşu cümle ķeri* “Kalkıp hemen donatırlar şehri; bütün ordu Süheyl’e ķarşı varır” (90-11).

Zarf, “berü” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Ve ger nê gerek işbu denľü ķeri / Geçemeye hergiz bunlardan beri* “Yoksa bu denli ordu, asla bunlardan öteye geçemez” (64-8). *Andan berü ki şüreti nakşını görmişem / Dāyim aķar gözüm yaşı bir laħza Ŧurmadı* “Ondan beri ki suretinin nakşını görmüşüm; daima akar gözyaşım, bir an (dahi) durmadı” (96-1).

Zarf, “saru” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Gêrû çıħdı yüridi meclis şaru / Kızardı olmuş iken beñzi şaru* “Tekrar çıktı, yürüdü meclise doğru; kızardı benzi sarı olmuşken” (145-2).

Zarf, “ötrü” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Ķıyās eyle kim niķe oldı güvenķ / Ki bir incüden ötrü irkildi genc* “Ķıyas eyle ki güvenķ nasıl oldu ki bir inciden ötürü toplandı hazine” (353-13).

Zarf, “yaña” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Niçün kayğu andan yaña yêyile* / *Aña ahmak olan kişi yırıla* “Neden ondan yana gam çekilsin (ki)? Ona, ahmak olan kişi kapılır” (304-7).

Zarf, “ayru” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Ben ayruhsı bir fikir eylemişem* / *Bunu senden ayru ho söylemişem* “Ben farklı bir şey düşünmüşüm; bunu senden başka söylemişim” (313-10).

Zarf, “toğru” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Anuy boyına toğru hîç düşmeye* “Onun boynuna doğru hiç düşmesin” (226-15).

Zarf, “içerü” edatıyla kurulan edat grubundan oluşmaktadır: *Beni ol cānından içerü sever* / *Bağışladuğum için ne var* “O, beni canından öte (fazla) sever; bağışladığım için (bunda) ne var?” (152-9). *Dedi şundan içerü girseñ* / *Şu ben şureti görmişem görseñ* “Dedi: Şuradan içeri girsen (de) şu ben(im gördüğüm) sureti (resmi) (bir) görsen” (262-4).

4.1.5.2.4. Zarfın Tekrar Gruplarından Oluşması

a. Zarfın Aynen Tekrar Grubundan Oluşması

Hemān laħza çözdî bölük saçların / *Kemend eyleyüp atdı birin birin* “Hemen (o) anda bölük (bölük) saçlarını çözdü; kement eyleyip saldı (aşağıya) bir bir” (115-12). *İki gözün öpdî vü aldı elin* / *Güle güle tutdı sarāy yolın* “İki gözünden öptü ve elini tuttu; güle güle sarayın yolunu tuttu” (117-6). *Ƙolın açdı vü ƙuçdı ƙatı ƙatı* Kollarını açtı ve sıkı sıkı kucakladı” (117-5). *Pes andan yüzün açar idi az az* / *Ƙılur idi bir demde biñ dürlü nāz* “Ondan sonra yüzünü açardı az az; bir anda bin türlü naz kılardı” (118-1). *Gêrû geldi naƙƙāş êve êve* “Nakkaş, koşa koşa geri geldi” (122-8). *Eger sezdüğümüz ise işbu iş* / *Dökelüm bunun kanını fış fış* “Eğer bu iş sezdığımız (düşündüğümüz) gibiyse bunun kanını fış fış dökelim” (143-14). *Çü ol ƙız yüzünî göre bir kezî / Göñül vêre saña azın azın* “O kız, yüzünü görünce sana yavaş yavaş gönül versin” (97-11).

b. Zarfın Eş ve Yakın Anımlı Tekrar Grubundan Oluşması

Yêyüp içüp ol gece zevƙ êtdiler / *Güneş ƙalƙıcaƙ turuban gitdiler* “Yiyip içip zevk ettiler; güneş kalkınca ayaklanıp gittiler” (89-1). *Yêyüp içüp esridiler yatdılar* “Yiyip içip sarhoş oldular, yattılar” (127-8). *Güle oynayu tutar idi ayağ* / *Şunun bigi şarp iş idi aña lağ* “Güle oynaya kadeh tutardı; şunun gibi zor (bir) iş onun için şaka gibiydi” (154-1). *Bu resm ile çün gitdi üç dün ü gün* / *Şusuzluƙdan açlıƙdan oldı*

zebûn “Bu hâlde üç gün (üç) gece gitti; susuzluktan açlıktan zayıf (âciz) kaldı” (235-2). *Sözi dükedüp durdılar gittiler / Sevinü güvenü şükür êtdiler* “Sözü tamamlayıp kalktılar, gittiler; sevine güvene şükür ettiler” (369-8).

c. Zarfın Zıt Anlamlı Tekrar Grubundan Oluşması

Ki yèyüp içeydüm dünin günin / İşideydüm bu kopuzın ünin “...Ki yiyip içeydim gece gündüz; işiteydim bu kopuzun sesini” (36-2). *Sarâyda buyurdi baña bir oda / Gêce gündüz oluram ol arada* “Sarayda bana bir oda buyurdu; gece gündüz orada olurum (otururum)” (42-12). *Şorar kendü lafzıyla şâh aña / Hikâyet nitedügin öñden şoña* “Şah, ona kendi diliyle hikâyenin nasıl olduğunu baştan sona sorar” (44-1). *Yaya atlu kamu çıhup gördiler / İleyince ardınca yügürdiler* “Yaya atlı, hepsi çıkıp gördüler; önünce ardınca hızlı hızlı yürüdüler” (90-12). *Benüm münisüm dün gün ol olısar* “Benim yakınım (dostum vs.) gece gündüz o olacak” (153-4).

d. Zarfın Pekiştirmeli Tekrar Grubundan Oluşması

Ki lafzen-be-lafz eyledüm tercüme “...Ki kelime kelime tercüme eyledim” (372-9). *Süheyle hem eydür idi dem-be-dem / Ki sen çünki ilüme başdun kadem* “Süheyl’e dembedem (her an) söylerdi ki sen ilime ayak bastığın için...” (351-8). *Baña rāzuñı dēgil ü gizleme / Gidem dēyü çepeçevre yol gözleme* “Bana sırrını söyle ve gizleme; gideyim diye (de) çepeçevre yol gözleme” (283-10). *Apañsuzda ün geldi meşgale / Deniz yüzi oldı tolu meş’ale* “Apansızın ses geldi; denizin yüzeyi meşalelerle dolu oldu” (228-1). *Nite kim tavuğ göremez gêce yol / Gügemgündüzin eyle olmuşdı ol* “Tavuk, nasıl gece yolu göremezse o (da) güpegündüz öyle olmuştu” (225-8). *Döner bu felek dem-be-dem gün-a-gün / Nite beñzeyübile bir güne gün* “Döner bu felek dembedem, rengârenk; (böyleyken) nasıl (olur da) bir gün, benzeyebilir (bir başka) güne?” (178-3). *Apañsuz duru gel odasına var* “Apansız kalk, odasına git” (143-13). *Atam düşdi apañsuzın öğüme* “Aklıma apansızın babam düştü” (135-1).

4.1.5.2.5. Zarfın Bağlama Gruplarından Oluşması

a. Zarfın “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Meger şabr ile bunun anıhtarı / Elükdürevenin bugün ü yarın “Meğer sabır ile bunun anahtarını elime geçireyim bugün veya yarın” (33-3). *Bunu dēdi vü ağıladı zār u zār / Turuban eve girdi ol şehriyār* “Bunu dedi ve zar zar ağladı; (yerinden) kalkıp eve gitti o şehiryar” (53-7). *Ki ol kişi geldi ğarip u arup / Ola gönli hoş ger görevüz varup* “...Ki o kişi garip ve yorularak geldi; eğer gidip (onu) görürsek gönlü

hoş olur” (69-6). *Eger gèrcek olursa fikrüm benüm / Dün ü gün ola adı zikrüm benüm* “Eğer gerçek olursa benim fikrim gece gündüz benim zikrim, adı olur” (76-1). *Yatur idi bî- ‘aql u bî- hūş rāy / İşi ağlamakdı sözi vāy vāy* “Aklı başından gittiği hâlde yatarı; işi ağlamak, sözü (ise) vay vay idi” (100-13). *Oturmuş idi fāriğ ü dınsuzın / Dēyeydūñ güneş görmemişdür yüzün* “Rahat ve sakince oturmuştu; sanki güneş (dahi) yüzünü görmemiştir” (144-10). *Κızı vèribigil atasına sen / Varuñ gidūñüz fāriğ sağ u esen* “Kızı babasına gönder sen; (sonra da) varıp gidin rahat sağ ve esen (selamet)” (177-7).

b. Zarfın “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Ki yatmış durur hasta vü bî-çarār / Ol ètdükce āh yüregümi yarar “...Ki yatmıştır hasta ve kararsız (iradesiz vs.) o ah ettikçe yüreğimi yarar” (41-2). *Yüridi gümürdenü vü söylenü* “Homurdanarak ve söylenerek yürüdü” (152-7). *Üçinci günü yola düşdi yine / Yokuşlar ağa vü inişler ine* “Üçüncü gün yokuşlar çıkarak ve inişler imerek yine yola düştü” (190-15). *Peşmān işine vü iñen melül / Dèdi bunu kim eyledüm iş degül* “İşine pişman ve çok melul (bir şekilde) bunu dedi ki (bunu) eyledim; (ama) iş değil” (210-14). *Düzüp yelkeni vü dürüp lengeri / Gönüldi nedisèr gör ol neng eri* “Yelkeni düzüp ve lengeri dürüp yöneldi, gör (şimdi) o şöhretli eri (o) ne yapacak” (213-6). *Cihānı gezem gèce vü gündüzün Eger kısmet olursa görem yüzün* “Düeyayı gezeyim gece ve gündüz; eğer kısmet olursa göreyim yüzünü” (269-3).

c. Zarfın “yā” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubundan Oluşması

Çeriler şalup yā tanışup için / Elikdürmiş idi anı şāh-ı çîn “Çin şahı, ordular gönderip ya (da) gizlice danışıp onu ele geçirmişti” (157-4). *Hem eylükle teñriye yakışuñ / Yèmeñ guşşasını yazın yā kışın* “Hem iyilikle Tanrı’ya yaklaşın; gamını çekmeyin yazın ya (da) kışın” (356-12). *Kişi esrük olsa yā dili yavuz / Söz açup anuñ ile düşişmeñüz* “(Bir) kişi sarhoş ya (da) dili kötü (kötü sözlü) olsa onunla söz açıp (da) (birbirinize) düşmeyin” (358-4).

d. Zarfın Diğer Bağlama Gruplarından Oluşması

Zarf, “dahı” bağlama edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Süheylūñ bu şi ‘rini işidicek / Dahı ‘ışkı kendüye iş èdicek / Kıyās eyle ki hāli anuñ nola / Bu ‘ışk işi demek geñezdür dile* “Süheyl’in bu şiirini işitince ve aşkı kendine iş edinince kıyas eyle ki onun hāli ne olur? Bu aşk işini demek, dile kolaydır” (119-

14/15). *Cühûd ol gâce dahı yarındası / Sürüp gitdi giderdi gör nicesi* “Cühûd, o gece ve yarınki (gün) sürüp gitti; gör nasıl giderdi” (214-12).

Zarf, “gehî ... geh(î) ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Süheyl anı görürdi hayrân kalup / Gehî fikre batup gehî şād olup / Dêr idi ‘aceb bu bana düş midür* “Süheyl onu görürdü hayran kalıp; kâh fikre dalıp kâh mutlu olup derdi: Acaba bu bana düş müdür?” (118-3/4). *Gêrû bindi ata vü düşdi yola / Gehî ağlayu geh saçın yola* “Tekrar ata bindi ve kâh ağlayarak kâh saçını yolarak yola düştü” (194-6).

Zarf, “yâ ... yâ ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlama grubundan oluşmaktadır: *Kimün başı üzerine urdı tâc / Ki öldürmemişdir yâ susuz yâ aç* “Kimin (ki) başına tac bıraktı ki (daha sonra) ya susuz ya aç (onu) öldürmemiştir (ki)?” (178-7).

4.1.5.2.6. Zarfın Zarf-Fiil Gruplarından Oluşması

a. Zarfın “-A” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Ananî kıo bunda gönül sen yola / Fiğân êtsün arduŋca saçın yola “Ananı burada bırak, sen yola koyul; figan etsin ardınca saçını yolarak” (53-6). *Elin duta geldi süheyle degin / Ağırlar idi zîre kendü begin* “Elini tutarak Süheyl’e değin geldi; zira kendi beyini ağırlardı” (66-4). *Dönüp gêrû gitmek gerekdi yola / Şaçumuzu sakalumuzu yola* “Saçımızı sakalımızı yolarak, geri dönüp yola gitmek gerekti” (80-10). *Eger er eger ‘avret kıoŋuz kim gire / Süheylün gelür kıutlu yüzün göre* “İster erkek ister kadın (olsun) bırakın ki girsin; gelir(ler) Süheyl’in kutlu yüzünü görmek için” (11-7). *Bu tedbîri inen begendi süheyl / Örü tırdı gitdi du ‘â êde hayl* “Bu tedibiri çok beğendi Süheyl; ayağa kalktı, gitti çok dua ederek” (130-7). *Niçe kışı uyıdı yoldan şapa / Ecel tîz uyandurdi depe depe* “Nice kişi(ler) uyudu yoldan saparak; ecel hemen uyandırdı (onları) vura vura” (156-8). *Şu kızunun ola kıanı boynına / Ki göz göre göre kıurdi kıoya kıoynına* “Şu kuzunun kanı (günahı) boynuna olsun ki göz göre göre kurdu koyununun içine koyar” (217-2).

b. Zarfın “-U” Zarf-Fiilium Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Gerek lutf u kerem eyleyü / Gelesiz bu şeh-zâdeyi boylayu “Lütuf ve kerem eyelerek, bu şehzadeyi izleyerek gelmeniz gerek” (56-13). *Görür döşegin ısladu derlemiş / Kıamu gövde ditrer nite kim kıamış* “Görür (ki) döşegini ıslatarak terlemiş;

bütün gövde kamış gibi titrer” (60-2). *Kişi geldi fağfûrî tîz okıyu / Gelüp kavlüñüze turuñuz dëyi* “(Bir) kişi, Fağfur’u çabuk çağırarak, gelip sözünüzde durun diye (söyleyerek) geldi” (76-13). *Süheyl anda kalmışdı kan ağlayu / Gözi yaşı ırmaqlayın çağlayu* “Süheyl, kan ağlayarak, gözyaşı ırmak gibi çağlayarak orada kalmıştı” (100-10). *Giderdi ümîzin hağa bağlayu* “Ümidini Hakk’a bağlayarak giderdi” (165-12). *İñen tañlayu dëdi kim hîç eren / İçinde bulunmaya buña eren* “Çok şaşırarak dedi ki kahramanlar (yiğitler) arasında buna yetişen hiçkimse olamaz” (298-10). *Turup zâr u zâr ağlayu gitdiler / Böğürdiler çok fiğân êtdiler* “Kalkıp, zar zar ağlayarak gittiler; böğürdüler, çok figan ettiler” (360-3).

c. Zarfın “-ıcağ / -icek / -ıcağ / -ıcağaz / -icegez” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

İş işledicek kişinün haqqını / Vêrün tutmañuz işinün haqqını “İş yaptırınca kişinin hakkını verin; işinin hakkını alıkoymayın” (358-10). *Cühûduñ işin anıcağ bir zamân / Kamunun işi gülmek idi hemân* “Cühûd’un işini bir zaman (sonra) anınca herkesin işi, hemen gülmekti” (354-2). *İşidicek ol sözlerini anuñ / Eyitdi iñen tandur işün senün* “Onun o sözlerini işitince söyledi: Senin işin çok acayıptır” (327-11). *Kızı bulucağ alıvêre idüm / Karâr êtdüğüñ kavlüme turadum* “Kızı bulunca alıvere-ydim; karar (söz) verdiğim sözümde duraydım” (300-9). *Ben uş bunda turup güyerveren saña / Gêrû dönicek kavışasın baña* “Ben işte burada seni bekliyorum; geri dönünce kavuşasın bana” (162-9). *Uyanıgiken nesne girmez ele / Uyır olıcağ hoş ne hâsıl ola* “Uyanıkken ele bir şey girmez; uyuyunca (da) ne hasıl olur (ne kazanılır, elde edilir)?” (156-6). *Bilimedüm perî midi anşuzda bahıcağ / Bellüsi bu ki beñzedimezven hîç âdeme* “Ansızın bakınca bilemedim (o,) peri miydi? Açıkçası insana hiç benzetemem” (107-11). *Şabağa degin katı inler idi / Öğüt vêricek nite diñler idi* “Sabaha değin şiddetli (bir şekilde) inlerdi; öğüt verince nasıl dinlerdi?” (106-6). *Dökülür şeker söyleyicek sözün / Gider kayğu göricek anun yüzün* “Sözünü söyleyince (âdetâ ağzından) şeker dökülür; onun yüzünü görünce (de) kaygı gider” (68-8). *Bunı işidicek tama çıldı şâh / Çeriye vü ol odlara bahdı şâh* “Bunu işitince dama çıktı şâh; orduya ve o ateşlere baktı şâh” (63-2). *Benüm dilegüm iñendür geñez / Bu tañ dâstânı okıyacağaz / Beni her kim eyü du âda aña / Çalap vêrmesin hîç yavuzluğ aña* “Benim dileğim çok kolaydır (basittir); bu tuhaf destanı okuyunca her kim (ki) beni iyi duada anarsa Tanrı ona hiç kötülük vermesin” (373-6/7). *Bu âlem işine tolaşıcağaz /*

Çepelliklerine bulaşıcagaz / Kişinün nite ola kurtuluşu “Bu âlem (dünya) işine bulaşınca, pisliklerine karışınca (bir) kişinin kurtuluşu nasıl olur?” (356-5/6). *Ṭaṇ atıcagaz gece olmaz ırah / Güneş eylemez gökde yindek turaḥ* “Tan (şafak) atınca gece uzak olmaz; güneş gökte daima durak yapmaz (durmaz)” (128-11). *İşidecegez anı çökdi dizin / Sühyelün ṭapusına dökdi sözün* “Onu işitince diz üstü çöktü; Süheyl’in huzuruna dökü sözünü” (112-1). *Şabah olıcagaz örü ṭurdılar* “Sabah olunca ayağa kalktılar” (58-13).

d. Zarfın “-(i)ken” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Bir arada işün yoğiken otur / Dürişügör ü türkîye hoş getir “İşin yokken bir arada otur; çabalyıver ve Türkçeye hoş(ça) tercüme et” (24-5). *Buları teferrüc ederken özi / Revân bir kapuya ṭuş oldı gözi* “Kendisi, bunları teferrüc ederken gözü, hemen bir kapıya takıldı” (34-9). *Cānum qorḥar aṇsuzda kim kendözün / Helāk olasın görür iken gözün* “Canım korkar ki ansızın kendin, göz göre göre helak olasın” (53-3). *Çü fırsat bulunmuş iken fevt ola / Anı bilmiş ol ayruḥ girmez ele* “Fırsat bulununca kayboldu (değerlendirilmezse) şunu bilmiş ol ki artık ele girmez” (97-5). *Süheyl eydür indi niçe şabr edem / Güneş var iken gölge niçe güdem* “Süheyl, söyler: Şimdi nasıl sabredeyim; güneş varken nasıl (olur da) gölge(de) bekleyeyim?” (99-12). *Çü nakḳāş şaçdı yüzine gül-āb / Ögin dèrdi olmuş iken ḥarāb* “Nakkaş, yüzüne gül suyu saçınca, harab olmuşken aklını topladı (kendisine geldi)” (104-12). *Örü turur iken ele aldı cām / Anuḥ ıṣḳına anı içdi tamām* “Ayağa kalkarken eline kadeh aldı; onun aşkına onu (içkiyi) tamamen içti” (108-9). *Ėy rūzgār niçe ḳaşd èyledün cānuma / Her dem suçum yoğiken şusar èdün ḳanuma* “Ey felek, nasıl kastettin canıma; suçum yokken her an susardın kanıma?” (120-13). *Bilezükden üşenür iken ḳolı / Nite balta şalmağa vardı eli* “Kolu bilezikten (dahi) üşenirken nasıl (olur da) balta sallamaya (kullanmaya) vardı eli?” (130-15).

e. Zarfın “-Up” Zarf-fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Yüzine sürüp dèr idi èy paşam / Degül ip nite ben mişke yapışam “Yüzüne sürüp derdi: Ey paşam, ip değil (ki) miske ben nasıl yapışayım?” (116-1). *Ṭurup köşke ağdılar oturdılar / Süci ṭaşıdup nuḳl getürdiler* “Kalkıp köşke çıktılar, oturdular; içki taşıtıp meze getirdiler” (111-12). *Bu bir niçe beyti düzüp yırladı* “Bu birkaç beyti sıralayıp şarkı söyledi” (108-12). *Bu hoş sözleri işidüp ḥātırı / Sevindi vü ölmüşken*

oldı diri “Bu hoş sözleri işitip gönlü sevindi ve ölmüşken (âdeta) dirildi” (106-4). *Eger lutf edüp şeh varursa aña / Görüp teñri şun ‘ını kıala tana* “Eğer şah lütfedip (de) ona varırsa (onu) görüp Tanrı’nın sanatına şaşakalır” (69-1). *Çü destür bulmadı döndi gerü / Ümîzin üzüp oda yandı gerü* “Destur bulmayınca geri döndü; ümidini kesip tekrar ateşlere yandı (üzüntü içinde kaldı)” (49-6). *Tolup gözleri indi yaş yüzine / İçin söyledi kendü kendözine* “Gözleri dolup yaş yüzüne indi; kendi kendisine gizlice söyledi...” (35-10). *Aña süt vèrüp bèsledi on taya / Kıalan kıullık edenleri kim şaya* “Ona süt verip besledi on (tane) sütanne; kalan kulluk edenleri kim saya(bilir)?” (28-15).

f. Zarfın “-mAdIn / -meyin” Zarf-fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Vişāline erişmedin hergiz uş / Êderven firākun ağısın nūş “Hiçbir şekilde (ona) kavuşmadan (şimdi) ayrılık zehrini içerim (60-9). *Seni hoz kıomazvan şara varmadın / Sarāyumu ben şana göstermedin* “Şehre varmadan, ben sana sarayımı göstermeden seni asla bırakmam” (87-10). *Kişi tuymadın çāre etmek gerek / Turup tizcek odaña gitmek gerek* “Kişi duymadan çare etmek gerek; kalkıp hemen odana gitmen gerek” (127-13). *Ki dürlü belālar benüm başuma / Yazılmayadı toymadın yaşuma* “...Ki dürlü belalar, yaşıma (gençliğime) doymadan başıma (alnıma) yazılmayaydı” (133-9). *Yüzüm görmedin şabr edemez idün / İlün den yana hem gidimez idün* “Yüzümü görmeden sabredemezdin; ilinden yana da gidemezdin” (133-12). *Varur illere aşmadın tağ u bil* “Dağ ve bel aşmadan illere varır” (200-13). *Hîç incitmedin kıolın u bilegin / Başından yarardı eyere degin* “Kolunu ve bileğini hiç incitmeden başından eyere değin (ikiye) bölerdi” (297-10). *Êrişdiler on günde yün şārına / Revān bindiler güymedin yarına* “On günde Yun şehrine ulaştılar; yarını beklemeden hemen (atlara) bindiler” (315-9). *Hîç endikmeyin kıolayın gözledi* “Hiç ürkmeden fırsatını kolladı” (191-5).

g. Zarfın “-UbAn / -UbAnIn” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Günüm şöyle geçdi eger biledün / Tana kıaluban merhāmet kıladuñ “Günüm şöyle geçti, eğer (onu) bilseydin şaşakalıp merhamet ederdin” (125-5). *Çü bahdı şuya gördi kim gölge yoh / Tonın yırtuban zārılığ kıldı çoñ* “Suya bakınca gördü ki gölge yok; (bunun üzerine) elbiselerini paralayarak çok ağladı” (96-7). *Yakın kıonuban şehir kıapusına / Haber eyledi şāh kıapusına* “Şehir kapısına yakın konaklayarak şahın

huzuruna haber gönderdi” (56-6). *Yola girüben zahmet ol görmedi* / *Ġarîbliḳda oturmadı ṭırmadı* “O, yola girip (de) zahmet çekmedi; gurbette oturup kalkmadı (tecrübesi yok)” (50-7). *Pes aḡdurdı tahta dutuban elin* / *Ḳodı başına tāc u vērđi elin* “Sonra elinden tutup tahta çıkardı; başına tacı bıraktı ve ilini (memleketin idaresini vs.) (ona) verdi” (30-14). *Bunı bilüben fāriḡ olmuşvanın* / *Ḳanā‘at bucaḡında ḳalmışvanın* “Bunu bilip rahat olmuşum; kanaat bucaḡında kalmışım” (21-9). *Kimdür ki usaḡ olubanın eglene bir dem* “Kimdir (o kimse) ki bir an (dahi) gafil olup eğlensin?” (193-8). *Örü ṭurubanın ovar gözini* / *Sürer şāh öñinde yere yüzini* “Ayaḡa kalkıp gözünü ovar; şahın huzurunda yüzünü yere sürer (secde eder gibi saygıyla eğilir)” (83-13). *Çü düzdi ḳopuzı urubanın el* / *Hemān laḡza dēdi bu resme ḡazel* “Kopuzu ayarladı el vurup; hemen (o) anda bu şekilde ḡazel söyledi...” (78-14). *Gelübenin ilerü öper elin* “İleri gelerek elini öper” (77-1).

h. Zarfın “-IncA / -ıncaḡ / -ıncaḡ” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Eger māl ise hey dēyince ḳaçar / *Ve ger ‘ömr ise uş yügürür geçer* “Eğer (söz konusu) mal ise hey deyince kaçır (hemen geçip gider); ver eğer (söz konusu) ömür ise koşarak geçer” (21-4). *Ėveceḳliḡi ‘ādet ēdinmegil* / *Saḡa şormayınca sözi dēmegil* “Aceleciliḡi âdet edinme; sana (soru) sorulmayınca sözü deme (cevap verme)” (22-14). *Eger ikiz yüz yıl dürişüp yazam* / *Anuḡ bir gözini yazınca azam* “Eğer iki yüzyıl uğraşıp (da) yazarsam onun bir gözünü yazınca azarım” (46-14). *Düzetdi ḳamu yaraḡın u yatın* / *Ṭonatmış idi hey dēyince atın* “Bütün hazırlıḡını yaptı; atını hey deyince (hemen) donatmıştı” (294-11). *Hemāndem gece oldı vü şubḡ-ḡāh* / *Olinca içişdiler* vü vērđi şāh “Hemen (o) anda gece oldu ve sabah vakti olunca (içki) içiştiler ve şah verdi...” (312-7). *Niçe vēresin olmayıncaḡ ḳuluḡ* “Kulun olmayınca nasıl verirsin?” (153-7). *Yayaḡ neylesün olmayıncaḡ atı* “Yaya (bir kimse) atı olmayınca ne yapsın?” (235-7).

ı. Zarfın “-All” Zarf-Fiil Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Yüzin göreli gitmeyiser yaş gözümnden “Yüzünü göreli yaş gözümnden gitmez” (109-2). *Seni göreli gitdi benüm aḳlum u hūşum* / *Her kim ki perî yüzini göre ola bî-hūş* “Seni göreli benim aklımlı ve fikrim gitti; her kim ki peri yüzünü görse aklını yitirir” (109-5). *Hele ben bileli bu kendözümü* / *Güneş görmemiş olısar olısar yüzümü* “Hele ben kendimi (bildim) bileli güneş (dahi) görmemiştir yüzümü” (147-15). *Çü güneş*

‘âlem dikeli dağ başına / Nakḳāş  ermemişdi bilün  aşına “Güneş, alemi dağ başına dikeli Nakkaş (henüz) belin doruğuna erişmemişti” (169-2). * apundan gideli bana  tdi g  * “Hizmetinden gideli bana güç kullandı” (341-2). *Sevindüm yüzün g rel  çatı çok / Ger andan gerü öleven  ayu yok* “Yüzünü g rel  çok fazla sevindim; eğer ondan sonra ölürsem (de) gam yemem” (351-11).

i. Zarfın Sıfat-Fiil + H l Ekinden Oluşan Zarf-Fiil Ekleriyle Kurulan Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Zarf, “-duğunca / -digince” zarf-Fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubundan oluşmaktadır: *Gücünü y td ğince işitgil bunı / Sen andan  a    r  ova ol seni* “Gücün yettiğince işit bunu; sen ondan ka ıver, o seni kovalar” (22-8). *Gücüm y td ğince bölüm  uşanam / Beni  anma uz  or am   enem* “Gücüm yettiğince belimi kuşanayım (hazırlanayım); beni korkayım,   eneyim (diye) zannetmeyin” (170-3). *D ri evenin y td ğince gücüm* “Gücüm yettiğince  abalayayım” (181-5). *Dilin tuttuğınca kişi din  olur / Ve ger n  kamu  alk  g lin  olur* “Kişi, dilini tuttukça rahat eder; yoksa bütün halka (karşı) gülünç olur” (244-15). *Diri olduğumca hele dürişem / Bolay kim a a ‘  ibet  ri em* “Diri olduğumca hele çabalayayım; ola ki ona sonunda erişeyim” (268-5). *D di olduğumca cih nda diri /  an ağlar isem ben y rid r y ri* “Dedi: Dünyada diri olduğumca ben kan ağlarsam yeridir yeri” (321-8).

Zarf, “-du da; -du ca / -d kce” zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubundan oluşmaktadır: *Ki yatmış durur  asta v  b -  ar r / Ol  td kce  h yüregümi yarar* “...Ki yatmıştır hasta ve kararsız (iradesiz, kendinde olmaksızın); o ah ettikçe yüregümi yarar” (41-2). Bulardan * a arlardı oldu ca ceng /  uruda peleng   denizde neheng* “Karada(ki) kaplan ve denizde(ki) timsah savaş oldu ca bunlardan kaçarlardı” (285-13). * eriler ya adu da çoğun çoğun /  olay y r bulıcak v r rd k d   n* “Saf saf ordular tertip ettikten sonra kolay (uygun, münasip) yer buluna (orada) konaklardık” (285-15).

4.1.5.2.7. Zarfın Kısaltma Gruplarından Oluşması

a. Zarfın Ayrılma Grubundan Oluşması

Y ri v  g  i güneşi v  ay  / Düzetdi biri birisiden ey  “Yeri, g   ; güneşi ve ay  düzenledi birbirinden iyi” (5-3). *Benüm d  di na  sum  amudan  ulu / Beni eylediler  amudan ulu* “Benim nak ım (resmim) hepsinden ustaca oldu; (bu yüzden) beni hepsinden ulu (kabul) ettiler” (42-10). *Oturmuş idi ol g   adan be zi söz / Hem n*

kuru etmek yèrdi az az “O, kederden (dolayı) benzi sararmış (bir hâlde) oturmuştu; sadece kuru ekmek yerdi az az” (308-4).

b. Zarfın Yönelme Grubundan Oluşması

Toğan bir ulu pādīṣāhdur bayıḳ / Ki göre beni kendözine lâyıḳ “Doğan bir ulu padişahdır açıkçası ki beni kendisine lâyıḳ (birisi olarak) görsün” (60-4). *Eyitdi yine bir ğazel nāzenîn / Hem aḡa muvāfıḳ düzetdi ünin* “Söyledi yine nazenin bir gazel; hem ona uygun (olarak da) sesini ayarladı” (107-8).

c. Zarfın Bulunma Grubundan Oluşması

Buyurdi ki at çekti ilerü ḳul / Revān bindi avcında bir deste gül “Buyurdu ki kul ileri (bir) at çekti (getirdi); hemen (ata) bindi avucunda bir deste gül (olduğu hâlde)” (76-14). *Uşāğ ot tırur düşer günde kaç / Tırımaz çü bir düşe ḳaba aḡaç* “Ufak ot günde kaç (kez) düşer (yine de) kalkar; (ama) büyük ağaç bir düşerse kalkamaz” (132-6). *Elinde ḳadeḥ geldi çökdi dizin* “Elinde kadeh (olduğu hâlde) geldi, diz üstü çöktü” (143-3). *Gèrü gelmiş idi elinde ayaḡ / Atasından öḡdin nite kim yayaḡ* “Elinde kadeh (olduğu hâlde), yaya olmasına karşın babasından önce gelmişti” (145-4). *Ṭa ‘āmı yèr idi yüzinde niḳāb* “Yüzünde nikap (olduğu hâlde) yemek yerdi” (198-10). *Gemide dedügi bigi yèrcügez / Düziüp günde ḥūn vèriber iki kez* “Gemide dediği gibi (bir) yerceğiz ayarlayıp günde iki kez yemek gönder” (202-6). *Şudan çıḫdı avcında bir kız eli* “Elinde bir kız eli (olduğu hâlde) sudan çıktı” (228-8). *Görür at ile geldi bir hoş yigit / Elinde ḳuş ardınca tāzî it* “Görür (ki) bir hoş yığitt; elinde kuş, ardında tazi (bir) it (olduğu hâlde) at ile gelir” (279-8).

d. Zarfın İsnat Grubundan Oluşması

Çü taḡ atdı gün toḡmaḡa tıtdı yüz / Süheyle nakḳāş geldi göḡli yavuz “Şafak atınca güneş doğmaya yüz tuttu; Nakkaş, Süheyl’e gönlü yavuz geldi” (92-5). *Baḡa bir şunuḡ bigi nakḳāş bul / Kim ola eli şulu nakḳı usul* “Bana öyle bir nakkaş bul ki eli sulu (usta), nakşı usul(lü) olsun” (243-3). *Öḡin dèrdi vü çıḫdı andan gèrü / Gözi ṭolu ḳan yaş benzi şaru* “Aklını topladı ve oradan tekrar gözü kan (ve) yaş(la) dolu, benzi sarı (bir hâlde) çıktı” (262-10). *Girüp gördi yatur beḡzi şaru / Mecāli yoḡidi kim örü tura* “Girip gördü (ki) benzi sarı (bir hâlde) yatar; mecali yoktu ki ayağa kalksın” (355-2).

e. Zarfın Eşitlik Grubundan Oluşması

Görür at ile geldi bir hoş yigit / Elinde kuş ardınca tazi it “Görür (ki) bir hoş yigit; elinde kuş, ardında tazi (bir) it (olduğu hâlde) at ile gelir” (279-8).

4.1.5.3. Zarfın Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

a. Zarfın “ki / kim” Kuvvetlendirme Edatıyla Kullanımı

Dedi hâdim anı süheyl aldı / Şolohdem ki ılı suya girdi “Hadim dedi ki: Onu Süheyl aldı; o zaman ki ılık suya girdi” (36-12). *En öndin ki erişdiler bir şara / Nakkaş diledi ki hüner başara* “En önce ki eriştiler bir şehre; Nakkaş, bir hüner göstermek istedi” (56-5). *Ki taşra çıkun tañla ulu kiçi / Şu resme ki halvet kala şâr içi* “...Ki büyük küçük (hepiniz) dışarıya çıkın sabahtan öyle ki bu şehrin içi boş kalsın” (73-13). *Şu sâ‘at ki ol tama ağımış idi / Şanayduñ güneş dünle toğmış idi* “Şu saat ki o, dama çıkmıştı; sanki güneş geceleyin doğmuştu” (115-1). *Hemândem ki nakkaş dâdi sözün / Şanur idi destür ola anşuzın* “Hemen (o) anda ki Nakkaş sözünü dedi; sanırdı ki ansızın destur olacak” (137-13). *Bu od ile kim işkı yüregüme birağdı / Şanma kim tamardağı kanım eylemeye cüş* “Bu ateş ile ki aşkı yüreğime bıraktı; sanma ki damardaki kanım coşkunkluk eylemesin” (108-15). *Kopuzına ol lahza kim el ura / Niçe uslu kişi gerek delüre* “O anda ki kopuzuna el sürse (eline alsın) nice uslu kişi(ler) delirse gerek” (85-8).

b. Zarfın Diğer Kuvvetlendirme Edatlarıyla Kullanımı

Zarf, “dağı” kuvvetlendirme edatıyla kullanılır: *Bugün dağı sen sabrı elüne al / Otur ye vü iç oyna kopuzı çal* “Bugün de sen sabrı eline al (sabırlı ol); otur, ye ve iç, kopuz çal, oyna” (95-5). *Yedi gün dağı sürdi gitti cühüd / Sekizinci gün gör ki nâdi cühüd* “Yedi gün daha sürdü, gitti Cühüd; sekizinci gün gör ki ne yaptı Cühüd” (216-9).

Zarf, “hoz” kuvvetlendirme edatıyla kullanılır: *Bayık hoz başa uş komazlar bunı* “Bunu, kesinlikle bana bırakmazlar” (209-7).

4.1.5.3. Zarfın Bir Cümleden Oluşması

a. Zarfın “çü / çün”lü Bağlı Cümlede Cümleyi Oluşturması

Zarf, “çü / çün”lü bağlı cümlelerde bir cümle olarak diğer cümleye bağlanır. Burada “çü / çün”lü cümle ana cümleye “-dığı için, -diğinden, -ınca, -(i)ken” gibi anlam ilgisiyle bağlanır. Örnekleri çok fazladır. Bazıları şunlardır: *Çü meclis kuruldı vü yendi ta‘ām / Kamu dilegi şāhūñ oldu tamām* “Meclis kurulup yemek yenince şahın

bütün dileği tamam oldu” (30-11). *Size oğlumu şāh ʿedervenin bugün / Çü ol var durur ben nêderven bugün* “Bugün, oğlumu size şah ederim; o var olduğu için ben ne yaparım (ki)?” (30-13). *Çü şāh işitdiyidi bu sözi / Yüregi kanı tıldı iki gözi* “Şah bu sözü işitince iki gözü yüreğinin kanı(yla) doldu” (40-3). *Kişi gönli yok nesneye çün vère / Bulınmaz nitesi ele gire* “(Bir) kişi olmayan şeye gönül verince (o şey) bulunmaz, nasıl ele girer (ki)?” (40-7). *Çü bildük şehün kaygısından haber / Yüriyelüm ʿālemi ser-be-ser* “Şahın kaygısından haber bildiğimizden (şimdi) âlemi baştan başa gezelim” (41-8). *Çü işitdi nakkâşdan işbu sözi / İnileyüp anılcağ açdı gözi* “Nakkaş’tan bu sözü işitince inleyip hemen açtı gözü(nü)” (45-1). *Çü işitdi oğlan nakkâşun sözün / Hemāndem atasına tutdı yüzün* “Oğlan, Nakkaş’ın sözünü işitince hemen (o) anda babasına yüz tuttu (ona gitti)” (47-13). *Bir iki kadeh çün süheyl ʿetdi nûş / Gêrû ʿışk odı içinde kıldı çûş* “Süheyl, bir iki kadeh (içki) içince tekrar aşk ateşi içinde coştı” (81-12). *Ulu kiçi bay yoğsulı toyladı / Bağışladı çün ʿâdeti eyledi* “Âdeti öyle olduğu için büyük küçük, zengin ve yoksula ziyafet verdi, (onlara) bağışta bulundu” (85-4). Zarf “çü / çün”lü bağlı cümlelerden başka birçok diğer bağlı cümlelerde de bir cümle olarak başka cümleye bağlanır ki bunu bağlı cümle bahsinde geniş olarak ele alacağız.

b. Zarfın Şartlı Cümlede Yan Cümleyi Oluşturması

Şartlı cümle bir şart eki ile kurulan cümlelerden oluşan cümledir. Bu cümle çeşidinde, yan cümle genelde ana cümleye zarf görevinde bağlanır. Bu konuyu şartlı cümle bahsinde geniş olarak ele alacağımızdan burada birkaç örnek vermekle yetiniyoruz: *Şorar isem atama dêmeyiser / Bilürem ki kaygımı yemiyiser* “Babama sorarsam demeyecek; bilirim ki gamımı çekmeyecek” (33-1). *Sözün tatlı olup götürseñ güci / Senün dirliğün hiç olmaya acı* “Sözün tatlı olur (birisinin) gücüne (sıkıntısına) katlansan senin hayatın hiç acı olmaz (üzülmezsin)” (18-13). *Kerîm ol ola kim ölürse acın / Gözetmeye nâ-kesden etmek ucın* “Keremli (bir kimse) o (kimse) olur ki açlıktan ölürse (bile) cimriden ekmek ucu (dahi) gözetmez (beklemez)” (17-15). *Cihān dönse döndürmeye yüzini / Unutmaya her demde kendözini* “Dünya dönse yüzünü döndürmesin; hiçbir zaman kendisini (aslını) unutmasın” (17-1). *Dağı birisi seyyidü’l-mü’minîn / Ki tağ yarılurdu işitse ünün* “Ve birisi (de) müminlerin seyyidi(dır) (Hz. Ali) ki sesini işitse dağ (bile) yarılırdı” (11-14). *Dirîğā bu hasretde ben ger ölem / Pes işümde kâhillik ʿetmiş olam / Günüm inîzār ile nişe gêçe* “Eyvah

(ki), eğer ben bu hasretle ölürsem sonra işimde tembellik etmiş olsam (o zaman) günüm, beklemekle nasıl geçer?” (99-14/15). *Ferişteler eylerlerdi ğırîv / Süleymânı ger öldüreyidi dîv* “Eğer dev, Süleyman’ı öldürseydi melekler (ağıt olarak) bağırıp çağırırlardı” (158-5). *Revâdur eger ağa ol tahtuma / Zevâl êrmeye devlet ü bahtuma* “Eğer o, tahtıma çıkarsa (bu) revadır; devlet ve bahtıma zeval gelmez” (29-13). *Eger sen gidüp ben kalırsam bayık / Ölürem nite kim kuruda balık* “Eğer sen gidip (de) ben kalırsam kurudaki (karadaki) balık gibi ölürüm kesinlikle” (53-4). *Eger tûzcek oğlumu getüresin / Geçüp tahtum üstine oturasın* “Eğer hemencecik oğlumu getirirsen; geçip tahtım üstüne oturasın” (54-1).

c. Zarfın “ki /kim”li Birleşik (Bağlı) Cümlelerin İç Cümlesinden Oluşması

Bu bağlı cümlelerin iç cümlesi yer yer zarftan oluşmaktadır. Bu konuya da bağlı cümle bahsinde etraflıca değinilecektir: *Bir iki gün işünde şabr êde gör / Ki düşmenlerün gözleri ola kör* “Düşmanların gözlerinin kör olması için sen, bir iki gün sabrediver” (106-1). *Çalup ırlar idüm ki ol anlaya* “O anlasın diye çalıp söyledim” (92-8). *Hemân lahza nakkâş vardı şara / Vezîre tanışdı ki şâha vara* “Hemen (o) anda Nakkaş şehre vardı; şaha varması için vezire danıştı” (73-7). *Tanışdı kim oğlunu şâh eyleye / Anı düşmân işidüp âh eyleye* “(Ona) oğlunu şah edip, düşman (ise) bunu iştirah etsin (diye) danıştı” (29-11). *Bünyâdumu dürişdün kim eyleyesin ören* “Binamı viran etmek için uğraştın” (121-2). *Ol araya geldi kim oldu karar* “Karar olduğu için o araya geldi” (158-12). *Elif bigi ha toğrı ol zînhâr / Ki cân üstinde tutasın karar* “Can üstünde (hayatta) sakın (rahat) kalmak için elif gibi her zaman doğru ol” (20-6).

4.1.5.4. Zarfın Diğer Özellikleri

4.1.5.4.1. Yönelme, Bulunma ve Ayrılma Hâli Eki Almasına Rağmen Zarf Olan Öğeler

Bazı öğeler; yönelme, buluma ve ayrılma hâli eklerini alsa da, yer bildirmeyip zaman, sebep, tarz vs. ifade ettiği zaman cümlede yer tamlayıcısı değil; zarf olarak yer alır. Şöyle ki:

a. Sebep Bildirenler

Bunlar, sebep bildirerek cümlede zarf göreviyle kullanılır. Özellikle ayrılma hâli ekinin bu işlevi sayıca fazla kullanılmıştır: *Var indi tapu kıl değil ana / Ki ben kaldum işbu sözünden taña* “Var şimdi ona hizmet et, söyle ki ben, bu işinden (dolayı)

şaşkınlık içinde kaldım” (113-2). **Fıraķunġa** *çok gece düş görmişem* / *Bunun bigi düşler öküş görmişem* “Ayrılığında çok gece(ler) düş görmüşüm; bunun gibi düşler görmüşüm” (351-13). **Çağırmaķdan oldu dimağı kuru** / *Topuğuna şu indi tūru tūru* “Çağırılmaktan (dolayı) aklı bunaldı; (ayakta) dura dura (bekleye bekleye) topuğuna su indi (ayağına kara sular indi)” (224-15). **Yarıldı kaya zehresi ķorħudan** “Kayanın ödü korkudan yarıldı” (365-9). **Dünün günin endişeden** *Nev-bahâr / Olup idi zülfi bigi bî-ķarâr* “Nev-bahâr, gece gündüz endişeden (dolayı) (tıpkı) saçı gibi kararsız kalmıştı” (251-1). **Dilinden düşer ķişı müşkil işe** / *Eger dek dura dil ne ķorħu başa* “Kişi dilinden (dolayı) zor durumlara düşer; eğer dil sessiz olsa başa ne(den) korku (olsun)?” (244-1). **Ataņ anañ öğüne düşmiş ola** / *İçün ol sebebden tutuşmuş ola* “Atan anan aklına gelmiş olmalı (ki) için o sebepten (dolayı) yanmış olmalı” (133-15). **Döğilde naķäre vü çalındı kūs** / **Güvüden** *yanılurdu vaktin ġorus* “Davul dövüldü ve kūs çalındı; gürültüden (dolayı) horoz (bile öteceğı) vakti şaşırdı” (167-14). **Anası ġuşşadan oda yandıdı** / *Atası ġo cānından uşandıdı* “Anası (çektiğı) gamdan (dolayı) ateşlerde yandı (âdeta); babası ise canından usandı” (49-11). **Gêrû bişürürler ķoyın at ķuzu** / **Ki aşdan gözikmez olur yeryüzi** “Tekrar koyun, kuzu, at pişirirler (öyle) ki yemekten (dolayı) yeryüzü (bile) gözikmez olmuştu” (58-8). **Var indi tapu ķıl degil aņa** / **Ki ben ķaldum işbu sözünġden taņa** “Var şimdi hizmet et ona ki ben bu sözünden (dolayı) şaşakaldım (hayret ettim), söyle” (113-2). **Örû tūrur iken ele aldı cām** / **Anuņ ‘ışķına anı içdi tamam** “Ayağā kalkarken eline kadeh aldı; onun aşķı uğruna onun (içkinin) hepsini içti” (108-9). **Stıyırđup denizi ol üç dün ü gün** / **Hem açlıkdan oldıdı iņen zebün** “Üç gece (üç) gündüz denizi geçti; hem (de) açlıktan çok (fazla) zayıf oldu” (254-6).

b. Zaman Bildirenler

Bunlar, zaman bildirerek cümlede zarf görevinde kullanılır: *Vêribidi elçi yün şārına / Dêdi var bugün ķomağıl yarına* “Elçi gönderdi Yun şehrine; bugün git, yarına bırakma, dedi” (342-13). *Revân düğdi tam üstine ķuş bigi / Şu ġâl ol ġecede aņa düş bigi* “Hemen ķuş gibi dam üstüne çıktı; şu hâl, o gece onun için düş gibi(ydı)” (116-14). *Yemek ġuşşa tek ‘ömri eyler telef / Yigitlikde eyler ķişıyi ġaref* “Gam çekmek, sadece ömrü telef eder; ķişıyi gençlikte bunak hâle düşürür” (280-8). **Birazdan görürler** *ki atlu gelür* “Birazdan görürler ki atlı (birisi) gelir” (65-14). **Süci arasında sorar** *nev-bahâr / Süheyle ki êy server-i nām-dâr* “İçķi arasında (esnasında) Nev-bahâr, Süheyl’e sorar: Ey namlı server!..” (120-3). *Ki oynayavuz yêyevüz içevüz / Ne söz var*

ise **şonradan dēyevüz** “...Ki oynayalım, yiyelim içelim; (her) ne söz varsa sonradan söyleyelim” (120-9). **Pes andan** **yüzin açar idi** az az / **Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz** “Ondan sonra yüzünü az az (yavaş yavaş) açardı; bir anda bin türlü naz ederdi” (118-1). **Niçeme ki anşuzda** **ğarîblığa gönildüm** / **Terk eyledüm ilümi vü şārumı vür yurdu** “Ne zaman ki ansızın gurbete yöneldim (çıktım); terk eyledim ilimi, şehrimi ve yurdumu” (119-11). **Şoñ olasını ilkden gözedür** / **Ëver hayra vü şer işi düzedür** “Son olacak şeyi baştan gözetir; hayra koşar ve kötü işi düzeltir” (348-5). **Yigitlikde perhiz inen hūb olur** / **Ɔocalıcağaz hoz elden ne gelür** “Gençlikte perhiz çok güzel (bir şey) olur; (yoksa) yaşlanınca elden artık ne gelir (ki)?” (22-10). **‘Aceb geldi fağfura vü güldi çoh** / **Dēdi bu arada kulun şuçı yoh** “(Bu söz) Fağfur’a şaşırtıcı geldi ve çok güldü; burada (şu anda, şimdi) kulun (hizmetçinin) suçu yok, dedi” (151-6). **Ërişdürem on günde bir hoş sarāy** / **Ki on yılda düzmeye bir ked-huzāy** “On günde (öyle) bir hoş saray yapayım ki bir kethüda on yılda yapamasın” (88-5). **Ne kim anuñ ol demde hāliyidi** / **Şanasın ki sözün hayāliyidi** (225-4). **Velî anca güydi ki yendi ta‘ām** / **Ta‘āmuñ şonında çün oldı kelam** “Ama onca (zaman) bekledi ki yemek yendi; yemeğin sonunda ise konuşuldu (sohbet edildi)” (198-12). **Ɔara palas üstine düşe tılı** / **Ɔarañu gēcede görürem kılı** “Kara palas üstüne düşse tel ipliği karanlık gecede (bile) görürüm kılı” (289-9). **Birazdan yere sürdi öküş yüzün** / **Delim eyledi şükr bildi kızın** “Birazdan yüzünü yere sürdü (saygıyla secde etti); kızını tanıdı, çokça şükretti” (341-11). **Bilün bu şāh-zādemüz kiçiden** / **Eyü hulğ gördi ulu vü kiçiden** “Bilin (ki) bu şehzademiz, küçüklükten (beri) iyi davranışlar gördü büyük küçükten (herkesten)” (50-4). **Gerek öñdin içe Süheyl-i yemen** / **İçem şonra dutıcak ayağı ben** “Süheyl (içkiyi) önce içmeli; ben (de) kadahi sununca sonra içeyim” (77-14). **Sücücük iç az az yırla hezin** / **Bugün tañladan dinle kulun sözün** “İçkiyi az az iç, hüznün içinde şarkı söyle; bugün, sabahtan hizmetkârının sözünü dinle” (106-12). **Süheyl andan odasına geldi hoş** / **Delim şükr hak teñriye kıldı hoş** “Süheyl, ondan sonra hoşça odasına geldi; Hak Tanrı’ya çokça şükretti” (122-6). **Ɔocalıgum ohtında fūrkat odı** / **Cānum yahtı yüzümde şu komadı** “Yaşlılığım zamanında ayrılık ateşi, canımı yaktı, yüz suyumu döktü” (346-15). **Dün olasını çün koduñ bugüne** / **Dügün lā-cerem döndi uş döğüne** “Dün olacak şeyi bugüne bıraktığım için düğün işte döndü düğüme şüphesiz” (213-14).

c. Tarz / Biçim / Hâl Bildirenler

Bunlar eylemin tarzını, yapılaş şeklini ifade eder. Bazı mörnekleri şunlardır: **Şu hâletde** yatmış idi bir zamân / Anı bekleyen kişi ol dem hemân “Onu bekleyen kişi, o an, bir süreliğine şu vaziyette yatmıştı” (272-15). **Bu resme** iki menzile yêtdiler / Kavüm döndi bular varup gitdiler “Bu hâlde iki menzile ulaştılar; kavim (halk) döndü, bunlar (ise) varıp gittiler” (55-9). **Eger nêtdügin bilür isen şehâ** / **Hakîkatde** baña şayarsın bahâ “Ey şah, eger ne yaptığını bilersen gerçekte (aslında) bana paha biçersin” (210-5). **Apansuzda** ün geldi meşgale / Deniz yüzi oldu tolı meş’ale “Ansızın (bir anda) ses geldi; denizin üstü meşale (ile) doldu” (228-1). **Ne kim dileyessin olasıdur kabûl** / Gêrû dönicek beni **kullukda** bul “(Her) ne ki dilerse kabul olacaktır; geri dönünce (de) beni hizmet eder vaziyette bul” (12-12). **Ümîzüm çü oldur ki hem aysuzın** / Ne hâlde olursa göreydüm yüzün “Ümidim odur ki ansızın, ne hâlde olursa (olsun) (onun) yüzünü göreydim” (97-7). **Bu kamusını niçe yaratdı gör** / Ki her nesneyi **yerli yerinde** kor “Bu(nların) hepsini nasıl yarattı? Gör ki her şeyi yerli yerine bırakır (yerleştirir)” (5-5). **Dêdi şâha bir gün ki şefkat kanı** / Görürsin **bu hâletde** uş oğlanı “Ey şah, oğlanı işte bu hâlde görürsün; bir gün (olsun) ki şefkat nerede?” (39-13). **Savaş olıcak sanki mirrîh** idi / **Yerin sahlamağda** demür-mîh idi “Savaş olunca sanki Merih idi; yerini koruma hususunda ise sanki demir mıhtı” (156-15). **Eger yarasam kalmayadum şoña** / İşit bir meşel ki dëyeyüm saña “Eğer yarasaydım sona kalmazdım; işit, bir mesel söyleyeyim sana” (377-8). **Şeh-i hâverâna dëgil kim niçe** / **Yemekde vü içmekde** ‘ömrüm geçe “Haveran şahına söyle ki ömrüm, yemek ve içmekle nasıl geçer” (312-14). **Anuñ dahı elbetde** hem ‘özri **var** / Hüner ‘ayba bıraħmamahdudur nazar “Onun da elbette hem özrü var; hüner, kusura bakmamaktır” (373-13). **Süheyl ikiledin eyitdi cevâb** / Ki ger diler ise ki bula sevâb “Süheyl, tekrar cevap verdi ki eğer (o) sevap bulmayı dilerse...” (314-1). **Pes andan revân döndi kız kıçına** / Gêrû indi tamdam sarây içine “Ondan sonra kız hemen gerisin geriye döndü; damdan indi tekrar saraya girdi” (100-9). **Ögüdümi işit sözüüm eslegil** / **Göñülden** düriş cānunı bëslegil “Ögüdümi dinle, sözümü işit; gönülden çabala, canını besle” (282-12). **En öñdin** gerek kişi yoldaş bula / **Pes andan** yarağile yola gire “Öncelikle (bir) kişi yoldaş bulmalı; ondan sonra teçhizatıyla yol girmeli” (283-8). **Dirîgâ bunun görki noldı ‘aceb** / **Ne hâle** düşüp gör ki noldı ‘aceb “Eyvah, bunun güzelliğine ne oldu acaba; ne hâle gelmiş, gör ki ne oldu acaba?” (320-13). **Cihân bir kararında** durmaz geçe / Bu yêrde geçe

konan erte göçer “Dünya bir kararında durmaz geçer; burada gece konan sabah göçer” (304-11).

d. Vasıta Bildirenler

Bunlar vasıta bildirerek zarf olarak görev yapar: *Ulu tenriye şükürüm oldu öküş / Senüñ himmetinde işüm geldi tuş* “Ulu Tanrı’ya çok (fazla) şükürüm oldu; senin himmetinle (de) işim rastgeldi” (123-2). *Üninden saray içi tıldı yañu / Kim işitdise oldu enü yañu* “Sarayın içi (onun) sesiyle yankılandı; kim (sesini) işittiyse şaşkınlık içinde kaldı” (108-11). *Benümle becid savaşırdı atam / Eyitdüm elinden niçe bir yanam* “Babam, benimle açıkça savaşırdı; senin vesilenle ne kadar (daha) yanayım? Dedim” (345-9). *Dedi çekdi zahmet bugün şāh-ı çîn / Geçürür keremden kulunun şuçın* “Dedi: Bugün Çin şahı zahmet çekti; kulunun suçunu keremle bağışlar” (70-11). *Uyınışdı ‘adlinden ili içi / Muft’ idi hükmine ulu kiçi* “Adaletiyle, memleketi huzur içindeydi; büyük küçük (herkes) (ona) itaat etmişti” (241-2). *Cemāli kişinün olur hilmden / Kemāli kişinün olur ilmden* “Kişinin cemali (güzelliği) yumuşak huyluluğuyla; kemali ise ilmiyle olur” (16-3). *Öğütten uyıyan gönül uyanur / Kulağa giren söz cāna boyanut* “Öğütle uyuyan gönül uyanır; kulağa giren söz cana tesir eder” (23-5). *Anı ko ki gitmege seni koyam / Senüñ şöhetün den nitesi toyam* “Onu bırak ki gitmene izin vereyim; senin sohbetinle nasıl (olur da) doyarım?” (283-11).

e. İlgi / Alaka Bildirenler

Burada, söz konusu ekleri alan öge “hususunda, konusunda” anlamlarında zarfı olarak görev yapar: *Aru tohumdan aru biter tahıl / Öğüt vèrmege kimseye olmañ bahil* “Arı tohumdan, arı tahıl biter; öğüt verme hususunda kimseye (karşı) cimri davranmayın” (23-6). *Velikin benüm şimdi şaşdı bilüm / Uzatmağa sözi kışadur dilüm* “...Ama şimdi benim aklım şaştı; sözü uzatmak konusunda (da) dilim kısadır” (308-13). *Namāz üzre kâhil fesād içre cüst / ‘Adāvetde katı ‘ibādetde süst* “Namazda tembel, fesatta çevik; düşmanlık hususunda çok hevesli, ibadette (ise) gevşek” (13-15). *Şavaş günü olsa kuşanam belüm / Yüz erce dürişmege vardur elüm* “Savaş günü olsa belimi kuşanayım (hazırlanayım); yüz asker kadar savaşmak hususunda gücüm vardır” (296-5). *İşünde becid ol düriş er bigi / Ki işler olur kişi işi er bigi* “İşin konusunda sürekli çalışan (biri) ol ki (yiğit) kişi işini yiğit gibi yapar” (248-10). *Dilün tut hîç rāzuñı söyleme / Kimesneyi sırda şerik eyleme* “Dilini tut, sırrını asla söyleme; kimseyi sır konusunda ortak etme” (266-9). *Ne kuş kim çevüklükde oranı yoh / Sî-murğı*

elükdüreler anı yoh “Ne kuş(u) ki çeviklik hususunda ona nispet bir şey yok; Simurg’u ele geçirirler, (ancak) onu geçiremezler” (203-14).

4.1.5.4.2. *Zarfın Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiil Grubunun İsim Unsurunu Oluşturması*

Bu şekilde kullanılan zarf, birleşik fiilin bünyesinde birlikte ele alınabileceği gibi ayrı olarak da alınabilir: *Görüp bunları hayrān kaldıdı* / ‘*Aceb atama bunlar neden kaldıdı* “Bunları görüp hayran kaldı; acaba babama bunlar nereden kaldı? (Dedi)” (35-9). *Tur örü bu endişeden geçelim* / *Kılup zevk yeyelim içelim* “Ayağa kalk, bu endişeden geçelim (kurtulalım); zevk edip yiyelim içelim” (38-11). *Dedi ey ata bu sözi söyleme* / *Bu derdümü birini bin eyleme* “Dedi: Ey ata, bu sözü söyleme; bu derdimin birini bin eyleme” (39-5). *Ne kim yazdum ise dürüst olmadı* / *Nakşladuğum hiç eyü gelmedi* “(Her) ne ki yazdımsa dürüst olmadı; nakışladığım (resim yapmam) hiç iyi gelmedi” (43-7). *Bile kim degülsin anuñ düşmeni* / *Gele kıtuña hoş duta seni* “Bilsin ki onun düşmanı değilsin; huzuruna gelsin (ve) seni hoş tutsun (iyi ağırlasın)” (62-8). *Şükür aña kim geldi işüm tutaş* “Şükür (olsun) ona ki işim rastgeldi” (320-8).

4.1.5.4.3. *Bir Cümlelin Zarf Gibi Kullanılması*

SN’de bazı durumlarda bir cümle, başka bir cümleye -özellikle sebep-sonuç, art arda olma ilgisiyle- zarf işlevinde bağlanır. Birkaç örnek veriyoruz: *Benüm göynüğüm şol ki sen nā-gehān* / *Gidesin gözüme tar ola bu cihān* “Benim yanmam(ın sebebi) (acı çekmemin sebebi) şu(dur) ki (sen) gidesin (diye) bana bu cihan dar olur” (134-2). *Velikin eyitdi ayā pehlevān* / *Yavuz etdün öldürmedün ol revān* “...Ama söyledi: Ey pehlivan (onu) öldürmediğin için kötü (bir şey) yaptın, o hemen...” (162-5). *Kişi kim yağısından alu kalur* / *Dün içinde başhun edici olur* “(Bir) kişi ki düşmanından geri kaldığı için (onun karşısında âciz kaldığı için) geceleyin baskın edici olur” (173-6). *Gece olduğu lahza kız kıardaşı* / *Denizden çıka geldi bile işi* “Gece olduğu an, kız kardeşi işi bilmek için denizden çıkageldi” (256-2). *Anı gördi calūs dürişdi key* “Calus onu gördü (görünce) iyi çalıştı (uğraştı)” (299-2). *Ki eğlendük uş ancadur gitmedük* / *Sizün bir sözünüz iki etmedük* “...Ki eğlendik, işte o kadar (zaman, uzun zaman)’dır gitmedik; sizin bir sözünüzü iki etmedik” (138-7). *Atası hemîn ol*

hafta öldi / Atası yèrine bu şāh oldu “Babası hemen o hafta ölünce bu, babasının yerine şah oldu” (256-11).

4.1.5.4.4. Bir Yükleme Birden Fazla Zarfın Bağlanması

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Du ‘ā kıluban kodı yèr üzre baş / Cevābın gèrū eyle vèrdi nakḳāş* “Nakkaş, dua ederek yer üsütüne baş koydu (saygıyla yere eğildi); cevabını tekrar öyle verdi” (138-1). *Gerek bu gece bundan zevḳ èdevüz / Murād ile taṅla ṭurup gidevüz* “Bu gece burada zevk etmeli; sabahleyin murat ile kalkıp gitmeliyiz” (221-15). *Ki hergiz bulardan aṅa yok ziyān / Oturdı bularuṅ ile bir zamān* “...Ki asla bunlardan ona zarar gelmez; bunlarla bir zaman oturdu” (228-10). *Gelüp dèyicek nev-bahāra anı / Ümîz üzmiş iken sevindi cānı* “Gelip Nev-bahâr’a deyince, ümidini kesmişken sevindi canı” (233-10). *Uyısayidüm yine azın azın / Şehet ki düşümde göreydüm yüzün* “Düşümde yüzünü görmek için yine azar azar uyusaydım” (234-11). *Sarāya iletdiler i ‘zāz ile / ‘Alem nakāreyile vü hem sāz ile* “İzzetle, alem, davul ve saz ile saraya götürdüler” (239-2). *Çıkıcaḳ taş ile başı yancılur* “(Yılan ininden) çıkınca taşla başı ezilir” (244-14). *Öküş fikr ile her gece yatmaḡıl / Ṭurup kaşuṅı érteden çatmaḡıl* “Çok düşünce ile geceleyin yatma (ki) kalkıp (da) sabahtan kaşını çatma (yüzünü asma)” (281-2). *Çeriler yasaduḡda koşun koşun / Kolay yèr bulıcaḳ vèrürdük düşün* “Saf saf ordular tertipleyip (de) kolay (uygun) yer bulunca (orada) konaklardık” (285-15). *Bilürven ki hîç sensüz eglenmez ol / Olupdur saṅa yār beglenmez ol* “Biliyorum ki sensiz asla eğlenmez (rahat etmez) o; sana yâr olmuştur, beylik taslamaz o” (323-12). *Cühûd anda ardına baḡa baḡa / Gönüldi yola ḡanı aḡa aḡa* “Cühûd, orada ardına baka baka, kanı aka aka yola yöneldi (gitmeye yüz tuttu)” (336-13).

4.1.5.4.5. Tek Zarfın İki Yükleme Bağlanacak Şekilde Kullanılması

Tek zarf, bazı durumlarda her iki yükleme de uygun gelecek şekilde kullanılır: *Ki ben kendözüm atlanuban varam / Dileyem senüṅ içün alıvèrem* “...Ki ben kendim (ata) atlanıp gideyim; isteyeyim senin için (onu) alıvereyim” (284-13). *Ṭudaḡum ḡurur ansuz aḡar yaşum / Diri olduḡumca hemîndür işüm* “Dudaḡım kurur onsuz akar (göz)yaşım; işim, diri olduḡumca daima budur” (331-2).

4.1.5.4.6. Zarfın Açıklayıcısı İle Birlikte Kullanılması

Ki’li bağlı cümlede zarf açıklanır: *Bayık māl anuñ içün olur ey yār / Ki dost ayacağına edesin nişār* “Ey arkadaş(ım), mal, kuşkusuz onun için olur ki dost yoluna (onu) saçasın (mal, dost yoluna saçmak için olur)” (286-12). *Şol aru ta’ām ile tūruca su / Ki ansuz görür cümle cānlar kısu* “Şu arı yiyecek ile duruca su ki on(lar)sız bütün canlar ezşyet çeker” (305-14).

4.1.5.4.7. Zarf - Yükleme İlişkisi

SN’de zarf – yükleme ilişkisi genelde günümüz Türkçesiyle aynıdır. Aşağıda bazı durumlar izah edilmiştir. Şöyle ki:

a. Zaman Bildiren Zarf

Yarın dēyesim saña bugün dērem “Sana yarın diyeceğimi bugün derim” (313-11). *Naqqāşa dēdi kim yigit söyle sen / Bugün ser-güzeştini şery eyle sen* “Nakkaş’a; yiğit söyle sen; bugün maceranı şerh eyle sen, dedi” (330-8). *Eger gèrçek olursa fikrüm benüm / Dün ü gün ola adı fikrüm benüm* “Eğer benim fikrim gerçekleşirse adı, gece gündüz benim fikrimde olur” (76-1). *Cihān bir kararında durmaz geçer / Bu yérde gece konan érte geçer* “Dünya bir kararında durmaz (sabit durmaz) geçer; burada gece konan ertesi gün göçer” (304-11). *Ki bir lahza işinde tutmaz karar / Geh eylik gāhî yavuzlîh karar* “...Ki bir an (bile) işinde karar tutmaz (sabit olmaz); bazen iyilik bazen (de) kötülük yapar” (178-1). *Gérü vèrmedi aña kimse cevāb / Henüz anlamadı ol evi harāb* “Ona tekrar kimse cevap vermedi; o evi harap (olası ise) henüz anlamadı” (224-12). *Döner bu felek dem-be-dem gün-a-gün / Nite beñzeyübile bir güne gün* “Bu felek dembedem, türlü türlü döner; (böyleyken) nasıl (olur da) bir güne benzeyebilsin bir gün?” (178-3). *Turağum tağ idi yogidi evüm / Gèce çîn şarı yöresidi avum* “Durağım dağ idi, evim yoktu; geceleyin avlandığın yer Çin şehri yöresiydi” (326-11). *Niçe yıllar ağırtmışam başımı / Gèce gündüz akıtmışam yaşımı* “Nice yıllar ağırtmışım başımı; gece gündüz akıtmışım yaşımı” (374-5). *Kişinüñ yüzini kızardur müdām* “Daima kişinin yüzünü kızartır” (295-4).

b. Durum - Hal Bildiren Zarf

Günüm intizār ile nişe gèçe / Demidür ki suya birağam keçe “Günüm beklemekle nasıl geçsin? Zamanıdır ki suya bırakayım keçe (işi oluruna bırakayım)” (99-15). *Göñli aşah tut u himmetünji yüce* “Gönlü alçak tut ve himmetini yüce...”

(360-12). *Şoloḥ gün ki bu şāra ʿrdüm idi / Falān şūreti yazlu gördüm* idi “Şu gün ki bu şehre erdim; falan sureti (resmi) yazılı gördüm...” (327-6). *Şu kamusı kanı ki sen yalunuz / Bu arada düşdün ü hālün yavuz* “Şu hepsi nerede ki sen yalnız (başına) buraya düştün ve hâlin kötü” (256-14). *Göñül kapucu eyle oynar* oyun “Gönül kapıcı (sevgili) öyle (bir) oyun oynar (ki)...” (97-14). *Cevāb eyle vèrdi naḳḳāşa süheyl / Ki sen eyle tut etmeyem aḡa meyl* “Süheyl, Nakkaş’a şöyle cevap verdi ki: Sen öyle san ki ona meyletmeyeyim” (102-10). *Dèdi aḡa naḳḳāş kim sen bunı / Eyü dèdün ü fāriḡ ètdün beni* “Nakkaş, ona dedi ki: Sen bunu iyi dedin ve beni rahatlattın” (180-14). *Dèr isen işüm bitdi fāriḡ yatam* “İşim bitti, rahat uyuyayım dersin...” (366-15).

c. Sebep Bildiren Zarf

Dirîḡā ki baḥtum ḳaḳadı baḡa / Anuḡ içün uğradum işbu yana “Eyvah ki bahtım bana öfkelenildi; onun için uğradım bu yana” (271-4). *Azıḡ düzivèrdi hem ol hoş kişi / Ki bularuḡ içün başardı işi* “O hoş kişi hem azık hazırladı ki bunlar için başardı işi” (318-10). *Şanayduḡ güneş toḡmaḡiçün èver / Bulıdı az az ḳarşusından şavar* “Sanki güneş doğmak için acele eder; bulutu yavaş yavaş kaşısından savar” (118-2).

d. Miktar Bildiren Zarf

Eyitdi gideyim benüm yoh suçum / Velî nèdeyim ḳatı ḳorḡar içüm “Söyledi: Gideyim, benim suçum yok; ama ne yapayım? İçim çok korkar” (142-8). *Yoşıdı atı nev-bahāruḡ ḳatı / Yayaḡ neylesün olmayıcaḡ atı* “Nev-bahâr’ın atı çok yoruldu; atı olmayınca yaya ne yapsın?” (235-7). *Bilür ḳadrin ü hüremtin ḳişinün / Key anlar yönin ḳolayın işinün* “Kişinin kadrini ve hürmetini bilir; çok iyi anlar işinin yönünü ve kolaylığını” (348-3). *Dögündi delim ü urundı öküş / Yine ṭalı ine yerindi öküş* “Çok dövündü, vurundu; yine talihine yerindi çok” (364-13). *Atınuḡ yüzine yüzün sürdi çok / Şıḡındı ḡaḳa ol gece sürdi çok* “Yüzünü atının yüzüne çok sürdü; Hakk’a sığındı o gece çok (at) sürdü” (237-8). *Biraz alnına beḡzer olaydı ay* “Ay, biraz alnına benzer olsaydı...” (157-14). *Atı dinlenüp kendü eglendidi / Birazcük ol arada öglendidi* “Atı dinlenip kendisi eğlendi; o arada birazcık akli başına geldi” (236-12). *Gözüm bir kez anuḡ yüzine baḳa* “Gözüm bir kez onun yüzüne baksın” (259-10).

e. Zarf - Yüklem İlgisinin Günümüz Türkçesine Göre Farklı Oluşu

Günümüz Türkçesinde “-dığı müddetçe, kadar, süresince” gibi anlamlarda kullanılan ve bu şekilde yükleme bağlanan zarfın görevini SN’de “-dığınca / -digince” zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu üstlenir: *Dilin tutduḡınca kişi dinc olur / Ve ger*

nè kamu halka güline olur “Kişi, dilini tuttuğu müddetçe rahat yaşar; yoksa halka (karşı) gülünç olur” (244-15). **Benüm gücüm yêtdügince bêlüm kuşanam** / *Beni şanmañuz korham üşenem* “Benim gücüm yettiği kadar belimi kuşanayım (hazır bekleyeyim); beni korkar, üşenirim (birisi) sanmayn” (170-3).

Bugün zarf olarak kullanılan “-a kadar” anlamındaki öge SN’de “-IncA” zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubundan oluşmaktadır: **Bu bir niçe beyti düzince benüm** / *Hacêletden eridi yaru tenüm* “Bu birkaç beyti yazana kadar, utançtan eridi benim yarı benim” (371-10). *Süheyl oturur tâ olunca gèce* “Süheyl, ta gece olana kadar oturur” (92-1). **Ecel gelmeyince kişi ölmez** “Ecel gelmeyene kadar kişi ölmez” (170-4). **Ŧonatmış idi hey dèyince atın** “Hey diyene kadar (bir anda) atını donatmıştı” (294-11). **Ŧan atınca işbu gèce yatmazuz** “Şafak sökene dek bu gece yatmıyoruz” (173-7).

Bugün zarf olarak kullanılan “-dıysa” yerine SN’de “-duğıçün” edat grubu kullanılır: *Anuñ emriyle kuşanur kuşak* / *Ŧarınca ne var olduğıçün uşak* “Karınca, ufak olduysa (bunda) ne var (ki)? O’nun emriyle kuşak kuşanır (emre hazır bekler)” (8-8).

Bugün zarf olarak kullanılan “-dığı zaman” yerine SN’de “-duğda” zarf-fiil ekiyle kurulan zarf-fiil grubu kullanılır: **Ŧeriler yasaduğda koşun koşun** / *Ŧolay yèr bulıcağ vèrürdük düşün* “Orduları sıra sıra dizdiğimiz zaman uygun yer bulunca orada konaklardık” (285-15).

Bugün “-(i)ken” ek-fiilli ile karşılanan zarfın yerine, SN’de “-la” vasıta ekli zarf kullanılır: *Ya ser-hoşla ögine düşdi yemen* / *Ya bir genc bulmuşa beñzer temen* “Ya şarhoşken aklını düştü Yemen ya bir hazine bulmuşa benzer” (167-1).

4.1.5.4.8. Zarfta Ek Değişimleri

Zarfı oluşturan kelime veya kelime gruplarına gelen eklerde günümüz Türkiye Türkçesine göre birtakım farklılıklar söz konusudur, bunda şüphesiz veznin etkisi de vardır. Şöyle ki:

a. Vasıta Hâli Eki Yerine Yalın Hâlin Kullanılması

Bu kullanımın fazla bir örneği yoktur: *Anar idi hep ulu kişi* / *Anuñ sözi Ŧolmuş idi şār içi* “Bütün büyük küçük (insanlar) anardı (onu konuşurdu); şehrin içi onun sözülle dolmuştu” (93-5).

b. Vasıta Hâli Eki Yerine Eşitlik Hâli Ekinin Kullanılması

Bugün vasıta hâli getirerek kullanılan kelime veya kelime gruplarının, SN’de yer yer eşitlik hâli eki getirilerek kullanıldığı görülmektedir: *Yine çün **hakınca nazar eyledi** / İşin külli zîr ü zber eyledi* “Yine hakkıyla bakınca işinin hepsini alt üst etti” (36-7). *Seni bildüm uşlu kişiyidüğün / **Hakınca bunun guşşasın yêdügün*** “Senin uslu kişi olduğunu; hakkıyla bunun gamını çektiğini bildim” (83-10).

4.2. Cümle Çeşitleri

4.2.1. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin türüne göre cümlelerden kasıt, yüklem ismi ya da isim soylu bir cümleden mi, fiilden mi yoksa edattan mı oluştuğu ile ilgilidir. Bunları da kendi aralarında alt başlıklara ayırıp ele almaya çalışacağız.

4.2.1.1. İsim Cümlesi

İsim cümlesi (Alm. Nominalsatz; Fr. Phrase nominale; İng. Nominal sentence; Osm. Cümle-i ismiyye), “Yüklemi çekimli bir fiil değil ad veya ad soylu bir kelime olan ve cevher fiili eklerinin geniş zaman, şimdiki zaman ve geçmiş zaman çekimleri ile yargıya bağlanan cümle”dir (Korkmaz, 2017: 65). “Yülemi, ad ya da ad soylu sözcüklere ek eylem getirilerek kurulan cümle” (Hengirmen, 2009: 10). “Yüklemi isim ya da isim soylu bir kelime olan ve cevher fiiliyle kurulan cümle” (Topaloğlu, 2019: 80). SN’de isim cümleleri basit zamanlı isim cümlelerinden oluşmaktadır; birleşik zamanlı isim cümlesiye yer almamaktadır.

4.2.1.1.1. İsim Cümlesinde Yükleme

İsim cümlesinde, yükleme tek kelimeden oluştuğu gibi bir kelime grubundan da oluşabilmektedir.

4.2.1.1.1.1. İsim Cümlesinde Yüklemin Tek Kelimeden oluşması

*İşi **ol idi** kim gece olıcak / Çü bilürdi yol u şokāk u bucağ* “İşi oydu ki gece olunca yol, sokak ve bucağı bildiği için...” (157-5). *Er olursa olsun bularuñ bigi / Ki **bular imiş** kamu kavmüñ yêgi* “Er olursa bunlar gibi olsun ki bunlarmış bütün kavmin iyisi” (173-1). *Sanı dağı bir hafta beklemek gerek / Sözüm işitgil **budur** yêgrek* “Sen de bir hafta beklemelisin; sözümü dinle, budur iyisi” (216-5). *Bugün pâdişāh **sensin** ü ben **fakîr*** “Bugün padişah sensin ve ben fakir(im)” (198-9). ***Kocayisen** ol dem olasin*

yigit “Yaşlıysan o anda gençleşirsin (genç gibi olursun)” (308-11). *Dedi bir garîbem ki çîndür ilüm / Başum kayu vü işe érmez elüm* “Dedi: Bir garibim ki ilim Çin’dir; başım kaygılı (dertli) ve elim işe varmaz (elimden bir şey gelmez)” (326-6). *Buları bilüben elüm işden / Çeküp farîgam fikr ü teşvîşden* “Bunları bilip, elimi işten çekip (bir köşeye çekilip) fikir ve düşünceden (yana) rahatım (kafam rahattır)” (375-9).

4.2.1.1.1.2. İsim Cümlesinde Yüklemin Kelime Gruplarından Oluşması

a. Yüklemin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Yalın kılıç avcından vü évdi / Yügürdi şanasın ki bir dîvdi “Yalın kılıç avucunda (elinde) ve hızla gitti, koştu; sanki bir devdi” (157-11). *Uyurken tuş oldı yüzine gözüm / İñen hûb imiş göyünedi özüm* “Uyurken gözüm, (onun) yüzüne ilişti; çok güzelmiş, içim yandı” (162-3). *Şāh-ı çînün ol haddemiş kuvevti* “Çin şahının kuvveti o derecedeymiş (ki)....” (167-9). *Yigit durur şınamamışdur işi / Bilürven ki key müşkildür işi* “Yiğittir (gençtir), işi sınamamıştır (tecrübesizdir); biliyorum ki işi çok zordur” (169-1). *Velî güç ile dēmezven bu sözi / İñen key erensiz severem sizi* “...Ama bu sözü zorlukla söylemem; çok iyi yiğitlersiniz, sizi severim” (187-11).

b. Yüklemin İyelik Grubundan Oluşması

Ve ger тұrur ise қатумда benim / Güyegümdür iki gözüm cānum “Ve eğer (ki) benim huzurumda durursa (yanımda kalırsa) damadımdır, iki gözüm(dür), canım(dır)” (187-3). *Süheyle dedi hak elünđeyimiş / Niçeme ki zahmet yolunđayimiş* “Süheyl’e; hak, elindeymiş her ne kadar ki zahmet yolunda olsa da dedi” (350-8). *Gehî oñşar u gāh gāh incidür / Cefā ‘ādedi cevır kılincıdur* “Kâh okşar (gönül alır, hoş eder) ve kâh incitir; cefa âdeti, zulüm tabiatıdır” (178-5). *Kişi kim kuyumcı vü kazancıdur / Bir oğul bu ‘ālemde kazancıdur* “Kişi ki kuyumcu ve kazancıdır (kuyumcu veya kazancı olan kişinin) kazancı bu âlemde bir oğludur” (358-15). *Elümüzde il ü şār u sipāh* “İl, şehir ve asker elimizde(dir)” (340-10).

c. Yüklemin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Gel erlik demididir sözümi işit “Gel, yiğitlik (gençlik) çağıdır, sözümü dinle” (162-7). *İçi koptı dedi dirîgā vü āh / Gelen çîn çerisi durur pādîşāh* “İçi koptu, eyvah, ah! gelen Çin ordusudur, dedi” (169-4). *Bu kez çün bilindi kim ol kız imiş / Şāh- çîn kızdur zihî müşkil iş* “Bu kez bilindi ki o, (bir) kızmış; Çin şahının kızıdır, ne de müşkül (bir) iş” (207-12). *Yēñi yigit oldacı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şadef dişidür* “Yeni yiğit (genç) olacak (bir) kişidir; boyu, servi ağacı; ağzı, sedef; dişi, (incidir)”

(211-13). *Çadır şanki firdevs uçmağidi / Öjinde ağaç tûbî budağidi* “Çadır sanki firdevs cennetiydi; önünde(ki) ağaç, Tuba budağıydı” (222-8). *Ki ben dahı il ü gün issiyidüm / Kazâ geldi başdan elümi yudum* “...Ki ben de halk memleket (halk) sahibiydim; kaza geldi, elimi baştan yudum (canımdan geçtim)” (330-3).

d. Yüklemin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

İş anuy ucındandur önden şonça / Ne kim eyledi nite kıla aña “İş, onun yüzündendir baştan sona; (her) ne ki eylediyse nasıl (olur da) ona kalır (yanına kâr kalır)?” (179-7). *Baş oynamağuy çağ günidür bugün / Baña kaçmak ölmekdür ölmek düğün* “Baş(la) oynamanın (canını tehlikeye atmanın) tam (da) günüdür bugün; bana kaçmak ölmek; ölmek (ise) düğündür bugün” (181-7). *Beni aña kim cānumuñ cānidur / Yürecüğümüñ derdi dermānidur* “Beni ansın ki canımın canıdır; yüreciğimin derdi(nin) dermanıdır” (196-12). *Dedi şāh-ı fağfüruñ oğludur ol / Ki ben buldum azmışdı yol* “Fağfur şahının oğludur o ki ben buldum, yol azmıştı (yolunu kaybetmişti), dedi” (204-12). *Eyitdi atamdur benüm şāh-ı çîn / Ki taldurdu ad ile ‘ālem için* “Söyledi: Çin şahı, benim atamdır (babamdır) ki âlemi ad (nam, şöhret) ile doldurdu” (239-15).

e. Yüklemin Tekrar Grubundan Oluşması

Hem eyle etti vü dedi kim şükür sen / Murāduñcasun u kızum sağ esen “Hem öyle yaptı ve dedi ki sen muradına erdin ve kızım sağ esen(dir)” (341-14). *Gērüsinden eşsesine kapkara / Ne bilsün ki gevdesi hep kıra* “Arkasından ensesine kadar kapkara(dır); ne bilsin ki gövdesi hep kıra(dır)” (159-13).

f. Yüklemin Bağlama Grubundan Oluşması

Hüner-mend ü hûb u lafî idi ol “Hünerli, güzel ve latifti” (186-1). *Hemîn hāşıl öz göynigidür ü renc* “Kazanç, sadece iç yanması ve eziyettir” (194-4). *İşi beglik ü rāy u tedbîr imiş* “İşi; beylik, fikir ve tedbirmiş” (203-1). *Nedür ol deniz hikmet ü ma rifet* “Nedir o deniz? Hikmet ve marifet(tir)” (264-7). *Elünde vü hükmündeven dün ü gün* “Gece gündüz elinde ve hükmündeyim” (215-6). *Harîfi idi vü yoldaşı idi süheyl / Cānı vü göñüldaşı idi süheyl* “Arkadaşı ve yoldaşı idi Süheyl; canı ve gönüldaşı idi Süheyl” (306-10). *Kişi kim kuyumcı vü kazancıdur / Bir oğul bu ‘ālemde kazancıdur* “(Bir) kişi ki kuyumcu ve kazancıdır; bu âlemde bir oğul, kazancıdır” (358-15).

g. Yüklemin Diğer Kelime Gruplarından Oluşması

Yukarıdakiler kadar olmasa da isim cümlesinde yüklem başka kelime gruplarından oluştuğuna da rastlanmaktadır: Şöyle ki: Yükleme, kısaltma grubundan oluşmaktadır: *Tanıştılda bilge vü sözde zarıf / Çeride bahâdur vü sücide harıf* “Danışma hususunda bilge(dir) ve sözde zarıf(tır); orduda bahadır ve içkide arkadaş(tır) (kafa dengidir)” (300-4).

Yükleme, isim-fiil grubundan oluşmaktadır: *Anuñ dahı elbetde hem ‘özri var / Hüner ‘ayba bıraħmamahdur naẓar* “Onun dahi elbette özrü var; hüner, (bir) ayıba (kusura) bakmamaktır” (373-13).

4.2.1.1.1.2. İsim Cümlesinde Ek-Fiilin Düşmesi

İsim cümlesinde ek-fiilin sıklıkla düştüğü görülür, bunda SN’nin bir şiir olması ve veznin etkili olduğu açıktır: *Yanağı kızıl şanasın nâr içi / Deri nite kim düşe gül üzre çi* “Yanağı kızıl(dır) sanki nar içi(dir); teri sanki gül üzerindeki çi (tanesidir)” (157-13). *İşümüz yavuz kancaru gidevüz / Ne çäre ‘aceb bilmezüz ne devüz* “İşimiz kötü(dür), nereye gidelim; ne(dir) çare acaba? Bilmiyoruz” (169-7). *Suçum bu ki dedüğünü işledüm* “Suçum bu(dur) ki dediğini yaptım” (174-13). *Alur şatar hiç anuñ suçu yoh* “Alır satar, onun hi suçu yok(tur)” (208-10). *Yaz ıssısı yazıda bulsa zülâl / Şuşamış kişi içmez olsa muhâl* “Yaz sıcaklığında, susamış (bir) kişi, çölde tatlı su bulsa, onu içmemesi imkânsızdır” (216-12). *Eger mâl ise avcum içinde yel* “Eğer (söz konusu) mal ise avcum(un) içinde(ki) yel(dir)” (376-12). *Dediler ki sultânlığa sen lâıyık* “Dediler ki sultanlığa sen layık(sın)” (240-10). *Dedi her biriñüz benüm sırdaşum / Uluñuz atam kiçiñüz kardaşum* “Her biriniz benim sırdaşım(sınız); büyüğünüz, babam; küçüğünüz, kardeşim(dir)” (368-13).

4.2.1.1.2. İsim Cümlesinde Özne

4.2.1.1.2.1. İsim Cümlesinde Öznenin Tek Kelimeden Oluşması

Nâz ile nâzük besledüğüm ten taş döşene / Ol kanı ki yumşak döşek içinde yaturdı “Nazik(çe) beslediğim ten taş uzansın; o nerede ki yumşak döşek içinde yatar (165-9). *Uş indi gidersem yola kanı at* “İşte şimdi gidersem at nerede?” (271-9). *Naẓar hiç bıraħmaz ma ‘âşîye ol / Şefâ ‘atcidür kamu ‘âşîye ol* “O, asiliklere göz yumar; bütün asilere şefaattçidir” (14-3). *Biri birine oldılar yüze yüz / Bular on kişi vü olar iki yüz* “Birbiriyle yüz yüze geldiler; bunlar, on kişi(dir) ve onlar iki yüz” (297-

5). *Benüm şohbetüm kadrini bilünüz / Kanā‘at eyü nesnedür kılunuz* “Benim sohbetimin kadrini biliniz; kanaat iyi (bir) şeydir, (onu) yerine getirin” (306-2). *Bunun bigi derde gerekdür devā / Şu katında olmaz teyemmüm revā* “Bunun gibi derde deva gerektir; su huzurunda (suyun bulunduğu yerde) teyemmüm reva olmaz” (334-10).

4.2.1.1.2.2. İsim Cümlesinde Öznenin Kelime Gruplarından Oluşması

a. Öznenin Sıfat Tamlamasından Oluşması

Yüregi demür tonı katı demür / Dahı bindügi hem boz atı demür “Yüregi demir, elbisesi tamamen demir; dahası bindiği boz atı da demir” (167-11). *Ara yerde var idi bir sübaşı* “Ara yerde bir komtan vardı” (169-8). *Aña dedi nakkâş ey aklı çoğ / Senüñ bigi ‘âlemde bir uşlu yoh* “Nakkaş, ona; ey aklı çok (olan), âlemde senin gibi bir akıllı yok(tur), dedi” (174-8). *Benüm dahı gönlüm şaňa düşdi / Bu zahmetlerüm şanki bir düş idi* “Benim de gönlüm sana düştü; bu zahmetlerim sanki bir düş idi” (215-8). *Benem sevgülü şâh-ı çînüñ kıızı* “Çin şahının sevgili kızı benim” (245-7). *Ümîzüm bu makşûdum ancağdur / Kalan ‘âlem işi oyuncağdur* “Ümidim bu, maksadım bu kadardır; (geriye) kalan âlem işi (dünyalık) oyuncaktır” (372-6).

b. Öznenin Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Şehün bir yavuz düşmeni var idi “Şahın bir kötü düşmanı vardı” (156-13). *‘Aceb nev-bahāruñ hâli ne / Taña kalmışam anuñ ahvāline* “Acaba Nev-Bahar’ın hâli nasıldır? Onun ahvaline şaşakalmışım” (163-9). *Ki vardur benüm kuvvetüm pîlce / Atarvan oñı iki üç mîlce* “...Ki benim kuvvetim (bir) fil(inki) kadar vardır; oku iki üç mil kadar atarım” (164-4). *Er olan kişinüñ savaşdur günü / Ki hatun kişi gözedür düğünü* “Er olan kişinin günü savaştır; hatun olan, düğünü gözetir (bekler)” (170-8). *Er olursa olsun bular bigi / Ki bular imiş kamu kavmüñ yêgi* “Er (yiğit) olursa bunlar gibi olsun ki bütün kavmin iyisi bunlarmış” (173-1). *Kimüñ göñli var ise bunda tura / Ben anuñla neyledüğümi göre* “Kimin gönlü varsa burada dursun; ben(im) onunla ne yapacağımı görsün” (187-12). *Dedi tenrinüñ dilegi eyledi* “Tanrı’nın dileği öyleydi, dedi” (199-12).

c. Öznenin Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Kazā olsa dürişmek aşsısı yoh / Kazā olmayınca niçün korha çoğ “Kaza olsa çabalamanın faydası yok(tur); kaza olmayınca neden çok korkulur?” (170-7). *Deyebilmezem vaşfını niçedi / Kıyāmet günü şan kim ol geçedi* “Vasfı nasıldı, söyleyemem; sanki kıyamet günü, o geceydi” (172-5). *Biz umduğumuz sende hiç*

yoğimiş “Bizim umduğumuz (şey) sende hiç yokmuş” (174-3). *Şu demde ki yoğidi ağzum tadı / Süheyl al çeriği gitgil dedi* “Şu anda ki yoktu ağzımın tadı; Süheyl; orduyu al, git, dedi” (174-11). *Bir anlayugör nolisar çāresi / Ki bize az iş degül yüz karası* “Bir (kez olsun) anlayıver, ne olacak çaresi ki yüz karası bizim için az (bir) iş (şey) değil” (178-15). *Düş içinde şu içmek aşşısı yoh* “Düşte su içmenimn (bir) faydası yok(tur)” (193-10).

d. Öznenin İyelik Grubundan Oluşması

Çü işüm vefādur ü göhlüm şafā “işim vefa, gönlüm sefa(dır)” (169-14). *Kanı kızum u kanda gitdi süheyl / Kişi étmedüğini étđi süheyl* “Nerede kızım ve nereye gitti Süheyl? Hiç kimsenin yapmadığını Süheyl yaptı” (184-3). *Benüm halvet ile barışur başum / Ğalabā olan yerde yokdur işüm* “Benim, yalnızlıkla kafam rahattır; kalabalık olan yerde işim yoktur” (201-4). *Dahı yokdur oğluñ tahtuñ kalur boş* “Artık oğlun yoktur, tahtın boş kalır” (204-8). *Dedi yüzün ay* “Yüzün ay (gibidir), dedi” (211-12). *Dedi uş yahın yèrdedür dèdügün* “Dediğin (yer) işte yakıj yerdedir, dedi” (218-5). *Şoralar olurlar ise aşluñ nedür* “Aslın nedir (diye) soracak olurlarsa...” (376-15). *İşi ol idi kim gece olıcağ* “İşi o idi ki gece olunca...” (157-5). *Denizden çıhup geldi bir bahrî yunt / Yeli yumşacuğidi tuynağı kunt* “Bir bahrî kısrak denizden çıkıp geldi; yeli yumuşacık ve toynağı sertti” (254-11). *Hemîn teğrimüz var hîç kimse yoh* “Sadece Tanrı’mız var, hiç kimse yok” (316-12). *Siz aña güvenmeñ ki atarsınız oh / Yanuz tozca vü okınuz çöpçe yoh* “Siz ona güvenmeyin ki ok atarsınız; yayınız yayın kabzası kadar, okunuz (ise) (bir) çöp kadar değil” (176-4).

e. Öznenin Fiilimsi Gruplarından (İsim-Fiil ve Sıfat-Fiil) Oluşması

Bozuldı ben eyleyesim düzen / Kazādur kişinüñ düzenin bozan “Benim ettiğim düzen bozuldu; kişinin düzenini bozan, kazadır” (300-10). *Kamu işleri düzen allāhdur / Ki kulları sözinden agāhdur* “Bütün işleri düzenleyen Allah’tır ki (O) kullarının sözünden agâhtır” (333-11). *Çerilerde ol idi iş başaran / Aña uymış idi kamu baş eren* “Ordularda iş başaran o idi; ona uymuştu bütün baş(taki) yiğitler” (346-4). *‘Avāndan beterdür ‘avānı seven* “Yardakçıyı seven, yordakçıdan beterdir” (362-11). *Çalap kısmet étdügi bugün imiş / Biter vakti erişse her bir iş* “Allah’ın kısmet ettiği bugünmüş; her türlü iş, vakti gelse biter” (312-2). *Ne denlü yavuz iş ki eylerdi hep / Bize eyledügi degül midi tap* “Ne denli kötü iş ki hep yapardı; bize ettiği, yeterli değil miydi?” (317-12).

Özne, isim-fiil gurubundan oluşmaktadır: **Şak olmak** kişiye **key endişedir** “Dikkatli olmak, kişi için iyi (bir) endişedir” (220-7). **Gelicek ögi dēdi ēy oğul / Bu kaçd eylemek cānuḡa key degül** “Akli (başına) gelince ey oğul, bu canına kastetmek iyi (bir şey) değil” (214-6). **Saḡa vācib idi ḡayusın yēmek** “Gamını çekmek, sana vacipti” (175-2). **Dēdi eyle ētmek degül** maşlaḡat “Öyle yapmak, faydalı (bir iş) değil” (173-5).

f. Öznenin Tekrar Grubundan Oluşması

Eger böyle ētmezseḡüz bilüḡüz / Ki yaḡlıḡ durur fikrūḡüz bilüḡüz “Eğer böyle yapmazsanız biliniz ki fikriniz düşünceniz, yanlıştır” (175-14). **Ne resme durur anḡa ḡaşum gözüm** “Kaşım gözüm nasıldır, anla” (245-6). **Mūft’ idi ḡükmüne ulu kiḡi** “Büyük küçük (herkes) hükmüne itaat etmişti” (241-2).

g. Öznenin Bağlama Grubundan Oluşması

Ki kiḡi gerekdi anı sayası / ‘Alemlüsi kaç idi vü sayası “...Ki alemlisi (sancaklısı) ve zırhlısı kaç (kişi) idi, onu sayacak kişi lazımdı” (353-9). **Saḡa bārī ēy ḡardaşum noldı / Ki māluḡ u ilüḡ ü ḡünüḡ bol idi** “Ey kardeşim, sana ne oldu ki malın ve memleketin (halkın) boldu(çoktu)” (256-13). **Şükür māluḡ u ni‘metüḡ çoḡdur** “Şükür (olsun) malın ve nimetin çoktur” (267-11). **Uş indi gidersem yola ḡanı at / Dönersem ḡerü ḡanı ḡolay u yat** “İşte şimdi yola gidersem at nerede; dönersem (de) geri kolaylık ve hüner nerede?” (271-9). **Ki devletlü ‘aḡl u tedbîri var** “...Ki bahtlı(dır), akıl ve tedbiri var(dır)” (348-4). **Şorarlur olur ise aşluḡ nedür / Ataḡ u dedeḡ aşl u faşluḡ nedür** “Sorarlarsa aslın nedir; atan, deden; aslın ve faslın (nesebin) nedir?” (376-15). **Anuḡ ḡākimi var imiḡ bir kiḡi / Ki zulm ile mümsiklik imiḡ işi** “Onun, işi zulüm ve cimrilik olan bir hakimi varmış” (315-10).

h. Öznenin Kısaltma Grubundan Oluşması

ḡanı ḡāhumuzuḡ ḡızı nev-bahār / Ki ansuz cihāndur gözümüze ḡar “Hani şahımızın kızı Nev-bahâr ki onsuz cihandır gözümüze dar” (175-9). **Sözümnden ḡaraz ol ki bu ḡamusı / Senüḡdür iḡen gözleme nāmūsı** “Sözümnden maksat odur ki bu hepsi senindir, namusu /utanmayı bir tarafa bırak” (287-2). **Eteḡidi tōḡmet tozından aru / Balından azıḡlanmamıḡ ḡiḡ aru** “Eteḡiydi suçlama tozundan arı; hiçbir arı balından azıḡlanmamış” (328-15). **Ki her birinüḡ var dēyeydüḡ ḡanat** “...Ki her birisinin kanadı var sanırdın” (351-3).

4.2.1.1.2.3. İsim Cümlesinde Bir Yükleme Birden Fazla Öznenin Bağlanması

Çerim vardur begligüm ü mālum / Neye kim şunarsam erişür elüm “Ordum, beyliğim ve malım vardır; neye ki uzatsam ulaşır elim (gücüm her şeye yeter)” (292-11).

4.2.1.1.3. İsim Cümlesinde Nesne

Ṭama‘ eyledüm ol dahı düşdi hām / Baña erlik adı bugündür harām “Tamah ettim, o da ham kaldı; bana erlik adı bugün haramdır” (164-6). *Bu ma ‘nî degül ‘akıldan hîç ırah / Ṭama‘ gözini toldura topraḥ* “Bu mana akıldan hiç (de) uzak değil (makuldur); tamahkârlığın gözünğ toprak doldurur” (376-7).

4.2.1.1.4. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısı

4.2.1.1.4.1. İsim Cümlesinde Yer tamlayıcısının Tek Kelimeden Oluşması

Ki alnumda ne yazu yazluyimiş / Belālar baña kanda gizlüyimiş “...Ki alnımda nasıl (bir) yazı (kader) yazılıymış; belalar bana nerede gizliymiş?” (195-6).

4.2.1.1.4.2. İsim Cümlesinde Yer Tamlayıcısının Kelime Gruplarından Oluşması

a. Yer Tamlayıcısının Belirtisiz İsim Tamlamasından Oluşması

Ya avcı içinde yüzük var idi / Ki demren anı varup arar idi “Ya (da) avucunun içinde yüzük vardı ki temren varıp onu arardı” (191-11). *Dil altında vardur iki gök tamar / Ucından yürege niçe kan tamar* “Dilin altında iki mavi damar vardır; (onların) ucundan (sebebiyle) yüreğe nice kan(lar) damlar” (244-5). *Çü kayḡu tozına bulaşa yürek / Meded aña üzüm şuyından gerek* “Yürek, kaygı tozuna bulaşırsa ona yardım içkiden gerek” (282-10).

b. Yer Tamlayıcısının Belirtili İsim Tamlamasından Oluşması

Ol adanuy içinde hem var idi / Bir ijen şār u kuştā adı “O adanın için de hem adı Kusta (olan) bir büyük şehir vardı” (202-9). *Ṭapuḡa senüy bir şoruncam var* “Senin huzuruna (sana) bir soracağım var” (183-5).

c. Yer Tamlayıcısının Sıfat Tamlamasından Oluşması

Ḳamu cānluya sevgülüdür cānı “Canı, bütün canlılara sevgilidir” (196-7). *Ki bir hücrede var imiş bir perî / Anı ay görürse ola müşteri* “...Ki bir hücrede bir peri varmış; ay onu görse müşteri / Müşteri (alıcı / Jüpiter) olur” (204-4). *Bu endişeye*

ğarkı idi Nev-bahâr “Nev-bahâr, bu endişeye dalmıştı” (211-10). **Bu yâd ilde kimdür senün yoldaşın** “Bu yabancı memlekette senin yoldaşın kimdir?” (283-7). **Ara yêrde er kim imiş bildiler / Aña hamle hep bir kezın kıldılar** “Ara yerde er (yiğit) kimmiş bildiler; ona hep(si) bir defada hamle ettiler” (298-13).

4.2.1.1.5. İsim Cümlesinde Zarf

4.2.1.1.5.1. İsim Cümlesinde Zarfın Tek Kelimeden Oluşması

İki oğlu hem şöyle kim var idi / Ol arada düşüp yatarlar idi “Hem iki oğlu şöyle ki vardı; o arada düşüp yatarlardı” (165-14). **Ki bir karavaş şanki hîç yokdur** “...Ki bir hizmetçi(dir) sanki hiç yoktur” (267-11). **Başa şindi dirlikden ölüm eyü** “Ölüm, bana şimdi yaşamaktan iyi(dir)” (184-7).

4.2.1.1.5.2. İsim Cümlesinde Zarfın Kelime Gruplarından Oluşması

a. Zarfın Zarf-Fiil Grubundan Oluşması

Şavaş olıcak şanki mirrih idi / Yêrin sahlamakda demür mîh idi “Savaş olunca şanki Merih idi; yerini saklamakta (korumakta) (ise) demir mîh idi” (156-15). **Şükür kim anadan toğalı erem / Hemîşe bunun bigi gün isterem** “Şükür ki anadan doğalı erim (yiğit, kahramanım); daima bunun gibi (bir) gün isterim” (170-10). **Dedi bunda düşeli çoş mudur / Dahı işün ü yoldaşın yoh mudur** “Dedi: Buraya düşeli çok mudur; ayrıca eşin ve yoldaşın yok mudur?” (266-1). **Süci gerçi kayguları tağıdur / Başa çıkıcağaz ayak bağıdur** “İçki, gerçi kaygıları dağıtır; (ama) başa çıkınca (baş vurunca, sersemletince) ayak bağıdır” (295-1).

b. Zarfın Sıfat Tamlamasından Oluşması

Katı yay çeküp ırağ atardı ol / Âdem kanı katında bir çöpçe yoh “Yayı sert (bir şekilde) çekip oku uzağa atardı; insan nerede (ki o) huzurunda bir çöp kadar değil” (157-2). **Ki ol gèce kôrhudan âzâd idi** “...Ki o gece korkudan (yana) rahattı (korkudan kurtulmuştu)” (230-6).

c. Zarfın Edat Grubundan Oluşması

Kimün göñli var ise nakķâş ile “Kimin Nakkaş’a karşı gönlü varsa...” (188-10). **İñen çoş işüm var bularuñ ile** “Çok fazla işim var bunlarla” (209-6). **Bu işde senün ile ben oratağam** “Bu işte ben senin ortağım” (292-10). **Kiçiden berü uş budur işüm / Ki gügercin ile hoş olur başum** “Küçüklükten beri işte budur işim ki güvercin ile başım hoş olur (güvercinle rahatlarım)” (219-5).

d. Zarfın Diğer Kelime Gruplarından Oluşması

Yukarıdakiler dışında zarfın başka kelime gruplarından oluştuğuna da rastlanır. Şöyle ki: Zarf, bağlama grubundan oluşmaktadır: *Ben uş bundavan hâzır sağ u esen / Keserven başını bulıcağ yol kesen* “Ben, işte buradayım hazır ve sağ salım; başını keserim bulunca yol kesen(in)” (302-13).

Zarf, tekrar grubundan oluşmaktadır: *İş anuñ ucındandır öñden şoña* “İş, baştan sona onun sebebiyledir (yüzündendir)” (179-7).

4.2.1.1.6. İsim Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

SN’de isim cümlesi sayısı toplamda 1999’dur; söz konusu cümle çeşidinin bu verilerinin bir tablo ile gösterecek olursak;

Tablo 2.1. İsim Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
İsim Cümlesi	1999	%5.13	%13.54

4.2.1.2. Fiil Cümlesi

Fiil cümlesi (Alm. Verbalen Satz; Fr. Phrase verbale; İng. Verbal sentence; Osm. Cümle-i fiiliyye), “Yüklemi çekimli olan cümle”dir (Korkmaz, 2017; 133). “Yüklemi çekimli bir eylem (fiili) olan cümle” (Hengirmen, 2009: 170; Topaloğlu, 2019: 63). SN’deki cümlelerin büyük çoğunluğu fiil cümlesinden oluşmaktadır; bu şekilde kurulan cümle sayısı 12726’dır. Fiil cümlesinin sayısal verileri ile yüzdelik oranlarının aşağıda veriyoruz:

4.2.1.2.1. Fiil Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Tablo 2.2. Fiil Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Fiil Cümlesi	12726	%32.63	%86.21

4.2.1.2.1. Basit Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Fiilin basit zamanlı çekimiyle kurulan cümlelerdir; SN’de basit fiillerle kurulan cümle sayısı toplamda 11146’dır. Basit zamanlı fiil cümlelerinden görülen geçmiş zaman eki kurulanların sayısı 4072’dir; bunların 3831 tanesi olumlu, 241 tanesi olumsuz yapıdadır. Geniş zaman ekiyle kurulanların sayısı 2556’dır; bunların 1789 tanesi olumlu, 342 tanesi ise olumsuz yapıdadır; ayrıca bunların 425 tanesi “-A” ekinden oluşmaktadır ki bu şekilde kurulan geniş zamanlı cümlelerin de 361 tanesi olumlu, 64 tanesi ise olumsuz yapıdadır. Gelecek zaman kipiyle kurulan cümle sayısı 190’dır; bunların 105 tanesi olumlu, 19 tanesi olumsuz yapıdadır; bunların ayrıca “-A” ekiyle kurulanlarının sayısı 66’dır ki bunların da 65 tanesi olumlu, 1 tanesi ise olumsuz yapıdadır. Öğrenilen geçmiş zaman ekiyle kurulan cümle sayısı 505’tir; bunların 468 tanesi olumlu yapıda, 37 tanesi de olumsuz yapıdadır; bunlardan başka tasarlama kipleri ile kurulan cümle sayısı ise toplamda 3447’dir. Basit zamanlı fiillerle kurulan cümlelere bazı örnekler şunlardır: *Yëyüp içüp ol gece zevk êtdiler / Güneş kalhıcaķ tıruban gıtdiler* “Yiyip içip o gece zevk ettiler; güneş yükeseince (de) kalkıp gittiler” (89-1). *Ne bilsün yavuz kônşı yavuz olur / Yavuzlara şeytân kılavuz olur* “Ne bilsin, kötü komşu kötü olur; kötülere şeytan kılavuz olur” (89-9). *Uçuḥlu bigi düşdi şu içine / Tutuldı dili vü kısıldı çeḇe* “Saralı (bir hasta) gibi suya düştü; dili tutuldu ve çene(si) kısıldı (kilitlendi)” (96-8). *Çıḥardılar ol şu içinden anı / Yaş olmışdı üstindeki hep tonı* “O suyun içinden onu çıkardılar; üstündeki elbiseleri hep yaş olmuştu (ıslanmıştı)” (96-13). *Gönül kapıcı eyle oynar oyun / Ki baş koşduḡuñ bilse tartar boyun* “Gönül kapıcı (sevgili) öyle bir oyun oynar ki bir işe girdiğinde kendisini geri çeker (nazlanır)” (97-14). *Güneş anuñ yüzi katına varıcaķ şararur / Gülicegez dişi katında inci ola sıfâl* “Güneş, onun yüzünün huzuruna erişince sararır; (o) gülünce inci, dişinin huzurunda bir çanak çömlek (gibi) değersiz olur” (101-7). *Öñüñe baḥ u baş kaldurmaḡıl / Öḡünḡe varın aña bildürmegil* “Önüne bak ve başını kaldırma; aklında var olanı ona bildirme” (102-9). *Velikin keserler olursa başum / Dêmeyiserem nolduḡım işüm* “Ama başımı kesecek olurlarsa (da) (yine de) işimin ne olduğunu demeyeceğim” (250-1).

4.2.1.2.2. Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi, fiilin birleşik zamanlı çekimiyle oluşan cümlelerdir. Birleşik zamanlı fiilde tasarlama ve bildirme kipinin üçüncü teklik şahsı üzerine *i-* ek-fiilinin eklenmesi sonucunda fiilin rivayet, hikâye ve şartlı biçimi ortaya çıkar; SN’de birleşik zamanlı fiil cümlesi ile kurulan cümle sayısı toplamda 1580’dir; bu birleşik zamanlı fiil cümlelerinin 201 tanesini görülen geçmiş zamanın hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların da 198 tanesi olumlu, 3 tanesi olumsuz yapıdadır. 9 tanesini gereklilik kipinin hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların 8 tanesi olumlu, 1 tanesi de olumsuz yapıdadır. 44 tanesini şartın hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların 37 tanesi olumlu, 7 tanesi de olumsuz yapıdadır. 2 tanesini emir kipinin hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların 2’si de olumlu yapıdadır. 549 tanesini geniş zamanın hikâyesiyle kurulanlar oluşturmaktadır; bunların 462 tanesi olumlu, 87 tanesi olumsuz yapıdadır. 168 tanesini isteğin hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların 149 tanesi olumlu, 19 tanesi olumsuz yapıdadır. 1 tanesini şart kipinin şartıyla kurulanlar oluşturur, bu olumlu yapıdadır. 36 tanesini görülen geçmiş zamanın şartıyla kurulanlar oluşturur; bunların 31 tanesi olumlu, 5 tanesi de olumsuz yapıdadır. 8 tanesini öğrenilen geçmiş zamanın şartıyla kurulanlar oluşturur; bunların 5 tanesi olumlu, 3 tanesi de olumsuz yapıdadır. 207 tanesini öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların 203 tanesi olumlu, 4 tanesi de olumsuz yapıdadır. 325 tanesini geniş zamanın şartıyla kurulanlar oluşturur; bunların 290 tanesi olumlu, 35 tanesi de olumsuz yapıdadır. 4 tanesini öğrenilen geçmiş zamanın rivayetiyle kurulanlar oluşturur bunların hepsi de olumlu yapıdadır. 6 tanesini gelecek zamanın hikâyesiyle kurulanlar oluşturur; bunların hepsi de olumlu yapıdadır. 20 tanesini de geniş zamanın rivayetiyle kurulanlar oluşturmaktadır; bunların 14 tanesi olumlu, 6 tanesi de olumsuz yapıdadır. Burada bazı örneklerini veriyoruz: *Hayâline düşüp **olduñdı** ey süheyl hayâl / Gel indi uş yüzini gördüñ oldı saña hâl* “Ey Süheyl, hayaline kapılıp (kendin bir) hayal oldun; gel şimdi, yüzünü gördün sana (bir) hâl oldu” (101-8). *Eger gönli **kapılmayaydı** saña / Gelüp şöyle **yapılmayaydı** saña* “Eğer gönlü sana kapılmasaydı gelip (de) şöyle bağlanmazdı sana” (102-5). *Eger göredi **göredüñ** niçesi / Tağlayidi güneşüñ zerresi* “Eğer (güneş) onu görseydi (o zaman) güneşin zerresi nasıl dağılırdı görürdün” (253-13). *Atamdan **işidür idüm** dün ü gün / Yüregüme ‘ışk odı urdı döğün* “Babamdan gece gündüz işitirdim (ki) aşk, yüreğime yara açtı” (161-4). *Taş aldı göğsin **döğünür idi** /*

Unutdı anı kim öginür idi “Taş aldı, göğsünü dövünürdü; onu unuttu ki (bir zamanlar onunla) övünürdü” (164-3). *Gece gündüz işiyidi ağlamak / Açılmazdı çatmış idi kaş karağ* “İşi, gece gündüz ağlamaktı; açılmazdı, çatmıştı kaş göz(ünü) (morali bozuktu)” (189-6). *Anuñ kızduğın bilmez idüm / Anuñ ile bir yerde olmaz idüm* “Onun kız olduğunu bilmezdim; onunla bir yerde olmazdım” (207-9). *Süheyl öldiyise ne sen kal ne ben / Süheyl olmayıcak yaraşmaz yemen* “Süheyl öldüyse ne sen kal ne ben...; Süheyl olmayınca Yemen (bize) yakışmaz” (171-1). *Revân atına kamçı kısdurdıdı / Kime uğradı ise başdurdıdı* “Hemen atına kamçı sıkıştırdı (atını kamçıladi); kime uğradiysa (onu) bastırdı (ezdi, yenilgiye uğrattı)” (299-9). *Savaş niçe eylermiş ölüm eri* “Azrail, nasıl savaş eylermiş?” (172-14). *Çü görmüş idi düşde yârı yüzün / Ümîz ile hem egledi kendözin* “Düşünde yârinin yüzünü görmüştü; hem (bu yüzden) ümitle kendisini avuturdu” (194-2). *Cühûd aña her yılda uğrar imiş* “Cühûd, ona her yıl uğrarmış” (203-2). *Çü girmiş idi çadıra nev-bahâr / Şan ol hûr idi havz-ı kevşer bınar* “Nev-bahâr, çadıra girmişti; sanki o (bir) huri, pınar (ise) Kevser suyuydu” (222-7). *Şar adını tûfân komışlar imiş* “Şehrin adını Tufan koymuşlarmış” (238-1). *Ne var barmağ uzatdıyise bular / Kime kısmet ise balı ol yalar* “Bunlar, parmak uzattıysa (niyetlendiyse) (bunda) ne var? Kime kısmetse balı o yalar (nasıl olsa)” (277-5). *Uyısayidüm yine azın azın* “Yine yavaş yavaş uyusaydım” (234-11). *Dêdi ser-güzeştüm yazarsam taşa / Özi göyüne taşuñ içi taşa* “Maceramı taşa yazarsam taşın içi yanar, taşar, dedi” (249-14). *Velîkin keserler olursa başum / Dêmeyiserem nolduğım işüm* “Ama başımı kesecek olurlarsa (da) (yine de) işimin ne olduğunu demeyeceğim” (250-1). *Uş indi gidersem yola kanı at* “Şimdi yola çıkarsam at nerede?” (271-9). *Ger ol kız şâh oldiyise nola* “Eğer o kız şah olduysa ne olacak?” (259-9).

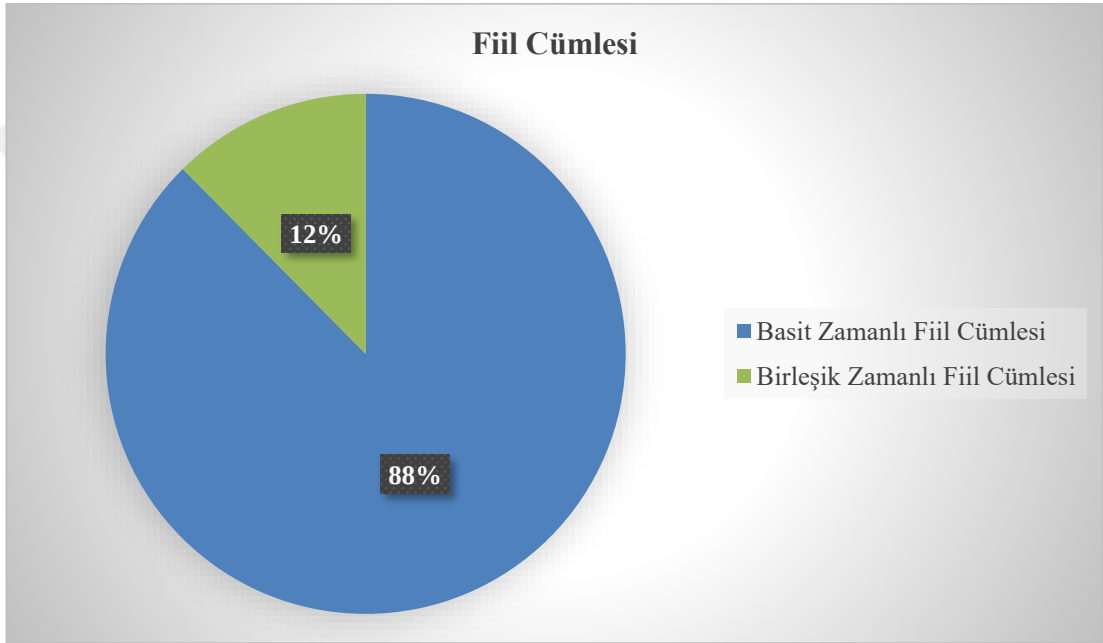
4.2.1.2.3. Fiil Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de kullanılan basit ve birleşik zamanlı fiillerle kurulan cümlelerin sayısal ve yüzdelik oranlarını aşağıda tablo ve şekille veriyoruz:

Tablo 2.2.1. Fiil Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiil Cümlesine Yüzdelik Oranı

Basit Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümle	9928	%26.46	%67.25	%87.58
Birleşik Zamanlı Fiillerle Kurulan Cümle	1580	%4.05	%10.70	%12.42

Şekil 16. Yapısına Göre Yüklemin Yüzdelik Oranı

4.2.1.2.3. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümleler

SN’de birleşik fiillerle kurulan cümleler iki şekilde olmuştur; birisi isim unsuru + yardımcı fiil şeklinde birisi de fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil şeklindeki kullanımdır. Bu şekilde kurulan cümle sayısı toplamda 5164’tür. İsim unsuru + yardımcı fiil ile kurulan cümlelerden asıl yardımcı fiil ile kurulanların sayısı 1933’tür; bunların da 340 tanesi *et-* asıl yardımcı fiili ile, 1131 tanesi *ol-* asıl yardımcı fiili ile, 173 tanesi *kıl-* asıl yardımcı fiile ile, 289 tanesi ise *eyle-* asıl yardımcı fiili ile kurulanlardan oluşmaktadır. Birleşik fiillerle kurulan cümlelerin ikincisini anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerle kurulanlar oluşturur ki bu şekilde kurulan birleşik cümle sayısı ise toplamda 3039’dur; bunların 2625 tanesi olumlu cümle, 414 tanesi ise olumsuz cümle şeklindedir. Bunlardan 192 tanesini ise fiil + zarf-fiil +

yardımcı fiil kalıbıyla kurulan birleşik fiiller oluşturur. Bundan başka bir de yarı tasvir fiil gruplarıyla oluşturulanlar var ki onları da fiil + zarf-fiil + yardımcı fiil bahsinde ele alacağız.

a. Yükleme İsim Unsuru + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiillerden Oluşan Cümle

a.1. Yükleme İsim Unsuru + Asıl Yardımcı Fiil + Yardımcı Fiil İle Kurulan Birleşik Fiille Kurulan Cümle

a.1.1. Yükleme “-et-” Asıl Yardımcı Fiilinden Oluşan Birlelik Fiille Kurulan Cümle

Yukarıda da ifade edildiği üzere yükleme “-et-” asıl yardımcı fiili ile kurulan cümle sayısı toplamda 349’tır; bu 340 cümlelerin 404 tanesi olumlu yapıda, 36 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Gêrû işünje varasın gidesin / Bu zindân bucağında sen nêdesin* “(Sen) tekrar işine varıp gidesin; bu zindan köşesinde ne yapacaksın?” (251-10). *Helâl istegil loğma toğruluk et / Harâm etmek ile bitürmegil et* “Lokmayı (yiyeceği) helalinden iste, doğruluk et; haram ekmekle et yetiştirme (haram yiyerek beslenme)” (19-13). *Kişi senden ol dem ki eylük uma / Sen eylük et ü hîc minnet koma* “Kişi, senden ne zaman (ki) iyilik beklese sen iyilik et ve asla (ona) minnet bırakma” (360-15). *Êdûp lutf ile söyler idi sözün / Ki êtdi cühûd aña kul kendüzün* “Lütfedip sözünü söylerdi; ki Cühûd, kendisini ona kul (köle, hizmetçi) ederdi” (198-11). *Elümden ilümi başumdan tacı / Koyup tatlu dirliğüm êtdüm aci* “Elimden ilimi, başımdan (ise) tacı bırakıp tatlı hayatımı acı hâle getirdim” (240-4). *Ki ey hayf bilüsüzün êtdüm iş / Kişi şandığı toğrı gelmez imiş* “...Ki yazık, bilgisizlikle iş ettim; kişinin (her doğru) sandığı (şey) doğru gelmezmiş (meğer)” (270-14). *Geh urdum kılıç u geh êtdüm kılınç / Komadum ki edile güç ü basınç* “Bazen kılıç salladım bazen iyi davrandım; zorbalık ve zulüm edilmesine izin vermedim ki” (355-15). *Du ‘âdan beni bi ‘l-lâh unutmañuz / Bilüsüzlik êtdümse siz etmeñüz* “Allah için beni (de) duada unutmayınız; cahillik ettimse (de) siz etmeyiniz” (345-4). *Gerek kim dülkü bigi çevüklük edem / Azıdam bu iti vü öte gidem* “Tilki gibi kurnazlık etmeli; bu iti azıtmalı (bu iti uzaklaştırmalı) ve öteye gitmeliyim” (217-4). *Çü işitdi nakķāş bildi sebeb / Dêdi kullıg edem velîkin ‘aceb* “Nakkaş, işitince sebebi bildi; kulluk edeyim ama acaba, dedi” (248-4). *Kıyās et ne resme düzile düzen / Çü fağfur şāh ola anı düzen* “Onu düzen Fağfur Şah olunca ne düzen düzülür, kıyas et” (139-11). *Şat u harc et ü kendüzünji tonat / Getürür olur ise teñri oñat* “Tanrı, rast

getirirse sat, harcet ve kendini donat” (260-4). *Vezîrûñ sözi şaha êtdi eşer* / *Gelüben oğluna dèdi bu kadar* “Vezirin sözü, şaha tesir etti; gelip oğluna bu kadar, dedi” (51-4). *Ki ol şüreti nite gördi süheyl* / *Niçe anı istemege êtdi meyl* “...Ki o resmi nasıl gördü; onu istemeye nasıl meyletti Süheyl” (232-9). *Selâmını aldı vü verdi selâm* / *Ağırladı vü hürmet êtdi tamam* “Selamını aldı ve selam verdi; ağırladı ve çok hürmet etti” (265-12). *Dilümüzce bir nükte dèdi eyit* / *Ki cömerdlığı kendü kîşenden êt* “Dilimizce bir nükte söyle; ki cömertliği kendi kisenden et, dedi” (152-11). *Şu içer bigi gördi şüret revân* / *Bodıcı bırağdı vü êtdi figân* “Su içtiği gibi (içtiği anda) gördü hemen sureti (resmi); su testisini bıraktı ve figan etti” (249-9). *Bunu dèdi ilk ayak êtdi nûş* / *Süheyle dèdi kim sana vardı uş* “Bunu dedi, ilk kadehi içti; Süheyl’e, işte (içme sırası) sana geldi, dedi” (282-15). *İlümden beni êtdi bîgâne* ‘ışk / *Elümden tutup atdı yabâne* ‘ışk “Aşk; ilimden (memleketimden) beni yabancı etti, elimden tutup yabana attı” (330-4). *Biz endişe êtdüğümüz yogımış* / *Egerçi göziken çeri çoğımış* “Gerçi, görünüşte ordu çokmuş; (ama) bizim endişe ettiğimiz yokmuş” (68-2).

a.1.2. Yükleme “kıl-” Asıl Yardımcı Fiilinden Oluşan Birleşik Fiille Kurulan Cümle

Bu asıl fiille kurulan birleşik fiilden oluşan cümle sayısı toplamda 173’tür; bu 173 cümlelerin 164 tanesi olumlu, 9 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Bezer gökyüzün gece ılduz ile* / *Münevver kılur* yeri gündüz ile “Gökyüzünü geceleyin yıldızla bezer; yeryüzünü (ise) gündüzle nurlandırır” (5-4). *Kişi neyledüğün nite bilmez ol* / *Bilür lik rüsvây anı kılmar* ol “Kişi(nin) ne yaptığını nasıl bilmez O; bilir; ama onu rüsva etmez O” (6-7). *Bu eski hikâyetleri tâze kıl* / *Sözi düzmege fikri endaze kıl* “Bu eski hikâyeleri tazele (yeniden işle); sözü dizmek için (yazmak için) fikri ölçü olarak kullan” (24-6). *Toldur kadehi şun elüme kıl* beni ser-hoş / *Ger ağu ola yârüm adına édeven nûş* “Kadehi doldur, elime ver, beni sarhoş et; eğer zehir olsa (dahi) yârimin uğruna içeyim (onu)” (108-14). *Şehiñ rāzını kullar ne bile* / *Meger şāh anı āşikāre kıla* “Şah, sırrını açık etmeyince kullar, (onun) sırrını nasıl bilsinler?” (41-7). *Êrüşdüre tîzcek seni yâre ol* / *Kıla bu kolaysuz işe çāre* ol “Seni çabucak yâra kavuştursun; bu zor işe çare kılın” (44-14). *Şehenşāh gerek kim ala kıla nûş* / *Ki ola süheyl-i yemen gönli hoş* “Şahların şahı, (kadehi) alıp (içkiyi) içmeli; ki Süheyl’in gönlü hoş olsun” (78-3). *Emek bizden ola çalapdan yârî* / *Ki kısmet kıla ol yigide yârî* “Emek bizden, yardım Allah’tan olsun; ki o yiğide yârî(ni) nasip etsin” (54-5). *Yogidi kimsesi kim vère ta ‘ām* / *Tāqati*

yogidi açlıhdan kim kıla kıyām “Yemek verecek kimsesi yoktu; açlıktan dolayı ayağa kalkmaya takati yoktu” (250-8). *Vëribidi kim şeh teferrüç kıla / Bahāsın vërür ise şatun ala* “Şah; ferahlasın, pahasını verirse satın alsın (diye) (onu) gönderdi” (265-4). *Velî çünki oğluñ yerünge kala / Nite her bir âdem fužullık kıla* “Ama oğlun (seni temsilen) yerinde kalınca her (hangi) bir insan, nasıl kibirlenir?” (349-1). *Unıdılmaya halk içinde adum / Terahhum kıla bilüşüm ü yādum* “Adım, halk arasında unutulmasın; tanıdığım ve yabancım (bana) merhamet etsin (acısın)” (373-5). *Gerek sen yağı geldügin biledüñ / Dağı gelmedin yarağın kıladuñ* “Sen, düşman gelmeden (bunu) bilmeli; henüz (o) gelmeden (de) hazırlığını yapmalıydın” (63-12). *Çü tızcek gelesin seni ben bilem / Ki haqquñ niçesi eylük kılam* “Sen, çabucak gelince (ben) seni tanıyacağım; o zaman (sana) nasıl iyilik edeceğim?” (289-14). *Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş / Gözüme karanı görinür güneş* “Bağrımı yaralayan (işte) bu sözdü; gözüme karanlık görünür güneş” (52-6). *Çü nakkâş işitdi kıldı yarağ / Düzetdi ol arada tāk u revāk* “Nakkaş, işitince hazırlık yaptı; orada şahın oturacağı yeri hazırlattı” (57-9). *Diler ki zaman ile yārın bula / Bugün yavu kıldısa yarın bula* “Zamanla yârini bulmak, bugün kaybettiyse yarın bulmayı diler” (263-9). *Sizüñ resmüñüz nitedür bilmezem / Bu resmi ben ayruhsı kılmazam* “Sizin resminiz nasıldır, bilmem; bu resmi, ben farklı yapmam” (216-4). *Kime olur ise siz eylük kılur / Siz eylügen suya bırağur gidüñ* “Kime olursa (olsun) iyilik edin; siz, iyiliği suya bırakın, gidin” (356-11). *Bilürdüm ki ol şüreti bir gören / Kılur idi gönli evini ören* “O resmi bir (defa) gören, gönül evini virane ederdi, (bunu) bilirdim” (38-2). *Atam kulluğında olur idi ol / Kulu bigi kullık kılur idi ol* “O, babamın kulluğunda olurdu; kulu gibi kulluk kılırdı” (285-1). *Uş oğluma yoldaş seni kıluram / Ki uşlusın key kişi bilürem* “İşte oğluma seni yoldaş ederim; ki uslu, iyi (bir) kişisin, biliyorum” (53-14).

a.1.3. Yükleme “ol-” Asıl Yardımcı Fiilinden Oluşan Birleşik Fiille Kurulan Cümle

Bu asıl fiille kurulan birleşik fiilden oluşan cümle sayısı toplamda 1131’dir; bu 1131 cümleden 965 tanesi olumlu, 166 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Olurlar ise hem ‘aceb olmaya / Bunun bigi şah kimse bulmaya* “...Olursa hem şaşırtıcı olmaz; bunun gibi şah(ı) kimse bulamaz” (335-7). *Dağı hem oğurlayın anlatdı ol / Ki bir nesne var sende bilmiş ol* “Ve o, gizlice anlattı ki sende bir şey var, bilmiş ol” (324-2). *Hasedden ırak ol kînden şakın / Dağı kibre vü buğle varma yakın* “Hasetten uzak ol, kinden

(kendini) sakın; ayrıca kibir ve cimriliğe (de) yakın varma” (19-9). *Aç it bulsa etmek ki yağlı ola / Yemezse meger ağzı bağlu ola* “Aç it yağlı ekmek bulsa (onu) yemezse, meger ağzı bağlı olmalı” (327-13). *Eger tıradı bir karāra niçe / Gece gündüz oladı gündüz gece* “Eğer bir kararda dursaydı (sabit dursaydı) (o zaman) nasıl gece, gündüz; gündüz (ise) gece olurdu?” (178-2). *Kimdür ki uşan olubanın eğlene bir dem / Düzgün ki düzilmiş ola anı boza benvenin* “(Her) kim ki, gafil olup bir an eğlenirse dizilmiş olanı bozar benim (yaptığım) gibi” (193-8). *Kıyās eyle kim hālī anuñ nola / Bu ‘ışk işi demek geñezdür dile* “Kıyas et ki, onun hali ne olur; bu aşk işi(ni) demek, dile kolaydır” (119-15). *Velî yēgrek oldur ki sen şād ol / Yola gir ü kayğudan āzād ol* “Ama iyi (olanı) şudur ki; sen mutlu ol, yola gir ve kaygıdan kurtul” (53-5). *Eyitgil billeyüm baña rāzuñı / Ki çare ola giderem sāzuñı* “Söyle bana, bileyim sırrını ki çare olur, ortadan kaldırırayım sazını” (309-3). *Gelünüz çıkuñuz girünüz yola / Yine olmasun ki peşmān ola* “Gelin, çıkın, girin yola; yine inşallah pişman olmaz” (318-6). *Bu sırrı kişi anlasa hoş ola / Bu kudretleri tañlasa hoş ola* “Kişi, bu sırrı anlasa hoş olur; bu kudretlere hayran kalsa hoş olur” (367-8). *Dedi kim şunuñ bigi oğlum ola / Ki ‘ilm ü hüner aña ma lūm ola* “Dedi ki, şöyle bir oğlum olsun ki; ilim ve hüner ona malum olsun” (29-12). *Meger sākīn ola biraz ol oduñ / Ki cānuña kendü elünle koduñ* “Meğer kendi elinle canına koyduğun o ateşin, biraz sakinleşsin” (39-2). *Gide guşşa gönünñden tola mihr / Bilişmeklige ger sebeb ola mihr* “Gönlünden keder gide, güzellik dola (gönlüne); tanışmaklığa güzellik sebep olur” (62-9). *Eyit sen nitesi görürsin şavāb / Hele ger varursavuz ola ševāb* “Söyle, sen nasıl uygun görürsün (bunu); hele eğer gidersek sevap olur” (62-9).

a.1.4. Yükleme “eyle-” Asıl Yardımcı Fiilinden Oluşan Birleşik Fiille Kurulan Cümle

Bu asıl yardımcı fiille kurulan birleşik fiilden oluşan cümle sayısı toplamda 289’dur; bu 289 cümlelerin 271 tanesi olumlu, 18 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Hevādağı kuşlar denizde yüzen / Balıklar kamu eylemişler düzen* “Havadaki kuşlar, denizde yüzen balıklar(ın) hepsi düzen eylemişler” (5-13). *Bilürsin nemrūdı kahr eyledi / Aña tatlu dirliği zehr eyledi* “Bilirsin (ki) Nemrut’u kahreyledi; tatlı hayatı ona zehretti” (8-7). *Başumuza cānumuza eyle hükm / Ne kim buyurasın ola eyle hükm* “Başımıza, canımıza hükmeyle; (her) ne ki buyursan hüküm öyle olsun” (242-3). *Helāl eyle ayruñ ne demek gerek / Dağı kayuñı bize yemek gerek* “Helal eyle, artık ne

demeli; bundan sonra kaygını biz çekmeliyiz” (247-6). *Eger sen işidüben anlayasın / Kıyās eyle kim niçe tanılayasın* “Sen, eğer işitip anlarsan kıyas et ki; nasıl hayrete düşersin” (249-15). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “Şükür ki; yiğit ve hem (de) sağ salımsın. Belalar, kesinlikle geçer; (hele) sen sabreyle” (280-9). *Nakḳāş’a dēdi kim yigit söyle sen / Bugün ser-güzeştüñi şerh eyle sen* “Nakkaş’a dedi ki: Yiğit, sen söyle; bugün maceranı şerh eyle” (330-8). *Pes ezdi biraz dārū-yı hūş-ber / İçürdi vü key eyledi bî-haber* “Sonra, biraz ‘darı-yı hoş-ber’ ilacı ezdi, içirdi ve iyice habersiz eyledi (kendisinden geçirdi)” (154-12). *Ecel yogımış bunda erişdüm uş / Çalap teñri işümi eyledi hoş* “Ecel yokmuş burada, eriştim işte; Hak Tanrı, işimi hoş eyledi” (246-1). *Gelüp şüreti gördi gitdi ögi/ Fiğān eyledi düşdi ölü bigi* “Gelip resmi gördü, akli gitti; figan eyledi, ölü gibi (yere) düştü” (263-5). *Bu benzer sözi āşikār eyledi / İsidecegez aña kār eyledi* “Bu benzer sözü açık etti; işitince ona tesir eyledi” (318-3). *Uşandurdu bu çarḥ cāndan beni / Irağ eyledi ḥānumāndan beni* “Bu felek, beni candan usandırdı; ev barktan uzak etti beni” (273-13). *Yemen kavmi nētdi vü noldı nakḳāş / Çeri uğraşp eyledi mi savaş* “Yemen kavmi ne yaptı ve Nakkaş’a ne oldu? Ordu, uğraşıp savaş eyledi mi” (288-8). *Şaka-ḥāneye girdi ol anşuzın / Hemān şürete eyledi tuş gözün* “O, meyhaneye girdi ansızın; hemen resme ilişdi gözü” (319-5). *Şunup tutdılar bağladılar elin / Tonın şoydılar eylediler yalın* “Uzanıp tuttular, elini bağladılar; elbisesini soydular, yalın eylediler” (299-6). *İkiledin oynadılar güldiler / Dügün eylediler ü şād oldılar* “Tekrar oynadılar, güldüler; düğün eylediler ve mutlu oldular” (353-7). *Beni yogıken şükr var eyledün / Bu kullarınḡa ihtiyār eyledün* “Beni yokken –şükür olsun- var eyledin; bu kullarının üzerinde seçkin eyledin” (364-5). *Hele nite kim senden incinmedük / Hāḳ imānuñı eylemesün gedik* “Hele, nitekim senden incinmedik; Allah, imanına zeval vermesin” (360-2). *Tañ atıcağaz gece olmaz ıraḥ / Güneş eylemez gökde yindek turaḥ* “Tan atınca gece uzakta olmaz; güneş, gökte daima duraklamaz (batar)” (128-11). *Ėy göñlüm alan ‘ālem eger gavğa tolarsa / Fikrüm evini eylemişem ‘ışkuñ için boş* “Ey gönlümü alan, âlem, eğer kavga ile dolarsa fikrimi, aşkın için boş eylemişim” (109-3). *Kılıç yalmanı nite kim ıldırım / Neye uğrasa eyler idi yarım* “Kılıç yalmanı, sanki yıldırımdır; neye değerse yarım eylerdi” (172-9).

a.2. Yükleme Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiilden Oluşan Cümle

Anlamca kalıplaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiille kurulan cümle sayısı yukarıda da ifade edildiği üzere toplamda 3039'dur; bu 3039 cümlelerin 2625 tanesi olumlu, 414 tanesi ise olumsuz yapıdadır; bu şekilde kurulan birleşik fiilde yüklem tek başına alınabileceği gibi, kalıp hâlinde kendisinden önceki öge ile birliktede ele alınabilir: *Oranını bilmezse tîzcek azar / Kâmu andan ol cānından bēzer* "Haddini bilmezse hemen azar; herkes ondan; o (da) canından bezer (hayatından bıkar)" (226-2). *Dēdi hāy benem šāh-ı fağfurūn kızı / Yüzüme baḥadurmağa açğıl gözi* "Hey, Fağfur Şah'ın kızı benim, yüzüme bakadurmak için gözünü aç" (206-9). *Ṭur örü endişeden geçelim* "Kalk ayağa, endişeden geçelim (kurtulalım)" (38-11). *Deḍi dek ṭurayım dēreyim ögüm* "Sakin kalayım, aklımı (başımı) toplayayım" (238-12). *Çü ḳavl ētdünüz ḳavle ṭurmak gerek* "Söz verdiğinizden sözünüzde durmanız gerek" (73-11). *Ṭağıldı ne cem 'iyetüm var ise / Ḥatā geldi ne niyyetüm var ise* "Ne kadar cemiyetim var ise dağıldı; ne niyetim varsa (da) hata geldi" (344-7). *İşün varduğınca ilerü gele* "İşin vardıkça öne çıksın" (2276-8). *Naḳışladuğum hîç eyü gelmedi* "Nakışladığım (resim yaptığım) hiç iyi düşmedi" (43-7). *Ki ēy ḥayf bilüsüzin ētdüm iş / Kişi şandığı toğru gelmez imiş* "...Ki ey (ne) yazık, akılsızca iş ettim; kişinin sandığı (şey) doğru düşmezmiş" (270-14). *Dēdi çāre oldur yüz uram yētem* "Çare, yüz tutup (oraya) yetişmektir, dedi" (249-4). *Ḳulağ uravan dinleyem* "Kulak verip dinleyeyim" (130-4). *Bu arada kaç gün çadır uravuz* "Burada kaç günde çadır kuralım" (71-14). *Görürsen ne var anı görmeze ur* "Onu görürsen (bunda) ne var (ki) görmezlikten gel" (102-8). *Ḳazanları oda ur* "Kazanların altını yak" (73-1). *Baş urdı vü naḳḳāş oturdı hemān* "Nakkaş, saygıyla eğildi ve hemen oturdu" (185-2). *Süheylün ileyinde çök urdı ol* "Süheyl'in önünde diz çöktü o" (118-14). *Ki mevc ura ḳaradeniz ēde cūş* "...Ki dalgalanıp coşsun Karadeniz" (365-8). *Ḳaçan kim atam bağda bezm uradı* "Babam, ne zaman ki bahçede (eğlence) meclisi kursaydı..." (84-1). *Anda būnyād uram* "Orada (bir şey) inşa edeyim" (88-4). *Bahā urmadı bu evi ören* "Bu evi yıkılası, ona paha biçmedi" (210-3). *Ulular şuḳı yüze urmaz olur* "Ulular, suçu yüze vrumaz olur" (175-7).

b. Yükleme Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiillerden Oluşan Cümle

Bu şekilde kurulan cümle sayısı toplamda 276'dır; bunların 192 tanesini fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiille kurulan birleşik fiiller oluşturur ki bunların 118 tanesini *yaklaşma fiilleri* ile kurulanlar, 46 tanesini *yeterlilik fiili* (fiil + -A- / -I- zarf-fiil eki + bil- yardımcı fiili) ile kurulanlar, 22 tanesini *tezlik fiili* (fiil + -I- / -U- zarf-fiil eki + vèr- yardımcı fiili) ile kurulanlar; 6 tanesini de *uzaklaşma fiili* (fiil + -U- zarf-fiil eki + git- / götür- yardımcı fiil) ile kurulanlar oluşturur; yine bunlardan 118 adetlik *yaklaşma fiilinin* 44 tanesini “fiil + -A- / -U- zarf-fiil eki + gör-” yardımcı fiili şeklinde kurulanlar, 6 tanesini “fiil + -U- zarf-fiil eki + var-” yardımcı fiili ile kurulanlar, 17 tanesini “fiil + -A- zarf-fiil eki + dur- / tur-” yardımcı fiili ile kurulanlar, 24 tanesini “fiil + -I- zarf-fiil eki + gör-” yardımcı fiili ile kurulanlar, 23 tanesini de “fiil + -A- / -U- zarf-fiil eki + gel-” yardımcı fiili ile kurulanlar oluşturmaktadır. Bundan başka bu 192 tane cümlenin 9 tanesi olumsuz, 183 tanesi ise olumlu yapıdadır.

b.1. Yeterlilik Fiili İle Kurulan Cümle

Yüklemi, asıl fiili eklenen “-A- / -I-” zarf-fiil eki ve “bil-” yardımcı fiili ile kurulan bu cümle sayısı yukarıda da ifade edildiği üzere toplamda 46 tanedir; bunlardan sadece 1 tanesi olumsuz yapıdadır: *Kişi kim gözi göre yolu bile / Cānından nite ayru olubile* “Gözü gören, yolu bilen (bir) kişi, canından nasıl ayrı olabilir?” (128-3). *Şolohdem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşum olubile* “Ne zaman ki yola gireyim gölge o anda yoldaşım olabilir” (289-3). *Ya bir gün nite ansuz olubilem* “Ya (da) onsuz bir gün (bile) nasıl olabilirim?” (300-5). *Ĥatunlar anı nev-bahāra öger / Ki bir dahı görebileydük meger* “Hatunlar, onu Nev-bahār’a över ki bir (kez) daha onu görseydik meğer (derler)” (93-6). *Ki çîne degin uçabilür uzağ* “...Ki Çin’e kadar (bir) uzaklığa uçabilir” (203-13). *Dilin ağzı içinde tutabilen* “Dilini ağzının içinde tutabilen(dir)” (244-13). *Eger biñ ola gönül yā hož ola yüz biñ cān / Fedāyidi edebilseydüm aña kurbānı* “Eğer bin gönül yahut yüz bin can olsa ona kurban edebilseydim feda idi” (82-7). *Añabilürsin hikāyet niçe* “Hikāye nasıldır tahmin edebilirsin” (265-7). *Ĥutam sırruñı gizleyübilesin / Gözüñ yaşuñı niçesi silesin* “Tut ki sırrımı gizleyebildin ya gözyaşımı nasıl sileceksin?” (80-1). *Dēyibilmezem vasfını niçedi* “Vasfı nasıldı, diyemem” (172-5). *Döner bu felek dembedem gün-a-gün / Nite benzeyübile bir güne gün* “Bu felek, anbean, çeşit çeşit döner(ken) bir gün, bir güne

nasıl benzeyebilir?” (178-3). *Benüm ile kalanı ben bileven / Özümnden nite ayırabileven* “Benimle kalanı ben bilirim; (onu) kendimden nasıl ayırabilirim?” (187-15). *Aç âdem ki halvetde bula öyün / Nite sahlayubile oruç ayın* “Aç adam ki gizli bir yerde yemek bulsa nasıl (orur da) oruç ayına dikkat edebilir?” (216-11). *Niçe bekleyubile aç kırt ağıl* “Aç kırt, nasıl ağılı bekleyebilir?” (216-14). *Üçünci gün aña varıbilevüz / Yel oñat olursa eribilevüz* “Üçüncü gün ona varabiliriz; zaman uygun olursa ulaşabiliriz” (218-6). *Nola ger varup gösteresin şaha / Ki yetüribile buña bahā* “Eğer varıp şaha göstersen ki (şah da) buna paha biçse ne olur (ki)?” (265-1). *Kime karşı söyleyubilem sözüüm* “Sözümü kime karşı söyleyebileyim?” (375-4).

b.2. Uzaklaşma Fiili İle Kurulan Cümle

Bu şekilde kurulan birleşik fiille oluşturulan cümlelerin hepsi de olumlu yapıdadır: *Naqqāş dēdi şeh-zādeye nēdevüz / Ki fağfūrı biz kōrħudı gidevüz* “Nakkaş, şehzadeye; ne yapalım ki biz, Fağfur’u korkutarak gidelim” (61-15). *Turup zār u zār ağılayu gıtdiler / Böğürdiler çok fiğān itdiler* “(Ayağa) kalkıp zar zar ağlayarak gittiler; acıyla bağırdılar, çokça feryat figan ettiler” (360-3). *Gelüp ağılayu giderem gülmedüm / Çü bir gün murādum ile olmadum* “Bir gün (olsun dünyada) muradıma ermedim, gülmedim; (bu yüzden) gelip ağlayarak giderim” (376-10). *Otuz bedre altun daħı getürür / Ki her bedre bir kul ala götürür* “Otuz bedre altın daha getirir ki her bedre (altını) bir kul alıp götürür” (72-9).

b.3. Süreklilik Fiili İle Kurulan Cümle

Yüklemi süreklilik fiili ile kurulan cümlelerden 8 tanesi olumsuz, geriye kalanlar ise olumlu yapıdadır: *Nedür çāre her bir toğan öliser / Bu böyle olıgeldi vü olısar* “Çare nedir (ki) her bir doğan ölecek; bu böyle olageldi ve (böyle de) olacak” (356-3). *Turu geldi yerinden vü oldı revān* “Yerinden kalkageldi ve yürüdü” (33-9). *Sevinü gelür katına görmege* “Sevinigeler huzuruna (onu) görmek için” (45-7). *Turu geldi oturdı dēdi ata / Çü ben daħı binmeyiserven ata* “Ayağa kalkarak geldi, baba; ben de ata binmeyeceğim için, dedi” (51-14). *Kişi geldi fağfūrı tiz okıyu* “(Bir) kişi çabucak Fağfur’u çağırarak geldi” (76-13). *Apansuz duru gel odasına var* “Apansızın kalkarak gel (ve) odasına ulaş” (143-13). *Nite oldı isteyü geldün ‘aceb* “Nasıl oldu (da) isteyerek geldin acaba?” (146-10). *Elin duta geldi süheyle degin* “Elini tutarak Süheyl’e kadar geldi” (66-4). *Tola geldi bağ içi müşk ü ‘abir* “Bahçenin içi misk ve abirle (güzel koku) doldu” (103-11). *Denizden çıka geldi* “Denizden çıkarak geldi”

(256-2). **Çıka geldi** gevherler alubanın “Mücevherler alarak çıkageldi” (322-14). *Uyandı görür at yoğ boş eli / Gözi kan folageldi nola hâli* “Uyandı, atın yok olduğunu, elinin (ise) boş olduğunu gördü; gözü kan dolageldi, (şimdi) ne olacak hâli?” (277-9). *Çîn kavmi geldi elinden kaya* “Çin kavmi ondan usandı” (298-12). **Gözedü getir** çünkü güneş bata / *Géce ola vü halk kamusu yata* “Güneş batıp, gece olunca ve halk hepsi yatınca (onu) gözetleyerek getir” (123-7). *Ne yazı dër idük ne tağ ne kaya / Getürmiş idük çevre ili kaya* “Ne ova, ne dağ ne (de) kaya derdik; çevre(deki) il(ler)i bezdirmiştik” (285-13). *Nakkaş dedi gitme birazcuk otur / Bu şāh-zādeniñ göñlin ala getir* “Nakkaş, gitme birazcık otur; bu şehzadenin gönlünü al, dedi” (67-11). *Anı isteyü gezdüm iñen öküş / Yüridüm tağ u taş iniş yokuş* “Onu isteyerek gezdim çok fazla; dağ taş, iniş yokuş(larda) yürüdüm” (327-5). *Süci başdayidi vü elde ayağ / Yügürü girüp geldi bir kul bayağ* “İçki başta ve kadeh elde (olduğu hâlde) önceki bir kul hızlanarak (içeri) girdi” (294-4). *Gözetdüm haverān yolına düşüp / Giderler katarlayı katı eşüp* “Haveran yoluna düşüp gözettim (bekledim); atlar hızlıca sürüp, katarlayıp giderler” (294-6). *Gemi bunca yeller bulıcağ nede / Kıyās eylegil niçe uça gide* “Gemi bu kadar yel bulunca ne yapar? Nasıl uçup gider? Kıyasla” (253-2). *Müsülmānlık işin ilerü getir / Müsülmān olıgör ferāgat ötür* “Müslümanlık işini ileri getir (Müslümanlığa uygun hareket et); Müslüman oluver, feragattan geç” (9-3). *Hem olmayıgör cahile hem-nişîn / Ki cāhil kişi bilmez olur işin* “Hem cahille aynı yerde oturma ki cahil işini bilmez olur” (361-10). *Bağıl olma vü tar dirilmeyigör* “Cimri olma, kıtlık içinde de yaşamayagör” (18-1). *Eger şorar iseñ ki eylük nedür / Eyü söyleyügör ü etmek yedür* “Eğer iyilik nedir (diye) sorarsan iyi (söz) söyle ve ekmek yedir” (18-6). *Sen evmeyigör şon uci göresin* “Sen ace etme sonunda göresin” (97-12). *Dedi ağlamağın hiç aşısı yoğ / Biraz şabrèdegör ü kayırma çoğ* “Ağlamanın hiç faydası yok; biraz sabret ve çok kaygılanma, dedi” (292-7). *Pes eylük edegör ü karşı şına* “Sonra iyilik et ve karşı(dakini) sına” (343-4). *Gücün yètdügince işitgil bunı / Sen andan kaçagör kova ol seni* “Gücün yettiği kadar bunu dinle; sen ondan kaç, o seni kovalayacak” (22-8). *Pes eydür bu olmaya turmağ yeri / Gidegör uşşun var ise yüri* “Sonra, burası durmak yeri değil; git, aklın var ise yürü” (152-4). *Güyegördiler üzeñü gerdiler* “Beklediler (sonra) üzengi gerdiler” (167-13). *Bir anlayugör ne olısar çāresi* “Hele anla, çaresi ne olacak?” (178-15).

b.4. Tezlik Fiili İle Kurulan Cümle

Yüklemi tezlik fiili ile kurulan cümlelerin hepsi de olumlu yapıdadır: *Ol arada bünyād urivêreyim / Süheyli ben öz katuma dêreyim* “Orada (bir şey) inşa edeyim; Süheyl’i ben kendi huzuruma getireyim” (88-11). *Bu teşvîş elinden beni hem sen al / Baña öğredüvêr ü tadbîr al* “Sen, beni bu karmaşıklık elinden kurtar; bana öğret ve (sen de) tedbir al” (113-8). *Hemîn saçlarının bölüğün aña / Şunivêrdi vü meyli andan yaña* “Hemen saçlarının bölüğünü ve meylini ondan yana sunuverdi” (117-13). *Baňa yol bulivêre azmış iken* “(Yoldan) azmışken (o) bana yol buluversin” (196-11). *Karavaşuñ gel şatalum aña / Ne dilerseñ alivêreyim şaňa* “Gel, cariyeni satalım ona; ne dilerseñ alıvereyim sana” (209-2). *Baňa nola ger bir bulivêresin / Şatarlar ise hem alivêresin* “Ne olur, (onu) bana bir buluveresin; satarlarsa (da) alıveresin” (219-6). *Eger sen aña yol dëyüvêresin / Anuñ guşşasını yëyüvêresin* “Eğer sen ona yol göstersen onun sıkıntısını çekmiş olursun” (233-5). *Bulivêrdi bir kıoca usta nakkâş* “Bir yaşlı, usta nakkaş buluverdi” (243-4). *Kakıdı kapup koyuvêrdi atı* “Öfkelendi, kapıp koyuverdi atı” (249-3). *Şaňa gösterivêrûrem uşda yön* “İşte, sana yön gösteriveriyorum” (258-11).

c. Yüklemi Yarı Tasvir Fiil Grubundan Oluşan Cümle

Yüklemi yarı tasvir fiil grubundan oluşan cümle sayısı yukarıda da değinildiği üzere toplam 84 tanedir; bu 84 tane cümlelerin 76 tanesini “fiil + -Up- zarf-fiil eki + yardımcı fiil”den oluşanlar oluşturur ki bunların da 14 tanesini yardımcı fiili “git-” olanlar, 10 tanesini de “gör-” olanlar oluşturur. Yüklemi yarı tasvir fiil grubundan oluşan cümlelerin 8 tanesini de “fiil + -UbAn- zarf-fiil ek, + yardımcı fiil” ile kurulanlar oluşturur. Bu 84 cümlelerin 8 tanesi olumsuz, 76 tanesi ise olumlu yapıdadır.

c.1. Yüklemi “fiil + -Up- zarf-fiil eki + yardımcı fiil” Şeklinde Kurulan Yarı Tasvir Fiil Grubundan Oluşan Cümle

Gerek kavrayup duta kızuñ kolin / Tutup çekdi ammā şakalı kılın “Kızın kolunu tutup kavraması gerekti; (ama) sakalının kılını tutup çekti” (225-12). *Şunup dutdılar bağladılar elin / Tonın şoydılar eylediler yalın* “Uzanıp tuttular elini bağladılar; elbisesini soydular, çıplak ettiler” (299-6). *Bakup gördi ki ol yüzi kim ay u gün / Görürse yüregine ura döğün* “Bakıp gördü ki o yüzü ay ve güneş(e benzeyen), görünce yüreğine yara açar” (100-3). *Bakup gördi çindin yaña kopdı toz / Kopardı kızıl yañağı oldı boz* (169-3). *Bakup gördi kim ol biraz sehl yêr / Öginde meger utanur*

ola dër (280-5). *Bu resme iki menzile yêtdiler / Kavüm döndi bular varup gïtdiler* “Bu şekilde iki menzile ulaştılar; kavim döndü, bunlar varıp gittiler” (55-9). *Dêdi yêgrek oldur ki şabr êdesin / Yaramaz ki rûsvây olup gïdesin* “İyisi şudur ki sabredesin; yaramaz ki rüsva olup gidesin” (104-13). *Oturdılar içkiye kûruldı bezm / Turup gitmege êtmedi kimse ‘azm* “İçki içmek için oturdular, meclis kuruldu; kalkıp gitmeye kimse azmetmedi” (140-6). *Beni kô ki katunđa olavanın / Koyup gitmeyeven tã ki ôlevenin* “Beni bırak ki huzurunda olayım; ölene kadar (da) bırakıp gitmeyeyim” (141-15). *Ne var degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Aç ve yalın değilsem (bunda) ne var? Her yıl bu yolu gelip giderim” (209-5). *Cühûd ol gêce dahı yarındası / Sürüp gïtdi giderdi gör niçesi* “Cühûd, o gece ve gör nasıl (da) gündüz sürüp gitti?” (214-12). *Dönüp gïtdi ijen degül midi tañ / Biraz geçicek çünki atdıdı tañ* “Dönüp gitti, çok şaşırtıcı değil miydi? Çünkü biraz geçince şafak söktü” (234-1). *Çihup gïtdi kaytãs odasına* “Kaytas, kendi odasına çıkıp gitti” (267-1). *Süheylî ol arada çün tûtdılar / Şâh-ğaverâna alup gïtdiler* “Süheylî’i orada yakalayınca Haveran şahına alıp gittiler” (301-1). *Gerek bu gêce bunda zevk êdevüz / Murâd ile tañla turup gïdevüz* “Bu gece burada zevk etmeliyiz; murada kavuşma hevesiyle sabahleyin kalkıp gitmeliyiz” (221-15). *Hemânden girüp geldi bir hoş karı / Karısa ne var yûzi aydan arı* “Hemen (o) anda bir hoş kadın girip geldi; kadınsa ne var? Yüzü aydan (bile) arı” (111-9). *Denizden çihup geldi bir bahrî yunt / Yeli yumşacuğidi tuynağı kunt* “Bir deniz kırsağı denizden çıkıp geldi; yeli yumuşacık, toynağı sertçeydi” (254-11).

c.2.Yüklemi “fiil + -UbAn- zarf-fii eki + Yardımcı Fiil” Şeklinde Kurulan Yarı Tavir Fiil Grubundan Oluşan Cümle

Ne çäre kılam şimdi yã nêdeven / Meger şârı koyubanın gideven “Ne çare edeyim ya (da) ne yapayım? Meğer şehri bırakıp gideyim” (63-13). *Yeyüp içüp ol gêce zeck êtdiler / Güneş kalkıcağ turuban gïtdiler* “Yiyip içip o gece eğlendiler; güneş kalkınca (yükselince) kalkıp gittiler” (89-1). *Kazanur eyü ad koyuban gider / Gêrû komağa mālî irküp nêder* “İyi (bir) ad (nam, ün) kazanır, (onu) bırakıp gider; malı geride bırakmak için toplayıp ne yapar (ki)?” (21-14). *Ulu kiçi begler kamu geldiler / Yeyüp içüp oynayuban güldiler* “Büyük küçük beyler (hepsi) geldiler; yiyip içip, oynayıp güldüler (eğlendiler)” (30-10).

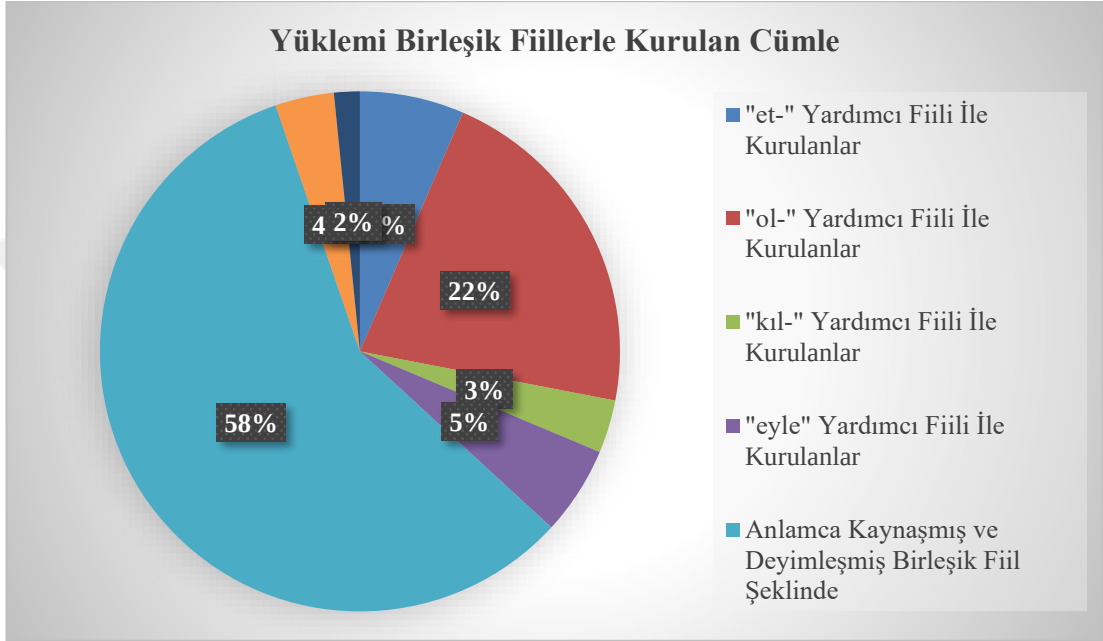
4.2.1.2.3.4. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de birleşik fiillerle kurulan cümle sayılarını detaylı olarak tablolarla ve şekil üzerinde gösterecek olursak;

Tablo 2.2.2. Birleşik Fiillerle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Fiil Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Birleşik Fiil İle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı
“êt-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Cümle	340	%0.87	%2.30	%2.67	%6.28
“ol-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Cümle	1131	%2.90	%7.66	%8.89	%21.55
“kıl-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Cümle	173	%0.44	%1.17	%1.36	%3.30
“eyle-” Asıl Yardımcı Fiili İle Kurulan Cümle	289	%0.74	%1.96	%2.27	%5.51
Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiillerle Kurulan Cümle	3039	%7.80	%20.59	%23.88	%57.91
Fiil +Zarf-Fiil Eki+ Yardımcı Fiil	192	%0.49	%1.30	%1.51	%3.66

İle Kurulan Cümle					
Yarı Tasvir Fiil Grupları İle Kurulan Cümle	84	%0.22	%0.57	%0.66	%1.60

Şekil 17. Yüklemi Birleşik Fiille Kurulan Cümlelerin Yüzdelik Oranı

4.2.1.2.4. Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişli fiilden oluşan cümlelerdir. Geçişli fiil nesne alabilen fiildir ve SN’de çok sık kullanılmıştır; toplam kullanım sayısı 9845’tir: *Sana teyri vërsün tümen yaş bugün / Anuñ yasın eyledük uş düğün* “Tanrı, sana çok uzun ömürler versin; onun yasını düğüne çevirdik” (241-10). *Cihān içine yaydı ol key adın / İşıtdi kamu yoğsul u bay adın* “O, iyi adını dünyaya yaydı; bütün yoksul ve zengin (olanlar) adını (ününü, şöhretini) duydu” (242-8). *Varıcağ eyitdi ey usta nakkâş / Benüm sırrımı bil ü eyleme fâş* “Varınca ey usta nakkaş, benim sırrımı bil ve ifşa etme, dedi” (243-9). *İşidicegez anı nakkâşdan / Dëdi şuyı tutmak gerek başdan* “Onu Nakkaş’tan işitince suyu baştan tutmak gerek, dedi” (245-4). *Qatuma getürüñ anı göreyim / Şorıncam ki ola aña şorayım* “Huzuruma getirin, onu göreyim; soracağım (şeyler) olacak ki ona sorayım” (247-8). *Süheyli hoş anda varup bulmadı / Melül oldı vü nolasın bilmedi* “Oraya varıp (da) Süheyl’i bulamadı; melul oldu ve ne olacağını bilemedi” (247-14). *Bodıcı*

bırakdun şu içmedün / Yüregüni yahdun şu içmedün “Su kabını bıraktın, su içmedin; yüregini yaktın (yine) su içmedin” (249-12). *Çü dördinci gün gèrü uş geldiler / Bulmadılar idi boş geldiler* “Dördüncü gün tekrar geldiler; bulamadılardı, boş geldiler” (253-9). *Bunı dedî vü gitdi üç dün ü gün* “Bunu dedi ve gitti üç gün (üç) gece” (255-12). *Bilimezdi kadrin görürken yüzün* “Yüzünü görürken kadrini bilemezdi” (269-12).

4.2.1.2.5. Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişsiz fiilden oluşan cümlelerdir. Geçişsiz fiil nesne alamayan fiildir; SN’de geçişsiz fiil ile kurulan cümle sayısı 2650’dir: *Oğurlayın odasına vardıdı / Sarâyında yârını arardı* “Gizlice odasına gitti; sarayında yârini arardı” (277-13). *Ol arada ki uyıyup kaldıdı / Çü zengî elinden atı aldıdı* “Orada uyuyup kaldı; zenci(nin) elinden atı aldı” (277-8). *Atından sarâyına çü indidi / Süheylî vèribidi vü ündedi* “Atından indi ve sarayına (girdi); Süheylî’i gönderdi ve çağırdı” (279-13). *Süci eylemez her bir âdemde şer / Anuñ fi’li haşmına lâyıķ düşer* “İçki her bir insanda kötülük peyda etmez; onun tabiatı düşmana layık düşer” (281-12). *Kuş olup eger uçar ise göge / Kırām bir tūzaķ kim görenler öge* “Eğer kuş olup (da) göge uçarsa bir tuzak kurayım ki görenler övsün” (284-5). *Bulardan kaçarlardı oldukca ceng / Kıruda peleng vü denizde neheng* “Karada(ki) kaplan ve denizde(ki) timsah, savaş oldukca bunlardan kaçarlardı” (285-12). *Ara yerde bir zengî kara yigit / Var idi ki yügürse yétmezdi it* “Ara yerde bir zenci kara yiğit vardı ki koşsa köpek (dahi ona) yetişemezdi” (287-13). *Şolohdem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşum olıbile* “Şu anda ki ben yola gireyim; yoldaşım sadece gölgem olabilir” (289-3). *Çeriden ölen öldi* “Ordudan ölen öldü” (291-5). *Bularuñ okından havādağı kuş / Geçer olsa kurtulmazdı öküş* “Bunların okundan havadaki çoğu kuş geçerse kurtulmazdı” (297-2). *Şu kimse ki ‘ibret göziyle baķa / Çü bile ki ‘âlemde yokdur beķā* “Şu kimse ki ibretle baksa (ibret gözüyle bakan şu kimse); bilir ki âlemde (dünyada) beka yoktur” (304-8). *Katumba niķe kim fırasın benüm / Harıfımsın ü kardaşum u cānum* “Benim huzurumda her ne kadar dursan (da) arkadaşım, kardeşim ve canımsın” (306-3).

4.2.1.2.6. Etken Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Etken çatılı fiiller, edilgen çatılı fiiller dışında kalan fiillerdir. SN’de çok sık bir kullanıma sahiptir; toplam kullanım sayısı 12312’dir: *Yaramaz idi kim sırrumu*

açam “Sırrımı açmak yaramazdı” (245-9). ‘Ömrüm ekinliğinden ben hāşılumu **götürdüm** “Ben ömrümün ekinliğinden hasılatımı kaldırdım” (121-3). *Süheyl üstine çün saçın atdıdı / Anuñ bigi **étididi** kim gör netdidi* “Süheyl’in üstüne saçını attı; öyle yaptı ki gör ne yaptı” (110-1). *Bir iki gün işünde **şabr edegör** / Ki düşmenlerün gözleri **ola kör*** “Bir iki gün işinde sabrediver ki düşmanların gözleri kör olsun” (106-1). *Çalıp ırladı şāhdan **utanmadı** / Göñül **kalımadı** kim oda **yanmadı*** “Çalıp (şarkı) söyledi, şahtan utanmadı; ateşe yanmayan (hüzünlenmeyen) gönül kalmadı” (82-8). *Kamu işiden **dër** ki varmak gerek / Şehe karşı bir lahza **tırmaq gerek*** “Bütün işitenler der ki gitmek gerek; şaha karşı (onun huzurunda) bir an durmak gerek” (73-15).

4.2.1.2.6. Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Geçişli ve geçişsiz fiillere getirilen –(I)l- / –(U)l- ve –(In)- / –(Un)- ekleriyle kurulan fiillerden oluşan cümlelerdir. Bu cümlelerde gerçek özne bulunmaz; bunun yerine “sözde özne” olarak tabir edilen özne kullanılır. Sözde özne, aslında asıl öznenin nesnesidir; SN’de edilgen çatılı fiille kurulan cümle sayısı 183’tür: *Bizüm ucumuzdan **bu hoş dāstān** / Cihānda meger **yayıla** bir zamān* “Bu hoş destan bizim sayemizde meğer dünyada bir zaman yayılsın” (24-8). *Zamān ile **toldı** yēdi yaş aña / **Bulunmazdı** ‘ālemde **beñdeş** aña* “Zamanla yedi yaşını doldurdu; âlemde (dünyada) ona benzer (başka kimse) bulunmazdı” (29-1). *Ki **dökildi** **hūnlar** vü **kuruldı** **bezm*** “...Ki sofralar serildi ve meclis kuruldu” (352-10). *Ki **unıdılsar** **cihāndan** **giden** / **Velî** **dāyım** **anılır** **eylük** **ēden*** “...Ki cihandan giden (ölen kimse) unutulacak; ama iyilik eden daima anılacak” (368-3). *Hakîkat uzun ‘ömr **eyü ad** olur / Ki **söylenür** ü ‘ālem içre **kalur*** “Gerçekte uzun ömür iy (bir) addır ki söylenir ve âlem içinde (dünyada) kalır” (370-3). *Çü **bünyādı** **uruldı** **nazm** ile / **Revādur** **tarîhi** **hem** **nazm** **ola*** “Temeli şiir ile atıldığından tarihi de hem şiir olması revadır” (378-3). *Buyurdı ki **süci taşındı** **öküş** / **Aşıldı** **kuzılar** ü **çevrildi** **kuş*** “Buyurdu ki çok (sayıda) içki taşındı; kuzular asıldı ve kuş(lar) çevrildi” (350-13).

4.2.1.2.6. Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Geçişli veya geçişsiz fiillere –At- / –Ar-, –(I)r- / –(U)r- / –dUr- / –t- gibi ettirgenlik ekleri eklenerek yapılan fiillerden oluşan cümlelerdir; SN’de ettirgen çatılı fiille kurulan cümle sayısı 536’dır: *Budur çāre kim bir zamān **uzadam** / Hikāyet nitesi **olur** **gözedem*** “Çare budur ki bir zaman uzatayım; hikâye nasıl olur gözeteyim” (33-

2). *Şalup elçiler istediürdi kişi / Ki ol nakşa lâyıķ olaydı işi* “Elçiler gönderip kişi istetirdi ki o nakşa layık olaydı işi” (42-8). *Êrişdürdi nakķāş tîzcek şehe / Kılur kendözini ölümünden rehā* “Nakkaş, hemencecik şaha eriştirdi; (böylece) kendisini ölümünden kurtarır” (43-14). *Göge êrürürler figāndan üni Şanasın ki kopdı kıyāmet günü* “Ses(ler)i figandan göğē çıkarırlar; sanki kıyamet günü koptu” (55-1). *Çü nakķāş işitdi kıldı yaraķ / Düzetdi ol arada řāk u revāk* “Nakkaş, işitti, hazırlık yaptı; orada tak ve revakı (bina kemeri ve kubbe vs.) düzeltti” (57-9). *Esirgedi tenri ol eyü kılın / Ki düşüñde uğratdı saña yolın* “Tanrı o iyi kulunu esirgedi ki seni düşüñde yoluna rast getirdi” (61-2). *Eyü ata bindürdi* ‘izzetledi “İyi (bir) ata bindirdi, izzetle muamele etti” (68-11). *Ėutuşdurdı* ‘ışķ odına cānumı / Ki kaynatdı şamardağı kanumı “Canımı aşķ ateşinde yaktı ki damardaki kanımı kaynattı” (80-12). *Hem işbu yiğit tāze gül durur / Ki az ıssı anı tîzcek soldurur* “Hem bu yiğit (genç) taze güldür ki az (bir) sıcak onu hemencecik soldurur” (83-7).

4.2.1.2.7. Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Fiildeki yapılan, gerçekleştirilen eylemin özneye döndüğünü, onu etkilediğini gösteren; -(I)n-, -(U)n- / -(I)l-, -(U)l- / -(I)ş-, -(U)ş- ekleri eklenerek oluşturulan fiillerden meydana gelen cümlelerdir; SN’de dönüşlü çatılı fiille kurulan cümle sayısı 738’dir: *Bilinsün dēyü beyti düşinde umın* “Bilinsin diye beyti düşünde umun” (25-7). *Çıkubanı atlandı tîz atına / Şoloķ dem erişdi kapı şatına* “Çıkıp hemen atına atlandı (bindi); (hemen) řu anda kapıya ulaştı” (33-15). *Turunc elma ayva vü nār ağacı / Bādem ü şeftelü hem çinār ağacı / Düzilmiş idi vü bezenmiş idi / Budaklar hevāya uzanmış idi* “Turunç, elma, ayva ve nar ağacı, düzülmüş ve bezenmişti; budaklar havaya (doğru) uzanmıştı” (34-13/14). *Biri dēr görindi perî gözine / Dütüzdürünjüz* ‘ūd u müşķ ü şeker “Biri(si): Gözüne peri göründü; öd ağacı, misk ve şeker tıttırınız, der” (37-7). *Şu bedr ay bigi yüzi oldu hilāl / Büküldi bēli dili oldu lāl* “Şu dolunay gibi yüzü, oldu hilal; büküldü beli, dili oldu lal” (39-9). *Ėamaşdı gözüm ü şağıldı bēlüm / Hemān lahza söylemez oldu dilüm* “Gözüm kamaştı ve aklım dağıldı (sersemledim); hemen (o) anda söylemez oldu dilim (lal oldum)” (43-4). *Henüz ol yazıyıla avınuram / Gērü göreven dēyü sevinürem* “Henüz o yazıyla avunurum; tekrar göreyim diye sevinirim” (43-12). *Eğilmiş boyını sararmış yüzi* “Boynu eğilmiş, yüzü sararmış” (44-10). *Ümîzüm çü* ‘ālemde sensün benüm / Yüzünjü göriceķ sevinür cānum “Dünyada ümidim sensin benim; (bu yüzden) yüzünü görünce sevinir canım” (51-7). *Bahîlünj*

gören yüzün yigrenür / İşidenler anuñ sözün yigrenür “Cimrinin yüzünü gören, sözünü işiten (kimseler) (ondan) iğrenir” (59-10). *Geceye degin anda katlandılar / Güneş batduğı sâ‘at atlandılar* “Geceye değin orada tahammül ettiler (beklediler, durdular); güneş battığı saat(te) atlandılar (atlara bindiler)” (62-11). *Hem eyle édüp tîzcegez yêrine / Êrişdi diler bahtına yêrine* “Hem öyle yapıp hemencecik yerine erişti; bahtına yerinmek diler” (144-3). *Eliyile hem başına urdı tâc / Buyurdı toy oldı toyındı aç* “Eliyle hem başına koydu taç; buyurdu, ziyafet verildi aç(lar) doyundu” (349-9). *Döğündi delim ü urundı öküş* “Çok dövündü, fazla vurundu” (364-13). *În-şâ‘-allâh mübârek ola üstine / Dahı her kim okımağa istene* “Her kim (ki) okumaya istense (niyet etse) inşallah üzerine mübarek olsun” (378-6).

4.2.1.2.8. İşteş Çatılı Fiillerle Kurulan Cümleler

Yapılan, yerine getirilen fiilin birçok özne tarafından karşılıklı ya da birlikte yapıldığını gösteren, işteşlik eki -(I)ş-, -(U)ş- eki ile oluşturulan fiillerden meydana gelen cümlelerdir; SN’de işteş çatılı fiille kurulan cümle sayısı 87’dir: *Tanışdı kim oğlını şâh eyleye / Anı düşmân işidüp ah eyleye* “Danışdı ki oğlunu şah eyleye; onu düşman işitip ah eyleye” (29-11). *Benefşe gül ü süsen ü yâsemen / Reyâhin ü nesrîn ü lâlê semen / Biri birisine tolaşmış idi / Bir ucdan bir uca ulaşmış idi* “Menekşe, gül, susam, yasemin; reyhanlar, yaban gülü, lale birbirine dolaşmıştı; bir uçtan diğer uca ulaşmıştı” (34-11/12). *Eñ öñdin ki êrişdiler bir şara / Nakķāş diledi kim hüner başara* “Ön önce ki eriştiler bir şehre; Nakkaş diledi ki (bir) hüner başarsın” (56-5). *Ķamu pādīşāhlar ile erişe / Ola dost her birine girişe* “Bütün padişahlara erişsin; dost olsun, her birisiyle kaynaşsın” (56-11). *Felek hükmün altında tutsun boyun / Ki ‘adlünĶe barışdı kurd u koyun* “Felek, hükmün(ün) altında boyun eğsin (hükmüne razı olsun) ki adaletinle kurt ve koyun (dahi) barıştı” (70-6). *Bu resm ile kırışdılar bir zamân / Götürdi atı gövde gövdeyi kan* “Bu şekilde bir zaman (birbirlerini) kırdılar; atı gövde; gövdeyi (ise) kan götürdü” (171-15). *Ķızuñ nev-bahâr ile hem eyle bil / AzışduĶ buluşmaduĶ beş yıl* “Hem öyle bil (ki) kızın Nev-bahâr ile birbirimizi kaybettik, beş yıl (boyunca da) bulamadık” (340-8). *Göricek görışdi vü öpdı gözün / Ķuçuşdı vü sürdi yüzine yüzün* “(Onu) görünce görüştü ve gözünden öptü; kucaklaştı ve yüzünü yüzüne sürdü” (350-2).

4.2.1.3. Edat Cümlesi

Edat cümlesi yüklemi edattan oluşan cümledir. Zeynep Korkmaz'ın *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde edat cümlesinin tanımı edat grubu başlığı altında ele alınmış ve edat cümlesinin, cümlenin kuruluşuna yüklem olarak da katıldığı şeklinde bir açıklama yapılmıştır (2017: 123). Korkmaz, aynı yerde edat cümlesine “Bu iş tam bana göredir” örneğini vermiştir (2017: 123). Vecihe Hatiboğlu da *Türkçenin Sözdizimi*'nde bu cümle çeşidine “ilgeçten yüklem” adını vermiş ve edat cümlesini şu ifadelerle ve örneklerle açıklamıştır: “Her türlü ilgeç yüklem görevinde kullanılır: *Bu elbise sana göredir, hasta gibiyim, belirsiz aydınlıkta odanın boyutları genişlemiş gibiydi, bütün bu yorgunluklar sizin için, iki el bir taş içindir vb.*” (1972: 102). SN'de kullanılan edat cümlesi aynı zamanda bir edat grubu hâlinindedir. Edat cümlesi sayısı toplamda 37'dir; bunlar ve sayıları aşağıdaki gibidir:

4.2.1.3.1. “anca” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Günümüz Türkiye Türkçesinde kullandığımız “-e kadar” edatının SN'deki karşılığıdır; kullanım sayısı 1'dir: *Şükür seni gördüm ki biñ ancasin / Dirîğ eylemedün kadem-rencesin* “Şükür (ki) seni gördüm bir o kadarsın (o kadar varsın); eziyet çekmekten sakınmadın” (126-10).

4.2.1.3.2. “bigi” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edatla kurulan edat cümlesi sayısı 13'tür ki edat cümleleri arasında en fazla bu kullanıma rastlanmaktadır: *Yaramaz kişiler ile rûziğâr geçürmek / Çah anuy bigidür ey yâr* “Ey yâr, yaramaz kişilerle zaman geçirmek, tam (olarak) onun gibidir (ki)...” (268-11). *Eser yel bigidür getirür eyi / Gülefden koğu vü 'alefden yiği* “Eser yel gibidir, kırmızı gülden ve ottan koku(yu) iyi getirir” (282-5). *Çah ol gül bigidür ki tîzcek şolar / Azacuk yel anı yer üzre şalar* “Tam (olarak) o gül gibidir ki hemencecik solar; azıcık yel onu yer üstüne salar (düşürür)” (320-1). *Bu kim şâfi ol türk diliyle / Kolaysuz bigidür getürmek dile* “Bu ki açıktır; o Türk diliyle (bunu) dile getirmek kolay değil gibidir” (370-15). *Adın demeye kimse etmese meyl / Laqâb bigidür nev-bahâr u süheyl* “Adını demeye (bir) kimse meyletse Süheyl ü Nev-bahâr (ismi) lakap gibidir” (373-1). *Sözi hoş yüzi hûb aşlı aru / Bir içim şu bigiydi tupturu* “Sözü hoş, yüzü güzel, aslı temiz; bir içim, dupduru su gibiydi” (186-2). *Bayağulayın biyise şabâş / Kişi kim vefâyiçün oynaya baş* “Önceki gibiyse helal (olsun); (bir) kişi ki vefa için

baş oynar (canını tehlikeye, ortaya atar)” (307-15). *Ne bellü kocasın ne yigit bigi / Ādem şūretün sîretün it bigi* “Ne belli(dir ki) yaşlısın ne (de) yiğit (genç) gibi(sin); suretin insan; siretin (için) köpek gibi(dir)” (183-13). *Budahları birkaçı sayvân bigi* “Budaklarının birkaçı gölgelik gibi(dir)” (227-5). *Gülef bigidi oldu çiğdemleyin* “Gülef gibiydi oldu çiğdem gibi” (133-4). *Maķāmı değirmen harābı bigi / Evi çaķ bū-bekr-i rebābî bigi* “Makamı, değirmen harabesi gibi; evi Ebu Bekir’inki gibi(dir)” (290-6). *Revân düğdi tam üstine kuş bigi / Şu hāl ol geçede aña düş bigi* “Hemen, damın üstüne kuş gibi yükseldi (çıktı); şu hāl onun için o gece düş gibi(ydi)” (116-14).

4.2.1.3.3. “bile” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edat, kendisinden önce gelen “ile” edatıyla birleşerek bir edat grubu ve edat cümlesi oluşturur; bu şekilde kurulan edat cümlesi sayısı 1’dir: *Ki uşda dilegün ile bilevüz / Velikin gerek aşluñı bilevüz* “...Ki işte dileğin ileyiz (dileğine göre hareket ediyoruz); ama aslını bilmeliyiz” (239-13).

4.2.1.3.4. “birle” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu şekilde kurulan edat grubu sayısı 1’dir: *Anuñ buyruğı birledür her bir iş / Cihān hāli degük andan bir qarış* “Her bir iş onun dileği ile; dünya, bir karış (olsun) O’ndan boş değil (Onsuz olmaz)” (339-13).

4.2.1.3.5. “deñlü” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

“deñlü” edatı, kendisinden önce gelen “işbu” ve “ne” kelimeleriyle bir edat edat cümlesi kurmuştur. İki örneğini tespit ettik. Örnekleri şunlardır: *Aceb tañ olmışam bu tañladuğum / Hele işbu denlüdür anladuğum* (32-14). *Ķamu yeri qarış qarış mîl mîl / Ne deñlü durur anlaram eyle bil* “Bütün yer(ler)i (her tarafı) karış karış, mil ne denlidir bilirim, (bunu) öyle(ce) bil (farzet)” (289-6).

4.2.1.3.6. “degin” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edatlı cümlelerin tek örneği vardır, ancak örnekte yükleme gelen bildirme ekinin kaydı olduğu görülür; buna rağmen biz bunu edat cümlesi olarak ele aldık; zira şekil itibarıyla yüklem, edat grubu olan kelime grubundan oluşmaktadır; be edatla kurulan cümle sayısı 1’dir: *Başından ayağa degindür ağız / Geçer çalñkoyında yatuban deniz* “Başından ayağa kadardır ağız (başından ayağa kadar ağızdır); sırtüstü yatarak geçer deniz” (200-8).

4.2.1.3.7. “(i)çün” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edatla kurulan cümle sayısı 4’tür: *Ben düşdügüm ğarîblığa **anun içün idi*** “Ben(im) gurbete düşmem, onun içindi” (107-14). *Olur şüretün zâhiri halk için / Velî bâtınî ma’nîsi **hakķ için*** “Suretin zahiri hakl için olur; ama bātını manası Hakk için(dir)” (247-3). *Ben işbu gece geldüğüm geçirek / **Neyiçündür** anı bilmek gerek* “Ben(im), bu gece daha geç gelmem ne içindir? Onu bilmek gerek” (127-1). *Sözi hiç uzatmayalum uşta çün / Bilürven ki kamusı **benüm için*** “Sözü hiç uzatmayalım; zira bilirim ki bunların hepsi benim için(dir)” (112-10).

4.2.1.3.8. “ile” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edatla kurulan cümle sayısı 8’dir: *Bilürven ki kamusı benüm için* “Biliyorum ki hepsi benim için(dir)” (112-10). *Gelişüm varışum **bunlaruñ ile** / İñen çoñ var işüm **bunlaruñ ile*** “Gelişim gidişim bunlarla; çok fazla işim, bunlarla(dır)” (209-6). ***Benüm ileği** himmetün* “Himmetin benimleydi” (341-8). *Ķan içerler idi yēseler öyin / **Ķılıç ileği** oynasalar oyun* “Yemek yeseler kan içerlerdi; oyun oynasalar (oyunları) kılıç ileydi” (285-7). *Ki dünyada oldur benüm ħāşılum / **Anuñ iledür** söyledügi dilüm* “...Ki dünyada benim kazancım odur; onunladır söylediğim dilim (hep ondan hahsederim)” (50-13). ***Bunuñ iledür** bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm* “Bugün (burada) oluşum bunun sayesinde; istesem (de) istemesem (de) arkadaşım oldu” (256-8). *Ķıyās eyle işbu ĳadār ey ‘azîz / Ki yēdi gök **anuñ ileydi** sekiz* (278-9). ***Yüzi şuyılaydı** kınında kılıç / Ķayuramaz idi deĳlügeçden bülîc* (302-5).

4.2.1.3.9. “ķadar” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edatla kurulan cümle sayısı 1’dir: *Uşağunuz oğlum iki gözüm / Sizün ile **işbu ķadardur** sözüm* “Çocuğunuz, oğlum iki gözüm; sizinle (olan) sözüm bu kadardır” (368-14).

4.2.1.3.10. “manend” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bunun tek örneği vardır: *Yüzi aya **manend** ü ķanda sözi / Boyı serve badema kıyma gözi* “Yüzü aya benzer, boyu serviye ve çekik gözü bademe (benzer); sözü (ise) nerede (söz söyleyemeyecek kadar küçük ağız nerede)? (85-7).

4.2.1.3.11. “nitekim” Edatıyla Kurulan Edat Cümlesi

Bu edat, diğer edatlardan farklı olarak kelime, kelime grubu veya cümle sonuna değil; başına gelir. Bu şekilde kurulan edat cümlesi sayısı 3’tür: *Kılıç yalmanı nitekim yıldırım* / *Neye uğrar ise eyler idi yarım* “Kılıç yalmanı, yıldırım gibidir; neye değse ikiye bölerdi” (172-9). *Niğāb içinde yüzi nite kim bulutda hilāl* “Örtü içinde(ki) yüzü bulut (ardındaki) hilal gibidir” (102-3). *Benüm her ne kim var senüñdür kamu* / *Başa sensüz uçmak nitekim kamu* “Benim her neyim varsa hepsi senindir; benim için cennet, sensiz cehennem gibidir” (31-5).

4.2.1.3.12. “ötrü” Edatıyla Kurulan Kurulan Edat Cümlesi

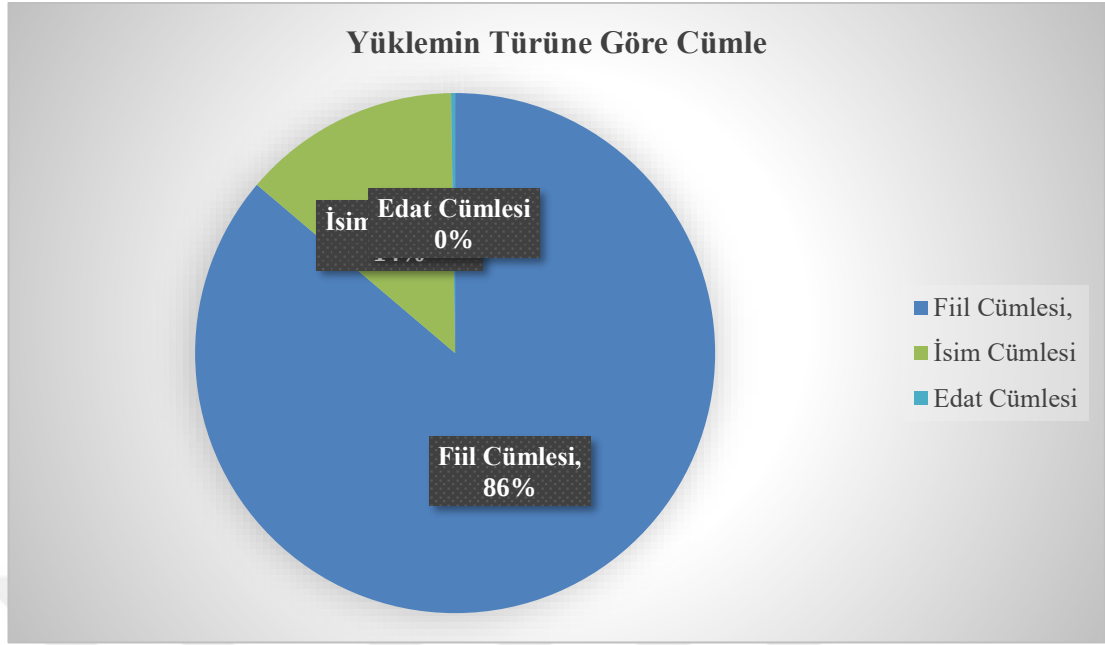
Bu şekilde kurulan edat cümlesi sayısı 1’dir: *Öginde geçen nev-bahāruñ ‘aceb* / *Dönüp söylemediği neyki sebep* / *Meger andan ötrü ki eglendüm uş* / *Başa küsdi vü olmadı göñli hoş* “Nev-bahâr’ın aklından geçen (şuydu ki): Acaba (ardına) dönüp (de) konuşmamasına sebep neydi? Meğer ondan ötürü(dür) ki (ben) eğlendim (geç kaldım), işte (o da) bana küstü ve gönlü hoş olmadı (kalbi kırıldı)” (159-4/5).

4.2.1.3.13. Edat Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Edat cümlesi SN’de 37 defa kullanımı ile oldukça az bir sayıya sahiptir; söz konusu cümle çeşidini tablo üzerinde gösterecek olursak;

Tablo 2.3. Edat Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Edat Cümlesi	37	%0.09	%0.25

Şekil 18. İsim, Fiil ve Edat Cümlesinin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı

4.2.2. Anlamına Göre Cümleler

Anlamına göre cümleler başta olumluluk ve olumsuzluk özellikleri olmak üzere birçok araştırmacı tarafından genelde benzer, az da olsa farklı başlıklarda ele alınmıştır. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2012: 172-188) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*'nde anlamlarına göre cümleyi; 1. Olumlu Cümle: a) Olumlu İsim Cümlesi, b) Olumlu Fiil Cümlesi. 2. Olumsuz Cümle: a) Olumsuz Fiil Cümlesi, b) Olumsuz İsim Cümlesi. 3. Soru Cümlesi: a) Soru Ekiyle Yapılan Cümleler, b) Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler, c) Soru Zamiri İle Kurulan Cümleler, d) Soru Zarflarıyla Kurulan Cümleler, e) Soru Edatıyla Kurulan Cümleler. 4. Emir Cümlesi. 5. Ünlem Cümlesi başlıklarını ele almışlardır. Vecihe Hatiboğlu (1972: 165), Türkçenin Söz Dizimi'nde Yargı Bakımından Tümce ana başlığı altında 1. Olumlu Tümce. 2. Olumsuz Tümce. 3. Sorulu Tümce alt başlıklarını toplamıştır. Leyla Karahan (2013: 103-107), Cümlelerin Anlam Özellikleri ana başlığı altında Olumlu ve Olumsuz Cümleler ile Soru Cümleleri alt başlıklarını toplamıştır. Abdurrahman Özkan vd.leri (2016: 146-149) *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*'nde Anlamına Göre Cümleler ana başlığı altında Olumlu Cümle, Olumsuz Cümle ve Soru Cümlesi alt başlıklarını toplamışlardır. İbrahim Delice (2018: 170) Türkçe Sözdizimi'nde Anlamlarına Göre başlığı altında olumlu, olumsuz, soru, olumlu soru ve olumsuz soru olmak üzere beş alt grupta ele almıştır. Bilal Aktan (2016: 112-118), *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*'nde Anlamına Göre Cümleler ana

başlığı altında Olumlu Cümle, Olumsuz Cümle, Soru Cümlesi, Emir Cümlesi ve Ünlem Cümlesi alt başlıkların ele almıştır. Kaya Bilgegil (2014: 57-63), *Türkçe Dilbilgisi*'nde bu cümle türünde isnat tarzından doğan özellikleri hareket noktası olarak sınıflandırma yapmıştır. Bilgegil, anlamına göre cümleleri 1. Anlamlarının kapsamı bakımından cümle çeşitleri. 2. Isnat tarzından doğan anlam özelliklerine göre cümle çeşitleri başlıklarını kullanmıştır. Bilgegil (2014: 57-74) 1. maddedeki başlıkta cümlelerin olumlu veya olumsuzluk özelliklerini dikkate almış; 2. Maddenin altında ise 1. Haber Cümleleri (bir hükmü ifade eder) 2. İnşa Cümleleri: istek bildiren inşa cümleleri (dilek cümleleri), soru cümleleri, emir cümleleri, umma cümleleri, korku cümleleri alt başlıklarını kullanmıştır. Haydar Ediskun (2017: 370-379), *Yeni Türk Dil Bilgisi*'nde Anlamına Göre Cümleleri; olumlu, olumsuz cümleler ve cümlecikler, soru cümleleri, ünlem cümleleri alt başlıklarıyla ele almıştır. Tahir Nejat Gencan (1979: 84-87), *Dilbilgisi*'nde tümceleri, Anlam Özelliklerine Göre Tümceler; Olumlu-Olumsuz Tümce, Soru Tümcesi ve Ünlem Tümcesi alt başlıklarına ayırmıştır. Mehmet Özmen (2016: 220-246), *Türkçenin Sözdizimi*'nde Anlamlarına Göre Cümleleri; Olumluluk Olumsuzluk Bakımından Cümleler, Soru Cümlesi, Anlam Bakımından Kiplere Göre Cümleler alt başlıklarına ayırmış; bu alt başlıkları da detaylı başlıklarla daha alt başlıklara ayırmıştır.

4.2.2.1. Olumlu Cümle

Olumlu cümle; yüklemde bahsedilen işin, hareketin, eylemin, durumun, oluşun vs. yerine getirildiğini, olduğunu ifade eden cümlelerdir. Olumlu cümle, yüklemün isim veya fiil oluşuna göre olumlu fiil cümlesi ve olumlu isim cümlesi şeklinde ikiye ayrılır.

4.2.2.1.1. Olumlu Fiil Cümlesi

Fiilden oluşan yüklemün; yapıldığını, olduğunu, yerine getirildiğini vs. ifade eden cümledir; SN'de olumlu fiil cümlesi toplamda 11338 tanedir; bunların 9928 tanesi basit zamanlı fiil cümlelerinden, 1410 tanesi de birleşik zamanlı fiil cümlelerinden oluşmaktadır: *Şaçın yoldı vü urdı başın taşa / Saçar idi toprak başından aşa* "Saçını yoldu ve başını taşa vurdu; başından aşağı toprak saçardı (feryat figan ederdi)" (365-2). *Yağasını yırtubanın gül bigi / İñen zürülg etti bülbül bigi* "Gül gibi

yakasını yırtarak, bülbül gibi çok (acılar içinde) inledi (zar zar ağladı)” (364-12). *Şehādet **getürdi** vü **yumdu** gözin / Ulu teñriye toǵru **dutdı** yüzün* “Şehadet getirdi ve yumdu gözünü; ulu Tanrı’ya yüz tuttu (yöneldi)” (364-3). *Ulular ile tanışıp **işle** iş / Yaramaz sözi dēmemege **düriş*** “Büyüklerle danışıp (sonra) iş yap; yaramaz sözü dememeye çalış” (360-13). *Aña tācumı **vêrdüm** ü tahtumı* “Ona tacımı ve tahtımı verdim” (359-8). *Sizi **görürem** kendü oǵlum bigi / Ne var **olduñuz** ise iller begi* “İller beyi oldunuzsa (bunda) ne var (ki) sizi kendi oǵlum gibi görüyorum” (358-12). *Bu öğütleri kulaǵunñuza siz / **Küpe edinüñ** kim beni **anasız*** “Siz, bu öğütleri kulaǵınıza küpe edinin ki beni anasınız” (358-10). *Hem eylük ile teñriye **yakışuñ*** “Hem Tanrı’ya iyilikle yaklaşın” (356-12). *Çü oǵlını **gördi** gözi **tolđı** yaş / Oturdı vü **komadı** yastıǵa baş* “Oǵlunu görünce gözü yaş doldu; oturdu ve yastıǵa baş koymadı (uyumadı)” (355-3). ***Buyurdı** ki begler daǵı **geldiler** / Sühyel **katında** anuñ **buldılar*** “Buyurdu ki beyler dahi geldiler; Süheyl’i onun huzurunda buldular” (355-4). ***Qocalıq** benüm iki **bükdi** bëlüm / Key **añlarvanın** yavuz **oldı** hālüm* “Yaşlılık, benim belimi iki büküm etti; iyi anlarım (ki) hālüm kötüleşti” (355-6).

4.2.2.1.2. Olumlu İsim Cümlesi

İsim veya isim cinsinden bir kelimedenden oluşan yüklem, ek-fiil yardımıyla olumlu anlam ifade ettiǵi cümledir; SN’de olumlu isim cümlesi sayısı 1748’dir; bu 1748 tane olumlu isim cümlesinin 109 tanesi “*var*” kelimesinden, 1639 tanesi ise diğerkullanımlardan oluşmaktadır. 1728 tane olumlu isim cümlesindeki “*var*” kelimesiyle kurulan 109 cümlelerin 36 tanesini “*ne*” soru zamiriyle kurulan cümleler, 2 tanesinin “*kanqı*” soru zamiriyle kurulan cümleler, 51 tanesini “*varsa /varise*” şeklindeki şartlı cümleler oluşturmaktadır: *Eyitdi mizācum inen **hastadur** / Üñüm çıkmaz sözüm **āhestedür*** “Söyledi: Mizacım çok hastadır; sesim çıkmaz, sözüm ahestedir” (ağırdır, yavaştır)” (355-5). ***Revādur** düşer ise dilden dile / **Hayıfdur** eger vara unıdıla* “Dilden dile düşerse (ünlenirse) (bu) revadır; (ama) varıp unutulursa (da) yazıktır” (354-14). *Ki **bedr idi** anuñ yüzi ber-kemāl / Ad urdılar ol aya lāyıq hilāl* “...Ki onun yüzü, tam olmuş bir dolunaydı; o dolunaya uygun (olarak da) hilal adını verdiler” (353-6). *Cühūduñ işin ańıcaq bir zamān / **Kamunıñ işi gülmek idi hemān*** “Cühūd’un (yaptıǵı) işi bir zaman (sonra) işitince hepsinin işi, hemen gülmek oldu” (354-2). *Bu dūnyā **bir eski** ‘aceb köpridür / Ki kamu geçidin aña uǵradur* “Bu dünya, bir eski

acayip köprüdür ki bütün geçidini ona (kendisine) uğratar” (352-2). *Benüm hoşluğum seni görmekdedür / Hemîşe ögüdünge girmekdedür* “Benim hoşluğum, seni görmektedir; daima ögüdüne uymakladır” (352-5). *Süheylün ulu begleri çoğ idi / Veribidi kâmusını oğıdı* “Süheyl’in büyük beyleri çoktu; (adam) gönderdi (ve) hepsini çağırttı” (349-6). *Bu oğlumuzun uşşı vü ‘aklı var / Kamu halk anun eyü hulkın sever* “Bu oğlumuzun akli ve fikri var; bütün halk, onun iyi huyunu sever” (348-2). *Ölüden dahı ölüdür ol kişi / Ki ölicegez ol sevine işi* “O kimse, ölüden daha ölüdür ki (kendisi) ölünce eşi (dostu, arkadaşı vs.) sevinir” (343-8). *Bu işde senün ile ben ortağam / Yüzün şâzîlîğün niçün örte gam* “Bu işte ben seninle ortağım; yüzünün mutluluğunu gam neden örtsün?” (292-10). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belâlar geçer bellü şabr eyle sen* “Şükür ki yiğit (genç), sağ ve esensin; belalar kesinlikle geçer, sen sabret (hele)” (280-9). *Gelen yigidiün adı cālūs idi / İşi erlik ü lutf u nāmūs idi* “Gelen yiğidin adı Calus idi; işi mertlik, lütuf ve namus idi” (279-9).

4.2.2.2. Olumsuz Cümle

Olumsuz cümle; yüklemde bahsedilen işin, hareketin, eylemin, durumun, oluşun vs. yerine getirilmediğini, olmadığını ifade eden cümlelerdir. Olumsuz cümle, yüklem in isim veya fiil oluşuna göre olumsuz fiil cümlesi ve olumsuz isim cümlesi şeklinde ikiye ayrılır.

4.2.2.2.1. Olumsuz Fiil Cümlesi

SN’de olumsuz fiil cümlesi sayısı toplamda 1388 tanedir; bunların 1218 tanesi basit zamanlı fiil cümlesi, 170 tanesi de birleşik zamanlı fiil cümlesinden oluşmaktadır.

a. Yapı ve Anlam Bakımından Olumsuz Fiil Cümlesi

Yüklemi “-mA- / -mAz-” olumsuzluk eklerini alan, belirtilen işin, oluşun, kılışın vs. olumsuz olduğunu veya olmacacağını ifade eden cümlelerdir. Bu cümleler hem yapıca hem de anlamca olumsuzluk ifade eder: *Ṭama baḥma ḳaldurma aşla başuñ / Ḳurıtma bêlünji akıtma yaşuñ* “Dama bakma, asla başını kaldırma; aklını şaşırma (kendinden geçme), (göz)yaşını akıtma (ağlama)” (107-3). *Ḥarîf olavan ṭapuñdan gitmeyem / İtüñven sürüp ḳapuñdan gitmeyem* “Arkadaş(ın) olayım, hizmetinden geri kalmayayım; köpeğimin (çok sadakatliyim), sürüp (de, kovsan da) kapından gitmeyeyim” (107-1). *Şu gün şād idi tā olunca gece / Çü oldu gece şorma*

hâli niçe “Şu gün, ta gece olana kadar mutluydu; (ama) gece olunca sorma hâli nasıl(dır diye)” (106-5). *Görürsen yüzini beşer dëmegil / Baña ‘ışk işini başar dëmegil* “Yüzünü görürsen insan(dır) deme; bana (da) aşk işinin üstesinden gel deme” (105-7). *Uş inden gërü ben diri kıalmazam / Öğüt vërme ayruş öğüt almazam* “Şu andan itibaren yaşayamam; öğüt verme, öğüt almam” (105-8). *Öñüne bah u başuñ kıaldurmağıl / Öğinde varın aña bildürmegil* “Önüne bak ve başını kaldırma; aklında var olanı ona bildirme” (102-9). *İşitdi anuñ ünini nev-bahâr / Dëdi dölenezvenin zinhâr* “Nev-bahâr, onun sesini işitti; asla huzur bulamam, dedi” (103-5). *Ecel çün ërişe şu başdan aşu / Bulunmaz amân gölgeden güneşe* “Ecel gelince, su baştan aşarak (iş işten geçerek) aman bulunmaz gölgeden güneşe” (99-13). *Melik-zâde dahı anuñ gölgesin / Şuda gördi bilimedi nêdesin* “Melikzade dahi onun gölgesini suda gördü; ne yapacağını bilemedi” (96-5). *Süheylüñ dilegi tamâm olmamış / Tam üstine ol umduğı gelmemiş* “Süheyl’in dileği tam olmamış; umduğu (Nev-bahar) dam üstüne gelmemiş” (92-3).

b. Yapı Bakımından Olumlu, Anlam Bakımından Olumsuz Fiil Cümlesi

Bu fiil cümlesi görünüşte olumludur; ancak anlam olarak olumsuzluk ifade eder. Fiil cümlesine olumsuz anlam katan, özellikle “ne ... ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatı, “mı” soru edatı, çeşitli soru ifade eden kelimeler ve bazı diğer kullanımlardır. Şöyle ki:

b.1. “ne ... (ü / vü) ne ... (ne...)” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Oluşturulan Fiil Cümlesi

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, olumlu fiil cümlesine olumsuz bir anlam katar: *Ne depretdi ne açdı gözlerini / İşitmezidi atası sözlerini* “Ne hareket ettirdi ne (de) açtı gözlerini; babasının sözlerini (de) işitmezdi” (37-4). *Ne güler idi vü ne oynar idi / Düni günü ‘ışk ile göyner idi* “Ne güler ve ne (de) oynardı; gece gündüz aşk ile yanardı” (39-10). *Ne kaçmağa yarar ne urışmağa / Ne görüşmege vü ne tırışmağa* “Ne kaçmaya (yarar) ne vuruşmaya (yarar); ne görüşmeye (yarar) ve ne (de) (karşı) duruşmaya (koymaya) yarar” (63-14). *Ne nāmūs şaklar ne izzet kıalur / Ne haşmet gözedür ne hürmet kıalur* “Ne namus saklar ne izzet kalır; ne haşmet gözetir ne (de) hürmet kalır” (76-11). *Ne şu içdüm ü ne yëyesi yëdüm / Ne bir lahza diñlendüm ü uyudum* “Ne su içtim ve ne yiyecek yedim ne (de) bir az (olsun) dinlenip uyudum” (125-6). *Göñül saña düşdi vü ben yabâna / Ne ata bilür hâlümü ne ana*

(*bilür*) “Gönül sana ve ben (ise) yabana (çöllere) düştüm; ne ata (baba) bilir hâlimi ne (de) ana (bilir)” (161-5). *Ne bundan kayuram ne andan dönem / Ne aram üşenem ne atdan inem* “Ne bundan sakınayım (çekineyim) ne ondan döneyim (yüz çevireyim); ne yorulup üşeneyim ne (de) attan ineyim” (170-2).

b.2. Soru Kelimeleriyle Oluşturulan Fiil Cümlesinde, Olumlu Yapıda Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Soru kelimeleri, olumlu bir cümleye olumsuz bir cevap hükmünde anlam katar. Burada soru kelimesinin, aslında tam bir soru sormak maksadıyla değil; cevabı olumsuz anlamda bilinen bir şeyi daha etkileyici, karşısındakini ikna edici bir tonda sorulduğu görülmektedir. Özellikle fiil cümlelerinde karşılaştığımız bu durumu “soru cümleleri” bahsinde daha geniş olarak ele alacağımızdan burada sadece anlam yönünde değerlendirmek gerektiği uygun görülmüştür.

b.2.1. “ne” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *Eger sen bu aradan uş gidesin / Ne bilem garîbliḡda kim nêdesin* “Eğer sen buradan gidersen (ben) gurbette ne yapacağımı nereden bileyim? *Anuḡ ki içinde ‘ışḡ odı yok nêder sözi / Ki sevgü belâdur olursa yūsuf-ı šânî* “Onun ki içinde aşk ateşi yok, (o zaman) sözü ne yapar (söz ona kâr etmez) ki sevgi beladır (isterse) ikinci Yusuf olsun” (82-4). *Nolaydı ki baḡam ḡo bilsün idi / Göreydüm aḡi nolsa olsun idi* “Ne olurdu ki (hiçbir şey olmazdı) varsın bilsindi; kardeşim, göreydim (de) ne (de) olsaydı olsundu” (97-6). *Eyitdi šehe ḡakımasan olur / Bu miskîn moḡal dilini ne bilür* “Şaha; kızmamalısın; bu miskin, Moḡol dilini ne bilir? (Moḡol dilini bilmez ki), dedi” (151-4). *Ne bilelüm daḡı nêtdiler ey dirîḡ* “Nereden bilelim başka ne yaptılar? (ne yaptıklarını bilmiyoruz) eyvah!” (169-6).

b.2.2. “nite / nitesi” Soru Zarflarıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger ol gider ise ḡo ölürem* “Şah söyler: Ben onsuz nasıl olurum? (Ben onsuz olamam, yaşayamam); eğer o giderse ölürüm” (50-12). *Süci içen nite bekleye rāz* “İçki içen (bir kimse) nasıl (olur da) sır saklar? (İçki içen, sır saklayamaz)” (79-12). *Şabaḡa degin ḡatı inler idi / Öḡüt vëricek nite dinler idi* “Sabaha değin şiddetli (bir şekilde) inlerdi; öḡüt verince nasıl dinlerdi? (<Öḡüt verilince dinlemezdi)” (106-6). *Hemān*

lahza unuttılar korchıy / Kişi öğrenicek nite kor hūy “Hemen (o) anda unuttular korkuyu; (bir) kişi öğrenince huyu(nu) nasıl bırakır? (Bir kişi öğrendiği huyunu bırakamaz)” (127-6). *Sınuhlıhdan üşenme düşem sanup / Bahādan nite iner altun şınup* “Düşeyim diye kırılmaktan üşenme; altın kırılıp (da) pahadan (değerden) nasıl düşer? (Altın, düşmekle değerini kaybetmez)” (132-7). *Nite güneşi balçığıle sıvar* “Güneş, nasıl balçıkla sıvanır? (Güneş balçıkla sıvanmaz)” (154-3). *Kişi kim kifāyet anuñ işidür / Nite düşmen ögüdini işidür* “Kifayet (yeterlik) işi olan (bir) kişi, düşman ögüdünü nasıl işitir? (Düşman ögüdünü işitmez)” (181-3). *Dilüm şükryn anuñ nitesi kula / Ya ol eylügün nite zāyi’ ola* “Dilim, O’nun şükcrünü nasıl (olur da) eda eder (dilim, O’nun şükcrünü eda edemez); ya (da) o iyiliğın nasıl zayı olur?” (48-3). *Ne mahalle bilürem ne yol ne suķāk / Aceb nitesi ola bu ittifāk* “Ne mahalle ne yol ne (de) sokak bilirim (tanırım); acaba, bu nasıl ittifak olur? (Bu, ittifak olmaz)” (113-5). *Senüñ şöhetünden nitesi toyam* “Senin sohbetinden nasıl (olur da) doyarım? (Senin sohbetinden doyamam)” (283-11).

b.2.3. “nişe” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *Çeri ili beklemek için olur / Çü hazır bulunmaya nişe gelür* “Ordu, şehri gözetmek için vardır; (ordu) hazır bulunmayınca nasıl gelir? (Ordu, hazır olmayınca gelemez)” (64-2). *Günüm intizār ile nişe geçe / Demidür ki şuya bırağam keçe* “Günüm, beklemekle nasıl geçer? (<Günüm, beklemekle geçmez); keçeyi suya bırakma zamanıdır (iş oluruna bırakma zamanıdır)” (99-15).

b.2.4. “niçe / niçesi” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *Anuñ göñli niçe vère kim kızin / Bize vère vü görmez ola yüzin* “Onun gönlü nasıl (el)verir ki kızını bize versin ve yüzünü görmez olsun? (<Kızını bize verip (de) yüzüne hasret kalmaya gönlü elvermez)” (52-10). *Dişüm biledüm şaşa sözi koğıl / Niçe bekleyübile aç kurt ağıl* “Sana diş biledim, sözü bırak (kes sesini); aç kurt, ağılı nasıl (olur da) bekleyebilir? (<Aç kurt ağılı bekleyemez)” (216-14). *Ki sensüz bize niçe dirlik ola / Yā sözün şımağ niçe erlik ola* “...Ki sensiz bize nasıl (rahat) yaşamak olur ya (da) sözünü yerine getirmemek nasıl erlik (mertlik, yiğitli) olur? (<Sözünü yerine getirmemek, mertlik olmaz)” (359-12). *Şaruñ üstine geldi uşta alur / Buña qarşu turmağ niçesi olur* “Şehrin

üstüne geldi (sefer etti) işte alıyor (ele geçiriyor); buna karşı koymak nasıl (mümkün olur)? (<Buna karşı durmak, mümkün olmaz) (64-15). *Şeker tuz ile niçesi karışur / Velî sözde tuz şekere barışur* “Şeker, tuzla nasıl (olur da) karışır? (<Şekerin tuzla karışması mümkün değil); ama sözde tuz şekerle karışır” (354-8).

b.2.5. “kim / kime / kimün...” Soru Zamiriyle Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar. Bazı örnekleri şunlardır: *Aña süt vërüp besleri on taya / Kılan kulluk edenleri kim saya* “Ona süt verip besledi on (tane) sütanne; (geriye) kulluk edenleri kim sayabilir? [<Kimse kalan kulluk (hizmet) edenleri sayamaz]” (28-15). *Müşerref olalum tapuñla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “Hizmetinle müşerref olalım; feleğin bize ne ne yapacağını kim bilir? (<Feleğin bize ne yapacağını kimse bilmez)” (112-15). *Ki ben kim olavan ki saçuñ el / Uravan benüm olmaya ol maħal* “...Ki ben kim olurum ki saçına el süreyim? (<Ben saçına el vuracak birisi değilim); o benim için uygun değil” (117-1). *Tapuñdan senüñ ayruluħ kim diler / Velikin kazā ādeme diş biler* “Senin hizmetinden ayrılmayı kim diler? (<Kimse senin hizmetinden ayrılmayı istemez); ama kaza insana diş biler” (128-5). *Eyitdi hikāyet uzundur iñen / Kim ola anuñ onda birin ağan* “Söyledi: Hikāye çok uzundur; kim onun onda birini (dahi olsa) anabilir? (<Kimse onun onda birini (dahi) anamaz)” (322-6). *Cihānda kim olam bilürem neyim / Seni koyuban kime sığnayım* “Dünyada kim (ve) ne olayım (bunu) bilirim; seni bırakıp (da) kime sığınayım? (<eni bırakıp da kimseye sığınamam)” (150-9). *Kimüñ bir günü geçdi güle güle* “Kimin bir günü güle güle geçti (ki)? (<Kimsenin bir günü güle güle geçmedi)” (178-9).

b.2.6. “kanda” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar. Örneği şudur: *Anuñ bigi bir daħı kanda bulam / Ya bir gün nite ansuz olıbilem* “Onun gibi(sini) bir daha nerede (nasıl) bulayım (onun gibisini bir daha asla bulamam); ya (da) birgün (bile olsa) onsuz nasıl olabilirim (ki)?” (300-5).

b.2.7. “niçün” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *Uşanmaħ şanusını şanma şanam / Tapuñdan niçün uşanam ey şanem* “Sanma (ki) usanma düşüncesini aklımdan geçiririm; ey put (gibi güzel yârim), hizmetinden neden usanayım? (<Hizmetinden

usanmam)” (126-13). *Ḳazā olsa dürişmek aşısı yoḡ / Ḳazā olmayınca niçün ḳorḫa baş* “Kaza olunca çabalamanın faydası yok; kaza olmayınca (da) baş neden korkar (ki)? (<Kaza olmayınca korkmaya gerek yok)” (170-7).

b.2.7. “ḳancaru” Soru Zarfıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumlu cümleye olumsuz anlam katar: *İşümüz yavuz ḳancaru gidevüz / Ne çāre ‘aceb bilmezüz nēdevüz* “İşimiz kötü, nereye gideriz (gidecek bir yerimiz yok); çare nedir acaba, ne yapacağımızı bilmiyoruz” (169-7).

b.3. “mı” Soru Edatıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“mı” soru edatı da kimi zaman olumlu cümlede olumsuz anlam katar: *Şehe gelmedi ol sözi ḡoř hele / Dēdi bu kelecı revā mı ola* “Bu sözü şah tarafından ḡoř karşılanmadı; bu söz reva mıdır, dedi (bu söz uygun değil, dedi)” (137-14). *Dēdi hey bu işler revā mı ola / Senün bigi ḳiři ḡarāmī ola* “Dedi: Hey, bu işler (Allah’tan reva mı olur) (ki) senin gibi birisi harami olsun? (Senin gibi birisinin harami olması uygun olmaz)” (302-12). *Ḳonuęun ḳoduḡ ‘ıyşı terk eyledün / Deger miydüm aḡa ben řayladuḡ* “Konuğunu bıraktın, eğlenceyi terk ettin; ona değer miydi (ki) beni seçtin” (<Beni seçmene değmezdim)” (146-12). *Dēdi yüzüm açmaḡ deger mi řaḡa / Edebsüz sözi söylemegil baḡa* “Dedi: Yüzümü açmak (yüzümdeki nikabı açmak) değer mi sana? (<Yüzümü açmak sana değmez, senin haddin değil); edepsiz(ce) sözü söyleme bana” (206-1).

b.4. “degül” Cümle Başı Edatıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“degül (değil)” cümle başı edatı, kendisinden sonraki olumlu yapıdaki fiil cümlesine olumsuz bir anlam katar: *Degül at ki depdi devletın / Başına aşurdı ciḡān miḡnetin* “At(ını) tepmedi (asıl) devletini (bahtını) tepti (geri çevirdi); cihanın (dünyanın) mihnetini başına aşırđı (yüklendi)” (162-11). *Ki ḡiç kimse ancılayın yazmaya / Degül yaza rengin dahi ezmeye* “...Ki ḡiç kimse onun gibi yazamaz; değil yazar rengini dahi ezemez (ne yazar ne rengini ezer)” (319-8).

b.5. “ḡāşe kim” Ünlem Edatıyla Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“ḡāşe” kelimesi, “aslâ, katiyen, ḡiçbir vakit, Allah göstermesin, uzak olsun” (Devellioğlu, 2010: 387) anlamalarında bir “red ve sakınma” (Hacıeminoğlu, 015:

298) ifade eden ünlemdir. SN’de, bir yerde bu ünlem edatı, olumlu cümleye gelerek olumsuz bir anlam ifade etmektedir: *Dédi hāşe kim işidem bunu ben* “Bunu haşa ki işiteyim ben (bunu asla işitmedim ben), dedi” (181-2).

b.6. Temenni İfade Eden “olmasun / olmaya” Kelimeleriyle Birleşik Fiil Oluşturulan Fiil Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

SN’de, içinde soru anlamı da barındıran, temenni ve arka planda korkulu bir tahmin, tehdit ifadesi taşıyan “olmasun / olmaya” kelimeleri, “inşallah ...mAz” anlamıyla olumlu fiil cümlesine olumsuz anlama katar: *Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hâli olmaya düşe dile* “Dilemezlerdi ki kimse bilsin; onun hâli olmasın dile düşsün? (<Umarız onun hâli dillere düşmez)” (104-10). *Süheyl ol dedüğünü etti ol / Aracuğa varup gözedürdi yol / Ki olmaya kişi sataşı gele / Gerek sağlığum ile olam hele* “Süheyl, o dediğini yaptı, o aracığa varıp yol gözetirdi ki olmasın (bir) kişi karşılaşarak gelir (inşallah bir kimse gelmez) (de) (o zaman) dikkatliliğimle olmam gerek” (155-7). *Dürüş furaşatuñ olmasun ola fevt* “Çalış çabala (ki) inşallah fırsatın elden kaçmasın” (106-13). *Dédi olmasun gönli yavuz ola / Anuñ dilegile biz andayuz* “Dedi: inşallah gönlü kötü (rahatsız) olmaz; biz onun dileğiyle oradayız” (139-7). *Seni bulmayup olmasun incine* “Seni bulamayınca olmasın incinsin?” (<Inşallah seni görmeyince üzülmez, incinmez)” (114-9). *Êrişdi gece olıcağ bir yere / Şakındı ki olmasun atın yara* “Erişti gece olunca bir yere; düşündü ki olmasın atını yarsın (çatlatsın)? (<Düşündü ki inşallah atını yorgunluktan dolayı çatlattırmaz)” (189-8). *Dedüğünü ver tüzceğiz kıızı al / Çevük kişidür olmasun êde âl* “Dediğini hemencecik ver, kıızı al; çevik (bir) kişidir olmasın hile etsin? (<Çevik bir kişidir, inşallah hile yapmaz)” (210-4). *Ne kim teñri buyruğıdur yerine / Getürün gönül olmasun yerine* “(Her) ne ki Tanrı’nın buyruğudur yerine getirin; (sonra) olmasın gönül üzölsün?” (<Sonra gönöl inşallah yerinmez, üzölmez)” (356-13). Bu konuya soru cümlelerinde yeniden değinilecektir; burada sadece anlama etki açısından ele alındı.

b.7. Bir Olumlu Yan Cümleinin, Olumsuz Anlam Taşıyan Temel Cümleinin Etkisiyle Olumsuz Anlam İfade Etmesi

Olumlu bir yan ya da iç cümle, olumsuz ana cümleinin etkisiyle olumsuz bir anlam ifadesine bürünebilir; özellikle “ki / kim”li bağılı cümlede karşılaşılan bir durumdur:

b.7.1. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümledeki Olumsuz Ana Cümlelerin Etkisiyle, Olumlu Yapıdaki Yan Cümlede Olumsuz Bir Anlamın Ortaya Çıkması

Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hâli olmaya düşe dile “Kimse bilmesin isterdlerdi” (104-10). *Kişi ‘ışk işin şanma kim başara* “(Bir) kişi sanma ki aşk işinin üstesinden gelir (kişi, aşkla baş edemez)” (125-10). *Ben şuçuñı uş saña bağışlaram / Sen işledüğüñ şanma kim işlerem* “Ben, suçunu sana bağışlarım; sanma ki sen(in) yaptığını yaparım (ben, senin yaptığın gibi yapmam)” (186-9). *Çeriler şıdum kal’alar açdum / Hiç olmadı kim yağıdan kaçdum* “Ordular kırdım, kaleler açtım (fethettim); düşmandan kaçtığım (ise) hiç olmadı (düşmandan asla kaçmadım)” (356-1). *Çü şulh ile iş bite étme savaş / Demezem ki yindek güce gör savaş* “Sulh ile iş bittiği için savaşıma; demem ki zulme uğra, savaşı” (362-3). *Terāzū vü hem kîle toğru tutuñ / Demezem ki aldayugörüñ utuñ* “Terazi ve ölçeği doğru tutun; demem ki aldatıverin, kazanın” (357-2). *Süheyle dēdi kaçmağa eyle yat / Dañı dēyimezem ki sen bunda yat* “Süheyl’e dedi: Kaçmanın çaresine bak; ayrıca demem ki sen burada yat (burada yatma)” (154-14). *Geh urdum kılıç u geh ētdüm kılınç / Komadum ki ēdile güç ü başınç* “Kâh kılıç salladım kâh iyi davranışlarda bulundum; izin vermedim ki zorbalık ve baskı olsun” (355-15).

b.7.2. İç İçe Birleşik Cümledeki Olumsuz Temel Cümlelerin Etkisiyle Olumlu Yapıdaki İç Cümlede Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Otur gitmegil bizden uşanmağıl / Gönilmege destūr ola şanmağıl “Otur, gitme, bizden usanma; (hem) gitmeye destur olur sanma (gitmeye izin yoktur)” (313-2). *Uşanmağ şanusının şanma şanam / Tapuñdan niçün uşanam ēy şanem* “Ey put (gibi güzel yâr), usanmak düşüncesini sanma (ki) düşünürüm (asla böyle bir şey düşünmem, aklıma getirmem); hizmetinden neden usanayım (ki)?” (126-13).

c. Yapı Bakımından Olumsuz Anlam Bakımından Olumlu Fiil Cümlesi

c.1. Soru Kelimelerinden Oluşan Fiil Cümlesinde, Yapıca Olumsuz Cümlede Anlamca Olumlu Yapının Ortaya Çıkması

Soru kelimeleri, olumsuz yapıdaki bir cümleye olumlu bir anlam yükleyebilir. Şöyle ki:

c.1.1. “nite” Soru Zarfından Oluşan Olumsuz Fiil Cümlesinde Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumsuz yapıdaki cümleye olumlu anlam katar: *Nite olmaya ayın bayın* / *Ki bula karanjuda bengü şuyın* “(Bir kimse) karanlıkta bengi suyu bulsa nasıl (olur da) şaşırp kalmaz? (<Şaşırp kalır)” (126-2). *Nite yanmaya olsa tutruh kömür* “Ateş tutuşturacağı olunca kömür nasıl (olur da) yanmaz? (<Ateş tutuşturacağı olsa kömür yanar)” (216-13). *Nite sevmeyedi kanı ıssıdı* “Kanı sıcaktı (cana yakındı) nasıl (olur da) sevmezdi? (<Elbette severdi)” (304-3). *Yigit kişi işka nite ahmaya* “Yiğit (genç) (bir) kişi, aşka nasıl kapılmaz? (<Genç birisi aşka tabii meyleder)” (120-10).

c.1.2. “kime / kimün ...” Soru Zamirinden Oluşan Olumsuz Fiil Cümlesinde Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumsuz yapıdaki cümleye olumlu anlam katar: *Kimün tahta erdi ayağı uci* / *Ki bindürmedi tahtaya şon uci* “Kimin tahta erişti ayağı ucu ki (sonra) tahtaya (tabuta) birdirmedi sonuçta (öldürmedi)? (<Sonuçta tabuta bindirdi)” (178-6). *Kime şundi ol yeyesi bir ayağ / Ki ağu içürmedi çanağ çanağ* “O, kime yiyecek (ve) bir kadeh sundu ki (ardından) çanak çanak zehir sunmadı? (<Ardından çanak çanak zehir sundu)” (178-8).

c.1.3. “ne” Soru Sıfatından Oluşan Olumsuz Fiil Cümlesinde, Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

ŦaŦ atınca kaytās uyımadı / Ne guşşa kodı ki anı yemedi “Kaytas, şafak atana kadar uyumadı; ne gam bıraktı ki onu yememiş olsun (yemediği gam kalmamıştır)” (<Bütün gamları çekmiştir) (210-11). *Ne iş var ki başarmaz ādem anı* “Ne iş var ki insan başarmaz onu? (<İnsan her işin üstesinden gelir)” (287-7). *Ne dürlü belā var ki ben görmedüm* “Ne türlü bela var ki ben görmedim? (<Bütün belaları gördüm)” (343-15).

c.1.4. “nişe” Soru Zarfindan Oluşan Olumsuz Fiil Cümlesine Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapı, olumsuz cümleye olumlu bir anlam katar. Olumsuz yapı söz konusu soru edatıyla olumlu anlamda bir emir ifade etmiştir: *Bilürsin nedür âdemün ‘ömri uş / Nişe anı kimse geçürmeye hoş* “İnsan ömrünün ne (kadar) olduğunu bilirsin işte; (böyleyken) bir kimse neden onu hoş(ça) geçirmesin? (<Bir kimse onu hoş geçirsin)” (304-10).

c.2. “mI” Soru Edatıyla Oluşturulan Olumsuz Fiil Cümlesinde Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

Bu yapıda, “mI” soru edatı olumsuz cümleye olumlu bir anlam katar: *Demeye mi kim buña nolmuş durur / Ki derd ile tolmuş durur* “Demez mi ki buna ne olmuştur (buna ne olmuş, der) ki yüreği dert ile dolmuştur” (79-15). *Çapısında kūsı çalınmaz mıdı / Kamu düşmān anda alınmaz mıdı* “Kapisında davul çalınmaz mıydı; bütün düşman(lar) orada (esir) alınmaz mıydı? (<Kapisında davul çalınır; bütün düşmanlar orada esir edilirdi)” (229-7).

c.3. Bir Yan Cümledeki Yapıca Olumsuz Cümlelerin, Olumsuz Ana Cümlelerin Etkisiyle Olumlu Anlam Taşınması

Ana cümledeki olumsuz ifade, yan ya da iç cümledeki olumsuz anlam taşıyan cümleye olumlu anlam katar: *Kim anı görür ise kaynar kanı / Hüner kıomamışdur ki bilmez anı* “Kim onu görürse kanı kaynar (onu sever); hüner bırakmamıştır ki onu bilmez (bütün hünerleri bilir)” (<Bütün hünerleri bilir) (86-14). *Şanma ki tamardağı kanım eylemeye cūş* “Sanma ki damardaki kanım coşmaz (damardaki kanım kaynar)” (108-15).

c.4. İki Olumsuz Fiilden Oluşan Fiil Cümlesinde Olumlu Anlamın Ortaya Çıkması

Bağımlı sıralı cümlede iki olumsuz fiilden oluşan cümlede ikinci unsur olumlu bir anlam ifade eder: *Çü tama ağup kimsene bahmadı / Gözüm yaşı yēr kıomadı aħmadı* “Dama çıkıp (da) (bir) kimse bakmayınca gözyaşımın akmadığı yer kalmadı (gözyaşım her tarafa aktı)” (92-10).

4.2.2.2.2. Olumsuz İsim Cümlesi

SN’de olumsuz isim cümlesi sayısı toplamda 271’dir; bunların 124 tanesi “yok” olumsuzluk bildiren kelimeden, 145 tanesi “degül” olumsuzluk bildiren

edattan, 1 tanesi sonuna “-sız”olumsuzluk eki alan kelimeden, 1 tanesi de sonuna “-maz” olumsuzluk eki alan kelimeden oluşmaktadır.

a. Yapı ve Anlam Bakımından Olumsuz İsim Cümlesi

a.1. “yok / yoh” Olumsuzluk Kelimesinden Oluşan Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi, “yok / yoh” kelimelerinden oluşan cümlelerdir. Bunlar, hem yapı hem de anlam bakımından olumsuz isim cümlesi kurar: *Çü tamda fikr eyledi tırdı çoḥ / Karārı vü şabrı vü uyḥusı yoh* “Damda düşündü, çok durdu (bekledi); rahatı (huzuru), sabrı ve uykusu yok” (65-6). *Anuḥ bigi bu âdem bu ‘âlemde yoh / Yüzi nûrı anuḥ hîç âdemde yoh* “Onun gibi (birisi) bu âlemde yok; yüzü(nün) nuru, hiç(bir) insanda yok” (68-7). *Çü bahdı şuya gördi kim gölge yoh / Tonın yırtuban zārılıḥ kıldı çoḥ* “Suya bakınca gördü ki gölge yok; elbisesini yırtarak (acılar içinde kalarak) çok (acılar içinde) inledi” (96-7). *Cihān mālī olur ise az u çoḥ / Anuḥ ‘ışkı öḡinde çöpçe yoh* “Dünya malı az veya çok olsa (da) onun aşkının huzurunda (bir) çöp kadar (değeri) yok” (131-13). *Varacaḥ yêrümüz iḡen çok durur / Kōlayumuz eglenmege yok durur* “Varılacak yerimiz çok fazladır; eğlenmek için fırsatımız yoktur” (138-3). *Hikāyet bolup göyner uş özüümüz / Yalan mı yā gerçek mi yok sözüümüz* “Hikâye olup içimiz yanar işte; yalan mı yoksa gerçek mi (buna diyecek) sözümü yok” (134-10). *Ki hergiz bulardan aḡa yok ziyān / Oturdı bularuḡ ile bir zamān* “...Ki asla bunlardan ona zarar gelmez; bunlarla bir zaman oturdu” (228-10).

a.2. “degül” Olumsuzluk Edatıyla Kurulan Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi “degül”olumsuzluk edatıyla kurulan isim cümlesidir; bu cümleler yapı ve anlam bakımından cümleye olumsuzluk katar: *Ne var ger degül isem aç u yalın / Gelüp giderem her yıl işbu yolın* “Ne var eğer aç ve yalın değilsem; her yıl bu yoldan gelip giderim” (209-5). *Bahā biç dilekce senüḡdür tavar / Degül ‘ayb bāzırgān aşşı kovar* “Paha (değer) biç dilediğince davar (mal) senindir; bezirgān faydası peşinden giderse (bu) ayıp değil” (209-3). *Peşîmān işine vü iḡen melül / Dêdi bunı kim eyledüm iş degül* “İşine pişman, ve çok melul (bir hâlde) dedi: Bunu ettim ama iş değil (yaptığım iş iş değil)” (210-14). *Benüm diledüḡmce degül işbu iş / Bu iş aḡsuzın olsa key şarp imiş* “Benim dilediğimce değil bu iş; bu iş ansızın olsa çok zormuş” (212-6). *Gelicek öḡi dēdi ēy cān oḡul / Bu kâsd eylemek cānuḡa key degül* “Akı (başına) gelince (kendisine gelince) dedi: Ey can oḡul, bu canına kastetmek iyi (bir şey) değil” (214-6).

a.3. “degül” Olumsuzluk Kelimesi Yerine “yoh” Kelimesinin Kullanılması

SN’de, bir yerde bugün için “değil” olumsuzluk kelimesi yerine “yok” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir: *Velî gördi kim benzemez oğrıya / Anuñ işi ihlâş idi yoh riyâ* “Ama gördü ki hırsıza benzemez; onun işi ihlastı riya değil” (302-9).

b. Yapı Bakımından Olumlu Anlam Bakımından Olumsuz İsim Cümlesi

b.1. “ne ... ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatı İle Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan isim cümlesinde, fiil cümlesinde olduğu gibi, isim cümlesinde de olumlu görünüme sahip olan cümle, olumsuz bir anlam ifade etmektedir: *Aceb ‘âlem içinde ben kimvenin / Ne mahkûm-ı muṭlaḳ ne ḥâkimvenin* “Acaba âlem içinde (dünyada) ben kimim? Ne mutlak (bir) mahkum ne (de) hakimim” (376-11).

b.2. Soru Kelimeleriyle Oluşturulan İsim Cümlesi

b.2.1. “ne” Soru Zamiriyle Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“ne” soru zamiri, olumlu bir isim cümlesine cevap hükmünde olan olumsuz anlam katar: *Özi göynüben dèdi ey pâdişâh / Elümde ne vardur yâ nedür günâh* “İçti yanarak dedi: Ey padişah elimde ne var (elimde bir şey yok) ya da günah(ım) nedir?” (93-15).

b.2.2. “kanı” Soru Zamiriyle Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“kanı (hani)” soru zamiri, olumlu bir isim cümlesine cevap hükmünde olumsuz anlam katar: *Vëribidi zindâna fi’l-ḥâl anı / Baḥîl ü tama’cıda şefkat kanı* “Gönderdi hemen zindana onu; cimri ve tamahkârda şefkat hani? (<Cimri ve tamahkârda şefkat yok, olmaz)” (316-4). *Gönüldi ol arada ḳodı anı / Neler gördüğün dëmege dil kanı* “Yöneldi, onu orada bıraktı; neler gördüğünü demeye dil nerede? (<Dil, onun neler gördüğünü anlatamaz)” (12-13). *Ḳanı kimse ki bile söz kıymetin* “Sözün kıymetini bilecek kişi nerede? (<Sözün kıymetini bilecek insan yok)” (24-11). *Dèdi kanı döymege ansuz yürek / Anı bulmaga key dürişmek gerek* “Dedi: Onsuz dayanacak yürek nerede? (<Onsuz yaşamaya yürek dayanmaz.) Onu bulmak için çok uğraşmak gerek” (242-14). *Nëdem ey dirîgâ çü gitdi atum / Ḳanı yürimege yayan kuvvetüm* “Ne

yapayım, eyvah atım gitti; yaya yürümek için kuvvetim hani? (<Yaya yürüyecek kuvvetim yok)” (255-4).

b.2.3. “ne” Soru Sıfatıyla Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“ne” soru sıfatı, olumlu bir isim cümlesine cevap hükmünde olumsuz anlam katar: *Çü biz aradan bir yaña çıḡavuz / Ne lâzım ki yurdumuzu yıḡavuz* “Biz aradan bir tarafa çikalım; yurdumuzu yıkmanın ne gereği var ki? (<Yurdumuzu yıkmanın gereği yok)” (348-10). *Yemen ilini ḡodum uş ḡarîblıḡa düḡdüm / Ne ḡöñül ile ḡerü kendü ilümüze varam* “Yemen’i bıraktım ve işte gurbete düḡtüm; (şimdi) hangi yürekle kendi ilimize varayım? (<Şimdi kendi ilimize gidecek yürek, cesaret bende yok)” (98-15). *Bu dil bilmeyüp demese ne ‘aceb* “Bu, dil bilmeyip demezse (konuşmazsa) ne şaşılır (ki)? (<Bu, dil bilmeyip konuşmazsa buna şaşılmaz)” (151-7). *Ne ḡāḡıl kiḡiden ki ‘āḡi ola / Ṭamudan nitesi ḡalāḡı bula* “Asi olan kişiden ne fayda? (<Asi olandan fayda gelmez) (Bu kişi) cehennemden nasıl kurtulur?” (9-11). *Anuḡ mu ‘cizātlarınuḡ ḡaddi yoh / Ne ḡācet kim eyleyeven sözi çoḡ* “O’nun mucizelerinin haddi yok(tur); sözü uzatmaya ne hacet? (<Sözü uzatmaya gerek yok)” (103).

b.2.3. “ḡanda” Soru Zamiriyle Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“ḡanda” soru zamiri, olumlu bir isim cümlesine cevap hükmünde olumsuz anlam katar: *Yüzi aya mānend ü ḡanda sözi* “Yüzü aya benzer, sözü (ise) nerede? [<(aḡzı o kadar küçük ki) sözü görünmez âdetâ].

b.2.4.”mı” Soru Edatıyla Oluşturulan Olumlu İsim Cümlesinde Olumsuz Anlamın Ortaya Çıkması

“mı” soru edatı, olumlu bir isim cümlesine cevap hükmünde olumsuz anlam katar: *Dedi ḡoresüm geldiyidi iḡen / ‘Aceb midür isterse seni anan* “Dedi: Çok (fazla) göresim geldi; seni anan (kimse) (seni) isterse (buna) şaşılır mı? (<Seni isteyen kimseye şaşılmaz)” (144-15).

b.3. Yapı Bakımından Olumsuz Anlam Bakımından Olumlu İsim Cümlesi

b.3.1. “mI” Soru Edatından Oluşan Yapıca Olumlu İsim Cümlesinde, Anlamca Olumsuz Cümlelerin Ortaya Çıkması

“mI” soru edatı, olumsuz isim cümlesine cevap hükmünde olumlu bir anlam katar: *Degül midi çinde atam pādiḡāḡ* “Babam Çin’de padişah değil miydi? (<Babam

Çin’de padişahı)” (229-10). *Dönüp gitdi inen degül midi tañ* “Dönüp gitti, (bu) çok şaşırtıcı (bir hâl) değil miydi? (<Bu hâl çok şaşırtıcıydı)” (234-1). *Bize eylediği degül midi tap* “Bize ettiği yeter değil miydi? (<Bize ettiği yeterdi)? (317-12).

4.2.2.2.4. Olumlu ve Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de kullanılan anlamına göre cümlelerin önemli bir alt kategorisini oluşturan olumlu veya olumsuz cümlelerin sayılarını ve yüzdelik oranlarının tablo ve şekil ile verecek olursak;

Tablo 2.4. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları 1

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Olumlu Cümle	13103	%33.63	%88.76
Olumsuz Cümle	1659	%4.26	%11.24

Tablo 2.4.1. Olumlu - Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları 2

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiil Cümlesine Yüzdelik Oranı
Olumlu Fiil Cümlesi	9928	%25.48	%67.25	%78.01
Olumsuz Fiil Cümlesi	1218	%3.13	%8.25	%9.57

Tablo 2.4.2. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

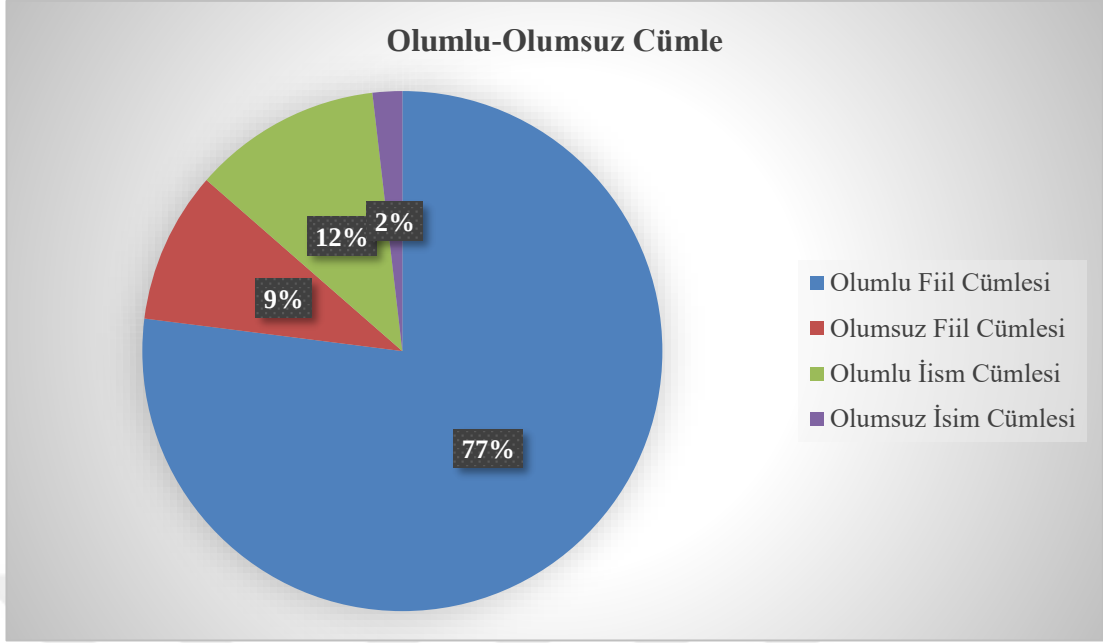
Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam İsim Cümlesine Yüzdelik Oranı
Olumlu İsim Cümlesi	1728	%4.43	%11.71	%86.44
Olumsuz İsim Cümlesi	271	%0.70	%1.84	%13.56

Tablo 2.4.3. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grupun Adı	Grupun Kullanım Sayısı	Grupun Bütün Kelime Gruplarına Kullanım Oranı	Grupun Toplam Cümleye Kullanım Oranı	Grupun Toplam İsim Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grupun Olumlu İsim Cümlesine Yüzdelik Oranı
“var” Kelimesi İle Kurulan Olumlu İsim Cümlesi	109	%0.28	%0.74	%5.45	%6.31
Diğer Kullanımlar	1639	%4.21	%11.10	%81.99	%94.85

Tablo 2.4.4. Olumlu-Olumsuz Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grupun Adı	Grupun Kullanım Sayısı	Grupun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grupun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grupun Toplam İsim Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grupun Olumsuz İsim Cümlesine Yüzdelik Oranı
“yok” Kelimesi İle Kurulan Olumsuz İsim Cümlesi	124	%0.32	%0.84	%6.20	%45.76
“değil” Kelimesi İle Kurulan Olumsuz İsim Cümlesi	145	%0.37	%0.98	%7.25	%53.51

Şekil 19. Olumlu-Olumsuz İsim ve Fiil Cümlesinin Yüzdelik Oranı

4.2.2.3. Soru Cümlesi

Soru anlamı katan kelimeler (niçün, kaç, ne, kaç vs.) ve soru edatı (mİ) ile oluşturulan cümledir. SN’de toplam soru cümlesi sayısı 1005’tir; bu 948 soru cümlesinin 151 tanesi *ki / kim*’li bağlı cümlelerin yardımcı / iç / yan cümlesinden, 379 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç / yan cümlesinden oluşmaktayken; 422 tanesi ise müstakil olarak kullanılmıştır; yani tek başına kurulmuştur. SN’de soru cümlesini; gerçek veya sözde soru oluşuna göre soru cümlesi, yapısına göre soru cümlesi, işlevine göre soru cümlesi, anlama tesiri yönünden soru cümlesi ve soru cümlesinin diğer özellikleri olmak üzere beş ana başlıkta ele alıyoruz.

4.2.2.3.1. Gerçek veya Sözde Oluşuna Göre Soru Cümlesi

Soru cümlesi, doğrudan yanıt bekleyen yapıdaysa gerçek soru cümlesi; yanıtı bilindiği hâlde doğrudan yanıt beklemeyen yapıdaysa sözde soru cümlesi olarak ele alınabilir. SN’de sözde soru cümlesi oldukça fazla kullanılmıştır.

a. Gerçek Soru Cümlesi

Gerçek soru cümlesi, muhatabına soru sorulan ve ondan doğrudan yanıt beklenen soru cümlesidir; SN’de gerçek soru cümlesi sayısı 102’dir: *Yahuñuz gidersin be-cid mi işün / Bu yad ilde kimdür senün yoldaşun* “Yalnız gidiyorsun, işin ciddi mi? Bu yad elde senin yoldaşın kimdir?” (283-7). *Cühûda dedi ey yavuz hûlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a dedi: Ey kötü huylu it, bu hücre içindeki kimdir? Söyle”

(204-11). *Bu şeh-zāde kimdür ili kândadur / Niçün kodı ilin ü yabāndadur* “Bu şehzade kimdir, memleketi nerededir; memleketini neden bıraktı ve yad eldedir?” (66-10). *Eyitdi aña ey oğul kancaru gidersin* “Ona söyledi: Ey oğul, nereye gidiyorsun?” (31-4). *Dēdi bille kulun degül mi senün* “Dedi: Allah için, (bu) senin hizmetçin değil mi?” (152-13). *Süheyli göricek şorar şāh-ı çîn / Dilegün ne baña degil hemîn* “Çin şahı Süheyl’i görünce dileğin ne(dir)? Bana söyle hemen (diye) sorar” (87-7). *Eger ay ise nite bindi ata / Periyise pes nişe kaçmaz öte* “Eğer ay ise ata nasıl bindi; periye (de) nasıl (olur da) öteye kaçmaz?” (197-13). *Dēdi nişe kaçduñuz u noldı* “Dedi: Neden kaçtınız ve ne oldu?” (197-6). *Tutayım utandun dēmedün adun / Hemāndem nişe baş yere komadun* “Tutayım (ki) utandın, adını söylemedin; (o zaman) neden hemen başını yere koymadın (saygı ile secde etmedin)?” (151-11). *Atası dēdi ağlayu benüm cānum / Niçün istedün ölümümü sen benüm* “Babası dedi: Benim canım (oğlum), sen benim ölümümü neden istedin?” (49-3).

b. Sözde Soru Cümlesi

Bu soru cümlesinde, sorulan soruya doğrudan beklenen bir yanıt yoktur; aslında sorulan sorunun, soruyu soran tarafından cevabı bilinmektedir; SN’de soru cümlelerinin ekseriyeti bu şekilde kurulmuştur, toplam sözde soru cümlesi sayısı 850’dir. Sözde soru cümlesinde şaşkınlık, kızgınlık, bilinmezlik, alay, sitem vb. ifadeler vardır; bu ifadeler işlevleri bakımından soru cümlesi bahsinde detaylı olarak ele alınacağından burada birkaç örnek vermekle yetiniyoruz: *Nāz ile sarāylar içine sığmaz iken ben / Niçe tutavan mîşeler içinde maķāmı* “Ben, naz ile saraylar içine sığmazken; nasıl (olur da) meşeler içinde yer tutayım?” (190-1). *Bu kamusını niçe yaratdı gör / Ki her nesneyi yerlü yerinde kor* “Bu hepisini nasıl yarattı? Gör ki her şeyi yerli yerinde bırakır” (5-5). *Görindi erişicek aña degin / Gör imdi ki ol niçe dērdi ögin* “Ona dek erişince göründü; gör şimdi ki nasıl topladı aklını?” (12-8). *Ki nişe koyasın beni yalunuz ...Ki nasıl (olur da) beni yalnız bırakırsın?* (21-15). *Çeri ili beklemek için olur / Çü hazır bulunmaya nişe gelür* “Ordu memleketi korumak için olur; hazır bulunmayınca nasıl gelir (ki?)” (64-2). *Günüm intizār ile nişe geçe / Demidür ki şuya bırağam keçe* “Günüm beklemekle nasıl geçer? Keçeyi suya bırakma (işî oluruna bırakma) zamanıdır” (99-15). *Atına dēdi ey belā tartıcı / Sana nişe yoh yere ētdüm güci* “Atına dedi: Ey bela çekici, sana hiç yere nasıl (da) zulmettim?” (236-15). *Bilürsin nedür ādemün ‘ömri uş / Nişe anı kimse geçürmeye hoş* “İnsanın ömrü

ne (kadar) olduğunu bilirsin işte; (bu yüzde) onu neden (bir) kimse hoş geçirmesin?” (304-10). *Kişi neyledüğün nite bilmez ol / Bilür lîk rüsvây kılmaz ol* “O, insanın ne yaptığını nasıl (olur da) bilmez; bilir ama (onu) rüsva etmez” (6-7). *Kişi fikri aña nite erişir* “İnsan aklı O’na nasıl (olur da) erişebilir?” (11-7). *Hemân lahza unıtdılar qorhıyı / Kişi öğrenicek nite kor hūyı* “Hemen (o) anda korkuyu unuttular; (bir) kişi, öğrenince nasıl (olur da) bırakır huyu(nu)?” (127-6). *Bilür dün uzunın eşikte yatan / Ne bilsün döşek içine batan* “Gecenin uzunluğunu eşikte yatan bilir; döşek içinde yatan ne bilsin?” (276-5). *Görüp bunları hayrân kıldıdı / ‘Aceb atama bunlar neden kıldıdı* “Bunları görüp hayran kaldı; acaba babama bunlar nereden kaldı?” (35-9).

4.2.2.3.2. Yapısına Göre Soru Cümlesi

a. “mi” Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümlesi

Diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi SN’de de ekin ünlüsü dar-düz hâldedir; SN’de “mi” soru edatıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 75’tir; bu 75 soru cümlesinin 19 tanesi gerçek soru cümlesinden, 56 tanesi ise sözde soru cümlesinden oluşmaktayken; 33 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi, 3 tanesi ise ki / ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır; iç cümle olmayıp müstakil olarak kullanılanların sayısı ise 39’dur. Bu şekilde kurulan soru cümlesine bazı örnekler şunlardır: *Demeye mi kim buña nolmuş durur / Ki derd ile yüregi tolmuş durur* “Demez mi ki buna ne olmuştur ki yüreği dert ile dolmuştur” (79-15). *Gênince yürimek mi yegdür yayağ / Ya ol kim üzeñüde kıla ayağ* “Yaya (olarak), rahat rahat yürümek mi iyidir; yoksa ayak üzengide kalsa mı (sürekli at sırtında olsa mı) (iyidir)?” (144-5). *Dédi bille kuluñ degül mi senün* “Dedi: Allah için (söyle) (bu) senin kulun değil mi?” (152-13). *Dédi bilmedün mi benem Nev-bahâr / Kızı şâh- fağfürun ey nâm-dâr* “Dedi: Ey namı (kişi), (beni) tanımadın mı? Benim, Fağfur Şah’ın kızı Nev-bahâr(ım)” 161-2). *Vezîrine eydür degül mi ‘aceb / Bu at kaçduğı nolmuş ola sebeb* “Vezirine söyler: Bu atın kaçmasına sebep ne olmuş olmalı, (bu) şaşırtıcı değil mi?” (168-5). *Dédi beglere gördünüz mi çeri / Savaş niçe eylermiş ölüm eri* “Beylere dedi: Ordu nasıl Azrail (gibi) savaşmış gördünüz mü?” (172-14). *Eger bu gece başhun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola ya yavuz* “Eğer bu gece baskın yaparsak nasıldır (acaba) iyi mi kötü mü (olur)?” (173-4). *Buyurdı ki ‘ūd u gül-āb u ‘abîr / Kohıduñ ögi gele mi bir* “Buyurdu ki öd ağacı, gül suyu ve güzel koku koklatın (da) (bakalım) aklı (başına) gelecek mi hele?” (204-2). *Dédi yüzüm açmağ degir mi saña / Edebsüz sözi söylemegil*

baña “Dedi: Yüzümü açmak (yüzümdeki nikabı, örtüyü) açmak senin haddine mi? Edepsiz söz söyleme bana” (206-1). *Yalunuz gidersin be-cid mi işün / Bu yad ilde kimdür senün yoldaşun* “Yalnız gidiyorsun, işin acele mi; bu yad elde senin yoldaşın kimdir?” (283-7).

b. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Soru Cümlesi

Soru sıfatları vasıtasıyla kurulan cümledir. SN’de soru sıfatlarıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 157’dir. Bu 157 soru cümlesinin 152 tanesini sözde soru cümlesi, 5 tanesini ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır.

b.1. “ne” Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu şekilde kurulan soru cümlesinde “*ne*” soru sıfatı isim unsurunun başına gelir; SN’de bu şekilde kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 137’dir ki en fazla kullanılanı budur; bu 139 soru cümlesinin 136 tanesini sözde soru cümlesi, 3 tanesi de gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; ayrıca bu 136 sözde soru cümlesinin 22 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinden, 6 tanesi de ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktadır; 3 tane gerçek soru cümlesinin 2 tanesi ise iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Ne ma ‘nî ki fikrüm aña érmedi / Ki vèrdi kâmusını bunu vèrmedi* “Ne sebeptir ki aklım ona ermedi ki hepsini verdi, bunu vermedi” (32-9). *Şorar tatlu dil ile eydür aña / Bu ne zaḥm idi kim sen urduñ saña* “Sorar tatlı dil ile, söyler ona: Bu, ne yaraydı ki sen vurdun sana? (37-3). *Ne yèrde görmüşsin ey pür-hüner / Anı kim kılupdur beni bî-ḥaber* “Ey hünerle dolu (kişi), ne yerde görmüşsün onu ki beni habersiz etmiştir” (45-5). *Cānum çîn ilinde katunḡa tenüm / Ne işüm ola pādişāhlık benüm* “Canım Çin’de, benim huzurunda; (böyleyken) benim, padişlıkla ne işim olur?” (52-4). *Çü şāruñ şehi bunu işidür / Dêr Allāh ki bu ne ‘aceb kişidür* “Şehrin şahı bunu işitir; der: (Ey) Allah’ım bu ne acayip (bir) kişidir?” (57-3). *‘Aceb bu ne çeri ola dêr idi / Dirîḡā dēyüp guşsa çoḡ yêr idi* “Acaba, bu ne ordu olmalı, derdi; eyvah deyip çok gam çekerti” (63-5). *Ne çāre kılam şimdi yā nêdeven / Meger şāri koyubanın gideven* “Ne çare kılayım ya (da) ne yapayım? Meğer (en iyisi) şehri bırakıp gideyim” (63-13). *Ol ne nigārdur ki beni eyledi şikār / Ne cān göñül kodi baña ne şabr u qarār* “O, ne (nasıl) sevgilidir ki beni avladı (esir etti, âşık etti); ne can gönül ne (de) sabır ve huzur bıraktı bana” (79-1). *Nā-gāh ne fitneyidi ki görindi gözüme / Göñlüm aluban eyledi ‘aqlumı tar u mār* “O ne (nasıl) fitneydi ki ansızın göründü gözüme? Gönلümü alarak aklımı tarumar etti” (79-2). *Ne çāre kılam*

bilmezem neyleyem / Bu rāzı eyit kim kime söyleyem “Ne çare kılalım, bilmem ne yapayım; söyle ki bu sırrı kime söyleyeyim?” (94-1). *Maḳāmuḡa geldüñ ne ḥācet dēmek / Yēyem ḡuşṣaḡı çüñki çekdūñ emek* “Makamına geldin, demeye ne hacet? Eziyet çektin, gamını çekeyim (ben de)” (112-13).

Bazen “ne” soru sıfatıyla kurulan soru cümlesi yanıtsız kalmaya yakındır ve cümleye olumsuz bir anlam katar: *Bir anuñ bigi çüñki şāhum ola / Ne ḳayḡu eger biñ günāhum ola* “(Eğer) onun O’nun gibi bir şahım (ve) bin(lerce de) günahım olsa ne kaygı (kaygı olmaz ki)?” (14-4). *Ne aṣṣı çü tonuñ içi ola boş / Ne ḥāşıl ki gözün ola nūrı yoş* “Elbisenin içi boş olsa ne fayda (hiçbir faydası olmaz ki)? Gözün nuru bulanık olsa (bundan) ne kazanç elde edilir ki (hiçbir kazanç elde edilmez)?” (15-13). *Gönül aldurana ne aṣṣı öḡüt / Yoḡ işler düzene ne aṣṣı öḡüt* “Gönül aldırana (âşık olana) öḡüt ne fayda (öḡüt hiçbir fayda etmez ki)? Olmayacak işler yapana öḡüt ne fayda (öḡüt hiçbir fayda etmez)?” (53-12). *Ki şāruma giremdüñ ü taşrasın / Ne ma’nî ki sevdüñ şaruñ taşrasın* “...Ki şehrim girmedin ve dışarıdasın; şehrin dışını sevdin, (bunda) ne mana (bunun hiçbir anlamı, manası yok ki)?” (87-8). *Nakḳāşuñ öḡüdin ḳodı bir yaña / Kişi esriyicek ne öḡüt aña* “Nakkaş’ın öḡüdünü bir tarafa bıraktı (onun dinlemedi); (bir) kişi sarhoş olunca ona ne öḡüt (öḡüt ona fayda sağlamaz ki)?” (103-13).

b.2. “ḳanḡı” Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru sıfatıyla kurulan soru cümlesi sayısı 2’dir; bu soru cümlesi ise bir *sözde soru cümlesi* olup ki’li bağlı cümle’nin iç cümlesini oluşturmaktadır: *Deniz içine tanlacaḳ batdılar / Ne bilsün ki ḳanḡı yaña gitdiler* “Deniz içine şafakla birlikte (hemen) battılar (daldılar); nereden bilsin ki hangi tarafa gittiler” (230-5). *Hem eyle êtdi yalvardı ol yigide / Ki azmış durur ḳanḡı yaña gide* “Hem öyle yaptı, yalvardı o yigide ki yol kaybetmiştir, hangi tarafa gitsin?” (233-4).

b.3. “ḳaç” Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru sıfatıyla kurulan soru cümlesi sayısı 9’dur; bu 9 soru cümlesinin 7 tanesi sözde soru cümlesinden oluşmaktadır ki bunların da 4 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinden, 1 tanesi de ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktadır; 9 soru cümlesinin 2’sini ise gerçek soru cümlesi oluşturmaktadır: *Sen évmeyi gör şon ucu göresin / Ki ḳaç kez yörenür tamuñ yöresin* “Sen acele etmeyiver, sonuçta göreceksin ki kaç kez dolanır damın yöresini” (97-12). *Bizüm ile ḳaç dürlü nakş oynaduñ / Ḳatı ḥamsın gerçi çok ḳaynaduñ* “Bizimle kaç türlü nakış (oyun) oynadın?

Çok hamsın gerçi çok kaynadın” (173-14). *Dönüp kardeşi dedi kaç gecedür* / Ki kız bunda geldi vü uş niçedür “Kardeşi dönüp dedi ki (sordu ki) kız kaç gecedir buraya geldi ve nasıldır?” (257-6). *Senün kaç başun var ki sulṭānlarun / Adın iltesin yā kızun yā erün* “Senin kaç başın, kızın ya da oğlun var ki sultanların adına hâlel getiresin?” (208-1).

b.4. “niçe” Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru sıfatıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 8’dir; bunların hepsi de sözde soru cümlesidir; bunların da 4 tanesini iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olan soru cümlesi ile 1 tanesini de ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesinden oluşan soru cümlesi oluşturmaktadır: *Ne kim dërse şehe işidür nev-bahâr / Dër öginde görsem niçe kişidür* “Şaha ne derse Nev-bahâr (onları işitir); aklından; nasıl (bir) kişidir, (keşke) görsem, der” (75-3). *Yatup kaç gün anda niçe aç idi / Anı işidicek içi acıdı* “Kaç gündür orada yatıp nasıl (da) açtı? Onu duyunca içi acıdı” (323-7).

c. Soru Zamirleriyle Kurulan Soru Cümlesi

Soru zamirleri vasıtasıyla kurulan cümledir; bu şekilde kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 400’dür; bu 400 cümlelerin 353 tanesi sözde soru cümlesinden oluşmakta, 47 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; ayrıca 353 tane sözde soru cümlesinin 157 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinden, 51 tanesi ise ki/kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktadır; bundan başka 47 tane gerçek soru cümlesinin 25 tanesi de iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi, 9 tanesi de ki/kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak görülmektedir; bunlardan 158 tanesi ise müstakil soru cümlesi olma özelliğine sahiptir.

c.1. “kim / kime / kimin ~kimün / kimi” Soru Zamirleriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamirleriyle kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 51’dir; bunlardan 36 tanesi kim soru zamirinden; 7 tanesi kimin ~kimün soru zamirinden, 8 tanesi kime soru zamirinden, 1 tanesi de kimi soru zamirinden oluşmaktadır; 36 tane kim soru zamiriyle kurulan soru cümlesinden 26 tanesi sözde soru cümlesi, 10 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; bunların 19 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak, 5 tanesi ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak, diğerleri de müstakil olarak kurulmuştur: *Kim yêye guşşamı kim êdiser baṇa meded / Kim dëye hâlümü benüm atama anama* “Kim gamımı çekecek, kim bana yardım edecek; hâlimi kim

söyleyecek babama anama?” (107-15). *Süheyl eydür uş böyle yüksek tama / Kemend almayup ağmağı kim uma* “Süheyl söyler: İşte böyle (bir) yüksek dama, kement almayıp (da) çıkmayı kim umar?” (115-7). *Nişānumı kim vèrmiş ola saña / Ki ‘âşık olmuş olasın baña* “Nişanımı kim vermiş olmalı sana ki âşık olmuş olasın bana?” (120-5). *Cevābından eydür eger ol kişi / Gidemezse kim ola çeri başı* “Cevabında (şöyle) söyler: Eğer o kişi gidemezse ordubası (komutan) kim olsun?” (142-3). *Dèdi sen git nolasın kim bilür / Ne kim teñri taḡdīdidür ol olur* “Dedi: Sen git, ne olacağımı kim bilir (ki)? (Her) ne ki Tanrı takdiriye o olur” (142-10). *Seni koyuban kime sığınayım* “Seni bırakıp (da) kime sığınayım?” (150-9). *Ne uğradı kim bile aña daḡı / Unutmuş ola nite aña daḡı* “Ona ne olduğunu kim bilir; unutmuş olmalı nasıl hatırlar artık?” (163-10). *Bu tozup èren erene kim tura / Bu tozumuzu tız göge şavura* “Bu tozup gelen (tozu dumana katıp gelen) erene (yiğide, kahramana karşı) kim durabilir? Bu tozumuzu hemen göge savurur (bizi perişan eder)” (169-5). *Ki ‘ālemde er göreler kim imiş / Başa buḡ gelicek kim işlermiş iş* “...Ki görecekler âlemde er (mert, yiğit) kimmiş; başa bela gelince kim (bir) iş yaparmış?” (170-11). *Dèdi kim nolasar kim bilür / Belā ḡanda varsam önüme gelür* “Dedi ki: Ne olacağımı kim bilir? Bela, nereye gitsem önüme gelir” (238-6). *Şoravuz şu şüret kimüñdür dèḡil / Bu şarp iş ki düzdük ḡayusın yèḡil* “Bu resim kimindir? söyle (diye) soralım; bu güç iş ki başımıza açtık gamını çek (yükünü sen yüklen)” (41-13). *Dèdi kime saḡlar atam èy ‘aceb / Şaḡıñduḡı benden neyidi sebeb* “Babam, acaba (bunları) kime saklıyor; benden sakınmasına sebep neydi? dedi” (35-11).

c.2. “ne” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiriyle kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 299’dur ki en fazla soru zamiri ile kurulan soru cümlesi bununla kurulmuştur; bu 299 cümlelerin 277 tanesi sözde soru cümlesi, 22 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır. Bu 277 tane sözde soru cümlesinin 113 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesinden, 46 tanesi ise ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktayken; 22 tane gerçek soru cümlesinin 16 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Süheyl-i yemen bu sırrı taḡladı / Dèdi kim atam bunda ne anladı* “Süheyl bu sırta şaşırdı; dedi ki babam bundan ne anladı? (32-7). *Ne ola bir kişi vèrseyidi nişān / Ki bir kızdur atası adı fülān* “Bir kişi, babası filan (kişi olan) bir kızdır (diye) (bir) nişan verseydi (bunda) ne olur(du ki)?” (40-10). *Eger sen bu aradan uş gidesin / Ne bilem ḡarībliḡda kim*

nêdesin “Eğer sen buradan gidersen nereden bileyim ki ne yapacaksın? (52-14). *Süheylî göricek şorar şāh-ı çîn / Dilegün ne baña dēgil dēr hemîn* “Çin şahı Süheyl’i görünce sorar: Dileğin nedir, bana söyle, der” (87-7). *Özi göyneyüben dēdi ēy pādīšāh / Elümde ne vardur yā nedür günāh* “İçi yanarak (acı içinde) dedi: Ey padişah, elimde ne var (ya) da günah nedir?” (93-15). *Ne var ağır olasıa bu yüküm* “Bu yüküm ağır olacaksa (bunda) ne var?” (100-1). *Ṭama aḡasıdur ki göre tamām / Yüzini ne var vērmez ise selām* “Dama çıkacaktır ki yüzünü tamamen görsün; selam vermezse (bunda) ne var?” (102-3). *Sen uşşuñı taḡıtma ‘akluñı dēr / Ki işit ki kulun ṭapuñı ne dēr* “Sen kendini kaybetme, aklını (başına) al ki dinle ki kulun huzuruna ne der” (102-4). *Nakḡāşuñ öḡüdin ḡodı bir yaña / Kişi esriyicek ne öḡüt aña* “Nakkaş’ın öḡüdünü bir tarafa bıraktı; insan sarhoş olunca öḡüt ona ne(dir) (öḡüt ona kâr etmez?)” (103-13). *Eyit saña ne uğradı ne oldı* “Sana ne uğradı, ne oldu, söyle” (105-2). *Süheylün ṭapusına nakḡāş işit / Ne dēr eydür ēy devlet issi yigit* “Dinle, Nakkaş, Süheyl’in huzuruna ne der, söyler (ki): Ey devlet sahihi yiḡit (bahtı uğurlu yiḡit)!..” (111-3).

c.3. “ḡanı / ḡanḡı” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamirleriyle kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 33’tür; bu 33 soru cümlesinin 24 tanesi sözde soru cümlesi, 9 tanesi ise gerçek soru cümlesidir; bunlardan 24 tane sözde soru cümlesinin 11 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılırken; 9 tanesi gerçek soru cümlesinin 4 tanesi ise iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Ne şanursın ol bilmeye mi seni / Ki neylersin uşşuñ u ‘akluñ ḡanı* “Ne sanırsın, O, seni bilmez mi ki ne yaparsın; aklın ve fikrin nerede?” (6-9). *Gönüldi ol arada ḡodı anı / Neler gördüğün dēmeḡe dil ḡanı* “Yöneldi, onu orada bıraktı; neler gördüğünü demeye dil nerede?” (12-13). *ḡanı kimse ki bile söz ḡıymetin* “Sözün kıymetini bilecek kişi nerede?” (24-11). *Vezîr eydür ēy çok hüner ma ‘deni / Bilür misin ol şūreti issi ḡanı* “Vezir söyler: Ey çok hüner madeni, o sureti bilir misin, sahibi nerede?” (42-4). *Çıḡup ṭaşra ḡöñlini ṭutdı melül / Süheyle şorar şāh kim ḡanı kul* “Dışarıya çıkıp, ḡöñlünü melul tuttu (sıkıldı, üzüldü); şah Süheyl’e sorar: Kul nerede?” (152-6). *Gözin açdı şāh dēdi ḡanı süheyl* “Şah, ḡözünü açtı (kendisine geldi), Süheyl nerede, dedi” (166-2). *ḡanı şāhumuzuñ kıızı nev-bahār / Ki ansuz cihāndur ḡözümüze ṭar* “Şahımızın kıızı Nev-bahār nerede ki onsuz dünya ḡözümüze dardır” (175-9). *ḡanı kızum u ḡanda gitdi süheyl / Kişi etmedüğünü etdi süheyl* “Kızım hani ve Süheyl nereye gitti? Kişi yapmadığını (kimsenin yapmadığını) yaptı Süheyl” (184-3).

*Dedi **kanı** döymege ansuz yürek / Anı bulmaga key dürişmek gerek* “Dedi: Onsuz dayanacak yürek nerede? Onu bulmak için çok uğraşmak gerek” (242-14). *Nedem ey dirîgâ çü gitdi atum / **Kanı** yürimege yayan kuvvetüm* “Ne yapayım, eyvah atım gitti; yaya yürümek için kuvvetim hani?” (255-4). *Katına getürdiler ü şordı ol / Ki **kanķıñuzdur** artuķ yürür ola yol* “Huzuruna getirdiler ve o sordu: Hanginizdir fazla yol yürür olsun?” (287-12).

c.4. “**ķanda**” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiri ile kurulan soru cümlesi sayısı 3 tanedir ve 1 tanesi gerçek soru cümlesinden, 2 tanesi ise sözde soru cümlesinden oluşmaktadır; ayrıca hepsi de iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesini oluşturmaktadır: *Bu şehzāde kimdür ili **ķandadur** / Niķün ķodı ilin ü yabāndadur* “Bu şehzade kimdir, ili nerededir; neden ilini bıraktı ve yabandadır?” (66-10). *Bulmazvanın **ķandadur** nev-bahār / Ķarārmıř göñül niķe dutsun ķarār* “Bulamam, Nev-bahār nerededir; kararmış gönül, nasıl huzur bulsun?” (313-2). *Yüzi aya mānend ü **ķanda** sözi* “Yüzü aya benzer ve sözü nerede?” (85-7).

c.5. “**ķancaru**” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu şekilde kurulan soru cümlesi sayısı 2’dir; 1 tanesi sözde soru cümlesi, 1 tanesi de gerçek soru cümlesidir; ayrıca her ikisi de iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesini oluşturmaktadır: *Ne ķışisin ü **ķancarudur** yönün / Nedür bu arada dileğün senün* “Kimsin ve yönün neresidir; senin burada(ki) dileğin (maksadın) nedir?” (265-14).

c.6. “**neyiki**” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiri ile kurulan soru cümlesi sayısı 1’dir; bu da iç cümle olarak kullanılmıştır: *Öğinde geķen nev-bahārın ‘aceb / Dönüp söylemediği **neyiki** sebeb* “Nev-bahār’ın aklından geķen (ve) dönüp söylemediği (şeye) sebeb neydi ki acaba?” (159-4).

c.7. “**niķe**” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiriyle kurulan soru cümlesi sayısı 6’dır; bunların 5 tanesi sözde soru cümlesinden, 1 tanesi de gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; ayrıca sözde soru cümlesinden oluşan 5 soru cümlesinin 2’si iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi, 2’si de ki / kim’li baēlı cümlelerin iç cümlesini oluştururken; gerçek soru cümlesi ise ki / kim’li baēlı cümlesinin iç cümlesini oluşturmaktadır: *Eyitdi ki sen kim ne ķış ne māl / Ķaziyye nite **niķedür** vaşf-ı hāl* (161-1). *Ki yunmaēise yētdi uş geķedür / Bunun bigi yunmaē*

'*aceb niçedür* "...Ki yıkanmaksı yeter, işte gece oldu; böyle (bir) yıkanmak acaba nasıldır?" (224-9). *Dönüp kıardaşı dedi kaç gecedir / Kız bunda geldi vü uş niçedür* "Kardeşı dönüp; kaç gecedir kız buraya geldi ve işte nasıldır? dedi" (257-6).

c.8. "niçesi" Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiriyle kurulan soru cümlesi sayısı 2'dir; bu 2 soru cümlesi de sözde soru cümlesi özelliğine sahiptir; ayrıca 1 tanesi ki'li bağılı cümlelerin iç cümlesini oluşturur: *Sevinü gelir katına görmge / Niçesidür ahvâlini şormağa* "Sevine sevine huzuruna gelir; nasıldır? (diye) hâlini sormaya (gelir)" (45-7). *Dedi kim döşekden örü turayım / Bu düşi niçesidür yorayım* "Dedi ki: Döşekten çıkayım (ayağa kalkayım); bu düş nasıldır? Yorayım" (60-3).

c.9. "nitesi" Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiri ile kurulan soru cümlesi sayısı 1'dir ve sözde soru cümlesinden oluşan bu soru cümlesi, bir iç cümleden oluşmaktadır: *Bilürsin anuñ ile nitesiyem / Anuñ sözini hâşâ kim şıyam* "Onunla nasılım? (Bunu) bilirsin; onun sözünü -haşa ki- tutmayayım (çiğneyeyim)" (139-8).

c.10. "nite" Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zamiriyle kurulan soru cümlesi sayısı 4'tür; bunların hepsi de sözde soru cümlesidir; ayrıca 2'si iç içe birleşik cümlelerin, 1'i de ki'li bağılı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktadır: *Ege bu gece başhun eyleyevüz / Nitedür eyü mi ola yâ yavuz* "Eğer bu gece baskın yaparsak nasıldır?İyi mi kötü mü olur?" (173-4). *Sizün resmijüz nitedür bilmezem / Bu resmi ben ayruhsı kılmazam* "Sizin âdetiniz nasıldır? bilmem; bu âdeti ben farklı yapmam (ona uyarım)" (216-4). *Varıcağ haber nitedür dinlegil* "Ulaşınca haber nasıldır? Dinle" (288-7).

d. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesi

Soru zarflarıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 372'dir; bunlardan 327 tanesi sözde soru cümlesi, 44 tanesi de gerçek soru cümlesidir. Bu 328 tane sözde soru cümlesinin de 129 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 74 tanesi de ki / kim'li bağılı cümlelerin iç cümlesinden oluşmaktadır; 44 tane gerçek soru cümlesinin ise 24 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 11 tanesi de ki / kim'li bağılı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır. Bunlardan başka müstakil olarak kullanılan soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı ise 138'dir.

d.1. “niçe” niçesi (nicesi)” Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı 87’dir; bunların 86 tanesi sözde soru cümlesi, 1 tanesi de gerçek soru cümlesidir. Bu 86 tane sözde soru cümlesinin 25 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 28 tanesi de ki / kimli bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır; 1 tane kullanımı olan gerçek soru cümlesi ise iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesini oluşturmaktadır. Bazı kullanım örnekleri şunlardır. *Nite olduğını neyidi niçe / Ferāgat olıcağ dēyem bir gēce* “Nasıl olduğunu, neydi, nasıl(dı); (bunları) bir gece rahat olunca söyleyeyim” (120-7). *Aña bilürsin hikāyet niçe* “Anlarsın hikāye nasıld(ır)?” (265-7). *Anuñ gönli niçe vère kim kızın / Bize vère vü görmez ola yüzün* “Onun gönlü, kızını bize nasıl (olur da) versin ve yüzünü görmez olsun?” (52-10). *Tapuñ buyruğındadan niçe şapam / Tut ki varam eşüğüñi öpem* “Hizmetinin buyruğundan nasıl sapayım? Tut ki varıp eşliğini öpeyim” (113-6). *Anı bağılu tutmağa niçe yarar* “Onu bağlı tutmak ne mümkün? (50-15). *Nāz ile sarāylar içine sığmaz iken ben / Niçe tutavan mîşeler içinde maķām* “Naz ile saraylar içine sığmazken ben; nasıl (olur da) meşeler içinde yer tutayım (orada kalayım)? (190-1). *Niçe muntazır güneşe turayım* “Güneşe karşı nasıl durayım?” (224-11). *Bakıp gördi bir kal’a inen yüce / Ki yüksekligin eydimezem niçe* “Bakıp birçok yüksek kale gördü ki (onun) yüksekliği ne kadardır söyleyemem” (278-8).

d.2. “niçesi ~ nicesi” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 14’tür; bunların 12 tanesini sözde soru cümlesi, 2 tanesini de gerçek soru cümlesi oluşturmaktadır; bu 12 tane sözde soru cümlesi ile kurulanlardan 8 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 2 tanesi de ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır; gerçek soru cümlesinin ise 1 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olduğu görülmektedir. Birkaç örnek verecek olursak; *Şeker tuz ile niçesi karışur / Velî sözde tuz şekere barışur* “Şeker tuz ile nasıl (olur da) karışır? Ama sözde tuz şekerle karışır” (354-8). *Gelüp nev-bahāra dēdi nēdelüm / Nedür çāresi nicesi gidelüm* “141-1). *Bu ölmüş yeri gör nite dirilür / Tağılmış iken niçesi dērilür* “Bu ölmüş yeri gör (ki) nasıl dirilir; dağılmışken nasıl (da) toplanır?” (7-5). *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusın ey uşlu kişi* “Ey uslu kişi, sen bu işi nasıl görürsün (bu iş hakkındaki fikrin nedir)? Söyle doğrusunu” (29-14).

d.3. “nite”Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 135’tir; bunların 122 tanesi sözde soru cümlesi, 13 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; bu 122 tane sözde soru cümlesinin 55 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 24 tanesi ise ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır; 13 tane gerçek soru cümlesinin 7 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 6 tanesi ise ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Kişi fikri aña nite erişür* “İnsan aklı O’na nasıl (olur da) erişir?” (11-7). *Oturmuşdum bir gün inen melül / Çü bir dem nite guşşasuz ola kul* “Bir gün çok üzgün (bir hâlde) oturmuştum; (bir) kul, nasıl (olur da) bir an (bile) gamsız olur?” (21-10). *Yigit kim azacuk anuñ ‘aklı var / Qarı dünyâyı nite öküş kovar* “Azıcık aklı olan (mert bir) yiğit (genç), yaşlı dünyayı nasıl (olur da) çok (fazla) kovalar (onun peşine düşer)?” (22-6). *Bunu böyle bilsem nite koyadum* “Bunu böyle bilsem nasıl bırakırdım?” (39-3). *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger ol gider ise ho ölürem* “Şah söyler: Ben onsuz nasıl olurum? Eğer o giderse hemen ölürüm” (50-12). *Süci içen kişi nite bekleye rāz* “İçki içen kişi nasıl sırrı saklayabilir (ki)? (79-12). *Perî bigi görinüp tızcegez gerü döndi / Nişānını nite ben ādem oğlanına şoram* “(O,) peri gibi görünüp (yine) hemen geri döndü; (böyleyken) ben, insanoğluna nasıl (onun) nişanını (haberini) sorayım?” (98-13). *Dedi ger benüm oğlum olmaya / Nite tāt u tahtum ayruğa kalmaya* “Dedi: Eğer benim oğlum olmazsa tac ve tahtım (saltanatım) nasıl (olur da) başkasına kalmaz?” (27-13). *Yigit kişi ‘ışka nite aḥmaya* “Yiğit kişi aşka nasıl meyletmez?” (120-10). *Gerü iltürem uşta atasına / Qarār etmişem nite qavlüm şına* “(Bunu) işte tekrar babasına iletirim (götürürüm); karar etmişim (söz vermişim) sözüm nasıl bozulsun (sözümü nasıl tutmayayım, kararımı nasıl bozayım)?” (204-13).

d.4. “nitesi” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfı ile kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 27’dir; bunlardan 26 tanesini sözde soru cümlesi, 1 tanesini ise gerçek soru cümlesi oluşturmaktadır; bu 26 tane sözde soru cümlesinin 10 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 6 tanesi ise ki / kim’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır; gerçek soru cümlesi ise iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesini oluşturmaktadır. Birkaç örneğini verecek olursak; *Dilüm şükürin anuñ nitesi kıla / Yā ol eylügün nite zāyi’ ola* “Dilim, O’nun şükürünü nasıl kılar; ya da o iyiliğin nasıl (olur da) zayi olur?” (48-3). *Nitesi aña kul olımayalar / Ki ger isteyeler bulmayalar* “Nasıl (olur da) ona kul olamazlar ki eğer isteseler (bile onun gibisini)

bulamazlar?” (338-14). *Ben aña döyemezvenin nêdeyin / Gelüp nêyledüm nitesi gideyin* (124-14).

d.5. “kaç” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfı ile kurulan soru cümlesi sayısı 1’dir; o da sözde soru cümlesi olarak kullanılmış ve iç cümleden oluşmaktadır: *Ki kişi gerekdi anı sayası / ‘Alemlüsi kaç idi vü sayası* “...Ki bayraklısı ve zırhlısı kaç taneydi? Onu sayacak kişi gerekti” (353-9).

d.6. “ne” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 42’dir; bunların 41 tanesi sözde soru cümlesi, 1 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; bu 41 tane sözde soru cümlesinin 9 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 1 tanesi ise ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesini oluşturmaktadır; geriye kalanlar da müstakil kullanımlardır: *Başa ne yaraşurdı içmek süci* “İçki içmek bana nasıl yakışırdı?” (80-8). *Ne bilem bu dêrde ne dermân ola / Meger çâre kılıcı rahmân ola* “Bu derde ne(yin) derman (olacağını) nereden bileyim? Meğer çare kılıcı (ancak) Rahman (Allah) olur” (94-9). *Şanurdi ki tamda biraz eglene / Ne bilürdi kim gine tîzcek döne* “Sanırdı ki damda biraz eğlenin; ne bilirdi ki yine hemencecik dönecek?” (96-6). *Esirge beni ne küsersin küsü* “Esirge beni neden küsüyorsun?” (127-4). *Şorarlara şehe iki oğlu bile / Bu ahvâli ne anladuñuz hele* “İki oğlu şaha sorar: Bu ahvali nasıl anladınız hele?” (145-6). *Eyitdi şehe kaçımasan olur / Bu miskîn moğal dilini ne bilür* “Şaha söyledi: Öfkelenmemelisin; bu miskin Moğol dilini nereden bilsin?” (151-4). *Süheyl anda uyhuya düşmiş iken / Gülün yanına gör ne bitdi diken* “Süheyl orada uyumuşken gülün yanında diken nasıl bitti? Gör” (156-12). *Ne bilem ikisine nêtdi felek / Nite oldu teñrinüñ anda dilek* “Feleğin, ikisine ne yaptığını nereden bileyim; Tanrı’nın dileğinin orada nasıl olduğunu (nereden bileyim)?” (178-14). *Ne şorarsın adımı şa ‘lûkdur / Tenüm cānuma bir ağır yükdür* “Adımı neden soruyorsun? (Adım) Saluk’tur; benim, canıma bir ağır yüküdür” (326-7). *Ne bilem ki anuñ nolisar işi / Belāya şataşur yıylsa kişi* “Onun işi(nin) ne olacak(/ğını) nereden (nasıl) bileyim ki (bir) kişi dağılırsa (yayılırsa, gafil olursa) belaya uğrar” (300-15).

d.7. “ne + resme / resm ile” Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu kullanım her ne kadar sıfat tamlaması yapısındaysa da “nasıl” anlamıyla bir zarf işlevindedir ve soru zarfı olarak ele alınmalıdır: *Ķıyās ét ne resme düzile düzen /*

Çü fağfūrşāh ola anı düzen “Onu düzen (yapan) Fağfurşah olunca kıyas et, düzen nasıl düzülür?” (139-11). *Nikābın götürdi ki uş gör yüzüm / Ne resme durur anla kaşum gözüm* “İşte yüzümü gör; anla kaşım gözüm nasıldır(!) (diye) nikabını (yüz örtüsünü) kaldırdı” (245-6). *Ne resm ile şa ‘lūkı azdurdı / Cühūdı serāsime gezdürdi* “Saluk’u nasıl azdırdı; Cühūd’u (ise) sersem (sersem) gezdirdi?” (232-10).

d.8. “kanda” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı toplamda 13’tür; bunların 7 tanesi sözde soru cümlesi, 6 tanesi ise gerçek soru cümlesidir; bu 7 tane sözde soru cümlesinin 3 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 2 tanesi ise ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak görülmektedir; 6 tane kullanımı olan gerçek soru cümlesinin de 2’sini iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi, 2’sini de ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olduğu görülmektedir: *Kulun ‘ahd edüpdür kanda* vara “Kulun, ahdetmiştir, nereye gitsin?” (71-10). *Anuñ bigi ben kanda bulam harif / Ki şāh-zāde durur lañif ü zarif* “Onun gibi (bir) arkadaşı ben nereden bulayım ki latif ve zarif (bir) şehzadedir?” (166-7). *Kanı kızum kanda gitdi süheyl* “Kızım hani; Süheyl nereye gitti?” (184-3). *Ki şatdum kızın beni kanda bula* “...Ki kızını sattım, beni nerede bulur (ki)?” (209-9).

d.9. “kancaru” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı 7’dir; bunlardan 2 tanesi sözde, 5 tanesi ise gerçek soru cümlesidir; sözde soru cümlesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak; gerçek soru cümlesinin ise 4 tanesi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Çü tanışdılar dediler nēdelüm / Tağılup ‘aceb kancaru gidelüm* “Danıştılar, ne yapalım; acaba (etrafa) dağılıp (yayılp da) nereye gidelim? dediler” (41-11). *İşümüz yavuz kancaru gidevüz / Ne çāre ‘aceb bilmezüz nēdevüz* “İşimiz kötü, nereye gideriz; acaba çare nedir, ne yaparız? bilmiyoruz” (169-7).

d.10. “kaçan” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfı ile kurulan soru cümlesi sayısı 11’dir; bunların 5 tanesi sözde, 6 tanesi ise gerçek soru cümlesinden oluşmaktadır; bu 5 tane sözde soru cümlesinin 2’si ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesini oluşturur; 6 tane kullanılan gerçek soru cümlesinin 2’si iç içe birleşik cümlelerin, 2’si de ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesini oluşturmuştur. Bazı örnekleri şunlardır: *Éverdi ki yine kaçan ata tañ / Degül ‘āşık olana bu hāl tañ* “Acele ederdi ki ne zaman şafak sökecek? Âşık olana, bu hâl ayıp(lanacak bir şey) değil” (102-14). *Éverdi kaçan bula savaş günin / Kulağı işide naķāre ünin* “Acele

ederdi ne zaman bulacak savaş gününü; kulağı işitecek davul sesini?” (169-10). *Umardı vü güyerdi baħa baħa / Ki ğadırdan ol cānı **ķağan** ğıħa* “Umar ve beklerdi baka baka ki o canı (sevdiği) ğadırdan ne zaman ğıkacak?” (222-4). *Benüm ğara baħtum **ķağan** ağara / Yērüm yazı durur yā mağara* “Benim (bu) kara baħtım ne zaman ağaracak? Yerim, mağara ya (da) ğöldür” (234-9).

d.11. “neden” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı 1’dir: **Neden** kim sevindi ēy niğe kişi / Sevindi başa iltemedi işi “Ey nice kişi neden sevindi ki? Sevindi (ama) işi başa ulaştırmadı (işi tamamlayamadı)” (367-12).

d.12. “niğün” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfı ile kurulan soru cümlesi sayısı 24’tür; bunlardan 17 tanesi sözde, 7 tanesi ise gerğek soru cümlesidir; bu 17 sözde soru cümlesinin 10 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 5 tanesi ise ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesini oluştırmaktadır; gerğek soru cümlesinin ise 4 tanesi iç içe birleşik cümlelerin, 1 tanesi ise ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olduğu görölmektedir: **Niğün** darta kılığ dūrte cıda “Neden kılığ ğekip, mızrak saplasın?” (15-2). *Dēdi kim **niğün** yatasın ğayğulu* “Dedi ki: Neden kayğılı (bir hâlde) yatarsın?” (45-3). *Atası dēdi ağlayu benüm cānum / **Niğün** istediñ ölümümü sen benüm* “Babası, ağlayarak dedi: (Ey) benim canım (oğlum) sen benim ölümümü neden istedin?” (49-3). *Bu řeh-zāde kimdür ili ğandadır / **Niğün** ğodı ilin ü yabāndadır* “Bu şehzade kimdir, ili nerededir; neden memleketini bıraktı ve yabandadır (gurbettedir)?” (66-10). *Uřanmaħ şanusını şanma şanam / Ĥapuñdan **niğün** uşanam ēy şanem* “Ey put (gibi güzel yâr), sanma (ki) usanmak fikrini düşüneneğim; hizmetinden neden usanayım (ki)?” (126-13).

d.13. “nişe” Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesi

Bu soru zarfıyla kurulan soru cümlesi sayısı 13’tür; bunlardan 11 tanesi sözde, 2 tanesi ise gerğek soru cümlesinden oluşmaktadır; sözde soru cümlesinin 6’sını iç içe birleşik cümlelerin, 3 tanesini ise ki’li bağlı cümlelerin iç cümlesi olarak görmekteyiz; gerğek soru cümlesinin ise 2 tanesi de iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmıştır: *Ki **nişe** beni ğoyasın yaluñuz / Ğü ehliyyetün var yigitsün uz* “...Ki beni nasıl (olur da) yalnız bırakırsın? Ehliyetin var, yiğit (ve) maharetlisin” (21-15). *Ğeri ili beklemek için olur / Ki ğāzır bulunmaya **nişe** gelür* “Ordu, memleketi korumak için olur ki hazır bulunmazsa nasıl gelsin?” (64-2). *Günüm intizār ile **nişe** geğe / Demidür*

ki şuya bırağam keçe “Günüm beklemekle nasıl geçer? Zamanıdır ki suya bırakayım keçe (iş oluruna bırakayım)” (99-15). *Dedi nişe kaçduñuz u noldı / Āhir bu mîşede yemiş boldı* “Dedi: Neden kaçtınız, ne oldu? Sonuçta bu meşede yiyecek boldu” (197-6).

e. Edath Soru Cümlesi

Sayınca çok az olan bu soru cümlesinde edat grubu bildirme ekini alarak soru cümlesi oluşturur ve iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi görevindedir: *Ķamu yeri Ķarış Ķarış mîl mîl / Ne deñlü durur añlaram eyle bil* “Öyle bil (ki) bütün yeri karış karış, mil mil ne denlidir? anlarım” (289-6).

4.2.2.3.3. İşlevine Göre Soru Cümleleri

SN’de soru cümlesinin temel işlevi bir konuda bilgi sahibi olmak, o konudan haberdar olmak isteğidir; ancak bunun yanında soru cümlesinin sıklıkla farklı işlevler de yüklendiği görülmektedir. Şöyle ki:

1. Haberdar Olma İşlevi

Dönüp gitdi iñen degül midi tañ “Dönüp gitti, çok şaşırtıcı değil miydi?” (234-1). *Dedi bārî almış mısın al tonı* “Dedi: Bari almış mısın al elbiseyi?” (160-13). *Niçün böyle ĝafilisin bî-ħaber / Ne tedbîr elünñden gelür ne hüner* “Neden böyle gafil ve bihabersin? Elinden ne tedbir ne (de) hüner gelir” (63-9). *Niçesi görürsin sen işbu işi / Eyit toğrusın ey uşlu kişi* “Ey uslu kişi, sen bu işi nasıl görürsün? Doğrusunu söyle” (29-14). *Eyitdi aña ey oğul Ķancaru / Gidersin otur gitmegil gel berü* “Ona söyledi: Ey oğul, nereye gidiyorsun? Otur, gitme, gel beri” (31-4). *Dedi sen ne kişisin ü Ķancaru / Gidersin nite düşdün gel berü* “Dedi: Sen kimsin, nereye gidiyorsun, (buraya) nasıl düştün? Gel beri” (273-3).

2. İmkânsızlık İşlevi

Bu işlev SN’de sık kullanılır. Genelde olumlu cümleyle olumsuz bir anlam katar ve özellikle *kim, niçe, nite* gibi soru kelimeleri bu işlevde fazlaca kullanılır: *Aña sût vërüp bësledi on taya / Ķalan ĶulluĶ edenleri kim saya* “Ona sût verip besledi on (tane) sütanne; (geriye) kalan kulluk (hizmet) edenleri kim sayabilir? (<Saymak mümkün değil) (28-15). *Süheyl eydür uş böyle yüksek tama / Kemend almayup ağmağı kim uma* “Süheyl, (şöyle) söyler (sorar): Böyle (bir) yüksek dama, kement almadan çıkmayı kim umar? (<Kimsenin kement almadan bu dama çıkmayı beklemesi mümkün değil)” (115-7). *Anı kim revā göre kim nev-bahār / Senün bigi mel’ün*

katında ola “Onu kim reva görür ki Nev-bahâr, senin gibi (bir) lanetlinin huzurunda olsun? (<Kimsenin, Nev-bahâr’ın senin gibi bir lanetlinin huzurunda olmasını reva (uygun) görmesi mümkün değil)” (208-4/5). *Gönüldi ol arada kodı anı / Neler gördüğün dèmege dil kanı* “Yöneldi, onu orada bıraktı; neler gördüğünü demeye dil nerede? (<Dil, onun neler gördüğünü demekte âcizdir)” (12-13). *El urdı yüzinden götürdi niķāb / Bulut güneşe nite ola hicāb* “El uzattı, yüzünden nikabı (örtüyü) kaldırdı; bulut, güneşe nasıl (olur da) örtü olabilir? (<Bulutun, güneşi örtmesi imkânsızdır)” (206-8). *Niçe zulmet ile olubile nūr / Nite dīv ile şöhet eyleye hūr* “Nasıl (olur da) nur, karanlıkla (bir) olabilir; dev, huri ile sohbet edebilir? (Karanlığın, nurla bir; devin, huri ile sohbet etmesi mümkün değil)” (274-15). *Kişi nesnesin niçe alur kişi / Uyanuħla görmiş olasın düşi* “(Bir) kimsenin (bir) şeyini, (başka) birisi nasıl alır? (Belli ki) uyanıkken düş görmüşsün” (<Birisinin bir şeyini başka birisinin alması mümkün değil)” (275-2). *Nite güneşi balçığile sıvar* “Güneş, nasıl balçıkla sıvanır? (<Güneşin balçıkla sıvanması mümkün değil)” (154-3). *Aşlanlar ile tağda nite dèriliserven* “Aslanlarla dağda nasıl bir arada olurum, yaşarım? (<Aslanlarla bir arada yaşamam mümkün olmaz)” (165-10). *Döner bu felek dem-be-dem gün-ā-gün / Nite beñzeyübile bir güne gün* “Bu felek, anbean, çeşit çeşit (hâllerde) döner; (böyleyken) nasıl (olur da) bir gün, (başka) bir güne benzeyebilir (ki)? (<Bir günün, başka bir güne benzemesi mümkün olmaz)” (178-3).

3. Hayıflanma / Serzenişte Bulunma / Sitem / Kınama İşlevi

Burada, soru yoluyla karşı tarafa bir serzeniş söz konusudur: *Yigitlik yolunda revā mı ola / Yolumdan çıkarmağ u girmek yola* “Yiğitlik yolunda, yolumdan çıkarmak ve yola girmek (Allah’tan) reva mı olur?” (134-5). *Ne denli yavuz iş ki eylerdi hep / Bize eyledügi degül midi tap* “Ne denli ki kötü iş yapardı hep; bize ettiği yetmez miydi?” (317-12). *‘Ālemde benüm bigi işin bilmez ola mı / Depdüm yere nāmusı vü ‘ārı vü nāmı* “Dünyada benim gibi işini bilmez olur mu (ya)? Namusu, arı ve namı yere çaldım (hiçe saydım)” (189-12). *Sizün haķķuma işbu midur gümān / Key eyle ola sizden eylük uman* “Sizin, hakkımdaki zannınız bu mu? Peki, öyle olsun, sizden iyilik uman” (148-1). *Ne ola bir kişi vèrseydi nişān* “Bir kişi nişan (belirti) verseydi ne olurdu?” (40-10). *Nāz ile nāzūk bèsledüğüm ten döşene taş / Ol kanı ki yumşak döşek içinde yaturdı* “Naz ve naziklik ile beslediğim ten taş döşensin (taşa yatsın); yumuşak döşek içinde yatan nerede?” (165-9). *Velikin ben ü ol uyħu kanı*

“Ama ben (nerede) o uyku nerede?” (234-12). *Nolaydı eger gizleyeydün beni* “Beni gizleseydin ne olurdu (yani)?” (127-15). *Dirîgâ senün kıanı ol heybetün / Ululuğun u cāhuñ u hışmetün* “Eyvah, senin o heybetin, ululuğun, makamın ve haşmetin nerede?” (365-15).

4. Küçümseme / Alay Etme İşlevi

Burada, soru yoluyla karşı taraftakini bir şeyi layık görmeme, küçümseme işlevi söz konusudur: *Dedi yüzüm açmağ degir mi saña / Edebsüz sözi söylemegil bana* “Dedi (sordu): Yüzüm(deki örtüyü) açmak sana değer mi (senin haddine mi)? Edepsiz sözü bana söyleme” (206-1). *Ana karşı güle güle nev-bahâr / Dedi hey ne şanursın uşşun mı var* “Nev-bahâr, ona karşı güle güle dedi: Hey, ne sanıyorsun, aklın mı var (senin)?” (274-4).

5. Teşvik Etme İşlevi

Burada, soru yoluyla karşısındaki bir kimse bir şeye teşvik edilir: *Senün kim dilün var u bilün bile / Anı anmaz iseñ revâ mı ola* “Senin ki dilin ve bilgin var(ken) O’nu anmazsan (zikretmezsen) bu reva mıdır? (<Haydi O’nu an) (8-15).

6. İhtimal / Olabilirlik İşlevi

Soru yoluyla, “acaba” sorusuna cevap aranır burada: *Buyurdu ki ‘ūd u gül ü ‘abîr / Kõhıduñ ögi gele mi bir* “Buyurdu ki öd ağacı, gül ve güzel koku koklatın hele (bakalım) aklı (başına) gelecek mi (acaba)?” (204-2).

7. Bilinmezlik / Belirsizlik İşlevi

Sonucu merak edilen, bilinmek istenen bir işlev söz konusudur. Bu işleve genelde cümle başında yer alan “‘aceb” kelimesi sıklıkla eşlik eder: *Nişānumı kim vèrmış ola saña / Ki ‘āşık olmuş olasın bana* “Nişanımı sana kim vermiş olmalı (acaba) ki ‘aşık olmuşsun bana?” (120-5). *‘Aceb kim ola bunu şatan kişî* “Acaba bunu satan kişi kim olmalı?” (265-8). *Ne bilsün ki yahşî nedür yâ yaman* “Güzel ya da çirkinin ne olduğunu nereden bilsin?” (151-5). *Eger sen işbu aradan gidesin / Ne bilem ğarîblığda kim nêdesin* “Eğer sen buradan gidersen gurbette ne yapacağını nereden bileyim?” (52-14). *Müşerref olalum tapuñla bile / Felek bize neyleyesin kim bile* “Hizmetinle müşerref olalım; feleğin bize ne yapacağını kim bilir?” (112-15). *‘Aceb ol benüm nev-bahārum kıanı / Göñüldaşum u ğam-güsārum kıanı* “Acaba, o benim Nev-bahâr’ım hani; gönüldaşım ve gam çekenim hani?” (292-1). *‘Aceb nev-bahârî ne*

yèrde bulam / Felek baña neyleyiser ne bilem “Acaba Nev-bahâr’ı nerede bulurum; feleğin bana ne yapacağını nasıl bileyim?” (279-2).

8. Emin Olma İşlevi

Soruyu soran, aslında cevabı bildiği hâlde, haklılığını, doğruluğunu, inandığı bir şeyi göstermek ve karşısındakine de bunu onaylatmak için soru sorar. Burada birinci işlev cevap almak değildir: *Eger şāh üşenmeyübenin şora / Bulunur mı sözümde yalan göre* “Eğer (ki) şah üşenmeyip (de) sorarsa sözümde yalan var mı ? Görsün. (<Sözümde yalan yok)” (303-12). *Baňa sensüz işbu kamu ‘ālemi / Vèürlerse göñlüm ‘aceb ala mı* “Bana sensiz bu bütün âlemi verirlerse (de) acaba gönlüm (bunu) alır mı (buna razı olur mu? (<Gönlüm buna razı olmaz)” (352-6). *Teferrüc édüben gider işine / Dağı şüret ile anuñ işi ne* “Teferrüç ederek işine gider; artık onun suret ile ne işi (olur ki)?” (247-10). *Yigit kişi ‘ışka nite aħmaya* “Yiğit (genç) kişi aşka nasıl meyletmez? (<Genç birisi aşka mutlaka meyleder)” (120-10). *Nite sevmeyedi kanı ıssıdı / Hüner-mend ü ehl ü edeb issidi* “Nasıl sevmesindi? Sıcak kanlı, hünerli ve edep sahibiydi” (304-3).

9. Şaşırtma / Hayret Etme işlevi

Burada, soru soran soru içinde şakınlığını ifade eder: *Vezîrine eydür degül mi ‘aceb / Bu at kaçduğı nolmuş ola sebab* “Vezirine söyler (sorar) bu atın kaçmasına sebep ne olmalı; (bu) şaşırtıcı değil mi?” (168-5). *Dönüp gitdi iñen degül midi tañ / Biraz geçicek çünki atdıdı tañ* “Dönüp gitti, (bu) çok şaşırtıcı değil miydi? Biraz geçince şafak söktü” (234-1). *Dirîgā ki ‘ahdı ne tizcek şıdı* “Eyvah ki ahdi ne çabuk bozdu?” (159-8).

10. Beklenti İşlevi

Soru soran, soru içinde beklentisini dile getirir: *Şu halka halka anuñ zülfi kim suda gördüm / ‘Aceb ola mıdı kısmet ki kıllaruma şaram* “Şu halka halka, suda gördüğüm onun saçı ki acaba kollarıma sarmak kısmet olur mu (onu)?” (98-12). *Sen örü tur otur kayğuş gider / Görelüm çalap işümüzi nêder* “Sen ayağa kalk, otur, kaygını gider; görelim Tanrı işimizi ne yapacak?” (51-13).

11. Meydan Okuma İşlevi

Soru içinde tehditvari meydan okuma vardır: *Ki ‘ālemde er göreler kim imiş / Başa buñ gelicek kim işlermiş iş* “...Ki görecekler er (yiğit) kimmiş; başa bela gelince kim iş işlermiş?” (170-11).

12. Merak Etme / Endişelenme İşlevi

Ne bilem ikisine nêtdi felek / Nite oldu anda teyrinüñ dilek “Felek, ikisine ne yaptı, nereden bileyim (ki); Tanrı’nın dileği orada nasıl oldu (acaba)?” (178-14). *Beni bunda koyup eger gidesin / Ne bilem ki anda varup nêdesin* “Beni burada bırakıp (da) eğer gidersen oraya varıp (da) ne yapacağını nereden bileyim?” (295-13). *Beni yalvarup gëri ala gide / Anam katlanmaya bensüz nede* “Yalvarıp beni alıp gitse anam katlanmaz, bensiz ne yapar?” (245-12). *Buyurdu ki tîz okunuz göreyim / Bunı kanda bulmuş ola şorayım* “Buyurdu ki çabuk çağırın, göreyim; bunu nerede bulmuş olmalı? (diye) sorayım” (265-9).

13. Çaresizlik İşlevi

Soru yoluyla içinde bulunulan çaresizlik, çıkmazlık ifade edilir: *Bu yurdu eger koyavan gideven / Belāya dañı uğrayavan nêdeven* “Eğer bu yurdu bırakır gidersem belaya uğrarım, ne yapayım?” (230-9). *Çün ol içmeye ben dañı nêderem Hemîndem turuban şāra giderem* “O (içki) içmeyince ben ne yapayım; hemen kalkıp şehre giderim” (78-6). *Dêdi nêdelüm katı nāzûkdür iş / Gücün yêtdüğince hele var düriş* “Dedi: Ne yapalım, çok naziktir iş; (dolayısıyla) gücün yettiği kadar git, çabala” (289-13). *Nêdem êy dirîgā çü gitdi atum / Kanı yürimege yaya kuvvetüm* “Ne yapayım, eyvah atım gittiği için yaya olarak yürümeye kuvvetim nerde?” (255-4). *Ne çāre kılam şimdi yā nêdeven / Meger şārı koyubanın gideven* “Ne çare kılayım ya (da) ne yapayım? En iyisi şehri bırakıp gideyim” (63-13). *İşümüz yavuz kancaru gidevüz / Ne çāre ‘aceb bilmezüz nêdevüz* “İşimiz kötü, nereye gidelim; ne çare acaba, ne yapalım? Bilmeyiz” (169-7). *Nêdeyim bulunmadı bir kimsenem* “Bir kimsem bulunmadı, ne yapayım?” (93-11). *İşkî bıçağ çıkardı bağrumı bir kezın / Yaraladı nêdeyim urımasvanın yama* “Aşkî bıçak çıkardı, bağrımı bir defada yaraladı; yama (da) vuramam, ne yapayım?” (107-13). *Ne çāre kılam bilmezem neyleyem* “Ne çare edeyim, bilmem ne yapayım?” (94-1).

14. Gerek Olmama İşlevi

Bir şeyin gereksiz olduğunu ifade eden soru cümlesidir: *Dêdi var buları kı kim gideler / Çü suçları yok tutulup nêdeler* “Dedi: Var bunları bırak ki gitsinler; zaten suçları (da) yok, tutulup (da) ne yapacaklar?” (318-4). *Zihî kudret ehli nêder koldaşı / Zihî hikmet issi nêder yoldaşı* “Ne güzel (bir) kudret ehli(dir), arkadaşı ne yapsın; ne güzel (bir) hikmet sahibi(dir), yoldaşı ne yapsın?” (7-1). *Ol hâlde artuğ miskîn gider /*

Gözi uyhu göñli ta‘amı nêder “O hâlde, çok miskin(ce) gider (ki) gözü, uykuyu; gönlü, yemeği ne yapsın?” (190-7). *Bunun için ağlamağı nêderem* “Bunun için ağlamayı ne yaparım (neyime)?” (38-4). *Size oğlumu şāh êdervenin bugün / Çü ol var durur ben nêdervenin bugün* “Size oğlumu şah ederim bugün; o var olduğu için bana ne gerek var?” (30-13). *Ne görmekse gördüm ne lāzım dêmek* “Ne görmek gerekse gördüm, demeye ne hacet?” (333-15). *Ķazā olmayınca niçün ĶorĶa çoh* “Kaza olmayınca neden çok korksun?” (170-7).

15. Çözüm Arama / Tedbir İşlevi

Burada bir sonuca karşı çözüm arama, tedbir alma söz konusudur: *Olan oldu nêtmek gerekdür buğur / Ķızı vêrüh ü gidüh olsun uğur* “Olan oldu, ne yapmalı şimdi? Kızı verin ve uğur olsun bugün” (175-12).

16. Karşılık Verme İşlevi

Soru yoluyla, yapılan bir eyleme karşılık gösterilen minneti ifade eder: *Tapuñdan öküş minnet oldu baña / Göreyin ki ben neyleyeven saña* “Hizmetinden çok fazla minnet oldu bana; göreyim ki ben ne yapacağım sana?” (221-4).

17. Eleştiri / İğneleme / Sitem İşlevi

Ķanı kimse kim bile söz Ķıymetin / Ya Ķişi ki ‘ālî futa himmetin “Sözün kıymetini ya da himmetini yüce tutacak kişi nerede?” (24-11). *Dêdi şāha bir gün ki şefĶat Ķanı / Görürsin bu ĥāletde uş oğlanı* “Şaha bir gün dedi ki: Oğlanı bu hâlde görüyorsun, şefkat nerede? (<Merhamet et)” (39-13). *Ve ger diriyise niçün biz anı / Ķoyup kaçavuz nāmūsumuz Ķanı* “Ve eğer diriyse biz onu neden bırakıp kaçalım? Namusumuz nerede?” (171-2).

18. Özlem Duyma / Hayıflanma İşlevi

Süheyl ile ol ‘işretümüz Ķanı / Ki ben anı sevdüm idi ol beni “Süheyl ile o yiyip içmemiz (mutluluk içindeki eğlenmemiz) nerede? Ben onu severdim; o (da) beni...” (229-8).

19. Rica İşlevi

Baña nola bir bulvêresin / Şatarlar ise hem alıvêresin “Ne olur bir buluveresin; satarlarsa da alıveresin? (219-6). *Nola ger varup gösteresin şāha / Ki yetüribile baña bahā* “Ne olur varıp şaha göstersen ki buna paha biçebilir (bunu satın alabilir)? (265-1).

20. Umursamazlık İşlevi

Nolaydı ki babam o bilsün idi / Göreydüm yüzün ağı nolsa olsun idi “Babam, bırak (da) bilsindi, (sanki) ne olacaktı? Kardeş(im), yüzünü göreydim (de) (sonra) ne olsa olsun” (97-6).

21. Gereklilik İşlevi

Burada soru yoluyla gereklilik ifade edilir: *Sözi bitide nie düzmek gerek / Nie başlamak anda üzmek gerek* “Sözü mektupta nasıl düzenlemeli (yazmalı); nasıl başlamak, nerede kesmek gerek?” (339-4).

22. Övgü İşlevi

Dedi beglere gördünüz mi çeri / Savaş nie eylermiş ölüm eri “Beylere dedi: Ordu, savaş erinin (savaş fedaisinin) nasıl savaştığını gördünüz mü?” (<İşte böyle savaşılr) (172-14).

23. Pişmanlık İşlevi

Nite koyadum anı ki gideyidi ol / Niün bulıvèreyidüm aya yol “Onun gitmesine nasıl izin vereydim; niin ona yol buluvereydim?” (257-13). *Niün kendözüme belâ ededüm / Yüzüm şuyile işüme gidedüm* “Niin kendime bela edeydim (başıma bela alaydım)? Edebimle işime gideydim” (271-8).

24. Azarlama İşlevi

Ki kaytās gördi ahıdı aya / Ki tızcek niün şunmaduñ şu baa “...Ki Kaytas, onu gördü, niin hemencecik su sunmadın bana? (diye) ona kızdı” (262-3).

25. Öğüt İşlevi

Bu kullanıma bir öğüt, nasihat söz konusudur: *Yigit kim azacuk anuñ ‘aklı var / arı dünyāyı nite öküş ovar* “Akı olan (bir) yiğit (genç), nasıl ihtiyar dünyanın peşinden gider?” (22-6).

4.2.2.3.4. Cümlelerin Anlamına Tesiri Yönünden Soru Cümlesi

Soru cümleleri, bir cümlelerin olumlu ya da olumsuz oluşuna tesir eder. Yapı bakımından olumlu cümleyi anlam açısından olumsuz hâle soktuğı gibi; bunun tersini de yapma özelliğı SN’de sık karşılaşılan bir durumdur. Bu konuya, anlamına göre cümleler bahsinde geniş olarak ele alındığından burada daha kısa olarak değinilmiştir.

a. Soru Cümlesinin Yapıca Olumlu Cümleye Olumsuz Anlam Katması

Şehe gelmedi ol sözi hoş hele / Dedi bu kelecı revā mı ola “O sözü, şaha hoş gelmedi (şah tarafından hoş karşılanmadı); dedi: Bu söz reva mıdır?” (<Bu söz reva

değil)” (137-14). *Eger şeh üşenmeyüben şora / Bulnur mı sözümde yalan göre* “Eğer şah üşenmeden sorsa sözümde yalan bulunur mu? Görür” (<Sözümde yalan yok”) (303-12). *Ne zehle kim zālīm ēde güç ü basınç* “Zalimin zulmetmeye cesateri var mı?” (<Zalimin zulmetmeye cesareti yok”) (242-5). *Hem eyle ētdi yalvardı ol yigide / Ki azmış durur kanķı yaņa gide* “Hem öyle yaptı, o yiğide yalvardı ki yol kaybetmiştir hangi tarafa gitsin (ki)?” (<Gidecek bir yer yok”) (233-4). *Aņa ol gece sanki bir yıl idi / Ne bilürdi yürüdügi kaç mîl idi* “O gece, onun için bir yıld; yürüdüğüün kaç mil olduğunu nereden bilirdi?” (<Kaç mil yürüdüğüünü bilmezdi) (190-4). *Süheylı bayık tutdılar ēy dirîg / Ne bilelüm dahı nētdiler dirîg* “Eyvah, Süheyl’i kesinlikle yakladılar; başka ne yaptıklarını nereden bilelim?” (<Başka ne yaptıklarını bilmiyoruz”) (169-6). *Gērüsinden eşsesine kapķara / Ne bilsün ki gevdesi hem hep ķara* “Arkasından ensesine (kadar) kapķara; gövdesinin hep kara olduğunu nereden bilsin?” (<Gövdesinin bütünüyle kara olduğunu bilemez) (159-13). *Anuñ bigi bir dahı ķanda bulam / Ya bir gün nite ansuz olıblem* “Onun gibisini bir daha nereden bulayım ya (da) bir gün (bile) nasıl (olur da) onsuz olabilirim?” (<Onun gibisini asla bulamam; onsuz bir gün olamam) (300-5). *Niçe vēresin olmayıncaķ ķuluñ* “Kulun olmayınca nasıl verirsin?” (<Kulun olmayınca veremezsin) (153-7).

b.Soru Cümlesinin Yapıca Olumsuz Cümleye Olumlu Anlam Katması

Ķapusında kūsı çalınmaz mıdı / Ķamu düşman anda alınmaz mıdı “Kapısında kösü çalınmaz mıydı; bütün düşman orada (esir) alınmaz mıydı? (<Kapısında kös çalınır ve düşman orada esir alınırdı)” (229-7). *Nite yanmaya olsa tutruñ kömür / Niçün kapmaya bulsa elmās demür* “Yakacak olsa kömür nasıl yanmaz; elmas demiri bulsa nasıl kapmaz?” (<Yakacak olunca kömür yanar; elmas demiri bulsa kapar) (216-13). *Nite olmaya kimse ayın bayın / Ki bula ķarañuda bengü şuyın* “(Bir) kimse karanlıkta bengisuyu bulunca nasıl (olur da) şaşırp kalmaz?” (<Birisi, karanlıkta bengisuyu bulsa şaşırrır kalır) (126-2).

4.2.2.3.5. Soru Cümlesiyle İlgili Diğer Özellikler

a. Soru Cümlesinin Cevabıyla Birlikte Kullanılması

SN’de bazı durumlarda soru, cevabıyla birlikte verilir: *Ne görür görür bir ‘aceb ulu şār* “Ne görür? Bir acayip, ulu şehir görür” (237-13). *Velîkin nedür çäre nētmek gerek / Yüz urup yabānlara gitmek gerek* “Ama nedir, ne yapmak gerek? Yüz vurup (yüz çevirip, yönelip) yabanlara gitmek gerek” (255-6). *Süheyl üstine çün saçın*

atdidi / Anuñ bigi êtdi ki gör nêtdidi / Süheylî saçî aldı ara yêre “Süheylî’in üstüne saçını attı; onun gibi etti ki gör ne yaptı? (Şunu yaptı ki) saçî Süheylî’i aldı ara yere” (110-1/2). *Ne çâre kılam şimdi yâ nedeven / Meger şârî koyubanın gideven* “Ne çare kılalım ya (da) ne edeyim? Meğer şehri bırakıp gideyim” (63-13). *Çün ol içmeye ben dahî nêderem / Hemîndem tûruban şâra giderem* “O, (içki) içmeyince ben ne yaparım? Hemen (şu) anda kalkıp şehre giderim” (78-6). *Dêdi bilmezem dahî kanî süheyl* “Süheyl nerede artık bilmem, dedi” (Süheylî’in nerede olduğunu bilmem, dedi) (185-10). *Horûs ôtse ohtsuz ne olur işi / Revâdur şoloğdem kesilmek başî* “Horoz vakitsiz ôtse işi ne olur? Şu anda başının kesilmesi revadır” (121-15). *‘Aceb ‘âlem içinde ben kimvenin / Ne mahkûm-ı mutlak ne hâkimvenin* “Acaba dünyada ben kimim? Ne mutlak (bir) mahkum ne (de) hakimim” (376-11). *Çü ben ölürem kamusî noldılar / Meger kim ecel êrdi vü öldiler* “Ben ölürüm hepsi ne oldu? Meğer ecel geldi ve öldüler” (64-7).

b. Soru Cümlesinde Cevabın Sorunun İçinde Olması

Bu duruma SN’de sık rastlanır. Soru soran, aslında yanıtı bilir ve bunu sorusunun içinde verir. Bu konu, yukarıda dolaylı olarak hem anlam bakımından cümleler’de hem de anlama tesir yönünden soru cümleleri bahislerinde ele alındı; dolayısıyla bu bahsi birkaç örnekle sınırlı tutuyoruz: *Yüzümden suyu cânavardan kanî / Niçe dökem inşâfım âhir kanî* “Yüzümden suyu, canavardan kanı nasıl dökeyim? Sonunçta (benim) insafım nerede?” (196-6). *Vêribidi zindâna fî l-hâl anî / Bahîl ü tama ‘cîda şefkat kanî* “Onu hemen zindana gönderdi; cimri ve tamahkârda şefkat nerede? (<Bu cümlede cimri ve tamahkârda şefkat nerede sorusuna, aslında soruyu soran, bu kimsede şefkat yok cevabını da verir) (316-4). *İşümüz yavuz kancaru gidevüz / Ne çâre ‘aceb bilmezüz nêdevüz* “İşimiz kötü, nereye gidelim; ne çare acaba, ne yapacağımızı bilmiyoruz” (<Burada soruyu soran, aslında ne yapacaklarını, ne edeceklerini bilmediklerini cevaben vermektedir) (169-7). *Gêrüsinden eşsesine kapkara / Ne bilsün ki gevdesi hem hep kara* “Arkasından ensesine (kadar) kapkara; be bilsin ki gövdesi de hep kara(dır)?” (159-13). *Size oğlumî şâh êdervenin bugün / Çü ol vardurur ben nêdervenin bugün* “Oğlumu size şah ederim bugün; o var olduğu için ben ne yaparım?” (30-13). *Ne bilür ki anda ne ma ‘nî ola* “Onda ne mana var? (Bunu) ne bilir (ki)?” (247-2). *Aña ol gece sanki bir yıl idi / Ne bilürdi yürdügi kaç mîl idi* “Onun için o gece bir yıldı; yürüdüğü kaç mildi? (Bunu) nereden bilsin?” (190-4).

c. Soru Cümlesinin İç Cümle Olarak Kullanılması

SN’de yine sık karşılaşılan durumlardan biridir. Soru cümlesi, iç ya da yan cümle olarak kullanıldığında ve ana cümle göz önüne alındığında ana cümle nesnesi olarak görülür ki günümüz Türkiye Türkçesindeki kullanımı böyledir ve genelde “-dığını” şeklindedir; ancak SN’de yargı bildiren bir unsur olan bu iç ya da yan cümlelerin müstakil olarak ele alındığında bir soru cümlesi olduğu görülür. Bu iç cümle diğer soru cümleleri gibi “evet” ya da “hayır” sorusuna direkt cevap veren asıl soru cümlesi yerine ikinci dereceden bir soru ifadesi taşır: *Sen evmeyi gör şoñ uci göresin ki kaç kez yörenür tamuñ yöresin* “Sen acele etmeyiver, sonunda göreceksin ki damın yöresini kaç kez dolanır?” (<Sen, onun damın yöresinin kaç kez dolandığını göreceksin) (97-12). *Dèdi bilmezem dahı kanı süheyl* “Süheyl nerede artık bilmem, dedi” (<Süheyl’in nerede olduğunu bilmem, dedi) (185-10). *Gelün bir varalum görelüm kanı / Hikāyet biline göricek anı* “Gelin bir varalım, görelim nerede? Onu görünce hikāye bilinir” (198-4). *Şoñ uci ki yün şārına girdidi / İşidün ne bî- hūde tedbîr idi* “Sonuçta ki Yun şehrine girdi; ne beyhude bir tedbirdi? görün” (<Ne kadar beyhude bir tedbir olduğunu işitin) (331-9). *Dönüp kıardaşı dèdi kaç gecedür / Ki kız bunda geldi vü uş niçedür* “Dönüp dedi: Kız kaç gecedir buraya geldi ve nasıldır?” (257-6). *Ġarib ādemi gör niçe tutdı hoş / Ger erlik gerekse gelün görün uş* “Garip adamı gör nasıl hoş tuttu? Eğer erlik (mertlik, yiğitlik) gerekse gelin, işte görün” (60-10). *Kıyās eylegil niçe göyne özi* “Kıyas et, nasıl yanar içi?” (134-9). *Yaramaz idi kim sırrımı açam / Kōlay gözedürdüm ki niçe kaçam* “Sırrımı açmak yaramazdı; gözetlerdim ki nasıl kaçayım?” (254-9). *Gör niçesi oturdı vü sağlıgile yanuma* “Gör nasıl oturdu yanıma sağlıklı? Ve...” (121-1).

d. Bağlı Cümlede İkinci Soru Edatının Düşmesi

Çok karşılaşılmamakla beraber, SN’de “yā /veyāhoz” bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlede soru edatı “mI”nın ikincisi düşer; bunda tabii eserin şiir oluşu ve veznin etkisi vardır: *Bilinmedi buldı mı yā bulmadı (mı) / Dahı nolduğın kimse bilmedi* “Buldu mu yoksa bulmadı (mı)? Bilinmedi; artık ne olduğunu kimse bilmedi” (291-8). *Sizün arañuzda kimem ben dēñüz / Eyü mī dērildüm veyāhoz yavuz (mı)* (334-5).

4.2.2.3.6. Soru Cümlesinde Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanım

a. Soru Ekinin Yerinin Değişmesi

SN’de soru cümlesindeki önemli farklı detay soru kelimesi veya ekinin yer değiştirmiş olmasıdır; ancak buna sık rastlanmaz: *Yo hoş cāzūluk mı kılersin eyit / Haber yardan mı bilürsin eyit* “Yoksa cadılık mı yaparsın? Söyle; yârdan haber mi biliyorsun? Söyle” (45-4). *Meger bir hikâyet buluban yazar / Ki niçe sikender cihanı gezer* “Meğer bir hikâye bulup yazar ki (o hikâye) İskender, cihanı nasıl gezer (gezdiğiştir)” (67-1). *Ola mı ‘aceb aña varmak revā / Ya biz okıyalım mı anı ava* “Acaba ona gitmek reva olur mu; yoksa biz onu ava mı çağıralım?” (67-11). *Aña karşı güle güle nev-bahār / Dēdi hey ne şanursın uşşuñ mı var* “Nev-bahâr, ona karşı güle güle; hey, ne sanıyorsun, aklın var mı? Dedi” (274-4).

b. İsim Fiil ve Sıfat Tamlaması Şeklinde Kurulan Soru Cümlesi Yerine Yargıyla İfade Edilen Soru Cümlesi

Şu örnekte bu durumla karşılaşılmaktadır: *Beni eyle şanmañ ki koyam kaçam / Ne and içeyim göresin kan içem* “Beni, bırakıp kaçar sanmayın; ne ant içmesi? Göreceksin kan içeceğim!” (181-15). Bu soru, günümüz Türkiye Türkçesinde genelde *ne yemini, ne yemin içmesi?* şekillerinde ifade edilmektedir.

4.2.2.3.7. Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de 1005 adetlik kullanımı ve çeşitliliği ile dikkat çeken soru cümlesinin ayrıntılı sayısal ve yüzdelik verilerini tablo ve şekil üzerinde gösterecek olursak;

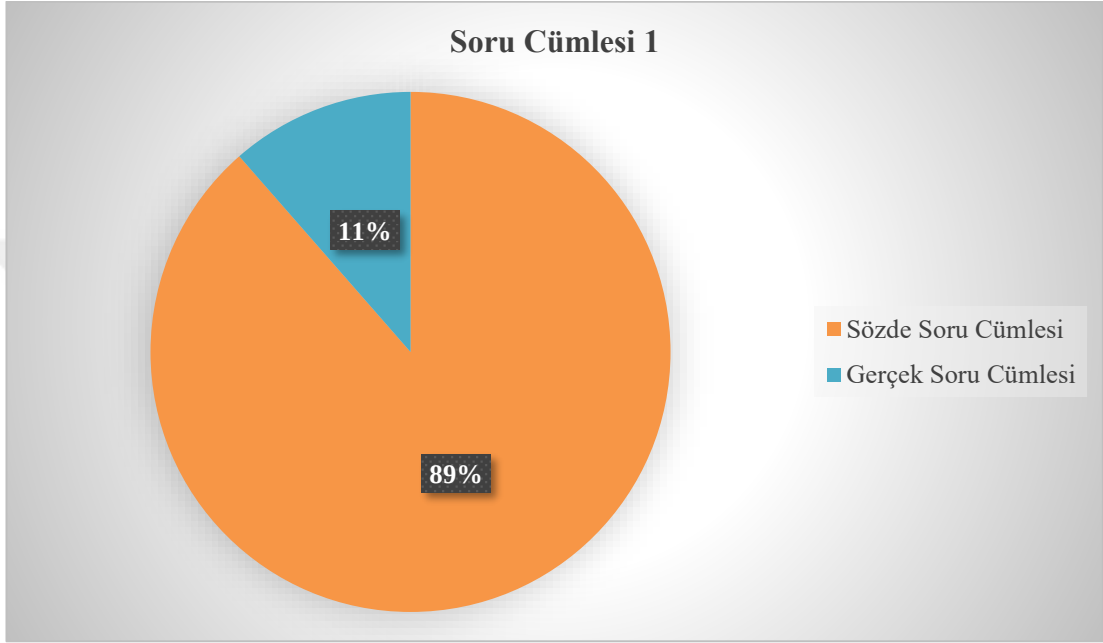
Tablo 2.5. Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Soru Cümlesi	1005	%2.58	%6.81

Tablo 2.5.1. Sözde ve Gerçek Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine

				Yüzdelik Oranı
Sözde Soru Cümlesi	890	%2.28	%6.03	%88.56
Gerçek Soru Cümlesi	115	%0.30	%0.46	%11.44

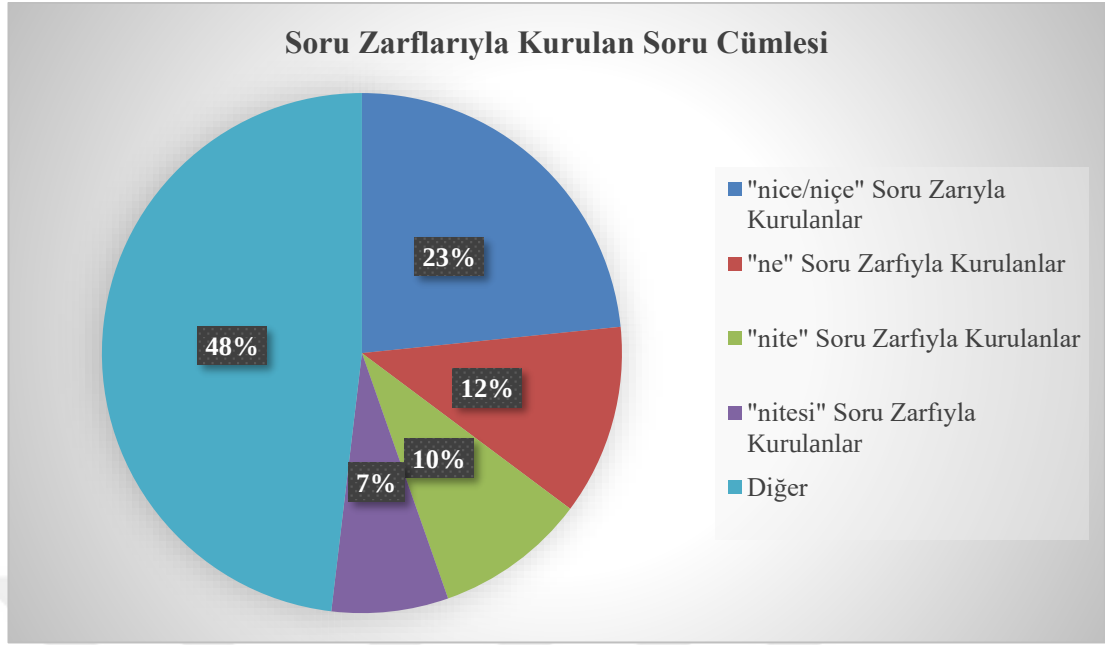
Şekil 20. Sözde ve Gerçek Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı

Tablo 2.5.2. Soru Zarfları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
Soru Zarflarıyla Kurulan Cümle	372	%0.95	%2.52	%37.01

Tablo 2.5.3. Çeşitli Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Kelime Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Zarflıyla Kurulan Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
“niçe” Soru Zarflıyla Kurulan Soru Cümlesi	87	%0.22	%0.59	%8.66	%23.39
“ne” Soru Zarflıyla Kurulan Soru Cümlesi	44	%0.11	%0.30	%4.38	%11.83
“nite” Soru Zarflıyla Kurulan Soru Cümlesi	135	%0.35	%0.91	%13.43	%36.29
Diğer Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlesi	106	%0.27	%0.72	%10.55	%28.49

Şekil 21. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Zarfıyla Kurulan Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı

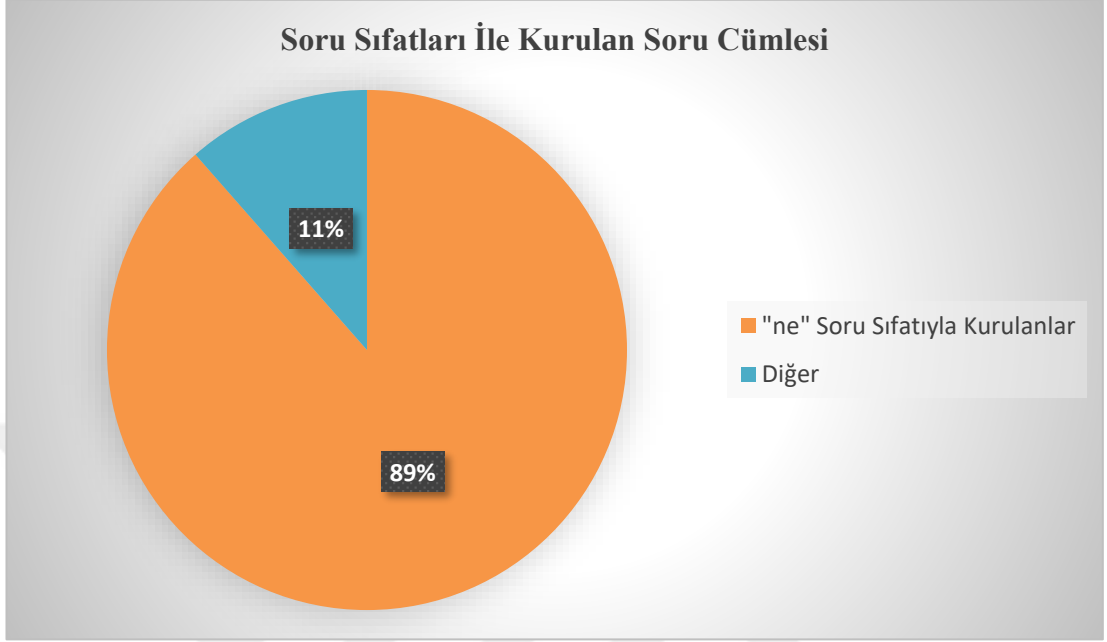
Tablo 2.5.4. Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlelerine Yüzdelik Oranı
Soru Sıfatlarıyla Kurulan Soru Cümlesi	157	%0.40	%1.06	%15.62

Tablo 2.5.5. Çeşitli Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
"ne" Soru Sıfatıyla Kurulan Soru Cümlesi	139	%0.36	%0.94	%13.83	%88.54
Diğer Soru Sıfatları İle	18	%0.5	%0.12	%1.79	%11.46

Kurulan Soru Cümlesi					

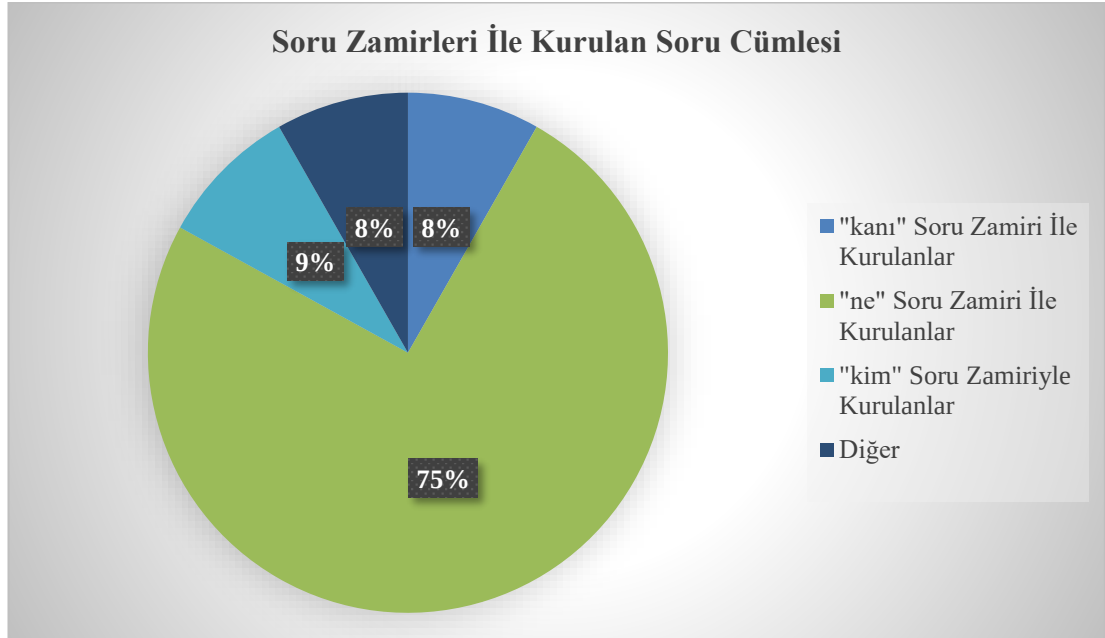
Şekil 22. Soru Sıfatları İle Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Sıfatları İle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı

2.5.6. Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesi	400		%1.03	%2.71	%39.80

Tablo 2.5.7. Çeşitli Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

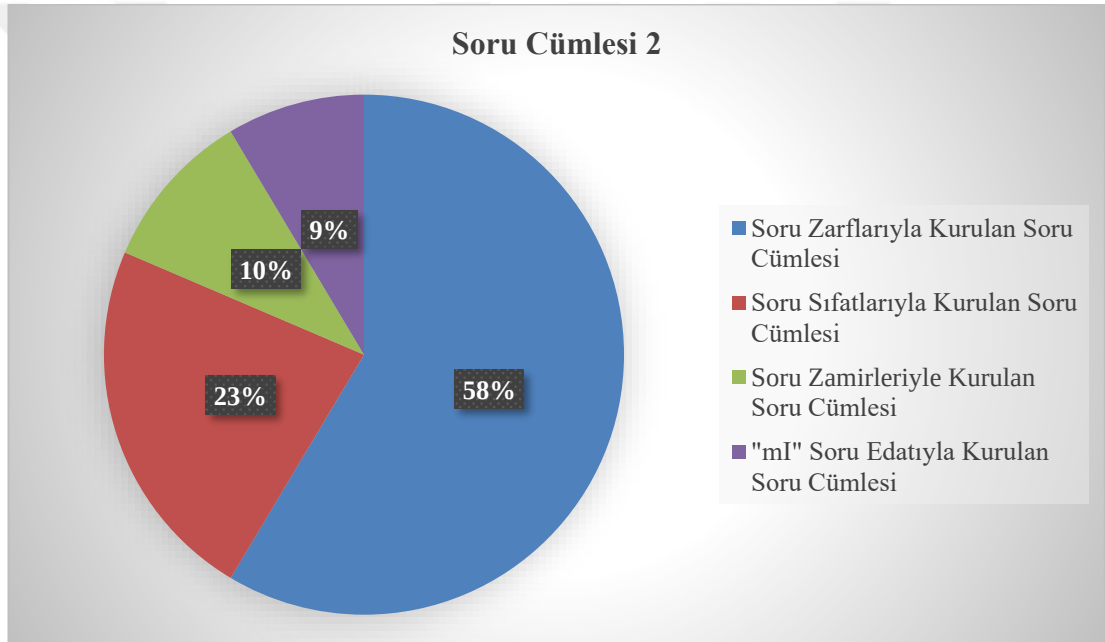
Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
“ne” Soru Zamiriyle Kurulan Soru Cümlesi	299	%0.77	%2.03	%29.75	%74.75
Diğer Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlesi	101	%0.26	%0.68	%10.05	%25.25

Şekil 23. Soru Zamirleri İle Kurulan Soru Cümlelerinin Toplam Soru Zamiri İle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı

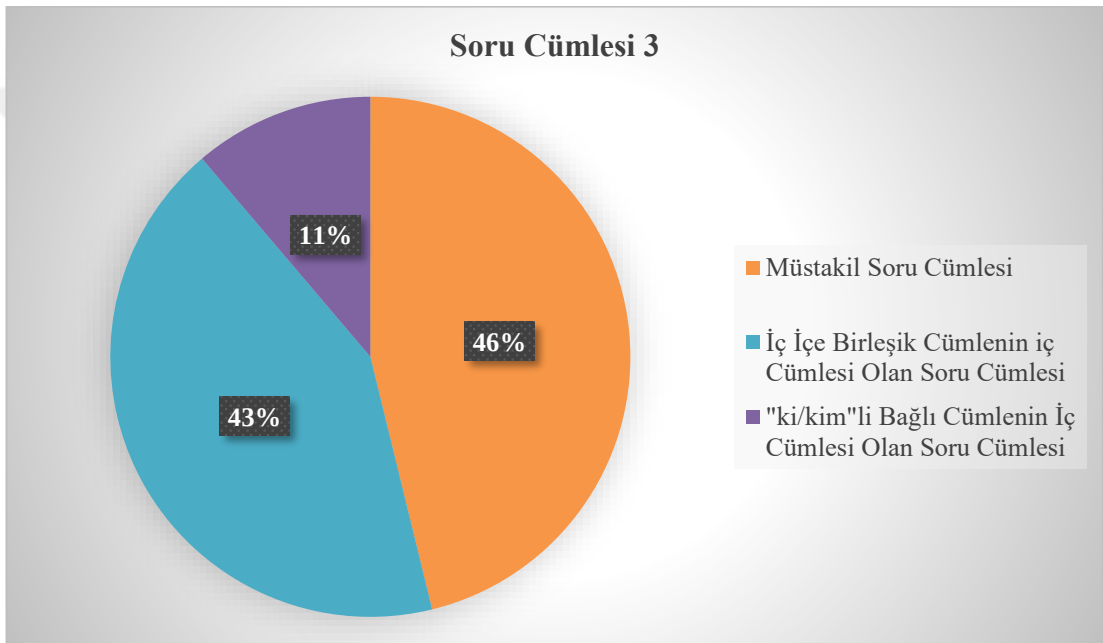
Tablo 2.5.8. Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
“mI” Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümlesi	75	%0.19	%0.52	%7.46

Şekil 24. Müstakil ve İç Cümle Olarak Kullanılan Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı**Tablo 2.5.9.** İç Cümle ve Müstakil Cümle Olarak Soru Cümlesinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı
İç İç Birleşik Cümlenin İç	407	%1.04	%2.76	%40.50

Cümlesi Olan Soru Cümlesi				
ki/kim'li Bağlı Cümlelerin İç Cümlesi Olan Soru Cümlesi	157	%0.40	%1.06	%15.62
Müstakil Soru Cümlesi	441	%1.13	%2.99	%43.88

Şekil 25. Müstakil veya İç Cümle Olarak Kullanılan Soru Cümlesinin Toplam Soru Cümlesine Yüzdelik Oranı

4.2.2.4. *Haber Cümleleri*

SN'deki isim cümleleri ve haber (bildirme) kipleri ile kurulan cümlelerdir; cümle ve cümle çeşitleri bahsinde de değindiğimiz üzere SN'de cümlelerin toplam sayısı 14762'dir; bunların 11146 tanesi basit zamanlı fiil cümlesinden, 1580 tanesi ise birleşik zamanlı fiil cümlesinde oluşmaktadır; basit zamanlı fiil cümlesinin 9928 tanesi olumlu yapıda, 1218 tanesi ise olumsuz yapıdadır; birleşik zamanlı fiil yapısındaki cümlelerin ise 1410 tanesi olumlu, 170 tanesi ise olumsuz yapıdadır; bu 14762 cümlelerin 11315 tanesini isim cümleleri ile haber (bildirme) kipleri ile kurulan cümleler oluşmaktadır; bunlardan birkaç örnek verecek olursak; *Benüm ser-güzeitümi öñdin işit / Ki beni nite **buldı** işbu yigit* "Benim maceramı önceden işit ki bu yigit beni nasıl

buldu?” (231-11). *Anı göricek nev-bahār anladı / Ki zahmet degürmez inen taıladı* “Nev-bahār onu görünce anladı ki zahmet dokunduramaz, (buna) çok şaşırdı” (227-14). *Yayılmış idi öjinde bir bııar / Dibinde anuıı kıurulu bir taıtı var* “Önünde bir pınar yayılmıştı; dibinde onun kurulu bir tahtı var” (227-6). *Gözetmek gögi düşmez olur oıat* “Göğü gözetmek uygun düşmez” (226-7). *Oranıı bilmezse tızcek azar* “Haddini bilmezse hemencecik azar” (226-2). *Dedi hergiz uyanmağıl uyıudan* “Asla uyanma uykudan, dedi” (223-13). *Çü kendözi anda perî-vār idi / Yalan demedi hem perî var idi* “Kendisi orada peri gibiydi; yalan demedi hem peri var idi” (221-8). *Gemiıi sürerlerdi éve éve* “Gemiıi acele acele sürerlerdi” (219-13).

4.2.2.5. Tasarlama Cümleleri

Tasarlama kipleriyle (istek, emir, gereklilik ve şart) kurulan cümledir. Bunlar arasında şart kipiyle kurulan cümle, kendisine bağı bir başka cümlenin içinde değerlendirilerek bir birleşik cümle de kurmakla birlikte şart bildiren cümle tek başına ele alındığı zaman bu bir tasarlama cümlesi olur. SN’de tasarlama cümlelerinin toplam sayısı 3447’dir.

4.2.2.5.1. İstek Cümlesi

İstek kipleriyle kurulan cümledir; SN’de istek kipleriyle kurulan cümle sayısı toplamda 1091’dir; bunların 972 tanesi olumlu, 119 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Elimden gelirin dirîğ etmeyem / Oturmayam uyumayam yatmayam* “Elimden gelini esirgemeyeyim; oturmayayım, uyumayayım, yatmayayım” (284-9). *Ki ben atlanuban varam / Dileyem senüı için alıvêrem* “...Ki ben atlanarak gideyim; dileyeyim, senin için alıvereyim” (284-13). *Deıizi vü kıruıı vü taşı / Aratduram başa iltem işi* “Denizi, karayı ve taşı arattırayım; işi başa ulaştırayım (iş tamamlayayım)” (297-9). *İşüı açıla çün güleçdür yüzüı* “İşin açılsın (işin rast gitsin); çünkü yüzün güleçtir” (303-14). *Dileğim budur ki gideven hele / İşüm nolısar anı teıri bile* “Dileğim budur ki gideyim hele; işimin ne olacağını Tanrı bilir” (314-11). *Dedi varam dedüğüñüz dëyem / Daıı artuğı guşşanıuzı yëyem* “Dedi: Gideyim, dediğınızı söyleyeyim; daha fazlası gamınızı çekeyim” (317-8).

4.2.2.5.2. Emir Cümlesi

Emir kipleriyle kurulan cümledir; SN’de emir kipleriyle kurulan cümle sayısı toplamda 1627’dir; bunların 1291 tanesi olumlu, 336 tanesi ise olumsuz yapıdadır:

Geminüñ gèrû gel içine gir sen “Tekrar geminin içine gir sen” (267-13). *Başa dirlik ansuz gerekmez bilün / Beni koñ varuñ işünjüze gidün* “Onsuz hayat bana gerekmez, (bunu) bilin; beni bırakın, işinize gidin” (268-1). *Ṭama‘ étme zinhār bir elmaya* “Asla bir elmaya tamah etme” (275-7). *Otur rāzuñ kimseye dëmegil / Yëyem guşşanı guşşa sen yemegil* “Otur, sırrını kimseye deme; gamını çekeyim, sen üzülme” (276-7). *Belā çekdüñ inlemegil yëter / Ki çok belā var biribirinden beter* “Bela çektin, inleme, yeter ki birbirinden beter birçok bela var” (276-9). *Gel indi süheylün işit işini* “Gel şimdi Süheyl’in işini işit” (277-7). *Beni kardaşuñ bigi dut / Ṭuz etmek yëgil içmedün ise süt* “Beni kardeşin gibi gör; tuz eklemek yemedinse süt iç” (280-3). *Bu yigitden uş saña yol şorayım / Ne bili vërür bir anı göreyim* “Bu yiğitten sana yol sorayım; ne bilgi verir hele onu göreyim” (233-3).

4.2.2.5.3. Gereklilik Cümlesi

Gereklilik kipleriyle kurulan cümledir; SN’de gereklilik kipleriyle kurulan cümle sayısı toplamda 231’dir; bunlar olumlu yapıdadır: *Meger bir özi bağırı göyner ola / Ki anuñ içün tarta biraz belā* “Ancak bir içi, bağırı yanık (bir kimse) olmalı ki onun için biraz bela çeksın” (268-3). *Gerek kişi toğru duta himmetin* “Bir kişi, himmetini doğru dutmalı” (304-14). *Şāh-ı hāverāna gerek èresiz / Ne kim anladuñuz haber vëresiz* “Haveran şahına gitmeli; (her) ne ki anladınız(sa) (ona) haber vermelisiniz” (315-15). *Bu tevfiķ tenriden olsa gerek* “Bu yardım Tanrıdan olmalı” (370-8). *Başa key olasın gerek katı sak / Gelem tüzcegez olıcaķ ittifāk* “Bana çok fazla dikkatli olmalısın; ittifak olunca hemencecik geleyim” (155-4). *Bunuñ bigi vü dağı mevzünrek / Yemenden saña vëribiyem gerek* “Bunun gibi ve daha ölçülüsünü (ben) sana Yemen’den gördermeliyim” (152-1). *Kişi ‘aķl ile bir iş ètmek gerek* “İnsan, bir işi akılla yapmalı” (48-13).

4.2.2.5.4 Şart Cümlesi

Şart kipiyle kurulan cümledir; SN’de şart kipiyle kurulan cümle sayısı toplamda 498’dir; bu şart cümlesinin 371 tanesi -A ekiyle kurulmuştur; bunların da olumlu 353 tanesi olumlu, 18 tanesi ise olumsuz yapıdadır; şart cümlesinin -sA ekiyle kurulmuş olanlarının sayısı ise toplamda 127’dir; bunların 112 tanesi olumlu, 15 tanesi ise olumsuz yapıdadır. Bunlar yer yer şart bildiren bağlaçlarla (eger, ger vs.) da kurulurlar: *Anuñ ki ‘ışķ odı içinde yok nêder sözi / Ki sevgü belādur olursa yūsuf-ı*

şānî “İçinde aşk ateşi olmayana söz ne hacet ki sevgi, (insan) ikinci Yusuf olsa (bile) (baş) beladır” (82-4). **Ki atası katına gelmeye / Gêrû süci ağzına almaya** “...Ki (eğer) babası huzuruna gelmezse tekrar içkiyi ağzına (dahi) almayacak (içmeyecek)” (86-4). **Kimün ki yalancılık ola işi / Dahî gerçegine inanmaz kişî** “Kimin ki işi yalancılık olsa artık (onun) gerçeğine (de) insan(lar) inanmaz (olur)” (20-5). **Ne bahtlıdur o kim idi bile / Dirî iken ölümünden öydin öle** “O (kimse) ne bahtlıdır ki Allah ile(dir); yaşarken ölümünden önce ölse” (20-8). **Eger tutavan işbu mîşede yurt / Beni yırtı aslan u ayu vü kırt** “Eğer bu meşelikte yurt tutarsam (yerleşirsem) beni aslan, ayı ya da kurt parçalar” (271-12). **Eger böyle olasını biledüm / Şataydum bahasın anuñ aladum** “Eğer böyle olacağını bilseydim satardım, pahasını (ücretini, parasını) alırdım onun” (271-7). **Beni her ki eyü du āda aña / Çalap vêrmesün hîç yavuzlık aña** “Beni her kim (ki) iyi duada anarsa Allah (da) ona hiçbir kötülük vermesin” (373-7). **Anuñ yolına oynayup baş oyn / Ger olmaya mālum dökem yüz şuyın** “Onun uğruna baş koyup (canımı ortaya koyup) eğer (öyle de) olmazsa yüz suyumu dökeyim” (374-12).

4.2.2.6. Haber ve Tasarlama Cümlelerinin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de kullanılan haber cümleler ile tasarlama cümlelerinin sayısal ve yüzdelik verilerinin tablolarla ve şekiller üzerinde gösterecek olursak;

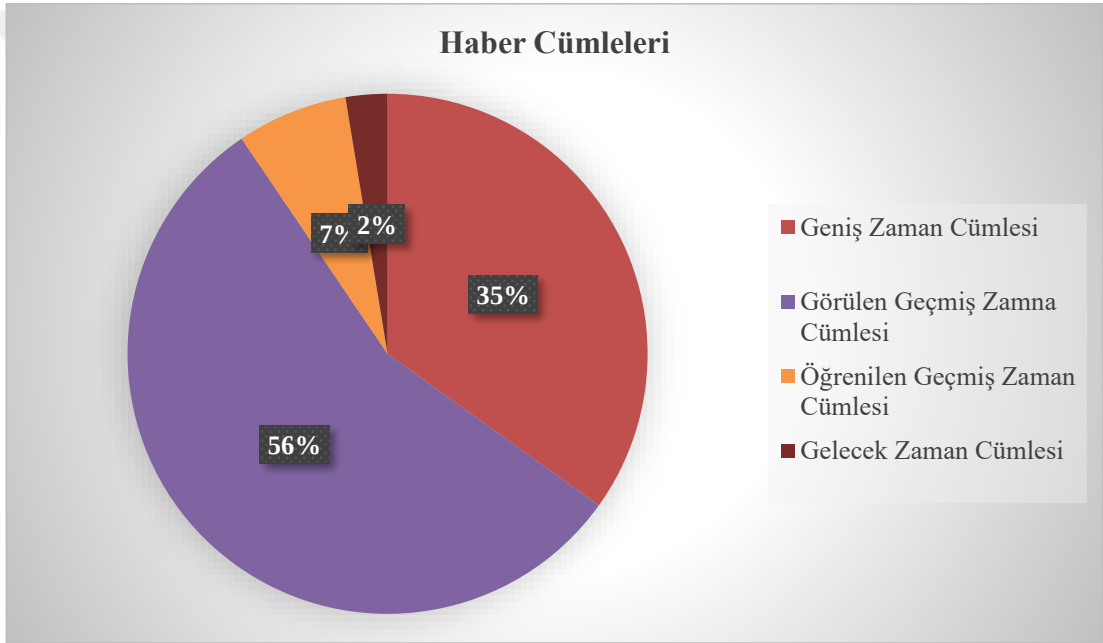
Tablo 2.6. Haber Kipleriyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı 1

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Haber Kipleriyle Kurulan Cümle	11315	%29.04	%76.65

Tablo 2.6.1. Haber Kipleriyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı 2

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiil Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Haber Kipleriyle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı
Geniş Zaman Kipli Cümle	2556	%6.56	%17.31	%20.08	%22.59

Görülen Geçmiş Zaman Kipli Cümle	4072	%10.45	%27.58	%32.00	%35.99
Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipli Cümle	505	%1.30	%3.42	%3.97	%4.46
Gelecek Zaman Kipli Cümle	190	%0.49	%1.29	%1.49	%1.68

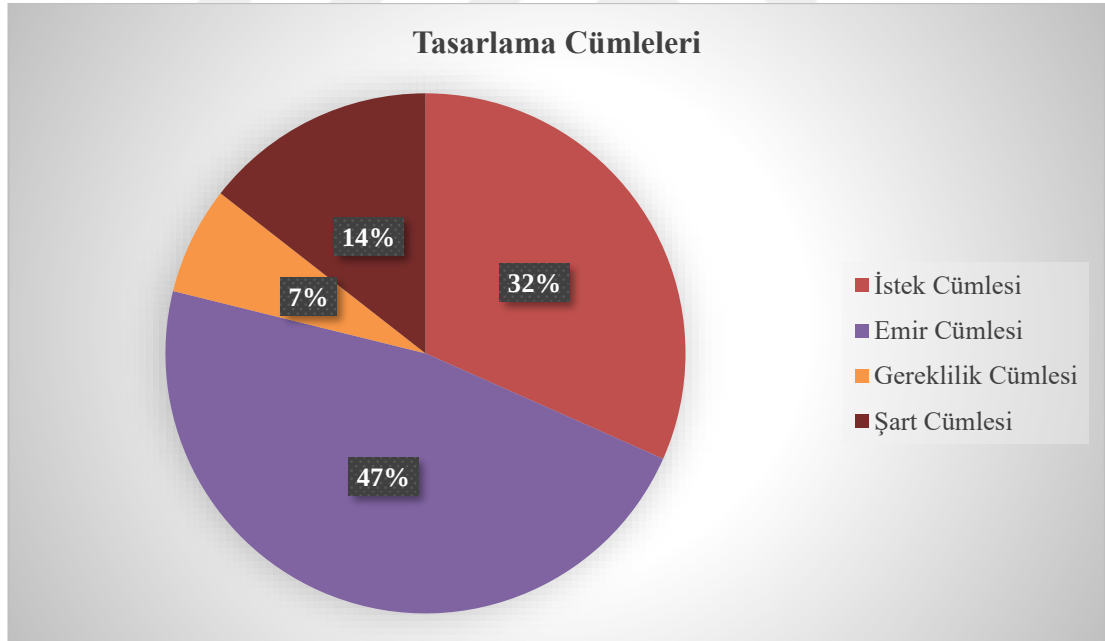
Şekil 26. Haber Kipliyle Kurulan Cümlelerin Toplam Haber Cümlesine Yüzdelik Oranı

Tablo 2.7. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

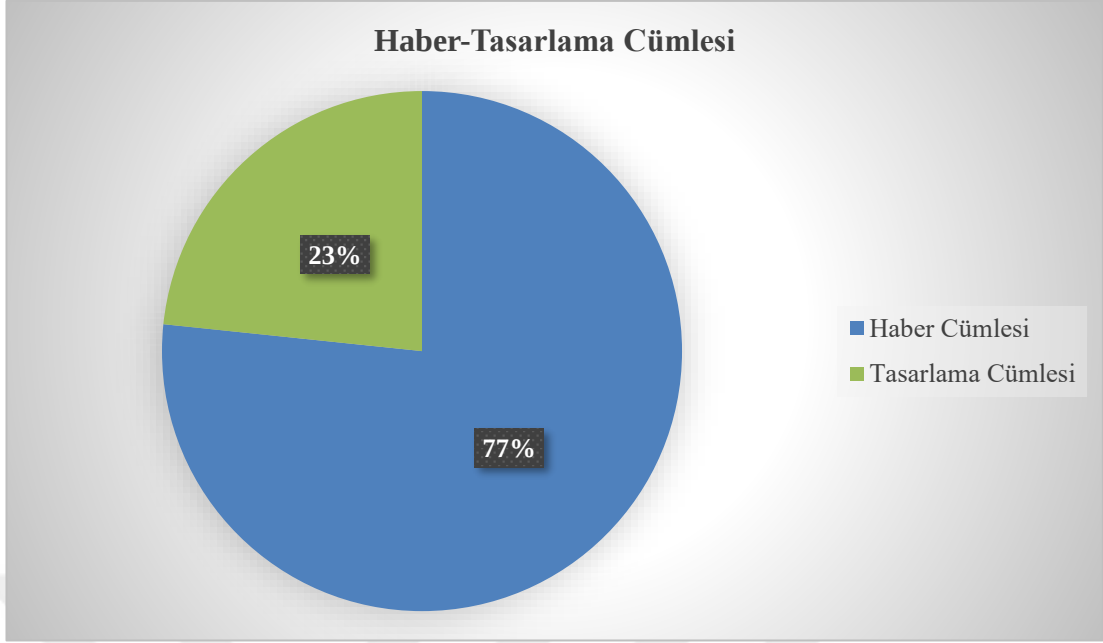
Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Tasarlama Kipleriyle Kurulan Cümle	3447	%8.85	%25.35

Tablo 2.7.1. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı		Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Fiil Cümlesine Yüzdelik Oranı	Grubun Tasarlama Kipleriyle Kurulan Cümleye Yüzdelik Oranı
İstek Cümlesi		1091	%2.80	%3.37	%9.79	%31.65
Emir Cümlesi		1627	%4.18	%11.02	%14.60	%47.20
Gereklilik Cümlesi		231	%0.59	%1.56	%2.01	%6.70
Şart Cümlesi		498	%1.28	%3.37	%4.47	%14.45

Şekil 27. Tasarlama Kipiyle Kurulan Cümlelerin Toplam Tasarlama Cümlesine Yüzdelik Oranı

Şekil 28. Haber ve Tasarlama Cümlesinin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı

4.2.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Bilindiği üzere Türkçede bir cümlenin normal dizilimi, özne + tümleçler (nesne, zarf, yer tamlayıcısı) + yüklem şeklindedir. Türkçede asıl unsurun genel olarak sonda bulunması kuralına uygun olarak genellikle yüklem sonda yer alır; ancak gerek şiir dilinde gerekse konuşma dili veya kalıp bazı sözlerde bu dizilimin dışına çıkıldığı sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Yüklemin bulunduğu yere göre cümle kurallı ya da devrik olabilir. SN'nin bir şiir olması, belli bir vezne tabi olarak yazılması, devrik cümlelerin sayısını oldukça artırmaya neden olmuştur ki bu durumda cümle devrik bir yapıya bürünmüştür.

4.2.3.1. Kurallı Cümle

Kurallı cümle, (Alm. Grammatischer; Fr. Phrase grammaticale, phrase régulière; İng. Grammatical sentence) “yardımcı ögeden ana ögeye doğru yol alan ve yüklemi sonda bulunan (Korkmaz, 2017: 179), özne, nesne, eylem gibi öğeleri dildeki temel, değişmez sözcük dizilişine uygun cümle”dir (Hengirmen, 2009: 268). SN’de tespit edilen kurallı cümle sayısı 7044’tür: *Gêrû işüñe varasın gidesin / Bu zindân bucağında sen nêdesin* “Tekrar varıp işine gidesin; bu zindan bucağınca sen ne yaparsın?” (251-10). *Katuma getürün anı göreyim* “Huzuruma getirin, onu göreyim” (247-8). *Çü ben êtdüğüm fîkr yañlış imiş* “Benim ettiğim (düşündüğüm) fikir

yanlışmış” (245-13). *Dilin tutduğınca kişi **dinç olur*** “Kişi, dilini tuttuğu sürece rahat yaşar” (244-15). *Bu ma ‘kûl sözleri çün **diyledi** / Ne resme dèrilmek yönin **añladı*** “Bu makul sözleri dinleyince nasıl yaşamak gerektiğini anladı” (266-15). *Dèdi bir kûluna kim bodıcı **batur** / Şu havza vü içmek için şu **getür*** “Bir kuluna dedi ki: Su kabını şu havza batır ve içmek için su getir” (261-13). *Varam atamı vü anamı **görem** / Sizün ile hem bir iki ay **turam*** “Gideyim babamı ve anamı göreyim; sizinle (birlikte) bir iki ay durayım” (259-5).

4.2.3.2. Devrik Cümle

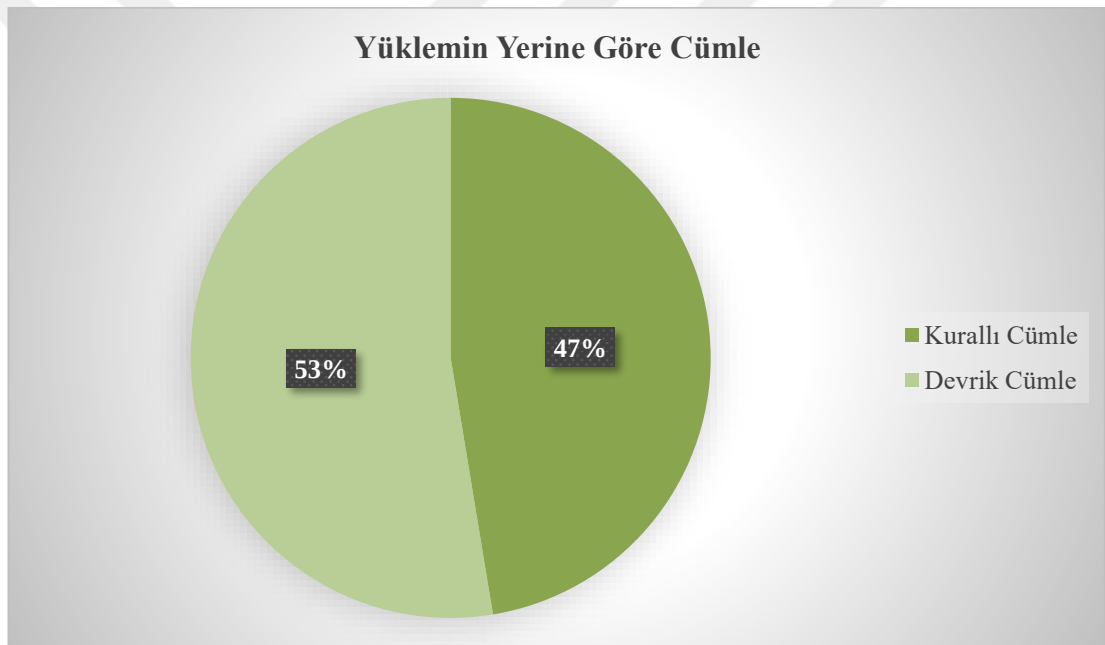
Devrik cümle (Alm. Anakoluth, satzbruch; Fr. Anacoluthie, phrase inverse; İng. Anacoluthun; Osm. Cümle-i ma’kûse), “anlamı güçlendirmek veya güzelleştirmek için Türkçenin normal söz dizimine aykırı olarak yüklemi öteki cümle öğelerinden daha önce gelen cümle”dir (Korkmaz, 2017: 111). “Genellikle yüklemi, bazen belirtici veya tümleci sözcüklerden daha önce gelen tümce” (Hatiboğlu, 1978: 38). “Türkçenin doğal söz dizimine aykırı olarak yüklemi cümlelerin öteki öğelerinden önce gelen cümle” (Topaloğlu, 2019: 48). SN’de tespit edilen devrik cümle sayısı 7718’dir; tabii ki SN’nin bir şiir olması, veznin gerekli kılması, konuşma dilinden yer yer Hoca Mes’ud tarafından yararlanılmış olması vs. gibi etkenler devrik cümle sayısında da yüksek bir sayıyla karşılaşılmasını sağlamıştır. SN’deki bazı devrik cümle örnekleri şunlardır: *Aña **dèdi** kaytās ey kardaşum / Benüm ‘ışk ile **yandı** içüm taşum* “Kaytas ona dedi: Ey kardeşim, benim içim dışım aşk ile doldu!” (259-7). *Ve ger **görmez olursam** anuñ yüzün / **Öpem** başduğı yerde atı izin* “Eğer onun yüzünü görmez olursam (en azından) atının bastığı yerdeki izi öpeyim” (259-11). *Nite koyadum anı ki **gideydi** ol* “Nasıl (olur da) bıraktırdım ki o gideydi?” (257-13). ***Kaçarsın** kişiden nite kim teyin* “İnsandan sincap gibi kaçarsın” (183-14). *Ögi **şaşururdu** çeri güvüsi / Kulağ şağır eylerdi oğ civusu* “Ordunun gürültüsü aklı şaşırtırdı; ok sesi kulak(ları) sağır ederdi” (183-3). *Yemen kavmine **buldı** nuşret bular* “Yemen kavmine (karşı Allah’tan) yardım buldu bunlar” (183-6). *Bizüm şāhumuzuñ yēre nāmūsın / Bırağduñ sen **ētdüñ** bunı kāmusun* “Bizim şahımızın namusunu lekeledin; bunların hepsini sen yaptın” (175-10). *Atası **şimarladı** oğlın bize* “Babası, oğlunu bize emanet etti” (170-13). *Er olan kişinüñ **savaşdur** günü* “Yiğit (mert) olan kişinin günü savaştır” (170-8).

4.2.3.3. Yerine Göre Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de yerine göre cümlelerin (devrik ve kurallı cümle) sayısal ve yüzdelik oranlarını tablo ve şekil üzerinde gösterecek olursak;

Tablo 2.8. Kurallı ve Devrik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım	Grubun Kelime Bütün Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Cümleye Yüzdelik Oranı	Toplam Yüzdelik
Kurallı Cümle	7044		%18.08		%47.72
Devrik Cümle	7718		%20.06		%52.96

Şekil 29. Devrik ve Kurallı Cümlelerin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı

4.2.4. Yapısına Göre Cümleler

Yapısına göre cümleden kasıt cümlelerin basit cümle mi birleşik cümle mi olduğuyla ilgilidir. Basit cümle, “bir düşüncüyü bir duyguyu, veya bir oluş ve kılışı tek bir yargı hâlinde anlatan en az bir yükleminden oluşan cümle türü” (Korkmaz, 2017: 87). Basit cümleyi yalın cümle terimiyle de kaşılayan Hengirmen (2009: 409) şu şekilde bir tanım yapar: “Bir tek çekimli eylemle kurulan ve içinde bir tek bağımsız yargı bulunan cümle.” Bir başka tanım şöyledir: “Bir tek çekimli fiille kurulan cümle” (Topaloğlu, 2019: 30). Birleşik cümle ise şu şekillerde tanımlanmıştır: “İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile, temel cümleyi anlam ve görev bakımından

tamamlayan, yüklemi çekimli olan değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya birden fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü” (Korkmaz, 2017: 93). “Bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümle” (Topaloğlu, 2019: 36). “İçinde birden çok çekimli öge (eylem veya adsoylu sözcük) bulunan ve buna bağlı olarak birden çok yargı bildiren cümle” (Hengirmen, 2009: 77). Birleşik tümce terimini kullanan Vecihe Hatiboğlu’nun tanımı şöyledir: Bir veya birkaç *ıçtümce*, *aratümce* veya *yantümce* ile bir temel tümceden kurulan tümce” (1978: 28). Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*’nda *birleşik cümleler* terimi için, birbirinden ayrı iki veya daha fazla basit cümle barındığını. Birleşik cümlelerde iki basit cümle, her zaman, birbirine sıralama edatlarıyla bağlandığını belirtmiştir. O, birleşik cümleleri bağlayıcı, ayırıcı, zıtlık bildirici, açıklayıcı ve sonuç bildirici cümleler olmak üzere dört alt başlıkta incelemiştir (2014: 148).

Araştırmacılar genelde birleşik cümlede şartlı ve ki’li birleşik cümle ile iç içe birleşik cümleyi ele almışlardır; ancak bazı araştırmacılar bu cümle çeşidine karmaşık cümle / girişik cümle / girişik birleşik cümleyi de eklemiştir. Girişik birleşik cümleden kasıt, fiilimsilerle kurulan cümlelerdir. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*’nde birleşik cümle başlığı altında şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümleyi ele almıştır (2012: 404-406). Ergin, fiilimsilerle kurulan cümlelerin, basit cümle yani tek predikatlı (yüklemli) müstakil cümle olduğunu, partisip (sıfat-fiil) ve gerundiumların (zarf-fiil) Türkçeye geniş ve karışık ifâdeleri, sade, müstakil cümleler içinde toplama imkânı sağladığını belirterek dolaylı yoldan fiilimsilerle kurulan cümleleri basit cümle olarak ele almıştır (2012: 404). Haydar Ediskun, *Dilbilgisi*’nde yapılarına göre cümleler ana başlığı altında yan cümleciklerin görevi alt başlığını kullanmış ve bunun bir alt başlığı olarak da girişik cümle başlığını işlemiştir (2017: 382-384). Ediskun’un girişik cümleler için verdiği örnekler isim-fiil ve sıfat-fiil ile kurulan cümlelerdir; yani Ediskun, fiilimsilerle kurulan cümleleri girişik cümle olarak kabul etmiş, fiilimsileri bir yan cümle olarak ele almıştır. Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*’nde, Türkçenin en yaygın birleşik cümle şekli olarak gördüğü ve bir esas başcümle ile onun üyelerinden birinin yerini tutan ya da üye olacak bir belirtme öbeği içinde yer alan bir yarım yargının (ıccümle) birleşmesi olarak tanımladığı bu cümle çeşidi için karmaşık birleşik cümle terimini kullanmıştır (2011: 562). Banguoğlu, yarım yargının yüklemelerinin fiilin isim şekilleri olan yatık fiiller

olduğunu ve bunların ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller olduğunu ifade etmiştir. Yani Banguoğlu ad-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller ile kurulan cümleleri bir birleşik cümle olarak kabul etmiştir (2011: 586). Banguoğlu, *isim-fiil* ile kurulan cümleler için *ad-fiil cümlesi* terimini kullanmış ve karmaşık cümlede iç cümlelerin yüklemine bir ad-fiil olduğu takdirde bu birleşik cümleye birleşik ad-fiil cümlesi deneceğini belirtmiştir; ad-fiil cümlesini ise 1. Ad-fiil kimse cümlesi (isim-fiilin özne olduğu cümle), 2. Ad-fiil yüklem cümlesi (isim-fiilin yüklem olduğu cümle), 3. Ad-fiil nesne cümlesi (isim-fiilin nesne olduğu cümle), 4. Ad-fiil isimleme cümlesi (isim-fiilin belli çekim ekleriyle kullanıldığı cümle), 5. Ad-fiil belirtme cümlesi (isim-fiilin bir belirtme öbeği içinde kullanıldığı cümle) alt başlıklarıyla detaylandırmış ve sıfat-fiil ile kurulan cümleyi sıfat-fiil cümlesi olarak ele almış, karmaşık cümlede bu cümle çeşidini birleşik sıfat-fiil cümlesi terimi ile adlandırmıştır. Ona göre birleşik sıfat-fiil cümlesi karmaşık cümlede içcümlelerin yüklemine bir sıfat-fiilden oluşmasıdır. Burada içcümle bir sıfat hükmündedir, başcümle içinde bir sıfatın alabileceği bütün işlevleri alır (2011: 562-566). Banguoğlu, sıfat-fiil cümlesini 1. Sıfatsı sıfat fiil cümlesi (geniş, şimdiki ve gelecek zaman sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması), 2. Zamirli sıfat-fiil cümlesi (zamir yerine kullanılan sıfat-fiil ekleri ile kurulanlar), 3. Ad-fiilli sıfat-fiil cümlesi (-dik geçmiş zaman sıfat-fiil eki ve -ecek gelecek zaman sıfat-fiil eki ile kurulan karmaşık cümle) alt başlıklarında incelemiş ve karmaşık birleşik cümlelerin diğer bir alt başlığı olarak zarf-fiil cümlesini almıştır. Zarf-fiil cümlesi cümlede iç cümlelerin yüklemi olarak kullanılan zarf-fiilden oluşmaktadırsa buna birleşik zarf-fiil cümlesi denir. Birleşik Zarf-fiil cümlesi ile kurulan karmaşık birleşik cümlede kullanılan zarf-fiilin tamamen bir zarf hükmünde olduğunu ve başcümlede bir zarfın alabileceği bütün işlevleri aldığını ifade etmiştir (2011: 566-571). Banguoğlu, söz konusu bu zarf-fiil cümlesini ise 1. Yanyana zarf-fiil cümlesi: a. Ulama cümlesi, b. Karşıtlama cümlesi, c. Üstelem Cümlesi. 2. Altalta zarf-fiil cümlesi: a. Hal cümlesi, b. Zaman cümlesi, c. Karşılaştırma cümlesi, d. Sebep cümlesi, e. Sonuç cümlesi, f. Amaç cümlesi, g. Şart cümlesi alt başlıklarında ele almıştır (2011: 571-586). J. Deny, fiilimsileri cümle içinde cümlecikler başlığıyla vermiştir (2012: 753-754). Deny “bütün katları yanarken ev büyük bir meşaleyi andırıyordu” örneğindeki 1. evin yandığı, 2. damı yanan, 3. bütün katları yanarken örneklerini alarak bunlara cümlecik öğeler adını verip cümlelenseldiklerini ifade etmiştir ve bunlarda mantıki öznesi olan fiilden yapılma bir ad

bulunduğunu, “yandığını, yanan ve yanarken” ifadelerinin buradaki hükmün yüklemi olduğunu ve bu sebeple de kişili bir kip hâline konulmak gerektiğini belirtmiştir (2012:753-754). J. Deny’nin “Fransızcada bağımlı bir hüküm hemen her zaman kişili bir fiil kipini içinde bulunduran bağımlı bir cümle biçimine büründüğü, Türkçede ise bağımlı bir hüküm hemen her zaman bir cümlecik şeklinde görüldüğü ve Türkçede tek bir cümle görünüşünü alan söz, Fransızca benzerinde çoğu zaman birçok cümle içinde bulunduğu” (2012: 754) şeklindeki ifadeleri oldukça önemlidir. Bu açıklamadan anlaşılan, Deny, Fransızcada hüküm hâlinde kullanılan birleşik cümlelerin karşısında Türkçedeki fiilimsilerle kurulan cümleleri koymuştur. Tahir Nejat Gencan (1979: 128-129) *Dilbilgisi*’nde bileşik tümce başlığı altında fiilimsileri *yan önerme* olarak kabul etmiş ve bir cümlede kaç tane eylemsi varsa o kadar yan önerme olacağını buna koşullu eylemlerin de dahil olduğunu ifade etmiş ve bu *yan önermeler* ad-eylemlerle kurulan önermeler, belirtme ortaçlarıyla (sıfatlarıyla) kurulan önermeler, bağlam ulacıyla, durum ulaçlarıyla, nedenlik ulaçlarıyla kurulan önermeler ve koşul önermesi alt başlıklarında ele almıştır (1979: 128-129). Neşe Atbay vd. *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*’nde fiilimsilerle kurulan bütün cümlelere bir yan cümle demiş olduklarını belirten Hamza Zülfikar, bu görüşe karşı çıkmış ve bu tür cümlelerdeki fiilimsilerin bulundukları cümlelerin ya zarfı ya öznesi ya da sıfatı olduğunu ifade etmiştir (2011: 259). Zeynep Korkmaz, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil (fiilimsiler) ile kurulan cümlelere birleşik cümle demenin Tahsin Banguoğlu’yla sonraki gramer yazarlarına intikal ettiğini söylemiş ve partisip ve zarf-fiil ile bağlanan cümlelerin birleşik cümle diye gösterilmemesi gerektiği ile ilgili açıklama yapmıştır (2011: 257-259). Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi*’nde bünyesinde fiilimsi bulunan cümleleri girişik basit cümle terimiyle karşılamıştır (2016: 142). Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, bu tür cümleleri bağımlı cümle olarak göstermişler ve bu tür cümlelerin, başka bir cümlelerin içerisinde onun bir ögesini veya bir bölümünün tamlayıcıları olarak ortaya çıktığını, yapı bakımından olmasa bile işlev bakımından batı dillerindeki yan cümlelere benzediklerini, dolayısıyla bu tip bağımlı cümlelerin bir cümlelerin sahip olduğu her türlü ögeye sahip olabileceklerini ifade etmişlerdir (2014: 243-244). İbrahim Delice, Karmaşık Birleşik Cümle başlığı altında, içerisinde sıfat-fiil ve zarf-fiil bulunan şu cümleleri girişik birleşik cümle için örnek vermiştir: “*Konuğumuzun yaramaz çocuğu, masadaki değerli vazoyu yere **düşürüp** kırduğında...*” (2018: 173).

Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*'nde “yan cümleciklerin yüklemeleri fiilimsilerle onlar yeniden kurulmuş, çekimli fiillerden meydana gelen cümleler girişik-birleşik cümle diyoruz” açıklamasıyla bu tür cümleleri bir birleşik cümle saymıştır (2014: 72). Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*'nde bunları tümcemi başlığıyla ele almış ve girişik tümcelerde, eylemsiyle kurulan yargısız anlatıma tümcemi (Quasiproposition) dendiğini, tümcemsilerin de, tümcede olduğu gibi, olumsuzluk veya soru kavramı verdiğini ve bunlarda tam bir yargı bulunmadığı için olumlu veya olumsuz kavram kökteş ikileme biçiminde birlikte kullanılabildiğini ifade etmiştir (1978: 180). Bu açıklamadan anlaşılan şey, Hatiboğlu'nun fiilimsilerle kurulan cümleleri bir girişik cümle olarak kabul ettiğidir; kaldı ki Hatiboğlu, aynı eserinde girişik tümcenin, bir temel tümce ile birlikte bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümceye dendiğini belirtmiştir (1978: 153). Leyla Karahan, *Türkçede Birleşik Cümle Problemi* adlı makalesinde bu konuyu ele almıştır. Öncelikle “yapı” ve “yargı” kavramlarını açıklamış, ardından dilde zihinde oluşan yapıya “iç yapı, derin yapı” söz ve yazıdaki oluşumuna ise dış yapı, yüzey veya yüzeysel yapı” dendiğini ifade edip dış yapının iç yapıdaki anlamın ifade ediş şekli olduğunu dolayısıyla bir cümle yapı bakımından değerlendirilince onun iç yapısının değil dış yapısının esas alınması gerektiği görüşünü öne sürmüştür (2016: 231-235). Sonuç olarak Karahan, makalesinde tek yargı bildiren her cümle basit cümle olduğunu, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin diğer isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından bir farkının olmadığını belirterek bunların, cümle basit yapısını etkilemediği, yani birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmesi gerektiği taraftarıdır. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, içinde fiilimsilerin bulunduğu cümleleri birleşik cümle değil, basit cümle olarak değerlendirmenin yerinde olacağını; çünkü fiilimsilerin yargı bildirmediğini ve kelime grubu sayıldıklarını ifade etmişlerdir (2012: 207-208). Mehmet Hengirmen, yalın (basit) cümle içinde herhangi bir eylemsinin bulunmayacağını belirterek dolaylı yoldan fiilimsilerin olduğu cümlelerin birleşik cümle olduğunu söylemektedir (2009: 409).

4.2.4.1. Basit Cümle

Basit cümle (Alm. Einfacher satz; Fr. Phrase simple; İng. Simple sentence; Osm. Cümle-i basite) “Bir düşüncüyü bir duyguyu veya bir oluş kılışı tek bir yargı hâlinde anlatan ve en az bir yüklemden oluşan cümle türü”dür (Korkmaz, 2017: 87).

Basit ya da yalın cümle terimini kullanan Hengirmen'in (2009: 409) tanımı şöyledir: "Bir tek çekimli eylemle kurulan ve içinde tek bir bağımsız yargı bulunan cümle." Vecihe Hatiboğlu (1978: 132), yalın tümleş terimini kullanmış ve şu tanımı vermiştir: "Bir çekimli eylemle kurulan tümce." Ahmet Topaloğlu (2019: 30), basit cümle terimini kullanmış ve şu tanımı vermiştir: "Bir tek çekimli fiille kurulan cümle."

SN'de basit cümle ile, iç içe birleşik cümle ve şartlı birleşik cümle dışındaki cümleyi kastetmekteyiz; bu şekilde kurulan cümle sayısı 13603'tür; birkaç örnek verecek olursak; *Kabûl etti sözini fâriğ olup* "Rahatlayıp sözünü kabul etti" (293-15). *Şehün kız rāzını gizler idi* "Şahın kızı sırrını gizlerdi" (61-6). *Bahilün görenler yüzün yigrenür* "Cimrinin yüzünü gören (ondan) iğrenir" (59-10). *Düni günü bu idi anuñ sözi* "Onun, gece gündüz buydu sözü" (61-9). *Senün dostuñ oğlu durur bu kişi* "Bu kişi, senin dostunun oğludur" (56-8).

4.2.4.2. Birleşik Cümle

Birleşik cümle (Alm. Zusammengesetzter Satz; Fr. Phrase composee; İng. Compound sentence; Osm. Mürekkebe cümle, cümle-i mürekkebe) "İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile temel cümleyi anlam ve görev bakımından tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip bulunan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türü"dür (Korkmaz, 2017: 93). Bileşik cümle terimini kullanan Hengirmen (2009: 77), söz konusu cümle çeşidinin İçinde birden çok çekimli öge bir temel cümle ve bu cümleyi tamamlayan yan cümleler bulunduğu ifade etmiştir. Vecihe Hatiboğlu (1978: 28) birleşik tümce terimini kullanmış ve bunun bir veya birkaç içtümce, aratümce veya yantümce ile bir temel tümceden kurulan tümce olduğunu belirtmiştir. Hatiboğlu, birçok araştırmacı tarafından cümle dışı öge olarak kabul edilen (Korkmaz, 2017: 100; Özkan ve Sevinçli, 20011: 221; Topaloğlu, 2019: 23) arasözü, birleşik cümle kuran bir unsur olarak ele almıştır. Ahmet Topaloğlu (2019: 36), birleşik cümle terimini kullanmış ve bu cümlede bir ana cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya birkaç yardımcı cümleden oluşan cümle olduğunu ifade etmiştir. Yan cümle, çeşitli yönlerle temel cümleyi tamamlar, açıklar, belirtir, güçlendirir. SN'de birleşik cümle olarak iç içe birleşik cümle ile şartlı birleşik cümleyi kastetmekteyiz; bunların toplam sayısı 1159'dur.

4.2.4.2.1. İç İçe Birleşik Cümle

İç içe birleşik cümle, “çekimli durumdaki bir cümlenin temel cümle içinde, o cümlenin bir ögesi olarak yardımcı cümle işlevi ile yer aldığı birleşik cümle türü” (Korkmaz, 2017: 155). “Bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle oluşan birleşik cümle. Tam birleşik cümle sayılamayan iç içe birleşik cümlelerde yardımcı cümle ana cümlenin tümleci durumundadır” (Topaloğlu, 2019:77). Bazı araştırmacılar iç içe birleşik cümle için dolaylı anlatım terimini de kullanmıştır. A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*’nde şöyle bir örnek vermiştir: *Tursar siz tiser,...; birök, barsar siz tiser* “Burada kalıp kalmayacağınızı (kalacaksınız dense,...; yahut gideceksiniz dense” (2017: 126). Görüldüğü üzere içinde şartlı cümle bulunan cümleyi Gabain, dolaylı anlatım tabirini kullanarak vasıflandırmıştır.

Adından da anlaşılacağı üzere, bu cümle çeşidinde bir cümlenin başka bir cümle içinde yer aldığı görülmektedir. *Yan cümle* olarak bahsettiğimiz yargı bildiren ifade, *temel cümle* olarak adlandırdığımız cümlenin içinde yer alır; dolayısıyla *yan cümle*ye iç cümle de denmektedir. Bu *yan cümle* / iç cümle, *temel cümle*ye genellikle nesne ilgisiyle bağlanmakta ve çoğunlukla bir soru cümlesi kalıbında bulunmakatadır. Genelde temel cümle sonda yer almakla beraber yer yer bunun tersi durumla karşılaşılabilir. Karşılaşılabilir.

4.2.4.2.1.1. Yapısı Bakımından İç İçe Birleşik Cümle

SN’de temel cümlenin yüklemine oluşturan fiillerdeki çeşitlilik ve fazlalık dikkat çekicidir; bunda hikâyenin büyük oranda diyaloglara dayanması oldukça etkilidir. SN’de iç içe birleşik cümle sayısı toplamda 782’dir; bunlardan 42 tanesinin temel cümlesi olumsuz yapıdayken geriye kalanlar olumlu bir yapıya sahiptir.

1. Temel Cümlesinin Yüklemini “anabil-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir: *Ki t̄ālīs kıızı aña v̄erdi ol gece / Anabilürsin hikāyet niçe* “...Ki Talis, kızı o gece ona verdi; hikâyenin nasıl olduğunu düşünebilirsin” (265-7).

2. Temel Cümlesinin Yüklemini “anla- / anlat-” Fiillerinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 14’tür; bunların temel cümlesinin yüklemi 1 tanesi olumsuz, 11 tanesi ise olumsuz yapıdadır: *Nikābın götürdi ki uş gör yüzüm / Ne resme durur **anla** kaşım gözüm* “Nikabını kaldırdı ki işte gör yüzümü; kaşım gözüm nasıldır, anla” (245-6). *Bir avuç çü toprağdur asluñ ahi / Ya bir katre şu **anlağıl** sen dahı* “(Ey) kardeş, aslın bir avuç toprak veya bir damla sudur, sen anla” (132-9). *ƘocalıƘ benüm iki bükdi belüm / **Key anlarvanın** yavuz oldu ħālüm* “Yaşlılık benim belimi iki büküm etti; halim kötüleşti (bunu) iyi anlarım” (355-6). *Bir **anlayugör** nolısar çāresi* “Hele çaresi ne olur? (Bunu) anlayıver” (178-15). *Size **anladam** niçe ola ħāl* “Hal nasıl olur? (Bunu) size anlatayım” (314-13).

3. Temel Cümlesinin Yüklemini “bak-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesinin yüklemi olumlu yapıdadır: *‘Ināyet çü ‘ām eyledi lutf-ı ħaƣ / Bu her birisi nitesi boldı **bak*** “Allah’ın lütfü, inayetini herkese bahşedince bu her birisinin nasıl olduğuna bak” (4-9).

4. Temel Cümlesinin Yüklemini “bil-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 92’dir; burada temel cümlelerin 16 tanesi olumsuz, geriye kalanlar ise olumlu yapıdadır. Bu kullanımdaki dikkat çeken yönlerden birisi, iç cümlelerin genellikle bir soru cümlesi teşkil etmesidir: ***Bil** arada dün ü gün güzāfın degül / Dikenler cefāsını çekdügi gül* “Gülün, gece gündüz dikenlerin arasında cefa çekmesi boşuna değil, bil” (15-5). *Ĥaƣıƣat **bil** ol gönölün alan perî / Cihānda ƣamu ħūblaruñ serveri* “Gerçekte, o gönlünü alan peri (gibi güzel yâr), dünyada bütün güzellerin başıdır), bil” (46-9). *At u ƣatır u ƣul ƣaravaş u māl / Senün **bil** gerek var gerek bunda ƣal* “At, katır; kul, hizmetçi ve mal senindir), bil; ister git ister burada kal” (293-5). *Olup idi hicret ħisābınca **bil** / Yēdi yüz elli seksenile yıl* (378-5). *Bayıƣ **bildüm** bu iş ayruħsı olmuş / Ƙaçansa süheylüm helāk olmamış* “Açıkça bildim, bu iş farklı olmuş; nasılsa Süheyl’im helak olmamış” (184-11). *Sözünüzü şımayavuz bildünüz* “Sözünüzü tutarız, bildiniz” (57-7). *Deneyelüm iş ne durur **bilelüm*** “Deneyelim, iş nedir? (Bunu) bilelim” (166-14). *Elümnden dahı ne gelür **bilemezem*** “Artık elimden ne gelir? Bilmem” (113-7). *Sizün resmünüz nitedür **bilmezem*** “Sizin resminiz nasıldır? Bilmem” (216-4).

5. Temel Cümlesinin Yüklemleri “bul-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 5’tir; bunların temel cümlesinin 4 tanesi olumsuz yapıda, 1 tanesi ise olumlu yapıdadır: **Bulımadı** *ķancarı vardı kıızı / Bulınurdu mîşede aslan izi* “Kızı nereye gitti, bulamadı; meşede aslan izi bulunurdu” (267-7). **Bulmazvanın** *ķandadur nev-bahār / Ķararmıř göñli nite dutsun ķarār* “Nev-bahār nerededir? Bulamam; kararmış gönlü nasıl sakın (rahat) olsun?” (313-2). **Çü bulmayavan** *ķanda gitdi gemi / Kemürem ķolum nitekim at gemi* “Gemi(nin) nereye gittiğini bulamadığım için at(ın) gemi(ni) kemirmesi gibi (öfkeden) kolumu kemiririm” (271-11).

6. Temel Cümlesinin Yüklemleri “buyur-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 7’dir; bunlardan temel cümlelerin hepsi de olumlu yapıdadır: *Vezîre buyurdu ilerü gele* “Vezire, ileri gelsin (diye) buyurdu” (63-6). **Buyurdu** *getürün şı tıthunları / Ki tıtıldılar uğraşıcaķ ķeri* “Ordunun uğraşarak ele geçirdiğı şı esirleri getirin (diye) buyurdu” (187-4).

7. Temel Cümlesinin Yüklemleri “dê-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 393’tür; bunlardan temel cümlesi olumsuz yapıda olanların sayısı 7, olumlu yapıda olanların sayısı ise 386’dır: **Dêdi** *bilünüz êy kiçi vü ulu / Çü ķamuñuz uşlusız bilgîlû* “Ey küçük büyük (kimseler), biliniz, hepiniz uslu, bilgilisiniz, dedi” (30-12). *Meger şāh dêdi bir gün tırayım / Bu genci ki atam vêrdi göreym* “Meğır şāh, birgün ayağa kalkayım, babamın verdiğı bu hazineyi göreyim, dedi” (32-2). **Dêdi** *kime saklar atam êy ‘aceb / Şaķındıđı benden neyidi sebeb* “Ey acaba, babam kime saklar; benden saklamasına sebep neydi? dedi” (35-11). **Dêdi** *ol perî yüzünđi görmedi / Senün ile oturuban tırmadı* “O peri (gibi güzel) yüzünü görmedi; seninle oturup kalkmadı, dedi” (47-6). *Atası dêdi bu sözi söyleme / Hîķ olmayası ārzūyı eyleme* “Babası; bu sözü söyleme; olmayacak arzuyu hiç dileme, dedi” (48-8). **Dêdi** *oğlı êy şehriyār / Benüm cānıma sen kıymağıl zinhār* “Ođlu; ey şehriyar, sen benim canıma kesinlikle kıyma, dedi” (49-1). *Şeh okıdı naķķāşı dêdi bugün / Baņa ölmek idi key düğün* “Şāh, Nakkaş’ı çağırđı, bugün bana ölmek iyi (bir) düğündü (aslında), dedi” (53-9). **Dêdi** *şāha naķķāş bir söz dêrem / Bu senün işinün kayusun yêrem* “Nakkaş, şāha; bir söz derim; senin bu işinin gamını çekerim, dedi” (55-12). **Dêdi** *beni ķıldun āvāre sen* “Sen, beni avare ettin, dedi” (60-8). **Dêdi** *ķekdi zaķmet*

bugün şāh-ı çîn / Geçürür keremden kılının şuçın “Bugün Çin şahı, zahmet çekti; hizmetçisinin suçunu keremiyle bağışlar, dedi” (70-11).

8. Temel Cümlesinin Yüklemleri “dile-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 11’dir; bunların temel cümlesi hepsi de olumlu yapıdadır: **Dilemiş** geze ère tañsuhlara / Yèye içe èrişe ol çoğlara “Dilemiş geze, ulaşta tuhafliklara; yiye içe erişe o çokluklara” (68-4). *Yalandur ki diler cihānı geze / Dilegi buyidi ki gele bize* “Yalandır ki diler dünyayı gezsin; (asıl) dileği buydu ki bize gelsin” (75-12). *Hem eyle edüp tizcegez yerine / Erişdi diler bahtına yerine* “Hem öyle edip hemencecik yerine ulaştı; diler bahtına yerinsin” (144-3). *Qazā yolda olıcağaz her kişi / Diler işleye olamayası işi* “Kaza yolda olunca her (bir) kişi, diler olmayacak işi yapsın” (154-2). **Dilerven** hoş ola murāda ère / Key ad ile ‘ālemde devlet süre “Dilerim hoş olsun, murada ersin; âlemde iyi (bir) ad ile hüküm sürsün” (45-15). **Dilerven** katumdan gitmeyesin / Dağı ayruca yerde yatmayasın “Dilerim huzurumdan gitmeyesin; ayrıca başka yerde yatmayasın” (218-15).

9. Temel Cümlesinin Yüklemleri “dinle-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir ve bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Varıcağ haber nitedür dinlegil / Nedür nev-bahāruñ işin anlağıl* “(Oraya) ulaşınca haber nasıldır, dinle; Nev-bahâr’ın işini anla” (288-7).

10. Temel Cümlesinin Yüklemleri “et-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 4’tür; hepsinin de temel cümlesi olumlu yapıdadır: **Kıyās et** ne resme düzile düzen / Çü fağfūr şāh ola anı düzen “Fağfur Şah onu düzenleyince düzen nasıl düzülür, kıyas et” (139-11). *Olıcağ kıyās et nite ola hāl / Kav oda düşüp yanmaz ise muhāl* “...olunca (şu) hāl nasıl olur? kıyas et (ki) kav (tutuşturmayaya yarayan çer çöp vs.) ateşe düşüp (de) yanmazsa (bu) imkânsızdır” (121-6).

11. Temel Cümlesinin Yüklemleri “eyit-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 115’tir; bunlardan temel cümlesi olumsuz yapıda olanların sayısı 2’dir. Diğerleri ise olumlu yapıdadır: *Ya hoz cāzūluk mı kılursın eyit / Haber yārdan mı bilürsin eyit* “Yahut cadılık mı edersin; yārdan haber mi bilirsin? Söyle” (45-4). **Eyit** sen nitesi görürsin şavāb “Söyle, sen doğrusunu nasıl görürsün?” (69-5). **Eyit** saña ne uğradı noldı “Söyle, sana ne uğradı, ne oldu?” (105-

2). *Ayağ aldı vü şordı kim ey yigit / Aduñ ne durur baña bellü eyit* “Kadehi aldı ve sordu ki ey yiğit, adın nedir bana açıkça söyle?” (148-13). *Ki bunda nite düşdün idi eyit* “...Ki buraya nasıl düştün? Söyle” (256-6). *Eyitdi aña ey oğul kıncaru / Gidersin otur gitmegil gel berü* “Ona; ey oğul, nereye gidiyorsun? Otur, gitme, buraya gel, dedi” (31-4). *Eyitdi bizüm şāhumuz nev-bahār / Beni vèribidi ki göñlüñ arar* “(Senin) gönlünü arayan, bizim şahımız Nev-bahâr, beni gönderdi, dedi” (112-2). *Eyitdi fedādur yoluña başum / Şāhumsın u yārum u göñüldaşum* “Uğruna başım fedadır; şahım, yârim ve gönüldaşımsın, dedi” (133-6). *Eyitdi nakķāşa buyur tızrek / Çeriye baş olsun nitekim gerek* “Nakkaş’a; hemen buyur; orduya baş olsun nitekim gerek(tir), dedi” (141-2). *Eyitdi şehe kaçımasañ olur / Bu miskîn moğal dilini ne bilür* “Şaha; öfkelenmemelisin; bu miskin, Moğol dilini nereden bilir? dedi” (151-4).

12. Temel Cümlesinin Yükleme “eyle-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 4’tür; bunların temel cümlesi ise olumlu yapıdadır: *Ķıyās eylegil niçe göyne özi / Yüze yüz işitse kişi ol sözi* “(Bir) kişi, o sözü yüz yüze işitince içi nasıl yanar? (Bunu) kıyas et” (134-9). *Ķıyās eylegil hālını bülbulün / Nite ola ger firākın gülün* “Bübülün hālını, gülün ayrılığında nasıl olur? (Bunu) kıyas et” (313-3).

13. Temel Cümlesinin Yükleme “gör-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 71’dir; bunların temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Çü dördinci gün oldu bular gider / Süheyl-i yemen gör ne dër ü neder* “Dördüncü gün olunca bunlar gider; Süheyl ne yapar ve ne eder? gör” (58-4). *Tāli ‘ki benüm uyur idi gör niçe uyandı / Devlet ki düşmiş idi gör niçe tırdı* “Benim uyuyan talihim nasıl uyandı? gör; saadetim çökmüştü, nasıl ayaklandı? gör” (119-9). *Anı ki kıomaz idün yörenmege kıatına / Gör niçesi oturdı vü sağlığıle yanuma* “Huzurunda dolaşmaya müasade etmediğin o (kimse), nasıl (da) sağ salim oturdu yanıma? gör” (121-1). *Söze düşicek gör neler kılalar* “Sohbet edince neler yaparlar? gör” (126-5). *Apañsuz duru gel odasına var / Bulınur mı yerinde gör nev-bahār* “Apansız ayağa kalk, odasına git; Nev-bahâr, yerinde bulunur mu? gör” (143-13). *İçimde yanan ışık odı çü baş götürdi / Başuma kazā gör ne ser-encām getürdi* “İçimde yanan aşk ateşi baş gösterince kaza, başıma ne macera(lar) getirdi? gör” (165-5). *Hemān lahza erişdi gördi bir / Yigit iki at arasında uyır* “Hemen (o) anda erişti; bir yiğit, iki atın arasında uyur, gördü” (157-12). *Girüp hücreye gördi kız anda yoh / Şanasın yüregine dohındı*

oĥ “Hücreye girip kızın orada olmadığını gördü; sanki yüreğine ok saplandı” (167-5).
Bakup **gördi** çîndin yaña kopdı toz “Çin’den yana toz kalktı, gördü” (169-3).

14. Temel Cümlesinin Yükleme “gözet-” Fiilinden Oluşan lar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Budur çāre kim bir zamān uzadam / Hikāyet niçesi olur **gözedem*** “Çare budur ki bir zaman uzatayım; hikāye nasıl olur, gözeteyim” (33-6).

15. Temel Cümlesinin Yükleme “hikāyet-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 2’dir; bunların temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Gelüp niçesi buldı tūfān şarın / Nite şūrete baĥtı birin birin / **Hikāyetledi** nev-bahār* “Nev-bahār, nasıl gelip (de) Tufan şehrini buldu, resme bir bir nasıl baktı, hikāye etti (anlattı)” (328-11/12).

16. Temel Cümlesinin Yükleme “inan-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Pes anla ki şeytān atına binen / Kişi sağ esen hîç inemez **inan*** “Sonra, anla ki şeytan atına binen (nefsine uyan) kişi, sağ salim (ondan) asla inemez, inan” (144-7).

17. Temel Cümlesinin Yükleme “iste-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Esirge beni aç gözlerüñi / Cānum **ister** işide sözlerüñi* “Esirge beni, aç gözlerini; canım, sözlerini işitsin ister” (51-6).

18. Temel Cümlesinin Yükleme “işit-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 12’dir; bunların temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Süheylüñ tapusına nakķāş **işit** / Ne dēr eydür ey devlet issi yigit* “Nakkaş, Süheyl’in huzurunda ne der, dinle; (şöyle) söyler: Ey devlet sahibi yiğit...” (111-3). ***İşit** neyleyiser aña nev-bahār* “Nev-bahār ona ne yapacak? dinle” (160-9). *Pes ol daĥı oturdı şol yanına / **İşit** indi nolısar anlar yine* “Sonra o da sol yanına oturdu; şimdi ne olacak? dinle. Onlar yine...” (325-11). ***İşitdük** kemend atmaĥı iş eden / Yuķaru yaña atar aşıaĥadan* “Kement atmayı iş edinen, (kemendi) yukarı yana atar aşıaĥıdan, işittik” (109-14). ***İşitdüm** gelince bize bu kişi / Uluları toylamaĥımı işi* “Bu kişi bize gelince işi, büyüklere ziyafet vermekmiş (diye) işittim” (74-13). ***İşitdün** süleymānı ol toyladı / Anuñ ile kaç dürlü bahş eyledi* “Süleyman’a ziyafet verdi, onunla

kaç türlü bahse girişti? işittin” (8-9). *Şoñ uci yün şārına girdidi / İşidüñ ne bî-hûde tedbîr idi* “Sonunda Yun şehrine girdi; nasıl (bir) beyhude tedbirdi? işitin” (331-9).

19. Temel Cümlesinin Yüklemi “şan-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 21’dir; bunların temel cümlesinin 11 tanesi olumsuz yapıda; 10 tanesi de olumlu yapıdadır: *Beni öldi şaṅḡıl sen olḡıl esen* “Beni öldü san; sen esen kal” (259-8). *Ġarîb ola vü kişi mazlûm ola / Çü hâcet diler şanma mahrûm ola* (94-15). *Uşanmaḡ şanusını şanma şanam / Tapuñdan niçün uşanam ey şanem* “Usanmak düşüncesini aklıma getiririm sanma; ey put (gibi güzel yâr), hizmetinden neden usanayım?” (126-13). *Sekizinci gün mîşe dükendidi / Aña şanma endîşe dükendidi* “Sekizinci gün meşe bitti; onun için endişe bitti, sanma” (234-5). *Belâ gördi çoḡ şanma az iş idi* “Çok bela(lar) gördü, az işti, sanma” (283-14). *Ben işbu sözümden döne şanmaḡıl* “Ben, bu sözümde dönerim sanma” (287-9). *Otur gitmegil bizden uşanmaḡıl / Gönilmege destür ola şanmaḡıl* “Otur, gitme, bizden usanma; gitmeye destur olur, sanma” (313-9). *Yaḡındur ecel şanmaḡ ırak olur* “Ecel yakındır, uzak olur sanmayın” (55-6). *Gücüm yetdüḡince belûm kuşanam / Beni şanmaḡuz korḡam üşenem* “Gücüm yettiḡi kadar belimi kuşanayım; ben, korkar, üşenirim sanmayın” (170-3). *Şanur ‘aybını ton ile örtiser* “Aybını elbise ile örter sanır” (15-12). *Uyımayası yerde varan yatan / Şanur göz uyiya dinlene ten* “Uyumayacak yerde varıp yatan, göz uyuyacak, ten dinlenecek sanır” (223-8).

20. Temel Cümlesinin Yüklemi “şımarla-” Fiilinden Oluşanlar

Burada “dè-” fiiliyle beraber “şımarla-” fiili temel cümlelerin yüklemine oluşturmuştur; bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 4’tür; bunların temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Çü şāhuñ tonın kılı tîmārladı / Süheyl ol kula dèdi şımarladı / Kaçan çıkup atam tonını geye / Anıhtarınḡ ḡuşşasını yeye / Dè anıhtarı şanma yetmiş durur / Süheyl anı aluban gitmiş durur* “Kölesi şahın elbisesine özen gösterdi; Süheyl o köleye dedi, (şöyle) ısmarladı (telkinde bulundu): Babam ne zaman ki (havuzdan) çıkıp elbisesini giyse, anahtarının derdine düşse söyle (ki): Sanma anahtarın kaybolmuştur; Süheyl onu alıp gitmiştir” (33-10/11). *Anıhtarı aldı çün oldu revān / Şımarladı bu kılina ol kām-rān / Dèyesin atama ki anıhtarın / Göreyim bugün gerü verem yarın* “Anahtarı aldı, ve yola koyuldu; o muradına erişmiş (Süheyl) bu

kölesine (şöyle) ısmarladı (buyurdu): Babama söyle ki bugün yarın (onu) göreyim, anahtarını geri vereyim” (36-13).

21. Temel Cümlesinin Yükleme “sor-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 12’dir; bunların temel cümlesi olumlu yapıdadır. İç cümleler soru cümlesi kalıbındadır: **Şorar** *çünkü bir gün yürür olarsın / Eyitgil ki ne deñlü yol alarsın* “Bir gün yürür olursan ne kadar yol alırsın? (diye) sorar” (288-1). **Şorarlar** *şehe iki oğlı bile / Bu ahvâli ne anladuñuz hele* “İki oğlu, şaha bu hâlden ne anladınız? (diye) sorarlar” (145-6). **Şoravuz** *şu şüret kimindür deñil* “Şu resim kimindir? Soruyoruz, söyle” (41-13). *Dağı şordı oğluñ mudur bu yigit* “Ayrıca, bu yiğit oğlun mudur? (diye) sordu” (321-4). ...**şorma** *hâli niçe* “Hâli nasıldır? (diye) sorma” (106-5). **Şorarlar** *şehe iki oğlı bile / Bu ahvâli ne anladuñuz hele* “İki oğlu, birlikte şaha; bu ahvalden ne anladınız hele? (diye) sorarlar” (145-6).

22. Temel Cümlesinin Yükleme “söyle-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 2’dir; bunlardan 1 tanesinin temel cümlesi olumsuz, diğeri olumlu yapıdadır: *Buñaldı çalap teñriye tutdı yüz / Niyâz ile söyledi âvâzsuz / Yâ rab bilürsin benim sırrımı / Şağincımı vü hayrumı şerrümi* “Banaldı, Tanrı’ya yöneldi; niyaz ile, avazsız (sessiz bir hâlde); ya Rab, benim sırrımı, düşüncemi, hayrımı şerrimi bilirsin, dedi” (149-7/8). *Veger söylemeye nedir çâresi / Belâdur kişiye bu göz karası* “Yoksa çaresi nedir? (diye) söylemezse; bu gözü karalık insana beladır” (148-2).

24. Temel Cümlesinin Yükleme “tanış-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: **Tanışuram** *uşda senüñ ile ben / Eger maşlahat göresin anı sen / Şımarlayalum tahtı oğlumuz / Koyalum kamu rahtı oğlumuz* “İşte ben seninle danışırım ki eğer onu uygun görürsen tahtı, varlığımızı hepsini oğlumuz bırakalım” (347-12/13).

25. Temel Cümlesinin Yükleme “um-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Sen uşta gidersin umarız geçe / Olıcağ varam şağa yarın geçe* “Sen, işte gidiyorsun; yarın olunca sana yarın gece varayım, umarız” (122-4).

26. Temel Cümlesinin Yükleme “unut-” Fiilinden Oluşanlar

B şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumsuz yapıdadır: *Kişi katına olmasun giresin / Unutmağıl ölüp sine giresin* “Kişi huzuruna olmasın (ki) giresin? Ölüp mezara gireceksin, unutma” (363-11).

27. Temel Cümlesinin Yükleme “yaz-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; bunun temel cümlesi olumlu yapıdadır: *Süheyle anı yazmış ey bağı taş / Niçe haretünden dökem kanlı yaş* “Süheyle onu yazmış: Ey taş bağırlı, hasretinden ne kadar kanlı yaş döneceğim?” (346-13).

28. Temel Cümlesinin Yükleme “yor-” Fiilinden Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle sayısı 1’dir; iç cümlesi soru cümlesinden oluşan bu kullanımda temel cümle olumlu yapıdadır: *Dedi kim döşekden örü turayım / Bu düşü niçesidür yorayım* “Dedi ki: Döşekten kalkayım; bu düş nasıldır? Yorayım” (60-3).

29. Yan Cümlesi Edat Grubundan Oluşanlar

SN’de “dëyü, içün / –çün ve bigi” edat gruplarının isim unsuru bir cümleden oluşunca bu kelime grubu kendisinden sonra gelen cümle ile bir iç içe birleşik cümle kurmaktadır. Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*’nde bu kullanım için *yan cümleli birleşik cümleler* terimini kullanmıştır ve “*tip, teyin / tiyin; üçün*” edatlarıyla kurulan cümleleri ele almıştır (2016: 194-195). A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*’nde bu kullanım için *dolaylı anlatım* terimini kullanmış ve şu örneği vermiştir: “*İnce sakınçın bolmazun (:)* bolar mini bilmez **tip** “böyle düşüncen olmasın: Bunlar beni bilmez (tanımaz) deyip (‘bunlar beni tanımaz’ diye, böyle düşünme)” (2007: 126).

a. Yan Cümlesi “dëyü / dëyüben / dëyüp” Edatlarıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümlede “dëyü” edatıyla kurulan cümle, temel cümleye *zarf* göreviyle bağlanır; *iç cümle* ile *temle cümle* arasında genelde sebep-sonuç ve bir yerde de tarz ilgisi söz konusudur. Kullanım sayısı 25’tir; bunların 20 tanesi *dëyü*, 3 tanesi *dëyüben*, 2 tanesi de *dëyüp* edatıyla kurulmuştur: *Ne dehlü ki düzmiş durur dër hemîn / Bilinsün dëyü beyti düşinde umın* “Ne denli ki düzmüşse (yazmışsa) der hemen; bilinsin diye beyti düşünde (görmeği) um” (25-7). *Çü doğdı*

dëyü güneşe geldi hitāb / Cihānuñ yüzinden açıldı niķāb “Güneşe doğdu diye hitap gelince dünyanın yüzünden nikap (yüz örtüsü) açıldı (gündüz oldu)” (30-8). *Henüz ol yazuyıla avunuram / Gërü göreven dëyü sevinürem* “Henüz o yazıyla avunuyorum; tekrar göreceğim diye seviniyorum” (43-12). *Görür kim güyüpdür aña nev-bahār / Ne vaķtın gele dëyü yola bakar* “Görür ki Nev-bahār onu bekler; ne zaman gelecek diye yola bakar” (124-5). *Birāz cevher altun alayım dëyü / Çoķ eglenmişem hoş olaydı eyü* (161-10). *Kızını gerek varadı göredi / Nitesin dëyü gönlini şoradı* “Kızını gidip görmeli; nasılsın diye hatırını sormalıydı” (167-2). *Yañıldum dëyü kendözine ķatı / Kaķıdı kapup koyuvërdi atı* “Yanıldım diye kendisine şiddetle öfkelenildi; kapıp atı koyuverdi” (249-13). *Anuñ fikri var imiş delim uzaķ / Delim kuş düşe dëyü ķurdı tūzaķ* “Onun gerçekleşme ihtimali zayıf olan bir fikri varmış; çok kuş düşsün diye kurmuş tuzak” (263-12). *Baņa rāzuñı dëgil ü gizleme / Gidem dëyü çepeçevre yol gözleme* “Bana sırrını söyle ve gizleme; gideyim diye çepeçevre yol(u) gözleme” (283-10). *Degül kim başarmazdum edimedüm / Ya yol şarp dëyü gidimedüm* (372-10). *Ne şāh işidürse severdi anı / Kaķan görem dëyü everdi anı* “Hangi şah işitse onu severdi; onu ne zaman göreceğim diye acele ederdi” (59-8). *Süheyl-i yemen urdı yere yüzün / Gelesin dëyüben yola tatar gözün* (73-9). *Şudan gitmemiş erteye dek gözi / Görine dëyüp nev-bahāruñ yüzi* “Nev-bahār’ın yüzü görünsün diye gözü(nü) sabaha kadar sudan ayırmamış” (92-2).

Bu örnekte tarz ilgisi belirgindir: *Savuluñ dëyü halkı ķovar idi / Elin göğsine koyup ovar idi* “Savulun diye halkı kovardı; elini göğsüne koyup ovalardı” (319-14).

b. Yan Cümlesi “bigi” Son Çekim Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümlede iç cümle, temel cümleye benzetme ilgisiyle, “sanki ve ..r ...mez ..., -dığı gibi” anlamı ve *zarf* göreviyle bağlanır; kullanım sayısı 4’tür: *Bilür bigi çağırdı ki ey şîr-mend / Benüm dermānum eyle tab ola derd* “Biliyor gibi çağırdı ki ey aslan yürekli, benim derdime derman ver!” (160-4). *Hemān laħza döndi atın depdi ol / Be-cid işe varur bigi çapdı ol* “(O,) hemen (o) anda döndü atına bindi; (sanki) çabucak (bir) işe gidiyor gibi (atı) koşturdu” (162-10). *Şu içer bigi gördü gördi şüret revān / Bodıcı bıraķdı vü etdi figān* “Su içer içmez (içtiği gibi) hemen sureti gördü; su kabını bıraktı ve figan etti” (249-9).

c. Yan Cümlesi “için” Son Çekim Edatıyla Kurulan Edat Grubundan Oluşanlar

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümlede iç cümle, temel cümleye sebep-sonuç ilgisi ve *zarf* göreviyle bağlanır; kullanım sayısı 1’dir: *Biri birimiz bilürüz için / Benüm sözümi sımaya şāh-ı çîn* “(Biz) birbirimizi tanıdığımız için Çin şahı, benim sözümü kırmaz” (284-14).

4.2.4.2.1.2. Kullanımı Bakımından İç İçe Birleşik Cümle

Kullanım bakımından İç içe birleşik cümlede iç cümle temel cümleye genellikle *nesne* göreviyle bağlanır; diğer bazı öge görevleriyle bağlanması ise daha seyrek. Bunlar haricinde de kullanım özellikleri vardır:

a. İç İçe Birleşik Cümlede İç Cümlelerin Temel Cümleye Çeşitli Öğeler Göreviyle Bağlanması

a.1. İç Cümlelerin Temel Cümleye Nesne Göreviyle Bağlanması

En sık kullanım budur: *Dönüp dèdi fağfūr tañla gelem* “Fağfur dönüp sabahtan geleyim, dedi” (73-12). *Şanur ‘aybını ton ile örtiser / Bakır yüzine altını dutısar* “Aybını elbise ile örtecek sanır; bakırın yüzüne altın tutar” (15-12). *Dilemiş geze ère tañsuhlara / Yèye içe èrişe ol çoğlara* “Gezip tuhaf şeylere ulaşsın; yiyip içsin, o çok şeylere erişsin dilemiş” (68-4). *Nakkaşa şāh eydür ‘aceb noldı gör / Ki gül bigi güler yüzi şoldı gör* “Şah, Nakkaş’a; acaba ne oldu gör ki gül gibi güler yüzü soldu gör, der” (83-2). *Görürsen yüzini beşer demegil / Bana ‘ışk işini başsar demegil* “Yüzünü görürsen insan(dır) deme; bana, aşk işinin üstesinden gel, deme” (105-7). *Dèdi şayluğuna bunu içdüm uş* “Bunu (içkiyi) şerefine içtim işte, dedi” (118-15). *Dèdi niçeme dün ü gün yürüdüm* “Her ne kadar gece gündüz yürüdüysen (de)... dedi” (234-7). *Bana dirlik ansuz gerekmez bilün / Beni koñ varuñ işüñüze gidün* “Bana, onsuz (bir) yaşam gerekmez, bilin; beni bırakın, varın gidin işinize” (268-1). *Dèdi dön üşenme sağ ol u esen / Şara ben varayım odağuna sen* “Dön, üşenme, sağ ol ve esen kal; şehre ben varayım, odana sen, dedi” (72-15). *Dèdi indi fur var şımarla aña / Dürişsün yürimege sağdın yaña* “Şimdi kalk git, ona salık ver (ki) sağ taraftan yürümeye çabalasın, dedi” (233-7).

a.2. İç Cümlelerin Temel Cümleye Özne Göreviyle Bağlanması

Fazla örneği olmamakla beraber SN’de iç cümlelerin, temel cümleye *özne* göreviyle bağlandığı da görülür. Burada temel cümlelerin yüklemine çoğu yerde bir isim cümlesinden oluşması dikkat çekicidir: **Bilinmedi buldı mı yā bulmadı** / *Dağı nolduğın kimse bilmedi* “Buldu mu yoksa bulmadımı bilinmedi; artık ne olduğunu kimse bilmedi” (291-8). **Revādur gözet her işün ādemin** “Her işin sonucunu gözet, revadır” (363-4). **Çü bünyādı uruldu nazm ile / Revādur tārîhi hem nazm ola** “Temeli şiir ile kurulduğu için tarihi de şiir olsun, revadır” (378-3). **‘Aceblemeñüz her ki ‘ışka uya / Meşeldür kilîmin birağur şuya** “Her (kim) ki aşka kapılırsa meseldir; kilimini suya bırakır (her şeyden geçer, her şeyi oluruna bırakır), (buna) şaşırmayın” (96-9). **Meşeldür kişi eydür ulu kişi / Olur başa buñ gelse başmañçı** “(Bir) kişi (şöyle) söyler: Meseldir; büyük küçük (herkes) başa (bir) bela gelse paşmakçı olur” (130-6). **Ne lâzum üşendüredün özüñi / Bilürsin ki şımaz idüm sözüñi** “Kendini üşendirmenin ne gereği vardı; bilürsin ki sözünü yerine getirmemezlik etmezdim” (341-15).

a.3. İç Cümlelerin Temel Cümleye Yer Tamlayıcısı Göreviyle Bağlanması

Günümüz Türkiye Türkçesinde iç cümle, “-dığına” sıfat-fiil grubu hâlinde temel cümleye yer tamlayıcısı olarak bağlanırken SN’de bir cümle hâlinde bağlandığı görülür: **İnāyet çü ‘ām eyledi lutf-ı hāk / Bu her birisi nitesi boldı bak** “Allah’ın lütfü herkese yayılınca bu her birisi(nin) nasıl oldu(ğuna)? bak” (4-9). **Pes anla ki şeytān atına binen / Kişi sağ esen hîç inemez inan** “Sonra, anla ki şeytan atına binen (nefsine uyan) kişi, (ondan) asla sağ salim inemez, inan (<şeytan atına binen bir kimsenin ondan asla sağ salim inmediğine inan)” (144-7).

a.4. İç Cümlelerin Temel Cümleye Zarf Göreviyle Bağlanması

Özellikle edatlarla kurulan iç içe birleşik cümlelerde iç cümle temel cümleye zarf göreviyle bağlanır: **Bilür bigi çağırdı ki ey şîr-mend / Benüm dermānum eyle tab ola derd** “Biliyor gibi çağırdı ki ey aslan yürekli, benim derdime derman ver!” (160-4). **Hemān lahza döndi atın depdi ol / Be-cid işe varur bigi çapdı ol** “(O,) hemen (o) anda döndü atına bindi; (sanki) çabucak (bir) işe gidiyor gibi (atı) koşturdu” (162-10). **Şu içer bigi gördi şüret revān / Bodıcı birağdı vü etdi fiğān** “Su içir içmez (içtiği gibi) hemen sureti gördü; su kabını bıraktı ve figan etti” (249-9). **Biri birimüz bilürüz için / Benüm sözümi sımaya şāh-ı çîn** “(Biz) birbirimizi tanıdığımız için Çin şahı, benim

sözümü kırmaz (yerine getirir)” (284-14). *Henüz ol yazuyıla avunuram / Gêrû göreven dèyü sevinürem* “Henüz o yazıyla avunuyorum; tekrar göreceğim diye seviniyorum” (43-12). *Görür kim güyüpdür aña nev-bahâr / Ne vaktın gele dèyü yola bakar* “Görür ki Nev-bahâr onu bekler; ne zaman gelecek diye yola bakar” (124-5). *Birâz cevher altun alayım dèyü / Çoh eglenmişem hoz olaydı eyü* (161-10). *Kızını gerek varadı göredi / Nitesin dèyü göñlini şoradı* “Kızını gidip görmeli; nasılsın diye hatırını sormalıydı” (167-2). *Yanıldum dèyü kendözine katı / Kakıdı kapup koyuverdi atı* “Yanıldım diye kendisine şiddetle öfkelenildi; kapıp atı koyuverdi” (249-13). *Anuñ fikri var imiş delim uzak / Delim kuş düşe dèyü kurdı tuzak* “Onun gerçekleşme ihtimali zayıf olan bir fikri varmış; çok kuş düşsün diye kurmuş tuzak” (263-12). *Başa rāzuñı degil ü gizleme / Gidem dèyü çepeçevre yol gözleme* “Bana sırrını söyle ve gizleme; gideyim diye çepeçevre yol(u) gözleme” (283-10). *Degül kim başarmazdum edimedüm / Ya yol şarp dèyü gidimedüm* (372-10). *Ne şāh işidürse severdi anı / Kaçan görem dèyü everdi anı* “Hangi şah işitse onu severdi; onu ne zaman göreceğim diye acele ederdi” (59-8).

b. İç İçe Birleşik Cümlede Temel Cümlelerin İsim Cümlesinden Oluşması

Bu kullanıma, sadece “revā, meşel, ne lāzım” kelime ve kelime grubu, temel cümlelerin yüklemi olduğu zaman rastlanır: *Revādur gözet her işüñ ādemin* “Her işin sonucunu gözet, revadır” (363-4). *Çü bünyādı uruldu nazm ile / Revādur tārîhi hem nazm ola* “Temeli şiir ile kurulduğu için tarihi de şiir olsun, revadır (bu uygundur)” (378-3). *Aceblemenüz her ki işka uya / Meşeldür kilîmin birağur şuya* “Her (kim) ki aşka kapılırsa meseldir; kilimini suya bırakır (her şeyden geçer, her şeyi oluruna bırakır), (buna) şaşırmayın” (96-9). *Meşeldür kişi eydür ulu kişi / Olur başa buñ gelse başmahçı* “(Bir) kişi (şöyle) söyler: Meseldir; büyük küçük (herkes) başa (bir) bela gelse paşmakçı olur” (130-6). *Ne lāzım üşendüredün özüñi / Bilürsin ki şımaz idüm sözüñi* “Kendini üşendirmenin ne gereği vardı; bilirsin ki sözünü yerine getirmemezlik etmezdim” (341-15).

c. İç İçe Birleşik Cümlede İç Cümlelerin İsim Cümlesinden Oluşması

Bunun kullanımına fazla rastlanmaz: *Dönüben vezîr eydür ey pâdişāh / Anı gitmege komamadur günāh* “Vezir dönüp; ey padişah, onu gitmekten alıkoymaktır günah, der” (50-14). *Velî bellü bildüm bular bunda yoh* “Ama kesinlikle bunlar(ın)

burada yok (olduğunu) bildim” (179-4). *İşidecegez nev-bahâr anası / Dêr âdem degül imiş uşanası* “Nev-bahâr’ın anası işitince usanacak insan değilmiş, der” (85-4). *Şeh eydür sarâyumda bir bağ var / İçinden geçer bir ulu ırmağ var* “Şah; sarayımda bir bahçe var; içinden geçer bir büyük ırkam var, der” (88-10). *Nakḳāş eyle dönüp vezîre dèdi / Süheyl-i yemendür bu şāhuñ adı* “Nakkaş, vezire dönüp bu şahın adı Süheyl’dir dedi” (66-11). *Süheyle dêr êy pâdişāh-ı yemen / Bugün benden işbu dilegün yaman* “Süheyl’e; ey Yemen padişahı, bugün, benden (dilediğin) bu dilek (kabul edilmesi, yapılması) zordur, der” (81-5). *Şāh eydür senün toğruymış sözün / Bilüben tanuḥlık vèrürmiş özün* “Şah; senin sözün doğruymuş; kendin, bilip tanıklık edermişsin, der” (83-9).

d. İç İçe Birleşik Cümlede İç Cümlelerin Fiil Cümlesinden Oluşması

Oldukça fazla kullanımı vardır: *Dèdi vèrün altun kul u qaravaş* “Altın, kul ve hizmetçi verin, dedi” (54-7). *Dèdi tenḡri olsun saña yâricı / Ne şarp işün olursa onarıcı* “Tanrı yardımcın ve ne güç işin olursa (da) onarıcı olsun, dedi” (56-4). *Nakḳāş dèdi gitme birazcuḳ otur / Bu şeh-zādenün göñlin ala getür* “Nakkaş; gitme, birazcık otur; bu şehzadenin gönlünü aliver, dedi” (67-11). *Vezîre dönüp dèdi fağfūr-ı çin / Bugün tanışalum hele biz için* “Çin fağfuru, vezire dönüp hele biz bugün gizlice tanışalım, dedi” (69-3). *Dèdi tîzrek al çeriye yûri / Degül bu aracuk tevakkuf yeri* “Hemen orduyu al, sefer et; bu aracık duracak yer değil, dedi” (142-6). *Görüp âşikāre bilem dêr idi / Zamân ile anı bulam dêr idi* “Açıkça görüp bileyim, derdi; zamanla onu bulayım, derdi” (61-8). *Dèdi ṭali’üm oñmamışdur henüz* “Talihim düzelmemiştir henüz, dedi” (127-14). *Vezîr eydür araya söz ḳarmağıl* “Vezir; araya söz karıştırma, der” (176-11). *Dèdi êy cānum biñ yıl ol esen* “Ey canım, bin yıl esen kal, dedi” (128-4).

e. İç İçe Birleşik Cümlede İç Cümlelerin Bağlı Cümleden Oluşması

SN’de bağlama edatlarıyla birbirine bağlanan cümleler, bazen iç cümle olarak kullanılır. Şöyle ki:

e.1. “çü / çün / çünkü” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Vezîre dèdi çün giderler ırāḡ / Yûri tîzrek düz bulara yaraḡ “Vezire; bunlar, uzağa gittikleri için yürü, hemen bunlar için hazırlık yap, dedi” (54-8). *Şeh eydür eyit ne gerek bileyim / Çü gider yarağunuzu ḳılayım* “Şah; söyle, ne gerekse bileyim,

gittiğiniz için hazırlığınızı yapayım, der” (54-6). *Süheyl eydür işbunu çün söyledün / Beni kendü şāhuḡa ḡul eyledün* “Süheyl; (sen) bunu söyleyince beni kendi şahına hizmetkâr ettin, der” (113-1). *Velî dilerem çün haber bilesin / Bize tîzrek hem haber kılasın* “Ama haber alınca bize hemen haber veresin dilerim” (315-1). *Süheyle dedi çünki vara vezîr / Haber kıla şara ol şehe vezîr* “Süheyl’e; vezir ulaşınca, varır şehre haber verir, der” (69-12). *Çü ol dürlü ni’metleri yêdiler / Süci ilerü getürün* dediler “O türlü (türlü) nimetleri yedikten sonra içki getirin, dediler” (72-5).

e.2. “dahı artuḡı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olması

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Dedi varam dedüğünüz dèyem / Dahı artuḡı ḡuşşanuzı yèyem* “Gideyim, dediğiniz (ona) söyleyeyim; dahası (bundan başka) gamınızı çekeyim, dedi” (317-8).

e.3. “eger / ger” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Şoloḡdem ki ḡaytās işitdi anı / Atasına dedi ey baba cānı / Ger ol hücrede gördüğüm ise kız / Bu deylü bahāyile almaya kız “Kaytas, ne zaman ki onu işitti, babasına; ey canım baba, eğer o hücrede gördüğüm kız ise bu denli para ile onu almaya yetmez, dedi” (210-1/2). *Dedi eger diri ola vü dürişe / Şehet kimse maḡşūdına erişe* “Eğer (bir kimse) yaşıyorsa ve çabalarsa maksadına erişir, dedi” (252-7). *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger ol gider ise ḡo ölürem* “Şah; ben onsuz nasıl olurum? Eğer o giderse ölürüm işte, der” (50-12). *Nakḡāşa süheyl eydür ey bilgili / Eger çāre kılmazsaḡ oldum delü* “Süheyl, Nakkaş’a; ey bilgili, eğer çare bulmazsan deli oldum, der” (92-7). *Nakḡāş’a süheyl eydür ey mihr-i paḡ / Eger çāre kılmazsaḡ oldum helāk* “Süheyl, Nakkaş’a; ey temiz güneş, eğer çare bulmazsan mahvoldum, der” (93-8). *Cevābında eydür eger ol kişi / Gidemezse kim ola çeri başı* “Cevabında; eğer o kişi gidemezse komutan kim olacak? der” (142-3).

e.4. “eyle ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Dedi bir gün eyle heves ederin / Ki deñiz ḡatına varuruz yarın Teferrüc edüp yèyevüz içevüz / Bu hafta taşıra ḡoş geçevüz (306-11).

e.5. “hele” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Tanışup dèdi erte degül irak / Hele turgül tîzrek düzgil yarak “Danışıp sabah uzak değil; hemen kalk (da) hazırlık yap, dedi” (70-1). *Dèdi olmaz oturmağ indi hele / Otur tahtına al kopuzu ele* “Şimdi oturmak olmaz; hele tahtına otur, kopuzu eline al, dedi” (106-11).

e.6. “hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Dèdi ey aña bilürem toğrusın / Haber şoravan hem degül toğrusın* “Ey ana, doğrusunu biliyorum; haber soruyorum hem (sen de) söyle doğrusunu, dedi” (290-9).

e.7. “ki / kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Diğerlerine oranla fazla kullanıma sahiptir: *Dilerven icâzet ola ben kula / Ki varmağičün çîne girem yola* “Ben kulana izin ola ki Çin’e gitmek için yola gireyim dilerim” (48-5). *Dilerven şefâ ‘at kılasın ki şâh / Geçüre ne kim oldı andan günâh* “Şah, ondan (her) ne ki günah olduysa şefaât kılasın ki bağışlasın dilerim” (175-6). *Nakḳāş dèdi şeh-zâdeye nêdevüz / Ki fağfûrî biz qorhıdı gıdevüz* (61-15). *Nakḳāş şâh eydür ‘aceb noldı gör / Ki gül bigi güler yüzi soldı gör* “Şah, Nakkaş’a; acaba ne oldu? Gör ki gül gibi güler yüzü soldu, der” (83-2). *Şorar tatlu dil ile eydür aña / Bu ne zahm idi kim sen urduş saña* “Sorar, tatlı dil ile ona söyler: Bu ne yaraydı sen, kendine açtın?” (37-3). *Nakḳāş dër kuluş vèrdi öñdin haber / Ki vèrmeş süheyle süci bu kadar* “Nakkaş; kulun, önceden haber verdi ki Süheyl’e bu kadar içki vermeyin, der” (83-4). *Aña dèdi nakḳāş ey şâh-zâd / Dürişgil ki gönlün olıbile şâd* “Nakkaş, ona; ey şehzade, çalış çabala ki gönlün mutlulukla dolsun” (105-9). *Eyitdi bizüm şâhumuz nev-bahâr / Beni vèribidi ki gönlün arar* “Söyledi: Bizim şahımız (olan) Nev-bahâr, beni gönderdi ki gönlünü arar (düşünceni öğrenmek ister)” (112-2). *Dèdi hey ne söylersin eyleme lâğ / Ki divarun ardında olur kulağ* “Dedi: Hey, ne söylersin? Latife yapma ki duvarın ardında kulağı vardır” (116-3). *Dèdi nev-behâr uş bunu bek bilün / Ki teğri oñarur işini kuluş* “Nev-bahâr dedi: Bunu iyi bilin ki Tanrı kulun işini onarır (yoluna koyar)” (334-7). *Cevâbında zengî eyitdi belî / Ne kim siz buyurursız oldur velî* “Zenci, cevabında; tamam, siz ne buyurursanız odur ama... dedi” (327-14).

e.8. “ne ... ne ... / ne ... u ne ...” Karşıartırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Anı gördi fağfur ihen kaçıldı / Dedi ey harām-zāde kulmaş gidi / Ne bellü kocasin ne yigit bigi / Ādem şūretūñ sîretūñ it bigi “Fağfur, onu gördü çok öfkelen-di; ey haramzade, hilekâr, gidi, ne belli (bir) yaşlısın ne genç gibi(sin); suretin insan, siretin (için) köpek gibi(dir)” (182-13/14). *Dedi uş benüm karnımı toyuram / Ne av avlayam u ne atum yoram* “İşte (şimdi) karnımı doyurayım; ne av avlayayım ve ne (de) atımı yorayım, dedi” (196-5).

e.9. “nitekim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Bunun tek kullanımı vardır: *Bilürem anam añar ola beni / Nitekim aña tururam ben anı* “Ben anamı andığım gibi anam (da) beni anar, bilirim” (345-1).

e.10. “niçe ki / niçe ... ki ... / niçeme ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Süheyle dedi haķ elüñdeyimiş / Niçeme ki zaḥmet yolundayimiş (350-8). *Dedi niçe ki olavan diri ben / Senüñ sırruñı gizleyem bî-muḥāl* “Ben yaşadıkça senin sırrını şüphesiz gizleyeyim, dedi” (245-1/2). *Dêr idi niçe döndi baḥtum dirîğ / Ki yâri yabāna biraḥdum dirîğ* “Talihim nasıl tersine döndü ki (ters gitti ki) yâri çöllere bıraktım, eyvah, derdi” (163-6).

e.11. “ola kim / bolay kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olması

Bulımadılar dedi fağfūr-ı çîn / Çerisine varmış ola kim için “Çin fağfuru; bulamadılar, belki (de) gizlice ordusuna gitmiş olmalı” (166-4). *Örü turdı vü dedi hey tartuñ / At bolay kim düşe bu avumuz oñat* “Ayağa kalktı ve hey at çekin (getirin) belki bu avımız rastgelir (avı ele geçiriz)! dedi” (294-9).

e.12. “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Süheyl eydür indi ṭapusına sen / Gêrû var u baş ḳo ḳapusına sen “Süheyl; sen, şimdi huzuruna tekrar git ve kapısında saygıyla eğil (secde eder gibi saygıyla eğil, yalvar), derdi” (138-14).

e.13. “veli” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Eyitdi *gideyim benüm yoh suçum / Velî nêdeyim kıtı qorhar içüm* “Gideyim, benim suçum yok; ama ne yapayım (ki) içim çok korkar, dedi” (142-8).

e.14. “yâ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Bilimezdüm esrük midüm yâ bayık “Sarhoş muydum, ayık (mıydım)? Bilemedim” (122-12). *Özi göyneyüben dēdi ēy pādīšāh / Elümde ne vardur yâ nedür günāh* “İçi yanarak ey padişah, elimde ne vardır ya (da) günah(ım) nedir? dedi” (93-15).

e.15. “yaḥoz” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İç Cümle Olarak Kullanılması

Çok az rastlanan bir kullanımdır: *Dēr idi ‘aceb bu bana düş midür / Yaḥoz t̄ālī ‘ūme bu iş tuş midur* “Bu iş, acaba bana düş müdür; yoksa talihime uygun mudur? Derdi” (118-4).

f. İç cümlelerin Soru Cümlesinden Oluşması

İç cümle, gerek sözde gerek gerçek soru cümlelerinden oluşabilir. Özellikle sözde soru cümlelerinin iç cümle olarak kullanıldığı durumlarla sık karşılaşılmaktadır.

f.1. İç Cümlelerin Sözde Soru Cümlesinden Oluşması

Sözde soru cümlesinde, soru soran kimsenin ilk amacı soru sorduğundan cevap almak değildir; genelde çeşitli duygularını dile getirmesidir: “*Ki t̄ālīs kıızı aḡa vērde ol gece / Ana bilürsin ḡikāyet niçe* “...Ki Talis, kızı o gece ona verdi; hikāye nasıl(dır?) düşünebilirsin” (265-7). *Ne kaçmak bilürler bular ne ölüm / Tanışuḡ nedür maşlahat bilelüm* “Bunlar, ne kaçmak ne (de) ölüm bilirler; danışın, iş nedir? Bilelim” (173-3). *Benüm ile göḡlün nedür bileyim* “Gönlün bana karşı ne hisseder? Bileyim” (215-4). *Iraḡdan çü nakkaş kulluḡcılar / Gözedürler idi görelüm nēder* “Nakkaş (ve) hizmetçiler, uzaktan gözetirlerdi; görelim ne yapar?” (96-11). *Bilimedüm perî midî aḡsuzda bakıcaḡ* “Ansızın bakınca peri miydi? Bilemedim” (107-11). *Kıyās eylegil niçe göyne özi* “Kıyas et, içi nasıl yanar?” (134-9). *Eger šāh üşenmeyübenin şora / Bulnur mı sözümde yalan göre* “Eğer şah, üşenmeyip (de) sorsa sözümde yalan bulunur mu? görsün” (303-12). *Nedür şāzılık yâ kıyı anlamaz* “Mutluluk ya (da) kaygı nedir? anlamaz” (131-6). *Dirîḡā vefā kimseden bulmadum / Emek yēdügüm*

nolısar bilmedüm “Eyvah, kimseden vefa görmedim; zahmet çekmem ne olacak? bilmedim” (374-8). *Yatur iniler bilmezem ey ‘aceb / Anuñ ile neyleyiser haq çalab* “Yatar, inler; onunla Hak Allah ne yapacak acaba? Bilemem” (50-2). *Bilürsin nedür âdemün ‘ömri uş / niçe anı kimse geçürmeye hoş* “İnsanın ömrü ne kadardır? Bilirsin işte; (bir) kimse onu nasıl (olur da) hoş geçirmez?” (304-10). *Şu gün şād idi tā olunca gece / Çü oldu gece şorma hālî niçe* “Şu gün mutluydu ta gece olana dek; gece olunca hālî nasıl(dır?) Sorma” (106-5).

f.2. İç Cümlelerin Gerçek Soru Cümlesinden Oluşması

Gerçek soru cümlesinde, soru soranın ilk amacı soru sorduğundan cevap almaktır: *Gelüp nev-bahāra dēdi nēdelüm / Nedür çāresi niçesi gidelüm* “Gelip Nev-bahār’a; ne yapalım, çaresi nedir, nasıl gidelim? Dedi” (141-1). *Süheyl eydür indi niçe şabr edem / Güneş var iken gölge niçe güdem* “Süheyl; şimdi nasıl sabredeyim; güneş varken nasıl gölge bekleyeyim? Der” (99-12). *Eyit saña ne uğradı noldı / Senün bilün āhiri boldı* “Söyle sana ne uğradı, ne oldu? Senin bilgin, sonuçta çoktu” (105-2). *Süheyl eydür uş böyle yüksek tama / Kemend almayup ağmağı kim uma* “Süheyl; işte böyle (bir) yüksek dama, kement almadan çıkmayı kim umar? Der” (115-7).

g. Temel Cümlelerin Soru Cümlesinden Oluşması

İç cümlede olduğu gibi az da olsa temel cümle de “ne” soru zarfı ve “bil-” fiilinden oluşan soru cümlesinden oluşabilir: *Ne bilem kazā nētdi vü nēdiser / Cihān böyle geldi vü hem gidiser* “Ne bileyim kaza ne yaptı ve ne yapacak? Dünya böyle geldi ve de böyle gidecek” (177-15). *Ne bilem ikisine nētdi felek / Nite oldu teñrinün andan dilek* “Ne bileyim felek ikisine ne yaptı; Tanrı’nın orada(ki) dileği nasıl oldu?” (178-14). *Ne bilem bu yazıda hālüm nola / Yemiş olmayıcağ şuyı kim bula* “Ne bileyim bu çölde hālüm ne olacak? Yemiş olmayınca suyu kim bulacak?” (234-8). *Ne bilem gemi kanda gitmiş ola / Ya yoldaşlarum dağı nētmış ola* “Ne bileyim gemi nereye gitmiş ya (da) yoldaşlarım ne yapmış olmalılar?” (271-5). *‘Aceb nev-bahārı ne yērde bulam / Felek baña neyleyiser ne bilem* “Acaba Nev-bahār’ı nerede bulurum? Ne bileyim felek bana ne yapacak?” (279-2).

h. İç İçe Birleşik Cümlede İç Cümlelerin Sıralı Cümleden Oluşması

h.1. İç Cümlelerin Bağımlı Sıralı Cümleden Oluşması

Dèdi çekdi zahmet bugün şāh-ı cîn / Geçürür keremden kılınuy suçın “Çin şahı, bugün zahmet çekti; keremiyle hizmetçisinin suçunu bağışlar, dedi” (70-11). *Dèdi dön üşenme sağ ol u esen* “Dön, üşenme; sağ ve esen kal, dedi” (72-15). *Saşa dedüm āhîr süci içmegil / Şahın sırrumuz örtüsün açmağil* “Sana, sonunda içki içme; sakın sırrımızın örtüsünü açma, dedim” (79-10). *Süheyle dèdi tîz tur eglenme var* “Süheyl’e; çabuk kalk, eğlenme, git, dedi” (114-8). *Eyitdi bu çok nâz ile bèslenüp / Nâzûklîk ü i’zâz ile bèslenüp* “Bu, çok naz ile beslenmiştir; nazîklîk ve izzetle büyütmüştür, dedi” (319-15). *Süheyl eydür ohtı degül ol sözün / Başuñuzu ağırdısarvan sizün* “Süheyl; o sözün zamanı değil; sizin başınızı ağırtacak, der” (120-6).

h.2. İç Cümlelerin Bağımsız Sıralı Cümleden Oluşması

Dègil içmişem and kôrhar cânım “Ant içmişim, canım korkar, söyle” (69-15). *Dèdi yüzün ay tâlî üñ müşterî* “Yüzün ay; talihin Müşteri (Jüpiter) (gibi), dedi” (211-12). *Şeh eydür yarın tañla ben / Gideven okımış süheyl-i yemen* “Şah; yarın, sabahdan gideyim ben; Süheyl çağırmış, der” (74-3). *Şah eydür senün toğruyımış sözün / Bilüben tanıklık vèrürmiş özün* “Şah; senin sözün doğruymuş; kendin, bilip (de) tanıklık edermiş, der” (83-9). *Süheyl-i yemen dèr bu iş olmaya / Kuluñ and içüdpdür şara gelmeye* (87-11). *Şeh eydür sarâyumda bir bâğ var / İçinden geçer bir ulu ırmağ var* “Şah; sarayımda bir bahçe var; içinden geçen bir büyük ırmak var, der” (88-10).

ı. İç İçe Birleşik Cümlede Temel Cümlelerin Yüklemlerinden Birisinin Diğerini de Kapsaması

SN’de bazen bir iç içe birleşik cümlede temel cümlelerin yüklemine birden fazla olduğu görülür, burada daha fazla kapsayıcı olan “dè-, eyit-” gibi temel cümlelerin fiili diğerini de içine alacak şekilde kullanılır: *Şeh eydür eyit ne gerek bileyim* “Şah söyler: ne gerek(lidir) bileyim, söyle” (54-6). *Dèdi şanmañuz şeh sözinden geçem / Şıyam andı alam süciyi içem* “Dedi: Şahın sözünden döner, yemini bozar, içkiyi içerim sanmayın” (86-7). *Şorar tatlu dil ile eydür aña / Bu ne zahm idi kim sen urduñ saña* “Sorar, tatlı dil ile ona söyler: Bu ne yaraydı sen, kendine açtın” (37-3). *Eyitdi bilün uşda ol kız benüm / Bulındum bu şarp işde ol kız benüm* “Söyledi: Bilin, işte o kız

benim; bu sarp (içinden çıkılması güç) işte bulundum, o kız benim” (33-5). *Süheyl örü turdı dèdi bilünüz / Sözüm çokdur ahvālūmi bilünüz* “Süheyl, ayağa kalktı; biliniz, sözüm çoktur, ahvalimi biliniz, dedi” (330-9). *Cühûda dèdi ey yavuz hūlu it / Bu hücre içindeki kimdür eyit* “Cühûd’a dedi: Ey kötü huylu köpek, bu hücre içindeki kimdir? Söyle!” (204-11). *Eyitgil hikāyet nedür bileyim / Ger edibilem çāresin kılayım* “Söyle, hikāye nedir? Bileyim; eğer elimden gelirse çaresini kılayım” (232-7). *Eyitdi bilün uşda ol kız benüm* “Söyledi, bilin işte o kız benim” (333-5). *Vezîr eydür ey çok hüner ma’deni / Bilür misin ol şūreti issi kanı* “Vezîr (şöyle) söyler: Ey birçok hünerin madeni, o resmin sahibi nerede(dir)? Bilir misin?” (42-4). *Bunu şāh fağfūra bilsün eyit / Aramuzda çoḥ var üründi yigit* “Bunu Şah Fağfur’a söyle, bilsin (ki) aramızda çok (fazla) seçkin, yiğit(ler, kahramanlar) var” (176-5). *Dédiler kamu biz anuḡ bigi kız / Yēg ola biḡ erden dèrüz anı biz* “Hepsi; biz, onun gibi bir kız, iyisi mi, bin erkekten daha iyidir deriz, dediler” (333-1). *Eyitdi bilün uşda ol kız benüm / Bulundum bu sarp işde ol kız benüm* “(Şöyle) söyledi: Bilin (ki) o kız benim; bu zorlu işte bulundum (zor şeylerle karşılaştım) işte, o kız benim!” (333-5).

i. Birden Fazla İç Cümlelerin Tek Temel Cümlelerin Yüklemine Bağlanması

Bu tarz içi içe birleşik cümlede, birden fazla iç cümle vardır ve bunlar tek bir temel cümlelerin yüklemine bağlanmıştır: *Şu demde ki yogidi ağzum tadı / Süheyl al çeriyi gitgil dèdi* “Şu anda ki ağzımın tadı yoktu; Süheyl, orduyu al, git, dedi” (174-1). *Eger bir bucaḡ tuta vü süre yırt / Dèye söyleyene var işüne yort* (179-9).

j. İç İçe Birleşik Cümlelerin Bağlı Cümlelerin İkinci Unsurunu Oluşturması

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümle, “vü” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlelerin ikinci unsurunu oluşturur: *Enḡu yaḡı olup örü turdı şāh / Yüridi kız anladı vü dèdi ah / Atam bildi ahvālūmi nèdeyim / Ben andan ilerü eve gideyim* “Şah şasırp ayağa kalktı, yürüdü; kız anladı ve ah, babam bildi ahvalimi ne yapayım? Ondan önce eve gideyim, dedi” (144-1/2). *Ḳakıdı vü dèdi ayā nā-bekār / Çü şordı aduḡ söyledi şehriyār / Tıtayım utanduḡ dèmedüḡ aduḡ / Hemāndem nişe baş yère Ḳomaduḡ* (151-11). *Ḳoyu gölgecik buldı anda biraz / Oturdı vü eydür idi ben bu kez / Nèdem kim iḡen işüm oldu yavuz / Degül vaḡtı oḡmaḡa baḡtum henüz* “Koyu gölgecik buldu, orada biraz oturdu ve ben bu kez ne yapayım ki işim çok zor oldu; bahtımın düzelmesine henüz vakit (de) yok, derdi” (278-14/15).

hemîn “Çin şahı, Süheyl’i görünce (şöyle) sorar: Dileğin nedir? bana söyle hemen” (87-7). Burada da *şor-* fiili iç içe birleşik cümlelerin temel cümlesini oluşturmaktadır; bu iç cümlelerin içinde yer alan başka bir iç içe birleşik cümlelerin fiilini ya da yüklemine ise *dê-* fiili oluşturmaktadır. ***Dêdi olmasun ola gönli yavuz / Anun dileği ile biz andavuz / Bilürsin anuñ ile nitesiyem / Anuñ sözini nite şıyam*** “Dedi: Olmasın (ki) gönlü hoş olmasın, onun dileği ile biz oradayız; bilirsin (ki) onunla nasılım; onun sözünü nasıl (olur da) dinlemem (yerine getirmem)?” (139-7/8). Burada ilk koyu işaretlenen fiilin, ikinci koyu işaretlenen fiilin cümlesini de kapsayarak iç içe birleşik cümle oluşturduğu görülmekte; ikinci koyu fiil de kendi arasında kurulan iç içe bileşik cümlelerin temel cümlesinin yüklemine oluşturmaktadır. Bu kullanımda SN’nin diyaloglara dayalı bir mesnevi olması etkilidir.

4.2.4.2.1.3. Öğelerin Kullanıldığı Yer Bakımından İç İçe Birleşik Cümle

d. Temel Cümlesinin Yüklemine Sonda Bulunduğu İç İçe Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümlede temel cümlelerin yüklemi sonda bulunur ki genel kullanım da budur: *Görürseñ yüzini beşer demegil / Baña ‘ışk işini başar demegil* “Yüzünü görürsen beşer(dir) deme; bana aşk işinin üstesinden gel, deme” (105-7). *Kız uş gördi kim ögin dërdidi / Öginde hîç eglenmeye dër idi* “Kız gördü ki aklını başına aldı; içinden hiç eğlenmez, derdi” (109-11). *Elümden dahı ne gele bilmezem* “Artık elimden ne gelir? Bilemem” (113-7). *Aduñ ne durur baña bellü eyit* “Adın nedir? Bana açıkça söyle” (148-13). *Deñeyelüm iş ne durur bilelüm / Pes aña lāyık çāresin kılalum* “Deneyelim, iş nedir? Bilelim; sonra ona layık (olan) çaresini kılalım” (166-14).

d. Temel Cümlesinin Yüklemine Başında Bulunduğu İç İçe Birleşik Cümle

Bu tür iç içe birleşik cümlede temel cümlelerin yüklemi, başa kayar, bu duruma özellikle “*dê-*” fiili temel cümlelerin yüklemi olunca sık rastlanılır: ***İşitdük kemend atmağı iş eden / Yuğaru yaña atar aşagadan*** “Kement atmayı iş edinen (kimsenin), aşağıdan yukarıya doğru atar (diye) işittik” (109-14). ***Eyitdi nakkaşa buyur fîzrek / Çeriye baş olsun nitekim gerek*** “Nakkaş’a; hemen buyur orduya baş olsun; nitekim gerek(lidir), dedi” (141-2). ***Bayık bildüm bu iş ayruhsı olmış / Kaçansa süheylüm helāk olmış*** “Açıkça bildim, bu iş başka türlü olmuş; her nasılsa Süheyl’im helak

olmuş” (184-11). *Eyitdi ğarîblığuñ olmaya tañ / Dêgil bilelüm kıanda olur odañ* “Söyledi: Garipliğın, şaşılacak bir şey olmaz; söyle, bilelim odan nerededir?” (266-7). *Bilem iş nedür* “İş nedir? Bileyim” (148-11). *Şanur olasin âdemî ğuşşa yêr / Velî bilesin âdemi ğuşşa yêr* “Sanırsın insanoğlu gam yer; ama bilesin (ki) gam, insanı yer” (280-11). *Bilün bu şāh-zādemüz kiçiden / Eyü hulķ ğördi ulu kiçiden* “Bilin (ki) bu şehzademiz küçüklükten beri iyi muamele ğördü büyük (ve) küçükten” (50-4). *Dêdi oğlı yalvaru êy şehriyār / Benüm cānuma sen kıymağıl zinhār* “Oğlu dedi: Ey şehriyar, sen benim canıma asla kıyma!” (49-1). *Bilürven dilek ile ğirmez ele / Dürişüp aña dek varayım hele* “Bilirim dilemekle ele ğirmez (elde edilmez); hele çabalayıp ona dek varayım” (52-11). *Bilürsin anuñ ile nitesiyem* “Bilirsın onunla nasılım?” (139-8). *Dilerven kıatumdan ğitmeyesin / Daĥı ayruca yêrde yatmayasın* “Dilerim huzurumdan ğitmeyesin; dahası başkaca yerde yatmayasın” (218-15). *Dêdi êy sere êvmek olmaz eyü / Zamān ile ôğrenür oyun ayu* “Dedi: Ey ahmak, acele etmek iyi deĝil; (zira) ayı, zamanla ôĝrenir oyunu” (217-7). *Dêdi êy cānum cānı uz kışı / Kim işleye sen işledüĝüñ işi* “Dedi: Ey cancaĝızım maharetli kışı, sen yaptıĝın (bu) işi kim yapar?” (218-14). *Dêdi dek fırayım dêreyim ôĝüm* “Sakin olup aklımı toparlayayım, dedi” (238-12). *Êrişdi vü bir çeşmeden içdi şu / Dêdi ğörmeyem şāllah ayruĥ kısu* “Erişti ve bir çeşmeden su içti; inşallah artık eziyet ğörmem, dedi” (238-2). *Dêdi kıanı dôymege ansuz yürek / Anı bulmaĝa key dürişmek ğerek* “Onsuz dayanacak yürek nerede? Onu bulmak için çok çabalamak ğerek” (24-14).

d. İç Cümlesinin Temel Cümle Başında Bulunduğu İç İç Birleşik Cümle

İç cümle, temel cümle başında yer alır. Bu kullanıma fazla rastlanmaz: *Süheylî ğöricek şorar şāh-ı çîn / Dileĝün ne bana dêgil dêr hemîn* “Çin şahı Süheyl’i ğörünce sorar: Dileğın ne? Bana söyle der hemen” (87-7). *Be-cid fıtdı nakķāşa tîz yap dêdi / Ne kim eksigün var vêrem hep dêdi* (89-7).

d. İç Cümlesinin Çeşitli Öĝelerinin Temel Cümle Başında Bulunduğu İç İç Birleşik Cümle

Bu tür kullanılan iç içe birleşik cümlede iç cümle çeşitli öĝeleri temel cümle başına kayarak devrik bir yapı arzeder. Şöyle ki:

İç cümle öznesinin *temel cümle* başında bulunması: *Süheyl-i yemen ğör ne dêr ü nêder* “Ġör, Süheyl ne der ve ne yapar?” (58-4). *Bu ‘ışķ âdeme ğör neler*

uğradur / *Yarar yüregın bağırını toğradur* “Gör bu aşk insana neler yapar; bağırını doğratar, yüreğini yarar” (131-3). **Güneş aşlanuñ burcına gökden / İştüik varur kaldı ol öğden** “İştittik güneş aslan urcuna gider, o akıldan oldu” (235-10).

İç cümleinin nesnesinin temel cümleinin başında bulunması: **Ġarīb ādemi gör niçe tutdı hoş** / *Ger erlik gerekse gelün görüñ uş* “Gör, garip insanı nasıl (da) hoş tuttu (ona iyi muamelede bulundu); eğer (söz konusu) erlik (mertlik, yiğitlik) ise gelin, görün işte” (69-10). **Dilümüzce bir nükte dedı eyit** “Dilimizce bir nükte söyle, dedi” (152-11).

İç cümleinin yer tamlayıcısının temel cümleinin başında bulunması: *Bu ışk ādeme gör neler uğradur / Yarar yüregın bağırını toğradur* “Gör bu aşk insana neler yapar; bağırını doğratar, yüreğini yarar” (131-3). *Sekizinci gün mîşe dükendidi / Aña şanma endîşe dükendidi* “Sekizinci gün meşe bitti; sanma ona endişe tükendi” (234-5). **Güneş aşlanuñ burcına gökden / İştüik varur kaldı ol öğden** “İştittik güneş aslan urcuna gider, o akıldan oldu” (235-10). **Ki ālemde er göreler kim imiş / Başa bun gelicek kim işlermiş iş** “...Ki göreler âlemde mert yiğit kimmiş; başa bela gelince kim yaparmış iş?” (170-11). **Süheylüñ tapusına nakkâş işit / Ne dēr eydür ey devlet issi yigit** “Dinle, Nakkaş Süheyl’in huzuruna ne der? Ey devlet sahibi yiğit!..” (111-3).

İç cümleinin yüklemının temel cümleinin başında bulunması: **Geliser bilürem tama nev-bahār / İşün nedür anı sen isteyü var** “Biliyorum Nev-bahâr dama gelecek; işin nedir? Sen onu isteyerek git” (123-8).

4.2.4.2.1.4. İç İçe Birleşik Cümleinin Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılığı

a. Temel Cümlesi Fiilden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlede Yan Cümleinin Sıfat-Fiil ve İsim-Fiil Yerine Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde genellikle sıfat-fiil ve isim-fiil ekleri alıp nesne olarak görev yapan öğeler, SN’de “dê-, eyit-, söyle-” fiilleri haricindeki diğer temel fiillerle yapılan iç içe birleşik cümlelerde yargı bildirip bir iç cümle kurarlar; ayrıca bu şekilde kurulan iç içe birleşik cümlelerdeki iç cümleinin yüklemının genellikle istek kipiyle çekimlenmesi dikkat çekicidir: **Ben işbu sözümde döne şanmağıl** “Ben bu sözümde dönerim sanma (Benim, bu sözümde döneceğimi sanma)!” (287-9). *Otur gitmegil bizden uşanmağıl / Gönülmege destür ola şanmağıl*

“Otur, gitme, bizden usanma; gitmeye bizden destur olacak sanma (<gitmeye bizden destur olacağını sanma!)” (313-9). **Beni şanmañuz korham üşenem** “Beni korkar, üşenir sanmayın (<Benim korkacağımı, üşeneceğimi sanmayın!)” (170-3). **Hem eyle êdûp tîzcegez yêrine / Êrişdi diler bahtına yêrine** “Hem öyle yapıp hemencecik yerine erişti; diler bahtına yerine (<Bahtına yerinmeği diler!)” (144-3). **Qazâ yolda olıcağaz her kişi / Diler işleye olmayası iş** “Kaza yolda olunca her (bir) kişi, diler olmayacak iş yapsın (<Her bir kişi, olmayacak işi yapmayı diler)” (154-2). **Dilerem hoş ola murâda êre / Key ad ile ‘âlemde devlet sûre** “Dilerim hoş olsun, murada ersin; iyi (bir) ad (nam şöhret) ile âlemde hüküm sürsün (<Hoş olup murada ermesini; iyi bir ad ile hüküm sürmesini dilerim)” (45-15). **Esirge beni aç gözlerüñi / Cānum ister işide sözerüñi** “Esirge beni, aç gözlerini; canım, ister işitsin sözlerini (<Canım, sözlerini işitmek ister)” (51-6). **Sen uşta gidersin umarız geçe / Olcağ varam şaşa yarın geçe** “İşte sen gidiyorsun; umarız gece olunca yarın gece sana ulaşayım (<Gece olunca yarın gece sana ulaşmayı umarız)” (122-4). **Buyurdi yarağ eyleñüz tîz eyi / Süheylüñ katunda düzüñüz toyi** “Buyurdu hemen iyi (bir) hazırlık yapınız; Süheyl’in huzurunda yapın ziyafeti (<Hemen hazırlık yapmalarını; Süheyl’in huzurunda ziyafet vermelerini buyurdu)” (139-10). **Yahındur ecel şanmañ ırak olur** “Ecel yakındır, uzak olur sanmayın (<Ecel yakındır, uzak olduğunu sanmayın)” (55-6). **Yol azdum şanurdum yola başladum** “Yolu kaybettim, sanırdım yola başladım (<Yolu kaybettim, (hâlbuki) yola başladığımı sanırdım)” (327-3). **Şanır ‘aybını ðon ile örtiser** “Şanır aybını elbise ile örtecek (<Aybını elbise ile örteceğini sanır)” (15-12). **Şanur idi destur ola aysuzın** “Şanırdı destur olacak ansızın (<Ansızın destur olacağını sanırdı)” (137-13). **Uyımayası yêrde varan yatan / Şanur göz uyıya dîñlene ten** “Uyumayacak yerde varıp yatan, şanır göz uyuyacak, ten dinlenecek (<Uyumayacak yerde varıp yatan, gözün uyuyacağını, tenin dinleneceğini sanır)” (223-7). **Unutmağıl ölüp sine giresin** “Unutma ölüp mezara giresin (Ölüp mezara gireceğini unutma)” (363-11).

b. Temel Cümlesi İsimden Oluşan İç İçe Birleşik Cümlede Yan Cümlelerin İsim-Fiil Yerine Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde iç içe birleşik cümlede temel cümle genelde isim cümlesinden oluşmaz; ancak şartlı birleşik cümlede bu duruma rastlanılır. SN’de bu kullanım için birkaç örnek vardır ve burada yan cümle isim-fiil yerine kullanılmıştır: **Revâdur gözet her işiñ âdemin** “Her işin sonucunu gözet, revadır (bu

uygundur)” (363-4). *Çü bünyâdı uruldu nazm ile / Revâdur târîhi hem nazm ola* “Temeli şiir ile kurulduğu için tarihi de şiir olsun, revadır (bu uygundur)” (378-3). *‘Aceblemeñüz her ki ‘ışka uya / Meşeldür kilîmin bırağur şuya* “Her (kim) ki aşka kapılırsa meseldir; kilimini suya bırakır (her şeyden geçer, her şeyi oluruna bırakır), (buna) şaşırmanın” (96-9). *Meşeldür kişi eydür ulu kiçi / Olur başa buñ gelse başmañçı* “(Bir) kişi (şöyle) söyler: Meseldir; büyük küçük (herkes) başa (bir) bela gelse paşmakçı olur” (130-6). *Ne lâzım üşendüredün özüñi / Bilürsin ki şımaz idüm sözüñi* “Kendini üşendirmenin ne gereği vardı; bilirsın ki sözünü yerine getirmemezlik etmezdim” (341-15).

4.2.4.2.1.5. İç İçe Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

SN’de oldukça çeşitli olarak yer alan iç içe birleşik cümlelerin sayısal ve yüzdelik verilerini tablolar ile gösterecek olursak;

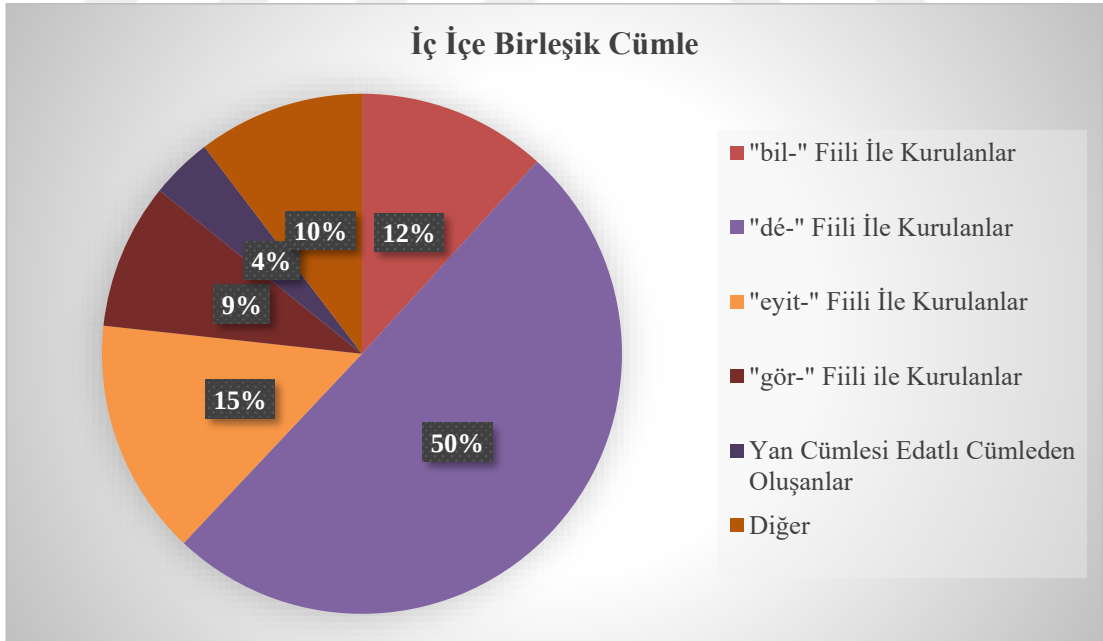
Tablo 2.10. İç İçe Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı
İç İçe Birleşik Cümle	782	%2.01	%5.30	%67.47

Tablo 2.10.1. Ana Cümlesinin Yüklemine Kullanımına İç İçe Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam İç İçe Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı
“bil-” Fiili İle Kurulan İç İçe Birleşik Cümle	92	%0.24	%0.62	%7.94	%11.76

“d�-” Fiili İle Kurulan İe İe Birleşik Cümle	393	%1.01	%2.66	%33.91	%50.26
“eyit-” Fiili İle Kurulan İe İe Birleşik Cümle	115	%0.29	%0.78	%9.12	%14.71
“g�r-” Fiili İle Kurulan İe İe Birleşik Cümle	71	%0.18	%0.48	%6.13	%9.08
Edatlı İe İe Birleşik Cümle	30	%0.8	%0.20	%2.59	%3.84
Diğer Kullanımlar	81	%0.21	%0.55	%6.99	%10.36

Şekil 30. Temel Cümlesi eşitli Fiillerden Oluşan İ İe Birleşik Cümlenin Toplam İe İe Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranları

4.2.4.2.2. Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümle ya da şart cümlesi “bir oluşun ve kılışın gerçekleşmesini şarta bağlayan, yalnız başına yargı bildirmeyen ve -sA eki ile karşılanan tasarlama kipi”dir (Korkmaz, 2017: 220). “Bir ana cümle ile yüklemi dilek-şart kipinde olan bir yardımcı cümleden oluşan birleşik cümle”dir (Topaloğlu, 2019: 122). “Yüklemi koşul kipinde olan yan cümle”dir (Hengirmen, 2009: 265).

Şartlı birleşik cümle, Türkçenin başlangıcından beri vardır. Temeli, şart kipinin temenni ifadesine dayanır. Bu kip, diğer fiil çekimlerinin aksine bir hüküm belirtmez, bitmiş bir hareket göstermez; dolayısıyla müstakil bir cümle yapamaz. Bunun yanında eğer *istek* ve *temenni* ifadesi taşırsa kendi başına bir cümle kurabilir, hareket bildirebilir; ancak bu istek ve temenni ifadesinde de bir kısaltma ve klişeleşme ifadesi taşır. Bu yüzden şart kipi müstakil bir cümle olamamakta ve asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümle konumunda olmaktadır. Şartlı birleşik cümlede *şartlı (yardımcı cümle)* önce; asıl cümle ise sonra gelir ki bu Türkçenin tabi olan unsurun tabi olunandan önce gelmesi kuralına da uygundur (Ergin, 2012: 405).

A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*’nde yan cümleler ana başlığı altında şartlı birleşik cümleye değinmiştir. O, şart cümlelerinin, muhtemelen Uygurca’da yeni bir oluşum olan gerçek yan cümleler, bir şart, bir soru kelimesi ya da her ikisi ile birlikte gelen kelime grupları olduklarını, menşe bakımından, şekil olarak bir başkasıyla bağlantısı olmayan, fakat mantık bakımından bağımlı esas cümleler olması gerektiğini belirtmiştir (2007: 123). Anlaşılan o ki şartlı birleşik cümleler ilk defa Uygurcada ortaya çıkmıştır. Ahmet Bican Ercilasun, Köktürkçede şart kipinin henüz oluşmadığını ve bu dönemde şart eki görünümünde olan -sAr ekinin şahıslara bağlanmadan kullanılan bir zarf-fiil eki olduğunu ifade etmiştir (2013: 185).

Şartlı birleşik cümle, dilimizin en eski cümle türlerindendir. Şartlı birleşik cümlede, şart, sebep, tahmin bildiren cümlecige başlama ya da şart cümlecigi; şart, sebep veya tahminin sonucu olan cümlecige ise ceza veya sonuç cümlecigi denir (Ediskun, 2017: 384).

Şartlı birleşik cümlede bir başcümle ve yargı niteliğinde dışcümle vardır. Şart cümlesinde başcümleyi şart yargısı değil; varılacak sonucu gösteren ceza yargısı belirler (Banguoğlu, 2011: 549).

Şartlı birleşik cümlede yardımcı cümle, temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin benzetme gibi ifadelerle tamamlar ve ona özne, nesne, yer tamlayıcısı, genellikle de zarf işleviyle bağlanır. Temel cümlelerin gerçekleşmesi, yardımcı cümlelerin gerçekleşmesine bağlıdır (Özkan ve Sevinçli, 2012: 197-198).

Son zamanlarda şart ekinin (-sA) bir kip değil; bir zarf-fiil eki olduğu Gürer Gülsevin tarafından “*Türkçede -sa Gerundiumu Üzerine*” adlı çalışmasıyla ortaya atılmıştır (1990: 276-279).

Gülsevin’den sonra Leyla Karahan da “-sa / -se Eki Hakkında” adlı makalesinde şart kipinin diğer kiplerden farklı olarak bir yargı taşımaması, cümlede zarf-fiillerle aynı fonksiyonda kullanılması (-içerse / -içince gibi), her ne kadar bazı zarf-fiil eklerinin her birisi farklı özellikler taşısa da (mesela bugünkü -ip / ip zarf-fiil ekinin -p’den dönüştüğü, bu -p’nin bazı lehçelerde öğrenilen geçmiş zaman yerinde de kullanılması, -ken zarf-fiil ekinin diğer zarf-fiil eklerinde görülmeyen bir özellik olarak -i fiili ile birleşmesi, -ınca / -ince, dıkça / -dikçe, -arak / -erek zarf-fiil eklerinin birden fazla ek veya şeklin birleşmesi neticesinde ortaya çıkması) sıfat-fiil ekleriyle hâl eklerinin birleşmesi neticesinde oluşan zarf-fiil eklerinin ise bunun aksine şart kipi gibi şahıs eki alabilmesi özelliklerini dikkate alarak bu ekin zarf-fiil grupları arasında değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmış; dolayısıyla “şartlı birleşik cümle” anlayışımızın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (2016: 227-230).

Nadir İlhan da “*Bileşik Cümle Kuruluşunda Şart Cümlesi Ya da Zarf Grubu*” adlı çalışmada şart kipinin tek başına bir yargı taşımaması ve cümle ögesi olarak da zarf tümleci görevinde kullanılması özelliklerini göz önünde bulundurarak bunun bir kip eki olamayacağını ve dolayısıyla bununla oluşturulan kelime veya kelime gruplarının adlandırılmasının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir (2009: 253-260).

Şartı oluşturan cümlede tam olmasa da bir yargının, yüklem olmasından dolayı biz bu cümle çeşidini bir birleşik cümle olarak değerlendiriyor ve şartlı birleşik cümle terimini kullanıyoruz. SN’de şartlı birleşik cümleyi 1. Yan Cümlelerin Yüklemine Aldığı Eke Göre Şartlı Birleşik Cümle. 2. Yapısı Bakımından Şartlı Birleşik Cümle. 3. Yan veya Temel Cümlesinin Yüklemine Türü Bakımından Şartlı Birleşik Cümle. 4. Yan Cümlelerin Çeşitli Anlamlarla Temel Cümleye Zarf Olarak Bağlanması Bakımından Şartlı Birleşik Cümle. 5. Anlatım Bakımından Şartlı Birleşik

Cümle. 6. Anlam Bakımından Şartlı Birleşik Cümle. 7. Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılıkları Bakımından Şartlı Birleşik Cümle başlıkları altında ele aldık. SN’de şartlı birleşik cümle sayısı 377’dir.

4.2.4.2.2.1. Yan Cümlelerin Yükleminin Aldığı Ek Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı Birleşik Cümlelerin yan cümlesi, yani şart eki alan kısmı genellikle “-sa” ekinden oluşmakla beraber az sayıda da olsa -başlarındaki “eger / ger; ki” bağlama edatlarının düşmesi neticesinde- “-A” istek ve isteğin hikâyesi ve “-dı” görülen geçmiş zaman ekleri de şart bildirme işleviyle kullanılarak şartlı birleşik cümlelerin yan cümlesinin yüklemine oluşturmuşlardır. Bunlardan başka bazen isim cümlesinden oluşan yan cümlelerin de şart eklerini almadan, bildirme eki alarak şartlı birleşik cümle oluşturduğu görülmektedir.

a. Yan Cümlelerin Yükleminin “-sa” Eki Aldığı Şartlı Birleşik Cümle

SN’de kullanılan 377 şartlı birleşik cümlelerin 369 tanesini bu ekle kurulanlar oluşturmaktadır: *Sözün tatlı olup götürsen güci / Senün dirliğün hiç olmaya acı* “Sözün tatlı olup, başkalarının sıkıntısının yüklensen senin hayatın hiç acı olmaz (daima iyi yaşarsın)” (18-13). *Bugün neyler ise yarın göre ol / Cezasını giricegez gura ol* “O, bugün ne yaparsa yarın, mezara girince cezasını görecektir” (19-1). *Kılıç toğru olsa şıgar kınına / İlan toğru olsa şıgar inine* “Kılıç doğru olsa kınına şıgar; yılan doğru olsa inine şıgar” (20-7). *Bana yârî olursa ola geñez* “Bana yardımcı olursa (işler) kolaylaşır” (26-2). *Döne türkîye okıya hâs u ‘âm / İnâyet kılursa hak ola tamâm* “Türkçeye çevrilsin, herkes okusun; Hak, yardım ederse tamam olsun” (26-14). *Atamdan bana kaldı bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helâl* “Bu hazine ve mal bana babamdan kaldı; ben olmasaydım düşmana helaldi” (27-15). *Çü ben gidiservenin kime kalısar / Oğul olmasa düşmenüm alısar* “Ben gidince (ölünce) (malım mülküm) kimse kalacak? Oğul olmasa düşmanım alacak” (28-2). *Şorar isem atama demeyiser / Bilürem ki kayğımı yemeyiser* “Babama sorarsam demeyecek; bilirim ki gamımı yemeyecek (derdime düşmeyecek)” (33-1). *Yanında yaturdı nuql ü elma vü nâr / Dahı her ne ister isey anda var* “Yanında meze, elma ve nar vardı; dahası her ne istersen orada vardı” (35-8). *Ne dërsem nakkâşlar anı işledi* “Ne dersem nakkaşlar onu işledi (onu çizdi)” (42-11). *Ol ümîzi vërmesedi cânuma / Ecel bellü şuşadıdı kanuma* “O ümidi vermeseydi bana; ecel kesinlikle kanıma susamış olurdu

(dayanamaz öldürdüm)” (46-3). **Gerek ise fağfūr- çînüñ kızın / Dileyem senüñçün çökem dizin** “Gerekirse Çin fağfurunun kızını diz çöküp senin için isteyeyim” (51-11).

b. Yan Cümlelerin Yükleminin “-A” İstek ve “-A+dI” İsteğin Hikâyesi Birleşik Ekini Aldığı Şartlı Birleşik Cümle

Genelde istek işleviyle kullanılan bu ek, şart işleviyle de kullanılır. Bu şekildeki kullanımın ortaya çıkmasındaki sebeplerden birisinin, şartlı kısmı oluşturan cümlede yer alan “eger / ger” vs. şart ifade eden bağlama edatlarının düşmesi olarak görülebilir; ancak hiçbir edat kullanılmadan da şartlı birleşik cümlelerin oluşabildiğini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 6’dır: **Melik-zāde ol saçları göredi / Girihlerine göñlini vèredi** “Melikzade o saçları görseydi; (saçların) düğümlerine (örgülerine) gönül verirdi” (103-12). **Şuşamış kişi şu bula içmeye / Anuñ ‘ömri nite telef geçmeye** “Susamış kişi, su bulsa (ve) içmese; onun ömrü nasıl telef olmaz?” (249-13). **Birazcuğ ana meylüm olayidi / Koyadum nitekim kula kolayidi** “Ona karşı birazcık meylim olsaydı bırakırdım; nitekim kul için (bunu yapmak) kolaydı” (372-3). **Şu başda ki şu resme sevdā ola / Çah ol oda beñzer ki kavda ola** (314-8). **Çalap tenri oñara gire ele** “Hak Tanrı onarırsa (işleri yoluna koyarsa) ele girer (elde edilir)” (292-8). **Kişi kimseye eylemiş ola güç / Ökincin alur idi şoñ uc** “(Bir) kişi (bir) kimseye zorbalık etse (o,) öcünü sonuçta alırdı” (368-6).

c. Yan Cümlelerin Yükleminin “-dı” Görülen Geçmiş Zaman Eki Aldığı Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 2’dir. Örnekleri şunlardır: **Ne çāre kovdılar kılmadılar / Öküş istediler ü bulmadılar** “Ne (kadar) çare aradırlarsa (çare) edemediler; çok istediler ama bulamadılar” (253-7). **Kişi kendü cānına ol dem kıya / Ki neye kıvanuğdı elden kıya** “(Bir) kimse kendi canına o zaman kıyar ki neyle kıvanç duyuyorsa elden bırakır (ondan vazgeçer)” (328-1).

d. Yan Cümlelerin Yükleminin İsim Bildirme Eki Aldığı Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümlelerin kullanım sayısı 1’dir. Burada *kimüñ* “kimin” kelimesinden sonraki *ki* bağlama edatının düştüğü görülmektedir; dolayısıyla bu bir *ki* bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle olarak da ele alınabilir; ancak burada şart işlevi baskın olduğu için şartlı birleşik cümle başlığı altında değerlendirilmesi

uygun görüldü. Örneği şudur: *Kimün ışk ile yüregi tağlıdur / Bayık bil ki bir kıl ile bağlıdur* “Kimin yüregi aşk ile bağlıysa açıkça bil ki (o, hayata) bir kıl ile bağlıdır” (116-13).

4.2.4.2.2.2. Yapısı Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümle, bazen iç içe bileşik cümlelerin iç cümlesi olduğu gibi çeşitli bağlı cümlelerle de kullanılmıştır; bundan başa şartlı birleşik cümlelerin bazen yan cümlesi bazen de temel cümlesi herhangi bir bağlı cümleden oluştuğu görülebilmektedir. İç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi olarak kullanılmasına dair örnekler iç içe birleşik cümle bahsinde ele alındığından burada diğer kullanımlardan bahsedilecektir.

a. Şartlı Birleşik Cümlede, Şartlı Kısımın “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Yan Cümlesi Olarak Kullanılması

Şartlı birleşik cümle “ki / kim”li bağlı cümlelerin yan cümlesidir. Örneklerinden bazıları şunlardır: *Kerîm ol ola kim ölürse acın / Gözetmeye nâ-kesden etmek ucın* “Keremli (bir kimse) odur ki açlıktan ölürse (bile) cimriden ekmeğin ucunu (dahi) gözetmez (beklemez)” (17-15). *Bakup gördi kim ol yüzi kim ay u gün / Görürse yüregine urur düğün* (100-3). *Vëribidi nakķāşı şāhı kıatına / Ki destūr olursa bine atına* “Nakķaşı’ı şahın huzuruna gönderdi ki destur olursa atına binsin” (137-10). *Bu ‘ālemde ‘aķı ola key bile / Ki neylerse ķişı cezāsın bula* “Bu dünyada akli olan (bir kimse) iyi bilir ki ne yaparsa cezasını (karşılığını) bulur” (347-10). *Kimesneyiķün sürürem cānumı / Ki ol bilürse dōke kıanumı* (273-11).

b. Şartlı Birleşik Cümlede, Temel Cümlelerin “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Üninden bilem ķün cevābı işidem / Ol ise göreler ki ne iş edem “Cevabı istirsem (onu) sesinden tanırım; (eğer) oysa görsünler ki ne yapacağım?” (148-12). *Top olursa meydān içinde başum / Yeg andan ki güle bana yoldaşum* “Başım, meydan içindeki top olursa şundan iyidir ki bana yoldaşım gülsün” (181-11).

c. Şartlı Birleşik Cümlelerin, “ķü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Temel Cümlesi Olarak Kullanılması

Şartlı birleşik cümlelerin bu kullanımına az rastlanır. Bu kullanımda şartlı kısım söz konusu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlelerin temel cümlesini teşkil etmektedir.

Örneği şudur: *Çü bilmez moğalca ne dèse yarar / ‘Arab dili içinde kılı yarar* “Moğolca bilmediğinden ne derse yarar (olur); Arapçada (ise) kılı (kırk) yarar” (151-8).

d. Şartlı Birleşik Cümlede, Temel Cümlelerin “ne ... ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Süheyl öldiyise ne sen kal ne ben / Süheyl olmayınca yaraşmaz yemen “Süheyl öldüyse ne sen kal ne ben (kalayım); Süheyl olmayınca Yemen (bir şeye) yaramaz” (171-1).

e.Şartlı Birleşik Cümlede, Temel Cümlesinin “çi ... çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Ara yêrde lâf olur ise / Sözünde güzâf olur ise Çi anun sözi çi yêl kim ese / Nite i ‘tibâr eyleye kimse “Arada laf olursa, sözünde boş söz olursa (o zaman) ha onun sözü ha yel esmiş; (o zaman) (bir) kimse nasıl itibar etsin onun sözüne?” (177-3/4).

f. Şartlı Birleşik Cümlede, Şartlı Kısımın “eyle ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Yan Cümlesi Olarak Kullanılması

Gönül kapıcı eyle oynar oyun / Kî baş koşduğun bilse tarhtar boyun “Gönül kapıcı (sevgili) öyle (bir) oyun oynar ki baş kaldırdığını bilse (bir kimse) teslim olur” (97-14).

g. Şartlı Birleşik Cümlede, Şartlı Kısımın “şunun bigi ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Yan Cümlesi Olarak Kullanılması

Şunun bigi er nâ-geh oldu telef / Ki şafî kılıç ursa yarardı şaf “Şunun gibi (öyle bir) yiğit ansızın telef oldu ki yalın kılıç vursa saf(ları) yarardı” (183-8).

h. Şartlı Birleşik Cümlede, Temel Cümlelerin “şöyle ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Çalap teñri yârî kılsa bana / Düzem şöyle kim kıla gören taña “Hak Tanrı bana yardım ederse öyle bir (beyit, şiir) düzeyim (yazayım) ki gören (kimse/kimseler) şaşakalsınlar” (25-10). *Kimesneyle eylerse hışm ü küsü / Be-cid şöyle turur ki kalburda şu* “(Bir) kimseye kızar ve onunla küserse tam olarak (onu küsmesi ve öfkesi) şöyledir ki kalburdaki su(dur âdeta) (küsmesi ve öfkesi hemen gider, yatıştır)” (131-11).

ı. Şartlı Birleşik Cümlede, Şartlı Kısımın “velikîn” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin İkinci Unsurunu Oluşturması

Eger sen işidüben anlayasın / Kıyās eyle kim nite tanılayasın / Velîkin keserler olursa başum / Dêmeyiserem nolduğın işüm “Eğer sen işitip anlarsan kıyas et ki nasıl şaşırıp kalırsın? Ama başımı (dahi) kesecek olurlarsa işimin ne olduğunu demeyeceğim” (249/250-15/1). *Velî tenrî tutsa elini kişî / Yavu varmaya başa ilte işî* “...Ama Tanrı (bir) kimse(nin) elini tutsa (ona yardım etse) boşa gitmez işi, (onu) başarıya ulaştırır” (333-8).

ı. Şartlı Birleşik Cümlede, Yan Cümlelerin ya da Temel Cümlelerin “ü / ve” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Ne var yığdum u gizledüm ise genc / Kimesneden almamaış olam ilenç “Hazine topladım ve gizledim ise (bunda) ne var? Kimseden beddua almamış olayım” (355-14). *Çerilere uğrar isem tırışam / Başa baş durişem ü urışam* “Ordulara ulaşınca (karşı karşıya) durayım, başa baş mücadele edeyim ve vuruşayım” (158-10).

j. Şartlı Birleşik Cümlede Birden Fazla Yan Cümlelerin Bir Temel Cümleye Bağlanması

Bu kullanımda birden fazla yan cümle (şartlı cümlesi) tek temel cümleye bağlanır: *Yaz ıssısı olsa bulsa zülâl / Şuşamış kişî içmez olsa muhâl* “(Bir) susamış kişî, yaz sıcaklığında saf su bulsa, (onu) içmez olsa (bu durum) mümkün olmaz” (216-12). *Dêdî şundan içerü girseñ / Şu ben şüreti görmişem görseñ / Ne var şah isen oladuñ anda mat / Dökeydün elinde olsa âb-ı hayât* “Dedi: Şuradan içeri gersen, şu ben(im) gördüğüm resmi görersen şah isen ne var? Mat olurdun; elinde abıhayat olsa (bile) dökerdin” (262-4/5).

k. Şartlı Birleşik Cümlede Bir Yan Cümlelerin İki Temel Cümleye Birden Bağlanması

Burada da yukarıdaki kullanımın tam tersi bir durumla karşılaşilmektedir. Örnekleri şunlardır: *Görürseñ yüzini beşer demegil / Bana ışk işini başa demegil* “(Onu) görürsen insan deme; bana aşk işinin üstesinden gel deme” (105-7). *Oranını bilmez ise tızcek azar / Kamu andan ol cânından bezer* “(Bir kimse) haddini bilmezse hemencecik azar; herkes ondan, o (da) canından bezer” (226-2).

4.2.4.2.2.3. Yan veya Temel Cümlesinin Türü Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümle, yüklem türüne göre; fiil cümlesi + fiil cümlesi, isim cümlesi + fiil cümlesi, isim cümlesi + isim cümlesi veya fiil cümlesi + isim cümlesi şeklindeki dizilimlerle karşımıza çıkmaktadır; bunlardan başka bir yerde de temel cümlelerin edat cümlesinden oluştuğu görülmektedir.

a. Yan ve Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşan Şartlı Birleşik Cümle

Bu kullanıma oldukça sık rastlanır; toplamda 277 kullanımı tespit edilmiştir: *Dedi şundan içerü girseñ / Şu ben şüreti görmişem görseñ Ne var şah iseñ oladun anda mat / Dökeydün elinde olsa āb-ı hayāt* “Dedi: Şuradan içeri girsene, şu ben(im) gördüğüm resmi görsen şah isen ne var? Mat olurdun; elinde abıhayat olsa (bile) dökerdin” (262-4/5). *Çerilere uğrar isem tırışam / Başa baş dürişem ü urışam* “Ordulara ulaştınca (karşı karşıya) durayım, başa baş mücadele edeyim ve vuruşayım” (158-10).

b. Yan Cümlesi İsim, Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekildeki kullanıma fazla rastlanmaz; toplamda 53 kullanımı tespit edilmiştir: *Ki oynayavuz içevüz yeyevüz / Ne söz var ise şonradan dèyevüz* “...Ki oynayalım, içip yeyelim; ne söz varsa (da) sonradan söyleyelim” (120-9). *Dedi her ne kim dèr iseñ vereyim / Benüm yoğise çevredin dèreyim* “Dedi: Her ne ki dersene vereyim; benim yoksa çevreden toplayayım” (209-12). *Yavuz ise şol demde bed-mest olur / Bere yer ü kendü oranın bilür* “Kötü ise şu anda körkütük sarhoş olur; dayak yer ve haddini bilir” (281-14). *Kocayiseñ ol dem olasın yigit / Üşendürmeye büre ısırmaya it* “İhtiyarsan (de) o zaman genç olursun; seni pire üşendirmez (rahatsız etmez), köpek ısırılmaz” (308-11). *Düzem koşam saña vèribiyem / Ne yèrdesen ol yaña vèribiyem* “Hazırlayıp sana göndereyim; neredeyse o tarafa göndereyim” (315-3).

c. Yan Cümlesi Fiil, Temel Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşan Şartlı Birleşik Cümle

Bu kullanımda, isim unsuru genelde soru cümlesi şeklinde olur; toplam kullanım sayısı 43’tür: *Yaz ıssısı olsa bulsa zülāl / Şuşamış kişi içmez olsa muhāl* “(Bir) susamış kişi, yaz sıcağında saf su bulsa, (onu) içmez olsa (bu durum) mümkün

olmaz (o suyu içmeli)” (216-12). *Ne var yığdum u gizledüm ise genc* / Kimesneden almamış olam ilenç “Hazine topladım ve gizledim ise (bunda) ne var? Kimseden beddua almamış olayım” (355-14). *Ne var okımadum ise hendese* / Benüm bigi bulunmaya kandası “Matematik okumadımsa (bunda) ne var? Benim gibi birisi hiçbir yerde bulunmaz” (289-5). *Revādur düşer ise dilden dile* / Hayıfdur eger vara unıdıla “Dilden dile düşerse (bu) uygundur; eğer varıp unutulsa (da) yazıktır” (354-14). *Bu dil bilmeyüp demese ne ‘aceb* / Ki utanur u bekler inen edeb “Bu, dil bilmeyip konuşmazsa (buna) ne(den) şaşılır? Zira (bu) utanır ve edebine çok düşkündür” (151-7). *Silāhum bile alunuz tızrek* / *Kişi kanda varsa yarahlu gerek* “Silahımı da alın hemen; (bir) insan nereye giderse hazırlıklı olmalı” (220-6). *Şunarsam elüm söyler isem dilüm* / *Țutarsam alüm Țanışursam bilüm* (292-3). *Ben eğlenmek için içersen ne var* “Ben, eğlenmek için (içki) içersen (bunda) ne var?” (295-7). *Siyāset ēderseñ degül sana ‘ayb* “Siyaset yaparsan (bu) sana ayıp değil” (368-3). *Dēdi göresüm geldiyidi inen* / *‘Aceb midür isterse seni anan* “Dedi: Seni çok göresim geldi; seni anan (birisi, seni) isterse (buna) şaşılır mı?” (144-15).

d. Yan ve Temel Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşan Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümlelerin bu kullanımına çok az rastlanmaktadır; kullanım sayısı 5’tir. Tek örnek vermekle yetiniyoruz: *Ne var gēcese yūzi nūrı ile* / *Țomadı ki anda karanu ola* “Gece ise (bunda) var? Yüzünün nuru ile karanlık olmasına izin vermez (ki)” (227-8).

e. Temel Cümlesi Edat Cümlesinden Oluşan Şartlı Birleşik Cümle

Bu kullanımın tek örneği vardır: *Țan içerler idi yēseler öyin* / *Kılıç ileği oynasalar oyın* “Yemek yeseler (yemek yerine) kan içerlerdi; oyun oynasalar (oyunları) kılıçlaydı” (285-7).

4.2.4.2.2.3. Yeri Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümlede genelde şartlı kısım (yan cümle) temel cümleden önce gelse de bunun tersi durumlarla da sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu durumun oluşmasında, SN’nin bir şiir olmasının ve veznin tesiri açıktır

a. Yan Cümlesi Başta, Temel Cümlesi Sonda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 79’dur: bazı kullanım örnekleri şunlardır: *Uyur olsa çoban Țağulur koyun* / *Țarîf olsa gāfil bozulur oyın* “Çoban uyuyacak olsa koyun dağılır; arkadaş gafil olsa oyun bozulur” (64-1). *Yağı olası olur*

ise gelüp / Varam üstüne şar çerisin alup “Gelip (de) düşman olacak olursa şehrin ordusunu alıp üzerine sefer edeyim” (64-12). *Uyur olsa nā-geh sayuḥlar idi / Süheyl-i yemen dēyü yoḥlar idi* “Uyuyacak olsa ansızın sayıklardı; Süheyl diye bakınırdı” (76-8). *Gehezce şeşer düğümi uşlu kişi / Güce görse çıkar cāhilün dişi* “Akıllı kimse düğümü yavaşça çözer; cahilin dişi zora düşünce ortaya çıkar (sesi çıkar, harekete geçer)” (80-6). *Görürseñ şuda gölgesin bakmağıl / Yüzin görmege şu bigi aḳmağıl* “Suda gölgesini görsen bakma; yüzünü görmek için su gibi akma (ona meyletme)” (91-7). *Bu kez çün geliser yüzüñi çevür / Görürseñ ne var anı görmeze ur* “Bu kez gelince yüzünü çevir (ona bakma); görürsen bile onu görmezden gel” (102-8). *Tesbîhini unıda ferişte görür ise / Hūrî yüzine bahsa yüregine kan tama* “Melek (onu) görse tespihini (ibadetini) unuttur; huri, yüzüne baksa yüreğine kan damlar” (107-12).

b. Temel Cümlesi Başta, Yan Cümlesi Sonda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kullanılan şartlı birleşik cümle örneği 298’dir; bazı kullanım örnekleri şunlardır: *Ḳarıyan göñül olmaya müşterî / Ḳatına gelürse ay u müşterî* (38-10). *Oğul dēyü dökerdi gözden kanı / Atar idi oda bulursa cānı* “Oğul diye gözden kanı (kanlı gözyaşını) dökerdi; atardı ateşe bulursa canı(nı)” (39-12). *Aladum ne şāhuñ kıztıysa anı / Murādına ergusredüm oğlanı* “Alaydım hangi şahın kıztıysa onu; muradına erdireydim oğlanı” (40-12). *Bu kişi ‘acebdür taḥtum almaz ise / Bu ilden beni taşra şalmaz ise* “Bu kişi, tahtımı almaz, beni bu memleketten göndermezse şaşırtıcıdır” (63-15). *Biz āḥir gelürdük size tapuya / Geçirek erişmesevüz kapuya* “Biz, geç gelmeseydik kapıya sonunda size hizmete gelirdik” (63). *Ḳıyās eylegil niçe göyne özi / Yüze yüz işitse kişi ol sözi* “(Bir) kişi o sözü yüz yüze işitse kıyas et (ki) içi nasıl (da) yanar” (134-1).

4.2.4.2.2.4. Yan ve Temel Cümlesinin Yüklemini Olumlu veya Olumsuz Oluşuna Göre Şartlı Birleşik Cümle

Bu başlık altında şartlı birleşik cümle, temel ya da yan cümlesinin yüklemine olumlu ya da olumsuz oluşuna göre ele alınmıştır. Burada devrik ya da kurallı yapı dağıl olumlu ya da olumsuz yapı göz önüne alınmıştır; dolayısıyla ilk unsurun yan veya temel cümle veya ikici unsurun temel veya yan cümle oluşu dikkate alınmamıştır.

a. Yan ve Temel Cümlesinin Yüklemleri Olumlu + Olumlu Yapıda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 295'tir: *Yele emr eyleyse kim edeyim / Tağı yün bigi eyleye dedim dedim* (3-6). *Kim inanuban uyar ise saña / Benüm rahmetüm ola andan yaña* "Kim inanarak sana uyarsa benim rahmetim onun üzerine olur" (10-13). *İnanmayuban kimse çevürse yüz / Kılıç tartup anuñ derisini yüz* "(Bir) kimse inanmayıp (da) yüz çevirse kılıcını çekip onun derisini yüz" (10-14). *Yakın varur isem yakılurvanın* "Yakınına gidersem yakılırım" (1210). *Şığınsañ peşimānlık ola şoñ uç / Saña gērü ol kişi eyleye güç* "Sığınsan sonu pişmanlık olur; o kişi sana zulmeder" (17-8). *Bugün neyler ise yarın göre ol* "Bugün ne yaparsa (karşılığını) yarın görecektir o" (19-1). *Kılıç toğru olsa şığar kınına / İlan toğru varsa şığar inine* "Kılıç doğru olsa kınına sığar; yılan doğru gitse inine sığar" (20-7).

b. Yan ve Temel Cümlesinin Yüklemleri Olumlu + Olumsuz Yapıda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 49'dur: *Kimün uşşı var ise hiç dınmaya / Tarıhmaya vü buşmaya incinmeye* "Kimin aklı varsa hiç sesini çıkarmasın; sıkılmasın, öfkenlenmesin, incinmesin" (5-9). *Cihān dönse döndürmeye yüzini / Unıtmaya her demde kendüzini* "Dünya dönse yüzünü döndürmesin; hiçbir an kendisini unutmasın" (17-1). *Sözün tatlı olup götürseñ güci / Senün dirliğün olmaya hiç acı* "Sözün tatlı olup (insanların üzerindeki) zorlukları gidersen senin hayatın hiç acı olmaz (hayatın güzel ve sıkıntısız geçer)" (18-13). *Şorar isem atama demeyiser* "Babama sorarsam (cevabını) demeyecek" (33-1). *Vêürse baña haq biñ âdem yaşın / Dürişüp yazamayam anuñ bir kaşın* "Allah bana bin insan yaşını verse (bile) çabalayıp (da) onun bir kaşını (bile) yazamam" (43-8). *Ayıplasun beni vermez isem aña cānı* "Ona canı vermezsem beni ay"plasın" (82-2).

c. Yan ve Temel Cümlesinin Yüklemleri Olumsuz + Olumlu Yapıda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 28'dir: *Atamdan baña kaldı bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helāl* "Bu hazine ve mal bana babamdan kaldı; ben olmasaydım düşmana helal olurdu" (27-15). *Çü ben gidiservenin kime kalısar / Oğul olmasa düşmenüm alısar* "Ben gidersem eğer düşmanım (bu malı) alacak; oğul olmazsa düşmanım alacak" (28-2). *Qarıyan göñül olmaya müşterî /*

Katına gelürse ay u müşteri “Yaşlanmış gönül, huzuruna ay ya da Müşteri (yıldızı gibi güzel birisi) gelse bile onu alıcı olamaz” (38-10). *Ol ümîzi vèrmesedi cānuma / Ecel bellü şuşadıdı kanuma* “O, bana ümit vermeseydi ecel belli ki kanıma susamıştı (beni öldürürdü)” (46-3).

d. Yan ver Temel Cümlesinin Yüklemleri Olumsuz + Olumsuz Yapıda Olan Şartlı Birleşik Cümle

Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 5’tir: *Dil uzatmağa şunmasaydı eli / Çekilmeyedi enşesinden dili* “Dil uzatmaya niyetlenmeseydi dili ensesinden çekilmezdi” (244-11). *Atası katında bulunmazsa kız / Yavu varmaya hoş degüldür sağız* “Kız, babasının yanında bulunmazsa boşa gitmez (heba olmaz) (zira) sakız değildir (ki)” (287-4).

4.2.4.2.5. Yan Cümlelerin Çeşitli Anlamlarla Temel Cümleye Zarf Olarak Bağlanması Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı birleşik cümlede yan cümle temel cümleye genellikle zarf göreviyle bağlanır. Bu bağlanma esnasında yan cümle -asıl şart bildirme işlevinden başka- çeşitli anlamlar yüklenir.

a. Yan Cümlelerin, “-dığı zaman, -İncA” Anlamıyla Zarf Olarak Temel Cümleye Bağlanması

En yaygın anlamı budur: *Biraz gönli ola ki tuta karar / Derin fikre düşerse sevdā karar* “Biraz gönlü olsun ki rahat etsin; derin fikre düştüğü zaman sevdā karıştırır” (44-5). *Geñezce şeşer düğümü uşlu kişi / Güce görse çıkar cāhilün dişi* “Akıllı kimse düğümü yavaşça çözer; cahilin dişi zora düşünce ortaya çıkar (sesi çıkar, hareket eder)” (80-6). *Horūs ötse ohtsuz ne olur işi / Revādur şolohdem kesilmek başı* “Horoz zamansız öttüğü zaman hâli ne olur? Hemen (o) anda başı(nın) kesilmesi revadır” (121-159). *İki kişi çün cānı atdı oda / Aceblemeñüz düzdilerse oda* “İki kişi canını ateşe atılarsa (bir) oda yapınca şaşırmayınız” (132-13). *Kimi bulsa soyar idi şoykasın / Yā öldürüp alur idi kuykasın* “Birisini bulunca soyardı elbisesini ya (da) öldürüp alırdı derisini” (157-8). *Çerilere uğrar isem tırışam / Başa baş durişem ü urışam* “Ordulara ulaşınca (karşı karşıya) durayım başa baş mücadele edeyim ve vuruşayım” (158-10). *Kişi işlese işi tebîrsüz / Perākende düş göre ta bîrsüz* “(Bir) kişi tedbirsiz iş yapınca dağınık, tabiri olmayan düş görür” (225-7). *Göz ağarsa görmez işit bunı / Anuñ kararup görmez idi gözi* “Bunu dinle (ki) göz ağardığı zaman görmez;

(ama) onun gözü kararıp görmez” (225-9). **Oranını bilmez ise tîzcek azar / Kamu andan ol cânından bezer** “(Bir kimse) haddini bilmezse hemencecik azar; herkes ondan, o (da) canından bezer” (226-2). **Ara yêrde bir zengî kıara yigit / Var idi ki yûgürse yêtmezdi it** “Arada bir zenci kara yiğit vardı ki koştuğu zaman köpek (bile) yetişemezdi (ona)” (287-13). **Biter vakti êrişse her dürlü iş** “Vakti gelince her türlü iş biter (312-2). **Revâdur düşer ise dilden dile** “Dilden dile düştüğü zaman revadır (uygundur)” (354-14).

b. Yan Cümlelerin “-sA bile, -A rağmen” Anlamıyla Zarf Olarak Temel Cümleye Bağlanması

Yan cümle bu anlamlarla temel cümleye *zarf* göreviyle bağlanır: **Cihân mâlî olur ise az u çoĥ / Anuĥ ışıķı öĥinde çöpçe yoĥ** “Dünya malı az ya da çok olsa (bile) onun aşķı önünde çöp kadar (değeri) yok” (131-13). **Alursaĥ fidî kılmışam cânımı / Dökersenĥ helâl etmişem kanımı** “Alsan bile canımı feda etmişim; dökersen bile kanımı (sana) helal etmişim” (136-6). **Yörenür dün ü gün denizün yüzün / Gözedürse kimse görimez izin** “Denizin üstünde gece gündüz dolanır; (bir) kimse gözetmesine rağmen izini göremez” (200-9). **Ne var geçese yüzü nûrî ile / Kıomadı ki anda kıaranı ola** “Gece olsa bile ne var? Yüzünün nuru ile bırakmadı ki karanlık olsun” (228-7). **Vêrürse bana ĥaķ biĥ âdem yaşın / Dürüşüp yazamayam anun bir kıaşın** “Hak, bana bin insan yaşını verse (bile) çalışıp çabalayıp (yine de) onun bir kıaşını (dahi) yazamam (nakşedemem)” (43-8). **Kişi kıutsağ olsa hem olur ümîz** “(Bir) kişi tusak olsa (bile) ümit olur” (184-10). **Atam hem kıaķısa yolu var idi / Başumda yigitlik yeli var idi** “Babam öfkelenmesine rağmen yolu vardı; başımda gençlik yeli vardı” (240-2). **Şâĥin görse vêrmezdi ördek boyun** “Ördek, şâĥin görse (bile) teslim olmazdı” (241-7).

c. Yan Cümlelerin “-e kadar” Anlamıyla Zarf Olarak Temel Cümleye Bağlanması

Az bir kullanımı vardır. Örneğî şudur: **Var olğul ki kıutduĥ müşerref beni / Ölürsem unutmıyavan ben seni** “Var ol ki beni müşerref ettin; ben ölene kadar unutmıyacağım seni” (122-3).

d. Yan Cümlelerin “-dıktan sonra” Anlamıyla Zarf Olarak Temel Cümleye Bağlanması

Bu kullanımın örneği şudur: *Seni görmeyicek karārūm gider / Kişi olmasa cānı cihānı nēder* “Seni görmeyince ne yapacağımı bilmem (huzursuz olurum); insan, canı olmadıktan sonra dünyayı ne yapar?” (129-6).

e. Yan Cümlelerin “mademki” Anlamıyla Zarf Olarak Temel Cümleye Bağlanması

Eyitdi beni kardaşuñ bigi dut / *Tuz etmek yēgil içmedüñ ise sūt* “Beni kardeşin gibi tut (gör); mademki sūt içmedin (o zaman) tuz ekme ye, dedi” (280-3).

4.2.4.2.2.6. Anlatım Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

Anlatım bakımından şartlı birleşik cümleyi olası şartlı birleşik cümle ve olmayası şartlı birleşik cümle olmak üzere iki başlıkta inceleyebiliriz.

a. Olası Şartlı Birleşik Cümle

Olası şartlı birleşik cümlede bahsi geçen şartın olma ihtimali vardır, şart yerine getirilebilir. Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 343’tür. SN’de bunlar genelde geniş zaman ifadesi taşıyan kiplerle yapılır: *Bola kim bu iş ola tedbîr ile / Şavaş karılırsa çeri kırıla* “Ola ki bu iş tedbir ile olsun; savaş karılırsa ordu kırılır” (179-12). *Ne var barmağ uzatdıyise bular / Kime kısmet ise balı ol yalar* “Bunlar parmak uzattıysa (niyetlendiyse) (bunda) ne var (ki)? Kime kısmetse balı o yalar” (277-5). *Uyur olsa çobān tağılur koyun / Harîf olsa gāfil bozılır oyun* “Çoban uyuyacak olursa koyun dağılır; arkadaş gafil olsa oyun bozulur” (64-1). *Dēdi buyurursañ içerü gire / Tapunuñ mübārek yüzini göre* “Buyurursan içeri girer; hazretinin müberek yüzünü görür, dedi” (66-5). *Göñül göziyle bahsun cemāline yāruñ / ‘Ayıblasun beni vērmez isem aña cānı* “Gönül gözüyle baksın yârin cemaline; ona canı vermezsem beni ayıplasın” (82-2). *Görürseñ şuda gölgesine bakmağıl / Yüzin görmege şu bigi akmağıl* “Suda gölgesini görürsen bakma; yüzünü görmek için su gibi akma (meyletme)” (91-7). *Bugün ben katuñda gerek oturam / Kadeh şunar iseñ bile götürem* “Bugün huzurunda oturmalıyım; kadeh sunsan bile (elinden) alayım” (106-15). *Dilerseñ dahı çāre ben edeyim / Ataña gidersen bile gideyim* “Dilersen de çare ben edeyim; babana gidersen de gideyim” (136-5).

b. Olmayası Şartlı Birleşik Cümle

Olmayası şartlı birleşik cümlede bahse konu olan şartın olma ihtimali yoktur. Bu şekilde kurulan şartlı birleşik cümle sayısı 34'tür. SN'de bu şartlı birleşik cümle genelde temel cümle geçmiş zamanlı kiplerden oluşan yüklemden oluşmaktadır: **Bunu böyle bilsem nite koyadum** / *Ne kim kubbeye nakş var yoyadum* “Bunu böyle bilseydim nasıl bırakırdım? Kubbede ne (kadar) nakış var(sa) sileydim (yok edeydim)” (39-3). **Dedi çäre bilürmisem ededüm** / *Ki bir yana senün ile gidedüm* “Çare bilseydim kılardım ki seninle bir yana gideydim” (129-9). **Ben andamısam çäreler ededüm** / *Ki kurtaradum aladum gidedüm* “Ben orada olsaydım çäreler kılardım ki kurtaraydım, alaydım, gideydim” (168-15). **Orağünü bilseñ saña yêg idi** “Haddini bilsen senin için iyi olurdu” (274-10). **Birazcuğ ana meylüm olayidi / Koyadum** *ne kim kula kolay idi* “Ona birazcık meylim olsaydı bırakırdım nitekim kul için kolaydı (bu)” (372-13). **Kolayını anlasadı işinün / Elinden gelür idi kızkuşunun** “İşinin kolaylığını anlasaydı elinden gelirdi kızkuşunun” (302-3). **Atamdan bana kaldı bu genc ü māl / Ben olmasadum düşmeneydi helāl** “Babamdan bana kaldı bu hazine ve mal; ben olmasaydım düşmanaydı helal (düşman elde edecekti)” (27-15). **Senün buyruğundan niçe geçedüm / Degül süci ağumısa içedüm** “Senin buyruğundan nasıl (olur da) geçeydim? Değil içki zehir olsaydı (bile) içeydim” (309-12). **Ki giderdi fağfur içmesedüm / Çalup kopuzı ağzum açmasadum** “...Ki (içki) içmeseydim, kopuzu çalıp, ağzımı açmasaydım (şarkı söylemeseydim) Fağfur giderdi” (80-9).

4.2.4.2.2.7. Anlam Bakımından Şartlı Birleşik Cümle

SN'de, şartlı birleşik cümlede cümleler arasında asıl ilgi şart olsa da zaman zaman farklı anlamlar da söz konusudur:

a. “Ne Olursa Olsun / Mutlaklık” Anlamlarını İçeren Şartlı Birleşik Cümle

Burada, cümleler arasında şart ifadesinden ziyade bir “mutlaklık, kesinlik” ilgisi söz konusudur: **Aladum ne şahun kızıysa anı / Murādına ergüredüm oğlanı** “Hangi şahın kızı olursa olsun onu mutlaka alaydım; (böylece) oğlanı muradına erdireydim” (40-12). **Bunun idedür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm** “Bugün, burada (var) oluşum bununladır (bunun sayesinde); istesem de istemesem de arkadaşım oldu” (256-8). **Velikin çü sen bana olduñ harîf / Ne hâldeyise içdüğümdür latîf** “...Ama sen bana arkadaş olduğundan ne hâlde olursa olsun içtiğim

(şey) latif(dir)” (295-8). **Kime olur ise** siz eylük kılun / Siz eylügen şuya birağun gidün
“Kime olursa (olsun) siz iyilik yapın; siz iyiliği suya bırakıp gidin” (356-14). **Ne hâletde olur ise** göz göre / Atanun adını birağmaz yere “Ne hâlde olursa (olsun) açıkça (oğul) atanın adını yere bırakmaz” (359-3). **Ümizüm çü oldur ki hem anşuzın / Ne hâlde olursa** göreydüm yüzün “Hem ümidim odur ki ansızın ne hâlde olursa (olsun) yüzünü göreydim” (97-7). **Çü ‘ışkun denizinde sen uşta gark / Neye olur ise** yapış etme fark
“İşte, sen aşk denizine dalmışsın; bu yüzden neye olursa (olsun) yapış, fark gözetme” (116-5).

b. “-sA bile ” Anlamını İçeren Şartlı Birleşik Cümle

Burada bir zıtlık ifadesi ile birbirine bağlanan cümlelerle karşılaşılır: *Hoz ol şüret kimin ki bağa şuya / Göricek taş olursa aha şuya* “O resim kimin(dir) ki (birisi) suya baksa (ve) (onu) görse taş olsa bile suya akar” (246-14). *Du ‘ādan beni bi ‘llāh unutmağuz / Bilüsüzlik êtdümse siz etmeğüz* “Allah için duada beni unutmayın; (ben) cahillik ettimse (bile) siz etmeyin” (345-4). *Süci içme içer iseñ içgil az / İşidici ol çünki çalına sâz* “İçki içme, içsen (bile) az iç; saz çalınınca (da) işitici ol (duy) (onu dinle)” (361-6). *Eyitdi ki şabr eyle ağlama hîç / İşün toğrula nola oldısa pîç* “Söyledi ki sabret, hiç ağlama; karmaşık hâle geldiyse ne olur (ki) ? İşin dorğulur (rast gider)” (31-9).

c. “madem” Anlamını İçeren Şartlı Birleşik Cümle

Eyitdi beni kardaşun bigi dut / Tuz etmek yegil içmedün ise sût “Beni kardeşin gibi gör; tuz ekmek ye madem sût içmedin” (280-3). *Otur sözünjî dē dēmezven yuvit / Dün ağlatduñ ise bugün gel avıt* “Otur, sözünü söyle, demem (ki) gizle; dün ağlattın madem, bugün gel avut” (322-5).

4.2.4.2.8. Şartlı Birleşik Cümlede Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımlar

SN’de şartlı birleşik cümlede günümüz Türkiye Türkçesine göre birkaç farklı kullanım vardır. Bunlardan özellikle temel cümlenin bugün geniş zaman almasına karşılık olarak SN’de istek eki (-A) bu görevi üstlenmesi; başka bir ifadeyle istek ekinin geniş zaman işlevi görmesi dikkat çekicidir.

a. Temel Cümlede Geniş Zaman Eki Yerine İstek Ekinin Kullanılması

Bunun bigi av girmiş iken ele / İñen hayf ola kor iseñüz hele “Bunun gibi (bir) av ele girmişken bırakırsanız çok yazık olur” (294-7). *Bu sırrı kişi anlasa hoş ola / Bu kudretleri tañlasa hoş ola* “(Bir) kişi bu sırrı anlarsa hoş olur; bu kudretlere şaşırıp

kalsa hoş olur” (367-8). *Kaçanı kovar iseñ olma* uş “Kaçanı kovalarsan (bu) olmaz” (367-14). *Kim inanuban uyar ise saña / Benüm rahmettim ola andan yaña* “Kim inanarak sana uyarsa benim rahmetim ondan yana (onun üzerine) olur” (10-13). *Cihān dönse döndürmeye yüzünü / Unutmaya her demde kendözünü* “Dünya dönse (bile) yüzümü döndürmez; hiçbir zaman kendisini unutmaz” (16-15). *Şığınsañ peşîmanlık ola şoñ uç / Saña gërü ol kişi eyleye güç* “(Başkasına) sığınsan sonucu pişmanlık olur; o kişi sana tekrar zulmeder” (17-8). *Hikāyet hemān ma ‘nî nite döne / ‘İbāret girürse tondan tona* “İbare türlü türlü şekillere girerse hikâye, mana hemen nasıl çevrilsin?” (26-4). *Bunı böyle bilsem nite koyadum / Ne kim kubbeye nakş var yoyadum* “Bunu böyle bilsem nasıl (olur da) bıraktırdım; kubbeye ne (kadar) nakış varsa yok ederdim (silerdim)” (39-3).

b. Temel Cümlede Öğrenilen Geçmiş / Geniş Zaman Yerine Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesinin Kullanılması

Bugün, günümüz Türkiye Türkçesinde şartlı birleşik cümlelerin şartın hikâyesi ile çekimlenen yardımcı cümleye, ana cümlelerin yüklemi geniş zamanın hikâyesi ya da öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi şeklinde bağlandığı bilinmektedir; SN’de bu çekimlerden farklı olarak ana cümlede görülen geçmiş zamanın hikâyesiyle çekimlenmiş yüklem yer almaktadır. Şu örnek bu duruma örnektir: *Ol ümîzi vèrmesedi cānuma / Ecel bellü şuşadıdı kanuma* “O ümidi vermeseydi canıma (beni ümitlendirmeseydi) ecel, belli ki kanıma susamıştı /susardı” (46-3).

c. Yan Cümlede “(-U)rsA / -AcAksA / -AcAk + ol-“ Şeklinde Kurulan Kullanım Yerine “-(U)r + ol-“ Şeklinde Kurulan Birleşik Fiilin Kullanılması

Günümüz Türkiye Türkçesinde, şartlı birleşik fiilin yan cümlesinin yüklemine yer alan “(-U)rsA / -ACak- / AcAk + ol-“ şeklindeki kullanımın yerini SN’de “-(U)r + ol-“ şeklindeki birleşik fiille kurulan yüklemine aldığı görülür: ‘*Aceb mi olur ise evler yıkan*’ “Evler yıkan olursa (buna) şaşılır mı?” (295-6). *Kişi eyler olsa iñen ihtiyāt / Yavuz kavm ile etmeye ihtilāt* “(Bir) kişi çok ihtiyat edecek olsa kötü topluluklara karışmamalıdır” (305-1). *Ādem düşer olsa ayağ tayıñur / Başında ‘aklı anuñ yayıñur* (340-5). *Başarur olursa anuñ bigi uz / Ki şeker kara vü bir arada tuz* “Onun gibi maharetli (birisi) başaracak olursa şeker ile tuzu bir arada karıştırır” (354-7). *Ki bir gün ola kim su başdan aş / Doğınur olursa ayağın taş* “...Ki ayağın dokunacak olursa taş (en ufak bir zarar dahi gelirse) bir gün olur iş işten geçer” (362-6). *Şorarlur*

olur ise aşluñ nedür / Atañ u dedeñ aşl u faşluñ nedür “Aslın, atan, deden, nesebin nedir (diye) soracaklarsa...” (376-15). *Kişinüñ olur olsa hâli za’îf / Kāvî yüz çevürürmiş andan harîf* “(Bir) kişinin hâli zayıf (kötü) olacak olsa (olacaksa, olursa); güçlü arkadaş(ı) ondan yüz çevirmiş” (276-1). *Şat u harc et ü kendözünî tonat / Getürür olur ise teñri oñat* “Allah rast getirir olursa (getirirse) (onu) sat, harca ve kendini donat” (260-4). *Yā güler u yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña qarşu kalur ise* “Ya güler veya ağlar olursa (ağlarsa, ağlayacaksa); ya da ona karşı hayran kalırsa...” (263-2).

d. “-mAk gerekiyorsa / -AcAksA ” Şeklindeki Kullanım Yerine “-mekse” Şeklinin Kullanılması

Bu kullanıma iki yerde rastlanmaktadır: *Ne görmekse gördüm ne lāzım demek / Ne çekmekse çekdüm inen çok emek* “Ne görmem gerekse / ne görecekssem gördüm demeye ne hacet? Ne çekmem gerekiyorsa / ne çekeceksem (de) çektim çok fazla zahmet” (333-15).

e. Yan Cümleyi Oluşturan Bazı Fiiller Arasına “da / de” Kuvvetlendirme Edatının Girmemesi

Günümüz Türkiye Türkçesinde tekrar grubu olarak kullanılan bazı fiillerin arasına genelde “da / de” kuvvetlendirme edatı girer (istese de istemese de, görse de görmese de vs.); SN’de ise araya bu kuvvetlendirme edatı girmez. Bunda tabii ki veznin tesirini de göz önüne almak gerekir: *Bunuñ iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldı işüm* “Bugün (var) oluşum bununladır (bunun sayesinde); istesem (de) istemesem (de) eşim (arkadaşım, dostum) oldu” (256-8). *Dilerse dilemezse geçmek gerek / Eger hoş geçer ise ol yëgrek* “İstese (de) istemese (de) geçmek gerek; eğer hoş geçerse o daha iyidir” (352-4).

f. “-misse” Şeklinde Soru İfadesiyle Kullanılması

Burada “mİ” soru edatı ve “-sA” şart ekinin kaynaşarak şartlı birleşik cümle oluşturduğu görülmektedir; bu iki kalıp birleşince ayrıca bir /s/ ünsüzü girer; günümüzde bunun “-mİşsA” şeklindeki kullanımını görmekteyiz: *Kişi niçe renc eyledi yoh yëre / Hünermisse yazayidi çoh yëre* “İnsan yok yere ne kadar (da) zulmetti; (eğer bu) hünermişse (hünerse) çok yere yazsındı” (39-6). *Dahı çare bilürmisem ededüm / Ki bir yaña senüñ ile gidedüm* “...Ayrıca çare bilirmişsem (bilseymişim) edeydim ki bir tarafa seninle (birlikte) gideydim” (129-9). *Ol anuñ kızımışsa hem biz dahı /*

İşideyidük çîn yahındur ahi “O, onun kızımıysa biz de işiteydik; kardeşim, Çin yakındır” (208-3). *Dilermisseyidüñ anı almaga* / *Revā görmeyedüñ uşan olmağa* “Onu almayı dilemiş olsaydın gafil olmayı uygun görmezdin” (213-15). *Senüñ buyruğundan niçe geçedüm* / *Degül süci ağumıssa içedüm* “Senin buyruğundan nasıl geçerdim; değil içki zehir olmuş olsaydı (dahi) içeydim” (309-12).

4.2.4.2.2.9. Şartlı Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

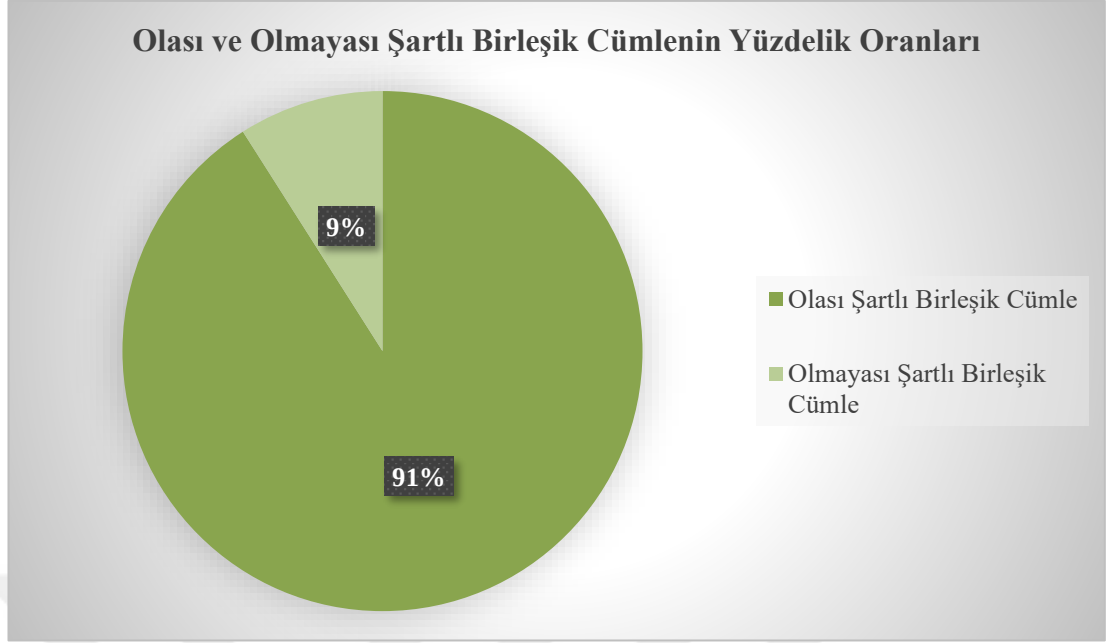
SN’de şartlı birleşik cümle sayısı 377’dir ki bu sayı, diğer gruplar arasında oldukça az sayılabilecek bir kullanım sayısıdır; söz konusu cümle çeşidinin sayısal ve yüzdelik oranlarını tablolarla ve şekil üzerinde verecek olursak;

Tablo 2.11. Şartlı Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Kelime Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı
Şartlı Birleşik Cümle	377	%0.97	%2.55	%32.53

Tablo 2.11.1. Olası ve Olmayası Şartlı Birleşik Cümlelerin Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Toplam Kelime Grubuna Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Şartlı Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranı
Olası Şartlı Birleşik Cümle	343	%0.88	%2.32	%2.52	%90.98
Olmayası Şartlı Birleşik Cümle	34	%0.09	%0.23	%%0.25	%9.02

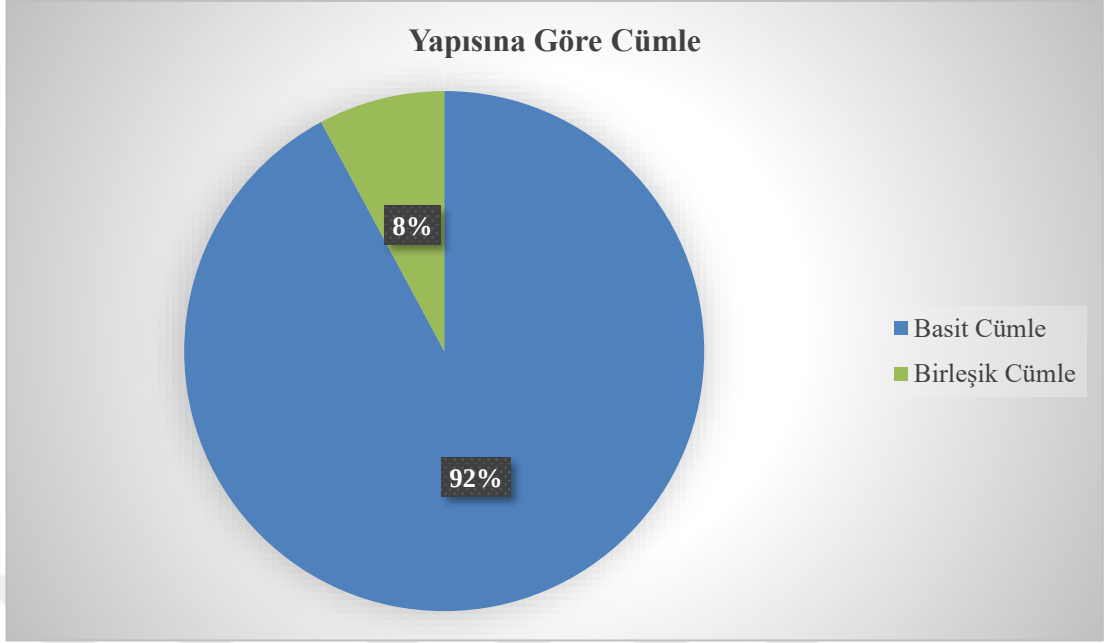
Şekil 31. Olası ve Olmayası Şartlı Birleşik Cümlelerin Yüzdelik Oranı

4.2.4.3. Basit ve Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

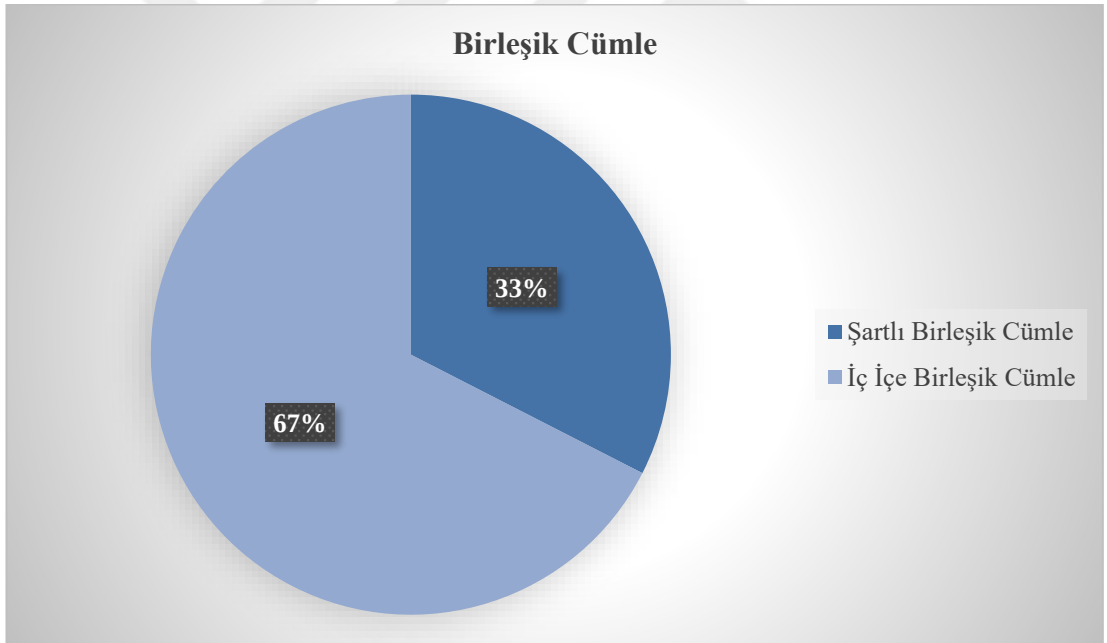
SN’de kullanılan basit zamanlı cümle ile birleşik zamanlı cümlelerin sayısal ve yüzdelik oranlarını bir tablo ile verecek olursak;

Tablo 2.9. Basit ve Birleşik Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Sayısı	Kullanım Grublarına Yüzdelik Oranı	Grubun Bütün Kelime Cümleye Yüzdelik Oranı	Toplam Yüzdelik
Birleşik Cümle	1159	%2.97	%7.85	
Basit Cümle	13603	%34.88	%92.15	

Şekil 32. Basit ve Birleşik Cümlelerin Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı

Şekil 33. Şartlı ve İç İçe Birleşik Cümlelerin Toplam Birleşik Cümleye Yüzdelik Oranları

4.2.4.3. Bağlı Cümle

Bağlı cümle (Alm. Nebensatz, Fr. Proposition subordance, İng. Depended clause, compound sentence), “ve, veya, ama, da, fakat, halbuki, lakin, meğer vb. bağlaçlardan biri ile birbirine bağlanmış olan ve aralarındaki anlam ilişkisi de bu bağlaçlardan biriyle sağlanan bağımsız cümlelerden oluşmuş cümleler topluluğu”dur

(Korkmaz, 2017: 86). Janos Eckman, *Çağatayca El Kitabı*'nda bu cümle türü için bağlayıcı cümleler terimini kullanmıştır (2017: 148). Bağlı cümleler, bağlama edatları ve karşılaştırma ve denkleştirme edatları ile kurulan cümlelerdir. Talat Tekin, bu cümle türü için *bağlaçlı birleşik cümleler* terimini kullanmıştır (2016: 193). Janos Eckman, *Çağatayca El Kitabı*'nda birleşik cümleler terimi için, birbirinden ayrı iki veya daha fazla basit cümle barındırdığını ve birleşik cümlelerde iki basit cümlenin, her zaman, birbirine sıralama edatlarıyla bağlandığını ifade etmiştir (2014: 148). Eckmann, birleşik cümleleri bağlayıcı, ayırıcı, zıtlık bildirici, açıklayıcı ve sonuç bildirici cümleler olmak üzere dört alt başlıkta incelemiş ve bağlama edatlarıyla kurulan cümleleri bağlı cümle değil; birleşik cümle olarak ele almıştır (2014: 148).

SN'de bağlı cümleyi; 1. *Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle*, 2. *Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle*, 3. *Çeşitli Kelimelerin veya Kelime Gruplarının Tekrar Edilmesiyle Kurulan Bağlı Cümle*, 4. *Diğer Şekillerle Kurulan Bağlı Cümle* başlıkları altında ele alıyoruz.

4.2.4.3.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Bağlama edatlarıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı toplamda 4999'dur; bu bağlama edatları oldukça fazla ve çeşitlidir; bazen bir zarfın bağlama edatı göreviyle, bazen de bir cümlecğin *bağlı cümle* kurduğu görülmektedir. Bazen de -ki genelde böyle olur bir bağlama edatının kurduğu *bağlı cümle* ile karşılaşmaktayız. Burada bağlama edatının hangi anlam ve işlevle birbirine bağladığı da ele alınmıştır; bunları görevleri, işlevleri ya da anlamları açısından başlıklara ayırmak yerine her birini ayrı ayrı ele almanın uygun olacağını düşündük. Şöyle ki:

1. “‘aceb” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, iki cümleyi soru ve sıralama işleviyle birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı 4'tür: *Nakḳāṣ eydür işümüz iñen yavuz / Olupdur ‘aceb yine neyleyevüz* “Nakkaş, (şöyle) söyler: İşimiz çok kötü olmuştur; acaba yine ne yapalım?” (316-7). *Çü ben olmayavan senünle bile / ‘Aceb nite gönülüm dölenibile* “Ben seninle olmayınca acaba gönlüm nasıl (olur da) dayanabilir?” (295-14).

2. “‘aceb bu ki / ‘aceb bu durur ki / ācep mi ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, kendisinden önceki cümleyi açıklama işleviyle sonraki cümleye bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 5’tir: *Dükendi dahı şabrum uş kalmadı / ‘Aceb bu ki gövdem nite ölmedi* “Sabrım tükendi, artık kalmadı; şaşırtıcı olan şu ki gövdem nasıl ölmedi?” (41-3). *Bilüben ki ma zür dutar şuçın / El urdı beline toladı şuçın / ‘Aceb bu ki kılı toladı kıla / Kıl üstine baş oynayup ne kıla* “Bilerek mazur tutar suçunu; uzattı, eline saçını doladı; şaşırtıcı olan şu ki kılı kıla doladı; kılın üzerinde başıyla (canıyla) oynayıp ne yapar?” (116-10/12). *Yine halkı üç gün konuğlar bular / ‘Aceb bu durur ki konuğlar bular* (58-9). *Revākın kişi ma nînüñ çün süze / ‘Acep mi ki pālūde düze söze* (354-9).

3. “‘aceb(dür) ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, iki cümleyi “sebe-sonuç” ilişkisiyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 4’tür: *‘Aceb şāh ne söyledi bu müdbire / Ki eslemedi yēyesidür bēre* “Acaba şah bu düşküne ne dedi de (bu) dinlemedi? (Şimdi) (dayak yiyip) yaralanacak” (151-2). *‘Aceb kanı ol nāzenîn şāh-zād / Ki birkaç gün olmuşıduh bile şād* “Acaba o şehzade nerede ki (onunla) birkaç gün birlikte mutlu olmuştuk” (229-10). *‘Aceb bu arada ne sır gizlüdür / Ki bunun bigi şūret uş yazludur* “Acaba burada hangi sır gizlidir ki bunun gibi suret (resim) yazılıdır (çizilidir)” (262-12). *Revā nite gördi ‘acebdür atam / Ki ben bu belālar içine yatam* “Acaba babam nasıl reva gördü ki ben bu belalar içinde kalayım” (255-8).

4. “āhır / āhiri / āhir ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sonunda, sonuçta, neticede; sonra; hele; eninde sonunda” anlamlarıyla ve sıralama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 7’dir: *Atanuy sözini eslemek yēg āhır / Ki ol maşlahat anlar andan kağır* “Atanın sözünü dinlemek iyidir; neticede o, meseleyi anlar ondan sonra kızar” (199-14). *Yārumdan ırak düşdüm yērūmden āvāre / Zahmet yēter āhır beni cānuma yētürdi* “Yârimden uzak, yerimden avare düştüm; zahmet yeter sonunda canıma yetti” (165-11). *Dēdi nişe kaçdunuz u noldı / Āhır bu mîşede yemiş boldı* “Dedi: Neden kaçtınız ve ne oldu? Sonuçta bu meşede yemiş boldu” (197-6). *Bıyardan çık āhır yüzün göreyim* “Pınardan çık hele yüzünü göreyim” (224-11). *Ger ol kız şāh oldıyise nola / Bir aña degin varayım hele / Āhır bir gün ola ki şardan çıka / Gözüm bir kez anuy*

yüzine *bağa* “Eğer o kız şah olduysa (bunda) ne var? Hele ona kadar gideyim; eninde sonunda bir gün olur ki şehirden çıkar; gözüm bir kez (olsun) onun yüzünü görür” (259-10/11). *Bahā şaymaduñ āhiri şatasın / Ucuz bulduñ yabāna atasın* “Bedel ödemedin, sonra satarsın; ucuz buldun (da) yabana atıyorsun” (212-2).

5. “ammā” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ama, fakat, lakin” anlamlarıyla, cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2’dir: *Uyıdıldı ammā çün uyanısar / Göresin ki niçe oda yanısar* “Uyudu; ama uyanınca gör ki nasıl acı içinde yanacak” (223-4). *Gerek kavrayup duta kızuñ kolin / Tutup çekdi amma şakalı kılın* “Kızın kolunu kavrayıp tutmalıydı; ama tutup sakalının kılını çekti” (225-12).

6. “anca ki / anca ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri, “o kadar ... ki ...” anlamıyla ve “sebe-sonuç” ilişkisiyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 8’dir: *Ol arada anca dökilür ta ‘ām / Ki yazı yüzin dutdı düpdüz kan* “Orada o kadar yemek sunulur ki ovayı bütünüyle kaplar” (77-3). *Kişi seni anca tutar ‘azîz / Ki kabzına girmeye yā ola kız* “İnsan seni o kadar aziz tutar ki yoksa eline girmeyecek kadar nadir bulunur” (133-10). *Anca çabaladum ki şataşdum bu belāya* “O kadar çabaladım ki bu belaya tutuldum” (165-6). *Velî anca güydi ki yēndi ta ‘ām* “Ama o kadar bekledi ki yemek yendi” (198-12). *Hele bunda kılğıl anca qarār / Ki anlayavuz nolduğın nev-bahār* “Hele burada o kadar kal ki Nev-bahār’a ne olduğunu anlayalım” (293-7). *Dēdi dünki gün anca kan ağalduñ / Ki yüregümi şanasın tağladuñ* “Dedi: Dün o kadar kanlı gözyaşı döktün ki sanki yüreğimi dağladın” (322-4). *Vērüñ etmek anca ki aç olmasun / iñen dahı acıguban ölmesün* “O kadar ekmek verin ki aç olmasın; çok daha fazla acıkarak ölmesin” (250-5).

7. “ancılayın” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Onun gibi, aynı zamanda, öyle ki” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 1’dir: *Hemîşe yavuzların olsun işi / Ancılayın hîç gitmesün teşvîşi* “Daima kötülerin (kötülerle) olsun işi; aynı zamanda endişesi hiç gitmesin” (250-10).

8. “andan / andan ki / vü andan / ü andan ” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “ondan sonra, ardından” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 12’dir; örnekleri

şunlardır: *Çü bir lahza oturur andan uçar / Bu yigit elinden yabāna kaçar* “Bir an oturur ondan sonra uçar; bu yiğidin elinden yabana kaçar” (75-7). *Gerek kişi konşı bula andan ev / Gerek kimse yoldaş bula andan av* “(Bir) kişi önce komşu bulmalı ondan sonra ev (bulmalı); yoldaş bulmalı ondan sonra av (bulmalı)” (89-11). *Atanun sözün eslemek yeg ahir / Ol maşlahat anlar andan kahır* “Atanın (babanın) sözünü dinlemek iyidir ki o, meseleyi anlar ondan sonra öfkelenir” (199-14). *Dilerseñ ki her bir sözüñ düşe ter / Bişür aş bigi öñdin anđan kotar* “Her bir sözünün taze olmasını istersen (yenilik getirmesini istersen) (tıpkı) yemek gibi önce pişir ondan sonra kotar” (360-14). *Şu süsen ki hoş biter üz düzilür / Dili çıkar andan başı üzilür* (244-9). *Çü irdiler andan açıldı busu / Dökildi kan u ahđı niteki şu* “(Oraya) ulaştılar, ondan sonra pususu açıldı; kan döküldü ve su gibi aktı” (297-4). *Ol arada bir ulu bünyād urur / Döker akça dün ü gün andan turur* “Orada bir büyük bina yapar; para harcar gece gündüz, ondan sonra kalkar (gider)” (89-14). *Kan akmağdan ol yeg ki dökile yaş / Yaş olsun göz andan ki kurıya baş* (223-11). *Selāmını aldı vü oturdı gerü / Geçüp vardı andan yigit ilerü / Atın sürdi vü tutdı yol kal’aya / Demür kapudan girdi ol kal’aya* “Selamını aldı ve oturdu, tekrar ileri çıktı; ondan sonra genç, atını sürdü kaleye doğru yola çıktı; demir kapıdan o kaleye girdi” (279-11/12). *Kişi kim tuzah kıra vü av uma / Şehet düşe karga vü andan hümā* “(Bir) kişi tuzak kurup av beklese şayet karga düşse ve ondan sonra Hüma (düşse)...” (276-15).

9. “ andan berü / andan beri / andan berü ki / çağ andan berü kim”

Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümle başında gelerek “den beri” anlamıyla bağlı cümle kurar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Andan berü ki şüreti nakşını görmişem / Dāyim akar gözüm yaşı bir lahza tırmadı* “(Onun) yüzünün nakşını (yüzünün çizili olduğu resmi) gördüğümden beri gözyaşım bir an (bile) durmadı, daima akar” (96-1). *Çü ben şüretün gördüm ey mäh-rü / Hemān kubbede yazlu andan berü / Atam guşşadan kendözin kağladı / Ögüt vèrdi vü gönümi sağladı* “Ey ay yüzlü (yâr), ben yüzünü kubbede çizili gördüm; o zamandan beri babam kederden kendisini mahvetti; öğüt verdi ve gönlümü (incinmekten) sakladı” (135-8/9). *Öküş dürlü dürlü belālar görmüşüz / Çağ andan berü kim yola girmişüz* “Çok türlü belalar görmüşüz; tam o zamandan beri ki yola girmişiz” (321-3). *Cevāb eyle vèrdi ki budur perî / Gemiden beni kapdı andan beri / Bunun iledür bugün olışum / Dilesem dilemesem oldı*

işüm “Cevab şöyle verdi ki: Gemiden beni aldı, o zamandan beri bugün oluşum onunladır; istesem de istemesem de arkadaşım oldu” (256-7/8).

10. “andan gèrü / andan gèrü ki / ki/ vü andan gèrü” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri “artık, bundan sonra” anlamlarıyla ve sıralama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Olupdur tamâm işün andan gèrü / Yéyelüm içelüm kadeh şun berü* “İşin tamam olmuştur; artık yiyelim içelim, kadeh sun” (111-1). *Kuluña icâzet ola ger nola / Yêter tırmağ andan gèrü gönile* “Kuluna icazet verilse ne olur (ki)? Durmak yeter bundan sonra gitsin” (136-15). *Ne şormağ gerek hâlüm andan gèrü / Ki cânsuz olan gövde qalur quru* “Hâlimi sormaya ne gerek var? Artık cansız olan gövde kuru (boş) kalır” (124-12). *Öğüt vèrdi birkaç dedi dahı / Dèmezven ki sen tâli ‘üne kağı Ki andan gèrü onasıdur işün / Gelüp tuzaga düsesidür kuşun* “Birkaç öğüt verdi, ve dedi: Demem ki talihine küs ki ondan sonra işin düzelecek; kuşun gelip tuzaga düşecek” (101-13/14). *Ögin derdi vü çıhdı andan gèrü* “Aklını (başına) topladı ve ondan sonra (dışarı) çıktı” (256-10).

11. “andan ötrü ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı cümleleri sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Öginde geçen nev-bahârın ‘aceb / Dönüp söylemedügi neyki sebep / Meger andan ötrü ki eglendüm uş / Bana küsdi vü olmadı gönli hoş* “Acaba Nev-bahâr’ın aklından geçene, dönüp (de) (bir şeyler) söylemediğine nedir sebep? Meğer ondan dolaydır ki (ben) eğlendim; bana küstü ve gönlü hoş olmadı (kırıldı)” (159-4/5).

12. “anuy bigi ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “öyle bir ... ki ...” anlamı ve sebep-sonuç, tarz işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 7’dir: *Anuy bigi güneş bana toğdıdı / Ki bir zerre anuy mihri yogıdı* “Bana öyle bir güneş doğdu ki onun bir zerre (kadar bile) sevgisi (merhameti) yoktu” (105-4). *Anuy bigi iş oldu ki iş degül* “Öyle bir iş oldu ki (olacak) iş değil” (290-12). *Zamānlardur anuy bigi geçmişem / Ki yüregümün kanını içmişem* “Yıllardır öyle bir yaşamışım ki (âdeti) yüreğimin kanını içmişim (acılar çekmişim)” (308-8). *Anuy bigi çoğ zārılık êtdidi / Ki toprağa düşüp ögi gitdidi* “Öyle bir çok inledi (ağladı) ki toprağa düşüp aklı (başından) gitti (kendisinden geçti)” (272-14). *Süheyl atası kıldı kıza nazar / Görür kim anuy bigi tan*

gördi var / Ki ay inceleydi görse yüzün / Ezileydi şeker işitse sözün “Süheyl’in babası kıza baktı; görür ki (onun) öyle bir hayrete düşürecek güzelliği var ki ay, yüzünü görse inceler; şeker, sözünü işitse ezilirdi” (350-6/7).

13. “*anunçün / anuñ (i)çün / anunçün ki*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Onun için, bu yüzden, dolayısıyla” anlamındaki bu bağlama edatı, cümleleri sebep-sonuç işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 12’dir: *Atam düşüydidi öğüme benüm / Anuñ içün oda dutuşdı cānum* “Aklıma babam geldiğinden dolayı canım yandı” (83-15). *Senün gönlün içindekini bilürem / Anuñ içün uş çāresin kıluram* “Senin gönlünün içindekini bilirim; onun için (de) işte çaresini kılarım” (112-4). *Ki söyle vü ‘ālemde bildür beni / Veribidüm anunçün uş seni* “...Ki söyle ve dünyaya duyur beni; onun için gönderdim (zaten) seni” (10-11). *Ki bir gece haqdan erişdi burāk / Anunçün ki bine vü göge ağa* “...Ki bir gece Hak’tan erişti Burak onun için ki (O) binsin ve göge ağsın” (12-4). *Haqikat ber-āber degül ‘ilm ü cechl / Anunçün bir olmadı nā-ehl ehl* “Gerçekte ilim ve cehalet bir değil; bu yüzden ehil olanla olmayan (da) bir olmaz” (16-12). *Ki söyle vü ‘ālemde bildür beni / Veribüdüm anunçün uş seni / Kamu halkı toğru yola ündegil / Benem toğru vü tanrı birdür degil* “...Ki söyle ve dünyada bildir (duyur) beni; işte onun için gönderdim seni (ki) bütün halkı doğru yola çağır; ben doğruyum ve Tanrı birdir, söyle” (10-11). *Dedi anşuzın eyle beñzer ki ben / Düşeven tağa vü tutavan ben / Anunçün ki bu ‘ışka katlanmazın / Eritdi tenüm küllî azın azın* “Anzısın dedi: Herhâlde ben dağa düşüp çölleri mesken tutacağım; onun için ki bu aşka dayanamam; bütün tenimi eritti yavaş yavaş” (129-3/4). *Zihî gör ne hoş düşdi ittifāk / Ki bir gece haqdan erişdi burāk Anunçün ki bine vü göge ağa / Anuñ vasfı hoz ‘akla nite şığa* “Gör (söz) ne (de) uygun düştü ki bir gece Allah tarafından Burak geldi onun için ki (O,) binip göge çıksın; onun vasfı akla nasıl sığar (ki)?” (12-13/14). *Seni bildüm uşlu kişiyidüğün / Haqınca bunun guşşasın yèdügün / Anuñ içün atası koşmış saña / Bu işün eyü geldi yavlağ baña* “Senin uslu kişi olduğunu, bunun gamını hakkıyla çektiğini bildim; bu yüzden babası sana arkadaş olarak vermiş (ona); bu işin çok iyi geldi bana” (83-10/11). *Dirîgā ki bahtum kaqıdı baña / Anuñ içün uğradum işbu yaña* “Eyvah ki, bahtım bana öfkелendi (şansım yaver gitmedi); onun için buralara geldim” (271-4).

14. “anuñ karşıısına” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Tek kullanımı olan bu bağlama edatı, cümleleri “- A karşın, -A karşılık olarak” anlamı ve zıtlık işleviyle birbirine bağlar: *Bilürdi ki ol şamdan eder nazâr / Anuñ karşıısına bunı gör neder* “Bilirdi ki o, damdan bakar; buna karşın bunu gör ki ne yapar?” (108-8).

15. “ara yerde” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “bu arada” anlamı ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Şamū şākir ü şād u ser-hoş olup / Revān oldı her biri bahşış alup / Ara yerde çok geçmedin ruzigār / Bir oğul toğurdu yine nev-bahār* “...Hepsi şakir (şükreden), mutlu ve sarhoş olup, her birisi bahşış alıp gitti; bu arada çok zaman geçmeden Nev-bahār bir oğul daha doğurdu” (353-4/5).

16. “ayruğ / ayruḥ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Açıklama, sebep-sonuç” işlevi ve “artık, bundan sonra” anlamı ile cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 11’dir: *Uş inden gèrü ben diri kalmazam / Öğüt vèrme ayruḥ öğüt almazam* “Bundan sonra yaşayamam; öğüt verme artık öğüt almam” (105-8). *Sen beni şöyle miskin etmiş edün ki ayruḥ / Varıamaz oldum idi yurduma meskenüme* “Sen, beni öyle (bir) miskin etmiştin ki bundan sonra yurduma (ve) meskenime gidemez oldum” (120-14). *İşüm bitmiş ayruḥ bana ne gerek / Bu dirilikden āḥir ölüm yègrek* “İşim bitmiş, artık bana ne gerek? Bu yaşamaktan(sa) ölüm daha iyi(dir)” (147-14). *Er olmayam ayruḥ anarsam evi* “Erkek (mert, yiğit) olmayayım bundan sonra evi düşünürsem” (158-9). *Atamun sözini götürimedüm / Örü şurdum ayruḥ oturımadum* “Babamın sözünü tutamadım; ayağa kalktım, artık oturamadım” (240-3). *Çok ağladı vü yogıdi fāyide / Yüzün açdı vü öpdı ayruḥ nede* “Çok ağladı, ama fayda(sı) yoktu; yüzünü açtı ve öptü, artık ne yapsın?” (366-7). *Hemān laḥza zindana iletdiler / Ne su anar ayruḥ ne etmek diler* “Hemen (o) anda zindana götürdüler; artık (ondan sonra) ne su hatırlar ne (de) ekmek ister” (250-6).

17. “ayruḥ ne demek gerek” Bağlama Edatıyla Kurulan bağlı Cümle

Bu cümlecik, “bundan sonra, artık” anlamında, açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Helāl eyle ayruḥ ne demek gerek / Daḥı kayuñı bize yèmek gerek* “Helal et başka ne demeli (ki) artık gamını bizim çekmemiz gerek” (247-5).

18. “bārî” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “bari, hiç olmazsa, en azından” anlamları ve açıklama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Ki bir göreyim bunu söyledeyim / Bilem iş nedür bārî soyladayım* “...Ki bir göreyim, bunu söyleteyim; bileyim iş nedir bari aslını araştırayım” (148-11). *Koğıl işbu yoh sözi key söyleme / Ol iş kim olası degül eyleme / Yine bārî gel oyna bir hoş oyun...* “Bırak bu olmayacak sözü, çok konuşma; o iş ki olacak değil yapma; yine hiç olmazsa gel bir hoş oyun oyna” (177-5/6). *Meger hak çalapdan ināyet ola / Ki biraz girem bārî toğrı yola* “Meğer Hak Tanrı’dan yardım ola ki biraz gireyim en azından doğru yola” (372-5).

19. “bayık” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “kuşkusuz, şüphesiz; kesinlikle” gibi anlamlarla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Şu akreb ki hem zaḥm birkaç urur / Bayık qorhuban cānını kaçurur* “Şu akrep ki hem birkaç yara açar; kuşkusuz korkarak canını kurtarır” (4-13). *Eger sen gidip ben kalırsam bayık / Ölürem nitekim quruda balık* “Eğer sen gidip ben kalırsam şüphesiz karadaki balık misali ölürüm” (53-4). *Bulup çöpi kaçmaz ise keh-rübā / Bayık degmez ol keh-rübā bir ruba* (121-12). *Eger böyle étmezseñüz bilünüz / Ki yanlış durur fikrñüz bilünüz / Bayık sizde bir kimse qalmaz diri / Edinsün başın çāresin her biri* “Eğer böyle yapmazsanız -biliniz ki düşünceniz, fikriniz yanlıştır- kuşkusuz sizden hiç kimse sağ kalmaz; her biri(niz) başının çaresine baksın” (175-14/15). *Bezirgān olmaya yā yol eri / Bayık ādemidür degüldür perî* “(0,) bezirgān ya da yolcu değildir; şüphesiz insandır, peri değil” (198-3). *Özin qarga keklige öte nede / Bayık kendü yürüişini unıda* “Karga, kendisini keklige benzetirse (keklige özenirse) şüphesiz kendi yürüyüşünü unutur” (226-8). *Anı qovar iseñ ki senden kaçır / Bayık ömrñi bil ki zāyi’ geçer* “Onu kovalarsan senden kaçır; şüphesiz bil ki ömrün boşa geçer” (258-10). *Eger seni görmeseyidüm lāyık / Şaḳınayidüm tāt u taḥt bayık* “Eğer seni (kendime) layık görmeseydim; kesinlikle taç ve tahtı (saltanatı) (senden) sakınırdım” (37-15).

20. “belki / belki hem” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, “belki, bile; ama” anlamları ve zıtlık, sıralama işlevleriyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Nite vērem el*

belki başım vèrem “Başımı versem bile el vermem” (238-7). *Cihānda bulunmaya anuñ gibi / Ne kız belki oldur erenler yègi* “Dünyada onun gibisi bulunmaz; ne kızı? Belki yiğitlerin iyisidir o” (333-3). *Çah andan berü ki erişdüm çîne / Ne çîn belki geçmişvenin māçîne* “Tam o zamandan beri ki Çin’e eriştim; Çin ne(dir)? Belki (de) Maçin’e eriştim” (344-5). *Ne kim söz olur ise söyleye / Tekellüfleye belki hem toylaya* “Ne sözü varsa söyleye; ağırlar belki de ziyafet verir” (106-3).

21. “bellü / bellüsi bu ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümleleri “açıkçacısı” anlamlarıyla ve “açıklama” işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Ol ümîzi vèrmesedi cānuma / Ecel bellü şuşadıldı kanuma* “O ümidi vermeseydi canıma; belli ki (açıkçası) ecel susamıştı kanıma (ölecektim)” (46-3). *Bilimedüm perî midî añsuzda baķıcah / Bellüsi bu ki beñzedimezven hîç ādeme* “Ansızın bakınca peri miydi bilemedim; açıkçası insana hiç benzetemedim” (107-11).

22. “beñzer ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “belli ki, herhâlde” anlamı ve sebep-sonuç işlevi ile birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *İşitmiş durur beñzer adımı ol / Ki geldi bu araya dek döğdi yol* “O, herhâlde adımı duymuştur ki buraya kadar yol katedip gelmiştir” (75-13).

23. “bir” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri “hele” anlamıyla ve açıklama, sıralama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 9’dur: *Dönüp oğlı eydür ki içmeñ süci / Bu az iş degül bir belürsin uci* “Oğlu dönüp (şöyle) söyler ki: İçki içmeyin, bu az (bir) iş değil; hele sonu belli olsun” (166-12). *Seher vakti dünüñ karanusına / Batar nūr oñı bir bah u key sına* “Seher vakti gecenin karanlığına batar nur(lu) ok; hele bak ve iyice sına (dene)” (172-11). *Bu yigitden uş saña yol şorayım / Ne bili vèrür bir anı göreyim* “Bu yiğitten sana yol sorayım; ne bilgi verir hele onu göreyim” (233-3). *Gelün bir varalum görelüm kanı / Hikāyet biline göricek anı* “Gelin hele varalım, görelim nerede; onu görünce hikāye bilinsin (ne olduğu anlaşılсын)” (198-4). *Ger ol şāh oldıyise nola / Bir aña degin bir varayım hele* “Eğer o, şah olduysa ne olacak (ki)? Hele ona değin varayım” (259-9). *Eyitdi saña dèyeyim anla bir / Hem işbu sâ‘at turma vü yola gir* “Söyledi: Sana söyleyeyim hele anla; hem bu saat(te) (burada) durma ve yola düş” (288-3). *Qazıyye nedür bir sözüñ bileyim / Hülāşa nolasın sözüñ bileyim* (322-11).

*Beni melamet eden 'ışkıçün 'aceb kanı / Bu 'ışk meclisine **bir** okuñ anı* “Beni aşk için kınayan acaba nerede? Hele onu bu aşk meclisine çağırın” (82-1).

24. “**bola kim / bolay ki / bolay kim / ola kim** ” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Belki” anlamı ve amaç bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 29’dur: *Nakḳāş aña dēdi ki hey zînḥār / Ögüñ dēr **bola kim** saña nev-bahār / Aça ağızını vü bir kelecı ēde / Pes andan gērü sehel ola ger gide* “Nakkaş ona dedi ki: Hey, kesinlikle aklını topla, belki Nev-bahâr ağzını açar (da) sana bir şey söyler; ondan sonra eğer giderse (de) kolay olur” (110-6/7). *Sürünj sürelüm **bola kim** yētevüz / Eger yētmeyevüz işümüz yavuz* “Sürün, sürelim belki (de) yetişiriz; eğer yetişmezsek işimiz kötü” (168-7). *Üşenmeyüben cehdlık kılavuz / Nişānlarını **bola kim** bilevüz* “Üşenmeyip gayret sarfedelim; belki (de) izlerini buluruz” (180-13). *Baş üstine varalum isteyelüm / Baş altına biz taş yastayalum / **Bola kim** bulıbilevüz anşuzın / Begümüzi vü pādīşāhun kızın* “Baş üstüne, gidelim isteyelim (arayalım); başının altına taş koyalım; belki ansızın beyimizi ve padişahın kızını bulabiliriz” (188-14/15). *Dileğüm budur kim gideven hele / İşüm nolısar anı teñri bile / **Bola kim** anuñ bir nişânın bulam / Aña lāyık endişesini kılam* “Dileğim budur ki gideyim hele; işimin ne olacağını Tanrı bilir; belki onun bir izini bulurum; (böylece) ona layık (olan) endişeyi edeyim” (314-11/12). *Ben uş giderem **bola kim** kırtılam / Dañı nēderem bola kim kırtılam* “Ben, işte gidiyorum belki kurtulurum; artık ne yapayım bekli kurtulurum” (356-7). *Ki nakḳāşı hem bir yaña vēribi / **Bolay ki** belüre bu işün dibi* “...Ki Nakkaş’ı da bir tarafa gönder; belki bu işin sonu belirir” (313-13). *Hele dürişem nitekim ola güç / **Bolay kim** belüre bu arada uc* “Hele çabalayayım güç olsa da belki burada (bu işin) sonu belli olur” (248-7). *Gözüm açıla oñıla göynügüm / **Bolay kim** birazcuḳ dērile ögüm* “Gözüm açılsın; içimin ateşi yatışsın; belki biraz aklım toplanır (kendime gelirim)” (259-6). *Diri olduğumca hele dürişem / **Bolay kim** aña ‘ākıbet erişem* “Hayatta oldukça gayret edeyim; belki ona erişirim sonunda” (268-5). *İñen olmuşam uşda sevdāyî ben / **Bolay kim** unıdam bu sevdāyı ben* “Çok sevdalı olmuşum ben; belki bu sevdayı unutturum ben” (269-5). *Düriş **ola kim** bulasın çäre sen* “Çalış belki çare bulursun sen” (39-15). *Bizüm ucumuzdan bu hoş dāstān / Cihānda meger yayıla bir zamān / **Ola kim** okıyup du ‘ā kıllalar / Emek yēdügümüzi çün bileler* “Bizim vesilemizle bu hoş destan, dünyada yayılsın meğer bir zaman; belki okuyup dua

ederler; çünkü zahmet çektiğimizi bilirler” (24-8). *Ol ışkdan olupdur bî-çāre ol / Ola kim bu derde bula çāre ol* “O aşktan yana çaresiz kalmıştır o; belki bu derde çare bulur o” (44-6). *İcāzet verün kim yola vara ol / Ola kim bula derdine çāre ol* “İzin verin (de) yola çıksın; belki derdine çare bulur o” (51-1). *Çü ben gideven tahta geçüp hoş otur / Kopuzu çal ünün yukarı götür / Ola kim ünün işide nev-bahār / Tama ağa ogurlayın ol nigār* “Ben gidince geç tahta otur; kopuzu çal, sesini yükselt; belki sesini işitir Nev-bahār; (böylece) o sevgili dama çıkar” (91-4/5).

25. “bu böyleyken” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “böyleyken, buna rağmen, karşın” anlamlarıyla ve zıtlık ilgisiyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Garıblıhda gözüm çü yaş tolısar / Benüm münisüm düm gün ol olısar / Bu böyleyken size bağışladım / Ayıblamanıuz yanlıı iş işledüm* “Gurbette gözüm yaş dolunca (ağlayınca) benim (cana yakınım) arkadaşım o olacak; bu böyle iken (buna rağmen) size bağışladım, kınamayın (ki) yanlış iş yaptım” (153-4/5).

26. “bu deñlü ki / şu deñlü ki / şu deñlü ... ki ... / ol deñlü ... ki ... / ne deñlü ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“-A rağmen, o kadar ... ki ..., ...mışsa” anlamlarıyla ve “sebeup-sonuç” işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 9’dur: **Bu deñlü ki** *ben olmuşam pādīřāh / Bilimezvenün étdüğümü günāh* “Ben, bu kadar (zamandır) padişah olmama rağmen günah işlediğimi bilememişim” (355-10). *Geh ol kuçdı anı vü geh anı ol / Fiğān édüp ağlaşdılar idi bol şu deñlü ki andağı ulu kişi / Görüp yakıldı her birinün içi* “Kāh o onu kuçakaldı kāh o onu; o kadar feryat edip ağlaştılar ki orada (bulunan) büyük insan(ların) (bunları) görüp içleri yandı” (310-14/15). *Bunı dedı vü ağladı zār zār / şu deñlü ki esirgedi řehriyār* “Bunu dedi ve zar zar o kadar ağladı ki şehriyar (onu) esirgedi” (309-1). **şu deñlü** *güher vėreyüm řaņa / Ki görüp şala pādīřāhlar řaņa* “Sana o kadar mücevher vereyim ki padişahlar (onları) görüp şaşakalsın” (259-2). **şu deñlü** *döker yere şanlı yaş / Ki bunlaruñ için şan ağlaya şaş* “Yere o kadar kanlı gözyaşı döker ki bunlar için şaş (bile) kan ağlar” (324-14). **şu deñlü** *şalınc eyledi nev-bahār / Ki utandı şeh tıtdı gönli řarār* “Nev-bahār, o kadar iyi davranışlarda bulundu ki şah utandı, gönli ferahladı” (145-1). *Döřenmiřdi ol deñlü dībā vü çın / Ki toptolu dutmişdı meydān için* “O kadar ipek kumaş döşenmişti ki meydanın içini (büsbütün) kaplamıştı” (325-7). *Getürdiler ol deñlü atlar eyü / Ki*

başı süheylün oldu kayu “O kadar iyi atlar getirdiler ki Süheyl, (bunları görünce) kendisinden geçti (sersemleştii)” (353-12). *Ne deñlü ki bilinür ü anlanur / Ādem oğlu bundan nite dinlenür* “Bu kadar (iyi) bilinir ve anlaşılır olmasına rağmen insanoğlu burada (dünyada) nasıl (olur da) dinlenir” (156-4). *Ne deñlü ki düzmiş durur dër hemîn / Bilünsün dëyi beyti düşünde umun* “Nasıl yazmışsa (çizmişse) hemen der; beyit bilinsin diye uygun zamanı bekle” (25-7).

27. “budur çäre ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri açıklama, amaç bildirme işlevi ve “o zaman, o hâlde” anlamıyla birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2’dir: *Şorar isem atama demeyiser / Bilürem ki kayğımı yemeyiser Budur çäre ki bir zamân uzadam / Hikâyet nitesi olur gözedem* “Babama sorarsam demeyecek; bilirim ki gamımı çekmeyecek; çare budur ki (o hâlde) bir zaman uzatayım (zaman kazanayım); hikâye nasıl olur, gözleyeyim” (33-1/2). *Dilerseñ ki maşşûduña eresin / Budur çäre ki öğüñi deresin* “Maksadına ulaşmayı istersen çare budur ki (o zamana) aklını (başına) alasin” (82-12).

28. “bu kez” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “sonra, ardından, şimdi” gibi anlamlar ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 3’tür: *Tamāmet gelenler ile görüşür / Bu kez hūnı düzmek için dürişür* “Gelenlerin hepsiyle görüşür; ardından sofrayı kurmak için uğraşır” (77-2). *Çü evvel sen işledüñ işbu işi / Bu kez ger görürseñ revā ey kişi* “Sen, önce bu işi işledin; ey kişi, şimdi (de) eğer reva görürsen...” (93-12). *Konuklaya şāhı vü tuta ayaḥ / Bile ola kavmi hep atlu yayaḥ / Bu kez okıya şaruñ uluların / Yëdüre vëre elinde varın* “Şahı konuklasın ve kadeh sunsun; kavmi hep atlı ve yaya olsun; ardından şehrin ulularını davet etsin; yedirsin, elinde var olanı versin” (71-11/12).

29. “bu kim / şu kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Bu, şu” işaret zamirleri ile “kim” bağlama edatının birleşiminden oluşan bu bağlama edatları, “şöyle ki, şimdi” anlamları ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; ayrıca bu bağlama edatının “gerçeği, işin aslı budur ki” gibi bir ifadenin kısaltması olduğu açıktır. Bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 3’tür: *Varacaḥ yërümüz inen çok durur / Kolayumuz eglenmege yok durur / Bu kim bunda turduḥ degüldür yavuz / Daḥı yërde anı edemeyevüz* “Varacak yerimiz çok fazladır; eğlenmek için fırsatımız yoktur; (işin aslı) bu(dur) ki burada durdu, (bu) kötü değil; başka yerde

onu yapamayız” (138-4). *Ne şormağ gerek hālüm andan gèrü / Ki cānsuz olan gövde ola kuru / Bu kim gösteresin bana yüzüñi / Gèrü tartasın şöyle kendözüñi* “Ne(den) sormak gerek halimi ondan sonra ki cansız olan gövde olur (sadece bir) kalıp; şimdi (işin aslı bu ki) bana yüzünü gösterirsin; kendini tekrar öyle bir geri çekersin (ki)...” (124-12/13). *Meşeldür ki sî-murg bir kuşdur / Görem kimse dèrse anı düşdür / Şu kim anı hiç ademî görmeye / Degüldür ‘aceb ger elüm èrmeye* “Meseldir ki Simurg bir kuştur, (bir) kimse, onu göreyim derse (bu bir) düştür (düşten ileri gitmez); şöyle ki insan, onu hiç görmesin (ve) benim elim ona erişmese (ona ulaşamazsam) bu şaşırtıcı (bir şey) olmaz” (40-8/9).

30. “bunuçün” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, sebep-sonuç belirterek cümleleri birbirine bağlar; tek kullanım örneği vardır: *Çü dilegün oldur ki gire şara / Bunuçün yapayım buyur bir serā* “Dileğin odur ki (o) şehre girsin bunun için buyur, yapayım bir saray” (88-2).

31. “bu resme / bu resme ki / şu resme ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıplar, “öyle bir ... ki ..., öylece” anlamları ve sebep-sonuç, açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 3’tür: **Bu resme ki** *çün gire her bir ile / Begini konuğlaya ilin bile* “Her bir ile öyle bir girsin ki beyini konuklasın, ilini bilsin” (67-2). *Ki taşra çıkun taşla ulu kiçi / Şu resme ki halvet kala şār içi* “...Ki büyük küçük (hepiniz) sabahtan dışarıya öyle bir çıkın ki şehrin içi تنها kalsın” (73-13). *Bunı dèr ü dökerdi göz yaşını / Atası dîvāra döger başını / Bu resme iki menzile yètdiler / Kavüm döndi bular varup gitdiler* “Bunu der ve ağlardı; babası başını duvara çalardı; böylece iki menzile ulaştılar; kavim döndü, bunlar varıp gittiler” (53-8/9).

32. “bu resm ile” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir zarf olan bu bağlama edatı, başına geldiği cümleyi “öyle bir ... ki ...” anlamı ve açıklama işleviyle sonraki cümleye bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2’dir: **Bu resm ile** *bir hafta toy oldu / Gelen saçudan tamları tıldı* “Bir hafta öyle bir düğün (eğlence, şenlik) oldu (ki) gelen (havaya atılan) saçıdan (dolayı) damları doldu” (353-11). **Bu resm ile** *gölge birağdı şuya / Şanasın ki girmişdi ay busuya* “Suya öyle bir gölge bıraktı (düşürdü) ki sanki ay pusuya (bulutların ardına) girmişti” (108-6).

33. “çaḥ aḡa deḡin kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“-A deḡin, -A kadar” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Çaḥ aḡa deḡin kim taḡ ata tamām / Bizüm uyhu gözümüze ola ḡarām* “Şafak tam olarak sökene kadar uyku bizim gözümüze haram(dır)” (114-14). *Elümden gelürin dirîḡ étmeyem / Oturmayam uyımayam yatmayam / Çaḥ aḡa deḡin kim murāduḡ senüḡ / Elüḡe gire çıḡa aduḡ senüḡ* “Sen muradına erene, adın çıkana (ünün yayılana) kadar elimden geleni esirgemeyecek, oturmayacak, uyumayacak, yatmayacağım” (284-8/9).

34. “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlede söz konusu bağlama edatlarının başına geldiği cümle *yan cümle*; bu yan cümlenin -özellikle sebep-sonuç, neden vs. yönlerden- bağlandığı cümle ise *temel cümle* konumundadır.

Enfel Doḡan, ‘Ahlāk-ı Alâî’de ki ‘Çün’ Birleşik Cümle Yapıları adlı makalesinde *yan cümle* tabiri yerine *yardımcı cümle* tabirini kullanmış ve makalenin adından da anlaşılacağı üzere Doḡan, bunları bir *birleşik cümle* olarak ele almıştır (2006: 31).

Bu bağlama edatlarının genelde cümle başında olmasından kaynaklı olarak Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*’nde bunları *cümle başı edatları* bahsinde “*çünkü*” ifadesi taşıyanlar alt başlığında ele almıştır (2012: 354).

Necmettin Hacıeminoḡlu, *Türk Dilinde Edatlar* adlı eserinde bahsi geçen edatları *bağlama edatları* başlığı altında ayrı ayrı ele almıştır (2015: 112-217). Hacıeminoḡlu, “çü” bağlama edatının Farsça bir unsur olduğunu, Çaḡatay ve Batı Türkçesinin Osmanlıca devresinde kullanıldığını, cümle başında veya içinde bulunduğunu; “çün” bağlama edatının da Farsça olduğunu, Harezmi, Çaḡatay, Kıpçak ve Anadolu metinlerinde çok kullanılmış bir cümle başı edatı olduğunu ifade etmiştir (2015: 132-133). Bunlardan başka, Hacıeminoḡlu “çünkü”, “çünkükim” bağlama edatlarının mana ve kullanılışlarını ayrı ayrı ele almıştır (2015: 132-138).

Tahsin Banguoḡlu, *baḡlam cümlesi* ana başlığı altında ve *altalta bağlam cümlesi* alt başlığı içinde “*çünkü*” bağlama edatıyla ilgili örneği *sebeḡ cümlesi* kategorisinde vermiştir (2011-554-558).

Bu çalışmada söz konusu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle; 1. Yapısı Bakımından, 2. Yan Cümleyi Temel Cümleye Çeşitli Anlam ve İşlevlerle Bağlaması

Bakımından, 3. Yüklemin Türü Bakımından, 4. Temel ve Yan Cümlesinin Yapı ve Anlamı Bakımından, 5. Yeri Bakımından, 6. Yan Cümlelerin Temel Cümleye Öge Olarak Bağlanması Bakımından “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle başlıklarında ele alınmıştır. Bu bağlama edatlarıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı 545’tir; bunların 381 tanesi “çü” bağlama edatıyla kurulanlardan, 120 tanesi “çün” bağlama edatıyla kurulanlardan, 41 tanesi “çünkü” bağlama edatıyla kurulanlardan, 3 tanesi de “çünkükim” bağlama edatıyla kurulanlardan oluşmaktadır.

a. Yapısı Bakımından “çü / çün/ çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Ki her bir ‘amel bakıcağ çep ü rast / Çü nefse muhâlif düşe ola rast “...Ki her bir amele sağdan soldan (detaylıca) bakılınca eğer (o amel) nefse muhalifse doğru olur” (22-13). *Çü içmiş ola kalmaya ayık* “Eğer içki içerse ayık kalmaz” (137-6). *Ne aşşı çü tonuñ içi ola boş* “Eğer elbisenin içi boş olsa ne fayda?” (15-13). *Çeri ili beklemek için olur / Çü hâzır bulunmaya nişe gelür* “Ordu, memleketi korumak için olur; eğer (ordu) hazır bulumasa nasıl gelir?” (64-2). *Çü fırsat bulunmuş iken fevt ola / Anı bilmiş ol girmez ayruğ ele* “Eğer fırsat bulunmuşken değerlendirilmezse şunu bilmiş ol ki artık (o fırsat) ele geçmez” (97-5). *Uşag ot tırur düşer günde kaç / Tırılmaz çü bir düşe kaba ağaç* “Ufak ot, günde kaç kez düşer, (yine) ayağa kalkar; (ama) eğer büyük ağaç düşerse (artık) kalkamaz” (132-6). *Oğul çün ağa atası tahtına / Zevâl ermeye devlet ü bahtına* “Oğul, eğer babasının tahtına oturursa (o zaman) atanın devlet ve bahtına zeval yoktur” (27-14). *İki şāh bir araya çün geçdiler / Güher inci altun saçu saçdılar* “İki şah bir araya gelince mücevher, inci, altın, saçı saçtılar” (57-11). *Süheyl eydür işbunu çün söylediñ / Beni kendü şāhuña kul eylediñ* “Süheyl; bunu söylediğin için beni kendi şahına hizmetkâr ettin, der” (113-1). *Çün ol içmeye ben dahı nederem / Hemîndem tıruban şāra giderem* “Eğer o (içki) içmezse ben ne yaparım? Hemen (şu) anda kalkıp şehre giderim” (78-6). *Kişi olmaduñ işi çün işleye / Eliyle yüregin oda şişleye* “(Bir) kişi eğer olmayacak iş işlerse (kendi) eliyle yüreğini yakar (kendisini tehlikeye atar)” (144-4). *Çü fırsat bulunmuş iken fevt ola / Anı bilmiş ol ayruğ girmez ele* “Fırsat bulunmuşken değerlendirilmezse şunu bilmiş ol ki artık (o fırsat) ele girmez” (97-5). *Ne dersen nakkaşlar anı işledi / Çü şāh gördi beni sitāyişledi* “Ne dediysen nakkaşlar anı işledi (resmetti); şah beni görünce methetti” (42-11). *Çü nakkaş anı gördi göynüp özi / Açıp ağzını dökdi tatlu sözi* “Nakkaş onu görünce içi

yanıp (acı çekip) ağzını açıp söyledi tatlı sözü” (44-11). **Çü** *işitdi naḳḳāşdan işbu sözi / İñileyüp aḳulcaḳ açdı* gözi “Nakkāş’tan bu sözü işittiğinde inleyip hemen açtı gözünü (kendisine geldi)” (45-1). **Çü** *şāh-zāde söyledügin gördiler / Şoloḳ dem atasına yügürdiler* “Şehzadenin koştuğunu görünce hemen o anda babasına koştular” (45-6). **Çün** *işitdi oḡlan naḳḳāşuñ sözün / Hemāndem atasına tutdı yüzün* “Oḡlan Nakkaş’ın sözünü işitince hemen (o) anda babasına yöneldi (ona doğru gitti)” (47-13). **Çü** *bulmadı döndi gerü / Ümîzin üzüp oda yandı* gerü “İzin alamayınca geri döndü; ümidini kesip tekrar ateşlerde yandı (çok üzüldü)” (49-6). *Yigit ‘ışḳ ile çün ola bî-ḳarār / Anı baḡlu tutmaḡa niçe yarar* “(Bir) yiğit (genç) aşktan dolayı kararsız olunca onu baḡlı tutmak imkânsızlaşır” (50-15).

b. Yan Cümleyi Temel Cümleye Çeşitli Anlam ve İşlevlerle Bağlaması Bakımından “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu baḡlı cümlede, “çü / çün / çünkü / çünkükim” bağlama edatları, başına geldikleri yan cümleyi temel cümleye baḡlarken çeşitli anlam ve işlevlere bürünür. Burada anlam ve işlevler arasında büyük oranda benzerlikler olsa da aralarında ince farklılıklar vardır. Şöyle ki:

b.1. “-dıḡı zaman, -dıḡında /- diḡinde, -İncA” Anlamıyla ve Sebep-Sonuç İşleviyle

Geçüp tahta çünkükim düzer ḳopuzı / Nevā perdesinde der işbu sözi “Tahta geçip kopuzu ayarlayınca neva perdesinde der bu sözü” (91-9). **Çü** *‘ilm ola ṭon olmasa sehldür / Ki ṭon ile faḫr eylemek cehldür* “İlim olduḡu zaman elbisenin olmaması kolaydır ki elbise ile övünmek cahilliktir” (16-1). **Çü** *ṭoldı ṭoḳuz ay geldi haber* “Dokuz ay dolunca haber geldi” (28-12). **Çü** *ben gidiservenin kime ḳalısar / Oḡul olmasa düşmenüm alısar* “Ben gittiḡim zaman (öldüḡüm zaman) (bu mal mülk) kime kalacak? Oḡul olmazsa düşman alacak” (28-2). **Çü** *ḳamu ḫalḳ du ‘ā eyledi / Anuñ ḫācetin ḫaḳ ḳabül eyledi* “Bütün halk dua edince Hakk (Allah), hacetini reva gördü (duasını kabul etti)” (28-7). **Çü** *meclis ḳuruldı vü yendi ṭa ‘ām / Ḳamu dileḡi şāhuñ oldu tamām* “Meclis kurulup yemek yendiḡi zaman şahın bütün dileḡi tamam oldu” (30-11). **Çü** *tahta çıkup vērdi ol ‘adl ü dād / Ḥalāyıḳ anı görüben oldu şād* “Tahta çıkıp adalette bulununca halkın hepsi onu görüp mutlu oldu” (31-1). **Çü** *vērdi aḡa bu ḳamu mālını / Düzetdi tamām anuñ aḫvālını* “Ona, bu bütün malını verdiḡinde onun bütün

ahvalini düzeltmiş oldu” (31-10). **Çü** bu hulkı eylügi görür vezîr / Du ‘â eyler ü baş urur vezîr “Vezir, bu iyi davranış ve iyiliği gördüğü zaman dua eder ve saygıyla secde eder” (66-8). *Atı düldül ü kılıcı zü’l-fikâr / Ki kanlar döker çün kınından çıkar* “Atı Düldül, kılıcı Zülfikâr(‘dır) ki (bu kılıç) kınından çıkınca kanlar döker” (13-2). *Gelüp şāha muştıladılar anı / Çün işitdi inen sevindi cānı* “Gelip onu şaha müjdelediler; (şah) işitince çok sevindi” (28-10). **Çün** işitdi çîn adını dēdi vay / ‘Aceb kaçan ērem aña hāy hāy “Çin’in adını duyunca vay, acaba ne zaman ulaşacağım ona hay hay, dedi” (46-15). *Ecel çün erişe şu başdan aşā* “Ecel erişince iş işten geçer” (99-13). *Gücün çün yēter yıkma yapgıl göñül / Sözüñ çün geçer ēvme söyle añıl* “Gücün yettiği müddetçe gönül yıkma, (gönül) yap; sözün geçtiği müddetçe (de) acele etme sakın söyle” (20-2). *Ki her nesnede eyüyi yavuzı bile / Bile çünki ‘aql ola kulavuzı* “...Ki akıl kılavuzu olduğu zaman her şeyde (var olan) iyi ve kötüyü bilir” (6-13). *Güneş çünki maşrıktan baş kaldurur / Cihān içini nūr ile tōldurur* “Güneş, maşrıktan (doğudan) baş kaldırdığı zaman (doğduğunda) dünyayı nurla doldurur” (76-12). *Bu sözleri çünki dinledi kız / Yüregi yēdi zahm inledi key* “Kız, bu sözleri dinleyince yüreği yandı, çok inledi” (216-15).

b.2. “ne zaman ki, vakta ki” Anlamıyla ve Sebep-Sonuç İşleviyle

Çü ‘isyānı koyup kul ola muî / Kıyāmetde aña bulına şēfi “Kul, ne zaman ki isyanı bırakıp itaat eder kıyamette ona şefaet eden bulunur” (9-12). *Giderdi yüzün tutuban allāha / Çü erişdi sidretü’l-müntehā / Görindi erişicek aña degin / Gör indi kim ol niçe dērdi ögin* “Allah’a yönelip giderdi; ne ne zaman ki Sidretülmünteha’ya gelip O’na değin erişince (O) göründü; gör, şimdi nasıl aklını nasıl topladı” (12-7/8).

b.3. “madem / madem ki” Anlamıyla ve Zıtlık İşleviyle

Ki teñri çü şavdı bizüm guşşamız / Kitāb eylemege yarar kışşamız “...Ki madem Tanrı bizim kederimizi savuşturdu (o hâlde) kıssamızı kitap yapmaya değer” (135-2). **Çü** kalmayısar kimesneye rüzigār / Hemîn ol yēg eylük kala yādigār “Madem ki dünya kimseye kalmayacak (o hâlde) iyi olan şudur ki iyilik yadigār (olarak) kalacak” (18-3). *Size oğlumı şāh ēdervenin bugün / Çü ol var durur ben nēderven bugün* “Bugün oğlumu size şah ederim; madem ki o vardır ben ne yaparım?” (30-13). **Çü** bildük şehün kaygısından haber / Yüriyelüm ‘ālemi ser-be-ser “Madem ki şahın kaygısından haberdar olduk; (o hâlde) dünyayı dolaşalım baştan başa” (41-8). *Vēreyüm saña il ü şār ile genc / Çü sen bizüm içün yēdiñ bunca renc* “Madem sen

bizim için bunca eziyet çektin; (o zaman) sana il, şehir ve hazine vereyim” (45-11). *Çü* ‘ahd eylemişsin ne derman bugün / Elünde senün oldu ferman bugün “Madem ahdetmişsin derman ne(dir ki) bugün? Senin elinde ferman oldu bugün” (72-3). *Seni ben görince yêdüm guşşa çoh / Çü gördüm eger öleven kayğu yoh* “Ben seni görünce çok kederlendim; madem gördüm artık ölsem gam yemem” (310-12).

b.4. “eğer” Anlamı ve Şart İşleviyle

Bir anuñ bigi çünki şāhum ola / Ne kayğu eger biñ günāhum ola “Eğer onun gibi bir şahım olsa, gin günahım dahi olsa gam yemem” (14-4). *Ki her bir ‘amel bakıcağ çep ü rast / Çü nefse muhālif düşe ola rast* “...Ki her bir amele sağdan soldan (detaylıca) bakılınca eğer (o amel) nefse muhalifse doğru olur” (22-13). *Çü içmiş ola kalmaya ayık* “Eğer içki içerse ayık kalmaz” (137-6). *Ne aşşı çü tonuñ içi ola boş* “Eğer elbisenin içi boş olsa ne fayda?” (15-13). *Çeri ili beklemek için olur / Çü hazır bulunmaya nişe gelür* “Ordu, memleketi korumak için olur; eğer (ordu) hazır bulunmasa nasıl gelir?” (64-2). *Çü fırsat bulunmuş iken fevt ola / Anı bilmiş ol girmez ayruñ ele* “Eğer fırsat bulunmuşken değerlendirilmezse şunu bilmiş ol ki artık (o fırsat) ele geçmez” (97-5). *Uşag ot turur düşer günde kaç / Turımaz çü bir düşe kaba ağaç* “Ufak ot, günde kaç kez düşer, (yine) ayağa kalkar; (ama) eğer büyük ağaç düşerse (artık) kalkamaz” (132-6). *Oğul çün ağa atası tahtına / Zevāl érmeye devlet ü bahtına* “Oğul, eğer babasının tahtına oturursa (o zaman) atanın devlet ve bahtına zeval yoktur” (27-14). *İki şāh bir araya çün geçdiler / Güher inci altın saçı saçdılar* “Eğer şah bir araya gelirse mücevher, inci, altın, saçı saçarlar” (57-11). *Süheyl eydür işbunu çün söylediñ / Beni kendü şāhuña kıl eylediñ* “Süheyl; bunu söylediğin için beni kendi şahına hizmetkâr ettin, der” (113-1). *Yigit ‘ışk ile çün ola bî-karār / Anı bağı tutmağa niçe yarar* “(Bir) yiğit (genç) eğer aşk ile kararsız (huzursuz) olursa onu tutmak mümkün değil” (50-15). *Çün ol içmeye ben dahı nêderem / Hemîndem turuban şāra giderem* “Eğer o (içki) içmezse ben ne yaparım? Hemen (şu) anda kalkıp şehre giderim” (78-6). *Kişi olmaduñ işi çün işleye / Eliyle yüregın oda şişleye* “(Bir) kişi eğer olmayacak iş işlerse (kendi) eliyle yüreğini yakar (kendisini tehlikeye atar)” (144-4). *Çü fırsat bulunmuş iken fevt ola / Anı bilmiş ol ayruñ girmez ele* “Fırsat bulunmuşken değerlendirilmezse şunu bilmiş ol ki artık (o fırsat) ele girmez” (97-5).

b.5. “zira” Anlamı ve Sebep Bildirme İşleviyle

Ki nişe beni kıoyasın yalunuz / Çü ehliyetün var yigitsün uz “...Ki beni nasıl (olur da) yalnız bırakırsın; zira ehil, yiğit (ve) maharetlisin” (21-15). *Dedi bilünüz ey kiçi vü ulu / Çü kamuñuz uşlusız bilgilü* “Ey küçük ve ulular, biliniz; zira hepiniz uslu (ve) bilgilisiniz, dedi” (30-12). *Gözün aç uyhu gözetmeyügör / Çü görmez ola çi uyıyan çi kör* “Gözünü aç, uykuyu bekleme; zira görmez olur hem uyuyan hem (de) kör” (156-9). *Dutılmaz idi çün kilid paşlıydı / Anıhtarı üstin yaña aşlıydı* “(Kapı) tutulmazdı; zira kilit paslıydı, anahtarı üst yanda asılıydı” (34-2). *Ana çäre vardur çün degüldür ölüm* “Ona çare vardır; zira ölüm değildir (sonu)” (47-2). *Süheyl ana şordı kim hālün nite / Olup idi çünkim gönildün öte* “Süheyl ona sordu ki hâlin nasıl oldu; zira uzak düşmüştün” (311-1).

b.6. “ama” Anlamı ve Zıtlık İşleviyle

Şu gün şād idi tā olunca gece / Çü oldu gece şorma hāli nişe “Şu gün mutluydu ta gece olana dek; ama gece olunca sorma hâli nasıl(dı)” (106-5). *Bilinmez ki gerçek midür yā yalan / Hele çün budur illere yayılan* “Bilinmez ki gerçek midir yoksa yalan (mıdır?); ama her tarafa yayılan budur” (290-11). .

b.7. “esnasında, -dığı anda” Anlamı ve Başlangıç-Bitiş İşleviyle

Çü bir gün güneş başladı batmaga / Ben odama geldüm idi yatmaga “Bir gün, güneş batmaya başladığı esnada ben, odama yatmaya geldim” (43-1). *Çü nakķāş anı gördi göynüp özi / Açıp ağzını döküp tatlu sözi* “Nakkaş onu gördüğü esnada, içi yanıp, ağzını açıp tatlı sözler söyledi” (44-11). *Çü hatun işidür der ey nām-dār* “Hatun işittiği anda der: Ey namlı (kimse)!..” (74-5). *Çü düzdi kopuzu urubanın el / Hemān laħza dēdi bu resme ğazel* “El uzatıp kopuzu ayarladığı anda, hemen bu şekilde (bir) gazel söyledi” (78-14). *Süheyl çü nakķāş gördi harāb / Yüzine hemān laħza saçdı gül-āb* “Nakkaş, Süheyl’i harab (bir hâlde) gördüğü anda hemen yüzüne gül suyu saçtı” (82-15).

b.8. “için” Anlamı ve Sebep-Sonuç İşleviyle

Ümizüm çü ‘ālemde sensin benüm / Yüzünji göricek sevinür cānum “Dünyada benim ümidim sen olduğun için yüzünü görünce sevinirim” (51-7). *Çü dāye yavuz hālde gördi kıızı / Ki yüregi yanıp şarardı yüzi* “Sütanne(si), kıızı kötü hâlde dördüğü için yüreği yanıp yüzü sarardı” (60-12). *Vezîre dēdi çün giderler ırāh / Yüri tîzrek düz bulara yarah* “Vezire; bunlar uzağa gittikleri için yürü, hemen bunlara hazırlık yap, dedi” (54-8). *İşi müşkil eyleme çün ola sehl* “Kolay olması için işi müşkül hâle

getirme” (176-15). *Beni **çünkü** teğri aña vèriser / Biri birimizden tîz ayırısar* “Tanrı beni ona verince birbirimizden çabuk ayıracak” (60-5). *Yaya ilteler **çünkü** êtdün günâh / Bizi pîller ayağına şala şâh* “Günah işlediğin için bizi yaya yollarlar, fiilerin ayağının altına bırakır şah” (186-7). *Geçem ben dahı **çünkü** geçdi bular / İçem şerbeti kim hem içdi bular* “Bunlar geçtiği için ben de geçeyim; şerbeti içeyim ki hem bunlar (da) içti” (377-6). *Yëyem guşşanı **çünkü** çekdün emek* “Eziyet çektiğin için (bunun) gamını (ben) çekeyim” (112-13).

b.9. “-dıktan / -dikten sonra, -IncA” Anlamı ve Başlangıç-Bitiş İşleviyle

Çü bildüresin aña kendözünj / İlerü gele göre ay yüzünj “Ona kendini tanıttıktan sonra ileri gelir, ay yüzünü görürsün” (91-6). *Ayağı yeñile **çü** taldurdi ol / Süheylün öñine çok urdi ol* “O, kadehi tekrar doldurduktan sonra Süheyl’in önünde diz çöktü” (118-14). *Çü gıtdiler ol yine tırdı örü* “(Onlar) gittikten sonra o yine ayağa kalktı” (148-5). *Kızından **çü** işitmedi şâh cevâb / Kakınç odına bağı oldu kebâb* “Şah, kızından cevap alamadıktan sonra (alamayınca) çok öfkeleni” (150-10). *Çü işitdi nakķâş bildi yakîn* “Nakkaş, işittikten sonra yakinen bildi (ki...)” (177-9). *Süheyl-i yemen **çün** dèrer kendözin / İşidür nakķâş ile şāhuñ sözün* “Süheyl kendisini topladıktan sonra Nakkaş ile şahın sözlerini işitir” (83-12). *Ögi **çün** başına dèrildi gèrü / Şanayduñ ölüdür dirildi gèrü* “Akli başına tekrar geldikten sonra sanki ölüydü (de) yeniden dirildi” (96-14). *Ki **çün** işledük bu işi biz için / Nemüz olur ayruñ şāh-ı çîn* “...Ki biz bu işi gizlice yaptıktan sonra artık Çin şahı neyimiz olur (ki)?” (161-13). *Güherleri **çün** gördü bular bayık / Dèdiler ki sulţānlığa sen lāyık* “Bunlar, mücevherleri gördükten sonra, sen sultanlığa layıksın kesinlikle, dediler” (240-10). *Bu ma’kül sözleri **çün** dinledi / Ne resme dèrilmek yönün anladı* “Bu makul sözleri dinledikten sonra nasıl yaşayacağımı anladı” (266-15). *Süheyle dèdi **çünkü** vara vezîr / Haber kıla şara ol şehe vezîr* “Süheyl’e; vezir vardıktan sonra o şaha, şehre haber etsin, dedi” (69-12). *Anı **çünkü** kaytās işitdi key / Kaķıdı çağırıp aña dèdi hey* “Kaytas, onu iyice işittikten sonra öfkeleni, ona dedi: Hey!..” (207-15). *Bu peygāmını **çünkü** işitdi şāh / Cevâb eyle vèrdi ki yanılduñ āh* “Şah bu haberi duyduktan sonra ‘ah yanıldın’ (diye) cevap verdi” 313-8). *Yarındası gün **çünkü** toğdı güneş / Derin uyğudan halk kaldurdi baş* “Ertesi gün güneş doğduktan sonra halk, derin uykudan uyandı” (325-3).

b.10. “-e rağmen / -e, se bile” Anlamı ve Zıtlık İşleviyle

Çü kız kardeşidüğünü bildidi / Dèmedi 'azîm ihtiyât eyledi “(Onun) kız kardeşi olduğunu bilmesine rağmen (bunu) demedi çok ihyiyatlı davrandı” (232-11/12). *Çü gördi dèmez sırrı vü içèr and / Eyitdi gerek buña zindan u bend* “Görmesine rağmen demez ve ant içèr; buna zindan, bağ ve zincir gerek (bunu bunlarla bağlamak gerek)” (250-3). *Atamız göre hem sevine seni / Seni bula çün yavu kuldı beni* “Babamız seni görsün hem sevsin; beni kaybetmiş olsa bile seni bulsun” (258-15).

Bu örnekte “çü”, kendinden önceki cümleyi aslında “çü / çün”lü cümleye bağlama görevindedir: *Ne kim ister idi çü bulımadı / Tañ atınca hem anda olımadı* “(Her) ne istese bile bulamadı; hem şafak sökene kadar (da) orada olamadı” (277-14).

b.11. “-mektense” Anlamı ve Tercih İşleviyle

Bu kullanımın çok az örneği vardır: *Benüm ile çün böyle edesidi / Şarumdan alup gitmemek yèg idi* “Bana böyle etmektense şehrimden alıp gitmemek iyiydi” (159-10/11).

b.12. “..r ...mAz ...” Anlamı ve Başlangıç-Bitiş İşleviyle

Bu kullanıma az rastlanmaktadır: *Anıhtarı aldı çün oldı revân* “Anahtarı alır almaz gitti” (36-13). *Çün işitdi oğlan nakkâşuñ sözün / Hemāndem atasına tutdı yüzün* “Oğlan Nakkaş’ın sözünü işitir işitmez hemen babasına doğru yöneldi” (47-13).

b.13. “neden” Anlamı Zıtlık İşleviyle

Bu kullanımın fazla örneği yoktur: *Kişi bilür kim giresidür sine / Çü zulm ède kendözünñ nefisine* “İnsan bilir ki mezara girecek; (böyleyken) neden kendi nefisine zulmeder?” (18-15).

b.14. “böylece” Anlamı ve Sonuç İşleviyle

Bu kullanıma az rastlanır: *İhen armış idi vü derdi ögin / Çü eğlendi anda geceye degin* “Çok yorulmuştu ve aklını topladı; böylece orada geceye kadar eğlendi” (256-1).

c. Yükleminin Türü Bakımından “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlı cümlede “çü / çün”lü kısmının ait olduğu cümle; diğer cümleye yükleminin türü bakımından çeşitli şekillerde bağlanır. SN’de bu “çü / çün”lü cümle ve bağlı bulunduğu diğer cümlelerin yüklemi; fiil cümlesi + fiil cümlesi, isim cümlesi + isim cümlesi, fiil cümlesi + fiil cümlesi ve isim cümlesi + fiil cümlesi şeklindedir.

c.1. Yan Cümle ve Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanım şekli sayıca en fazla olanıdır: *Ne dersen nakkaşlar anı işledi / Çü şah gördi beni sitâyışledi* “Ne dediysen nakkaşlar anı işledi (resmetti); şah beni görünce methetti” (42-11). *Çü nakkaş anı gördi göynüp özi / Açup ağzını dökdi tatlu sözi* “Nakkaş onu görünce içi yanıp (acı çekip) ağzını açıp söyledi tatlı sözü” (44-11). *Çü işitti nakkaşdan işbu sözi / İnileyüp anılcağ açdı gözi* “Nakkaş’tan bu sözü işittiğinde inleyip hemen açtı gözünü (kendisine geldi)” (45-1). *Çü şah-zâde söyledüğün gördiler / Şoloğ dem atasına yügürdiler* “Şehzadenin koştuğunu görünce hemen o anda babasına koştular” (45-6). *Çün işitti oğlan nakkaşın sözün / Hemāndem atasına tutdı yüzin* “Oğlan Nakkaş’ın sözünü işitince hemen (o) anda babasına yöneldi (ona doğru gitti)” (47-13). *Çü destûr bulmadı döndi gerü / Ümîzin üzüp oda yandı gerü* “İzin alamayınca geri döndü; ümidini kesip tekrar ateşlerde yandı (çok üzüldü)” (49-6). *Yigit ‘ışık ile çün ola bî-ğarâr / Anı bağı tutmağa niçe yarar* “(Bir) yiğit (genç) aşktan dolayı kararsız olunca onu bağı tutmak imkânsızlaşır” (50-15).

c.2. Yan Cümle ve Temel Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanıma sık rastlanmaz: *Çü yokdur bu ‘âlemde andan ulu / Eyü adı anuñ cihan toptolu* “Bu dünyada ondan daha büyüğü olmadığı için âlem onun iyi adıyla dolmuştur (ünü her tarafa yayılmıştır)” (68-13).

c.3. Yan Cümlesi İsim Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanıma da sık rastlanmaz: *Dedi var buları ko kim gideler / Çü suçları yok tutulup nêdeler* “Dedi: Git, bunları bırak gitsinler; suçları olmadığından (esir) tutulup (da) ne yapacaklar?” (318-4). *Anuñ dahı tedbirin eyleyevüz / Çü biñ çäre var birin eyleyevüz* “Onun da tedbirine alırız; zira binlerce çare var, birini gerçekleştiririz” (287-6). *Bu altını harc et ü hiç kimsenüñ / Gözetme tavarın çü degül senüñ* “Bu altını harca ve senin olmadığı için kimsenin malına göz dikme” (336-10). *Ulu kiçi bay yohsulı toyladı / Bağışladı çün ‘âdeti eyledi* “Âdeti olduğu üzere, büyük küçük (kim varsa) ziyafet verdi, bağışta bulundu” (85-4).

c.4. Yan Cümlesi Fiil Temel Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanımın az örneği vardır: *Hoşvan çü erişdüm tapuğa yüzüñi gördüm / Hem göresiven yine ne kim teñri buyurdi* “Huzuruna eriştiğim ve yüzünü gördüğüm için iyiyim; hem yine göreceğim Tanrı ne buyurduysa” (119-12).

d. Temel ve Yan Cümlesinin Yapı ve Anlamı Bakımından “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

d.1. Temel Cümlesi İç İçe Birleşik Cümleden Oluşanlar

Bu kullanımın oldukça fazla örneği vardır: *Çün işitdi çin adını dēdi* vay / ‘*Aceb kaçan ėrem aña hāy hāy* “Çin ismini duyunca dedi: Vay, acaba oraya ne zaman ulaşacağım, hay hay!” (46-15). *Çü şāruñ şehi bu sözi işdür / Dēr allah ki bu ne ‘aceb kişidür* “Şehrin şahı bu sözü işitince der: Allah(‘ım) bu nasıl acayip insandır?” (57-3). *Çü erişdiler çine bular yakın / Süheyle dēdi nakķāş çevre bakın* “Bunlar Çin’e yaklaşıncı Nakkaş, Süheyl’e çevreye bakın, dedi” (61-10). *Vezîr ėrdi fağfūra çün şād-man / Dēdi anşuzın guşşa yēdük hemān* “Vezir, Fağfur’a mutlu (bir hâlde) gelince dedi: Ansızın gam yedik” (68-1). *Çü işitdi nakķāş karşı varup / Du ‘ā kıldı dēdi yere yüz sürüp / Felek hükmün altına tutsun boyun / Ki ‘adlünġe barışdı kurd u koyun* “Nakkaş, (bunları) duyunca karşı(ya) gelip dua etti, yere süz sürüp dedi: Felek hükmüne boyun eğsin ki adaletinle kurt ve koyun barıştı” (70-5/6). *Çü işidür ġatun dēr ėy nām-dār / Süheyl adlu bunda ne şeh-zāde var* “Hatun işitince der: Ey namdar, burada Süheyl adlı (bir) şehzade var” (74-5).

d.2. Temel Cümlesi Bağlı Cümleden Oluşanlar

d.2.1. Temel Cümlesi “U / vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşanlar

Çü bu ġulķı bu eylügi görür vezir / Du ‘ā eyler ü baş urur vezir “Vezir, bu iyi davranışları ve bu iyiliği görünce dua eder ve başını yere vurur (saygıyla secde eder vaziyette yere eğilir)” (66-8). *Süheyl ol sözini çü red ėtmedi / Atı dizginini derdi vü gitmedi* “Süheyl, o sözünü reddetmeyince atı(nın) dizginini topladı ve gitmedi” (161-13). *Çü vardı kıarı tızcegin nev-bahār / Gērü vėribidi vü ėtdi kıarār* “Kadın gidince Nev-bahār hemencecik tekrar gönderdi ve karar verdi (ki)...” (113-11). *Çü ādem tenin bėsleye çok yēye / Sıgır bigi çoġ yata vü uyıya* “İnsan, çok yiyip bedenini besleyince sıgır gibi çok yatar, uyur” (156-7). *Atından sarayına çün indidi / Süheyli vėribidi vü ündedi* “Atından (inip) sarayına girdiğinde Süheyl’i gönderdi ve seslendi” (279-13).

d.2.2. Temel Cümlesi “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşanlar

Çü fağfūr anuñ içdüġini görür / Buyurur ki sākı gērü ġoldurur “Fağfur, onun (içki) içtiğini görünce buyurur ki saki tekrar doldurur” (78-10). *Bu sözi çü nakķāş dēr*

ü gider / Süheyl-i yemen gör ki neder “Nakkaş, bu sözü söyleyip gidince Süheyl’i gör ki ne yapar?” (91-8). *Çü bahdı şuya gördi ki gölge yoh / Tonın yırtuban zārılıh kıldı çoh* “Suya bakınca gördü ki gölge yok; elbisesini yırtarak çok ağlayıp inledi” (96-7). *Çü işitdi ol ‘övrini nev-bahâr / Dedi kim kabûl etmegine yarar* “Nev-bahâr o övrünü işitince dedi ki: (onun övrünü) kabul etmeye değer (kabul etmek gerek)” (117-4). *Kişi çün yêyesi yêyüp toh ola / Yaraşur ki uyhu gözine gele* “Kişi, yemek yiyip tok olduğu zaman yakışır (uygun olan şudur) ki gözüne uyku gelsin (uykusu gelsin)” (190-6).

d.2.3. Temel Cümlesi Diğer Bağlama Edatlarından Oluşanlar

Ögi çün başına dèrildi gèrü / Şanayduñ ölüdür dèrildi gèrü “Aklı tekrar başına gelince sanki ölüydü tekrar dirildi” (96-14). *Çü yüriye şanasın keklik seker / Çü söyleye ağzından akar şeker* “Yürüyünce sanki keklik(tir) seker; konuşunca (da) (sanki) ağzından şeker akar” (74-11). *Çü mağrib kapusına batdı güneş / Kızardı şafak hem karardı kaş* “Güneş batı tarafından batınca şafak kızardı ve doruk(lar) karardı” (130-9). *Süheyl üstine çün saçın atdıdı / Anuñ bigi etti ki gör nètdi* “(Nev-bahâr) saçını Süheyl’in üstüne attığında öyle yaptı ki gör ne yaptı?” (110-1). *Çü ben bahtum ol şürete anşusun / Şanasın ki görmişem anuñ yüzün* “Ben, o resme ansızın bakınca sanki onun yüzünü görmüşüm” (273-14). *Çü aldı ayasına kodı anı / Şanasın ki avcına kodı cānı* “Aldı, onu ayasına bıraktı; sanki canı braktı avcuna” (265-5). *Çü girmiş idi çadıra nev-bahâr / Şan ol hūr idi havz- kevşer bınar* “Nev-bahâr çadıra girince sanki o, huriydi; kevzer havuzu (ise) pınar” (222-7). *Çü görmiş idi düşde yāri yüzün / Ümîz ile hem eğledi kendözin* “Yârinin yüzünü düşte gördüğü için hem ümit ile kendisini eğledi” (194-2).

d.3. Temel Cümlesi Şarhî Birleşik Cümleden Oluşanlar

Bu kullanıma fazla rastlanmamaktadır: *Çü bilmez moğalca ne dèse yèrdidür / Arab dili içinde kılı yarar* “Moğolca’yı bilediği için ne dese yarar (kabul edilebilir); (ancak) Arapçada kılı (kırk) yarar” (151-8).

d.4. Temel Cümlesi Sıralı Cümleden Oluşanlar

d.4.1. Temel Cümlesi Bağımlı Sıralı Cümleden Oluşanlar

Çü şāh ürke bizden ola guşşalu / Vèribiye tañla bize bir ulu “Şah bizden ürkünce gamlansın; sabahtan bize bir büyük (adam) göndersin” (62-6). *Süheyle çü bu sözi dèdi nakḳāş / Begendi eyitdi nakḳāşa şabāş* “Nakkaş, Süheyl’e bu sözü dedikten sonra (Süheyl) bu sözü beğendi, helal olsun, dedi” (62-10). *İki yañadın çün erişdi çeri*

/ *Elin açdı göz yumdı ölüm eri* “Ordu iki taraftan ulaşınca ölüm eri (fedayiler) el açtı ve göz yumdu” (182-9). *Çü dördinci gün gerü uş geldiler / Bulamadılar idi boş geldiler* “Dördüncü gün geri gelince (onları) bulamadılar, (elleri) boş geldiler” (253-9). *Çü nakkâş ol hâleti gördi / Oturumadı tırdı yügürdi* “Nakkaş, o hâli görünce oturmadı, ayağa kalktı, hızlıca gitti” (319-12).

d.4.2. Temel Cümlesi Bağımsız Sıralı Cümleden Oluşanlar

Çü bu şavtı çaldum gönül kıldı cüş / Katunuzda eksüklü oldum ihen öküş “Bu sesi dinleyince gönül coştı; huzurunuzda çok eksikli (biri) oldum” (84-3). *Kişi çün ğarîblığa düşer olur / Dutulur dili ‘aklı şaşar olur* “(Bir) kişi gurbete düşerse dili tutulur, aklı şaşar” (231-9). *Çü aḥşam erişdi tılundı göneş / Karañuluğ ol demde kıldurdi baş* “Akşam olunca güneş battı, karanlık baş kaldırdı (ççktü)” (269-13). *Çü kaytās ol heybete baḥdidi / Tıdağı kurıdı yaşı aḥdidi* “Kaytas o heybete bakınca (korkudan) dudağı kurudu, gözyaşı aktı” (337-6).

d.5. Temel Cümlesi Soru Cümlesinden Oluşanlar

Çeri ili beklemek için olur / Çü hāzır bulunmaya nişe gelür “Ordu, memleketi gözetmek (korumak) için olur; hazır bulunmayınca nasıl gelir?” (64-2). *Çü ben uyuram kamusı noldılar / Meger kim ecel êrdi vü öldiler* “Ben uyuyunca hepsi ne olur? Meğer ecel gelir ve ölürlər” (64-7). *Karañuluğ oldu vü görmezdi göz / Niçe göre çün karanuyidi toz* “Karanlık oldu ve göz görmezdi; karanlık ve toz’du, nasıl görsün?” (172-2). *Çü gönölün dileği ele gire / Ne hācet ki varasın ayruḫ ile* “Gönlünün dileği ele girse (muradına ersen) başka bir memlekete gitmeye ne hacet?” (292-15). *Bu dördi dedüginde yokdur yalan / Nedür çāre indi çü oldu olan* “Bu dördü(nün) dediğinde yalan yoktur; olan oldu, şimdi çare nedir?” (333-6).

d.6. Yan Cümlesi Bağlı Cümleden Oluşanlar

d.6.1. Yan Cümlelerin “U / vU” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Çü üşenmesiz bizden ü varasız / Gêrü sağlıgile şehre varasız “Bizden üşenmeyip giderseniz tekrar sağ salım şehre varırsınız” (56-13). *Çü sabah oldu vü tañ yeri ıdı / Karañu gece raḥtını taşıdı* “Sabah olunca ve şafak sökünce gece bitti” (173-9).

e. Yeri Bakımından “çü / çün / çünki / çünkim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı

Bu bağlı cümlede oluşturan “çün / çün”lü cümle diğer cümlelerin önünde veya sonunda yer alabilir; genelde “çün / çün”lü cümle başta olur.

e.1. Yan Cümlesi Başta Temel Cümlensi Sonda Olanlar

Çü maşrıqda başladı yandı çerağ / Çıkardı kara tonın taş u tağ “Güneş, doğmaya başlayınca dağ taş kara elbisesini çıkardı (sabah oldu)” (70-3). *Süheyle çü âh uşda yakıncağ gelür / Süheyl anı anlar bakınca bilür* “Süheyl’e yakın gelince Süheyl onu anlar (tanır), bakınca bilir” (70-9). *Çü ol dürlü ni ‘metleri yédiler / Süci ilerü getürüñ dediler* “(Onlar) o çeşitli yemekleri yedikten sonra içki getirin, dediler” (72-5). *Çü aydınlığa döndi kara gece / Güneş nûrı başladı ağdı yüce* “Kara gece aydınlığa dönünce güneş nuru yükselmeye başladı” (73-6). *Çü kavlı etdüñüz kavle turmak gerek / Şehe karşı bir lahza turmak gerek* “Söz verdiğinizden sözü tutmak gerek; şahın karşısında bir an (olsun) durmak gerek” (73-11). *Atası ulu pâdişâhdur bugün / Çü bu gitdi aña yas oldu düğün* “Babası büyük padişah olmuştur bugün; bu gidince ona düğün yas (gibi) oldu” (74-9). *Süheyle çü fağfur êrürdi yolın / Geleübenin ilerü öper elin* (77-1). *Bir iki kadeh çün süheyl êtdi nûş / Gêrû ‘ışk odı içinde kıldı nûş* “Süheyl, bir iki kadeh içki içince tekrar aşk ateşi içinde coştı” (81-12). *Süheyl-i yemen çün derer kendözin / İşidür nakkâş ile şâhun sözün* “Süheyl, kendisini toparladıktan sonra Nakkaş ile şahın sözlerini duyar” (83-12).

e.2. Temel Cümlesi Başta Yan Cümlesi Sonda Olanlar

Bu, yukarıdaki kullanıma göre daha az kullanılmıştır: *Çeri hep ol arada kındı tamâm / Çü güneş yêr altına indi tamâm* “Güneş batınca ordu hep orada konakladı” (61-14). *Ne sözler var idi ki söylediler / Bu kez çün sözi hatm eylediler* “Bu kez, sözü tamamlayınca ne söz varsa (hepsini) söylediler” (74-2). *Ulu kiçi bay yohsulı toyladı / Bağışladı çün âdeti eyledi* “Âdeti olduğu üzere, büyük küçük (kim varsa) ziyafet verdi, bağışta bulundu” (85-4). *Dürüş furşatun olmasun ola fevt / Çü ol işide nağme vü sâz şavt* “O, nağme, saz ve sesi işittiğinde (sen) çabala, inşallah fırsatı kaybetmezsin” (106-13). *Hoşvan çü erişdüm tapuñ yüzüñi gördüm / Hem göresiven yine ne kim teñri buyurdu* “Huzuruna eriştiğim ve yüzünü gördüğüm için iyiyim; hem Tanrı en buyurduysa yine göreceğim” (119-12). *Bunu dedi vü ağlaşdılar idi delim / Çü şuya bıraħmışlar idi kilim* “Bunu dedi ve kilimi suya bıraktıktan sonra (her şeyi

oluruna bıraktıktan sonra) ağlaştılar” (127-5). *Süheyl uyıdı şabāha degin / Çü bulmuş idi gönli dilegin* “Sühey, muradına erdiği için sabaha kadar uyudu” (127-10). *Kıyās ét ne resme düzile düzen / Çü fağfürşāh ola anı düzen* “Onu düzenleyen Fağfur Şah olunca nasıl düzenlenir? kıyas et” (139-11).

f. Yan Cümlelerin Temel Cümleye Öge Olarak Bağlanması Bakımından “çü / çün / çünkü / çünkükim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“çü / çün” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede “çü / çün”lü cümle yan cümle; bu cümlelerin bağlandığı cümle ise temel cümledir. Bu yan cümle -yukarıda da bahsettiğimiz- çeşitli anlamlarla temel cümleye zarf olarak bağlanır.

f.1. Yan Cümlelerin Temel Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Söz konusu bağlı cümlede “çün / çün / çünkü / çünkükim” bağlama edatlarından oluşan yan cümle, temel cümleye -yukarıda bahsettiğimiz çeşitli anlamlarla- zarf olarak bağlanmaktadır: *Çü düzdi kopuzı urubanın el / Hemān lahza dēdi* bu resme gazel “El uzatıp kopuzu ayarladığı anda, hemen bu şekilde (bir) gazel söyledi” (78-14). *Süheyl çü naqqāş gördi harāb / Yüzine hemān lahza şaçdı gül-āb* “Nakkaş, Süheyl’i harab (bir hâlde) gördüğü anda hemen yüzüne gül suyu saçtı” (82-15). *Çü gitdiler ol yine tūrdı örü* “(Onlar) gittikten sonra o yine ayağa kalktı” (148-5). *Kızından çü işitmedi şāh cevāb / Kaķınç odına bağı oldu kebāb* “Şah, kızından cevap alamadıktan sonra (alamayınca) çok öfkelenildi” (150-10). *Çü işitdi naqqāş bildi yakîn* “Nakkaş, işittikten sonra yakinen bildi (ki...)” (177-9). *Süheyl-i yemen çün dērdi kendözin / İşidür naqqāş ile şāhuş sözün* “Süheyl kendisini toparladıktan sonra Nakkaş ile şahın sözlerini işitir” (83-12). *Ögi çün başına dērildi gērü / Şanayduş ölüdür dirildi gērü* “Akli başına tekrar geldikten sonra sanki ölüydü (de) yeniden dirildi” (96-14). *Ki çün işledük bu işi biz için / Nemüz olur ayruş şāh-ı çîn* “...Ki biz bu işi gizlice yaptıktan sonra artık Çin şahı neyimiz olur (ki)?” (161-13). *Güherleri çün gördü bular bayık / Dēdiler ki sulţānlığa sen lāyık* “Bunlar, mücevherleri gördükten sonra, sen sultanlığa layıksın kesinlikle, dediler” (240-10). *Bu ma ’kūl sözleri çün dinledi / Ne resme dērilmek yönün anladı* “Bu makul sözleri dinledikten sonra nasıl yaşayacağını anladı” (266-15). *Vezîre dēdi çün giderler ıraş / Yürü tîzrek düz bulara yaraş* “Vezire; bunlar uzağa gittikleri için yürü, hemen bunlara hazırlık yap, dedi” (54-8). *İşi müşkil eyleme çün ola sehl* “Kolay olması için işi müşkül hâle getirme” (176-15).

35. “dahı / vü dahı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Söz konusu “dahı” edatı, bir kuvvetlendirme edatı olmasının yanında aynı zamanda “ve; dahası, bundan başka; artık, bundan sonra; ise, -A karşılık; ama” anlamları ve sıralama, açıklama -ama anlamı olunca da- zıtlık işleviyle cümle bağlayıcısı olarak da görev yapar; böylece bir bağlı cümlelerin teşekkülünde rol oynar. Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 159’dur: *Uluyı vü kiçiyi kıldı ganî / Dahı dedi kim siz dileyüz anı* “Büyüğü ve küçüğü zengin etti ve dedi ki: Siz dileyiniz onu” (28-5). *Bezene anuñ ile bu tãc u taht / Bezene dahı arta ikbâl u baht* “Bu taç ve taht onunla bezensin; bezensin ve ikbal ile baht artsın” (30-4). *Qakıdı sarâyına ‘azm eyledi / Dahı gönli içinde cezm eyledi* “Öfkелendi, sarayına doğru yöneldi; gönlünden kesin karar verdi” (32-13). *Bu arada iki gün oturalum / Dahı zahmetümüzi götürelüm* “Burada iki gün oturalım ve zahmetimizi ortadan kaldıralım (dinlenelim)” (87-12). *Cühûd anı gördi vü gitdi ögi / Dahı bir sözi eylemedi iki* “Cühûd onu gördü ve aklı başından gitti; bundan sonra (da) bir sözünü iki etmedi” (207-6). *Senüñ hem suçın yoğduğun bildi ol / Dahı ol ki be resme tutundı yol* “Senin suçunun olmadığını bildi o; dahası o ki ne surette yol tuttu?” (180-4). *Yanında yaturdı nuql u elma vü nâr / Dahı ne ister isey anda var* “Yanında elma, meze ve nar vardı; bundan başka ne istersen orada var” (35-8). *Yemiş yêr idi vü dahı nesne yoñ* “Yemiş yerdi ve bundan başka bir şey yemezdi” (234-3). *Tamâm ola on gün içinde sarây / Süheyl-i yemen dahı gire şâra* “Saray, on gün için tamamlansın; Süheyl ise şehre girsın” (88-6). *İki oğluna bahdı kıya kıya / Egirdü bakar kimse kim qakiya / Bular dahı hiç dıñmadı sez diler / Ki bularan ataları söz diler* “İki oğluna öfkeli öfkeli bakar -zira (bir) kimse kızdığında ters ters bakar- bunlar ise hiç ses çıkarmadılar, (şöyle) sez diler ki ataları bunlardan söz (söylemelerini) diler (bekler)” (143-10/11). *Çü bağ anşuzın bahdı ol / Süheyli görüp ‘ışkına ahdı ol Melik-zâde dahı anuñ gölgesin / Şuda gördi bilimedi nêdesin* “(Nev-bahâr) ansızın bahçeye baktı; Süheyl’i görüp âşık oldu (ona); Melikzade de (aynı şekilde), onun gölgesini suda gördü; ne yapacağını bilemedi” (96-4/5). *Tama ‘eyledüm ol dahı düşdi ham / Baña erlik adı bugündür haram* “Tamahkârlık ettim, ama o olgun bir davranış olmadı; benim için erlik (erkeklik) adı bugün haramdır” (164-6). *İli günü var başına şâhdur / Benüm dahı sırrumdan âgâhdur* “Memleketi var, başına şahtır; ayrıca benim sırrımdan haberdardır” (206-5). *Yüregüme ol anşuzın urdı tağ / Kıram anı tutmağa*

ben **dahı** ağ “O, ansızın yüreğime yara açtı; ben de buna karşılık onu yakalamak için ağ kurayım” (254-1).

36. “dahı artuğı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “dahası, bundan başka” anlamları ve açıklama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 1’dir: *Dedi varam dedüğünüz deyem / Dahı artuğı guşşanuzı yeyem* “Dedi: Gideyim dediğinizi söyleyeyim; dahası gamınızı çekeyim” (317-8).

37. “dahı hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı da cümleleri “dahası, bundan başka” anlamlarıyla ve açıklama, sonuç bildirme işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2’dir: *Süheyle gelüp gönlini tutdı şād / Ne sözler ki söylendi tutdı yād ... Dahı hem oğurlayın anlatdı ol / Ki bir nesne var sende sen bilmiş ol* “O, Süheyl’e gelip gönlünü huzurda tuttu; ne sözler söylendiyse aklında tuttu ve de gizlice anlattı ki bir çey var sende, bilmiş ol (ki...)” (323/324-15/1). *Sizi görürem kendü oğlum bigi / Ne var olduğuzsa iller begi Dahı hem bilün kim kişiyi yiden / Ölümdür alup gidecek dünyiden* “Sizi kendi oğlum gibi görürüm; iller beyi oldunuzsa (bunda) ne var; ve dahası bilin ki insanı yeden, dünyadan alıp gidecek olan ölümdür” (358-13/14).

38. “degül” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, iki cümleyi zıtlık işlevi ve “... bırak” anlamıyla birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 4’tür: *Ki hiç kimse ancılayın yazmaya / Degül yaza rengin dahı ezmeye* “...Ki hiç kimse onun gibi yazamaz; bırak yazmayı boyasını dahi hazırlayamaz” (319-8). Bu örnekte ise cümleleri “değil” anlamıyla bağlar: *Velîkin bahâsın buyurun tamâm / Degül eger senden artuk umam* “Ama pahasını (ücretini) tam olarak söyleyin; senden fazla bekleyecek değilim” (209-11). *Senün hücrene kimsene geçmeye / Degül kimse kuş dahı uçmaya* “Senin hücrene kimse geçmesin (girmesin); değil (bir) kimse kuş dahi uçmasın” (201-9).

39. “degül kim / degül ... ki ... / degül ol ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 7’dir: *Cevâhir hem altun bile götürem / Degül kim uşan olup oturam* “Mücevherler ve altın götüreyim; değil ki gafil olup oturayım” (155-5). *Ne şüret ki bir cân idi ma’nilü / Degül kim hemîn nakş idi aşlu* “Ne suret (!) ki manalı

bir candı; değil ki sadece aslılı (bir) nakıştı (sadece asılı bir nakış değildi ki)” (261-15). *Yemen ili hoş uşda öñümdedir / Degül kim benim guşşa şonumdadur* “Yemen memleketi işte önümdedir; değil ki gam benim arkamdadır (gam, benim sadece arkamda değil ki)” (334-14). *Degül kim başarmazdum edimedüm / Ya yol şarp dèyü gidimedüm* “Başaramadım değil ki (aslında) edemedim; ya (da) yol sarp diye gidemedim” (372-10). *Degül at ki depdi depdi devletin* “At değil (at tepmedi) devletini (bahtını, talihini geri) tepti” (162-11). *Aña fidâ kıluban bilsedüm başarısı mı / Degül ki mālum eger baş olursa terkin uram* “Bilseydim (ki) başaracak mı değil malım(ı) eğer baş olursa (dahi) ona feda ederk terk ederdim (canımdan geçerdim)” (99-1). *Degül ol ki resm urmuş idi nakkâş / Ne göz aña beñzer ki yazdı ne kaç* “Resim yapmamış (sanki) Nakkaş; çizdiği göz de kaç da ona benzemez” (100-4).

40. “degül mi ‘aceb” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, cümleleri açıklama işlevi ile birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Anı gör şunun bigi yere gelüp / Yoñ ayañ ki başın elini alup Degül mi ‘aceb gör neler işler ol / Nite başarur şunca şarp işler ol* “Gör onu (ki) şöyle bir yere gelip, ayak değil başını (canını) eline alıp (canını hiçe sayıp) şaşırtıcı değil mi (ki) gör, o neler yapar; bunca zorlu şeyi nasıl başarır?” (154-6/7).

41. “demege yaramaz” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, sonuç bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek kullanım örneği vardır: *Sühyelün diridüğini bildi ol / Demege yaramaz ne şad oldu ol* “O, Süheyl’in yaşadığını bildi; demeye ne gerek var (ki zaten biliniyor) nasıl mutlu oldu” (252-8).

42. “dèyesin / dèyeydün / dèyeydün ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “sanki, öyle farz et ki” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Şu vaktin ki gök üzre yelken açar / Dèyesin bulıtdur havādan geçer* “Ne zaman ki gök üzerinde yelken açar; sanki buluttur (da) havadan geçer” (200-12). *Şunun bigi baltayı şalar idi / Dèyeydün ki ispeh-şālar idi* “Baltayı öyle bir sallardı (vururdu) ki sanki başkomutan idi” (130-13). *Dönüp ardına bakmaz u söylemez / Dèyeydün ki hîç iltifât eylemez* “Dönüp ardına bakmaz ve söylemez; sanki asla (bir kimseye) iltifat etmez” (159-3). *Oturmuş idi fāriğ ü dıñsuzın*

/ *Dëyeydün* güneş görmemişdür yüzün “Rahat ve sakince oturmuştu; sanki güneş (dahi) görmemiştir yüzünü” (144-10).

43. “dilesem dilemesem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu tekrar grubu şeklindeki bağlama edatı, cümleleri “ister istemez” anlamıyla birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Bunun iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm* “Bugün (burada) oluşum bunun sayesinde; istesem de istemesem de arkadaşım oldu” (256-8).

44. “eger / ger ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları Farsçadır ve cümleleri genel itibarıyla şart ilgisiyle birbirine bağlar. Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı toplamda 159’dur; bunların 79 tanesini “eger” bağlama edatıyla kurulanlar; 80 tanesini ise “ger” bağlama edatıyla kurulanlar oluşturmaktadır.

a. Yapısı Bakımından “eger / ger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Eger aġar ise tama nev-bahâr / Görüp gölgesin olmaġıl bî-ķarâr “Nev-Bahar dama çıktıġı zaman gölgesini görüp kararsız olma” (95-6). *Cevâbında eydür eger ol kişi / Gidemezse kim ola ķeri başi* “Cevabında (şöyle) söyler: O kişi gitmediġi takdirde komutan kim olacak?” (142-3). *Varın bilür idi ki ger aņsuzın / Nîķâbın götürüben aķa yüzün Süheyl anı görmeklige döymeye / Niķeme yüzine bakup doymaya* “Hepsini bilirdi ki ansızın nikabını kaldırıp yüzünü açınca Süheyl, onu görmeye dayanamaz, her ne kadar baksa da doyamaz” (117-10/11). *‘Ayb olmaya ķopuz bigi ger zâr inilersem* “Kopuz gibi zar zar inlediġim zaman (aġlarsam) (bu) ayıp olmaz” (119-13). *Yarar kimse ger baķtına yerine* “(Bir) kimse baķtına yerinince (bu) uygun olur” (159-11). *Ki ger uyızmazsa gözi yaķara / Dimaġı ķurıya ne iş baķara* “...Ki uyumadıġı takdirde gözü yaķarır; aklı bulanır ve ne iş baķarır?” (223-9). *Eger iki yüz yılı dürişip yazam / Anuķ bir gözini yazınca azam* “Eġer iki yüz yıl uğraşıp yazarsam (bile) onun bir gözünü yazınca kendimi kaybederim” (46-14). *Eger biņ ola göņül yāķod ola yüz biņ cān / Fedāyidi edebilseydüm aņa ķurbān* “Eġer bin gönöl yahut yüz bin can olsa bile ona kurban edebilseydim, fedaydı” (82-7). *İkinci kimesne evin görmeye / Eger okıyalar ķurup girmeye* “İkinci (olarak) kimsenin evini görmesin; çağırsalar bile kalkıp (oraya) girmesin” (88-1). *Eger güldi gül şonra ķan aġladı* “Göl güldüyse bile sonra kan aġladı” (178-10). *Bu şi’ri oķur göķķek āvāz ile / Yarar altun ile eger yazıla* “Bu şiiri okur güzel sesle; altınla yazılsa bile deġer” (192-3). *Toldur ķadehi şun elüme ķıl*

beni ser-hoş / Ger ağı ola yârum adına kılam nûş “Doldur kadehi, elime sun, beni sarhoş et; zehir olsa bile yârim için içeyim” (108-14). *Nedür çâre ger vermeyem hem alur / Gider māl u nāmūs zahmet kalur* “Çare nedir? Vermesem bile alır; mal ve namus gider, (geriye) zahmet kalır” (206-6). *Anı isteme key degül saña kur / Ger ister isen devletün nite kor* “Onu isteme, sana denk değil; eğer istesen bile bahtın nasıl bırakır (el verir)?” (275-4). *Seni ben görünce yêdüm ğuşsa çoĥ / Çü gördüm eger öleven kayğu yoh* “Seni görünce çok gamlandım; ama gördüm, eğer ölsem bile gam yemem” (310-12). *Degüldür ‘aceb ger elüm êrmeye* “Eğer elim ulaşmazsa (bu) şaşırtıcı değildir” (40-9). *Ululara kulluk çü ger haķ durur / Velî tenri rezzāk u mutlaķ durur* “Büyüklerle hizmet her ne kadar haktır; ancak Tanrı rızık veren ve mutlaktır” (17-10). *Kerem kişide çün sirişte ola / Yarar ger mürîdi ferîşte ola* “Bir kişide kerem huy olarak olunca (onun) müridi isterse melek olsun (bu) uygun olur” (17-13). *Ķanā ‘at kı lup loķma ger olsa az / Helāk êtmeye kişiyi hırş u âz* “Yemeĝi az olsa bile kanaat ederse hırs ve açgözlülük (bir) kişiyi helak etmez” (21-8). *Toldur kadehi şun elüme kı ben serhoş / Ger ağı ola yârum adına kılan nûş* “Doldur kadehi, elime uzat, beni sarhoş et; zehir olsa bile yârimin adına içeyim” (108-14). *Ki hîç kimse bulmaya ger araya* “Arasalar bile kimse bulamaz” (135-3). *Aĝa ĥamle êden ger olaydı yüz / Ne çâre ki hergiz çevüreydi yüz* “Ona hamle eden eğer yüz (kişi) olsa bile çaresiz asla yüz çevirmezdi (geri çekilmezdi, korkmazdı)” (157-1). *Nedür çâre ger vermeyem hem alur* “Çaresiz vermezsem bile alır” (206-6). *Ger aşlan ise uğrdam bir işe / Ki tavşan elinden kuyuya düşe* “(O) aslan olsa bile öyle bir şeye uğratayım (oyun oynayayım) ki tavşan yüzünden kuyuya düşer” (217-6).

b. Yan Cümleyi Temel Cümleye Çeşitli Anlam ve İşlevlerle Bağlaması **Bakımından “eger / ger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

Bu edatların bağladığı cümlelerden “eger / ger”li cümle, diğer cümleye başta “eğer, şayet” anlamının yanında, bazı başka anlamlarla da bağlanır:

b.1. “eğer, şayet” Anlamı ve Şart İşleviyle

Temel anlamı ve kurduğu ilgi budur: *Eger kaçsadi düşüben korkuya / Êrişmeyedi reng vü koku* “Eğer (gül) korkuya düşüp kaçsaydı renk ve kokuya erişmezdi (renk ve kokuyu elde edemezdi)” (15-6). *Eger şorar isen ki eylük nedür / Eyü söyleyügör ü etmek yêdür* “Eğer iyilik nedir (diye) sorarsan iyi (söz) söyleyiver ve ekmek yedir” (18-6). *Eger diler isen ki her bir kişi / Sevüp senün ile hoş ola başı /*

Aduñ işidicek du ‘ā kılalar / Senüñ qadrüñ hürmetüñi bileler / Hasedden ırak ol künden şaķın / Daķı kibre vü buķle varma yaķın “Eğer istersen ki her bir kişi seni sevip seninle huzurlu olsun, adını işitince dua etsinler, senin kadrini hürmetini bilsinler (o zaman) hasetten uzak dur, kinden sakın; ayrıca kibir ve cimriliğe yakın gitme” (19-7/8/9). *Huşūşā eger* kimse ola zarîf / *Dürüşüp anı edinirven harîf* “Özellikle eğer (bir) kimse zarif olsa uğraşıp onu kendime arkadaş edinirim” (20-15). *Eger degme otdan olayıdı müşk / Cihān içi yindek tolayıdı müşk* “Eğer değme ottan misk olsaydı dünya daima misk kokusuyla dolardı” (23-3). *Eger seni görmese yidüm lāyık / Şaķınayıdüm tāk u taķtı bayık* “Eğer seni layık görmeseydim taç ve tahtı (saltanatı) sakınırdım (senden) kesinlikle” (37-15). *Eger görmege gelse anı kişi / Divāra yönin dönmek idi işi* “Eğer (bir) kişi onu görmeye gelse onun işi, yönünü duvara dönmektir (ilgilenmemektir)” (49-9). *Eger sen gidüp ben qalursam bayık / Ölürem nitekim quruda balık* “Eğer sen gidip ben kalırsam karadaki balık gibi ölürüm kesinlikle” (53-4). *Eger dilegümüz gelürse ele / Qatuña bu oğlum tiz gele* “Eğer dileğimiz olursa bu oğlum, huzuruna gelir hemen” (54-1). *Eger tizcek oğlumu getüresin / Geçüp taķtum üstine oturasın* “Eğer hemen oğlumu getirsen geçip tahtıma oturacaksın” (54-1). *İlerükiden hāli oldı beter / Ki ger bulsa cānın yabāna atar* “Hāli öncekinden beter oldu ki eğer (fırsat) bulsa canını hiçe sayar” (49-10). *Kılam tatlu cānumı aña fidā / Ger andan gelür ise baña nidā* “Eğer ondan bana ses (çağrı) gelirse tatlı canımı ona feda edeyim” (76-2). *Demiş kim çalap ger érüre gelem / Qadeh gérü atam elinden alam* “Demiş ki Tanrı eğer eriştirirse geleyim; babamın elinden kadehi yine alayım” (78-2). *Ferişteler eyleyelerdi girîv / Süleymānı ger öldüreyidi dîv* “Eğer dev, Süleyman’ı öldürseydi melekler feryat ederdi” (158-5). *Ger anda kuş uça dökeydi yünji* “Eğer oradan kuş uça (korkudan dolayı) tüy dökerdi” (172-6). *Ger ol eyle olmaya ben öldüm uş* “Eğer o öyle olmazsa ben öldüm işte” (204-8). *Eyitgil hikāyet nedür bileyim / Ger edibilem çāresin kılayım* “Söyle hikāye nedir, bileyim; eğer elimden gelirse çaresini bulayım” (232-7).

b.2. “-se bile, -e rağmen / isterse” Anlamı ve Zıtlık İşleviyle

Burada şart işlevi de olmakla beraber, zıtlık işlevi daha belirgindir: *Eger iki yüz yılı dürüşüp yazam / Anuñ bir gözini yazınca azam* “Eğer iki yüz yıl uğraşıp yazarsam (bile) onun bir gözünü yazınca kendimi kaybederim” (46-14). *Eger biñ ola gönül yāhod ola yüz biñ cān / Fedāyidi edebilseydüm aña qurbān* “Eğer bin gönül yahut yüz bin can olsa bile ona kurban edebilseydim, fedaydı” (82-7). *İkinci kimesne evin*

görmeye / **Eger** okıyalar turup girmeye “İkinci (olarak) kimsenin evini görmesin; çağırsalar bile kalkıp (oraya) girmesin” (88-1). **Eger** güldi gül şonra kan ağladı “Gül güldüyse bile sonra kan ağladı” (178-10). *Bu şi’ri okur gökçek âvâz ile / Yarar altun ile eger yazıla* “Bu şiiri okur güzel sesle; altınla yazılsa bile değer” (192-3). *Toldur kadehi şun elüme kıl beni ser-hoş / Ger ağu ola yârum adına kılam nüş* “Doldur kadehi, elime sun, beni sarhoş et; zehir olsa bile yârim için içeyim” (108-14). *Nedür çâre ger vermeyem hem alur / Gider mâl u nāmūs zahmet kalur* “Çare nedir? Vermesem bile alır; mal ve namus gider, (geriye) zahmet kalır” (206-6). *Anı isteme key degül saña kur / Ger ister isen devletün nite kor* “Onu isteme, sana denk değil; eğer istesen bile bahtın nasıl bırakır (el verir)?” (275-4). *Seni ben görince yedüm guşsa çoh / Çü gördüm eger öleven kayğu yoh* “Seni görünce çok gamlandım; ama gördüm, eğer ölsem bile gam yemem” (310-12). *Degüldür ‘aceb ger elüm êrmeye* “Eğer elim ulaşmazsa (bu) şaşırtıcı değildir” (40-9). *Ululara kulluk çü ger hak durur / Velî tenri rezzāk u mutlak durur* “Büyüklerle hizmet her ne kadar haktır; ancak Tanrı rızık veren ve mutlak” (17-10). *Kerem kişide çün sirişte ola / Yarar ger mürîdi ferîşte ola* “Bir kişide kerem huy olarak olunca (onun) müridi isterse melek olsun (bu) uygun olur” (17-13). *Ķanā ‘at kılp loĶma ger olsa az / Helāk êtmeye kişiyi hırş u âz* “YemeĶi az olsa bile kanaat ederse hırs ve açgözlölük (bir) kişiyi helak etmez” (21-8). *Toldur kadehi şun elüme kıl beni serhoş / Ger ağu ola yârum adına kılan nüş* “Doldur kadehi, elime uzat, beni sarhoş et; zehir olsa bile yârimin adına içeyim” (108-14). *Ki hîç kimse bulmaya ger araya* “Arasalar bile kimse bulamaz” (135-3). *Aña hamle eden ger olaydı yüz / Ne çâre ki hergiz çevüreydi yüz* “Ona hamle eden eĶer yüz (kişi) olsa bile çaresiz asla yüz çevirmezdi (geri çekilmezdi, korkmazdı)” (157-1). *Nedür çâre ger vermeyem hem alur* “Çaresiz vermezsem bile alır” (206-6). *Ger aslan ise uğrdam bir işe / Ki tavşan elinden kuyuya düşe* “(O) aslan olsa bile öyle bir şeye uğratayım (oyun oynayayım) ki tavşan yüzünden kuyuya düşer” (217-6).

b.3. “-dıĶı takdirde, -dıĶı zaman” Anlamı ve Şart İşleviyle

Bu da belirgin ve sık kullanılan anlamdır: **Eger** aĶar ise tama nev-bahâr / Görüp gölgesin olmaĶıl bî-Ķarâr “Nev-Bahar dama çıktığı zaman gölgesini görüp kararsız olma” (95-6). *Cevâbında eydür eger ol kişi / Gidemezse kim ola çeri başı* “Cevabında (şöyle) söyler: O kişi gitmediĶi takdirde komutan kim olacak?” (142-3). *Varın bilür idi ki ger anşuzın / NiĶâbın götürüben açâ yüzün Süheyl anı görmeklige*

döymeye / Niçeme yüzine bakup doymaya “Hepsini bilirdi ki ansızın nikabını kaldırıp yüzünü açınca Süheyl, onu görmeye dayanamaz, her ne kadar baksın da doyamaz” (117-10/11). ‘Ayb olmaya kopuz bigi **ger** zār inilersem “Kopuz gibi zar zar inlediğim zaman (ağlarsam) (bu) ayıp olmaz” (119-13). Yarar kimse **ger** bahtına yerine “(Bir) kimse bahtına yerinince (bu) uygun olur” (159-11). Ki **ger** uyızmazsa gözi yaşara / Dimağı kırıya ne iş başara “...Ki uyumadığı takdirde gözü yaşarır; akli bulanır ve ne iş başarır?” (223-9).

b.4. “keşke” Anlamıyla

Bu anlamda nispeten çok az kullanılmıştır: **Eger** çāre olasını biledüm / Saḡa cānumı fidî kıladum “Keşke çare olacağını bilseydim (de) canımı sana feda kılsaydım” (366-4). Hoş ola **eger** çāre edeyidün “Keşke çare etseydin hoş olurdu” (129-7).

b.5. “ola ki” Anlamı ve İhtimal Bildirme İşleviyle

Bu anlam ve işlevle kullanımına az rastlanır: **Eger** ol benüm elüme girmeye / Nişānum cihānda kişi görmeye “Ola ki benim elime girmez; nişanımı dünyada kimse görmez” (210-6).

c. Temel Cümle ve Yan Cümlelerin Yükleminin Türü Bakımından “eger / ger”li Bağlı Cümle

“eger / ger”li bağlı cümlede, yan ve temel cümle, yüklem türüne göre; isim cümlesi + isim cümlesi, fiil cümlesi + fiil cümlesi, fiil cümlesi + isim cümlesi ve isim cümlesi + fiil cümlesi şeklindedir.

c.1. Temel Cümlesi ve Yan Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanım en sık olanıdır: İki andn içüp durur işbu kişi / Eger şır ise yele **gider** işi “Bu kişi, iki yemin etmiştir; eğer yeminini bozarsa işi (emekleri) boşa gider” (87-14). İkinci kimsesne evin görmeye / Eger okıyalar turup **girmeye** “İkinci (olarak) kimsenin evini görmesin; eğer çağırırsalar (dahi) kalkıp gitmesin” (88-1). Eger ol benüm elüme **girmeye** / Nişānum cihānda kişi **görmeye** “Eğer o benim elime girmezse (onu yakalamazsam) dünyada kimse beni bilmez” (210-6). Eger **gitmesedüm oladı yègrek** / Anı bilemedüm baḡa böyle gerek (123-11). Turışmaz anuḡ ile ‘aql u öḡ / Eger **öḡer işen** ‘ışkı **öḡ** “Onunla akıl ve fikir baş edemez; eğer öveceksen aşkı öv” (131-8).

c.2. Temel Cümlesi ve Yan Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanımına az sayıda rastlanmaktadır: **Ne var ger degül isem aç u yalın** / Gelüp giderem her yıl işbu yolın “Aç ve yalın (çıplak) değilsem (bunda) ne var? Bu

yol boyu her yıl gelip giderim” (209-5). *Eger gözden ayruḥ gönülden ırah* / ‘Aceb gör ki ol tutdı cānda turaḥ “Eğer gözden uzak(sa) gönülden (de) uzak(tır); şaşırtıcı olan şu ki (o,) can(ım)da yer edinmiştir” (273-13).

c.3. Yan Cümlesi Fiil Cümlesinden Temel Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanıma sık rastlanmaktadır: *Bayağı bigi yê iç oyna vü gül* / *Eger étme isen* kifayet *degül* (125-9). *Sürün sürelüm bola ki yêtevüz* / *Eger yétmeyevüz* işümüz *yavuz* “Sürün, sürelim, belki yetişiriz; eğer yetişmezsek işimiz kötü” (168-7). *Sevindüm yüzün görelî katı çok* / *Ger andan gerü öleven* kayu *yok* “Yüzünü görelî (gördüğüm)den beri) çok sevindim; eğer bundan sonra ölsem (bile) gam yemem” (351-11). *Şu kim anı hiç âdemî görmeye* / *Degüldür* ‘aceb ger elüm *ermeye* “Kendisini hiçbir insanın görmediği şu kimseye elim ulaşmazsa (ona kavuşamazsam bile) (bu) şaşırtıcı (bir şey) değildir” (40-9). *Degül taḥ bu ma ‘nide ger azavan* / *Bunun bigi şüret nite yazavan* (248-5). *Bu kamuyile hālümüzdür* yavuz / *Ger incindüğün geçmedise henüz* (340-11).

c.4. Yan Cümlesi İsim Cümlesinden Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanımla seyrek karşılaşılır: *Ġarīb âdemi gör niçe tutdı hoş* / *Ger erlik gerekse gelün görün* uş “Garip insanları nasıl iyi muamele ile himaye etti, gör; eğer (söz konusu) mertlik ise işte gelin, görün” (69-10). *Eger ay ise nite bindi ata* / *Perîyise pes nişe kaçmaz öte* “Eğer ay ise ata nasıl bindi; periye (de) naden öteye kaçmaz?” (197-13).

d. Temel ve Yan CümlesininYapı ve Anlamı Bakımından “eger / ger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

d.1. Temel Cümlesi Bağlı Cümleden Oluşanlar

Eger sen uşbu aradan gidesin / *Ne bilem ġarîlîḥda kim nêdesin* “Eğer sen buradan gidersen ben ne bileyim ki gurbette ne yapacaksın?” (52-14). *Vezîr eydür êy pâdişâh-ı cihan* / *Eger böyle êderseñüz bî-gümân* *Ne yêre ki erişesiz aña* / *Eyü aduñuzı çıkara göge* (69-7/8). *Eger* ‘ömürden *olur ise amân* / *Gerek kim cihânı görem bir zamân* “Eğer ömürden aman olursa (ömür el verirse, yeterse) bir zaman dünyayı görmeliyim” (71-15). *Murâduña êrdün eger gidesin* / *Saḡa yaraşur beni yâ nêdesin* “Muradına erdin, eğer gidersen sana yakışır yoksa beni ne yapacaksın (ki)?”

(134-3). *Eger böyle etmezsenüz bilünüz / Ki yanlış durur fikrünüz bilünüz* “Eğer böyle etmezseniz biliniz ki düşünceleriniz hatalıdır” (175-14). *Ṭavar ögürin kuş cinsin koyup / Eger ayrılırsa yabana kayup Ya karda tuş olur u karnın değer / Ya uğrar toğan kursora düşer* (226-9/10). *Dirîğā bu hasretde ben ger ölem / Pes işümde kâhillik etmiş olam* “Eyvah, eğer ben bu hasretle ölürsem sonra işimde tembellik etmiş olurum” (99-14). *Gözünden eger anşuzın ine yaş / Kanumuz kurur korharam gide baş* “Eğer ansızın gözünden yaş inse (ağlasa) korkarım kanımız kurur; baş gider (ölürüz)” (80-2).

d.2. Yan Cümlesi Bağlı Cümleden Oluşanlar

Eger biñ ola gönül yâhod ola yüz biñ cān / Fedâyidi edebilseyidüm aña kurbān “Eğer bin gönül yahut yüz bin can olsa ona kurban edebilseydim feda olsundu” (82-7). *Eger diler isen ki işün bite / İleyüne bak gözetmegil öte* “Eğer dilerse ki işin bitsin önüne bak (kendi işinle meşgul ol) ileriye gözetme (başka şeyle uğraşma)” (94-5). *Eger ölem ü çüriye sünügüm / Çürimiş sünügümde ışkuy um* “Eğer ölsem ve kemiklerim çürüse çürümüş kemilerimde (dahi) aşkını um” (126-14). *Eger anşuzın nesne çaldıraya / Ya bir kul gelüben kapu araya / Gerek ditremek bize söğüt bigi / Hele bu sözi dedüm öğüt bigi* (128-6/7). *Eger biñ bucah duta vü süre yort / Dêye söyleyene var işüne yort* “Eğer bin bucak zapt etse ve egemenlik kursa sorana işine git, der” (179-9). *Eger ol kadar biledüm ki Süheyl / Denüm kızuma eylemiş idi meyl* “Eğer Süheyl’in benim kızıma meylettiği kadar (bir şey) bilmiş olsaydım...” (185-13). *Dedi eger diri ola vü dürişe / Şehet kimse maşşūdına erişe* “Dedi: Eğer diri olsa ve uğraşsa o zaman bir kimse maksadına erişir” (252-9).

d.3. Temel Cümlesi İç İç Birleşik Cümleden Oluşanlar

Niçeyidi tarih eger soralar / Dêdüm uş okıyalar u göreler “Tarih kaçtı (diye) eğer sorsalar; dedim: Okusunlar ve görsünler” (26-7). *Eger bir bucah duta vü süre yort / Dêye söyleyene var işüne yort* “Eğer bin bucak zapt etse ve egemenlik kursa sorana işine git, der” (179-9). *Eger bir kez in göstereven yüzüm / Döyemeyesin bilürem kendözüm* “Eğer bir kez yüzümü gösterecek olsam kendim bilirim (ki) dayanamazsın” (117-15).

d.4. İç Cümleden Oluşanlar

Bu bağlama edatlarıyla kurullan bağlı cümlelerin iç cümle olması seyrek de olsa karşılaşılan bir kullanımdır: *Velî geldüğince elimden hüner / Harîr üzre yazdum dedüm*

ben eger Her ohtın yüzün görmegi ögleyem / Baķam ŗurete göñlümi egleyem (43-9/10). *Nakķāŗa sũheyl eydũr ėy bilgilũ / Eger ķāre ķılmazsañ oldum delũ* “Sũheyl, Nakķaŗ’ a; ey bilgili, eēer ķare bulmazsan deli oldum (dedi)” (92-7). *Nakķāŗa sũheyl eydũr āy mihr-pāk / Eger ķāre ķılmazsañ oldum helāk* (93-8). *Cevābında eydũr eger ol kiŗi / Gidemezse kim ola ķeri baŗı* “Cevabında; eēer o kiŗi gidemezse komutan kim olsun? der” (142-3).

d.5. Temel veya Yan Cũmlesi Sıralı Cũmleden Oluŗanlar

Söz konusu baēlı cũmlede temel cũmle veya yan cũmlenin sıralı cũmleden oluŗtuēu görũlũr:

d.5.1. Temel Cũmlesi Baēımlı Sıralı Cũmleden Oluŗanlar

Eger yüz kiŗi tũregen oħ atadı / Aŗa geķmeyedi aŗa batadı (140-2). *Eger sũyler ise nolasın bilũr / Melāmethĩgile nolasın bilũr* “Eēer sũylerse ne olacaēını bilir; melametlikle ne olacaēını bilir” (149-1). *Eger devletũñ varmıŗsa biledũñ / Baēıŗlamadın ŗāha ķul oladuñ* “Eēer bahtın / talihin varmıŗsa bileydin; (bir ŗey) baēıŗlamadan ŗaha kũle olaydın” (153-12). *Eger buyurasız icāzet gire / Yemen ŗāhınuñ bitiŗini vēre* “Eēer buyurursanız (iķeri) girer; Yemn ŗahının mektubunu verir” (346-11).

d.5.2. Temel Cũmlesi Baēımsız Sıralı Cũmleden Oluŗanlar

Bunlar sayıca oldukķa azdır; ikinci yũklemleri dũŗer: *Eger sevmeye ėdesin baŗ yũñũl / Sen aŗa ol ayruēa baēlar gũñũl* “Eēer sevme hususunda gevŗek davranırsan sen ona (gũnũl baēlarsın); o (ise) baŗkasına gũnũl baēlar” (22-9). *Eger tũradı bir ķarāra niŗe / Geķe gũndũz oladı gũndũz geķe* “Eger bir kararda dursaydı (sabit, deēiŗmez olsaydı) gece nasıl gũndũz olurdu; gũndũz (ise) (nasıl) gece (olurdu)?” (178-2).

d.6. Temel Cũmlesi Soru Cũmlesinden Oluŗanlar

Bu kullanıma az sayıda rastgelinir: *Ne bilũr ki anda ne ma ‘nĩ ola / Eger bile ŗũretde nite ķala* “Ne bilir ki onda ne mana vardır; eēer bilse görũntũye nasıl aldanır (ki)?” (247-2). *Eger ‘ũmrũm olup yũgũrem iŗe / Nite ‘amr ũmeyye baŗa ėriŗe* (288-2). *Boyun ger ķazāya uzadur ne var / Tũz etmek haķınca gũzedũr key er* (183-7). *Eger ay ise nite bindi ata / Perĩyise pes niŗe ķaķmaz ėte* “Eēer ay ise ata nasıl bindi; periyise (de) naden ėteye ķaķmaz?” (197-13). *Ger eēlendũm ise aħi noldıdı / Gũnāh andan artuķ daħı noldıdı* (159-6). *Eger bu geķe baŗhun eyleyevũz / Nitedũr eyũ mi ola ya*

yavuz “Eğer bu gece baskın yaparsak nasıldır; iyi mi kötü mü olur?” (173-4). *Kişi kim eline ala ‘ışk için / Yavuz mı eger kırtarursa başın* “Bir kimse aşka bulaşırsa eğer başını (canını) kurtarırsa (bu) fena mı (olur)?” (250-15). *Ger ol kız şah oldıyise nola / Bir aña degin bir varayım hele* “Eğer o kız şah olduysa ne olmuş (ki)? Hele ona kadar bir gideyim” (259-9).

e. Temel ve Yan Cümlelerin Yeri Bakımından “eger / ger”li Bağlı Cümle

Genellikle yan cümlelerin başta olmasının yanında yer yer temel cümlelerin de başa kaydığı da görülür ki SN’nin bir şir olması ve veznin ortaya çıkardığı zaruriyet, tabii bunda etkili olmuştur.

e.1. Temel Cümlesi Başta Bulunanlar

Ne çäre gerek bile hoş dërilem / Katından yaramaz eger ırılâm (232-5). *Degül tañ bu ma ‘nide ger azavan / Bunıñ bigi şüret nite yazavan* “Bu manada eğer azarsam (bu) şaşırtıcı değil; bunun gibi sureti (resmi) nasıl çizeyim?” (248-5). *Gelecek yèrüm çünki ola kapuñ / Eger kulluğunı ola tapuñ* (248-8). *Kişi kim eline ala ‘ışk için / Yavuz mı eger kırtarursa başın* “Bir kimse aşka bulaşırsa eğer başını (canını) kurtarırsa (bu) fena mı (olur)?” (250-15). *Cühüd atı gördi ki aslan yedi / Yarar korhusından ger şıdaydı ödi* “Cühüd, gördü ki aslan atı yedi; eğer korkusundan ödü patlasa (bile) yeriye” (270-10). *Eger kendözin gizelr ise ne var / Acebdür eger olmaya Nev-bahâr* (323-14). *Kılâm tatlu cānumı aña feda / Ger andan gelür ise baña nidā* “Eğer ondan bana bir ses gelirse tatlı canımı ona feda ederim” (76-2). *Dürişüp döşürmeyicek yèrine / Yarar kimse ger bahtına yèrine* (159-11).

e.2. Yan Cümlesi Başta Olanlar

Genel kullanım budur: *Eger çäre olasını biledüm / Saña cānumı fidî kıladum* “Keşke çare olacağını bilseydim (de) canımı sana feda kılsaydım” (366-4). *Eger sevmege edesin baş yüñül / Sen aña ol ayruğa bağlar göñül* “Eğer sevme hususunda gevşek davranırsan sen ona (gönül bağlarsın); o (ise) başkasına gönül bağlar” (22-9). *Eger tıradı bir karāra niçe / Géce gündüz oladı gündüz géce* “Eger bir kararda dursaydı (sabit, değişmez olsaydı) gece nasıl gündüz olurdu; gündüz (ise) (nasıl) gece (olurdu)?” (178-2). *Eger gözden ayruñ göñülden ırāñ / Aceb gör ki ol tıtdı cānda tırāñ* “Eğer gözden uzak(sa) gönülden (de) uzak(tır); şaşırtıcı olan şu ki (o,) can(ım)da yer edinmiştir” (273-13). *Eger yüz kişi türegen oñ atadı / Aşa geçmeyedi aşā batadı* (140-2). *Eger söyler ise nolasın bilür / Melāmetliğile nolasın bilür* “Eğer söylerse ne

olacağını bilir; melametlikle ne olacağını bilir” (149-1). *Eger devletiñ varmışsa bilediñ* / *Bağışlamadın şāha kıl oladıñ* “Eğer bahtın / talihin varmışsa bileydin; (bir şey) bağışlamadan şaha köle olaydın” (153-12). *Eger buyurasız icāzet gire* / *Yemen şāhının bitişini vēre* “Eğer buyurursanız (içeri) girer; Yemen şahının mektubunu verir” (346-11).

f. “eger / ger” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlede Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklılıklar

Söz konusu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlede dikkati çeken husus, fiillerin çekimi sırasında gözlemlenmektedir; genellikle istek kipiyle çekimlenen fiillerde bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

f.1. İstek Kipinin Hikâyesinin Yan Cümlede Şartın Hikâyesi Temel Cümlede Geniş Zamanın Hikâyesi Yerine Kullanılması

Bu yaygın ve dikkat çekici bir farklı özelliktir: *Eger göredi göredüñ nicesi* / *Ṭağulayidi güneşüñ zerresi* “Eğer görseydi göreydin (ki) güneşin zerresi nasıl dağılırdı” (235-14). *Eger böyle öñdin kılalar idi* / *Elümden ilümi alalar idi* “Eğer başta böyle yapsalardı; elimden ilimi alırlardı” (172-15). *Eger degme otdan olayidi müşk* / *Cihān içi yindek ṭolayidi müşk* “Eğer değme ottan misk olsaydı; dünya daima misk (kokusuyla) dolu olurdu” (23-3). *Anı key ḥakınca eger göredüm* / *Ol arada fi ‘l-ḥāl delü oladum* “Onu hakkıyla eğer görseydim orada hemen deli olurum” (46-13). *Eger gönli kapılamayadı saña* / *Gelüp söyle yapılmayaydı saña* “Eğer gönlü sana kapılmasaydı gelip (de) böyle kapılmazdı sana” (102-5). *Eger ol saña meyli olmayadı* / *Ağıp ṭama her bār gelmeyedi* “Eğer onun sana meyli olmasaydı her an dama çıkıp (da) gelmezdi” (105-12). *Eger ay ‘aḳrende olmayadı* / *Bu zaḥmetler anlara gelmeyedi* “Eğer ay Akrep burcunda olmasaydı onlar bu zahmetlere maruz kalmazdı” (110-4). *Günüm şöyle geçdi eger bilediñ* / *Ṭaḥa ḳaluban merḥamet kıladıñ* (125-5). *Nolaydı eger gizleyediñ beni* / *Bir arda kim dem-be-dem ben seni* “Ne olurdu ki gizleseydin beni?” (127-15). *Ger olmayayadı bu gök yer* / *Yaradılmayayadı çalap böyle dēr* “Eğer (O,) yaratılmasaydı bu gök ve yer (de) yaratılmazdı; Allah böyle der” (11-10). *Eger çāre olasını biledüm* / *Saḥa cānumı fidī ḳıladum* “Eğer çare olacağını bilseydim canımı sana feda kederdim” (366-4).

f.2. Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine Görülen Geçmiş Zaman ve Hikâyesinin Kullanılması

Bu kullanımda temel cümlede kullanılan görülen geçmiş zaman kipli yüklem bir “kesinlik” ifade eder: *Eger ağacı dikkün ise yeddün yemiş / Eger altını dökdünse kuçduñ gümüñ* “Eğer ağaç diktiysen yemiş yersin; eğer altını harcadınsa (da) gümüş kucaklarsın” (350-11). *Eger yarasam kalmayadum şoña / İñit bir meşel kim deyeyim saña* (377-8).

f.3. Görülen Geçmiş Zamanın Yan Cümlede Şartın veya Geniş Zamanın Hikâyesi Yerine Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine Kullanılması

Eger güldi şoñra kan ağladı / Veger ötdi ötdi bülbül diken tağladı “Eğer güldüyse / gülerse sonra kan ağlar; ve eğer bülbül öterse diken (onu) dağlar” (178-10).

f.4. Yan ve Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine İstek ve Görülen Geçmiş Zamanın Kullanılması

Ger ol eyle olmaya ben öldüm uş / Dahı yohdur oğluñ tahtuñ kalur boş “Eğer o öyle olmazsa ben ölürüm işte; artık oğlun yoktur, tahtın boş kalır” (204-8).

f.5. İstek Kipinin Yan Cümlede Şart Kipi Yerine Temel Cümlede Emir Kip Yerine Kullanılması

İkinci kimesne evin görmeye / Eger okıyalar turup girmeye “İkinci (olarak) kimsenin evini görmesin; eğer çağırsalar (bile) kalkıp gitmesin” (88-1). *Geñince hikâyetlerini deye / Eger demeye her gün ağaç yeye* “Hikâyelerini geniş geniş anlatsın; demezse dayak yer” (50-4). *Eger buyurasız icâzet gire / Yemen şâhınuñ bitişini vère* “Eğer izin buyurursanın girer; Yemen şahının mektubunu versin” (346-11). *Dedi ger benüm oğlanum olmaya / Nite tâc u taht ayruğa kalmaya* “Dedi: Eğer benim oğlum olmazsa taç ve taht (saltanat) nasıl (olur da) başkasına kalmasın?” (27-13).

f.6. İstek Kipinin Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine Kullanılması

Eger gitmesedüm oladı yegrek / Anı bilmedüm bana böyle gerek “Eğer gitmeseydim iyi olurdu; onu bilmedim, bana böyle(si) gerek(tir)” (123-11).

f.7. İstek Kipinin Yan Cümlede Şart Kipi Yerine Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine Kullanılması

Eger toptolu gönli kayğu ola / Aña içdügi süci ağu ola “Eğer gönlü kaygıyla dolu olsa ona içtiği içki zehir olur” (308-15). *Eger haftalar oturam söyleyem / Meger birazın size ‘arş eyleyem* “Eğer haftalarca oturup söylersem meğer (sadece) birazını

size arz ederim” (322-7). *Size erlik işine **destur ola** / eger perdenüz ehl-i mestur **ola*** (358-6). *Belî nâ-gâh ay ger buluda **gire** / Bağa ilduza kişi yolın **göre*** “Evet, eğer ay, ansızın bulutun ardına girse (kişi) yıldız bakar, yolunu görür” (13-8). *Ki ol kişi geldi garîb u arup / **Ola** gönli **hoş** ger **görevüz** varup* “...Ki o kişi garip ve yorgun (bir hâlde) gedli; eğer gidip görsek gönlü hoş olur” (69-6). *Eger ol benim elüme **girmeye** / Nişānum cihānda kişi **görmeye*** “Eğer o benim elime girmezse beni dünyada kimse tanımaz” (210-6). *Eger kimse arada baş **kaldura** / Ol aña hem oranını **bildüre*** “Eğer orada (bir) kimse başkaldırsa; o, ona haddini bildirir” (349-3).

f.8. İstek Kipinin Yan Cümlede Şart Kipi Yerine Kullanılması

*Tanışuram uşda senün ile ben / Eger maşlahat **göresin** sen anı Ben ü sen gidelüm yemenden yana / Ölüm érmedin kavuşalum aña* “İşte saninle danışırım; eğer sen onu (uygun bir) iş (olarak) görürsen ben ve sen Yemen’e doğru gidelim; ölüm gelmeden ona kavuşalım” (347-12). *Eger yaya **olam** yā atum aruh / Kızadırmazam şāh katında rūh* “Eğer yaya olsam ya da atım zayıf (düşse); şahın huzurunda utanmayayım” (376-1). *Eger düşmenün **ola** key ihtiyāt / Ét ü étme anuñ ile ihtilāt* “Eğer düşmanın olsa çok dikkatli ol ve onunla kaynaşma (münasebette bulunma)” (361-15).

f.9. İstek Kipinin Temel Cümlede Emir Kipi Yerine Kullanılması

*Ki bu oğlumu sen veribidün uş / Ger ölür isem tahtum **olmaya** boş* “...Ki bu oğlumu sen gönderdin; eğer ölürsem tahtım boş kalmasın” (351-6).

f.10. Temel Cümlede İstek Kipinin Hikâyesinin Geniş Zamanın Hikâyesi Yerine Kullanılması

*Ger anda kuş uçsa **dökeydi** yüñi / Nitekim kılıç kanı at köpügi* “Eğer oradan kul geçse kılıç(ın) kanı, at(ın) köpüğü döktüğü gibi (korkuda) tüy dökerdi” (172-6).

f.11. Temel Cümlede Geniş Zaman Yerine Görülen Geçmiş Zamanın Kullanılması

*Eger renc ilettdün ise yèdün birinc / Üşendün ise **olduñ** sonra **dinç*** “Eğer eziyet çektinse sonra sefa sürersin; üşendinse (de) sonra (rahat bir) hayat yaşarsın” (350-10). *Nakḳāşa sūhey eydür ey mihr-i pāk / Eger çäre kılmazsañ **oldum** **helak*** “Süheyl, Nakkaş’a: ey merhametli (kimse), eğer çare bulmazsan helak olurum” (93-8). *Eger ağacı dikdün ise **yèdün** yemiş / Eger altını dökdünse **kuçduñ** gümüş* “Eğer ağacı diktinse yemiş yersin; eğer altını saçtınsa gümüş kucaklarsın” (350-11).

45. “egerçi / egerçi ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı Farsça olup “gerçi, her ne kadar, -A rağmen” anlamlarıyla ve zıtlık ilgisiyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 5’tir: *Biz endîşe êtdüğümüz yoğimiş / Egerçi göziken çeri çoğimiş* “Her ne kadar gözükten ordu çoksa da bizim endişe ettiğimiz yokmuş” (68-2). *Egerçi yolumuz degüldi ırah / Güiyerdüm biraz ola karanurağ* “Gerçi yolumuz uzak değildi; (ama) biraz karanlık olmasını beklerdim” (127-2). *Egerçi nakkâşuñ söziyidi çin / Kabûl êtmedi anı şâh-ı çîn* “Nakkaş’ın sözü doğru olmasına rağmen Çin fağfuru onu kabul etmedi” (138-9). *Biraz her kim anuñ ‘aşkı ola / Egerçi ki ‘ışkı mecâzî ola* “Gerçi aşkı mecazi olsa da onun biraz da (olsa) niyazı olur” (236-3).

46. “eyle benzer ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “sanki, herhâlde, galiba” anlamlarıyla bir bağlama edatı işlevi görür; tek kullanımı vardır: *Dêdi anşuzın eyle benzer ki ben / Düşeven tağa vü tütavan mîşe* “Ansızın dedi: Ben dağa düşüp sanki meşede konaklayacağım” (129-3).

47. “eyle bil / eyle bil ki / hem eyle bil” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bir cümlecik olan bu kalıp, “sanki, öyle farz et ki” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 6’dır: *Geçen gece olmuş durur anı yıl / Tan atınca dinlenmedi eyle bil* “Geçen gece onun için yıl olmuştur; öyle bil (ki) tan atana kadar dinlenmemiştir” (102-1). Bu örnekte görüldüğü gibi edat sona kaymıştır: *Kamu yeri karış karış mîl mîl / Ne deñlü durur anı laram eyle bil* “Bütün yerleri karış karış, mil mil ne kadardır öyle bil (ki, sanki) anlarım (bilirim)” (289-6). *Eger şol kola yürüye eyle bil / Ki hep mîşedür tolu aslan u pîl* “Eğer sol tarafa yürüse öyle bil ki (orası) hep aslan ve fülle dolu (olan bir) meşedir” (233-9). *Senüñ devletün bizi kahr eyledi / Şeker yer iken bize zehr eyledi Kızuñ nev-bahâr ile hem eyle bil / Azışduğ bulışmaduğ beş yıl* “Senin devletin bizi kehreyledi, şeker yerken zehreyledi; hem öyle bil (ki) kızın Nev-Bahâr’la beş yıl birbirimizi kaybettik, bulamadık” (340-7/8).

48. “eyle hod” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Öyle bir...” anlamındaki bu bağlama edatı, cümleler arasında “sebep-sonuç” ilgisi kurar; tek kullanımı vardır: *Cühûd eyle hod yele uçardı / Gemiden dahı öte geçer idi* “Cühûd, öyle bir hızlı uçardı (ki) gemiyi bile geçirdi” (253-3).

49. “eyle / eyle ... ki ... / hem eyle ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “sebep-sonuç, benzerlik, açıklama” gibi işlevlerle birbirine bağlar; be şekilde kurulan bağlı cümle sayısı toplamda 31’dir; bunların 26 tanesini “eyle ... ki” bağlama edatıyla kurulanlar; 4 tanesini “eyle” bağlama edatıyla kurulanlar; 1 tanesini ise “hem eyle ki” bağlama edatıyla kurulanlar oluşturmaktadır: *Cevābın şehe eyle vērdi vezir / Ki bize dürişmek durur nā-güzîr* “Vezir, şaha söyle cevap verdi ki bize mücadele etmek gereklidir” (179-3). *Beni eyle şanmañ ki kıyma kaçam / Ne and içeyim göresin kan içem* “Beni öyle sanmayın ki bırakıp kaçarım; ne ant içmesi, kan içerim” (181-15). *Şu kórhudan eyle yayındı ögi / Ki kıırdı ağacda elma bigi* “Şu korkudan aklı öyle bir gitti ki ağaçtaki elma gibi kurudu” (195-13). *Cihānda bugün resm eyle gider / Ki öküş kişi türkîye meyl eder* “Bugün dünyada tarz şöyle gider ki çok kişi Türkçeye meyleder” (24-3). *Cevrb eyle vërdidi naqqāşa ol / Ki oldı sentün işlerün kamu şol* “O, Nakkaş’a öyle cevap verdi ki senin bütün işlerin ters gitti” (97-1). *Gönül kapıcı eyle oynar oyun / Ki baş koşduğun bilse tartar bıyın* “Gönül kapıcı (sevgili) öyle (bir) oyun oynar ki bir işte canla başla mücadele ettiğini bilse nazlanır” (97-14). *Qarār eyle tutar ki avuçda yel* “Öyle bir huzuru olur ki (sanki) avuçta yel (dir huzuru)” (131-10). *Süheyl eyle düzdi cevābı şehe / Ki bu kıla saymışdur atam baha* “Süheyl, şaha şöyle cevap verdi ki bu köleye babam para saymıştır” (152-8). *Şeh eydür benüm gönüm eyle diler / Ki gëru begünüz bulunınca siz / Bizüm ile bunda bile olasız* “Şah (şöyle) söyler: Benim canım şöyle ister ki siz, beyiniz tekrar bulununcaya dek burada bizimle birlikte olasınız” (187-9/10). *Hevā yeli eyle eserdi kıatı / Ki götüreydi eriyle atı* “Rüzgâr öyle (bir) sert eserdi ki (üstündeki) atıyla beraber eri (askeri) de götürürdü” (252-15). *Süheyl eyle ururdu kılıcı / Ki taşdan geçerdi kılıcı ucu* “Süheyl kılıcı öyle vururdu ki kılıcının ucu (âdeti) taştan (diğer tarafa) geçerdi” (297-8). *Gücün yëtdügince düriş eyle et / Ki eksilmesün aña hiç etmek et* “Gücün yettiğince mücadele et, öyle (mücadele) et ki ona ekmek ve et eksik olmasın” (361-14). *Çeri bir kezin eyle etdi hurüş / Ki mevc ura kıaradeniz ede cüş* “Ordu bir kez öyle bir gürültü kopardı ki (sanki) Karadeniz dalgalanıp coşar” (365-8). *Yürek eyle ürker yavuz dilden / Ki key ağrıyan göz demür milden* “Yürek, kötü sözden öyle (bir) ürker ki çok ağrıyan göz(ün) demir milden kortuğu (gibi)” (244-4). *İkişer düzer idi kışık kışık / Işıhdan bil*

ü esblerden bēşik **Hem eyle ki** cellād eder kanluyı / Yanıra gelüp bürime tonluyı... (297-11/12).

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede “ki / kim” bağlama edatının bazen düştüğü görülür; bunda veznin tesiri açıktır: *Nakḳāş eyle dönüp vezire dedi / Süheyl-i yemendür bunun adı* “Nakkaş, dönüp öyle dedi (ki): Bu şahın adı Süheyl’dir” (66-11). *Cevāb eyle vērdi yüzini göre / Berü ağ ne söz vaḳtidür ey sere* “Yüzünü görünce şöyle cevap verdi ki: Beri git, sözün vakti midir ey ahmak!” (115-6). *Cühūd eyle hoḳ yele uçar idi / Gemiden daḥı öte geçer idi* “Cühūd, yelde öyle bir uçardı (ki) (öyle bir hızlıydı ki) gemiden daha öteye (ileri) geçirdi” (253-3).

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede bazen de “eyle” düşer: *Gerek şindi [ben] bir çevüklük edem / Ki kurtulursam yüz uram gidem* “Ben şimdi (öyle) bir kurnazlık etmeliyim ki kurtulursam yüz vurup (yönelip) gideyim” (160-3). *Sekizinci gün érdi bir bıḡara / Ki yéterdi içerse on bıḡ ere* “Sekizinci gün (öyle) bir pınara ulaştı ki (bu pınar) on bin asker içse (bile) (onlara) yeterdi” (194-9). *Ol iş aḡa baḡ ḳorḡusı étđi / Ki şuyı vü etmegi unutdı* “O iş, ona (öyle) bir baḡ (ölüm) korkusu etti ki suyu ve ekmeḡi (yemek ve içmeḡi) unuttu” (250-12).

50. “eyle kim / eyle ... kim ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri birbirine benzerlik ilişkisiyle bağlar; 2 kullanımı vardır: *Velî bildüm eyle kim ol çok bilür / Kıyās eyle kıldum ol çok bilür* “Ama bildim öyle ki o çok bilir; kıyas öyle ettim ki o çok bilir” (258-1). *Beni eyle bil kim ṭapunḡa ḳulam* “Beni hizmetinde (bir) kulmuşum gibi bil” (200-5).

51. “eyle sanasın” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp “öyle sanki, farzet ki” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Dımışkî ışıḡdan şu ḳayın seher / Ötelerdi eyle şanasın meḡer / Seher vaḳti dünün ḳaraḡusına / Batar nūr oḡı bir baḡ u key şına* (172-10/11).

52. “eyle ṭut” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sanki, öyle farz et ki” anlamlı bu cümlecik, bir bağlama edatı işlevindedir; tek kullanım örneḡi vardır: *Cevāb eyle vērdi nakḳāşa süheyl / Ki sen eyle ṭut étmeyem aḡa meyl* “Süheyl Nakkaş’a öyle cevap verdi ki farz et ki sen (ben) ona meyletmeyeyim” (102-10).

53. “gel indi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “şimdi de; öte yandan” gibi anlamlarla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle örneği 2’dir: *Ne var barmağ uzatdıysa bular / Kime kışmet ise balı ol yalar / Gel indi süheylün işini işit / Perākendeligin ü teşvişini* “Bunlar, parmak uzattıysa (niyetlendiyse) ne var? Kime kısmetse balı o yalar; diğer taraftan, şimdi de Süheyl’in işini, perişanlığını ve karmaşık hâlini dinle” (277-5/7). *Hayāline düşüp oldundu ey süheyl hayāl / Gel indi uş yüzünü gördün oldı sana hāl* “Ey Süheyl, hayaline kapılıp hayale döndün; şimdi de yüzünü gördün, sana (bir) hâl oldu” (101-8).

54. “(ger) andan gèrü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Artık, bundan sonra” anlamıyla ve açıklama, sonuç bildirme işleviyle bağlı cümle kurar: *Sevindüm yüzün görelî kıatı çok / Ger andan gèrü öleven kayu yok* “Yüzünü görelî çok fazla sevindim; eğer ondan sonra (artık) ölsem de gam yemem” (351-11).

55. “gerçi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “her ne kadar, gerçi” ve “-A rağmen” anlamlarıyla ve zıtlık, açıklama işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 8’dir: *Dedi gerçi güstāhlık ederem / Gerek bileven çün tızcek giderem* “Gerçi küstahlık ederim; (ama) çabucak gideceğimden bilmem gerek” (66-9). *Benüm mezhebümde güherdür hüner / Ki dükenmez ol gerçi devrān döner* “Benim mezhebimde mücevher hünerdir ki her ne kadar devran dönse de dükenmez” (264-5). *Süci gerçi kayguları tağıdır / Başa çıkıcağaz ayağ bağıdır* “İçki kaygıları dağıtmasına rağmen başa çıkınca (başta tesir edince) ayak bağıdır” (295-1). *Zihî çok bilür gerçi yavaş durur* “Ne de çok bilir yavaş olmasına rağmen” (179-5). *Bugün gerçi fağfür şah olmuş durur / Çin ilin atamdan almış durur / Atam kullığında olur idi ol / Kulı bigi kullık kılur idi ol* “Bugün Fağfür her ne kadar şah olmuş (ve) babamdan Çin ilini almış olsa da; (ama) o, babamın hizmetinde olurdu; kulu gibi kulluk ederdi” (284/285-15/1).

56. “gerek / gerek kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, gereklilik belirterek ve “-mAk için” bazen de “o zaman, o hâlde; ama” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 76’dır: *Turu geldi kaytaş girdi şara / Gerek güheri şata iş başara* “Kaytas, mücevheri satıp işin üstesinden gelebilmek için kalkıp geldi şehre girdi” (261-3). *Kişi niçe cömerd*

olursa ne var / **Gerek kim** ola kendözinüñ tavar “Kişi, ne kadar cömert olursa (da) (bunda) be var? Gerek ki davar (mal) kendisinin olsun” (153-8). *Kişi kim yavuzluk yolundan kaçsa* / **Gerek kim** eyü fâla ağzın açsa “Bir kimse kötülük yolundan kaçarsa gerek ki ağzını hayra açsın (her şeyi hayra yorsun)” (141-12). *Ki anıhtarını vermedi bana* / **Gerek kim** bu sırrı şoravan aña “...Ki anahtarı bana vermedi; o zaman bu sırrı ona sormalıyım” (32-8). *Şanur olasın âdemi guşşa yêr* / **Gerek** bilesin âdemi guşşa yêr “Sanırsın (ki) insanoğlu gam yer; ancak bilmen gerek ki gam insanı yer” (262-12). *Harîfüz elümüzde uş cām var* / *Tapuñ senün bir şorıncam var* / **Gerek** toğrusın deyesin bana / *Ķo gitsün utanmağlığı bir yaña* “Arkadaşız, işte elimizde kadeh var; sana bir soracağım (şey) var; ama bana doğrusunu demelisin; utanmayı (da) bırak bir tarafa” (283-576). *Çü ümîzi kalmaya hîç bir yêre* / **Gerek** kimse feryādına ol êre “Hiçbir yerde ümidi kalmayınca o, (bir) kimse(nin) feryadına yetişmeli” (333-10). *Oğul kim götürmeye ata sözün* / **Gerek** çoğ bela götüre geñsüzün “Baba sözünü dinlemeyen oğul, zor şartlarda (bir)çok bela üstlenmeli” (199-7). *Êrişdiler uş gerek çihalar* / *Tena ‘um edicek idi çah olar* (220-3). *Su taşınuz yarağ edün tamam* / *Oda uruñuz hem bişürün ta ‘ām* / **Gerek** bu gece bundan zevk edevüz / *Murād ile tañla turup gidevüz* “Su taşıyınız, hazırlıkları tam yapınız; ateş yakınız, yemek pişirin; bu gece burada zevk etmeli, (ardından) muradımızla (muradımızı almış olduğumuz hâlde) sabah kalkıp gidelim” (221-14/15).

57. “gerek / gerekse” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Gerekirse, isterse” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2’dir: *Çü sen şāh olup tahta oturasın* / *Diledüğünî tîz ele getüresin* **Gerek ise** fağfūr-ı çînün kızın / *Dileyem senünçün çökem dizin* “Sen şah olup tahta oturasın; dilediğini hemen elde edesin; gerekirse Çin fağfurunun kızını senin için diz çöküp isteyeyim” (51-10/11). *Velîkin keserler olursa başum* / *Demeyiserem nolduğınî işüm* / **Gerek** sen bana buş dilerseñ kağı / *Ben açmazvanın sırrı teñri hağı* “Ama başımı kesecek olurlarsa (da) işimin ne olduğunu demeyeceğim; istersen sen bana öfkelen, dilersen (de) kız; (ancak) Allah için ben sırrı demem” (250-1/2).

58. “hāşā ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “haşa, asla, kesinlikle” anlamları ve kuvvetlendirme fonksiyonuyla cümleleri birbirine bağlar; 2 örneği vardır: *Benüm zengîdür aşlum u karavan* / *Sözüme yalan* **hāşā kim** karavan “Benim aslım zenci ve (ben) karayım

(siyahım); haşa ki sözüme yalan karayım (karıştırayım)” (326-8). *Ḳul olduk size yüz döndürmezüz / Yemenden yaña ḥāṣṣā ki göndürmezüz* “Size köle olduk, yüz çevirmeyiz; asla (sizi) Yemem’e (geri) döndörmeyiz” (335-4).

59. “ḥaḳîḳat / ḥaḳîḳatde” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Bu ‘ālemde şol kimse bula murād / Ki çün öle ḳala şoñında key ad / Ḥaḳîḳat uzun ‘ömr eyü ad olur / Ki söylenür ü ‘ālem içre ḳalur* “Bu dünyada şu kimse muradına erer ki ölünce ardından iyi (bir) ad kalır; aslında uzun ömür, iyi addır ki (bu iyi ad) dünyada kalır” (370-2/3). *Hemāndem benüm yigenüm izze ‘d-din / Ki evvelden aḥmed ḳomışuz adın / Ḥaḳîḳatde oḅlum durur yigenüm / İki gözümün nūrı durur cānum* “Benim yeğenim İzzeddin ki önceden adını Ahmed brakmışız adını; aslında yeğenim oğlumdur; iki gözümün nuru, canımdır” (21-12/13). *Süçiden içüben nuḳuldan yēdi / Şunup ḥavz içre elini yudı / Ḥaḳîḳatde yudı elin ‘aḳldan / Yēdi ḡuşşa yok kim yēdi nuḳldan* “İçkiden içip, mezeden yedi; uzanıp havuza elini yıkadı; esasında elini akıldan yıkadı (aklını bir tarafa bıraktı); meze değil gam yedi” (35-12/13).

60. “hele” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 51’dir. Söz konusu *hele* bağlama edatı cümleleri “şimdi, hele; haydi” anlamlarıyla birbirine bağlar: *Dēdi olmaz oturmaḡ indi hele / Otur taḥtuña al ḳopuzı ele* “Dedi: Şimdi oturmak olmaz; haydi, tahtına otur, kopuzu eline al” (106-11). *Gerek ditremek bize söḡüt bigi / Hele bu sözi dēdüm öḡüt bigi* “Biz söḡüt gibi ditremeliyiz; şimdi bu sözü dedim öḡüt gibi” (128-7).

“hele” bağlama edatı, cümleleri “o zaman, o hâlde; şimdilik; bu yüzden; ama; aksine” anlamlarıyla birbirine bağlar: *‘Acebdür eger ḳısmet olmaz ise / Gelüp ol ḳişi seni almaz ise / Hele bir zaman şabr etmek gerek / Ol işe erişince gütmek gerek* “Eğer kısmet olmaz, o kişi gelip seni almazsa (bu) şaşırtıcıdır; o zaman (buna) bir zaman sabretmeli; o işe ulaşınca beklemeli” (61-4/5). *Meger bu gelen çeri yaḡı degül / Veyā ḥoż çerimüz bayaḡı degül / Hele şabr edelüm ki gece geçe / Ḳaranuluḡuñ ḳuşı gökden uça* “Meğer bu gelen ordu düşman değil veyahut ordumuz önceki (gibi) değil; şimdilik sabrederim ki gece geçsin; karanlığın kuşu gökten uçsun” (64-9/10). *Bugün çîn ilindesin uşda hele / Gül oyna vü zevḳ eyle bizüm ile* “Bugün Çin’desin işte; o zaman gül oyna ve zevkine bak bizimle” (84-7). *Şehe gelmedi ol sözi ḥoş hele / Dēdi bu kelecı*

revā mı ola “Bu söz şaha hoş gelmedi; bu yüzden dedi: Bu söz (Allah’tan) reva mıdır?” (137-14). *Bilinmez ki gerçek midür yā yalan / Hele çün budur illere yayılan* “Bilinmez ki gerçek midir yoksa yalan (mıdır); ama her tarafa yayılan budur” (290-11). *Eyitdi vefādār imişsin hele / Niçeye degin tartarsın belā* “Söyledi: Vefalıymışsın; ama (daha) ne zamana kadar bela çekeceksin?” (309-6). *Dilegüm budur kim gideven hele / İşüm nolısar teğri bile* “Dileğim budur ki gideyim; ama işimin ne olacağını Tanrı bilir” (314-11). *Ataŋ daŋı gördi sevindi hele / Niçe ağlayaydı avındı hele* “Atan da gördü, sevindi; nasıl (olur da) ağlardı; aksine avundu” (352-14).

61. “hele ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“hele ki” bağlama edatı, “hele; için; bu yüzden” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar; 3 örneği vardır: *Nakķāş eydür süheyle saķıŋıl hele / Ki vėrmeyesün emegümüz yele* “Nakkaş (şöyle) söyler Süheyl’e: Emegimizi boşa çıkarmamak için sakın (dikkatli ol)” (79-9). *Ķamudan farīza bu işdür hele / Ki nakķāşı biz getürevüz ele* “Hepsinden gerekli olanı budur; bu yüzden Nakkaş’ı bulmalıyız” (41-12). *Dėdi vėrünj elli bin altun hele / Ki her birisi elli mişķāl ola* “Dedi: Verin elli bin altın; hele her birisi elli miskal olsun” (209-13).

62. “hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“hem” bağlama edatı, “hem, aynı zamanda, ayrıca, bundan başka; işte” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 130’dur: *Bilürdüm ki süci yaramaz aŋa / Hem işmarlamışdur atası baŋa* “Bilirdim ki içki ona yaramaz; hem babası bana salık vermiştir (ki)...” (83-5). *Kime olur ise siz eylik ķılun / Siz eylūgi şuya bırağun gidün / Hem eylūk ile teğriye yakışun / Yėmeŋ ğuşşsını yazın ya kışın* “Kime olursa (olsun) iyilik edin; siz iyiliği suya bırakın, gidin; hem iyilikle Tanrı’ya yaklaşın; yazın ya da kışın gamını çekmeyin” (356-11/12). *Dėrilün yėriŋüzde hoş oturun / Tağılmaklığı aradan götürün / Hem eyle ėtdiler kim dinmiş idi / Yemen içi uçmağa dönmüş idi* “Toplanın, yerinizde güzelce oturun; dağılmayı ortada kaldırın (dağılmayın); hem (onlar) denildiği gibi yaptılar; Yemen’in içi cennete dönmüştü” (369-10/11). *Emek yėdügünj zāyi ‘ olmaya hem / Bilürem cihān böyle ķalmaya hem* “Çektiğin zahmetler zayı olmaz; hem bilirim (ki) dünya böyle kalmaz” (373-3). *Cühūd tālise eyle vėrdi cevāb / Ne kim sen buyurduŋ hem oldur şavāb* “Cühûd, Talis’e şöyle cevap verdi ki: Sen ne ki buyurduysan işte o doğrudur” (209-10). *Yüzüm görmedin şabr ėdemezdün / İlün den yaŋa hem gidemez idün* “Yüzümü görmeden

sabredemezdin; ayrıca ilinden tarafa gidemezdin” (133-12). *Ben ol resmümüzi koyamazvanın / Üşenürvenin hem deyemezvenün* “Ben o düzenimizi bırakamam; üşenirim hem diyemem” (216-3). *Anuñ teñri ilin vèürse baña / Hem ol tanuğ olsun vèeven saña* “Tanrı onun ilini bana verirse hem O şahit olsun (ki) sana vereceğim” (293-3). *Çü kendözi anda perî-vâr idi / Yalan dèmedi hem perî var idi* “Kendisi orada peri gibiydi; yalan demedi hem peri vardı” (221-8). *Ben ol yigide hergiz ilinmedüm / Hem öldürmedüm eyle kılınmadum* “Ben o yigide asla ilişmedim; ayrıca öldürmedim, öyle yapmadım” (162-2).

“hem” bağlama edatı, cümleleri “ama, yine de” anlamlarıyla birbirine bağlar: *Nedür çäre ger vèrmeyem hem alur / Gider māl u nāmūs zahmet kalur* “Çare nedir? Eğer vermezsem yine de alır; mal ve namus gider, zahmet kalır” (206-6). *Olurlar ise hem ‘aceb olmaya / Bunuñ bigi şāh kimse bulmaya* “Olurlarsa yine de şaşırtıcı olmaz; bunun gibi şahı kimse bulamaz” (335-7). *Haber şoravan hem dègil toğrusın* “Haber soruyorum ama doğrusunu söyle” (290-9).

“hem” bağlama edatı cümleleri “ve” anlamıyla birbirine bağlar: *Göriccek yüzün göñli hîç vèrmedi / Ki başın kese hem eli varmadı* “Yüzünü görünce gönlü hiç (el) vermedi ki başını kessin yine de eli varmadı” (258-3).

“hem” bağlama edatı, “kaldı ki” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar: *Ölince unıtmayam ol eylügen / Hem eylük èdendür kişiler yègi* “Ölene kadar unutmam o iyiliği; kaldı ki iyilik eden, insanların iyisidir” (232-15). *Elin aldı vü ħalvete girdidi / Hem eyle ètdügi ħūb tedbîr idi* “Elini tuttu ve تنها bir yere girdi; kaldı ki öyle yapması iyi (bir) tedbirdi” (245-5).

“hem” bağlama edatı, cümleleri “zaten” anlamıyla birbirine bağlar: *Alup nev-bahârı yol girdi / Ol ikisinüñ göñli hem bir idi* “Nev-bahâr’ı alıp yola düştü; zaten o ikisinin gönlü birdi” (349-11).

“hem” bağlama edatı, cümleleri “ise” anlamıyla ve zıtlık ilgisiyle birbirine bağlar: *Ki birkaç vezîrümi bir yana / Vèribiyeyidüm deyeydüm saña / Ki nakķāşı hem bir yana vèribi / Bolay ki belüre bu işün dibi* “...Ki birkaç vezirimi bir yana göndereydim; sana söyleyeydim ki: Nakķaş’ı ise bir tarafa gönder; belki bu işin aslı astarı anlaşılır” (312-13/14).

“hem” bağlama edatı, cümleleri “ne de” anlamı ve aynılık / benzerlik ilgisiyle birbirine bağlar: *Hîç eylemedi iltifat aşlara / Hem olmadı meşğûl yoldaşlara* “Yemeklere hiç iltifat etmedi(ği gibi) yoldaşlarıyla meşgul da olmadı” (308-5).

63. “hemān / hemāndem (ki) / hemān lahza (kim) / hemān sâ‘at” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“O anda; sonra; -dığı zaman, -ınca; ve” anlamlar ve sıralama, başlangıç-bitiş işlevleriyle cümleleri birbirine bağlarlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 59’dur; bunların 19 tanesini “hemān” edatıyla kurulanlar, 16 tanesini “hemāndem” edatı ile kurulanlar, 22 tanesini “hemān lahza” edatı ile kurulanlar, 2 tanesini de “hemān sâ‘at” edatı ile kurulanlar oluşturmuştur. Söz konusu bağlama edatları yer yer cümle başında da görülmektedir ki bu durumda başına gelidiği cümleye “-dığı zaman,ınca” gibi anlamlar katarak onu sonraki cümleye bağlar: *Baş urdı vü nakkâş oturdu hemān / Hikâyetlerin şâha dedi revan* “Nakkaş, (yere) baş vurdu (saygıyla secde eder gibi eğildi) ve oturdu; sonra, gemen hikâyelerini şaha dedi” (185-2). *Çü gitdiler ol yine tursı örü / Hemān tonı geydi vü vardı gèrû* “(Onlar) gidince o yine ayağa kalktı; vakit kaybetmeden elbisesini giydi ve tekrar gitti” (148-5). *Yemiş revan yabana saçdılar / Hemān şandala bindiler gitdiler* “Yemiş hemen saçıp dağıttılar; o anda / ve / sonra sandala binip gittiler” (197-4). *Hemān gördi kaytās gitdi ögi / Revān düşdi vü fi ‘l-hāl ölü bigi* “Kaytas (onu) görünce (gördüğü zaman) akli (başından gitti; hemen (yere) düştü o anda ölü gibi” (203-15). *Şakā-hāneye girdi ol anşuzın / Hemān şürete eyledi tuş gözin* “O, meyhaneye girdi ansızın; o anda / ve gözüne resim göründü” (319-5). *Bizi gördi vü şandı hakikat yağı / Eridi hemāndem yüreği yağı* “Bizi gördü ve düşman sandı; o anda eridi yüreğinin yağı (çok korktu)” (65-8). *Hemāndem ki şāh çıkıdı evden yine / Kızı girdi hem bayağı tona* “Şah evden yine çıkınca (çıktığı anda, zaman) hem kızı (da) önceki elbisesini giydi” (145-3). *Hemān lahza kim anı uyhu alur / Düşinde süheyli görür kim gelür* “Onu uyku aldığı zaman rüyasında görür ki Süheyl gelir” (192-4). *Şu içer bigi gördi şüret revān / Bodıcı bıraktı vü etti fiğān / Hemān lahza yügürdiler tutdılar / Sarāya süreyidi bular iletdiler* (249-9/10).

“hemān lahza / sâ‘at” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlelerin yan cümlesinde kullanılan “çü / çün”lü bağlı cümle ile kullanılması dikkat çekicidir: *Çü düzdi kopuzu rubanın el / Hemān lahza dedi bu resme gazel* “Kopuza el vurup ayarladığı anda bu şekilde (bir) gazel söyledi” (78-14). *Süheyli çü nakkâş gördi harāb / Yüzine hemān*

lahza *şaçdı gül-âb* “Nakkaş, Süheyl’i harap (bir hâlde) gördüğünde yüzüne gül suyu saçtı” (82-15). *Sarâyı Süheyl-i yemen çün gezer / Hemân lahza nakkâşa tahsîn eder* “Süheyl, sarayı gezince Nakkaş’a ‘aferin’ der” (90-14). *Çü verdi süheyl istediğin uma / Hemân lahza ol çıkmış idi tama* (114-15). *Bakıp nev-bahârın çü gördi yüzün / Unıtdı hemân sâ’at ol kendözin* “Bakıp Nev-bahâr’ın yüzünü görünce kendisini unuttu” (160-8).

64. “hemçü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“hem” ve “çü” bağlama edatlarının birleşiminden oluşan bu bağlama edatı, “aynı zamanda, onun gibi” anlamalar ve benzerlik işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Boyu servi kim yemişi ola ay / İki kaşı hemçü kurulmuşdı yay* “Boyu servi ve yemişi ay olmalı; iki kaşı ise kurulmuş yay (gibiydi)” (202-12).

65. “hemîn / hemîn dem / hemîn lahza” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı zıtlık ve paralellik işlevi ve “ama; sadece, bir tek; ve; -den başka; şu anda, hemen” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 37’dir; bunların 35 tanesini “hemîn” edatıyla kurulanlar oluşturur: *Kamusını şerh eyledi ol baña / Hemîn demedi uğraduğın saña* “O, hepsini bana anlattı; ancak sana uğradığını demedi” (257-11). *Ne hayvan ki var nefsinedür esîr / Hemîn âdem oldur ki nefini sır* “Ne (kadar) hayvan varsa nefisine esirdir; ancak insan odur ki nefisini kırar (insan, nefisini kırandır)” (255-2). *Ne var kişi çok fikir eyler ise / Bilüp bilmeyüp nesne söyler ise / Hemîn ol kalısar ki takdîrdür / Pes ayrığı bî-hûde tadbîrdür* “İnsan çok düşünürse, bilip bilmeyip bir şey söylerse (bunda) ne var?Sadece o kalır ki takdirdir; geri kalanı boş bir tedbirdir” (281-1). *Oturmuş idi ol guşşadan benzi sâz / Hemîn kuru ekmek yer idi az az* “O gamdan (dolayı) benzi sararmış (bir hâlde) oturmuştu; (böyleyken) sadece az az kuru ekmek yerdî” (308-4). *Ki bunda garîbüz ü bî-çārevüz / İlümüzden ırağ āvārevüz / Hemîn teğrimüz var hîç kimse yoh / Ki bizüm için kayıra az u çoḥ* “...Ki burada garip, biçare, memleketimizden uzak ve avareyiz; ancak (sadece) Tanrı’mız var, (başka) hiç kimse yok ki bizim için az veya çok kaygılsın” (316-11/12). *Çün ol içmeye ben dahı nêderem / Hemîn dem turuban şehre giderm* “O, (içki) içmezse ben ne yaparım? Şu anda (hemen) kalkıp şehre giderim” (78-6). *Dêgil toğru ger nê kesilür başuḥ / Hemîn lahza burca asılır başuḥ* “Doğru söyle, yoksa başın kesilir; hemen (o) anda burca asılır başın” (326-4). *Ne iş*

var ki âdem başarmaz anı / **Hemîn** dönderimez gönilen cânı “Âdemoğlunun yapamayacağı ne iş var ki? Ancak giden canı (geri) döndüremez” (287-7). *Şoloğdem* ki ben girevenin yola / **Hemîn** gölge yoldaşım olıbile “Ben, ne zaman ki yola girsem sadece (ancak) gölge yoldaşım olabilir” (289-3). *Çerimüz dükendi vü kalmadı genc* / **Hemîn** guşşa kaldı vü kavğa vü renc “Ordumuz tükendi ve hazine kalmadı; (geriye) sadece gam, kavga ce eziyet kaldı” (344-9).

66. “her ne kim (+isim)” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “her ne (kadar) ...sA ...” anlamıyla başına geldiği cümleyi, diğer cümleye şart ilgisiyle ve zarf göreviyle bağlar; ayrıca bu bağlama edatı, kendisinden sonra isim geldiği takdirde onu niteler ve sıfat tamlaması işlevi görür; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Açılāsıdur her ne kim rāzı var* / *Bayık bil ü işüñe olğıl süvār* “Her ne kadar sırrı varsa açılacak (ortaya çıkacak)tır; (bunu) kesin olarak bil ve işinde iyi ol” (111-5). *Nakḳāşı vēribiyesin baña sen* / *Vērem her ne kim dēyesin aña sen* “Sen, Nakkaş’ı bana göndereceksin; her ne derssen ben ona söyleyeceğim” (315-2). *Dēyilmez niteligine ḥadd ü cins* / *Bilür her ne kim eyleye ins ü cin* “Nasıl olduğuna sınır ve cins söylenmez; insan ve cin ne yapar(sa) bilir” (3-9).

Bu örnekte, söz konusu bağlama edatı, aynı zamanda isim tamlamasının tamlanan görevini üstlenmiştir: *Benüm her ne kim var senüñdür kamu* / *Baña sensüz uçmak nite kim tamu* “Benim her neyim varsa hepsi (de) senindir; sensiz(ken) bana cennet, cehennem gibidir” (31-5).

67. “her vakt kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“-dığı zaman” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar, ilk cümle ikincisine zarf göreviyle bağlanır; tek kullanımı vardır: *Ki her vakt kim anda erişevüz* / *Gücüm yētdügi deñlü dūrişevüz* “...Ki oraya eriştiğimiz zaman gücüm yettiği kadar mücadele ederiz” (54-3).

68. “hoş / hoş budur / hoş idi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Nasıl olsa, neyse ki, gerçi, aslında” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlarlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Ḳapılmış idüm bir ḥayālünje ben* / *Hoş indi erişdüm vişālünje ben* “Bir hayaline kapılmıştım ben; neyse ki (nasıl olsa) şimdi kavuştum sana ben” (126-9). *Bizüm kızḳardaşumuz hele uş budur* / *İnanmazsın bize imdi bize hoş budur* “Bizim kızkardeşimiz işte budur; gerçi (aslında) (sen) bize inanmazsın (ama)...” (145-12). *Benüm i’timādum hemîn işbudur* /

Elimde dahı nesne yok hoş budur “Benim itimadım sadece budur; gerçi elimde (de) bir şey yoktur (ama)...” (14-5). *Şunun bigi dīvünj elinden kaçır / Hoş idi kolay bulıcak her dem kaçır* “Şunun gibi devin elinden kaçır; gerçi fırsat bulunca her zaman kaçır” (164-15).

69. “hulāşa” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Özellikle” anlamıyla ve açıklama, sonuç bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Kazıyye nedür bir sözünj bileyim / Hulāşa nolasın sözünj bileyim* “Hüküm nedir, hele sözünü beileyim; özellikle sözünün ne olacağı bileyim” (322-10).

70. “huşūşā / huşūşa ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Özellikle, hele ki” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cüme sayısı 8’dir: *Kişi bulmayıcak tutaram dilüm / Sınamışvan işbu kadardur bilüm / Huşūşā eger kimse ola zarîf / Dürüşüp anı edinürven harîf* “Kişi bulmayınca dilimi tutarım; sınamışım, bilgim bu kadardır; özellikle (de) eğer zarif birisini bulursam çalışıp çabalayıp onu arkadaş edinirim” (20-14/15). *Kişide çü ‘aql ile devlet ola / Firāset edüp işleri çoḥ bile / Huşūşā hüner-mend ü zîrek kişi / Olur anlayıcı tîzrek işi* “(Bir) kişide akıl ve baht olunca feraset edip işleri çok bilir; özellikle hünerli ve zeki kişi, işi hemen anlayıcı (kavrayıcı) olur” (302-9/10). *Eger ol sana meyli olmayadı / Ağıp tama ger gelmeyedi / Huşūşā ki kolayuñı aldı / Şaḥn çözdi vü üstüne şaldı* “Eğer onun sana meyli olmasaydı dama çıkıp (da) gelmezdi; özellikle (de) uygun anını gözetledi; saçını çözdü ve üstüne attı” (105-12/13). *Yigit kişi ‘ışka nite aḥmaya / Huşūşā ki yanından ola gözel* “Yiğit (genç) kimse aşka nasıl meyletmez? Hele ki yanında (bir) güzel olsa” (120-10/11). *İki yüzlü âdem gelicek şaḥa / Ki yakışa hiç vèrmez ruḥşat aḥa / Huşūşā ki gammāz olursa sözin / İşitme vü karardugörgil yüzün* “İkiyüzlü insan sana yaklaşmak için gelince ona hiç fırsat verme; hele ki gammaz olursa sözünü dinleme ve yüzünü kara çıkart (utandır)” (361-3/4).

71. “illā / illā kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ancak, fakat, lakin” gibi zıtlık ifade eden anlam ve işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 3’tür: *Denizden çıḥup geldi bir cānavar / Degül âdem illā ki ayağı var* “Denizden bir canavar çıkıp geldi; insan değil ama ayağı var” (227-10). *Dahı söylemegil dōyimezvenin / Sözüñ vardur illā dēyimezvenin* “Artık (söz) söyleme, dayanamam; sözüm var ama söyleyemem” (323-10). *Ëy kâşki gözüm yüzine*

bakmayayidi / İllā kim ola ki göre anı gözin yuma “Keşke gözüm yüzüne bakmasaydı; ama belki onu görür (de) gözünü yumar” (108-1).

72. “imdi / imdi kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aynı zamanda cümlede zarf olarak görev yapan bu bağlama edatı, “hadi, artık, o zaman, şimdi” anlamlarıyla ve sıralama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 3’tür: *Görindi erişicek aña degin / Gör imdi kim ol niçe dèrdi ögin* “Ona değin erişince göründü; gör şimdi ki o, nasıl topladı aklını” (12-8). *Tamām olıcaķ ‘aķsine döner iş / Niçe diler iseñ var imdi düriş* “(Bir) iş tamam olunca tersine döner; nasıl istersen git hadi çalış çabala” (366-12). *Dèdi èy cānum biñ yıl ol esen / Dèdüñ imdi işit cevābını sen* “Ey canım, bin yıl esen kal dedin; dinle o zaman cevabını sen, dedi” (128-4).

73. “indi / indi ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Kullanımı ve anlamı “imdi / imdi ki” ile aynıdır. Bu da “artık, bundan sonra, hadi, şimdi, o zaman, o hâlde, böylece” anlamlarıyla ve genelde açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 27’dir: *Var indi tapu kıl degil aña* “Git o zaman hizmet et, söyle ona” (113-2). *Bizüm kızkardaşumuz hele uş budur / İnanmazsın indi bize hoş budur* “Bizim kız kardeşimiz işte budur; hoş şimdi (sen) bize inanmazsın (ama)” (145-12). *Şehe eydür indi kabûl eylegil / Dil ögret ne diler iseñ söylegil* “Şaha söyler: O hâlde kabul et; dil öğret, (sonra) ne istersen söyle” (151-15). *Eyitdi kız aña ki benden beter / Belālî sen imişsin indi yêter* “Kız ona söyledi ki: Benden fazla belalı senmişsin artık yeter” (233-2). *Hakîkat bil indi ki ol cānını / Kız ol yola vèrdi dîn ü imānını* “Gerçek bil böylece kız, o canını, din ve imanını o yola feda etti” (236-4).

74. “işün nedür” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, açıklama işlevi ile cümleleri birbirine bağlar; tek örneği vardır: *Geliser bilürem tama nev-bahār / İşün nedür anı sen isteyü var* “Nev-bahâr dama gelecek, biliyorum; ne işin var (ki) sen onu isteyerek git” (123-8).

75. “kaçan / kaçan ... ki / kim ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları “ne zaman ki, ...r ... mAz, -dığz zaman; diye” anlamları ve başlangıç-bitiş işleviyle cümleleri birbirine bağlar; ayrıca söz konusu bağlama edatlarının başında bulunduğu cümle, yan cümle; bu yan cümlelerin bağlandığı cümle ise temel cümledir. Yan cümle temel cümleye zarf göreviyle bağlanır; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 8’dir: *Kaçan çıkup atam tonını giye / Anıhtarınun guşşasını*

yeye “Çıkıp babam elbisesini giydiği zaman anahtar için sıkılmaya başlar” (33-11). *Ëverdi kaçan bula savaş günin / Kulağı işide nakāre ünin* “Savaş gününü ne zaman bulacak, kulağı davul sesini ne zaman işitecek diye acele ederdi” (169-10). *Güyerdüm ki güneş kaçan uyağa / Ki ben balı karışduraydum yağa* “Beklerdim ki güneş ne zaman doğacak ki ben balı yağa karıştırırdım (işimi halledeydim)” (125-12). *Gërü ittifāk kaçan ola / Ki tam üstine şalınuban gele* “(Acaba) tekrar uygun bir na ne zaman olacak ki (o) salınıp dam üstüne gelecek?” (97-8). *Yigit kişi atar oda kendözin / Kaçan kim göre bir hoş ādem yüzün* “Yiğit (bir) kişi, ne zaman ki bir hoş insan yüzü görse kendisini ateşe atar” (38-9). *Kaçan kim ölüp gözlerün yumula / Gerek çine var gerek ayruk ile* “Ne zaman ki ölüp (de) gözlerin yumulsa (o zaman) ister Çin’e ister başka ile git” (49-5). *Kaçan kim elüm gögsine ururam / Yavuz görürem hālını anlıram* “Elimi göğsüne vurur vurmaz hālını kötü görürüm, anlarım” (49-14). *Kızumun kaçan gördi şüretin / Ya yüzün arısın yā şüretin Ki geldi bunun bigi iş etdi ol / Atı sürdi şāhun kızun utdı ol* “(O,) kızımın suretini, yüzünün arılığını ya da resmini ne zaman gördü de geldi böyle bir şey yaptı; atını sürdü, onun kızını mağlup etti?” (184-15/1).

76. “kaçan ise / kaçansa” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı başına geldiği cümleyi, “her nasılsa, mademki; neyse ki, gerçi” anlamlarıyla diğer cümleye bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Kaçan ise sensin benüm ben senün / Gece gündüz olam oturam yanun* “Her nasılsa (mademki) ben senin, sen (de) benimsin (o zaman) gece gündüz yanında olayım, oturayım” (216-6). *Bayık bildüm bu iş ayruhsı olmuş / Kaçansa süheylüm helāk olmamış* “A açıkça bildim (ki) bu iş başka türlü olmuş; neyse ki (gerçi) Süheyl’im helak olmamış” (184-11).

77. “kanda / her kanda” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları cümleleri şart işleviyle birbirine bağlar; iki örneği bulunan bu bağlı cümle, “ki”li bağlı cümlelerin yan cümlesi olarak görülür. Söz konusu bağlama edatlarının başına geldiği cümle, yan cümle; bu cümlelerin bağlandığı cümle ise temel cümledir; bu yan cümle temel cümleye zarf göreviyle bağlanır; kullanım sayısı ise 2’dir: *Biline ki her kanda varmış ola / Kimesne işimiş ü görmüş ola / Anun dahı tedbirin eyleyevüz / Çü biñ çāre var birin eyleyevüz* “Bilinsin ki her nereye varmış olsa (da) (bir) kimse işitmiş ya da görmüş olsa onun da çaresini buluruz; bin(lerce) çare var, birini kullanırız” (287-5/6). *Kulun ‘ahd edüpdür ki kanda vara / Şala eyleye kamu*

ile şāra “Kölen, nereye giderse bütün il ve şehre haber edeceğine (dair) yemin etmiştir” (71-10).

78. “(èy) kâşki / keşke” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri “keşke” anlamıyla birbirine bağlar; kullanım sayısı 4’tür: *Bugüne kalup nişe ölmeyedüm / Cihānda ben èy kâşki olmayadum* “Bugüne kalıp nasıl ölmezdim; keşke ben dünyada olmasaydım!” (133-8). *Kim yèye guşşamı kim èdiser baña meded / Kim dèye hālūmi benüm atama anama Èy kâşki gözüm yüzine bakmayayidi / İllā kim ola ki göre anı gözün yuma* “Kim benim gamımı çeker, kim bana yardım edecek; kim söyler hālimi babama anama; keşke gözüm, yüzüne bakmasaydı; illa, kim ki onun yüzünü görse yumsun gözünü (ona baksa)” (107-108/15/1). *Öginde geçer keşke görmeyedüm* “Aklından geçer (ki) keşke görmeseydim” (217-9).

79. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle için birçok araştırmacı “*ki’li kim’li*” birleşik cümle tabirini kullanmıştır; bazı araştırmacılar ise bunu *bağlı cümle* olarak ele almıştır.

A. V. Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*’nde “kim”li cümleyi *nisbet cümleleri* başlığı altında ele almış ve şu ifadelere yer vermiştir: “Ne kim ne kıya’nun semantik farkı, ne de şekil bakımından tamamıyla müphem ıaltı’nın kesin fonksiyon, henüz izah edilebilir” (2007: 124). Gabain, daha sonra söz konusu cümle çeşitlerine bazı örnekler verir; bu örneklerden “kim”le ilgili olanlarından bazıları şunlardır: *katıglanañ, kim ürke oduñun ereñler* “Gayret edin, ki daima uyanık olun!”, ögirmek, kim ögirdi, artuğ erüş erür “Sevinçlerine sebep olan mutluluklar çoktur”, bilmez... kim meniñ... öz kılinçım meni inçe emgetir, tip “bilmezler ki kendi günahları kendilerine (benim yaptıklarım bana) böyle ızdırıp çektirir” (2007: 405).

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*’nde bu cümle çeşidini, “birleşik cümle”nin alt başlığı olarak “*ki’li birleşik cümle*” şeklinde ele almıştır (2012: 405).

Zeynep Korkmaz, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*’nde *ki’li birleşik cümle*de bir temel cümle ile o temel cümleye Farça ki Türkçe kim nispet zamiriyle bağlanan açıklayıcı bir yardımcı cümlelerin var olduğunu ve böylece oluşan birleşik cümlede *kim* nispet zamirinin genellikle tarihî devir metinlerinde yer aldığını belirtmiştir (2017: 177).

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* adlı kitabında *ki'li cümleleri* “Yapılarına Göre Tümceler” ana başlığı altında “Bağlı Önergeler” alt başlığına bağlı “III. Ki ile bağlanan önergeler” adı altında ele almış daha sonra “ki ile bağlanan önergelerin” “a) ki ile bağlanan önergelerin birçoğu anlamca –**dığı**, –**eceği** ortaclarıyla kurulan yan önergeler. b) ki ile bağlanan önergelerde –**dığı** anlamı bulunmayabilir de. c) ki ile bağlanan dilek kipleriyle kurulan temel önerme nedenlik anlamı verir. ç) ki’den sonra temel önermenin düşmesi söze etkili bir duygu değeri katar. Ki bağlacı anlama abartı katar” şeklindeki maddelerle özelliklerinden bahsetmiştir (1979: 124-125).

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*’nde *ki'li cümleyi* iki ayrı başlıkta incelemiş, ilk *ki'li cümleyi*, *birleşik cümle* başlığı altında bir alt başlık olan *tümleme birleşik cümle* alt başlığına bağlı olan *ilinti zamiri cümlesi* olarak ele almıştır (2011: 546-542). Banguoğlu, diğer *ki'li cümleyi* ise *bağlam cümlesi* başlığına bağlı olarak *altalta bağlam cümlesi* adıyla ele almıştır (2011: 554-558). O, ilinti zamiri cümlesinde bu ki’nin; kimse, nesne, isimleme olan kelimelerin veya bunların yerindeki bir belirtme öbeğinde bir kelimenin yerini aldığını ve bunu bağlam cümlesindeki ki ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulamıştır (2011: 553). Banguoğlu’nun, *altalta bağlam cümlesinde ki'li cümleye* verdiği örnekler, *salt bağlama cümlesi*, *yerverme cümlesi*, *sebepl cümlesi*, *amaç cümlesi* (2011: 553) başlıkları altındadır. Biz aşağıda bu işlevlere *kendisinden önce yargılı bir ifade bulunan “ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağli cümle* başlığı altında ayrı ayrı değindik.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı çalışmasında bu cümle çeşidini *yapılarına göre cümle* başlığı altında *birleşik cümle*nin alt başlığı olarak ve *ki'li birleşik cümle* (2012: 195-214) adıyla ele almışlardır.

Günay Karaağaç da *ki'li cümleyi birleşik cümle* Karaağaç, başlığı altında ele almıştır (2017: 238-239).

ki'li cümleyi, Bilal Aktan (2016: 126), M. Özkan, M. Toker ve U. D. Aşçı da (Özkan-Toker-Aşçı, 2016: 135) *ki'li birleşik cümle* başlığı altında el almışlardır.

Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*’nde bu cümle çeşidini “Bir edatla cümle içine alınan bağımlı cümleler” başlığıyla “Bağımlı Cümleler” (2012: 730) ana başlığına bağlı olarak ele almış ve bir edatla cümleye bağlanan bağımlı cümlelerin kullanılmasının, Türkçenin temasta bulunduğu Hint- Avrupa dillerinin cümle yapısı tesiriyle oluştuğunu belirtmiştir (2012: 746). J. Deny, daha sonra *ki'li cümle*nin

özelliklerini, ana cümlelerin öznesi oluşu, tümleç olarak kullanılması, sıfat olarak kullanılması gibi alt başlıklarda örneklerle ele almıştır (2012: 747-747).

Janos Eckmann, *nitelendirme cümleleri* başlığı altında *ki / kim* bağlama edatlarını ele almıştır. O, bu terimle nitelediği *ki / kim* bağlama zamirlerinin nitelendirdiği addan sonra geldiğini ifade etmiştir. Eckmann, burada bir yargı bildiren ifadeden sonraki *ki / kim*'i değil; isimden sonra gelen *ki / kim*'den bahseder (2017: 152).

Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde *ki*'li cümleyi, birleşik cümle ana başlığı altında ve “*Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler*” alt başlığında işlemiştir (2014: 90).

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* kitabının sondan bir önceki konusunu “*Bağlaçlar*”a ayırmış, “*Cümle Bağlayıcısı Niteliğinde Bağlaçlar*” başlığı altında “*Cümle Bağlayıcısı Niteliğindeki Bağlaçların İşlev Bakımından Sınıflandırılması*” alt başlığını vermiştir (2017: 946). Korkmaz, bu bahiste “*Açıklama Bildiren Cümle Bağlayıcıları*”na *ki*'yi de alır ve örnekler verir (2017: 948); buradan anladığımız şey, Korkmaz *ki*'li cümleyi bir *bağlı cümle* olarak ele almış olmuş olmasıdır.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar* adlı kitabında *ki* ve *kim*'i “*Bağlama Edatları*” başlığı altında ele almıştır. O, söz konusu bağlama edatının Farsça olduğunu, Türkçenin Kıpçak, Çağatay, ve Batı Türkçesi sahalarında yardımcı cümleyi asıl cümleye bağlama görevinde olduğunu; ancak bu durumda yardımcı cümle ile asıl cümle arasında kurduğu *ilgi, sebep, sonuç, açıklama, belirtme ve kuvvetlendirme* bakımlarından olduğunu ifade etmiştir (2015: 167-172).

Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*'nde *ki*'li *bağlı cümleyi* “*bağlaçlı yantümce*” olarak ele almış ve “*birleşik tümcelerde ki bağlacıyla temel cümleye bağlanan yantümce*” şeklinde açıklama yapmıştır (1978: 18).

Yukarıda da görüldüğü üzere *ki*'li cümlelerin *bağlı* mı *birleşik cümle* mi olduğuna dair bir görüş birliği yoktur. Biz bu cümle çeşidinde yer alan *ki*'nin de “*ama, fakat, zira, ve, eğer*” vs. bağlama edatları gibi bir edat olduğunu ve cümleleri bağladığını göz önüne alarak buna bir *bağlama edatı*; bu *bağlama edatı*yla kurulan cümle çeşidine de “*ki / kim*” *bağlama edatı*yla kurulan *bağlı cümle*” demeyi uygun gördük. Bunu yaparken *ki*'li cümlelerin kendisinden önce yargı bildiren bir ifade mi;

yoksa bir kelime veya kelime grubu mu aldığını dikkate alarak bir sınıflandırma yaptık. SN’de bu bağlama edatlarıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı toplamda 1571’dir; bunlardan 1115 tanesi “*ki*” bağlama edatıyla kurulmuştur ki bunların da 2 tanesi “*her+ki*” şeklinde, 21 tanesi “*-sa + ki*” şeklinde *şartlı ki’li bağlı cümle* şeklinde, 20 tanesi de “*isim + ki / kim*” şeklinde kurulanlardan oluşmaktadır; “*kim*” bağlama edatıyla kurulanlar ise 456 tanedir; bunların 89 tanesini “*ne+kim*” şeklinde kurulanlar, 8 tanesini de “*her ne + kim*” şeklinde kurulanlar oluşturmuştur.

a. Kendisinden Önce Yargı Bildiren Bir İfade Bulunan “*ki / kim*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

a.1. Yapısı Bakımından “*ki / kim*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Buyurdi ki at çekdi ilerü kıl / Revân bindi avcından bir deste gül “Buyurdu, sonra hizmetçi at getirdi; elinde bir deste gül (olduğu hâlde) hemen (ata) bindi” (76-14). *Çü fağfur anuñ içdüğini görür / Buyurur ki sâkî gerü taldurur* “Fağfur, onun (içki) içtiğini görünce buyurur ardından saki tekrar doldurur” (78-10). *Üçinci gün olıcağaz ırdıdı / Ki çîn şârı kapısına êrdidi* “Üçüncü gün olunca ayrıldı; ardından Çin şehri kapısına ulaştı” (290-4). *Kimün tahta êrdi ayağı ucu / Ki bindürmedi tahtaya şon ucu* “Kimin (ki) ayağının ucu tahta ulaştı (da) ardından, sonunda tahtaya (tabuta) bindirmedi?” (178-6). *Kimün başı üzerine urdı tâc / Ki öldürmemişdür yâ susuz yâ ac* “Kimin (ki) başına tac bırakmış da (şah etmiş) (de) ardından susuz ya da aç (olarak) öldürmemiştir?” (178-7). *Buyurdi getirün şu tutğunları / Ki tutıldılar uğraşıcağ çeri* “Buyurdu getirin şu esirleri (diye) ardından ordu mücadele edince (onlar) tutuldular” (1187-4). *Şeh otırıcağ gör ki nêtdi yine / Yükindi vü ayağı tutdı hem yine* “Şah oturunca gör böylece ne yaptı yine? Diz çöktü ve kadeh sundu yine” (148-8). *Gözüñi vü avcuñı açmağ gerek / Bağışlamağ u mâlı saçmağ gerek / Ki vèrmek ile bulasın eyü ad / Biliş ola senün ile cümle yad* “Gözünü ve avucunu açmalı; malı bağışlamalı ve saçmalı (bol ikramda bulunmalı); böylece vermekle iyi ad (nam, şöhret) bulasın; bütün yabancı olanlar seninle tanıdık olsun” (55-14/15). *Gerü bişürürler koyın at kuzu / Ki aşdan gözikmez olur yeryüzi* “Tekrar pişirirler koyun, at, kuzu; böylece aştan dolayı yeryüzü (kaplanarak) gözikmez olur” (58-8). *Tutuşdurdı ışk odına cānumı / Ki kaynatdı tamardağı kanumı* “Canımı aşk ateşiyle yaktı; böylece damardaki kanımı kaynatdı (ona kanım kaydandı)” (80-12). *Hem işbu yigit tâze bir gül durur / Ki az ıssı tîzcek anı şoldurur* “Hem bu yiğit taze bir güldür; bu yüzden az (bir) sıcak onu hemencecik

soldurur” (83-7). *Ḳaḳıyup yavuz baḥdı bendin yaṅa / Ki taḥtı biraḥdum yaḥdum senden yaṅa* “Öfkelenip bana baktı; bu yüzden tahtı bıraktım, sana yaklaştım” (206-10). *Dêgil kim ulular u begler gele / Bu işün arasında bile ola / Ki ben tâcumı taḥtumu mâlumu / Vêrem oḡluma vü çekem elümi* “Söyle ki ulular ve beyler gelsin; bu işin arasında olsunlar; böylece ben tahtımı, tacımı ve malımı oḡluma vereyim ve elimi çekeyim” (30-6/7). *Gelesin bileme varavuz şara / Ki şār ḳavmi daḥı ṭapuṅı göre* “Gelesin birlikte şehre varalım; böylece şehir halkı da makamını (huzurunu) görsün” (71-4). *Bu işden sevindi iḡen nev-bahār / Ki devlet maḥallinde ṭutdı ḳarār* “Nev-bahâr bu işten dolayı çok sevindi; bu yüzden devlet mahallinde karar kıldı” (335-10). *Karaṇuluḥ u hem deḡiz ḳıraṇı / Ḳaya çoḡ ki hergiz belürmez öṅi* “Karanlık ve hem deniz kenarı; kaya çok bu yüzden asla belirmez önü” (194-15)

a.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Çeşitli Öğelerini Açıklama Yoluyla Nitelemesi Bakımından “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde “ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede, yan cümle, temel cümledeki çeşitli öğeleri niteleme işlevine sahiptir; yani yan cümle bir sıfat tamlamasının tamlayan unsuru gibi işlev görmektedir. Yan cümle bu işlevinin yanında aynı zamanda söz konusu öğeleri açıklama işlevini de tabii olarak üstlenmektedir ki bu hâliyle söz konusu yan cümleyi bir *ara cümle* olarak da adlandırabiliriz bkz. *arasözlü cümle*.

a.2.1. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesini Nitelemesi

Yan cümle, temel cümlelerin öznesini bir taraftan açıklarken bir taraftan da onu niteleme işlevine sahiptir; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 216’dır: *Meger sâkin ola biraz ol oduṅ / Ki cānuma kendü elünle ḳoduṅ* “Meğer canıma kendi elinle bıraktığın o ateşin biraz sakinleşsin” (39-2). *Yaḥındur ecel şanmaṅ ıraḳ olur / Öküş arzu var ki topraḡ olur* “Ecel yakındır, sanmayın ki uzaktır; toprak olan (toprağa karışıp yok olan) çok arzu var” (55-6). *Atasından işidicek nev-bahār / Ki ‘ışḳ ile niçe süheyli aṅar / Öginde dēdi bu yiḡit gördüḡi / Kime kim ère göṅlünḡi vèrdüḡi* “Aşk ile nice (zamandır) Süheyl’i anan Nev-bahâr, babasından bu sözü işitince içinden; gördüğü, gönlünü verdiği bu yiğit, kime erecek? dedi” (75-10/11). *Naḳḳāş dēr ki bu iş degüldür şavāb / Ki bâḡını şahūṅ ḳılavuz ḥarāb* “Nakkaş, der ki: Şahın bağıını harap edeceğimiz bu iş, doğru değildir” (88-12). *Nēdeyim bulunmadı bir kimsenem / Ki Sile gözüm üzre görürse nem* “Ne yapayım (ki) gözümün üstünde nem (gözyaşı) görünce

silecek bir kimsem bulunmadı” (93-11). *Gele katuña ol ki fağfür-ı çîn / Anuñ atasıdur otura için* “Çin fağfurunun babası (olan) o, huzuruna gelsin, gizlice otursun” (106-2). *‘Aceb nesnedür bu gözüm bıyarı / Ki bir tamlası gark eder biñ eri* “Bir damlası, bin eri (suya) batıran bu gözümün pınarı acayip (bir) şeydir” (80-3). *Benüm kırk gencüm var uşda saña / Vêrürem ki degdi atamdan baña* “Babamdan bana kalan kırk hazinem var işte (onları) sana veriyorum” (31-6). *Yogidi kimsesi kim vère ta ‘ām* “Yemek verecek kimsesi yoktu” (250-8). *Ķanı kimse kim bile söz kıymetin* “Sözün kıymetini bilecek kişi nerede?” (24-11). *Ķul anı görüp qalmış idi vālih / Mecālî yogidi ki dēyeydi ih* “Kul (hizmetçi) onu görüp şaşakalmıştı; ‘ih’ diyecek mecali (dahi) yoktu” (262-1). *Yanıldı vü bir kara zengî kişi / Ki yüzinde ah idi ancaq dişi / Gelüp şüreti gördi gitdi ögi / Fiğān eyledi düşdi ölü bigi* “Yanıldı ve ah! (ki) yüzünden sadece dişi olan bir kara zenci kişi, gelip resmi gördü, akli başından gitti; figan eyledi, (bir) ölü gibi (yere) düştü” (263-4/5). *Yine vardı kaşısına dört tağ / Ki başmaz idi anlara hiç ayak* “Yine karşısına onlara hiç ayak basılmamış dört eyvan çıktı” (34-5).

a.2.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Nesnesini Nitelemesi

Yan cümle, temel cümlelerin nesnesini açıklamalı bir şekilde niteler; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 126’dır: *Buğur dahı bir ārzū kıuram / Ki derdüme dermān anı bilürem* “Şimdi de derdime derman bildiğim bir arzu isterim” (48-4). *Yarağ eyledi ol güne yēyesi / Ki vaşfını eydimezem nitesi* “Vasfının nasıl olduğunu söyleyemeyeceğim bir hazırlık yaptı” (73-3). *Kim anı görür ise kaynar kanı / Hüner kıomamışdur ki bilmez anı* “Onu kim görürse kanı kaynar; bilmediği hüner yoktur” (86-14). *Ėrişdürem on günde bir hoş sarāy / Ki on yılda düzmeye bir ked-ħuzay* “Bir kethüdanın (kâhyanın) on yılda yapamayacağı bir hoş sarayı on günde yaptırayım” (88-5). *On on iki günde düzer bir sarāy / Ki şāh olur girse içine gedāy* “Şahın, içine girdiğinde köle (gibi) olacağı bir sarayı on on iki günde düzenler” (90-2). *Anı aldı vü girdi kadirğaya / Toyı gör ki öykiniser turgaya* “Onu aldı ve kadirğaya girdi; çayır kuşuna özenen toy kuşu gör (hele)” (201-11). *Ėdimezven anı ki kişi şalam / Vêribiyem atama benden selām* “Birisini gönderip babama selam göndermeyi yapamam” (246-5). *Velî varuban kulunuz araya / Bula bir ören kim işe yaraya* “Ama kulunuz gidip arasın; işe yarayan bir virane bulsun” (88-13). *Şalup istediürdi kişi / Ki ol nağşa lāyık olaydı işi* “(Adamlar) gönderip işi, o nakşa (resme) layık olan (bir) kişi istetirdi” (42-8). *Buyuram saña bir iş eyleyeler / Ki ibret qala anı söyleyeler* “Buyurayım (da) sana

ibret kalıp onu (herkesin) söyleyeceği bir şey yapsınlar” (184-5). **Benüm şüretümi ki görmüşsin** uş / *Anuñ tuşına anda düz hoş* “İşte görmüş olduğun benim suretimi (resmimi) ona denk gelecek (benzer) şekilde yap” (246-13). *Şığandı kolını vü uzatdı hoş / Turuncı ki dutardı uz atdı hoş* “Kolunu sıgadı, ve tuttuğu turuncu uzattı, ustaca, hoş attı” (110-10). *Ne yol bilür idi ki gide ne iz / Şu horlukda cânı degüldi* ‘azîz “Gidecek ne yol ne izi bilirdi; canı şu horlukta aziz değildi” (163-4).

a.2.3. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Yer Tamlayıcısını Nitelemesi

Yan cümle, temel cümlelerin yer tamlayıcısını niteleme işlevine sahiptir; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 71’dir: *Yine uğradı bir kapuya dahı / Ki muhkem kilid idi anuñ bağı* “Yine bağı sağlam (bir) kilit olan bir kapıya denk geldi” (34-1). *Dönüp atasına süheyl-i yemen / Dêdi kim nêdeven bu kişiye ben / Ki ölmüş iken diri kıldı beni / Tenüme bağışladı tatlu cânı* “Süheyl, babasına dönüp dedi: Ben ölmüşken tenime tatlı canı bağışlayan bu kişiye ben ne yapayım?” (45/46-15/1). *Bayık ben inanmazvan işbu söze / Ki kişi tamâmet cihânı geze* “Ben, (bir) kişi(nin) bu dünyayı tamamen gezdiğine kesinlikle inanmıyorum” (112-9). *Geldüm aña ki hergiz gitmez idi öğümden* “Aklımdan asla gitmeyene geldim” (120-15). *Sekizinci gün êrdi bir bıvara / Ki yeterdi içerse on biñ ere* “Sekizinci gün içince on bin ere (askere, erkeğe, yiğide) yetecek (olan) bir pınara ulaştı” (194-9). *Niçeme ki ehl ola vü uşlana / Yavuz ite benzer ki key ıslana* “Her ne kadar ehil olsa ve uslansa (da) iyice ıslanan kötü ite benzer” (211-3). *Ger aslan ise uğradam bir işe / Ki tavşan elinden kuyuya düşe* “Eğer aslansa (da) tavşan yüzünden kuyuya düşecek bir işe uğratayım” (217-6). *Süheyli ol arada çün tutdılar / Şeh-i hâverâna alup gitdiler / Ki ol ilde bir key ulu şâh idi / Çalap koğusundan key âgâh idi* “Süheyl’i orada yakalayınca memlekette bir iyi, ulu, Allah korkusundan haberdar (olan) Haveran şahına alıp götürdüler” (301-1/3). *Ṭama ‘étme zinhâr bir elmaya / Şu yêrde kim ortaklığıñ olmaya* “Ortaklığının olmadığı yerde bir elmaya (bile) kesinlikle tamahkârlık etme” (275-7). *Peşîmân idi işe kim eyledi* “Yaptığı işten pişmandı” (277-11). *Dönüp atasına süheyl-i yemen / Dêdi kim nêdeven bu kişiye ben / Ki ölmüş iken diri kıldı beni / Tenüme bağışladı talu cânı* “Süheyl, dönüp babasına dedi ki: Ben ölmüşken beni hayata döndüren, tenime tatlı canı bağışlayan bu kişiye ne yapayım?” (46-1/2). *Nitesi inanayum ben işbu söze / Ki ilinmemiş olasın ol kıza* “Ben, bu kıza ilişmemiş olduğunu söylediğin bu söze nasıl inanayım?” (327-12).

a.2.4. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Zarfını Nitelemesi

Yan cümle, temel cümlede yer alan zarfı niteler; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 59'dur: *Gêrû eyleye şöhet ol ay ile / Ki 'ışk esrügüdür meger ayıla* “Tekrar, aşk sarhoşu olan o ay (gibi güzel) ile sohbet etsin; belki kendisine gelir” (123-14). *Bayık 'āşıkun ol dem işi onar / Ki ma 'şūk anuñ geldüğünü öğer* “Açıkçası âşığın işi, maşuk, onun geldiğini beklediği zaman onar (yoluna girer)” (124-6).

a.2.5. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Yüklemini Nitelemesi

Bu kullanımın 44 örneği vardır: *Yazudur ki nakķāş yazmış durur / Hüner incüsin anda düzmiş durur* “Nakkaş'ın yazdığı yazıdır; hüner incisini orada dizmiştir” (38-13). *Gelen ol yigittür ki her dem haber / Vêrürdi kim 'ālem içre meger / Dilemiş geze êre tañsuhlara / Yêye içe êrişe ol çohlara* “Gelen, her an haber veren o gençti” (68-3). *Bu dünyā bir eski 'aceb köpridür / Ki kamu geçüdün aña uğradur* “Bu dünya, bütün geçitlerini üzerinde geçene uğratan, bir eski, acayip köprüdür” (352-2).

a.2.6. Yan Cümlelerin Cümle Dışı Unsuru Nitelemesi

Bu kullanımın tek örneğine rastlanmaktadır: *Ayā da 'vî eden ki vardur bilüm / Gözüm görür ušta söyler dilüm* “Ey bilgim var, gözüm görür ve işte dilim söyler diye davada bulunan (kişi)!” (8-11).

a.3. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Çeşitli Öğelerini Oluşturması Bakımından “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Yan cümlelerin, sadece temel cümledeki çeşitli öğeleri niteleme işlevi yoktur; bundan başka temel cümleye bir öğe olarak da katılır ki bu işlevi en sık karşılaşılan işlevidir.

a.3.1. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Öznesini Oluşturması

Dirîgā ki gāflet örter gözi / Bilinmez ki neyler kişi kendözi “Eyvah (ki) gaflet gözü kapatır (görmez hâle getirir); kişinin ne yaptığı bilinmez ki” (16-10). *Ne bir nesnedür ki anı bulalar / Ne yarar ki istemli olalar* “Nasıl bir şeydir ki onu bulalar; istekli olmaları neye yarar?” (38-14). *Meşeldür ki sî-murğ bir kuşdur / Görem derse kimse anı düşdür* “Simurg'un bir kuş olduğu meseldir (atasözüdür); (bir) kimse onu göreyim derse (bu) düştür” (40-8). *Ki anuñ yolın kisme bağlamaz / Meşeldür ki kendü düşen ağalamaz* “...Ki onu yolundan kimse alıkoymaz; meseldir (atasözüdür) ki kendi düşen ağlamaz” (51-2). *Gerekdür ki biz kullıg eyleyevüz / Ayak tutavuz şehi taylayavuz* “Bizim, şaha hizmet etmemiz, kadeh sunmamız ve ona ziyafet vermemiz

gerektir” (57-6). *Yalandur ki diler cihānı geze* / Dilegi buyidi ki geler bize “Dünyayı gezmeği dilemesi yalandır; dileği (aslında) buydu ki bize gelsin” (75-12). *Gerek ki bugün süci içemeyesin* “Bugün içki içmemen gerek” (77-10). *Günüm intizâr ile nişe geçe* / *Demidür ki şuya bırağam keçe* “Günüm, beklemekle nasıl geçer? İşi oluruna bırakmanın zamanıdır” (99-15). *Revādūr ki at izini pasa pîl* “Atın izini filin yok etmesi revadır” (112-14). *Dedi nite düşdi ey baba saña* / *Ki ‘ıyış koduñ uşda geldüñ baña* “Dedi: Ey baba, eğlenceyi bırakıp (da) bana gelmen, nasıl oldu?” (144-13). *Eger böyle étmezseñüz bilünüz* / *Ki yañlış durur fikrünüz bilünüz* “Eğer böyle yapmazsanız fikriniz ve düşüncenizin yanlış olduğunu biliniz” (175-14). *Bilinmez ki kanķı yaña gitdiler* “Hangi tarafa gittikleri bilinmez” (186-4). *Ne lâzım ki kaçar yabāna düşer* “Kaçıp çöllere düşmesine ne gerek var?” (187-1). *Bu söz idi kim bağrumı kıldı baş* “Bağrımı yaralayan, bu sözdü” (52-6). *Bu kez bilindi kim ol kız imiş / Şāh-ı çîn kıızıdur zihî müşkil iş* “Bu kez onun kız olduğu, Çin şahının kızı olduğu bilindi; ne de zor (bir) iş” (207-12). *Revādūr ki baste’l-kelām eyleye / Murādını sözde tamam eyleye* “Sözü tamamlaması, muradını sözle tamam etmesi revadır (uygundur)” (373-15). *Ṭamā’dur ki artuñ gözedür kişi / Hevesdür ki yeynicek eyler başı* “Tamahkalıktır kişinin fazlasını istemesi” (376-6).

a.3.2. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Nesnesini Oluşturması

Bu kullanıma sıklıkla rastlanmaktadır: *Bu kâmusını nişe yaratdı gör* / *Ki her nesneyi yêrlü yêrinde kor* “Bu hepsini nasıl yarattı? Gör ki her şeyi yerli yerinde bırakır” (5-5). *Dilerdi ki birliğini bildüre / Yeri göği ‘ilmiyle taldura* “Dilerdi ki birliğini bildirsin; yeri göğü ilmi ile doldursun” (6-10). *Bayık bil ki kuvvet vèren ol durur / Gerekse dirildür gerekse öldürür* “Açıkça bil ki güç veren O’dur; ister diriltir ister öldürür” (8-10). *Şorar isem atama demeyiser / Bilürem ki kayğumı yémeyiser* “Babama sorarsam demeyecek; bilirim ki derdime düşmeyecek” (33-1). *Bilürdüm ki ol şüreti bir gören / Kılur idi gönli evini ören* “Bilirdim ki o resmi bir (kez) gören, gönül evini viran ederdi” (38-2). *Şehe dèr ki ol resmi uran budur / Bilen anı yüzini gören budur* “Şaha der ki o resmi gören budur; onu tanıyan, yüzünü gören budur” (43-15). *Çü fağfür göre ki segirdürüz* “Fağfür görsün ki seğırtiriz” (62-5). *Sèzerven ki gelmediginüñ ucu / Bu durur öküş içemez süci* “(Öyle) hissederim ki gelmemesinin sebebi budur ki: Çok içki içemez” (86-2). *Melik-zāde eydür ki bu söz degül / Şaruñ var çerisi il issüz degül* “Melikzade söyler ki: Bu söz (söz) değil; şehrin ordusu var, il

sahipsiz değil” (62-1). *Kişi bilür kim giresidür sine* “Kişi bilir ki mezara girecek” (18-15). *Uluı vü kiçiyi kıldı ğanı / Dağı dedi kim siz dileñüz anı* “Büyük ve küçüğü zengin etti; dahası dedi ki siz onu dileyiniz” (28-5).

a.3.3. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Yer Tamlayıcısını Oluşturması

Bu kullanımın fazla bir örneği yoktur: *Çü tañ yeri başladı ki ağara / Yaradı seçilmege ahdan kara* “Tan yeri ağarmaya başladı (tan yeri ağarmaya başlayıcı); kara, aktan seçilmek için işe yaradı” (229-14). *Kul anı görüp kalmış idi vālih / Mecālî yoğidi ki dēyeydi ih* “Hizmetçi onu görüp şaşırıp kalmıştı; ‘ih’ demeye (bile) mecali yoktu” (262-1). *Komazvan ki kimse katuğa gele* “Kimsenin (senin) huzuruna gelmesine izin vermem” (91-3). *Bilimezdi kadrin görürken yüzün / Bu kez kâni’ oldu ki bula izin* “Yüzünü görürken kadrini bilemezdi; bu kez izini bulacağına kani oldu” (269-12).

a.3.4. Yan Cümlelerin Temel Cümlelerin Zarfını Oluşturması

“ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede, yan cümle, “ki / kim” bağlama edatının kattığı çeşitli anlamlarla, ana cümleye zarf olarak bağlanır:

Söz konusu bağlama edatı, yan cümleyi, “-mAk için, amacıyla” anlamı ve sebep-sonuç, amaç bildirme işlevleriyle temel cümleye zarf olarak bağlar: *Fuzullık yeli koma başun da sen ki Key dinç olasın başun esen* “İyi yaşaman, kafanın rahat olması için sen kibri bırak” (17-3). *Anıhtarı alup geldi ol araya / Ki hücreleri kamusun araya* “Hücrelerin hepsini aramak amacıyla anahtarı alıp oraya geldi” (32-3). *Nakkaş dedi kayğuya vërme cânun / Dürışgil ki sağlığa ère tenün* “Nakkaş dedi: Canını kaygıya bırakma (kaygıya teslim olma), teninin sağlığa erişmesi için çabala” (47-1). *Hele şabr edelüm ki gece gece / Karañuluğun kuşu gökden uça* “Hele gecenin geçmesi, karanlık kuşunun gökten uçması için biraz sabre delim” (64-10). *Görü geldi sâki ki duta ayağ* “Saki, kadeh sunmak için geri geldi” (77-8). *Şehenşâh gerek kim ala kıla nüş / Ki ola süheyl-i yemen gönli hoş* “Şahların şahı, Süheyl’in gönlünün hoş olması için (içkiyi) alıp içmeli” (78-3). *Dürışgil ki tîz bitüresin işi* “İşi çabuk bitirmek için çabala” (89-8). *Bahāma ne şayduñ ki olam kulun* “Kulun olmam için bana ne kadar paha biçtin?” (152-12). *Geyigün budın aşdıdı terkiye / Ki karnı gèrü acıcağaz yeye* “Karnı tekrar ava cıkınca yemek için geyiğin budunu terkiye astı” (194-7). *Dürışgil kim atan icāzet vère / Çeri altun ile at vère* “(Senin) babanın; ordu, altın, at ve izin vermesi için çabala” (47-11). *Siz aña icāzet vèrün kim vara* “Gitmesi için siz ona izin verin” (50-8). *İcāzet verün kim yola vara ol / Ola kim bula derdine çäre ol* “Onun yola çıkması için izin

verin; belki derdine çare bulur” (50-8). *Gerek ki bugün süci içmeyesin / Kim esrük olup sırrı açmayasın* “Sarhoş olup (da) sırrı açmaman için bugün içki içip (de) sarhoş olmamalısn” (77-10). *Koğul bizi kim gidelüm bir yaña* “Bir tarafa gitmek için bizi bırak” (317-7). *Bu olan hikâyeleri yaz u düz / Kitāb eyle kim okına yaz u güz* “Yaz ve kışın okunması için bu olan hikâyeleri yaz, düzenle ve kitap hâline getir” (354-12). *Rāhatı zahmetlere tatlıyı acı dirlige / Degşürüp yürürvenin kim yârdan bilem haber* “Yârdan haber bilmek için rahatı zahmete, tatlıyı acı hayata değiştirip yürürüm” (91-14).

Yan cümleyi, “diye” anlamı ve genelde sebep bildirme işleviyle temel cümleye zarf olarak bağlar: *Çü töldi toköz ay geldi haber / Ki tenri saña vèrdi kayğun gider* “Dokuz ay dolunca Tanrı sana verdi (bağışladı), kaygını bir tarafa bırak diye haber geldi” (28-12). *Ne ola bir kişi vèrseyidi nişān / Ki bir kızdur atası adı fülān* “Ne olur bir kişi, babası filan (olan) bir kızdır diye (bir) işaret verseydi” (40-10). *Yakın konuban şeh kapısına / Haber eyledi şāh tapusna Ki bugün yemen şāhının oğlu uş / Geçer idi çine saña geldi tuş* “Şahın kapısına yakın konaklayarak, şaha; bugün Yemen şahının oğlu, Çin’e giderken sana denk geldi diye haber verdi” (56-7). *Du ‘ā eyleyüben giderler şara / Ki şallah işüni çalap başara* “Şehre, inşallah, Allah işini başarıya ulaştırsın diye dua ederek giderler” (58-12). *Gerek çıka fağfur taşra yarın / Ki gèñ yerde gidere gönli tarın* “Fağfur, geniş (ferah) yerde iç sıkıntısını gidersin diye yarın dışarıya çıkmalı” (73-14). *Nakķāş der kulun vèrdi öñdin haber / Ki vèrmeñ süheyle süci bu kadar* “Nakkaş, kulun, Süheyl’e bu kadar içki vermeyin diye önceden haber verdi, der” (83-4). *Vezîr dahı nā-gāh söz açdıdı / Ki Bu kişi süci and içdidi* “Vezir, bu kişi içki (içmemeye) ant içti diye söz açtı” (86-3). *Çalup ırlar idi ki ol anlaya* “O anlasın diye çalıp söylerdi” (92-8). *Karavaşa buyurdu pes nev-bahār / Ki kopuzu tur al berü ayağa* “Sonra, Nev-bahâr, hizmetçiye ayağa kalk, kopuzu al diye buyurdu” (119-2). *Hatunlar anı nev-bahāra öger / Ki bir dahı görebilydük meger* “Hatunlar, bira daha görebilseydik diye onu Nev-bahâr’a över” (93-6). *İhen tañladı kim ne ola sebeb / Bu şüretde ma ‘nî ne ola ‘aceb* “Acaba sebep (ve) bu suretteki (resimdeki) mana ne olmalı diye çok şaşırdı” (319-6).

Yan cümleyi, “-IncA, -dığı takdirde” anlamıyla temel cümleye zarf olarak bağlar: *İkiledin oğlan olur ol kişi / Ki kocaluban yètmış ola yaşı* “Bir kimse, yaşlanarak yaşı yetmiş olunca tekrar çocuk olur” (357-13). *Benüm mezhebümde ol*

iblisdür / Ki işi yindek mekr ü telbîsdür “(Bir kimsenin) işi daima hile ve aldatmaca olunca (o) benim mezhebimde şeytandır” (19-14). *Ilandan ağulu durur ol kişi / Ki kendözin incitmek ola işi* “Bir kimse(nin) işi kendisini incitmek olunca, (o,) yılandan daha zehirlidir” (18-10).

Yan cümleyi, “...dığı / ..digi için, zira, çünkü” anlamıyla ve sebep-sonuç işlevi bildirerek zarf göreviyle temel cümleye bağlar: *Yanından hiç ayrılmadı cebre ‘il / Ki müştâk idi görmege bunca yıl* “Cebrail, bunca yıl(dır) görmek özlemi içinde olduğu için (O’nun) yanından hiç ayrılmadı” (12-6). *Ke halkı vü sen rızkuñı andan öñ / Ki yaratdı ol rızkuñı senden öñ* “Halkı bırak, O, rızkını senden önce yarattığı için rızkını O’ndan iste (bekle)” (17-9). *Gerek yârumuzdan vâresin nişân / Ki ansuz yaramaz bana bu cihân* “Yârimizden haber vermelisin; zira / çünkü onsuz bana yaramaz bu dünya” (46-7). *Felek hükmüñ altında tutsun boyun / Ki ‘adlünge barışdı kurd u koyun* “Adaletinle kurt ve koyun barıştığı için felek, hükmüne boyun eğsin” (70-6). *Şeheşâha tutğıl bir ayağ tolu / Ki ‘âlemde yoğdur hîç andan ulu* “Şahların şahına bir dolu kadeh sun; zira / çünkü âlemde ondan ulusu hiç yoktur” (77-12). *Var olğıl ki tutduñ müşerref beni / Öürsem unutmayavan ben seni* “Beni müşerref ettiğin için var ol; ölse de ben seni unutmam” (122-3). *Hele gördüğüm ben karavaşdur / Cühûda inanmañ ki kulmaşdur* “Hele benim gördüğüm hizmetçidir; Cühûd’a inanmayın; zira yalancıdır” (204-15). *Bize çok bahâ dêmege utanur / Çörek yavşuruñ kızmış iken tenür* *Ki fırsat demi âdemîden kaçır / Bulut gölgesi bigi tûzcek geçer* “Bize çok paha biçmeye utanır; tandır kızarmışken çöreği yapıştırın; zira fırsat anı, bulut gölgesi gibi hemencecik geçer, insandan uzaklaşır” (205-3). *Ara yêrdeki havzı yâkût idi / Sever idi kim câna ol kût idi* “Aradaki havuzu yakuttandı; severdi; zira o cana (bir) gıda idi” (35-5). *Anı okurlardı çepçevredin / Ne bahtulu ol kim okuya adın* “Onu okurlardı her çevreden; o, ne bahtlıdır adı okunduğu için” (11-12).

Yan cümleyi “-mektense; .-mekle / -erek” anlamıyla zarf olarak temel cümleye bağlar: *Ölüm yêg ki tezvîr ola işi* “Yalanla yaşamaktansa ölüm iyi(dir)” (19-15). *Görüşür dër zahmete girdünüz / Ki bugün gelüben bizi gördünüz* “Görüştür, der: Bugün gelip bizi görmekle / görerek zahmete girdiniz” (66-2).

Yan cümleyi, “-e rağmen, ..sa bile” anlamıyla zarf olarak temel cümleye bağlar: *Anıhtarlar açmadı çok şınadı / Dürışdi başarmadı kim şınadı* “Çok denedi

anahtarlar (kapıyı) açmadı; çabalayıp denemesine rağmen başaramadı” (32-12). **Kayurmaya kim aç ola yalıñ** “Aç ya da çıplak olsa bile kaygılanmasın” (188-6).

Yan cümleyi “..iken” anlamıyla zarf olarak temel cümleye bağlar: **Geldüm aña ki hergiz gitmez idi ögümden / Êrdi aña elüm kim hîç sığmaz idi sanuma** “Aklımdan hiç gitmez iken ona geldim; aklıma asla sığmazken elime geçti” (120-15).

Bazı durumlarda da temel cümleyi “-IncA, -dıği için” anlamlarıyla ve sebep-sonuç bildirme işleviyle yan cümleye zarf olarak bağlar: **Buyurdı ki ellerini şeşdiler / Zahımlularına kişi koşdılar** “Buyurunca ellerini çözdüler; yaralılarına (ise) kişi gönderdiler” (187-8). **Unıda aña gösderem ben bir al / Ki gözi kamaşa dili ola lâl** “..Unutursa ona bile oyun (hile) oynayınca gözü kamaşsın, dili lal olsun” (211-7). **Ol iş aña baş korhısı êtdi / Ki suyu vü etmegi unıttı** “O iş ona baş korkusu (can korkusu) yaptığı için suyu ve ekmeği unuttu” (150-12). **Buyurdı ki öñine hün çekdiler** “Emredince önüne sofraya serdiler” (308-3). **Vëribidi kim yëdiler içdiler** “Gönderince (onlar) yediler içtiler” (321-14).

a.4. Yan Cümleyi Yükleme İsmi Olarak Temel Cümleye Bağlaması Bakımından “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Burada aynı zamanda yüklemi açıklama işlevi de söz konusudur: **Çü ma şūka kan dökmege diş biler / İşi evvel oldur ki yüze güler** “Maşuk kan dökmek için diş bileceği için işi odur ki (önce) yüze güler” (104-3). **Dëdi yëgrek oldur ki şabr êdesin / Yaramaz ki rüsvây olup gidesin** “Dedi: İyisi odur ki sabredesin; yaramaz ki rüsva olup gidesin” (104-13). **Öginde buyıdı ki ben dün gece / Niçün gittüm uğradum uş güce** “Aklındaki buydu ki ben dün gece niçin gittim, zulme uğradım?” (123-10). **Müsülmānlıguñ şartı ol kim dilüñ / Senüñ ola hükümünde hem elüñ** “Müslümanlığın şartı o(dur) ki elin ve dilin senin hükmünde olsun” (9-5). **Öginde bu kim yanlış iş işledüm / Ki kalmadum anda çeri başladum** “Aklında(ki) bu(dur) ki: Yanlış iş yaptım ki kalmadım orada, ordunun başında bulundum” (168-11).

a.5. “ki / kim”li Cümleyi Diğer Cümleye Bağlarken Çeşitli Anlam ve İşlevlerde Kullanılması Bakımından “Ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

a.5.1. “ardından, sonra” Anlamıyla ve Sebep-Sonuç İşleviyle Kullanılması

Buyurdı ki at çekdi ilerü kıl / Revān bindi avcından bir deste gül “Buyurdu, sonra hizmetçi at getirdi; elinde bir deste gül (olduğu hâlde) hemen (ata) bindi” (76-

14). *Çü fağfur anuñ içdüğini görür / Buyurur ki sâkî gèrü taldurur* “Fağfur, onun (içki) içtiğini görünce buyurur ardından saki tekrar doldurur” (78-10). *Üçinci gün olıcağaz ırdıdı / Ki çîn şârı kapısına êrdidi* “Üçüncü gün olunca ayrıldı; ardından Çin şehri kapısına ulaştı” (290-4). *Kimün tahta êrdi ayağı ucu / Ki bindürmedi tahtaya şoñ ucu* “Kimin (ki) ayağının ucu tahta ulaştı (da) ardından, sonunda tahtaya (tabuta) bindirmedi?” (178-6). *Kimün başı üzerine urdı tâc / Ki öldürmemişdür yâ susuz yâ ac* “Kimin (ki) başına tac bıraktı (şah etti) (de) ardından susuz ya da aç (olarak) öldürmemiştir?” (178-7). *Buyurdı getürün şü tuñhunları / Ki tutıldılar uğraşacak çeri* “Buyurdu getirin şu esirleri (diye) ardından ordu mücadele edince (onlar) tutuldular” (1187-4).

a.5.2. “zaten” Anlamı ve Açıklama İşleviyle Kullanılması

Meger şabr ile bunun anıhtarı / Elikdürevenin bugün ü yarın / Ki kabzumdadur kamusı mülk ü māl / Bunı bilmemek yavlağ ola muhāl “Meğer bunun anahtarını bugün veya yarın sabırla ele geçireyim zaten bütünü mal mülk elimdedir; bunu bilmemek (ise) çok imkânsızdır” (33-3/4). *Kamusını vèrür ü ‘özrin diler / Ki az nesneyi çok görür ulular* “Hepsini verir ve özrünü diler; zaten ulular, az şeyi (bile) çok görür” (72-12). *Ne şormağ gerek hālüm andan gèrü / Ki cānsuz olan gövde kalur kıru* “Hālimi ondan sonra sormaya ne gerek (var)? Zaten cansız olan gövde kuru (boş) kalır” (124-12).

a.5.3. “böylece, bu yüzden” Anlamı ve Sebep-Sonuç İşleviyle

Şeh otırıcağ gör ki nêtdi yine / Yükindi vü ayağı tutdı hem yine “Şah oturunca gör böylece ne yaptı yine? Diz çöktü ve kadeh sundu yine” (148-8). *Gözünji vü avcuñı açmağ gerek / Bağışlamağ u mālı saçmağ gerek / Ki vèrmek ile bulasın eyü ad / Biliş ola senünj ile cümle yad* “Gözünü ve avucunu açmalı; malı bağışlamalı ve saçmalı; böylece vermekle iyi ad (nam, şöhet) bulasın; bütün yabancı olanlar seninle tanıdık olsun” (55-14/15). *Gèrü bişürürler koyın at kızu / Ki aşdan gözikmez olur yèryüzi* “Tekrar pişirirler koyun, at, kuzu; böylece aştan dolayı yeryüzü (kaplanarak) gözükmeyen olur” (58-8). *Tutuşdurdı ışk odına cānumı / Ki kaynatdı tamardağı kanımı* “Canımı aşk ateşiyle yaktı; böylece damardaki kanımı kaynattı (ona kanım kaydadı)” (80-12). *Hem işbu yigit taze bir gül durur / Ki az ıssı tızcek anı şoldurur* “Hem bu yiğit taze bir güldür; bu yüzden az (bir) sıcak onu hemencecik soldurur” (83-7). *Kakıyup yavuz bahdı bendin yaña / Ki tahtı birağdum yağdum senden yaña* “Öfkelenip bana baktı; bu yüzden tahtı bıraktım, sana yaklaştım” (206-10). *Dègil kim ulular u begler*

gele / Bu işün arasında bile ola / Ki ben tâcumı tahtımı mālumi / Vërem oğluma vü çekem elümi “Söyle ki ulular ve beyler gelsin; bu işin arasında olsunlar; böylece ben tahtımı, tacımı ve malımı oğluma vereyim ve elimi çekeyim” (30-6/7). *Gelesin bileme varavuz şara / Ki şār kavmi dahı tapuñı göre* “Gelesin birlikte şehre varalım; böylece şehir halkı da makamını (huzurunu) görsün” (71-4). *Bu işden sevindi inen nev-bahār / Ki devlet mahallinde tutdı karar* “Nev-bahâr bu işten dolayı çok sevindi; bu yüzden devlet mahallinde karar kıldı” (335-10). *Karanlıluğ u hem deniz kırañı / Kaya çoğ ki hergiz belürmez öñi* “Karanlık ve hem deniz kenarı; kaya çok bu yüzden asla belirmez önü” (194-15). *Çü dāye yavuz hâlde gördi kızı / Ki yüregi yanup şarardı yüzi* “Sütannesi kızı kötü hâlde gördü; bu yüzden yüreği yanıp yüzü sarardı” (60-12).

a.5.4. “sonunda, nihayet” Anlamıyla ve Sonuç İşleviyle Kullanılması

Ol endîşe hengām ile dürişür / Ki bir gün varıcağ yere erişür “Ol endişe zamanla mücadele eder; sonunda bir gün varacağı yere ulaşır” (23-11). *Kakıyup yavuz bahdı bahdum bana / Ki tahtı birağdum u yağdum sana* “Bahtım, öfkelenip bana kötü baktı; sonunda (ben de) tahtı bıraktım ve sana yaklaştım” (206-7).

a.5.5. “bundan başka, ayrıca” Anlamı ve Açıklama İşleviyle Kullanılması

İşit sana hoş hikāyet kılam / Eger teñriden uş ‘ināyet bulam / Ki sağlık bağışlaya fırsat vëre / Tamām eylemeklige ruhsat vëre “Tanrı’dan yardım bulsam; bundan başka (Tanrı, bana) sağlık bağışlasa, (bu hikâyeyi) tamamlamak için izin verirse dinle, sana hoş (bir) hikâye anlatayım” (26-10/11). *Vezîri anuñ elliden çoğidi / Ki illerde biri bigi yogidi* (29-6).

a.5.6. “eğer, şayet” Anlamı ve Şart Bildirme İşleviyle Kullanılması

Ki oğlum gidiser ü ben kaluram / Elüm ile uş cānumı aluram “Eğer oğlum gider ve ben kalacak olursam işte (kendi) elimle canımı alırım” (53-10). *Ne hāşıl kişiden ki ‘āşî ola / Tamudan nitesi halāşı bula* “Kişi, eğer asi olursa ondan ne hasıl olur; cehennemden nasıl kurtuluş bulur?” (9-11).

“Ki”nin bu anlam ve işlevine özellikle şart eki “-sa” ile biten cümleden sonra rastgelinmektedir: *Dilerseñ ki bulasın öküş güvenç / Gerek kimseden almayasın ilenç* “Dilersen eğer çok güvenç bulasın; (o hâlde) kimseden beddua almamalısın” (19-11). *Dilerseñ ki her bir yere şıgasın / Dilüñi yalandan gerek yıgasın* “Eğer her bir yere sığmak istersen dilini yalandan alıkoymalısın” (20-4).

a.5.7. “yoksa, aksi hâlde” Anlamı ve Şart Bildirme İşleviyle Kullanılması

Bu anlamdaki kullanıma fazla rastlanmaz: *Şol ohtın gidiser gönülden bu gam / Ki düşem şuya kendözümi bağam* “Şu anda bu gam gönülden gidecek; yoksa suya düşer, kendimi boğarım” (218-11).

a.5.8. “-A rağmen, her ne kadar” Anlamıyla ve Zıtlık Bildirme İşleviyle Kullanılmaası

Dêr uğraya bu iş benim cānuma / Ki oğlum nite gelmeye yanuma “Der: Bu iş benim başıma gelir; buna rağmen nasıl (olur da) oğlum gelmez yanıma?” (40-15). *Anıhtarlar açmadı çok şınadı / Dürişdi başarmadı kim şınadı* “Çok sınıadı, anahtarlar (kapıyı) açmadı; çabaladı, denemesine rağmen (her ne kadar denediyse) başaramadı” (32-12).

a.5.9. “-A karşın, aksine” Anlamıyla ve Zıtlık Bildirme İşleviyle Kullanılması

Bu anlamdaki kullanımına fazla rastlanmaz: *Er olan kişünün savaştur günü / Ki hatun kişi gözedür düğünü* “Yiğit olan kişinin günü savaştır; buna kaşılık kadın (ise) düğünü bekler” (170-8).

a.5.10. “da / de” Anlamıyla Kullanılması

Aña dēdi naḳḳāş ēy şāh-zād / Saña noldı kim ḳomadun bizi şād “Nakkaş, ona; Ey şehzade, sana ne oldu da bizi mutlu etmedin, dedi” (96-15). *Ne nūş ola kim şonı olmaya nîş* “Hangi içki olur da sonu diken (zehir) olmaz?” (367-15). *Dēmeye mi kim buña nolmuş durur / Ki derd ile yūregi ṭolmuş durur* “Demez mi ki buna ne olmuş da yūregi dert ile dolmuştur?” (79-15). *İşāret buyur ki süci içmeyem / Ki ḳullıḳ edem oturam açmayam* “İşaret et (emret) de içki içmeyeyim ki hizmet edeyim, oturayım acıkmayayım” (81-1). *‘Aceb şāh ne söyledi bu müdbire / Ki eslemedi yēyiserdir bere* “Acaba şah bu düşküne ne dedi de dinlemedi; (şimdi) dayak yiyecek” (151-2). *Kimün tahta érđi ayağı uci / Ki bindürmedi tahtaya şon uci* “Kimin tahta ulaştı ayağının ucu da sonradan tabuta bindirmedi (ölümüne sebep olmadı)?” (178-6). *Süci iç ki ḳayguñ yabana ḳaça / Keçin tağa ḳaça dönesin ḳoça* “İçki iç de kaygın gitsin; keçin dağa kaçsın, koça yönelesin” (308-10). *Nite varadı ḳuruyası ḳolı / Ki şol serviden ayıraydı ṭalı* “(Onun) kuruyası kolu (eli) nasıl varaydı da şu serviden dalı(nı) ayıraydı?” (158-4).

a.5.11. “ve” Anlamıyla Kullanılması

Bu kez gördi bir hoş şüretlü kişi / Ki gönlünü aldı anuñ bakışı “Bu kez bir hoş yüzlü kişi gördü ve onun bakışı gönlünü aldı” (60-7). *Dökülür yaşıum uşta şarardum / Ki mûm bigi aldı odum* “Dökülür (göz)yaşım, işte sarardım ve mum gibi tutuştu ateşim” (129-5). *Vêrdi kadeh zamâne elüme eliyile / Kim içmedin dahı başum tutdı uş humar* “Zamane, eliyle elime kadeh verdi; ama henüz (içki) içmeden sersem oldum” (79-4). *Bu işden sevindi iñen nev-bahâr / Ki devlet maḥallinde tutdı karar* “Nev-bahâr, bu işten (dolayı) çok sevindi ve devlet mahallinde karar kıldı (kalmaya karar verdi)” (335-10).

a.5.12. “ama” Anlamı ve Zıtlık İşleviyle Kullanılması

Süheyl ü nakḳāş ol üç kulları / Giderler ki yoğidi bir pulları “Süheyl, Nakkaş ve o üç hizmetçileri giderlerdi; ama bir pulları (dahi) yoktu” (318-9). *Ḳatından anuñ hîç ḥālî olmadı / Ki aldağuş imiş hîç bilmedi* “Onun huzurundan hiç eksik olmadı; ama aldatıcıymış, (bunu) hiç bilmedi” (290-15). *Ḳamusını vêrür ü ‘özrin diler / Ki az nesneyi az görür ulular* “Hepsini verir ve özrünü diler; ancak büyükler, az (bir) şeyi (bile) çok görür” (72-12).

a.5.13. “belki” Anlamı ve İhtimal Belirtme İşleviyle Kullanılması

Ümîzüñi sen üzmeğil yârdan / Umadur ki yâri kıla yaradan “Sen yârdan ümidini kesme; bekleyedur, belki yaratan yardım eder” (105-10). *Bir iki gün işünge şabr êde gör / Ki düşmenlerün gözleri ola kör* “Bir iki gün işinde sabrediver; belki düşmanların gözleri kör olur” (106-1). *Gün ola ki unıdasın ḳamusın* “Gün olur belki unutursun hepsini” (280-10). *Eyitgil bileyüm baña rāzuñı / Ki çâre ola giderem sāzuñı* “Söyle bana sırrını, bileyim; belki çare olur, gideririm sızını” (309-3). *Seni şordı vü dedı kızum ḳanı / Degil toğru kim ḳurtarasın cānı* “Seni sordu ve kızım nerede (diye) sordu; doğru söyle, belki canını kurtarırısın” (311-8). *Rāḫatı zahmetlere tatlıyı acı dirlige / Degşürüp yürüvenin kim yardım bilem ḫaber* “Aratı zahmetlere, tatlıyı acı (bir) hayata tercih edip yürürüm; belki yârdan haber alırım (diye)” (91-14). *Ki dün geceye dek gece tañlaya / Çalup ırlar idüm ki ol añlaya* “...Ki dün geceye, gece (de) sabaha dek çalıp (şarkı) söyledim belki o anlar (diye)” (92-8).

a.5.14. “hâlbuki” Anlamıyla ve Zıtlık İşleviyle Kullanılması

Saḡa bârî êy ḳardaşum noldı / Ki mālun u ilün günün bol idi “Ey kardeşim, bari sana ne oldu (onu söyle)? Hâlbuki malın ve memleketin (halkın) çoktu” (256-13).

a.5.15. “diye” Anlamıyla Kullanılması

Burada “*ki / kim*” kendisinden önce geldiği yan cümleyi temel cümleye “diye” anlamıyla bağlar ve bunu zarf göreviyle temel cümleye bağlar: *Meger buyruğı anuñ ola vü pes / Yele dahı oldur buyuran ki* es “Meğer onun buyruğı yerine gelir ve sonra yeleden es diye buyuran O’dur” (8-3). *Ayā da ‘vī eden ki vardur bilüm / Gözüüm görür uşda söyler dilüm* “Ey bilgim var, gözüm görür, işte dilim söyler diye davada bulunan (kimse)!” (8-11). *Çü tıldı toköz ay geldi haber / Ki tenri sana vērdi kayğun gider* “Dokuz ay tamam olunca Tanrı sana nasip etti, kaygıyı bırak diye haber geldi” (28-12). *Ne ola bir kişi vereydi nişān / Ki bir kızdur atası adı fülān* “Ne olurdu (ki) bir kişi, babasının adı filan(dır) diye (bana) bir işaret verseydi?” (40-10). *Du ‘ā eyleyüben giderler şara / Ki şallah işüñi çalap başara* “İnşallah, Allah işini başarıya ulaştırsın diye dua ederek şehre (doğru) giderler” (58-12). *Öğütler idi ki ‘akluñı dēr* “Aklını (başına) topla diye öğütte bulunurdu” (125-8). *Süheyl ol dēdügini ētdi ol / Aracuğa varup gözedürdi yol / Ki olmaya kişi sataşı gele / Gerek şaklıgum ile olam hele* “O, Süheyl’in dediğini yaptı; olmasın ki (bir) kişi gelsin; dikkatli olmam gerekir diye aracık bir yere gidip yol gözetlerdi” (155-6/7). *Bu fıkır ile çü rahātı yogıdi / Bir uşlu kılın katına ohıdı / Ki ol zengîye var u ağzın ara* “Bu düşünce ile huzuru kalmamıştı; o zenciye git ve ağzını ara diye bir hizmetçisini huzuruna çağırdı” (251-3/4). *Du ‘ā eyleyüben giderler şāra / Ki şallah işüñi çalap başara* “İnşallah Allah (senin) işini başarıya ulaştırsın! (diye) dua edip şehre giderler” (58-12).

a.5.16. “henüz” Anlamıyla Kullanılması

“Henüz” anlamı ve zıtlık ilgisiyle cümleleri birbirine bağlar, fazla örneği yoktur: *Vērdi kadeh zamane elüme eliyile / Kim içmedin dahı başumı tutdı uş humār* “Zamane (felek), eliyle elime kadeh verdi; henüz içmeden de sersemlemeye başladım” (79-4).

a.5.17. “hele” Anlamıyla Kullanılması

Bu kullanıma da az rastlanmaktadır: *Ki bir göreyim bunu söyledeyim / Bilem iş nedür bārî soyladayım* “...Hele bir göreyim, bunu söyleteyim (konuşturayım); iş nedir? bileyim bari aslını araştırayım” (148-11).

a.5.18. “zira, çünkü” Anlamı ve Sebep Bildirme İşleviyle Kullanılması

Eline aluban süci kıldı nüş / Dēdi kim sizün içün şıdı ‘ahdı uş / Ki sizsiz başa atadan yēgrek / Sizün hükmünüz nişe tutmak gerek “Eline (kadeh) alarak içki içti; dedi

ki: Sizin için yeminini bozdu işte; zira siz bana atadan daha iyisiniz; sizin hükmünüz neyse (ona) riayet etmek gerek” (78-9). *Ağa t̄ama sen anı görmez bigi / D̄ümük olma aña ki budur ȳegi* “Dama çıksın, sen onu görmeyecek kadar yakın olma; zira iyisi budur” (106-14). *Öğütler idi ki ‘aqluñı d̄er / Ȳeme guşsa kim kişiyi guşsa ȳer* “Aklını (başına) topla, gam yeme; zira insanı gam yer (bitirir) (diye) öğüt verirdi” (125-8). *Yavuzluğa h̄iç uğramasun özi / Ki eylük ed̄üp şād kıldı bizi* “Kendisi asla kötülüğe denk gelmesin; zira iyilik edip bizi mutlu etti” (312-4). *Hem olmayıgör cāhile hem-nişin / Ki cāhil kişi bilmez olur işin* “Hem, cahile komşuluk etme; zira cahil işini bilmez olur” (361-10).

a.5.19. “sanki, tıpkı” Anlamı ve Benzerlik İşleviyle Kullanılması

Bulaşmış idi şöyle yüzi gözi / Ki zift üzre kona degirmen tozi “Yüzü gözü sanki zift üzerine değirmen tozu yapışmış gibi (toza) bulaşmıştı” (290-8).

a.5.20. Açıklama İşleviyle Kullanılması

Bu işleve, yukarıda *yan cümle*nin temel cümlelerin bazı öğelerini nitelemesi bahsinde dolaylı olarak değindik; dolayısıyla burada birkaç örnek vermek yeterli olacaktır: *Çağ ortada bir kubbe var idi yüce / İşit vaşfını eyideyim ki niçe* “Tam ortada, yüksek bir kubbe vardı; dinle, söyleyeyim ki vasfı nasıldır” (35-2). *Anuñ vişālını istediğüm şuna beñzer ki / Bî-nevā kişi isteye t̄ac-ı sulṭānı* “Ona kavuşma isteğim şuna benzer ki: Nasipsiz kimse, sultanlık tacını ister” (82-6). *Bu ma ‘n̄yi her kimse key anlasın / Ki taş yuvalanicağ yapışmaz yosun* “Her bir kişi bu manayı iyi anlasın ki taş yuvarlanınca yosun yapışmaz” (48-12). *D̄edi kim şunun bigi oğlum ola / Ki ‘ilm ü h̄üner aña ma ‘l̄üm ola* “Dedi ki: Öyle bir oğlum olsun ki ilim ve hüner ona malum olsun” (29-12). *Süheyle naḳḳāş d̄er ki sözümü tut / Dilersen ki gelmeye yüzüne ut* “Nakkaş, Süheyl’e (şöyle dedi): Dilersen eğer utanmaya maruz kalmamayı sözümü dinle” (77-9).

Not: Günümüz Türkiye Türkçesinde “gör bak, gör hele” gibi kalıp ifadelerdeki “bak ve hele”nin yerini SN’de “ki” bağlama edatı alır: *Ḳazā gör ki niçe tağıtdı bizi / Şapana koyup niçe atdı bizi* “Gör bak, kaza nasıl (da) dağıttı bizi; sapana koyup (da) nasıl attı bizi?” (229-11).

a.6. Yan veya Temel Cümlelerin Yükleminin Türü Bakımından “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Söz konusu bağlı cümlelerin temel veya yan cümlesinin yüklemi; isim cümlesi + isim cümlesi, fiil cümlesi + fiil cümlesi, fiil cümlesi + isim cümlesi ve isim cümlesi + fiil cümlesi şeklinde oluşmaktadır.

a.6.1. Temel ve Yan Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu şekildeki kullanım sayısı fazla değildir: *Benüm āh ile sözüm ağladuğum şol / Ki benden ayrudur ol kamu hublaruñ hānı* (82-5). *Bunuñ iş öküş olmış durur / Meşeldür ki ‘ālemde kalmış durur* “Bunun gibi işi çok olmuştur; meseldir ki dünyada kalmıştır” (141-10). *Bu tañdur ki ol iki yıl şāh idi / Süheyli aḡuban işi āh idi* “Bu şaşırtıcıdır ki o, iki yıl şah idi; işi (ise) Süheyl’i anarak ah (etmek) idi” (242-12).

a.6.2. Temel ve Yan Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanım en fazla karşılaştığımız kullanımdır: *Dürişgil ki atañ ‘icāzet vere / Çeri altun aḡçayile at vère* “Çabala ki baban izin, ordu, altı akçe ile at versin (sana)” (47-11). *Buğur daḡı bir ārzū kıduram / Ki derdüme dermān anı bilürem Dilerven icazet ola ben kıla / Ki varmağıçün çine girem yola* “Şu anda da bir şey arzu ederim -ki derdime derman onu bilirim-; ben hizmetkâra izin verilsin de Çin’e gitmek için yola çıkayım” (48-4). *Bu ma ‘nîyi her kimse key aḡlasun / Ki taş yuvalıncaḡ yapışmaz yosun* “Bu manayı herkes iyice anlasın ki taş yuvarlanınca yosun yapışmaz” (48-12). *Siz aḡa icazet vèrün kim vara* “Siz ona icazet verin ki gitsin” (50-8). *Eline aluban süci kıldı nüş / Dèdi kim sizün içün şıdı andı uş* “Eline (kadeh) alarak içki içti; dedi ki işte sizin için yeminini bozdu” (78-8). *Kıyās eylerem ben ki ol māh-ı çîn / Bugün kişi vèribiyiser için* “Ben, mukayese ederim ki o Çin ay’ı (gibi güzel), bugün Çin’e gizlice kişi gönderecek” (111-4).

a.6.3. Temel Cümlesi Fiil Cümlesinden, Yan Cümlesi İsim Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanıma da sık rastlanır: *Bayıḡ bil ki kuvvet veren ol durur / Gereke dirildür gerek öldürür* “Açıkça bil ki güç veren O’dur; ister diriltir ister öldürür” (8-10). *Ulular demiş kim belādur sefer / Dèrem saḡa sözüm hîç étmez eşer* “Büyükler der ki sefer beladır; sana derim; (ama) sözüm kâr etmez” (53-1). *Ḳatı geldi faḡfūra ol melül / Nakḡāşa dèdi kim bu iş key degül* “O, Faḡfur’a çok üzgün (bir hâlde) geldi; Nakkaş’a dedi ki bu iş iyi değil” (78-4). *Gele ulu kişi yoḡsul u bay / Teferrüc kılarlar*

kim **oldur kolay** “Büyük küçük, yoksul ve zengin (hepsi) gelsinler; teferrüç kılsınlar ki o kolaydır” (92-15). *Kimün ‘ışk ile yüregi tağlıdur / Bayık bil ki bir kıl ile bağlıdur* “Kimin yüreği aşk ile dağlıysa (yaralıysa) (şunu) açıkça bil ki (hayata) bir kıl ile bağlıdır” (116-13).

a.6.4. Temel Cümlesi İsim Cümlesinden, Yan Cümlesi Fiil Cümlesinden Oluşanlar

Bu kullanımın fazla örneği yoktur; genelde temel cümlelerin yan cümleyi açıkladığı görülür: *Ümîzüm hağa şöyledür kim saña / Vêre istediğini önden şoña* “Hakk’tan ümidim şudur ki istediğin her şeyi sana versin” (44-13). *Yağındur ecel şanmañ ırak olur / Öküş arzû var ki toprağ olur* “Ecel yakındır, sanmayın uzaktır; çok arzu(lar) var ki toprak olur (gider)” (55-6). *Ki dün gün bile içevüz yeyevüz / Yêg ol kim göñül tutmayavuz yavuz* “...Ki gece gündüz yiyip içelim; iyisi odur ki gönlü kötü tutmayalım” (71-6). *Yalandur ki diler cihanı geze / Dileği buyidi ki gele bize* “Yalandır ki diler dünyayı gezsin; dileği buydu ki bize gelsin” (75-12). *Çü dilegün oldur ki gire şara / Bununçün yapayum buyur bir serâ* “Dileğin odur ki şehre girsin; buyur, bunun için bir saray yapayım” (88-2). *Dêdi yêgrek oldur ki şabr êdesin / Yaramaz ki rüsvây olup gidesin* “Dedi; İyisi odur ki sabredesin; rüsva olup gitmene değmez ki” (104-13).

a.7. Yan veya Temel Cümlesinin Anlam ve Yapısı Bakımından “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Burada, anlam bakımından yan cümlelerin, soru cümlesinden oluşması; yapı bakımından ise başka bir bağlı cümleden veya sıralı cümleden oluşması söz konusudur.

a.7.1. Yan Cümlelerin Soru Cümlesinden Oluşması

Yan cümle bir soru cümlesinden oluşmaktadır; bu soru cümlesi *gerçek* veya *sözde soru cümlesi* -ki genelde rastlanan kullanım budur- olabilir: *Dönüp atasına süheyl-i yemen / Dêdi kim nêdeven bu kişiye ben* “Süheyl, babasına (doğru) dönüp dedi ki: Bu kişiye ne yapayım ben?” (26-1). *Tenüm hasta göñlüm gidüpdür bugün / Beni ‘ışk gör kim nêdüpdür bugün* “Bedenim hasta, gönlüm gitmiştir bugün (keyfim yoktur); aşk beni gör ki ne yapmıştır (ne hâle koymuştur) bugün?” (52-1). *Bu sözi çü nakkaş dêr ü gider / Süheyl-i yemen dahı gör ki nêder* “Nakkaş, bu sözü der ve gider; Süheyl (ise) gör ki ne yapar?” (91-8). *Süheyl oturur tâ olunca gece / Anuñ vaşf-ğâlin*

işit kim niçe “Süheyl, ta gece olana dek oturur; onun hâlini dinle ki nasıl(dır)?” (92-1). *İşidür bilür kim niçündür işi* / *Ne kendü varur ne vëribir kişi* “İşidir, bilir ki işi nedendir? Ne kendi gider ne de birisini gönderir” (93-7). *Ne çäre kılam bilmezem neyleyem* / *Bu razı eyit kim kime söyleyem* “Hangi çareyi bulayım, bilmem ne yapayım; bu sırrı söyle ki kime söyleyeyim?” (94-1). *Aña dëdi naqqāş ki ëy şāh-zād* / *Şaşa noldı kim komaduñ bizi şād* “Nakkaş, ona dedi ki: Ey şehzade, sana ne oldu da bizde huzur bırakmadın (bütün huzurumuzu kaçırdın)?” (96-15).

a.7.2. Temel Cümle Soru Cümlesinden Oluşması

Burada da temel cümle *sözde* ya da *gerçek* soru cümlesi olabilir: *Gërüsinden eşsesine kapkara* / *Ne bilsün ki gevdesi hep kapkara* “Sırtından ensesine (kadar) hep kapkara(dır); nereden bilsin ki gövdesi tamamen kapkara(dır)” (159-13). *Nāz ile nāzük bëslediğüm ten döşene taş* / *Ol kanı ki yumşak döşek içinde yaturdı* “Naz ve naziklik ile beslediğim ten, taş döşensin (taşa uzansın, yatsın); o (günler) nerede ki yumşak döşek içinde yatar?” (165-9). *Şanur mısuz kim biz bilmezüz nêtdühüz* / *Süheyli çü karvaduhuz tutduñuz* “Sanır mısınız ki biz ne yaptığınızı, Süheyl’i kavrayıp tuttuğunuzu bilmiyoruz?” (176-2). *Revā nite gördi ‘acebdür atam* / *Ki ben bu belālar içine yatam* “Şaşırtıcıdır, babama nasıl reva gördü ki ben bu belalar içinde kalayım?” (255-8).

a.7.3. Yan Cümlelerin “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Bir “ki / kim”li bağlı cümlelerin başka bir “ki / kim”li bağlı cümlelerin içinde yer aldığı cümledir; yan cümledeki söz konusu “ki / kim”li bağlı cümle, yargı bildiren bir unsurdan sonra veya kelime / kelime grubundan sonra gelen bir bağlı cümle olabilir, şöyle ki: *Diledi ki tonunu pare pare kıla* / *Ne razı ki var aşikâre kıla* “Diledi ki elbisesinin parça parça etsiz; var olan bütü sırrını açığa çıkartsın” (82-9). *Naqqāş dër ki bu iş degüldür şavāb* / *Ki bāğını şāhuñ kılavuz harāb* “Nakkaş, der ki: Bu iş doğru değildir ki şahın bahçesini harap edelim” (88-12). *Dürışgil ki tîz bitüresin işi* / *Ki tîzcek kavuşa bize ol kişi* “Çabala ki işi çabucak bitiresin ki o kişi (böylece) bize hemencecik kavuşsun” (89-8). *Qomazvan ki kimse qatuña gele* / *Ki anşuzda bu işümüzi bile* “Bırakmam ki kimse huzuruna gelsin ki ansızın bu işimizi bilsin” (91-3). *Güyerdüm ki güneş kaçan doğa* / *Ki ben balı qarışduraydum yağa* “Beklerdim ki güneş ne zaman doğacak ki ben balı yağa katacağım (amacıma ulaşacağım) (diye)?” (125-12). *Eyitdi*

kim yoluña kodum başum / Ne ki sen buyurasın oldur işüm “Söyledi ki başımı yoluna koydum; sen ne dersen işim odur” (317-3). *İşit kim ne dër nev-bahāra süheyl / Ki ışık ile başından aşdıdı seyl* “Dinle ki Süheyl, Nev-bahâr’a ne der? ki aşk ile sel başından aştı (aklını aşktan yitirdi)” (129-2).

a.7.4. Yan Cümlelerin “çü / çünkü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Bu kullanım sayıca azdır: *İkinci dëdüñ kim çü şah olasın / Ne hūbı ki isteyesin bulasın* “İkinci (olarak) dedin ki: Şah olunca hangi güzeli istersen elde edersin” (52-5). *Dëdüñdi baña ey erüñ bilgesi / Ki çün şuya tamdan düşe gölgesi* “Ey erin bilgesi, bana dedindi ki (onun) gölgesi damdan suya düşünce...” (97-2). *Süheyle hem eydür idi dem-be-dem / Ki sen çünkü ilüme başduñ kadem* “Hem, Süheyl’e her an söylerdi ki: Sen madem benim memleketime ayak bastın...” (351-8). *Bu ‘ālmde şol kimse bula murād / Ki çün öle kala şonında key ad* “Bu dünyada şu kimse muradına erer ki ölünce ardından iyi (bir) ad kalır (bırakır)” (370-3).

a.7.5. Yan Cümlelerin “U / vU” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleden Oluşması

Bunların kullanım da fazla değildir, bazı örnekleri şöyledir: *Anuñ gönli niçe vëre kim kızın / Bize vëre vü görmez ola yüzün* “Onun gönlü nasıl (el) verir ki kızını bize versin ve yüzünü görmez olsun?” (52-8). *Süheyle nakķāş ol yañadın dëdi / Ki fağfürşāh guşşā çoñ yëdi / Bizi gördi vü şandı haķķat yağı / Eridi hemāndem yüregüm yağı* “Nakkaş, Süheyl’e öte yandan dedi ki: Fağfürşah çok gam çekti; bizi gördü ve aslında (bizi) düşman sandı; hemen o anda yüreğimin yağı eridi (çok korktum)” (65/7-8). *Ki oğlum gidiser ü ben kaluram / Elim ile uş canımı aluram* “...Ki oğlum gider ve ben kalırsam (kendi) elimle canıma alırım işte!” (53-10). *Düşinde görür kim bir ulu toğan / İner gökyüzünden ü eyler fiğān* “Rüyasında görür ki bir büyük doğan, gökyüzünden iner ve figan eder” (59-13). *Şanur kim düşer ü yëre boyanur / Hemān laħza ol qorħudan uyanur* (60-1). *Ki tız yapış u kendözün tama şal* “...Ki çabuk yakala ve dama çık” (115-13). *Süheyl eydür aña ki hoş kanuma / Şuşaduñ u kaşd eyledüñ cānuma* (124-11). *Dëdi aña nakķāş kim sen bunu / Eyü dëdüñ ü fāriğ ëtdüñ beni* “Nakkaş, ona dedi ki: Sen bunu iyi dedin ve beni rahatlattın” (180-14).

a.7.6. Yan Cümlelerin Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerden Oluşması

Yukarıdakilerden başka, yan cümle başka bağlı cümlelerden de oluşmaktadır, şöyle ki: *Atasının sözün eslemek yeg aħir / Ki ol maşlahat anlar andan qahir* “Babasının sözünü dinlemek sonuçta iyidir ki o, işi anlar ondan sonra öfkelenir” (199-14). *Kulun ‘ahd edüpdür ki qanda vara / Şala eyleye kamu ile şāra* “Kulun (hizmetkârın) ahdetmiştir ki nereye varırsa memlekete ve şehre heber eylesin” (71-10). *Demiş kim çalab ger êrüre gelem / Kadeh gèrû atam elinden alam* “Demiş ki eğer Allah nasip ederse geleyim; babamın elinden kadehi tekrar alayım” (78-2). *Dönüp dedi qaytāsa hem nev-bahār / Ki ger dèr isen ser-güzeştüni yarar* “Hem, Nev-Bahar, Kaytas’a dönüp dedi ki: Eğer macerayı dersin yeridir (uygundur)” (329-4). *Anuñ kavmi qaygusın yédiler / Dil üşürüben aña çok dèdiler / Ki bir qaravaş şanki hîç yokdur / Şükür mālun u ni‘metün çokdur* (267-11). *Ol ne nigārdur ki beni eyledi şikār / Ne cān göñül qodı bana ne şabr u ne qarār* “O nasıl (bir) sevgilidir ki bana ne can, gönül ne sabır ve ne (de) karar (huzur) bıraktı” (79-1). *Bilürdüm ki süci yaramaz aña / Hem ısmarlamışdur atası bana* “Bilirm ki içki ona yaramaz; hem babası (da) bana ısmarlamış (salık vermiştir)...” (83-5). *Ki haq teñri şāllah seni tîzrek / Êrüre ataña nitekim gerek* “...Ki Hak Tanrı seni hemencecik atana kavuştursun nitekim gerek(lidir bu)” (84-5). *Ki tā atası qatına gelmeye / Gèrû süciyi ağızına almaya* “(86-4). *Nolaydı ki baħam qo bilsün idi / Göreydüm aħi nolsa olsun idi* “Ne olurdu ki bakayım varsın bilsindi; göreydim, ne olsa olsundu arkadaş(ım)” (97-6). *Ayā nigār saña kim dèdi ki dök qanımı / Hele ğarîbem ü ‘âşık hîç olmaya bu helāl* “Ey sevgili, sana kim dedi ki kanımı dök; hele (bak) garip ve âşığım, bu (yaptığın) helal değil” (101-10). *Dilemezler idi ki kimse bile / Anuñ hālî olmaya düşe dile* “Dilemezlerdi ki kimse bilsin; olmasın (ki) onun hālî dile düşsün?” (104-10). *Nikābın tutup yéyesi yer idi / Kişiler biri birine dèr idi / Ki güneş üşendürdi örter yüzün / Ya gizler olur yavuz gözden ol kendözün* “Nikabını tutup yemek verdi; kişiler birbirine derdi ki güneş rahatsız etti (de) yüzünü örter ya (da) kendisini kem gözden gizler” (239-7/8). *Dèdi kim firîşte olasın meger / Ki zehr oldı bana sözün den şeker* “Dedi ki (sen) ancak melek olmalısın ki sözünle zehir, bana şeker (gibi) oldu” (45-3). *Bu ‘işqa kim uğradı ol nāzenîn / Meger teñri işin oñara hemîn* “O nazlı (yâr) bu aşka düştü ki meğer Tanrı işini doğrultsun (sadece Tanrı işine çare bulabilir)” (50-11). *İlerükiden hālî oldı beter*

/ *Ki ger balsa cānın yabana atar* (49-10). *İcāzet vèrüh kim yola vara ol / Ola kim bula derdine çare ol* “İzin verin de yola çıksın; belki derdine çare bulur” (51-1). Bu örnekte yan cümle birden fazla bağlı cümleden oluşmuştur: *Nakḳāş aña dèdi ki hey zinhar / Ögüh dèr bola kim saña nev-nahār / Aça ağzını vü bir kelecı ède / Pes andan gèrüh sehl ola ger gide* “110-6/7).

a.7.7. Temel Cümlelerin Bağlı Cümleden Oluşması

Burada yukarıdaki durumun aksine temel cümle bir bağlı cümleden oluşmaktadır; bu bağlı cümle “u” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümledir: *Baḳa uyuy u teḳriye şıḡınuḡ / Ki uyışmaḡ olur işi şıḡınuḡ* “Bana uyun ve Tanrı’ya sığın; zira yabani geyiğin işi (de) uyuşmaktır (uyum sağlamaktır)” (169-13).

a.7.8. Yan Cümlelerin Şartlı Birleşik Cümleden Oluşması

Anuḡ ki ‘ışḳ odı içinde yok nèder sözi / Ki sevgü belādur olursa yūsuf-ı şānî “Onun ki içinde aşk ateşi yoktur, sözü ne yapar? Ki sevgi beladır (isterse) ikinci Yusuf olsun” (82-4). *On on iki günde düzer sarāy / Ki şāh olur girse içine gedāy* “On on iki günde (öyle) bir saray yapar ki köle içine girse şah (gibi) olur” (90-2). *Baḳup gördi kim ol yüzi kim ay gün / Görürse yūreḡine ura dōḡün* (100-3). *Vèribidi nakḳāşı şāh ḳatına / Ki destur olursa bine atına* “Nakkaş’ı şahın huzuruna gönderdi ki destur verirse atına binsin” (137-10). *Gerek şindi ben bir çevüklük edem / Ki ḳurtulur isem yüz uram gidem* “Ben şimdi bir çeviklik edeyim ki kurtulursam yüz tutup gideyim” (160-3). *Sekizinci gün èrdi bıḡara / Ki yèterdi içerse on biḡ ere* “Sekizinci gün bir pınara erişti ki (ondan) içerse yeterdi on bin askere” (194-9). *Bayıḳ bil ki bu denlū ḫavar u māl / Saña ḳanda varursaḡ ola vebāl* “(Şunu) açıkça bil ki bu kadar mal mülk nereye gidersen sana büyük vebal olur” (180-9). *Ara yèrde bir zengî ḳara yigit / Var idi ki yūḡürse yètmezi it* (287-13). *Bu ‘ālemde ‘aklı olan key bile / Ki neylerse ḳişi cezasın bula* “Bu dünyada akıllı olan (kimse) iyi bilir ki kişi ne yaparsa cezasını görür” (347-10).

a.7.9. Yan Cümlelerin Edatlı Birleşik Cümleden Oluşması

Bu kullanımın tek örneği vardır: *Görür kim güyüpdür aña nev-bahār / Ne vaḳtın gele dèyü yola baḳar* “Görür ki Nev-bahâr onu bekler; ne zaman gelir diye yola bakar” (124-5).

a.7.10. Yan Cümlelerin Bağımlı Sıralı Cümleden Oluşması

Nakḳāṣa icazet vērür şāh-ı çîn / Ki ol arayı yapı ola yahûn “Çin şahı Nakkaş’a izin verir ki o arayı kapatsın, yakın olsun” (89-6). *Aḡa dēdi nakḳāṣ ki aḡlamaḡıl / Gözüñ açḡıl işüñ baḡlamaḡıl* Nakkaş, ona dedi ki: Ağlama, gözünü aç, işini çıkmaza sokma” (97-10). *Bayıḡ bildi kim gördi ol yüzizi / Göricek yavı kıldı kendözini* “Açıkça bildi ki o, yüzünü gördü; görünce (de) kendisini kaybetti” (100-8). *Cühûdı kıḡırdı dēdi aḡa / Ki gördüm bu arayı kaldım taḡa* “Cühûd’u çaḡırdı, dedi ki: Burayı gördüm, şaşakaldım” (221-3). *Kıḡırdılar u dēdi kim gel otur / Divît ü kalem al kâḡıd getir* “Çaḡırdılar ve dedi ki: Gel, otur; divit ve kalem getir” (354-11).

a.7.11. Yan Cümlelerin Bağımsız Sıralı Cümleden Oluşması

Bu söz idi kim baḡrumı kıldı baş / Gözüme karanı görünür güneş “Bu sözdü ki baḡrumı yaraladı (beni acılar içinde bıraktı); (bu yüzden) gözüme karanlık görünür güneş” (52-6). *Melik-zāde eydür ki bu söz degül / Şaruñ var çerisi il issüz degül* “Melikzade söyler ki: Bu söz (söz) deḡil; şehrin ordusu var, il sahipsiz deḡil” (62-1). *Görür kim çeri çevre ḡonmuş durur / Şaruñ yöresi oda yanmış durur* “Görür ki ordu, çevreye yerleşmiştir; şehrin çevresinde ateş yanıyor” (63-3). *Hele şabr edelüm ki gece gece / Karañulıḡuñ kuşı gökden uça* “Hele sabredelim ki gece geçsin; karanlığın kuşu gökten uçsun” (64-10). *Bilürsin ki budur şehensāhumuz / Tapusunda bunun ḡamumuz ḡuluz* “Bilürsin ki şahlar şahımız budur; hepimiz bunun kapısında köleyiz (hizmetkârız)” (151-12). *Bitisinde yazdı ki çok ni‘metün / Yemişem benüm ileği himmetün* “Mektubunda yazdı ki nimetini çok yemişim, himmetin benimleydi” (341-8).

b. Kendisinden Önce Kelime veya Kelime Grubu Bulunan “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Ki / kim’li baḡlı cümlelerin bir çeşididir. Bunların bazılarını yukarıda deḡinilse de burada konuya daha yakından bakmak gerektiḡini düşünmekteyiz. Burada ki / kim bağlama edatları, kendisinden önce yargı bildirmeyen kelime ya da kelime grupları alır. Bu şekilde başına geldiḡi cümleyi (*yan cümleyi*) genellikle şart ilgisi ve *zarf* göreviyle sonraki cümleye (*temel cümleye*) baḡlar; en yaygın kullanımı *ne kim* şeklindeki kullanımıdır:

b.1. “her + ki / her kim + ki ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Burada ilk iki örnekte kullanılan “her” belirsizlik zamiri aslında bugün için kullandığımız “her kim (ki)” anlamındadır. “Her” burada başına geldiği “ki” bağlama edatıyla birlikte önünde yer aldığı cümleyi (yan cümleyi) kendisinden sonra gelen cümleye (temel cümleye) şart işlevi ve *zarf amlayıcısı* göreviyle bağlar; ayrıca “her / her kim” başında bulunduğu cümleye de temel cümleye de genelde *özne* olarak katılır: ‘*Aceblemeñüz her ki işka uya / Meşeldür kilîmin bırağur şuya* “Her (kim) ki aşka uyarsa (âşık olursa) kilimini suya bırakır (iş oluruna bırakır, kendisinden geçer) (buna) şaşırmayın” (96-9). *Bilür gevheri her ki şarrâf ola / Yoğ ol kişi kim büriyâ-bâf ola* “Her (kim) ki sarraf olsa mücevheri (iyi) bilir (tanır); o kişi değil (ki) (o kimse anlamaz ki) hasırcı olsun” (272-1). *Bu arada her kim ki aklı ola / Ne mâle güvene ne câna kıla* “Burada (bu dünyada) her kim(in) ki aklı varsa ne mala güvenir ne cana” (21-5). *Seni görelî gitdi benüm ‘aqlum u hüşum / Her kim ki perî yüzini göre ola bî-huş* “Seni görelî benim aklım ve fikrim gitti; her kim ki peri (gibi güzel) yüzünü görse akıldan yoksun kalır” (109-5). *Şu hâletde her kim ki anı göredi / Şanurdi ki ay ‘akrebe girdidi* “Şu hâlde (vaziyette) her kim ki onu görseydi sanırdı ki ay Akrep burcuna girdi” (110-3). *Yüridi çeri her kim ki aña bakar / Dêyeydû demürden denizdür akar* “Ordu yürüdü (sefer etti) her kim ki ona bakarsa demirden (bir) denizdir (bu), akar, derdi” (168-8). ‘*Acebledi her kim ki anı görür* “Her kim ki onu görürse şaşkına döndü” (310-5). *Beni her kim ki eyü du ‘âda aña / Çalap vêrmesün yavuzık aña* “Beni her kim ki iyi duada yad ederse Tanrı, ana kötülük vermesin” (373-7).

b.2. “kanda + kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Nerede anlamına gelen “kanda” kelimesi sonuna aldığı “kim” bağlama edatıyla başına geldiği cümleyi (yan cümleyi) diğer cümleye (temel cümleye) şart işlevi ve *zarf* göreviyle bağlar; “kanda” kelimesi ayrıca başına geldiği cümleye ise (yan cümleye) *yer tamlayıcısı* göreviyle bağlanır: *Delim dürlü zahmetleri götüre / Tura kıvline kanda kim otura* “Çok türlü zahmetlere katlansın; nerede oturursa (olursa) sözünde dursun” (332-15).

b.3. “kim + ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Burada “ki” bağlama edatının başına gelen *kim* şahıs zamiri, başına geldiği cümlelerin öznesi konumundadır ve bu cümleyi (yan cümleyi) şart işleviyle kendisinden sonraki cümleye (temel cümleye) *zarf* göreviyle bağlar: *Bu işi işine kim*

ki kıľursa ĥavz / Tat eydür ki mîgerded u gird-i ĥavz “Bu aşk işine kim ki havuz yaparsa; Tat kavmi söyler ki (o kimse) havuzun çevresini dolaşır “98-5). *Üninden sarây içi tıldı yañu / Kim işitdise oldu eñü yañu* “Sarayın içi onun sesiyle doldu (sesi, saray içinde yankılandı); kim işittiyse şaşırıp kaldı” (108-11). *Yüzin göreli gitmeyiser yaş gözümnden / Lābüd güneşe kim ki baĥa gözi ola yoş* “Yüzünü göreli ağlarım; şüphesiz güneşe kim ki baksa gözü bulandırır (nemlendirir)” (109-2). *Kişi kim eline ala* ‘ışık işin / Yavuz mı eger kırtarursa başın “(Bir) kişi ki aşka bulaşsa (âşık olsa) eğer başını (hayatını) kırtarır mı kötü mü (olur)?” (250-15).

b.4. “kimün (tamlayan)+ tamlanan kelime + ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Kim şahıs zamiri kendisinden sora “ki” bağlama edatını alarak başına geldiği cümleyi (yan cümleyi) sonraki cümleye (temel cümleye) şart işlevi ve *zarf* göreviyle bağlar; *kim* şahıs zamiri ayrıca aldığı ilgi hâli eki (-Uñ) ile bir belirtili isim tamlaması kurar, bu belirtili isim tamlamasının tamlananı ise yargı bildiren ifadeden sonra gelir: *Kimün ki yalancılık ola işi / Daĥı gerçeğine inanmaz kişi* “Kimin ki yalancılık olsa işi; artık (onun) gerçeğine kimse inanmaz” (20-5).

b.5. “ne + ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, başına geldiği cümleyi “eğer, ne / ne kadar... sa ...” anlamıyla, şart işlevi ve *zarf* göreviyle kendinden sonraki cümleye bağlar; ayrıca *ne + kim* kalıbı başına geldiği cümlelerin nesnesi ve bazen de öznesi konumundadır: *Ne kim buyurduñ oldur şavāb* “(Sen) ne buyurdun(sa) o doğrudur” (209-10). *Ne kim var cihānda degül / Gül-istānda gül budağında güzāfın gül* “Dünyada ne var(sa) boşuna değil; gül bahçesinde gül, budağında gül...” (4-15). Bu *dördi dedüginde yokdur yalan / Nedür çäre indi çü oldu olan / Ne kim ben daĥı uğramışam aña / Eger dēyeven siz kılasız taña* “Bu dördünün dediklerinde yalan yoktur; olan oldu, şimdi çare nedir? Ayrıca ben de uğramışım ona; eğer dersem şaşakalırsınız” (333-6/7). *Ne kim dileyessin olasıdur kabül / Gërü dönicek beni kulluĥda bul* “Eğer (ki) bir şey dilerse kabul olacaktır; geri dönünce beni kulluk eder hâlde bul” (12-12). *Velî teñri ne yazdıysa gelür / Ne kim takdîr eyledi hem ol olur* “Ama Tanrı ne yazdıysa gelir (gerçekleşir); Ne takdir etti (ise) o olur” (39-4). *Güher tâcı vü taĥtı bağışladuñ / Ne kim sana layık durur işledüñ* “Mücevher, tac ve tahtı (saltanatı) bağışladın; sana ne lazım (ise) (onu) işledin (yerine getirdin)” (48-1). *Şeh eydür ne kim kılasın / Benüm dilegüm ile bir*

olasın (8814). **Ne kim vèrdi** aldı du ‘ā ètdi ol / Göñüldi şoloķ sâ ‘at tıtdı yol “Ne verdi (ise) aldı, (ona) dua etti o; o anda yöneldi, yol tuttu o (gitti)” (114-2). *Dèdi sen git iş nolasın kim bilür / Ne kim teñri taķdîridür ol olur* “Sen git, işin ne olacağını kim bilir (ki)? “Tanrı’nın takdiri neyse o olur” (142-10). *Cihānuñ ne kim ucı bucağıdır / Belā yurdu vü zahmet ocağıdır* “Dünyanın ucu bucağı ne ise (orası) bela yurdu ve zahmet ocağıdır” (156-3). **Ne kim** alasın aldıdı nev-bahār “Nev-bahār ne alacaksa aldı” (158-12). **Ne kim** eyledi nite kıala aña “Ne yapmışsa nasıl (olur da) ona kalır (nasıl yanında kalır)?” (179-7). *Cühûd talîse eyle vèrdi cevāb / Ne kim sen buyurduñ hem oldur şavāb* “Cühûd, Talis’e şöyle cevap verdi: Sen (her) ne ki buyurdun (ise) odur doğru(su)” (209-10). **Ne kim** benden umarsın oñtı degül “Benden ne umarsan (um; ancak bunun) zamanı değıl” (215-15). *Baş üstine buyurduğını tıtdılar / Ne kim dèdi fî’l-hāl anı ètdiler* “Buyruğunu baş üstüne tuttular (memnuniyetle yerine getirdiler) (her) ne dedi (ise) hemen onu yaptılar” (220-9). **Ne kim** buyurasın ola eyle hüküm “Ne buyursan hüküm öyle olsun” (242-3). **Ne kim** yènür ol dükenür ü yèter / Velî guşsa yèduklerince biter “Ne yenirse o (şey) tükenir ve biter (tükenir); ama gam yendikçe (yeniden) biter (ortaya) çıkar” (280-11). *Cihānuñ belālaruñ unıtdurur / Ne kim var öginde anı eyitdürür* “(İçki,) dünyalık belaları unutturur; (ancak) akılda ne varsa onu (kişiye) söylettirir” (281-11). *Şāh-ı hāverāna gerek èresiz / Ne kim anladuñuz haber vèresiz* “Haveran şahına gitmeli; ne anladıysanız (ona) haber vermelisiniz” (315-15). **Ne kim** dilegiyidi bulur idi / Ne kim dèyedi eyle olur idi “Dileği neyse (onu) bulurdu (ona kavuşurdu); ne (de) deseydi öyle olurdu” (342-12). **Ne kim** ben tama ‘eyledüm düşdi ham / Ne bir oldı fikrüm ne iki yaħam “Ben, neye (karşı) tamahkârlık ettiysem olgunluğa yakışmayacak şekilde sonuçlandı; ne fikrim ne (de) yakam bir araya geldi” (344-6). **Ne kim kayd idi** kamusın şavdılar / Bunı cān u göñül ile sevdiler “Ne kadar gam (var) idiyse (de) hepsini bertaraf ettiler; bunu can ve gönülden sevdiler” (239-11). *Vezîrümsin avcındadır il ü şār / Kamu hükümün altındadır ne ki var* “Vezirimsin, il ve şehir avucunun içindedir (sana ram olmuştur); ne var(sa) hepsi hükmün altındadır” (63-8). **Ne kim** var ise ‘ilmün içindedür / Varuñ ‘ilmi isteñ eger çîndedür “(Her) ne varsa ilmin içindedir; ilim Çin’de olsa (dahi) gidin isteyin (arayın)” (16-4). *Acı söz bilişleri key yad èder / Ne kim eylük ètdüñse yèle gider* “Acı söz (kötü, kırıcı söz) tanıdık kimseleri yabancılaştırır; (her) he iyilik ettinse boşa gider” (18-14). *Ki şehir*

ķamu yıldız u sensin ay / Ne kim buyurursan oldur kolay “...Ki şahlar(ın) hepsi yıldız ve sen (ise) aysın; (her) ne buyursan o kolaydır” (30-1).

“ne kim” bağlama edatı, bazen “kadar” anlamıyla önüne geldiği temel cümlelerin öznesini niteler: *Ne eylük kim etmek gerek etgil / Gider olıcak kayğusız gitgil* “Ne kadar iyilik yapmak gerekse yap; gidince kaygısız (bir şekilde) git” (18-2). *Çü bu sözi dedi vü oturdılar / Ne kim perde var idi göturdiler* “Bu sözü söyleyince oturdular; (arada) ne kadar perde (engel) vardı (ise) kaldırdılar” (93-2). *Aña vakti vü fırsatı gözleye / Ne kim sırrı var açmaya gizleye* “Vakti ansın ve fırsatı gözetlesin; ne kadar sırrı varsa (yine de) açmasın gizlesin” (104-15). *Dilerven şefâ’at kılasın ki şāh / Geçüre ne kim oldı günāh* “Dilerim şefaât edesin ki şah, ne kadar günah olsa (da) bağışlasın” (175-6). *Beni eyle bil kim kapuñda kulam / Ne kim buyruğın ola anı kılam* “Beni öyle bil ki kapında(ki) kulum; ne kadar buyruğun olursa onu yerine getireyim” (200-5). *Ne kim şimdi vardur denizde perî / Bunıñ hükmi altındadır her biri* “Şimdi denizde ne kadar peri varsa her biri bunun hükmü altındadır” (256-12). *Ne yerde ki süci içilür olur / Ne kim gizlü sır var açılır olur* “Nerede ki içki içilir olur(sa) ne kadar gizli sır varsa açılır olur (ortaya dökülür, ortaya çıkar)” (283-3). *Nakķāşa gerü şāh eyü söyledi / Ne kim suçı var idi ‘afv eyledi* “Şah, tekrar Nakkaş’a iyi (sözler) söyledi; ne kadar suçu vardı (ise) affetti” (291-6). *Ne kim tavarum ola vü genc ü māl / Helālümünden artuğı sana helāl* “Ne kadar malım mülküm ve hazinem olsa helalimden başkası sana helal(dir)” (306-4). *Sevindiler ü ‘ıyş ü zevķ etdiler / Ne kim kayğı var idi unıtdılar* “Sevindiler ve eğlenip zevk ettiler; ne kadar kaygı(ları) vardı (ise) unuttular” (351-1).

b.6. “ne + isim / ne + isim + ki / kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir sıfat tamlaması şeklindeki bu kalıp, başına geldiği cümleyi (yan cümleyi) temel cümleye şart işlevi; zarf, yer tamlayıcısı ve özne görevleriyle bağlar: *Ne vahtın öğüme düşe ol nigār / Bilüm ile ‘aqlum olur tār u mār* “O yâr ne zaman ki aklıma düşse bilgim ile aklım tarumar olur” (43-11). *Ne yerde ki süci içilür olur / Ne kim gizlü sır var açılır olur* “Nerede ki iç içilir olursa ne kadar gizli sır varsa açılır olur (açığa çıkar)” (283-3). *Dağı bir ‘aceb ‘ādeti var imiş / Yolında ne şāra kim uğrar imiş / Kāmu ķavmüñ uşağın u irisin / Kığurur imiş kendü her birisin* “...Ayrıca bir acayip âdeti varmış; yolunun üzerindeki hangi şehre uğrar (ise) (oradaki) bütün halkın

büyük ve küçüklerinin her birisini, kendisi davet edermiş” (59-4). *Ne kişi kim gele katuğa gire / Bu şāhāne erkānı senden göre / Bile kim degülsin anuñ düşmeni / Gele kuğa hoş duta ol seni* (62-7/8). Yolunda *ne şāha kim uğraya / İleyinde etmek gerek toğraya* “Yolu üzerinde(ki) hangi şaha uğrarsa önünde ziyafet vermesi gerek” (68-5). *Ne araya kim erişürdi gözi / Bulunurdu hey dēmedin kendözi* “Gözü hangi tarafa erişirse (nereye bakarsa) kendisi, hey (dahi) demeden (istediği o şey, etrafta) bulunurdu” (290-3). *Ne sözler ki var idi söylediler / Bu kez çün sözi hatm eylediler* “Ne (kadar) sözler varsa vardı (ise) söylediler; bu kez sözü bitirdiler” (74-2). *Diledi ki tonını pāre kıla / Ne rāzı ki var āşikāre kıla* “Diledi ki elbisesini parçası; ne (kadar) sırrı var (ise) āşikār etsin” (82-9). *Süheyle gelüp göñlini tutdı şād / Ne sözler ki söylendi tutdı yād* “Süheyl’e gelip mutlu oldu; ne (kadar) sözler söylendi (ise) aklında tuttu (hatırladı)” (323-15).

b.7. “neye + kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Başına geldiği yan cümleyi, şart işlevi ve *zarf* göreviyle kendisinden sonraki temel cümleye bağlar: *Çerim vardur begligüm ü mālum / Neye kim şunarsam erişür elüm* “Ordum, beyliğim ve malım vardır; neye ki uzatırsam ulaşır elim (ne istersem elde ederim)” (292-11).

b.8. “ol dem+ ki / ol lahza + kim / şol sā’at + kim / her vaqt + kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümlede söz konusu bağlama edatları, başına geldikleri cümleyi (yan cümleyi) sonraki cümleye (temel cümleye) şart işlevi ve *zarf* ilgisiyle bağlar: *Kişi senden ol dem ki uma / Sen eylük et ü hîç minnet koma* “(Bir) kişi senden o zaman ki (ne zaman ki) (bir şey) umsa (istese) sen iyilik et (ona istediğini ver) ve hiç minnet bırakma (üzerinde)” (360-15). *Kopuzına ol lahza kim el ura / Niçe uşlu kişi gerek delüre* “Ne zaman ki kopuzunu eline alırsa (kopuzu ne zaman ki eline alıp çalarsa) nice akıllı kişiler delirmeli” (85-8). *Meger şol sā’at kim göreydi yüzün / Bırağaydı gölgesine kendözin* “Meğer, şu saat ki (ne zaman ki) yüzünü görseydi kendisini bırakaydı gölgesine” (235-14). *Ki her vaqt kim anda erişevüz / Gücüm yētdügi deñlü dürişevüz* “...Ki her ne zaman ki oraya ulaşırsak (oraya ulaştığımız anda) gücüm yettiği kadar mücadele edelim” (54-3).

b.9. “ol / şol / şu + (kelime) + ki / kim ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Kullanımı ve işlevi “kim + ki” bağlama edatındaki gibidir, burada “ol ve şol + kelime” hem başında bulundukları cümlelerin (yan cümlelerin) hem de onu bağladıkları cümlelerin (temel cümlelerin) öznesi konumundadırlar: *Hevāya bakıp ol ki nefsin kova / Kuyuya düşe nitesi kim kova* “O (kimse) ki havaya bakıp (şehvet vs. uyar) nefsinin peşine düşerse tıpkı kova gibi suya düşer” (255-1). *Şol ādem ki gözede dirlik yatın / Gerek oħşaya yad obanuñ itin* “Şu insan ki yaşamın yöntemini aramak isterse başkasının köpeğini (bile olsa) okşamalı (onunla iyi geçinmeli)” (15-1). *Şu kim işka vermemiş ola boyun / Bunuñ bigi oynamaz olur oyun* “Şu (kimse) ki aşka boyun vermemiş olsaydı (kendisini aşk uğruna hiçe saymamış olsaydı) bunun gibi (bir) oyun oynamazdı (böyle bir tehlikeyi göz almazdı)” (105-15).

b.10. Diğer Kelime veya Kelime Grubuları + “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Yukarıda bahsedilenlerin haricinde başka kelime veya kelime gruplarının da ki / kim bağlama edatının önüne gelerek cümleleri şart işlevi ve zarf göreviyle bağladığı görülür: *Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek iñen sehl ola* “Şu kimse hizmetinde ki ehil olsa söz etmek çok kolay olur” (20-10). *Yiğit kim azacuğ anuñ ‘aqlı var / Karı dünyāyı nite öküş kovar* “(Bir) yiğit (genç) ki onun akılsa yaşlı (kadın gibi) olan dünyayı nasıl (olur da) kovalar (onun peşine düşer)?” (22-6). *Şu kimse kim adı anuñ yaz ola / Cihānda aña muķābil az ola* “110-14). *Anı kim diler eyleye işk esîr / Eñ öñdin fużullıhda burnını sır* “Aşk kimi ki isterse esir eylesin en başta onun kibrini kırar” (132-2). *Kişi kim ola anda āql u temîz / Olur sözi mevzûn u kadri ‘azîz* “(Bir) kişi ki onda akıl ve temizlik olursa sözü vezinli (düzgün) ve kadri aziz olur” (177-2). *Ol iş kim olası degül eyleme* “O iş ki olacak değilse (gerçekleşme ihtimali yoksa) (onu) söyleme” (177-5). *Gügercin ki toğan şana kendözin / Nite göre ayruñ yuvası yüzün* “Güvercin ki kendisini doğan sansa artık nasıl (olur da) yuvasının yüzünü görür?” (226-4). *Kimesene kim anlamış ola işin / Ğanîmetdür aña eyü hem-nişîn* “(Bir) kimse ki işini anlamış olsa onun için birlikte oturduğu (zaman geçirdiği) iyi kimse bir ganimettir” (305-2). *Şu başda ki şu resme ola sevdā / Çah ol oda benzer ki kavda* “Şu başta ki şu şekilde sevda olsa tam (olarak) o ateşe benzer ki ateş tutuşturacına benzer” (314-8). *Süheyle gelüp göñlini tutdı şād / Ne sözler ki söyledi*

tutdı yād “Süheyl’e gelip gönlünü mutlu tuttu (kendisi mutlu oldu); ne sözler ki söylendiye hatırında tuttu (hatırladı)” (323-14). *Kişi kim kocala vü ola hazef / Olur ‘aklı vü kuvveti hep telef* “(Bir) kişi ki (eğer) kocalır ve eskirse (yaşı ilerlerse, ihtiyarlarsa) aklı ve kuvveti telef olur” (357-11). *Neden kim sevindi ey niçe kişi / Sevindi başa iltemedi işi* “Ey nice kişi neden (dolayı) ki sevindiye sevindi (ama) işi başa ulaştıramadı (işinde başarısız oldu)” (367-12).

c. “ki / kim” Bağlama Edatının Düşmesi

Bu duruma veznin tesiri açıktır; *her kim*’den sonraki “ki”nin düştüğü görülmektedir: *Kimün ‘ışk ile yüregi tağlıdur / Bayık bil ki bir kıl ile bağlıdur* “Kimin (ki) yüreği aşk ile bağlıysa; açıkça bil ki (hayata) bir kıl ile bağlıdır” (116-13). *Beni her kim eyü du ‘ada aña / Çalap vèrmesün hiç yavuzlık aña* “Her kim (ki) beni iyi duada ansa Allah ona hiç(bir) kötülük vermesin” (373-7). *İn-şā ‘-allāh mübarek ola üstine / Dağı her kim okımağa istene* “Her kim (ki) okumak isterse inşallah (bu eser) üzerine mübarek olsun” (378-6). *Qovan bigi her kim güvüden kaçça / Azıq dükedüp yele ağzın açça* “(Arı misali) her kim (ki) gürültüden (dolayı) kovandan kaçarsa azığını tüketip ağzını yele açar (eli boş kalır)” (207-1). *Anı okurlardı çepçevredin / Ne bahtlı ol kim okıya adın* “Onu her teraftan okurlardı; her kim (ki) onu okursa ne bahtlı(dır)?” (11-12).

d. Şartlı “ki / kim”li Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan “ki / kim”li bağlı cümlede, temel cümle genelde “dile-” fiiline getirilen şart kipiyle çekimlenir ve ardından “ki / kim” bağlama edatı gelir; böylece ana cümle bir şart ifadesi taşımış olur. SN’de bu kullanıma sıklıkla denk gelinir: *Dilersen ki her bir sözüñ düşe ter / Bişür aş bigi öñdin andan kotar* “Dilersen ki her bir sözün taze (bir hâl) alsın aş gibi önce pişir ondan sonra kotar” (360-14). *Dilersen ki olmaya işün yavuz / Yavuz söyleyen ādeme verme yüz* “Dilersen ki işin kötü olmasın kötü söyleyen insana yüz verme” (361-2). *Gelürse ki urışa döndürme yüz / Kalursa ki görişe gönderme düz* “Gelirse ki savaşa yüz çevirme; kalırsa ki görüşe gönderme” (362-2). *Ki dilerse ki lutf-ḥaḳ kazana / Fātiḥa okıya bunu yazana* “İsterse ki Hakk’ın lütfunu kazansın bunu yazana Fatiha okusun” (377-15). *Eger diler isen ki işün bite / İleyüne bak gözlemegil öte* “Eğer dilersen ki işin bitsin önüne bak başka şeylerle ilgilenme” (94-5). *Süheyle nakḳāş dēr ki sözümi tut / Dilersen ki yüzüne*

gelmeye ut “Süheyl’e Nakkaş der ki: Utanç içinde kalmak istemiyorsan sözümü tut (dinle)” (77-9).

e. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlede Yan Cümlelerin Arasözlü Cümle ve Kendisinde Önceki Unsuru Niteleme İşlevinde Kullanılması

Yukarıda “ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede yan cümlelerin bazen temel cümledeki çeşitli öğeleri açıkladığını, nitelediğini gördük; burada bu özelliklerin aynı zamanda bir *arasöz* olduğunu da belirtmek gerekir. SN’de söz konusu bağlama edatlarının bu işlevde kullanılmasına, “*ki*” bağlama edatıyla 271 örnekte; “*kim*” bağlama edatıyla da 90 örnekte rastlanmaktadır: *Anuñ emriyle şu sivrisineğ / Kim anda ne kuvvet var u ne eñek / Bilürsin nemrûdı qahr eyledi / Aña tatlu dirliğı zehr eyledi* “O’nun emriyle şu sivrisineğ –ki onda ne ve ne de çene- Nemrut’u kahretti; ona tatlı (bir) yaşamı zehretti” (8-6/7). *Getürmiş kitâbda ol uşlu kişi / Ki haq rahmeti olsun anuñ işi / Yemende ulu pâdişâh var imiş / Ki ‘aql ile devlet aña yâr imiş* “O uslu kişi –ki Hak rahmeti olsun onun işi- kitapta bahsetmiş; Yemen’de ulu (bir) padişah varmış ki akıl ve devlet (baht, talih) ona yârmiş (dostmuş, yardımcıymış)” (27-1/2). *Yine uğradı bir kapuya dahı / Ki muhkem kilid idi anuñ bağı / Dutılmaz idi çün kilid paşluydı / Anıhtarı üstin yaña aşluydı* “Yine bir kapıya daha denk geldi –ki onun bağı sağladı- kilidi paslı olduğu için tutulmazdı; anahtarı (ise) üst taraftan asılıydı” (34-1/2). *Şu teñri haqı kim yaratdı bizi / Ki toğru derem saña işbu sözi* “Şu Tanrı hakkı (Allah için) –ki bizi yarattı- ki doğru söylerim bu sözü” (81-7). *İki ‘âleme saçınuñ bir kıln / Verimeyem ben ki kemter kulun* “Ben –ki (senin) eksikli (bayağı) kölenim- saçının tek telini iki cihana değiştirmem” (117-3). *Nolaydı eger ol kocacuk atam / Ki cānum anuñ içün oda atam / İkimüzi bir arada göredi / Hikāyetlerümüzi hep şoradı* “Eğer o yaşlıca babam – ki onun için canımı ateşe atarım (kendimi feda ederim)- bizi bir arada göreydi; hikâyelerimizi (yaşadığımız maceraları) soraydı (bunda) ne olurdu (ki)?” (135-5/6).

f. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Özellikleri

f.1. Yan Cümlelerin İsim-Fiil ve Sıfat-Fiil Gruplarının Yerine Kullanılması

Bugün, genellikle isim-fiil ve sıfat-fiil ile karşıladığımız unsurlar SN’de bazen “ki / kim”li bağlı cümlede bir *yan cümle* olarak yer almaktadır; bu özellik, genelde yan cümlelerin istek ekiyle çekimlendiği sırada ortaya çıkar: *Günüm intizar ile nişe geçe /*

Demidür ki şuya bırağam keçe “Günüm, beklemekle nasıl geçer? Suyu keçe bırakmanın (işî oluruna bırakmanın) zamanıdır” (99-15). *Şanurdu ki tamda biraz eglene* / *Ne bilürdi kim gine tüzcek döne* “(O,) damda biraz eğleneceğini sanırdı; (ama) yine çabucak döneceğini nereden bilirdi?” (96-6). *Görindi erişicek aña değin* / *Gör imdi kim ol niçe derdi ögin* “Ona değin erişince göründü; o(nun), aklını nasıl (başına) topladığını şimdi gör” (12-8). *Dirîgā ki gāflet örter gözi* / *Biinmez ki neyler kişi kendözi* “Eyvah (ki), gaflet gözü örter (gerçeği görmekte engel olur); kişi, ne yaptığını kendisi bilmez” (16-10). *Biz ısrığı gün varduğ anı göre* / *Dêdük eslemedi ki şāra gire* “Biz(im) önceki gün vardığımızı görsün; şehre girmesini istedik, dinlemedi” (74-14). *Geçürdiler tahta vü oturdu* / *Niğābını şanma ki götürdi* “Tahta geçirdiler ve (o da) oturdu; nikabını kaldırdığını sanma” (239-3). *Cühūd atı gördi ki aşlan yedi* / *Yarar kōrhudan ger şıdaydı ödi* “Cühūd, aslanın atı yediğini gördü; eğer korkudan ödü yarılısaydı yeriye” (270-10). *Varup dēdi ēy mihri çok şāh atam* / *Revā görme kim kayguyile yatam* “Varıp babasına; ey merhameti çok babam, kaygı içinde yatmamı reva görme! dedi” (47-14). *Dilerven icazet ola ben kula* / *Ki varmağičün çine girem yola* “Hizmetkâr olan bana, Çin’e varmak için yola girme icazetinin verilmesini dilerim” (48-5). *Yalandur ki diler cihānı geze* / *Dilegi buyidi ki gele bize* “Dünyayı gezmek istemesi yalandır; (asıl) dileği buydu ki bize gelsin” (75-12). *Dilerseñ ki maşşudūna eresin* / *Budur çare kim ögüñi deresin* “Maksadına ermeği dilerseñ çare, aklını toplamaktır” (82-12). *Siz aña güvenmeñ ki atarsız oñ* “Siz, ok atmaya güvenmeyin” (176-4). *Nite koyaydum anı ki gideyidi ol* / *Niçün bulıvère idüm aña yol* “Onun gitmesine nasıl izin vereydim; ona neden yol göstereydim?” (257-13).

Bu örnekte ise belirtili isim tamlaması yerine kullanıldığını görülmektedir: *Şaçımuñ kılın tut u kıluy sebeb* / *Degül vakti kim bekleyesin edeb* “Saçımın kılını tut ve sebeb kılın (bir sebebin olsun); edebi sakınmanın vakti değil” (116-8).

f.2. Temel veya Yan Cümlelerin Yükleminde Şart, Geniş Zaman ve Emir Kipleri Yerine İstek Kipinin Kullanılması

Bu farklı kullanıma özellikle ve sıklıkla yan cümlede –seyrek de olsa temel cümlede de rastlansa bile- tesadüf edilmektedir. Şart kipi yerine istek kipinin kullanılmasına şu örnekler verilebilir: *Dēyilmez niteligine hadd ü cins* / *Bilür her ne kim eyleye cinn ü ins* “Nasıllığına sınır (var) denilemez; cin ve insan(lar) her ne ki yaparsa bilir” (3-9). *Anı okurlardı çepçevredin* / *Ne bahtlu ol kim okıya adın* “Onu

her teraftan okurlardı; her kim (ki) onu okursa ne bahtlı(dır)?” (11-12). *Ne aşşı çü tonın içi ola boş / Ne hâşıl ki gözün ola nûrî yoş* “Ne fayda ki elbisenin içi boş olsa; ne hasıl (ondan) ki gözün nuru bulanık olsa” (15-13).

Emir kipi yerine kullanılması: *Kişi bulunur ki bir işde ola / Aña benzer ancak ferîşde ola* (16-6). *Çalap tenriden ol ki tevfiği var / Dürişmez ki dēvşüre māl u tavar* (21-6). *Gidüp uşşı āh ētdi düşdi yere / Kimesneye yol yoş kim anda gire* “Akılgı gidip (kendinden geçip) ah etti, yere düştü; kimse fırsat bulamaz ki oraya girsın” (36-9). *Dēr uğraya bu iş benim cānuma / Ki oğlum nite gelmeye yanuma* “Der: Bu iş benim başıma gelsin ki oğlum nasıl (olur da) yanıma gelmesin?” (40-15). *Eñ öñdin ki erişdiler bir şāra / Nakķāş diledi kim hüner başara* “En başta bir şehre ulaştılar; Nakkaş diler ki hüner başarsın (maharetini göstere)” (56-5). *Hemān lahza nakķāş vardı şāra / Vezire tanışdı ki şaha vara* “Şehre vardıkları zaman Nakkaş, vezire danıştı ki şaha gitsin” (73-7). *Şeh eydür aña kim yarın tañla ben / Gideven okımış süheyl-i yemen* “Şah ona söyler ki: Ben, yarın sabahdan gideyim, Süheyl çağırılmış” (74-3). *Götürür urur elini kopuza / Diler kim çala kopuzu düze* “Elini kaldırır, kopuza vurur (kopuzu eline alır); diler ki kopuzu ayarlayıp çalsın” (78-13). *Öğünde varın getürme dile / Dilerseñ ki göñlüñ dilegin bula* “Gönlünün, arzusuna ulaşmasını istersen aklında var olanı dile getirme” (266-12). *Dilemez ki razını kimse bile* “Sırrını kimse bilsin istemez ki” (266-13). *Şu başda ki şu resme sevdā ola / Çah ol ada benzer ki kavda ola* (314-8).

Geniş zaman yerine kullanılması: *Ben ol kişünñ hulkını nitesi ögem / Ki hîç kimseden demeye ben yëgem* “Ben, asla hiç kimseden iyiyim demez (demeyen) o kimsenin yaradılışını nasıl öveyim (ki)?” (16-15). *Şu kimse tapusunda kim ehl ola / Sözi eylemek ‘arz iñen sehl ola* “Hizmetinde çok ehil olur / olan şu kimse(ye) sözü arz etmek çok kolay olur” (20-10). *Ādem dahı endişedür yok süñük / Ki ol süñük üstinde et ola yük* “İnsan da endişedir kemik değil ki ol kemik üstünde (de) et yük olur” (23-10). *Dēdi kim niçün yatasın kayğulu* “Neden kaygılı (bir) hâlde yatarsın, der” (44-12). *Dēmeye mi ki buna nolmuş durur* “Buna ne olmuş (diye) sormaz mı?” (79-15).

80. “ki / kim hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“ki / kim” ve “hem” bağlama edatlarının birleşiminden oluşmaktadır; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Geçem ben dahı çünki geçdi bular / İçem şerbeti kim hem içdi bular* “Bunlar geçtiğinden ben de geçeyim; şerbeti içeyim ki hem

bunlar (da) içti” (377-6). *Murāduña hem sen erişdün hem ol / Hoş étdün ki hem sen dürişdün hem ol* “Muradına hem sen eriştin hem o (erişti); iyi yaptın ki hem sen mücadele ettin hem o (mücadele etti)” (352-15). *Cihānı gezüp anı görimezem / Bu müşkil ki hem terkin urımazam* “Dünyayı gezip (de) onu bulamam; bu müşkül ki hem terk edemem” (273-12). *Şabah olıcağ gör ki hem nêtdi ol* “Sabah olunca gör ki ne yaptı o” (137-8).

81. “(ki) ya ‘nî” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümledir

Bu bağlama edatı, “yani, sonra, hele, -mak için” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 5’tir: *Atasına içürdi vü dèdi nûş / Ki ya ‘nî neler kılavan saña uş* “Babasına (içki) içirdi ve dedi: İç ki hele (ben) sana neler ederim?” (154-9). *Gèrû döndi ki ya ‘nî kıza bula / Bulımadı vü oldı artuñ belā* “Kızı bulmak için geri döndü; bulamadı ve daha fazla bela oldu” (249-1). *Kişi vèribidi süheyl okudı / Okımağda ya ‘nî oña kaçadı* (153-10).

82. “ço” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik; “varsın, -sA bile, -A rağmen” anlamları ve zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlar. Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 5’tir: *Nolaydı ki bağam ço bilsün idi / Göreydüm āhi nolsa olsun idi* “Ne olaydı ki bakaydım varsın bileydi; kardeşim, göreydim (de) ne olsaydı (da) olsundu” (97-6). *Ne yère varasiyesem ço varam / Gözüüm kararup göñlümi kovaram* “Nereye varcaksam varsın varayım; gözümü karartıp gönlümün istediğini yaparım” (273-10). *Ki minnetsüzün biz bilişdük şükür / Ço gitsün yadı çün bilişdük şükür* “...Ki minnetsizce biz tanıştık; varsın yabancısı gitsin; çünkü biz tanıştık şükür” (161-11). *Ki anuñ yolın kimsene bağlamaz / Meşeldür kendü dülşen ağlamaz / Ço gitsün elinden gelürin éde / Bu sevda dahı başından gide* “...Ki onun yolunu kimse bağlamaz -meseldir ki kendi düşen ağlamaz- varsın gitsin elinden geleni yapsın; bu sevda ise başından gitsin” (51-2/3).

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümleye Dede Korkut’ta da rastlanmaktadır: *...kadın ana menüm üzerüme gelmeyesin, menüm için ağlamayasın, ço beni kadın ana çengele ursunlar, ço etümden çeksünler kara kavurma etsünler, kırk big kızınuñ öñine iletsünler* “...kadın ana benim üzerime gelmeyesin, benim için ağlamayasın, varsın beni kadın ana çengele assınlar, varsın etimden çekip, kara kavurma edip kırk bey kızının önüne sunsunlar” (Ergin, 2009: 107).

83. “*korharam*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “korkarım ki, belki” anlamı ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Gözün den eger anşuzın ine yaş / Kanumuz kurur korharam gide baş* “Eğer gözünden ansızın yaş inerse kanımız kurur, korkarım ki baş(ımız da) gider (ölürüz)” (80-2). *Çü nakkâşa bu sözi dèdi süheyl / İştidi eyitdi ey vay veyl / İşün korharam katı yavuz ola / Saña çün bu sevdâ kılavuz ola* “Süheyl, Nakkaş’a bu sözü söyleyince işitti, eyvah(!) dedi; korkarım işin çok kötü olacak; bu yüzden sevda sana kılavuz olsun” (141-14).

84. “*lā-būd*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “kuşkusuz, kesinlikle” anlamları ve benzerlik, açıklama işleviyle birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Yüzin görelî gitmeyiser yaş gözüm den / Lā-būd güneşe kim ki baħa gözi ola yoş* “Güneşe bakanının gözü nemlendiği gibi (onun) yüzünü görelî gözüm den yaş eksik olmaz” (109-2).

85. “*lā-cerem*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatının anlam ve kullanımı “*lā-būd*” gibidir; tek kullanımı vardır: *Dün alasını çün koduñ bugüne / Dügün lā-cerem döndi uş döğüne* “Dün olacak şeyi bugüne bıraktığın için; kuşkusuz düğün, düğüme döndü” (213-14).

86. “*lîk*” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ama, lakin” anlamındaki bu bağlama edatı, cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 3’tür: *Kişi neyledüğün nite bilmez ol / Bilür lîk rüsvây anı kılma ol* “(Bir) kişinin ne yaptığını nasıl (olur da) bilmez O; bilir ama onu rüsva etmez” (6-7).

87. “*meger / meger ki / meger kim / meger ... ki ..*” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

SN’de bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle sayısı 87’dir; bunların 3 tanesi “*meger ki*” bağlama edatından, 4 tanesi “*meger kim*” bağlama edatından; diğerleri de “*meger*” bağlama edatından oluşmaktadır. Bu bağlama edatları cümleleri çeşitli anlamlarla birbirine bağlar, şöyle ki:

a. “meger / meger ki / meger kim / meger ... ki ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlede, Cümlelerin Çeşitli Anlamlarla Birbirine Bağlanması

a.1. Cümlelerin “Eğer, Meğerse; En iyisi” Anlamlarıyla Birbirine Bağlanması

Cümleler genelde bu anlamla birbirine bağlanmıştır: *Ne çāre kılam şimdi yā nedeven / Meger şārı koyubanın gideven* “Ne çare edeyim şimdi ya (da) ne yapayım? En iyisi şehri bırakıp gideyim” (63-13). *Meger şūretinden görüpdür nişān / Karañu olupdur aña bu cihān* “Meğer onun resminden bir nişan görmüştür; (bu yüzden de) dünyası kararmıştır” (61-1). *Çü ben uyuram kamusu noldılar / Meger kim ecel érdi vü öldiler* “Ben uyuyorum, hepsi ne oldu? Meğer ki ecel geldi ve öldüler” (64-7).

a.2. Cümlelerin “Sadece, Ancak” Anlamlarıyla Birbirine Bağlanması

Bu anlamda kullanılan söz konusu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerden bazı örnekler şunlardır: *Meger bir özi bağı göyner ola / Ki anuñ için çeke biraz belā* “Ancak bir içi yanan (acı çeken) olmalı ki onun için biraz bela çeksın” (268-13). *Meger ol ki aşında ola neseb / Dürişe kazanmağa ‘ilm ü edeb* “Ancak aslında nesebi olan kimse, ilim ve edep kazanmak için çabalar” (24-12). *Ne bilem bu derde ne dermān ola / Meger çāre kılıcı rahmān ola* “Bu derde neyin derman olacağını nereden bileyim? Çare edici ancak Rahman (Allah) olmalı” (94-9). *Elinden alan çılburı aldıdı / Meger elinde yel kaldıdı* “Elinden yuları alan aldı (gitti); avucunda sadece yel kaldı (avucu boş kaldı)” (162-14). *Bu ‘ışka kim uğradı ol nāzenin / Meger tenri işin oñara hemîn* “O nazlı (yar) ki bu aşka tutuldu; onun işini ancak Allah çözer” (50-11). *Ol ikisi bigi degüldür ucuz / Anı alan ola meger şāhumuz* “O ikisi gibi ucuz değildir; onu ancak şahımız alabilir” (264-15). *Meger tenriden uyanıklık ola / Ki kişi sa ‘ādet yolını bula* “Ancak Tanrı’dan bilgi verilirse kişi saadet yolunu bulabilir” (16-12). *Namāz içre kāhil fesād içre cüst / ‘Adāvetde kıatı ‘ibādetde süst / Meger kim şefā ‘at kıla muştafā / Ki bula kıyāmetde göñlüm şafā* “Namazda tembel, fesatlıkta hızlı(yım); düşmanlıkta sert, ibadette gevşegim; (bu durumda) ancak Mustafa (Hz. Muhammed) şefaet eder ki gönlüm kıyamette huzur bulsun” (13/14-15/1).

a.3. Cümlelerin “Belki” Anlamıyla Birbirine Bağlanması

Bu kullanıma bazı örnekler şunlardır: *Meger gérü kopuz ünin işide / Süheyli gözetmekligi iş éde* “Belki tekrar kopuzun sesini işitir (de) Süheyl’i gözetmekligi iş edinir” (102-15). *Gérü eyleye şöhet ol ay ile / Ki ‘ışk esrügüdür meger ayıla* “Tekrar

o ay (gibi güzel yâr) ile sohbet etsin ki aşk sarhoşudur belki ayılır” (123-14). *Göre tura idüm yürüycegez / Bu gönlüm meger doleneydi biraz* “Yürüyünce görürseydim; belki bu gönlüm biraz sakinleşirdi” (128-1). *Dün ü gün aña karşı oturalum / Aradan bu yok fiki götürelüm / Meger sâkin ola biraz ol oduñ / Ki cânuñ kendü elünle koduñ* “Gece gündüz ona karşı oturalım; aradan bu olmayası fikri kaldıralım; belki (o zaman) kendi elinle canına bıraktığın ateşin biraz sakin olur” (39-1/2).

a.4. Cümlelerin Başka Anlamlarla Birbirine Bağlanması

Yukarıdaki anlamlar dışında da söz konusu bağlama edatları farklı anlamlarla cümleleri birbirine bağlar. Şöyle ki: “Demek ki” anlamıyla: *Ne şorarsın andan saña aşşı ne / Meger nāmūsuy ki dilersin şına* “Ne sorarsın, sana faydası ne(dir)? meğer ki istersin namusun lekelenisin” (262-14).

“illa” anlamıyla: *Meger bulavan anı görmişem / Veger nê cān terkinu urmuşam* “Onu görmüşüm, illa bulmam gerek; yoksa canımdan geçerim” (253-14).

“Zira, çünkü” anlamıyla: *Dēdi ki firişte olasın meger / Ki zehr oldı baña sözüñden şeker* “Dedi ki: Melek olmalısın; zira sözünle zehir (bile) bana şeker oldu” (45-3).

“Ama, fakat” anlamıyla: *Şu şüret ki düşinde gördi meger / Ki bilmez idi andan hiç haber* “Şu resim ki düşünde gördü; ama ondan hiçbir haber bilmezdi” (61-7).

b. “meger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı Kullanımı

“meger” bağlama edatı, “eğer; -madıkça; -ınca” anlamları, şart ve sebep-sonuç işleviyle cümleleri birbirine bağlar; “meger”li cümlelerin bu anlam ve işlevleriyle kullanılması Türkiye Türkçesinde pek rastlanan bir durum değildir. Burada “meger”li cümle *yan cümle*, bu cümlelerin bağlandığı cümle ise *temel cümle*dir; yan cümle zarf göreviyle temel cümleye bağlanır: *Meger şol sâ‘at kim göreydi yüzün / Bırağaydı gölgesine kendözin* “Eğer şu saat (şimdi) yüzünü görseydi kendisini gölgesine bırakırdı” (235-14). *Şehüñ rāzını kulları ne bile / Meger şāh anı āşikāre kıla* “Şah onu (sırrını) açıklamadıkça kulları onun sırrını nasıl bilir? (41-7). *Meger kim biraz baş kaldırdı / Şāhı görüp utanuban kaldı* “Başını biraz kaldırıncı; şahı görüp, (ardından) utanarak ayağa kalktı” (83-1).

88. “ne ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp, yan cümleyi “nasıl bir ... ki” anlamı ve sebep sonuç ilişkisiyle temel cümleye bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Ol ne nigārdur ki beni eyledi şikār / Ne gönül cān kodı baña ne şabr u ne qarār* “O, nasıl (bir) yârdır ki beni avladı (kendisine meftun / âşık eyledi); bana ne gönül ne can ne sabır ve ne (de) huzur bıraktı” (79-1).

89. “ne aşşı / ne aşşı ki / velîkin ne aşşı” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, iki cümleyi zıtlık işleviyle birbirine bağlarlar; kullanım sayısı 3’tür: *Şanur ‘aybını ton ile örtiser / Bakır yüzine altun dutısar / Ne aşşı çü tonuñ içi ola boş / Ne hāşıl ki gözün nûrı ola yoş* “Sanır (ki) aybını elbise ile örtecek; bakır yüzüne altını tutacak; ne fayda ki elbisenin içi boş olsa; gözün nuru bulanık olsa ne kazanç elde edilir?” (15-12/13). *Var idi öküş mālum u kavm çoğ / Ne aşşı ki katumda hîç biri yoğ* “Huzurumda çok malım ve kavmim vardı; ne fayda ki (şimdi) hiçbir yok” (275-14). *Çeriler şıdum kal’alar açdum / Hîç olmadı kim yağıdan kaçdum / Velîkin ne aşşı uş érdi ölüm / Yüzüm şuyını yele vèrdi ölüm* “Ordular kırdım (mağlup ettim), kaleler fethettim; düşmandan kaçtığım hiç olmadı; ama ne fayda ki işte ölüm geldi; yüz suyumu yerle bir etti” (356-1/2).

90. “ne çäre / ne çäre ki / nedür çäre” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri birbirine açıklama işleviyle bağlarlar ve bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 7’dir: *Şunuñ bigi vèrdüm kazāya boyın / Ki aç kurdun ağzına düşe koyın / Ne çäre başum terkinı uravan / Ne kim yazlu alnumda göreven* “Kazaya öyle bir razıyım ki (sanki) koyun, aç kurdun eline düşer; çaresiz başımdan (canımdan) geçeyim; alnımda ne yazılıysa göreyim” (279-5/6). *Aña hamle eden ger olaydı yüz / Ne çäre ki hergiz çevüreydi yüz* “Ona hamle yapan (saldıran) eğer yüz (kişi) olsaydı asla yüz çevirmezdi” (157-1). *İli günü var başına şahdur / Benüm dahı sırrumdan ağāhdur / Nedür çäre ger vèrmeyem hem alur / Gider māl u nāmūs zahmet kalur* “Memleketi (halkı) var, (onun) başına şahtır; benim de sırrımdan baherdardır; çaresiz (elden ne gelir ki?) eğer vermezsem (de) alır; mal ve namus gider, (geriye sadece) zahmeti kalır” (206-5/6). *Velîkin ne aşşı uş érdi ölüm / Yüzüm şuyını vèrdi ölüm / Nedür çäre her bir toğan öliser / Bu böyle olugeldi vü olısar* “Ama ne fayda ki ölüm

geldi; yüz suyumu yerle bir etti; çaresiz (elden ne gelir ki?) her bir doğan ölecek; bu döyle oldu ve olacak” (356-2/3).

91. “ne dëyem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “nasıl desem” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Kapuyı açup girdi ol içeri / Ne dëyem neler gördi ol içeri* “O, kapıyı açıp içeri girdi; nasıl desem içeride neler gördü o” (34-3).

92. “ne hācet / ne hācet dëmek / ne hācet durur ki / ne hācet durur kim / ne hēcet ki / ne hācet kim” Bağlama Edatlarıyla İle Kurulan Bağlı Cümle

Açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar, bunlardan “ne hācet dëmek” bağlama edatı, bazen cümlelerin sonunda yer alabilir; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 9’dur: *Anuñ mu ‘cizātınuñ haddi yoñ / Ne hācet kim eyleyeven sözi çoñ* “O’nun mucizelerinin haddi yok(tur); ne hacet ki (gereği var mı ki?) sözü uzatayım” (10-3). *Çü göñlüñ dilegi elüñe gire / Ne hācet ki varasın ayruñ ile* “Gönlünün arzusu eline girince ne hacet ki (gereği var mı ki) başka (bir) ile gidesin?” (292-15). *Saña cānumı ðod fedā eyleyem / Bilürsin ne hācet ki ben söyleyem* “Sana canımı feda edeyim; bilirsin (zaten) ne hacet ki söyleyeyim?” (324-5). *Velî yadlar ile yëyilen emek / Varur žāyi ‘ olur ne hācet dëmek* “Ama yabancılarla çekilen zahmet, demeye ne hacet (ki) varır zayı olur” (268-9). *Huşūşā bu yolda çoñdur emek / Hem añlar olursun ne hācet dëmek* “Özellikle bu yolda zahmet çoktur; demeye ne hacet (ki) hem anlamış olmalısın” (156-1). *Ol anuñ içün niçe yëdi emek / Diledi ne hācet mükerrer dëmek* “O, onun için nasıl eziyetler çekti; tekrar tekrar demeye ne hacet (ki) (bunu) diledi” (341-7). *Elüñden gelür dëdüğüñ eylemek / Bilürem ne hācet durur dëmek* “Dediğini yapmak elinden gelir; ne haccettir demek (ki) (demek gerekmez) (bunu) bilirim” (293-10). *Döşege girüp kuçışup yatdılar / Ne hācet dëmek ki nētdiler* “Yatağa girip, birbirini kucaklayıp yattılar; demeye ne hacet ki ne yaptılar?” (121-10). *Maķāmuña geldüñ ne hācet dëmek / Yëyem guşşañı çüñki çekdüñ emek* “Makamına geldin, demeye ne hacet ki gamını çekeyim; çünkü zahmet çektin” (112-13).

93. “ne hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “ne de” anlamıyla cümleleri benzerlik / aynılık işleviyle birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Dëdi ol perî yüzüñi görmedi / Senüñ ile oturan tırmadı / Ne hem sevdüğüñden bilür ol haber / Ki ‘ışk aña dañı eğeydi eşer* “Dedi: O

peri, yüzünü görmedi; seninle otururp kalkmadı; ne de o, sevdiğinden haber bilir ki aşk ona da tesir ederdi” (47-6/7).

94. “ne lāzım ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp, “neden” anlamıyla ve sebep bildirerek cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Çü biz aradan bir yaña çıkavuz / Ne lāzım ki yurdumuzu yıkavuz* “Bir aradan çikalım; ne gereği var ki yurdumuzu yikalım?” (348-10).

95. “ne lāzım demek” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Ne görmekse gördüm ne lāzım demek / Ne çekmekse çekdüm inen çok emek* “Ne görülmesi gerekiyorsa gördüm, demeye ne gerek (var ki) ne kadar çok eziyet çekilmesi gerekiyorsa çektim” (333-15).

96. “ne vahtın / şu vahtın kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir; “ne zaman ki, -diğından beri” anlamlarıyla başına geldiği cümleyi, diğer cümleyeye sebep-sonuç, başlangıç-bitiş işleviyle ve zarf göreviyle bağlar: *Ne vahtın ögüme düşe ol nigār / Bilüm ile ‘aqlum olur tār u mār* “O sevgili ne zaman (ki) aklıma düşse aklım ve fikrim tarumar olur” (43-11). *Şu vahtın kim ol şüreti görmişem / Kamu ‘ālemün terkini urmuşam* “O sureti (resmi) gördüğümünden beri bütün âlemi terk etmişim (her şeyden elimi çekmişim)” (52-7).

97. “ne var” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “da /de; bile, dahi; ama” anlam ve görevleriyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Bu kez geliser yüzüñi çevür / Görürseñ ne var anı görmeze ur* “Bu kez gelince yüzünü çevir; görürsen de onu görmezlikten gel” (102-8). *Hemāndem girüp geldi bir qarı / Qarısı ne var yüzi aydan arı* “Hemen (o) anda girip geldi bir yaşlı kadın; yaşlanasa bile (yaşlanmış ama) yüzü aydan arı(dır)” (111-9).

98. “ne var yoğise” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri birbirine zıtlık bildirme işleviyle bağlar; tek kullanımı vardır: *Ara yerde şoñ ucı yürüdi kılıç / Ne var yoğise güç yürüdi kılıç* “Ara yerde sonunda kılıçlar harekete geldi (kılıçlı savaş başladı); ne varsa yoksa (ne olduysa artık) kılıç zorlukla harekete geldi” (241-13).

99. “niçe” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında zarf olan “niçe”, “-dıkça; -e rağmen; -dığı anda, müddetçe; -dığı gibi” anlamı ve zıtlık, başlangıç-bitiş, benzerlik işlevleriyle başına geldiği cümleyi sonraki cümleye zarf göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 16’dır: *Niçe bahsa yuharıya gitti gök* “Yukarıya baktıkça gök gitti (uzaklaştı)” (230-13). *Niçe bahsa yā şu görür yā kaya / Yaḥo mişe top geldi cānı kaya* “Nasıl bakarsa (baksın) (baktıkça) ya su ya kaya yahut (da) meşe görür; canı bezdi” (194-13). *Niçe deprene baş degir dile söz / Çü dil deprene bozulur baş u göz* “Baş sallandığı anda dile söz gelir (konuşma başlar); dil sallanınca (konuşmaya başlayınca) baş ve göz bozulur” (244-6). *Oraḥ niçe biçerse tahıl başın / Kılıç şöyle ururdu âdem başın* “Orak nasıl ki tahıl başını kesiyorsa kılıç (da) öyle vururdu (keserdi) insanların başını” (183-4). *Niçe bahsa yā şu görür yā kaya / Ya ḥo mişe top geldi cānı kaya* “Ne kadar bakarsa baksın ya su ya kaya yahut meşe görür; canından bezdi” (194-13). *Gügercin niçe deprenürse az az / Legençeden elbette çıḥar âvâz* “Güvercin yavaş yavaş kıpırdamasına rağmen (yine de) leğenden elbette ses çıkar” (222-15). *Uruşmazdı koç niçe olsa çevük / Aḥa boynuz olmuş idi kuru yük* “Koç, çevik olmasına rağmen dövüşmezdi; boynuz onun için kuru (bir) yük olmuştu” (302-1). *Niçe dedüm ise ki sen otur iç / Götürme başuḥı kadeh götür iç / Tutulmadı sözüm tutıldı dirîḡ* “Sen otur, (içki) iç; başını kaldırma (reddetme) kadeh kaldır (içki) iç dememe rağmen sözüm tutulmadı, yabana atıldı” (300-10/11). *Niçe diler iseḡ var imdi düriş* “Nasıl istersen git şimdi çalış” (366-12). *Şehet niçe devrân döne henüz / Hikāyet olup dilde anılavuz* “Şayet henüz devran döndükçe hikâye olup dillerde anılalım” (229-13). *Cihānda niçe dürlü kim ḥüb ola / Kamusından ol ḥüb maḥbûb ola* “Dünyada kaç türlü güzel olmasına rağmen hepsinden o güzel (yar) sevilen olur” (257-15). *Niçe kaşd edersem gönül vèrmedi / Elüm anı hiç yıhmaḡa varmadı* “Ne kadar kastedersen bile gönlüm onu yıkmaya asla elvermedi (razı olmadı)” (38-5). *Atası elini tutup kıldı ‘ahd / İçürimedük niçe ètdükse cehd* “Babası elini tutup yeminler verdi; (ama) nasıl uğraştıksa da (içkiyi) içiremedik” (78-1).

100. “niçe bir dèyem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “nasıl desem” anlamında cümleleri birbirine bağlar, işlevi bilinmezliktir; tek kullanımı vardır: *Kişi sezmedin saçum ucını tut / Niçe bir dèyeven işitgil öğüt* “Kimse sezmeden saçımın ucunu tut; nasıl desem (ki, artık nasıl söyleyeyim ki) öğüt dinle” (116-6).

101. “niçe ki / niçe kim” Bağlam Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, başına geldiği cümleyi diğer cümleye “her ne kadar, -e rağmen; -dığı zaman, -sa, -dıkça, -dığı müddetçe” anlamları ve zıtlık bildirme, sebep-sonuç, şart işlevleriyle bağlar; kullanım sayısı 11’dir: *Niçe kim öğütledüm işitmedi / Sözüm aña hergiz eşer etmedi* “Her ne kadar öğüt verdiysem de dinlemedi; sözüm ona asla kâr etmedi” (53-11). *Başından ayağına niçe kim kıyās etdüm / Belā vü şîve vü nāz idi küllî māl-ā-māl* “Başından ayağına dek kıyas ettiğim zaman (anladım ki) bela, işve ve naz idi bütünüyle” (101-4). *Niçe kim güneş var u bu gök ola / Kişide uyanuḥlîḥ öğ ola* “Bu güneş ve gök var oldukça (bir) kişide uyanıklık (ve) akıl olmalı” (236-6). *Niçe kim döniser ü döner felek / Kişi umduğı olmayısar dilek* “Felek dönecek ve döndükçe insanın dilediği dilek olmayacak” (275-12). *Ḳatumda niçe kim tūrasın benüm / Ḥarîfūmsin ü ḳardaşum u cānum* “Huzurumda durdukça arkadaşım, kardeşim ve canımsın benim” (306-3). *Eyitdi niçe kim döne rāzgār / Ādem oğlu geh ağlar u geh güler* “(Şöyle) söyledi: Felek döndükçe insanoğlu kâh güler ve kâh ağlar” (332-6/7). *Çeri ḥācet olur ise yā ḥo māl / Size aṅladam niçe kim ola ḥāl* “Ordu yahut mal gerekli olursa hâl nasıl olursa siz anlatayım” (314-13). *Şoṇ uci söze başladı nev-bahār / Eyitdi niçe kim döne rüzgār / Ādem oğlu geh ağlar u geh güler / Gülef bigi geh biter ü geh şolar* “Nev-bahâr sonunda söze başladı; (şöyle) söyledi: Devran döndükçe insanoğlu, kâh güler ve kâh ağlar; kırmızı gül gibi kâh biter ve kâh solar” (332-5/6). *Çü nakḳāş işitdi baş koyuban / Dēdi niçe ki olavan diri ben / Senün sırruṅı gizleyem bî-muḥāl / Nitekim bu zihnümde dürlü ḥayāl* “Nakkaş, (bu sözleri) işitince baş (yere) koyup (saygıyla secde eder gibi yere eğilip) dedi: Ben sağ olduğum müddetçe senin sırrını saklayayım şüphesiz; nitekim bu zihnimde türlü (türlü) hayal...” (245-1/2).

102. “niçeme / niçeme ... ki ...; niçeme kim / niçeme ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, başına geldiği cümleyi diğer cümleye “-e rağmen, her ne kadar, -dığı gibi, nasıl ki” anlamları; zıtlık bildirme, benzerlik işlevleriyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 32’dir: *Bu şārda niçeme yogise çeri / Bularca iki üç ola savaş eri* “Bu şehirde her ne kadar ordu yoksa da bunlar kadar iki üç savaşçı olur” (64-13). *Ṭama ağıcaḳ kendözün saklağıl / Ki niçeme yaḥın olursa ağıl* “Ağıl her ne kadar yakın olsa (da) dama çıkınca kendini gizle” (114-11). *Süheyl anı görmeklige döymeye / Niçeme yüzine bakup toymaya* “Süheyl, onu görmeye dayanamaz; yüzüne bakmasına

rağmen doyamaz” (117-11). *Hakikat niçeme çevük olsa kuş / İki ayağından tutulur öküş* “Gerçekte (bir) kuş ne kadar çevik olsa (da) çoğu (zaman) iki ayağından yakalanır” (149-10). *Niçeme acı gelse söz hak gerek* “Söz her ne kadar acı gelse (de) doğru olmalı” (156-10). *İte niçeme birağasın kemik / Ki bir sâ‘at sana ola dümük / Yaramaz kişiler ile rüzigār / Geçürmek çah anuñ bigidür ey yār* “Köpeğe kemik bıraktığın gibi ki (nasıl ki köpeğe kemik bırakırsın) bir saat (içinde) sana yakın olur; yaramaz kimselerle zaman geçirmek, tam da onun gibidir ey dost!” (268-10/11). *Niçeme kişiyi yazuğa koyar / Sücidür ki kayğu tamarın kırar* “Her ne kadar insanı günaha soksa (da) içkidir ki kaygı damarını kırar (kaygıyı giderir)” (281-10). *Niçeme harāmîsin u uğrusın / Bu dernekde değil sözün toğrusın* “Her ne kadar harami ve hırsız olsan (da) bu dernekte sözün doğrusunu söyle (doğru konuş)” (326-2). *Yigitlendi niçeme olmuşdı pîr* “Yaşlı olmasına rağmen genç gibi hareket etti” (335-12). *Niçeme takdire bağludur iş / Sen olmağıl uşan işünde düriş* “(Bir) iş her ne kadar takdire bağlıysa (da) sen gafil olma, işinde çaba göster” (362-12). *Niçeme ki tedbir ile iş düzer / Çü takdir erer anı tızcek bozar* “(Bir insan) her ne kadar tedbirle iş yaparsa (da) takdir (kaza) ulaşınca onu hemencecik bozar” (340-3). *Çü şāh-ı yemen bitiyi ohıdı / Niçeme ki kayğuları çoğ idi / Sevindi şükür etdi ol hālîka / Ki ma ‘şūkı rüzî kılar ‘âşîka* “Yemen şahı mektubu okudu; kaygıları her ne kadar çoksa da çok sevindi, şükretti Allah’a ki (O,) maşuku, âşîğa kavuşturur” (345-5). *Qazam ben dahı niçeme ki kızam* “Ben de kazayım kız olmama rağmen” (130-5). *Niçeme kim gözsüzvenin dünyede / Elümi ıtuta āhiretde yede* “Bu dünyada her ne kadar gözsüz olsam da ahirette elimi tutar, beni yeder” (14-2). *Niçeme ki yağı olursa çoğ / Yağar ise yağmurlayın baña oh / Bilürven savaşuñ yatın kolayın* “Düşman her ne kadar çok olur, ok (ise) yağmur gibi yağarsa (da) savaşın yöntem ve kolaylığını bilirim” (181-12/13). *Niçeme ki ehl ola vü uşlana / Yavuz ite beñzer ki ıslana* “Her ne kadar ehil olsa ve uslansa (da) ıslandığında kötü köpeğe benzer” (211-3). *Dilerdi ki kolin açup kuçadı / Yigitlendi niçeme kim koçadı* “Dilerdi ki kollarını açıp kucaklayaydı; her ne kadar yaşlıysa (da) gençleşti (genç gibi davrandı)” (215-10). *Ögini niçeme ki dërmezidi / Süheyli hergiz öginden gidermez idi* “Her ne kadar aklını (başına) toplayamazdı(ysa da) (yine de, buna rağmen) Süheyl’i aklından çıkaramazdı” (236-2). *Niçeme ki çepçevresin gözledi / Bulımadı kancaru vardı kıızı* “Çevresini gözlemesine rağmen kıızı nereye gitti? bulamadı” (267-6/7).

Niçeme ki key alp durur şāh-ı çîn / Yüzüme tırılmaz gönülür kıçın “Çin şahı her ne kadar iyi (bir) alp ise de karşımda duramaz, gerisin geri kaçır” (286-3).

103. “nite” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“-dığı gibi, nasıl ...sa” anlamıyla ve şart işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 3’tür: *Dêyeler nite dile gelse oñat* “Dile uygun geldiği gibi söyleyeler” (371-5). *Ne var katı düzmedi ise yarak / Gönüldi nite düşdise ittifāk* “İyi bir hazırlık yapmadıysa (bunda) ne var? Uygun geldiği gibi (nasıl uygunsa) yola koyuldu” (349-12). *Kişi nite dirilse eyle ölür / Nite ölse kopduğı eyle olur* “(Bir) kişi, nasıl yaşarsa öyle ölür; nasıl (da) ölse öyle dirilitilir” (19-4).

104. “nite düşdi” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “nasıl olduysa; ama” anlamıyla cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Eyitdi atamdur benüm şāh-ı çîn / Ki töldurdı ad ile ‘ālem için / Niçe düşdi bir gün kağıdı baña / Katı hışm ile bağıdı baña* “(Şöyle) söyledi: Benim atam (babam) Çin şahıdır ki (o) dünyaya ün salmıştır; nasıl olduysa bir gün öfkelenildi bana; çok kızgın olarak baktın benden yana” (239/240-15/1).

105. “niteki / nite ... ki ...; nitekim / nite ... kim ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, genellikle başına geldiği yan cümleyi “nasıl... ki ..., her ne kadar; tıpkı, aynı; sanki; -dığı gibi” anlamları ve açıklama, benzetme işlevleri ile temel cümleye zarf olarak bağlar; kullanım sayısı 52’dir; bunların 3 tanesini “niteki” ile kurulanlar, iki tanesini “nite ... ki...” ile kurulanlar, 49 tanesini de “niteki / nitekim / nite...kim...” ile kurulanlar oluşturmaktadır: *Yigit kişi niteki zîrek ola / Kocayile tanışsa yêgrek ola* “Genç kişi her ne kadar zeki olsa da yaşlıya danışsa iyi olur” (168-14). *Ṭuluñında derlemiş ḥat nite / Ki tavşan kanında bite benefşe* (202-14). *Örü tırdı elinde tolu ayağ / Ki içüre niteki tutdı bayah* “Elinde dolu kadeh (olduğu hâlde) ayağa kalktı ki (ona içki) içirsin tıpkı önce tuttuğu gibi” (310-3) *Gönülcüğüm ger nite yıķıla / Ki benzedesin beni bir yoh kula* “Gönülcüğüm nasıl yıkılır ki beni bir yok (olan) kula benzetirsin” (147-13). *Kişi nite uğrar öküş rāḥata / Ki katlanmaya azacuk zahmete* “(Bir) kişi rahata nasıl (olur da) çok alışır ki azıcık zahmete katlanamaz” (155-15). *Nite varadı kıruyası kolu ki / Şol serviden ayıraydı talı* “Kuruyası kolu nasıl varsındı ki şu serviden ayıraydı dalı(nı)” (158-4). *Öküş fikr êderdüm nite dürişem / Ki bir ölmedin tapuñe erişem* “Çok düşündüm; nasıl çabalayayım ki bir ölmeden huzuruna

erişeyim” (161-6). *Dēdi nite düşdi saña ēy yigit / Ki zindāna düşdün bana bir eyit* “Dedi: Ey yiğit sana nasıl denk geldi de zindana düştün, hele bana söyle!” (251-8). *Nite ola ki kurtulaydı cānı* “Nasıl ola ki canı(nı) kurtaraydı” (254-15). *Süheyl eydür ol iş nite ola / Ki kendözini vère sulṭān kula* “Süheyl (şöyle) söyler: o iş nasıl olur ki (bir) sultan, kendisini kuluna feda eder” (136-8). *Nite olmaya kimse ayın bayın / Ki bula karanuda bengü şuyın* “(Bir) kimse karanlıkta bengi suyu bulunca nasıl (olur da) şaşırıp kalmaz?” (126-2). *Nite koyadum anı ki gideydi ol* “Onu nasıl bıraktırdım ki gideydi?” (257-13). *Elin aldı ağdurdı taht üstine / Nitekim kişi sevdiği dostına / Eder aña çok dürlü hulk eyledi / Kerem etmegün şartı hem eyledi* “Elini tuttu tahta oturttu; nasıl ki (bir) kişi sevdiğine iyi davranışlarda bulunursa (o da) ona türlü iyi davranışlarda bulundu; kerem etmenin şartı (da) öyleydi (zaten)” (279-/280-15/1). *Bile gitdi kodı yerinde anı / Nitekim gide cān birağa teni* “Can, nasıl gider (de) teni bırakırsa (o da) öyle gitti, yerine (kendisinden sonra) onu bıraktı” (104-5). *Gülümsindi işidicek nev-bahār / Nitekim gelür gül olıcağ bahār* “Nev-bahār işitince gülümsedi; tıpkı bahar olunca gül(ün) açıldığı gibi” (125-2). *İşit neyleyiser aña nev-bahār / Nitekim kışi göndürür nev-bahār* “Nev-bahār ona ne yapacak işit; nasıl ki ilkbahar kışı sürer” (160-9). *Çü şa lūkdan kaçdıdı nev-bahār / Nitekim kaçar zenheriden bahār* “Nev-bahār, Saluk’tan, baharın kara kıştan kaçtığı gibi kaçtı” (189-5). *Nitekim yağıcak qar örter izi / Çü māl irkile tutar olur gözi* “Nasıl ki kar yağınca izi örter; mal (da) toplanınca gözü tutar (gözü başka şeyi göremez hâle getirir)” (213-2). *Nitekim tavuğ göremez gece yol / Gügemgündüzin eyle olmuşdı ol* “Tavuk nasıl ki gece yolu göremez; o (da tıpkı tavuk gibi), güpegündüz öyle olmuştu” (225-8). *Nitekim sevindürdi uşta beni / Sevindüre hağ rahmetinden anı* “(O,) nasıl ki beni sevindirdi Hak (Allah) da rahmetiyle onu sevindirsin” (312-5). *Yürek tolu kan nitekim nār idi* “Yürek kanla dolu(dur) sanki nar idi” (146-5). *Eyitdi nakḳāşa buyur tîzrek / Çeriye baş olsun nitekim gerek* “Nakkaş’a buyur hemen orduya baş olsun; nitekim gerek(li)dir, dedi” (141-2).

106. “nitesi kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Her ne kadar, nitekim” anlamlarıyla başına geldiği cümleyi diğer cümleye zarf göreviyle bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Yarağunı ben düzeven tîzrek / Kamu nesneden nitesi kim gerek* “Her ne kadar gerekse her şeyden (bırakarak) hazırlığını yapayım”

(287-8). *Eyüyise naḫsı olur daḥı yègrek / Edeb şaḫınur nitesi kim gerek* “İyiye eksikliği de iyi olur; edep sakınır nitekim (bu) gerek(tir) (nasıl gerekiyorsa)” (281-13).

107. “olan oldu” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “her neyse, artık” anlamında cümleleri birbirine bağlayarak bir bağlama edatı işlevi görür; kullanım sayısı 1’dir: ... *Bu senden ne koşılığidi hele / Yavuz ḫonşıya teḡri vèrsün belā / Olan oldu nètmeḡ gereḡdür buḡur / Kızı vèrün ü gidün olsun uğur* “Senden bu nasıl komşuluktan hele? Kötü komşuya Tanrı bela versin; olan oldu (her neyse, artık) şimdi ne yapmalı? Kızı verin ve gidin, uğur(lar) olsun” (175-12).

108. “ol ḫadde ... ki ... / şol ḫadde dek ... ki ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları “o kadar ki, -dığı için” anlamı ve sebep-sonuç işleviyle içinde bulunduğu cümleyi diğer cümleye *zarf* göreviyle bağlarlar; kullanım sayısı 2’dir: *Süheyle bu söz geldi ol ḫadde ḫoş / Ki şayru mizācına dāru-yı nūş* “Bu söz Süheyl’e o kadar hoş geldi ki hasta mizacına (âdeta) ilaç gibi (oldu)” (137-7). *Bunı dedı şol ḫadde dek aḡladı / Ki aḡlamaḡından felek aḡladı* “Bunu dedi, o kadar aḡladı ki aḡlamasından (dolayı) felek (bile) aḡladı” (233-1).

109. “ol arada kim / bu arada” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı “bu arada” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Nedür şāzılıḡ ya ḡāyı anlamaz / Yazın ıssı ḡışda ḡayı anlamaz / Ol arada kim ıḡḡ ḡapı açar / Anı ḡoriceḡ ‘aklı ḡamdan ḡaçar* “(Âşık olan kimse) mutluluk ya da gam nedir anlamaz; yazın sıcaḡı kışın tasayı anlamaz; bu arada aşk kapıyı açar; onu ḡörünce akıl damdan kaçır” (131-6/7). *Key anlar baḡ u bahḡa diken / Bir arada biter ḡül ile diken / Bu arada ‘özüüm hemîn yeḡḡ durur / Ki türküḡ dili ḡeḡ ḡeḡül teḡḡ durur* “Onu bahçıvan iyi bilir ki ḡül ile diken bir arada biter; bu arada özüüm yerindedir ki Türk’ün dili geniş deḡil, dardır” (370-13/14).

110. “ol laḡza kim / ol dem(de) ... ki ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, içinde bulundukları cümleyi diğer cümleye “...r ...maz ..., -dığı gibi, -dığı zaman” anlamlarıyla ve sebep-sonuç işleviyle bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Ḳopuzına ol laḡza kim el ura / Niḡe uşlu ḡişi gerek delüre* “Kopuzunu eline alır almaz (aldığı gibi) nice akıllı kişiler delirir (aklını yitirir)” (85-8). *Ḳişi*

ni 'metün qadrin **ol dem** bilür / **Ki** anı apansuz yavu kılur “(Bir) kişi apansız kaybettiği zaman nimetin değerini anlar” (206-14). *Kişi kavminün qadrin **ol dem** bilür / **Ki** buş güne uğrar yalunuz kalur* “(Bir) kişi, sıkıntıya uğradığı, yalnız kaldığı zaman kavminin (akrabasının) değerini (o zaman) anlar” (268-12). *Bayık 'âşıkun **ol dem** işi oñar / **Ki** ma 'şūk anun geldügin öner* “Âşığın işi o zaman rast gider ki maşuk onun gelmesini bekler” (124-6). *Ki söz cāna **ol demde** eyler eşer / **Ki** key ma 'nilü ola vü muhtaşar* “...Ki söz, cana o zaman tesir eder ki (insanı o zaman etkiler ki) iyi (bir) manası ve kısa olsun” (373-9).

111. “ol ohtın ki / şol oht ~ ohtın ki / şol ohtın ... ki ... / şol sâ'at kim / şu vahtın ki / şol ohta degin ... ki ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu edatlar, başına geldiği cümleyi diğer cümleye zarf göreviyle “-dığı zaman, -ınca, ancak, -dıktan sonra, ...r ... maz /mez” anlamlarıyla bağlarlar; kullanım sayısı 9'dur: ***Ol ohtın ki** atlanadı atına / Gelürdi sekiz yüz biş er katına* “O atına bindiği zaman sekiz yüz bin asker huzuruna gelirdi” (27-6). *Ben dağı birkaç ulular kıızı / **Şol ohtın ki** uyıdı deşiz yüzi / Gemiye girdüm gezdüm içdüm yêdüm / Erişdi gece vü biraz uyıdum* “Ben, birkaç büyüklerin kıızıyla birlikte denizin yüzeyi sakın olunca gemiye girdim, gezdim, yedim içtim; gece oldu ve biraz uyudum” (231-14/15). ***Şol ohtın ki** kopa kıyāmet günü / Çalap rahmetinden dilerem bunu* “Kıyamet günü koptuğu zaman Allah'tan şunu dilerim (ki)...” (377-12). ***Şol ohtın** gidiser gönlümden bu gam / **Ki** düşem şuya kendözümi bağam* “Bu gam gönlümden ancak şu zaman gidecek ki suya düşeyim (ve) kendimi boğayım” (218-11). *Kişinün **şol oht** ahmağı bilinür / **Ki** işinden artuğ işe ilinür* “(Bir) kişinin ahmaklığı şu anda bilinir ki (kendi) işinden başka bir işe ilişir (karışır)” (201-12). *Meger **şol sâ'at kim** göreydi yüzün / Bırağaydı gölgesine kendözin* “Meğer (onun) yüzünü görür görmez kendisini gölgesine bıraksaydı” (235-14). ***Şu vahtın ki** gök üzre yelken açar / Déyesin bulıtdur havādan geçer* “Gök üzerinde yelken açınca sanki buluttur (da) havandan geçer” (2012). ***Şol ohta degin** tırdı ol arada / **Ki** atı ijen tırdı ol arada* “Şu ana değin orada durdu ki atı çok bekledi orada” (236-8).

112. “ol kadar ki / ol kadar ... ki / kim ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıplar “-dığı için” anlamıyla içinde yer aldığı cümleyi sebep-sonuç işleviyle sonraki cümleye zarf göreviyle bağlarlar; kullanım sayısı 4'tür: *Vêrürler idi*

ol kadar yêyesi / *Ki* kişi gerekdi anı yêyesi “O kadar yiyecek verirlerdi ki onu yiyecek kişi gerekti” (276-11). *Döküldü yere ol kadar kanlu yaş / Ki yeri götüren öküz oldu yaş* “Yere o kadar kanlı yaş döküldü ki yeryüzünü taşıyan öküz ıslandı” (365-4). *Haberlerini vèrdi cālūsa ol / Süheyl anı işitdügi sâ‘at ol / Kadar ağladı kim gözi pınarı / Taşup sêle vèrdi on biñ eri* “Haberlerini verdi Calus’a o; Süheyl, onu işittiği zaman o kadar ağladı ki gözünün pınarı taşıp on bin kişiyi sele verdi” (291-11/12). *Çevüklik dahı işdedür ol kadar / Ki olmaya yolda kazā vü kader* (149-11).

113. “olmasun / olmasun ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı işlevindeki cümlecikler; cümleleri “belki; inşallah, umarım” anlamıyla, üstü kapalı bir temenni, beklenti kastederek, olumlu cümleye olumsuz bir anlam katarak ve soru ifadesi de taşıyarak birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 8’dir: *Gelünüz çıkuñuz yola / Yine olmasun kim peşimān ola* “Geliniz, yola çıkınız; yine olmasın ki (inşallah, umarım) pişman olmaz” (318-6). *Süheyle dèdi tîz tûr eglenme var / Tam üstine gelmiş ola nev-bahār / Seni bulmayup olmasun incine / Éver kim ére tîz güvencine* “Süheyl’e dedi: Hemen kalk, eğlenme, git; Nev-bahâr dam üstüne gelmiş olmalı; seni bulamayınca belki incinir (olmasın ki incinsin?); acele eder ki hemen ulaşsın güvencine” (114-8/9). *Çevük kişidür olmasun éde āl* “Çevik (bir) kişidir, olmasın (ki) hile etsin (belki hile eder)?” (210-4).

114. “ol yañadın” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “öte yandan, diğer taraftan” anlamı ve zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek örneği vardır: *Çü tamda fikr eyledi tûrdı çoñ / Qarārı vü şabrı vü uyhusı yoñ / Süheyle nakkâş ol yañadın dèdi / Ki fağfurşāh guşsa çoñ yèdi* “(Şah) damda düşündü, çok bekledi; bu yüzden huzuru, sabrı ve uykusu yok; öte yandan Nakkaş Süheyl’e dedi ki: Fağfurşah çok hüznü çaktı” (65-7).

115. “pes / vü pes” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ondan sonra; o zaman; ve; illa; bu yüzden” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı, 14 tanesi “pes” edatıyla, 2 tanesi de “vü pes” edatıyla olmak üzere 16’dır: *Deñeyelüm iş nedür bilelüm / Pes aña lāyık çāresin kılalum* “Deneyelim, iş nedir bilelim; ondan sonra ona layık çare edelim” (166-14). *Eger ay ise nite bindi ata / Perîyise pes nişe kaçmaz öte* “Eğer ay ise nasıl bindi ata; (eğer) periye de o zaman neden öteye kaçmaz?” (197-13). *Hemîn ol olısar ki taqdîrdür / Pes ayruğı bî-hûde tedbîrdür* “Takdir neyse daima o

olacak ve başkası boşuna (alınan) tedbirdir” (281-1). *Ol eylügi hem geldi kaçusına / Pes eylük édegör ü karşı sına* “O iyiliği karşısına geldi; o zaman iyili et ve karşı(sında) sına” (343-4). *Çü sevgü kuşu eldem uçar / Pes ol nesneden kaç ki senden kaçır* “Sevgi kuşu elden uçar; illa o şeyden kaç ki senden kaçır” (367-13). *Bir ayruhsı hem adı olsun dedüm / Pes adını kenzü’l-bedāyî’ kodum* “Hem, adı farklı olsun dedim; bu yüzden adını ‘Kenzülbedayi’ bıraktım” (372-15). *Revân tahtına ağdı kadeh / Eline vü pes cānı buldı ferāh* “Hemen tahtına oturdu, eline kadeh aldı; ve sonra (ardından) ferahladı” (103-3). Ve sonra” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar: *Meger buyruğı anuñ ola vü pes / Yële dahı oldur buyuran ki es* “Meğer O’nun buyruğu olur ve sonra ye le de es diye buyuran O’dur” (8-3).

116. “pes andan / pes andan ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ondan sonra” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 4’tür: *Bayık bildi kim gördi ol yüzini / Göricek yavu kıldı kendözini / Pes andan revân döndi kız kıçına / Gèrü indi tamdan hemân içine* “Açıkça bildi ki o gördü yüzünü; görünce (de) kendisini sakladı; ondan sonra kız gerisin geri hemen döndü; tekrar damdan saraya indi” (100-8/9). *Eger bir kezın göstereven yüzüm / Döyemeyesin bilürem kendözüm / Pes andan yüzün açar idi az az / Kılur idi bir demde biñ dürlü nāz* “Eğer yüzümü bir kez gösterirsem bilirim (ki) dayanamazsın; ondan sonra yüzünü yavaş yavaş açardı; bir anda bin türlü naz ederdi” (117-15/16). *En öñdin gerek kişi yoldaş bula / Pes andan yarağıle gire yola* “Kişi en başta yoldaş bulmalı; ondan sonra teçhizatı ile yola girmeli” (283-8). *En öñdin hem ol illeri göresin / Teferrüc kılasın deniz yöresin / Pes andan ki çine sefer éderven / Atañ tapusına bile giderven* “En başta o illeri göresin; deniz kenarını gezesin; ondan sonra Çin’e sefer ederim; atanının huzuruna da giderim” (200/201-15/1).

117. “pes andan gèrü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Artık, ondan sonra” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle bağlı cümle kurar; kullanım sayısı 3’tür: *İşitdüresin kulağına anuñ / Pes andan gèrü fāriğ olsun cānuñ* “Onun kulağına duyurasın; ondan sonra (da) rahat edesin” (98-2). *Öküş çekdi gavğa delim dökdi genç / Katı gördi zahmet be-cid yedi renc ... Pes andan gèrü şāh edinüñ bunı / Bunuñ hatunı bilünüz hem beni* “Çok kavga(lar) etti, hazineler harcadı; büyük zahmetler çekti, eziyetlere maruz kaldı; bundan böyle bunu şah edinin (kendinize); hem beni (de) bunun hatunu (olarak) bilin” (334-10/11). *Aça ağzını vü bir kelecı éde /*

Pes andan gèrû sehl ola ger gide “Ağzını açsın ve bir kelime söylesin; ondan sonra eğer giderse (de) (onun için) kolay olur” (110-7).

118. “şan” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sanki, öyle farz et ki” anlamındaki bu bağlama edatı, açıklama işleviyle bağlı cümleler kurar; bu edatla kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Çü girmiş idi çadıra nev-bahâr / Şan ol hûr idi havz-ı kevşer bınar* “Nev-bahâr çadıra girmişti; sanki o (bir) huri, Kevser havuzu (ise) pınardı” (222-7). *Yemen pâdişâhına hem kalmadı / Unıdıldı gitdi şan gelmedi* “(Dünya) Yemen padişahına bile kalmadı; unutuldu gitti sanki hiç gelmedi” (366-11).

119. “şanasın” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sanki, öyle farz et ki” gibi anlamlarıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 29’dur: *Hüner cümlesi anı ma’lûm idi / Elinde her işi şanasın mûm idi* “Bütün hünerler ona malumdu; sanki her iş, elinde mumdu” (29-4). *Şunun bigi ‘ışk odı yahtı anı / Şanasın ayrıldı tenden cânı* “Aşk ateşi onu öyle bir yaktı ki sanki canı teninden ayrıldı (öldü)” (36-8). *Bölük saçların çözdü uzatdı hoş / Şanasın kemend idi uz atdı hoş* “Bölük (bölük) saçlarını çözdü, uzattı hoşça; sanki kementti (de) ustaca attı” (103-10). *Başardı işin ü yaşırdı yüzün / Şanasın perîdür yavıtdı izin* “İşin başardı ve yüzünü gizledi; sanki peridir (de) izini kaybettirdi” (105-6). *Örü tırdı pes anıuzın nev-bahâr / Şanasın yavu kıldı nesne arar* “Sonra, ansızın ayağa kalktı Nev-bahâr; sanki (bir şey) kaybetti (de) onu arar” (118-6). *Melik-zâde aldı eline kemend / Şanasın uyımamağa içdi and* “Melikzade eline aldı kement; sanki uyumamaya içti ant” (124-3).

120. “şanasın ki / şanasın kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sanki, öyle farz et ki” anlamındaki bu bağlama edatı açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; b edatlarla kurulan bağlı cümle sayısı 28’dir: *Yine oldu kamu ‘âlem nûrdan / Şanasın ki güneş oğdı tûrdan* “Yine bütün âlem nurla doldu; sanki güneş doğdu Tur’dan” (43-2). *Göge érürürler figāndan üni / Şanasın ki kopdı kıyāmet günü* “Sesleri figandan dolayı göge dek çıkar; sanki kıyamet günü koptu” (55-1). *Ki niçe vèrûpdür anı hulk u görk / Şanasın ki aydur başındağı börk* “...Ki (Allah) ona öyle bir iyi huy ve güzellik vermiştir ki sanki başındaki börk aydır” (69-2). *Donandı şanasın ki bir hûr idi / Gèyüp tâcı tâvus bigi yürüdi* “Donandı sanki bir huriydi; tacı giyip tavus gibi yürüdü” (99-3). *Bu resm ile gölge bırahdı suya / Şanasın ki girmişdi*

ay busuya “Suya öyle bir gölge bıraktı ki sanki ay pusuya girmişti” (108-6). *Niçün dek dururken bir āh eyledün / Şanasın ki katı günāh eyledün* “Neden sakın sakın dururken bir ah ettin? Sanki büyük (bir) günah işledin” (133-3). *Gèrū kaçır u gözleri kana döner / Şanasın ki oda düşüpdür yanar* “Tekrar öfkelenir ve gözleri kana döner; sanki ateşe düşmüş (de) yanar” (143-9). *Şunuban götürdi kapu bağını / Şanasın kim gördi irem bağını* “Uzanıp kaldırdı kapı bağını; sanki gördü cennet bahçesinin” (34-10). *Çü fağfur göre ki segirdürüz / Şanasın kim anı geldük egirdürüz* “Fağfur seğırttiğimizi görünce sanki geldik onu toplarız” (62-5).

121. “şanayduñ / şanayidün ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Sanki, öyle farz et ki” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle sayısı 7’dir; 1 tanesi “şanayidün ki” edatıyla diğerleri “şanayduñ” edatıyla kurulmuştur: *Süzülmüşdi nergisleyin uyhusuz / Humār ile tolu şanayduñ henüz* “Nergis gibi uykusuz (bir hâlde) süzülmüştü; sanki henüz sersemlik içindedir” (106-10). *Kevaladialr aña yetmediler / Uzadı vü arınca gitmediler / Atı şanayduñ ki bir kuş idi / Uça vardı vü kal’aya düşdidi* (299-13/14). *Bölük saçların tutdı vü toladı / Şanayduñ hemîşe işi ol idi* “Bölük (bölük) saçlarını tuttu ve doladı; sanki işi daima oydu” (130-13).

122. “şanki / şankim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları da “sanki” anlamı ve açıklama işleviyle cümle bağlayıcıdır; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı, 11 tanesi “şanki” edatıyla, 1 tanesi ise “şankim” edatıyla olmak üzere 12’dir: *Dëyibilmezem vasfını niçedi / Kıyāmet günü şankim ol geçedi* “Vasfını söyleyemem nasıldı; sanki kıyamet günü o geceydi” (172-6). *Benüm dahı gönüm sana düşdi / Bu zahmetlerüm şanki bir düş idi* “Benim de gönüm sana düştü (ben de sana âşık oldum); sanki (çektiğim) zahmetlerim bir düş idi” (215-8). *Çü girmiş idi çadıra nev-bahār / Şan ol hūr idi havz-ı kevser bıyar / Çadır şanki firdevs uçmağidi / Öjinde ağac tûbî budağidi* “Nev-bahâr çadıra girince sanki o bir huri, Kevser havuzu (ise) bınardı; sanki çadır, cenneti; önündeki ağaç (ise) Tuba budağıydı” (222-7/8). *Yüridigi şöyle ki keklik seker / Sözi şanki tûtîdür kemürür şeker* “Yürüyüşü keklik sekişi gibi; sanki sözü şeker kemiren tuti sözüdür” (22-13). *Uyahdı gèrū şanki yeñi ay idi* “Tekrar uyandı; sanki yeni ay idi” (43-5). *Yüzi örtülü şanki bulutda ay* “Yüzü örtülü(ydü); sanki bulutta(ki) ay idi” (197-11). *Yapışdum etegine şanki tozam* “Eteğine yapıştım; sanki tozum” (206-12). *Naqqāş ol aracuğda*

kalmış idi / Kımıldamadı şanki ölmüş idi “Nakkaş oracıkta kalmıştı; kımıldamadı; sanki ölmüştü” (310-4).

123. “şonra” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “sonra, ardından” gibi anlamlarla ve açıklama işleviyle birbirine bağlar. Söz konusu edat cümlede aynı zamanda *zarf* olarak da görev alır; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Çü kaytāş gördi vü kaldı taña / Çok ağlaştılar şonra şordı aña* “Kaytas görünce şaşakaldı; çok ağlaştılar, ardından ona sordu” (256-5). *Alup çıhdı çinden girdi yola / Gider şonra işidesin kim nola* “Çin’den alıp çıktı, yola koyuldu; gider ardından işit ki ne olacak?” (189-3).

124. “şon ucu / şon ucu ki /şonuç” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümleleri “sonunda, nihayet; sonra, ardından” gibi anlamlarla ve açıklama işleviyle birbirine bağlarlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 5’tir: *Yere düşdi vü toprağa ağnadı / Topalan tutar bigi çok çağnadı Şon ucu eline alup iki taş / Dögündi vü urundı taşlara baş* “Yere düştü ve toprakta debelendi; karın ağrısına yakalınmış gibi (acı çekti ve) çok bağırdı; sonunda eline iki taş alıp dövündü ve başını taşlara vurdu” (164-10/11). *Demedi ‘azîm ihtiyât eyledi / Kılan hep hikâyetlerin söyledi / Şon ucu kıza katı yalvardı ol / Ki noldı bulivêresin bana yol* “Demedi, büyük (oranda) ihtiyatlı davrandı; kalan bütün hikâyelerini söyledi; sonra kıza; ne olmuş? bana yol göstersen (diye) çok yalvardı” (232-13/14). *Biri birümüze uyuşmaz idük / Yêyesi bile hiç yemez idük / Ara yerde şon ucu yürirdi kılıç / Ne var yogise güç yürirdi kılıç* “Birbirimizle uyuşmazdık; yemek bile yemezdik; sonunda, arada kılıçlar çekildi; ne var yoksa kılıç güç savruldu” (241-12/13). *Öküş söyledi vermedi ol cevāb / Şon ucu ki yüzine saçdı gül-āb* “Çok söyledi, o, cevap vermedi; nihayetinde yüzüne gül suyu saçtı” (310-8). *Anuñ ni‘metün başdı vü etdi güç / İli dutuban şahı oldu şonuç* “Onun rızkına mani oldu, ve zulmetti; sonunda (nihayet) memleketi zapt etti, şah oldu” (285-2).

126. “sözün toğrusı / toğrusı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, “doğrusunu söylemek gerekirse; özetle, aslına bakılırsa” gibi anlamlarla ve sonuç bildirme, açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlarlar; bu edatlarla kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Du ‘ā kıluban kodı yer üzre baş / Cevābın gērü eyle vērđi nakqāş / Ki hadden geçüpdir sözün toğrusı / Bizüm zahmetümüzdür baş ağrısı* “Nakkaş, dua ederek yer üstüne baş koydu (secde eder gibi yere eğildi);

cevabını tekrar şöyle verdi ki doğrusunu söylemek gerekirse (bu) haddini aşmıştır; bizim zahmetimiz (ise) baş ağrısıdır (sadece)” (138-2). *Çü bunun bigi söze ne i’tibār / Ki taṭvīl ola anda yā ihtisār / Söz oldur ki işidicegez kişi / Aña ma’rifet göstere yüz işi Bu resm ile söz düzmegün toğrusı / Olur hāşılı kuru baş ağrısı* “Bunun gibi uzun ya da kısa söze (kim) ne(den) itibar (eder)? Söz odur ki (bir) kimse işitince ona yüz(lerce) marifet göstere; doğrusu bu şekilde söz demek (yazmak) sonuç olarak (sadece) kuru baş ağrısı olur” (374-2/3/4).

127. “şehet / şehet kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Farsça “şayet” anlamlı bu bağlama edatı iki cümleyi birbirine, genellikle şart işleviyle bağlar; bu edatla kurulan bağlı cümle sayısı 13’tür; bunların 2’si “şehet kim” edatıyla, diğerleri “şehet” edatıyla kurulmuştur: *Şehet ol aldurmış ola gönül / İşin işka key düzmiş ola gönül* “Şayet o gönül aldurmış olsa (âşık olsa) gönül, işini aşka bağlamış olur” (95-3). *Çü ben cāna kaşd etmegi terk edem / Şehet tenri veribiye bir âdem* “Şayet Tanrı bi adam gönderse ben cana kastetmeği terk ederim” (196-9). *Şehet niçe devrān dōne henüz / Hikāyet olup dilde anılavuz* “Şayet devran döndükçe henüz hikāye olup dillerde anılalım” (229-13). *Eger girmemişse eline süheyl / Şehet kim ol kız eyleye meyl* (260-5).

Bu anlam dışında söz konusu bağlama edatı, cümleleri şu anlamlarla da bağlar: “O zaman”: *Dedi eger diri ola vü dürişe / Şehet kimse maḳşūdına erişe* “(Bir) kimse diri olsa ve çabalasa o zaman maksadına erişir, dedi” (252-9). “Ondan sonra”: *Kişi kim tuzah kura vü av uma / Şehet düşe karga vü andan hüma* “Bir kişi tuzak kursun ve av beklesin; ondan sonra düşer karga ve ondan sonra Hüma” (276-15).

128. “şol kadar ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, iki cümleyi sebep-sonuç işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Kavüm dèrneği şol kadar çoğidi / Ki igne bırağası yer yoğidi* “Kavmin derneği o kadar çoktu ki iğne bırakacak yer (dahi) yoktu” (353-10).

129. “şoloḥ dem ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“-dığı zaman, ...r ...mAz ...” anlamlarıyla ve sebep-sonuç, başlangıç-bitiş işleviyle başına geldiği cümleyi, bağlandığı cümleye zarf göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Şoloḥdem ki kaytās işitdi anı / Atasına dedi ey baba canı / Ger ol hücrede gördüğüm ise kız / Bu deḡlū bahāyile almaya kız* “Kaytas onu işitir işitmez babasına dedi: Ey canım baba, eğer o hücrede gördüğüm kız ise bu kadar

parayla (onu) almak yetersizdir” (210-1/2). *Dēdi ḥādīm anı süheyl aldıdı / **Şoloḥdem ki ılı suya geldidi*** “Hizmetçi dedi: Süheyl, ılık suya geldiği zaman onu aldı” (36-12). ***Şoloḥ dem ki ben girevenin yola / Hemîn gölge yoldaşım olıbile*** “Ben, yola girdiğim zaman; sadece gölge yoldaşım olabilir” (268-3). *Āḥir dūn oraṇunuzu gördünüz / **Şoloḥdem ki aramuza girdünüz*** “Aramıza girdiğinizde sonunda haddinizi bildiniz” (176-7).

130. “şoloḥ gün ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Kullanımı, anlam ve işlevi “şoloḥ dem ki” bağlama edatı gibidir; bu edatla kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: ***Şoloḥ gün ki bu şāra ērdüm idi / Falān şūreti yazlu gördüm idi / Anı aṇdum aḡladuḡum ol idi / Yūzin görmege ḥasretüm bol idi*** “Bu şehre ulaştığım gün, falan sureti çizili gördüğüm zaman onu hatırladım, ağlamamın (sebebi) oydu; yüzünü görmek için hasretim çoktu” (327-6/7).

131. “şöyle ki / şöyle ... ki ... / şöyle kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıplar, başına geldiği cümleyi, “sanki; -dığı için” anlamları ve sebep-sonuç, öneri işlevleriyle diğer cümleye *zarf* göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı, 1 tanesi “şöyle ki”, 3 tanesi “şöyle kim”, 13 tanesi de “şöyle... ki...” edatlarıyla olmak üzere 16’dır: *Gözet **şöyle her nesnenün aşlını / Ki nerd oynayan gözedür ḥāşlını*** “Her şeyin aslını öyle (bir) gözet ki tavla oynayan (bile) hasılatını gözetir (düşünür)” (23-1). *Sen beni **şöyle miskin etmiş idün ki ayruḡ / Varıamaz oldum idi yurduma meskenüme*** “Sen, beni öyle (bir) miskin etmiştin ki artık yurduma, meskenime varamaz oldum” (120-14). *Atam urısar **şöyle tēdbîr ü rāy / Ki yoḡ gitmegil bundan durḡıl bir ay*** “Babam, öyle bir tedbir ve akıl ortaya koyacak ki hayır (sen) gitme buradan, bir ay kal” (137-1). *Uzatmışdı **şöyle fesāda elin / Ki ḡaya getürmüş idi çîn ilin*** “Fesada öyle bir bulaşmıştı ki Çin’i canından bezdirmişti” (157-3). *Bir iş işlegil **şöyle dürişgil / Ki üçinci gün çîne erişigör*** “Bir iş yap, öyle (bir) çabala ki üçüncü gün Çin’e ulaşiver” (288-6). *Ḳamu ḡalkı **şöyle geçerlerdi dinç / Ki bulunmaz olmuşdı zahmet ödinç*** “Bütün halkı öyle güzel (rahat) bir hayat geçirirlerdi ki zahmet ödünç (olarak dahi) bulunmazdı” (302-6). *Bulaşmış idi **şöyle yüzi gözi / Ki zift üzre ḡona degirmen tozu*** “Yüzü gözü (toza) öyle bir bulaşmıştı ki (sanki) zift üzerine değirmen tozu konar (gibi)” (290-8). *Sözün boyına **şöyle biçerdi ṭon / Ki bir lafza düzerdi ma ‘nî beş on*** “Sözün boyuna öyle (bir) elbise biçerdi ki (sanki) bir kelimeye beş on mana

dizerdi (verirdi)” (322-12). *Sürem atı şöyle ki şeh mat ola* “Atı öyle bir süreyim ki şah mat olsun” (142-13). *Çalap tenri yârî kılursa baña / Düzem şöyle kim kıla gören taña* “Tanrı bana yardım ederse öyle bir (düzen) düzeyim ki gören şaşakalsın” (25-10). *Yola giricek yel ü yel bigi ev / Yügür şöyle kim yetmesün saña dev* “Yola girince koş, yel gibi hızlı ol; öyle bir koş ki sana dev (bile) yetişemesin” (288-5).

Bu kalıpta ikinci cümle ilkinin açıklaması konumunda olabilir: *Düzenlik bozuldı vü oldu harāb / Bugün tanışup şöyle gördük şavap / Ki bir gün kamumuz çıhavuz yola / Kime uğrar isevüz ol şāh ola* “Düzen bozuldu, harap oldu; bugün tanışıp şöyle doğru olacağını gördük ki bir gün hepimiz yola çıkalım; kime uğrarsak o şah olsun” (241-4/5).

Bu bağlı cümlede “ki / kim” bağlama edatı düşebilir: *Günüm şöyle geçti eger biledün / Taña kaluban merhamet kıladun* “Günüm öyle bir geçti (ki) eğer (bunu) bilseydin şaşakalıp merhamet kılardın” (125-5).

132. “şöyle turur ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp, cümleleri “tıpkı, aynı” anlamlarıyla ve benzerlik işleviyle birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Kimesneyle eylerse hışm ü küsü / Becid şöyle turur ki kalburda şu* “(Bir) kimseyle dargın düşer ve (onunla) küserse tıpkı kalburdaki su(dur) (su gibidir)” (131-11).

133. “şunun bigi / şunun bigi ... ki ... / şunun bigi kim / şunun bigi ... kim ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Öyle bir ... ki ..., öyle ki; -dığı gibi” anlamlarıyla ve genellikle sebep-sonuç işleviyle içinde bulunduğu cümleyi diğer cümleye zarf göreviyle bağlarlar; bu edatlarla kurulan *bağlı cümle* sayısı; 15 tanesi “*şunun bigi...ki...*”, 2 tanesi “*şunun bigi*”, 2 tanesi “*şunun bigi kim*”, 1 tanesi de “*şunun bigi...kim...*” edatlarından oluşmak üzere 20’dir: *Baňa bir şunun bigi naqqāş bul / Kim ola eli şulu naqqı uşul* “Bana öyle bir nakkaş bul ki maharetli ve nakşı usulünce olsun” (243-3). *Barışmışlar idi şunun bigi kim / Şunar idi aşlan sığra dikim* “Öyle bir barışmışlardı ki aslan, sığra lokma sunardı” (241-5). *Yine sürdi ol geceye degin kim / Şunun bigi kim dërmez idi ögin* “O, yine geceye degin (at) sürdü öyle ki aklını toplayamazdı” (190-12). *Şunun bigi şerh eyleyem türkîce / Ki tat u moğol eyde şābāş u ce* “(Bu kitabı) Türkçeye öyle bir şerh edeyim ki Tatar ve Moğol’lar ‘aferin’ ve ‘helal olsun’ desinler” (26-3). *Şunun bigi hün eyledi ol bize / Ki kand u şeker ağar idi dize* “O, bize öyle bir ziyafet verdi ki

şeker dize (kadar) çıkardı” (74-15). **Şunun bigi** yakdı anı ‘ışk odı / **Ki** bir yaña nāmūsı vü ‘ārı kodı “Aşk ateşi, onu öyle bir yaktı ki namus ve arı bir tarafa bıraktı (onlara aldırılmaz oldu)” (76-5). **Şunun bigi** zevk eyledi ol kişi / **Ki** ağlamağ oldu kamumuz işi “O kişi, öyle bir zevk eyledi ki hepimizin işi ağlamak oldu” (86-12). **Şunun bigi** āh eyledi bir kezin / **Ki** işitdi kız āhının āvāzın “Bir kez öyle bir ah etti ki kız, ahının sesini işitti” (100-7). **Şunun bigi** eyleyem mekr ü āl / **Ki** aldayam u sen kamu mālī al “Öyle bir hile ve aldatmaca yapayım ki aldatayım (onları) ve sen (böylece) bütün malı al” (179-11). **Şunun bigi** zārılığ étđi nakkāş / **Ki** ağladı anuñ ile tağ u taş “Nakkaş, öyle bir inledi (içten ağladı) ki onunla beraber dağ ve taş (dahi) ağladı” (184-13). **Şunun bigi** bilürdi nakş yatın / **Ki** şuya yazayidi yel şüretin “Nakış usulünü öyle bir bilirdi ki suya (bile) yelin suretini çizirdi” (243-7). **Şunun bigi** vërdüm kazāya bıyun / **Ki** aç kurdun ağzına düşe koyun “Aç kurdun ağzına koyunun düştüğü gibi (ben de) kazaya boyun eğdim” (279-5).

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede bazen “ki / kim” bağlama edatının düştüğü görülür: **Şunun bigi** ‘ışk odı yahdı anı / Şanasın ayrıldı tenden cānı “Aşk ateşi onu öyle yaktı (ki) sanki canı teninden ayrıldı” (36-8). **Şunun bigi** balıayı şalar idi / Dëyeydün ki ispeh-salār idi (130-14).

134. “şu resm ile ... ki ...” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, içinde bulunduğu cümleyi diğer cümleye sebep-sonuç işlevi ve zarf göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 1’dir: **Şu resm ile** eylükde çıkardı ad / **Ki** bilişdi hālķ ile kamu yad “İyilikde öyle bir nam saldı ki halk ile bütün yabancılar (tarafından) tanındı” (242-6).

135. “şu vaktin ki / şu vaktin kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, başına geldiği cümleyi “ne zaman ki, -dığından beri; -dığı gibi” anlamlarıyla ve açıklama işlevi ile kendisinden sonraki diğer cümleye zarf göreviyle bağlarlar; kullanım sayısı 2’dir: **Şu vaktin ki** gök üzre yelken açar / Dëyesin bulıtdur havādan geçer “Ne zaman ki gök üzerinde yelken açar (gök üzerinde yelken açtığı gibi); sanki buluttur (da) havadan geçer” (200-12). **Şu vaktin kim** ol şüreti görmişem / Kamu ‘ālemün terkini urmışam “O sureti (resmi) gördüğümünden beri bütün dünyadan geçmişim” (52-7).

136. “şükür / şükür kim / (ki) şükür / şükür aña kim / şükür Teğriye kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümleleri “neyse ki; çünkü; şükür olsun” anlamlarıyla açıklama, sonuç bildirme işlevleriyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 15’tir; bunların 8’ini “şükür” edatıyla kurulanlar oluşturmuştur: *Ki bir karavaş şanki hîç yoğdur / Şükür mālū u ni ‘metū çokdur* “...Ki bir hizmetçidir, sanki hiç yoktur; şükür (ki) malın ve nimetin çoktur” (267-11). *Neler gördüğümüzi hîç şorma çoğ / Belā çekmişem kim anuñ haddi yoğ / Şükür şindi tūfāndavuz pādīşāh / Elümüzde il ü şār u sipāh* “Neler gördüğümüzü hiç çok sorma; bela çekmişim ki onun haddi yok; şükür ki (neyse ki) şimdi Tufan’dayız padişah; il, şehir ve asker elimizde(dir)” (340-9/10). *Ne var yoğise mülkümüz mālumuz / Şükür hoş geçer kamudan hālümüz* “Malımız mülkümüz yoksa (bunda) ne var? Şükür (neyse ki) hālimiz herkesinkinden iyi geçer” (22-3). *Dēdi kim gerek toğrusını demek / Şükür kim žayi ‘olmadı bizüm emek* “Dedi ki: Doğrusunu demek gerek; şükür ki bizim emeğimiz boşa gitmedi” (123-5). *Dēdi kullıg edem ki şükür bugün / Ne hoş buldum uş yaşluyiken düğün* “Dedi: Hizmet edeyim ki şükür (çünkü) yasdayken ne (de) hoş buldum düğün” (336-2). *Yemek guşsa tek ‘ömri eyler telef / Yigitlikde eyler kişiyi haref / Şükür kim genc ü hem sağ esen / Belālar geçer bellū şabr eyle sen* “Gam çekmek sadece ömrü telef eder; gençlikte insanı bunak eder; şükür ki genç ve sağlıklı esensin; belalar tabii geçer, sen sabret” (280-9/10). *Ki biri süheyl ola biri nakķāş / Şükür aña kim geldi işüm tutaş* “...Ki biri Süheyl, biri Nakkaş’tır; şükür ona ki işim rast gitti” (320-8). *Ne var dūrişüp gelmez ise dile / Dūrişmekligüñ yoğ ziyarı hele / Şükür teğriye kim bu hoş dāstān / Düzildi nitekim būsitān* “Çalışıp çabalayıp ele girmezse (bunda) ne var? Çabanın ziyarı yok; Tanrı’ya şükür ki bu hoş destan, tıpkı Bostan gibi yazıldı (tamamlandı, düzenlendi)” (370-9/10).

137. “tā” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, başında bulunduğu cümleyi diğer cümleye “şart” işlevi, “-e kadar” anlamı ve *zarf* göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Ki tā atası katına gelmeye / Gērū süci ağızına almaya* “...Ki babası huzuruna gelmeyene kadar terkar ağızına içki almayacak” (86-4). *Bu ‘ışk okını çarh atuban nesne urmadı / Tā cānumı omaç edüp öñinde görmedi* “Felek, canımı hedef edinip (de) önünde görmedikçe bu aşk okunu atıp bir şey vuramadı” (95-12).

138. “tā kim / tā ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “-dığından beri, “-e kadar” anlamıyla başına geldiği cümleyi diğer cümleye *zarf* göreviyle bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 3’tür: *Saçı bēligin tā kim atdı kemend / Bıraḥdı boynuma biḡ dürlü bend* “Saç örgüsünü kement (gibi) attığından beri boynuma bin türlü bağ bıraktı” (105-5). *Beni ḡo ki ḡatunḡa olavan / Ḳoyup gitmeyem tā ki ölevenin* “Beni bırak ki huzurunda bulunayım; ölene kadar bırakıp (da) gitmeyeyim” (141-15).

139. “teḡri bile” Bağla Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, bilinmezlik işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Ya adum işitdi vü yā gördi düḡ / Ya ḡoz teḡri bile nite oldı ḡuş* “Ya adımlı duydu veya düḡ gördü yahut da Allah bilir nasıl denk geldi?” (112-8).

140. “teḡri ḡaḡı ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Allah için, yine de” anlamlı bu bağlama edatı, cümleleri zıtlık bildirme işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Velikin keserler olursa başum / Dēmeyiserem nolduḡını işüm / Gerek sen bana buḡ dilerseḡ ḡaḡı / Ben açmazvanın sırrı teḡri ḡaḡı* “Ama başımı kesecek olurlarsa (da) işimin ne olduğunu demeyeceğim; istersen sen bana öfkelen, dilerseḡ (de) kız; Allah için ben sırrı demem” (250-1/2).

141. “ḡutam / ḡutayım / ḡutayım ki / ḡut ki / ḡutalum ki” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Farzedeyim ki, öyle sanayım ki, haydi; farzet ki; farzedelim ki” anlamlarıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 5’tir: *Ḳutam sırruḡı gizleyübilesin / Gözüḡ yaḡını niḡesi silesin* “Farzedeyim ki sırrını gizleyebileceksin; (ya) gözyaḡını nasıl sileceksin?” (80-1). *Ḳutayım ki oḡlansın u yā yigit / Ben aḡvālūmi dēyeyin sen işit* “Tutayım ki (küçük) oḡlan ya (da) gençsin; (yine de) ben ahvalimi söyleyeyim, sen dinle” (215-12). *Ḳutayım utandunḡ dēmedünḡ adunḡ / Hemāndem niḡe baş yēre ḡomadunḡ* “Diyelim ki utandın (da) adını demedin; (o zaman) hemen (o) anda neden başını yere koymadın (saygı ile secdeye gitmedin)?” (151-11). *Ḳapunḡ buyruḡından ḡo niḡe ḡapam / Ḳut ki varam eşüḡüḡi öpem* “Hizmetinden, buyruḡundan nasıl sapayım; Tut ki varayım, eşḡini öpeyim” (113-6). *Ḳutalum ki ḡızıdur ēy nā-bekār / Anı kim revā göre kim nev-bahār / Senünḡ bigi mel’ün ḡatında ola / Hele kendözünḡe ḡetürdünḡ belā* “Farzedelim ki (onun) kızıdır ey hayırsız; onu

kim reva görür ki; senin gibi (bir) lanetlinin huzurunda olsun Nev-bahâr; hele (ki) kendine bela getirdin” (208-4/5).

142. “U” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Günümüzdeki “ve” bağlama edatının karşılığıdır; bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 269’dur; bunların 134 tanesini “u”, 135 tanesini ise “ü” bağlama edatıyla kurulanlar oluşturmuştur: *Bugün pâdişâh sensin ü ben fakîr* “Bugün padişah sensin ve fakir ben(im)” (198-9). *Ne kişisin ü kancarudur yönin / Nedür bu arada dileğün senün* “Kimsin ve yönün hangi tarafadır; senin dileğin nedir burada?” (265-14). *Güneş baş götürdü velî şâh- çîn / Başın götürirmez ü tokır için* “Güneş baş kaldırdı; ama Çin şahı başını kaldıramaz ve iç çeker (derin derin solur)” (165-13). *Velî yègrek oldur ki sen şād ol / Yola gir ü kayğudan āzād ol* “Ama iyisi şudur ki sen mutlu ol; yola gir ve kaygıdan kurtul” (53-5). *Helâl edünüz ü esen kalunuz / Şımarlay beni teğriye yalunuz* “Helal ediniz ve esen kalınız; beni sadece Tanrı’ya ısmarlayın” (55-5). *Sevindi süheyl ü işitdi nakkâş* “Süheyl sevindi ve Nakkaş işitti” (111-14). *İkisi dürîşdiler ü kazdılar* “İkisi çabaladılar ve kazdılar” (132-12). *Süheyl anı görür ü turur örü / Eyü söyleyüben gelür ilerü* “Süheyl onu görür ve ayağa kalkar; iyi (söz) söyleyerek ileri çıkar” (66-7). *Bu arada düşdün ü hālün yavuz* “Buraya düştün ve hâlin kötü” (256-14). *Yorulmuş u armış u kalmış idi / Üşenmiş ü cânından ırmış idi* “Yorulmuş ve kalmıştı; üşenmiş ve canından bezmişti” (278-13).

143. “uş inden gèrü” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “den beri” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Görürsen yüzini beşer demegil / Bana ‘ışk işini başsar demegil Uş inden gèrü ben diri kılmazam / Ögüt vèrme ayrulğ ögüt almazam* “Yüzünü görürsen beşer(dir), deme (ona); bana (da) aşk işinin üstesinden gel, deme; o zamandan beri ben yaşamıyorum; ögüt verme, bundan sonra ögüt dinlemem” (105-7/8).

144. “uş indi / uş indi ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri “artık, ama, bundan sonra” gibi anlamlarla ve açıklama işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 10’dur: *Ben ol ulu pâdişâh oğlıvan / Ki hiç yèyesi yemez idüm yavan / Uş indi niçe gündür otlarvan ot / Yemiş bulmuşam bugün ol oldu lût* “Ben, o büyük padişahın oğluyum ki asla yavan yemek yemezdim; ama (artık) kaç gündür ot otlarım; yemiş bulmuşum, o (da) tatlı oldu (bana)” (199-2).

Yüzüm görmedin şabr edemez idiñ / İlüñden yaña hem gidemez idiñ / Uş indi ki oldum saña qaravaş / Uşanduñ hem eyle gerek ey şabāş “Yüzümü görmeden sabredemezdin; memleketinden yana da gidemezdin; ama sana hizmetçi oldum, usandın, öyle (de) olmalı, aferin!” (133-12/13).

145. “vāy aña ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, zıtlık bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Anuñ hūkmüñi eylemez kimse red / Vāy aña ki olmaya andan meded* “O’nun hükmünü kimse reddetmez; vay ona (yazıklar olsun ona) ki O’ndan yardım istemez” (339-15).

146. “veger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Farsça olan bu bağlama edatı, başına geldiği yan cümleyi “şayet, eğer” anlamlarıyla, şart işlevi ve *zarf* göreviyle temel cümleye bağlayarak bağlı cümle kurar; bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 21’dir: **Veger** *yürür iseñ bu ‘işıyān yolın / Yüri şonra saçın saklañ yolın* “Eğer bu isyan yolunu yürürsen yürü, sonra saçını sakalını yolun (pişman ol)” (9-10). *Eger māl ise hey dēmedin kaçar / Veger ‘ömr ise yügürür geçer* “Eğer (söz konusu) malsa hey deyince kaçar (hemen elden çıkar); eğer (söz konusu) ömür ise koşa koşa (hızlıca) geçer” (21-4). **Veger** *yolumı büger ise ölüm / Gērü gelmege degmez ise elüm / Helāl ēdiñüz ü esen qaluñuz / Şımarlañ beni teñriye yaluñuz* “Eğer ölüm yolumu keserse, geri gelmeye gücüm yetmezse helal edin, esen kalın; beni yalnızca Allah’a ısmarlayın” (55-4/5). **Veger** *diriyise niçün biz anı / Qoyup kaçavuz nāmūsumuz qanı* “Eğer diriyse biz neden onu bırakıp kaçalım; namusumuz (haysiyetimiz, şerefimiz) nerede?” (171-2). *Hîç eymenme dē toğrusın baña / Veger dēmez iseñ ki bu işi aña / Buyuram saña bir iş eyleyeler / Ki ‘ibret qala anı söyleyeler* “Hiç çekinme, doğrusunu söyle bana; eğer demezen bu işi ona; buyurayım bir iş etsinler sana ki ibret olur, onu söylerler” (184-4/5). **Veger** *olavuz ikimüz hem bile / Bu yazıda nolasımız kim bile* “Eğer ikimiz birlikte olursak bu çölde ne olacağımızı kim bilir?” (237-7). **Veger** *düşmenüñ durmaya sözine / Anuñ ile mîh urasın gözine* “Eger düşmanın sözünde durmazsa onunla mih vurasın gözüne” (286-13). **Veger** *tırur ise qatumda benüm / Güyegümdür iki güzüm cānum* “Ola ki benim huzurumda durur (o zaman) damadım, iki gözüm, canımdır” (187-3).

“veger” bağlama edatı, “...se bile, -e rağmen” anlamında kullanılıncaya zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlar: *Eger dirsegümden qolum üzeler / Veger qarşudan*

şüretüm bozalar / Ne bundan kayuram ne andan dönem / Ne aram üşenem ne atdan inem (170-2). **Veger** görmez olursam anuñ yüzin / *Öpem başduğı yerde atın izin* “Eğer onun yüzünü görmesem bile (en azından) bastığı yerdeki atının izinin öpeyim” (259-11). **Veger** ötdi bülbul diken tağladı “Ola ki bülbul öttü (öter) diken (onu) dağladı” (178-10).

147. “veger nè / ger nè” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

İki cümleyi “yoksa, aksi hâlde” anlamıyla ve şart ilgisiyle birbirine bağlarlar; bu bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle sayısı 19’dur; bunların 18 tanesini “veger nè” edatıyla kurulanlar oluşturur: *Yüzini ol anuñ için açmadı / Veger nè aña bahmaga kaçmadı* “O, yüzünü onun için açmadı; yoksa ona bakmak için kaçmadı” (117-12). *Veger nè destân olursın şāra* “...Yoksa şehrin diline düşersin” (125-10). *Anuñ buyruğıdur veger nè gülef / Zihî hayf kim olayidi telef* “O’nun buyruğudur, yoksa çok yazık olurdu ki kırmızı gül telef olaydı” (7-9). *Veger nè tutulmamağa çāre yoñ* “...Yoksa tutulmamak için çare yoktur” (150-2). *Meger atam ola veger nè gücin / Kim ola ki tuta niķābum ucın* “Sadece babam olur yoksa güçlkle kim olur ki tutar nikabımın ucunu” (206-2). *Beni hücrede komağıl yaluñuz / Veger nè gönülcüğüm olur yavuz* “Beni hücrede yalnız bırakma; yoksa gönülcüğüm kötü olur” (219-1). *Üşendürme çadır kapusını aç / Veger nè girüp eyleyeven soymaç* “Üşendirme, çadırın kapısını aç; yoksa (içeri) girip çıplak olurum” (225-3). *Dilin tutduğınca kişi dinç olur / Veger nè kamu halka gülünç olur* “Kişi dilini tuttuğu müddetçe rahat yaşar; yoksa bütün halka (karşı) gülünç duruma düşer” (244-15). *Meger bulavan anı görmişem / Veger nè ho cān terkinî urmışam* “Meğer onu bulayım (ki) görmüşüm; yoksa canımdan geçmişim” (253-14). *Kerem ola çok minnetün cānuma / Veger nè girürsin benüm kanuma* “Çok minnetlerin bana kerem olsun; yoksa girersin benim kanıma” (259-14).

“veger nè” bağlama edatının “ve, ardından, sonra” anlamında kullanıldığına da rastlanır: *Çalap şallah oñara işüm oña / Veger nè gērü tızcek erişem saña* “Allah inşallah işimi rast getirsin; sonra hemencecik erişeyim sana” (52-12).

148. “velî” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ama, velakin, fakat” anlamlarındaki bu bağlama edatı, cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 60’tır: *Ululara kullık çü ger haķ durur / Velî teñri rezzāķ u muţklaķ durur* “Büyüklerle hizmet gerçi haktır;

ama Tanrı rızık veren ve mutlaktır” (17-10). *Aru toḥmdan aru biter taḥıl / Öğüt vërmege kimseye olmaya baḥıl / Velî dutmayana ger öğüt vère / Taḡıtmış ola toḥmı çü ırāḥ yère* “Temiz tohumdan temiz tahıl biter; bir kimseye öğüt vermekte cimri olmamalı; ama öğüt tutmayana eğer öğüt verilirse (o zaman) tohum uzak (bir) yere saçılmış olur” (23-6/7). *Vërürse baḡa ḥaḡ biḡ ādem yaşın / Dürişüp yazamayam anuḡ kaşın / Velî geldügince elümden hüner / Ḥarîr üzre yazdum dëdüm ben eger* “Hak (Allah), bana bin insan yaşı verse (de) uğraşıp yazamam onun kaşını; ama elimden hüner geldiğince ipek üzerine yazdım dedim: eğer ben...” (43-8/9). *Çeri bunda yoḡıduḡuḡ bildiler / Bu tāc u bu taḥta ṭama ‘ kıldılar / Velî bilümezven ki kimdür bunu / Ne yërden idüginini ili günü* “Ordunun burada yok olduğunu bildiler; bu taç ve bu tahta tamah ettiler; ama bu kimdir, nerelidir, memleketi neresi(dir), bilemem” (65-2/3). *Sizüḡ ḥükmünüz neyise ṭutmaḡ gerek / Velî toḡrusını eyitmek gerek* “Sizin hükmünüz neyse onu tutmak gerek; ama toḡrusunu söylemek gerek” (71-9). *Ki gürbüzlik ü güç ile bitmez iş / Velî ‘aḡl u tedbîr ile bitmez iş* “...Ki hilekârlık ve zorbalıkla iş başarıya ulaşmaz; ama akıl ve tedbir ile iş bitmez (devamlı iş olur)” (176-12).

149. “velîk” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ama, fakat, velakin” anlamlı bu bağlama edatı, zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı 1’dir: *Örü ṭurdu naḡḡāş gitdi velîk / Öginde dër idi şüḡ kār nîk* “Nakkaş, ayağa kalktı, gitti; ama içinden; ‘iş iyi oldu’ derdi” (323-13).

150. “velîkin” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ama, fakat, velakin” anlamlı bu bağlama edatı, cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan *bağlı cümle* sayısı 26’dır: *Ki nitesi ḥoş düzmiş anı düzen / Söz içinde key beklemişdür düzen / Velîkin eger türkce oladı / Kamu yërde meşḥûr olup ḡaladı* “...Ki onu düzenleyen ne (de) hoş düzenlemiştir (yazmıştır); söz içinde iyi bir düzen kurmuştur; ama eğer Türkçe olsaydı her yerde meşhur olup kalırdı” (23/24-15/1). *Kim anı görür ise ḡaynar ḡanı / Hüner ḡomamışdır ki bilmez anı / Velîkin elinden ḡodı ḡopuzı / Düşüp gitdi öḡi şarardı yüzi* “Kim onu görürse kanı kaynar; bilmediği hüner yoktur; ama elinden kopuzu bıraktı; (yere) düşüp aklı (başından) gitti, yüzü sarardı” (86-14/15). *Ṭama geldüginini süḡeyl anladı / Velîkin naḡḡāşuḡ sözün dinḡledi* “Süḡeyl, dama geldiğini anladı; ama Nakkaş’ın sözünü dinledi” (108-7). *Ṭapuḡdan senüḡ ayrulıḡ kim diler / Velîkin ḡazā ādeme diş biler* “Senin

hizmetinden ayrılmayı kim ister; ama kaza insana dış biler” (128-5). *Saḥa işbu sâ‘at vëreydüm cezâ / Yad il içidür ne dëyeler bize / Velîkin seni kamu suçun ile / Bağışlamışam işbu şâha hele* “Sana şu anda ceza verirdim; yad eldir, bize ne derler? Ama seni bütün suçunla bu şaha bağışlamışım” (151-13/14).

151. “veyâ / U yâ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları cümleleri sıralama, benzerlik işleviyle birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümlede bazen her iki yüklem bazen de ikinci yüklem ek-fiili düşer; kullanım sayısı ise 3’tür: *Cihânun içinde çü hîç kimseven / Beni dinleyen kim veyâ kim seven* “Dünyada hiçkimseyim; bu yüzden beni dinleyen kim veya seven kim(dir)?” (377-10). *Gören dëye ol sensin ü yâ sen ol / Bulınmaya fark eylemeklige yol* “Gören; o sensin, sen o(sun), der; kimse fark edemez” (147-5). *Tutayım ki oğlansın u yâ yigît / Ben ahvâlîmi dëyeyin sen işit* “Tutayım ki oğlansın (çocuksun) ya da yigît (gençsin); ben ahvalimi söyleyeyim, sen dinle” (215-12).

152. “veyâhoz” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Yahut, veya” anlamlarıyla cümleleri sıralama, benzerlik işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Meger bu gelen çeri degül / Veyâ hoz çerümüz bayagî degül* “Meğer bu gelen ordu değil veyahut ordumuz önceki değil” (64-9).

Bu bağlı cümlede ikinci cümlelerin yüklemi düşebilir: *Sizün arañuzda kimem ben denüz / Eyü mi dërildüm veyâhoz yavuz...* “Sizin aranızda ben kimim? söyleyin; iyi mi yaşadım veyahut kötü (mü yaşadım)” (334-3).

153. “vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“vU” bağlama edatı, cümleleri denklik, benzerlik işleviyle birbirine bağlar; bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 416’dır: *Bulmaz yerinde vü ihen kahr* “Yerinde bulamaz ve çok öfkelenir” (36-11). *Ola kim senün sözini şımaya / Gele üzüñi vü utandırmaya* “Belki senin sözünü dinler; gelir ve seni utandırmaz” (68-15). *Ki gövdem eriye vü yaşum aḳa / Yarın sen vëresin cevâbın ḥaḳa* “...Ki gövdem eriye ve yaşım aka; yarın sen cevabını vereceksin Hakk’a” (93-13). *Aḳa ağzını vü bir kelecî ede / Pes andan gërü sehl ola ger gide* “Açsın ağzını ve bir söz söylesin; ondan sonra eğer giderse (de) (bu) kolay olur” (110-7). *Baş urur yere vü degürür selâm / Eger buyurasın dëyeven tamâm* “Başını yere vurur (saygı niyetiyle secde eder) ve selam verir” (111-12). *Şehün heybetini göricek kişî / Unıdur sözi vü yañılur işi* “(Bir) kişî şahın heybetini görünce sözü unuttur (konuşamaz) ve işi(nde) yanılır (kendisini

şaşıırır)” (151-6). *Ki ben t̄acımı tahtımı m̄alımı / V̄erem oğluma v̄ü çekem el̄ımı* “...Ki ben tacımı, tahtımı (saltanatımı) ve malımı oğluma vereyim ve el çekeyim” (30-7). *Yatam toprağ üstine v̄ü taş yastanam / Düşem oda v̄ü çāremi isteyem* “Toprak üstünde yatayım ve taşa uzanayım (taşı yastık edineyim); ateşe düşeyim ve çaremi arayayım” (253-13). *Bugün ç̄in ilindesin uşda hele / Gül oyna v̄ü zevk eyle bizüm ile* “Bugün Çin’desin işte; gül oyna ve zevk et bizim ile” (84-7). *Elin aldı v̄ü h̄alvete girdidi* “Elini tuttu ve tenhaya gitti” (245-5).

“vU” bağlama edatı burada “ama” anlamı ve zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlamıştır: *Cānı çıkmağa vardı v̄ü çıkmaz ol / Irahdan aña bakar u bakmaz ol* “Canı çıkmak üzereydi, ama o (çadırdan)çıkılmaz; uzaktan ona bakar, ama o bakmaz” (222-5).

“vU” Bağlama edatının yeri değişebilir: *Şeh-i h̄āverān cāmı t̄oldurdu / Anuñ şayl̄ığına v̄ü k̄aldurdu* “Haveran şahı kadehi doldurdu ve onun şerefine kaldırdı” (309-13).

154. “vU hem / U hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ve de” anlamıyla, sıralama ve açıklama işleviyle cümleleri bağlar; kullanım sayısı 6’dır: *Öğüt v̄erdi v̄ü hem eyü söyledi* “Öğüt verdi ve de iyi (sözler söyledi)” (233-13). *Ne bilem kazā n̄etdi v̄ü n̄edis̄er / Cihān böyle geldi v̄ü hem gidiser* “Ne bileyim kaza ne yaptı ve ne yapacak? Dünya böyle geldi ve de (böyle) gidecek” (177-15). *Çü gördi ki m̄iše ȳemişd̄ür t̄olu / İñen t̄āze v̄ü t̄atlu v̄ü hem şulu* “Gördü ki meşe yemişle doludur; çok taze, tatlı ve de sulu(dur)” (196-3). *Şükür kim yigitsin ü hem sağ esen / Belālar geçer bellü şabr eyle sen* “Şükür ki yiğitsin (gençsin) ve de sağlıklı esensin; belalar geçer kesinlikle sabret sen” (280-9). *Öğüt v̄erdi v̄ü hem eyü söyledi* “Öğüt verdi ve de iyi (sözler söyledi)” (233-13). *Ėversin ü hem ȳüregün̄ yağlıdur* “Acele edersin ve hem (de) tez canlısın” (217-8). *Getürgil ne kim olur ise cevāb / Şavāb ola v̄ü hem bulasın şevāb* “Cevap ne olursa (olsun) getir; doğru olur ve hem (de) sevap kazanırsın” (113-10).

155. “ya hoz / yā hod” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Yahut, ya da” anlamları ve denklik işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 9’dur: *Niçe yıl ben anuñ ağusın ȳedüm / Şon ucu bu evi ȳıhayım d̄edüm* **Ya hoz** bu güler şūreti giderem / *Bunuñ içün ağlamağı n̄ederem* “Nice yıllar ben onun gamını çektim; sonunda bu evi yıkayım dedim ya da bu gülen sureti ne yaparım; bunun

için ağlamayı ne ederim?” (38-4). *Meger t̄ālī ‘imūñ bahtı uyana / Ya hoẓ devletimūñ çerağı yana* “Meğer talihimin bahtı uyansın yahut devletimin çırağı yansın” (136-9). *Dēdi kim firişte olasın meger / Ki zehr oldu baña sözinden şeker / Ya hoẓ cāẓūluk mı kılursın eyit / Haber yārdan mi bilürsin eyit* “Dedi ki; Meğer (sen) melek olmalısın ki zehir, bana sözünden (dolayı) şeker oldu; yoksa cadılık mı yaparsın (ki) yardan haber bilirsın, söyle!” (45-4). *Eger biñ ola gönül yā hod ola yüz biñ cān / Fedāyidi edebilseydüm aña kurbān* “Eğer bin gönül olsa yahut yüz bin can olsa (hepsi de) fedaydı, ona kurban edebilseydim” (82-7). *Şanasın ki müşki tütüzdi aya / Ya hoẓ saçdı ‘anber kızıl elmaya* “Sanki miski aya tütürdü yahut kızıl elmaya amber saçtı” (109-13). *Dēr idi ‘aceb bu baña düş midür / Ya hoẓ t̄ālī ‘üme bu iş tuş midur* “Acaba bu bana düş müdür yahut bu iş talihime uygun mudur? derdi” (118-4). *Baña dañı şindi anı edeler / Ya hoẓ öldürüp koyalar gideler* “Bana da şimdi onu yaparlar yahut öldürüp bırakır giderler” (337-5).

156. “ya / yā” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“ya, veya” anlamaları ve deklık işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 50’dir: *Ḳanı kimse kim bile söz kıymetin / Ya kişi ki ‘ālī t̄uta himmetin* “Nerede bir kimse ki sözün kıymetini bilsin ya (da) (nerede) (bir) kişi ki himmetini yüce tutsun” (24-11). *Siz istemeyesiz anuñ çāresin / Ya bilmeyesiz bağrumuñ pāresin* “Siz, istemezsiniz onun çaresini ya (da) bilmezsiniz bağrımın parçasını (oğlumu)” (41-1). *Dilüm şükrin anuñ nitesi kıla / Ya ol eylügün nite zāyi ‘ola* “Dilim, O’nun şükrünü nasıl kılar ya o iyiliğin nasıl (olur da) zayi olur?” (48-3). *Baña kılduğun hîç ata kılmadı / Ya ben bulduğumu hîç oğul bulmadı* “Bana yaptığını hiçbir baba yapmadı ya (da) benim bulduğumu hiçbir oğul bulmadı” (47-15). *Degül kim başarmazdum edimedüm / Ya yol şarp ola dēyü gidimedüm* “Değil ki başarmazdım, yapamadım ya (da) yol sarp olur diye gidemedim” (372-10). *Ne yol yürüyem ya ne yere varam* “Hangi yola gideyim ya (da) nereye gideyim?” (255-5). *Ne bilem gemi kıanda gitmiş ola / Ya yoldaşlarım dañı nētmış ola* “Geminin nereye gitmiş olduğunu ya (da) yoldaşlarımın ne yaptıklarını nereden bileyim?” (271-5). *Anun bigi bir dañı kıanda bulam / Ya bir gün nite ansuz olıblem* “Onun gibisini bir daha nerede bulurum ya (da) bir gün (bile olsun) nasıl onsuz olabilirim?” (300-5). *Bir avuç çü toprağdur asluñ ahi / Ya bir kıatre şu anlağıl sen dañı* “Kardeş(im), senin aslın bir avuç toprak ya (da) bir damla sudur, anla artık”

(132-9). *Eger atanı görmege anasın / Ya ögler olur iseñ ol yañasın* “Eğer atanı görmeği ansan ya (da) o tarafı düşünecek olursan...” (293-4).

“ya / yā” bağlama edatı, “mI” soru edatıyla kullanıldığında “yoksa” anlamında kullanılır: *Yalan mı yā gerçek mi yok sözümüz* “Yalan mı yoksa gerçek mi (söyleyecek) sözümüz yok” (134-10). *Geñünce yürimek mi yēgdür yayañ / Ya ol kim üzeñüde kıla ayañ* “Yaya (olarak) rahatça yürümek mi iyidir yoksa ayak üzengide kalsa mı (sürekli at üzerinde olsa mı)?” (144-5). *Bilinmedi buldı mı yā bulmadı / Dañı nolduğın kimsene bilmedi* “Buldu mu yoksa bulmadı mı bilinmedi; artık ne olduğunu kimse bilemedi” (291-8). *Nitedür eyü mi ola yā yavuz...* “Nasıldır, iyi mi olacak yoksa kötü (mü olacak)?” (173-4).

“Yā” bazen tek başına da “yoksa” anlamında kullanılır: *Eñ öñdin düter şonra dutar yanar / Güzāfın mıdur anuñ adı yā nār* “En başta tüter sonra tutar yanar; yoksa boşuna mıdır adı(nın) ateş (olması)?” (314-9).

157. “ya ol kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “yoksa” anlamıyla ve zıtlık bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2’dir: *Geñince yürimek mi yēgdür yayañ / Ya ol kim üzeñüde kıla ayañ* “Yaya (olarak) rahat rahat yürümek mi iyidir; yoksa ayak üzengide kalsa (mı?) (sürekli at üzerinde olsa mı)?” (144-5).

158. “yēg andan ki / andan ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu cümlecik, “-mAktAnsa” anlamıyla ve açıklama işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 4’tür: *Baņa ol ki yüzüm şuyile ölem / Yēg andan ki bunuñ rüzî olam* “Bana o (gerek) ki edebimle öleyim (bu) ondan iyidir ki bunun nasibi olayım” (218-12). *Eger bir kez in ölem dinç olam / Yēg andan ki bir günde biñ kez ölem* “Eğer bir kez ölsem huzur bulsam ondan iyidir ki bir günde bin kez öleyim” (238-10). *Ķan aķmaķdan ol yēg ki dökile yaş / Yaş olsun göz andan ki kırıya baş* “Kan akmaktansa gözyaşı dökülmesi (ağlanması) iyi(dir); baş kurumaktansa (baş ağrımak, bunalmaktansa) göz(ün) yaş olması iyidir” (223-11). *Top olursa meydān içinde başum / Yēg andan ki güle baņa yoldaşum* “Meydan içinde başım top olursa (bile) (kesilse dahi) ondan iyidir ki yoldaşım bana gülse” (181-11).

159. “yēr olur ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “bazen de” anlamıyla cümleleri birbirine açıklama işleviyle bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Ki gürbüzlik ü güç ile bitmez iş / Velî ‘aql u tedbîr ile*

bitmez iş / Yêr olur ki iş bitürür yüz suyu / Bir anmazlar ol arada yüz suyu “...Ki zorbalık ve güç ile iş halledilmez; ama akıl ve tedbir ile de iş bitmez (devamlı iş olur); yer olur ki (bazen de) işi yüz suyu halleder; bir defa (da) anmazlar yüz suyu (yüz yol bulunsa da kâr etmez)” (176-13).

160. “yine” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir zarf olan “yine”, cümle başında gelerek “yine, tekrar; buna rağmen, yine de” anlamıyla ve zıtlık bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 23’tür: *Başın götürüp yukarı bahtı ol / Yüregini ‘ışk odına yahdı ol Yine çün hakınca nazar eyledi / İşin küllî zîr ü zeber eyledi* “O, başını kaldırıp yakarı baktı, yüreğini aşk ateşiyle yaktı; tekrar, hakkıyla bakınca işini altüst etti (bozdu)” (36-6/7). *Çü bir gün güneş başladı batmağa / Ben odama geldüm idi yatmağa / Yine teldi kamu ‘âlem nürdan / Şanasın ki toğdı güneş türdan* (43-2). *Yine dönmedüm ya ‘nî nāmūsdan / Yol azdum ırağ düşdüm ulusdan* “Yolumu yitirdim, ulustan uzak düşyüm; buna rağmen (yine de) namusumdan vazgeçmedim” (245-14).

161. “yoh” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, “buna rağmen, yine de” anlamı ve zıtlık bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Eger tağ u mişe ola yâ yabân / Yoh başaravan oranlayuban* “Eğer dağ, meşe ya (da) çöl olsa (da) buna rağmen ölçüp biçip üstesinden gelirim” (289-7).

162. “yoh eyle ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Elün tutmağa her biri dürişe / Meger kimse feryāduñ erişe / Yoh eyle ki uğrasa bir gün belâ / Saña güle vü her kimse vü şād ola* “Elini tutmak için her biri uğraşsın; meğer (bir) kimse feryadına erişsin, öyle değil ki bir gün (sana) bela uğrasa sana gülsün ve mutlu olsun” (362-7/8).

163. “yoh ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri zıtlık bildirerek birbirine bağlar; ayrıca bu bağlı cümlede ikinci cümle *eksilteli cümle*dir; kullanım sayısı 1’dir: *Şınuhluğı ol kimse eyler kabul / Ki fāzıl ol yoh ki nefsi füzül* “Alçak gönüllülüğü faziletli olan kimse kabul eder; değil ki gereksiz kimse (olur)” (gereksiz kimse bunu kabul etmez)” (132-3).

164. “yoh ol kim / yoh ol ... kim ...” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, cümleleri zıtlık bildirme işleviyle birbirine bağlarlar; bu şekilde kurulan *bağlı cümle* sayısı 2'dir: *Bilür gevheri her ki şarrāf ola / Yoh ol kişi kim būriyā-bāf ola* “Her kim ki sarraf olursa mücevheri bilir (mücevherden anla); o değil ki hasırcı olsun (hasırcı mücevherin değerini anlamaz)” (271-2). *Er ol ola kim ‘aybını gözedür / Yoh ol kim dil ayruhlara uzadur* “Er (olan kimse) odur ki (kendi) aybını gözetir; o değil ki başkalarına laf yetiştirir” (14-12).

165. “yohsa” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı, cümleleri birbirine “aksi hâlde” anlamı ve şart işleviyle bağlar; kullanım sayısı 2'dir: *Hem işbu sā‘at anı elden aluñ / Bahāsın vērūñ yohsa bellü bilūñ / Ki ayruñ elümüze girmeyiser / Gidiser anı görmeyiser* “Hem şu saatte onu elden alın; pahasını verin yoksa iyi bilin ki artık elimize girmeyecek; gidecek, onu kimse görmeyecek” (205-4). Bu şekilde kurulan bağlı cümlede ikinci cümle *eksiltile* cümle olabilir: *Eger sözümi tutasın genc ü māl / Sentūñ hāşılūñ ola yohsa vebāl* “Eğer sözümü tutarsan hazine ve mal senin kazancın olsun; yoksa (boynuna) vebal (olsun)” (243-11).

166. “yok kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

İki cümleyi zıtlık belirterek birbirine bağlar; tek kullanımı vardır: *Hakikatde yudi elin ‘akldan / Yedi guşsa yok kim yedi nukldan* “Gerçekte akıldan geçti; gam yedi mezeden yemedi” (35-13).

167. “(zihî) hayf ki” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Ne yazık ki” anlamı ve zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlar; kullanım sayısı 2'dir: *Bunuñ bigi bir ‘ışk-nāme sözün / Ki meşğül olup düzmişem anşuzın / Zihî hayf ki yigitlik ohtı degül / Ki yaraşayidi budağında gül* “Bunun gibi bir aşk mektubu sözünü ki meşgul olup (da) yazmışım ansızın; (ama) ne yazık ki gençlik çağı değil ki gül (ancak) budağında (iken) yakışırdu” (372-1/2). *Anuñ buyruğıdur veger nē gülef / Zihî hayf ki olayidi telef* “Onun buyruğudur; yoksa ne yazık ki kırmızı gül telef olurdu” (7-9).

168. “zîrā ki / zîre / zîre kim” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Çünkü, zira” anlamıyla ve açıklama, sebep bildirme işleviyle cümleleri birbirine bağlarlar; kullanım sayısı 4'tür: *İnāyet ger anuñ ki bu ümmetin / Komaz azmağa zîre bilür yatın* “İnayet onun olursa ki ümmetinin azmasına izin vermez; zira bilir durumu” (13-9). *Velî nev-bahār ay yüzinden niķāb / Götürmezdi zîrā ki anda*

şavab / Varın bilür idi ki ger anşuzın / Nikābın götürüben açā yüzün “...Ama Nevbahâr, ay (gibi güzel, parlak) yüzünden nikabını kaldırmazdı; çünkü onda doğru (bir şey) yaptığını bilirdi ki eğer ansızın nikabını kaldırıp yüzünü açsa...” (117-9/10). *Anuñ luñfi şun ‘ı big -i bol durur / Bu kullarına zîre kim ol durur* (3-10). *Elin duta geldi süheyle degin / Ağırlar idi zîre kendü begin* “Elini tutup Süheyl’e kadar geldi; zira kendi beyini ağırliyordu” (66-4).

4.2.4.3.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağlı cümle sayısı 153’tür; bunlardan özellikle 69 defa rastlanan “*ne ... (u / vü) ne ... (ne ...)*” edatlarıyla kurulan bağlı cümleler sayısal fazlalıkları ve kullanımındaki çeşitliliğiyle dikkat çekicidir.

1. “bir ... bir ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir zarf olan “bir” kelimesi, bağlı cümle oluşturur ve cümlede zarf olarak da kullanılır; kullanım sayısı 1’dir: *Karaya çıhup aldı yol almağın / Yalunuz bir ol idi bir at hemîn* “Karaya çıkıp yoluna gitti; sadece bir o idi bir (de) atı(ydı)” (254-5).

2. “biraz ... biraz ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında zarf olan “biraz”, burada müstakil olarak ayrı ele alındığında zarf olmakla beraber, bütüne bakıldığında bağlı cümle kuran bağlama edatı işlevindedir; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Bu resm ile tam üstine çıhdı / Biraz baḥdı biraz gērü uyaḥdı* “Bu şekilde dam üstüne çıktı biraz baktı biraz (da) tekrar battı (uyudu)” (99-8).

3. “biri ... (ü) biri ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında belirsizlik zamiri olan “biri”, cümle bağlayıcısı olarak bağlı cümlelerin oluşumunda rol oynamıştır ve cümlede özne görevindedir; kullanım sayısı 2’dir: *Biri hoş yigid ü biri key koca / Çü baḥdılar ol şurete uş nice* “Biri hoş genç ve biri iyi (bir) yaşlı(dır); baktılar nice zaman o surete (resme)” (320-5). *Ki biri süheyl ola biri nakḳāş* “...Ki biri Süheyl biri (de) Nakkaş olmalı” (320-8).

4. “birince / birincesi ... (vü) birincesi / bir nicesi ... bir nicesi ... bir nicesi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir zamir olan, “bazısı, kimisi; birisi” gibi anlamlarda kullanılan “birince(si), bir nicesi” burada karşılaştırma ve denkleştirme edatı göreviyle bağlı cümle kurmuştur ve cümlede özne olarak kullanılmıştır; kullanım sayısı 3’tür: **Birince** gönildi yemendin yaña / **Birincesi** kalup dediler aña “Bazısı Yemen’e doğru yöneldi; bazısı kalıp dediler ona...” (188-13). **Birincesi** oynar vü **birincesi** böker / **Birincsei** segrir vü **birincesi** seker (228-15). **Bir nicesi** aslan **bir nicesi** pîl / **Bir nicesi** kapkara it bigi kıl “Bazısı aslan bazısı fil; bazısı (ise) kapkara kıl gibi it” (195-8).

5. “çi ... çi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Farça, “ne” anlamında bir kelimedir ve bağlı cümle kurmuştur; kullanım sayısı 1’dir: *Başa çi kurudur çi deniz / Hiç aldurmazam qorhubanın beniz* “Bana ister karadır ister deniz(dir) (fark etmez); korkup da hiç aldırمام” (256-9).

6. “eger ... vü ger / ü ger / ve ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, cümleleri “ister ... ister ...” anlamıyla birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 8’dir: **Eger** kaqıya vü **ger** üşene / *Bêlin kullığına gerek kuşana* “İster kızsın ve ister üşensin; kulluğa hazır olmalı” (152-10). **Eger** il ü **eger** yağısa görem “İster il (olsun) ister düşman olsun göreyim” (64-11). **Eger** dirsegümden kolum üzeler / **Ve ger** qarşudan şüretümi bozalar / *Ne bundan kayuram ne andan dönem / Ne aram üşenem ne atdan inem* (170-1/2). **Eger** güldi gül şonra kan ağladı / **Ve ger** ötdi büldül diken tağladı “Eğer gül güldü(yse) sonra kan ağladı; ve eğer bülbül öttü(yse) diken (onu) dağladı” (178-10). **Eger** yığınun destesin biçeler / **Ve ger** ağacun budagun açalar (235-5). **Eger** māl ise avcum içinde yel / **Veger** zühd ise anı hoṣ aldı sêl “Eğer (söz konusu şey) mal ise avucumun içindeki yel (gibi uçup gidicidir) (yok) eğer züht ise onu (da) sel alır (gider)” (376-12). *Benümdür bu dedükleri kışşa hep / Eger uzun ola ve ger kısa ola* “İster uzun (olsun) ister kısa olsun bu dedükleri kıssa hep bana aittir” (330-11).

7. “ger ... ve ger ... / ger ... vü ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, cümleleri “ister ... ister ..., eğer ... eğer ...” anlamlarıyla birbirine bağlar; kullanım sayısı 4’tür: *Eger tağda ola ve ger ovada*

/ **Ger** ağaçda yata **vü ger** yuvada “İster dağda ve ister ovada olsun; ister ağaçta ve ister yuvada yatsın” (241-4).

8. “eger ... eger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, cümleleri “ister ... ister ...” anlamıyla birbirine bağlar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Dedi nev-bahāra hikāyet budur / Eger şükr ola eger şikāyet budur* “Nev-bahār’a; hikāye budur; ister şükür (olsun) ister şikāyet olsun, budur, dedi” (252-7).

9. “eger ... vü ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, cümleleri “ister ... ister ...” anlamıyla birbirine bağlar. Burada ikinci “eger”in ve yüklemın düştüğü görülmektedir; kullanım sayısı 1’dir: *Çeride buña vèrmeyedi cevāb / Eger rüstem ola vü efrāsyab* “İster Rüstem ister Efresyap olsun orduda (savaşta) buna karşılık veremezdi” (303-6).

10. “gâh ... gâh ... / geh ... geh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında Farsça bir zarf olan “gâh” kelimesi, bağlı cümle kurar ve cümlede zarf olarak kullanılır; kullanım sayısı 2’dir: *Geh içişüp evde kalurlar idi / Geh atlanup avda olurlar idi* “Kâh içki içip evde kalırlardı kâh ata binip avda olurlardı” (294-2). *Cihân işi geh kayğudur geh güven / Kişi gâh rāhat bulur gâh renc* “Dünya işi kâh kaygı kâh güvendir; kişi, kâh rahatlık kâh eziyet (bulur)” (321-10).

Aşağıda, karşılaştırma ve denkleştirme edatı olarak kullanılan “gâh / geh” zarfının diğer şekillerine de rastlanmaktadır:

11. “gâh ... u gâh / u geh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümlede zarf olarak görev yapar; kullanım sayısı 4’tür: *Önümde kitāb elümde kalem / Ki gâh yazam u gâh teferrüç kılam* “Önümde kitap, elimde kalem ki kâh yazayım ve kâh teferrüç edeyim” (21-11). *Âdem oğlu geh ağlar u geh güler / Gülef bigi geh biter ü geh şolar* “İnsanoğlu kâh güler ve kâh ağlar; kırmızı gül gibi kâh biter ve kâh solar” (332-6). *Geh urdum kılıç u geh êtdüm kılınç* “Kâh kılıç vurdum ve kâh iyi muamelede bulundum” (355-15).

12. “geh ... gâhî / gehî ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümle bağlayıcısı olarak görev yapmakla beraber *zarf* olarak da görev yapar; kullanım sayısı 2’dir: **Geh** ağlar idi **gâhî** güler idi / *Geceleri gündüze ular idi* “Kâh ağlar kâh gülerdi; geceleri(ni) gündüze bağlardı (geceleri ağlayıp uyumazdı)” (76-7). **Geh** aslınca kalır **gehî** kalmaz “Kâh aslınca kalır kâh kalmaz” (371-3).

13. “gehî ... gâh / geh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümle bağlayıcısı olarak görev yapmakla beraber *zarf* olarak da görev yapar; kullanım sayısı 2’dir: *Azıhlandılar u yola girdiler / Gehî yældiler gâh yügürdüler* “Azıklarını aldılar ve yola girdiler; kâh koşular kâh hızla gittiler” (318-11). **Gehî** güler idi nite kim bahâr / **Geh** ağlar idi *bülbülleyin zâr zâr* “Kâh bahar gibi gülerdi kâh bülbül gibi zar zar (içten, acı içinde) ağlardı” (354-1).

14. “gehî ... gehî ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümle bağlayıcısı olarak görev yapmakla beraber *zarf* olarak da görev yapar; kullanım sayısı 1’dir: **Gehî** kuşmağa açar idi *kolın / Gehî öpmeye alur idi elin* “Kâh kucaklamak için kollarını açardı kâh öpmek için elini tutardı” (118-5).

15. “gehî ... u gâh gâh ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümle bağlayıcısı olarak görev yapmakla beraber *zarf* olarak da görev yapar; kullanım sayısı 1’dir: **Gehî** oğşar **u gâh gâh** incidür / *Cefâ âdeti cevır kılınıdır* “Kâh gönül alır ve kâh incitir; cefa âdeti, zulüm huyudur” (178-5).

16. “gerek(se) ... gerek(se) ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

3 kullanım örneği var; ilk örnekte ikinci yüklem düşer: *Kaçan kim ölüp gözlerüm yumıla / Gerek çîne var gerek ayruğ ile* “Ne zaman ki ölüp gözlerim yumulsa (o zaman) ister Çin’e git ister başka ile (git)” (49-5). *At u katır u kul u karavaş u māl / Senün bil gerek var gerek bunda kal* “At katır, kul ve hizmetiçi ile mal bil (ki) senindir; ister git ister burada kal” (293-5). *Bayık bil ki kuvvet vèren ol durur / Gerekse dirildür gerek öldürür* “Açıkça bil ki kuvvet veren O’dur; ister diriltir isterse (de) öldürür” (8-10).

17. “ger ... ger ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatı, cümleleri “ister ... ister ...” anlamıyla birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Ziyān nola ger ağlaya ger güle* “İster ağlasın ister gülsün, zararı ne olur?” (274-2).

18. “gerek ... gerek ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Tek kullanımı vardır; bu şekilde kurulan bağlı cümlede ikinci yüklem düşer: *Kişi var ki yegrekdür andan it / Gerek ol çoça olsun ger yigit* “Kişi var ki köpek ondan daha iyidir; o, ister yaşlı olsun ister genç (olsun)” (16-7).

19. “hem ... (u) hem ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 3’tür: *Aña öğüt kâr êtdüğün gördi hem / Harîfin şikâr êtdüğün bildi hem* “Hem öğüdünün ona kâr ettiğini hem (de) arkadaşını avladığını bildi” (109-10). *Başa hem oğul hem harîf idi ol* “Bana hem oğul(du) hem arkadaşta o” (186-1). *Didi şimdi bildim sözün toğrusın / Benüm ile hem yâr u hem toğrusın* “Şimdi bildim sözün doğrusunu; benimle hem yâr(dın) hem de doğru (birisin), dedi” (136-3).

Bu şekilde kurulan bağlı cümlelerden -özellikle vezin gereği- ikinci cümlelerin yüklemi düşebilir: *Murāduña hem sen irişdün hem ol (irışdi) / Hoş itdün ki hem sen dürişdün hem ol (dürişdi)* “Hem sen muradına eriştin hem o (erişti); iyi yaptın ki hem sen mücadele ettin hem o (mücadele etti)” (352-15).

20. “kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Kim soru zamirine üçüncü teklik iyelik ekinin getirilmesiyle oluşan “kimi” kelimesi aslında belirsizlik zamiri ve seyrek olarak -“bazen” anlamında kullanılıncadır; ancak SN’de iki cümleyi birbirine bağlayan karşılaştırma ve denkleştirme edatı işlevi görür ve müstakil olarak bakıldığında cümlede *özne* olarak görev yapar; kullanım sayısı 4’tür: *Kimi âdem başlu gövdesi at / Kimi kuş gibi uzadupdı kanat* “Kimi insan başlı gövdesi at; kimi kuş gibi uzatmıştı kanat” (228-3). *Her eyvānda tururdu bir taht u tāt / Kimi yeşim idi tahtınun kimi ‘āc* “Her eyvanda bir taht ve taç dururdu; tahtının kimi yeşim kimi ılgın ağacıydı” (34-8). *Kimi er düşürendi kimi at*

yıkan “Kimi asker düşürendi kimi at (yere) yıkan” (297-6). *Yürürlerdi érkeklü vü dişilü* / **Kimi bıyıklı kimli dişlü** “Yürürlerdi erkekli dişili; kimi bıyıklı kimi dişli(ydı)” (195-9).

Aşağıda yer alan “kimi” kelimesinin başka biçimleri de bir karşılaştırma ve denkleştirme edatı işleviyle bağlı cümle kurmuştur:

21. “kimi(si) ... (ü / vü) kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“kimi” kelimesi cümlede özne ve zarf olarak kullanılmıştır; kullanım sayısı 2’dir: **Kimi acı vü kimi tatlu olur** / **Kimisi eyü kimi yatlu olur** “Kimi acı (olur) ve kimi tatlı olur; kimisi iyi kimi kötü olur” (370-12). *Anı görüp oğurlayın niçeler* / **Kimi güler ü kimi dırnağ çalar** “Niceleri onu gizlice görüp bazen güler ve bazen (de) yüzünü tırnaklar” (268-15).

22. “kimi ... kimi ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Şağa şola kıllar dutarlar karar* / **Kimi türk kimi rüm kimi tatar** “Kullar sağa sola koşuştururlar; kimi Türk(‘tür), kimi Rum(‘dur), kimi Tatar(dır)” (65-13).

23. “kiminceleri ... kimi ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: **Kiminceleri bağlarlar idi saf** / **Kimi çevre otlarlardı ‘alaf** “Kimileri saf bağlarlardı kimi(leri) çevrede ot otlarlardı” (228-6).

24. “kimine ... kimine / birisine... kimine ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: *Kimi tolu içüp kimi içse boş* / **Kimine olur nış ü kimine nüş** “Kimi (kadehi) dolu kimi (ise) boş içse kimine zehir olur kimine (ise) tatlı şerbet (gibi olur)” (282-3). *Vérür birisine kimhā vü nah* / **Kimine kızıl altun kime aḥ** (58-11).

25. “mı ... yā ... mı ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Aslında bir soru edatı olan “mı” edatı, burada iki cümleyi “yā” bağlama edatıyla beraber birbirine bağlar; kullanım sayısı 1’dir: *Yalan mı yā gerçek mi yok* sözümüz “Yalan mı(dır) yoksa gerçek mi (buna) sözümüz yok” (134-10).

26. “ne ... (u / vü) ne ... (ne ...)” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp, yapıcı olumlu cümleye olumsuz anlam katar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 69’dur: *İşidür bilür kim niçündür işi / Ne kendü varur ne vëribir kişi* “İşitir, bilir ki ne içindir işi; ne kendisi gider ne (bir) kişi gönderir” (93-7). *Çü gördi ki ol kendözin sakınur / Ne oynar u ne çevresine bakınur* “Gördü ki o kendisini sakınır; ne oynar ve ne (de) çevresine bakınır” (103-9). *Göñül saña düştü vü ben yabāna / Ne ata bilür hālūmi ne ana* “Gönül sana düştü (vuruldu) ve ben yabana düştüm; ne ata anlar hālimi ne ana...” (161-5). *Hemān laḥza zindāna iletdiler / Ne su anar ayruḡ ne etmek diler* “Hemen (o) anda zindana gönderdiler; artık ne su anar ne etmek diler” (250-6). *Ne yol tartasın ne çekesin emek* “Ne yol yürüyesin ne zahmet çekesin” (258-13). *Bu arada her kim ki ‘aklı ola / Ne mālā güvene ne cāna kıla* “Burada akıllı olan birisi, ne mala güvensin ne cana” (21-5). *Ne yatup uyumuş ne tutmuş karar* “Na yatıp uyumuş ne rahat etmiş (sakinleşmiş)” (92-4). *Deñizdür ne yol bilünür ü ne iz* “Denizdir ne yol bilinir ve ne (de) iz (bilinir)” (252-13). *Ne bāḡı var idi vü ne bahçası* “Ne bağı vardı ve ne (de) bahçesi (vardı)” (263-14). *Yolum urdı şeytān anı uydum / Ne tırdum u ne yoldaşa güydüm* “Şeytan yolumu kesti ona uydum; ne durdum ve ne (de) yoldaşı bekledim” (240-6). *Kişi kulluḡ edicegez beglere / Gerek ne üşene vü ne ara* “(Bir) kişi beylere hizmet edince ne üşenmeli ve ne (de) yorulmalı” (188-4). *Dedi uş benüm karnımı toyuram / Ne av avlayam u ne atum yoram* “Karnımı doyurayım; ne av avlayayım ve ne (de) atımı yorayım, dedi” (196-5). *Ne incinür ürker ü ne üşenür* “Ne incinip ürker ve ne (de) üşenir” (274-14).

Bazen ilk “ne” düşer: *Görmeyisersin sen ayruḡ beni / Ne ben daḡı göribileven seni* “Artık (ne) sen beni görebileceksin ne de ben seni görebileceğim” (360-9).

Bazen de soru sıfatlarıyla bu şekilde bağlı cümle kurulur ki bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 3’tür; burada önemli olan anlam bağlantısının bu soru sıfatları sayesinde sağlanmasıdır: *Ne nūş ola kim şonı olmaya nîş / Ne kayḡu (ola) ki şādî*

degül aña iş “Ne tatlı içecek vardır ki sonu zehir olmasın; ne kaygı (da) vardır ki ona mutluluk eş olmasın?” (367-15).

27. “ne ... ne ... ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Olumlu yapıdaki bir cümleyi anlamca olumsuz yapar; bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Ne mahalle bilürem ne yol ne sukāk / ‘Aceb nitesi ola bu ittiāk* “Ne mahalle bilirim ne yol (bilirim) ne (de) sokak (bilirim); acaba bu nasıl (bir) ittifak olur?” (113-5).

28. “ne ... ü ne ... ne ... ü ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Olumlu yapıdaki bir cümleyi anlamca olumsuz yapar; tek kullanımı vardır: *Ne şu içdüm ü ne yedüm / Ne bir laḥza dinlendüm ü uyıdum* “Ne su içtim ve ne yedim ne (de) bir an (bile olsun) dinlendim ve uyudum” (125-6).

29. “ne ... ü hem ne ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Yapıca olumlu bir cümleyi anlamca olumsuz yapar; tek kullanımı vardır: *Delim kudretler uş gösterür / Ne taṇ gizler ü hem ne hoş gösterür* (5-11).

30. “yā ... ya ḥoḏ ... / ya ... yā ḥo ... ” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu karşılaştırma ve denkleştirme edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 4’tür: *Baṇa yā bu ḳapuyı açmak gerek / Ya ḥoḏ vèrdügin ḳamu saçmak gerek* “Bana ya bu kapıyı açmak gerek yahut verdiği ni saçmak gerek” (32-11). *Ya ol bir yol azmış ḳişi olısar / Ya ḥoḏ bir ‘acāyib işi olısar* “O, ya bir yol kaybetmiş (birisi) olacak yahut acayip bir işi olacak” (198-2). *Çıkıcaḳ taş ile başı yancılur / Ya çomak yèr yā ḥoḏ oḳa sancılur* “(Yılan, ininden) çıkınca taş ile başı ezilir; ya çomakla vurulur yahut ok saplanır” (244-14). *Ya ol elüme gire yā ḥo ben çıkam başdan / Ya aña yār olavan yā ḥo yüregümi yaram* “Ya o, elime girsın yahut ben baştan çıkayım; ya ona yar olayım yahut yüregimi yarayım” (98-14).

31. “ya ... vüyā ... ya hoş ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Ya adum işitdi vüyā gördi düş / Ya hoş teñri bile nite oldı oldı tuş* “Ya adımı işitti veya düş gördü yahut Allah bilir nasıl denk geldi?” (112-8).

31. “ya ... yā ... ya hoş ... yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Tek kullanımı vardır. Bu şekilde kurulan bağlı cümlelerin sondaki yüklemine bulunan bildirme eki düşer: *Ya müdbirliği yoldaş olur yā baht / Yā hoş tahtadur kısmeti yā taht* “Ya talihsizliği yoldaş olur ya bahtı (yoldaş olur) yahut tahtadır (tabut, ölüm) kısmeti ya (da) taht(tır)” (365-7).

32. “yā ... yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Toplamda 7 kullanımı vardır; bu şekilde kurulan bağlı cümlede, iki yerde ikinci yüklemdeki ek-fiil düşer: *Yā elmāsı künd ola yā kolu süst* “Ya elmas’ı sert olmalı ya kolu gevşek (olmalı) (tembel olmalı)” (121-13). *Ya ser-hoşla öğine düşdi yemen / Ya bir genc bulmuşa beñzer temen* “Ya şarhoşken aklına Yemen düştü (orayı hatırladı) ya bir hazine bulmuşa benzer” (167-1). *Ya kurda tuş olur u karnını deşer / Ya uğrar toğan kurşagina düşer* “Ya kurda denk gelir (kurt onun) karnını deşer ya doğana uğrar (doğana denk gelir), (onun) kursağını düşer (ona yiyecek olur)” (226-10). *Katı söz ile göñlini ırmañuz / Yā nesne vèrüh yā saķat vèrmeñüz* “Sert sözle gönlünü kırmayınız; ya bir şey verin ya sakat vermeyiniz (kalbini kırmayınız, üzmemeyiniz)” (358-1). *Ya bir zerre tozvan yā bir katre şu* “Ya bir zerre tozum ya bir damla su(yum)” (364-6).

33. “yā ... yā ... ya ho ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümlede ikinci yüklem düşer; tek kullanımı vardır: *Niçe bahsa yā şu görür yā kaya / Ya ho mişe top geldi cānı kaya* “Nasıl bakarsa (baktığı zaman) ya su görür ya kaya (görür) yahut meşe (görür); canından tamamen bezdi” (194-13).

34. “ya ... u yā ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Tek kullanımına rastlanmaktadır: *Kişi var iş işler kesilür başı / Ya gözi çıkar u yā şınur dişi* “Kişi var iş işler başı kesilir; ya gözü çıkar veya dişi kırılır” (363-6).

35. “ya ... ü yā ... ya ...” Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 1’dir: *Ya güler ü yā ağlar olur ise / Ya hayrān aña karşı kalur ise* “Ya güler veya ağlar ya (da) ona karşı hayran kalırsa...” (263-2).

4.2.4.3.3. Çeşitli Kelimelerin veya Kelime Gruplarının Tekrar Edilmesiyle Kurulan Bağlı Cümle

Bu şekilde kurulan bağlı cümlelerde genelde ilk cümle sonunda kullanılan kelime grubu veya kelimenin -sonuna genelde “ki / kim” bağlama edatını, başına ise ne soru sıfatını alıp- tekrar edilerek onu ikinci cümleye bağladığı görülmektedir. Tekrar edilen bu kelime grubu veya kelime bir şaşkınlık, alay, soru ifadesi gibi işlevlere sahip olur. Bunları da bir bağlama edatı sayabiliriz; toplam kullanım sayısı 14’tür, örnekleri şunlardır: *Bağa durur iken gözi oldı tuş / Görür hücre içinde bir türfe kuş / Ki çine degin uçabilür uzağ / Niçe çine yedi vü üzdi tuzah Ne kuş kim çevüklükde oranı yoh / Si-murğı elükdireler anı yoh* (203-12/14). *Şorıcı bigi ol turudur şorar / Ne şormah sülük bigi kan şorar* “O, sorgu meleği gibi durmuş (sıru) sorar; ne sormak! (sormak ne!, yani) sülük gibi kan emer” (205-14). *Bir aslan durur mişede busuda / Ki kaplan görür ise ödi şıda / Ne aslan geyik bigi bakışı var / Bu şîrîn ki husrevleyin süvār* “Bir aslandır, meşede pusuda(dır) ki kaplan (onu) görse ödü patlar; ne aslan! (alan ne demek!) geyik gibi balışı var; bu, Şirin(dir) ki Hüsrev gibi ata binicidir” (197-8/9). *Süci gerçi kayguları tağıdur / Başa çıkıcağaz ayağ bağdur / Süci şoçıdur niçe yavaşları / Süci şoçıdur kesdüren başları / Ne ayağ bağı kim yetürür başı / Nite el şunar aña uşlu kişi* “İçki, gerçi kaygıları dağıtır; (ama) başa çıkınca (baş, akla tesir edince, sarhoş edince) ayak bağıdır;... ne ayak bağı! ki (ne ayak bağı olması!) baş götürür (ölüme sebep olur); uslu (bir) kişi ona nasıl (olur da) el uzatır (niyetlenir)” (295-1/3). *Çah andan berü ki erişdüm çine / Ne çin belki geçmişvenin maçine* “Tam o zamandan beri ki Çin’e eriştim; ne Çin’i! (Çin’i bırak!) belki Maçin’e (bile) eriştim” (344-5). *Kopuzın alup aldı vü düzdi ol / Ne düzmek ki aklun evini bozdu ol* “O,

kopuzunu alıp ayarladı (kurdu); ne düzmesi! ki aklın evini bozdu (öyle güzel ayarladı ki akla durgunluk verdi)” (107-7). *Gerek gülmek ile şavaydı suçu / Ne gülmek ki kan ağlar idi içi* “Gülmekle suçu savuşturmalıydı; ne gülmek! ki (bırak gülmeği!) kan ağlardı içi” (150-15). *Beni eyle şanmañ ki koyam kaçam / Ne and içeyim göresin kan içem / Ne kaçmak gerek kim tolaşduravan / Ne gitmek dilerven bulaşduravan* (181/182-15/1). *Kılıç elde vü kalhan yapındılar / Kuzu emişür bigi depindiler / Ne kuzu ki aç kurt niçe kulañ / Turudup éde koyuñ alañ bulañ* “Kılıç elde ve kalkanla örtüldüler; kuzu emişir gibi tepindiler; ne kuzu! ki aç kurt nasıl kulaklarını dikleyip koyunu allak bullak eder” (171-9/10). *Bir ay yüzlü kız ile oynar idi / Yürek tolu kan nitekim tamu / Ne oyun kamuyı vèür oyına / Çün göñli tayanmış anuñ boyına* “Bir ay yüzlü kız ile oynardı; yürek tıpkı cehennem gibi kanla dolu(ydu); ne oyunu! (oyunu bırak!) herkesi oyuna verir (herkesi kandırır); çünkü ona dayanmıştı” (146-5/6). *Göñül aña vèrdidi göñülsüzin / Gèrü vardı kaytāsa dèdi sözün / Ne söz hîle boyına ton biçdidi / Katı katı tevrîte and içididi* “Ona gönülsüz bir şekilde gönül verdi; tekrar Kaytas’a vardı dedi sözünü; ne sözü! (söz bir tarafa!) hilen(nin) boyuna elbise biçti; Tevrat üzerine sıkıca ant içti” (207-7/8). *Çü kul havza şu almağa girdidi / Yuñaru bakup şüreti gördidi / Ne şüret ki bir cān idi ma’nîlü / Degül kim hemîn naķş idi aşlı* “Hizmetçi, havuza su almaya girince yukarı bakıp resmi gördü; ne resim! ki (ama ne resim!) bir manalı can idi; değil ki aslı nakış idi” (261-14/15).

Bu kullanıma Dede Korkut’ta, Hamdullah Hamdî’nin Yusuf u Züleyhâ’sında ve Alî Şîr Nevâyî’nin Bedâyi’ü’l - Vasat adlı divanında da rastlanmaktadır: ...*Mere bazirganlar çok mı istedüm dèdi. Bazirganlar eyitdiler: Ne çoğ olsun, amma bizüm bir bigümüz oğlı vardur, bu üç nesneyi aña aparsavuz gerek idi didiler* “...Bre bezirgânlar, çok mu istedim? dedi. Ne çoğu? Ama bizim bir beyimizin oğlu vardır, bu üç şeyi ona götürmemiz gerek, dediler” (Ergin, 2012: 119). *Bir güzel bâğı varidi nice bağ / Görse Şeddâd İrem’den ede ferâğ* “Bir güzel bahçesi vardı; (ama) nasıl (bir) bahçe: (eğer) Şeddâd (orayı) görse İrem bahçesinden (dahi) vazgeçer” (Onur, 1991, s. 294). *Şehr-i Mısır içre bir civân gördüm / Ne civân cisme tâze cân gördüm* “Mısır’da bir genç gördüm; (ama) ne genç! (sanki) bedene (beden için) taze (bir) can gördüm” (Onur, 1991, s. 277). *Bir kelâmına bin güher vereyim / Ne güher belki cân u ser vereyin* “Bir sözüne bin mücevher vereyim; ne mücevheri! belki can ve başımı vereyim (uğrunda öleyim)!” (Onur, 1991, s. 247). *Nâ-gehân etti bir zemîne hurûc / Ne zemîn*

âsumân-ı zât-ı burûc “Ansızın (öyle bir) yere yükseldi (çıktı) ki ne yeri! (sanki) burçlar sahibinin seması(dır)!” (Onur, 1991, s. 227). Bu kullanım için bir örnek de Alî Şîr Nevâyî’nin *Bedâyi’ü’l - Vasat* adlı divanından veriyoruz. Şöyle ki: **Bir bir âfâk ilin öltürdi ni bir bir miñ miñ / Allah Allah ni belâ kâtil imiş ol meh-veş** “O aya benzeyen güzel, afaktakileri bir bir öldürdü; ne bir biri! bin bin öldürdü. Allah Allah bu nasıl (bir) belalı katılmış!” (249-2). Bu gibi kullanımlara, dönemin diğer eserleri de tarandıkça şüphesiz daha fazla rastlanacaktır. Bağlı cümlelerin bu kullanımına rastlamak ve bunu mevzubahis etmek tezin dikkat çekici yönlerinden birisidir görüşünderiz.

4.2.4.3.4. Diğer Şekillerde Kurulan Bağlı Cümle

Yukarıda bahsettiklerimizden başka SN’de başka şekillerde de kurulan bağlı cümleler vardır; bunlar “nitesi ... niçe ...; niçe ... niçe ... nite / niçe ... niçe ... kanda ...” gibi soru zarfları ile “kim ... kim ... kim ...” soru zamirleri, “dilerse dilemezse” gibi zıtlık ifade eden fiiller, “biri ... ikinci ...” kelimeleri ve “eñ öndin ... sonuç ki / sonra...” kelime gruplarıdır; bunlardan “nitesi” ve “niçe” soru zarflarıyla başlayanlardan ikisi iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi durumundadır:

a. “eñ öndin ki ... sonuç ki ... / öndin ... sonra ...” Kelime Gruplarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri, “ama, fakat” anlamları ve zıtlık işleviyle birbirine bağlar: **Eñ öndin ki buldum idi bilmedüm / Şoñ ucu ki bildüm idi bulmadum** “En başta buldum bilmedim; sonunda bildim, (bu defa da) bulamadım” (327-8). **Eñ öndin düter şoñra tutar yanar / Güzâfın mıdur anuñ adı yâ nâr** “En başta tüter sonra tutup yanar; yoksa onun adı(nın) ateş (olması) boşuna mıdır?” (314-9). **Eñ öndin görüp yüzine güldi ol / Şoñ ucu dönüp ayağın geldi ol** “O, en başta yüzüne güldü; sonunda dönüp (kendisi) ayağıyla geldi” (250-14). **Gerek öñdin içe süheyl-i yemen / İçem şoñra dutıcağ ayağı ben** “Önce Süheyl içmeli; sonra (da) kadehi sununca ben içeyim” (77-14).

b. “nitesi ... niçe ... / niçe ... niçe ... nite ... / niçe ... niçe ... kanda ...” Soru Zarflarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümlede müstakil olarak soru zarfı olan ve sözde soru cümlesi oluşturan söz konusu grupların, birlikte ele alındığında “ve” anlamıyla ve sıralama işleviyle bir bağlı cümle kurdukları görülür: *Tamāmet cühūduñ hikāyetlerin / Eyitdi vü dökdi şikāyetlerin*

... **Nitesi** dükendiyidi kuvveti / **Niçe** düşdi boğuldu şuda atı “Cühûdun hikâyelerinin hepsini söyledi ve şikâyetlerini anlattı: Kuvveti nasıl tükendi, nasıl düştü ve suda (nasıl) boğuldu atı” (329-13). *Pes âğâz edüp kışsa nakşın dedi / Kim anuñ içün guşsa niçe yedi / Niçe çîne vardı vü düzetdi al / Nitesi bağışlar idi genc ü mäll* “Sonra başlayıp kıssasını (şöyle) anlattı ki onun için nasıl gam çekti, Çin’e nasıl vardı ve hile yaptı; hazine ve mal nasıl dağıttı?...”(331-5/6). *Sözi bitide niçe düzmek gerek / Niçe başlamak kanda üzme gerek* “Mektupta, sözü nasıl yazmak; (söze) nasıl başlamak, nerede kesmek gerek?” (339-4).

c. “dilerse ... dilemezse” Fiilleriyle Kurulan Bağlı Cümle

Cümlede tek başına ele alındığında şartlı birleşik cümle yapan bu fiiller, birlikte ele alındığında cümleleri “veya” anlamı ve zıtlık işleviyle birbirine bağlayarak bir bağlı cümle fonksiyonu görürler: **Diler ise** bir sözi eyler idi yüz / **Ki** maşşudı içün gösterür idi yüz / **Dilemezse** yüz sözi eyler idi bir / **Çü** kâdir ola eyle eylerdi bir “Dilerse bir sözü bin; ... dilemezse bin sözü bin ederdi (<bir sözü bin veya bir sözü bin ederdi)” (339-8/9).

d. “kim ... kim ... kim ...” Soru Zamirleriyle Kurulan Bağlı Cümle

Bu soru zamiri, cümlelere soru anlamı vermesinin yanında onları birbirine sıralama işleviyle bağlayarak bağlı cümle işlevini de yüklenmiştir: **Kim** yeye guşsamı **kim** ediser baña meded / **Kim** dëye hâlümü benüm atama anama “Kim benim için endişe duyacak, kim bana yardım edecek; kim hâlimi anama babama söyleyecek?!” (107-15).

e. “biri ... ikinci ...” Kelimeleriyle Kurulan Bağlı Cümle

Bu kelimeler kendilerinden önceki cümleyi açıklama işleviyle sonrakine bağlar ve dolayısıyla bağlı cümle kurma görevi görürler: **İki** and içüp durur işbu kişi / **Eger** şır ise yele gider işi / **Biri** süci idi hoz içdi anı / **Sözün** şımadı atdı oda cānı / **İkinci** kimesne evin görmeye / **Eger** okıyalar tırup gitmeye “Bu kişi iki yemin etmiştir, eğer (bu yeminleri) bozarsa işi boşa gider; (bunlardan) biri içkiydi, onu içti; yeminini bozmadı canını ateşe attı; ikincisi (ise) kimsenin evini görmesin; eğer çağırsalar (bile) kalkıp gitmesi (idi)” (87/88-114/15/1).

4.2.4.3.4. Karmaşık Bağlı Cümle

SN’de, bir cümlede birden fazla bağlı cümle olabilir ki buna karmaşık bağlı cümle diyoruz. Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı oldukça fazladır: *Atı düldül ü kılıcı zü’l-fikâr / Ki kanlar döker çün kınından çıkar* “Atı Düldül, kılıcı Zülfikar ki (bu) kılıç kınından çıkınca kanlar döker” (13-2). *Eger diler olursa her bir kişi / Ki işleye teñriye yarar işi* “Eğer bir kişi Tanrı’ya yarar işi dilerse ki yapsın...” (14-9). *Velî ben ki mes’ud bin aħmedem / Şunun bigi ğark olmuşam veh nêdem* “...Ama ben ki Mesud Bin Ahmed’im öyle bir dalmışım ki eyvah, ne yapayım!” (13-11). *Velî dutmayana ğer öğüt vère / Tağıtmış ola toħmı çü ırāh yère* “...Ama eğer tutmayana eğer öğüt versen; tohumu uzak (bir) yere saçmış olursun” (23-7). *Bir anuñ bigi çünki şāhum ola / Ne kayġu eger biñ günāhum ola* “O’nun gibi bir şahım olsa, eğer bin(lerce de) günahım olsa (bile) ne gam?” (14-4). *Çü kaytas ğördi vü ħaldı taña / Çok aĝlaşdılar şonra şordı aña* “Kaytas onu gördü ve şaşakaldı; bu yüzden çok aĝlaştılar, sonra ona sordu” (256-3). *Veger nè dirîġā eger biledüm / Göreydün kim aña neler ħalaydum* “Yoksa eğer bilseydim (o zaman)görseydin ki ona neler yapacaktım!” (257-12). *Niçeme ki tedbir ile iş düziser / Çü taħdîr êrer anı tîzcek bozar* “Her ne kadar tedbirli iş yapsa (da bir insan) takdir tecelli edince onu hemencecik bozar” (340-3). *Hele dürişem nitekim ola ğüç / Bolay kim belüre bu arada uç* “Hele çabalayayım her ne kadar zor olsa (da) belki burada bir çıkış yolu belirir” (248-7). *Çü şî’ri okıdı ğönli hem birine / Olımadı vü düşdi bî-ħoz yine* “Şiiri okuyunca gönlü birine (bile) akmadı ve kendinden geçerek yere düştü” (101-11). *Şanasın ki müşki tüzitdi aya / Yaħoz saçdı ‘anber kızıl elmaya* (109-13).

4.2.4.3.5. Bağlı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Bağlı cümle, SN’de 4673’lük kullanım sayısı ve çeşitliliğiyle oldukça dikkat çekici bir cümle çeşididir; söz konusu cümle çeşidinin sayısal ve yüzdelik oranlarını tablolarla ve şekil üzerinde gösterecek olursak;

Tablo 2.12. Bağlı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün kelime Gruplarına Yüzdelik oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Bağlı Cümle	4673	%11.98	%31.66

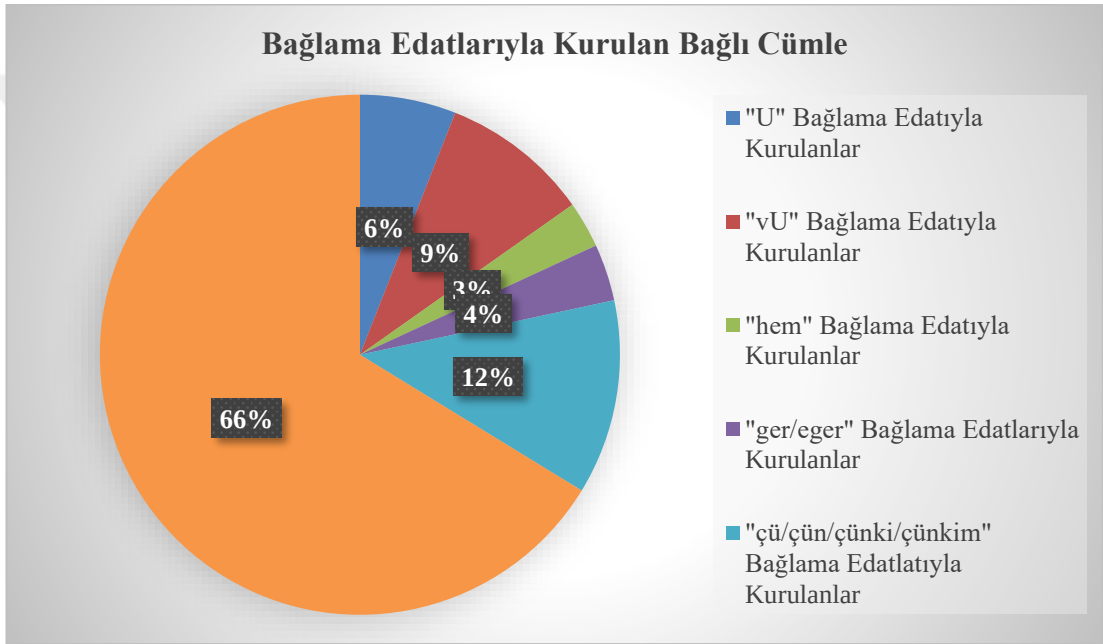
Tablo 2.12.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı
Bağlama Edatları İle Kurulan bağlı Cümle	4501	%11.54	%30.49	%96.32

Tablo 2.12.1.1. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı
“eger/ger” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	159	%0.41	%1.08	%3.40	%3.53
“yâ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	50	%0.13	%0.34	%1.07	%1.11
“vU” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	416	%1.07	%2.82	%8.90	%9.24
“U” Bağlama Edatıyla kurulan Bağlı Cümle	269	%0.69	%1.82	%5.76	%5.98
“dahı” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	159	%0.41	%1.02	%3.40	%3.53
“çü/çün/çünkü/çünkü” Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle	545	%1.40	%3.69	%11.66	%12.11
“lîk/velîk/velî/velîkin” Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle	88	%0.23	%0.60	%1.88	%1.96
“hele/hele ki” Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle	54	%0.54	%0.37	%1.16	%1.20
“hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	130	%0.33	%0.88	%2.78	%2.89

“meger/meger ki/ meger kim” Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle	87	%0.22	%0.59	%1.86	%1.93
“ki/kim” Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle	1571	%4.03	%10.64	%34.62	%34.90
“niteki/nitekim/nite...ki.../nite... kim..” Bağlama Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle	52	%0.13	%0.35	%1.11	%1.16
Diğer Bağlama Edatları ile Kurulan Cümle	921	%2.36	%6.24	%19.71	%20.46

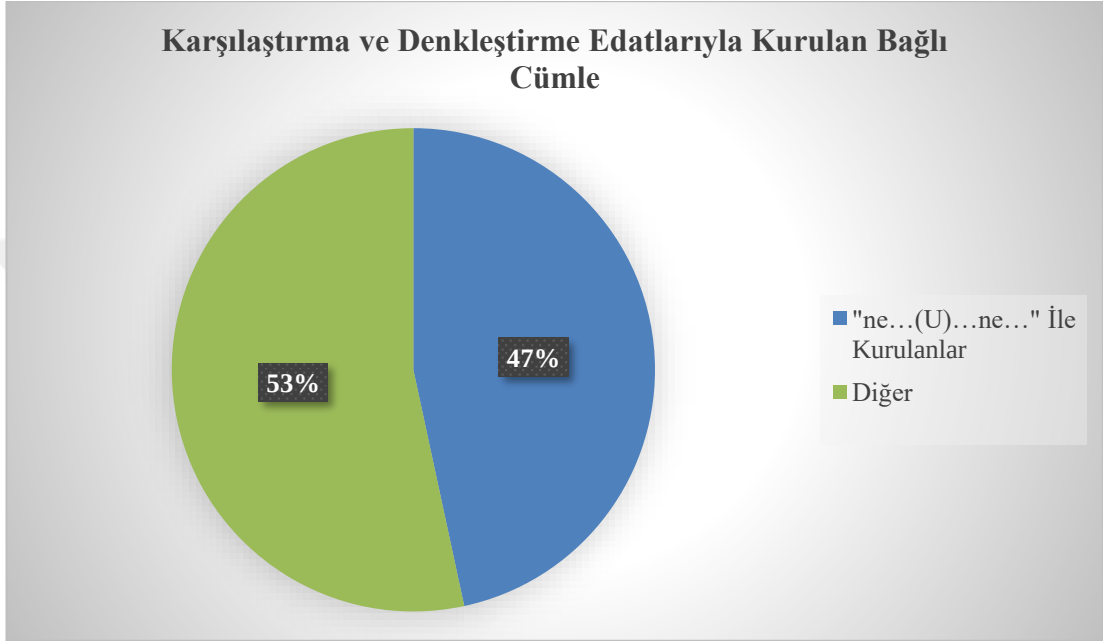

Şekil 34. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranları

Tablo 2.12.2. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları İle Kurulan Bağlı Cümle Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı

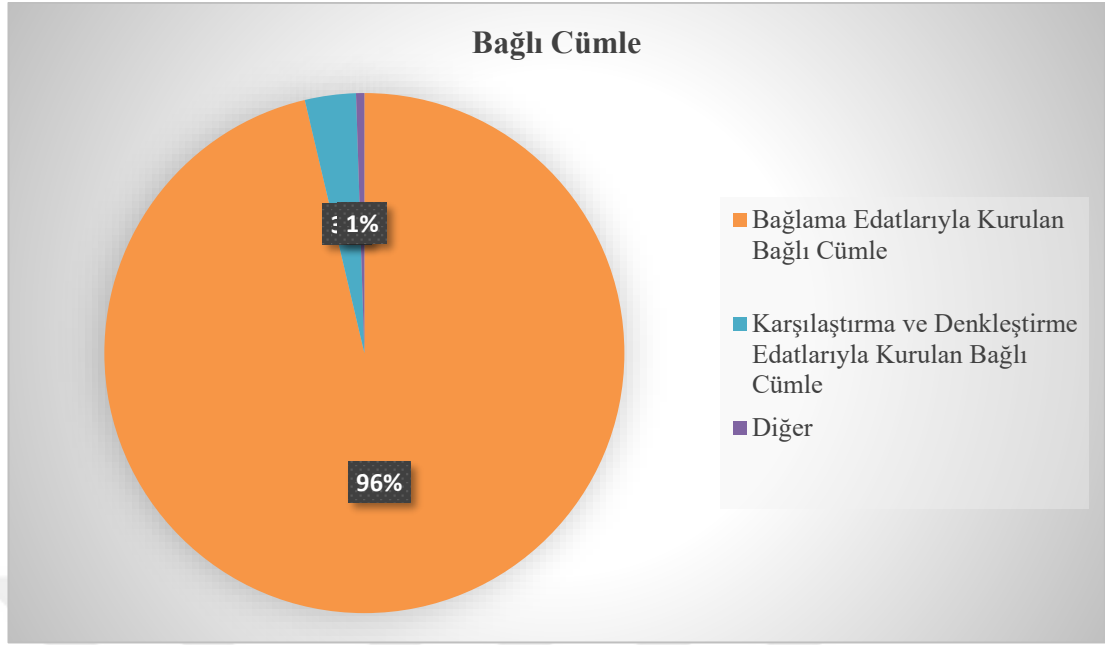
"ne...(U...)ne...(ne...)" Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle	69	%0.18	%0.47	%1.48	%46.62
Diğer Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle	79	%0.20	%0.54	%1.69	%53.38

Şekil 35. Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Yüzdelik Oranları

Tablo 2.12.3. Kelime Tekrarı ve Diğer Şekilde Kurulan Bağlı Cümle Oranı

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı
Kelime veya Kelime Tekrarı İle Diğer Şekillerde Kurulan Bağlı Cümle	24	%0.6	%0.16	%50

Şekil 36. Bağlama, Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatları ve Diğer Şekillerde Kurulan Bağlı Cümlelerin Toplam Bağlı Cümleye Yüzdelik Oranı

4.2.4.4. Sıralı Cümle

Art arda sıralanan, aralarında anlam ve öge ortaklığı bulunan cümlelerdir. Sıralı Cümle, bağımlı sıralı cümle ve bağımsız sıralı cümle olarak ikiye ayrılır. SN' sıralı cümleler müstakil olarak tek başına kullanıldığı gibi, bazen iç içe birleşik cümlede bir iç cümle bazen şartlı birleşik cümlelerin temel ya da yardımcı / yan unsuru bazen bağlı cümlelerle karmaşık olarak kullanıldığı da görülmektedir. SN'de sıralı cümle sayısı toplamda 3057'dir.

4.2.4.1.1. Bağımlı Sıralı Cümle

Bağımlı sıralı cümlede art arda sıralanan cümlede bir anlam ortaklığının yanı sıra öge ortaklığı da vardır. SN'de bağımlı sıralı cümle sayısı toplamda 1802'dir.

a. Müstakil Olarak Kurulan Bağımlı Sıralı Cümle

Müstakil olarak kurulan bağımlı sıralı cümleden kastımız, herhangi bir iç içe birleşik cümlelerin iç veya temel cümlesi, şartlı birleşik cümlelerin temel veya yan cümlesi, ki / kim'li ya da başka şekilde kurulan bağlı cümlelerin bir unsuru olmayan, tek başına oluşturulan bağımlı sıralı cümledir; bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle sayısı 506'dır: *Çeri bunda yogıduğun bildiler / Bu tāt u bu tahta tama' kıldılar* "(Onlar,) ordu(nun) burada olmadığını bildiler; bu taç ve bu tahta tamahkârlık ettiler" (65-2). *Ṭonanup süheyl-i yemen oturur / Kāmu k̄apudan perdeler götürür* "Süheyl,

oturur; bütün kapılardan perdeleri kaldırır” (65-12). *İcāzet oluban içerü girür / Süheylün şāhāne yüzini görür* “(O), izin verilince içeri girer; Süheyl’in şahane yüzünü görür” (66-6). *Oğurdu dün ü gün ulular sözün / Anuñ ile egler idi kendözin* “(O,) gece gündüz büyüklerin sözünü okurdu; onunla meşgul ederdi kendisini” (66-13). *Bu sözi vezîr işidüp şād olur / Turup ol kaydudan āzād olur* “Vezir, bu sözü işitince mutlu olur; kalkıp o kaygıdan kurtulur” (67-10). *Qadem-rence kılubanın atlana / Bizümçün biraz zahmete katlana* “(O,) tenezzül edip (de) ata binsin; bizim için biraz zahmete katlansın” (68-14). *Bu kez okıya şarın uluların / Yēdüre vēre elinde varın* “(O,) bu kez şehrin büyüklerini çağırсын; elinde var olanı yedirsin, versin” (71-12). *Gerek luff ēdüben gelesiz yarın / Alasız tamāmet çeriği varın* “(Siz,) lütfedip (de) yarın gelmeli; ordunun hepsini, tamamen almalısınız” (73-10). *Bir atlu yazı yērde anı görür / Oğır çağırur bir arada turur* “Bir atlı, onu çölde görür; çağırır, bir arada durur” (75-5).

b. İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesi Olarak Kurulan Bağımlı Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümlelerin, kendi başına müstakil olarak kullanılsa da iç içe birleşik cümlede özellikle yüklemi dē- ve eyit- fiileriyle çekimlenen bir temel cümlede iç / yan cümle olarak yer aldığı görülmektedir; kullanım sayısı 511’dir: *Süheyle dēdi tañlacañ turayım / Binüp ata şāra degin varayım* “Süheyl’e dedi: (Ben,) sabahtan kalkayım; ata binip şehre degin gideyim” (73-4). *Süheyle dēdi çünki vara vezîr / Haber kıla şara ol şehe vezîr Senün işün şāh-ı çîn añlaya / ‘Acāyibe kılubanın tañlaya* “Süheyl’e (şöyle) dedi: Vezir, gidip şehre ve o şaha haber verince şah, senin işini anlasın ve (buna) şaşırıp kalsın” (69-13). *Dilerven hoş ola murāda ēre / Key ad ile ‘ālemde devlet süre* “Dilerim (ki) hoş olsun, murada ersin; iyi (bir) ad ile âlemde hükmetsin” (45-15). *Çü tañışup dēdiler ‘aceb nēdelüm / Tağılup ‘aceb kancaru gidelüm* “Danışınca (şöyle) dediler: Ne yapalım; dağılıp (da) nereye gidelim acaba?” (41-11). *Çü şāhuñ tonın kılı tîmārladı / Süheyl ol kıla dēdi şımarladı / Kaçan çıkup atam tonını gēye / Anıhtarınun guşşasını yēye* (33-11).

c. Şartlı Birleşik Cümle İle İç İçe Kurulan ya da Şartlı Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesini Oluşturan Bağımlı Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle şartlı birleşik cümle ile iç içe kullanılır. Bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsuru şartlı birleşik cümleden ya da şartlı birleşik cümlelerin temel cümlesinin oluşturabilir; bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle sayısı

toplamda 55'tir: Tevakkuf **ben** uş bu arada **kılıurvanın** / **Yakın varur isem yakılurvanın** “Ben, işte burada duruyorum; yakın gidersem yakılırım” (12-10). *Kişi niçe renc eyledi yoh yère / Hünermisse yazayidi çoḥ yère* “Kişi, yok yere ne kadar (da) eziyet çekti; (eğer bu) hünermişse çok yere yazsaydı” (39-6). Bu cümlelerde bağımlı sıralı cümlelerin ikinci ya da son unsurlarının bir şartlı birleşik cümleden oluştukları görülür; burada şartlı kısımlar kendi aralarında ve tek başlarına şartlı birleşik cümle olarak değerlendirilebilir: *Göñül göziyile bahsun cemāline yāruñ / ‘Ayıblasun beni vermez isem aña cānı* “Yârin cemaline gönül gözüyle baksın; eğer canımı vermezsem beni ayıplasın (kınasın)” (80-2). **Görürseñ şuda gölgesin bakmağıl** / *Yüzin görmege şu bigi aḳmağıl* “Suda (Nev-bahâr'ın) gölgesini görürsen bakma; yüzünü görmek için su gibi akma (meyletme)” (91-7). Bu beyitte bağımlı sıralı cümlelerin, şartlı birleşik cümlede temel cümleyi oluşturduğu görülmektedir; bu cümle aslında başlı başına bir şartlı birleşik cümle olsa da cümleleri müstakil olarak ele alındığında bir bağımlı sıralı cümlelerin varlığı ortaya çıkmaktadır. **Görürseñ yüzini beşer demegil** / *Baḳa ‘ışḳ işini başar demegil* “Yüzünü görürsen insan(dır) demezsin; bana (da) aşk işinin üstesinden gel demezsin” (105-7). *Ağacdan kanatlar edinüp uçar / Koşarlar olur ise kuşdan geçer* (200-10). Buradaki bağımlı sıralı cümle de ikinci unsuru şartlı birleşik cümle olan bir sıralı cümledir.

d. Ki / Kim’li Bağlı Cümlelerin Yan Cümlesi Olarak Kurulan Bağımlı Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle ki / kim’li bağlı cümlelerin iç / yan cümlesi olarak kullanılmıştır; bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle sayısı 187’dir: *Dahı gördi taht üzre kopuz / Ki taht üzre yatur düzilmiş henüz* “...Sonra tahtın üzerinde kopuz gördü ki (o kopuz) tahtın üzerinde ve henüz (yeni) hazırlanmış (bir vaziyette)dır” (35-4). *Dedi ger dilermişse atam beni / Nedür taht véreyidi baḳa cānı / Ki yeyüp içeyidüm dünin günin / İsideyidüm bu kopuzun için* “Dedi: Eğer babam beni isteseydi taht nedir? Bana canını verirdi; ki (ben) gece gündüz yiyip içeydim; bu kopuzun sesini dinleyeydim” (36-1/2). *Dilerdi ki naḳş-ı nigār eyleye / Yöresin gül ü lāle-zār eyleye* “Dilerdi ki sevgilinin resmini yapsın; etrafını (ise) gül ve lale bahçesi hâline getirsin” (42-7). *Ki ölmüş iken diri kıldı beni / Tenüme bağışladı tatlu cānı* “...Ki ölmüşken diriltti beni; tenime tatlı canı bağışladı (beni âdeta yeniden hayata döndürdü)” (46-2). *Şu gün olmasun ki seni görmeyem / Öpüben yüzüm yüzüne*

sürmeyem “Şu gün olmasın ki seni görmeyeyim; öpüp yüzümü yüzüne sürmeyeyim...” (48-9). **Bilüñ** *bu şeh-zâdemüz kiçiden eyü hulk gördi ulu kiçiden / Gözin açdı buldı özin nâz ile / Yigit oldu beslendi i ’zâz ile* “Bilin (ki) bu şehzademiz küçüklükten beri büyük küçük (herkesten) iyi muamele gördü; gözünü (dünyaya) açtı (ve) kendisini naz içinde buldu; genç oldu, izzetle yetiştirildi” (50-4/5). **Dürişgil kim atañ icâzet vëre** / *Çeri altun aqçayile at vëre* “Çabala ki baban izin versin; ordu, altın akçe ile at versin” (47-11). **İşi ol idi kim gece olıcağ** / *Çü bilürdi yol u şokâğ u bucağ Şaruñ yöresine inerdı yayah / Kōlay yerleri eylemişdi turağ* “İşi oydu ki gece olunca -yol, sokak, bucakları bildiği için- şehrin yöresine yaya inerdı; uygun yerleri (kendisine) durak eylemişti” (157-5/6).

e. Bağlı Cümleler İle İç İç Kurulan Bağımlı Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümleler, bağlı cümlelerle karmaşık olarak, iç içe yer almaktadır; sayısı 374’tür. Bağımlı sıralı cümle bazen bağlı cümlelerin ilk unsurunu bazen ikinci unsurunu oluştururken bazen de bunun tam tersi durumla karşılaşılmaktadır; yani bağlı cümlelerin bağımlı sıralı cümlede ilk veya son unsur olduğu da görülebilmektedir. **Haķiķatde yudı elini ’aķldan / Yēdi guşsa yok kim yēdi nuķldan** “Aslında akıldan elini yıkadı (akıldan geçti, akli başından gitti); gam yedi, mezeden yemedi (ki)” (35-13). Bu cümlede bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsurunun “yok kim” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümle olduğu görülmektedir. **Bulmaz yerinde vü inen kaķır / Şorar taşrağı hādimini oķır** “Yerinde bulamaz ve çok öfkelenir; sorar, dışradıdaki hizmetçisini çağırır” (36-11). Bu bağımlı sıralı cümlelerin ilk unsurunun “vü” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümle olduğu görülmektedir. **Ola kim senüñ sözini şımaya / Gele üzünji vü utandırımaya** “Belki (o) senin sözünü kırmaya; gele ve seni utandırımaya” (68-15). Bu cümlede de bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsurunun “vü” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümle olduğu görülmektedir. **Ulu kiçi bay yohsulı toyladı / Bağışladı çün ’âdeti eyledi** “Büyük küçük, zengin yoksula (herkese) ziyafet verdi; çünkü âdeti öyleydi” (85-1). Bu bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsuru “çün” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümleden oluşmaktadır. **Yarındası naķķāş varur şara / Arar bir ören kim saray başara** “Yarınki gün (sonraki gün) Nakkaş şehre varır; bir virane arar ki saray yapsın” (89-2). Bu beyitte bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsurunun “ki” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümleden oluştuğu görülmektedir. **Kōpuza neva perdesin düzdi sâz / Düzetdi kılı**

vü uzatdı āvāz (103-4). Burada da bağımlı sıralı cümlelerin ikinci unsuru, “vü” bağlama edatıyla kurulan bir bağı cümleden oluşmaktadır

f. Bağımlı Sıralı Cümlelerin Her İki Unsurunun da Bağı Cümleden Oluşması

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümlelerin her iki unsuru da ayrı birer bağı cümleden oluşmaktadır; kullanım sayısı 13’tür: **Bağısladı atlar u geydürdi ton / Ayağ tutdı vü süciler dökdü hün** “Atlar bağısladı ve elbise giydirdi; kadeh, içkiler sundu ve sofraya döktü (ziyafet verdi)” (368-12). Bu beyitte, ilk mısradaki “u” bağlama edatıyla ikinci mısradaki “vü” bağlama edatı kendi aralarında cümleleri bağlayarak müstakil bir bağı cümle oluşturmuşlardır; ancak bütün olarak bakıldığında bu iki bağı cümlelerin bir bağımlı sıralı cümle kalıbında olduğu görülür. **Tapuñda yine yêdük ü içdük / Bugün düşmedük taşra çün içdük** “(352-13). Burada ilk mısradaki yer alan ve “ü” bağlama edatıyla bağlanan cümle ile ikinci mısradaki yer alan ve “çün” bağlama edatıyla kurulan cümleler kendi aralarında birer bağı cümledir; ancak cümleler bütün olarak değerlendirildiğinde bunların bir bağımlı sıralı cümle olduğu görülmektedir. **Göricek görışdi vü öpdü gözin / Kuçuşdı vü sürdi yüzine yüzün** “(Onu) görünce görüştü ve gözünden öptü; kucaklaştı ve yüzünü yüzüne sürdü (350-2). Bu beyitte de yukarıdakilere benzer durum söz konusudur.

g. Bağımlı Sıralı Cümlede İkinci Unsurun İç İçe Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesini Oluşturması

Bu tarz bağımlı sıralı cümlede sıralı cümlelerin ikinci unsurunu oluşturan çekimli fiil ya da yüklem aynı zamanda iç içe birleşik cümlelerin temel cümlesini de oluşturmaktadır; iç içe birleşik cümlelerin temel cümlesini oluşturan fiil genelde “dê-” fiilidir; bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle sayısı 74’tür: **İşidicegez kaldı hayrân vezîr / Dêdi ey huzâvend-i tâc u serîr** “Vezir, işitince hayran kaldı; dedi: Ey taç ve tahtın padişahı!..” (41-5). **Baş urdı dâdi ey huzâvendigâr / Bağıslaya oğlunu perverdigâr** “Önünde saygıyla eğildi, dedi: Ey padişah, oğlunu Allah bağıslasın!” (45-12). Bu beyitte “dê-” fiili ile çekimlenen yüklem, hem kendinden önceki unsurla bağı cümle kurmuş hem de kendinden sonraki iç cümlelerin temel cümlesini oluşturarak bir iç içe birleşik cümle kurmuştur. **Turugeldi oturdu dâdi ata / Çü ben dağı benmeyisevenin ata** “Ayağa kalktı, oturdu, dedi: (Ey) baba, ben artık ata binmeyeceğim!” (51-14). Bu beyitte de aynı durum söz konusudur. **Görışür dâr**

zahmete **girdünüz** / Ki bugün gelüben bizi gördünüz “Görüşür, (şöyle) der: Zahmete girdiniz ki bugün gelip (de) bizi gördünüz” (66-2). Bu beyitte ilk mısradaki yer alan “de-” fiili kendisinden önceki “görü-” fiili ile bir bağlı cümle kurarken aynı zamanda kendisinden sonra gelen yüklemi “gir-” olan iç cümlenin temel cümlesi olarak da iç içe birleşik cümle kurmuştur. **İşitti anuñ üñine nev-bahār / Dedi dölenmezvenin zinhār** “Nev-bahār, onun sesini işitti, dedi: Asla dayanamam!” (103-5). **Velî geldügince elümden hüner / Harîr üzre yazdum dedüm ben eger / Her ohtın yüzün görmegi ögleyem / Baķam şürete göñlümi egleyem** (43-9/10).

h. Bağımlı Sıralı Cümlede Günümüz Türkiye Türkçesine Göre Farklı

Kullanım

Bugün genellikle “-Up” zarf-fiil eki + çekimli eylemle karşılanan ve *yarı tasvir birleşik fiil* grubundan oluşan kullanım, SN’de her iki unsurun da çekimli olmasıyla bağımlı sıralı cümle hâlinde görülmektedir: **Sözün insüsün düzdiler kodılar / Hikâyetleri düzdiler kodılar** “Söz incisini dizip bıraktılar; hikâyeleri dizip (yazıp) bıraktılar” (25-11). **Gücüm yêtdügince belüm kuşanam / Beni şanmañuz korham üşenem** “Gücüm yettiği kadar belimi kuşanayım; beni korkup üşenirim (diye) düşünmeyin” (170-3). **Şuşamış kişi şu bula içmeye / Anuñ ‘ömri nite telef geçmeye** “Susamış (bir) kişi, su bulup içmezse onun ömrü nasıl (olur da) ziyan içinde geçmez?” (249-13). **Beş on yerde ol zaħm yedi katı / Hem altında yorıldı kaldı atı** “O, beş on yerinden kötü (bir şekilde) yaralandı; hem altındaki atı (da) yorulup kaldı” (299-1). **Süheyli zaħımladılar tutdılar / Elin bağlayup aldılar gittiler** “Süheyl’i yaralayıp tuttular; elini bağlayıp, alıp gittiler” (323-2). **Tamāmet ulu kiçi hep vardılar / Çü dërneşdiler baħdılar gördiler** “Bütün büyük küçük (herkes) hep vardılar; toplanınca bakıp gördüler (ki)...” (325-6). **Doyınca seni görmedüm ey dirîğ / Oturmadum turmadum ey dirîğ** “Eyvah, seni doyunca görmedim; (seninle) oturup kalkmadım (münasebetimiz olmadı)!” (365-1). **Sözi dükedüp durdılar gittiler / Sevinü güvenü şükür êtdiler** “Sözü bitirip, kalkıp gittiler; sevine güvene şükrettiler” (369-8). **Revādur düşer ise dilden dile / Hayıfdur eger vara unıdıla** “Dilden dile düşerse (bu) uygundur (hak edilmiştir); eğer varıp unutulsa (da) yazıktır” (354-15). **Yola girüben zaħmet ol görmedi / Ğarîbliķda oturmadı turmadı** “O, yola girip zahmet çekmedi; gurbette oturup kalkmadı (gurbet tecrübesi yok)” (50-7). **Çekeydi koparaydı ilmegin / Erişdürse taķa kemend ilmegin** (298-7).

Leyla Karahan (2016: 186-191) *Görülen Geçmiş Zaman “-DI /-Dİ”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair* adlı makalesinde bu konuya değinmiştir. Karahan (2016: 186-191), “-dı /-di” ekinin bu durumlarda bir kip eki değil; şahıs ve kip ifadesi taşımayan bir zarf-fiil eki olarak kullanıldığını ve ekin fonksiyonunun “-ıp/-ip” zarf-fiil ekindeki gibi “tarz ve bağlama” olduğunu ifade etmiştir. Semih Tezcan (2018: 86), *Dede Korkut*’ta geçen *alup geldi* cümlesinin, bugünkü dilde “çıkıp geldi” ya da “buldu geldi” ile karşılanabileceğini belirtmiştir.

4.2.4.4.2. Bağımsız Sıralı Cümle

Bağımsız sıralı cümlede bağımlı sıralı cümlelerin aksine öge ortaklığı bulunmaz; sıralı cümleyi oluşturan unsur ise anlam ortaklığıdır. SN’de bağımsız sıralı cümle sayısı toplamda 1255’tir.

a. Müstakil Olarak Kurulan Bağımsız Sıralı Cümle

Tek başına kurulan, herhangi bir iç ya da temel cümle veya bağlı cümlelerle iç içe kullanılmayan bağımsız sıralı cümle çeşididir; kullanım sayısı 347’dir: *Bir işitmek ile aña vèrdi cān / Süheyl idi gönli içinde hemān* “Bir (kez) işitmekle ona canını verdi; gönlündeki sadece Süheyl idi” (76-3). *Otururlar ol arada bir zamān / Süheyl esriyüben olur şāz-mān* “Orada bir zaman otururlar; Süheyl sarhoş olup mutlu olur” (78-12). *Anuñ ile bezendi ol bezm-gāh / Sevindi çeri aña hem pādīšāh* “Meclis onunla bezendi (neşe buldu); ordu ve padişah ona sevindi” (79-7). *Beni melāmet eden ‘ışkıçün ‘aceb kanı / Bu ‘ışk meclisine bir okuñ bugün anı* “Beni aşk için ayıpalayan nerede? Bu aşk meclisine hele çağırın bugün onu” (82-1). *Gidüp ögi düşdi taldı gözi / Şarardı şol gül bigi taze yüzi* “Aklı (başından) gidip düştü, gözü (yaş) doldu; şu gül gibi taze yüzü soldu” (82-14). *Gérü meclis oldu hoş nāzenîn / Okıdı şāh-ı çîn aña āferîn* “Meclis, tekrar hoş ve nazik oldu; Çin şahı ona aferin dedi” (84-9). *Ulular işidür garīb olşamak / Yüce pādīšāhlar gönli olur aşak* “Garipleri taltif etmek büyüklerin işidir; padişahların gönlü alçak olur” (85-14). *Tamām ola on gün içinde serā / Süheyl-i yemen dahı gire şāra* “Saray, on gün içinde tamam olsun; Süheyl artık şehre girsin” (88-6). *Añar idi anı hep ulu kiçi / Anuñ sözi talmış idi şār içi* “Onu, büyük küçük (herkes) hep anardı; şehrin içi onun sözüyle dolmuştu (sözleri, şehirde meşhur olmuştu)” (93-5). *Çıhardılar ol şu içinden anı / Yaş olmışdı üstündeki hep tonı* “Onu, o suyun içinden çıkardılar; üstündeki elbiseleri hep ıslanmıştı” (96-13).

b. İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesi Olarak Kurulan Bağımsız Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımsız sıralı cümlelerin, kendi başına müstakil olarak kullanılsa da iç içe birleşik cümlede özellikle yüklemi *dê-* ve *eyit-* fiiliyle çekimlenen bir temel cümlelerin iç / yan cümlesi olarak yer aldığı görülmektedir; kullanım sayısı 481'dir: ***Dêdi bu iş kimseye uğramasun / Yüreğın benüm bigi toğramasun*** “Bu iş kimsenin başına gelmesin; yüreğini benim gibi doğramasın, dedi” (40-4). ***Dê anıhtarı şanma yetmiş durur / Süheyl anı aluban gitmiş durur*** “Anahtar sanma kaybolmuştur; Süheyl onu alıp gitmiştir, (öyle) söyle” (33-12). ***Görür döşegin ısladu derlemiş / Kamu gövde ditrer nitekim kamış*** “Görür (ki) döşegini ıslatıp terlemiş; bütün gövde(si) kamış gibi titrer” (60-2). Temel cümlesinin yüklemi *gör-* fiilinden oluşan bu iç içe birleşik cümlelerin iç cümlesi bir bağımsız sıralı cümle görünümündedir” (60-2). ***Yahındur ecel şanma ırak olur / Öküş arzû var ki toprağ olur*** “Ecel yakındır, sanmayın uzaktır; birçok arzu var ki toprak olur (gider)” (55-6). Bu beyitte temel cümlelerin yüklemi *şan-* fiilidir; diğerleri bağımsız sıralı cümle oluşturmuşlardır.

c. Şartlı Birleşik Cümle İle İç İçe Kurulan Bağımsız Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle şartlı birleşik cümle ile iç içe kullanılır. Bağımsız sıralı cümlelerin ikinci unsuru şartlı birleşik cümleden oluşabilir ya da bağımsız sıralı cümle şartlı birleşik cümlelerin temel cümlesini oluşturabilir; kullanım sayısı 24'tür: ***Niçe kaşd edersem gönül vèrmedi / Elüm anı hiç yıhmağa varmadı*** “Ne kadar niyet edersem edeyim gönül (el) vermedi; elim onu yıkmaya hiç varmadı” (38-5). Bu beyitte bağımsız sıralı cümlelerin şartlı birleşik cümlede temel cümleyi oluşturduğu görülmektedir. ***Gehezce şeşer düğümü onat kişi / Çıkar ağduğun güce görse dişi*** (177-1). Bu örnekte bağımsız sıralı cümlelerin ikinci unsuru şartlı birleşik cümleden oluşmaktadır.

d. Ki / Kim’li Bağlı Cümlelerin İç Cümlesi Olarak Kullanılan Bağımsız Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümle *ki / kim’li* bağlı cümlelerin iç / yan cümlesi olarak kullanılmıştır; kullanım sayısı 117'dir: ***Meger şabr ile bunun anıhtarı / Elikdürevenin bu gün ü yarın / Ki kabzumdadur kamusı mülk ü māl / Bunı bilmemek yavlağ ola muhāl*** “Meğer bunun anahtarını bugün yarın sabır ile ele geçireyim ki bütün mal mülk (nasıl olsa) elimdedir; bunu bilmemek (de) çok imkânsız olur” (33-

3/5). **Ki** bu kubbeye şüreti **bağladı** / Gören gözler ırmağlayın **çağladı** “...Ki bu kubbeye resmi yaptı; gören gözler ırmak gibi çağladı (ağladı)” (38-7). **Anı gördiler kim** ayağdan düşüp / Yatur dürlü kayğu başına üşüp / **Egilmiş** boyunu **sararmış** yüzi / **İñiler tolar** kan yaş ile gözi “Onu gördüler ki ayaktan düşmüş (takati kalmamış); yatıyor türlü kaygı(lar) başına toplanmış; boynu eğilmiş, yüzü sararmış; inler, gözü kan yaş ile dolar (kanlı gözyaşı döker)” (44-9/10). **Çü oğlanı nakkaş getirdi dile / Atası dedi ne dilerseñ dile / Ki kuttudur** ayağın hem yüzün / **Diri kıldı** oğlumu tatlı sözün “Nakkaş oğlanı dile getirdi (konuşturdu); babası dedi: Ne dilerseñ dile ki ayağın ve yüzün mübarektir; tatlı sözün (ise) oğlumu hayata döndürdü” (45-9/10). **Görür kim çeri çevre konmuş durur / Şaruñ yöresi oda yanmış durur** “Görür ki çevreye ordu konuşlanmış; şehrin yöresi (ise) ateşlerle dolmuş (ateşler yakılmış şehrin etrafında)” (63-3).

e. Bağlı Cümleler İle İç İç Kurulan Bağımsız Sıralı Cümle

Bu şekilde kurulan bağımlı sıralı cümleler, bağlı cümlelerle karmaşık olarak, iç içe yer almaktadır. Bağımlı sıralı cümle bazen bağlı cümlelerin ilk unsurunu bazen ikinci unsurunu oluştururken bazen de bunun tam tersi durumla karşılaşılabilir; yani bağlı cümlelerin bağımlı sıralı cümlede ilk veya son unsur olduğu da görülebilmektedir; bu şekilde kurulan bağımsız sıralı cümle sayısı 190’dır: **Çü maşrıkdā başladı yandı çerāğ / Çıkardı** kara tonın taş u taş “Çırac (güneş) maşrıktan (doğudan) yanmaya başlayınca (doğunca) dağ taş kara elbiselerini çıkardı (gündüz oldu)” (70-3). Bu beyitte bağımsız sıralı cümlelerin ilk unsuru, “çü” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümleden oluşmaktadır. **Dutalmaz** idi **çün** kilid **paşluyıdı** / **Anıhtarı üstün** yaña **aşluyıdı** “Kilidi paslı olduğu için tutulmazdı; anahtarı üst taraftan asılıydı” (34-3). Bu bağımsız sıralı cümlede ilk unsurun “çün” bağlama edatıyla kurulan bir bağlı cümle olduğu ve bu bağlı cümlelerin bağımsız sıralı cümlelerin ilk unsurunu oluşturduğu görülmektedir. **Bunı dedi vü çıhdı** şah kapuya / **Vezîrler kamu geldiler** tapuya “Şah bunu dedi ve kapıya çıktı; vezirlerin hepsi kulluk (hizmet) etmek için geldiler” (40-13). **Çü şah ürke** bizden ola **ğuşşalu** / **Vèribiye tañla bize bir ulu** “Şah bizden ürkünce kederli olur; hemen bize bir büyük (kimse) gönderir” (62-6). **Çü ol yüzini açdı çözdü** saç / **Tolu nûr ile müşk idi** bağ içi “O yüzünü açıp saçının örgülerini çözünce; bahçe nur ve misk kokusuyla doldu” (115-2). Bu bağımsız sıralı cümlede ilk unsur görüldüğü üzere bir “çü” bağlama edatından oluşan bağlı cümledir.

e. Bağımsız Sıralı Cümlelerin Her İki Unsurunun da Bağlı Cümleden Oluşması

Bu şekilde kurulan bağımsız sıralı cümlelerin her iki unsuru da ayrı birer bağlı cümleden oluşmaktadır; kullanım sayısı 3'tür: *Yüridi vü girdi mîşeye / Cühûd indi vü batdı endîşeye* “(Aslan) yürüdü ve meşeliğe girdi; Cühûd (ise) atından indi ve endişe içinde kaldı” (272-3). Bu beytin ilk mısrasında “vü” bağlama edatıyla; ikinci mısrasında yine “vü” bağlama edatıyla birbirine bağlanan ve kendi aralarında birer bağlı cümle oluşturan cümleler, bütün olarak ele alındığında bir bağımsız sıralı cümle oluşturmuşlardır.

4.2.4.4.3. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Karışık Olarak Kullanılması

Bu tür sıralı cümlelerde bağımlı ve bağımsız sıralı cümlelerin iç içe kullanıldığı görülür; bu şekilde kurulan sıralı cümle sayısı 82'dir: *Ṭur örü bu endîşeden geçelim / Kılup zevk yeyelim içelim* “Kalk ayağı bu endişeden geçelim; zevk edip yiyelim içelim” (38-11). Bu sıralı cümlelerin ilk mısrası bir bağımsız sıralı; ikinci beyti ise bağımlı sıralı cümledir; ancak iki mısra bir anlam bağlantısıyla bağlıdır. *Ananî ko bundan gönül sen yola / Figân etsün ardınca saçın yola* “Ananî burada bırak, sen yola çık; (anan) ardından figan etsin saçını yolarak” (53-6). Bu beyitte ilk beyit bir bağımlı sıralı cümledir; ikinci mısradaki tek cümle ise ilk mısradakilerle bir anlam birliği içindedir; dolayısıyla bütün olarak bir bağımsız sıralı cümleden; sadece ilk beyit dikkate alındığında ise bir bağımlı sıralı cümleden bahsedilebilir. *Bile kim degülsin anuñ düşmeni / Gele katunğa hoş duta ol seni* “Bilsin ki onun düşmanı değilsin; (o ise) huzunura gelsin, seni iyi ağırlasın (sana iyi muamelede bulunsun)” (62-8). Burada ikinci mısradaki iki cümle kendi aralarında bir bağımlı sıralı cümle oluşturmaktadır; ilk mısrada yer alan cümle ise ikincilerle bir anlam yakınlığı içindedir. *Görü çıldı yürüdi meclis şaru / Kızardı olmuş iken beñzi şaru* “Tekrar (dışarı) çıktı, meclise doğru yürüdü; benzi kızarmışken (tekrar) oldu sarı” (145-2). Bu beyitte ilk mısrada yer alan cümleler kendi aralarında bir bağımlı sıralı cümle oluşturmaktadır; ikinci mısradaki cümle ise ilk mısradakilerle bir anlam bağlantısı içindedir. *Gelüñ bir varalum görelüm kanı / Hikâyet biline göricek anı* “Gelin, gidelim, görelim nerede(dir); hikâye, onu görünce bilinsin” (198-4). Bu beytin ilk cümleleri kendi aralarında bağımlı sıralı cümle oluşturmaktadır; ikinci mısrada yer alan cümle ise ilk mısradakilerle bir anlam

bütünlüğü içindedir; dolayısıyla bütün olarak bakıldığında bir bağımsız cümle ile karşılaşılmaktadır.

4.2.4.4.4. Sıralı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

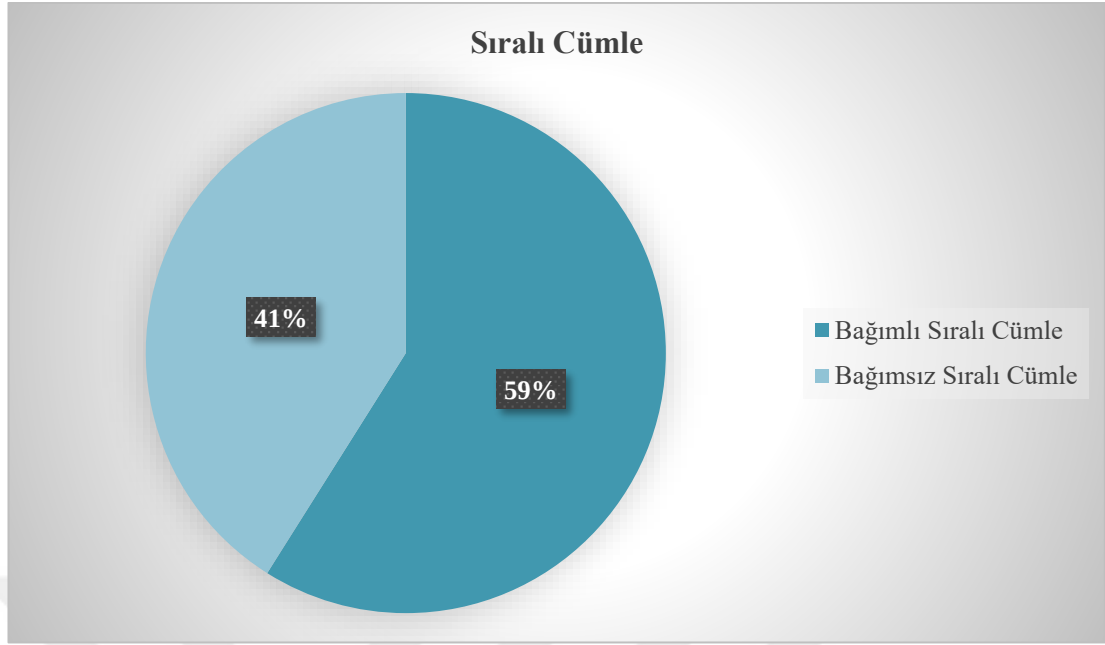
SN’de bağımlı ve bağımsız sıralı cümle sayısı, toplamda 3057’dir; söz konusu cümle çeşidinin sayısal ve yüzdelik verilerini tablolarla ve şekil üzerinde aşağıdaki gibi gösteriyoruz, şöyle ki:

Tablo 2.13. Sıralı Cümlelerin Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı
Sıralı Cümle	3057	%7.84	%2071

Tablo 2.13.1. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Genel Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı
Bağımlı Sıralı Cümle	1802	%4.62	%12.21	%58.95
Bağımsız Sıralı Cümle	1255	%3.22	%8.50	%41.05

Şekil 37. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranları

Tablo 2.13.2. Bağımlı Sıralı Cümlelerin Genel ve Kendi İçinde Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Bağımlı Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı
Müstakil Bağımlı Sıralı Cümle	506	%1.30	%3.43	%16.55	%28.08
İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesi Olan Bağımlı Sıralı Cümle	511	%1.31	%3.46	%16.72	%28.36
“ki/kim”’li Bağlı Cümlelerin İç Cümlesi Olan Bağımlı Sıralı Cümle	187	%0.48	%1.27	%6.12	%10.38

Şartlı Birleşik Cümle İle Karışık Kullanılan Bağımlı Sıralı Cümle	55	%0.14	%0.37	%1.80	%3.05
Bağlı Cümle İle İç İçe Kullanılan Bağımlı Sıralı Cümle	374	%0.96	%2.53	%12.23	%20.75
İç İçe Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesinin Oluşturan Bağımlı Sıralı Cümle	74	%0.19	%0.50	%2.42	%4.11
Bağlı Cümlelerin Her İki Unsurunu Oluşturan Bağımlı Sıralı Cümle	13	%0.13	%0.09	%0.43	%0.72

Tablo 2.13.3. Bağımsız Sıralı Cümlelerin Müstakil ya da İç Cümle Olarak Kullanımı
Bakımından Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Bağımsız Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı
Müstakil Bağımsız Sıralı Cümle	347	%0.89	%2.35	%11.35	%27.65

İç İçe Birleşik Cümlelerin İç Cümlesi Olan Bağımsız Sıralı Cümle	481	%1.23	%3.26	%15.73	%38.33
ki/kim’li Bağlı Cümlelerin İç Cümlesi Olan Bağımsız Sıralı Cümle	117	%0.30	%0.19	%3.83	%9.32
Şartlı Birleşik Cümle İle Karışık Kullanılan Bağımsız Sıralı Cümle	24	%0.06	%0.16	%0.79	%1.91
Bağlı Cümle İle İç İçe Kullanılan Bağımsız Sıralı Cümle	190	%0.49	%1.29	%6.22	%15.14
İç İçe Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesinin Oluşturan Bağımsız Sıralı Cümle	11	%0.03	%0.07	%0.36	%0.88
Bağlı Cümlelerin Her İki Unsurunu Oluşturan Bağımsız Sıralı Cümle	3	%0.01	%0.02	%0.10	%0.24

Tablo 2.13.4. Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Diğer Sayısal ve Yüzdelik Oranları

Grubun Adı	Grubun Kullanım Sayısı	Grubun Bütün Kelime Gruplarına Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Cümleye Yüzdelik Oranı	Grubun Toplam Sıralı Cümleye Yüzdelik Oranı
Bağımlı ve Bağımsız Sıralı Cümlelerin Karışık Olduğu Cümle	82	%0.21	%0.56	%2.68

4.2.4.5. Karmaşık Bağlı - Birleşik- Sıralı Cümle

SN’de bağlı cümle ve birleşik cümlelerin iç içe kullanıldığı cümlelerdir. Bu cümleler, bazen bir iç içe birleşik cümlelerin iç / yan cümlesinin bazen şartlı birleşik cümlelerin temel cümlesinin bir bağlı cümleden oluşması şeklinde bazen de bağlı cümlelerin ikinci unsurunun şartlı veya iç içe birleşik cümle olması şeklindedir; çok az olmakla beraber, sıralı cümlelerin de iç içe birleşik cümlelerin iç / yan cümlesi olduğu karmaşık cümlede de denk gelmektedir.

4.2.4.5.1. Şartlı Birleşik Cümlelerin Temel Cümlesinin, Birleşik Cümlelerin İç / Yan Cümlesinin Bağlı Cümleden Oluşması

Şartlı birleşik cümlelerin temel cümlesinin bağlı cümleden oluşması: *Ne var ağır olaşısa bu yüküm / Bola kim dürişdügüm ola büküm* (100-1). *Tāze incüyi usta delmese cüst / Yā elmāsi künd ola yā kolu süst* “(Bir) usta taze inciye delmezse hemen ya elması keskin değil ya (da) kolu zayıf düşmüştür (tembeldir)” (121-13). *Ne dehlü bela var ise anşuzın / Şanasın ki bize tutupdur yüzün* “Ne kadar bela varsa sanki ansızın bize tutmuştur yüzünü (bize denk gelmiştir)” (316-8). *Üninden bilem çün cevabı işidem / Ol ise göreler ki nêdem* “İşitirsem cevabı (onu) sesinden tanırım; (eğer) o ise görsünler ki (ona) ne yapıyorum?” (148-12).

İç içe birleşik cümlelerin iç / yan cümlesinin bağlı cümleden oluşması: *Velî geldügince elimden hüner / Harîr üzre yazdum dedüm ben eger / Her ohtın yüzün görmeği öğleyem / Baqam şürete gönlümi egleyem* “...Ama elimden hüner (ne kadar) gelirse ipek üzerine yazdım, dedim: Ben, eğer her ne zaman (onun) yüzünü görmeği

aklıma getirsem resme bakayım, gönlümü (böylece) eğleyeyim” (43-9/10). *Şeh eydür ben ansuz nite oluram / Eger ol gider ise ho ölürem* “Şah, (şöyle) söyler: Ben onsuz nasıl olurum? Eğer o giderse ben hemen ölürüm” (50-12). *Dedi gerçi güstahlık ederem / Gerek bileven çün tizcek giderem* “Dedi: Gerçi küstahlık ederim; çabucak gideceğim için bilmem gerek” (66-9). *Nakḳāşa süheyl eydür ey mihr-pāk / Eger çāre kılmazsan oldum helak* “Süheyl, Nakkaş’a (şöyle) söyler: Ey temiz merhametli, eğer çare bulmazsan helak oldum” (93-8). *Niçeyidi tāriḥ eger şoralar / Dédüm uş okıyalar u göreler* “Eğer tarih kaçtı (diye) sorsalar dedim: İşte okusunlar ve görsünler” (26-7). *Dédüm ger ola teḡrinün yārisi / Bu kamu ḥikāyet ki var pārsi / Döne türkīye okıya ḥāş u ‘ām / İnāyet kılsa ḥaḳ ola tamām* “Dedim: Eğer Tanrı yadım ederse bu bütünüyle Farça olan hikāye Türkçeye çevrilsin, herkes okusun; Tanrı yardım ederse (de inşallah) tamam olsun” (26-13).

4.2.4.5.2. İç İçe Birleşik Cümlelerin İç / Yan Cümlesinin Sıralı Cümleden Oluşması

Bu tür kullanımlarda, iç içe birleşik cümlelerin temel yüklemine yer alan fiil, genelde “dē-”fiilinden oluşmaktadır: *Ki içindedi nev-bahāruḡ ‘azīm / Üşenmiş eydür idi nedeyim Bir ay oldu artuḡ ki ādem yüzün / Görimemişem ṭurayım aḡsuzın* (203-7/8). *Eyitdi aḡa ey oḡul ḳancaru / Gidersin otur gitmegil gel berü* “Ona söyledi: Ey oḡul, nereye gidiyorsun? Otur, gitme, buraya gel” (31-4). *Süheyle dēdi sen otur süci iç / Ben uş varayım urayım kılıç* “Süheyl’e (şöyle) dedi: Sen otur, (içki) iç; ben gideyim, kılıç sallayayım (kılıçla savaşıyım)” (294-13).

4.2.4.5.3. Bağlı Cümlelerin İkinci Unsurunun Şartlı veya İç İçe Birleşik Cümleden Oluşması

Bağlı cümlelerin ikinci unsurunun iç içe birleşik cümleden oluştuğu görülmektedir: *Çün işitdi nakḳāş bildi yakīn / Ne kim ol gümān idi oldu yakīn* “Nakkaş (bunu) işitince yakinen bildi; (her) ne ki şüphe idi gerçekleşti” (177-9). *Kişi veribidi vü dēdi hele / Siz erişdünüz bizüm ile* “Kişi gönderdi ve dedi: Hele siz bizim memlekete ulaştınız” (57-5). *Öḡüt verdi birkaç u dēdi daḡı / Dēmezven ki sen ṭāli ‘üne ḳaḡı* “Birkaç öğüt verdi ve dedi: Demem ki sen talihinden yakın” (101-13). *Nakḳāş vardı ḳatına vü dēdi hey / Öḡünj vü ‘aḡluḡı cem ‘eyle key* “Nakkaş, (onun) huzuruna vardı ve dedi: Hey, aklını ve fikrini iyice başına al (topla)!” (82-10). *Çü oḡlanı nakḳāş getürdi dile /*

Atası dèdi ne dilerseñ dile “Nakkaş, oğlanı dile getirince (konuşturunca) babası; ne dilerseñ dile, dedi” (45-8).

Bağlı cümlelerin ikinci unsurunun şartlı birleşik cümleden oluşması: *Göñül kapucu eyile oynar oyun / Ki baş koşduğun bilse tartar boyun* “Gönül kapıcı (sevgili), öyle bir oyun oynar ki (âşığın) baş koştuğunu (itiraz ettiğini) bilse boyun uzatır (razı olmuş görünür)” (97-14).

4.2.4.5.4. Diğer Karmaşık Cümleler

Yukarıda bahsedilenler haricinde, SN’de başka şekilde de kurulan karmaşık cümleler vardır. Bunlardan birisi, bağlı cümle + sıralı cümle şeklinde olanıdır: *Niçeme ki gözsüzvenin dünyede / Elümi tuta âhiretde yide* “Dünyada her ne kadar gözsüz olsam da (O,) ahirette elimden tutar, bana rehberlik eder” (14-2). Diğeri de sıralı cümle + bağlı cümle şeklinde olanıdır: *Düriş varma sen ola kim şāh-ı çîn / Odaña gelüp içesiz için* “Çabala, gitme sen; belki Çin şahı odana gelir, gizlice (içki) içersiniz” (137-5).

4.2.4.6. Arasözlü Cümle

SN’de az da olsa arasözlü cümlelere de rastlanmaktadır; bu arasözlü cümlelerin çoğunluğunu “ki / kim” bağlama edatının kurduğu görülür.

4.2.4.6.1. “ki / kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Arasözlü Cümle

Bağlı cümle bahsinde “ki / kim” bağlama edatıyla kurulan bağlı cümlede yan cümlelerin, temel cümledeki çeşitli öğeleri niteleme, açıklama görevinin yanı sıra aynı zamanda bir *arasöz* olduğundan bahsedilmişti; SN’de bu şekilde kurulan arasözlü cümle sayısı toplamda 584’tür; bunların 440 tanesi *ki* bağlama edatıyla kurulanlardan, 144 tanesi ise *kim* bağlama edatıyla kurulanlardan oluşmaktadır; burada da bazı örnekleri veriyoruz: *Şu demde ki yoğidi ağzum tadı / Süheyl al çeriye gitgil* dedi “Şu anda –ki ağzımın tadı yoktu (keyfim kaçıktı)- Süheyl orduyu al, git, dedi” (174-11). *Şu yigit ki öldürdün yeri idi / Bu sırrı bilüp kaygumu yer* idi “Şu yigit (genç) -ki (senin, onu) öldürmen yerindeydi- bu sırrı bilip gamımı çekerdi” (161-7). *Ne yol bilür idi ki gide ne iz / Şu horlukda cānı degüldi* ‘azîz “Ne yol bilirdi -ki gitsin- ne iz (bilirdi); canı horlanmakta aziz değildi” (163-4). *Anuñ bigi ben kıanda bulam harîf / Ki şāh-zāde durur laţîf ü zarîf* “(Ben) onun gibi(sini) –ki (kendisi) latif ve zarif bir şehzade olan

arkadaştır- nereden bulayım?” (166-7). *Kişi kim yağısından alu kalur / Dün içinde başhun edici olur* “(Bir) kişi -ki düşmanına karşı zayıf kalırsa- geceleyin baskın edici olur” (173-6). *Anuñ emriyilie şu sivrisiñek / Kim anda ne kuvvet var u ne eñek / Bilürsin nemrûdı kahr eyledi / Aña tatlu dirliği zehr eyledi* “O’nun emriyle şu sivrisinek –ki onda ne kuvvet var ne de çene- Nemrut’u kahretti; ona tatlı (bir) yaşamı zehretti” (8-6/7). *Getürmiş kitâbda ol uşlu kişi / Ki hak rahmeti olsun anuñ işi / Yemende ulu pâdişâh var imiş / Ki ‘aql ile devlet aña yâr imiş* “O uslu kişi -ki Hak rahmeti olsun onun işi- kitapta bahsetmiş; Yemen’de ulu (bir) padişah varmış ki akıl ve devlet (baht, talih) ona yârmış (dostmuş, yardımcımıyş)” (27-1/2). *Yine uğradı bir kapuya dağı / Ki muhkem kilid idi anuñ bağı / Dutılmaz idi çün kilid paşlıydu / Anıhtarı üstün yaña aşlıydu* “Yine bir kapıya daha denk geldi -ki onun bağı sağladı- kilidi paslı olduğu için tutulmazdı; anahtarı (ise) üst taraftan asılıydı” (34-1/2). *Şu teñri haka kim yaratdı bizi / Ki toğru derem saña işbu sözi* “Şu Tanrı hakkı (Allah için) -ki bizi yarattı- ki doğru söylerim bu sözü” (81-7). *İki ‘äleme saçınuñ bir kıln / Vêrimeyem ben ki kemeter kulun* “Ben -ki (senin) eksikli (bayağı) kölenim- saçının tek telini iki cihana değiştirmem” (117-3). *Nolaydı eger ol kocacuğ atam / Ki cānum anuñ içün oda atam / İkimüzi bir arada göredi / Hikâyetlerümüzi hep şoradı* “Eğer o yaşlıca babam -ki onun için canımı ateşe atarım (kendimi feda ederim)- bizi bir arada göreydi; hikâyelerimizi (yaşadığımız maceraları) soraydı (bunda) ne olurdu (ki)?” (135-5/6). *Şu teñri haka kim yaratdı bizi / Ki gönülünden eydürem işbu sözi / Anı ol yigitden ayırmayam / Anı koyuban ayruga vèrmeyem* “Şu bizi yaratan Tanrı hakkı (için) ki (Allah için) -bu sözü gönülden söylerim- onu o yigitten ayırmayayım; onu bırakıp (da) başkasına vermeyeyim (kızı)” (186-14). *Bizüm ağzumuzdan bu şâr issine / Ki şallah düşe ol boynı şına / Eyitgil suçumuz yoğiken bizi / Çü çevürmegil iñen yüzi* “Bizim ağzımızdan bu şehrin sahibine -ki inşallah (onun) boynu kırılınsın- söyle ki suçumuz yokken bizi; çok da yüz çevirme!..” (317-5/6). *Hemîn dem buyurdu ki beş on kişi / Ki her birinüñ yürimekdî işi / Katına getürdiler ü şordı ol / Ki kanķıñuz artuğ yürür ola yol* “Hemen (o) anda buyurdu ki beş on kişi -her birinin işi yürümekti- huzuruna getirdiler ve o, hanginiz yol yürür? (diye) sordu” (287-11/12). *Gelün birkaç âdem ki olasız uz / Buñar üstüne [bir] çadır kurunuz* “Birkaç kişi gelin -ki usta olun- (ve) pınar üstüne bir çadır kurunuz” (221-9).

4.2.4.6.2. Diğer Şekillerde Kurulan Arasözlü Cümle

Everdi ki yine kaçan ata taş / **Degül âşık olana bu hâl taş** / Meger gèrû kopuz ünini işide / Süheylî gözetmekligi iş ede “(Nev-bahâr) acele ederdi ki ne zaman şafak sökecek (de) -âşık olana bu hâl için şaşırmak olmaz- meğer tekrar kopuz sesini işitsin; Süheylî’i görmeği iş edinsin” (102-14). *Yaturdı kuluñ dün gece hastarañ / Işıtmâ dutup hâşâ sizden ırâñ* “Hizmetkârın (kölen) -haşa sizden uzak (olsun)- sıtmaya yakalanıp dün gece hasta yatıyordu” (174-10). *Başa anşuz dirlik **ko** hiç olmasun / Adumdan cihânda nişan kalmasun* “Bana, onsuz -varsın- hayat olmasın (onsuz yaşamayayım); dünyada adımdan (hiçbir) eser kalmasın” (184-12).

4.2.4.7. Dolaylı / Dolaysız Anlatım

Dolaylı anlatım, bir sözü söyleyenin sözünü, ifadesini yine sözü söyleyenin ifadesiyle; dolaysız anlatım ise söz konusu söz veya ifadeyi olduğu gibi, doğrudan iftade eden anlatımdır (Özmen, 2016: 201). SN’de, sadece dolaysız anlatımla karşılaşmaktadır ki bu anlatımda da “dê-”, “eyit-” fiilleri kullanılır; bundan başka bir de “dêyü / dêyüp / dêyüben” edatları ile de yapılan az sayıda dolaysız anlatıma rastlanmaktadır.

4.2.4.7.1. “dê-” Fiili ile Kurulan Dolaysız Anlatım

SN’de kurulan dolaysız anlatımların çoğunluğu bu fiilin çeşitli çekimleri ile kurulan cümlelerden oluşmaktadır. Söz konusu fiil tek başına kullanıldığı gibi “ki / kim” bağlama edatlarını sonuna alarak da kullanılmıştır. Bu kullanımda “dê-” fiili başta ya da sonda bulunabilir.

a. “dê-” Fiilinin Tek Başına Çekimlenerek Kurduğu Dolaysız Anlatım

SN’de kurulan dolaysız anlatımın geneli bu şekilde kurulmuştur: *Hikâyet başından hemîn biñ beyit / Düzetdi **dêdi kalanın sen eyit*** “Hikâyenin başından bin beyit yazdı (tercüme etti); kalanını (da) sen yaz (tercüme et), dedi” (25-4). *Meger şâh bir gün **dêdi tûrayım** / Bu genci ki **vêrdi atam göreyim*** “Meğer, şah bir gün; babamın verdiği bu hazineyi (bir) göreyim, dedi” (32-2). ***Dêdi kime şaqlar atam êy ‘aceb*** “Acaba, (babam, bu hazineyi) kim saklar? dedi” (35-11). ***Dêdi ger dilermişse atam beni / Nedür taht vereydi başa cânı*** “Eğer babam beni sevseydi taht nedir (ki) bana canı(nı) (bile) verirdi, dedi” (36-1). ***Dêdi hâdim anı süheyl aldıdı / Şoloñdem ki ılı suya geldidi*** (36-12).

b. “dè-” Fiilinin “ki/kim” Bağlama Edatlarını Sonuna Alarak Kurduğu Dolaysız Anlatım

SN’de bu şekilde kurulan dolaysız anlatım sayısı çok fazla değildir: *Dèdi kim ayā ḥatimū’l-enbiyā / Kamu şeh-süvârlar katunda yaya* (12-9). *Dèdi ki şunun bigi bir oğlum ola / Ki ‘ilm ü hüner aña ma ‘lûm ola* “Şunun gibi bir oğlum olsun ki ilim ve hüner ona malum olsun, dedi” (29-11). *Bu ol kilid anıhtarıduyr dèdi* “Bu o kilidin anahtardır, dedi” (33-8). *Dönüp atasına süheyl-i yemen / Dèdi kim nêdeven bu kişiye ben* “Süheyl, babasına dönüp; bu kişiye ne yapayım ben? dedi” (46-1). *Öğütledi dèdi ki guşsa yeme / Bu düşünji hîç kimseneye deme* “Öğütledi, ‘gam yeme, bu düşünüy (de) kimseye deme,’ dedi” (60-14).

4.2.4.7.2. “eyit-” Fiili İle Kurulan Dolaysız Anlatım

SN’de yukarıda gördüğümüz “dè-” fiili kadar olmasa da bu fiil de çeşitli çekimlerle dolaysız anlatım için kullanılmıştır.

a. “eyit-” Fiilinin Tek Başına Kullanıldığı Dolaysız Anlatım

Bu şekilde kurulan dolaysız anlatımda “eyit-” fiili tek başına kullanılır: *Şeh eydür ne eyit ne gerek bileyim / Çü gider yarağunuzı kılayım* “Şah; söyle, ne gerek(se) bileyim; gidiyor (işye) hazırlığınızı yaptırayım, der” (54-6). *Eyitdi aña ey oğul kancaru / Gidersin otur gitmegil gel berü* “Ey oğul, nereye gidiyorsun? Otur, gitme, gel buraya, dedi” (31-4). *Eyitdi fedâdur yoluña başum / Şāhumsın u yāum u göñüldaşum* (133-6). *Eyitdi gideyim benüm yoh şuçum / Velî nêdeyim katı qorhar içüm* (142-8). *Çü gördi dēmez sırrı vü içer and / Eyitdi gerek buña zindan u bend* (250-3).

b. “eyit-” Fiilinin “ki/kim” Bağlama Edatlarını Sonuna Alarak Kurduğu Dolaysız Anlatım

Bu şekilde kurulan dolaysız anlatımda “eyit-” fiili sonuna aldığı “ki/kim” bağlama edatı ile kullanılır: *Eyitdi ki bu bir degül belki dört / Arada yazılmışdur işüne yort* “Bu, bir değil, belki dört tarafa yazılmıştır; işine git, dedi” (262-13). *Hemāndem ki işitdi kaytās anı / Eyitdi ki gel baña göster anı* “Kaytas, hemen işitdi ve gel, onu bana göster, dedi” (262-7). *Eyitdi ki çaşıtlayu geldünüz / İlümden şārumdan haber bildünüz* (315-14). *Eyitdi ki yoluña qodum başum / Ne kim sen buyurasın oldur işüm*

“Başımı, yoluna koydum; sen ne dersen odur benim işim, dedi” (317-3). **Eyitdi ki şabr eyle ağlama hîç / İşün toğrıla nola oldısa pîç** (321-9).

4.2.4.7.3. “dèyü / dèyüp / dèyüben” Edatları İle Kurulan Dolaysız Anlatım

Bu şekilde kurulan dolaylı anlatımda söz konusu edatlar bir cümleden sonra gelir; aslında bir çeşit edat grubu da olan bu kullanımın sayısı fazla değildir: *Ne dehlü ki düzmiş durur dèr hemîn / Bilinsün dèyü beyti düşinde umın* (25-7). *Çü toğdı dèyü güneşe geldi hitāb / Cihānuñ yüzinden açıldı nikāb* “Güneş doğdu diye hitap edilince dünyanın yüzünden nikap açıldı (gündüz oldu)” (30-8). *Henüz ol yazuyıla avunuram / Gèrü göreven dèyü sevinürem* “Henüz o yazıyla avunurum; tekrar gelir diye sevinirim” (43-12). *Kişi geldi fağfûrî tîz okıyu / Gelüp kavlüñüze turuñuz dèyü* (76-13). *Görür kim güyüpdür aña nev-bahār / Ne vaktin gele dèyü yola bakar* (1124-5). *Süheyl-i yemen urdı yère yüzün / Gelesin dèyüben yola tutar gözün* “Süheyl, yere kapandı; gelecek diye gözünü yola diker” (73-9). *Gerek ola dèyüben aldumdı māl / Kuru gelmegi tutmadum saña fāl* (1614). *Şudan gitmemiş erteye dek gözi / Görine dèyüp nev-bahāruñ yüzi* (92-2).

4.2.4.8. Eksiltili Cümle

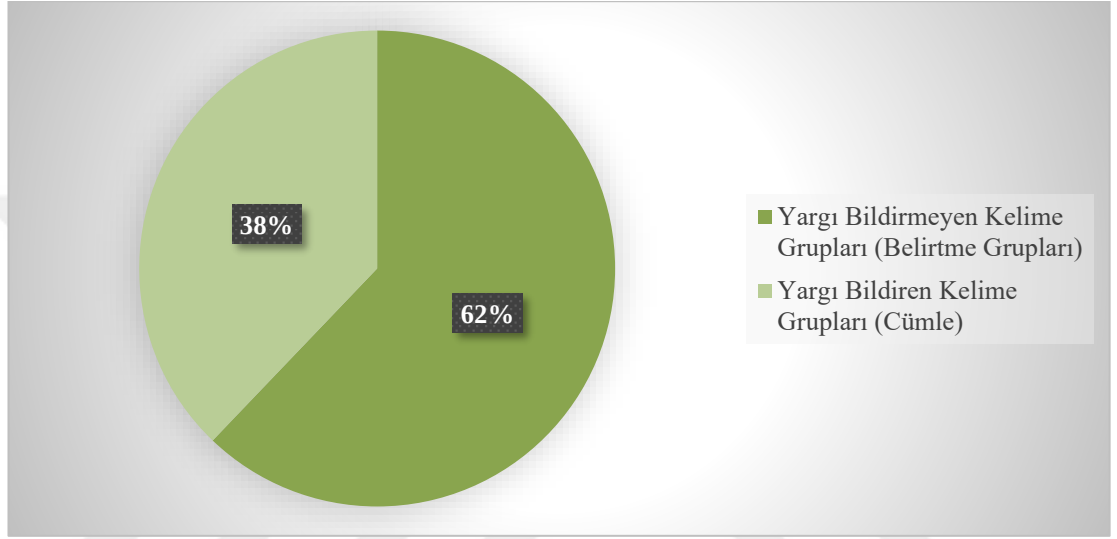
Eksiltili cümle yüklemi olmayan, kullanılmayan cümlelerdir; ancak burada yüklem varlığı anlamdan yola çıkarak hissedilir. SN’de -ki SN’nin bir şiir olması hasebiyle ve vezin icabı olarak- bu tarz cümlelerle sıklıkla karşılaşmaktadır. Burada özellikle “ne ... ne ...” karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağlı cümlede ikinci unsurdaki yüklem genelde kullanılmamaktadır ki ilk yüklem zaten o anlamı verdiği için aynı yüklem -tabii vezin gereği de- kullanılmadığına rastlanmaktadır. SN’de bazı eksiltili cümle örnekleri şunlardır: *Anuñ emriyile şu sivrisiñek / Ki anda ne kuvvet var u ne enek (var)* (8-6). Burada ikinci cümledeki *var* yüklemi kullanılmamıştır. *Niçe sır kelecisi söylendi bol / Arada anı haq bilürdi dañı ol (bilürdi)* “Nice sırlı sözler bolca söylendi (de) arada onu Allah bilirdi ve (bir) de o (bilirdi)” (11-6). *Sen āvāre olasın u ben diri (olavan) / Ölüm yègrek ola baña āñiri* “Sen avare olsan ve ben diri (olsam) sonunda ölüm bana daha iyidir” (48-14). *Kaçan kim ölüp gözlerüm yumula / Gerek çine var gerek ayruğ ile (var)* “Ne zaman ki ölüp gözlerim yumulsa ister Çin’e git ister başka başka (bir) memlekete (git)” (49-15). *Dañı görmemişdür cihān işini / Ne yādını anlar ne bilişini (anlar)* (50-6). *Çü bende ne us kaldı vü ne bilü*

(kaldı) / *Ne iş başarısar eyitgil delü* “Bende ne akıl kaldı ne fikir (kaldı); (şimdi) ne iş başaracak (bir) deli? Söyle” (52-3). *Emek bizden ola çalapdan yārî* **(ola)** “Emek (vermek) bizden olsun, yardım (ise) Allah’tan (olsun)” (54-5). *Vêrür her birisine kimhā vü nah* / *Kimine kızıl altun kimine ah* **(vêrür)** (58-11). *Ne kaçmağa yarar ne urışmağa* / *Ne görüşmege* **(yarar)** *vü ne tırışmağa* **(yarar)** (63-14). *İleyince öñince cümle çeri* / *Yigitler ü ulular u begleri* **(var idi)** (76-15). *Boyi aya māmend ü kıanda sözi* / *Boyi serve* **(mānend)** *bādāma* **(mānend)** *kıyma gözi* (85-7). *Deñizde balık yatdı yuvada kuş* **(yatdı)** (124-2).

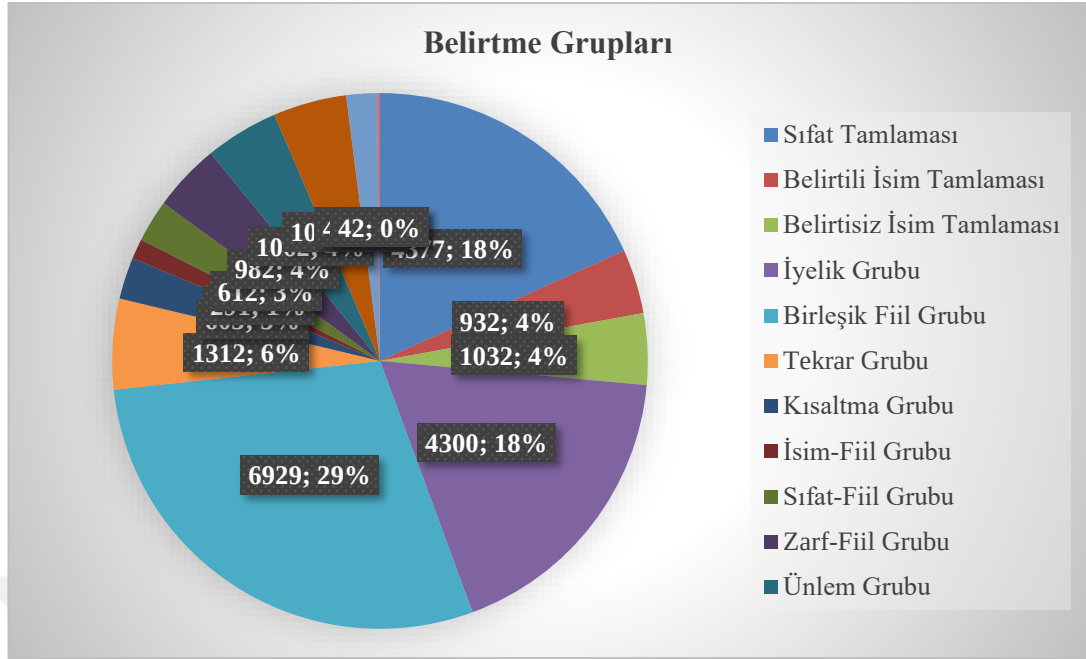
SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserleri arasında yer alan Süheyl ü Nev-Bahâr, söz dizimi (sentaks) açısından oldukça önemli veriler sunmaktadır; nitekim bu çalışmada da eserin bu yönü açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıdaki şekilde söz konusu eserde yer alan kelime gruplarının (belirtme grubu ve cümle) yüzdelik oranı yer almaktadır:

Süheyl ü Nev-bahâr sadece kendi dönemine ait eserler arasındaki sentaks açısından sunduğu zenginliğiyle değil; aynı zamanda günümüz Türkiye Türkçesine göre eskimiş, kullanımdan düşmüş söz dizimsel unsurları içinde barındırmasıyla da oldukça dikkat çekici bir eserdir.

Süheyl ü Nevbahâr’da yargı bildirmeyen kelime grupları (belirtme grupları)nın toplam kullanım sayısı 24234’tür. Bu yargı bildirmeyen kelime gruplarının toplam belirtme gruplarına yüzdelik oranını aşağıda yer alan şekil üzerinde gösteriyoruz:

Bunlardan belirtili isim tamlaması sayısı 932'dir. Belirtili isim tamlamasında, kurallı bir yapıya (tamlayanın önce tamlananın sonra geldiği) sahip olanların sayısı 671, devrik yapıda olanların sayısı (tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği) 135, tamlayan ve tamlanan arasına herhangi başka bir unsurun girerek oluşturulanların sayısı ise 126'dır. Bu isim tamlamasında, *Sézerven ki gelmedüginüj uci / Bu durur öküş içemez süci* “(Öyle) hissederim ki gelmemesinin nedeni, fazla içki içememesidir” (86-2) örneğindeki fiilden fiil yapan olumsuzluk eki (-mA-) sonrası gelen *-dük* sıfat-fiil ekinin, günümüz Türkiye Türkçesindeki genelde söz konusu olumsuzluk ekinin üzerine gelen fiilden isim yapan *-mA* ekinin yerine kullanılması; *Dêdi uş benüm karnımı toyuram / Ne av avlayam u ne atum yoram* “Şimdi benim karnımı (ben, karnımı) doyurayım örneğinde bugün tek başına kullanılan iyelik grubunun, zamirin ilgi hâli ekini alarak bir tamlama kalıbında olması dikkat çekici farklı özelliklerdir.

Belirtisiz isim tamlaması sayısı toplamda 1032'dir. Bunların 828 tanesi kurallı, 10 tanesi devrik yapıdayken 9 tanesi ise tamlayan ve tamlanan unsurların arasına başka unsurların girmesiyle kurulanlardan oluşmaktadır. Bunlardan başka, birleşik kelime şeklinde kurulan belirtisiz isim tamlaması sayısı 10, tamlayanı düşmüş şekilde kurulanların sayısı 175'tir. Bu isim tamlamasının günümüz Türkiye Türkçesine göre en belirgin farklı kullanımlarından birisi, tamlayan unsurun zamirlerden, tamlanan unsurun sıfat-fiil ekiyle kurulan bir isim unsurundan oluşmasıdır; nitekim bugün bu şekilde kurulan isim tamlamalarında tamlayan unsur genellikle ilgi hâli eki alır, yani

belirtili isim tamlaması kalıbındadır: **Ben düşüğüm garîbliğa anuñ içün idi** “Benim gurbete düşmem onun içindi” (107-14). Bugün sıfat-fiil ve isim-fiil eki alan tamlayan ekinden sonra genellikle ilgi hâli eki gelirken şu örneklerde bu durumun aksine rastlanmaktadır: *Ne hoş dedi ol kimse ki uşlıdur / Uyıyan başı terküde aşlıdur* “O kimse ne hoş dedi ki uyuyan(ın) başı terkide asılıdır (hayatı daima tehlikededir)” (156-11). *Qazā olsa dürişmek aşşısı yoh / Qazā olmayınca niçün qorha çoh* “Kaza olunca çabalamanın faydası yok; kaza olmayınca neden çok korksun?” (170-7). Bunlara ek olarak bugün ilgi hâli eki alan tamlayan unsurun yerine belirtme hâli ekinin kullanılması [*Du ‘āmı kabūl olduğun bilmişem* “Elimden çıkan (kaybettiğim) oğlumu bulmuşum; duamın kabul olduğunu bilmişim” (355-9)]; tamlanan unsurun -madan zarf-fiil eki yerine -insuz ekini alarak kullanılması da [*Ben ü yā benüm gibi yüz biñ kişi / Çalap buyruğınsuz başarmaz işi* “Ben veya benim gibi yüz bin kişi, Allah’ın yardımını olmadan işi başaramaz (işin üstesinden gelemez)” (95-2)] Süheyl ü Nevbahârda günümüz Türkiye Türkçesine göre farklı kullanımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Süheyl ü Nevbahâr’da sıfat tamlaması 4377 defa kullanımı ve gerek kelimelerle gerek kelime gruplarıyla kullanımındaki çeşitliliğiyle en dikkat çekici kelime grupları arasındadır. Bu 4377 sıfat tamlamasının 1357 tanesi vasıflandırma sıfatları ile kurulanlardan, 3092 tanesi belirtme sıfatları ile kurulanlardan oluşmaktadır. Belirtme sıfatları ile kurulan bu 3092 sıfat tamlamasının 1123 tanesini işaret sıfatları ile kurulanlar, 1083 tanesini belirsizlik sıfatları ile kurulanlar, 236 tanesini soru sıfatları ile kurulanlar, 232 tanesini sayı sıfatları ile kurulanlar, 246 tanesini ise derecelendirme sıfatları ile kurulanlar oluşturmaktadır. Sıfat tamlamasında ayrıca, tamlayan ve tamlanan unsurun yer değiştirmesine (devrik yapıya sahip olanlar) 129 defa rastlanmakta; 88 örnekte ise tamlayan ve tamlanan arasına herhangi bir başka unsurun girdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sıfat tamlamasında günümüz Türkiye Türkçesine göre bazı önemli farklı kullanımlar söz konusudur. Şöyle ki: Bugün zaminin sıfat göreviyle bir başka unsuru nitelemesine yani bir sıfat olarak görev almasına rastlanmamaktadır; ancak Süheyl ü Nevbahâr’da bu duruma dair bazı örneklere tesadüf edilmektedir: **Bu bendin yaña bir egil** “Bu benden yana bir eğil (bana doğru meylet)” (117-14). *Güneş nûrile taldı hep tağ u taş* “Sabah olup (güneş) baş kaldırınca (doğunca) bütün dağ ve taş güneş nuruyla doldu (ışıklandı, nurlandı)” (106-

8). Bugün *yok* kelimesi genelde isim olarak kullanılmaktadır; ancak Süheyl ü Nev-bahâr'daki bazı örneklerde söz konusu kelimenin bir sıfat olarak kullanıldığı görülmektedir: **Yoh işe vü olmayası sevdāya tolaşup / Yārından u cānından ümîzin üze benven** “Olmayası işe ve sevdaya bulaşıp yârinden ve canından ümidine kessin benim gibi” (192-10). Sıfat tamlamasında farklı kullanımlardan birisi de bugün *birkaç* belirsizlik sıfatı ve belirsizlik sayı sıfatından (yirmi otuz gibi) sonraki ismin, genellikle tekil hâlde kullanılmasına karşılık Süheyl ü Nev-bahâr'da çoğul olarak kullanılmasıdır: *Biraz māl u birkaç kişiler oñat / Bir iki kul u bir beş altı key at* “Biraz mal ve birkaç temkinli kişi; bir iki kul ve bir beş altı (tane de) iyi at” (189-2). *Hemān laḥza naḳḳāş döner gelür / Yigirmi otuz yapucılar alur* “Hemen (o) anda Nakkaş döner, gelir; yirmi otuz yapıcı (usta) alır gelir” (89-12).

Süheyl ü Nev-bahâr'da sayısal fazlalığı ve kullanım çeşitliliği açısından en dikkat çekici belirtme gruplarından birisi birleşik fiil grubudur. Birleşik fiil grubunda, kökteş kelimelerin tekrar edilmesi yoluyla oluşturulanlar önemli bir yere sahiptir. Bu şekilde kurulan birleşik fiil gruplarından bazıları günümüzde ya kullanımdan düşmüş ya da başka kelimelerle kullanılarak karşılanır olmuştur. Bunlara bazı örnekler şunlardır: *Çü odum yana vü düütünüm düte / Karār işbu göñlüm nitesi duta* “Ateşim yansa ve tütünüm tütse (içim yansa); bu gönlüm nasıl (olur da) huzur bulur?” (314-10). *Yırın yırladı vü yerin bekledi / Sınıḥlu göñülcüğini ekledi* “Şarkısını söyledi ve yerinde durdu (yerini sağlamlaştırdı); kırık (hüzünlü) gönlünü ekledi (huzur buldu)” (109-6). *Aña sığınup buldı umu uman / Yanar od içinde gül ü yāsemen* “Ümit eden (Hz. İbrahim), yanar ateşin içinde gül ve yasemine, O'na sığınarak kavuştu” (8-4). Bunlardan *tütün tütme*k birleşik fiili günümüzde kullanılmazken *yır yırlamak* yerine “şarkı söylemek”, *umu ummak* yerine de “ümit etmek” birleşikleri kullanılmaktadır. Bu farklı kullanımlara ya da kullanımdan kalkmış olan birleşik fiil gruplarına anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiil gruplarında da sıklıkla rastlanmaktadır.

Edat grubu sayısı 1271'dir. Edat grubu kullanımındaki çeşitliliği ile dikkat çekici kelime grupları arasındadır. Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüş ve yerlerine başka edatların kullanıldığı *artuḥ / artuḳ* “-dan fazla”, *bigi* “gibi”, *birle* “ile”, *gērü* “-dan sonra”, *içre* “içinde, içine” *manend* “benzer”, *şaru* “-e doğru”, *taşra* “dışında”, *pes* (andan) “ondan sonra” son çekim edatları ile kurulan edat grupları eserde yer almaktadır. Günümüz Türkiye Türkçesinde, bir edatın kelime ya da kelime

grubu başına gelerek edat grubu oluşturmaya rastlanmazken Süheyl ü Nev-bahâr'da bu durumun aksine, *meger* “meğer”, *nitekim*, *her nitekim*, *nitesikim* “nitekim, gibi” *niteki* “gibi, tıpkı”, *şöyle kim* “şöyle ki”, *eyle kim* “öyle, gibi, tıpkı” gibi edatlar kelime ya da kelime grubu başına gelerek edat grubu oluşturmuştur. Bu kullanım önemli bir farklı kullanımı örneği olarak karşımızda durmaktadır. Bu duruma şu örnekler verilebilir: *Benüm her ne kim var senüñdür kamu / Baña sensüz uçmak nite ki kamu* “Benim neyim varsa hepsi senindir; bana cennet, sensiz cehennem gibidir” (31-5), *Er ‘avrat ne kim şāruñ içinde var / Kamu geldiler eyle kim nev-bahār* “Şehrin içinde erkek, kadın her kim varsa Nev-bahâr gibi hepsi geldiler” (93-4). Edat grubunda tespit edilen farklı kullanımlardan birisi de edat unsurundan önceki kısmın bir cümleden oluşmasıdır; nitekim bugün bu kullanım için edattan önce genelde “...dığı gibi” ile sona eren kelime ya da kelime gruplarıyla karşılaşmaktayız: *Biri birimiz bilürüz için / Benüm sözümi sımaya şāh-ı çîn* “(Biz) birbirimizi tanıdığımız için Çin şahı, benim sözümü kırmaz (yerine getirir)” (284-14), *Şu içer bigi gördi şüret revān / Bodıcı bıraktı vü etdi fîgān* “Su içen içmez (içtiği gibi) hemen sureti (resmi)gördü; su kabını bıraktı ve figan etti” (249-9). Bunlardan başka bir de bazı isimlerin de isim tamlaması içerisinde, özellikle cümlede çeşitli anlamlar yüklenip, zarf görevi görerek bir edat grubu teşkil ettiğine şahit olunmaktadır ki bu şekilde kurulan edat grupları için *isim tamlaması şeklinde edat grupları* tabiri kullanılmıştır. Bu edat gruplarının sayısı toplamda 88’dir. Bunlardan *tuşına* “karşısına”, *ucında / ucından* “sebebiyle, yüzünden” kelimeleri bugün kullanımdan düşmüştür.

1062 defa rastlanan bağlama grubunun 953 tanesini bağlama edatları (u, ü, vü, vü, dahı vs.) ile kurulanlar oluşturmaktadır. Bu bağlama edatları ile kurulan bağlama grupları arasında, 365 kullanıma sahip olan u / ü bağlama edatları ile kurulanlar dikkat çekicidir. Karşılaştırma ve denkleştirme edatları (ne...ne..., ya... ya... vs.) ile kurulan bağlama grubu sayısı ise 111’dir. Bunlar arasında da özellikle “ne... ne...” karşılaştırma ve denkleştirme edatı ile kurulan 32 bağlama grubu öne çıkmaktadır. Bu grupta *andan* “ondan sonra” kelimesi “ondan sonra, ayrıca” anlamları ve görev itibarıyla bir bağlama grubu oluşturmuştur: *Cühüd ile şatu bāzār êtdüğün / Cühüd andan oğurlayın gittüğün* “Cühüd ile alışveriş ettiğini sonra (da) Cühüd(‘un) gizlice gittiğini...” (257-4). Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ve “hem de” anlamına gelen *hem dahı* bağlama edatıyla bugünkü “ile” “ve”, “dahi” bağlama

edatlarının karşılığı olan *daḥı* bağlama edatlarıyla kurulan bağlama grupları önemli yere sahiptir. Süheyl ü Nev-bahâr'da, bağlama grubunda en dikkat çekici özellik Türkiye Türkçesindeki virgölün yerine kullanılan *U* “ve, yahut” ile *VU* “ve, yahut, veya” gibi anlamlara sahip bağlama edatlarıdır: *Dirîgâ bu taht u bu mâl u bu genc / Ki dèrdi dedelerümüz yèdi renc* “Eyyvah bu taht, bu mal, bu hazine ki dedelerimiz topladı ve eziyet çekti!” (28-1). Virgöl yerine kullanılan bu bağlama edatına daha sonra Osmanlı Türkçesinde de sıklıkla rastlanmıştır.

Süheyl ü Nev-bahâr'da ünlem grubu sayısı 141'dir. Bu grubun oluşumunda ünlemi oluşturan *éy* seslenme edatı bir tarafa, günümüzde kullanımı olmayan *ayā* “ey, hey” seslenme edatının varlığı dikkat çekicidir: *Velîkin eyitdi ayā pehlevân / Yavuz êtdün öldürmedün ol revân* “Ama söyledi: “Ey pehlivan, öldürmedin kötü yaptın, yoluna git!” (162-5).

612 kullanımı olan sıfat-fiil grubunda günümüz Türkiye Türkçesine göre bazı farklı kullanımlara tesadüf edilmektedir. Bunlar genelde bugün kullanılan sıfat-fiil ekinin yerine başka bir sıfat-fiil ekinin kullanılması şeklindedir. Mesela, bugün “-An” sıfat-fiil eki yerine “-r” sıfat-fiil eki, “-Ur” sıfat-fiil eki yerine “-An” ve “-dUk” sıfat-fiil eklerinin kullanılması gibi: *Kişi bulunur ki bir işde ola / Aña beñzer ancak ferîşte ola* “Kişi, gerek ki bir işte olsun, (o zaman) **ona benzeyen** ancak melek olur” (16-6); *Ḳo gitsün elinden gelürin êde / Bu sevda daḥı başından gide* “Bırak gitsin **elinden geleni** yapsın; bu sevda artık başından gitsin” (51-3). Süheyl ü Nev-bahâr'da Türkiye Türkçesi ve diğer Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülmeyen, Eski Türkçe ve Orta Türkçede sık karşılaşılan *-daçı* sıfat-fiil ekiyle kurulan 1 sıfat-fiil grubuna rastlanmaktadır: *Yeni yigit oldacı kişidür / Boyı serv ağacı ağzı şadef dişidür* “Yeni yiğit (genç) olacak kişidir; boyu sevi ağacı, ağzı sedef, dişi (ise incidir)” (211-14). Sıfat-fiil grupları *geniş zaman*, *gelecek zaman* ve *geçmiş zaman* sıfat-fiil ekleri almalarına göre sınıflandırılmıştır: ancak bu eklerin haricinde kalan *-ıcı* eki ayrı bir sıfat-fiil grubu başlığı altında ele alınmıştır.

Zarf-fiil grubu sayısı 982'dir. “-U”, “-ıcaḳ / -icek / ıcaḥ”, “-mAdIn”, “-ıcağaz / -iceğez”, “-ıncak”, “-UbAnI”, “-UbAnIn” zarf-fiil ekleri bugün kullanılmayan eklerdir; dolayısıyla söz konusu zarf-fiil ekleriyle kurulan zarf-fiil gruplarına Türkiye Türkçesinde rastlanmamaktadır. İsim-fiil ve hâl eklerinin oluşturdukları zarf-fiil eklerinden oluşan zarf-fiil grupları genelde söz dizimi kitaplarında ele alınmamıştır;

ancak bunlar da tıpkı sıfat-fiil eklerine hâl ekleri eklendiğinde (dığınca, dıkta vs.) zarf-fiilin ortaya çıkması gibi bir görev almaktadırlar; dolayısıyla çalışmada, bu şekilde (-mak / -mek + bulunma, vasıta hâli ekleri) kurulan unsurlar da zarf-fiil, bunların oluşturduğu grup ise zarf-fiil grubu olarak değerlendirilmiştir: *Vefâ beklemekte kuşana kuşah / Tuta gönlini her bir işde aşah* “Vefa beklemekte (ahde vefa etmek konusunda) kuşak kuşansın (hazır olsun); her (bir) işte gönlünü alçak tutsun!” (332-12), *Dedi gece gelen çeri anşuzın / Yağı olmagın gelmedi gündüzün* “Dedi: Gece ansızın gelen ordu, gündüzleyin düşman olmak için (olarak) gelmedi” (63-7), *Bir işitmekile aña vèrdi cân / Süheyl idi göñli içinde hemân* “Bir (kez sesini) işitmekle (işitmekten dolayı) ona can verdi; gönlü(nün) içindeki sadece Süheyl’di” (76-3). Zarf-fiil grubunda, “-IncA” zarf-fiil ekinin, günümüz Türkiye Türkçesindekinin aksine, edat unsuruna doğrudan bağlanması dikkat çekici bir kullanımdır: *Kalan kavmi hoş hey deyince degin / Tağıtdı vü dërşürdi kendü ögin* “Kalan kavmi sadece hey deyinceye kadar (bir anda) dağıttı ve kendi aklını topladı (kendine geldi)” (154-13).

Süheyl ü Nev-Bahâr’da yargı bildiren kelime grubu (cümle) sayısı toplamda 14762’dir. Cümle ana başlığının alt başlıklarını; yüklem turene göre, yüklem yerine göre, anlamına göre ve yapısına göre cümleler oluşturmaktadır. Anlamına göre cümlelerin bir alt başlığı olan soru cümlesi, oldukça çeşitli kullanımı ve sayısal fazlalığıyla önemli bir yere sahiptir. Soru cümlelerinin çoğunluğunu *sözde soru cümleleri* oluşturmaktadır (850 defa kullanılmıştır). Soru cümlelerinde, günümüz Türkiye Türkçesinden farklı soru kelimelerine rastlanmaktadır: *kanğı* “hangi”, *kanı / kankı* “hani / hangi”, *kanda* “nerede”, *kancaru* “nereye, nerede”, *neyiki* “ne”, *niçesi* “nasıl”, *nitesi* “nasıl”, *kaçan* “ne zaman”, *nişe* “nasıl” gibi. Soru cümlelerinin en önemli yönlerinden birisi, işlevsellik açısından gösterdiği çeşitliliktir. İşlevine göre soru cümlesi sayısı yaklaşık olarak 25’tir. Bu işlevler arasında başlıca, haberdar olma, emin olma, gerek olmama, çaresizlik, özlem, rica ve gereklilik işlevleri öne çıkmaktadır. Soru cümlesinin yine günümüz Türkiye Türkçesine göre önemli farkı soru eki (mı)nın kelime ya da kelime grubunun başına kaymasıdır: *Yo hoş cāzūluk mı kılursın eyit / Haber yardan mı bilürsin eyit* “Yoksa cadılık mı yaparsın? Söyle; yârdan haber mi biliyorsun? Söyle” (45-4).

Süheyl ü Nev-Bahâr’da edat cümlesine az da olsa rastlanmaktadır. Edat cümlesi sayısı toplamda 37’dir. Bunlar arasında 13 tane kullanımı olan *bigi* edatıyla

kurulanlar, 4 tane kullanımı olan (i)çün edatıyla kurulanlar ile 8 tane kullanımı olan ile edatıyla kurulanlar dikkat çekicidir.

Yerine göre cümlelere bakıldığı zaman devrik cümle 7718, kurallı cümle 7044 kullanım sayısına sahiptir. Devrik cümlelerin fazla olmasında tabii ki Süheyl ü Nev-bahâr'ın bir şiir olmasının, belli bir vezne tabi olarak yazılmasının etkisi açıktır.

Yapısına göre cümlelerde, birleşik cümlelerin alt başlıklarından birisi iç içe birleşik cümledir. Bu cümle sayısı 782'dir. Süheyl ü Nev-bahâr'da, iç içe birleşik cümlede temel cümlelerin yüklemine gösterdiği çeşitlilik dikkate değerdir. Günümüz Türkiye Türkçesinde bu cümle türünde ana cümlelerin yüklemi genelde *de-*, *söyle-* gibi fiillerden oluşmaktadır. Süheyl ü Nev-bahâr'da ise ana cümlelerin yüklemine oluşturan 26 farklı fiil tespit edilmiştir. Bunlar arasında *dé-*, *eyit-* “söylemek”, *söyle-*, *şan-*, gibi sık kullanılanlar olduğu gibi, *aşabil-*, *aşla-* / *aşlat-*, *bağ-*, *bil-*, *bul-*, *buyur-*, *dile-*, *dikle-*, *ét-*, *eyle-*, *gör-*, *gözet-*, *hikâyetle-* “hikâye etmek, anlatmak”, *inan-*, *iste-*, *işit-*, *şmarla-* “ısmarlamak”, *şor-*, *tanış-*, *um-*, *unut-*, *yaz-*, *yor-* gibi daha seyrek olarak kullanılanlara da tesadüf edilmektedir. Bunda Türkiye Türkçesinde *sıfat-fiil*, *isim-fiil* olarak kullanılan unsurlar yerine Süheyl ü Nev-bahâr'da yargı bildiren ifadelerin kullanılması etkili olmuştur: **Beni şanmaşuz korham üşenem** “Beni korkar, üşenir sanmayın (<Benim korkacağımı, üşeneceğimi sanmayın)” (170-3), **Hem eyle édüp tizcegez yerine / Erişdi diler bahtına yerine** “Hem öyle yapıp hemencecik yerine erişti; diler bahtına yerine (<Bahtına yerinmeyi diler)” (144-3) gibi. İç içe birleşik cümlede yan cümlesi edattan oluşan cümleler de burada zikredilmelidir ki yan cümlesi *düyü* “diye”, *düyüben* “diye”, *düyüp* “diye”, *bigi* “gibi” edatları ile kurulan cümleler öne çıkmaktadır.

Birleşik cümlelerin iç içe birleşik cümleden sonraki kısmını *şartlı birleşik* cümle oluşturmaktadır. Bazı araştırmacılar tarafından bu tarz cümlelerde şart kısmının tam bir yargı bildirmemesi ve temel cümleye zarf olarak bağlanması dolayısıyla söz konusu cümle, bir basit cümle olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada söz konusu cümle çeşidinde şartlı kısmın tam olmasa da bir yargı taşımasından dolayı bu tarz cümleler bir birleşik cümle olarak ele alınmıştır. Süheyl ü Nev-bahâr'da bu cümle çeşidinde yan ya da yardımcı öge olarak adlandırılan şart cümlesinin sadece şart ekinde (-sA) olmayıp farklı eklerle (-A istek eki, -A+dı isteğin hikâyesi gibi) de kurulması dikkat çekici bir özellik olarak görülmektedir: **Melik-zāde ol saçları göredi**

/ *Girihlerine gönlini vèredi* “Melikzade o saçları görseydi; (saçların) düğümlerine (örgülerine) gönül verirdi” (103-12), *Kişi kendü cānına ol dem kıya / Ki neye kıvanuḡdı elden kıya* “(Bir) kimse kendi canına o zaman kıyar ki neyle kıvanç duyuyorsa elden bırakır (ondan vazgeçer)” (328-1), *Şu kız bellüsi işbu ilde ola / Çalap teḡri oḡara gire ele* “Şu kız açıkça bu memlekette olsa Allah (işleri) rast getirirse ele girer (ona ulaşırız)” (292-8). *Ādem düşer olsa ayaḡ tayınur / Başında ‘aklı anuḡ yayınur* (340-5). Bugün Türkiye Türkçesinde, genellikle şartlı birleşik cümlelerin yan cümlesinde yer alan “(-U)rsA / -ACak- / AcAk + ol-“ şeklindeki kullanımın yerini Süheyl ü Nev-bahâr’da “-(U)r + ol-“ şeklindeki birleşik fiille kurulan yüklem alması farklı bir kullanım olarak karşımıza çıkmaktadır: *Başarur olursa anuḡ bigi uz / Ki şeker kıara vü bir arada tuz* “Onun gibi maharetli (birisi) başaracak olursa şeker ile tuzu bir arada karıştırır” (354-7). *Ki bir gün ola kim su başdan aşı / Doḡınur olursa ayaḡuḡ taşı* “...Ki ayaḡın dokunacak olursa taşı (en ufak bir zarar dahi gelirse) bir gün olur iş işten geçer” (362-6). *Şorarlur olur ise aşıluḡ nedür / Atan u deden aşı u faşıluḡ nedür* “Aslın, atan, deden, nesebin nedir (diye) soracaklarsa...” (376-15). Bundan başka şartlı birleşik cümlelerin temel cümlesinde bugün geniş zaman kullanılırken Süheyl ü Nev-bahâr’da istek ekinin kullanılması: *Cihān dönse döndürmeye yüzünü / Unutmaya her demde kendözünü* “Dünya dönse (bile) yüzünü döndürmez; hiçbir zaman kendisini unutmaz” (16-15) ve öğrenilen geçmiş zaman ya da geniş zaman yerine öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin kullanılması: *Ol ümîzi vèrmededi cānuma / Ecel bellü şuşadıdı kınuma* “O ümidi vermeseydi canıma (beni ümitlendirmeseydi) ecel, belli ki kanıma susamıştı /susardı” (46-3) göze çarpan farklı örneklerdendir. Yine Süheyl ü Nev-bahâr’da rastlanan şartlı birleşik cümlelerin yan cümlesinde tespit edilen soru ekine eklenen şart ekiyle kurulmuş örnekler oldukça farklı ve önemli bir detaydır: *Kişi niçe renc eyledi yoh yere / Hünermisse yazayidi çoḡ yere* “İnsan yok yere ne kadar (da) zulmetti; (eğer bu) hünermişse (hünerse) çok yere yazsındı” (39-6). *Daḡı çare bilürmisem ededüm / Ki bir yaḡa senüḡ ile gidedüm* “...Ayrıca çare bilirmişsem (bilseymişim) edeydim ki bir tarafa seninle (birlikte) gideydim” (129-9). Bugün *istese de istemese de, gelse de gelmese de...* vb. tekrar grubu olan kullanımların da şartlı birleşik cümle kurduğu bilinmektedir; Süheyl ü Nev-bahâr’da bundan farklı olarak -dA bağlama edatlarının kullanılmadığı örneklerle rastlanmaktadır: *Dilerse dilemezse geçmek gerek / Eger hoş geçer ise ol yègrek* “İstese

(de) istemese (de) geçmek gerek; eğer hoş geçerse o daha iyidir” (352-4), *Bunun iledür bugün oluşum / Dilesem dilemesem oldu işüm* “Bugün (var) oluşum bununladır (bunun sayesinde); istesem (de) istemesem (de) eşim (arkadaşım, dostum) oldu” (256-8).

Bağlı cümleler de çok çeşitli ve fazla sayıda kullanımıyla kelime grupları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Süheyl ü Nev-bahâr’da bağlı cümle sayısı toplamda 4671’dir. Bunların 4999 tanesini bağlama edatları ile kurulanlar, 148 tanesini ise karşılaştırma ve denkleştirme edatları ile kurulanlar oluşturmaktadır. Bağlama edatları arasında *anca ki / anca ... ki...*, *andan / andan ki / vü andan, andan gerü (ki)*, *ayruğ / ayruğ, ayruğ ne demek gerek, bayık, bola kim / bolay ki / bolay kim* “ola ki”, *bu resme / bu resme ki / şe resme ki* “şöyle ki”, *çağ anı degin kim* “tam ona degin ki”, *çü / çün* “çünkü”, *dahı / vü dahı* “dahası, bundan başka, ve”, *dahı artuğı* “dahası, bundan başka”, *déyesin / déyeydün / déyeydün ki* “sanki”, *ger* “eğer”, *egerçi / egerçi ki* “gerçi her ne kadar”, *eyle benzer ki* “sanki, herhâlde”, *eyle bil / eyle bil ki / hem eyle bil* “sanki”, *eyle sanasın* “sanki”, *eyle tut* “sanki”, *gel idi şimdi, öte yandan*, *(ger) andan gerü* “ondan sonra”, *işün nedür?* “işin ne, ne olacak sanki, yani?”, *kaçan / kaçan ki... / kim...* “ne zaman ki...”, *kaçansa / kaçan ise* “her ne zaman...”, *ķanda / her ķanda* “nerede, her nerede...”, *ķim “ķi”, lā-būd* “kesinlikle”, *lā-cerem* “kesinlikle, katiyen”, *ķik* “ama, fakat”, *ķo* “varsın”, *ne assı / ne assı ki* “ne fayda, ama”, *ne déyem* “ne söyleyeyim ki”, *ne vahtın / şu vahtın ki* “ne zaman ki...”, *ne lāzım ki* “ne gerek?”, *ne lāzım demek?* “demeye, söze ne hacet?”, *niçe / niçe ki / kim* “-dıkça; -e rağmen; -dıği anda, müddetçe; -dıği gibi”, *niçe bir déyem* “nasıl söylesem ki?”, *niçeme / niçeme ... ki ...* “-e rağmen, her ne kadar, -dıği gibi, nasıl ki”, *nite / nitesi kim / niteki* “-dıği gibi, nasıl ...sa”, *nite düşdi* “nasıl olduysa; ama”, *ol ĥadde ... ki / şol ĥadde dek ... ki...* “o kadar ... ki ...”, *ol laħza kim / ol dem(de) ki...* “...r ...maz ..., -dıği gibi, -dıği zaman”, *ol oħtın ki / şol oħtın ~ oħtın ... ki... / şol oħta degin ... ki ...* “-dıği zaman, -ınca, ancak, -dıktan sonra, ...r ... maz /mez”, *olmasun / olmasun ki* “belki; inşallah, umarım”, *ol yañadın* “diğer taraftan”, *pes / vü pes* “sonra, ardından”, *pes andan / pes andan ki / pes andan gerü* “ondan sonra, ardından”, *şan* “sanki”, *şanasın / şanasın ki* “sanki”, *şanayduñ / şanayidün ki* “sanki”, *şoñ ucı / şoñ ucı ki / şonuç* “sonunda, nihayet”, *şehet / şehet kim* “şayet”, *şol ķadar ... ki ...* “o kadar ... ki...”, *şoloħ dem / gün ki* “-dıği zaman, ...r ...mAz ...”, *şöyle тұrur ki* “tıpkı, aynı”, *şunun bigi / şunun bigi ... ki ... / şunun bigi kim / şunun bigi ... kim ...* “Öyle bir ... ki ..., öyle ki; -dıği

gibi”, *şu resm ile ... ki ...* “öyle bir ... ki...”, *şu vaktin ki / şu vaktin kim* “ne zaman ki, -dığından beri; -dığı gibi”, *tutam / tutayım / tutayım ki* “farzedeyim ki, öyle sanayım ki, haydi; farzet ki; farzedelim ki”, *U* “ve, veyahut”, *uş inden gérü* “artık, bundan sonra”, *uş indi / uş indi ki* “şimdi, artık”, *veger* “şayet, eğer”, *veger né / ger né* yoksa, aksi hâlde”, *velî* “ama, fakat”, *velîk* “ama, fakat”, *velîkin* “ama, fakat”, *U yâ* “veya”, *vU hem / U hem* “ve de” bugün için eskimiş, Süheyl ü Nev-bahâr’da tespit edilen önemli bağlama edatları arasındadır; dolayısıyla bunlarla kurulan bağlı cümleler de zamanla kullanımdan düşmüş, yerlerine başka bağlama edatları kullanılır olmuştur. Mesela bugün kullanılan *ama*, *ancak* bağlama edatları *velî*, *velîk*, *velîkin*’in yerine, *şayet*, *eğer* bağlama edatları *veger*, *veger né / ger né* yerine, *sonra*, *ardından* bağlama edatları *pes*, *vü pes*, *pes andan* yerine kullanılır olmuştur. Bir karşılaştırma ve denkleştirme edatı olan, Farsça, “ne” anlamına gelen *çi ... çi...* de “ister ... ister...” anlamıyla bağlı cümle kurmuştur. Bu yapı da günümüzde yerini bahsedilen *ister ... ister...* karşılaştırma ve denkleştirme edatına bırakmıştır: *Başa çi kurudur çi deniz / Hiç aldurmazam korhubanın beñiz* “Bana ister karadır ister deniz(dir) (fark etmez); korkup da hiç aldırmam” (256-9). Süheyl ü Nev-bahâr’da, bağlı cümlelerin bir türünü de çeşitli kelime ya da kelime gruplarının tekrar edilmesi yoluyla elde edilenler oluşturmaktadır. Bu yapıdan söz dizimi kitaplarında genelde bahsedilmemektedir; ancak bunlar da birer bağlama edatı gibi işlev gören ve bağlı cümle kuran yapılardır. Bunula ilgili Süheyl ü Nev-bahâr’dan alınan şu örnekleri veriyoruz: ***Bir aşlan durur mîşede busuda / Ki kaplan görür ise ödi şıda / Ne aşlan geyik bigi bakışı var / Bu şîrîn ki husrevleyin sîvâr*** “Bir aslandır, meşede pusuda(dır) ki kaplan (onu) görse ödü patlar; ne aslan! (alan ne demek!) geyik gibi balışı var; bu, Şirin(dir) ki Hüsrev gibi ata binicidir” (197-8/9). ***Süci gerçi kayguları tağıdur / Başa çıkıcağaz ayağ bağdur / Süci şöçîdur niçe yavaşları / Süci şöçîdur kesdüren başları / Ne ayağ bağı kim yetürür başı / Nite el şunar aña uşlu kişi*** “İçki, gerçi kaygıları dağıtır; (ama) başa çıkınca (baş, akla tesir edince, sarhoş edince) ayak bağıdır;... ne ayak bağı! ki (ne ayak bağı olması!) baş götürür (ölüme sebep olur); uslu (bir) kişi ona nasıl (olur da) el uzatır (niyetlenir)” (295-1/3). ***Çağ andan berü ki erişdüm çîne / Ne çîn belki geçmişvenin maçîne*** “Tam o zamandan beri ki Çin’e eriştim; ne Çin’i! (Çin’i bırak!) belki Maçin’e (bile) eriştim” (344-5). ***Kopuzın alup aldı vü düzdi ol / Ne düzmek ki ‘akluñ evini bozdı ol*** “O, kopuzunu alıp ayarladı (kurdu); ne düzmesi! ki aklın evini bozdu (öyle güzel ayarladı

ki akla durgunluk verdi)” (107-7). *Gerek **gölmek** ile şavaydı suçı / Ne **gölmek** ki kan ağlar idi içi* “Gölmekle suçı savuşturmalıydı; ne gölmek! ki (bırak gölmeği!) kan ağlardı içi” (150-15). Bu yapı, sadece Süheyl ü Nev-bahâr’da değil; Dede Korkut’ta, Hamdullah Hamdî’nin Yusuf u Züleyhâ’sında ve Alî Şîr Nevâyî’nin Bedâyi’ü’l - Vasat adlı divanında da tespit edilmiştir. Şöyle ki: ...*Mere bazirganlar **çok** mı istedüm dedi. Bazirganlar eyitdiler: Ne **çoğ** olsun, amma bizüm bir bigümüz oğlu vardır, bu üç nesneyi aña aparsavuz gerek idi didiler* “...Bre bezirgânlar, çok mu istedim? dedi. Ne çoğu? Ama bizim bir beyimizin oğlu vardır, bu üç şeyi ona götürmemiz gerek, dediler.” *Bir güzel **bâğı** varidi **nice bağ** / Görse Şeddâd İrem ’den ede ferâğ* “Bir güzel bahçesi vardı; (ama) nasıl (bir) bahçe: (eğer) Şeddâd (orayı) görse İrem bahçesinden (dahi) vazgeçer.” *Şehr-i Mısr içre **bir civân** gördüm / Ne **civân** cisme tâze cân gördüm* “Mısır’da bir genç gördüm; (ama) ne genç! (sanki) bedene (beden için) taze (bir) can gördüm.” *Bir kelâmına bin **güher** vereyim / Ne **güher** belki cân u ser vereyin* “Bir sözüne bin mücevher vereyim; ne mücevheri! belki can ve başımı vereyim (uğrunda öleyim)!” *Nâ-gehân etti **bir zemîne** hurûc / Ne **zemîn** âsumân-ı zât-ı burûc* “Ansızın (öyle bir) yere yükseldi (çıktı) ki ne yeri! (sanki) burçlar sahibinin seması(dır)!” Bu kullanım için bir örnek de Alî Şîr Nevâyî’nin Bedâyi’ü’l - Vasat adlı divanından veriyoruz. Şöyle ki: ***Bir bir âfâk** ilin **öltürdi ni bir bir** miñ miñ / Allah Allah ni belâ **kâtil** imiş ol meh-veş* “O aya benzeyen güzel, afaktakileri bir bir öldürdü; ne bir biri! bin bin öldürdü. Allah Allah bu nasıl (bir) belalı katılmış!” (249-2).

Süheyl ü Nev-bahâr’da, dolaylı anlatıma rastlanmaz; buna karşılık dolaysız anlatımla karşılaşmaktadır ki bu anlatımda “*dê-*”, “*eyit-*” fiilleri kullanılır; bundan başka bir de “*dëyü / dëyüp / dëyüben*” edatları ile de yapılan az sayıda dolaysız anlatıma rastlanmaktadır.

Süheyl ü Nev-bahâr’ın sentaksı üzerine yapılan bu çalışmanın, bir taraftan söz konusu bu eser üzerine yapılan çalışmalara, bir taraftan Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarına, bir taraftan da Türkçenin genel sentaks çalışmalarına katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Eski Anadolu Türkçesinin henüz tam bir sentaksı (söz dizimi) mevcut değildir. Bu eser ileride söz konusu dönemin sentaksıyla ilgili olası bir çalışma için bir katkı sağlayacaktır. Süheyl ü Nev-bahâr üzerine yaptığımız bu çalışmada özellikle günümüz Türkiye Türkçesine göre farklı kullanımlar dikkat çekicidir. Eserdeki bu farklılıkların yanı sıra diğer Eski Anadolu Türkçesi eserleri de

sentaks açısından değerlendirilirse çok daha fazla ve önemli farklı verilerin elde edileceği açıktır; nitekim bu çalışmamızda dönemin önemli eserlerinden olan Dede Korkut ve Yusuf u Zleyh'dan (Hamdullah Hamd) da farklı kullanımlara değinilmiştir; hatta ağatay Türkçesinin önemli ismi Ali şr Nevy'ın Bedayi'ı-vasat adlı divanından da bu hususta yararlanılmıştır. Bunlar göstermektedir ki Türkçenin art ya da eş zamanlı sentaks çalışmalarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece gramer konuları içerisinde şekil bilgisi, ses bilgisi, köken bilgisi gibi konulara nispeten daha az çalışmaların yapıldığı sentaks çalışmalarının da hızlanması ve bu yönde çalışmaların artması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (1995). Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler. *Türk Dili*, 518, s.156-163.
- Akar, A. (2013). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akkuş, M. (Ed.). (2020). *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akman, H. (2023). Süheyl ü Nev-bahâr'da Bazı Düzeltme Denemeleri. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 10(32), s.13-25.
- Aktan, B. (2016). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Aktan, B. (2006). Nechü'l-Ferâdis'in Cümle Yapısı İle 'Takı' ve 'Kim' Bağlaçlarının Kullanılışı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 16, 47-61.
- Aksan, D. (2013). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2014). *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (2017). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Prestij Matbaası.
- Altaylı, S. (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 1. 2., 3. cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altuntaş, S. (2011). Eski Anadolu Türkçesi Dönemi Eserlerinden Süheyl ü Nev-bahâr'daki Özdeyişlere Genel Bir Bakış. *Uluslararası Beşeri İlimler ve Eğitim Dergisi*, s. 11, c. 5, s. 607-639.
- Arat, R. R. (2018). *Kudatgu Bilig*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Argunşah, M. (2018). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, M. ve Yükesekkaya, G. S. (2015). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aris, G. ve Ölmez, M. (2019). Eski Uyğurca Ölüler Kitabı'ndaki İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, s. 67 (Haziran), s. 39-65.
- Ata, A. (2014). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezme-Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Atasoy, F. O. (2018). *Türkçede Noktalama Sorunlar – Çözümler – Öneriler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayan, H. (2020). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbelaltı Yayınları.
- Babacan, M. (2009). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Banguoğlu, T. (2016). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, A. N. (2017). *Çağdaş Türkçede Cümle*. (Çev. Oktay Seli Karaca). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Battal, A. (1997). *İbni-Mühenna Lûgatı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilge, K. R. (1928). Süheyl ü Nev-bahâr'a Dair. *Türkiyat Mecmuası*, 2, s. 401-409.

- Bilgegil, K. (2014). *Türkçe Dilbilgisi*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Boz, E. (2012). *Türk Dili Araştırmaları (Makaleler-Bildiriler)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bozkurt, F. (2004). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2005). *Türklerin Dili*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Böler, T. (2019). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Cemiloğlu, İ. (2000). *14. Yüzyıla Ait Bir Eser 'Kıyas-ı Enbiyâ' Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Cemiloğlu, İ. (2018). *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ciğa, Ö. (2013). *Süheyl ü Nev-bahâr (Metin-Aktarma, Art Zamanlı Anlam Değişimleri, Dizin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Diyarbakır Dicle Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ciğa, Ö. (2013). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, s. 2/4, s. 230-239.
- Cin, A. (2012). *Mesud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (Kenzü'l-Bedâyî') (İnceleme – Metin – Dizin)*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Cin, A. (2011). *Türk Edebiyatının İlk Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Delice, İ. (2018). *Türkçede Sözdizimi*. İstanbul: Asitan Kitap.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi (Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı İlk Örneği)*. (Çev. Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Demircan, Ü.Ö. ve Karslı, S. (2014). *Kutb'un Hüsrev ü Şîrîn'i -Dizin-*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Demir, N. (2020). *Türk Dili Araştırmaları*. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilâçar, A. (1972). *Kutadgu Bilig İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, C. (2016). *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nev-bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Dilçin, C. (2013). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2006). 'Ahlâk-ı Alâî'deki' Çün'lü Birleşik Yapıları. *Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, 54(2), s. 2929-40.
- Doğan, E. (2020). Türkçe Söz Diziminin Bir Sorunu: Ki'li Cümleler Birleşik Cümle Mi Yoksa Bağlı Cümle Midir?. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 24(2), s.177-188.
- Doğan, E. (2002). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, E. (2016). *Ḳâbûs-Nâme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Duman, M. (2013). *Makaleler: Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine*. İstanbul: Kesit Yayınevi.

- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Emre, A.C. (2004). *Türkçe Sarh ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*. (Haz. Gülden Sağol, Erdal Şahin, Nurgül Yıldız). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B.. (2013). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2014). *Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2014). *Makaleler: Dil, Destan, Tarih, Edebiyat*. (Haz. Ekrem Arıkoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2021). *Makaleler: Dil, Destan, Tarih*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston: Brill.
- Erkan, M. ve Özkan M. (1998). Hoca Mesud. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18, s. 189-190.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım / Yayın / Tanıtım.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gabain, A.V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gaddar, Z. (2012). *Süheyl ü Nev-bahâr'ın Dilbilgisel Özellikleri ve Dizini*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Denizli: Denizli Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökdayı, H. (2018). *Türkçede Öbekler*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayın.
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*. (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülenç, H. (2010). *Ferhengnâme-i Sadî (İnceleme -Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, G. (2021). *Karahanlı Türkçesinde Fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar (En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar -Yazı Dilinde-)*. İstanbul: Bilge-Kültür-Sanat.
- Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1978). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2011). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M. (2015). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.

- Hengirmen, M.. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- İlhan, N. “Birleşik Cümle Kuruluşunda Şart Cümlesi ya da Zarf Grubu”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler Türkçenin Söz Dizimi*. Hayati Develi (Ed.), (253-261), İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, 2007.
- Kafesoğlu, İ. (2012). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin Söz Siziimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçe Üzerine Yazılar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2022). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karagöz, İ. (2018). *Tarihî Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2013). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2016). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. (Haz. Ekrem Arıkoğlu, Dilek Ergönenç Akbaba). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2022). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaman, A. (2022). *Eski Türkçede İkilemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlioğlu, A. F. (2006). *Mu’înül’l – Mürîd (Transkripsiyonlu Metin - Dizin – Tıpkıbasım)*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Karamanlioğlu, A. F. (1989). *Gülîstan Tercümesi (Kitâb Gülîstan bi’t-Türkî)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaörs, M. (2016). *Nevâdirü’ş-Şebâb*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, Ö. (1996). *Fevâidü’l- Kiber*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2015). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi*. (Haz. Orhan Köprülü). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kut, G. (2003). *Ġarâ’ibü’ş-Şığar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, A. S. (2011). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

- Lewis, G.L. (1978). *Turkish Gramer*. Oxford: Oxford Pres.
- Li, Y-S. (202). *Türk Dillerinde Son Takılar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Menderes, C. (2012). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mengi, M. (2000). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi -Metinler)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Merhan, A., Şan, F. (2016). *Eski Anadolu Türkçesi Notlar ve Metinler*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Mirata, T. (1975). Ve Bağlacı Üzerine. *Türk Dili*, XXXI, s. 285, 492.
- Mordtmann, J. H. (1925). *Suheil und Nevbehâr*. Hannover.
- Onur, N. (1991). *Yusuf u Züleyhâ*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Önler, Z. (1990). *Celâlüddin Hızır Paşa (Hacı Paşa) Müntehab-ı Şifâ I (Giriş – Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2014). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(2), s. 62-79.
- Özçelik S. (2016). m, p, r, s, Ünsüzleriyle Yapılan Pekiştirme ve Kuralları Üzerine. *Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, 2, s. 29-43.
- Özçelik, S. (2016). Tarihî Metin Okumalarında Kelimeyi Bölme ve Kelimeleri Birleştirme Sorunları: Süheyl ü Nev-bahâr’dan Örnekler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Aralık, s. 1593-1602.
- Özçelik, S. (2017). Tarihî Metinlerde Yuvarlak Ünlülerin Okunması Sorunu: Süheyl ü Nev-bahâr’dan Örnekler. *Uluslararası 8. Türk Dili Kurultayı*.
- Özçelik, S. (2017). Süheyl ü Nev-bahâr’da Kafiye Tasarrufları. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 18, s. 425-440.
- Özçelik, S. (2017). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler (2). *Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, 65(2), s. 233-242.
- Özçelik, S. (2018). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Düzeltmeler (3). *Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, 66(1), s. 5- 62.
- Özkan, A., Toker, M. ve Ufuk, D.A. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2012). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, M. (2004). Eski Anadolu Türkçesinde Ki/Kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31, s. 243-255.
- Özkan, M. (2004). *Tarih İçinde Türk Dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2001). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2003). Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -A-/ -E-‘nin Kullanılışı Üzerine. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXX, s. 359-385.
- Özkan, M. ve Doğan, E. (2010). *Türkçe Cümle Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Özkan, N. (2019). *Dünden Bugüne Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Bige – Kültür - Sanat.
- Özmen, M. (2010). *Türk Dili Üzeirine Makaleler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin SözDizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Özmen, M. (2017). *Ahmed-i Dâ’î Divan*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Andolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Öztürk, D. (2018). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış- Deyimleşmiş Birleşik Füller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1972). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parlatır, İ. (2010). *Deyimler*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pekolcay, N. (2016). *Mevlid Süleyman Çelebi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Saraçbaşı, M. E. (2006). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II. Cilt*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saraç, D. (1995). *Türkiye Türkçesinde Çekim Edatları ve Çekim Edatı Olarak Kullanılan İsimler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sertkaya, O.F. (2006). *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının “Giriş” Bölümü*. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Sertkaya, O. F. (2020). *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar ve İncelemeler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Sev, İ. G. (2019). *Etmek Fiili İle Yapılan Birleşik Füller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sevinçli, V. (2007). *Hatiboğlu Letâiyîfnâme (İnceleme – Metin – Sözlük – Tıpkıbasım)*. İstanbul: Töre Yayın Grubu.
- Sevinçli, V. (2020). Kuzey Van Gölü Yöresi Ağızlarında Deyimler (Adilcevaz – Ahlat -Tatvan -Erciş). Muzaffer Akkuş (Ed.). *Atasözleri ve Deyimler Üzerine İncelemeler* içinde (127-155). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sevinçli, V. ve Akman, H. (Ekim 2022). Eski Anadolu Türkçesi İsim Tamlamalarında Edatlar [Bildiri]. *4. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu*, Van.
- Sevinçli, V. ve Akman, H. (Kasım 2022). Süheyl ü Nev-bahâr’da Geçen Atasözleri ve Atasözü Değerindeki Sözler [Bildiri]. *4. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, Antalya.
- Sevinçli, V. ve Akman, H. (Mayıs 2022). Süheyl ü Nev-bahâr’da Hikmetli Sözler [Bildiri]. *International Symposium on Literature, Culture An Language Van Yüzüncü Yıl University*, Van.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şahin, H. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tanyeri, M. A. (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Taş, İ. (2009). *Süheyl ü Nev-bahâr’da Eskicil Öğeler*. Konya: Palet Yayınları.
- Taş, İ. (2019). *Yûsuf ve Zelîhâ (Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2016). Kutadgu Bilig’de İkilemeler. *Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, 2012/2, s. 43-97.
- Tatçı, M. (2008). *Yûnus Emre Dîvânı Tenkidli Metin*. İstanbul: H Yayınları.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, S. (1994). *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar*. Ankara: Simurg Yayınları.

- Tezcan, S. (1995). Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlara Birkaç Ekleme. *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*.
- Tezcan, S. (2018). *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tezcan, S. (1995). Mes'ud ve XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı Üzerine Yeni Bilgiler. *Türk Dilleri Araştırmaları*, c. 5, s. 65-84.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2018). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Timutaş, F.K. (1999). *Tarihi Türkiye Türkçesi Araştırmaları - III Osmanlı Türkçesi Grameri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Timutaş, F.K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Timutaş, F.K. (2012). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Timutaş, F.K. (2013). *Makaleler: Dil ve Edebiyat İncelemeleri*. (Haz. Mustafa Özkan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tiken, K. (2020). *Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar, Bağlaçlar, Ünlemler ve Zarf-Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Toparlı, R. (1992). *İrşadü'l Mülûk Ve's-selâtin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., Çögenli, S. ve Yanık N. H. (1999). *El-Kavânînü'l-Küllîye Li- Zabti'l-Lügati't-Türkiyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tutanak, A. (1965). *Süheyl ü Nev-bahâr'da Deyimler*. (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
- Türkay, K. (2002). *Alî Şîr Nevâyî Bedâyi'ü'l - Vasat*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* (4.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük* (11.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türk Gramerinin Sorunları* (1.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bili Bildirileri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. *Yazım Kılavuzu* (27.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, V. Doğan, Ş. ve Şerifoğlu, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi- Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Yavuz, K. (1991). *Kenzü'l Kübera ve Mehekkü'l-Ulema*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yavuz, K. (2000). *Garib-name*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zengin, A. (2013). *Karahanlı Türkçesinde Kelime Grupları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zülfikar, H. (2018). *Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçede Gelişmeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (2018). *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayinlari.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler

Soyadı, Adı Hami Akman
Uyruğu Türkiye Cumhuriyeti
ORCID 0000-0001-8787-2319

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Dili Bilim Dalı	2023
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı/Yeni Türk Dili Bilim Dalı	2018
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı	2015

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev

Yabancı Dil İngilizce

Yayınlar

Makale

- Sevinçli Veysi, Akman Hami (2018). Letâyifnâmede Fiil Yapım Ekleri. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018(15). 101-128. (Makale No: 101-128).
- Akman H. (2023). Van Küresin Ağzında Organ İsimleriyle Kurulan Deyimler. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2023(1), 150-169, DOI: 10.53586/subsid.1261481.
- Akman, H. (2023). Ka- Fiili ve Türevleri Üzerine. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2023(1), 163-187, DOI: 10.34086/RTESBE.1281522.
- Akman, H. (2023). *Kı- Fiili ve Türevleri. Hakkâri Review. 2023(1), 111-124., DOI: 1031457/HR.1261363.
- Akman, H. (2023). Süheyl ü Nev-bahâr'da Bazı Düzeltme Denemeleri. EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES. 2023 (32), 13-25, DOI: 10.5281.

Bildiri

1. Sevinçli Veysi, Akman Hami (2022). Karınca ve Etimolojisi. 4. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu. (Özet bildiri/Sözlü sunum).
2. Akman, H. (2023). Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyha'sında Deyimlere Bakış. 4. Uluslararası Antalya Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Kongresi. (Tam Metin / Sözlü ve görsel sunum).
3. Sevinçli Veysi, Akman Hami (2022). Eski Anadolu Türkçesi İsim Tamlamalarında Edatlar. Karınca ve Etimolojisi. 4. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu (Özet Bildiri/Sözlü sunum).
4. Akman H. (2023). Tanıklarıyla Alî Şîr Nevâyî'nin Nevâdirü's-şebâb'ında Yer Alan Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler (Özet bildiri / sözlü ve görsel sunum).

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

27/09/2023

Tez Başlığı / Konusu:

SÜHEYL Ü NEV-BAHÂR'IN SENTAKSI (SÖZ DİZİMİ)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 1260 sayfalık kısmına ilişkin, 22/03/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11 (on bir) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

27/09/2023
Hami AKMAN

Adı Soyadı : Hami AKMAN

Öğrenci No : 19920001009

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : Yeni Türk Dili

Statüsü : Doktora

DANIŞMAN

Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ

27/09/2023

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

27/09/2023

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü